TEOLOGIE, PASTORAȚIE, ISTORIE

Omagiu părintelui conferențiar universitar doctor
Dorel Man la împlinirea vârstei de 60 de ani

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OMAGIU. MAN, Dorel
Teologie, pastorație, istorie : omagiu părintelui conferențiar universitar doctor Dorel Man la împlinirea vârstei de 60 de ani / coord.: pr. lect. univ. dr. Gheorghe Șanta, dr. Dacian But-Căpușan. - Cluj-Napoca : Renașterea, 2014
ISBN 978-606-607-122-2

I. Șanta, Gheorghe (coord.)
II. But-Căpușan, Dacian (coord.)

281.95 Man,D.
929 Man,D.

© Editura Renașterea, 2014
Piața Avram Iancu, nr. 18
400117 Cluj-Napoca
jud. Cluj
România

www.renasterea-cluj.ro
tel.: 0264-599649
fax: 0378-102718
e-mail: editura_renasterea@yahoo.com

TEOLOGIE, PASTORAȚIE, ISTORIE

Omagiu părintelui conferențiar universitar doctor Dorel Man la împlinirea vârstei de 60 de ani

Coordonatori:
Pr. lect. univ. dr. Gheorghe Şanta
Dr. Dacian But-Căpuşan

Tipărită cu binecuvântarea ÎPS Părinte
Andrei
Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului şi Mitropolitul Clujului, Maramureşului şi Sălajului

Cluj-Napoca, 2014

editura Renașterea

CUPRINS

I. CURRICULUM VITAE - BIBLIOGRAFIE.....11

II. Mesaje.....43

† ANDREI, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului, Mitropolitul Clujului, Maramureşului şi Sălajului, *Calitatea de dascăl te face mare în fața lui Dumnezeu*.....45

† Vasile Someşanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, *„Cât este de bine şi cât este de frumos a locui frații împreună; că unde este unire acolo a poruncit Domnul binecuvântarea şi viața până în veac" (Ps. 132)*.....46

† Timotei, Episcopul ortodox român al Episcopiei Spaniei şi Portugaliei, *Omagiu Părintelui Conferențiar Dr. Dorel Man*.....49

† Iustin Sigheteanul, Arhiereu Vicar al Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, *Cuvânt de prețuire pentru Părintele Dorel Man, la împlinirea vârstei de 60 de ani*.....52

Vasile Stanciu, *Un devotat slujitor al altarului şi catedrei*.....55

Acad. Ionel Valentin Vlad, *Părintele Profesor Dorel Man – teolog şi cercetător*.....57

Acad. Horia Colan, *Părintele Dorel Man la 60 de ani*.....60

Iustin Tira, *Un prieten la ceas aniversar: părintele Dorel Man (n. 1953)*.....62

Arhim. Nicolae Moldovan, *Părintele Dorel Man - un prieten al monahilor*.....65

Nicolae Buda, *Har şi vocație*.....67

Simion Cristea, *Între cărți*.....69

Valentin Bochiş, *Popas aniversar*.....72

Onufrie Vințeler, *Călător prin via Domnului*.....74

Viorel Hodiş, *Dorel Man – LX*.....78

Flore Pop, *Părintele Dorel Man, ca om şi profesor*.....82

Vasile Şt. Tutula, *Mesaj de felicitare în slujba cuvântului creștin și adevărului istoric*.....87

Luminița Graure-Cornea, *Părintele Dorel Man întru credință față de ierarhul Nicolae Colan*.....90

Ioan Lăcătuşu, *Părintele Profesor Dorel Man - cercetător al vieții şi operei ierahului - cărturar Nicolae Colan*.....93

III. Teologie.....99

† Petroniu, Episcopul Sălajului, *Reprezentanți de seamă ai Bisericii Ortodoxe Române - Corifei ai culturii*.....101

† Timotei, Episcopul ortodox român al Episcopiei Spaniei şi Portugaliei, *Ereziile din Biserica primară şi ereziile din vremea noastră*.....114

† Macarie, Episcopul ortodox român al Episcopiei Europei de Nord, *Pelerinaj şi ospitalitate în Scandinavia Medievală spre moaştele Sfântului Rege Martir Olav din Trondheim, Norvegia*.....123

Vasile Stanciu, Nicolae Turcan, *Transmiterea etosului ortodox în contextul culturii contemporane*.....134

Ioan Chirilă, *Avraam, model al ascultării, al credinței şi al păcii*.....153

Stelian Tofană,"*Iată mielul lui Dumnezeu, cel ce ridică păcatul lumii"! (In 1,29) - o perspectivă a hristologiei ioaneice -* 164

Valer Bel, *Schimbarea la față – anticipare a învierii şi a vieții veşnice după Noul Testament şi imnografia liturgică*.....178

Paula Bud, *Ipostasurile creației – instrumente ale întâlnirii-revelație cu Cel ce este (o perspectivă vechitestamentară)*.....185

Alexandru Moraru, *Sfântul Mitropolit Petru Movilă în conştiința românească*....198

Ioan-Vasile Leb, Rodica-Georgeta Leb, *Considerations concernant l'ecclesiologie catholique apres le Concile Vatican II*.....213

Mircea Gelu Buta, *Lupta românilor bistrițeni pentru Biserică*.....223

Gabriel-Viorel Gârdan, Cosmin Cosmuța, *Exil anticomunist şi dizidență religioasă. Relațiile dintre românii ortodocşi din Statele Unite şi Biserica Ortodoxă Română în perioada regimului comunist*.....233

Dacian But-Căpuşan, *Sfânta Taină a Pocăinței în mărturisirile de credință ortodoxe postbizantine* 269

Nicolae-Dragoş Kerekes, *Sfântul Maxim Mărturisitorul şi origenismul*..... 300

Grigorie Benea, *Martirul preot dr. Florea Mureşanu în documente inedite*.....313

Luminița Graure-Cornea, *Episcopul Justinian Teculescu, „Fala Parohiei Noastre" primul episcop al Armatei Române şi Episcop de Cetatea Albă-Ismail*.....339

Aurelian Nicu Reit, *Receptarea patriarhului Avraam în islam*.....346

IV. Pastorație.....365

Cristian Sonea, *Asumarea crucii lui Hristos – paradigma adevăratei calități de ucenic – în Evanghelia după Marcu*.....367

Valentin Vesa, *Liturghia intra muros şi extra muros elemente de teologie a misiunii* 384

Gheorghe Şanta, *Educație religioasă şi viața în Hristos*.....396

Mircea Oros, *Dumnezeiasca Liturghie - simbol şi icoană a Împărăției*.....404

Macarie Motogna, *Mănăstirea „Acoperământul Maicii Domnului" Rohița* 414

Andrei Coroian, *Rolul Părintelui Arsenie Boca în renașterea spiritual-filocalică a poporului român și mormântul său izvorâtor de har de la Prislop*.....419

Nifon Motogna, *Rolul Sfintelor Taine în activitatea misionar-pastorală a preotului - misiunea „zămislirii duhovniceşti", „a naşterii din nou*.....435

Constantin Mărițoiu, Ioan Bratu, Monah Siluan (Sergiu Timbuş), Olivia Florena Mărițoiu, *Investigarea materialelor picturale la icoana pe sticlă* ***Masa de rai*** *de la Mănăstirea Nicula*.....460

Marcel Gheorghe Muntean, *Portretul creştin pontifical şi imperial*.....465

Victoria-Alina Grădinar, *Funcția simbolică şi cromatica în iconografie*..... 472

V. Istorie.....479

Ioan-Aurel Pop, *Istorici transilvăneni la* Accademia di Romania *din Roma în perioada interbelică – câteva evocări*.....481

Nicolae Edroiu, *Despre limitele cronologice ale perioadei bibliografiei româneşti vechi*..... 495

Nicolae Bocşan, *Manuscrise de cărți populare din colecțiile Bibliotecii „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca*.....504

Dumitru Suciu, *Din simbolistica Clujului - vremuri de azi şi de demult -*..... 513

Ioan Lăcătuşu, *File din Cronica Parohiei Ortodoxe Bățanii Mari redactată de Părintele Ioan Garcea (1925-1940)*.....544

Eugeniu Criste, *Documente inedite despre navigația pe Mureş*.....578

Gelu Neamțu, *Un arhimandrit cu dragoste de neam: Patrichie Popescu*..... 583

Viorel Thira, *Patru preoți şi un cântăreț bisericesc din Țara Lăpuşului ucişi de fiara comunistă*.....593

Vasile Şt. Tutula, *Atanasie Moț Dâmbu - apărător ferm al Revoluției Române de la 1848-1849 din Nord-Vestul Transilvaniei*..... 603

Emanuil Rus, *Romanitatea sud dunăreană în concepția academicianului Silviu Dragomir*.....618

Visarion Paşca, *Situația Bisericii în Răsărit după căderea Constantinopolului până în secolul al XVIII-lea în timpul turcocrației*.....631

Vasile Lechințan, *Elevi români ortodocşi şi greco-catolici la gimnaziul franciscan din Târgu Mureş în primele decenii ale secolului al XIX-lea*.....655

Annamaria Baciu, *Istorie, teologie și artă la mănăstirea Răchitoasa - Bacău*.....667

Ioan Cozma, *Câteva aspecte privitoare la legăturile românilor cu spiritualitatea athonită*.....675

Doina Țîmpău, *Începuturile filantropiei organizate în Țara Românească*.....688

Diana Tetean-Vințeler, *Tolstoi pedagogul şi copiii*.....705

Viorel Hodiş, *Diortosind texte religioase şi laice lui Dorel Man la a LX-a aniversare*.....714

Vasile Stancu, *Despre obiceiurile la români în prima jumătate a secolului al XX-lea în localitatea Brețcu, județul „Trei Scaune”*.....733

I. CURRICULUM VITAE - BIBLIOGRAFIE

I. DATE BIOGRAFICE:[1]

Părintele Dorel Man s-a născut în 26 ianuarie 1953, în comuna Suciu de Sus, judeţul Maramureş, ca al treilea copil al lui Gavril, de profesie miner (decedat în 18 octombrie 1969 într-un accident de mină la Cavnic) şi Maria n. Pop, croitoreasă (+2012). Dintre strămoşii săi iluştrii îl amintim pe Casian Buda - asasinat la 5 decembrie 1918, înscris pe monumentul eroilor din Târgu Lăpuş. Este descendent al familiilor nobile Man şi Pop atestate documentar cu diplomă nobiliară şi blazon în Ţara Lăuşului.

Fraţi: Aurel, de profesie mecanic agricol şi Ioan, de profesie pădurar.

A fost botezat în biserica cu hramul „Sfinţii Trei Iararhi" din Suciu de Sus, de către preotul profesor dr. Florea Mureşanu.

În 23 mai 1976 se căsătoreşte cu Carolina Iuga, originară din Dobricu Lăpuşului, judeţul Maramureş, fiica lui Pavel şi Victoria asistentă medicală, absolventă a Şcolii Tehnice Postliceale Sanitare din Cluj-Napoca. Copii: Paula Dorina n. 21 iunie 1977 în Dej, licenţiată în Drept, Master: Drept penal. Administraţia publică, jurist, din 2010 avocat, căs. cu Dan-Ilie Nan, profesor de Educaţie fizică, Ana-Maria n. 2 decembrie 1978 în Târgu Lăpuş, jud. Maramureş, de profesie arhitect, căs. cu Cristian Constantin, Popa, inginer, copii: Mara-Cristiana, n. 24 noiembrie 2009; Victoria Alina (n. 4 noiembrie 1982, în Târgu Lăpuş, licenţiată în Pictură murală restaurare-conservare, doctor în Arte plastice şi vizuale, de profesie pictor bisericesc şi asistent universitar, căs. cu Rareş Emil Grădinar, de profesie pictor, copii: Ilian-Ştefan, n. 11 decembrie 2009.

---

[1] Biobibliografia a fost realizată de Pr. lect. univ. dr. Gheorghe Şanta şi Dr. Dacian But-Căpuşan

II. STUDII ŞI SPECIALIZARE:

După ce urmează clasele I-VIII la Şcoala din comuna natală, este elev al Liceului Teoretic, secția reală din Târgu Lăpuş (azi poartă numele de „Petru Rareş") între anii 1968-1972, susținând în 1972 examenul de bacalaureat.

Între anii 1972-1976 este student al Institutului Teologic Ortodox Universitar din Sibiu (azi Facultatea de Feologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din cadrul Universității „Lucian Blaga"), în sesiunea septembrie 1976 devine licențiat în Teologie, susținând teza de licență cu titlul: *Maica Domnului - Chipul femeii în Noul Testament*, sub îndrumarea Pr. Prof. univ. dr. Grigorie T. Marcu. În 1983 urmează cursurile misionar-pastorale de definitivare (seria 69), iar în 1987 pe cele de promovare (seria 73) la Institutul Teologic Ortodox Universitar din Sibiu.

În perioada 1995-1998 urmează studii doctorale la Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie şi Filosofie, specializarea istoria medie a României (a susținut colocviul de admitere în perioada 21-23 martie 1995).

Între anii 1998 - 1999 urmează o specializare la Centrul Ecumenic Penteli–Atena, Grecia, printr-o bursă eclesiastică.

În 12 decembrie 2000 susține teza de doctorat în istorie, intitulată: „Didahiile, norme de educație si pastorație. Prezența lor în viața comunităților româneşti. Secolul al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea", sub coordonarea ştiințifică a Acad. prof. univ. dr. Nicolae Edroiu. Referenți: Arhid. Prof. univ. dr. Constantin Voicu (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din cadrul Universității „Lucian Blaga" Sibiu), Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru, Prof. univ. dr. Barbu Ştefănescu (Decan al Facultății de Istorie-Geografie, Universitatea din Oradea).

III. EXPERIENȚA PROFESIONALĂ:

În 29 iulie 1976 este hirotonit diacon, iar în 30 iulie 1976 preot, în capela reşedinței arhiepiscopale, de către P. S. Sa Justinian Maramureşeanul, pe atunci Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

Între anii 1976-1990 este preot paroh la Parohia Ortodoxă Baba, cu filia Coroieni, jud. Maramureş şi în paralel, din 1977 până în 1990, şef Birou administrativ la Protopopiatul Ortodox Târgu Lăpuş. În timpul păstoririi sale biserica „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil" din filia Coroieni a fost reparată şi împodobită cu pictură, fiind resfințită de către P. S. Sa Justinian Maramureşeanul, sâmbătă 2 septembrie 1978, după slujba vecerniei, lucrări s-au făcut şi la biserica „Sf. Apostoli Petru şi Pavel" din Coroieni, fiind sfințită de către P. S. Sa Justinian 3 septembrie 1978, cu aşezarea sf. Moaşte în Sf. Masă. De semenea, la biserica „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil" din Baba s-au executat lucrări de reparații capitale în exteriorul bisericii, s-a construit un pridvor pictat, s-a încheiat construcția casei parohiale şi s-a amenajat în interior şi exterior. Biserica a fost resfințită duminică 18 octombrie 1981 de către Arhiepiscopul Teofil Herineanu.

Între anii 1987-1988 s-a construit monumentul eroilor din cele două războaie mondiale în satul Baba, care a fost sfințit de P. S. Sa Justinian Maramureşeanul duminică 5 septembrie 1988.

În perioada 1 iulie 1990 - 4 octombrie 1992 este director economic la reînființatul Institut Teologic Universitar Ortodox Cluj-Napoca.

Între 1992-1994 ocupă un post de secretar la Facultatea de Teologie Ortodoxă Cluj-Napoca, cu atribuții de director educativ.

Din 7 octombrie 1992, până la finele anului şcolar 1993-1994 suplineşte orele de Catehetică şi Omiletică (anii III, IV şi V) la Seminarul Teologic Liceal Ortodox din Cluj-Napoca.

În urma concursului didactic din 20 decembrie 1993 este titularizat începând cu 1 martie 1994 ca lector la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, la disciplinele „Formare Duhovnicească" (duhovnic I) şi „Teologie Pastorală".

Din anul 2008, (25 februarie) în urma concursului didactic până în prezent este conferențiar titular la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, la disciplinele: „Teologie pastorală; Spiritualitate bizantină: arta pastorală la Sfinții Părinți" (titlu universitar confirmat prin ordinul Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului şi Sportului, nr. 3669/7 aprilie 2008).

În perioada 1990-1998 slujeşte ca îmbisericit la parohia Sf. Ioan Botezătoul (cartier Mărăşti), între 1998 şi 2007, la parohia Schimbarea la Față, iar din 2007 la parohia Naşterea Domnului (cartier Gheorgheni) din Cluj-Napoca.

A slujit şi predicat la mânăstiri: Nicula, Floreşti, Băişoara, Rohia, Bârsana, Dragomireşti, Lăpuşu Românesc, Bixad, Râşca Transilvană, Suceviţa şi Frăsinei, schit Şatra Pinii şi în Grecia, în Sf. Munte, la mănăstirea Vatopedu, la schitul Sf. Ipatie, Sf. Ioan Botezătorul Kolciu, schitul Sf. Dumitru, Lacu, parohii: Ungureni, Lăschia, jud. Maramureş, Podeni, jud. Cluj, Delureni, jud. Bihor, Suciu de Sus, jud. Maramureş, Humuleşti, Tg. Neamț, jud. Neamț, Strâmtura, Dobricu Lăpuşului, Tg. Lăpuş, Lăpuş I, Lăpuş II, jud. Maramureş, Luna de Sus, Vălişoara, jud. Cluj, Poienile Izei, Groşii Ţibleşului, Răzoare, jud. Maramureş.

A coordonat grupele misionare ale studenților: 18 noiembrie 2001 Huedin II, 17 noiembrie 2002 Elciu, prot. Dej, 13 aprilie 2003 Domneşti, prot. Bistriţa, 14 decembrie 2003 Popeşti, prot. Cluj I, 7 martie 2004 Teaca, prot. Bistriţa, 28 noiembrie 2004 Corvineşti, prot. Bistriţa, 20 martie 2005 Valea Drăganului, prot. Huedin, 4 decembrie 2005 Moldoveneşti, prot. Turda, 13 marte 2006 Rediu, prot. Turda, 19 noiembrie 2006 Luna, prot. Turda, 25 martie 2007 Câţcău, prot. Dej, 2 decembrie 2007 Rebrişoara, prot. Năsăud, 6 aprilie 2008 filia Ivăneasa parohia Ilva Mare II, prot. Năsăud, 15 martie 2009 Gilău II, prot. Cluj I, 22 noiembrie 2009 Chinteni, prot. Cluj I, 7 martie 2010 filia Budurleni, parohia Brăteni, prot. Bistriţa, 12 decembrie 2010, parohia Manic, prot. Năsăud, 13 martie 2011, parohia Ghinda, prot. Bistriţa, 20 noiembrie 2011 parohia Valea Drăganului, prot. Huedin, 11 martie 2012 parohia Josenii Bârgăului, prot. Bistriţa, 18 noiembrie 2012 parohia Gilău I, prot. Cluj I, 14 aprilie 2013 Căianu Mare, prot. Beclean, 1 Decembrie 2013 Fundătura, prot. Gherla.

Între anii 1998-2008 de Sf. Paşti a slujit la parohiile: Megara, Ale Bohori, Noul Persam, în Mitropolia de Megara şi Salamina, Grecia

Între 16-23 februarie 2010: vizită pastorală în Spania la parohiile ortodoxe din oraşele Logronio, (preot paroh Magnet Vasile), San Sebastian, Pamplona şi Bilbao.

IV. AFILIERI:

- Comisia de Istorie Bisericească Comparată din România 2000.
- Centrul de Studii Istorice şi Teologice Comparate „Ioan Lupaş", Cluj-Napoca.
- membru al Centrului de Studii Ecumenice şi Interreligioase Cluj-Napoca, UBB, 2006.
- Centrul de Studii Biblice, Patristice, Catehetice şi Pastorale, mânăstirea Nicula.
- Asociația pentru Dialog între Ştiință şi Teologie din România, Polul Cluj, ADSTR.
- Societatea Culturală Româno-Israeliană SCRI.
- ASTRA Despărțământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi.

V. DISTINCȚII:

- 17 octombrie 1981 hirotesit iconom,
- 5 septembrie 1988 iconom-stavrofor,
- 17 octombrie 2006 *Diplomă de excelență pentru contribuțiile ştiințifice aduse prin valorificarea fondurilor şi colecțiilor arhivistice aflate în păstrarea Direcției Județene Arad a Arhivelor Naționale,*
- 20 februarie 2010: Diploma *Pro Amicitia, pentru ataşamentul față de principiile şi valorile Astrei*, conferită de Asociațiunea pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român, Despărțământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi
- 2 martie 2010: *Diplomă de excelență cu ocazia aniversării a 20 de ani de la înființarea Muzeului Aviației Române 1990-2010* (Bucureşti),
- 14 octombrie 2011: *Diplomă aniversară* cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la înființarea Serviciului Județean Arad al Arhivelor Naționale pentru sprijinul acordat în promovarea activității arhivistice.
- septembrie 2013 *Diplomă de excelență pentru activitatea de cercetare cu privire la istoria şi devenirea românilor din Covasna şi Harghita* conferită de Episcopia ortodoxă a Covasnei şi Harghitei, Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan" şi Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe.
- decembrie 2014 Diploma aniversară 90 de ani de la înființarea Academiei Teologice din Cluj (1924-2014) ca semn al prețuirii, consi-

derației şi recunoştinței pentru implicare cu toată ființa în promovarea, dezvoltarea şi afirmarea învățământului teologic academic de la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca şi pentru apărarea bunului nume al acestei instituții de înaltă cultură şi spiritualitate teologică şi românească.

VI. CURSURI:

Bizantinologie - Tradiția bizantină în spațiul carpato-dunărean, nivel licență, specializarea Teologie pastorală,

- *Mărturie creştină şi filantropie*, nivel master, specializarea Pastorație şi duhovnicie,

- *Aplicații practice la parohii*, nivel master, specializarea Pastorație şi duhovnicie,

- *Pastorală: Parohia ortodoxă astăzi. Metode pastorale*, nivel licență, specializarea Teologie pastorală,

- *Pastorală: Preotul-păstor de suflete în societatea contemporană*, nivel licență, specializarea Teologie pastorală,

- *Formare duhovnicească*, nivel licență, specializările: Teologie pastorală, Teologie didactică, Teologie asistență socială,

- *Istoria şi spiritualitatea Bizanțului*, nivel licență, specializarea Teologie pastorală.

- *Bizantinologie - Istorie şi spiritualitate bizantină*, nivel licență, specializarea Teologie pastorală,

- *Limba latină,* specializarea Teologie litere (limba română),

- *Limba greacă*, specializarea Teologie patrimoniu cultural,

- *Practică omiletică*, nivel licență, specializarea Teologie pastorală.

VII. ACTIVITĂȚI LEGATE DE STUDIILE DOCTORALE

Părintele Dorel Man a făcut parte din diferite comisii de admitere la studii doctorale, de susținere a examenelor şi referatelor din cadrul programelor de pregătire individuală şi susținere în catedră a tezelor de doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă şi Facultatea de Litere din Cluj-Napoca, precum şi la Institutul de Istorie „George Barițiu" din municipiu.

Începând cu anul 2011, în cadrul Şcolii doctorale de Teologie „Isidor Todoran" a Facultății de Teologie Orotodoxă din Cluj-Napoca face parte din comisia de îndrumare a doisprezece studenți-doctoranzi la specializarea Istorie bisericească universală, îndrumător Pr. prof. univ. dr. Ioan-Vasile Leb: Cristian Suciu, Ionuț-Florin Biliuță, Pr. Cosmin-Vasile Trif, Horia-Codrin Buhan (teză susținută în 26 septembrie 2014), Pr. Niculiță Doboş, Pr. Culai Enache, Ierom. Claudiu-Aurelian Farcaş, Oana Pop, Mircea-Gheorghe Abrudan, Pr. Rareş-Crăciun Tărniceru, Pr. Sorin-Alexandru Cojocaru şi unul la specializarea Teologie pastorală, îndrumător Arhim. conf. univ. dr. Cristian (Teofil) Tia: Ierod. Nicolae Claudiu Jorza.

.

A făcut parte, ca referent oficial, din comisia de doctorat a cadidaților:

1. Pr. Dumitru Bărbos - *Melchisedec Ştefănescu şi raporturile româno-slave*, îndrumător Prof. univ. dr. Onufrie Vințeler, domeniul Filologie, Şcoala doctorală „Studii lingvistice şi literare", Facultatea de Litere a UBB, 20 octombrie 2011,

2. Lucian-Marius Petrean - *Colindatul la români în zona Ardealului*, îndrumător Prof. univ. dr. Onufrie Vințeler, domeniul Filologie, Şcoala doctorală „Studii lingvistice şi literare", Facultatea de Litere a UBB, 17 septembrie 2013.

3. Gheorghe-Florin Hostiuc – *Relația Stat-Biserică în România comunistă*, îndrumător Prof. univ. dr. Gheorghe Onişoru, domeniul Istorie, Universitatea Ştefan cel Mare" Suceava, 25 octombrie 2013

4. Pr. Constantin Tudosă – *Patriarhul Justinian Marina (1901-1977)*, îndrumător Prof. univ. dr. Gheorghe Onişoru, domeniul Istorie, Universitatea Ştefan cel Mare" Suceava, 16 ianuarie 2014.

5. Pr. Sebastian -Lucian Pârvu - *Românii din fostele scaune secuieşti în revoluția de la 1848*, îndrumător cercetător ştiințific I Gelu Neamțu, domeniul Istorie, Institutul de Istorie George Barițiu al Academiei Române, Cluj Napoca, 14 iulie 2014.

6. Pr. Ioan Cozma - *Cultura bisericească ortodoxă din Transilvania în perioada 1867-1918*, îndrumător cercetător ştiințific I Dumitru Suciu, domeniul Istorie, Institutul de Istorie George Barițiu al Academiei Române, Cluj Napoca, 29 ianuarie 2015.

VIII. ALTE ACTIVITĂȚI:

- coordonator: teze de licență, până în prezent 65 de teze, la specializările: Teologie pastorală, Teologie litere, Teologie didactică, Teologie asistență socială, Teologie patrimoniu cultural, dintre acestea două sunt publicate.

- coordonator: disertații Master, specializările: Teologie istorică-practică, Teologie şi cultură, Pastorație şi duhovnicie, 43 de disertații, 11 împreună cu Pr. Lect. Univ. Dr. Gheorghe Şanta. Menționăm că unul dintre studenții a cărei lucrare de licență a fost coordonată de Preacucernicia sa la Bizantinologie este în prezent doctor în Teologie, specializarea Istoria bisericească universală, iar doi sunt doctoranzi: unul la specializarea Istoria bisericească universală, altul la specializarea Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

- coordonator: disertații pentru obținerea gradului profesional I la preoți (a coordonat până în prezent 52 de lucrări ale preoților din Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului, Episcopia Maramureşului şi Sătmarului, Episcopia Oradiei, Arhiepiscopia Sucevei şi Rădăuților, Episcopia Spaniei şi Portugaliei),

- coordonator: disertații pentru obținerea gradului didactic I la profesori de religie pentru gradul I,

- preşedinte comisii pentru obținerea gradului didactic I la profesori de religie.

- preşedinte al Comisiilor de Bacalaureat la centre de examinare şi evaluare ca: Colegiul Pedagogic "Gheorghe Lazăr" şi Liceul Teoretic „Báthori István" Cluj-Napoca, Liceul Teoretic Şimelu Silvaniei, jud. Sălaj, Liceul Teoretic „Petru Rareş" Tg. Lăpuş, jud. Maramureş, Colegiul Tehnic „Ion Creangă" Tg. Neamț, jud. Neamț, Liceul „Petru Rareş" Suceava, Colegiul Tehnic „Eudoxiu Hurmuzachi" Rădăuți, Liceul Teoretic „Constantin Brâncoveanu" Braşov, Grupul Şcolar Târgu Mureş, Liceul Sanitar Târgu Mureş, Liceul Teoretic Drăgăşani, jud. Vâlcea, Colegiul Tehnic Baia Mare, Colegiul Tehnic „Grigore Moisil" Bistrița, Colegiul Tehnic Satu Mare, Centrul de examen Şcoala Gimnazială „Constantin Brâncuşi" Târgu Jiu.

- Călătorie de informare şi documentare liturgică şi duhovnicească: Milano, Italia, Lyon şi Paris, Franța, 1993, Megara 1996, Atena 1998, Lavra Pecerska, Kiev, 2006, Tesalonic şi Sf. Munte Athos, 2010.

IX. ACTIVITATE ŞTIINȚIFICĂ:

Volume publicate:

1. Maica Domnului - Chipul femeii în Noul Testament, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureşului şi Sătmarului, Baia Mare, 1995, 109 p.

2. Didahiile, norme de educație şi pastorație, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, 272 p.

3. Manuscrise omiletice, acte de spiritualitate românească, sec. al XVIII-lea – mijlocul sec. XIX, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2004, 202 p.

4. Pastorație şi istorie la Episcopul Nicolae Colan în Transilvania, 1940-1944, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007, 269 p.

5. Ioan Lupaş (1880-1967) - Slujitor al ştiințelor istorice, al învățământului şi al Bisericii, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2008, 242, p. Coautori: Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man şi Veronica Turcuş.

6. Alexandru Lapedatu (1876-1950) – Ctitor de instituții ştiințifice şi cultural-biserticeşti, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2009, 223 p. Coautori: Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man şi Veronica Turcuş.

7. Pastorație şi duhovnicie, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2009, 285 p.

8. Educație, conştiință, mărturisire, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2014, 200 p. în colaborare cu Pr. lect. dr. Gheorghe Şanta şi Dr. Dacian But-Căpuşan

9. Mărturii pastorale, culturale şi sociale în Mitropolia Ardealului (1952-1989), Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2013, 320 p.

Articole şi studii:

1. Formarea duhovnicească în instituțiile de învățământ teologic, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XXXVIII, nr. 1-2, 1993, p. 161-167.

2. Gânduri de Crăciun, în rev. Renaşterea, nr. 12, 1993, p. 3.

3. Femeia creştină, în rev. Renaşterea, nr. 2, 1994, p. 2.

4. Tradiția Apostolică, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XXXIX, nr. 1-2, 1994, p. 180-186.

5. Femeile mironosițe, în rev. Renaşterea, nr. 5, 1994, p. 2.

6. Maica Domnului, fiică a pământenilor în rev. Renaşterea, nr. 9/1994, p. 2

7. Sfinții Părinți despre Tradiția Apostolică, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XL, nr. 1-2, 1995, p. 199-205.

8. Sfânta Tradiție în rev. Renaşterea, nr. 1/1995, p. 8

9. Praznicul Bunei Vestiri în rev. Renaşterea, nr. 3/1995, p. 2

10. Maica Domnului, ocrotitoarea creştinilor în rev. Renaşterea, nr. 7-8/1995

11. Nume şi chipuri de femei din Noul Testament în rev. Deisis – Spiritualitate şi cultură ortodoxă, editată de Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania şi Europa Centrală, nr. 2, 1995, p. 29-30, Regensburg-Germania.

12. Contribuția lui Antim Ivireanul la dezvoltarea didahiilor româneşti, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLI, nr. 1-2, 1996, p. 77-94.

13. Maica Domnului, izvorul vieții în gândirea lui Antim Ivireanul în rev. Renaşterea, nr. 9/1996, p. 11

14. Prezența didahiilor în viața comunităților româneşti în secolul al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLII, nr. 1-2, 1997, p. 129-138.

15. Teolog şi student în rev. Itinerarii (publicația studenților Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca), nr. 6/1997, p. 12.

16. Mărturia unei vieți, în rev. Renaşterea, nr. 11, 1997, p. 8.

17. Cuvântarea religioasă în sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea. Izvoare, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLIII, nr. 1-2, 1998, p. 163-168.

18. Mesaj duhovnicesc, în rev. Itinerarii, nr. 11-12, anul IV, 1998, p. 2.

19. Nicolae Ivan întemeietor de instituții bisericeşti şi economice, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Ortodoxa, anul XLIV, nr.1-2, 1999, p. 210-220.

20. Sfânta proorociță Ana şi femeia creştină în rev. Dynamis, supliment al rev. Renaşterea, nr. 2/1999 februarie, 1999, vol. II, p. 15-16.

21. Profesorul Onufrie Vințeler la 70 de ani, în rev. Steaua, nr. 7-8, anul LI, iulie-august 2000, p. 31.

22. Un distins preot şi profesor, Onisie Moraru, în vol. *Onisie Morar – o credință, un drum, o viață*, ediție îngrijită de Rodica-Ana Dan, Valeria-Gemma Moraru, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2000, p. 73.

23. Duhovnicie şi responsabilitate sacramentală, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLVI, nr. 1-2, 2001, p. 219-227.

24. Manuscrisul nr. 30 din Biblioteca Andrei Şaguna – Sibiu, document de spiritualitate românească, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLVII, nr. 1-2, 2002, p. 191-201.

25. Manuscrisul „Cuvântare" din Fondul Şaguna, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLVIII, nr. 1-2, 2003, p. 46-57.

26. Fapta lui Tănase Todoran în conştiinţa urmaşilor. O scrisoare document din anul 1887 privind revolta de la Salva, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LI, nr. 1, 2006, p. 175-186.

27. Visarion Puiu, un ierarh al românilor de pretutindeni, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LI, nr. 2, 2006, p. 125-132. publicat şi în vol. *Românii din afara graniţelor ţării*, Ed. Demiurg, Iaşi, 2006, p. 87-93.

28. Nicolae Colan la Chişinău (1917-1918) în vol. *Românii din afara graniţelor ţării*, Ed. Demiurg, Iaşi, 2006, p. 123-128.

29. Repere pastorale pentru o apologetică creştină, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LII, nr. 1, 2007, p. 147-150.

30. Teologul şi cărturarul martir, Protopop Dr. Florea Mureşanu, în Anuarul I (1990-1992) al Institutului Teologic Universitar Cluj-Napoca, Ed. Arhidiecezana, 1998, p. 307-314.

31. Mitropolitul Antim Ivireanul, educator duhovnicesc şi misionar, în Anuarul II al Facultăţii de Teologie Ortodoxă, 1992-1994, Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1999, p. 251-260.

32. Repere ale gândirii teologice a Mitropolitului Antim Ivireanul reflectate în Didahii, în Anuarul III al Facultăţii de Teologie Ortodoxă, 1994-1996, UBB Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Ed. Arhidiecezana, 1999, p. 207-216.

33. Repere bizantine: Georgios Genistos Plethon (1359-1452), în Anuarul IV, 1996-1998, UBB Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Ed. Renaşterea, 2003, p. 77-82.

34. Responsabilitatea teologului în ziua de azi, în Anuarul V, 1998-2000, UBB Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Ed. Renaşterea 2003, p. 361-364.

35. Cuvântarea religioasă: evoluție şi impact – sec. XVIII, în Analele ştiințifice ale Facultății de Teologie Ortodoxă, Tomul VI, 2000-2002, Cluj-Napoca, Ed. Renaşterea, p. 291-296.

36. Mitropolitul Andrei Şaguna, personalitate marcantă a literaturii omiletice din Transilvania, în Analele Ştiințifice ale Facultății de Teologie Ortodoxă, Tomul VII, 2002-2004, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2006, p. 288-291.

37. Personalități laice despre Episcopul Nicolae Colan, în vol. *Omagiu Mitropolitului Nicolae Colan (1893-1993)*, vol. îngrijit de Alexandru Moraru, 1995, Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, p. 125-136.

38. Din gândirea teologică şi realizările Mitropolitului Acad. Nicolae Colan, în vol. *Teologie şi spiritualitate ortodoxă, Mitropolitul Acad. Nicolae Colan*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998, p. 7-11.

39. Vechi tipărituri româneşti care atestă perpetuarea credinței strămoşeşti în convieţuirea populației transilvănene din sec. XVII-XIX, în vol. *Oameni şi idei. Probleme de filologie, omagiu profesorului universitar doctor Onufrie Vinţeler cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani*, vol. îngrijit de Dorel Man şi Diana Tetean, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2001, p. 224-230.

40. Repere doctrinare ale teologhisirii veghetorului de turmă Antim Ivireanul, în vol. *Grai maramureşean şi mărturie ortodoxă.* Prea Sfințitului Episcop Justinian al Maramureşului şi Sătmarului la împlinirea vârstei de 80 de ani, ediție îngrijită de Iustin Hodea-Sigheteanul, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureşului şi Sătmarului, Baia-Mare, 2001, p. 271-285.

41. Tipărituri româneşti transilvănene în sprijinul bunei convieţuiri, în vol. *Toleranță şi convieţuire în Transilvania, secolelor al XVII-lea – al XIX-lea*, editat în cadrul Grantului „Teologie şi cultură transilvană în contextul spiritualității europene în sec. XVI-XIX", Cod CNCSIS 29/1999, coordonator Ioan Vasile Leb, Ed. Limes şi Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 138-141.

42. Îndrumarea duhovnicească la Mitropolitul Antim Ivireanul, în vol. *Biserică şi multiculturalitate în Europa sfârşitului de mileniu*, editat în cadrul Grantului nr. 62, cod CNCSIS 333/2000, cu titlul „Teologie şi cultură transilvană în contextul spiritualității europene în sec. XVI - XIX", coordonator Ioan-Vasile Leb şi îngrijitor de ediție, Dorel Man, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 396-402.

43. Părintele duhovnicesc, în vol. *Nicula – icoana neamului. 450 de ani de atestare documentară a Mănăstirii Ortodoxe Nicula (1552-2002)*, coordonare: P. S. Vasile Someşanul, Arhim. Dumitru Cobzaru, Ed. Eclesia, Nicula, 2002, p. 155-162.

44. Pagină de pateric românesc, în vol. *Meditații duhovniceşti*, Serafim Man, coord. Viorel Hodiş şi Dorel Man, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureşului şi Sătmarului, Baia-Mare, 2002, p. 11-18.

45. Două predici transilvănene în manuscris din anul 1708 şi 1836: acte de spiritualitate românească, în vol. *Studii de istorie medievală şi premodernă, omagiu profesorului Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române*, îngrijit de Avram Andea, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 191-201.

46. Manuscrise din Fondul Şaguna, în rev. Acta Musei Porolissensis, anul XXVII, Istorie-Etnografie-Artă, Zalău, 2005, p. 47-53.

47. Un nou manuscris al Mitropolitului Andrei Şaguna, în vol. *In memoriam: Mitropolitul Andrei Şaguna, 1873-2003*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2003, p. 123-132.

48. Pilda unei jertfe pentru neam şi credința strămoşească, în vol. *Mărturie şi Martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea. In Memoriam: Eroului Tănase (Atanasie Todoran) din Bichigiu*, coordonatori Dorel Man şi Flore Pop, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 199-204.

49. Dimensiunea culturală a Bisericii şi societății la sfârşitul sec. al XVII-lea şi începutul sec. al XVIII-lea, în vol. *Oameni şi idei. Studii de filologie, omagiu profesorului universitar doctor Onufrie Vințeler cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani*, îngrijit de Dorel Man şi Diana Tetean, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2005, p. 207-221.

50. Cinstirea Sfintei Fecioare Maria, oglindită în Didahiile lui Antim Ivireanu, în Revista artelor şi profesiilor liberale „Filarmonia", anul I, nr. 8-9, noiembrie-decembrie 2005, p. 43.

51. Cuvântarea funebră, evoluție şi impact, în vol. *Căzut-a cununa capului nostru...* , Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2006, p. 9-21, ediția a II-a îngrijită de Pr. Dr. Dorel Man, în cadrul Centrului de Studii Istorice Comparate „Ioan Lupaş" Cluj-Napoca.

52. Repere ortodoxe pastoral-misionare, p. 134-138 în vol. *Misiunea Bisericii în Sfânta Scriptură şi istorie. Biblie şi multiculturalitate III*, editat în cadrul Grantului CNCSIS – 147/2004, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2006, coordonator Ioan Chirilă.

53. Dimensiunea religioasă a lui Ştefan cel Mare în unele lucrări din istoriografia comunistă (1947-1964), în vol. *Structura etnică şi confesională a Transilvaniei Medievale (sec. IX-XIV). Sfântul Ştefan cel Mare – 500 de ani (1504-2004)*, coordonator Ioan Chirilă, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007, p. 297-308.

54. Parohia ortodoxă astăzi, în vol. *Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan I. Ică, la împlinirea vârstei de 75 de ani: 1932-2007, 40 de ani de teologhisire*, coordonare: Valer Bel, Dacian But-Căpuşan Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007, p. 173-178.

55. Protopopul Dr. Ioan Lupaş - Pastorația şi predica, în vol. *Cuvântări bisericeşti,* Protopop Dr. Ioan Lupaş, Ed. Renaşterea Cluj Napoca 2007, p. 5-10, vol. îngrijit de pr. dr. Dorel Man.

56. Viața în cuvinte, în vol. *In Honorem, Părintelui Simion Cristea*, Ed. Iris Mar, Bucureşti, 2007, p. 7-10, vol. îngrijit de Pr. Dr. Dorel Man.

57. Dimensiunea discursului religios la Mitropolitul Andrei Şaguna (1809-1873), în vol. *Strategii discursive VIII* Partea II-a, Colocviul Internațional de Ştiințe ale Limbajului Eugen Coşeriu, Chişinău – ediția 2005, Centrul Editorial-Poligrafic al USM, Chişinău 2006, p. 945-949.

58. Protopop Prof. Ion Goron – omul şi opera, în Analele Ştiințifice ale Facultății de Teologie Ortodoxă, Tomul VIII, 2004-2005, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca 2007, p. 271-278

59. Dimensiunea teologică-pastorală a operei mitropolitului Nicolae Colan în Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă, Tomul IX , 2005-2006, p. 251-261.

60. Lexicul religios în Dicționare româneşti, în vol. „Movni i conțeptualni kartini svitu" Vipusk 21 Ceastina 2, Universitet Imeni „Taraş Şevcenco", Kiev, 2007, pp. 197-201.

61. Textele biblice, izvor al predicilor Mitropolitului Antim Ivireanul (1650-1716), în volumul Slavonic Literatues within the World Context, Internațional Conferece, October 12-14, 2005, Minsk, Tom I, Minsk, 2007, Editura Centrul de tipărire a Universității, p. 66-70.

62. Ardelenii şi Unirea Basarabiei cu Romania, în vol. *Românii din afara granițelor țării. 90 de ani de la întregirea Regatului României*, Casa Editorială Demiurg Iaşi, 2008, p. 46-52.

63. Episcopul Nicolae Colan la hramul Mănăstirii Topilița (1940-1944) în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Ortodoxă, an LIII, nr. 2/2008, p. 228-238.

64. Confesiune şi misiune în Transilvania, la Episcopul Nicolae Colan (1940-1944), în vol. *Ethos şi etnos. Aspecte teologice şi sociale ale mărturiei creştine*, coordonator Ştefan Iloaie, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008, p. 363-373.

65. Dimensiunea teologică-pastorală a operei Mitropolitului Nicolae Colan, în rev. Rost, Sf. Gheorghe, 2008, anul VI, nr. 63.

66. Canonul de pocăință sau epitimia – mijloc de terapie duhovnicească şi secretul spovedaniei, în vol. omagial *Un neobosit slujitor al Bisericii Preasfințitul Episcop –Vicar Vasile Someşanul"*, coordonatori: Ioan Chirilă şi Cristian Bârsu Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2008, p. 181-188.

67. Parohia ortodoxă. Studiu actual şi perspective, în Credință şi viață în Hristos. Anuarul Episcopiei Sălajului, anul I, 2008, Ed. Episcopiei Sălajului *„Credință şi viață în Hristos"*, Zalău, 2009, pp. 347-353.

68. Preot, parohie, enoriaşi, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Orthodoxa, anul LIV, nr. 1, 2009, pp. 177-182 şi în Credință şi viață în Hristos. Anuarul Episcopiei Sălajului, anul III, 2010, Ed. Episcopiei Sălajului *„Credință şi viață în Hristos"*, Zalău, 2011, pp. 293-301.

69. Academicianul Alexandru Lapedatu (1867-1950). Atitudini eclesiale, în vol. *Românii din afara granițelor țării. Identitate şi multiculturalitate în Bucovina istorică*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2009, p.105-122.

70. Biserica şi societatea Brâncovenească la Sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, în vol. *Pe urmele trecutului, profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, coordonatori: Susana Andea, Ioan Aurel Pop, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 323-333.

71. 650 ani de la intrarea în împărăția lui Dumnezeu a Sfântului Grigorie Palama (1359-2009) în Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca, tomul XII (2008-2009), p. 75-82, preluat şi în graiulortodox.wordpress.com 17.03.2014.

72. Cuvânt şi pastorație la Sfântul Vasile cel Mare în rev. Studia Universitatis Babes-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LIV, nr. 2/2009, p. 129-134.

73. Fecioara Maria Născătoare de Dumnezeu în rev. Studia Universitatis Babes-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LV, nr. 2/2010, p. 227-231.

74. Rolul Didahiilor Mitropolitului Antim Ivireanul (1650-1716) la promovarea dezideratelor naționale în vol. *Românii din afara granițelor*

țării. Identitate şi multiculturalitate în Bucovina istorică, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2010, p. 241-245.

75. Teologul şi cărturarul martir Florea Mureşanu, în rev. ROST nr. 97/2011, anul IX, p. 19-23.

76. Sfântul Grigorie Palama (+1359) în literatura teologică românească, în vol. *In Honorem Magistri Onufrie Vințeler*, coordonator Diana Tetean, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2011, p. 217-231.

77. 70 de ani de la Dictatul de la Viena. Pastorala „De la inimă la inimă" din octombrie 1940, a Episcopului Nicolae Colan, în „Revista Română", Editor: ASTRA – Despărțământul Mihail Kogălniceanu – Iaşi, anul XVII, nr. 4 (66) noiembrie 2011, p. 16-18.

78. Pastorația persoanelor dependente. Fenomenul alcoolismului dintr-o perspectivă teologică, în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Orthodoxa, anul LVI, nr. 1/2011, p. 135-144 şi în Credință şi viață în Hristos. Anuarul Episcopiei Sălajului, anul IV, 2010, Ed. Episcopiei Sălajului *„Credință şi viață în Hristos"*, Zalău, 2012, pp. 351-364.

79. Pastorala „de la inimă la inimă", din octombrie 1940, a Episcopului Nicolae Colan - 70 de ani de la Dictatul de la Viena în Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca, tomul XIII (2009-2010), p. 425-431 şi în rev. Angvstia, 15 (2011), p. 105-115 .

80. „Vindecarea trupească şi sufletească prin Sfânta Taină a Maslului" în vol. *Medicină şi teologie: in honorem prof. univ. dr. Mircea Gelu Buta*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, pp. 210-216, editori: Alexandru Moraru, Gabriel-Viorel Gârdan,

81. Misiune şi pelerinaj la mânăstirea Rohia (1941-1944) în rev. Studia Universitatis Septentrionis – Theologia Orthodoxa, nr. 2/2012, p. 145-161.

82. Episcopul Nicolae Colan – pe căile apostoliei în secuime 1941-1943 în vol. *Profesioniştii noştri 5. Ioan Lăcătuşu arhivist, istoric, sociolog la 65 de ani II Studii. Istorie, etnografie, sociologie, cultură*, Ed. Eurocarpatica, Sfântul Gheorghe, 2012, p. 415-422, ediție îngrijită de Vasile Stancu.

83. „1700 de ani de la legiferarea creştinismului. Re-naşterea creştinătății de la anul 313" în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, an LVIII, nr. 1 /2013, pp. 83-88.

84. „1700 Years from the Enactment of Christianity. Re-birth of Christianity in the Zear 313" în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LVIII, nr. 1 /2013, pp. 89-94.

85. „Fapta lui Tănase Todoran din anul 1763 în conştiinţa urmaşilor : o scrisoare-document din anul 1887 privind revolta de la Salva" în vol. 250 de ani de la martiriul sfinţilor mărturisitori năsăudeni 1763-2013 Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Mocod, Grigore din Zagra şi Vasile din Telciu. Studii de istorie religioasă şi dreptul feudal transilvănean din secolul al XVIII-lea, coordonatori Dorel Man şi Flore Pop, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2013, p. 250-261.

86. „250 de ani de la martiriul sfinţilor mărturisitori năsăudeni 1763-2013 – pilde pentru credinţa strămoşească" în rev. Astra clujeană, nr. 1-2/2013, p. 43-36.

87. Ο Αγιος Γρηγοριος Ο Παλαμας 1296-1359 Εις την *Ρουμανικεω Θεολογικην γραμματειαν*, în rev. Ορθοδοξος Τυπος, 5 iulie 2013, p. 5.

88. Valenţele apei. Repere biblice şi patristice în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LVIII, nr. 2 /2013, p. 119-124, publicat şi în vol. *Dreptul şi guvernanţa apei în Uniunea Europeană. Studii asupra Europei Centrale şi de Est*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, p. 24-30, editor Flore Pop.

89. The Significance of Water. Biblical and Patristic References în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul LVIII, nr. 2 /2013, p. 125-132.

90. Cuvânt şi pastoraţie la Sfântul Vasile cel Mare în vol. *Revelaţii ale unităţii la Sfinţii Părinţi capadocieni*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, p. 247-250, coordonatori: Pr. prof. univ. dr. Ioan-Vasile Leb, Pr. lect. univ. dr. Gabriel-Viorel Gârdan şi Dr. Dacian But-Căpuşan,

91. Valenţele familiei creştine în Anuarul Facultăţii de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca, tomul XV (2011-2012), p. 293-392.

92. Predică la Duminica a XV-a după Rusalii. Înţelegerea Legii-Legea Iubirii în vol. *Cuvântul Tău este adevărul (Ioan 17,17). Predici ale teologilor clujeni la Duminicile Octoihului*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 133-136, (coord. Pr. prof. univ. dr. Vasile Stanciu şi Pr. prof. dr. Liviu Vidican-Manci)

93. Pr. prof. dr. Florea Mureşanu (1907-1961) în vol. *90 de ani de la înfiinţarea Academiei Teologice din Cluj 1924-2014*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 38 (coord.: pr. Vasile Stanciu, pr. Ştefan Iloaie)

94. Biserica şi societatea românească în epoca brâncovenească în vol. *Euharistie, Spovedanie, Martiriu*, vol. I, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 435-457 (coord. Pr. prof. univ. dr. Vasile Stanciu şi Pr. lect. univ. dr. Adrian Podaru),

95. 250 de ani de la revolta lui Tănase Todoran din anul 1763 pentru apărarea credinței strămoseşti în vol. *Românii din afara granițelor țării. Perspective culturale europene*, Ed. Studis, Iaşi, 2014, p. 116-121 (coord. Liviu Papuc).

În curs de apariție:

1. Repere pentru discursul religios. Didahiile Sfântului Antim Ivireanul în volumul omagial dedicat Pr. prof. univ. dr. Ioan-Vasile Leb la împlinirea vârstei de 60 de ani

2. Opera şi personalitatea Mitropolitului Nicolae Colan în cercetarea istorică, realizată de către Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru în volumul omagial dedicat Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru la împlinirea vârstei de 65 de ani: *Teologie şi istorie: In honorem Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2014, coord. Pr. lect. univ. dr. Gabriel-Viorel Gârdan, Pr. asist. dr. Cosmin Cosmuța.

3. Legiferarea şi renaşterea creştinismului la anul 313, în rev. Ορθοδοξος Τυπος, 2015.

Recenzii:

1. Nicolae-Şerban Tanaşoca, *Bizanțul şi românii*, Editura Fundației PRO, Bucureşti 2003, 238 p. în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLIX, nr. 1-2 /2004, p. 285-286.

X. VOLUME ÎNGRIJITE ŞI COORDONATE:

1. Pastorale, Mitropolitul Nicolae Colan, Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1995, 283 p.

2. Un buchet de pilde şi învățături creştine, Arhimandrit Serafim Man, Ed. Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, 1995, şi ed. a II-a Ed. Renaşterea Cluj-Napoca, 2006, 207 p.

3. Grai şi suflet românesc, Prot. Dr. Florea Mureşanu, Colecția Mărturisitorii de după gratii - 1, Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997, 384 p.

4. Preoția şi arta pastorală, Dr. Irineu Pop Bistrițeanul, Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997, 130 p.

5. Icoana de la Nicula, Dr. Irineu Pop Bistrițeanul, Ed. Mănăstirii Nicula, 1997, 95 p.

6. Cuvântări duhovniceşti, vol. III: *Cuvântul dragostei,* Dr. Irineu Pop Bistrițeanul, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997, 217 p.

7. Teologie şi spiritualitate ortodoxă. Studii, articole, traduceri, Mitropolitul Academician Nicolae Colan, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998, 234 p.

8. Eminescu economist şi gânditor politic, Ilie Haşeganu, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, 106 p., vol. îngrijit împreună cu Onufrie Vințeler.

9. Biserică şi multiculturalitate în Europa sfârşitului de mileniu, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, 461 p.

10. Întâia carte de învățătură pentru tineretul român de lege răsăriteană şi pentru tot românul iubitor de Hristos, Colecția Mărturisitorii de după gratii - 2, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, 238 p.

11. Meditații duhovniceşti, Serafim Man, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureşului şi Sătmarului, Baia Mare, 2002, 484 p., coordonator împreună cu Viorel Hodiş.

12. Oameni şi idei. Probleme de filologie, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2001,

13. Cuvântări bisericeşti pentru sărbătorile domneşti, Mitropolitul Andrei Şaguna, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, 174 p.

14. Mărturie şi martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea In Memoriam: Eroului Tănase (Atanasie) Todoran din Bichigiu, Ed. Renaşterea Cluj-Napoca, 2004, 273 p., vol. îngrijit împreună cu Flore Pop.

15. Hristos a înviat - Predici la praznicele împărăteşti şi în perioada Triodului, Prot. Prof. Dr. Simion Radu, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2005, 153 p.

16. Oameni şi idei. Studii de filologie, omagiu profesorului universitar doctor Onufrie Vințeler cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani, vol. îngrijit împreună cu Diana Tetean Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2005, 405 p.

17. Duhovnicul Serafim Man de la Mănăstirea Rohia - la ceas aniversar, Ed. Mănăstirii Rohia, 2005, 167 p.

18. Căzut-a cununa capului nostru ... , Prot. Dr. Ioan Lupaş, ed. a II-a, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2006, 201 p.

19. „Nu plânge" - Necrologuri, Prot. Prof. Dr. Simion Radu, Ed. IRIS MAR, Bucureşti, 2006, 369 p.

20. Cuvântări bisericeşti, Prot. Dr. Ioan Lupaş, Ed. Renaşterea, 2007, 134 p.

21. In honorem Părintelui Simion Cristea, Ed. IRIS MAR, Bucureşti, 2007, 214 p.

22. Curs de apologetică ortodoxă, Prot. Prof. Ion Goron, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2008, 185 p.

23. Fluierul de oțel – dramă istorică, Paşcu Balaci, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2008, 163 p.

24. Simbolul credinței. O sinteză dogmatică, Pr. prof. univ. dr. Isidor Todoran, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2008, 137 p, vol. îngrijit împreună cu Pr. prof. dr. Ioan Ică sr.

25. Postul Vechiului şi Noului Legământ, Pr. Gavril Relea, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2010, 127 p.

26. Manual de tipic bisericesc ortodox, Florian Geomolean, ed. a II-a revizuită şi adăugită, îngrijită împreună cu Cezar Login, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2010, 210 p.

27. 250 de ani de la martiriul sfinților mărturisitori năsăudeni 1763-2013 Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Mocod, Grigore din Zagra şi Vasile din Telciu. Studii de istorie religioasă şi dreptul feudal transilvănean din secolul al XVIII-lea, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2013, 396 p., coordonator împreună cu Conf. dr. Flore Pop.

28. Prot. Dr. Florea Mureşanu, *Chemare la sfințenie*, mărturisiri & manuscrise edite şi inedite, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2014, 174 p.

29.

A fost sponsor pentru Anuarul Facultății, tomurile I-III şi manager pentru tomurile IV-XVI.

XI. REFERENT ŞTIINȚIFIC:

La volumele:

1. Sub stelele nopții, de Simion Cristea, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2004, 203 p.

2. Şi azi mă duce gândul…, de Petru Toacsen, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2005, 125 p.

3. Laurian Rus, *Bizanțul și Italia. Istoria dominației bizantine în Italia de la Justinian la Carol cel Mare*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2014, 290 p.

XII. CURSURI ELABORATE

În decursul activității la catedră, Pr. conf. univ. dr. Dorel Man a elaborat câteva cursuri de uz intern:

- *Bizantinologie,* pentru specializarea Teologie pastorală, nivel licență,
- *Omiletică practică,* pentru specializarea Teologie pastorală, nivel licență,
- *Mărturie creştină şi filantropie – suport de curs,* pentru nivel master.

XIII. PARTICIPĂRI LA SIMPOZIOANE NAȚIONALE ŞI INTERNAȚIONALE:

1. Cluj-Napoca, Simpozionul național cu tema: *Teologie şi cultură transilvană în contextul spiritualității europene, în sec. XVI-XIX*, organizat de Facultatea de Teologice Ortodoxă din Cluj-Napoca, 6-8 noiembrie 1998, cu comunicarea intitulată: *Îndrumarea duhovnicească la Mitropolitul Antim Ivireanul.*

2. Zalău – România, 2004, 26-28 octombrie – Muzeul Județean de Istorie şi Artă Zalău, sesiunea de comunicări ştiințifice intitulată Istorie şi civilizație în Nord-Vestul României, cu referatul *Manuscrise din fondul Şaguna*, publicat în volumul Acta Mvsei Porolissensis, XXVII, Istorie-Etnografie-Artă, Zalău, 2005, p. 47-52.

3. Cluj-Napoca, Universitatea Babeş-Bolyai, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Sesiunea de comunicări Ştefan cel Mare şi Sfânt (1504-2004), prilejuită de comemorarea a 500 de ani de la moartea marelui voievod, 2 iulie 2004, cu comunicarea *Dimensiunea religioasă a lui Ştefan cel Mare în unele lucrări din istoriografia comunistă (1947-1962)*.

4. Minsk – Belarus – Universitatea de Stat Belarus, Facultatea de Filosofie, 12-14 octombrie 2005, cu referatul *Textele biblice, izvor al predicilor Mitropolitului Antim Ivireanul (1650-1716)*

5. Chişinău – Republica Moldova, Universitatea de Stat, Facultatea de Litere şi Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Colocviul inter-

național de ştiințe ale limbajului: „Stategii discursive", 12-16 mai 2005, cu referatul: *Dimensiunea discursului religios la Mitropolitul Andrei Şaguna*, în curs de publicare.

6. Kiev – Ucraina, Universitatea Națională Taras Grigorovici Şevcenco", Institutul de Filologie, Catedra de Lingvistică generală şi filologie clasică, 16-18 mai, 2006, cu referatul: *Lexicul religios în dicționare româneşti,* în curs de publicare.

7. Iaşi – Chişinău, Despărțământul Astra „Mihail Kogălniceanu", Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Simpozionul Internațional „Românii din afara granițelor țării. Evoluție istorică şi situația prezentă în contextul integrării României în Uniunea Europeană", cu referatul *Visarion Puiu, un ierarh al românilor de pretutindeni,* publicat în volumul cu acelaşi titlu, Ed. Demiurg, Iaşi, 2006, p. 87-93.

8. Miercurea-Ciuc, Sesiunea Națională de Comunicări Ştiințifice: *Românii din sud-estul Transilvaniei, Istorie, Cultură, Civilizație,* Ediția a XIII-a, 24-25 septembrie 2007, cu referatul: *Nicolae Colan pe căile apostoliei în județele Harghita şi Covasna (1940-1944)*

9. Iaşi – Cahul – Chişinău, Republica Moldova, Despărțământul ASTRA „Mihail Kogălniceanu" Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" - Iaşi, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Haşdeu" – Cahul, Republica Moldova, Simpozionul Internațional „Românii din afara granițelor țării. Coordonate istorice şi naționale în cadrul european", 1-4 noiembrie, 2007, cu referatul *Nicolae Colan la Chişinău(1917-1918)* şi lansare de carte *Pastorație şi istorie în Transilvania la episcopul Nicolae Colan, 1940-1944,* Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007.

10. Cluj-Napoca, Conferința internațională: *Etică-Etnie-Confesiune,* 4-6 decembrie 2007, Universitatea Babeş-Bolyai, Facultatea de Teologie Ortodoxă, cu referatul : *Confesiune şi misiune în Transilvania la Episcopul Nicolae Colan (1940-1944)*

11. Cluj-Napoca, Mitropolia Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului. Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, Spitalul Clinic Județean Cluj, Biserica „Sf. Luca" Cluj-Napoca. Simpozion ortodox „*Duhovnicie şi consiliere. Punct de întâlnire în actul medical al preoților de caritate cu medicii"*, cu referatul: *Preotul duhovnic.*

12. Sf. Gheorghe – Episcopia Ortodoxă Română a Covasnei şi Harghitei. Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan", Liga tineretului Creştin-Ortodox Român Sf. Gheorghe,

Simpozionul „Perenitatea operei Mitropolitului Nicolae Colan" – 40 de ani de la trecerea la cele veşnice a ierarhului cărturar născut la Araci, cu comunicarea *Dimensiunea teologic-pastorală a operei Mitropolitului Nicolae Colan* şi lansarea volumului „Pastoraţie şi Istorie la Episcopul Nicolae Colan în Transilvania 1940-1944" de Pr. Dr. Dorel Man, Ed. Renaşterea", Cluj-Napoca, 2007.

13. Iaşi-Chişinău, 8-12 aprilie 2008, *Simpozionul internaţional: Românii din afara graniţelor ţării Iaşi-Chişinău: legături istorice,* cu referatul *Ardelenii şi unirea Basarabiei cu România.*

14. Sf. Gheorghe, Centrul Eclesiaistic de Documentare „Mitropolit Nicoilae Colan", Seminarul festiv: „La bicentenarul naşterii Ierarhului Andrei Şaguna – sărbătoare şi cunoaştere", 27 iunie 2008, *Zilele Andrei Şaguna – Ediţia XVII-a 2008,* cu referatul *Opera omiletică şaguniană de la 1855"*

15. Miercurea Ciuc – Ministerul Culturii şi Cultelor. Muzeul Naşional al Carpaţilort Răsăriteni Centrul de cultură Arcuş; Episcopia Ortodoxă a Covasnei şi Harghitei; Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan": Sesiunea Naţională de Comunicări Stiinţifice „Românii din sud-estul Transilvaniei, Istorie. Cultură. Civilizaţie" Ediţia a XIV-a, 28-30 septembrie 2008, *cu comunicarea Protopopul academician Ioan Lupaş – slujitor al Bisericii şi al neamului* şi lansarea volumului: Ioan Lupaş (1880-1967) Slujitor al Ştiinţelor Istorice, Învăşămîntului şi Bisericii, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2008, 242 p. de Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuş

16. Cluj-Napoca, 2-4 noiembrie 2008, UBB, Facultatea de Teologie Ortopdoxă Cluj Napoca, Conferinţa internaţională: *Revelaţie şi diversitate culturală, Evanghelia lui Hristos şi diversitatea culturilor,* cu referatul: *Evanghelie şi pastoraţie ortodoxă în context multiconfesional.*

17. Cluj-Napoca, 26-29 martie 2009, Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca. Centrul de Studii Ecumenice şi Interreligioase. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Conferinţa internaţionbală, Integrarea europeană şi valorile Bisericii, cu referatul *Biserica Ortodoxă Română şi diaspora românească europeană.*

18. Cluj-Napoca, 5-8 noiembrie 2009. Universitatea Babeş-Bolyai Facultatea de Teologie Ortodoxă, Conferinţa internaţională, intitulată *Revelaţii ale unităţii la Sfinţii Părinţi Capadocieni,* cu referatul: *Cuvânt şi pastoraţie la Sfântul Vasile cel Mare*

19. Iaşi, 20-22 noiembrie 2009, Despărțământul Astra „Mihail Kogălniceanu" Iaşi. Muzeul Literaturii române Iaşi, Simpozionul Internațional: Românii din afara granițelor țării. Europa de lângă noi. Identitate şi multiculturalitate în Bucovina istorică. Familia Hurmuzachi – emblemă a istoriei naționale, cu referatul: *Academicianul Alexandru Lapedatu (1876-1950). Atitudini eclesiale.*

20. Iaşi, 11-14 noiembrie 2010, Despărțământul Astra „Mihail Kogălniceanu" Iaşi. Muzeul Literaturii române Iaşi, Simpozionul Internațional: Românii din afara granițelor țării. Istorie, cultură, spiritualitate, cu referatul: *Rolul Didahiilor Mitropolitului Antim Ivireanul (1650-1716) la promovarea dezideratelor naționale*

21. Cluj-Napoca, 2-5 noiembrie 2010, cu referatul: *Credință şi mărturisire; istorie şi actualitate,* 4-6 noiembrie 2010, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.

22. Cluj-Napoca, 8-10 noiembrie 2012, cu referatul: *Diaconie şi taumaturgie,* cu referatul: *Dinamica cultului public prin Sfânta Taină a Maslului,*

23. Cluj-Napoca, 10-11 octombrie 2013, Simpozionul Internațional: *Credință şi Politică. Sfinții Împărați Constantin şi Elena, promotori şi apărători ai libertății religioase.*

24. Alba Iulia, 15-20 octombrie 2013, Despărțământul Astra „Mihail Kogălniceanu" Iaşi. Muzeul Literaturii române Iaşi, Simpozionul Internațional: Românii din afara granițelor țării. Perspective culturale europene, cu referatul: *250 de ani de la revolta lui Tănase Todoran din anul 1763 pentru apărarea credinței strămoşeşti*

25. Năsăud, 12 noiembrie 2013, colocviul: *Martiriu şi sfințenie – 250 sfinții martiri şi mărturisitori năsăudeni*, cu referatul: *250 de ani de la martiriul sfinților năsăudeni, model de credință strămoşească*

26. Cluj-Napoca, 3-6 noiembrie 2014 Simpozionul Internațional: *Euharistie, Spovedanie, Martiriu*.

XIII. REFERINȚE :

1. Diacon Vasile Raus, *Sfințirea bisericii din Coruieni, Prot. Lăpuş* în rev. „Mitropolia Ardealului", an.XXII, nr.10-12, 1978, p. 864.

2. Diacon Iustin Tira, *Itinerar pastoral în prot. Lăpuş, jud. Maramureş (Parohia Baba)* în rev. „Mitropolia Ardealului", an XXVI, nr. 10-12, 1981, p. 840

3. Bartolomeu Anania, *Cuvânt înainte,* în vol, *Grai şi suflet românesc,* de Florea Mureşanu, Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997.

4. Justinian Chira, *Prefață,* în vol. Maica Domnului – Chipul femeii în Noul Testament, Ed. Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului 1995.

5. Alexandru Moraru, *Seminarul Teologic Liceal Ortodox din Cluj-Napoca (1952-1997),* Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997, pp. 158, 159,162 şi 294.

6. Bibliografia istorică a României IX 1994–1999, Academia Română, Bibliografie selectivă, Coordonator Gheorghe Hristodul, Traducere în limba franceză: Ligia Molnar, Cluj-Napoca, 2000, pp.188, 250, 660.

7. Bibliografia istorică a României X 1999-2004, Ed. Academiei Române, Coordonator Gheorghe Hristodul, Traducere în limba franceză Lucia Papahagi şi Viorica Sâncrăian, Bucureşti 2005, pp.266, 274,375, 382, 392, 708, 806, 841, 992.

8. Nicolae Neaga, *Recenzie,* la vol. *Pastorale,* Nicolae Colan Arhiepiscop şi Mitropolit al Ardealului, Ediție îngrijită de Dorel Man, şi tipărită cu binecuvântarea Î. P. S. Bartolomeu, Arhiepiscopul Clujului, Cluj-Napoca, 1995, Ed. Arhidiecezana Cluj, 284 p., în Revista Teologică, Sibiu, serie nouă, anul VIII, nr. 1, ianuarie-martie 1997, pp.184-185.

9. Nicolae Neaga, *Recenzie,* la vol. *Maica Domnului - Chipul femeii în Noul Testament,* Cluj-Napoca, 1995, 110 p., Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureşului şi Sătmarului, în Revista Teologică, Sibiu, nr. 1, ianuarie-martie1997, pp.185-186.

10. Popovici Matei, *Sărbătorile eterne. Cuvinte de zidire sufletească,* Cluj-Napoca, Ed. Renaşterea 2001, p. 320.

11. Nicolae Edroiu, *Prefață,* în vol. *Didahiile, norme de educație şi pastorație,* Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

12. Alexandru Moraru, *Cuvânt înainte,* în vol. Pastorale, Nicolae Colan Arhiepiscop şi Mitropolit al Ardealului, Ed. Arhidiecezana, Cluj, 1995.

13. Alexandru Moraru, *Slujire şi trăire ortodoxă,* în rev. Renaşterea, nr. 10/1998, p. 9.

14. Alexandru Moraru, *Scurt istoric al Eparhiei ortodoxe Române a Vadului, Feleacului şi Clujului*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 121.

15. Alexandru Moraru, *50 de ani de învățământ teologic seminarial ortodox în Cluj-Napoca (1952-2002),* Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, pp. 161, 162, 165 şi 311.

16. Alexandru Moraru, *Scurt istoric al Eparhiei ortodoxe Române a Vadului, Feleacului şi Clujului 1921-2006,* ed. a II-a, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2006, p. 134.

17. Alexandru Moraru, *Prefață,* în vol. *Pastorație şi Istorie la episcopul Nicolae colan în Transilvania 1940-1944,* Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007, 269 p.

18. Alexandru Moraru, *Prefață,* în vol. *Teologie şi spiritualitate ortodoxă. Studii, traduceri, articole,* Mitropolitul Academician Nicolae Colan, Ed. Presa Universitară Clujeană, 1998.

19. Maria-Elena Ganciu, *Rai cuvântător,* în rev. Renaşterea, nr. 1/1997, p. 6.

20. Simion Cristea, *Cuvânt înainte,* în vol. *Hristos a înviat. Predici la praznicele împărăteşti şi în perioada Triodului,* Prot. Prof. Dr. Simion Radu, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2005.

21. Simion Cristea, *Notă asupra ediției,* în vol. *„Nu plânge" Necrologuri,* de Prot. Prof. Dr. Simon Radu, Ed. IRIS MAR, Bucureşti, 2006.

22. Onufrie Vințeler, *Recenzie,* la vol. Grai şi suflet românesc, de Prot. Dr. Florea Mureşanu, în ziarul „Adevărul de Cluj", p. 7, din 19 februarie 1997.

23. Onufrie Vințeler, *Prefață,* la vol., Mitropolitul Andrei Şaguna, *Cuvântări bisericeşti pentru Sărbătorile domneşti,* Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, 174 p.

24. Onufrie Vințeler, *Recenzie,* la vol. Mitropolitul Andrei Şaguna, *Cuvântări bisericeşti pentru Sărbători domneşti,* Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, 174 p., în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLIX, 2004, nr. 1- 2, pp. 282-283.

25. Onufrie Vințeler, *Recenzie,* la vol. *Manuscrise omiletice - Acte de spiritualitate românească (Secolul XVIII- mijlocul secolului XIX),* Ed. Presa Universitară Clujeană, 202 p., în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, anul XLIX, 2004, nr. 1-2, pp. 282-283.

26. Onufrie Vințeler, *O activitate a Astrei cu răsunet internațional (II),* în Adevărul de Cluj, anul XVII, nr. 4890, joi, 23 noiembrie 2006, p. 4.

27. Viorel Thira, în rev. „Ortodoxia Maramureşană", nr. 7/1998, p. 210.

28. Ioan Pintea, în ziarul „Răsunetul", Bistrița, nr. 22, martie 2002, p. 4.

29. Constantin Toni Dârțu, *Personalități române şi faptele lor 1950-2000,* vol. XV, Casa de Editură Denus, Iaşi, 2005, pp. 62 şi 69.

30. Eric Mihail Broanăr, „Grai Românesc"- Foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Covasnei şi Harghitei, Anul VIII nr. 2 (39) 2008, *Zilele Andrei Şaguna – Ediția a XVII-a 2008. O manifestare cultural ştiințifică de prestigiu devenită tradiținală,* p.11.

31. Titus Wachsmann-Hogiu, în *Răsunetul*, Nr. 4676-4677, 15-16 decembrie 2007.

32. Martiri pentru Hristos din Romania în regimul comunist, în Ed. I.B.M.BOR, Bucureşti, 2007, p. 504.

33. Ioan Lăcătuşu, *Dăinuire românească în Covasna şi Harghita*, Ed. România Pur şi Simplu, Bucureşti, 2007, p. 108-109.

34. Mircea Popa, *Lansare de carte,* Ioan Lupaş (1880-1967), slujitor al Ştiințelor Istorice, învățământului şi Bisericii, în *Făclia* ziar independent de Cluj, miercuri 4 martie, anul XX, 2008, nr. 5578, p. 5.

35. Paul-Ersilian Roșca, *Tănase Todoran martir al neamului și Bisericii*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p. 66, 101

36. Alexandru Moraru, *Învățământul teologic universitar ortodox român din Cluj-Napoca*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, p. 86, 91, 95, 114, 115, 116, 117118, 119, 120, 121, 127, 131, 131, 136, 141, 144, 145, 146, 167, 168, 169,

37. Constantin Toni Dârțu, *Personalități române şi faptele lor 1950-2000*, vol. XXXIV, Ed. Panfilius, Iaşi, 2009, p. 188 şi 195.

38. Buletinul Ligii Cultural Creştine „Andrei Şaguna" IV (2006-2008), Ed. Eurocarpatica – Sf. Gheorghe, 2009, pp. 182, 187, 227, 230, 260.

39. Bogdan Andriescu, *Mitropoliți ai Ardealului Nicolae Colan (1893-1967) Biobibliografie,* Sibiu, 2009, pp. 291, 292.

40. O candelă în Carpați. Episcopia Ortodoxă a Covasnei şi Harghitei: 15 ani de la înființare 1994-2009, ediție îngrijită de Ioan Lăcătuşu, Nicoleta Ploşnea Ed. „Grai Românesc", Miercurea Ciuc, 2010, p. 689.

41. Augustin Pădurean/Teofil Herineanu, *Protopopiatul Ortodox Român Dej,* Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2010, p. 95.

42. Dacian But-Căpuşan recenzie la vol. *Pastorație şi duhovnicie, I, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2009, 285 p"* în rev. Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, an LV, nr. 1 /2010, p. 297.

43. Dacian But-Căpuşan recenzie la *„Florian Geomolean – Manual de tipic bisericesc ortodox, ediția a doua, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2010, 210 p"* în Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă Cluj-Napoca, tomul XIII (2009-2010), p. 506-507.

44. Who is Who în România (Enciclopedia personalităților din România), ediția a VII-a, Verlag für Personenenzyklopädien AG, Zug, 2012, p. 1088.

45. Bibliografia istorică a României/Bibliographia historica Romaniae, XI (2004-2006), Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2007, coordonator Stelian Mândruț, p. 141, 260, 307.

46. Bibliografia istorică a României/Bibliographia historica Romaniae, XII (2007-2008), Ed. Academiei Române, Ed. Argonaut Bucureşti, Cluj-Napoca, 2010, coordonator Stelian Mândruț, p. 45.

47. Bibliografia istorică a României/Bibliographia historica Romaniae, XIII (2009-2010), Ed. Academiei Române, Ed. Argonaut, Bucureşti, 2011, coordonator general Nicolae Edroiu, p. 21, 22, 132, 134.

48. Vasile Iuga de Sălişte, *Oameni de seamă ai Maramureşului. Dicționar 1700-2010,* Ed. Societății Culturale Pro Maramureş Dragoş Vodă, Cluj-Napoca, 2011, p. 654-655.

49. Pr. Gheorghe-Dragoş Braica, *Oameni şi altare ale credinței*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2012, p. 126, 141, 206.

50. Augustin-Liviu Munteanu, *Omagiu protoiereului Ioan Goron 1892-1943*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2013, p. 3-4.

51. Teodor Tanco, *Sfinți şi securişti*, Ed. Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2013, p. 60.

52. S. M. Lucicanin, *Zagalnomovozniavci teorii v istorii ucrainskoi ta rumunskoi* Lingvistiki Vidavnițtvo Naukovii Svit, Kiev, 2012, p. 329

53. Vasile Iuga de Sălişte, *Dicționar istoric al localităților din Maramureş*, Ed. Dragoş-Vodă, Cluj-Napoca, 2012, p. 577.

54. Alexandru Dărăban, *Ieromonahii Antonie şi Ioachim Bâznog din Sângeorz-Băi*, Ed. Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2013, p. 44, 218.

55. Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, *Etica utilizării violenței*, în rev. TABOR, nr 5/2012, p. 50.

56. Iuliu-Marius Morariu, *Tănase Todoran, icoană vie a credinței şi a istoriei neamului* în Semănătorul, noiembrie 2011, p. 10, 13, 14, 16, 20, 24, 25.

57. Iuliu-Marius Morariu, *Stări, momente şi personalități ale Ortodoxiei transilvănene. Pasaje insuficient reliefate istoriografic*, Ed. Academica Brâncuşi, Târgu-Jiu, 2013, 26, 30, 35, 46, 56, 171, 172.

58. Iuliu-Marius M. Morariu, *Slujba Vecerniei – o incursiune istorico-liturgică*, semanatorul.ro

59. Eugenia Bârlea, *Perspectiva lumii rurale asupra primului război mondial*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2004

60. Livu Maior, *Habsburgi şi români: de la loialitatea dinastică la identitate națională*, Ed. Enciclopedică, București, 2006

61. Pr. dr. Florin Grigorescu, *Eveniment cultural religios la Suceava: susținerea publică a lucrării de doctorat intitulată Patriarhul Justinian Marina (1901-1977)*, autor: preot Constantin Tudosă în Candela, nr. 3-4/2014, p. 36

62. Reflecții din caietele Arhiepiscopului Justinian, Caietele 186 și 187, anul 2014-2015, Ed. Episcopiei Maramureșului și Sătmarului, Baia Mare, 2015, p. 100, 102

63. Viorel Hodiș, *Dorel Man LX sau arta diortosirii,* în rev. Orașul, nr. 33/2015, p. 104-105.

XIV. MEMBRU PROIECTE DE CERCETARE (GRANTURI):

1. Teologie şi cultură transilvană în contextul spiritualității europene, cod CNCSIS 29/1999

2. Biserică şi multiculturalitate în Europa la sfârşit de mileniu, grant 62, cod CNCSIS 333/2000

3. Misiunea Bisericii în Sfânta Scriptură şi în istorie, cod CNCSIS 147/2004.

II. MESAJE

† ANDREI, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului, Mitropolitul Clujului, Maramureşului şi Sălajului, *Calitatea de dascăl te face mare în fața lui Dumnezeu*

CALITATEA DE DASCĂL TE FACE MARE ÎN FAȚA LUI DUMNEZEU

† **ANDREI**
Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului
Mitropolitul Clujului, Maramureşului şi Sălajului

Afirmația din titlu nu am făcut-o eu, ci a făcut-o Mântuitorul Iisus Hristos: *cel ce va face şi va învăța, acesta mare se va chema în Împărăția cerurilor* (Matei 5,19).

În această slujire s-a încadrat şi Părintele Dorel Man, fiind dascăl la Facultatea de Teologie din Cluj-Napoca. Anii au trecut şi la împlinirea vârstei rotunde de şase decenii, pe bună dreptate, atât dascălii, cât şi studenții, îi fac cele mai calde şi sfinte urări.

Pe calea vieții preoțeşti s-a străduit să-i lege pe creştinii tineri şi bătrâni de cer şi, în acelaşi timp, să le comunice ce ar aştepta Dumnezeu din partea lor.

Îi dorim Părintelui să se bucure de toate realizările lui, iar pe Dumnezeu Îl rugăm ca în continuare să-l mângâie cu darurile Sale.

„CÂT ESTE DE BINE ŞI CÂT ESTE DE FRUMOS A LOCUI FRAŢII ÎMPREUNĂ; CĂ UNDE ESTE UNIRE ACOLO A PORUNCIT DOMNUL BINECUVÂNTAREA ŞI VIAŢA PÂNĂ ÎN VEAC" (Ps. 132)

+ VASILE SOMEŞANUL
Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului,

Parcursul vieţii oricăruia dintre noi ne dovedeşte, urmând rânduiala lui Dumnezeu în devenirea noastră spre „împărtăşirea firii celei dumnezeieşti" (II Petru 1,4) că familia, Biserica, şcoala şi armata (în zilele noastre mai puţin armata) sunt instituţiile care împreună contribuie la modelarea sufletului copilului şi a tânărului spre o viaţă armonioasă. Dacă părinţii şi ceilalţi factori educaţionali îşi împlinesc bine datoria, cei care beneficiază de lucrarea lor sunt favorizaţi şi au şansa de a se împlini frumos în viaţă.

Nu putem să nu ne amintim mereu, când ne gândim la prietenia rămasă model şi vrednică de urmat dintre Sfântul Vasile cel Mare şi Sfântul Grigorie de Nazianz trăită în pace, bună înţelegere şi statornicie în lucrarea virtuţilor credinţei: iubirea părinţilor, respectarea valorilor vieţii, sporirea binelui comun, prin credinţa lucrătoare prin faptele iubirii.

Consider că pentru mine, cât şi pentru colegii mei de generaţie timpul petrecut împreună la Institutul Teologic de Grad Universitar din Sibiu (perioada anilor 1970-1980) a fost un timp binecuvântat de Dumnezeu pentru că prin grija marilor noştri ierarhi şi profesori de Teologie ne-am împărtăşit şi am acumulat cunoştinţele necesare, având ca modele în viaţă, pe lângă sfinţii Bisericii şi pe duhovnicii

timpului aceluia, dar şi pe marii noştri teologi care zi de zi au trudit pentru modelarea şi formarea noastră duhovnicească. Trecerea timpului ne dovedeşte cât de mult le datorăm.

În acele vremuri, când ideologia regimului trecut se lupta să imprime tineretului, în mod deosebit, o altă concepție de viață, Sfânta Biserică prin lucrarea ei prezentă şi în şcolile teologice a reuşit să țină aprinsă flacăra credinței şi să trimită în lume, în ogorul vieții, preoți, duhovnici în mânăstiri şi slujitori devotați Păstorului cel Mare, Iisus Hristos.

La fel ca şi colegii mei de an şi de generație de la Sibiu, am fost şi sunt bucuros că şi Teologia sibiană (în acel timp funcționau doar două şcoli teologice de rang universitar la Bucureşti şi Sibiu) a dat Bisericii şi Neamului nostru preoți buni, profesori de seminar, profesori universitari, Mitropoliți, Arhiepiscopi, Episcopi şi pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, pe Preafericitul Părinte Patriarh Daniel. Mulți dintre foştii colegi au scris şi au editat cursuri universitare şi valoroase tratate şi studii de Teologie şi au participat şi participă la simpozioane şi conferințe teologice în țară şi în străinătate, au înființat centre de studii teologice, au ctitorit biserici şi mânăstiri, centre de asistență socială sau medico-sociale, au dinamizat viața misionară prin implicarea tineretului în activitățile Bisericii şi în grija față de bătrâni şi de persoanele defavorizate.

Între colegii mei de an de la Sibiu cu remarcabile rezultate în lucrarea pastorală, didactică şi editorială se numără şi Preacucernicul părinte conferențiar universitar doctor Dorel Man, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.

Spre finalizarea studiilor teologice, după căsătoria cu tânăra Carolina Iuga, a fost numit în parohia Baba, protopopiatul Lăpuş, de către vrednicul de pomenire Arhiepiscopul Teofil Herineanu.

Crescut în credință şi în evlavia spirituală radiată de Mânăstirea Rohia, fiind unul dintre ucenicii apropiați ai venerabilului Arhiepiscop Iustinian Chira şi a vrednicului de pomenire arhimandritul Serafim Man, tânărul preot a dovedit de timpuriu vocație pentru slujirea preoțească, dar şi aplecare față de viața duhovnicească, dovedindu-se un bun exemplu pentru păstoriții săi, pentru mai marii săi, dar şi pentru familia sa binecuvântată de Dumnezeu cu trei fiice.

Ne-am reîntâlnit în „ogorul slujirii”, cu ocazia numirii sale în postul de duhovnic al reînființatei Facultăți de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, în toamna anului 1991, când după ce am ocupat timp de un an acel post, eu am primit o altă ascultare bisericească.

Cu dăruirea şi cu perseverența care îl caracterizează, părintele Dorel Man s-a dedicat importantei misiuni de duhovnic și dascăl veghind la progresul spiritual al studenților, a păstrat legăturile de bună colaborare cu mai marii săi şi cu colegii, a aprofundat sudiul Teologiei şi istoriei încununat cu un doctorat şi s-a nevoit cu cercetarea arhivelor şi a bibliotecilor editând, pe lângă cărțile sale de autor, mai multe lucrări valoroase de Teologie, aducând mai aproape de noi, mari personalități ale vieții bisericeşti (Mitropolitul Nicolae Colan, Ioan Lupaş etc), precum şi evenimente din istoria țării şi a Bisericii.

Prin lucrările sale şi prin exemplul de viață pe care-l oferă studenților, colegilor şi oricăruia dintre noi, Părintele Profesor Dorel Man se dovedeşte a fi un dăruitor de bine şi de frumesețe duhovnicească.

Întru mulți şi fericiți ani, Părinte Profesor, cu cei dragi, bucurându-vă mereu de sănătate şi ajutor de la Bunul Dumnezeu.

OMAGIU
PĂRINTELUI CONFERENȚIAR
DR. DOREL MAN

„Fericiți cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul." (Mt. 5, 5)

† **TIMOTEI,**
Episcopul ortodox român
al Episcopiei Spaniei şi Portugaliei

Cred că forța interioară a părintelui profesor Dorel Man s-a statornicit pe două fundamente legate indestructibil: credința în Dumnezeu şi iubirea necondiționată a celui de lângă el, a aproapelui cu care şi-a intersectat cărările existenței. Al treilea copil născut din seva sufletească a unei familii de creştini ortodocşi practicanți din Țara Lăpuşului, români autentici cu principii de viață sănătoase, s-a format odată cu vârsta şi cu înțelepciunea dobândită pe parcursul a peste trei decenii de activitate misionar-pastorală în slujba Bisericii. Aceasta stă mărturie şi conturează personalitatea sa minunată care şi-a înscris cu majuscule numele în pleiada marilor bărbați pe care i-a dat acel ținut al Maramureşului.

Pe lângă multe alte daruri primite, hlamida hieratică a blândeții l-a înveşmântat pe „puiul de lăpuşan" încă din leagăn. Nu l-am văzut vreodată pe părintele Man încruntat sau aruncând priviri piezişe. Cu o bonomie caracteristică ființei sale, cu un surâs larg, ce-i luminează făptura, i-a cucerit pe studenții cursanți sau pe cei care i-au trecut pe sub patrafir, în intimitatea capelei Facultății de Teologie din

Cluj-Napoca. Dialogul cordial din vremea studenției, fără ocolişuri protocolare, îl poartă şi azi cu foştii licențiați ai facultății, reveniți în Alma Mater Napocensis ca să-şi întregească formarea profesională continuă. Totul, purtat sub auspiciile sincerității celei adevărate.

Afinitatea sa pentru mediul monastic i-a adus mulți prieteni veritabili din rândul cinului călugăresc, cultivând o relație specială cu aceştia. A învățat mult din experiențele împărtăşite de monahi îmbunătățiți, cu bărbi cărunte şi palme neodihnite, ce strecoară diafan printre degete boabele metanierului. Expertiza sa incontestabilă ca preot de mir, într-o parohie de țară, unde a desfăşurat o reuşită slujire clericală (1976-1990), cu realizări pastorale şi administrative remarcabile, secondată imediat de o viață de familie ireproşabilă, i-au conferit statura morală spre a preda de la catedră disciplina Pastorală, după ce ani buni s-a îngrijit de „formarea duhovnicească" a tinerilor studenți teologi clujeni. Aici, pe acest palier, a făcut pereche bună cu neuitatul prieten al tuturor generațiilor de studenți teologi, bunul părinte duhovnic Gheorghe Şanta.

În prealabil, vorbind de începuturi post-decembriste, a pus umărul la demersurile pentru reînființarea Institutului Teologic Ortodox de Grad Universitar din Cluj-Napoca (actuala Facultate de Teologie), făcând atunci parte din aparatul administrativ, în calitate de director economic (1990-1992).

Neostoit în căutările sale, a scos din arhive prăfuite date şi informații prețioase despre personalități eclesiale de marcă, neştiute de mulți sau „uitate în colb de cronici", pe care le-a readus la lumină, oferindu-le spre cercetare contemporanilor preocupați. Ostenelile sfinției sale de valorificare a trecutului istoriografic-bisericesc, cu un permanent recurs la memorie, au îmbrăcat forme livreşti, sub mantia îmbietoare a unor cărți bine documentate, repere în viitoarele cercetări şi studii academice.

Un slujitor dăruit misiei sale, un pedagog priceput, un prieten fidel, un îndrăgostit de istoria şi spiritualitatea acestor meleaguri neaoşe româneşti – iată câteva fărâme din elementele esențiale care îi creionează ființa sa nobilă. Iar peste toți aceşti talanți cu care a fost înzestrat de Cel de Sus se aştern armonios virtuțile omeniei şi ale echilibrului, prin care, de fapt, a cucerit inimile celor cu care a colaborat de-a lungul timpului şi colaborează şi în prezent.

Conştient perfect de misiunea sa, a socotit BISERICA, FAMILIA şi ŞCOALA ca cele trei altare sfinte la care îşi aduce întotdeauna cu mărinimie tributul său sufletesc.

Într-o viitoare enciclopedie a personalităților contemporane din Țara Lăpuşului, figura părintelui Dorel Man va fi înscrisă cu siguranță pe un loc onorant.

† Iustin Sigheteanul, Arhiereu Vicar al Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, *Cuvânt de prețuire pentru Părintele Dorel Man, la împlinirea vârstei de 60 de ani*

CUVÂNT DE PREȚUIRE PENTRU PĂRINTELE DOREL MAN, LA ÎMPLINIREA VÂRSTEI DE 60 DE ANI

† **DR. IUSTIN HODEA SIGHETEANUL**
Arhiereu Vicar
al Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului

Pr. conf. univ. dr. Dorel Man s-a născut în frumoasa localitate Suciu de Sus, din Țara Lăpuşului, într-o familie creştină adevărată şi binecuvântată, care i-a insuflat credința în Dumnezeu şi dragostea față de Biserica lui Hristos, țară şi neam.

Educația creştină primită în familie, a rodit în chip minunat, deoarece tânărul Dorel, după ce a urmat şcoala în localitatea natală şi Liceul Teoretic „Petru Rareş" din Tg. Lăpuş obținând bacalaoreatul în 1972 şi-a îndreptat paşii spre Institutul Teologic de Grad Universitar din Sibiu (azi Facultatea „Andrei Şaguna"), unde în toamna anului 1976 a susținut teza de licență cu titlul: *Maica Domnului – Chipul femeii în Noul Testament*.

Când vremurile s-au limpezit şi Biserica şi poporul român drept-credincios s-a eliberat de regimul comunist ateu, preoții Bisericii noastre înzestrați de Dumnezeu cu capacitatea de a aprofunda studiile teologice, mulți dintre ei au pornit pe acest drum frumos şi de mult folos pentru Teologia noastră ortodoxă.

Aşa a făcut şi părintele Dorel Man, care după ce a păstorit timp de 14 de ani în Parohia Baba, Protopopiatul Lăpuş, hirotonit fiind în iulie 1976 pe seama acestei parohii de către Î. P. S. Justinian pe atunci Episcop Vicar la Cluj-Napoca, în anul 1990 s-a aplecat cu multă hărnicie asupra perfecționării şi desăvârşirii studiilor, susținând în 12

decembrie 2000 teza de doctorat în istorie, intitulată: *Didahiile, norme de educaţie şi pastoraţie. Prezenţa lor în viaţa comunităţilor româneşti secolul al XVIII–lea începutul secolului al XIX-lea* sub coordonarea ştiinţifică a Acad. prof. univ. dr. Nicolae Edroiu.

Tot din 1990 a început şi cariera teologică universitară frumoasă şi valoroasă, mult folositoare pentru studenţii teologi şi de mare împlinire personală pentru părintele Dorel Man, fiind unul dintre iniţiatorii şi susţinătorii înfiinţării Facultăţii de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.

Însă nu asupra carierei teologice universitare doresc să mă opresc, aceasta se vede din CV-ul personal şi este cunoscută la nivel teologic universitar.

Am spus că desăvârşirea studiilor teologice şi începutul activităţii universitare a fost de mare împlinire personală şi mult folositoare studenţilor teologi şi am să explic de ce! Am învăţat de la părintele profesor Ilie Moldovan, pe când urmam cursurile Facultăţii de Teologie din Sibiu, că profesorii de Teologie care au avut şansa să fie şi preoţi la ţară, aşa cum a fost şi Preacucernicia Sa, vin în şcoala teologică îmbogăţiţi cu experienţă pastoral-misionară acumulată în timpul slujirii la parohie.

Această experienţă practică se vede şi se transmite studenţilor care la rândul lor vor deveni păstori de suflete. Apoi slujirea la parohie ajută la o mai bună înţelegere a problemelor cu care se confruntă preotul. Un dascăl care a păstorit o comunitate cunoaşte toate situaţiile cu care se confruntă păstorul de suflete şi poate să ofere soluţii din propria-i experienţă, soluţii probate şi experimentate în slujirea personală.

O altă experienţă pe care a putut să o împărtăşească studenţilor este cea administrativă pe care părintele Dorel a acumulat-o în anii cât a fost şef de birou administrativ la Protopopiatul Lăpuş (1976-1989). Această ascultare i-a folosit şi personal, întrucât după plecarea la Cluj-Napoca a fost o perioadă director economic al nou reînfiinţatului Institut Teologic Ortodox Universitar.

Ca păstor de suflete, părintele Dorel Man a fost mult preţuit de păstoriţi, datorită blândeţii, calmului şi măsurii în toate. Dumnezeu i-a dăruit şi o soţie cu vocaţie adevărată de preoteasă. Doamna Carolina a fost şi este îngerul păzitor al familiei, aşa cum este orice mamă ade-

vărată. Cele trei fiice pe care i le-a dăruit au fost educate creştineşte şi formate şi pregătite pentru viață într-un mediu firesc, natural, tradițional, dar şi intelectual, aşa că s-au realizat frumos. Cea mică a devenit pictoriță de icoane şi biserici, ceea ce cred că este o mare împlinire personală, dar şi o mare bucurie a unei familii preoțeşti adevărate.

Cu o frumoasă nostalgie a anilor în care eram împreună în Țara Lăpuşului, ca slujitori ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, Preacucernicia Sa preot paroh la Parohia Baba şi un apropiat al mănăstirii şi părinților de la Rohia, iar eu ieromonah şi secretar al mănăstirii Rohia şi apoi stareț, dar şi cu amintirea deselor întâlniri la Protopopiatul Lăpuş, la conferințele preoțeşti şi cele administrative; în lumina prieteniei şi a atmosferei de familie în care ne întâlneam de fiecare dată, am rămas profund legați sufleteşte, întărindu-ne unii pe alții în acele vremuri grele şi de strâmtorare pentru Biserica Ortodoxă.

Acum la împlinirea a 60 de ani de viață – ce repede au trecut, dar cu folos – îi dorim viață lungă şi senină, ani mulți şi binecuvântați alături de familia dragă, pentru că este un familist adevărat, iar în slujirea învățământului teologic ortodox românesc, îi dorim aceeaşi râvnă, dăruire şi competență, bucurându-se de prețuirea şi cinstirea colegilor şi studenților, de aprecierea ierarhilor şi răsplata cuvenită dascălilor teologi şi luminători ai Bisericii lui Hristos.

UN DEVOTAT SLUJITOR AL ALTARULUI ŞI CATEDREI

VASILE STANCIU

Părintele Conferenţiar Universitar Dr. Dorel Man a împlinit frumoasa vârstă de 60 de ani, vârsta maturităţii depline în cunoaştere şi viaţă. PC Sa reprezintă pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca un mare dar de la Dumnezeu. Argumentul acestei afirmaţii rezidă în rolul pe care părintele Dorel Man l-a avut dintru începuturile reînfiinţării Institutului Teologic Universitar din Cluj, din anii '90, când alături de alţi colegi inimoşi a contribuit din plin la dotarea noului Institut cu cele trebuinciose bunei sale activităţi. De aceea a şi fost numit pe un post administrativ managerial, pe care l-a ilustrat cu devotament, pricepere şi dăruire.

Au trecut anii, iar părintele Dorel Man şi-a cultivat şi vocaţia pedagogică, didactică şi duhovnicească, îndeplinind şi funcţia de duhovnic şi mai apoi de cadru didactic în Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, ajungând până la gradul de conferenţiar universitar.

Din punct de vedere ştiinţific, părintele Dorel Man şi-a luat doctoratul în istorie la Facultatea de Istorie şi Filosofie din Cluj-Napoca, sub îndrumarea ştiinţifică a reputatului cercetător şi istoric Academician Nicolae Edroiu, cu lucrarea: *Didahiile, norme de educaţie şi pastoraţie. Prezenţa lor în viaţa comunităţilor româneşti. Secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea.*

În cei peste 20 de ani de activitate didactică şi de cercetare părintele Dorel Man a fost preocupat constant de recuperarea şi îngrijirea unor lucrări de mare valoare documentară şi pastorală, ce au aparţinut unor foşti profesori ai Academiei Teologice din Cluj. În sfera

activității sale de cercetare au intrat personalități precum: Episcopul Nicolae Colan, istoricul Ioan Lupaş, Alexandru Lapedatu sau preotul profesor martir Florea Mureşanu.

Preocupările părintelui Dorel Man s-au orientat şi spre pastoraţia contemporană, elaborând studii importante pe această temă în colaborare cu PC. Pr. lect. univ. dr. Gheorghe Şanta, dar şi cu dr. Dacian But-Căpuşan.

Peste toate aceste realizări rămâne una de referință şi anume, părintele Dorel Man a fost şi este un adevărat coleg, altruist, săritor în a ajuta pe semeni, apropiat de studenți şi de preoții care au absolvit facultatea noastră şi cărora le-a rămas acelaşi bun părinte, gata oricând în a-i ajuta şi îndruma atât în pastorație, cât şi în viață.

Îl felicităm din tot sufletul pentru frumoasa vârstă pe care a împlinit-o şi în egală măsură pe cei care s-au ostenit în a-i dedica acest volum aniversar, care cuprinde o serie de studii şi articole valoroase, semnate de ierarhi, profesori, preoți, oameni de cultură ce l-au cunoscut şi i-au apreciat activitatea şi opera..

Întru mulți şi binecuvântați ani, Părinte coleg Dorel Man!

PĂRINTELE PROFESOR DOREL MAN – TEOLOG ŞI CERCETĂTOR

ACAD. IONEL VALENTIN VLAD

„Unde este omul, în imanență, absolut liber? Într-o bisericuță de lemn din Maramureș, unde sacerdotul creştin vorbeşte de mistere, de taine, şi se lasă învăluit de ele ca şi credincioşii". Aşa ne spune Petre Țuțea, într-o vorba memorabilă.

Aşa l-am cunoscut şi eu pe Părintele Profesor *Dorel Man*, împreună cu Preacuviosul Părinte Stareț Sofronie, în mari slujiri ale Sfintei Maria, în frumoasa ei gradină de la Mănăstirea din Dragomireşti, județul Maramureş. Apoi, am avut cinstea de a discuta cu Părintele Profesor despre Lumina, care este atât spiritualitate, cât şi materialitate, unitate care mă uimeşte şi mă preocupă de o viață. Ne-am lăsat învăluiți de acest mister şi de Cuvântul ziditor, care ne unise la Liturghia dedicată Mamei noastre cereşti cu sutele de frați maramureşeni, de toate vârstele şi profesiunile. Era minunat sa vezi copiii, îmbrăcați în veşminte albe, care veneau în procesiune, cu profesorii lor, şi care cântau la strană ca nişte îngeri.

Oare trebuie ca această legătură între sacru şi profan, între Biserică şi şcoală, între generații, să se desfacă într-un secol al „globalizării", al comunicării prin internet, al goanei după profit? Nici gând! Maramureşul este încă locul în care „sacerdotul creştin vorbeşte de taine, de mistere, şi se lasă învăluit de ele ca şi credincioşii". Şi discutam cu Părintele Profesor Man, teolog şi cercetător erudit, cu rădăcini puternice în Maramureş, asupra acțiunii, pe care trebuie să o avem în Biserică, în şcoală, în instituțiile noastre de cultură, în Academia Română şi în ASTRA, pentru a păstra identitatea noas-

tră în această lume, identitate care ne poate salva ca oameni (copii ai Luminii) într-o lume din ce în ce mai materialistă.

Părintele Profesor Man a susținut teza de licența în Teologie cu titlul *Maica Domnului - Chipul femeii în Noul Testament,* în 1976, sub îndrumarea Pr. Prof. univ. dr. Grigorie T. Marcu, la Institutul Teologic Ortodox Universitar din Sibiu (azi Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din cadrul Universității „Lucian Blaga"). În anul 2000, i se acorda titlul de doctor în istorie, pentru teza intitulată: *Didahiile, norme de educație şi pastorație. Prezența lor în viața comunităților româneşti. Secolul al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea*, sub coordonarea ştiințifică a Prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, membru al Academiei Române, la Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie şi Filosofie.

Preot paroh la Parohia Ortodoxă Baba, cu filia Coroieni, jud. Maramureş, între anii 1976-1990, a lăsat lucrări remarcabile, sfințite de marii Păstori ai Bisericii din Maramureş. După 1990, a ocupat un post de director economic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, şi, prin concurs, pozițiile de lector (disciplinele *Formare Duhovnicească* şi *Teologie Pastorală*) şi de conferențiar titular (din 2008, la disciplina *Teologie pastorală. Spiritualitate bizantină: arta pastorală la Sfinții Părinți*), la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca.

Cercetările ştiințifice ale Părintelui Profesor univ. dr. Dorel Man sunt bine cunoscute. Are nouă volume publicate, ca autor, dintre care menționez:

Pastorație şi istorie la Episcopul Nicolae Colan în Transilvania, 1940-1944, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007, 269 p.

Ioan Lupaş (1880-1967) - slujitor al ştiințelor istorice, al învățământului şi al Bisericii, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca 2008, 242, p. Coautori: Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man şi Veronica Turcuş.

Alexandru Lapedatu (1876-1950) – Ctitor de instituții ştiințifice şi cultural-biserticeşti, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2009, 223 p. Coautori: Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man şi Veronica Turcuş.

Pastorație şi duhovnicie, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2009, 285 p.

A publicat peste 80 de articole şi studii privind subiecte de cel mai înalt nivel şi interes, care ne bucură şi ne îndrumă, de exemplu:

- repere ale gândirii teologice ale Mitropoliților Antim Ivireanul şi Andrei Şaguna;

- confesiune şi misiune în Transilvania, la Episcopul Nicolae Colan;

- duhovnicie şi responsabilitate sacramentală;

- responsabilitatea teologului în ziua de azi;

- repere ortodoxe pastoral-misionare ş. a.

Ne uneşte de Părintele Profesor şi dragostea față de *Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român* (ASTRA), una dintre marile ctitorii ale Fericitului Andrei Şaguna şi ale marilor săi colaboratori.

Părintele Profesor univ. dr. Dorel Man a împlinit vârsta de 60 de ani într-un an în care reputați colegi ai mei au împlinit vârste frumoase, un mare exemplu fiind Academicianul Dan Berindei, care a depăşit vârsta de 90 de ani, fiind în plină creație ştiințifică. Aşadar, îi doresc distinsului nostru prieten teolog şi cercetător să aibă parte de o viața lungă şi frumoasă, plină de Lumina şi dragostea Celui Preaînalt, cu har şi dar în misiunea pe care El i-a încredințat-o în teologie şi în cercetarea lumii.

PĂRINTELE DOREL MAN LA 60 DE ANI

ACAD. HORIA COLAN

Ne-am cunoscut la inaugurarea *Muzeului Spiritualității Româneşti* din Sfântu Gheorghe ce a avut loc la 4 decembrie 1993, moment la care a fost lansat volumul: *Omagiu Mitropolitului Nicolae Colan (1893-1993)*, ca urmare a lucrărilor simpozionului organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, în toamna anului 1993, pentru a marca centenarul naşterii mitropolitului.

Activitatea profesională a părintelui Dorel Man, ca preot paroh în Maramureş între 1976-1990 are ca urmare remarcabile realizări: biserici reparate, pictate în Parohia Baba cu filia Coroieni, completări de construcții, monumentul eroilor (1988).

Numeroasele distincții care i-au fost acordate la Cluj-Napoca, Arad, Iaşi, Bucureşti, Miercurea Ciuc şi Sfântu Gheorghe se referă la contribuțiile ştiințifice, la valorificarea fondurilor şi colecțiilor arhivistice, ASTRA, la cercetările privind istoria şi devenirea românilor din Covasna şi Harghita (Centrul Mitropolit Nicolae Colan, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni), etc.

Activitatea ştiințifică este cuprinsă şi în volumele publicate asupra Didahiilor, asupra operei pastorale a Episcopului Nicolae Colan de la Cluj, asupra lui Ioan Lupaş, Alexandru Lapedatu.

Studii şi articole se referă şi la Antim Ivireanul, Visarion Puiu, Andrei Şaguna, manuscrise transilvănene, repere ortodoxe pastoral-misionare, de asemenea, Confesiune şi misiune în Transilvania la Episcopul Nicolae Colan 1940-1944, Biserica şi societatea brâncovenească (sec. XVII-XVIII), Fapta lui Tănase Todoran din 1763 etc.

De asemenea remarcăm volumele îngrijite şi coordonate în număr de 26 (cel mai recent este volumul comemorativ: *250 de ani de la martiriul sfinților mărturisitori năsăudeni 1763-2013*), precum şi participările la simpozioanele naționale şi internaționale: Cluj-Napoca, Iaşi, Mirecurea Ciuc, Sfântu Gheorghe, Alba Iulia, Minsk, Chişinău, Cahul, Kiev, Cernăuți etc.

Activitatea desfăşurată constituie o prezență dinamică pe o perioadă de aproape patru decenii, fapt care-l îndreptățeşte de toată aprecierea noastră, ca preot şi profesor.

Împlinind frumoasa vârstă de 60 de ani, părintele Man poate privi cu bucurie la bilanțul misiunii sale.

La acest moment aniversar îi aducem omagiul şi prețuirea noastră, alături de tradiționalul: La mulți ani !

UN PRIETEN LA CEAS ANIVERSAR: PĂRINTELE DOREL MAN (N. 1953)

IUSTIN TIRA

Viața demonstrează mereu că în creşterea, formarea şi pregătirea pentru slujirea preoțească a unui tânăr, pe lângă familie, un rol foarte important, iar uneori chiar determinant, l-a avut fie preotul comunității parohiale, fie întâlnirea cu un om duhovnicesc, fie cercetarea şi cunoaşterea mai îndeaproape a unei mănăstiri. Această componentă din viața unui tânăr de multe ori s-a constituit în temelia şi structura de rezistență pe care şcoala, respectiv Seminarul Teologic şi Facultatea de Teologie, în anii de studii a aşezat elementele intelectuale şi morale necesare culturii şi educației viitorului slujitor al Altarului. Împletirea armonioasă a celor două s-a dovedit a fi benefică atât pentru persoana clericului cât şi pentru comunitatea pe care o slujeşte.

Un astfel de aşezământ, binecuvântat de Dumnezeu, prin slujitorii rânduiți aici, cu însuşirea de „*dascăl duhovnicesc*" care zideşte şi formează caractere şi conştiințe morale, care modelează suflete după inima Mântuitorului şi a Maicii Domnului, a fost şi rămâne *mănăstirea „Sfânta Ana"- Rohia, Județul Maramureş*, cununa de aur a minunatei „Țări a Lăpuşului". Aici s-au format nu numai cei ce au îmbrățişat viața monahală ci şi tinerii care au ales slujirea preoțească. Amprenta duhovnicească a Rohiei se observă uşor în lucrarea preoților care au avut privilegiul de a cunoaşte monahii şi mănăstirea, lucrarea duhovnicească şi misionară ca şi viața liturgică a aşezământului rânduită cumpătat şi înțelept de un monah şi stareț de vocație, părintele arhimandrit JUSTINIAN CHIRA, astăzi Arhiepiscopul

Maramureşului şi Sătmarului şi continuată cu râvnă şi dăruire de vrednicii săi urmaşi.

Am spus şi scris cele de mai sus pentru că ele au legătură directă cu *părintele DOREL MAN*, dascălul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca şi slujitorul parohiei „Naşterea Domnului" din acelaşi municipiu. El este şi rămâne şi fiul duhovnicesc al Rohiei care a apărut în viața lui într-un moment din cele mai grele cu putință, care poate zdruncina viața unui adolescent, elev de liceu, care-şi pierde tatăl prematur şi subit într-un accident de muncă la mina din Cavnic. Descumpănirea, firească într-un astfel de moment, i-a fost reechilibrată de întâlnirea lui cu mănăstirea Rohia, cu starețul şi puținii viețuitori ai anilor 70, cu atmosfera caldă şi calmă de aici, cu duhul de rugăciune şi slujire a oamenilor şi a lui Dumnezeu. Într-un moment în care părintele care i-a dat viață a plecat la ceruri, Dumnezeu i-a rînduit un părinte duhovnicesc care să-i poarte de grijă, să-l crească, să-l formeze şi să-l pregătească pentru viață. E greu de spus astăzi dacă parcursul vieții și lucrarea părintelui DOREL MAN, fără întâlnirea cu Rohia ar fi fost cea pe care o cunoaștem. Personal tind să cred ca nu.

În acea perioadă viața ne-a întâlnit pentru că și eu eram beneficiarul privilegiului de a fi ocrotit, crescut și purtat la școală de acelaşi binecuvântat așezământ, prin starețul care mă luase sub părintească oblăduire încă din școala generală, mănăstirea Rohia deveninu-mi a doua familie și casă. Familia „privilegiaților" s-a întregit cu tănărul elev de liceu Dorel Man, de acum orfan de tată, pe care părintele ieromonah Vasile Burzo – rudenie cu tatăl tânărului orfan - , cu binecuvântarea starețului, îşi asumase responsabilitatea să-l ocrotească şi să-i poarte de grijă astfel încât parcursul vieții lui să curgă firesc. Ceea ce s-a şi întîmplat. Ceva mai târziu „privilegiaților" avea să li se adauge un alt elev, şi el orfan de tată, Vasile Bud - astăzi preot paroh în parohia Satulung, județul Mamarmureş. Toți trei purtăm şi vom purta în suflet până la sfârşit, cu bucurie şi recunoştință, amprenta binecuvântată a Rohiei, cu tot ceea ce însemnează ea. Am pomenit de această componentă a lucrării unui aşezământ monahal, mai puțin cunoscută, pentru că este una nu numai rar întâlnită ci şi foarte importantă şi merită ştiută. Şi mai este ceva semnificativ: nici unul dintre noi n-am fost *„îndemnați"* în vre-un fel să optăm pentru

viața monahală ci lăsați să alegem singuri, dar toți am fost insistent şi repetat sfătuiți să facem şcoală, cât mai multă şi mai bună şcoală. Am ascultat şi ne-a fost de mare folos, şi sfatul şi şcoala.

Pomeneam de *„ampreunta Rohiei"*. În ceea ce-l priveşte pe aniversatul nostru, aceasta a fost vizibilă în omenia şi caracterul luminos cu care şi-a îmbrăcat viața şi lucrarea în cei aproape 40 de ani de activitate în slujba Bisericii. Devotamentul şi jertfelnicia cu care şi-a îndeplinit misiunea pastorală şi administrativ-gospodărească în cei 14 ani de slujire a credincioşilor din parohia Baba cu filia Coroieni, protopopiatul Lăpuş, județul Maramureş, colegialitatea şi prietenia cu care şi-a îndeplinit funcția de secretar al protopopiatului vreme de 13 ani, dăruirea şi răbdarea cu care a slujit şi slujeşte de 25 de ani Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, începând cu modesta ascultare de director economic până la treapta didactică de conferențiar universitar (din anul 2008) cele 9 cărți scrise şi tipărite, cele 28 de volume editate şi tipărite, cele 87 de studii şi articole elaborate şi tipărite, conturează portretul moral şi intelectual al părintelui DOREL MAN pentru care merită toate laudele şi dragostea prietenilor şi a familiei.

Se spune că un zâmbet durează o clipă dar efectul lui o viață întreagă. Un zâmbet s-au dorit şi rândurile de mai sus. Un zâmbet la ceas aniversar din partea unui coleg şi prieten.

PĂRINTELE DOREL MAN - UN PRIETEN AL MONAHILOR

ARHIM. NICOLAE MOLDOVAN

Născut într-o familie de buni credincioşi ai Bisericii noastre din Ţara Lăpuşului, în vecinătatea mânăstirii „Sfânta Ana" de la Rohia, părintele Dorel Man este, în momentul de faţă, unul dintre cei mai cunoscuţi şi apreciaţi dascăli ai Teologiei ortodoxe clujene. Nu poate şi nu trebuie uitată contribuţia sa la reînfiinţarea Institutului Teologic (azi Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai").

Părintele Dorel Man bun slujitor, predicator, pedagog, duhovnic, istoric, bizantinolog, elenist, soţ devotat, tată iubitor şi bunic a fost şi rămâne un apropiat al mediului monahal.

Dacă în tinereţe, în studenţie, în timpul celor 14 ani de pastoraţie şi muncă administrativă la cancelaria protopopească din Târgu Lăpuş a fost legat de pomenita mânăstire de la Rohia, începându-şi cariera universitară în 1990, relaţiile sale cu monahii şi vetrele monahale nu s-au încheiat, ci dimpotrivă au devenit mai puternice, persoana sa devenind un element viu de legătură între mânăstiri, parohii şi şcolile teologice.

Întotdeauna i-a apreciat pe cei din cinul monahal, le-a venit în ajutor, în calitate de coleg la Institutul Teologic din Sibiu, ca secretar la protoieria Lăpuş, i-a sprijinit să-şi desăvârşească studiile teologice ca director la Institutul Teologic, profesor la Seminar, duhovnic şi cadru didactic la Facultate (coordonator al tezelor de licenţă şi disertaţiilor). Mulţi dintre elevii şi studenţii săi, cu care păstrează legături de prietenie sunt azi stareţi, duhovnici, vieţuitori în mânăstirile din ţară sau străinătate, cu licenţă, master şi

chiar doctorat în Teologie, iar câțiva au devenit chiar ierarhi ai Bisericii noastre.

Părintele Dorel a slujit şi predicat în repetate rânduri de pe amvoanele multor mânăstiri din țară, precum: „Adormirea Maicii Domnului" Nicula - poate cel mai frecvent, „Acoperământul Maicii Domnului" Floreşti, „Sf. Prooroc Ilie Tesviteanul" Băişoara, „Cuvioasa Parascheva" Râşca Transilvană, „Sf. Ana" Rohia, „Soborul Sf. Apostoli" Bârsana, „Sf. Prooroc Ilie Tesviteanul" Dragomireşti, „Naşterea Maicii Domnului" Lăpuşu Românesc, „Sf. Apostoli Petru şi Pavel" Bixad (din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului, respectiv Episcopia Maramureşului şi Sătmarului), dar şi „Învierea Domnului" Sucevița (Arhiepiscopia Sucevei şi Rădăuților) şi „Naşterea Sf. Ioan Botezătorul" Frăsinei (Arhiepiscopia Râmnicului), fiind mult prețuit de către monahi, monahii, pelerini şi toți credincioşii care l-au ascultat.

Fără îndoială, părintele profesor a dobândit experiențe cu neputință de narat slujind în Grecia, stând la sfat cu stareții şi călugării înbunătățiți în Sf. Munte, la mănăstirea „Bunavestire" Vatopedu, la schitul „Sf. Ipatie", „Sf. Ioan Botezătorul" Kolciu, schitul „Sf. Dumitru" Lacu, etc., dar şi cercetând arhivele şi bibliotecile athonite.

Acum când împlineşte o frumoasă vârstă, ca unul care îl cunosc de mult timp, odată cu mulțumirile pentru tot sprijinul acordat de-a lungul timpului, ca reprezentant al cinului călugăresc îi doresc avvei Dorel să aibă parte de multă sănătate, putere de muncă, bucurii şi împliniri, să îl avem cât mai des la altarul şi amvonul Niculei şi ale altor mânăstiri.

Întru mulți şi fericiți ani !

HAR ŞI VOCAȚIE

NICOLAE BUDA

Venim din Țara Lăpuşului, jud. Maramureş, subsemnatul din Ungureni, iar Părintele Dorel Man din Suciu de Sus, sate apropiate, cu aceleaşi tradiții cu frumoase obiceiuri româneşti, unde am petrecut cei mai frumoşi ani ai vieții noastre, fiecare în casa părintească, în grija părinților.

Ne-am cunoscut prin prietenul nostru comun Părintele Ştefan Cosmuța de care ne leagă o veche şi trainică prietenie. Am slujit împreună cu Părintele Man, din anul 1990, mai întâi în biserica Sf. Ioan Botezătorul, apoi la biserica Sf. Proroc Ilie din Cartierul Mărăşti, Cluj-Napoca. În anul 2005, personal, am solicitat Înaltpreasfințitului Bartolomeau, îmbisericirea Părintelui la Parohia cu hramul „Naşterea Domnului" din Cartierul Gheorgheni unde slujesc în calitate de preot paroh din anul 1992.

Amintim faptul că a fost prezent prin slujire, în calitate de preot îmbisericit, la edificarea bisericilor: Sf. Ioan Botezătorul, Schimbarea la Față şi la pictarea bisericii Naşterea Domnului din Cluj-Napoca.

Acum la popasul celor 60 de primăveri privesc la o viață de preot, de om pentru oameni, şi de cadru didactic universitar. Întâlnirea cu omul-preot este totdeauna benefică, deoarece are darul de a răspândi în jurul său calmul, răbdarea şi omenia care consider că sunt calități şi a vieții Părintelui Dorel Man.

Activitatea didactică a fost şi este orientată spre teologia practică şi istorică, fiind preot prin pregătire şi vocație, şi istoric prin pasiune. A îmbinat vocația cu pasiunea care au dat roade bogate, până la această specială aniversare, reuşind să publice o serie de cărți.

O lucrare recentă, îngrijită: 250 de ani de la Martiriul Sfinților Năsăudeni (1763-2013), este cel de al 28-lea volum coordonat, prefațat de Înaltpreasfințitul Mitropolit Andrei, pentru care a fost felicitat de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel. Pe lângă cărțile şi studiile personale a editat cuvântările unor iluştri predicatori, necesare studenților şi preoților: Episcopul Nicolae Colan, *Pastorale*, Editura Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1995; Mitropolitul Andrei Şaguna, *Cuvântări bisericeşti pentru sărbătorile domneşti*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003; Academicianul prof. pr. dr. Ioan Lupaş, *Căzut-a cununa capului nostru…* Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006 şi *Cuvântări bisericeşti*, Editura Renaşterea, 2007; pr. prof. dr. Florea Mureşanu, *Grai şi suflet românesc*, Editura Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997, prot. prof. dr. Simion Radu, *Hristos a înviat – Predici la praznicele împărăteşti şi în perioada Triodului*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2005, şi *„Nu plânge"- Necrologuri*, Editura Iris Mar, Bucureşti, 2006; pr. prof. Ion Goron, *Curs de Apologetică Ortodoxă*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, şi Arhimandritul Serafim Man, *Un buchet de pilde şi învățături creştine*, Editura Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, 1995 şi *Meditații duhovniceşti*, Editura Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, Baia Mare, 2002.

De asemenea, şi-a orientat cercetarea spre statutul educatorului şi paradigma predicatorului din secolele anterioare (Sf. Antim Ivireanul, Norme de educație şi pastorație) în comparație cu cerințele de astăzi ale predicii contemporane (Arhiepiscop Dr. Irineu Bistrițeanul), ediții, tipărite cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Bartolomeu. Toate aceste volume se află în biblioteca parohiei „Naşterea Domnului", Cluj-Napoca.

La acest popas aniversar, rog pe bunul Dumnezeu, în numele meu şi a tuturor celor ce îl cunosc pe colegul nostru de la Altarul bisericii, să-l învrednicească de mulți ani şi sănătate, spre a ne împărtăşi cu aceeaşi dragoste din experiența sa de preot, dascăl şi duhovnic.

ÎNTRE CĂRȚI

SIMION CRISTEA

În pragul aniversării Părintelui conferențiar dr. Dorel Man la împlinirea a 60 de ani, se impune un popas festiv la umbra amintirilor înrourate.

Întâlnirea cu părintele Dorel a avut loc în satul natal al Sfinției Sale, în Suciu de Sus, în anul 1987, la înmormântarea preotului Nicolae Lungu, parohul satului, care ne-a încântat pe toți cu darul său poetic. Ne-am privit atunci cu o jumătate de lentilă şi cu o grăbită strângere de mâini. Totuşi, o undă din fiorul acelei întâlniri s-a păstrat pentru înmuguririle ulterioare, care au sosit, nu după mai mulți ani, prin Nică, fiul nostru, profesor la Seminar.

Multe informații pozitive am aflat despre Părintele Dorel, în mod spontan, necăutate şi neprovocate, de la preoții trecuți pe la duhovnicie. Dacă vorbele rele au o propagare fulgerătoare, nici vorbele bune nu sunt lipsite de suflu. În pasul lor lin, ating şi vorbele bune unde trebuie. Şi astfel, cunoscându-i bine şi activitatea, s-a brodat aureola Părintelui Dorel, ca preot liturghisitor, orator şi duhovnic; ca profesor, ca teolog şi prin toate activitățile în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj, unde trudeşte cu multă dăruire şi pricepere, vădind nimbul sacral al preotului autentic.

Părintele Dorel este omul dintre cărți, ca un fiu al unei binecuvântate siderații. Ori de câte ori este căutat după-masă, răspunde prompt, de la birou până seara târziu, ca un „ascet de bibliotecă", vorba lui G. Călinescu. Având un judicios program de lucru, greu se desprinde din brazda bine ațintită.

Intuindu-i vocația de mare pedagog, a intrat sub cupola respectului unanim şi mulți studenți fac roată în jurul său, ca semn că i-au înțeles idealurile şi stilul de lucru. Blândețea, răbdarea, vorba înțeleaptă, sfaturile judicioase, omenia, râvna, şi smerenia sunt probe care îl caracterizează ca preot şi profesor dăruit, consacrat misiunii sale. În jurul său se instituie o atmosferă stenică, luminoasă, familiară. Adevăratul profesor vibrează pentru şcoală ca şi pentru familia sa. În această zare îşi face veacul şi Părintele Dorel.

În inimile studenților teologi, virtuțile au altă căutare, alt elan, altă însuflețire. În orice activitate, patosul uşurează treptele succesului. Asta caută studenții care însetează după modele tari, după exemple vii, absorbante, captivante, cuceritoare. Acesta este şi motivul pentru care, la sfintele slujbe, credincioşii dau o atenție sacră citirii sinaxarelor, în dorința de a cunoaşte stilul de viață al sfinților. Aici avem şi explicația marilor pelerinaje la Sfintele Moaşte unde evlavia credincioşilor inundă mănăstirile sau străzile oraşelor din România. Ce binecuvântată este această aviditate duhovnicească, când omul iese din casă şi îşi caută rostul printre sfinți.

Firea laborioasă a Părintelui Dorel a dedicat, cu perseverență şi modestie pe lângă numeroasele sale studii şi cărți, largi spații editoriale şi unor însemnate documente culturale, teologice şi laice, ale unor personalități, precum mitropolitul Nicolae Colan, Ioan Lupaş, Alexandru Lapedatu, Ioan Groron, Florea Mureşanu, Sfinții Martiri Năsăudeni şi alții, fapt pentru care l-am asemănat cu G. T. Kirileanu (+1960) supranumit „sihastrul" de la Piatra Neamț care, prin documentele sale a adus însemnate precizări istorice şi filologice în cultura noastră. (cf. Constantin Ciopraga, Propilee, Junimea, Iaşi, 1984).

Cu multă acrivie s-a apropiat şi Părintele Dorel de textele cercetate şi de efigia autorilor, vădind o scrupulozitate şi o obiectivitate ca şi pentru scrierile proprii. Niciodată n-a ieşit din mâinile sale oțelul necălit. În tot ce întreprinde vădeşte o severă disciplină a elaborării, condeiul onorând personalitatea mesei de scris.

Un punct însemnat din viața culturală a Părintelui Dorel, vrednic de subliniat, este şi prietenia închegată cu un şir de mari profesori universitari clujeni, prietenie pilduitoare pentru mulți oameni de cultură.

Distincții ecleziastice şi diplome i-au marcat şi îi vor mai marca încă noi şi noi succese.

În viața şi activitatea Părintelui Dorel, rolul de prima mână aparține Distinsei Domane Carolina, aleasa sa soție, urmată de cele trei fiice: Paula-Dorina, Ana-Maria şi Victoria-Alina, împreună cu preafrumoasele lor familii.

În această luminoasă zi vă rugăm să primiți şi ghirlanda prețuirii noastre. La mulți ani!

POPAS ANIVERSAR

VALENTIN BOCHIŞ

De pe binecuvântatele plaiuri maramureşene, au odrăslit în decursul anilor oameni deosebiți, care s-au impus în toate domeniile de activitate prin profesionalism şi competentă dăruire, care au excelat prin frumusețea lor lăuntrică, prin nobletea sufletului lor, ajungând - prin muncă asiduă şi perseverență - în vârful piramidei sociale şi nu de puține ori în panteonul culturii şi spiritualității românești.

Un astfel de om este şi Preotul conferențiar univ. dr. Dorel Man de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din citadela de pe Someş, pe care l-am cunoscut în urmă cu 38 de ani şi de care mă leagă o sinceră, veche şi trainică prietenie.

Eram diacon la catedrala Arhiepiscopală din Cluj-Napoca şi cu ocazia vizitelor pastorale, a Sfintelor Liturghii arhiereşti, a slujbelor de sfințiri şi resfințiri de biserici pe care le făceau ierarhii noştri: Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Teofil Herineanu, Preasfințitul Episcop-vicar Iustinian Maramureşanul, adeseori mi-a fost dat să poposesc în acest „mirific colț de rai" care este Țara Lăpuşului şi să mă întâlnesc cu preoți care îşi duceau crucea vieții de ani şi ani în aceste aşezări mirifice, încărcate de istorie şi spiritualitate ortodoxă.

Aşa l-am cunoscut pe Părintele Dorel Man, preot paroh în parohia Baba cu filia Coroieni, un om deschis, prietenos, social, ospitalier – ceva caracteristic oamenilor din zona respectivă - care ne primea cu dragoste şi cu bucurie în casa parohială, în ograda casei sale şi a sufletului său, tratându-ne ca pe nişte oaspeți dragi.

Sunt momente din viață care au rămas în amintirile şi conştiința multora dintre noi.

Fire deschisă s-a impus în fața enoriaşilor prin seriozitate, ținută şi conduită preoțească ireproşabilă, servicii liturgice săvârşite cu responsabilitate care i-au atras respectul şi admirația celor din jur.

Timp de 14 ani, între 1976-1990, le-a fost păstor sufletesc şi duhovnic, neprecupețind nici un efort pentru înnoirea şi sporirea zestrei lor spirituale, lucrând cu timp şi fără timp, ca țarina lor sufletească să devină fertilă şi să aducă roadă duhovnicească. În toți aceşti ani a fost un preot pentru toți preoții din Protopopiatul Lăpuş, în calitate de secretar al acestei instituții, un sfătuitor şi sprijinitor în cele administrative.

Relevant mi se pare în această privință răspunsul pe care mi l-a dat un bătrân sfătos, atunci când ispitindu-l prin cuvintele: ce vă place mai mult la preotul D-voastră? Mi-a spus: „bunătatea şi răbdarea, ştie să ne asculte păsurile şi să ne dea un sfat bun".

O frumoasă, adevărată şi subtilă lecție de viață!

Anii au trecut. Eu am fost promovat preot, iar Părintelui Dorel Man în primăvara anului 1990 i s-a încredințat o nouă misiune, i s-a dat să facă o nouă ascultare. Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Teofil l-a chemat la Cluj şi l-a numit director economic, având rolul de a se ocupa de redeschiderea Institutului Teologic Universitar Cluj, sarcină pe care a îndeplinit-o cu succes, iar din anul 1993 până în prezent lucrează ca şi cadru didactic în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.

Are publicate nouă cărți personale şi 28 de volume îngrijite, precum şi numeroase studii publicate în diferite volume şi reviste de specialitate. A participat la simpozioane în țară şi străinătate şi a fost beneficiarul unei burse de specializare la Centrul Ecumenic Penteli din Atena.

Este îmbisericit la Parohia Ortodoxă „Naşterea Domnului" din Cartierul Gheorghieni – Cluj-Napoca, unde alături de Preacucernicul preot paroh Nicolae Buda, ne desfăşurăm activitatea pastoral-misionară într-o aleasă şi frățească colaborare.

La ceas aniversar – îi dorim Preacucernicului Dorel Man, multă sănătate şi sporite puteri de muncă pentru ca şi pe mai departe să ducă în sufletele credincioşilor şi ale studenților optimism şi încredere în frumusețea zilei de mâine.

CĂLĂTOR PRIN VIA DOMNULUI

ONUFRIE VINŢELER

În urmă cu patru decenii eram preşedinte la BAC la Liceul din Teiuş, unde, pe lângă alte cadre didactice l-am cunoscut şi pe profesorul de istorie Gelu Berar. Într-o pauză veni vorba despre numele de persoane, fiind una din preocupările mele, am adus în discuţie problema originii unor nume provenite din denumirile de profesii, precum Croitoru, Cociş, Plugaru etc., apoi după zonele de provenienţă ca: Ardelean, Moldovean, Muntean, Oltean etc., după porecle: orbu, surdu, şchiopu şi altele. Au apărut întrebări, ca, de exemplu cum se numesc cei proveniţi din Band, din Luna. Ca să creiez o atmosferă pozitivă le-am răspuns: bandiţi, lunatici.

În fine, dar cei de la Suciu? Cu ani în urmă, un om în vârstă şi şugubăţ, la Baia Mare, mi-a povestit că pe la ei sunt familii care poartă numele de Suciu. Şi atunci profesorul Berar mi-a promis că-mi va prezenta un tip de din Suciu. A trecut un timp şi mi l-a prezentat. M-am uitat atent şi am constatat că era drept, nu sucit, nici de sus nici de jos. Acesta este Dorel Man de care mă leagă o veche şi trainică prietenie fiind alături de mine la momentele importante şi unice din familia mea şi nu numai. Între timp, eu îl scriam cu dublu „n”, ca să fie „om”, dar el a vrut numai cu un „n”, ci că, chipurile, aşa-i stă bine unui preot. De fapt nici Dorel nu prea sună a „popă”, dar treacă-meargă, dacă a ajuns până la această vârstă de şase decenii. Am aflat că prietenii lui din Grecia îi spun Pater Doroteos, deoarece a slujit un timp în parohii din Mitropolia Megara şi Salamina precum şi la mănăstiri din Muntele Athos.

Dorel Man a văzut lumina zilei în prima lună a anului 1953, în data de 26 din părinții Maria şi Gavril domiciliați în comuna Suciu de Sus din județul Maramureş. Dorel fiind al treilea copil al familiei Man. Primul frate Aurel a profesat meseria de mecanic agricol, iar al doilea, Ioan de pădurar. Tatăl lui Dorel a fost miner la Cavnic, unde, din păcate, în anul 1969 octombrie 18, în urma unui accident a pierit în mină, când Dorel avea mai multă nevoie de ajutorul lui. Mama Maria, născută Pop, croitoreasă, pe care am avut ocazia să o cunosc şi-a dus viața de văduvă în satul natal timp de 43 de ani, până în iunie 2012.

Şcoala elementară, primară, clasele I-VIII a urmat-o în comuna natală, după terminarea căreia devine elev la Liceul Teoretic din Tg. Lăpuş, secția reală. În anul 1972, deci la vârsta de 19 ani, Dorel Man încheie studiile liceeale, susținând şi examenul de bacalaureat. În acelaşi an dă examenul de admitere la Institutul Teologic Ortodox de Grad Universitar din Sibiu şi devine student la instituția menționată.

În anul 1976, Dorel Man termină studiile universitare, susținând teza de licență cu titlul: *Maica Domnului – chipul femeii în Noul Testament*, având conducător pe reputatul Preot prof. univ. dr. Grigorie Marcu. Tânărul absolvent al Facultății de Teologie era conştient că înainte de a fi hirotonit ca preot trebuie să se căsătorească. Având ca temă de licență „chipul femeii" a căutat şi el o fată care să-i devină soție şi conform dictonului: „caută şi vei găsi", a găsit-o pe distinsa Carolina Iuga din Dobricul Lăpuşului, asistentă medicală, care după căsătoria din mai 1976 a devenit o preoteasă pe măsura părintelui Man, înțelegătoare, cuminte, bună gospodină care i-a dăruit trei fete: Paula Dorina (n. 1977), Anamaria (n. 1978) şi Victoria Alina (n. 1982). Şi cum se spune în popor: „Oamenii deştepți au fete, cei un pic mai deştepți au băieți, iar cei foarte deştepți au şi băieți şi fete". Fetele le-au adus nişte nepoți de toată frumusețea, pentru că se spune în Biblie că nepoții sunt coroana bunicilor. Fericiți sunt cei care au ajuns să fie bunici, dar străbunici!

Dorel Man a fost hirotonit diacon la 29 iulie 1976, iar preot la 30 iulie a aceluiaşi an de către Preasfințitul Iustinian Maramureşanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, pentru Parohia Ortodoxă Română Baba cu filia Coroieni, Protopopiatul

Lăpuş, judeţul Maramureş. (Am trecut prin satul Baba, de multe ori, dar nu am văzut babe pe acolo!)

Aici Dorel Man a slujit ca preot paroh până în primăvara anului 1990, în acelaşi timp a îndeplinit şi funcţia de şef birou administrativ la Protopopiatul Ortodox din Tg. Lăpuş, reînfiinţat în anul 1975. În satele menţionate preotul Dorel Man şi-a adus o însemnată contribuţie la repararea şi pictarea bisericilor fapt apreciat cu distincţii de către Arhiepiscopul Teofil Herineanu şi Episcopul Iustinian Maramureşanul.

Activitatea prolifică a preotului Dorel Man nu a rămas neobservată de către forurile superioare bisericeşti, astfel în 1990, când a fost redeschis Institutul Teologic Ortodox din Cluj, tânărul preot este numit într-o funcţie superioară. Aşa se face că din 1 iulie 1990 până în octombrie 1992 îndeplineşte funcţia de director economic la nou reînfiinţatul Institut Teologic Universitar din Cluj- Napoca, care a fost desfiinţat în 1952 din ordinul autorităţilor comuniste. După intrarea Institutului în cadrul Universităţii Babeş-Bolyai, îndeplineşte funcţia de director educativ la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca. În această perioadă a fost profesor suplinitor la Seminarul Liceal Ortodox din Cluj-Napoca pentru disciplinele Catehetică, Omiletică şi Pedagogie.

În urma unui concurs din data de 20 decembrie 1993 este titularizat pe funcţia de lector la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai la disciplina Formare duhovnicească şi Teologie Pastorală.

În vederea perfecţionării ştiinţifice, în anul 1995 Dorel Man se înscrie la doctorat, la Facultatea de Istorie şi Filosofie, specialitatea: Istorie medie a României. În anii 1998 şi 1999 Dorel Man s-a aflat la o specializare în Centrul Ecumenic Penteli din Atena, Grecia la o bursă eclesiastică. În perioada studiilor doctorale şi-a susţinut cu brio examenele şi referatele prevăzute în planul doctoral, iar la 12 decembrie 2000 şi-a susţinut teza de doctorat cu tema: *Didahiile, norme de educaţie şi pastoraţie. Prezenţa lor în viaţa comunităţilor româneşti. Secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea*, sub conducerea Acad. prof. dr. Nicolae Edroiu.

În anul 2008, în urma unui concurs Dorel Man a devenit conferenţiar predând cursul: Teologie pastorală; Spiritualitate bizantină;

Arta pastorală la Sfinții Părinți. În calitate de preot a fost îmbisericit pentru slujire la parohiile din Cluj-Napoca: Ioan Botezătorul - Mărăşti, Schimbarea la Față, şi din 2007 la Naşterea Domnului din cartierul Gheorgheni. De asemenea, a slujit şi predicat la o serie de mănăstiri şi biserici, fiind apreciat de către credincioşi, a coordonat grupe misionare de studenți în parohii din Mitropolia Clujului. În activitatea sa didactică a coordonat numeroase teze de licență, disertații de masterat, disertații pentru obținerea gradului I la preoți şi profesori de religie, a fost preşedinte la o serie de comisii de bacalaureat din județele țării și referent în comisii de doctorat.

Părintele Dorel Man s-a afirmat ca un asiduu cercetător în varii domenii. Palmaresul rezultatelor sale, până în prezent, din domeniul cercetării se ridică la nouă volume: şapte elaborate singur iar două în colaborare. De asemenea, amintim, numărul mare de studii şi articole publicate în varii reviste. Este vorba de 63 de studii, iar altele se află sub tipar. Credem că tot aici merită să fie subliniat faptul că părintele Dorel Man nu şi-a precupețit din timpul său prețios şi şi-a adus valoroasa sa contribuție la îngrijirea şi coordonarea unui însemnat număr de volume ale unor personalități teologice şi nu numai. Avem în vedere cele 28 de volume. Cine se mai încumetă la aşa ceva?

La cele relatate se cuvine să menționăm participarea activă a lui Dorel Man la o serie de manifestări ştiințifice din țară şi din străinătate. Acestea fiind prea numeroase, ne vom rezuma doar la câteva care au avut loc în străinătate. Astfel a efectuat o călătorie de informare în Italia, Franța, Atena, Sfântul Munte Athos-Grecia, Tesalonic, Cernăuț etc. A prezentat comunicări la Minsk în Belarusia, la Chişinău şi Cahul Republica Moldova, Kiev în Ucraina şi altele.

Prin întreaga sa activitate, la catedră, în biserică, între studenți, între preoți şi credincioşi profesorul şi părintele Dorel Man s-a afirmat ca o personalitate cu o valoare deosebită fiind în acelaşi timp un dascăl cu reale calități pedagogice, un duhovnic de înalt nivel, un om care a ştiut să îmbine armonios şi cu rezultate palpabile catedra, biserica şi ştiința.

DOREL MAN – LX

MOTTO:
„Afinități elective" (J. W. Goethe)

VIOREL HODIŞ

Cu o barbă mare (pe-atunci sură – azi, de-aș mai purta-o, – ar fi complet albă), toți candidații pentru admitere la Facultatea Teologică Ortodoxă mă salutau cu „bună ziua, părinte profesor". Eram, atunci (în 1995 și câțiva ani după aceea), coordonatorul echipei de examinatori/corectori la limba română acolo. Dorel Man, proaspăt intrat în colectivul profesoral ca lector și ... fără barbă !, nu se bucura de această „cinste". El era salutat simplu cu „...d-le profesor".

I. Așa ne-am cunoscut. Și – vorba eternului, genialului J. W. Goethe, cu ale sale „perle" de gândire și expresie („afinitățile elective") –, cum ne văzurăm, ne plăcurăm, căutându-ne și consultându-ne reciproc, de-atunci încoace, chiar colaborând.

1. Prima noastră ispravă editorială comună a fost *Un buchet de pilde și învățături creștine pentru tineri* de arhim. Serafim MAN, „ediție îngrijită și prefațată de Preot Dorel Man, cu binecuvântarea P. S. Sale Iustinian, Episcopul Maramureșului și Sătmarului" și pusă în pagină până la ultima virgulă de mine ca redactor. „Pusă în pagină" înseamnă ceva mai mult decât „virgulele", desigur, căci de la titlul metaforic al întregului volum, la departajarea și intitularea fiecăreia din cele nouăsprezece compartimentări tematice („Maica Biserică", „Adevăratele comori", „Dreapta credință" etc.), respectiv individualizarea prin câte un titlu propriu a celor o sută unsprezece „flori" (pilde) ale „buchetu-

lui", aducerea grafiei autorului la ortografia (!) oficială actuală, totul i-a revenit redactorului. A fost, pentru mine, dar și pentru el („îngrijitorul"), chiar o fericită ucenicie editorială.

„Buchetul" s-a bucurat de un real succes printre tinerii și mai puțin tinerii săi cititori, însetați de informație religioasă creștină în „golul" imens de după traversarea „deșertului" comunist ateu de o jumătate de secol.

M-a impresionat enorm faptul că autorul (arhim. Serafim) – deși grav bolnav – a coborât de sus de la Mănăstirea „Sf. Ana" (Rohia), unde păstorea duhovniceşte o frățietate de cca 20 de monahi, ca să-mi mulțumească pentru acea creștinească trudă, redactarea volumului lui. Și, ca s-o facă după o datină străbună, neaoș românească și monahicească, a ținut să-mi aducă-n dar o sticlă din băutura anume „meșterită" de preacuvioșia sa. Se vedea neîndoios că se gândea la „stingerea patimii" (căreia i-a mers buhul) unora dintre cei ce se-ndeletnicesc cu scrisul.

2. A urmat un al doilea volum, impresionant chiar, și ca format, și ca număr de pagini (aproape 500!), de același autor: *Meditații duhovnicești* (Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului, Baia Mare, 2002, 484 p.), „meditații la duminicile de peste an" (p. 19 – 246), „...la praznicele împărătești" (247 – 380), „...la Sfintele Taine și Laude" (381 – 430), „...la cununie și înmormântare" (431 – 468) și „Despre patimi" (469 – 484), meditații pe care le-am „coordonat" împreună cu Dorel Man.

3. Au urmat multe din toate cele 28 de volume pe care le-a îngrijit și editat Dorel Man până în prezent, ambiția lui fiind să repună în circulație opere capitale ale marilor înaintași teologi – fie ediții mai vechi, fie manuscrise – din arealul Mitropoliei Ardealului și nu numai, trudind cu mare râvnă asupra unora dintre cei mai importanți ierarhi pentru Biserica Ortodoxă și pentru creștinul din sine, cum sunt marele Antim Ivireanul (în teza sa de doctorat: *Didahiile, norme de educație și pastorație. Prezența lor în viața comunităților românești, sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea)*, Mitropolitul Andrei Șaguna, marii Ierarhii clujeni Nicolae Ivan, Nicolae Colan ș. a., continuând cu textele (cele mai multe inedite) ale iubitului său (ca și al tuturor credincioșilor din Suciu de Sus, pe care i-a păstorit o vreme (1953-1958), părintele profesor universitar dr. Florea Mureșanu, martir al Bisericii în perioada cruntă a totalitarismului comunist. Dar și texte ale altora.

4. Au urmat tezele de doctorat, a sa (susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai în anul 2000) și a iubitei sale fiice, Victoria Alina Man, căsătorită Grădinar, (Valențe simbolice-expresive ale culorii în pictura de iconostas, Cluj-Napoca, Universitatea de Arte Vizuale, 2012), tânără, dar foarte talentată și cunoscută pictoriță, maestru în arta icoanei neobizantine, cu mari și frumoase realizări oglindite într-o serie de expoziții în țară și-n străinătate (Italia, Suedia și Anglia), dar și-n realizări „pe viu", pictând (în colaborare, unele, cu soțul, plastician și el), integral edificii religioase, ca biserica „Cuvioasa Paraschieva" din Șieu (Maramureș), biserica „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil" din Vălișoara (Cluj), Biserica „Sf. Constantin și Elena" (Sighet), sau parțial, precum Poarta de intrare și Altarul de vară ale Mănăstirii „Sf. Apostoli Petru și Pavel" din Bixad (Satu Mare) ș. a.

II. În toate aceste realizări, personale și ale familiei sale („Grădină cu Flori Multe" – metafora-mi aparține) mai e nevoie de un ochi vigilent de cerber neiertător, oricând mai „încape câte-o virgulă" – vorba Părintelui Dorel Man. Oricum, contribuția mea la ambițioasa operă de editări și reeditări ale intrepidului Dorel Man este, după opinia mea și a oricui, modestă, dar folositoare. Folositoare ambilor. Lui, în sensul că – în materie de ortografie românească, redactare și punere în pagină – a făcut o bună practică dobândind o deosebită experiență editorială însoțită de acribie şi filocalie.

Folositoare mi-a fost și mie această colaborare. Fiind integral dedicată textelor teologice, toată această activitate a fost și va rămâne pentru mine o adevărată „reșcolarizare" întru cele sfinte, reconectându-mă la baza de cunoștințe religioase deprinse în familia în care m-am născut și mi-am petrecut anii fericiți ai copilăriei, acoperind „marele gol" în educație creștină, a mea, ca și a generației mele, din perioada școlară, liceală și universitară preponderent ateistă din totalitarism. Aici văd eu „răsplata" colaborării mele pur ... filologice cu Părintele Dorel Man (care, cu umorul sănătos ce-l caracterizează, adesea-mi aducea aminte că „răsplata noastră-n ceruri este"). Acum pot afirma pe deplin că eu sunt cel care trebuie să-i spun „mulțumesc !" pentru acest dar oferit.

Vorba Dascălului nostru (majuscula îmi aparține) în materia fundamentală la Litere (Morfosintaxa românească), D. D. Drașoveanu, care, între „mulțumirile" inserate cutumiar la finalul susținerii tezei

sale de doctorat (Teze și antiteze în sintaxa românească), a ținut să adauge spre surprinderea tuturora, chiar și a conducătorului său științific (însuși marele Al. Graur): „Și, nu în ultimul rând, mulțumesc studenților mei, care știu ce le-am dat, dar nu știu ce le-am luat !" Noi doi, în schimb, știm fiecare „ce-am dat și ce-am luat" unul de la celălalt !

Oricum, înaltul titlu de noblețe („moș Virgulă", cu care mă alintă uneori), nu mi se mai poate oferi. El a fost de peste un secol adjudecat și câștigat de marele I. L. Caragiale, care-i ținea din scurt pe mai tinerii lui confrați/redactori, care – altminteri – ar fi „lăsat-o mai moale", că, nu-i așa ?, „la noi, românii, „mere ș-așa, mere oricum!". Cinste excepțiilor!

III. Așa că, la frumosul văleat al celor 60 de primăveri („trecute fix"), la frumoasele-ți realizări de ordin didactic-profesional, editorial şi familial, felicitându-te din toată inima, pe tine personal, dar și familia, care ți-a acordat timpul și condițiile necesare activității ziditoare și scrisului spornic, de care este neapărat nevoie, dă-mi voie să-ți zic ție, Dorele Man, și să-ți urez în neaoș, românesc și creștinesc stil: „Ține-o înainte, fiule, tot așa, căci ești pe calea cea bună !"

La mulți ani rodnici și fericiți!

PĂRINTELE DOREL MAN, CA OM ŞI PROFESOR

FLORE POP

L-am cunoscut, cred, pe părintele Dorel Man la mănăstirea Bichigiu, într-o zi de hram, când venise să-l ajute pe părintele Vasile Burzo, moroşan şi el, din Suciu de Sus. La sfârşitul Sfintei Liturghii părintele Man a ținut predica pentru mulțimea de credincioşi – care se adunaseră de prin satele vecine cu Dealul Glodului, cum îi spunem noi acolo. M-a marcat un timbru grav, sănătos, foarte aplicat la realitățile țărăneşti ale satelor noastre. După aceea ne-am întâlnit la trapeza mănăstirii, unde părintele Vasile ne-a invitat la masă. Am apucat să schimbăm două – trei vorbe, destul ca să-mi dau seama că părintele Dorel este un interlocutor de o foarte bună calitate.

Am rămas înțeleşi că ne vedem la Cluj. Am fost foarte surprins într-o seară când a bătut cineva la uşa mea din căminul A3, din campusul studențesc de pe strada Haşdeu, nu ştiu cum a făcut dar m-a găsit, deoarece nu-i dădusem adresa, subînțelegând că ne vom vedea la facultatea de teologie sau la catedrală. Era părintele profesor cu fiica lui, Paula, juristă de formație, ca şi mine, curioasă să ştie câte ceva de la cineva care a făcut studii de drept în afara țării. Sigur că ne-am întins la poveşti, depănând tot felul de amintiri, urmarea practică fiind aceea că am rămas într-o relație profesională cu Paula mai mulți ani la rând, mai ales când a lucrat la Bucureşti şi-mi trimitea şi mie nişte dosare de colaborare destul de consistente. Îi mulțumesc pe această cale.

Sigur, cu părintele aveam să ne întâlnim aproape săptămânal, iar uneori zilnic, după ce am început să visăm că ar fi posibilă iniție-

rea unui proces de canonizare a țăranilor năsăudeni, conduşi de către Moşul Tănase Todoran, de loc de la noi din Bichigiu, împotriva saşilor bistrițeni şi a administrației imperiale de la Viena, în cunoscuta, de pe acum, răscoală de la Salva, din 10 mai 1763. Am convenit cu părintele Dorel că ar fi bine să înfățişăm toată povestea în cadrul unei audiențe la Înaltpreasfințitul Bartolomeu, Arhiepiscopul Clujului, dar nu puteam merge cu mâna goală. Am scormonit noi toate sursele disponibile, dar nu erau îndeajuns pentru o carte. Urgențele zilei au făcut ca la începutul lui aprilie 2004 să trebuiască să mă pregătesc intens pentru plecarea la o bursă de cercetare în Spania, la Universitatea Complutense din Madrid, aşa că l-am căutat pe părinte Man la facultate ca să vedem ce e de făcut, i-am pus în brațe cele câteva materiale adunate şi i-am zis, aşa ca în spirit de glumă: „părinte, descurcati-vă, eu plec, n-am ce face, am un contract cu ministerul, trebuie să mă țin de el".

Părintele profesor a luat foarte în serios propunerea, nici nu a făcut vreun comentariu, din câte îmi amintesc, ba mai mult, la întoarcerea mea din acest stagiu, cartea era gata. Urma să mergem să i-o prezentăm Înaltului Bartolomeu, dar când să ne înfățişăm la audiență n-a mai vrut să vină cu mine, spunându-mi: „du-te numai tu, e mai bine aşa, că la mine treaba asta ține de fişa postului …", n-am înțeles prea bine ce vrea să zică în primul moment, dar a zâmbit cu toată fața şi am înțeles, cum a făcut-o de atâtea ori, că din modestie sau din smerenie sau pur şi simplu dintr-o reținere firească nu mă putea însoți. Deşi dusese greul transcrierii mai tuturor documentelor, nu mai vorbesc, după aceea, de tribulațiile de la tipografie, de corectură, de acele du-te-vino aproape zilnice spre editură, etc.

Cert este că pe baza acestui volum comemorativ Înaltul Bartolomeu a decis înaintarea dosarului de canonizare a năsăudenilor spre comisia patriarhală competentă. Avea să fie o lungă aşteptare de patru ani, până când a sosit ziua sorocită: la 11 mai 2008, pe platoul „Mocirla" de la Salva, avea loc serviciul divin de canonizare a mărturisitorilor năsăudeni. Între timp am avut câteva mici, neînsemnate fricțiuni cu câțiva dintre frații noştri greco-catolici, care nu înțelegeau prea bine unde vrem să ajungem, crezând că avem ceva cu ei, le-am explicat că dacă avem ceva cu cineva – apoi acela e statul feudal austriac,

mort-copt între timp, care a dat dovadă de o violență fără margini în aplicarea codului penal terezian, ducându-i pe țăranii noştri la tortură şi moarte, pentru că şi-au apărat drepturile fireşti.

În toată această perioadă părintele Dorel a desfăşurat o activitate extrem de susținută, dincolo de treburile de birou şi de şcoală, a fost nevoie de atâtea demersuri în exterior, că a fost nevoit să-şi schimbe maşina, care ajunsese la o uzură avansată. Nu glumesc, l-am întrebat într-o zi, părinte – câți kilometri ați făcut anul acesta, zice „păi vreo 30 de mii…", am rămas „gură-cască" şi m-am gândit că „omu'acesta n-are odihnă". De câteva ori l-am căutat la telefon, acasă, şi doamna preoteasă îmi tot spunea să-l caut mai târziu, că încă n-a sosit. De câteva ori m-am gândit că nu vrea să răspundă, poate că e acasă la ora asta, mă gândeam, dar doamna preoteasă Carolina, care a simțit din ezitările mele că mă îndoiesc de ceva, îmi zice: „stați liniştit că vine el şi vă sună mai târziu, uitați ce am pățit într-o seară când a sunat un părinte de la Satu Mare, nu l-a găsit, a sunat a doua seară, a sunat a treia seară, mai la urmă a zis părintele respectiv: „ceva nu e în regulă, unde e dus doamna preoteasă, la plimbare?". Sigur că mi-a pierit pofta să-l mai caut seara târziu, mi-a plăcut foarte mult expresia aceasta, şi cred şi azi că nu este mai mare elogiu adus activității frenetice a unui om decât o glumă ca aceasta…

Într-o altă ocazie lucram amândoi la corectura cărții de teatru a lui Paşcu Balaci, un inimos şi inspirat dramaturg orădean, când l-a chemat un student să coboare de urgență în fața clădirii – că îl caută cineva… A coborât şi doua minute mai târziu a venit un seminarist agitat să-mi spună ca părintele a avut un accident. Cobor şi eu imediat și observ că piciorul stâng i se umflase foarte tare, curgea transpirația de pe fața lui, de durere şi de stress, ca să aflu un pic mai târziu că de fapt singura lui vină era că a venit la serviciu, iar cei doi cu maşina nu aveau ce căuta în curtea facultății, accesul fiind restricționat pentru ei, mai mult au intrat cu viteză prin gangul respectiv şi părintele nu i-a putut evita când a dat colțul să iasă. M-am dus la el si i-am spus să nu-mi zică că e vinovat, la care a replicat: „lasă, mă Flore, toate lucrurile astea pe care încercăm să le facem noi nu ies bine fără un pic de jertfă".

Am rămas înțepenit locului, nu ştiam ce să mai zic. Sigur că l-am vizitat la spital, unde a stat cu piciorul imobilizat vreo trei săptămâni,

apoi recuperarea, dureroasă încă vreo două luni… Până şi acolo nu avea stare, corecta manuscrise şi citea tot felul de materiale destinate spre publicare. A editat atâtea cărți încât într-o zi Înaltul Bartolomeu se pare că i-ar fi zis: „Eu am mai văzut preoți şi profesori şi editori care scot mereu cărți despre episcopii în viață, dar unul care scoate numai despre episcopii morți, n-am mai văzut…”.

Nu vreau să uit faptul că de fiecare dată când ajungeam în biroul dânsului scotea un pahar de vin şi un colț de prescură, „hai, ia şi mănâncă, trebuie să te dregi, eşti obosit”. La un moment dat m-am simțit dator şi m-am înființat şi eu cu o fele de horincă, ca să o dau pre vorba domniei sale din Maramureş, da’ nu mare mi-a fost uimirea când îl aud că zice: „încă mai avem țuică de când eram preot paroh, n-am sărăcit chiar în halul acesta…” Ce să mai zic, am evitat să mai repet isprava. Dar am continuat să închinăm câte un păhărel de fiecare dată când îi călcam pragul casei. Altă dată am scăpat o vorbă, ieşind de la o cauză, de la tribunal, că – „o groază de oameni se ceartă acolo pe tema copiilor, a divorțurilor, chiar a adulterului…”, şi părintele zice: „stai liniştit, că dacă ăştia n-ar face greșeli în tinerețe, poate nu s-ar mai înmulți lumea…” … N-am ştiut să spun nimic, pe loc. „Important e să-i gestionezi cum trebuie după, ca să nu se piardă de tot, că altfel, astea se întâmplă de când e lumea, cine i-a putut opri?” Am şi azi dificultăți să înțeleg deplin acest cuvânt, dar e clar că spune ceva mai mult decât simpla conotație verbală accesibilă pe moment. Şi continuând pe acest ton pot spune cu toată inima că nu l-am văzut niciodată să aibă vreun acces de răutate sau de mânie la adresa cuiva, chiar dacă unii l-au mai şi supărat. De fiecare dată găseşte o ieşire, o scăpare, o glumă bună, şi viața fiecăruia merge sănătos mai departe.

Într-o zi mi-a spus că a vorbit la telefon cu un judecător de la Lăpuş şi cum epuizaseră agenda curentă, i-a spus o anecdotă: „Că doi tineri ies de la starea civilă fericiți că s-au căsătorit, iar la trecerea șoselei, din neatenția şoferului, un camion i-a strivit şi au ajuns… în rai. Acolo s-au dus la sfântul Petru să le găsească un preot să-i cunune, că nu pot sta acolo în halul acesta, necununați, dar sfântul dădu o roată cu ochii pe departe şi le spuse…”n-am nici un popă în rai…”. Auzind aceste cuvinte judecătorul râde să se spargă, nu se mai putea opri, dar părintele îi zice, „stai că nu s-a terminat; tinerii au insistat ca

sfântul să le găsească atunci un judecător, ca să-i divorțeze, că – desigur – cum să stea aşa în rai nici cununați, nici divorțați, nu merge" la care sfântul dă iar o roată cu privirea şi constată că n-are nici un judecător în rai, n-am nici unul, zice, ce să fac…", la care judecătorul a amuțit, i-a căzut fața…, a închis telefonul...

E o plăcere să-l asculți de fiecare dată când găseşte un răgaz să respire, să mai arunce o vorbă, să te scormonească în suflet. Tare mi-ar fi plăcut să-l fi avut ca profesor.

MESAJ DE FELICITARE ÎN SLUJBA CUVÂNTULUI CREȘTIN ȘI ADEVĂRULUI ISTORIC

VASILE ŞT. TUTULA

Preotul conf. univ. dr. DOREL MAN s-a născut în 26 ianuarie 1953, în comuna Suciu de Sus, județul Maramureş, în frumosul areal geografic şi istoric, Țara Lăpuşului, o zonă predominant românească, în care tradițiile şi obiceiurile, portul, cântecul şi dansurile sunt la ele ACASĂ, cu oameni harnici şi stăruitori, apărători fermi ai credinței şi limbii române. Este descendent al familiilor nobile Man şi Pop, atestate documentar cu diplomă nobiliară şi blazon în Țara Lăpuşului.

Țara Lăpuşului, aşa cum s-a denumit ea în epocile Medievală şi Modernă a Istoriei Românilor, este un pământ binecuvântat de Dumnezeu, cu oameni tari, dăruiți credinței, care au învins de-a lungul secolelor tot felul de greutăți şi silnicii, impuse de stăpânii vremelnici. Locuitorii acestei zone cu tradiții culturale şi spirituale deosebite, sunt animați de spiritul bunătății şi dreptății, al dăruirii şi respectului față de semeni. Aici, în zeci şi zeci de localități este omniprezent duhul şi spiritul lui Pintea Viteazul, Atanasie Moț Dâmbu, al glotaşilor de la 1848-1849, al celor 209 eroi, martiri căzuți pradă gloanțelor la Tg. Lăpuş, la 5 decembrie 1918 (69 morți şi 104 răniți), pentru a apăra deciziile Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, din Alba Iulia, de unire pentru totdeauna cu Patria Mamă - România.

La Suciu de Sus şi-a avut sediul comandamentului sublocotenentul Atanasie Moț Dâmbu, trimis de la Năsăud de comanda Regimentului 2 Grăniceri (17 Infanterie), pentru a apăra Țara Lăpuşului împotriva

invaziei trupelor ungare şi atacurilor gărzilor naționale ungureşti, dinspre Baia Mare şi Şomcuta.

În localitatea sa natală, la Suciu de Sus, sublocotenentul Atanasie Moț Dâmbu i-a organizat milităreşte pe cei 5.289 de glotaşi lăpuşeni, împreună cu tribunii, centurionii şi decurionii din cele, circa 50 localități din zonă, pentru a-şi apăra localitățile, avutul şi bunurile obşteşti, îndeosebi împotriva atacurilor gărzilor ungureşti, venite cu scop agresiv dinspre Baia Mare şi Şomcuta.

Acesta este, în linii mari, locul copilăriei şi adolescenței în care a crescut şi s-a format viitorul preot Dorel Man, într-o familie de oameni gospodari, tatăl Gavril, de profesie și miner, mama Maria, născută Pop, croitoreasă. A rămas orfan de tată la vârsta de 16 ani, tatăl Gavril decedând în 18 octombrie 1969 într-un accident de mină la Cavnic, iar mama sa fiind nevoită să ducă casa şi să-i crească pe cei trei copii, Aurel, Ioan și Dorel, bucurându-se de o vârstă înaintată, până în 2012, când a trecut la cele veşnice.

Doresc să reliefez activitatea consistentă a Pr. conf. univ. dr. Dorel Man în domeniul istoriei religioase, a cunoaşterii adevărului istoric, aşa cum a fost, şi cu bune şi cu rele, situațiile dramatice prin care au trecut credincioşii români ortodocşi din Transilvania, considerați şi catalogați pe nedrept „schismatici".

Astfel, împreună cu conf. univ. dr. Flore Pop, născut în Bichigiu, satul natal al lui Tănase Todoran, a coordonat volumul (în 2 ediții): Mărturie şi martiriu în Transilvania secolului al XVIII-lea. In memoriam: Eroului Tănase (Atanasie) Todoran", prima ediție în 2004, ediția a doua în 2013, la împlinirea a 250 de ani de la Revolta lui Tănase Todoran din anul 1763, ziua de 10 mai, de pe platoul Mocirlă de la Salva pentru apărarea credinței strămoşeşti, activitate aniversativă şi comemorativă, marcată în 2013 prin acțiuni culturale şi religioase la: Bichigiu, Salva, Năsăud, Bistrița, Cluj-Napoca, Alba Iulia şi în alte localități.

Cele două volume aduc în discuție şi clarifică probleme de mare interes istoric şi religios, care au condus, în 10 mai 2008, la canonizarea Sfinților Martiri şi Mărturisitori Năsăudeni: Atanasie Todoran din Bichigiu, Vasile din Mocod, Grigorie din Zagra şi Vasile din Telciu, aceştia fiind trecuți şi prăznuiți după Calendarul Creştin Ortodox, în ziua de 12 noiembrie al fiecărui an, urmare a deciziei Sfântului Sinod

al Bisericii Ortodoxe Române. În cele două volume sunt cuprinse studii valoroase ale unor istorici şi oameni de cultură de seamă: Virgil Şotropa, Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Ioan Bunea, Ioan Alexandru Mizgan, Dorel Man, Vasile Lechinţan, Nicolae Drăganu, Teodor Tanco, Florin Valeriu Mureşan, Macarie Marius Drăgoi, Vasile Tutula şi alţii.

În calitate de coordonator ştiinţific, pr. conf. univ. dr. Dorel Man, care este de la sine înţeles, a dus greul în redactarea şi tehnoredactarea celor două volume, alături de conf. univ. dr. Flore Pop, are satisfacţia că şi-a îndeplinit o misiune de cinste, onoare şi demnitate, făcând loc adevărului istoric, după atâta amar de vreme, în condiţiile în care la 12 noiembrie 1763, Tănase Todoran a fost frânt cu roata pe acelaşi loc, Mocirlă, de la Salva, cu 24 de ani înaintea lui Horea şi Cloşca (1785) pe Dealul Furcilor de la Alba Iulia.

La împlinirea unei frumoase vârste, cu cifră rotundă, doresc să-i urez Pr. conf. univ. dr. Dorel Man multe împliniri, bucurii, sănătate, putere de muncă şi la cât mai multe volume şi cărţi pe frontul cercetării ştiinţifice şi publistice, alături de tradiţionalul „LA MULŢI ANI!”, alături de cei dragi şi apropiaţi.

PĂRINTELE DOREL MAN ÎNTRU CREDINȚĂ FAȚĂ DE IERARHUL NICOLAE COLAN

LUMINIȚA GRAURE-CORNEA

În ultimul pătrar de veac, am cercetat şi, dacă mă ajută Dumnezeu, voi continua să cercetez activitatea şi opera cărturarilor români plecați pe drumul vieții din Araci şi din Covasna-Voineşti, ambele localități din județul Covasna. Mă refer la mitropolitul-academician Nicolae Colan (1892-1957) şi scriitorul Romulus Cioflec (1882-1955), ambii născuți în Araci, precum şi la Episcopul Justinian Teculescu (1865-1932), născut în Voineştii Covasnei.

Modesta mea aplecare pentru studierea activității mitropolitului Nicolae Colan m-a apropiat de preocupările cu adevărat substanțiale şi profunde ale Părintelui Dorel Man, profesor la Teologia clujeană. În sfera intereselor teologice şi ştiințifice ale Domniei sale, un loc de seamă îl ocupă ierarhul-academician Nicolae Colan.

Nu-mi amintesc exact când l-am cunoscut pe profesorul şi părintele Dorel Man. O străfulgerare a minții mă duce cu gândul la prima sărbătorire, la nivel național, din Sf. Gheorghe, anul 1993, a mitropolitului Nicolae Colan, cu ocazia centenarului naşterii. Sărbătoarea, organizată de Liga Cultural-Creştină „Andrei Șaguna", în sala mare a Casei de Cultură, a fost patronată de vrednicul de pomenire ierarh Antonie Plămădeală, mitropolitul de atunci al Ardealului. Din partea Facultății de Teologie din Cluj-Napoca, după amintirile mele, au participat pr. prof. dr. Alexandru Moraru şi preot lector Dorel Man. Ne-am întâlnit apoi în paginile volumului Omagiu Mitropolitului Nicolae Colan (1893-1993), apărut la Cluj-Napoca, în 1995, cu bine-

cuvântarea Î.P.S. Părinte Bartolomeu Anania. În volumul menționat, au fost publicate şi câteva dintre comunicările prezentate la Sf. Gheorghe, între care studiul părintelui Dorel Man *Personalități laice despre Episcopul Nicolae Colan* şi comunicarea mea *Scriitorul-mitropolit Nicolae Colan – ocrotitor al graiului românesc*. Iată întâlnire întru credință față de ierarhul Nicolae Colan!

De la acea întâlnire, din 1993, l-am revăzut de mai multe ori pe părintele Dorel Man la Sf. Gheorghe, la sesiunile de comunicări din cadrul Zilelor „Nicolae Colan", manifestare cultural-ştiințifică desfăşurată în fiecare an, în luna decembrie, organizată de Liga „Andrei Șaguna". Privindu-l în timpul prezentării comunicărilor, parcă îl vedeam pe părintele profesor în mijlocul studenților săi, sădindu-le în suflet frumoase preocupări duhovniceşti şi intelectuale, cunoscând opinia lui Mihai Eminescu precum că „sufletul omului este ca pământul, trebuie să-l hrăneşti ca să rodească."

Cărările vieții ni s-au intersectat prin întâlnirile prilejuite de manifestările organizate de Despărțământul Astra „Mihail Kogălniceanu" din Iaşi (preşedinte prof. Areta Moşu). Este vorba, mai precis, de două dintre cele mai prestigioase activități cultural-ştiințifice ale astriştilor ieşeni, organizate pentru şi cu participarea românilor din teritoriile româneşti înstrăinate, respectiv din Republica Moldova şi din Ucraina. Simpozionul internațional cu titlul Românii din afara granițelor țării, realizat la Iaşi-Cahul-Chişinău, între 1-4 noiembrie 2007, cu subtitlul Coordonate istorice şi naționale în cadrul european şi cel din 7-11 nov. 2012, cu subtitlul Iaşi-Cernăuți, legături istorice. Comunicările de la ambele simpozioane au fost adunate şi publicate în volume substanțiale ce aduc cinstire conducerii Astrei ieşene. Primul, cu titlul la care am făcut referire, a apărut la Casa Editorială Demiug, Iaşi, în 2007. În paginile acestuia au fost prezentați doi cărturari din Araciul covăsnean, prin activitățile lor desfăşurate la Chişinău, într-o perioadă istorică deosebit de dificilă. Este vorba despre comunicările *Nicolae Colan la Chişinău (1917-1918)*, comunicarea semnată de pr. Dorel Man, şi *Un ardelean luptător pentru idealurile Basarabiei: scriitorul Romulus Cioflec (1882-1955)*, material semnat de autoarea acestor rânduri.

În al doilea volum, la care am făcut referire mai sus, apărut la Editura Junimea, în 2012, Părintele Dorel Man semnează comunicarea *Un Apostol al românilor din secuime (1940-1944): Episcopul Nicolae*

Colan, continuând să reliefeze bogata şi pilduitoarea activitate a ierarhului născut aproape de malurile Oltului, la Araci, pe când semnatara rândurilor de față a prezentat o personalitate ecleziastică românească originară din Bucovina.

Considerăm că întreaga contribuție a autorilor astrişti din cele două volume cu titlul Românii din afara granițelor țării, coordonator Iulian Pruteanu-Isăcescu, secretarul Despărțământului Astra „Mihail Kogălniceanu" din Iaşi, este deosebit de substanțială şi, ceea ce este mai important, evidențiază unitatea de credință, istorie, cultură şi spiritualitate românească a românilor trăitori pe meleaguri dintotdeauna româneşti, chiar dacă, astăzi, unele se află în afara granițelor României.

În cadrul întâlnirilor noastre, cu prilejul conferințelor şi simpozioanelor ştiințifice, organizate la nivel academic, de Liga Cultural-Creştină „Andrei Şaguna" din Sf. Gheorghe ori de Despărțământul ASTRA din Iaşi, am ascultat cu interes cuvintele pline de har ale Părintelui Dorel Man. Când ne aflam la Chişinău, l-am simțit pe Părintele Dorel Man cu sufletul apropiat de basarabeni, exprimându-şi dragostea față de glia strămoşească, dragostea pentru neamul nostru românesc. Ca astriştii din vremea de glorie a Asociațiunii, Părintele Dorel Man este om al faptei de interes obştesc, vibrând pentru perpetuarea spiritului şi idealurilor ASTREI, întru credința față de personalitățile Asociațiunii fondată de Sfântul Andrei Şaguna.

Aceste gânduri seamănă cu un minim bilanț al vastei activități a Părintelui Dorel Man. Fie-ne iertat, dar considerăm că este nevoie din când în când să privim în urmă, să cântărim şi să medităm, cu scopul de a ne proiecta mai bine acțiunile viitoare. În acest moment important al vieții, dorim din suflet Părintelui Dorel Man să mediteze asupra activității desfăşurate până în prezent, pe atât de multiple planuri, şi, pentru că mai are atâta timp înainte, să-şi proiecteze activități viitoare bogate şi încununate de satisfacții. I le dorim din toată inima.

Dumnezeu să vă ocrotească, Prea Cucernice Părinte Dorel Man!

PĂRINTELE PROFESOR DOREL MAN - CERCETĂTOR AL VIEȚII ŞI OPEREI IERAHULUI - CĂRTURAR NICOLAE COLAN

IOAN LĂCĂTUŞU

Este o deosebită onoare pentru noi să aşternem câteva rânduri despre părintele profesor universitar dr. Dorel Man, distins teolog, profesor, cercetător şi publicist, profund implicat în viața universitară clujeană şi în breasla cercetătorilor istoriei Biserici Ortodoxe Române şi a neamului românesc, la împlinirea frumoasei vârste de 60 de ani.

Acest fericit eveniment aniversar ne oferă minunatul prilejul de a ne exprima gândurile noastre de prețuire şi de respect față de teologul, istoricul, profesorul şi Omul Dorel Man, cunoscut pentru generozitatea, responsabilitatea, profesionalismul, rigoarea, consecvența şi respectul său față de rosturile binecuvântate pe care le îndeplineşte în Arhiepiscopia Clujului şi în viața publică locală, regională şi națională.

Bucuria de a-l avea pe părintele profesor Dorel Man printre colaboratorii cei mai apropiați ai noştri, a fost mijlocită de strădania comună de a cinsti memoria mitropolitului Nicolae Colan. În acest mod, s-a stabilit o relație trainică de solidaritate, colaborare şi sprijin între părinții profesori Alexandru Moraru şi Dorel Man şi cercetătorii istoriei locale, laice şi bisericeşti, de pe meleagurile natale ale ierarhului-cărturar, născut în localitatea Araci, jud. Covasna.

Începutul a fost făcut de părintele profesor Alexadru Moraru, prin publicarea, în 1989, a monumentalei lucrări monografice La răscruce de vremi o viață de om. Nicolae Colan Episcopul Vadului

Feleacului şi Clujului 1936 -1957. A urmat apoi volumul Omagiu Mitropolitului Nicolae Colan (1893-1993), Cluj-Napoca, 1995, Editura Arhidiecezana, Cluj, lucrare apărută cu binecuvântarea vrednicului de pomenire mitropolit Bartolomeu Anania, şi îngrijită de pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru. În paginile acestui volum, împreună cu teologi de seamă ai Bisericii Ortodoxe Române, precum Mitropolitul Antonie Plămădeală, pr. academician Mircea Păcurariu ş. a., părintele Dorel Man a publicat studiul *Personalități laice despre Episcopul Nicolae Colan*.

Continuând munca de editare a operei mitropolitului Nicolae Colan, cu sprijinul domnişoarei Ileana Leuca din Sibiu şi a doamnei Cornelia Costea din Cluj-Napoca, nepoatele mitropolitului Nicolae Colan, în anii următori, părintele profesor Dorel Man a îngrijit şi publicat volumele Nicolae Colan Arhiepiscop şi Mitropolit al Ardealului, *Pastorale*, Editura Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1995, 283 p., Nicolae Colan, *Teologie şi spiritualitate ortodoxă*, Editura Presa Universitară Clujeană, 1998, 234 p., *Pastorație şi istorie la Episcopul Nicolae Colan în Transilvania, 1940-1944*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2007, 269 p., *Mărturii pastorale, culturale şi sociale în Mitropolia Ardealului (1952-1989)*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2013, lucrare în care Vlădica Nicolae Colan ocupă un loc important.

După înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei şi Harghitei, cu binecuvântarea Înalt Presfințitului Ioan Selejan, Arhiepiscopul Covasnei şi Harghitei, s-a creat cadrul instituțional şi logistic necesar pentru intensificarea activității de cercetare a istoriei, culturii şi spiritualității româneşti din sud-estul Transilvaniei şi pentru prezervarea patrimoniului cultural şi afirmarea identității româneşti. Numărul mic al preoților, profesorilor, muzeografilor, arhiviştilor şi al altor cercetători români din județele Covasna şi Harghita, ne-a determinat să stimulăm participarea, la manifestările ştiințifice şi culturale organizate în cele două județe, a unui număr cât mai mare de cercetători din principalele centre universitare ale țării.

Calendarul sesiunilor, simpozioaneleor, conferințelor, dezbaterilor organizate anual, sub egida Episcopiei Ortodoxe a Covasnei şi Harghitei, Centrului Eclezistic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan", Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni şi a altor asociații culturale româneşti din sud-estul Transilvaniei, cuprinde

câteva manifestări devenite tradiționale, care au loc la Sf. Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Toplița, Covasna, Izvoru Mureşului ş.a., dintre care menționăm: Sesiunea națională de comunicări ştiințifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație (18 ediții), Zilele „Andrei Şaguna" (20 de ediții), Zilele „Nicolae Colan" (20 de ediții), Zilele „Miron Cristea" (16 ediții), Zilele „Justinian Teculescu" (10 ediții), Universitatea de Vară de la Izvoru Mureşului (11 ediții) ş.a.

Printre distinsele personalități, din domeniul academic, universitar, al culturii româneşti şi al spiritualității ortodoxe din întreaga țară, care au participat constant la aceste manifestări, la loc de cinste, se află intelectuali de cinste din Cluj-Napoca, precum: academicienii Horia Colan, Nicolae Edroiu şi Dumitru Protase, Prea Sfințitul Părinte Episcop Vasile Someşan, profesorii universitari Matei Basarab, Iustinian Petrescu, Traian Rotariu, pr. Alexandru Moraru, Vasile Dâncu, Nicolae Bocşan, Ioan Bolovan, Nicolae Ciangă, Gelu Neamțu, Gheorghe Lazarovici, Barbu Bălan, muzeografii şi arhiviştii Viorica Crişan şi Vasile Lechințan, regretatul publicit Constantin Mustață ş.a.

În acest „buchet" de distinse personalități clujene, un loc distinct, îl ocupă pr. prof. univ. dr. Dorel Man. De fiecare dată, când a participat la asemnea manifestări, comunicările, referatele şi intervențiile Sfinției Sale au fost ascultate cu interes şi unanim apreciate. Activitatea de cercetare istorică a părintelui prof. Dorel Man, materializată prin apariția unui mare număr de volume şi studii, este bine cunoscută. Bogata sa bibliogrfie cuprinde, pe lângă opere cu tematică teologică şi de istorie bisericească şi numeroase studii şi lucrări dedicate vieții unor iluştri teologi şi cărturari laici şi bisericeşti precum Antim Ivireanul, Andrei Şaguna, Ioan Lupaş, Alexandru Lapedatu, Nicolae Ivan, Visarion Puiu, preoții profesori Dr. Florea Mureşanu şi Ion Goron etc.

La sesiunile de comunicări şi simpozioanele desfăşurate la Sf. Gheorghe şi Miercurea-Ciuc, părintele profesor Dorel Man a prezentat comunicări de larg interes referitoare, în mod deosebit, la viața şi activitatea pastorală, culturală, publicistică şi socială a mitropolitului Nicolae Colan, după cum urmează: Din gândirea teologică şi realizările Mitropolitului Acad. Nicolae Colan, Dimensiunea teologică-pastorală a operei mitropolitului Nicolae Colan, Episcopul Nicolae Colan la hramul Mănăstirii Toplița

(1940-1944), Confesiune şi misiune în Transilvania, la Episcopul Nicolae Colan (1940-1944), Dimensiunea teologică-pastorală a operei Mitropolitului Nicolae Colan, 70 de ani de la Dictatul de la Viena, Pastorala „De la inimă la inimă" din octombrie 1940, a Episcopului Nicolae Colan, Nicolae Colan pe căile apostoliei în județele Harghita şi Covasna (1940-1944), Opera omiletică şagunană de la 1855, Protopopul academician Ioan Lupaş – slujitor al Bisericii şi al neamului.

Prin această bogată activitate publicistică, părintele profesor Dorel Man, s-a afirmat în istoriografia românească ca un eminent cercetător al vieții şi operei ierahului-cărturar Nicolae Colan. Acestea au fost şi argumentele care au stat la baza acordării *Diplomei de excelență* şi Premiului *Grupului de Cercetare „I. I. Russu"* pentru stdudiul Sud-Estului Transilvaniei, ediția 2013.

Înființat în anul 2008, Grupul de Cercetare „Ioan I. Russu", întrunit anual în colocvii naționale, şi-a stabilit ca obiective: instituționalizarea şi amplificarea cercetărilor interdisciplinare referitoare la istoria, cultura şi spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei şi la convieţuirea interetnică româno-maghiară – cercetări valorificate editorial, în principal, în paginile publicației „Angvstia", anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni şi al Centrului Ecleziastic de Documentare „Nicolae Colan"; analiza anuală a stadiului cercetărilor problematicii interdisciplinare specifice arealului sud-est transilvan, pe termen scurt, mediu şi de perspectivă; sprijinirea editării unor lucrări care se înscriu în obiectivele colocviului; organizarea unor momente în memoria cercetătorilor din domeniul ştiințelor socio-umane din sud-estul Transilvaniei; decernarea anuală a premiului „I.I. Russu", autorilor celor mai valoroase lucrări referitoare la istoria, cultura şi spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei şi la interferențele culturale româno-maghiară; dezvoltarea şi valorificarea bazei de date cu utilizatori multipli, referitoare la arealul sud-est transilvan; sprijinirea cunoaşterii bibliografiei privind sud-estul Transilvaniei, inclusiv prin postarea pe internet a celor mai importante lucrări care abordează această problematică.

La 60 de ani, părintele profesor universitar doctor Dorel Man se află în perioada deplinei maturități duhovniceşti şi a consacrării profesionale, ştiințifice şi didactice, calități care îi conferă dreptul, de

a fi în continuare păstor înțelept, cercetător riguros, distins profesor, formator de specialişti în domeniul Teologiei ortodoxe şi al istoriei, publicist prolific, om al cetății, participant activ la viața spirituală, culturală şi ştiințifică a Clujului, a Transilvaniei şi a întregii țări.

Cinstind şi omagiind personalitatea părintelui profesor universitar doctor Dorel Man, înfățişăm exemplul unei vieți de muncă jertfelnică şi de demnitate, pilduitoare, pentru toți cei din jurul Sfinției Sale, mai ales pentru cei tineri, care trebuie să-i urmeze exemplul.

Acum, la împlinirea vârstei de 60 de ani, îi dorim părintelui profesor universitar doctor Dorel Man, multă sănătate, putere de muncă şi spor în tot ceea ce face, har în redactarea viitoarelor lucrări având ca temă reliefarea marilor valori ale Ortodoxiei româneşti şi ale trecutului istoric al neamului nostru românesc.

La mulți şi binecuvântați ani, părinte profesor Dorel Man, împreună cu distinsa Dumneavoastră familie, şi cu marea „familie" românească şi ortodoxă a enoriaşilor, colegilor, studenților, colaboratorilor şi a tuturor celor dragi şi apropiați !

III. TEOLOGIE

REPREZENTANȚI DE SEAMĂ AI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE - CORIFEI AI CULTURII[2]

† **PETRONIU FLOREA**
Episcopul Sălajului

Sunt unii oameni care consideră că religia creștină vrea să își țină adepții în ignoranță, de vreme ce în Biblie scrie „crede și nu cerceta". Oricât veți răsfoi paginile Sfintei Scripturi nu veți găsi aceste cuvinte, ceea ce denotă că tocmai cei care atribuie „Cărții cărților" această sintagmă sunt ignoranți sau răuvoitori. Domnul Hristos le-a spus Sfinților Apostoli: „Voi Mă numiți pe Mine Învățătorul şi Domnul, şi bine ziceți, căci sunt" (In 13,13), iar după învierea Sa din morți i-a trimis la propovăduire, zicându-le: „Mergeți şi învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit Eu vouă" (Mt 28,19-20). Din cuvintele Mântuitorului înțelegem că noi trebuie să învățăm. Celor care împlinesc această poruncă, Domnul Hristos le-a făgăduit: „Cel ce va face şi va învăța, acela mare se va chema în împărăția cerurilor" (Mt 5,19). Celor care însă refuză să o facă, Domnul Hristos le-a atras luarea aminte: „De n-aş fi venit şi nu le-aş fi grăit, păcat n-ar avea; dar acum ei nu au cuvânt de dezvinovățire pentru păcatul lor" (In 15,22).

Ținând cont de porunca Domnului Hristos, slujitorii Bisericii Ortodoxe s-au străduit întotdeauna să acumuleze cât mai multe cunoștințe, pe care le-au împărtășit maselor de credincioși, fie prin

[2] Informația prezentată a fost preluată în cea mai mare parte din „Dicționarul teologilor români" alcătuit de Părintele profesor universitar dr. Mircea Păcurariu, tipărit în 1996 la Editura Univers enciclopedic din București.

cuvântările din cadrul sfintelor slujbe, prin care au trecut de la actul de cult la cel de cultură, fie prin înființarea de școli, prin tipărirea de cărți și publicații, precum și prin traducerea în limba română a celor mai importante opere ale literaturii universale. Ca dovadă avem faptul că prima școală românească a funcționat pe lângă biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, cu începere din anul 1495, cărțile folosite fiind cele de cult. De asemenea, cea dintâi carte tipărită pe teritoriul țării noastre a fost una bisericească, și anume Liturghierul lui Macarie, apărut în 1508 la Târgoviște.

În scopul de a conștientiza ce a însemnat Biserica Ortodoxă Română pentru cultura poporului nostru, și nu numai, în cele ce urmează voi prezenta, în ordine cronologică, o mică parte din pleiada ilustrelor personalități din istoria Bisericii neamului nostru. Nu voi aminti toate realizările remarcabile ale acestor oameni de excepție, ci voi poposi doar asupra studiilor, funcțiilor ocupate și activității culturale desfășurate.

Sfântul Dionisie Exiguul (470-545), un străromân originar din Dobrogea, a fost ieromonah. A petrecut o perioadă la Constantinopol, dar ulterior s-a stabilit la Roma. A fost bun cunoscător al limbilor latină și greacă. A predat dialectica în mănăstirea Vivarium din Calabria. A fost autor și traducător de cărți. În veacul al VI-lea a stabilit cronologia erei creștine, luând ca punct de referință anul nașterii Mântuitorului, încât de la el încoace o lume întreagă numără anii înainte și după Hristos. În anul 2008 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a trecut în rândul sfinților, având ca dată de prăznuire ziua de 1 septembrie.

Renumiții cronicari *Macarie* (răposat în 1558), *Eftimie* (trecut la Domnul în 1561) și *Azarie* (trăitor în secolul al XVI-lea) au fost oamenii Bisericii. Primul a fost episcop de Roman, al doilea episcop de Rădăuți, iar al treilea a fost călugăr.

Diaconul *Coresi* (decedat în 1583), unul dintre primii tipografi ai țării, care a tipărit cărți în limbile română și slavonă, a făcut parte din cler, fiind hirotonit în prima treaptă a preoției. Coresi a fost primul cărturar român care a luptat pentru introducerea limbii române în Biserică.

Sfântul Ierarh *Petru Movilă* (1596-1646), fiul domnitorului moldovean Simion Movilă, a studiat în Polonia, la școala „Frăției Ortodoxe”

din Lvov. După ce s-a călugărit a ajuns mitropolitul Kievului. În această calitate a înființat în anul 1631 un colegiu în orașul respectiv. Cu vremea acesta a devenit Academie, care este astăzi cea mai veche instituție de învățământ superior din lume a slavilor de credință ortodoxă. Averea sa a lăsat-o moștenire colegiului respectiv, catedralei Sfânta Sofia din Kiev, renumitei mănăstiri Lavra Pecerska, unde este înmormântat, și pentru întreținerea unui azil de bătrâni. Cea mai mare realizare a mitropolitului Petru Movilă a fost „Mărturisirea Ortodoxă", o carte cu 261 de întrebări și răspunsuri, care în 1640 a primit acceptul sinodului întrunit la Kiev, în 1642 a fost aprobată de renumitul sinod de la Iași, iar în anii următori a primit încuviințarea celor patru Patriarhii ortodoxe istorice (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), prin care a devenit cartea de învățătură normativă a întregii ortodoxii, fiind tradusă în nenumărate limbi. Prin această lucrare mitropolitul român Petru Movilă a dovedit că era cel mai mare teolog ortodox al timpului său. În 1995 Sfântul Sinod al Bisericii Ucrainei l-a trecut în rândul sfinților, fiind pomenit la 31 decembrie.

Sfântul Ierarh *Simion Ștefan* (mutat la Domnul în 1656), mitropolitul Bălgradului, Alba Iulia de astăzi, a tipărit pentru prima dată în limba română textul integral al Noului Testament în anul 1648, care a stat la baza editării Sfintei Scripturi de la București din 1688. În 2011 a fost canonizat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, având ca dată de prăznuire ziua de 24 aprilie.

Sfântul Mitropolit *Varlaam al Moldovei* (1585-1657) a învățat carte la schitul lui Zosim, de pe valea Secului, unde a deprins limbile slavonă, latină și greacă. A intrat în monahism la mănăstirea Secu, unde a ajuns egumen și arhimandrit. În 1632 a fost ales mitropolit al Moldovei. În 1653 a renunțat la scaunul mitropolitan, retrăgându-se la mănăstirea sa de metanie. Având preocupări cărturărești, cu sprijinul domnitorului Vasile Lupu și al mitropolitului Petru Movilă al Kievului, în anul 1640 a înființat prima tipografie românească din Moldova, pe care a instalat-o la mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi" din Iași, tipărind mai multe cărți. A fost traducător și autor de cărți, cea mai importantă scriere a sa fiind „Cazania", sau „Carte românească de învățătură la duminicele de peste an, la praznicele împărătești și la sfinții mari". Drept reacție la propaganda calvină din Transilvania, a redactat cartea „Răspunsul împotriva catehismului calvinesc", prima

scriere românească de polemică teologică. La insistențele mitropolitului, domnitorul Vasile Lupu a întemeiat, în anul 1640, Colegiul de la Iași, prima școală de grad înalt din Moldova, după modelul Academiei duhovnicești de la Kiev, care și-a desfășurat activitatea în incinta mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi" din Iași. În 1645 mitropolitul Varlaam a convocat renumitul Sinod de la Iași, care a aprobat „Mărturisirea Ortodoxă" a lui Petru Movilă. În anul 1639 s-a numărat printre cei trei candidați la scaunul de patriarh ecumenic. În 2007 a fost canonizat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, având ca dată de prăznuire ziua de 30 august.

Sfântul Mitropolit *Dosoftei al Moldovei* (1624-1693) a studiat la Iași, apoi la școala „Frăției Ortodoxe" din Lvov, fiind autor și traducător de cărți. A fost unul dintre cei mai mari cărturari ai vremii sale, fiind cel dintâi versificator al Psaltirii din întreg Răsăritul ortodox, motiv pentru care a fost recunoscut drept primul poet național român, care a contribuit în mod substanțial la formarea limbii literare românești. În anul 2005 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a trecut în rândul sfinților, fiind pomenit în 13 decembrie.

Voi menționa în continuare numele a doi teologi români atipici. Este vorba despre renumitul diplomat *Nicolae Milescu Spătaru* (1636-1708), vorbitor al limbilor română, latină, greacă și rusă, care a studiat teologia la „marea școală" a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, fosta capitală a Imperiului Bizantin, ale cărei cursuri le va urma, câțiva ani mai târziu, și reputatul cărturar Dimitrie Cantemir (1673-1723), autor al mai multor cărți, viitorul domnitor al Moldovei. Cantemir, care vorbea limbile română, latină, greacă, turcă și rusă a fost ales în 1714 membru titular al Academiei din Berlin. Numele său este gravat, în semn de cinstire, pe frontispiciul renumitei biblioteci Santa Genevieve din Paris, în panteonul marilor personalități culturale ale lumii.

Sfântul Ierarh *Antim Ivireanul* (1650-1716), mitropolitul Țării Românești, a studiat la Constantinopol. Cunoștea limbile georgiană, greacă, turcă, arabă, română și slavonă. A tipărit numeroase cărți în limbile română, greacă, slavonă și arabă, fiind considerat, alături de diaconul Coresi, cel mai mare tipograf din cultura medievală românească. Liturghierul greco-arab, tipărit în 1701 la Snagov, este prima carte cu caractere arabe din lume. În 1706 Antim Ivireanul a dăruit

tiparnița cu litere arabe patriarhului Antiohiei Atanasie Dabas, care a instalat-o la Alep. Ipodiaconul Mihail Ștefan a fost trimis de mitropolit în Georgia, țara sa natală, unde a pus, la Tbilisi, bazele primei tiparnițe cu caractere georgiene. Deși nu era de neam român, marele mitropolit a avut un rol important în introducerea limbii române în slujbele Bisericii. Datorită cărții sale „Didahiile", care este extrem de valoroasă, Antim Ivireanul este socotit unul dintre cei mai de seamă predicatori creștini ai tuturor timpurilor. În anul 1992 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a trecut în rândul sfinților, având ca dată de prăznuire ziua de 27 septembrie.

Ierarhul moldovean *Veniamin Costachi* (1768-1846) ocupă un loc cu totul aparte în istoria Bisericii Ortodoxe Române și Universale. Acesta a ajuns episcop de Huși la vârsta de 24 de ani, iar mitropolit al Moldovei la 35 de ani. Întrucât a studiat la școala grecească de la mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi din Iași a fost un bun cunoscător al limbii grecești, din care a tradus în românește foarte multe cărți. A înființat numeroase școli, printre care Academia Mihăileană din Iași. A îndrumat întreaga activitate editorială și școlară din Moldova. A fost locțiitor de domn în 1807 și 1821 și președinte de drept al Divanului țării.

Faimosul *Anton Pann* (1790-1854), pe numele său adevărat Antonie Pantoleon Petroveanu, care vorbea limbile română, greacă, bulgară, turcă și rusă a fost compozitor și profesor de muzică religioasă. A tradus cântări bisericești din grecește în românește. Muzica imnului național al României a fost compusă de el.

Eufrosin Poteca (1788-1858) a studiat la Academia grecească din București, iar ulterior teologia, filosofia, istoria, științele exacte și limbile clasice la Universitățile din Pisa și Paris. A fost profesor la Academia grecească din București și la școala „Sfântul Sava". S-a călugărit, a fost ridicat la rangul de arhimandrit și a ajuns starețul mănăstirii Gura Motrului. A lăsat moștenire o sumă mare de bani, din care să fie întreținuți cinci copii la școlile din București și cinci la Craiova. A fost autor și traducător de cărți. Prin lucrările sale a contribuit la formarea filosofiei românești moderne.

Sfântul Mitropolit *Andrei Șaguna* (1808-1873) a studiat teologia la Seminarul din Vârșeț, iar filosofia și dreptul la Universitatea din Pesta. O vreme a activat ca profesor la Seminarul ale cărui cursuri le-a absol-

vit. După ce a ajuns episcop la Sibiu, a reușit în anul 1864, prin eforturi considerabile, să reactiveze Mitropolia Ardealului. În calitate de ierarh a înființat Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu și renumitul liceu din Brașov care îi poartă numele. Învățământul primar și gimnazial românesc ortodox din Transilvania l-a pus sub oblăduirea Bisericii, înființând peste 800 de școli. A alcătuit și tipărit o serie de manuale. A înființat ziarul „Telegraful Român". A trimis numeroși tineri la studii peste hotare. A avut un rol însemnat în înființarea ASTREI, fiind primul ei președinte (1861-1866). A fost președintele Marii Adunări Naționale Românești de pe Câmpia Libertății de la Blaj din 1848. A fost membru în Senatul Imperial de la Viena și în Dieta Transilvaniei. Din 1871 a fost membru de onoare al Academiei Române. În 2011 a fost canonizat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, fiind prăznuit în 30 noiembrie.

Calinic Miclescu (1822-1886) a luptat pentru unirea Moldovei cu Țara Românească. În timpul arhipăstoririi sale ca mitropolit primat al României a fost înființată Facultatea de Teologie din București, care și-a deschis cursurile în 12 noiembrie 1881, iar în 1885 a fost recunoscută autocefalia Bisericii Ortodoxe Române.

Îndrăgitul scriitor *Ion Creangă* (1837-1889), pe numele său adevărat Ion Ștefănescu, a fost timp de 12 ani diacon. Este autor de manuale școlare, povești, poezii, articole, cea mai renumită parte a operei sale fiind „Amintirile din copilărie", scrise cu multă măiestrie. Pentru că și-a părăsit soția, a tras cu pușca după ciorile de pe biserica Golia din Iași și s-a tuns ca un mirean, a fost exclus din cler. În 1993, la mai bine de 100 de ani de la moartea sa, caterisirea i-a fost ridicată.

Melchisedec Ștefănescu (1823-1892) a studiat la Seminarul de la Socola, apoi la Academia duhovnicească din Kiev, obținând titlul de „magistru în teologie și litere". A fost învățător, profesor, director de Seminar și episcop în mai multe Eparhii. A luptat pentru unirea Moldovei cu Țara Românească și pentru obținerea autocefaliei de către Biserica Ortodoxă Română. A fost membru de drept în Senatul României, iar timp de un an a ocupat funcția de ministru al Cultelor. A fost unul dintre istoricii de seamă ai vremii sale. A publicat numeroase manuale și documente de valoare și a tradus cărți în limba română, fiind vorbitor de greacă, slavonă și germană. A trimis tineri la studii peste hotare. A creat chiar o fundație care să acorde

burse de studii la Academia duhovnicească din Kiev. În 1870 a fost ales membru titular al Academiei Române, căreia i-a dăruit biblioteca și colecția sa numismatică.

Iosif Naniescu (1820-1902) a studiat la Seminarul Teologic din Buzău și la colegiul „Sfântul Sava" din București. A fost profesor, director, stareț, episcop de Argeș și mitropolit al Moldovei. A întreținut zeci de tineri la studii. Sub îndrumarea și pe cheltuiala sa a apărut „Revista Teologică" de la Iași. A fost și autor de cărți. A sprijinit războiul de independență al României din 1877-1878 prin scrisori pastorale, colecte în Eparhie și cu ajutoare personale. În 1888 a fost ales membru de onoare al Academiei Române, căreia i-a lăsat moștenire după moarte bogata sa bibliotecă, cu peste 10 000 de cărți, peste 300 de tipărituri românești vechi, numeroase manuscrise, precum și două lăzi cu documente.

Dimitrie Cunțan (1837-1910) a studiat la Institutul Teologic - Pedagogic din Sibiu. A fost învățător, profesor, preot și compozitor, fiind primul care a pus pe notație liniară cântările bisericești din Transilvania.

Miron Cristea (1868-1939) a studiat la Institutul Teologic - Pedagogic din Sibiu și la Facultatea de Litere și Filosofie din Budapesta, unde și-a susținut teza de doctorat despre viața și opera lui Mihai Eminescu la doar șase ani după stingerea din viață a „Luceafărului poeziei românești". A fost învățător, director, secretar și consilier eparhial. În 1910 a ajuns episcop de Caransebeș, calitate în care a apărat școlile confesionale românești din Banat în fața încercărilor guvernului de la Budapesta de a le desființa și a luptat pentru unirea Transilvaniei cu România. În 1925, în timpul arhipăstoririi sale ca mitropolit primat la București, Biserica Ortodoxă Română a fost înălțată la rangul de Patriarhie, devenind primul patriarh al României. Inițiativa ridicării „catedralei mântuirii neamului" i-a aparținut lui Miron Cristea. Acesta a fost membru de drept al Senatului României, trei ani de zile a fost regent al regelui Mihai, iar timp de un an și o lună a fost prim ministru. A publicat cărți, a înființat școli, a sprijinit apariția unor publicații și a trimis la studii peste hotare mai mulți tineri, printre care s-a numărat și Mircea Eliade, renumitul savant de mai târziu. În 1919 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Irineu Mihălcescu (1874-1948) a studiat la Seminariile din Buzău și București, la Facultatea de Teologie din București, la Facultățile de

Teologie și Filosofie din Berlin, apoi Leipzig, unde a obținut titlul de doctor în filosofie. A fost profesor de teologie, decanul Facultăților de Teologie din București și Chișinău, iar din 1939 mitropolitul Moldovei. Este autorul unor lucrări valoroase, a tradus cărți în limba română și a luat parte la mai multe conferințe internaționale, fiind considerat cel mai mare teolog român al vremii sale.

Nicolae Bălan (1882-1955) a studiat la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde în 1905 a obținut și titlul de doctor în teologie. A urmat cursuri de specializare la Breslau, în Polonia. A fost profesor la Institutul Teologic - Pedagogic din Sibiu, iar din 1920 mitropolitul Ardealului. A luptat pentru unirea Transilvaniei cu România. A înființat școli. A ridicat Institutul Teologic - Pedagogic din Sibiu la rang de Academie. A trimis numeroși tineri teologi la studii peste hotare. El a fondat „Revista Teologică" din Sibiu. Din 1920 a fost membru de onoare al Academiei Române.

Gala Galaction (1879-1961), pe numele lui adevărat Grigorie Pișculescu, a studiat la Facultățile de Litere, Filosofie și Teologie din București, iar titlul de doctor în teologie l-a obținut la Facultatea de Teologie din Cernăuți. A fost preot, profesor de teologie și decan al Facultății de Teologie din Chișinău. A publicat foarte multe studii, articole, conferințe teologice și predici, iar în colaborare cu părintele Vasile Radu a realizat o nouă traducere a Sfintei Scripturi în limba română. În paralele a desfășurat o remarcabilă activitate literară, foarte apreciată, care i-a fost răsplătită cu numeroase premii și medalii, fiind ales chiar vicepreședintele Societății Scriitorilor Români. O perioadă de timp a activat ca deputat în Parlamentul României. În 1947 a fost ales membru titular al Academiei Române. O piață din Ierusalim îi poartă numele.

Reputatul istoric *Silviu Dragomir* (1888-1962) a studiat la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde a obținut și titlul de doctor în teologie. A mai făcut studii de specializare și cercetări în arhivele din Viena și Moscova, precum și alte cercetări ale arhivelor din Carloviț și Belgrad. A fost profesor la mai multe institute și facultăți, prodecan și decan. A publicat cărți și studii de înaltă ținută științifică. A militat pentru unirea Transilvaniei cu România, fiind secretarul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. În 1938 a ocupat funcția de ministru al Minorităților. Din 1916 a fost membru

corespondent al Academiei Române, iar din 1928 titular. În perioada regimului comunist a fost întemnițat la Sighet timp de cinci ani.

Tudor Arghezi (1880-1967), pe numele său adevărat Ion Theodorescu, la vârsta de 19 ani a intrat ca frate la mănăstirea Cernica. Părându-i prea aspre nevoințele monahale, după 4 ani a părăsit mănăstirea. Opera sa cuprinde proză și versuri. În 1955 a fost ales membru titular al Academiei Române.

Ioan Lupaș (1880-1967) a studiat la Facultatea de Litere și Filosofie din Budapesta, unde și-a susținut și teza de doctorat. Și-a continuat studiile la Universitatea din Berlin. A fost profesor la Institutul Teologic - Pedagogic din Sibiu, iar în paralel student la secția teologică. Pentru sentimentele sale patriotice exprimate în mod public a fost întemnițat în 1907, timp de trei luni, la Seghedin, iar anul următor a fost silit să se retragă din învățământ. A fost hirotonit preot și a ajuns protopop. În anii 1916-1917 a avut domiciliul forțat în Ungaria, în județul Șopron, apoi la Budapesta. Fiind un militant activ pentru unirea Transilvaniei cu România, a luat parte, în calitate de delegat, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Din 1919 a fost profesor de istorie la Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj Napoca, predând cursuri de Istoria Bisericii Ortodoxe Române și la Academia Teologică din același oraș. A publicat numeroase lucrări de istorie. În anul 1920 a fondat, împreună cu Alexandru Lapedatu, Institutul de Istorie Națională din Cluj Napoca. A ajuns de mai multe ori deputat în Parlamentul României. În 1926-1927 a fost ministrul Sănătății și Ocrotirilor Sociale, iar în 1937-1938 ministrul Cultelor și Artelor. În 1914 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, în 1916 membru titular, iar între 1932-1935 a deținut președinția secției istorice a Academiei. În perioada comunistă a petrecut cinci ani în penitenciarul din Sighet.

Onisifor Ghibu (1883-1972) a studiat la Institutul Teologic - Pedagogic din Sibiu, la Universitățile din București, Budapesta, Strasbourg și Jena, unde și-a susținut teza de doctorat în filosofie, pedagogie și istorie. A fost profesor la Institutul Teologic - Pedagogic din Sibiu. Întrucât a luptat din răsputeri pentru unirea Transilvaniei cu România, a fost silit să se refugieze în București, Curtea Militară Maghiară din Cluj Napoca condamnându-l, în lipsă, la moarte. În 1917-1918 s-a aflat în Basarabia, unde a înființat școli românești și

a condus lupta de unire a Basarabiei cu România. În 1919 a preluat Universitatea din Cluj Napoca, organizând învățământul de aici pe baze românești. A rămas în acest oraș ca profesor la Facultatea de Litere și Filosofie. A avut o operă foarte vastă. În 1919 a devenit membru corespondent al Academiei Române. În timpul regimului comunist a fost închis opt luni în lagărul de la Caracal și cinci ani în penitenciarul din Făgăraș.

Nichifor Crainic (1889-1972), pe numele său adevărat Ion Dobre, a studiat la Seminarul și la Facultatea de Teologie din București, precum și la Facultățile de Teologie și Filosofie din Viena. A predat la Facultățile de Teologie din Chișinău și București. A fost autor de lucrări teologice, dar a publicat și volume de versuri, în anul 1930 fiindu-i acordat premiul național pentru poezie. A luat parte la congrese internaționale și a susținut conferințe în străinătate. În 1940 i-a fost decernat titlul de doctor honoris causa al Universității din Viena. În 1926 a fost secretar general în Ministerul Cultelor și Artelor, în 1927 deputat în Parlamentul României, iar în 1940-1941 ministru al Propagandei Naționale. În 1940 a devenit membru titular al Academiei Române, demnitate retrasă de autoritățile comuniste, care l-au ținut întemnițat timp de 15 ani la Văcărești și Aiud.

Ștefan Meteș (1886-1977) a studiat la Institutele Teologice din Arad, Sibiu și Caransebeș, apoi la Facultatea de Litere și Filosofie din București. A fost învățător, preot și director al Arhivelor Statului din Cluj Napoca. A publicat numeroase lucrări, în special de istorie. A ajuns deputat în primul Parlament al României întregite și ulterior subsecretar de stat în Ministerul Instrucțiunii. În 1919 a fost ales membru corespondent al Academiei Române. În timpul regimului comunist a fost întemnițat mai mulți ani la Sighet.

Iustin Moisescu (1910-1986) a studiat la Seminarul orfanilor de război din Câmpulung Muscel și la Facultățile de Teologie din Atena și Strasbourg. Teza de doctorat: „Evagrie Ponticul. Viața, scrierile și învățătura" a susținut-o la Atena, lucrarea fiind premiată de Academia de Științe din capitala Greciei. A fost profesor la Seminarul din București, la Facultățile de Teologie din Varșovia, Cernăuți și București. A ajuns ulterior mitropolit al Ardealului, al Moldovei și patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. A avut o activitate publicistică bogată. A reprezentat Biserica la zeci de întruniri intercreștine. A

inițiat colecția „Părinți și Scriitori Bisericești", prevăzută să aibă 90 de volume. A fost membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al Prezidiului Conferințelor Bisericilor Europene. A fost un om de mare cultură.

Antonie Plămădeală (1926-2005) a studiat la Seminariile din Chișinău și București, la Facultățile de Teologie din București, Cluj Napoca, Oxford și Londra. A obținut titlul de doctor în teologie la Oxford și București. Călugărindu-se, a ajuns profesor la școala monahală de la Mănăstirea Slatina, secretar șef al Institutului Teologic din București, apoi episcop vicar patriarhal, episcop de Buzău și mitropolit al Ardealului. A publicat zeci de cărți și sute de articole în limba română, dar și în alte limbi. A participat la numeroase întâlniri bisericești în țară și în străinătate, susținând un număr mare de conferințe. A fost membru în Comitetul Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în Comisia Mixtă Internațională de Dialog Teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano Catolică. A deținut cea mai mare bibliotecă personală din România, care se află în prezent la Mănăstirea Sâmbăta de Sus. În 1988 i-a fost decernat titlul de doctor honoris causa al Facultății de Teologie din Presow, Cehoslovacia, însă autoritățile comuniste române nu i-au îngăduit să ia parte la ceremonie. În 1998 a primit același titlu academic din partea Universității din Oradea, iar în anul 2002 din partea Universității „Lucian Blaga" din Sibiu. În 1992 a fost ales membru de onoare al Academiei Române și al Academiei de Știință din Chișinău. În perioada comunistă a fost întemnițat doi ani la Jilava.

Marele istoric *Virgil Cândea* (1927-2007) a studiat la Facultățile de Drept, Filosofie și Teologie din București, luându-și doctoratul în filosofie. A fost cercetător științific principal la Institutul de Studii sud-est europene, profesor universitar la Facultățile de Drept și de Teologie din București, precum și la Institutul de Arte Plastice din aceeași localitate, dar și profesor invitat la unele prestigioase instituții de învățământ superior din Napoli, Geneva, Beirut, Strasbourg și Roma. Are o operă vastă și a participat la numeroase congrese și reuniuni internaționale. În 1992 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1993 titular.

Bartolomeu Valeriu Anania (1921-2011) a studiat la Seminarul din București, la Facultățile de Teologie din București și Sibiu, precum

și câțiva ani la Facultatea de Medicină și la Conservatorul din Cluj Napoca. A fost stareț al Mănăstirii Toplița, inspector patriarhal pentru învățământul bisericesc, asistent universitar la Institutul Teologic din București, iar timp de 11 ani a activat în cadrul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America. La revenirea în țară a ocupat funcția de director al Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. La 11 ani după ce s-a pensionat a fost ales arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, devenind ulterior cel dintâi mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului. A publicat cărți teologice, proză, poezie, a compus piese de teatru și a susținut numeroase conferințe în țară și în străinătate. A obținut mai multe premii literare, iar în 1978 a devenit membru al Uniunii Scriitorilor din România. Opera lui de căpetenie o constituie retraducerea în limba română, diortosirea și adnotarea Sfintei Scripturi, care a fost declarată ediție jubiliară a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Din banii câștigați pe parcursul întregii vieți a înființat o fundație care oferă burse de studii tinerilor merituoși. În anul 2001 i-a fost decernat titlul de doctor honoris causa de către Universitățile „Babeș - Bolyai" și cea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu", ambele din Cluj Napoca. Aceeași înaltă distincție academică i-au acordat-o Universitățile din Oradea în 2002, Craiova în 2003 și Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa" din Iași în 2009. În 2010 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. În timpul regimului comunist a fost întemnițat timp de șase ani la Aiud.

Un dicton latin afirmă că „finis coronat opus", adică „sfârșitul încoronează opera", de aceea voi vorbi în încheiere despre părintele profesor Dumitru Stăniloae (1903-1993). Acesta a studiat la Facultatea de Litere din București și la cea de Teologie din Chișinău, unde a obținut și titlul de doctor în teologie. Ulterior și-a continuat studiile la Facultățile de Teologie din Atena, Munchen și Berlin, întreprinzând călătorii de documentare la Paris și Belgrad. A fost profesor la Institutele Teologice din Sibiu și București, rector al Institutului Teologic din Sibiu, consilier eparhial și redactor al ziarului „Telegraful Român". A fost un mare traducător, în special al lucrărilor Sfinților Părinți. Întreaga colecție „Filocalia", care cuprinde aproximativ 5800 de pagini, a fost tradusă de părintele Stăniloae. Pentru traducerea și comentarea acestei colecții a ostenit timp de 45 de ani. A avut o operă

extrem de vastă și valoroasă, a luat parte la numeroase congrese și întâlniri teologice internaționale, a susținut un număr impresionant de conferințe în țară și în străinătate, fiind socotit, pe bună dreptate, cel mai valoros teolog din întreaga istorie a poporului român, cel mai mare teolog ortodox din lume al secolului trecut și unul dintre cei mai de seamă gânditori creștini, motiv pentru care este cel mai tradus autor român al tuturor timpurilor. În 1976 i-a fost decernat titlul academic de doctor honoris causa al Universității din Tesalonic, în 1981 al Institutului Teologic „Saint Serge" din Paris, în 1982 al Facultății de Teologie din Belgrad, iar în 1992 al Universității din București. A primit numeroase premii și distincții. În 1990 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1992 titular. În perioada comunistă a petrecut cinci ani în penitenciarul din Aiud.

Prin exemplele înfățișate am prezentat o parte a contribuției pe care Biserica Ortodoxă Română a adus-o învățământului și culturii românești, dar și celei universale. Ținând cont de faptul că cei mai râvnitori dintre acești bărbați iluștrii au dobândit de la Dumnezeu darul sfinteniei, acesta constituie cea mai prețioasă zestre pe care poporul nostru a făcut-o umanității. Din cele prezentate am înțeles că aceste personalități de excepție ale Bisericii, prin întreaga lor viață și activitate nu au făcut decât să confirme adevărul celor spuse de Domnul Hristos Sfinților Apostoli și urmașilor acestora: „Voi sunteți lumina lumii; nu poate să se ascundă cetatea din vârful muntelui; nici aprinde cineva făclie şi o pune sub obroc, ci în sfeşnic, şi ea le luminează tuturor celor din casă. Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât ei să vadă faptele voastre cele bune şi să-L slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri" (Matei 5,14-16). Din nefericire, autoritățile comuniste din țara noastră i-au aruncat pe titanii culturii din vremea lor, dintre care foarte mulți erau preoți sau teologi, în temnițele regimului, încercând prin aceasta, fără succes, să le pună lumina sub obroc.

Nu găsesc o altă încheiere mai potrivită pentru cuvântul meu dedicat omagierii părintelui profesor Dorel Man, un promotor al culturii românești și ostenitor în sfera învățământului teologic, decât îndemnul Sfântului Apostol Pavel: „Aduceți-vă aminte de înaintașii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința" (Evrei 13,7).

EREZIILE DIN BISERICA PRIMARĂ ŞI EREZIILE DIN VREMEA NOASTRĂ

P. S. DR. TIMOTEI
Episcopul Spaniei şi Portugaliei

Aşa cum afirmă majoritatea apărătorilor Ortodoxiei, erezia este neghina pe care vrăjmaşul a semănat-o noaptea în ogorul Domnului. Din ceea ce am văzut până acum, ereziile nu s-au stins cu totul. Ele s-au întrupat unele în altele sau au intrat într-un soi de hibernare, iar în momentul în care au găsit un teren prielnic au reieşit la suprafață.

Iată ce spune părintele Petre David despre sectele de acum. „Sectele de acum moderne şi cu credință nouă au acelaşi arbore genealogic": minciuna, falsitatea, ruptura şi chiar crima, deoarece stăpânul lor dintru început a fost ucigaş de oameni (In 8, 44). De aceea tot arsenalul răului îşi are originea în stăpânitorul întunericului celui mai din afară."[1] El prezintă ca izvore ale noului fenomen sectar, „folosirea cărților apocrife şi împletirea nereuşită a culturii cu religia, sau justificarea credinței de către secte prin diferite doctrine filosofice: idealismul, platonic, gnosticismul, sofismul, epicureismul, neoplatonismul, categoriile de gândire aristotelice, universaliile, sau mai recent teoriile tomiste şi neotomiste, curente teologice moderne, practicele spiritiste şi justificările teozofice, mişcările religioase scientiste, teorii nihiliste ale disperaților secolului şi altele."[2]

---

[1] Diacon P. I. David, *Călăuză Creştină – sectologie*, Ed. Episcopiei Argeşului, Curtea de Argeş, 1994, p. 1.
[2] *Ibidem*, p. 2.

Pentru a arăta că izvorul cultelor neoprotestante sunt ereziile vechi, vom expune schematic învățăturile cultelor neoprotestante care sunt răspândite la noi în țară şi în Europa.

Baptiştii

a) nu recunosc Sfânta Tradiție şi cele şapte Taine;

b) sunt împotriva cinstirii sfintelor icoane, a Sfintei Cruci, a sfintelor moaşte, a rugăciunilor pentru morți, a jurământului, a postului, a simbolurilor liturgice ş.a.;

c) dreptul şi puterea disciplinară o are adunarea;

d) sunt rigorişti, neîngăduitori față de cei ce păcătuiesc;

e) botezul îl aplică numai celor vârstnici şi se săvârseste numai printr-o singura scufundare (el nu iartă pacatele);

f) fiecare are dreptul şi priceperea de a tâlcui Sfânta Scriptură;

g) nu au decât trei sărbatori: Crăciunul, Paştile şi Rusaliile;

h) sunt împotriva cinstirii Maicii Domnului şi a sfinților.

Toate aceste învățături le au şi celelalte secte, cu deosebirea că acelea au în plus şi altele, specifice lor.

Adventiştii

a) calcularea venirii a doua a Mântuitorului

b) Hristos va întemeia pe pământ o împărăție de o mie de ani.

Adventiştii de ziua a şaptea

a) cunoaşterea datei exacte a venirii a doua;

b) mileniul - sau împărăția de o mie de ani a lui Hristos pe pământ, cu cei drepți;

c) nu există iad, nici suflet nemuritor;

d) serbarea sâmbetei;

e) obligativitatea Testamentului Vechi, relativ la [în ceea ce privesc] legile despre mâncăruri curate şi necurate;

f) domnia lui Antihrist de 1260 de zile (Apoc. 12, 6) este de 1260 de ani şi anume între 538-1798 (domnia papalității).

Alte rătăciri sunt cele comune tuturor sectelor.

Adventiştii reformați

a) căsătoria nu este admisă

b) se interzice mâncarea de carne

Martorii lui Iehova

a) cunoaşterea exactă a datei venirii a doua;

b) mileniul - împărăția lui Hristos de o mie de ani;

c) nu există suflet nemuritor, omul neavând suflet, ci fiind suflet (adică ființă vie, sufletul nefiind altceva decât viață); deci, nu există nemurire. Învierea este un dar deosebit al lui Dumnezeu dat celor aleşi ai Săi;

d) nu există iad şi chinuri veşnice; păcătosii la înviere vor fi nimiciți; învierea va fi o restaurare sau o restabilire la loc a lucrurilor, aşa cum le-a făcut Dumnezeu la început;

e) Sfântul Duh nu este o persoană a dumnezeirii, ci numai o energie a Tatălui – deci, nu există Sfânta Treime;

f) Iisus Hristos este o creatura a lui Dumnezeu pe pământ. El a fost numai om şi ca om a murit pe cruce pentru totdeauna;

g) Nu există nicio sărbătoare.

Celelalte rătăciri sunt comune cu ale altor sectari, având mai multe puncte comune cu adventiştii.

Penticostalii

a) mileniu;

b) pe lângă botezul cu apă este de trebuință şi cel cu Duhul Sfânt şi cu foc, pe care l-au primit apostolii la cincizecime, prin care se primeşte darul vorbirii în limbi;

c) pentru ca Biserica să nu fie moartă trebuie să aibe darul Sfântului Duh, iar pentru a obține acest dar, se cere rugăciune şi post, adică nemâncare;

d) botezĂtor poate fi numai cel ce are darul vorbirii în limbi (în timp ce la baptişti şi la alte secte poate fi numai cel rânduit de comunitate);

e) slujbele duhovniceşti sunt cele ale predicatorilor, proorocilor şi prezbiterilor - aleşi din Biserică şi ordinați (sfințiți ca preoți prin punerea mâinilor). Hirotonia nu se poate pierde.

f) în adunări pot vorbi şi femeile;

g) Sfântul Duh purcede şi de la Fiul;

h) păcătoşii dați afară din adunare nu mai pot fi reprimiți.

În celelalte puncte ale credinței se aseamănă cu ceilalți eretici, îndeosebi cu baptiştii, din rândul cărora s-au format.

Nazarenii sau Pocăiții

a) mileniul (ca la adventişti, russelişti şi penticostali);

b) neadmiterea jurământului, deoarece poate fi îndestulătoare făgăduința fără de jurământ;

c) neîngăduința de a face uz de armă în război;

d) imposibilitatea de a mai păcătui după botez;

e) neprimirea din nou în comunitate a celor ce au fost excluşi;

f) toate instituțiile publice sunt locaşuri ale lui Antihrist. Tot asemenea este şi școala, care nu are nici un rost, deoarece copiii după ce primesc botezul nu mai pot păcătui; ei ajung la fericirea raiului şi n-au nevoie de a fi educați în școli:

g) nu există predicatori aleşi, ci fiecare poate predica, dacă este iluminat de Duhul Sfânt;

h) sunt două categorii de credincioşi: „prietenii şi prietenele", care sunt aderenți, încă nebotezați ai sectei; şi „frații şi surorile" sau aderenții botezați, care îşi zic „tu" între ei;

i) rigorism în ceea ce priveşte viața privată şi bucuriile ei.

În celelalte părți ale doctrinei lor se aseamănă întru totul cu baptiştii.

Evangheliştii

a) consideră că botezul este unul, dar are trei fețe:

- botezul apei, care nu mântuieşte;

- botezul Sfântului Duh, care poate fi primit înainte, deodată sau după cel al apei;

- botezul în moartea Domnului, care este starea cea mai înaltă de sfințenie la care poate ajunge un credincios.

b) cred că sunt patru judecăți:

- a celor credincioşi, făcută în cer cu mult înainte de judecata cea mare a păcătoşilor;

- a celor în viață, la venirea a doua a Domnului, când va începe mileniul şi când se vor despărți oile de capre;

- a păcătoşilor, la sfârşitul mileniului;

- a îngerilor răi.

c) deşi înlătură Sfânta Tradiție, admit totuşi că există trei ceruri: cerul dintâi sau atmosfera, cu nori, cu zare albastră; cerul al doilea, sau al stelelor, din jurul globului pământesc; cerul al treilea este raiul lui Dumnezeu, în care sălăşluiesc îngerii şi sufletele drepților şi care

este locul de odihnă şi de asteptare. La judecata din urmă, cerul dintâi şi al doilea va arde şi tot pământul va fi mistuit de foc, numai cerul al treilea va rămâne;

d) la venirea a doua se va face convertirea iudeilor cu atâta putere, încât va fi „o adevarată înviere din morți”;

e) mileniul.

Toate aceste culte neoprotestante practică rebotezarea celor care intră în rândurile lor. Asemenea Donatiştilor de altă dată, ele se consideră, fiecare în parte, sigura Biserică adevărată şi de aceea nu recunosc Taina Sfântului Botez oficiată într-o altă biserică. Toate cultele pomenite au învățătura despre împărărăția de o mie de ani care se va instaura pe pământ după a doua venire a lui Hristos. Aceasta nu este alta decât erezia hiliastă. Hiliaştii sau adepții „împărăției de 1000 de ani” a lui Hristos cu adepții săi au apărut încă din primul veac creştin. Primul care a a învățat această erezie este Papias de Hierapolis, care a trăit la jumătatea secolului întâi şi începutul secolului al II-lea. De la el erezia s-a extins fiind preluată chiar şi de Sfântul Irineu de Lyon şi alți scriitori bisericeşti de seamă ai Bisericii din primele secole creştine. Cu timpul erezia lor s-a stins treptat, dar a fost reformulată şi amplificată în vremea noastră de către toate cultele neoprotestante.

Martorii lui Iehova au mers cel mai departe în rătăcire lor, față de celelalte culte neoprotestante, ajungând până la a tăgădui dumnezeirea Fiului căzând în felul acesta în arianism.

Ereticii iudaizanți, care negau realitatea învierii Domnului, sunt, de fapt, precursorii „martorilor” de astăzi, precum şi ai raționaliştilor şi altor „cercetători” „serioşi”, cărora li se adresează Sfântul Apostol Pavel: „iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică şi credința voastră” (I Cor 15,14). De fapt, o ramură a ebioniților, care-L considera pe Hristos ca simplu om, „fiu al dulgherului Iosif’, se află la „originea mişcărilor mozaico-advente”. Iudeo-gnosticii - antitrinitari, dar politeişti, adepți (după a lor rătăcire) ai Sfântului Petru, îl considerau pe Hristos un simplu profet şi îl combăteau cu vehemență pe Sfântul Apostol Pavel.[3]

---

[3] Pr. David Prestoiu, *Ortodoxia în fața prozelitismului Martorilor lui Iehova*, Ed. Insei Print, Bucureşti, 2005, p. 109.

Martorii nu s-au oprit aici, au mers mai departe şi au tăgăduit şi dumnezeirea Sfântului Duh, făcându-se şi urmaşi ai lui Macedonie care a fost condamnat la Sinodul II – ecumenic.

Tot ei mai au o învățătură străină despre suflet. Aceştia afirmă că nu există suflet nemuritor, omul neavând suflet ci fiind el însuşi suflet. Această erezie vine din filosofia antică de la Epicur care afirmă că şi sufletul moare.

Problema sufletului este o problemă despre care s-a scris mult în toate timpurile şi este şi acum un subiect foarte actual. Deşi sunt şi astăzi filosofi sau unii necredincioşi care-i neagă existența, problema cea mai spinoasă nu vine din partea acestora, ci vine din partea acolora care afirmă că sufletul nu însufleţeşte trupul odată cu fertilizarea. Această învățătură eu o numesc *erezia veacului acestuia*, pentru că o astfel de învățătură, preluată tot mai mult de guvernele lumii, acoperă de fapt unele practici neconforme cu învățătura ortodoxă, practici pe care le putem numi chiar diabolice. De ce diabolice? Pentru că aceste speculații nu fac altceva decât să legifereze avorturile, experințe asupra embrionului uman, clonări şi altele.

Iată ce spune H. Tristram Engelhardt Jr.: „Încă mai există erezie. Există mai ales erezie bioetică. Într-o lume a zelului ecumenic şi a aspirațiilor cosmopolite, angajamentele bioetice religioase dezbină şi deranjează. Merg împotriva cursului vremurilor. Sfidează setea de consens. Subminează speranța într-o morală comună."[4]

În ce constă erezia? Putem răspunde la această întrebare dând răspuns la alta: când începe viața omului?

Tot mai mult se vorbeşte în lumea medicală despre pre-embrion. În continuare vom reda teoriile cercetătorilor pe baza ultimelor stadii în dezvoltarea *pre-embrionului*.[5]

Multe celule din corpul omenesc sunt celule „somatice", fiecare conținând în nucleul său 46 de cromozomi. Sperma masculină şi ovulele feminine (vocilele sau ouăle), sunt celule embrionare sau „gameți", fiecare cu câte 23 de cromozomi. Unirea acestor gameți întro singură celulă zigot (într-un zigot unicelar) care conține 46 de cro-

---

[4] H. Tristram Engelhardt jr., *Fundamentele bioeticii creştine – perspectivă ortodoxă*, traducere Mihail Neamțu, Cezar Login şi dic. Ioan Ică jr., Deisis, 2005, p. 229.

[5] întregul studiu este preluat din: Pr. John Breck, *Darul sacru al vieții*, Ed. Patmos, p. 102-103.

mozomi dispuşi în 23 de perechi, se petrece prin procesul fertilizării. Fertilizarea are loc la capătul trompei uterine, lângă ovare. Sperma depozitată în traiectul reproductiv feminin are nevoie de aproximativ 7 ore până ce enzimele sale penetrează peretele exterior al ovulului. Vor mai trece apoi trei ore până ce sperma îşi va face „călătoria" spre locul unde va avea loc fertilizarea. Din milioanele de spermatozoizi, unul singur va penetra protecția (zona pellucida) ovulului şi îşi va face loc prin citoplasmă pentru a se uni cu nucleul haploid (care conține un singur set de cromozomi nepereche). Acesta va produce ceea ce se numeşte „singamie": unirea a doi gameți în vederea formării unei individualități unice din punct de vedere genetic. Nucleul diploid rezultat conține acum un aranjament unic al materialului genetic (ADN) care determină sexul conceptus-ului şi crează condițiile pentru mitoză: divizarea celulelor individuale (blastomeri). Procesul începe cu o celulă dublă, o celulă triplă ancronică, apoi o celulă cvadruplă, după care progresează prin multipli de 2 (8, 16, 32, etc.), până când embrionul se implantează în membrana uterină, spre finalul săptămânii a doua a sarcinii.

Timpul desfăşurării acestui proces este bine determinat: aproximativ şapte ore de la relația intimă la fecundare, încă trei ore până ce sperma va ajunge la ovul, şi încă doisprezece pentru penetrare. Fuziunea celor două celule, singamia, mai durează încă o zi. Prin urmare, întregul proces ce duce la fertilizare durează între 36-48 de ore. În ziua a patra, embrionul numără circa 16 celule şi este localizat lângă gura (intrarea) uterului. Stadiul „blastocit" este atins atunci când celulele care se divizează (continuu) formează o sferă sau un disc, al cărui înveliş exterior (trofoblast) va da naştere structurilor nutritive, inclusiv placenta, în timp ce masa internă (embrioblast) constituie embrionul însuşi. În acest moment, zona pellucida se rupe, pentru ca embrionul să se poată ataşa peretelui uterului.

În timpul acestei perioade de 10-12 zile, anterioară implantării, are loc fenomenul impropriu numit „pierdere". Se estimează că între jumătate şi 2/3 din ovulele fertilizate sunt date afară din uter. Ele nu reuşesc să se implanteze şi sunt avortate (fără ca mama să ştie), dintr-o mulțime de motive, cum ar fi dezechilibre chimice în sistemul reproductiv sau gene defective purtate de embrion. Dacă embrionul se implantează cu succes, el suferă o restructurare numită „gastrula-

ție" sau „organogeneză", rearanjare a celulelor în ectoderma, endoderma şi mezoderma embrionară. O dată cu aceasta se conturează şi trăsătura primitivă sau primitive body axix, care duce la dezvoltarea inițială a sistemului nervos embrionic.

La sfârşitul săptămânii a opta, sistemul nervos este pe deplin alcătuit, iar copilul în creştere, numit acum fetus, se poate mişca şi poate simți durerea.

Apelând la noile descoperiri din domeniul embriologiei, Thomas Shannon şi Allan Wolter afirmă alături de alți embriologişti sau teologi, că trebuie făcută o distincție clară între pre-embrion şi embrionul propriu-zis. Pre-embrionul, susțin ei, este compus dintr-o masă de celule nediferențiate (blastomeri), fiecare din acestea posedând totipotență. Asemenea hologramei, fiecare blastomer este înzestrat cu aceeaşi informație genetică, pe care o posedă întregul. Aceasta înseamnă că de la zigot la formarea primei trăsături, fiecare celulă a morulei are capacitatea de a se dezvolta singură într-o individualitate umană. Această capacitate este totuşi „potențială", atâta timp cât concept-usul trebuie să primească informație genetică adițională de la mamă după implantare, pentru a ajunge la „singularitate" şi a se dezvolta într-un embrion adevărat. Acest lucru este evidențiat de faptul că pre-embrionul se poate divide în două entități identice din punct de vedere genetic (dând naştere la doi gemeni), apoi în cazuri rare, cele două se pot reuni pentru a produce o individualitate unică. Se mai afirmă că această capacitate de împărțire şi reunire persistă până la „gastrulație" numită şi „restricție", atunci când începe diferențierea celulelor, iar totipotența se pierde. Cu alte cuvinte, zigotul nu poate deveni un embrion uman până ce nu primeşte informație genetică suplimentară de la gazda maternă, şi nu de la gameți. Altfel se poate transforma într-o „aluniță hidatidiformă" canceroasă, compusă din țesutul placental.

Prin urmare, afirmă aceeaşi moralişti, este impropriu (incorect) să se vorbească despre existența embrionului înainte de implantare. De-a lungul primelor două săptămâni, în timp ce se finalizează procesul conceperii, concept-usul trebuie numit „pre-embrion", ceea ce nu implică o „individualitate ontologică" sau a fortiori, calitatea de persoană. Această indicație, alături de fenomenul „risipirii" (was-

tage) i-a condus la concluzia că pre-embrionul nu posedă suflet imaterial şi rațional.[6]

Cu alte cuvinte, ne dăm seama că conceperea şi fertilitatea nu s-ar mai produce simultan, că fertilizarea este doar începutul conceperii şi numai la sfârşitul acestei perioade am putea vorbii despre o viață umană. Aceste aşa zise descoperi deschid uşa larg avorturilor pentru că spun ei, embrionul nu este însufleţit.

De fapt şi această erezie bioetică îşi are originea în filosofia păgână. Cei care vorbesc de o *însufleţire întârziată* au fost teologii catolici care se bazează pe antropologia greşită a lui Aristotel, teorie reluată de Fericitul Augustin şi mai apoi de Toma de Aquino.

Coexistența sufletului cu materia a fost stabilită foarte clar de Tertulian şi de Sfântul Grigorie de Nyssa care spune foarte lămurit că începutul exestenței este unul şi acelaşi pentru trup şi suflet.

Ereziile apar şi dispar din istorie. Sunt asemenea bolilor ascunse ale trupului care apar şi dispar, dar câteodată reapar şi izbesc în Biserică cu o şi mai mare forță. Este cazul sectelor şi a cultelor neoprotestante care renunțând la Sfânta Tradiție şi la simboluri, au făcut un rău mare atât Bisericii cât şi societății în care trăim. Vorbim tot mai mult de secularizarea şi de globalizarea lumii în care trăim. Pe filiera lor se strecoară în societate şi în rândul teologilor, mai ales a celor occidentali, teorii străine credinței adevărate, inspirate din filosofia aristotelică, care îi fac să alunece în zisa *erezie bioetică.*

---

[6] *Ibidem*.

PELERINAJ ŞI OSPITALITATE ÎN SCANDINAVIA MEDIEVALĂ SPRE MOAŞTELE SFÂNTULUI REGE MARTIR OLAV DIN TRONDHEIM, NORVEGIA

+ EPISCOPUL MACARIE DRĂGOI
al Europei de Nord

Destinația cea mai importantă pentru pelerinajele din Europa de Nord a fost și este fară îndoială Trondheimul, unde s-au aflat odinioară moaştele regelui martir Olav, supranumit în evlavia populară şi „Sfântul Rege Ocrotitor". După proslăvirea sa, cultul său începe să se răspândească dincolo de granițele țărilor scandinave, extinzându-se şi în Olanda, Anglia, Franța, Spania, țările baltice, Rusia şi până în Constantinopol. Cea mai veche icoană a Sfântului Olav se păstrează pe o coloană din biserica Naşterii Domnului din Betleem[1].

1). Sfântul Olav „Rex Perpetuus Norvegiae"

Olav Haraldsson (fiul lui Harald) s-a născut în 995, strămoșul său fiind regele Harald Hairfair, care unificase întinse părți din Norvegia într-un singur regat. A copilărit în sud-estul Norvegiei, în regiunea Ringerike. Urmează cariera militară vikingă, angajându-se mai apoi ca ofițer în garda unor nobili englezi şi normanzi. A fost botezat în Normandia în oraşul Rouen, fiind adânc marcat de trăirea duhovnicească din comunitățile monahale din acele locuri. După 1015 părăseşte Normandia şi Anglia şi se îndreaptă spre Norvegia cu dorința

[1] Stein Thue (ed.), On the Pilgrim Way to Trondheim, Ed. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2008, pp. 9-10.

de a prelua conducerea ca rege. Simțind chemarea Preasfintei Treimi de a reveni în țara sa de origine, Norvegia, pentru a-și creștina poporul, a luat cu sine episcopi şi preoți din ținuturile saxone, pentru a răspândi pretutindeni lumina Evangheliei lui Hristos. A fost atât un bun strateg şi om politic, cât şi un înzestrat poet. A reuşit în timp să unifice triburile divizate din Norvegia sub o singură domnie. A susținut misiunea de încreştinare a vikingilor norvegieni, în special a celor din părțile nordice, prin construcția de biserici şi catedrale şi hirotonirea de preoți şi episcopi locali.

A legiferat o constituție creştină care promova valorile familiei, protejând pe cei slabi şi neajutorați, valori opuse culturii păgâne vikinge[2].

Datorită rezistenței unor conducători de clanuri şi a diverselor revolte organizate de aceştia, nedorind să se supună autorității imediate şi presante a lui Olav, preferând din interese politice şi materiale, să fie loiali regelui danez Canut, Olav este nevoit să părăsească tronul. Ultimul său an din viață îl va petrece la rudenia sa Iaroslav cel Înțelept în Kiev[3], un important centru în dezvoltare al culturii creştine răsăritene. A plănuit un pelerinaj la Ieruslim, însă în urma unei viziuni, în 1030, se hotărăşte să revină în Norvegia pentru a-și relua domnia, refuzându-l pe Iaroslav care i-a propus să preia conducerea regatului bulgarilor păgâni. În lunga sa călătorie spre casă, de-a lungul unor vaste teritorii acoperite de pădure, a fost înștiințat că rebelii norvegieni au aflat de întoarcerea lui și au format o armată copleșitor de mare. Soldații din armata condusă de Olav au dorit ca în calea dușmanilor să aplice strategia pământului pârjolit și să dea foc caselor țăranilor, însă Olav i-a oprit cu fermitate, îndemnându-i la rugăciune[4].

---

[2] Vidar L. Haanes, „Sfântul Olaf (995-1030)-patron și rege veșnic al Norvegiei sau despre rolul regelui în procesul încreștinării" în *Revista Teologică*, an XVI (2006), nr. 3, iul.-sept., pp. 83-86.

[3] Iaroslav a fost căsătorit cu prințesa vikingă Ingegerd, fiica regelui Olav al Suediei, călugărită spre bătrânețe sub numele de Ana, devenind o îndrăgită sfântă a Bisercii nedespărțite, trecută în calendarul ortodox cu numele de Sfânta Ana de Novgorod, sărbătorită la 10 februarie. A se vedea: Rune Edberg, *Viking Princess, Christian Saint-Ingegerd, a woman in the 11th century*, traslated by Theodosia Tomkinson, Sigtuna Museers Skriftserie 12, Sigtuna, 2005, *passim*.

[4] Vidar L. Haanes, *art. cit.*, p. 86.

Bătălia decisivă a fost dată la 29 iulie 1030 pe platoul din Stiklestad, lângă Trondheim. Olav şi armata sa depăşită numeric au ținut piept trupelor daneze unite cu cele ale rebelilor norvegieni. Cu puțin timp înainte de bătălie, a adormit cu capul pe pieptul celui mai credincios prieten, pe nume Finn, şi a visat că urcă pe o scară ce ajunge până la cer. Când s-a trezit şi a relatat prietenului său visul, acesta a zis: „Cred că este un semn că tu vei muri". Regele le-a mai spus soldaților săi că dacă vor pierde totul în această bătălie, Dumnezeu le va da o mai mare răsplată decât bunurile trecătoare. În timpul luptei, regele a căzut sub lovitura de secure a unui rebel din armata ostilă, rostind cuvintele: „O, Doamne, mântuieşte!". Securea, ca simbol al martiriului Sfântului Olav, este purtată până astăzi pe uniforma armatei regale norvegiene[5].

Tradiția ne spune că imediat după batălie a urmat o eclipsă de soare, cerul întunecându-se ca la Răstignirea lui Hristos de pe Golgota. Zvonurile circulau că regele Olav a înviat şi săvârşeşte minuni. De exemplu, a vindecat brațul rănit al vikingului care l-a omorât cu toporul, anume Tore Hund, picurând din sângele său regal pe rana vrăjmaşului, arătându-i, asemenea Mântuitorului, milă şi iertare. Această minune l-a îndemnat pe Tore Hund la pocăință şi renunțând la lume a plecat în pelerinaj la Ierusalim ca să îşi răscumpere păcatul[6].

După mai bine de un an, regele martir a fost dezhumat din locul în care a fost îngropat, iar trupul său a fost găsit nestricăcios, răspândind bună mireasmă. Soborul arhiereilor l-a proclamat sfânt martir al Bisericii, spre bucuria poporului dreptcredincios scandinav. Evlavia pentru sfântul Olav a crescut odată cu trecerea timpului, cultul său răspândindu-se aproape în toată Europa. Sfântul rege a devenit protectorul țăranilor şi al marinarilor, al orăşenilor, negustorilor şi al celor aflați în nevoi, precum și protectorul monarhilor creștini[7].

Chiar dacă începând cu perioada Reformei protestante (1537) evlavia scandinavilor pentru cinstirea regelui martir a început să descrească treptat până la dispariție, memoria numelui şi a faptelor sale de „Rex Perpetuus Norvegiae" ramân vii în conştiința națională norvegiană. De aceea, așa cum am arătat mai sus, simbolul martiriului

---

[5] *Ibidem*.

[6] Stein Thue (ed.), *op. cit.*, p. 11.

[7] *Ibidem*.

său, securea de aur, este brodată în stema Regatului Norvegiei, iar faptele sale vitejeşti sunt cântate în imnul național al Norvegiei prin următoarele cuvinte: „Olav a însemnat acestă țară cu semnul crucii prin sângele său”[8]. Imnul a fost compus de Bjørnstjerne Martinius Bjørnson, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai literaturii scandinave moderne și un bun prieten al poporului român.

Bisericile vechi înălțate în cinstea Sfântului Olav se întâlnesc în tot nordul Europei. Dintre cele 52 de biserici construite în Norvegia până la Reforma protestantă de la începutul secolului XVII se păstrează doar 17, iar 3 dintre ele se află pe rutele clasice de pelerinaj: Skedsmo, Ringsaker și Bonsnes. În Suedia cunoaștem cel puțin 75, în Danemarca în jur de 20 iar în Finlanda aproximativ 13. In insulele britanice s-au construit in jur de 45 de biseerici dedicate Sfântului Olav, dintre care au mai supravietuit doar 16.

2). Insignele Sfântului Olav şi vasele pentru aghiasmă

Din păcate, sunt foarte puține sursele scrise cu privire la pelerinii spre Trondheim, la impresiile lor, la rutele urmate, la țările lor de origine, comparativ cu celelate surse referitoare la marile pelerinaje spre Ierusalim, Santiago de Compostela sau Roma. Ceea ce a mai rămas şi a fost descoperit legat de pelerinajul din nordul Europei, deocamdată, sunt doar diverse vase în care se păstra apa sfințită şi diferitele insigne de pelerin cu chipul Sfântului Olav.

Pelerinii care aduceau diferite daruri şi le donau bisericii în semn de evlavie și mulțumire, primeau insigne fabricate din diverse aliaje metalice, de 5-10 centimetri, cu chipul regelui martir, însă presupunem că și pelerinii care nu reușeau să lase ofrande își puteau procura insigne (poate mai modeste calitativ). Aceste insigne se purtau pe haine, la piept, pe pălării sau pe bagaje. Cele mai vechi insigne pentru pelerini datează în Europa din secolul XII dar cele care îl înfățișează pe Sfântul Olav tronând şi ținând în mână securea cu care a fost martirizat, datează de mai târziu, din secolele XIV-XV. Aceste insigne care îl reprezintă pe Sfântul Olav nu sunt foarte numeroase, însă locul în care au fost descoperite dovedesc că majoritatea pelerinilor care mer-

[8] *Ibidem*, p. 13.

geau la Nidaros erau din țările scandinave. Cea mai mare colecție de astfel de insigne cu chipul Sfântului Olav, 325 de piese, se păstrează astăzi în Muzeul Salisbury din Marea Britanie[9]. Aceste insigne erau mărturii că pelerinajul a fost încheiat cu împlinire, pelerinii le purtau spre sfințire dar și ca semn de prestigiu în comunitatea lor, mărturisind astfel bucuria că au fost pe urmele Sfântului Olav. Aceste obiecte sfințite obținute în istovitoarele pelerinaje din vechime erau puse alături de pelerini chiar în mormânt, așa cum s-a dovedit în urma cercetărilor arheologice cu scoica oceanică a Sfântului Apostol Iacob pe care o primeau cei care ajungeau la Santiago de Compostela, în nord-vestul Spaniei. Scoica de pelerin adusă ca binecuvântare de la moaștele Sfântului Apostol Iacob din Santiago de Compostela a fost găsită în mormintele creștinilor[10].

Foarte cunoscut era izvorul Sfântului Olav din Catedrala de la Nidaros, fiind considerat tămăduitor[11]. S-au descoperit pe parcursul anilor mai multe vase de ceramică în care pelerinii luau apa făcătoare de minuni şi o duceau acasă. La fel, ca şi în cazul insignelor, numărul recipientelor identificate este foarte mic. Cel puțin 150 din astfel de vase s-au descoperit în Norvegia, în case vechi din oraşelele medievale. Este evident că aceste recipiente au fost întrebuințate şi pentru altceva, însă găsirea unuia în fântâna Sfântului Olav din Catedrala din Nidaros, după ce aceasta a fost curățată recent, demonstrează folosința expresă: luarea şi purtarea apei tămăduitoare din fântâna sfântului din Catedrala din Nidaros, de lângă mormântul sfântului rege, pentru care mulți pelerini veneau de la distanțe mari[12].

---

[9] Alison Raju, *Pilgrim Road to Nidaros*, Ed. Cicerone Press, Milnthorpe, 2001, p. 14.

[10] De pildă, în ostrovul scoțian Isle of May, a fost descoperit un mormânt cu osemintele unui tânăr bărbat din secolul al XIV-lea, care avea introdusă în gură scoica de pelerin de la moaștele Sfântului Apostol Iacob din Santiago de Compostela. *cf.* Peter Yeoman, *Pilgrimage in medieval Scotland*, B.T. Batsford Ltd/Historic Scotland, London, 1999, p. 63.

[11] Acestă tradiție a izvoarelor cu apă tămăduitoare, închinate Sfântului Olav, au supraviețuit chiar după reformă în unele parți ale Norvegiei, chiar dacă protestantismul nu încuraja astfel de acte de evlavie. Chiar în zilele noastre oamenii mai iau apă de la unul din izvoarele Sfântului Olav de lângă Sul și folosesc apa pentru Botez. *cf. Brita Hardeberg, Berit Lånke og Thore Nome, Linking the Past…*, in Brita Hardeberg, Øystein Bjørdal, *op. cit*., Trondheim, 2000, p. 14.

[12] Alison Raju, *op. cit*., p. 47.

Pelerinii din perioada medievală purtau cu ei şi aşa zisele paşapoarte de pelerin, scrisori de binecuvântare din partea preotului lor paroh, recomandând pe fiecare purtător ca „bona fide pilgrim". Până în prezent, s-au identificat în pelerinajul spre Trondheim, 10 scrisori de recomandare dintre care una a fost concepută la 1 mai 1493 pentru Eivind Dyrasson[13]. Pașapoartele de pelerin erau mai des folosite în pelerinajele la moaștele Sfântului Apostol Iacob de la Santiago de Compostela decât în pelerinajele din nordul Europei.

3). Calea pelerinilor spre Trondheim

În perioada medievală, pelerinajul la Nidaros (vechiul nume pentru Trondheim) era, în Apus, al patrulea ca importanță şi amploare, după pelerinajul de la Ierusalim, Roma şi Santiago de Compostela. Rutele acestui pelerinaj aveau denumirea de: *pilegrimsleden* fiind de două feluri, pentru oamenii simpli, *allmuevegen* = poteca poporului și pentru cei mai înstăriți *kongeveien* = ruta regală, care în pofida denumirii, era inițial o potecă care cu timpul s-a lărgit pentru a putea fi parcursă de vehicule trase de cai[14].

Cele mai practicate rute în trecut şi redescoperite şi revalorificate astăzi sunt urmatoarele: 1. De la Oslo la Trondheim, calea numită Gudbrandsdal; 2. Stavanger – Trondheim; 3. Din Suedia de la Värmland, Härjedal, Jämtland; 4. Pe Mare pentru cei care veneau din Marea Britanie, Irlanda, Islanda, Groenlanda, Feroe şi insulele din apropiere. Prima rută, cea mai cunoscută și mai folosită, de la mediavalul Oslo spre Nidaros, lua aproximativ 25 de zile şi se încerca să se ajungă la Nidaros în ajunul zilei de 29 iulie pentru slujbele prilejuite de sărbătoarea Sfântului Olav. Această rută există şi astăzi, numai că ea este marcată doar într-o singură direcție, spre Trondheim, fiindcă pelerinii de acum nu se mai întorc pe jos, cum o făceau pelerinii din trecut [15].

Cu toate că pelerinajul spre Trondheim era al patrulea ca amploare, dovezile arheologice sunt foarte puține, comparativ cu cele ale pelerinajelor organizate spre celelalte trei mari centre spirituale. Motivul

---

[13] *Ibidem*, p. 14.
[14] *Ibidem*, pp. 12-13.
[15] *Ibidem*.

principal este adoptarea radicală de către scandinavi a reformei protestante, în jurul anului 1537, prin închiderea mănăstirilor, renuțarea la cultul sfinților și, implicit, la toate relicvele sfințitoare ale tezaurului liturgic. După ce Reforma protestantă pătrunde și în Norvegia, pelerinajele sunt interzise şi odată cu trecerea timpului toate lăcaşurile special amenajate pentru primirea şi îngrijirea pelerinilor, numite și „*Câmpurile lui Olav*", (*Olav`s fields*) care erau construite pe rutele de pelerinaj, la fiecare 9 kilometri, așezămintele de găzduire a pelerinilor, spitalele, fântânile (*Olavbrunnen*), izvoarele făcătoare de minuni (*Olavskilde*), adăposturile pentru pelerini şi animalele lor (*saelehuser* – care puteau fi şi refugii pentru noapte şi furtuni) şi alte rute de taină și de nevoință, asociate cu paşii şi faptele Sfântului Olav, se vor pierde până la dispariție[16]. În zilele noastre se mai găsesc câteva așezăminte construite pe locul sau în apropierea fostelor așezăminte şi popasuri pentru pelerini, care însă cu greu ne mai spun câte ceva din vechile saelehuse-uri.

Până astăzi localitatea Stiklestad, locul celebrei bătalii care a marcat definitiv istoria şi cultura vikingilor norvegieni prin consolidarea unui stat medieval creştin, după model european, ramâne un centru spiritual și cultural unde în ziua sărbătoririi Sfântului Olav, pe 29 iulie, se adună oamenii, însă, din păcate, se pune foarte puțin accentul pe dimensiunea spirituală a prăznuirii de odinioară. În fiecare an, cei aproximativ 50.000[17] de „pelerini moderni", printre altele, asistă la punerea în scenă a bătăliei care l-a avut protagonist pe regele martir în 1030.

Datorită celor aproape 500 de ani de luteranism, tradiția pelerinajului a fost ignorată şi chiar uitată. În zilele noastre, în special după 1997, s-a încercat în mediul protestant reconstruirea rutelor de pelerinaj, ca obiective culturale, iar tradiția pelerinajului, cel puțin de la Oslo la Trondheim, a fost reluată. Sigur, în primă fază nu are decât un caracter turistic și cultural, însă treptat se încearcă reintroducerea dimensiunii duhovniceşti a pelerinajului din vechime. De exemplu, diocezele luterane din Hamar şi Nidaros au început deja să pună pastori la dispoziția pelerinilor, să-i asiste pe toți pelerinii

[16] Alison Raju, *op. cit.*, p. 7.
[17] Stein Thue (ed.), *op. cit.*, p. 14

care se deplasează perpedes spre orașul Sfântului Olav. Se încearcă în mediul protestant și catolic scandinav revitalizarea semnificației duhovnicești a pelerinajului și prin publicații liturgice şi catehetice[18]. Diversele cărți şi broşuri scrise pe acest subiect, al pelerinajului spre Trondheim, descriu cu lux de amănunt detaliile drumului, cu încrustatele pietre străvechi de la popasuri sau răspântii, încearcând să se dea și o dimensiune spirituală „pelerinajului modern", prin introducerea de meditații cu privire la natura şi condiția omului, la peisajul mirific scandinav şi la credința, evlavia și nevoința pelerinilor de dinainte.

Puținii ortodocși din țările scandinave, aduc cinstirea cuvenită Sfântului Olav, prin rugăciune și pelerinaj. În biserica de piatră înălțată pe locul în care a fost martirizat Regele Norvegiei, din localitatea Stiklestat, de lângă Trondheim, se poate vedea o frumoasă icoană bizantină a Sfântului Olav, dăruită de Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul României, în anul 2003, când a participat ca Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei la lucrările organizate la Trondheim de Conferința Bisericilor Europene. În fiecare an, pe 29 iulie, de sărbătorea Sfâtului Olav, pelerinii ortodocși de diferite naționalități se adună la Liturghie în Trondheim, în jurul arhiereului și preoților slujitori, întru credința și comuniunea sfinți or dintotdeauna[19].

4). Așezămintele scandinave pentru pelerini

Documentele istorice atestă multe spitale şi aşezăminte monahale situate de-a lungul marilor trasee de pelerinaj atât în Europa, cât şi în Orient. Însă, aceste locaşuri din țările scandinave, datorită interzicerii pelerinajelor de către reformați, şi-au pierdut urma. Totodată, faptul că nu au fost probabil construite din piatră de râu, ci din bârne, a făcut ca vicisitudinile timpului să şteargă orice urmă. Datorită interesului tot mai crescut pentru istoria națională, Guvernul şi Biserica Luterană Norvegiană încearcă să redescopere drumurile vechi de

[18] *A se vedea: Brita Hardeberg, Øystein Bjørdal (eds.),* Pilgrimage to Nidaros. A Practical Pilgrimage Theology, *trad. de Margot Tønseth, Priscilla Beck, David Scott Hamnes and Margaret Leggett, Editura Church of Norway,Trondheim, 2003. pp. 9-19 .*

[19] A se vedea: Pr. Ovidiu Teodor Băncilă, *Pelerinaj pe urmele Sfinților scandinavi*,„Candela Nordului", an II, nr.2, Stockholm, 2009, pp. 72-75.

pelerinaj şi să încurajeze reluarea pelerinajelor şi a drumeţiilor, chiar dacă în primă fază poate părea doar un nou „sport național".

Datorită schimbărilor politice şi religioase ce au avut loc în spațiul scandinav de-a lungul timpului, cel puțin de la Reformă până în zilele noastre, multe din urmele istorice, care odinioară constituiau blocul cultural al Norvegiei, au dispărut sau încă sunt ascunse ochiului cercetătorilor, istorici şi arheologi. De aceea literatura de specialitate cu privire la aceste case de adăpost pentru pelerini şi nu numai, este încă foarte săracă. Multe întrebări şi curiozități legate de funcționalitatea, de organizarea, de personalul acestor *saelehuse-uri* rămân încă nedezlegate.

Recent, se încearcă cu aproximație depistarea zonelor geografice în care se găseau astfel de aşezăminte emblematice, unde se cultivau faptele milei trupeşti creştine. Aşadar, se bănuieşte că la o altitudine de 938 metri, undeva în drumul pelerinajului, în zona Dovrefjell, s-ar fi găsit astfel de case de găzduire pentru pelerini, încă din secolul XIV[20].

După Reformă în locul acestor *saelhus*-uri s-au construit „camere de munte" (*fjellstuer*), cabane, similare celor care sunt dedicate astăzi turiştilor. Se ştie astfel de patru cabane, construite pe locul fostelor *saelhus*-urilor de la Fokstugu, Hjerkinn, Kongsvoll şi Driva. Însă și acestea s-au pierdut, fiind arse în 1718 de către armata suedeză, dimpreună cu multe alte case de locuit din zonă. Noile cabane care s-au reconstruit recent pe aceste locuri, au deocamdată doar scop turistic. Astăzi se mai găsesc trei astfel de cabane la Fokstugu, în regim de demi-pensiune iar altele, la Hjerkinn şi Kongsvoll, funcționează în regim hotelier. Cabanele de la Driva Fjellstue, acum părăsite, şi cele de la Varstigen, dau călătorului o idee de cum arătau *saelhus*-urile în trecut, fiind vorba de căsuțe din lemn, de dimensiuni reduse[21].

Mai precis, ultimele descoperiri arheologice care au avut loc între anii 1930-1980 au găsit în zona Vesle Hjerkinn, lângă muntele Dovre, în drumul pelerinajului clasic, temeliile unei presupuse prime *saelehuse*. În acelaşi perimetru s-au găsit şi câteva obiecte care datează din perioada vikingă: capete de săgeată de fier din anul 1100, cârlige de

[20] Alison Raju, *op. cit*., p. 164.
[21] *Ibidem*, p. 165.

pescuit, cuțite, vase de piatră, câteva bijuterii, 20 de monede dintre care câteva din argint din perioada Regelui Olav al III-lea al Norvegiei (1067-1093) şi, cel mai important pentru cercetarea noastră, câteva insigne de pelerin. Alte obiecte cum ar fi potcoave pentru cai, accesorii montane şi recipiente mari de 80 de centimetri şi grele de 20 de kilograme, pline cu aproximativ 300 kilograme de oase, în majoritate de căprioară şi peşte, dovedesc existența clară a unui loc de popas. Cantitatea mare de deşeuri alimentare arată un trafic destul de intens. Se poate ca aceste așezăminte să fi avut şi ferme proprii sau ateliere de muncă, fiindcă s-au găsit pe lângă diversele instrumente agricole şi obiecte de țesut şi cusut. Suntem înclinați să credem că este vorba de o casă de primire şi îngrijire a călătorilor și implicit a pelerinilor, fiindcă nu s-a găsit nicio cheie sau oricare altă formă de încuietoare[22]. Astăzi nu se mai păstrează decât situl arheologic, ca mărturie a ceea ce a fost cândva. Autoritățile norvegiene plănuiesc să construiască la Hjerkinn un centru de pelerinaje, care să includă şi cazare pentru pelerini şi astfel să transforme Hjerkinn-ul într-un punct important pentru pelerinajele în cinstea Sfântului Olav.

În funcție de facilități şi de situarea geografică, casele dedicate găzduirii şi îngrijirii pelerinilor, aveau diverse mărimi. Un lucru poate fi sigur, toate erau construite din bârne de lemn. Până în prezent nu s-a descoperit nicio urmă de *saelehus* construit din piatră, cel puțin pe drumul clasic de pelerinaj. Astăzi se mai găsesc, de-a lungul drumului de pelerinaj spre Trondheim, adăposturi pentru turiştii moderni, replici a fostelor saelehus-uri din vechime. Unele sunt de foarte mici dimensiuni, din lemn, fără nicio facilitate, fiind doar adăposturi de noapte şi de ploaie. Altele sunt mai mari, bine îngrijite şi funcționează în sistem hotelier sau de demi-pensiune.

Din toate aceste fragmentare date putem concluziona că refugiile pentru pelerini, în sensul strict al cuvântului *saelehuse* nu erau decât nişte adăposturi de bârne de lemn, de dimensiuni reduse, în care pelerinii săraci se puteau adăposti de intemperiile vremii, în care se puteau odihni noaptea şi, eventual, îşi puteau pregăti hrana pe care o aveau cu ei. Mai există şi o altă categorie de case de oaspeți, așezămintele mult mai mari, care însă erau mai dese pe rutele

[22] http://www.adressa.no/forbruker/fritid/article1124251.ece (23.01.2013).

de pelerinaj spre Santiago de Compostela şi Roma. Urmele unui astfel de așezământ, de proporții mai mari, descoperite în regiunea norvegiană Hjerkinn, ne dau suficiente indicii că acest aşezământ ar fi fost dedicat atât pelerinilor mai înstăriți, cât și diverşilor călători în aceste ținuturi umbroase.

Îmbucurătoare este tendința pronunțată, ce porneşte atât din inițiativă instituțională, dar şi privată, de a dezvolta infrastructura fostului drum de pelerinaj spre Trondheim. Chiar dacă demi-pensiunile moderne nu îndeplinesc aceleaşi funcții cu *saelehus-urile* din vechime, faptul că se încearcă construirea lor pe locul unde între secolele XI-XVI au existat aceste aşezăminte creştine, ne duce cu gândul la faptul că istoria nu se vrea uitată. Este o tendință clară de întoarcere la rădăcini, la origini. Apoi marcarea drumului de pelerinaj cu însemne care amintesc pelerinului de astăzi că trece prin locuri care în trecut au fost sfințite de pelerinii evlavioşi, fie că este vorba de străvechi bisericuțe și paraclise, de *saelehus-uri*, de refugii de orice fel, arată intenția clară de a re-sacraliza acest pelerinaj şi de a-l readuce la viață, de a-l face relevant vieții omului din societatea contemporană secularizată. Totodată, se vede şi respectul pentru trecut şi pentru înaintaşi.

În loc de concluzii, subliniem că redescopereirea în Europa și în cazul nostru în țările de tradiție protestantă, a pelerinajelor pentru cinsitrea personalităților creștine din perioada Bisericii indivize arată nu numai nevoia omului de a-și pune în valoare tradițiile, dar și posibilitatea găsirii unor puncte comune de dialog pastoral. Chiar dacă aspectul turistic domină dimensiunea religioasă, persoanele care se angajează în astfel de pelerinaje intră în contact cu spiritualitatea creștină și astfel demersul turistic dobândește o valoare misionară.

TRANSMITEREA ETOSULUI ORTODOX ÎN CONTEXTUL CULTURII CONTEMPORANE

VASILE STANCIU
NICOLAE TURCAN

Introducere

Nu puțină cerneală s-a consumat de-a lungul timpului în încercările de a rezolva raportul problematic dintre creştinism şi cultură.[1] Ivit în istorie ca o împlinire a profeţiilor iudaice şi hrănindu-se din gândirea greacă cu nonşalanță şi originalitate, creştinismul a întâlnit în creşterea lui culturi diferite. Cu fiecare a intrat în raporturi de convertire şi transfigurare, anunțându-şi mesajul şi vocația universale, şi fiecare cucerire şi-a pus amprenta asupra felului în care gândirea creştină a evoluat.

Istoria acestor întâlniri n-a avansat însă întotdeauna pe o cale uşoară. Rezistențe şi emancipări, asimilări parțiale şi divorțuri, lupte pe față şi polemici vehemente s-au ivit la tot pasul. Nu s-ar putea afirma că, în creştinism, cultura s-a simțit ca acasă, la fel cum nu ar fi eronată afirmația că, uneori, în urma acestor confruntări, ambele au avut de câştigat, dar şi de pierdut. Între refuzul atenienilor de a-l asculta pe Apostolul Pavel, şi neoplatonismul încreştinat al Sf. Dionisie Areopagitul există o gamă întreagă de tonuri, fiecare cu sunetul, refu-

[1] Dezvolt în continuare câteva idei din Nicolae Turcan, *Credința ca filosofie. Marginalii la gândirea Tradiției* (Theologia Socialis 15), prefață de Radu Preda, Eikon, Cluj-Napoca, 2011, pp. 222-225.

zurile şi acceptările proprii, fiecare apărând într-un moment al istoriei, în funcție de cauzele şi motivațiile care i-au dat naştere. O istorie idilică a acestor întâlniri între credință şi cultura profană e imposibil de trasat, datorită opozițiilor şi antagonismelor întâlnite prea adesea. Iar o rezolvare a acestor opoziții nu e uşor de găsit, mai ales că istoria a cunoscut forme adeseori radicale.

Cum este posibil să transmitem astăzi valorile etosului ortodox în contextul culturii contemporane? Aceasta e întrebarea textului de față. Pentru a răspunde, ne vom opri mai întâi asupra întruchipărilor culturii contemporane, pentru a-i înțelege diversitatea, periculozitatea şi şansele; în al doilea rând, vom încerca să înțelegem relația contemporană dintre cultură şi credință, din perspectiva teologiei ortodoxe, pentru ca, într-un al treilea pas, să oferim câteva soluții la problema enunțată în întrebarea de mai sus.

Cultura contemporană sau despre postmodernism

Ce înseamnă cultura contemporană? E dificil de răspuns într-o singură frază la această întrebare. Ştim cu toții că chiar termenul de „cultură" oferă mai multe înțelesuri, mergând de la opoziția față de barbarie (a se vedea opoziția dintre omul cult şi cel barbar sau primitiv), trecând prin datinile şi obiceiurile unui popor, până la sistemul de valori prezent într-un timp anume.[2] Valori diferite, artistice, literare, filosofice, ştiințifice etc., toate creează o panoplie cu trăsături ce caracterizează o întreagă epocă. Nu există natură umană fără cultură, chiar dacă se face această distincție între cele două: „Omul este un animal rațional", spunea definiția antică, fapt ce se poate traduce în „Omul este o natură culturală, creatoare de valori". Acestea sunt lucruri generale, dar când vorbim despre relația dintre creştinism şi cultură trebuie să particularizăm, pentru a fi în acord cu adevărul istoric, şi să vorbim despre întâlnirea credinței creştine cu o cultură particulară[3], cum a fost cazul întâlnirii cu elenismul[4], şi cum e cazul întâlnirii cu cultura vremii noastre. Ce înseamnă însă „cultura vremii noastre"?

---

[2] Vezi Georges Florovsky, *Christianity and Culture*, Nordland, Belmont, 1974, p. 11.
[3] *Ibidem*, pp. 21-22.
[4] Pentru o discuție mai amplă asupra întâlnirilor între creştinism şi filosofie în perioada apologeților, a se vedea Nicolae Turcan, *Credința ca filosofie*, pp. 54-60.

Încă din anii ’80, părintele Georges Florovsky sesiza că, din punct de vedere cultural, ne aflăm într-o „epocă a crizei, o epocă de tensiuni nerezolvate”[5], „o epocă a necredinței […], a incertitudinii, a confuziei şi disperării”.[6] Ştim bine că ne confruntăm astăzi cu o amplificare a crizei şi, în paranteză fie spus, cunoaştem implicațiile economice şi militare ale acestei amplificări. Avem însă avantajul de a vedea mai bine, odată cu trecerea timpului, ce înseamnă această cultură contemporană în contextul căreia suntem datori să răspândim Evanghelia lui Hristos. A devenit evident că prin cultura contemporană trebuie să avem în vedere acele teorii şi practici care stau sub semnul postmodernismului. Prin urmare, termenul cel mai potrivit care ar putea explica ce înseamnă cultura contemporană este cel de *postmodern*. Putem spune: pentru noi, cultura dominantă contemporană este cultura postmodernă.

Dar ce înseamnă postmodernismul? Este un loc comun faptul că postmodernismul refuză definițiile totalizante tocmai fiindcă încearcă să depăşească gândirea modernă, care prefera definițiile totalizante. Prin urmare, chiar atunci când abundă, aceste definiții în loc să clarifice, sporesc confuzia.[7] De asemenea, claritatea conceptului e umbrită şi de lipsa de perspectivă, dată de faptul că ne aflăm încă prea aproape de acest fenomen, trăind în plină postmodernitate. Multitudinea definițiilor subliniază, chiar dacă fără voie, că în cauză se află un concept căruia multiplul îi e congenital. Ducând mai departe aceste gânduri, putem observa că postmodernismul este, într-o exprimare radicală, aproape „imposibil” de definit: în primul rând, fiindcă respinge noțiunea de obiectivitate, de aceea o definiție ar spune mult mai mult despre cel care o formulează, decât despre conceptul însuşi al postmodernismului; în al doilea rând, fiindcă rezistă oricărei esențializări; şi în al treilea rând, din pricină că, aşa cum observam mai sus, există mai multe postmodernisme, nereductibile unele la altele.[8] În cuvintele unui comentator, „…este greu de cuprins tota-

---

[5] Georges Florovsky, *Christianity and Culture*, p. 9.
[6] *Ibidem*, p. 10.
[7] A se vedea Sorin Pârvu, *Dicționar de postmodernism*, Institutul European, Iaşi, 2005, p. 225.
[8] Kevin J. Vanhoozer (ed.), *The Cambridge Companion to Postmodern Theology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 3.

litatea semnificațiilor postmodernului în limitele unei definiții, fie ea cât de largă, atîta vreme cît cu postmodernul se infiltrează în gîndire şi acțiune tocmai efectele diseminării şi ale diferenței, ale eterogenității ireductibile şi alergice la orice principiu totalizator."[9]

Cu toate acestea, definită oarecum imperfect şi fără pretenții de totalizare, gândirea postmodernă ar putea sta sub semnul diferenței şi al fragmentarismului, în opoziție cu predilecția modernității pentru universalitate şi raționalitate.[10] Pentru Gianni Vattimo, de exemplu, sensul termenului de postmodern este legat de comunicarea generalizată specifică societății contemporane, care ar putea fi astfel definită drept „o societate de mass-media".[11] Jean-François Lyotard propune o definiție care a făcut carieră: postmodernism înseamnă neîncrederea în metanarațiunile care au legitimat adevărul şi cunoaşterea: „Simplificând la maximum, considerăm ca «postmodernă» neîncrederea în metapovestiri".[12] Ca neîncredere, postmodernismul apare drept o formă de scepticism, îndoindu-se de fundamentele ultime ale adevărului şi trimițând către antifundaționalism, către punerea în chestiune a acelor fundamente ultime pe care se bazează cunoaşterea. Nu e de mirare apariția repetată a lui Nietzsche în contextul acestor discuții: „reevaluarea tuturor valorilor" anunță lipsa unei raționalități universale şi relativismul moral şi doctrinar. Condiția postmodernă se prezintă astfel ca o „indecidabilă şi nefinalizată interpretare",[13] pentru care adevărul obiectiv este privit cu suspiciune, locul lui fiind luat de adevărurile fie subiectiviste, fie relativiste. Această pluralitate a interpretărilor se extinde şi asupra istoriei, în care nu mai poate exista ceva de ordinul naturalului – naturalul fiind înlocuit de *interpretările* istorice sau politice – şi asupra sinelui (unde este tematizată personalitatea multiplă).[14]

---

[9] Ciprian Mihali, „Despre foloasele şi neajunsurile postmodernului", în *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoaşterii* (Panoptikon), trad. de Ciprian Mihali, Idea Design & Print, Cluj, 2003, p. 6.

[10] John D. Caputo, „Messianic Postmodernism", în D.Z. Phillips, Timothy Tessin (ed.), *Philosophy of Religion in 21 Century*, Palgrave, New York, 2001, p. 153.

[11] Gianni Vattimo, *Societatea transparentă* (Biblioteca italiană), trad. de Ştefania Mincu, Pontica, Constanța, 1995, p. 5.

[12] Jean-François Lyotard, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoaşterii*, trad. de Ciprian Mihali, Idea Design & Print, Cluj, 2003, p. 11.

[13] Kevin J. Vanhoozer (ed.), *The Cambridge Companion to Postmodern Theology*, p. 12.

[14] *Ibidem*, pp. 10-12.

Postmodernismul ar putea fi descris drept „un set de practici critice, strategice şi retorice, folosind concepte ca diferență, repetiție, urmă, simulacru şi hiperrealitate pentru a destabiliza alte concepte ca prezență, identitate, progres istoric, certitudine epistemică şi univocitate a înțelesului”.[15] Două aspecte sunt necesare în înțelegerea acestui concept: pe de o parte, genealogia sa istoricistă, pe de altă parte, ontologia diferenței,[16] cu accente deosebite asupra descentrării şi fragmentarismului:[17] în politică, fragmentarea autorității; în cultură, apariția culturilor alternative, a direcției multiculturaliste deodată cu pierderea poziției pe care cultura de tradiție europeană o avea (vezi structuralismul şi neostructuralismul, istoria religiilor etc.); în filosofie, tematizarea diferenței şi asumarea unei construcții postmetafizice, de inspirație hermeneutică; iar în morală, o lipsă de fundamentare şi un subiectivism amoral (sau imoral din perspectivă ortodoxă), ceea ce face ca, în contextul culturii postmoderne, niciun etos să nu apară drept mai acceptabil decât altul, preferându-se *orice* etos, între subiectivismul absolut şi tradiții religioase vechi.

Printre „multiplele postmodernisme”, o posibilă taxonomie subliniază prezența a două direcții importante: (a) „postmodernismul dionisiac”, care se revendică de la Nietzsche şi care este, de altfel, şi cel ce ocupă prim-planul discuțiilor; şi (b) „postmodernism mesianic”, care îşi trage sevele din gândirea lui Kierkegaard,

---

[15] A se vedea Gary Aylesworth, „Postmodernism”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2013), http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism, data accesării: 6 feb. 2010.

[16] Exemple de texte fundamentale pentru aceste linii principale sunt oferite de John Milbank, *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*, 2nd edition, Blackwell Publishing, Massachusetts/Oxford/Victoria, 2006, p. 278. Pentru genealogia istoricistă textele coboară din *Genealogia moralei* şi *Voința de putere* ale lui Nietzsche, pentru a trece apoi prin Foucault, *A supraveghea şi a pedepsi* şi *Istoria sexualității*, Deleuze şi Guattari, *Capitalism şi schizofrenie* şi Lyotard, *Condiția postmodernă*; în ceea ce priveşte ontologia diferenței, textele fundamentale sunt: Heidegger, *Ființă şi timp*; Deleuze, *Diferență şi repetiție* şi *Logica sensului*; Derrida, *Despre gramatologie* şi *Violență şi metafizică*; şi, în fine, *Diferendul* lui Lyotard.

[17] Într-adevăr, printre trăsăturile postmodernismului se numără: indeterminarea, fragmentarea, decanonizarea, lipsa-de-sine, lipsa-de-adâncime, neprezentabilul, nereprezentabilul, ironia, hibridizarea, carnavalizarea, performanța, construcționismul şi imanența (vezi Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, postfață de Paul Cornea, Humanitas, Bucureşti, 1999, pp. 94-106).

având un destin marginal în discuțiile contemporane.[18] Aceste două direcții sunt prezente chiar atunci când în cauză nu se află tematica religioasă: postmodernismul „deconstructiv sau eliminativ", cu rădăcini în filosofia lui Wittgenstein, Heidegger şi Derrida – numit şi „ultramodernism", din pricină că duce până la capăt premisele modernității, ajungând la relativism şi nihilism[19] – se distinge de postmodernismul „constructiv" sau „revizuit".[20] Acesta din urmă nu încearcă să elimine pur şi simplu termeni care constituie şi explică lumea modernă, precum Dumnezeu, subiect, realitate, adevărul-corespondență etc., ci doar să-i revizuiască, încercând să construiască o nouă unitate a lumii postmoderne,[21] care ar părea să indice chiar „renaşterea unui ante-modernism, a unui aproape-clasicism".[22]

Pe acest fundal, criticile creştine împotriva postmodernismului, care sunt foarte îndreptățite în cea mai mare parte, se pot preschimba într-o alianță împotriva modernității pentru a arăta că rațiunea autonomă deturnează mesajul creştin, reducându-l la metafizică. În acest sens, David Bentley Hart, gânditor ortodox american, arată că gândirea creştină se află într-o poziție care ar putea fi considerată „postmodernă", fiindcă ea susține triumful retoricii asupra dialecticii, drept consecință a faptului că rațiunea modernă este inadecvată pentru creştinism, al cărui interes se centrează pe persoana divino-umană şi totodată istorică a lui Hristos.[23] Unicitatea evenimentului întrupării şi istoricitatea practicilor sunt încă două argumente care arată cum creştinismul şi postmodernismul se pot întâlni. Făcând un pas mai departe, Hart critică postmodernismul nu datorită scepticismului sau relativismului său, ci fiindcă nu s-a eliberat suficient de miturile modernității căci, în încercarea de a submina metanarațiunile moderne, gândi-

---

[18] John D. Caputo, „Messianic Postmodernism", p. 153.

[19] David Ray Griffin, *God & Religion in the Postmodern World: Essays in Postmodern Theology* (Suny Series in Constructive Postmodern Thought), State University of New Yourk Press, New York, 1989, p. 20.

[20] *Ibidem*, p. x.

[21] *Ibidem*, p. xi.

[22] Sorin Pârvu, *Dicționar de postmodernism*, p. 232.

[23] David Bentley Hart, *The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids/Cambridge, 2003, p. 3.

rea postmodernă propune tot o meta-metanarațiune: adevărul că nu există niciun adevăr.[24]

Această obsesie a diversității fără adevăr poate ajunge până acolo încât să falsifice adevărul istoric al creştinismului şi să insinueze că, de fapt, creştinismul primar n-ar fi fost nici pe departe atât de unitar pe cât a susținut Ortodoxia. Mai mult, în această perspectivă postmodernă, chiar ortodoxia credinței este declarată rodul unei conspirații şi al unui tur de forță prin care elitele Bisericii, profitând de reguli politice şi culturale, au forțat existența unui singur adevăr. Ortodoxia ajunge să fie numită „erezia ortodoxă"![25] În felul acesta lucrurile sunt inversate, „diversitatea devine ultima ortodoxie rămasă şi ortodoxia devine erezie pentru că violează noua ortodoxie: evanghelia diversității".[26]

O altă atitudine este aceea care susține un „creştinism fără religie", adică fără Biserică, fără morală, fără dogmatică şi fără adevăr.[27] Şi această atitudine se revendică tot de la postmodernism.

Evident că, din punctul de vedere al teologiei ortodoxe aceste atitudini sunt criticabile. De aceea dialogul Ortodoxiei cu postmodernismul se anunță dificil, gândirea şi praxisul Tradiției regăsindu-se prea puțin în fragmentarismul şi devaluările postmoderne. Cu toate acestea, necesitatea transmiterii etosului ortodox în acest context postmodern rămâne o poruncă misionară indiscutabilă. A o asculta înseamnă a ne întreba asupra soluțiilor posibile în întâlnirea dintre cultură şi credință.

---

[24] *Ibidem*, pp. 6-7.

[25] Pentru o critică viguroasă a acestei atitudini postmoderne, a se vedea Andreas J. Köstenberger, Michael J. Kruger, *The Heresy of Orthodoxy: How Contemporary Culture's Fascination with Diversity Has Reshaped Our Understanding of Early Christianity*, Foreword by Howard Marshall, Crossway, Wheaton, Illinois, 2010, p. 234.

[26] *Ibidem*.

[27] A se vedea aici Gianni Vattimo, *A crede că mai credem: e cu putință să fim creştini în afara Bisericii?* (Biblioteca italiană), trad. de Ştefania Mincu, Pontica, Constanța, 2005. Pentru un răspuns şi o critică din perspectiva teologiei ortodoxe, vezi şi Nicolae Turcan, „Creştinismul european – între secularizarea postmodernă şi alternativa ortodoxă", în Ioan Vasile Leb *et al.* (ed.), *Integrarea europeană şi valorile Bisericii*, Renaşterea, Cluj-Napoca, 2011 Nicolae Turcan, „Creştinismul gândirii slabe şi problema întemeierii", *Tabor* III, (2009) Nicolae Turcan, „Inutilitatea conceptului de «păcat» în creştinismul gândirii slabe", *Renaşterea* (2009).

Cultură şi credință: de la opoziție la conlucrare

Din punct de vedere cultural, ne aflăm deci în epoca postmodernă, în lumea diversității, a diferenței, a subiectivismului, a virtualităților, a noii media etc. Credința şi cultura pot apărea atât în opoziție una față de cealaltă, cât şi în continuitate, în conlucrare una cu cealaltă, în funcție de credința celui care le ia în considerare. Dacă pentru ateii de azi, cultura nu are şi nu trebuie să aibă nimic de-a face cu credința creştină, ceea ce sporeşte autonomia culturii şi a omului, pentru credinciosul ortodox, creştinismul însuşi este o formă de cultură, iar cultura poate fi creştină. Chiar dacă aceste două exemple nu epuizează posibilitățile – fiindcă istoria a cunoscut şi cazurile contrare, în care, de exemplu, creştinismul şi cultura au fost considerate chiar de scriitori bisericeşti drept antagoniste – avem aici câteva atitudini care merită discutate separat.

Opoziția cultură – credință. Opoziția s-a construit pe riscurile pe care cultura profană le poate prezenta pentru credință. Să ne amintim de teoria logosului care încerca să explice adevărul creştinismului în culturile de dinaintea lui prin prezența rațiunilor seminale accesibile înțelepciunii umane. Cultura devenea o pregătire pentru adevărul lui Hristos şi prefața Evanghelia, lăsând însă locul unor întâlniri din care creştinismul putea suferi influențe filosofice, situație acuzată ulterior ca elenizare a creştinismului[28], dar, evident, putea şi să convertească la adevărul credinței cultura pe care o întâlnea (încreştinarea elenismului).

Autonomia culturii apare ca o distanțare de sensul originar, acela de cult, ca o trădare a acestuia şi o închidere față de transcendență.[29]

---

[28] John Zizioulas remarcă faptul că perspectiva culturală a logosului, folosită de Filon din Alexandria şi preluată apoi de Sf. Iustin Martirul şi Filosoful, Clement Alexandrinul şi Origen, nu a fost lipsită de pericole. Oricât de ispititoare ar fi fost încercarea de echivalare a adevărului Scripturilor cu cel al filosofiei greceşti, riscul de platonizare a creştinismului a rămas (a se vedea Ioannis Zizioulas, *Ființa eclesială*, trad. de Aurel Nae, Ed. Bizantină, Bucureşti, 1996, pp. 69-76). Zizioulas pare a merge aici pe linia deschisă de critica lui Adolf von Harnack, dar nu e mai puțin advărat că trebuie luată în considerare şi perspectiva inversă, care pare cu mult mai plauzibilă: „elenizarea creştinismului" a fost, mai degrabă, o încreştinare a elenismului.

[29] Cristinel Ioja, „Sensul istoric-eshatologic al culturii şi contrafacerile acestuia în cadrul culturii secularizate", *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității Babeş-Bolyai*

Cultura se țese în plasa unei imanențe absolute, în care valorile şi jocurile orizontalității nu oferă decât o vană consolare unui suflet însetat de absolutul dumnezeiesc. De asemenea, în raport cu un sfârşit iminent, cultura se dovedeşte perisabilă şi lipsită de semnificații.[30] Ea rămâne o împlinire umană, ambiguă din punct de vedere religios, uneori inutilă din punct de vedere al adevărului de credință şi plină de viciile mundanității: distracție, lux, mândrie, vanitate etc., Dumnezeu rămânând „*deasupra* şi *dincolo* de orice cultură".[31]

Această nu înseamnă rămânerea în izolare a celor două, cultură şi credință. Întâlnirile dintre ele pot cunoaşte (şi au şi cunoscut în istorie) mai multe forme: distrugerea, găsirea unei termen mediu, selecția, convertirea şi conlucrarea fructuoasă.

Distrugerea. Mai întâi, opoziția cultură – credință se poate rezolva prin distrugerea unuia dintre cei doi termeni. Este soluția conquistadorilor, sângeroasă şi violentă, greu acceptabilă şi pe deplin lipsită de lauri. Fie că termenul suprimat dispare pur şi simplu, fie că este înglobat prin asimilare, fără a provoca însă termenului dintâi o modificare sintetică, această manieră de rezolvare a raportului dintre credință şi cultură este amendabilă, indiferent de câştigător.

Avem în cultura postmodernă voci care vor să reducă definitiv creştinismul la tăcere sau să-l culturalizeze într-atât încât să piardă esența Veştii celei Bune a lui Hristos? Desigur, iar în fața acestor atacuri, creştinismul trebuie să răspundă cu excelență culturală, păstrându-şi însă fidelitatea față de sine.

Termenul mediu. În al doilea rând, forțele contrare ale opoziției pot fi echilibrate prin introducerea unui termen mediu care să încerce o sinteză (aici poate fi vorba, desigur, şi de mai mulți termeni intermediari). Importanța acestui termen mediu este capitală, fiindcă el deține câte ceva din natura fiecăruia dintre termenii contrari, rezolvând, în sine, în manieră sintetică, ceea ce altfel ar rămâne imposibil de conciliat. Căutând această formă în raportul creştinism –

XIII, (2009-2010), p. 77.

[30] Georges Florovsky, *Christianity and Culture*, p. 16.

[31] *Ibidem*, p. 14.

cultură, s-ar putea spune că ea nu oferă o soluție veritabilă, fiindcă reprezintă tocmai maniera de ivire şi proliferare a ereziilor, care au fost reprezentate tocmai de asemenea soluții mijlocitoare, care însă trădau credința dreaptă. Un termen mediu care să aibă ceva şi din credință, şi din cultură păcătuieşte prin faptul că, preluând trăsături din ambele părți, el poate pierde ceva din substanța fiecăruia. Or a pierde fie şi o cirtă sau o iotă din revelație sună blasfemator pentru cei credincioşi, mult mai puțini disponibili să renunțe la adevărul în care cred, la nucleul tare al credinței, surprins antinomic în formulele dogmatice ale sinoadelor ecumenice. Oricât de prolifică, soluția este, cel puțin dintr-o perspectivă, cea creştină, discutabilă, chiar dacă aici îşi găsesc locul multe dintre capodoperele culturale de influență creştină ale umanității. Probabil că aceasta este soluția cea mai agreată de oamenii de cultură, nu întotdeauna disponibili să asume până la capăt situarea ascetică a poruncilor lui Hristos. Trebuie semnalat că, în realitate, termenul mediu/termenii medii nu se situează exact la jumătatea distanței între cei doi, ci adeseori înclină înspre unul sau înspre celălalt dintre „opuşi": ereziile creştine sunt mai aproape de credința creştină, în timp ce lucrările literare sau filosofice, de pildă, cad mai degrabă în sfera de influență a culturii.

Metoda selectivă. În al treilea rând, Sfinții Părinți au aplicat o metodă selectivă prin care i-au îndemnat pe creştini să ia din cultură tot ce e bun şi edificator pentru om şi să respingă doar ceea ce contravenea învățăturii creştine.[32] Autorii sfinți ai Scripturilor s-au folosit de mijloacele culturale ale vremii lor pentru a transmite adevărul dumnezeiesc.

„Chiar dacă se folosesc alte cuvinte, imagini sau forme culturale, ele trebuie să exprime acelaşi fond de acte mântuitoare şi spiritualitate creştină pe care îl exprimă cuvintele, imaginile, formele culturale originare."[33]

Selecția respinge, aşadar, diluarea credinței, dar se deschide către înțelegerea lucrării lui Dumnezeu în afara şi înaintea creştinismului.

---

[32] Vezi Valer Bel, „Evanghelie şi cultură în contextul societății contemporane", *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității Babeş-Bolyai* XIII, (2009-2010), p. 92.
[33] *Ibidem*, p. 96.

În acest caz, cei doi termeni se arată a fi situați pe nivele diferite, unul fiind termen tare (adevărurile de credință), celălalt termenul recesiv (cultura).[34] Mergând mai departe şi constatând că între cele două este necesară o comunicare, că recesivitatea în sine nu reprezintă o soluție decât în măsura în care acceptă transferul de valori şi idei între cele două, *fără ca termenul tare să-şi piardă identitatea cu sine şi fără să se pericliteze*, vom ajunge la o schemă care, cred eu, este foarte prezentă în istoria întâlnirilor dintre cele două şi pe care o putem numi *recesivitate selectivă*. Atât creştinismul patristic care a ştiut să se prezinte ca adevărata filosofie, după ce a încreştinat cultura greacă, acceptând selectiv valorile ei, cât şi cultura de influență creştină care s-a hrănit adeseori din adevărul revelației biblice sunt exemplele cele mai la îndemână. Mai mult, o posibilă întâlnire, astăzi, între creştinismul care revine şi cultura devenită un bun de larg consum, atunci când nu s-ar consuma între granițele unei relativități călduțe, ar putea urma aceeaşi formulă a recesivității selective. Este o soluție care are nu doar avantajul tradiției, ci şi al faptului că, în cazul în care creştinismul este termenul tare, iar cultura cel recesiv, credința nu-şi pierde identitatea proprie şi nici nu e periclitată de selecțiile, adesea inspirate, pe care cultura profană i le poate pune la îndemână, îmbogățindu-l în expresie, fără a-l distruge însă în conținut.

Convertirea. În al patrulea rând, cultura poate fi convertită, la fel cum poate fi convertită mintea naturală la credința adevărată.[35] Ca proces invers, Evanghelia are posibilitatea de a fi transmisă în contextul unei culturi date, proces care, numit inculturație, implică la rândul lui o convertire, o trăire a credinței:

„Trebuie deci să se plece întotdeauna de la schimbarea omului care prin convertire transformă cultura şi mai ales, inspirat de duhul

[34] Foarte pe scurt, recesivitatea susține că, în realitate, opozițiile polare nu se situează niciodată pe acelaşi plan, fiindcă unul dintre termeni este mai puternic, celălalt mai slab, acesta fiind termenul recesiv. A se vedea Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Nicolae Gogoneață şi Ioan C. Ivanciu, Eminescu, Bucureşti, 1983. Vezi, de asemenea, articolul Nicolae Turcan, „Recesivitatea selectivă", *Tribuna* 149 (2008), p. 26.

[35] Vezi Georges Florovsky, *Christianity and Culture*, p. 26.

Evangheliei, creează cultură creştină ca mediu adecvat de exprimare a credinței şi spiritualității evanghelice".[36]

Cu alte cuvinte, etosul ortodox se poate transmite în contextul culturii tocmai fiindcă el există şi este autentic. În lipsa acestei autenticități, se vor transmite doar forme fără fond, doar literă fără duh, doar ideologie fără teologie vie, ceea ce nu poate constitui decât un eşec în fața omului postmodern, suspicios față de orice formă de impunere religioasă şi capabil de a sesiza distanța ipocriziei şi voința de putere.

Conlucrarea creştinism – cultură. În al cincilea rând, trebuie să vorbim despre conlucrarea perihoretică dintre cele două, creştinism şi cultură. Să recunoaştem că este destul de nepotrivit să vorbim despre teologie *şi* cultură, ca şi cum ar fi despărțite una de alta în orice configurație culturală. În fapt, teologia *este* cultură, chiar dacă într-un mod special şi maximal, în timp ce cultura articulează adeseori întrebări şi răspunsuri care sunt, prin amplitudinea, deschiderea şi profunzimea lor, religioase. Teologia însă este o cultură *a revelației*, ceea ce o dezvăluie ca un fel de cultură specifică având vocația de a oferi culturii profane o profunzime deosebită. Aşa cum rațiunea umană îşi găseşte împlinirea deplină, atingându-şi culminația, în Hristos, în Logosul divin[37], cultura profană poate să se împlinească prin teologie.

Din acest punct de vedere, dualismul cultură – credință se cere depăşit, după formula unirii celor două firi în Hristos:

„Orice dualism maniheic, orice monofizism care separă divinul de uman sunt condamnate prin formula succintă a Sinodului de la Calcedon: firea divină şi cea umană sunt unită neamestecat şi neîmpărțit. Această formulă determină cu mare precizie raporturile dintre Biserică şi lume, dintre Biserică şi istorie, dintre Biserică şi cultură"[38], scria Paul Evdokimov.

Teologia ortodoxă asumă cultura profană, o trece prin filtrul revelației, se recunoaşte pe sine drept cultură şi încearcă să promo-

---

[36] Valer Bel, „Evanghelie şi cultură în contextul societății contemporane", p. 95.

[37] Vezi Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, ediția a doua, Institutul Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997, p. 22.

[38] Paul Evdokimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, trad. de Teodor Baconsky, Anastasia, Bucureşti, 1993, p. 130.

veze valorile care pot fi uneori valori comune. Acesta este *destinul cultural al teologiei*. Mai mult decât atât, prin frumusețea şi realizările sale, cultura poate fi o imagine a frumuseții dumnezeieşti: „Precum orice om creat după chipul lui Dumnezeu este o icoană vie, tot astfel *cultura pământească este icoana Împărăției cerurilor.*"[39] Caracterul iconic al culturii umane aminteşte de originea ei, care a fost cultul, şi poate trimite, prin sublimul pe care-l conține, la frumusețea lumii dumnezeieşti.

„Se poate crede că tot ceea ce apropie spiritul omenesc de adevăr, tot ce exprimă el prin artă, tot ce descoperă prin ştiință şi tot ceea ce resimte el sub semnul veşniciei – toate aceste culmi ale geniului şi sfinţeniei umane vor intra în Împărăție şi se vor contopi cu adevărul lor aşa cum întruchiparea genială se identifică cu modelul ei."[40]

Aflăm aici, în aceste cuvinte ale lui Paul Evdokimov, destinul sublim pe care cultura umană îl poate dobândi în raport cu frumusețea împărăției lui Dumnezeu. Suntem departe de o înțelegere opozitivă a culturii şi credinței. Într-un fel, prin puterea lui Dumnezeu, putem spera că orice frumusețe culturală va fi împlinită în adevărata ei dimensiune de veacul ce va să vină. Iar acesta este *destinul teologic al culturii*.

Cazul conlucrării dintre teologie şi cultură atinge aşadar două dimensiuni şi fiecare oferă soluții proprii la problema transmiterii etosului ortodox în contextul culturii contemporane. Privite dinspre *destinul teologic al culturii*, putem să ne imaginăm soluții în care oamenii de cultură asumă credința creştină şi creează opere de o mare intensitate creştină şi umană în acelaşi timp. Există oameni de cultură convertiți la Evanghelia lui Hristos, unii dintre ei deveniți monahi, deci asumându-şi maximalismul şi radicalitatea căii, iar operele lor sunt evident o soluție indiscutabilă pentru timpul de față. Cărturarii Bisericii au existat întotdeauna, iar uneori au fost chiar sfinți. Dificultatea constă în a-i aduce pe oamenii de cultură în punctul în care lumina convertirii să le străbată nu numai viața, ci şi opera.

Pe lângă aceasta, vorbim despre soluții ce privesc *destinului cultural al teologiei*. Teologii de anvergură, care sunt totodată şi oameni de

[39] *Ibidem,* p. 142 (*subl. aut.*).
[40] *Ibidem*.

cultură, dar fideli Evangheliei lui Hrisos dețin aici rolul predominant. Aici soluțiile țin de deschiderea Bisericii către cultură, de încurajarea dimensiunii culturale teologiei. Marile opere teologice sunt totodată mari opere culturale. Scriptura însăşi este un monument cultural, de aceea vocația *culturală* a teologiei nu este doar un eufemism.

Rămâne indiscutabil că riscul presupus de cultura autonomă rămâne încă: pentru teologie, e posibil să vorbim în cuvintele oamenilor, uitându-le pe cele dumnezeieşti, să ne ocupăm cu înțelepciunea omenească, trecând cu vederea puterea lui Dumnezeu şi făcând astfel, nici să nu sesizăm că ne aflăm în afara căii. Cu toate acestea, de vom avea sub ochi atitudinea Sfinților Părinți şi strădania lor în dialogul cu cultura vremii, e posibil să oferim soluții mirabile pentru omul de astăzi şi să-i deschidem, prin cuvinte potrivite, ferestre nebănuite către dragostea şi adevărul lui Hristos.

În loc de concluzii

În încheiere, ar fi recomandabile câteva sfaturi concrete despre modul în care, în contextul culturii contemporane, etosul ortodox ar putea fi transmis, din perspectiva facultăților de teologie ortodoxă. În acest sens, facultățile noastre ar trebui:

Ca înainte de aş-i asuma limbajul culturii, Teologia să-şi reasume limbajul propriu, de identitate, pieptănat drastic de lîncezeala limbajului de lemn propriu teologiei „de şcoală", în care, din păcate au fost formate generații întregi de teologi şi care, tot din păcate, au rămas tributari acestei şcoli. Limbajul propriu identitar al Teologiei ortodoxe se alimentează din cultura unei experiențe a credinței, şi teoretizată şi trăită. Sunt remarcabile reflecțiile teologului Alexander Schmemann:"în esența sa, credința creştină este o întâlnire personală cu Hristos, o acceptare nu a uneia sau alteia dintre dogme cu privire la Hristos, ci a lui Hristos însuşi. Cu alte cuvinte, creştinismul este extrem de personal. Aceasta nu implică defel că este individualist, căci toți credincioşii Îl întâlnesc, Îl recunosc şi Îl iubesc pe unul şi acelaşi Hristos". Teologia din această perspectivă nu se verifică şi nu se explicitează pe tărâm ştiințific, potrivit lui Al.Schmemann, pentru că Teologia nu reprezintă în sine un „fenomen al naturii cognoscibil în mod obiectiv", iar pentru simplii credincioşi „creştinismul nu are

nevoie de demonstrații, pentru că l-au experiat; ei ştiu la prima mână realitatea acestei experiențe în acelaşi fel în care o persoană cunoaşte înlăuntrul ei realitatea dragostei”[41].

• să asume limbajul culturii, încercând să ofere sinteze după modelul excepțional al teologiei neopatristice, adică rămânând fidele tradiției Sfinților Părinți, dar încercând să răspundă provocărilor contemporane;

E extrem de greu şi complicat totodată să încercăm a da soluții concrete pentru asumarea acestui limbaj. Cert este un lucru: limbajul culturii nu poate fi asumat fără cultura limbajului, a termenilor, a expresiilor, a nuanțelor. Exemplul cel mai grăitor şi mai aproape de noi îl avem în persoana lui Nicolae Steinhard, cel ce şi-a permis să-i critice pe cei din jurul „Jurnalului de la Păltiniş” de „elitism”, potrivit spuselor lui Andrei Pleşu[42]. Dealtfel Nicolae Steinhard a fost „înfiat” de literatura teologică tocmai prin limbajul culturii.

• să evite pozițiile de putere, atât de criticate de societatea postmodernă, asumând smerenia lui Hristos şi dragostea față de aproapele, oricât de îndepărtat de Biserică ar fi acesta;

Pozițiile de putere sunt capcane şi ispite uneori insurmontabile pentru Teologie. O nuanțare a acestui imperativ se impune cu necesitate. Dragostea față de aproapele prin asumarea smereniei lui Hristos este mai puternică decât dogmatizarea tranşantă a credinței. Dialogul cu cel îndepărtat de biserică trebuie să poarte această amprentă a iubirii smerite, după principiul „îl iubesc pe păcătos dar nu iubesc păcatul”.

• să încurajeze interdisciplinaritatea non-sincretică şi să fie deschise către cultură prin cursurile oferite (cursuri de introducere în filosofie, de pildă, şi de filosofie creştină);

Interdisciplinaritatea se impune cu necesitate şi în interiorul Teologiei şi apoi în sfera de influiență a acesteia, iar cea mai apropiată este fără îndoială Filosofia.

• să încurajeze dubla formație a teologilor, atât ca teologi, cât şi ca oameni de cultură;

---

[41] Preotul Profesor Alexander Schmemann, *Cred*, Editura *Basilica*, Bucureşti, 2014, p.17.

[42] Mihail Neamțu, *Credință şi rațiune. Dialoguri, contradicții, împăcări*, Ed. *Lumea credinței*, Bucureşti, 2013, p.17.

• să încurajeze producția de teologie de calitate, oferind premii pentru cele mai bune cărți de teologie ale anului, dar şi făcându-le cunoscute prin lansări de carte în spațiul public neteologal;

• să realizeze simpozioane cu oameni de cultură credincioşi şi cu teologi cu anvergură culturală;

• să accepte dialogurile incomode cu oameni de cultură care încă n-au ajuns la credință, dar a căror problematică este religioasă;

• să aibă față de cultură îngăduința pe care preotul duhovnic o are față de păcătos: critica trebuie să fie constructivă;

• încurajarea studenților teologi pentru a participa la spectacole de operă, teatru şi concerte vocal-simfonice, dar şi pentru o minimală introducere în acest univers fabulos. Teologi de seamă au fost şi consumatori de cultură muzicală, iar unii dintre ei au scris pagini antologice despre muzică (vezi Părintele Stăniloae, Gheorghe Şoima) iar unii dintre muzicieni, muzicologi sau oameni de litere au scris la rândul lor pagini memorabile despre teologia muzicii (vezi George Bălan, Nicolae Steinhard, Marin Constantin ş.a.);

• schițarea unor proiecte de anvergură comune de teologie şi cultură;

• curajul de a ieşi în cetate, în public, în mass-media, cu articole, recenzii, comunicări, conferințe, facilitând şi pe aceste căi vizibilitatea şi anvergura teolodiei şi spiritualității răsăritene într-o lume a culturii destul de ostilă şi îndepărtată de acestea.

În anul 1926 Nae Ionescu scria:"De sunt lipsite, în primul rând, Biserica şi Ortodoxia noastră? De intelectualitate! E probabil şi acesta un mijloc de a câştiga împărăția cerurilor. Nu s-ar putea recurge însă şi la alte metode? Suntem ruşinați că trebuie să constatăm cât de goală de orice sens e, pentru marea generalitate a teologilor noştri, ştiința aceasta dumnezeiască. Dogme, canoane, aşezări, toate sunt literă moartă, pe care cel mult trebuie să o respectăm, dar pe care am încetat de mult a o înțelege. Şi totuşi, problema e de cea mai mare însemnătate; căci dacă, în adevăr, Ortodoxia se închirceşte în formalism, nu e, în nici un fel, pentru că acest formalism îi e congenital; ci pentru că, prin însăşi natura ei, cadru de cea mai subtilă şi puternică spiritualitate, ea e condiționată de existența unei bogate vieți intelectuale. În Biserica noastră această viață nu mai există...o schimbare ar trebui să pornească de sus în jos, şi anume, prin ridicarea prestigiului studii-

lor teologice; prin ancorarea lor în mijlocul preocupărilor spirituale moderne. Ce este astăzi un teolog pentru atmosfera ştiinţifică românească? Un om care vorbeşte o limbă neînţeleasă, pentru a debita lucruri inactuale, în care nici el nu mai crede. Ce trebuie şi ce poate să fie un teolog? Un învăţat însufleţit de Duhul Sfânt, care a trecut dincolo de înţelepciune şi de ştiinţa vremii noastre. Nu rămas, deci, în urma ştiinţei, ci depăşind-o după un studiu precis...dar evident, consideraţiile noastre duc într-o „fundătură". Căci, pentru asemenea schimbări, avem nevoie în primul rând de ajutorul înaltelor şcoli de teologie. Vor avea ele curajul să-şi mărturisească deficienţa?"[43]

Şi pentru a nu încheia într-o tonalitate melodramatică, pentru că oricum suferim un pic şi de melodramatism, voi adăuga: trebuie să avem curajul de a ne mărturisi, a ne asuma şi a ne recunoaşte limitele, deficienţele şi imperfecţiunile, dar totodată şi curajul, voinţa şi putinţa de şi de a le îndrepta.

Bibliografie

Aylesworth, Gary, „Postmodernism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2013), http://plato.stanford.edu/entries/postmodernism, data accesării: 6 feb. 2010.

Bel, Valer, „Evanghelie şi cultură în contextul societăţii contemporane", *Anuarul Facultăţii de Teologie Ortodoxă a Universităţii Babeş-Bolyai* XIII, (2009-2010), pp. 91-100.

Caputo, John D., „Messianic Postmodernism", în D.Z. Phillips, Timothy Tessin (ed.), *Philosophy of Religion in 21 Century*, Palgrave, New York, 2001, pp. 153-166.

Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, postfaţă de Paul Cornea, Humanitas, Bucureşti, 1999.

Evdokimov, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, traducere de Teodor Baconsky, Anastasia, Bucureşti, 1993.

Florian, Mircea, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Nicolae Gogoneaţă şi Ioan C. Ivanciu, Eminescu, Bucureşti, 1983.

[43] *Teologia,* Ed.Deisis, Sibiu, 2003, p.231,259, apud Andrei Pleşu, *Nici aşa, nici altminteri*, în *Dilema veche*, nr.588/28 august-3 septembrie 2014.

Florovsky, Georges, *Christianity and Culture*, Nordland, Belmont, 1974.

Griffin, David Ray, *God & Religion in the Postmodern World: Essays in Postmodern Theology* (Suny Series in Constructive Postmodern Thought), State University of New Yourk Press, New York, 1989.

Hart, David Bentley, *The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids/Cambridge, 2003.

Ioja, Cristinel, „Sensul istoric-eshatologic al culturii şi contrafacerile acestuia în cadrul culturii secularizate", *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității Babeş-Bolyai* XIII, (2009-2010), pp. 71-89.

Köstenberger, Andreas J.; Kruger, Michael J., *The Heresy of Orthodoxy: How Contemporary Culture's Fascination with Diversity Has Reshaped Our Understanding of Early Christianity*, Foreword by Howard Marshall, Crossway, Wheaton, Illinois, 2010.

Lyotard, Jean-François, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoaşterii*, traducere de Ciprian Mihali, Idea Design & Print, Cluj, 2003.

Mihali, Ciprian, „Despre foloasele şi neajunsurile postmodernului", în *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoaşterii* (Panoptikon), traducere de Ciprian Mihali, Idea Design & Print, Cluj, 2003.

Milbank, John, *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*, 2nd edition, Blackwell Publishing, Massachusetts/Oxford/Victoria, 2006.

Pârvu, Sorin, *Dicționar de postmodernism*, Institutul European, Iaşi, 2005.

Stăniloae, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, ediția a doua, Institutul Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997.

Turcan, Nicolae, *Credința ca filosofie. Marginalii la gândirea Tradiției* (Theologia Socialis 15), prefață de Radu Preda, Eikon, Cluj-Napoca, 2011.

Turcan, Nicolae, „Creştinismul european – între secularizarea postmodernă şi alternativa ortodoxă", în Ioan Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Dacian But-Căpuşan (ed.), *Integrarea europeană şi valorile Bisericii*, Renaşterea, Cluj-Napoca, 2011, pp. 367-384.

Turcan, Nicolae, „Creştinismul gândirii slabe şi problema întemeierii", *Tabor* III, (2009), pp. 67-74.

Turcan, Nicolae, „Inutilitatea conceptului de «păcat» în creştinismul gândirii slabe”, *Renaşterea* (2009), p. 5.

Turcan, Nicolae, „Recesivitatea selectivă”, *Tribuna* 149 (2008), p. 26.

Vanhoozer, Kevin J. (ed.), *The Cambridge Companion to Postmodern Theology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Vattimo, Gianni, *A crede că mai credem: e cu putință să fim creştini în afara Bisericii?* (Biblioteca italiană), traducere de Ştefania Mincu, Pontica, Constanța, 2005.

Vattimo, Gianni, *Societatea transparentă* (Biblioteca italiană), traducere de Ştefania Mincu, Pontica, Constanța, 1995.

Zizioulas, Ioannis, *Ființa eclesială*, traducere de Aurel Nae, Ed. Bizantină, Bucureşti, 1996.

AVRAAM, MODEL AL ASCULTĂRII, AL CREDINȚEI ȘI AL PĂCII

IOAN CHIRILĂ

A scrie un cuvânt dedicat unui coleg este un fapt al recunoştinței manifestat față de împreună călătorul tău pe calea cea strâmtă, față de cel care a ştiut să-ți lase loc ca să păşeşti spre fericire. Nu am încă darul de a scrie portrete, de aceea am ales tema enunțată crezând că prin aceasta ne vom apropia de chipul/modelul stăruinței celei mântuitoare.

Repere biografice: Avraam. Genealogia din *Fac*. 11 ni-l prezintă pe Avraam ca fiind descendent al lui Terah, având ca frați pe Nahor şi Haran. Haran îl are pe Lot, dar va muri înaintea tatălui său, fapt care îl determină pe Avraam să îl ia pe Lot în responsabilitatea sa. Avraam s-a născut pe când familia sa trăia în Urul Caldeii, în Mesopotamia. Cercetările arheologice realizate în Mesopotamia au dat posibilitatea stabilirii unei cronologii a acestei regiuni iar, potrivit acestei cronologii, Avraam s-ar fi născut în vremea dinastiilor Isin sau Larsa (2017-1763 î. Hr.), ceea ce l-ar face contemporan cu Hammurabi (dinastia babiloniană: 1894-1595 î.Hr.), marele rege al primei dinastii de Babilon. Arheologul William Petrie consideră că Hammurabi a trăit în jurul anului 2100 î. d. Hr., datările sunt foarte variate în lumea arheologilor[1]. Kenneth Kitchen optează pentru perioada Isin – Larsa deoarece atunci s-a produs segmentarea Mesopotamiei în oraşe cetăți şi

[1] W. Petrie, *Egypt and Israel*, 1911, p. 17; Henry Sayce îl plasează între 2356-2301; Leonard King, *A History of Babylon*, 1915, p. 319, îl plasează între 2123- 2081, astăzi Hammurabi este plasat între 1792-1750.

au apărut o serie de regi dintre care au fost şi cei cu care Avraam s-a confruntat în cadrul evenimentelor descrise în *Fac*. 15.

Dezbaterile pe tema cronologiei sunt foarte largi[2], nu doresc să le invoc aici, ceea ce doresc să evidenţiez este faptul că Avraam trăieşte într-un mediu care era preocupat de procesul instituţionalizării, a se vedea cazul Hammurabi şi întreaga suită de studii ce încearcă să stabilească legătura dintre Codul său de legi şi Legea lui Moise.

La încheierea mileniului trei, în ultimul sau penultimul deceniu, are loc deplasarea de la Ur la Haran. Motivele acestei deplasări vom încerca mai jos să le extragem din literatura midraşică. Din Haran, însoţit de Lot, el va coborî în Canaan potrivit chemării divine, evenimente ce se realizează în mileniul doi şi care, ca succesiune cronologică, sunt corect relatate în cartea *Facerea*. Persoana sa va fi într-adevăr un model în cadrul religiilor Cărţii, putând fi accesat ca fond din care să se extragă învăţăminte folositoare construirii armoniei irenice între religii.

Receptarea lui Avraam în cele trei religii ale Cărţii. Potrivit afirmaţiilor din Sfânta Scriptură şi Coran, Avraam este primul om care împlineşte voia lui Dumnezeu fără a exista o Lege scrisă în acel moment. El este descris în cartea *Facerea* ca fiind primul om care afirmă în cadrul manifestării credinţei sale principiul credinţei monoteiste. Cu toate acestea, în lungul parcurs istoric al celor trei religii ale Cărţii, înţelesul simbolic şi semnificaţia lui Avraam sunt prezentate diferit.

În cadrul iudaismului, aşa cum este prezentat în cartea *Facerea*, el este epitomizarea/ întruparea ascultării faţă de voia dumnezeiască: prin ascultarea şi împlinirea chemării (*Fac*. 12); prin împlinirea poruncii divine de a se circumcide el şi urmaşii săi de parte bărbătească (*Fac*. 17); prin ascultarea poruncii de a-l alunga pe fiul său Işmael (*Fac*. 21) şi, în final, prin marele act de obedienţă făcut atunci când i se porunceşte să-l aducă jertfă pe unicul fiu rămas, pe Isaac (*Fac*. 22). Împlinirea acestor ascultări statorniceşte legământul dintre Dumnezeu şi Avraam prin care Dumnezeu îi făgăduieşte o descendenţă uriaşă şi un pământ roditor pentru urmaşii săi.

În creştinism, semnificaţia lui Avraam constă în receptarea sa ca model de neclintire în credinţă. În *Romani* 4, meritele lui Avraam

[2] Se poate vedea în acest sens studiul lui Matt McClellan, „Abraham and the Chronology of Ancient Mesopotamia", în *Answers Research Journal* 5 (2012): 141-150.

sunt asociate cu ascultarea față de voia dumnezeiască şi de credința în harul lui Dumnezeu prin care toate sunt plinite. Sfântul Aposol Pavel va spune în *Galateni* 4,21 – 5,1 că părtaşi ai legământului lui Avraam sunt doar cei care dovedesc credința lor în puterea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos. Aşadar, în creştinism, el este model al credinței (*Evrei* 11).

În islam, potrivit Qur'an-ului, Avraam este model de supunere a umanului față de Dumnezeu (acesta este şi înțelesul cuvântului *Islam*) (2:127-128, 37:103), model de luptător împotriva idolatriei (37:83-99), model de împlinitor al poruncilor lui Dumnezeu (2:124), cel care descoperă şi curăță temeliile casei lui Dumnezeu în Mecca (2:125-132) şi realizează revărsarea binefacerilor Sale acolo (13:37). Şi, deşi vechiul Israel şi creştinii propagă monoteismul care reiese din Islam, totuşi, ei nu rămân cu adevărat întru totul în firescul legământului divin, neîmplinind total poruncile Lui (5:12-14) deoarece ei refuză să se supună pe ei înşişi total unității absolute a lui Dumnezeu (9:30). Deci, Avraam nu a fost nici evreu, nici creştin, ci a fost cel mai timpuriu monoteist (*hanif*), unul care s-a supus total voii lui Dumnezeu (*muslim*), nu un idolatru (3:67).

Aşadar, fiecare scriere întemeietoare prezintă un anume atribut al lui Avraam, oferindu-I acestuia un anume înțeles şi un caracter specific diferit de celelalte religii. Această distingere nu trebuie însă receptată total negativ, ci ca modalitate de afirmare a unei identități menite unui dialog care să conducă la transcenderea individualismelor distructive. Un bun exemplu în acest sens este trialogul despre care am putut citi în traducerea recentă *Trialog: evrei, creştini şi musulmani în dialog*[3], acțiune în cadrul căreia am avut fericirea să particip în anul 2008 în Iordania, sub patronajul casei regale haşemite[4].

Am realizat acest scurt excurs cu privire la modul de receptare pentru a observa faptul că notele comune sunt mai multe decât dis-

---

[3] Leonard Swidler, Khalid Duran, Reuven Firestone, *Trialog: evrei, creştini şi musulmani în dialog*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, editori Pr. prof. univ. dr. Ioan-Vasile Leb şi Pr. lect. univ. dr. Gabriel-Viorel Gârdan.

[4] 25-29 mai 2008, Jewish-Christian-Muslim Trialogue: „Dividends from Dialogue: Faith enhancing Business–Business practicing Faith", organizat de Dialogue Institute: Interreligious, Intercultural, International şi Jordan's Royal Institute for Interfaith Studies, Amman, Iordania.

cordanțele şi, tocmai de aceea, în cele ce urmează, vă propun să evidențiem acum detaliat modul de receptare a lui *Avraam în cadrul literaturii haggadice*. Datorită mutării la cele veşnice a reputatului qumranist Geza Vermes, am lucrat în ultima perioadă pe rezultatele cercetării domniei sale. Aşa se face că, în cele ce urmează, voi urmări firul cercetărilor sale dedicate literaturii haggadice, cercetări publicate sub titlul: *Scripture and Tradition in Judaism*[5]. Istoria patriarhului Avraam începe cu relatarea sumară din *Facerea* 11,27-32 în care este relatată genealogia sa cu prilejul mutării familiei sale din Ur în Haran. La fel de rezumativ este textul din *Iosua* 24,2 în care se redă background-ul religios al lui Avraam, adică faptul că Terah, tatăl său, se închina la alți dumnezei. În *Isaia* 29,22 ni se vorbeşte despre Dumnezeu ca Răscumpărătorul lui Avraam dintr-un pericol neprecizat, fapt care se răsfrânge asupra întregii case a lui Israel. Acestor relatări biblic canonice li se adaugă relatarea din *Sefer ha-Yashar*[6], una dintre ultimile rescrieri ale Bibliei (cca. sec. XI d. Hr.) care a fost compusă ca o istorie detaliată a vieții lui Avraam, de la naşterea sa până la sosirea sa în Haran. Cele mai multe dintre datele din *Sefer ha-Yashar* sunt scurte legende adunate din literatura haghiografică, dar inspirația sa este atestată de sursele biblice citate.

Primii cincizeci de ani ai vieții lui Avraam după Sefer ha-Yashar[7]. „Terah, fiul lui Nahor, unul dintre comandanții oştirilor lui Nimrod, s-a bucurat de mare cinste în ochii regelui şi ai slujitorilor săi. Regele şi prinții îl iubeau şi îl lăudau pentru meritele lui. Terah şi-a luat o soție al cărei nume a fost Amitlai, fiica lui Karnabo. Soția lui Terah a rămas însărcinată şi a născut un fiu în zilele acelea. Terah avea şaptezeci de ani când i s-a născut acest fiu. El i-a pus numele Avram nou născutului şi a fost cinstit pentru aceasta de către rege, de către prinți şi de către colegii de oaste.

În noaptea naşterii lui Avram, au venit la casa lui Terah slujitorii lui, toți înțelepții lui Nimrod, toți magii şi a mâncat şi au băut, bucu-

---

[5] Geza Vermes, *Scripture and Tradition in Judaism*, în colecția *Studia Post-Biblica*, vol. 4, E. J. Brill, Leiden, 1973.

[6] *Sefer ha-Yashar,* Ed. L. Goldschmidt, Berlin, 1923.

[7] Traducerea textului este realizată după versiunea engleză oferită de G. Vermes în lucrarea citată mai sus, vezi nota 5, Geza Vermes, *Scripture and Tradition in Judaism,* E. J. Brill, Leiden, 1973.

rându-se împreună cu el în acea noapte. La vremea plecării, înțelepții şi magii lui Nimrod au privit cerul, au privit stelele ce străluceau. Ei au văzut o stea mare ce venea din răsărit străbătând cerul şi spre care alunecau patru stele dinspre cele patru părți ale cerului. Toți înțelepții şi toți magii au privit cu teamă această viziune pentru că înțelegeau că ea este cu referire la prunc. Ei şi-au zis unii altora: Aceasta nu este altceva decât pruncul care I s-a născut lui Terah care va creşte, va înflori şi se va înmulți foarte şi care va aduna sub stăpânirea sa şi a fiilor săi întreg pământul pentru veşnicie. El, şi urmaşii săi de asemenea, vor ucide regi mari, şi le vor lua în stăpânire pământurile lor.

Cu toții au plecat în acea noapte acasă, dimineața, însă, s-au adunat în camera lor de sfat. Ei au vorbit, sfătuindu-se unii cu alții şi zicând: Cu toate că viziunea pe care am văzut-o noi astă-noapte este necunoscută regelui, dacă i-o vom descoperi mai târziu va zice: de ce ați ascuns aceasta față de mine? şi va porunci să fim ucişi cu toții. Aşadar, să mergem acum şi să-I spunem regelui viziunea şi interpretarea acesteia, şi noi vom fi, astfel, sinceri. Şi au făcut aşa[8].

Au plecat cu toții şi au venit în fața regelui şi s-au închinat zicând: Viață lungă regelui! Viață lungă regelui! Noi am auzit că I s-a născut un fiu lui Terah, fiul lui Nahor, conducătorul oştirii măriei voastre. De aceea, ne-am dus noaptea trecută în casa lui, am mâncat pâine, am băut şi ne-am bucurat împreună cu el. Iar când a venit vremea să plecăm la casele noastre ca să ne odihnim, am ridicat ochii noştri către ceruri şi, privind, am văzut că venea o stea mare de la răsărit, ea se mişca foarte repede şi alte patru stele, mai încet alunecau din cele patru părți ale cerului către ea. Slujitorii tăi au fost uimiți de această arătare ce li s-a făcut şi au fost cuprinşi de confuzie şi mirare. Noi considerăm aceasta a fi o revelare şi cunoaştem înțelesul ei. Acest lucru înseamnă, cu adevărat, că fiul născut lui Terah va fi rodnic şi că va spori în sănătate şi prosperitate. El va ucide toți regii pământului şi le va lua pământurile lor pentru sine şi pentru fiii săi şi pentru descendenții săi pentru totdeauna. Acum, o, Rege, stăpânul nostru, noi îți mărturisim cu adevărat ceea ce noi am văzut şi am înțeles în legătură cu acest prunc. Considerăm că este potrivit ca regele să dea tatălui pruncului prețul copilului şi noi îl vom ucide înainte ca

[8] *Ibidem*, p. 68.

el să fie rodnic şi să se înmulțească pe pământ şi înainte ca răul lui să se abată asupra acestor pământuri şi asupra noastră a tuturor, asupra fiilor noştri şi asupra descendenților lor, să distrugem acest rău.

Regele a ascultat cuvintele acestea şi au părut bune în ochii săi. El a trimis sol la Terah şi l-a chemat la el, şi Terah a venit înaintea lui. Regele i-a zis: Am aflat că ți s-a născut un fiu ieri şi că la naşterea sa s-au arătat lucruri minunate pe cer. Acum, dă-mi acest copil mie pentru ca să fie ucis înainte ca răul adus de el să se abată asupra noastră şi eu îți voi da prețul lui şi voi umple casa ta de argint şi aur. Terah a răspuns regelui zicând: am auzit cuvintele tale, o, Rege, domnul meu. Orice plăcere ai, sluga ta ți-o va împlini. Tot ceea ce am eu este în mâinile tale.

Domnul era cu Terah în vremea acestei afaceri cu Nimrod, de aceea Nimrod nu-l putea ucide. Terah a luat pe Avram, fiul său, în taină, pe mama lui şi pe doică şi i-a ascuns într-o peşteră şi în fiecare lună le aducea provizii. Domnul a fost cu Avram şi el a crescut şi a viețuit aici zece ani. Iar Terah i-a dat regelui pruncul unei slujnici ce se născuse în aceeaşi zi."[9]

Relatarea este mult mai amplă. Am selectat această parte de început pentru a putea observa cum în literatura haggadică au fost create explicații pertinente pentru acele secvențe din viața patriarhului despre care nu se vorbeşte în chip explicit în Sfânta Scriptură. În cazul de față, primim o explicație cu privire la textul din *Isaia* 29, 22 unde ni se vorbeşte despre răscumpărarea de către Dumnezeu a lui Avraam.

Analiza textului din *Sefer ha-Yashar* ne duce cu gândul la episodul magilor din *Matei* 3, dar şi la textele care vorbesc despre prețul de răscumpărare pe care fiecare evreu trebuia să-l dea Templului pentru întâiul născut de parte bărbătească (*Lc*. 2,22-24). Credem că se poate vorbi despre o influență certă din partea textelor noutestamentare asupra unor secvențe din literatura haggadică.

Credința lui Avraam nu este o virtute născută în chip automat în făptura sa. După ce a venit din peşteră în casa părinților, trăind alături de Noah şi Sem, a învăța rânduiala Domnului şi căile Lui. Avram l-a cunoscut pe Domnul pe când avea trei ani şi a mers pe calea Lui până la moarte.

---

[9] *Ibidem*, p. 69.

Edificarea credinței lui Avraam. Midraşul vorbeşte despre faptul că, încă de la vârsta de trei ani, Avram l-a cunoscut pe Dumnezeu. După venirea sa în casa lui Noe, el creşte alături de Sem în rânduielile Domnului şi în căile Lui. „Toți copii pământului greşeau grav împotriva lui Dumnezeu în acele zile şi se războiau împotriva Lui. Ei, slujind dumnezeilor străini, au uitat pe Domnul cel care a făcut pământul şi toate de pe el. Toți fiii pământului şi-au făcut idoli pentru ei, dumnezei de lemn şi de piatră care nu puteau nici să-i audă nici să-i vadă ori să le vorbească. Regele şi slujitorii săi, Terah şi casa lui, erau printre cei dintâi între cei care slujeau şi se închinau lemnului şi pietrei în acele zile”[10].

„Avram, fiul lui Terah, a crescut în casa lui Noe în acele zile. Nici unul dintre oameni nu cunoştea aceasta şi Domnul era cu el. El i-a dăruit o inimă plină de afecțiune şi înțelepciune/înțelegere şi astfel el a cunoscut că toate lucrurile din acea generație erau în van şi că toți dumnezeii cărora se închinau ei erau închipuiri fără valoare.

Avram văzu soarele deasupra pământului şi îşi zise în inima sa: iată, soarele care străluceşte peste întreg pământul este Dumnezeu şi i-a slujit lui. El s-a închinat soarelui în acea zi şi s-a rugat lui. Când a venit seara şi soarele a dispărut ca întotdeauna, Avram a zis în inima sa: Ei bine, acesta nu poate fi Dumnezeu![11]

Din nou a zis Avram în inima sa: cine este Cel care a făcut cerurile şi pământul şi neamul omenesc de pe fața întregului pământ? Unde este El?” La fel s-a întâmplat cu luna şi stelele, ba chiar despre cele de pe pământ a zis: „Acestea nu pot fi dumnezeu, nu pot fi divinitatea care le-a creat pe toate şi tot pământul, toți oamenii, ele nu sunt decât slujitoare ale Lui.” La vârsta de cincizeci de ani se întoarce în casa tatălui său[12].

Atunci când regele uitase deja de afacerea lui Avram, el se întoarce în casa tatălui său şi în una dintre zile îl întreabă: „Spune-mi, tată, unde este Dumnezeu creatorul cerului şi al pământului şi al fiilor oamenilor care locuiesc pe pământ, şi al meu şi al tău? Terah îi răspunde fiului său: chiar aici, cel care a creat toate este cu noi în casă. Avram îi zice: Te rog, domnul meu, arată-mi-l! Iar Terah i-a arătat idolii săi,

---

[10] *Ibidem*, p. 70.
[11] *Ibidem*, p. 70.
[12] *Ibidem*, p. 71.

atunci Avram a luat un târnăcop, a intrat în camera idolilor şi i-a sfărâmat pe toți, apoi a pus târnăcopul în mâna unui idol mare care era acolo şi a plecat." Terah avea doisprezece idoli şi le slujea mult.

„Terah, tatăl său, veni acasă şi auzi zgomotul târnăcopului în camera idolilor. Alergă spre această cameră a idolilor, dar Avram nu mai era acolo. Intră în cameră şi găsi toți idolii răsturnați şi sfărâmați, târnăcopul era în mâna unui idol mare, ce era în mijlocul lor, care nu fusese sfărâmat şi prânzul pe care Avram li-l pregătise era în fața lor. Terah văzu aceasta şi mânia lui era nestăpânită, de aceea ieşi şi merse în camera lui Avram. Îl găsi stând acolo şi-i zise: ce este aceasta, ce ai făcut idolilor mei?

Avram răspunse: Nimic, domnul meu, eu doar am pregătit o ofrandă, un prânz, pentru ei. Dar când am aşezat prânzul aproape de ei, ei şi-au întins mâinile lor ca să mănânce în fața celui mai mare care era în mijlocul lor şi care îşi întinsese mâna ca să mănânce. Cel mare văzu ce făceau ei şi I se aprinsese mânia împotriva lor. El se duse şi luă târnăcopul care era în casă şi apropiindu-se de ei îi sfărâmă pe toți. Iată, târnăcopul este încă în mâinile lui, tu poți să vezi aceasta.

Mânia lui Terah s-a aprins împotriva fiului său când spunea aceste cuvinte şi îi zise cu furie: ce sunt cuvintele acestea pe care le spui? Mă minți. Este duh şi suflet în aceşti dumnezei, au ei putere să facă ceea ce spui tu? Nu sunt ei lemn şi piatră? Eu sunt cel care i-a făcut pe ei. Pot ei să-ți asculte rugăciunea atunci când strigi către ei? zise Avram."[13]

Mărturisirea credinței şi izbăvirea lui Dumnezeu. Distrugerea idolilor lui Terah a fost adusă la cunoaşterea regelui Nimrod. Acesta l-a chemat pe Terah şi el a recunoscut că, atunci când a făcut târgul cu regele, nu a respectat întru totul ceea ce a făgăduit, pruncul pe care i l-a vândut era tot un fiu al său pe care l-a dobândit de la o concubină în aceeaşi zi şi astfel l-a salvat pe Avram. Dar Avram acum l-a dezamăgit. Regele a trimis trei slujitori ca să-l aducă pe Avram şi împreună cu el pe Haran despre care Terah a spus că l-a sfătuit să facă acest schimb al fiilor. Avram a mărturisit în fața regelui aceleaşi cuvinte pe care le spusese tatălui său. Numai că despre Avram se spuseseră regelui cuvinte grele şi-i cereau ca „acela care l-a blestemat pe rege este

[13] *Ibidem*, pp. 71-72.

vrednic să fie spânzurat pe lemn. Dar întrucât el disprețuieşte idolii noştri este vrednic să fie ars în cuptor". Când l-au văzut înțelepții şi magii în fața regelui, au început a striga: nu este oare acesta pruncul la care acum cincizeci de an s-au arătat pe cer stelele? Şi îl osândeau. Avram şi Haran au fost condamnați ca să fie aruncați în cuptorul cu foc şi să fie ținuți acolo trei zile şi trei nopți.

„Domnul a fost milostiv cu Avram. El s-a pogorât în foc şi l-a salvat, nefiind ars. Toate funiile cu care a fost legat Avram au ars, dar Avram a fost eliberat şi el umbla în mijlocul focului. Dar Haran a murit după ce a fost aruncat în foc. El a ars şi s-a prefăcut în cenuşă pentru că inima lui nu era cu adevărat alipită de Domnul. O flacără s-a ridicat peste oamenii care i-au aruncat acolo şi toți au fost arşi în foc, murind doisprezece dintre acei slujitori.

Avram a umblat prin mijlocul focului trei zile şi trei nopți. „Regele şi slujitorii săi au văzut această minune şi au venit cu toții şi I s-au închinat.

După moartea lui Nimrod, Avram l-a sfătuit pe Terah să plece împreună în Canaan pentru ca nu cumva urmaşul lui Nimrod să-l asuprească. Astfel, ei pleacă şi se aşează o vreme în Haran.

Episodul pedepsirii lui Avram este construit în acelaşi fel cu episodul celor trei tineri în cuptorul cu foc din cartea *Daniel* 3. Similitudinile sunt evidente, nu mai trebuie explicate. Mai există un aspect vrednic de a fi remarcat întrucât el este reluat de Sfântul Apostol Pavel în *Epistola către Filipeni* 1: „spânzurat pe lemn".

Aceste note comune între textul creat în midrash şi textul biblic creştin ne arată faptul că Avraam poate fi un punct de convergență între cele trei religii ale Cărții, deşi există mereu tendința de a fi acaparat doar de unii, a se vedea cazul Qumranului şi lectura exclusivă iudaică.

Pentru a avea o imagine şi mai largă cu privire la modul de receptare a lui Avraam în iudaism, aş vrea să prezint câteva aspecte din preocupările lui Filon cu privire la Avraam în *De Abrahamo* şi în *De Migratione Abrahami*.

Filon, despre Avraam. Două dintre cele treizeci şi cinci de tratate ale lui Filon sunt expres dedicate lui Avraam. Parcurgând literatura midraşică, mi-am pus întrebarea: de ce nu au fost suficiente aceste lucrări ale lui Filon, de ce era nevoie de constructul talmudic?

Răspunsul vine atunci când observi că receptarea lui Filon în iudaism este târzie. Targumele, Midraşul şi Haggada au încercat să contureze mereu o identitate clară iudaică, să ofere un model complet într-un limbaj captivant. De aceea, discursul pare simplu, deşi vine mai totdeauna să spulbere zonele de interogare ce pot genera ezitări.

Abordarea lui Filon este extrem de exactă, uneori rămâne în cadrele analizei filologice, alteori plonjează în sfera alegoriei, dar, în ambele situații, voieşte să ne ofere lecții practice de reconfigurare morală a propriei noastre existențe. Acum mă voi opri fugitiv la câteva secvențe din Filon şi plec de la unele afirmații pe care le-am realizat în studiile anterioare dedicate lui. El ni-l prezintă pe Avraam ca fiind un simbol al virtuții, al virtuții dobândite ca fruct al învățării[14]. Filon ne spune că în Avraam Legea se confundă cu credința, aşadar credința lui Avraam este în fapt o întrupare a Legii înainte de Lege. *Veveon agaton I pros Theon pistis… oti o men ekinis pepistevkos apisti Theo, o d' apiston ekinis pepistevke Theo*.

Ca şi în cazul unor midraşe şi fragmente[15] din perioada primelor două secole după Hristos, Filon vorbeşte despre o perioadă caldeică a vieții lui Avraam, dar şi el vorbeşte despre trei migrări: la Haran, în deşert, în Egipt. Din perioada caldaică se iese prin învățare, prin contemplarea creației. Aceasta te face să te ridici deasupra materialității. Iată ce zice în *De migratione*: „Dumnezeu voieşte ca sufletul omului să se curețe, să se purifice, şi începe prin a-i da un punct de plecare (*didosin aforimin eis sotirian*)[16] pe calea împlinirii mântuirii: ca el să părăsească cele trei domenii ale corpului, ale senzațiilor şi ale cuvântului exprimat. Or, pământul este dat ca simbol al corpului, parentajul este ca simbol al senzațiilor, şi casa tatălui tău ca simbol al cuvântului. Pentru ce? Pentru că trupul îşi are originea în pământul din care a fost luat şi în care se va întoarce după cum mărturiseşte Moise „Tu eşti pământ şi în pământ te vei întoarce" (*Fac*. 3,19). El vrea să spună că trupul s-a format ca un ansamblu/ca unitate – *anthropian morphi* prin lucrarea lui Dumnezeu care a modelat

[14] *De Abrahamo*, II,51: *o men gar protos epiklisin Avraam simbolon didaskalikis*.

[15] Targumul Neofiti, Targumul fragmentar, a se vedea Geza Vermes, *Scripture and Tradition in Judaism*, pp. 193-224.

[16] *De migratione Abrahami*, I,2-6, p. 95, Introduction, traduction et notes par Jacques Cazeaux, s. j. Editions du Cerf, Paris, 1965.

țărâna în chip de om, este firesc ca ceea ce se dizolvă, să se dizolve în părțile din care a fost alcătuit. Cât despre senzație, ea are acelaşi părinte şi este soră cu gândirea, ea constituie cuplul irațional–rațional, pentru că cele două sunt părți ale sufletului, iar sufletul este unul. Cuvântul este casa tatălui pentru că, dacă duhul tatălui nostru cel bun care seamănă în fiecare parte a sufletului puterile izvorâtoare din el, şi astfel împarte lucrările, toate asigurând cu grijă tutela generală, casa unde el rezidă la o parte de casa în întregul ei este cuvântul. Reşedința unui om este căminul, reşedința spiritului este cuvântul… iată de ce Moise spune despre cuvânt că este casa duhului, dar Dumnezeu are propriul cuvânt, este acesta o casă? Ne răspunde ascetul Iacob: „aceasta nu este altceva decât casa Domnului" (*Fac*. 28,17), iar sufletul este casa lui, singur sufletul – *psihi monos os psihi katalanvanomenos*." A ieşi însemnează, în acest caz, a te despărți de pământ, de senzație şi de cuvânt, de cele ce înrobesc şi a te dedica contemplării celei izbăvitoare din care credința creşte, nădejdea se întăreşte şi iubirea rodeşte unirea cu Dumnezeu.

Descrierile exegetice ale lui Filon sunt foarte ample, doream acum doar să arăt că omul este destinat curățirii/purificării în vederea unirii cu Dumnezeu, în vederea cunoaşterii faptului că „ce este această locuință a lui Dumnezeu dacă nu Cuvântul anterior tuturor celor create, este Cuvântul" prin care au fost create şi sunt conduse toate.

Aşadar, literatura haggadică aduce completări importante cu privire la genealogii şi evenimente, făcând ca discursul istoriei mântuirii să fie şi mai aproape de fiecare dintre noi. Exegeza lui Filon te duce în imediata locuire a Cuvântului atunci când păşeşti pe calea învățămintelor lui Avraam, iar acum la noi, pe calea, adevărul, viața – Hristos Cuvântul. Întâlnindu-ne cu Scriptura, ne întâlnim cu acest tip de locuire a Cuvântului, locuire pe care ne-o dorim şi în chip deosebit i-o dorim sărbătoritului. La mea esrim, comer!

"IATĂ MIELUL LUI DUMNEZEU, CEL CE RIDICĂ PĂCATUL LUMII"! (IN 1,29)
- o perspectivă a hristologiei ioaneice -

STELIAN TOFANĂ

1. Preliminarii – Poziționarea critică a mărturiei

În Evanghelia a IV-a prezența și rolul lui Ioan Botezătorul sunt direcționate de autor exclusiv spre revelarea lui Iisus. Mai precis, întreaga atenție a evanghelistului, concentrată asupra persoanei lui Ioan Botezătorul, este axată pe accentuarea rolului acestuia de mărturisitor al lui Iisus.

Într-o serie de profunde mărturii, înregistrate de evanghelistul Ioan, Sf. Ioan Botezătorul îl identifică pe Iisus ca fiind Mielul lui Dumnezeu (1,29), Cel Preexistent, adică Cel ce există din veci (1,30) și Purtător al Duhului Sfânt (1,32-34): *„Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii....a fost înainte de mine, fiindcă mai înainte de mine era...am văzut Duhul coborându-se, din cer, ca un porumbel și a rămas peste El".* Raymond Brown, în comentariul său la Ioan, este de părere că în acest text Ioan Evanghelistul dezvăluie, prin gura Botezătorului Domnului, o întreagă hristologie.[1] Așa cum se poate observa, autorul evangheliei nu e preocupat deloc de sublinierea motivului pentru care Iisus vine la Ioan, ci întreaga sa atenție este concentrată pe

[1] „John unfolds for us here on the lips of John the Baptist a wohle christology" (cf. Raymond Brown *The Gospel According to John I-XII*, Garden City, New York, 1966, 58).

conținutul proclamării solemne a Înainte-Mergătorului Domnului, situată în contextul unei revelări mesianice.[2]

Lista de titluri atribuite lui Iisus și inaugurate prin mărturia lui Ioan, continuă, de altfel, pe tot parcursul capitolului I, precum: „Rabbi" (1,38.49), „Messia-Hristos" (1,41), „Fiul lui Dumnezeu" (1,49), „Regele lui Israel" (1,49), „Fiul Omului" (1,51), completând oarecum toate nunațele hristologiei ioaneice.[3]

Dar, aceste mărturii ale lui Sf. Ioan Botezătorul, consemnate de autorul evangheliei a IV-a, au constituit și constituie încă, pentru mulți specialiști, subiect de intense dezbateri. Pentru cei familiarizați cu portretul Înainte Mergătorului Domnului, zugrăvit de tradiția sinoptică, este destul de dificil a accepta ideea că Ioan știa de preexistența lui Iisus sau de suferința și patima Sa. În conturarea portretul lui Ioan, tradiția sinoptică pune accentul cu precădere pe rolul său de propovăduitor al pocăinței, de precursor al lui Mesia, dar și de justițiarul timpurilor din urmă. Pentru alți biblişti, în schimb, aceste mărturii nu fac din persoana lui Ioan Botezătorul decât expresia unei teologii hristologice expusă de autorul Evangheliei, astfel că ele par a fi mai mult amprenta unei „creații" teologice a evanghelistului, decât expresia unei reminiscențe istorice.[4]

Problematica este însă mult mai complexă. Se pare că Ioan Evanghelistul prezintă mărturia lui Ioan Botezătorul în contextul unei întregi eshatologii iudaice vechi-testamentare, marcată profund de așteptările mesianice seculare. În acest sens, autorul evangheliei a IV-a nu crează mărturii hristologice pe care să le pună în gura Înainte-Mergătorului Domnului, ci preia și prelucrează o întreagă tradiție referitoare la Botezător și pe care o face, apoi, expresia unei profunde credințe și conștiințe teologice a creștinilor comunității sale legate de misterul Persoanei lui Iisus.

Mărturia lui Ioan Botezătorul „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii" face parte dintr-o secțiune marcată de alte două mărturii (In. 1,30.32-34), și care pot constitui două părți distincte, fie-

---

[2] Cf. George Zevini, *Commentaire spirituel de L' Evangile de Jean*, I, Paris 1995, 47.

[3] Vezi D.A. Carson, *The Gospel According to John*, Grand Rapids, Michigan, 1991, 147.

[4] Vezi amănunte, în acest sens, R. Brown, „Three Quotations from John the Baptist in the Gospel of John", în *CBQ* 22, 1960, 292-298; Francis J. Moloney, *The Gospel of John*, în „Sacra Pagina Series" Collegeville, Minnesota, 1998, 53.

care însoțită de mențiunea că Ioan a botezat cu apă, că L-a văzut pe Iisus, că L-a mărturisit și că înainte nu L-a recunoscut.[5] Ca timp, ea are loc „a doua zi",[6] adică după mărturia lui Ioan Botezătorul în fața delegației ierusalimitene, interesată de propria identitate a Profetului pustiului.

2. Dimnesiunea hristologic-teologică a expresiei „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii"

Mărturia lui Ioan Botezătorul „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii" (In 1,29), se înscrie în cea de-a doua categorie de mărturii, și anume, cele dedicate lui Iisus, și care se succed celor din prima categorie, rostite în fața delegației ierusalimitene, și care au vizat propria persoană a Botezătorului Domnului (In.1,19-28). Acest important titlu mesianic „Mielul lui Dumnezeu" apare de două ori în Evanghelie (1,29.36) și constituie, în același timp, unul dintre marile titluri hristologice ale teologiei ioaneice.[7]

În versetul 1,29 întâlnim pentru prima oară în Evanghelie o *formulă revelatoare* „Iată..."și pe care autorul o folosește în diferite ocazii (Vezi 1,35-37. 47-51; 19,24-27). Rădăcinile acestei formule s-ar părea să se găsească în Vechiul Testament, spre exemplu în I Reg. 9,17, unde putem întâlni o formulare asemănătoare: *„Când Samuel l-a văzut pe Saul, Domnul i-a spus: Iată! Acesta este omul....care va domni peste poporul Meu"*. Oricum, folosirea acestei formule în Noul Testament este specific ioaneică, astfel că, indiferent de materialul tradițional prezent în ea, reconstituirea ei, este de părere R. Brown, poartă amprenta specificității intenției teologice a autorului Evangheliei.[8]

Cât privește însă semnificația și simbolismul expresiei „Mielul lui Dumnezeu – ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ", părerile exprimate de către

---

[5] Iată o prezentare schematică a celor două părți:
1. Iisus – Mielul lui Dumnezeu și Cel Preexistent (1,20-31)
2. Iisus - Posesor al Duhului și Alesul lui Dumnezeu (1,32-34). Vezi George Zevini, *Commentaire spirituel de L' Evangile de Jean*, I, 47.

[6] În ceea ce privește semnificația ioaneică a „zilelor" din cap. 1 și 2 ale Evangheliei a IV-a , vezi G. Zevini, *Commentaire spirituel*, 65-66.

[7] Cf. G. Zevini, *Commentaire spirituel*, 48.

[8] R. Brown, *The Gospel According to John I-XII*, 58.

specialiști sunt din cele mai diverse. În studiul de față mă voi limita la a analiza doar trei dintre ele, fără însă pretenții exaustive de tratare.

a. „Mielul apocaliptic"

O bună parte dintre exegeți sunt de părere că, în exprimarea sa, Ioan Botezătorul, când L-a definit pe Iisus ca „Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii", a văzut în El pe Mielul apocaliptic. C.K. Barett, spre exemplu, într-un studiu al său,[9] dedicat interpretării expresiei respective, este de părere că acesta trebuie să fi fost înțelesul intenționat de Ioan Botezătorul în mărturia sa.[10] C.H. Dodd[11] merge chiar mai departe afirmând că acesta trebuie să fi fost sensul pe care l-a avut în vedere chiar și autorul evangheliei.

Într-adevăr, în apocalipsa iudaică, în contextul judecății finale, apare figura unui „miel" cuceritor care va distruge tot răul din lume. Spre exemplu, în *Testamentul lui Iosif* 19,8 se vorbește de un „miel", care va învinge toate animalele rele și le va supune sub picioarele sale.[12] Iar, în Apocalipsa lui Enoch XC, 38, care se prezintă ca o parte a marii alegorii a animalelor din istoria lumii, apare un taur încoronat, care va veni la sfârșitul lumii, transformându-se într-un miel cu coarne negre.[13]

În Noul Testament figura „Mielului Biruitor" apare în cartea Apocalipsei, în două ipostaze:

---

[9] C.K. Barett, „The Lamb of God", în *NTS* 1, 1954-1955, 210-218.

[10] Un rezumat al interpretărilor specialiștilor care văd în expresia „Mielul lui Dumnezeu", Mielul Apocaliptic, vezi C.S. Keener, *The Gospel of John*, Peabody 2003, Mass: Hendrickson, 452-454.

[11] Vezi C.H. Dodd, *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, Cambridge 1963, 230-238.

[12] Cf. R. Brown, *The Gospel according to John*, 59. Specialiștii sunt de părere că în pasajul menționat s-ar găsi interpolări creștine din lucrarea *Testamentul celor Doisprezece Patriarhi*, dar ceea ce nu ar fi o interpolare se pare că e figura principală a mielului. (cf. Ibidem). Vezi și D. A. Carson, *The Gospel According to John*, 150: „When the Baptist identified Jesus as the Lamb of God who takes away the sin of the world, he probably had in mind the apokalyptic lamb, the warrior lamb, found in some Jewish texts (*1 Enoch 90,9-12; Testament of Joseph 19,8; Testament of Benjamin 3,8* – the latter passages probably, but not certainty, pre-Christian) and picked-out in the Apokalypse 5,5.12; 7,17; 13,8; 17,14; 19,7-9; 21,22-23; 22,1-3)".

[13] Cf. R. Brown, *The Gospel According to John I-XII*, 59.

a. conducător al poporului: *„Căci Mielul, cel ce stă la mijlocul tronului, îi va paște pe ei și-i va duce la izvoarele apelor vieții și Dumnezeu va șterge orice lacrimă din ochii lor"* (7,17)

b. Mielul care va distruge puterile răului pe pământ: *„Ei vor porni război împotriva Mielului, dar Mielul îi va birui, pentru că este Domnul domnilor și Împăratul împăraților și vor birui și cei împreună cu El – chemați și aleși și credincioși"* (17,14). [14]

Ceea ce apare special, în ultimul text, este ideea asocierii în biruință cu Mielul a tuturor celor ce vor fi împreună cu El. Se pare că autorul are în vedere personificarea Mielului și identificarea lui cu Cel ce stăpânește întregul pământ și care nu poate fi altul, potrivit mesajului cărții Apocalipsei, decât Iisus Hristos Biruitorul.

Imaginea Mielului apocaliptic se potrivește, de altfel, foarte bine cu ideile predicii eshatologice ale lui Ioan Botezătorul. Astfel, găsim, în predica sa, avertizarea asupra pedepsei ce va să vină: *„Deci, zicea Ioan mulțimilor care veneau să se boteze de către el: Pui de vipere, cine va arătat să fugiți de mânia ce va să fie?"* (Lc.3,7); ideea că securea stă la rădăcina pomului și că Dumnezeu este pregătit să taie orice pom care nu aduce roadă bună: *„Acum securea stă la rădăcina pomilor; deci, orice pom care nu aduce roadă bună se taie și se aruncă în foc"* (Lc. 3,9). În tradiția sinoptică, atât Matei (3,12), cât și Luca (3,17) exprimă elocventa cruzime a așteptării Botezătorului Domnului asupra judecății ce va să vină: *„A cărui lopată este în mâna Lui, ca să curețe aria și să adune grâul în jitnița Sa, iar pleava o va arde cu foc nestins"*.[15] Concluzia specialiștilor, reprezentând teza de mai sus, este că, potrivit acestei tradiții, nu ar fi deloc neplauzibil faptul ca Ioan Botezătorul să fi putut descrie pe Cel ce avea să vină ca pe Mielul apocaliptic al lui Dumnezeu.

Pe bună dreptate însă, R. Brown socotește că împotriva unei asemenea interpretări a expresiei „Mielul lui Dumnezeu" se pot ridica cel puțin două obiecții:

a. Prima este legată de *diferența de vocabular* în aceste referințe la „miel". Astfel, în textul din Ioan 1,29 cuvântul folosit pentru miel este ἄμνος,, pe când cel din apocalipsă pentru „Mielul apocalip-

---

[14] Vezi și D. A. Carson, *The Gospel According to John*, 149.

[15] O prezentare a poziției sinopticilor, vezi R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*, I Teil, Herders Theologischer Kommentar zum Neun Testament, Freibur-Basel-Wien 1965, 288.

tic" este ἄρνιον. Cu toate că cele două cărți ale Noului Testament, Evanghelia a IV-a și Apocalipsa, par a fi produsul aceluiași mediu specific unui autor comun[16], ele reflectă în mod frecvent diferențe de vocabular. Opțiunea lui Ioan pentru termenul αμνος poate fi determinată, socotește R. Brown, de posibilitățile de nuanțare teologică a cuvântului.[17] Această exprimare este, desigur, o simplă părere, întrucât termenul ἄρνιον nu este mai puțin bogat în posibilități de nuanțări teologice decât ἄμνος, vizavi de semnificația semantică a cuvântului.[18]

b. A doua obiecție se referă la *rolul pe care îl are Mielul lui Dumnezeu*, descris în expresia *„cel ce ridică păcatul lumii".* Asociată expresia cu portretul sinoptic al lui Ioan Botezătorul, și pe care l-am descris mai sus, s-ar putea ca pe buzele lui Ioan, expresia să poată fi interpretată ca o referință la Mielul apocaliptic și la acțiunea sa de distrugere a răului din lume, o imagine nu prea îndepărtată de cea din Apocalipsă 17,14. Ținând cont de așteptările justițiare ale lui Ioan Botezătorul, exprimate de sinoptici, D. A. Carson, precum și alți exgegeți,[19] se exprimă explicit în sensul înțelegerii expresiei *„cel ce ridică păcatul lumii"*, ca referindu-se mai mult la o acțiune de distrugere a păcatului prin actul final al judecății, decât la iertarea și izbăvirea lumii de păcat prin actul jertfei crucii. Dar, lasă loc, totuși, și pentru o altă interpretare. Iată ce scrie el: *„...the impression gleaned from the Synoptics is that he thought of the Messiah as one who would come in terrible judgement and clean up the sin in Israel. In this slight, what John the Baptist meant by „who takes away the sin of the world" may have more to do with*

---

[16] Cei mai mulți specialiști opinează, astăzi, pentru așa-zisa *„Școală Ioaneică"* înțeleasă ca mediu din care au rezultat cele două scrieri. Vezi, în acest sens, D.A. Carson & Douglas Moo, *Introducere în Noul Testament,* Ed. „Făclia", Oradea 2007, 282-291; Alan R. Culpepper, *The Johannine School*, Missoula: SP, 1975; F.M. Braun, „Le cercle Johannique du quatrieme evangile", în *RHPR* 56, 1976, 203-214; Donald Guthrie, *New Testament Introduction*, 252-Illinois USA, 1990, 283; U. Schnelle, *Einleitung in das Neue Testament*, Göttingen 2007, 471-476; R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*, I Teil, 81 urm.

[17] R. Brown, *The Gospel According to John I-XII* , 59.

[18] Vezi și D. A. Carson, *The Gospel According to John*, 150.

[19] Vezi C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge University Press, 1953, 230-238. Referindu-se la textele din Apocalipsă, care vorbesc de Milelul de pe tron, R. Schnackenburg afirmă: *„Das Lamm in der Apok stets mit tÕ ¢rn…on bezeichnet (28 mal), wird zum Sieger der Endzeit"* (cf. *Das Johannesevangelium* I Teil, 287).

judgment and destruction than with expiatory sacrifice". But this does not necessarly mean that John the Evangelist limited himself to this understanding of „Lamb of God".[20]

Dar, paralelismul verbelor ioaneice αρειν (a ridica) și λαω (a distruge), din I Ioan 3, 5 („Și voi știți că El s-a arătat ca să *ridice* - αρη - păcatele") și I Ioan 3, 8 („Pentru aceasta s-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să *strice* - λυση lucrurile diavolului - τα επγα του διαβολου) par a contrazice o astfel de interpretare, având în vedere că textele respective fac, în primul rând, referire la jertfa Crucii, prin care lucrarea diavolului a fost nimicită. Această acțiune nu este doar una a viitorului, ci și una a trecutului și a prezentului.

b. Mielul înțeles ca Robul suferind

O bună parte dintre exegeți văd în expresia „Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii" o aluzie pe care Ioan Botezătorul a făcut-o la „Robul lui Dumnezeu" suferind din profeția lui Isaia: 42, 1-4; 49, 1-6; 50, 4-9; 52, 13 și 53,12.[21]

Problema pe care și-au pus-o exegeții, până astăzi, este dacă expresia are un înțeles individual, sau unul colectiv? Răspunsurile s-au împărțit, în general, în două direcții, în sensul că Robul suferind din textul isaianic ar reprezenta atât pe poporul Israel, cât și un personaj cu înțeles mesianic.[22] De altfel, Isaia vorbește mult, în sens profetic, în cap. 53 al cărții sale, despre patimile lui Iisus Hristos. În mod repetat, Isaia insistă, în viziune profetică, asupra caracterului substitutiv al morții Mântuitorului Hristos, Care își dă viața pentru alții, ca Rob al Domnului. Aceste concepții însă sunt cu totul diferite de cele ale iudeilor, care n-au interpretat niciodată aceste texte,

---

[20] Cf. D. A. Carson, *The Gospel According to John*, 150.

[21] Vezi D. A. Carson, *The Gospel According to John*, 150. R. Schnackenburg este de aceeași părere, deși el vorbește accentuat de teologia pascală ioaneică a expresiei „Mielul lui Dumnezeu" din Evanghelia după Ioan. Iată ce scrie el: *„Wenn hinter dem Joh-Ev eine christliche „Passah-Theologie" sichtbar wird (das ist freilich nicht strikt beweisbar), so legt sich die Beziehung zum Passalamm nahe; aber die sonst nicht nachweisbare eigentümliche Wortverbindung „das Lamm Gottes" verlangt auf jeden Fall auch eine Beziehung zum „Knecht Gottes" von Is 53, der dem Urchristentum wie sicherlich schon Jesus selbst für sein Messiasverständnis so wichtig war"* (cf. *Das Johannesevangelium I Teil,* 288).

[22] Vezi amănunte, în acest sens, Stelian Tofană, *Introducere în Studiul Noului Testament (vol.2). Evangheliile după Matei și Marcu. Documentul Quelle,* Cluj-Napoca 2002, 412 urm.

care vorbeau de Ebed-Yahve sau de Fiul Omului, cu referire mesianică.[23]

Întrebarea care se pune, totuși, este dacă Ioan Botezătorul a avut o asemenea înțelegere a Mielului lui Dumnezeu, sau este doar viziunea evanghelistului?[24] Teologul I. de la Potterie într-un articol,[25] dedicat acestei problematici, a adunat și expus într-un mod academic argumentele referitoare la prima întrebare. O astfel de teză se izbește însă de faptul de a nu putea afla în toate evangheliile sinoptice vreo referință care să indice faptul că Ioan Botezătorul va fi văzut în Iisus pe Cel ce avea să sufere și să moară pentru popor.

Este, de asemenea, așa cum am afirmat mai sus, greu de găsit vreo mărturie potrivit căreia, înainte de era creștină, Mesia să fi fost identificat cu Robul suferind, sau ca acest personaj misterios să fi intrat în galeria figurilor eshatologice așteptate. Nici comunitatea de la Qumran nu avea o teologie a unui Mesia suferind.[26] Este adevărat că în manuscrisele comunității qumranite se găsesc pasaje din cartea profetului Isaia cu referire la Ebed-Yahve suferind, dar R. Brown[27] crede, citându-l și pe H. Ringgren,[28] că esenienii aplicau aceste texte mai degrabă la propriile lor suferințe îndurate pentru alții, decât la o persoană mesianică, eshatologică, ca cea Robului Suferind. Dar, în ciuda acestor speculații, nu există nici dovezi împotriva faptului că Ioan Botezătorul ar fi putut avea, totuși, și o astfel de concepție despre Hristos.

---

[23] Stelian Tofană, *Studiul Noului Testament*, Curs pentru anul I de studiu, Cluj-Napoca 2005, 165.

[24] Referitor la această problematică, D. A. Carson notează faptul că o bună parte a exegeților moderni ridică aceste întrebări: *„Modern Christians are so familiar with the entire clause that it takes an effort of the imagination to recognize that, before the coming death of Jesus, it was not an obvious messianic designation. The fact was prompted the majority of modern interpreters to deny that John the Baptist made any such declaration. In their view, the entire account is a literary creation by the Evangelist who, writing as a Christian, understands that Jesus is the lamb of God, and then projects this understanding back on the Baptist."* (cf. *The Gospel According to John*, 148-149). Pentru un rezumat complet al viziunii evanghelistului Ioan asupra temei „Mielului lui Dumnezeu" vezi C.S. Keener, *The Gospel of John*, Peabody, Mass: Haendrickson, 2003, 452-454.

[25] I. de la Potterie, „Ecco l'Angelo di Dio", în *BibQr* 1, 1958, 131-134.

[26] Vezi J. Carmignac, *Christ and the Teacher of Righteousness*, Baltimore: Helicon 1962, 48-56.

[27] R. Brown, *The Gospel according to John*, 60.

[28] H. Ringgren, *The Faith of Qumran*, Philadelphia: Fortress, 1963, 196-198.

Cât privește a doua presupunere, cea legată de viziunea evanghelistului asupra sensului expresiei „Mielul lui Dumnezeu", în înțelesul lui Ebed-Yahve suferind, din exprimarea isaiană, părerile specialiștilor sunt din nou împărțite. La o primă vedere s-ar părea că există similitudini între textul Evangheliei a IV-a și textul isaian care vorbește de Robul lui Dumnezeu suferind. În descrierea pe care Ioan Botezătorul o face lui Iisus par a exista două paragrafe în 1,32-34, care pot fi relaționate temei Robului Domnului. Astfel, în versetul 1,32 Ioan Botezătorul afirmă că a văzut Duhul Sfânt coborând peste Iisus și rămânând peste El: *„Și a mărturisit Ioan zicând: Am văzut Duhul coborându-se, din cer, ca un porumbel și a rămas peste El"*, iar în 1,34 își exprimă propriul său crez despre Iisus, mărturisindu-L ca fiind Fiul lui Dumnezeu: *„Și eu am văzut și am mărturisit că Acesta este Fiul lui Dumnezeu"*.

În textul lui Isaia 42,1 găsim referințe asemănătoare la Robul Domnului și pe care, se pare că, sinopticii le relaționează cu botezul lui Iisus de către Ioan: „Iată! Sluga Mea pe care o sprijin, *Alesul Meu*, întru care binevoiește sufletul Meu. Pus-am *peste El Duhul Meu*..." (vezi și Mc. 1,11). Iar în Isaia 41,1 întâlnim chiar expresia *„Duhul Domnului este peste Mine"* (comp. Lc.4,18).[29] Toate aceste texte ar putea duce la concluzia că evanghelistul Ioan face o legătură între „Robul Domnului" din Isaia 42 și „Robul Domnului" din Isaia 53.

Dar, în coordonatele „Robului suferind", Iisus apare și în altă parte în Evanghelia după Ioan, și anume, în 12,38: *„Ca să se împlinească cuvântul proorocului Isaia, pe care l-a zis: Doamne, cine a crezut în ceea ce a auzit de la noi? Și brațul Domnului cui s-a descoperit?"* (comp. Is.53,1)

Dar, având în vedere că similitudini cu textul isaian par a avea și alte fragmente din alte cărți ale Noului Testament, așa cum am indicat mai sus, putem ajunge la următoarea concluzie: Tema „Robului suferind" era destul de familiară creștinilor celei de a doua părți a veacului întâi creștin. Prin urmare, asocierea sensului expresiei „Mielul lui Dumnezeu" înțelesul isaian al temei „Robului suferind" nu poate fi socotită nicidecum o invenție sau o creație proprie a autorului Evangheliei a IV-a.

---

[29] Menționăm că toate aceste referințe ale profetului Isaia la Ebed-Yahve le găsim în a doua parte a cărții sale (40-55; 61)

c. Înțelesul expresiei „Mielul lui Dumnezeu" ca „Miel Pascal"[30]

Cea mai mare parte însă a exegeților sunt adepții ipotezei potrivit căreia expresia „Mielul lui Dumnezeu" ar trebui înțeleasă în sensul referirii la semnificația cultică a „Mielului Pascal" la evrei, și apoi, profund spirituală, la creștini.[31] Rudolf Schnackenburg afirmă, de altfel, faptul că, o exegeză corectă a textului mărturiei lui Ioan Botezătorul nu poate trece cu vederea profunda legătură cu simbolismul și cu semnificația Mielului Pascal iudaic, dar și faptul că în spatele unei astfel de mărturii se găsește o întreagă teologie ioaneică pascală.[32] Iată ce scrie el, în acest sens: *„Wer den Bildcharakter des Lammes ernst nimmt, wird auch den Gedankenkreis vom Passahlamm nicht ausschlißen wollen, der im Urchristentum ebenfalls einen beträchtlichen Raum einnimmt und nach Joh 19,36 für Jesu Sterben bedeutsam ist...Auch hinter anderen Stellen des Joh-Ev könnte noch eine an das Passah anknüpfende Theologie stehen, die ihre „Sitz in Leben" wohl in urchristlichen „Passah" Feiern (an Stelle der Judischen, aber mit ganz neuen Gestalt) hatte"*. [33]

Probabil că aceasta va fi fost și intenția evanghelistului, când a consemnat mărturia lui Ioan Botezătorul despre Iisus. O astfel de interpretare conferă, de fapt, hristologiei ioaneice mai mult suport real în accentuarea obiectivă a jertfei lui Iisus Hristos, decât plasarea ei într-un plan mai mult metaforic și speculativ.

De altfel, argumentele aduse în sprijinul unei astfel de interpretări sunt relevante. Iată câteva:

1. Mielul Pascal era un miel real, pe când interpreatrea mielului în înțelesul de „Robul suferind" pare a fi un element izolat și neesențial în descrierea morții „Robului Domnului"

---

[30] R. Brown este de părere că interpretarea expresiei „Mielul lui Dumnezeu" în sensul identificării ei cu înțelesul temei isaiane „Ebed Yahve" este predilectă exegezei apusene, pe când cea a „Robului suferind" ar fi specifică exegezei răsăritene. Vezi *The Gospel according to John*, 61.

[31] Amănunte legate de semnificația Mielului Pascal la evrei, vezi Stelian Tofană, „Sensurile jertfei Mielului Pascal", în *Studia Theologia Orthodoxa*, nr. 1, Cluj- Napoca, 1992, 17-33.

[32] A se vedea teologia pascală a cap. 6. În acest sens, semnificativă este contribuția teologului B. Gärtner, *John 6 and the Jewish Passover*, Lund-Kopenhagen 1959.

[33] *Das Johannesevangelium*, I Teil, 286-287. O dezvoltare a acestei teme, vezi, T. Holtz, *Die Christologie der Apokalypse des Johannes*, Berlin 1962, 39-47; G Ziener, „Joh-Ev und urchristliche Passahfeier", în *BZNF* 2, 1958, 263-274; G. Walter, *Jesus, das Passahlamm des Neuen Bundes*, Gütersloch 1950.

2. Simbolismul „Paștelui" în Evanghelia a IV-a este un element definitoriu al hristologiei ioaneice și este asociat întotdeauna morții lui Iisus. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în gândirea creștină, Mielul ridică păcatul lumii întregi prin moartea sa. În Ioan 19,14 evanghelistul arată că Iisus a fost condamnat la moarte cândva la amiaza zilei dinainte de Paști, iar acela era chiar momentul în care preoții se pregăteau să junghie la templu mieii pascali.

3. În faptul relatat din 19,36, și anume, că nu i s-a zdrobit lui Iisus, pe Cruce, nici un os, după ce Pilat este rugat să îngăduie să se zdrobească fluierele picioarelor celor trei răstigniți (In.19,31), autorul vede o împlinire a Scripturii, referirea fiind făcută la textul din cartea Ieșirii 12,46, unde se relatează că nici un os al Mielului pascal nu era zdrobit: *„Să se mănânce în aceeași casă; să nu lăsați pe a doua zi; carnea să nu o scoateți afară din casă și oasele să nu le zdrobiți"*.

4. În cartea Apocalipsei, o altă scriere ioaneică, unde apare același simbolism al Paștelui legat de jertfă, Iisus este prezentat de mai multe ori ca „Mielul" înjunghiat: *„Și am văzut, la mijloc, între tron și cele patru ființe și în mijlocul bătrânilor, stând un miel înjunghiat...."*(5,6); apoi „Cântarea lui Moise" (15,3) este cântarea Mielului: *„Și ei cântau cântarea lui Moise, robul lui Dumnezeu, și cântarea Mielului, zicând: mari și minunate sunt lucrurile Tale, Doamne Dumnezeule, Atotțiitorule! ..."*.[34] Mai mult, în 5,9 se menționează sângele răscumpărător al Mielului, o referință special dedicată simbolismului pascal iudaic, în care semnul făcut pe ușorii ușii, cu sângele mielului (Ieș.12,7), a cruțat casele israeliților de moartea întâilor născuți: *„Și cântau o cânatre nouă, zicând: Vrednic ești să iei cartea și să deschizi pecețile ei, fiindcă ai fost înjunghiat și ai răscumpărat lui Dumnezeu, cu sângele Tău, oameni din toată seminția și limba și poporul și neamul"*. [35] Asemănarea dintre sângele mielului uns pe ușorii și pragul de sus al ușii caselor israeliților și sângele Mielului jertfit pentru izbăvirea de păcat, este evidentă. Astfel că, din momentul în care creștinii au început să-l compare pe Iisus cu mielul pascal iudaic și să facă legătura între semnificația sacrificiului celui din urmă și jertfa Mântuitorului Hristos, ei nu au ezitat să folosească în spațiul cultic un limbaj sacrificial: *„Hristos, Paștele nostru, s-a jertfit pentru noi* – γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός " (I Cor 5,7).

---

[34] Vezi și Andreas J. Köstenberger, *John,* Baker Exegetical Commentary on the New Testament, Grand Rapids, Michigan, 2004, 68.

[35] A se vedea amănunte, în acest sens, R. Brown, *The Gospel according to John*, 62.

5. În I Petru 1,18-19, Apostolul Petru îi asigură pe cititorii creștini ai epistolei sale că au fost eliberați cu sânge scump, ca al unui miel (ἄμνος) nevinovat și neprihănit, și anume, cu sângele lui Iisus Hristos: *„Știind că nu cu lucruri stricăcioase, cu argint sau cu aur, ați fost răscumpărați din viața voastră deșartă, lăsată de la părinți, ci cu scumpul sânge al lui Hristos, ca al unui miel nevinovat și neprihănit* – ñj ¢mnoà ¢mèmou kaˆ ¢sp… lou". Aceste atribute ale lui ἄμνος, și anume ¢mèmou (nevinovat) și ¢sp…lou (neprihănit) aduc aminte de Ieșire 12,5, unde era specificat faptul de-a fi sacrificat pentru Paște un miel fără meteahnă: *„Mielul să fie de un an, parte bărbătească și fără meteahnă".*[36]

Așadar, într-o astfel de profunzime de înțelegere a semnificației conceptului de „Miel pascal", funcția și menirea de ridicare a păcatului lumii de către „Mielul Pascal" prin excelență, Iisus Hristos, a putut fi relativ ușor fixată în limbajul cultic și teologic al primilor creștini. Ideea ștergerii păcatului lumii prin jertfa Mielului Iisus este cât se poate de bine exprimată și în literatura patristică. În acest sens, Sf. Ciril al Alexandriei scria: *„Dar acum, Mielul adevărat, zugrăvit odinioară prin ghicituri, victima nepătată, Se aduce ca o jertfă pentru toți, ca să șteargă păcatul lumii, ca să surpe pe dezorganiztorul lumii întregi, murind pentru toți ca să desființeze moartea, ca să dezlege blestemul nostru...să Se facă firii omului început a tot binele, dezlegare a stricăciunii, pricinuitorul vieții veșnice...cale spre Împărăția cerurilor."*[37]

Continuând ideea anterioară, dar adăugând și pe cea a legăturii intriseci dintre Iisus Hristos și umanitatea asumată în firea sa omenească, același Sfânt Părinte afirma: *„A murit Unul pentru toți, pentru că toate sunt în El...a murit Unul pentru toți, ca toți să viețuim în El. Căci Mielul, înghițând moartea pentru toți, a eliminat-o pentru toți din El, căci toți eram în Hristos, Care a murit din cauza noastră și a înviat pentru noi...".*[38]

---

[36] Este adevărat că în traducerea greacă a Pentateuhului se folosește de obicei pentru cuvântul „miel" termenul πρόβατον și nu ἄμνος. Faptul însă că cele două cuvinte sunt foarte apropiate ca sens se poate vedea din Isaia 53,7, în pasajul „Ebed-Yahve", unde πρόβατον (oaie) și nu ἄμνος. (miel) apar în paralel. Așadar, diferența de vocabular nu este semnificativă pentru a putea pune sub semnul întrebării identificarea de sens și semnificație simbolică noutestamentară între „mielul pascal" vechitestamentar și „Mielul Pascal" noutestamentar.

[37] Cf. Sf. Ciril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, PSB 41, București 2000, 133.

[38] Sf. Ciril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, 134. Vezi o accentuare a ideii de jertfă expiatoare asociată cu sintagma „Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul

În acest cadru de referințe la legătura de semnificație cultică și sacrificială dintre Mielul Pascal iudaic și Iisus Hristos - Mielul Noului Testament, Părintele Dumitru Stăniloae evidențiază trei deosebiri:

a. „Mielul lui Dumnezeu" adus jertfă mântuiește, de fapt, ca jertfă adusă Tatălui, pe cei cu care se unește, făcându-i și pe ei fii ai lui Dumnezeu prin har, jertfiți Tatălui, fii ai Lui de negrăită valoare. Mielul Pascal al Vechiului Testament închipuia doar acestea.

b. „Mielul lui Dumnezeu", fiind unul singur, îi unește între ei și pe cei ce-L mănâncă. De aceea, limbajul liturgic folosește pentru primirea Trupului și Sângelui lui Hristos cuvântul „împărtășire", ceea ce implică rămânerea neconfundată a lui Hristos în noi.

c. Iisus Hristos, trecând la Cina cea de Taină, pe cei ce au crezut în El, de la mielul ce-L preînchipuia pe El, la El însuși, a trecut totodată de la folosirea mielului ca chip, la folosirea pâinii, declarând însă pâinea trupul Său, iar vinul, sângele Său, ale Mielului conștient jertfit.[39]

La toate aceste teorii, unii exegeți moderni au mai adăugat, în ultimul timp, o ipoteză nouă potrivit căreia sintagma „Mielul lui Dumnezeu" (1,29) este o simplă paralelă la cea de „Fiul lui Dumnezeu" (1,34).[40] Paralelismul literar însă, de care depinde această reconstrucție, pare cu totul neverosimil și neconvingător, teoria neputând să explice motivul pentru care ar trebui aleasă o astfel de alternativă.

Ca o concluzie generală, se poate afirma că Ioan evanghelistul, când a consemnat episodul mărturiei lui Ioan Botezătorul, a avut în vedere ambele sensuri ale expresiei „Mielul lui Dumnezeu", atât cel de *„Rob al Domnului"*, care suferă, cât și cel de *Miel sacrificat*, care prin suferință și moarte a realizat izbăvirea din păcat a lumii întregi.[41]

---

lumii", și la L. Morris, *The Gospel according to John*, Revised Edition. New International Commentary on the New Testament, Grand Rapids, Eerdmans, 1995, 130: *„This „God's Lamb" will take away sin, presumably by means of a sacrificial, substitutionary death"*; George Zevini, *Commentaire spirituel de L' Evangile de Jean*, 48: *„Dans l'Évangile de Jean, Jésus est l'Agneau de Dieu qui, par sa venue dans l'obéissance et son oeuvre révélatrice et expiatrice, fruit de l'amour, enlève les péchés en les portant personnellment. Il clôt le temp du péché et réalise, victorieux, les promesses de Dieu dans le temps du salut* (cf. I Jn 3,5-6)".

[39] Vezi Dumitru Stăniloae, *Chipul evanghelic al lui Iisus Hristos*, Sibiu 1991, 27-29. O accentuare asemănătoare a acestei idei, vezi și la Andreas J. Köstenberger, *John*, 68.

[40] Cf. D. A. Carson, *The Gospel According to John*, 149.

[41] Vezi o concluzie asemănătoare Andreas J. Köstenberger, *John*, 67.

O analiză atentă a argumentelor pro și contra, prezentate în referirea la cele trei ipoteze, duc la concluzia că ultimele două, combinate, se potrivesc cât se poate de bine într-o hristologie ioaneică axată, în mod paradoxal, pe tema slavei lui Iisus Hristos manifestată în maxima sa suferință pentru lume. Suferința marcată de sacrificiul suprem, final, al Mielului lui Dumnezeu sunt două ipostaze ale unei hristologii bine atestată în creștinătatea primului secol creștin.

Într-adevăr, o dublă referință similară poate fi găsită în textul din I Petru 2,22-25 – Isaia 53,5-12, unde chiar dacă tema pascală e proeminentă, tema suferinței „Robului Domnului" este, la fel, prezentă: *„Care n-a săvârșit nici un păcat, nici s-a aflat vicleșug în gura lui și care, ocărât fiind, nu răspundea cu ocară; dat la chinuri, nu amenința, ci se lăsa în știrea celui ce judecă cu dreptate. El a purtat păcatele noastre, în trupul Său, pe lemn, pentru ca noi, murind față de păcate, să viețuim dreptății. Cu rănile Lui v-ați vindecat, pentru că erați ca niște oi rătăcite, dar v-ați întors la Păstorul și la Păzitorul sufletelor voastre."*

Textul petrin apare, în acest sens, mai mult decât o paralelă la textul isaian axat pe tema suferinței „Robului Domnului", dar și al sacrificiului suprem izbăvitor ca „Miel Pascal."[42]

Așadar, mărturia Botezătorului Domnului „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii" exprimă caracteristica unei hristologii paradoxale ioaneice axată în același timp, atât pe ideea de jertfă, cât și pe cea de slavă a „Mielului Hristos", jertfit și înviat.

---

[42] În încercarea de a înțelege sensul expresiei „Mielul lui Dumnezeu", unii bibliști fac referire la textul din Ieremia 11,19, unde se spune: „Eu am fost un miel (αρνιον) blând, dus la junghiere". Dar, întrucât profeția lui Ieremia a fost modelul după care Deutero-Isaia a înfățișat imaginea „Robului Domnului suferind", această sugestie poate fi încorporată în interpretarea mielului ca Rob. Vezi amănunte referitoare și la alte referiri biblice ale specialiștilor în efortul lor de a da un înțeles sintagmei ioaneice „Mielul lui Dumnezeu", D. A. Carson, *The Gospel According to John*, 149; R. Brown, *The Gospel According to John*, 63; T. Stanks, „The Servant of God in John 1,29.36", în *Louvain Dissertation*, 1963; S. Virgulin, „Recent Discussion of the Title „Lamb of God", în *Scripture* 13, 1961, 74-84.

SCHIMBAREA LA FAȚĂ – ANTICIPARE A ÎNVIERII ŞI A VIEȚII VEŞNICE DUPĂ NOUL TESTAMENT ŞI IMNOGRAFIA LITURGICĂ

VALER BEL

Începându-Şi activitatea publică, Mântuitorul nostru Iisus Hristos îşi descoperă slava Sa prin adevărul pe care-l împărtăşeşte lumii în cuvântările Sale, vorbind cu putere dumnezeiască, încât chiar şi slugile trimise de cărturari şi farisei ca să-L prindă, întorcându-se fără nici un rezultat au fost obligate să exclame: ”Niciodată n-a vorbit un om aşa cum vorbeşte acest Om” (In. 7,46). El Şi-a arătat dumnezeirea Sa prin minunile pe care le-a săvârşit ”cu putere multă”, întărind şi sporind credința ucenicilor Săi (cf. In. 2,11). Apropiindu-Se de sfârşitul activității Sale pământeşti, pe când Se găsea cu Apostolii în părțile Cezareei lui Filip, Iisus i-a întrebat: ”Cine zic oamenii că sunt Eu? Iar ei I-au răspuns: unii zic că eşti Ioan Botezătorul, alții Ilie, alții Ieremia sau unul dintre prooroci’’ (Mt. 16, 13-14). Aşadar era încă destulă incertitudine. Atunci Iisus i-a întrebat pe Apostoli: ”dar voi cine ziceți că sunt?’’ Ei mărturisesc prin răspunsul lui Petru: ”Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu’’ (Mt. 16,16). Dar nici Apostolii nu erau încă deplin întăriți în credința în drumul crucii şi învierii Domnului. Ei aveau încă o gândire prea pământească, incapabilă să înțeleagă taina Crucii şi a Învierii. Faptul acesta reiese din convorbirea pe care a avut-o Iisus cu ei. Astfel, când Iisus îi sfătuieşte să se ferească de aluatul fariseilor şi a saducheilor, Apostolii cred că El le atrage atenția să nu cumpere pâine de la brutăriile acestora, deoarece nu luaseră pâine cu ei (cf. Mt. 16,7). Abia când Iisus, cunoscându-le gându-

rile, le aminteşte de înmulțirea pâinilor, ei înțeleg că de fapt i-a prevenit să se ferească de învățătura lor. Apoi vestindu-le pentru întâia oară Patimile şi Învierea le spune că Fiul Omului ”va trebui să pătimească multe de la bătrâni şi de la arhierei şi de la cărturari şi să fie ucis, şi a treia zi să învieze’’ (Mt. 16,21). Dacă despre patimi şi despre moarte au crezut şi Petru chiar l-a sfătuit ”să nu I se întâmple Lui una ca aceasta’’, fapt pentru care a fost aspru admonestat, că va învia, ei n-au prea înteles.

Iată de ce Mântuitorul S-a gândit să le dea El însuşi un răspuns cu privire la ”cine este El”. S-a gândit să-i pregătească pentru marele eveniment al confruntării Lui cu judecata şi moartea, să-i învețe că Cel Care va învia, va învia cu un corp transfigurat. De aceea, aşa cum ne istorisesc Evangheliile, ”Iisus a luat cu Sine pe Petru, pe Iacov şi pe Ioan, fratele lui şi i-a dus într-un munte înalt, de o parte. Şi S-a schimbat la față, înaintea lor, şi a strălucit fața Lui ca soarele, iar veşmintele Lui s-au făcut albe ca lumina. Şi iată, Moise şi Ilie s-au arătat lor, vorbind cu El. Şi răspunzând, Petru a zis lui Iisus: Doamne, bine este să fim noi aici; dacă voieşti, voi face aici trei colibe: Ție una, şi lui Moise una şi lui Ilie una. Vrobind el încă, iată un nor luminos i-a umbrit pe ei, şi iată glas din nor zicând: Acesta este Fiul Meu cel iubit, în Care am binevoit; pe Acesta ascultați-L. Şi, auzind ucenicii au căzut cu fața la pământ şi s-au spăimântat foarte. Şi Iisus S-a apropiat de ei, şi, atingându-i, le-a zis: Sculați-vă şi nu vă temeți. Şi, ridicându-şi ochii, nu au văzut pe nimeni, decât numai pe Iisus singur. Şi pe când se coborau din munte, Iisus le-a poruncit zicând: Nimănui să nu spuneți ceea ce ați văzut până când Fiul Omului se va scula din morți” (Mt. 17,1-9).

Muntele este simbolul înălțării peste nivelul vieții omeneşti obişnuite. Ceea ce s-a petrecut pe Tabor este sugerat de însăşi urcarea Mântuitorului cu cei trei ucenici în acest munte. Schimbarea este desemnată ca o schimbare a feței (μεταμορφυσται=s-a schimbat), care arată că strălucirea care L-a învăluit pe Iisus nu era ceva străin Lui, ci venea din ființa Sa proprie. Fața Lui a strălucit ca soarele şi înseşi hainele erau cuprinse de această plinătate a luminii.

Schimbarea la Față a fost deci o situare a lui Iisus într-o lumină imaterială, în lumina dumnezeirii pe care ucenicii prezenți la această minune s-au învrednicit s-o contempleze pentru câteva clipe:

Anticipându-le Învierea, sau lumina în care va străluci după Înviere, Iisus le-a făcut dovada faptului că El este unul din Treime, că este şi Altul şi Altcineva decât omul care a umblat cu ei pe drumurile Țării Sfinte, El este nu numai om ci şi Dumnezeu adevărat. Pentru câteva clipe sunt suspendate granițele temporale ale succesivului. Veşnicia intră în timp şi timpul se revarsă în eternitate. Moise şi Ilie, figurile trecutului; Moise eliberatorul încercat de suferințe şi purtptorul de cuvânt al poporului său şi Ilie, vajnicul luptător pentru slava unicului Dumnezeu sunt prezenți şi vorbesc cu Iisus - nu se spune în mod expres, însă din context reiese clar - despre legătura tainică dintre moarte şi transfigurare. Pe de altă parte, transfigurarea care ține de esența învierii este anticipată în această viziune. În acest alt spațiu există un în acelaşi timp, acea atemporalitate inaccesibilă gândirii şi trăirii noastre pământeşti. Aici trecutul şi viitorul se suprapun şi prin trupul care continuă să existe străbate strălucirea vieții viitoare. Şi granița dintre realitatea văzută şi nevăzută este suprimată. Norul de lumină, aureola slavei dumnezeieşti este atât descoperire cât şi învăluire; ea descoperă şi învăluie în acelaşi timp ceea ce după esență este nevăzut. De aceea despre truul lui Hristos cel înviat nu se poate vorbi decât ca despre trupul transfigurat. Este o transfigurare atât de radicală încât ucenicii Domnului nu L-au recunoscut imediat în chipul transfigurat (Lc. 24, 30; In. 20, 24). În transfigurare întruparea Logosului dumnezeiesc nu este retrasă, ci desăvârşită.

Copleşiți de lumina care iradia din lumina feței lui Iisus, Apostolii au dorit să iasă din timp să se înveşnicească acolo, în compania celor trei. De accea Petru a exclamat cu nestăpânită bucurie, dorind să oprească timpul în loc: „Doamne, bine este să fim aici!" Şi, uitând de sine şi de ceilalți Apostoli I-a propus lui Iisus: „De voieşti, să facem aici trei colibe: Ție una, lui Moise una şi una lui Ilie". Să-i adăpostească pe cei trei ca să-şi asigure bucuria continuă a contemplației celor de dincolo. Abia glasul Tatălui, care mărturiseşte dumnezeirea lui Iisus i-a scos din uimire când le-a vestit din norul luminos care i-a umbrit: „Aceste este Fiul Meu Cel iubit, în Care am binevoit; pe Acesta ascultați-L". Abia acum „au căzut cu fețele la pământ şi s-au spăimântat". Şi tot în clipa aceea viziunea s-a destrămat, căci când şi-au ridicat ochii, în fața lor nu mai era decât Iisus singur. Acela de dinainte, cu care urcaseră Taborul. Cei trei ucenici, pe care Iisus i-a făcut martori

ai acestui eveniment extraordinary, trebuie să păstreze taina până în ziua învierii tocmai pentru că în această viziune a Schimbării la Față este anticipată starea de dincolo de granița morții, viața în înviere. De accea Iisus le recomandă: „Nimănui să nu spuneți ceea ce ați văzut, până când Fiul Omului nu se va scula din morți," şi apoi a coborât cu ei din nou în lumea de jos.

Prin Schimbarea la Față Mântuitorul Iisus Hristos Şi-a descoperit dumnezeirea Sa, apărând pentru câteva clipe în toată slava Sa dumnezeiască. Faptul acesta este mărturisit apoi şi de cuvintele rostite de Dumnezeu-Tatăl asemănătoare cu cele de la Botez: „Acesta este Fiul Meu cel iubit", „Acesta este Dumnezeu", "Acesta este Unul din Treime", poruncindu-le în acelaşi timp Apostolilor şi prin ei nouă tuturor: „pe Acesta ascultați-L". Apariția lui Moise şi a lui Ilie, reprezentanții Legământului vechi în jurul Mântuitorului, care apoi au dispărut din fața Apostolilor era semnul că odată cu venirea Mântuitorului, odată cu moartea şi învierea Lui va dispărea şi puterea Legământului vechi, că vor dispărea şi religiile vechi şi că va rămâne Iisus cu Legământul Sau cel nou, cu legământul iubirii. Nu întâmplător Mântuitorul era pe Tabor cu cei trei Apostoli: cu Petru, care va avea chemarea să evanghelizeze o parte a lumii cu Iacob, care va fi primul apostol martir, şi cu Ioan, care va interpreta teologic faptele şi învățătura lui Iisus.

Schimbarea la Față este totodată şi prevestirea Învierii, a transfigurării lui Iisus prin înviere şi o prevestire, un „semn" că menirea noastră, şi a întregii creații este de a ne transfigura în comuninunea cu El prin lucrarea Duhului Sfânt. Caracterul provizoriu al existenței noastre pământeşti şi aşteptarea unei schimbări a chipului care să cuprindă omul întreg țin în mod esențail de chipul biblic al omului, pentru că „ce vom fi nu s-a arătat încă" (I în 3,2). Această „schimbare la față" este legată de drumul suferinței şi al morții trupeşti şi este o însuşire esențială a eonului viitor, dar ea începe aici în spațiul acestei vieți pământeşti. Sfântul Apostol Pavel, vorbind de slava lui Dumnezeu care a strălucit în Legământul trecător al legii, arată că aceasta străluceşte cu atât mai mult în Legământul cel nou care rămâne şi este deifinitiv. În acelaşi context spune apoi că „noi toți, privind ca în oglindă, cu fața descoperită, slava Domnului, ne prefacen în acelaşi chip din slavă în slavă" (II Cor. 3, 18). În „viața în Hristos" care

ne face părtaşi la moartea şi învierea Domnului este inclusă şi implicarea trupului în slava lui Dumnezeu. Căci Domnul Iisus Hristos „va schimba trupul smereniei noastre ca să fie asemenea trupullui slavei Sale" (Filip. 3, 21). Străbaterea vieții - în sensul cel mai autentic al acestui cuvânt - până în chipul trupesc al omuui desăvârşeşte drumul mântuirii. Masa grea a corporalității este desăvârşită abia atunci în calitatea ei de corporalitate, când trupul însuşi este preluat în determinarea spirituală a omului. Această spiritzalizare, această transfigurare a noastră este un rod al lucrării Duhului Sfânt dar ea nu se realizează fără colaborarea noastră, fără efortul nostru de a birui patimile egoiste din noi.

Transfigurarea nu înseamnă însă numai o transformare a existenței omeneşti individuale, ci în acelaşi timp şi o trasformare a relațiilor noastre interumane, o transfigurare a lor prin iubirea curată. Şi acestea au nevoie de o asemenea transfigurare dacă vor să reflecteze în ele menirea omului de chip şi asemănare a lui Dumnezeu. Şi trebuie să moară în noi încă multă poftă egoistă pentru a fi părtaşi la această transfigurare în iubirea adevărată.

Schimbarea la Față ne arată însă că transfigurarea nu este numai o făgăduință specific umană ci în ea este inclusă şi lumea, bineînteles nu fără om însă nici omul fără lume. „Pentru că şi făptura însăşi se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtaşă la libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (Rom. 8,21). Întrucât în serviciile noastre divine includem elemente materiale, noi le facem parte de speranța că şi natura externă va deveni transparentă pentru slava lui Dumnezeu care urmează să se facă văzută în noi şi prin noi în lumea întreagă. Întoarcerea „acasă" a întregii creații şi preamărirea Creatorului, transfigurarea în sens cosmic este o temă centrală a evlaviei creştine ortodoxe.

Imnografia liturgică a marilor sărbători creştine exprimă Tradiția vie a Bisericii, fiind unul dintre cele mai eficiente mijloace de transmitere şi trăire a credinței. Această imnografie exprimă semnificația sărbătorii şi concentrează totodată întreaga iconomie a mântuirii. Faptul acesta se observă şi în imnografia sărbătorii Schimbării la față. Prin schimbarea la față pe muntele Taborului, Iisus Se descoperă pe Sine ca Fiu al lui Dumnezeu pentru a întări pe ucenicii Săi în credința în Sine şi în misiunea Sa în vederea pătimirii celei de bună

voie pentru mântuirea noastră, care avea să urmeze: ”În munte Te-ai schimbat la față, şi pe cât au putut Ucenicii Tăi au văzut slava Ta, Hristoase Dumnezeule. Pentru ca atunci cînd Te vor vedea răstignit să cunoască Patima cea de bună voie şi să propovoduiască lumii că Tu eşti cu adevărat Raza Tatălui” (Condac). Schimbarea la față arată că Vechiul Testament, ai cărui reprezentanți principali Moise şi Ilie apar împreună cu Iisus pe Tabor, pregăteşte venirea lui Hristos, că puterea Legământului vechi precum şi vechile religii vor dispărea, aşa cum au dispărut mai apoi Moise şi Ilie din viziunea Apostolilor de pe Tabor, şi va rămâne Iisus cu Legământul Său cel nou, Legământul iubirii în care ni Se descoperă Dumnezeu Sfânta Treime, Căruia îi slujesc toate: ”Suindu-Te cu Ucenicii în munte şi întru mărirea Tatălui strălucind, împreună Moise şi Ilie au stat înaintea Ta. Că Legea şi Proorocii ca lui Dumnezeu slujesc, a Căruia şi firească ființă cea fiască Părintele mărturisind-o, Te-a numit pe Tine Fiu. Pe Acela Îl lăudăm împreună cu Tine şi cu Duhul Sfînt” (Sedelna după polieleu). Schimbarea la față are menirea să-i facă pe uncenici să înteleagă sensul mântuitor al înfricoşătoarelor Patimi a Domnului şi a participării noastre la ele: ”Mai înainte de Crucea Ta, Doamne, muntele s-a asemănat cerului, şi norul ca un cort s-a întins, schimbându-Te Tu la față şi mărturisit fiind de Tatăl. De față era Petru cu Iacob şi cu Ioan, ca cei ce aveau să fie împreună cu Tine şi în vremea vânzării Tale. Pentru ca văzând minunile Tale, să nu se înfricoşeze de Patimile Tale, cărora învredniceşte-ne pe noi, să ne închinăm în pace, pentru mare mila Ta” (Stihiră la Doamne strigat-am).

Schimbarea la față este manifestarea iubirii de oameni, arătată ca iubire supremă prin întrupare, şi a puterii dumnezeieşti a Mântuitorului Iisus Hristos şi anticipare a învierii Sale şi a luminii dumnezeieşti a învierii: ”Mai înainte de Crucea Ta, Doamne suind pe Ucenici în Muntele Taborului, Te-ai schimbat la față înainte lor. Cu razele puterii i-ai luminat pe dânşii, dintr-o parte cu iubirea de oameni, iar din alta cu puterea, vrând să le arăți strălucirea învierii. De aceea învredniceşte-ne pe noi în pace, Dumnezeule, ca un milostiv şi de oameni iubitor” (Stihiră la Doamne strigat-am). Sau: ”Mai înainte închipuind învierea Ta, Hristoase Dumnezeule, ai luat pe trei ucenici ai Tăi: pe Petru şi pe Iacob şi pe Ioan, şi în Tabor Te-ai suit. Şi Tu, Mântuitorule, la față schimbându-Te, Muntele Taborului cu

lumină s-a acoperit, iar Ucenicii Tăi, cu cuvinte, s-au aruncat cu fața la pământ, şi neputând suferi a vedea Chipul cel nevăzut. Îngerii slujeau cu frică şi cu cutremur, cerurile s-au spăimântat, pământul s-a cutremurat, văzând pe pământ pe Domnul măririi" (Mărire... Şi acum... la Doamne strigat-am).

Schimbarea la față este totodată şi anticipare a celei de-a doua veniri a Domnului şi a transfigurării omului şi a creației întregi, care va apărea ca mister al materiei transfigurate, ca Tabor generalizat: "Schimbarea omenească ce va să fie la a doua şi înfricoşătoare venirea Ta, cu mărire arătându-o, Mântuitorule, în Muntele Taborului Te-ai schimbat la față, Ilie şi Moise grăind cu Tine. Şi trei Ucenici pe care împreună i-ai chemat, văzând, Stăpâne, slava Ta, de strălucirea Ta s-au spăimântat. Cel ce ai arătat atunci acelora lumina Ta, luminează şi sufletele noastre" (Sedelna). Atunci toate vor fi ridicate în lumina dumnezeiască a lui Hristos pentru care ne rugăm: "Schimbatu-Te-ai la față în munte, Hristoase Dumnezeule, arătând Ucenicilor Tăi slava Ta, pe cât li se putea. Strălucească şi nouă, păcătoşilor, lumina Ta cea pururea fiitoare, pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Dătătorule de lumină, slavă Ție" (Troparul). Fața luminoasă a lui Hristos va lumina pe toți şi pe toate. Lucrurile nu vor mai apărea ca independente de persoane ci ca un conținut comun al lor, ca un mediu de manifestare a iubirii lui Hristos şi a persoanelor omeneşti şi îngereşti într-un pan-personalism al comuniunii (D. Stăniloae) desăvârşite cu Dumnezeu Sfânta Treime: "Cuvinte, Cel ce eşti lumină neschimbată a Tatălui luminii celui nenăscut, întru lumina Ta arătată astăzi în Tabor am văzut Lumină pe Tatăl, Lumină şi pe Duhul, Care aduce la lumină toată făptura" (Svetilna).

IPOSTASURILE CREAȚIEI – INSTRUMENTE ALE ÎNTÂLNIRII-REVELAȚIE CU CEL CE ESTE (o perspectivă vechitestamentară)

PAULA BUD

Paradigma iconică a naturii. Ipostasurile creației se revelează făpturii umane în dimensiunea lor iconică doar atunci când aceasta transcende limitările unei gândiri blocate în planul imanenței, în căutarea comuniunii cu „Cel ce este" (*Ieș*. 3,14). În această căutare, creația îi este dăruită omului ca spațiu al întâlnirii-dialog cu Creatorul[1], al întâlnirii-revelație care se realizează prin mijlocirea structurilor naturale iconice, menite să fie instrumente ale acestei comunicări. În virtutea caracterului său kalokagathic, confirmat încă dintru început: „și, iată, toate erau bune foarte"[2] (*Fac*. 1,31), natura poate fi percepută cu adevărat ca având o funcție iconică. Stăruința în actul contemplării acestei icoane aduce la lumină, treptat, funcția sa doxologică: frumusețea, puterea, rânduiala, calitățile elementelor naturii sunt tot atâtea căi de revelare a frumuseții, a atotputerniciei, a desăvârșirii divine, dimensiune analogică prin care acestea aduc neîncetat laudă Creatorului.

În contextul în care desăvârşirea sau „bunătatea"[3] inițială a existențelor apărute în urma poruncii divine corespundea întru totul planului

---

[1] Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, Ed. IBMBOR, București, 2003, p. 21.

[2] Sf. Ioan Hrisostom: „Pentru că firea omenească este slabă şi nu poate lăuda după vrednicie făpturile lui Dumnezeu, de aceea dumnezeiasca Scriptură, luându-o înainte, ne arată lauda dată de Însuşi Creatorul făpturilor Sale.", *Omilii la Facere,* V, III, *PSB* vol. 21, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1987, p. 72.

[3] Despre semnificațiile comune și divergente dintre *tov* (ebr.) și *kalos* (gr.) în contextul referatului creației am scris într-un studiu anterior, „Valențe etice și estetice ale imagi-

divin din veşnicie, omul apare ca făptura înaintea căreia această sumă de ipostasuri create (natura) se deschide întru cunoaşterea Domnului, servește acesteia, căci, după cum afirmă Sfântul Ioan Hrisostom, „înseşi lucrurile strigă că există Dumnezeu"[4]. Dar natura nu numai că mărturiseşte existența lui Dumnezeu, ci descoperă omului cele despre Dumnezeu, unele dintre atributele şi lucrările Sale. Mai mult, ea nu are doar un rol de mijlocitor, ci este un autentic „partener" al omului[5] în cunoaşterea şi slăvirea cuvenită „Celui ce este". Relația dintre om şi creația văzută mărturiseşte, cu prioritate, bunătatea lui Dumnezeu de a Se lăsa cunoscut prin intermediul acesteia. Aşadar, făptura umană nu trebuie decât să dea curs imboldului contemplativ care îi este sădit în fire, pentru ca natura să i se descopere în dimensiunea sa revelațională, pentru ca să privească cu ochii duhovnicești la lucrarea lui Dumnezeu. Odată ajuns la acest nivel/tip de înțelegere/vedere, fiecare element al creației devine obiect al contemplației și argument al doxologiei tale, căci „un singur fir de iarbă, o singură plantă sunt de ajuns să-ți facă mintea să contemple măiestria cu care s-au făcut toate!"[6]

Menirea creației – mărturisire și slavoslovire prin slujire. Starea primordială a naturii, în care Dumnezeu aprecia toate cele create ca fiind „bune foarte" (*Fac*. 1,31), nu era decât începutul unei doxologii veşnice a întregii creații către Făcătorul său, creație care îşi împlineşte, astfel, menirea latreutică în chip desăvârşit, căci, spune Sfântul Vasile cel Mare, „bun este ceea ce-i făcut în chip desăvârşit şi serveşte bine scopului pentru care a fost creat"[7]. Această dimensiune litur-

---

nii în Vechiul Testament", *Studia Universitatis Babeş Bolyai - Theologia Orthodoxa*, Categ CNCSIS B+, LIII, I, 2008, pp. 281-294.

[4] Sf. IOAN HRISOSTOM, *Despre soartă şi providență,* Cuv. IV, în *Omilii la săracul Lazăr. Despre soartă și Providență. Despre rugăciune. Despre viețuirea după Dumnezeu,* Ed. IBMBOR, București, 2005, pp. 75-77.

[5] Părintele D. Stăniloae vorbeşte despre împlinirea omului care este posibilă numai în cadrul unei relații de comuniune desăvârşită cu semenul şi cu natura: „omul nu se poate experia deplin decât în relație cu alt om şi în modul cel mai accentuat în relația iubitoare cu el. Dar adăugăm în plus: omul nu se poate afla nici în afara relației cu natura. Toate trei formează un tot inseparabil eu-tu-natura. Dar realizat în acest cadru, ca dat ontologic, omul Îl poate experia pe Dumnezeu şi în sine, şi în relație cu natura.", *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. I, pp. 517-518.

[6] Sf. VASILE CEL MARE, *Omilii la Hexaimeron,* V, III, în *Scrieri 1, PSB* vol. 17, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1986, p. 122.

[7] *Ibidem,* III, 10, p. 108.

gică a creației deschide perspectiva asupra naturii ca spațiu revelațional, ca mediu creat de Dumnezeu în vederea unui dialog neîntrerupt cu făptura Sa. Dar, înainte chiar de a realiza această mediere între Dumnezeu și om, natura însăşi aduce slavă Ziditorului, începând din momentul creării prin cuvânt, act care generează relația de comuniune între Creator şi făptura venită la existență ca răspuns la acea poruncă. Comuniunea presupune cunoaşterea, dar este, într-un anume sens, şi determinată de aceasta. Iar Dumnezeu, Care „ştie ascunzişurile inimii" (*Ps*. 43,23b) altfel spus, Care are o cunoaştere desăvârşită a tuturor lucrurilor, Se face accesibil cunoaşterii omului şi întregii creații în vederea refacerii comuniunii edenice, în care El „umbla prin rai, în răcoarea serii" (*Fac*. 3,8).

În acest context, prima care Îl cunoaşte şi Îl re-cunoaşte pe Dumnezeu ca Ziditor şi Atotțiitor este creația. Nu este vorba, desigur, despre o cunoaştere teoretică/teoretizantă, natura nefiind înzestrată cu rațiune discursivă. Singur omul este capabil de acte cogitative care să-l conducă la o cunoaştere rațională a Creatorului[8]. Cunoaşterea naturii este, mai degrabă, una practică, în care a-L cunoaşte pe Dumnezeu este sinonim cu a-L asculta, a I se supune, a-I împlini poruncile. Acest tip de cunoaștere ni se descoperă încă din referatul creației. Sfântul Vasile cel Mare punctează dimensiunea slujitoare a cunoașterii, interpretând apariția fiecărui element al naturii ca pe o împlinire a voii divine, perspectivă din care întreaga creație, încă din momentul venirii sale la ființă, este un model de ascultare propus omului:

„Şi a zis Dumnezeu: Să scoată apele târâtoare cu suflete vii după iei şi pasări zburătoare sub tăria cerului după fel(...) Astfel apa a fost silită să slujească poruncii Creatorului", şi iarăşi: „Să răsară pământul iarbă. Şi într-o clipită de vreme, pământul, ca să păzească legile Creatorului, începând cu odrăslirea, a trecut plantele prin toate fazele lor de creştere şi le-a adus îndată la desăvârşire."[9]

---

[8] Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae: „Cosmosul şi natura umană ca intim legată de cosmos sunt imprimate de o raționalitate, iar omul – creatură a lui Dumnezeu – e dotat în plus cu o rațiune capabilă de cunoaştere conştientă a raționalității cosmosului şi a propriei sale naturi", şi, prin intermediul acesteia, cunoaşterea Creatorului îi devine accesibilă; *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* ed. a 3-a, EIBMBOR, 2003, p. 10.

[9] Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron,* V, V, p. 124.

Acest act al creării prin cuvânt, în urma căruia apar toate făpturile pământului cu excepția omului[10] este un motiv suficient pentru lauda lui Dumnezeu:

„Iată, se văd cerul şi pământul şi strigă că au fost create (...). Mai strigă că nu ele însele s-au făcut: *De aceea existăm, fiindcă am fost făcute, aşadar nu existam mai înainte de a exista ca să ne putem face pe noi înşine.* (...) Te laudă toate acestea pe Tine, Creatorul tuturor. Dar Tu cum le faci? Cum ai făcut, Dumnezeule, cerul şi pământul? (...) prin cuvântul Tău le-ai făcut."[11]

Această concomitență între pronunțarea poruncii și apariția creaturilor este consemnată și în Psalmi, acolo unde se invocă actul creator ca argument pentru slavoslovia Ziditorului: „Să laude numele Domnului, că El a zis şi s-au făcut, El a poruncit şi s-au zidit" (*Ps*. 148,5). Debutând în existența sa prin ascultare desăvârşită, natura continuă să împlinească această lucrare[12]. Stăruind îndelung asupra acestei idei, Sfântul Vasile cel Mare scrie cu fermitate despre imposibilitatea de a identifica în creație vreun semn al îndepărtării acesteia sau vreun act de răzvrătire împotriva lui Dumnezeu: „...nu vei găsi că între plante se petrece ceva împotriva poruncii Creatorului"[13]. Iar această desăvârşită ascultare şi împlinire a poruncilor divine este dătătoare de viață, căci sădeşte în creatură o putere asemănătoare

[10] Care a fost creat printr-o implicare directă a lui Dumnezeu, spre deosebire de toate celelalte făpturi: „Soarele a fost creat, dar niciun sfat nu i-a premers; cerul la fel şi totuşi nici pentru unul, nici pentru altul nu s-a făcut nici o pregătire în ordinea creației, ci aceste făpturi minunate au venit pe lume printr-un singur cuvânt(...). Numai când a fost vorba de facerea omului, Făcătorul a toate a procedat cu circumspecție, pregătind parcă dinainte chiar şi materia din care avea să-l facă şi abia după aceea dându-i înfățişarea după asemănarea cu un model de frumusețe deosebită a explicat cu acea ocazie destinația precisă cu care a fost adus la viață şi rânduit atunci, potrivit rostului activității lui, că toată destinația lui stă în legătură cu voia cea dumnezeiască", Sf. GRIGORIE DE NYSSA, *Despre crearea omului*, în *PSB* vol. 30, Ed. IBMBOR, București, pp. 21-22.

[11] Fer. AUGUSTIN, *Confessiones, PSB* vol. 64, EdIBMBOR, Bucureşti, 1985, pp. 244-245.

[12] Episoadele vechitestamentare care confirmă într-o manieră deosebit de clară supunerea naturii sunt numeroase și importante în înțelegerea istoriei lui Israel și a teologiei Vechiului Testament în ansamblul său: episodul potopului (*Fac*. 5-9), trecerea prin Marea Roșie (*Ieș*. 14), episodul manei (*Ieș*. 16), evenimentele legate de misiunea profetului Iona etc. Din cadrul Noului Testament, considerăm că este suficient să amintim, în acest context, episodul potolirii furtunii pe mare (*Mt*. 8:23-27; *Mc*. 4:35-41; *Lc*. 8:22-25).

[13] Sf. VASILE CEL MARE, *Omilii la Hexaimeron,* V, V, p. 124.

celei de naştere: „Porunca dumnezeiască a pus în ele (plantele) puterea de creştere, de nutriție şi de rodire (...)”[14].

În succesiunea firească a anotimpurilor, a zilelor şi a nopților – rânduială confirmată să dăinuie „cât va trăi pământul” (*Fac*. 8,22) -, precum şi în celelalte fenomene naturale, se face cunoscută atotputernicia divină. Fenomenele naturale îl descoperă și Îl mărturisesc pe Dumnezeu ca pe întemeietorul şi Legiuitorul lor:

„Iar Domnul a făcut cerul cu puterea Sa, a întărit lumea cu înțelepciunea Sa şi cu priceperea Sa a întins cerurile.[15] La glasul Lui freamătă apele în ceruri şi El ridică norii de la marginile pământului, făureşte fulgerele în mijlocul ploii şi scoate vânturile din vistieriile Sale.” (*Ier*. 10,12-13).

Discursul lui Iov poartă amprenta unei convingeri similare în posibilitatea de a citi slava lui Dumnezeu în cartea firii, în manifestările naturale care nu sunt altceva decât gesturi de supunere a creației față de porunca dumnezeiască: „Peste toată întinderea cerului El azvârle fulgerul Său şi fulgerul Său ajunge până la marginile pământului” (*Iov* 37,3) .

Cursul firesc al naturii a fost întrerupt, în momentele cruciale ale istoriei poporului ales, prin intervenția divină. Momentul ieşirii din Egipt este unul elocvent în acest sens[16], referitor la care Psalmistul scrie: „Văzutu-Te-au apele, Dumnezeule, văzutu-Te-au apele şi s-au spăimântat şi s-au tulburat adâncurile” (*Ps*. 76,15). Psalmistul subliniază aici tocmai acest aspect al supunerii desăvârşite față de

---

[14] Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* II, X, Apologeticum, 2004. Ediția electronică reproduce textul ediției a II-a, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1943, cu modificările cerute de regulile ortografice actuale, p. 54.

[15] Ideea „întinderii cerului” se regăseşte adeseori în Vechiul Testament, fiind considerată una dintre cele mai importante lucrări ale Dumnezeului Creator: „Cel ce întinzi cerul ca un cort” (*Ps*. 103, 3); „Poți să întinzi la fel cu El boltitura cerului, ca o oglindă turnată din metal?” (*Iov* 37,18). Subliniem faptul că Vechiul Testament foloseşte expresiile „cerurile şi pământul” pentru a exprima ideea de univers, Athanase Negoiță, *Teologia biblică a Vechiului Testament,* Ed. Sophia, București, 2004, p. 63.

[16] Un alt moment crucial este cel al biruinței asupra amoreilor în chip minunat: „Şi s-a oprit soarele şi luna a stat până ce Dumnezeu a făcut izbândă asupra vrăjmaşilor” (*Ios*. 10,13). De asemenea, potopul (*Fac*. 7-9), pieirea Sodomei (*Fac*. 19), sau plăgile trimise asupra Egiptului (*Ieş*. 7-11) sunt numai câteva exemple de intervenții divine în cursul istoriei poporului ales.

porunca divină, supunere determinată de teamă şi respect[17] față de cel Atotputernic. Acelaşi episod al trecerii Mării Roşii, de data aceasta alăturat momentului trecerii Iordanului sub conducerea lui Iosua, apare interpretat într-o manieră similară în Psalmul 113: „Marea a văzut şi a fugit, Iordanul s-a întors înapoi. Munții au săltat ca berbecii şi dealurile ca mieii oilor." (*Ps*. 113, 3-4). Psalmistul plasează sub semnul interogației motivul acestei „întoarceri înapoi": „Ce-ți este ție, mare, că ai fugit? Şi ție Iordane, că te-ai întors înapoi? Munților, că ați săltat ca berbecii şi dealurilor, ca mieii oilor?" (*Ps*. 113, 5-6). Versetul următor oferă răspunsul, făcând din nou dovada supunerii absolute: „*De fața Domnului* s-a cutremurat pământul, *de fața Dumnezeului* lui Iacob" (*Ps*. 113, 7). Expresia „Fața lui Dumnezeu" este un element-cheie al teologiei vechitestamentare, care nu aparține nicidecum registrului fiziologic[18], ci este o formă de exprimare a prezenței și a lucrării lui Dumnezeu în creație[19], și chiar a harului Său[20]. Această prezență are, aici, rolul de a conferi și mai multă forță ideii de supunere desăvârșită a creației față de Creator.

În virtutea acestei supuneri, natura slujeşte şi omului, aşezat inițial de Dumnezeu ca stăpân al creației. Dar, din momentul în care făptura înzestrată de Dumnezeu cu rațiune, nesocotind porunca, a lăsat pofta irațională să o conducă, „şi zidirea supusă lui s-a revoltat contra stăpânului pus de Creator"[21]. Aceasta şi pentru că suferința care a urmat căderii omului s-a răsfrânt în întreaga creație: „Toate creaturile au plâns pentru moartea şi căderea lui (Adam), pentru că vedeau pe acela care le fusese dat ca împărat, făcându-se rob al puterii potrivnice şi viclene"[22]. Dar natura a rămas fidelă Creatorului, Care, prin gura profetului, Se numeşte pe Sine Ziditor al cerului şi al pământu-

---

[17] Edmond JACOB, *Théologie de l'Ancien Testament,* Delachaux & Niestlé, Neuchatel, 1955, p. 114.

[18] Paul VAN IMSCHOOT, *Theologie de l'Ancien Testament*, *Desclée* & Cie, Paris, 1954, p. 225.

[19] William DYRNESS, *Themes in Old Testament Theology*, Intervarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1977, p. 42.

[20] Horst Dietrich PREUSS, *Old Testament Theology*, vol. 1, Westminster John Knox Press, Louisville, 1995, p. 165.

[21] Sf. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica,* II, X, p. 55.

[22] Sf. MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii duhovnicești,* XXX, 7, în *PSB* vol. 43, Ed. IBMBOR, București, 1992, p. 189.

lui: „Eu sunt Domnul, Care a zidit lumea; singur am făcut cerurile, Eu am întărit pământul, şi cine Mi-a fost într-ajutor?" (*Is*. 44, 24). În această postură, natura I se supune, ascultarea ei având un caracter doxologic, fiind chiar sinonimă preamăririi Lui. În alți termeni, *doxologia naturii are un caracter de făptuire*, care poate fi exprimat sintetic prin formula: *a ține poruncile - a face - a lucra*.

Doxologia naturii – un limbaj care se adresează minții și inimii. Dincolo de caracterul practic al doxologiei naturii, nu putem exclude în chip automat posibilitatea existenței unei exprimări de tip doxologic a naturii, Psalmul 18 fiind un argument fundamental în această privință: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor lui o vesteşte tăria. Ziua zilei spune cuvânt, şi noaptea nopții vesteşte ştiință" (*Ps*. 18, 1-2). Interogația care apare aici este dacă putem vorbi în mod real despre un limbaj doxologic al naturii. Vom încerca să răspundem propunând, în continuare, un florilegiu de texte biblice și patristice.

Simpla succesiune a zilelor şi a nopților (v. 2) vorbeşte despre slava lui Dumnezeu care a despărțit la început lumina de întuneric (*Fac*. 1), şi care, până astăzi, a păstrat acea ordine firească a naturii, conform legământului cu Noe: „Cât va fi pământul, ziua şi noaptea nu vor înceta" (*Fac*. 8, 22). Exprimarea de tip doxologic nu este o formulare făcută de făpturi raționale, cuvântătoare:

„Nici «*cerurile*» nu sînt însuflețite, pentru că «spun *slava lui Dumnezeu*», nici «*tăria*» nu este o ființă înzestrată cu simțuri, pentru că «vesteşte *facerea mâinilor Lui*»"[23], şi iarăşi: „Nimeni să nu socotească că cerurile sau luminătorii lui sunt însuflețiți, căci sunt neînsuflețiți şi nesimțitori"[24].

O interpretare similară găsim, sub forma unei interogații, la Cuviosul Eftimie Zigabenul: „Cum însă vor lăuda acestea pe Dumnezeu, de vreme ce n-au nici glas, nici limbă, nici cugetare, nici suflet? Răspunde-mi!" El reia cuvintele „dumnezeiescului Hrisostom":

„Deci lăudați, zice, pe Dumnezeu, şi voi, cele necuvântătoare şi neînsuflețite, cu mărimea (mărirea) voastră, cu frumusețea voastră,

---

[23] Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron,* III, IX, p. 108.
[24] Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica,* II, VI, p. 43.

cu aşezarea voastră, cu trebnicia pe care o pliniți şi cu slujba pe care o faceți, cu rămânerea în statornicia voastră şi cu toate celelalte însuşiri fireşti ale voastre care îndeamnă pe oamenii cei ce le văd spre a se minuna şi a lăuda pe Făcătorul vostru, care întrebuințează limba spre lauda lui Dumnezeu."[25].

Cu acest text rămânem încă în sfera înțelegerii practice a slavosloviei naturii. Sfântul Ioan Hrisostom, însă, expune limpede modul în care „cerurile spun slava lui Dumnezeu", pătrunzând într-o altă zonă de înțelegere în care vorbește despre un limbaj adresat vederii, considerat, în Vechiul Testament, un nivel revelațional mai înalt decât cel al auzirii:

„Răspunde-mi, cum spun? Glas nu au, nici gură şi nici limbă? Cum spun, atunci? Prin însăşi vederea lor. Când vezi frumusețea, mărimea, înălțimea, aşezarea, forma, curgerea atât de lungă a timpului, *întocmai ca atunci când auzi o voce*, eşti învățat prin vedere şi te închini Făcătorului, Celui ce a făcut acest corp (univers) bun şi minunat. *Tace cerul, dar vederea acestuia scoate glas ca de trâmbiță strălucitor*, învățându-ne prin mijlocirea ochilor, şi nu prin aceea a auzului. Căci din fire simțul acesta (al vederii) este şi mai fidel şi mai clar decât celălalt (al auzului)."[26]

Sprijinindu-şi discursul pe acest verset inaugural al Psalmului 18, Sfântul Vasile cel Mare arată în ce mod se descoperă înțelepciunea divină în făpturile create:

„...înțelepciunea care se arată în lume, **aproape dând glas, prin cele văzute**, că de Dumnezeu s-au făcut, pentru că nu întâmplător străluceşte în cele create o atât de mare înțelepciune. Că după cum «Cerurile spun slava lui Dumnezeu, iar facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria» (*Ps*. 18,1) – şi o spun fără glas – «că nu sunt graiuri, nici cuvinte ale căror glasuri să nu se audă» (*Ps*. 18,3), tot aşa sunt unele cuvinte şi ale înțelepciunii (...)" care „**proclamă în tăcere** pe Ziditorul şi Domnul, ca prin ea să te urci la ideea singurului Înțelept"[27].

---

[25] Cuv. EFTIMIE ZIGABENUL, Sf. NICODIM AGHIORITUL, *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți*, transliterare, diortosire, revizuire după ediția grecească şi note de Ştefan VORONCA, Ed. Cartea Românească – Ed. Egumenița, Galați, comentariu la *Ps*. 148, p. 823.

[26] Sf. IOAN HRISOSTOM, *Omilia a IX-a către Antiohieni, pe* http://www.ioanguradeaur.ro/omilia-a-ix-a-catre-antiohieni/.

[27] Sf. VASILE CEL MARE, *Omilii şi cuvântări*, pp. 469-470.

Creația „dă glas", prin cele văzute, slavosloviei sale. Apoi, psalmistul continuă: „Nu sunt graiuri, nici cuvinte, ale căror glasuri să nu se audă. În tot pământul a ieşit vestirea lor, şi la marginile lumii cuvintele lor." (*Ps*. 18,3). Semnificația acestor cuvinte este desluşită de Sfântul Ioan Hrisostom, care marchează adresabilitatea universală a acestui limbaj:

„Ceea ce spune proorocul înseamnă că nu există popor, nici seminție care să nu poată înțelege această limbă. Este de aşa fel această rostire încât să poată fi auzită de toți oamenii. Şi nu numai a cerului, ci şi a zilei şi a nopții."[28]

Este o formă a revelației accesibilă tuturor, fără excepție, adevăr confirmat și în Noul Testament. Despre posibilitatea tuturor oamenilor de a înțelege din „rostirea" naturii cele despre Dumnezeu, a scris Sfântul apostol Pavel Romanilor: „Cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din făpturi, adică veşnica Lui putere şi dumnezeire, aşa ca ei să fie fără cuvânt de apărare" (*Rom*. 1,20)[29]. Prin aceste cuvinte, apostolul afirmă că necunoaşterea lui Dumnezeu se datorează numai propriului refuz, având în vedere că întreaga natură înconjurătoare vorbeşte despre Dătătorul de viață şi Purtătorul ei de grijă. Apostolul își exprimă convingerea că unele realități văzute „vorbesc" lumii despre realități nevăzute, asociind vederea cu înțelegerea: vederea aparține lumii văzute, înțelegerea care vine din aceasta, însă, pătrunzând în sfera celor cerești.

În acelaşi sens se pronunță şi Sfântul Dionisie Areopagitul: „Însăşi creația întregului univers vizibil, după cum grăieşte Pavel şi rațiunea

---

[28] Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia a IX-a către Antiohieni,* p. 3.

[29] Sfinții Părinți amintesc în repetate rânduri ideea paulină exprimată în *Rom.* 1, 20, în contextul comentării referatului creației, psalmilor sau a altor subiecte vetero-testamentare. Comentariul Sf. Ioan Damaschin privitor la însemnătatea pomilor din grădina Raiului oferă un exemplu elocvent al acestui tip de conexiune: „Este cu putință ca prin cuvintele „tot pomul" să se înțeleagă cunoştința puterii dumnezeieşti care se capătă din creaturi, după cum zice dumnezeiescul apostol: „Cele nevăzute ale lui de la zidirea lumii, se văd fiind cunoscute prin făpturi.", *Dogmatica,* II, XI, p. 58. Exemple asemănătoare regăsim la Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor, PSB* vol. 29, p. 292, Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări, PSB* vol. 17, p. 469, Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor,* XXXV, *PSB* vol. 15, p. 70, Sf. Ioan Hrisostom, *Omilii la Facere,* VI, VI, *PSB* vol. 21, p. 85, Sf. Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuirea epistolei către Romani*, pp. 41-42, ş.a.

cea adevărată, arată cele nevăzute ale lui Dumnezeu."[30] Despre ce fel de rostire vorbeşte psalmul:

„Cum adică, a zilei şi a nopții? Dacă cerul, şi prin frumusețe, şi prin mărime, şi prin toate celelalte, face pe privitor să se minuneze şi-l trimite la minunea Creatorului, ziua şi noaptea ce au a ne arăta? Nu au a ne arăta nimic asemănător cu cerul, au însă altele care nu sunt mai prejos decât acelea: ritmul, ordinea cu deplina exactitate."[31]

Această doxologie trebuie înțeleasă ca un *grai tăcut* al naturii care, prin însăşi măreția ei Îl laudă pe Creator. Vechiul Testament se foloseşte frecvent de personificare pentru a o exprima:

„Scriptura obişnuieşte să personifice şi să vorbească de cele neînsuflețite ca de cele însuflețite, cum sunt următoarele texte: *Marea a văzut şi a fugit; Iordanul s-a tras îndărăt* (*Ps*. 113,3) şi *Ce-ți este ție mare că fugi şi ție Iordane că te tragi îndărăt?* (*Ps*. 113,5)(...) Tot astfel obişnuim şi noi să spunem: S-a adunat oraşul. Prin aceste cuvinte nu voim să indicăm clădirile, ci pe locuitorii oraşului. *Şi cerurile vor povesti slava lui Dumnezeu;* prin aceste cuvinte nu vrea să arate că cerurile slobozesc glas, care să se audă de urechi sensibile, ci că ele, prin măreția lor, ne prezintă puterea creatorului, iar noi, observând frumusețea lor, lăudăm pe creator ca pe artistul cel mai desăvârşit."[32]

Putem spune, astfel, că natura se exprimă latreutic printr-o *doxologie fără glas*, o doxologie a imaginii. În sfârşit, versetul cu care debutează Psalmul 18 înseamnă, de fapt, că firea necuvântătoare descoperă în sine mărirea lui Dumnezeu[33]. Iar Psalmistul cuprinde cerurile în „corul obştesc al creației" care, „potrivit glasurilor puse în el, împlineşte în chip armonios cântarea de laudă în cinstea Creatorului.[34] Aşadar, chiar dacă preamărirea lui Dumnezeu de către ceruri nu este formulată într-un limbaj comun, ci într-unul tainic, nu înseamnă că acest limbaj doxologic este mai puțin real. Cuvintele lor au ajuns până la marginile lumii, ceea ce înseamnă probabil că toți oamenii sunt susceptibili de a înțelege mărturia lor tăcută[35]. Cei care pri-

---

[30] Sf. DIONISIE AREOPAGITUL, *Epistolele,* IX, 2, Ed. All, Bucureşti, 1994, p. 82.
[31] Sf. IOAN HRISOSTOM, *Omilia a IX-a către Antiohieni,* p. 3.
[32] Sf. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica,* II, VI, pp. 43-44.
[33] Ath. NEGOIȚĂ, *Teologia biblică...,* p. 73.
[34] Sf. VASILE CEL MARE, *Omilii la Hexaimeron,* III, IX, p. 108.
[35] A. M. DUBARLE, op., *La Manifestation naturelle de Dieu d'après l'Ecriture,* LD 91, Les Editions du Cerf, Paris, 1976, p. 22.

mesc şi înțeleg această mărturisire invită elementele naturii să participe la slavoslovia personală. Psalmistul se regăseşte adeseori în această ipostază:

„Lăudați-L pe El soarele şi luna, lăudați-L pe El toate stelele şi lumina" (*Ps*. 148,2-3). Şi continuă: „Lăudați pe Domnul toți cei de pe pământ, balaurii şi toate adâncurile. Focul, grindina, zăpada, gheața, viforul, toate îndepliniți cuvântul Lui[36]; Munții şi toate dealurile, pomii cei roditori şi toți cedrii; Fiarele şi animalele, târâtoarele şi păsările cele zburătoare" (*Ps*. 148,7-10).

În mulțumirea sa către Dumnezeu, psalmistul se alătură naturii ca, împreună, să împletească o „slavoslovie Unuia şi Singurului Făcător al lor."[37]

Un imn minunat prin care toată creația preamăreşte pe Dumnezeu, Creatorul cerului şi al pământului, este *Cântarea celor trei tineri* din cuptorul de foc (1,28-67). În acest imn toate elementele naturii sunt invitate să-L binecuvinteze pe Dumnezeu, adică să-I recunoască puterea, bunătatea, măreția, să-I aducă slavă şi mulțumire: „Binecuvântați toate lucrurile Domnului pe Domnul, lăudați-L şi-L preaînălțați în veci" (v. 34), apoi sunt invitate în aceeaşi formulă:

„Ceruri, îngeri, stelele cerului, toată ploaia şi roua, toate vânturile, foc şi căldură, frig şi căldură, rouă şi zăpadă, nopți şi zile, lumină şi întuneric, gheață şi ger, brume şi zăpezi, fulgere şi nori, munți şi dealuri, toate cele ce răsăriți pe pământ, izvoare, mări şi râuri, chiți şi toate cele ce se mişcă în ape, toate păsările cerului, toate fiarele şi toate dobitoacele" (*3 Tin.*1,35-58).

Reluând abordarea exegetică a psalmilor, cuvintele Sfântului Vasile cel Mare ne tâlcuiesc acest imn:

„Nici roua, bruma, frigul şi arşița nu sunt firi spirituale şi nevăzute, pentru că în profeția lui Daniel sunt puse să laude pe Creatorul universului; iar cei cu mintea sănătoasă socotesc cuvintele lui Daniel, interpretate în chip spiritual, ca nişte cuvinte care completează slava adusă Ziditorului."[38]

---

[36] Iată că, în acest verset, însuşi Psalmistul subliniază actul supunerii ca act doxologic.
[37] Cuv. Eftimie Zigabenul, Sf. Nicodim Aghioritul, *Psaltirea...*, Ps. 148, pp. 820-821.
[38] Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, III, IX, p. 108.

Legea naturii, nescrisă dar sădită în firea ei, este cea care o determină să împlinească ascultarea desăvârşită şi slavoslovia față de Creator. În niciun caz nu negăm realitatea doxologiei naturii dacă spunem că natura este neînsuflețită şi necuvântătoare, ci arătăm, încă o dată, înțelepciunea Ziditorului care a sădit-o în firea ei. Şi rezidă în firea ei să-L descopere și să-L mărturisească pe Dumnezeu şi lucrările Sale. Astfel, natura ne slujește în multe chipuri, dar în nimic nu ne ajută mai mult decât atunci când vorbeşte deschis despre Dumnezeul Cel viu[39], luminându-ne cunoaşterea. Iată ce sfătuieşte Iov: „Dar ia întreabă dobitoacele şi te vor învăța, şi păsările cerului, şi te vor lămuri; Sau vorbeşte cu pământul, şi-ți va da învățătură şi peştii mării îți vor istorisi cu de-amănuntul. Cine nu cunoaşte din toate acestea că mâna Domnului a făcut aceste lucruri?" (*Iov* 12, 7-9). Iar profeții poartă aleasă considerație naturii, pe care o iau martoră a cuvintelor lor[40]: „Ascultă, cerule, şi ia aminte, pământule, că Domnul grăieşte" (*Is*. 1, 2); „Vă mărturisesc astăzi pe cer şi pe pământ..." (*Deut*. 4,26); „...voi chema martori împotriva lor cerul şi pământul" (*Deut*. 31, 28). De asemenea, în Cântarea lui Moise citim: „Ia aminte, cerule, şi voi grăi! Ascultă, pământule, cuvintele gurii mele! Ca ploaia să curgă învățătura mea şi graiurile mele să se coboare ca roua, ca bura pe verdeață şi ca ploaia repede pe iarbă." (*Deut*. 32, 1-2).

Concluzii. Cel mai important aspect rămâne acela al măreției operei din care se citeşte perfecțiunea Autorului: din strălucirea cerului se vede că Dumnezeu e lumină, în extinderea lui, se citeşte infinitatea divină, în înălțime, transcendența şi suveranitatea, în influența elementelor creației asupra pământului, stăpânirea şi Providența. Toate mărturisesc atotputernicia Lui, prin care au fost create şi prin care continuă să existe până astăzi. Făpturii umane, făpturii raționale pe care Dumnezeu a creat-o în vederea unui dialog neîntrerupt cu Sine, îi este destinat să ia aminte la aceste lucruri şi să-L cunoască pe El din contemplarea lor. Or, acest lucru este posibil doar dacă, înțelegând

---

[39] Pentru tema Dumnezeului celui Viu în Vechiul Testament (Yahwe Hai), a se vedea Edmond JACOB, *Théologie de l'Ancien Testament*, p. 30; Pr. Ioan CHIRILĂ, *Cartea profetului Osea. Breviarum al gnoseologiei Vechiului Testament*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 1999, pp. 226-228; Pr. At. Negoiță, *Teologia biblică,* pp. 35-36.

[40] A.M. DUBARLE, *La Manifestation naturelle de Dieu...,* p. 22.

faptul că limbajul creației nu se adresează direct auzului, ci gândirii și simțirii prin intermediul ochilor[41], omul se angajează cu fermitate pe calea efortului de a înțelege, treptat, acest limbaj al comuniunii cu creația și, prin aceasta, cu Creatorul său.

[41] Emmanuel Podechard, *Le Psautier,* tome I, Facultés Catholiques, Lyon, 1949, p. 92.

SFÂNTUL MITROPOLIT PETRU MOVILĂ ÎN CONŞTIINŢA ROMÂNEASCĂ

ALEXANDRU MORARU

Trăirea şi misiunea mitropolitului sfânt Petru Movilă[1] în „lumea" Ortodoxă a fost „imprimată" şi în conştiinţa românească cel puţin

[1] S-a născut în anul 1596, la Suceava, în vestita familie a Movileştilor, din părinţii Simion şi Marghita (mai târziu călugăriţă sub numele de Melania); tatăl său a fost domn în Ţara Românească (1600-1602) şi Moldova (1606-1607); Petru a mai avut cinci fraţi şi o soră; dintre ei, Mihail, Gavriil şi Moise au fost domni în Moldova şi Ţara Românească; după moartea tatălui său, mama şi fraţii lui au pribegit o vreme în Ţara Românească, după care s-au aşezat definitiv în Polonia, pe o moşie a familiei Movilene; a învăţat carte în casa părintească, la vestita şcoală a „Frăţiei" Ortodoxe din Lvov (Liov, Lemberg), apoi, se pare, la Academia Zamoiska din Zamosk, unde a învăţat limbile latină, slavonă, greacă şi polonă, dar şi alte discipline umanistice, între care şi teologia, după alţii şi în Franţa şi Olanda; potrivit tradiţiei nobiliare poloneze s-a deprins şi cu mânuirea armelor, luând parte la luptele polonezilor de la Ţuţora şi Hotin; cumpărându-şi o moşie la Rubiejovka (nu departe de Kiev) a vizitat, adesea, mănăstirea Pecerska, unde s-a şi călugărit după anul 1625; în 1627 a fost hirotesit arhimandrit şi numit egumen la această vestită mănăstire; în iulie 1633 a fost ales (şi hirotonit) mitropolit al Kievului, Galiţiei şi al întregii Rusii; în această calitate a coordonat restaurarea mai multor lăcaşuri de cult în eparhia sa; a ridicat spitale şi azile; a pus bazele unor alte frăţii ortodoxe; pentru întărirea „disciplinei şi a vieţii religios-morale a clerului său ... a instituit episcopi vicari (unul pentru Ucraina şi altul pentru Bielorusia – Lituania), precum şi protopopi", adesea controlaţi de către oameni de încredere ai mitropolitului sau chiar de către el însuşi; a tipărit numeroase cărţi de slujbă, de spiritualitate răsăriteană şi de credinţă ortodoxă; a trecut la cele veşnice în 22 decembrie 1646 / 1 ianuarie 1647, fiind înmormântat în Lavra Pecerska la Kiev; în anul 1996 a fost canonizat de către Biserica Ortodoxă din Ucraina, iar în 2002 de Biserica Ortodoxă Română; este prăznuit în fiecare an în data de 22 decembrie. – Cf. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. II, ed. a III-a, Editura Trinitas, Iaşi,2008, pp. 28-39.

prin intermediul a trei realităţi fundamentale: 1. Petru Movilă – fiu de domn român, teolog şi om de cultură; 2. Mărturisirea sa de credinţă şi 3. Sinodul de la Iaşi (1642), ce a avut loc în urmă cu 370 de ani şi în care s-a validat această operă teologică însemnată a veacului al XVII-lea, devenită *Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe a Răsăritului*; sunt, prin urmare, trei realităţi ce au o puternică legătură organică, după cum se va vedea şi în cele ce urmează.

Petru Movilă – fiu de domn român, teolog şi om de cultură

Istoriografia românească[2] afirmă în unanimitate că Petru Movilă a fost fiu al domnitorului Simion Movilă (Moghilă), care în urma morţii tatălui său şi după o scurtă pribegie în Ţara Românească, împreună cu mama şi fraţii lui, s-au stabilit pentru totdeauna în Polonia.

Cu toate că visase, încă din copilărie, la o „carieră" domnească, ideal neîmplinit din pricina condiţiilor istorice vitrege familiei sale, dar şi datorită firii lui înclinate mai mult spre asceză şi cultură, şi-a îndreptat paşii spre slujirea lui Dumnezeu şi a spiritualităţii ortodoxe.

Şcolit în familie, în instituţii culturale poloneze, ucrainene şi, după alţii, franceze[3] sau chiar olandeze[4], Petru Movilă, Arhiepiscop şi

---

[2] Iată câteva indicaţii bibliografice: Gheorghe I. MOISESCU, „Note bibliografice în legătură cu pomenirea Sinodului de la Iaşi şi a mitropolitului Petru Movilă, 1642-1942", în *Biserica Ortodoxă Română*, LX (1942), nr. 9-10, pp. 474-488; I. NEGRESCU, „Petru Movilă, înfăţişat în noua literatură teologică rusă. Lupta lui împotriva influenţei iezuito-uniate în Ucraina şi Bielorusia", în *Ortodoxia*, IX (1952), nr. 1, pp. 134-160; Ştefan S. Gorovei, „Anastasie Crimca şi Petru Movilă – completări bibliografice", în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei,* LXI (1985), nr. 10-12, pp. 724-729; Paul MIHAIL, „Consideraţii asupra scrierilor şi activităţii mitropolitului Petru Movilă şi completări bibliografice", în *Mitropolia Ardealului*, XXXII (1987), nr. 6, pp. 72-77; Constantin PĂTULEANU, „Sinodul de la Iaşi în istoriografia românească şi străină (la aniversarea a 350 de ani)", în *Teologie şi Viaţă*, Serie nouă, II (LXXVIII), 1992, nr. 11-12, pp. 122-133; x x x, *Sinodul de la Iaşi şi Sf. Petru Movilă, 1642-2002*, Editura Trinitas, Iaşi, 2002, 195 p. + 146 file text latin + LXXXVIII p. traducere în limba română + 7 file imagini şi figuri; Mircea PĂCURARIU, *op. cit.,* pp. 39-41; Sfântul Ierarh Petru Movilă, *Epistola către Patriarhul Constantinopolului Chiril Veria, 1638. Mărturisirea Ortodoxă a credinţei Universale şi Apostolice a Bisericii Orientale.* Text latin şi traducere de Traian DIACONESCU, Editura Doxologia, Iaşi, 2012, pp. 265-279.

[3] I. C. CHIŢIMIA, „Consideraţii istoriografice referitoare la Panegiricul Movilean", în *Mitropolia Ardealului*, XXXIII (1988), nr. 1, p. 28.

[4] Al. PIRU, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 70.

Mitropolit al Kievului, Haliciului şi a toată Rusia (pe atunci, Rusia Mică) este cunoscut în Istorie ca un ierarh ce a întemeiat şcoli, tipografii atât în Ucraina[5] cât şi în Moldova[6] şi Ţara Românească[7] în care a imprimat cărţi de slujbă şi de învăţătură de credinţă Ortodoxă, dar, mai ales, ca renumit teolog, ce a alcătuit *Mărturisirea Ortodoxă* (*Pravoslavnica Mărturisire*), despre care se va vorbi în cele ce urmează.

Iată, acum, câteva idei şi citate, îndeosebi din cărturari şi teologi români, despre mitropolitul Petru Movilă. Ierarh poliglot: „... cunoştea bine pe lângă limba română, limbile latină, polonă, slava veche, rusă, ucraineană, elină [greaca veche] şi greaca" vremii sale[8]; încă din timpul vieţii „a intrat într-un puternic circuit cultural …, atât în Ucraina sau Polonia, cât şi în Ţările Române …, pe care le-a sprijinit din punct de vedere cultural, precum şi între scriitorii poloni, scriind opere în limba polonă şi având strânse legături cu mari personalităţi poloneze (Ucraina fiind atunci sub stăpânirea Poloniei)"[9]; a fost „o figură istorică a cărei acţiune a fost hotărâtoare în dezvoltarea vieţii bisericeşti ortodoxe", dovedindu-se un mare om de „cultură apuseană, dar credincios adânc al Bisericii Răsăritului", prin opera sa contribuind la renaşterea spirituală a Bisericii sale strămoşeşti[10]; a fost un „Ierarh cu o aleasă pregătire teologică şi umanistă, bun organizator şi iscusit diplomat"[11], care a deschis „porţile ... sufletului ... pentru elemente şi forme de cultură occidentală în Răsăritul Europei, în zona zisă pravoslavnică"[12]. A fost socotit ca „intermediar între Răsărit şi

---

[5] Despre aceasta, vezi pe larg la: Constantin RAZACHIEVICI, „Petru Movilă (1596-1646), un reprezentant de seamă al culturii ortodoxe în Ucraina şi ţările române", în *Arhiva Românească*, Serie nouă, II (1996), nr. 1, pp. 62-79.

[6] Amănunte la: Ioan LUPAŞ, „Mitropolitul Petru Movilă şi relaţiunile lui cu românii ...", în vol. *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, vol. IV, Sibiu, 1943, pp. 83-91.

[7] Pe larg la P. P. PANAITESCU, *L'influence de l'œuvre de Pierre Moghila, archevêque de Kiev dans les Principautés roumaines*, Paris, 1926, 97 p.; Idem, „Petru Movilă şi românii", în *Biserica Ortodoxă Română*, LX (1942), nr. 9-10, pp. 402-420; de precizat că, cea mai temeinică lucrare despre el, vezi la: P.P. PANAITESCU, *Petru Movilă*, Ediţie, postfaţă, note, comentarii de Ştefan S. GOROVEI şi Maria Magdalena SZEKELY, Bucureşti, 1996, 154 p.

[8] I. C. CHIŢIMIA, *stud. cit.*, p. 29.

[9] *Ibidem*, p. 28.

[10] P. P. PANAITESCU, „Petru Movilă şi românii", ..., p. 403.

[11] Mircea PĂCURARIU, *op. cit.*, p. 39.

[12] I. C. CHIŢIMIA, *stud. cit.*, p. 29.

Apus", „între Polonia [catolică] şi ortodoxia ucraineană"[13], activitatea sa aducând „o remarcabilă contribuţie la stabilirea interferenţelor care se vor lărgi ulterior tot mai mult – între cultura răsăritului european de tradiţie bizantină şi aceea din centrul şi vestul continentului nostru"[14], supranumit, „părintele teologiei moderne"[15].

Nu degeaba, un mare cărturar român (P. P. Panaitescu) a spus despre Petru Movilă că a fost „*un dar românesc făcut Ortodoxiei* ... mereu în contact cu realitatea vie a neamului său. Amintirea evlavioasă a părinţilor săi, a ţării dreptcredincioase, legătura cu biserica din Moldova, au fost temelia sufletească a energiei sale de luptător creştin şi ortodox"[16].

Unii cercetători de la noi (Şt. S. Gorovei) îl compară pe mitropolitul Petru Movilă cu alţi oameni de cultură români; iată ce spune domnia sa în acest sens: „În rândul personalităţilor care au ilustrat cultura românească în veacul al XVII-lea – şi e un veac aşa de bogat în figuri luminoase de cărturari patrioţi, ca mitropoliţii *Anastasie Crimca, Varlaam* şi *Doroftei* ai Moldovei, *Antim Ivireanul* al Ţării Româneşti, *Simion Ştefan* al Ardealului, *Grigore Ureche*, *Udrişte Năsturel*, *Miron Costin*, *Nicolae «Milescu»*, *Gheorghe Brancovici*, *fraţii Greceanu*, stolnicul *Constantin Cantacuzino*, *Ion Neculce, Dimitrie Cantemir*... – un loc aparte este rezervat lui *Petru Movilă*, a cărui operă a depăşit (ca şi în cazul lui *Nicolae «Milescu»* şi *Dimitrie Cantemir*), graniţele ţării de origine, făcând din el «una din figurile cele mai reprezentative ale culturii din ţările Europei răsăritene în prima jumătate a secolului al XVII-lea»"[17]; în continuarea acestei idei, un slavist clujean îl aseamănă pe mitropolitul Petru Movilă cu: *Henry Coandă, Constantin Brâncuşi, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, George Emil Palade*[18], cărturari români, cu mare vizibilitate europeană şi universală.

---

[13] D. STĂNILOAE, „Un Panegiric poetic la moartea lui Petru Movilă", în *Mitropolia Ardealului*, XXXIII (1988), nr. 1, p. 34.

[14] Constantin C. GIURESCU, Dinu C. GIURESCU, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed. a II-a, Editura Albatros, Bucureşti, 1975, p. 453.

[15] Ghenadie ENĂCEANU, „Petru Movilă (Biografia)", în *Biserica Ortodoxă Română*, VII (1883), nr. 7, p. 433.

[16] P. P. PANAITESCU, *op. cit.*, p. 420.

[17] Ştefan S. GOROVEI, „Petru Movilă. Contribuţii", în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, LVII (1981), nr. 10-12, p. 704.

[18] Onufrie VINŢELER, „Cuvânt înainte", la cartea lui Marius Covalcic, *Petru Movilă şi raporturile slavilor de est cu Ţările Române,* Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2005, pp. 7-8.

Dacă unii dintre teologii şi cărturarii români, îi acordă lui Petru Movilă epitete, precum: „bărbat providențial”[19], „personalitate excepțională”[20], „creator de epocă”[21], „geniu românesc”[22], „călugăr moldovean care a păşit pe urmele nevoințelor lui Daniil Sihastru şi ale lui Paisie de la Neamț”[23], nici ortodocşii ucraineni nu s-au lăsat mai prejos; de pildă, în *Panegiricul*, de la trecerea sa în veşnicie, scos la lumină de către preotul istoric Paul Mihail, între altele, se arată că, „prin frumusețea versurilor ... ascetice ... şi profunzimea filosofică a conținutului său, definitorii pentru înaltul nivel al culturii Europei răsăritene a vremii, ... se constată ... dimensiunea prețuirii de care s-a bucurat opera lui Petru Movilă din partea contemporanilor săi”[24].

Aceeaşi realitate reiese şi din spusele unui diplomat ucrainean: „Moldovean prin origine, european prin educație şi ucrainean prin apartenența culturală, Petru Movilă, cu puterea talentului său şi activitatea sa energică, a ocupat pe drept un loc de onoare în galeria marilor personalități din epoca Renaşterii. Polemica privind revendicarea personalității sale, chiar dacă nu a depăşit niciodată, din fericire, cadrele pur teoretice, este total inoportună. Noi, toți, trebuie să fim recunoscători: Ucraina – Moldovei, ... adică ... României pentru că a născut un astfel de om talentat; Moldova, Ucraina şi România – Poloniei, pentru acordarea posibilității lui Petru Movilă de a dobândi o edu-

---

[19] Teodor BODOGAE, „Petru Movilă şi Sinodul de la Iaşi”, în *Revista Teologică,* XXXII (1942), nr. 9-10, p. 385; Iustin MOISESCU, „În legătură cu Mărturisirea Ortodoxă”, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXVI (1948), nr. 5-8, p. 357.

[20] George IVAŞCU, *Istoria literaturii române*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1969, p. 131.

[21] Teodor BODOGAE, „Un capitol al relațiilor româno-ruse: Mitropolitul Petru Movilă”, în *Revista Teologică,* XXXVI (1946), nr. 9-10, p. 403.

[22] Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Mitropolitul Petru Movilă la 340 de ani de la moartea sa, 1647-1987”, în *Mitropolia Ardealului*, XXXII (1987), nr. 6, p. 49.

[23] Ioan ALEXANDRU, „Început de imn pentru Petru Movilă”, în *Mitropolia Ardealului*, XXXIII (1988), nr. 1, p. 32.

[24] Şt. STEFĂNESCU, „Cuvânt introductiv la Panegiricul din 1647”, în *Mitropolia Ardealului*, XXXIII (1988), nr. 1, p. 7; textul întregului Panegiric, vezi în *Mitropolia Ardealului*, XXXIII (1988), nr. 1, pp. 7-28; este vorba despre o broşură necunoscută la noi până la descoperirea Părintelui Paul Mihail, care poartă data de aprilie 1647 şi că a fost imprimată la Lavra Pecerska, exemplar unicat, din „46 de pagini în chenar înflorat, cu 8 gravuri simbolice în aramă (unele cu inscripții de mână), realizat în limba polonă a vremii respective”; se găseşte în Biblioteca Academiei de Ştiințe din Ucraina.

caţie europeană strălucită; Moldova, România, Polonia şi Europa – Ucrainei, pentru că tocmai pe pământul ei îmbelşugat a înflorit geniul lui Petru Movilă”[25].

Mărturisirea de credinţă Ortodoxă a lui Petru Movilă. Context istoric european şi sud-european

Încă de la început trebuie să remarcăm faptul că „Reforma Protestantă şi Contrareforma papală din secolul al XVI-lea au creat, între altele, (în secolele următoare), în Europa Apuseană şi Răsăriteană, interese politice partinice, <<răpiri>> reciproce de bunuri şi credincioşi, conflicte interetnice şi interconfesionale, multe dintre acestea în detrimentul Ortodoxiei. Dacă prin apariţia Protestantismului, Biserica Romano-Catolică a pierdut în afară de averi şi un însemnat număr de credincioşi, aceeaşi Biserică Apostolică a căutat prin diferite mijloace (mai cu seamă prin uniatism) să-şi <<remedieze>> situaţia cifrică (procentuală), prin asaltul asupra Bisericii Ortodoxe, din diferite ţări europene, dar şi din orientul Apropiat”[26].

În această conjunctură, „Biserica Ortodoxă a căutat să-şi apere propria-i identitate prin mijloace misionar-pastorale (apologetice, polemice, teologice, culturale şi chiar prin mişcări naţionale), dar şi pe cale diplomatică; trebuia să facă faţă nu numai influenţelor protestante sau atacurilor catolice, ci şi intrigilor ce se ţeseau la Poarta Otomană (de către protestanţi sau catolici), loc ce a devenit un alt <<bastion>> de luptă împotriva Bisericii Ortodoxe”[27].

În demersurile şi acţiunile „de apărare a credinţei ortodoxe în faţa islamului, a prozelitismului catolic şi protestant, ... evidenţiem faptul că ... reprezentanţi ai Ortodoxiei Răsăritene au alcătuit *Mărturisiri de credinţă*, unele cu caracter particular: *Ghenadie II Scholarul*, patriarh ecumenic (1454-1456; 1462-1463; 1464-1465”; vezi, la: Ioan Rămureanu:

---

[25] Anton BUTEIKO, ambasador extraordinar şi plenipotenţiar al Ucrainei în România, „Mitropolitul Kievului, Petru Movilă, marele militant cultural şi bisericesc de nivel mondial”, în vol. *Sinodul de la Iaşi şi Sf. Petru Movilă, 1642-2002*, volum tipărit cu binecuvântarea ÎPS Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Editura Trinitas, Iaşi, 2002, p. 18.

[26] Alexandru MORARU, „Contribuţia românească la Sinodul de la Iaşi (1642)”, în vol. x x x, *Sinodul de la Iaşi şi Sf. Petru Movilă, 1642-2002...,* p. 61.

[27] *Ibidem*, pp. 61-62.

„Mărturisirea de credință a patriarhului ecumenic Ghenadie al II-lea Scholarios", în *Ortodoxia*, XXXVI (1984), nr. 4, pp. 462-499); „*Mitrofan Kritopulos*, patriarh al Antiohiei (1636-1639"; despre ea, vezi la: Ioan I. Ică senior, „Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos. Însemnătatea ei istorică, dogmatică şi ecumenistă", teză de doctorat în Teologie, în *Mitropolia Ardealului*, XVIII (1973), nr. 3-4, pp. 208-473); şi „*Nicolae Milescu Spătaru* (1636-1708"; este un tratat dogmatic-apologetic, publicat la Stockholm, în 1667, intitulat: *Enhiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet graece de transsubstantione Corporis Domini aliisque controversiis...*, adică *Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Apus, adică părerea Bisericii Ortodoxe Răsăritene despre prefacerea Trupului Domnului şi despre alte controverse...*; date despre aceasta, vezi la: Alexandru Ciurea, „Mărturisirea de credință a Spătarului Nicolae Milescu «*Stella Orientalis Occidentali splendens*»", în *Ortodoxia*, X (1958), nr. 4, pp. 511-538); „altele, însă, au avut un caracter oficial, fiind aprobate în sinoade de către reprezentanții Ortodoxiei şi anume: *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă (1642) şi *Pavăza Ortodoxiei* (1673) a patriarhului Dositei al Ierusalimului (1669-1707"; vezi, la: Vasile Loichiță, „Mărturisirea lui Dositei", în *Candela*, LIII-LIV (1942-1943), pp. 173-226), care pe lângă *Simbolul Credinței* şi *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschinul au fost mărturisirile de bază ale Bisericii Răsăritului o bună vreme de atunci încoace[28].

Revenind asupra Mărturisirii de credință[29] a lui Petru Movilă, amintim că ea a fost redactată (în spirit scolastic), pe baza celor trei

[28] *Ibidem*, p. 92.

[29] Ea apare în scrierile teologilor şi oamenilor de cultură români sub anumite denumiri: *Mărturisirea de credință; Pravoslavnica Mărturisire; Mărturisirea Ortodoxă; Mărturisirea de credință Ortodoxă; Mărturisirea Sfântului Petru Movilă; Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă; Mărturisirea de credință a Mitropolitului Petru Movilă; Mărturisirea de credință a Bisericii Răsăritului; Mărturisirea credinței ortodoxe a bisericii soborniceşti a lui Hristos; Mărturisirea de credință a Bisericii soborniceşti şi apostoleşti a Răsăritului; Mărturisirea Ortodoxă a credinței Universale şi Apostolice a Bisericii Orientale; Mărturisirea Ortodoxă de la Iaşi.* O prezentare sumară a acesteia vezi la: Alexandru MORARU, „Învățături dumnezeieşti şi norme morale în Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă în traducerea profesorului Alexandru Elian", în vol. *In memoriam lui Alexandru Elian. Omagiere postumă a reputatului istoric şi teolog, la zece ani de la trecerea sa în veşnicie (8 ianuarie 1998)*, Editura Arhiepiscopiei Timişoarei, Timişoara, 2008, pp. 284-305; despre folosirea metodei scolastice în Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă, vezi la: D. STĂNILOAE, „Un Panegiric poetic la moartea lui Petru Movilă", …, p. 33; Nicolae CHIFĂR, „Sinodul de la Iaşi în contextul politico-religios

virtuți teologice: *Credința, Nădejdea* şi *Dragostea,* cu 261 de întrebări şi răspunsuri (un adevărat Catehism); prima dată a fost analizată într-un Sinod de la Kiev (în 1640), iar, mai apoi, în Sinodul de la Iaşi (din 1642), cercetată şi corectată de către teologi greci, slavi şi români în două puncte de influență catolică, găsite în Mărturisire, în care se arăta că *Prefacerea Sfintelor Daruri* are loc la rostirea cuvintelor: „Luați, mâncați ..." şi „Beți dintru acesta toți..." şi că între rai şi iad există un loc intermediar, curățitor, *Purgatoriul*; în urma dezbaterilor pe marginea celor două puncte catolice, pe baza scrierilor Sfinților Părinți Răsăriteni, sinodalii au ajuns la concluzia că Prefacerea Sfintelor Daruri în Trupul şi Sângele Mântuitorului are loc la Epicleză, la rostirea rugăciunilor ce urmează cuvintelor: „Luați, mâncați ..." şi „Beți ..."; cât priveşte Purgatoriul, nu poate fi susținut nici biblic şi nici patristic; prin urmare, în urma acestor clarificări, Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă a fost validată în Sinodul de la Iaşi din 1642 şi aprobată, mai apoi, de către Patriarhiile din Constantinopol, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim, drept *Mărturisire Ortodoxă a Credinței Universale şi Apostolice a Bisericii Orientale*; Mărturisirea a apărut, mai apoi, în diferite limbi şi în numeroase ediții; în limba română a fost imprimată în 25 de ediții, după cum urmează: 1. Buzău (1691), 2. Bucureşti (1745), 3. Bucureşti (1827), 4. Neamț (1844), 5. Sibiu (1855), 6. Bucureşti (1859), 7. Neamț (1864), 8. Bucureşti (1872), 9. Iaşi (1874), 10. Sibiu (1877), 11. Bucureşti (1879), 12. Bucureşti (1895), 13. Bucureşti (1899), 14. Bucureşti (1899), 15. Sibiu (1914), 16. Bucureşti (1922), 17. Bucureşti (1930), 18. Bucureşti (1942), 19. Bucureşti (1981), 20. Iaşi, Editura Junimea (1996), 21. Chişinău, Editura Ştiința (1996), 22. Iaşi, Institutul European (2001), 23. Iaşi, Editura Trinitas (2002), 24. Iaşi, Editura Junimea (2002), 25. Iaşi, Editura Doxologia (2012)[30]; de precizat că edițiile pomenite au fost norme de conduită socială şi de îndru-

---

din prima jumătate a secolului al XVII-lea", în vol. x x x, *Sinodul de la Iaşi şi Sf. Petru Movilă, 1642-2002...*, p. 46.

[30] Cf. Ioan VICOVAN, „Un eveniment fundamental în Istoria Bisericii Ortodoxe: Sinodul de la Iaşi – 1642", în vol. x x x, *Sinodul de la Iaşi şi Sf. Petru Movilă, 1642-2002...*, p. 58, nota 36; Daniel-Niță DANIELESCU, „Importanța şi semnificația Mărturisirii Ortodoxe de la Iaşi (1642) în Istoria Bisericii Ortodoxe Române", în vol. x x x, *Sinodul de la Iaşi şi Sf. Petru Movilă, 1642-2002...*, pp. 76-77; Marius COVALCIC, *op. cit.*, p. 253; Sfântul Ierarh Petru Movilă, *op. cit.* (traducere de Traian Diaconescu), pp. 35-257.

mare către o înaltă ținută morală pentru clericii şi credincioşii ortodocşi din provinciile româneşti.

În scrisul şi în conştiința românilor, Mărturisirea de credință a rămas ca o piatră de hotar în istoria Bisericii Răsăritului, de o valoare inestimabilă pentru întreaga Ortodoxie[31]; iată cum a fost receptată Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă în scrisul teologic şi laic românesc: „Este cartea de doctrină a ortodoxiei, este constituția ei"[32], care se „bazează pe Sfânta Scriptură, pe canoane şi pe scrierile patristice"[33]; „... ea slujeşte ... ca ... dreptar pentru credința noastră ortodoxă"[34], fiind „un îndrumar clar de credință"[35]; „păstrează şi ... fixează în scris temeiurile dreptei credințe"[36]; este o adevărată expunere a dogmelor creştine ortodoxe, care trebuiau să neutralizeze învățătura plină de otravă apărută în Mărturisirea lui Chiril Lucaris[37]; lămureşte în chip tainic adevărurile de credință ale Bisericii Ortodoxe şi arată foarte limpede deosebirile între ortodoxie şi celelalte confesiuni creştine[38]; a fost menită să arate lumii temeiurile credinței şi ale vieții ortodoxe, iar pe de altă parte, să răspundă uneltitoarelor învățături papistăşeşti [catolice] ori protestante[39]; prin ea „înțelegem limpede ce trebuie să ştim despre dreapta noastră credință şi către ce anume trebuie să ... ne ... alipim sufletul nostru ca să nu rătăcim"[40]; prin ea s-a fixat „în mod definitiv ati-

---

[31] I. IONESCU, „Sinodul de la Iaşi, 1642 – la 350 ani", în *Revista Teologică*, Serie Nouă, II (74), 1992, nr. 4, p. 43.

[32] Niculae M. POPESCU, „Pomenirea mitropolitului Petru Movilă şi Sinodul de la Iaşi", în *Biserica Ortodoxă Română*, LX (1942), nr. 9-10, p. 393.

[33] Nestor VORNICESCU, *Sfântul Ierarh Petru Movilă mitropolitul Kievului, al Galiției şi a toată Ucraina. Monografie haghiografică*, Craiova, 1999, p. 178.

[34] REDACȚIA, „Întru pomenirea Sinodului de la Iaşi, 1642-1942", în *Biserica Ortodoxă Română*, LX (1942), nr. 9-10, p. 385.

[35] I. IONESCU, *stud. cit.*, p. 39.

[36] P. P. PANAITESCU, „Petru Movilă şi românii", ..., p. 404.

[37] Teofil IONESCU, „Sinodul de la Iaşi", în *Vestitorul* (publicație a Bisericii Ortodoxe din Paris), III (1942), nr. 7-8, pp. 1-4.

[38] Gheorghe I. MOISESCU, „Note bibliografice...", pp. 481-484.

[39] Constantin C. TOMESCU, „Sinodul de la Iaşi, 1642-1942", în *Luminătorul*, 74 (1941), nr. 5-6, pp. 259-266.

[40] Iuliu SCRIBAN, „Mărturisirea Ortodoxă a Mitropolitului Petru Movilă. Izvor de învățătură pentru predicare şi viețuire creştinească", în *Biserica Ortodoxă Română*, LX (1942), nr. 9-10, p. 443.

tudinea ortodoxă faţă de protestantism cât şi faţă de catolicism"[41]; ea este „îndreptar de credinţă şi viaţă"[42]; este o „carte de doctrină ... în acelaşi rând cu simbolurile de credinţă, hotărârile Sinoadelor ecumenice şi Dogmatica Sfântului Ioan Damaschinul"[43]; este considerată „cartea simbolică a întregii Ortodoxii"[44]; este „documentul unei prezenţe româneşti în teologia creştină universală"[45] şi o „expunere concisă de doctrină, pentru care a primit numele de părinte al teologiei moderne"[46]; „Ca formă, – arată un doctor în filologie – Mărturisirea Ortodoxă a mitropolitului Petru Movilă este un catehism plin de viaţă cu putere de cuvânt, iar după cuprins este o expunere completă şi foarte pătrunzătoare a sistemului dogmatic şi moral al Bisericii Ortodoxe. Prin redactarea ei, Petru Movilă voia să pună la îndemâna celor interesaţi un ghid în materie de credinţă, o călăuză şi nicidecum o «summa» a teologiei ortodoxe, dând o formulare mai precisă unor puncte ale Tradiţiei de totdeauna a Bisericii Ortodoxe, pe care le vedea puse la îndoială ... sau contestate ... de Reformă şi de Catolicismul scolastic"[47].

În final, se poate afirma că, Mărturisirea de credinţă a lui Petru Movilă, adică Mărturisirea oficială a Bisericii Răsăritului la acea vreme, nu este „nu numai o temeinică Învăţătură a Bisericii lui Hristos, ci, în acelaşi timp, un adevărat Cod de conduită morală pentru trăirea creştinilor; în ea găsim nu numai credinţa cea dreaptă, ci şi posibilele noastre neputinţe (păcate), dar, mai cu seamă, modul în care putem să învingem păcatul, precum şi căile ce ne duc la izbăvirea veşnică. Pentru acest motiv, ea rămâne mereu actuală, mereu aducătoare de învăţăminte duhovniceşti, mereu călăuzitoare către Tronul Tatălui Ceresc"[48].

---

[41] Teodor BODOGAE, „Un capitol din relaţiile româno-ruse: mitropolitul Petru Movilă", în *Revista Teologică*, XXXVI (1946), nr. 9-10, p. 417.
[42] Iustin MOISESCU, „În legătură cu Mărturisirea Ortodoxă", în *Biserica Ortodoxă Română*, LXVI (1948), nr. 5-8, pp. 357-358.
[43] Constantin PĂTULEANU, *stud. cit.*, p. 132.
[44] Mircea PĂCURARIU, *op. cit.*, p. 37.
[45] Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Mitropolitul Petru Movilă la 340 de ani de la moartea sa, 1647-1987", …, p. 51.
[46] Constantin C. GIURESCU, Dinu C. GIURESCU, *op. cit.*, p. 453.
[47] Marius COVALCIC, *op. cit.*, p. 256.
[48] Alexandru MORARU, *Învăţături...*, p. 305.

Sinodul de la Iaşi (1642)

Trebuie să precizăm, încă de la început că nu ne-am propus să facem o prezentare amănunțită cu privire la motivul organizării acestui sinod pe pământ românesc, nici asupra participanților, sau a discuțiilor axate pe Mărturisirea de credință a lui Petru Movilă şi a validării ei de către sinodalii din cele trei ramuri al Ortodoxiei: greacă, slavonă şi română, ci, să vedem doar, cum acesta a fost receptat în câteva lucrări româneşti; de asemenea, şi sub ce forme a fost el denumit de către anumiți teologi şi cărturari români; iată, doar câteva aprecieri asupra sinodului şi implicit, a lui Petru Movilă.

În una din lucrările sale referitoare la Sinodul de la Iaşi (1642), teologul Teodor Bodogae arată că „sub cupolele de curând terminatei minuni de arhitectură a Trei Ierarhilor din Iaşii lui Vasile Vodă Lupu [şi în Sala Gotică de alături], se trăia [în 1642] un minunat fragment de viață panortodoxă: delegați ai celor două grupe de popoare ortodoxe, greacă şi slavă, veniseră în acest colț românesc – singur în stare pe atunci de a adăposti şi a patrona o astfel de întrunire – pentru ca, împreună cu vlădicii Moldovei, să ia atitudine față de grelele încercări prin care trecea Ortodoxia pe atunci, față de ispita protestantizării (reprezentată prin mărturisirea lui Chiril Lucaris) şi a înglobării în catolicism, care ne-a dat mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă. S-a învrednicit Moldova noastră să dea nu numai adăpost primei încercări de a se fixa poziția Ortodoxiei între Protestantism şi Catolicism, ci a vrut Dumnezeu ca şi omul prin care ea s-a realizat să fie tot un Român: Mitropolitul Kievului, Petru Movilă”[49].

Referindu-se la Petru Movilă şi la acelaşi eveniment de rezonanță mondială[50], istoricul Ştefan S. Gorovei a spus, între altele: „Prestigiul şi influența dobândite de Petru Movilă în lumea ortodoxă s-au vădit, cu deosebire, cu prilejul Sinodului de la Iaşi, convocat în 1642, în legătură cu intensificarea propagandei calvine; era necesară o consfătuire a fruntaşilor Ortodoxiei pentru stabilirea unei unice «mărturisiri

[49] Teodor BODOGAE, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Considerații istorice în legătură cu Sinodul de la Iaşi*, Sibiu, 1943, p. 1.

[50] Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Eveniment mondial la Iaşi: Sinodul din 1642”, în vol. *Dascăli de cuget şi simțire românească*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, pp. 180 ş.u.

de credinţă» şi apărarea memoriei fostului patriarh ecumenic Chiril Lucaris (asasinat de turci în 1638), sub numele căruia calvinii din Geneva publicaseră o «mărturisire de credinţă» cu interpretări potrivite vederilor lor. Această manifestare de solidaritate ortodoxă a avut loc la Iaşi între 15 septembrie şi 27 octombrie 1642, fiind organizată pe cheltuiala lui Vasile Lupu. Petru Movilă nu a participat la Sinod, dar a trimis o «mărturisire de credinţă» pe baza căreia s-au purtat discuţiile şi care a fost apoi, acceptată de fruntaşii Ortodoxiei"[51].

Cât priveşte Mărturisirea de credinţă a lui Petru Movilă, istoricul bisericesc Niculae M. Popescu arăta, între altele: „Limpezi ca apele de izvor sunt ideile acestei cărţi; uşoare de prins cu mintea, ca o poveste plăcută, sunt cuvintele şi încheieturile scrisului; bine alese şi meşteşugit aduse, ca dovezi sunt citatele din Scriptură şi din Sfinţii Părinţi. Şi toate în chip catehetic, adică întrebare şi răspuns, chip des întrebuinţat în catehisme şi bine plăcut poporului celui larg. Este această carte de Mărturisire a lui Petru Movilă ca o pisanie mult cuprinzătoare, săpată cu daltă de oţel în stâncă de cremene, pe care vânturile nu o pot smulge şi dintele vremii nu o poate toci, pentru că suflu dumnezeiesc a mişcat mintea şi inima Românului Petru Movilă, când a scris-o pentru binele neamului ortodox"[52].

Tot pe această linie de evidenţiere a personalităţii mitropolitului Petru Movilă, precum şi a operei sale de excepţie în sprijinul Ortodoxiei se înscriu mulţi cărturari şi teologi români, între care îi pomenim pe: Nicolae Cartojan[53], George Ivaşcu[54], Antonie

---

[51] Ştefan S. GOROVEI, „«Un dar românesc» culturii europene: Petru Movilă", în *Magazin Istoric*, Serie Nouă, XXIV (1990), nr. 9, p. 14.

[52] Niculae M. POPESCU, „Pomenirea mitropolitului Petru Movilă şi a Sinodului de la Iaşi", în *Biserica Ortodoxă Română*, LX (1942), nr. 9-10, pp. 393-394.

[53] Iată, ce spune, între altele, despre Petru Movilă: „Prin cultura, prin tradiţiile familiale, prin legăturile de rudenie şi prietenie cu nobilimea polonă, el izbuti să dobândească în jurul scaunului său mitropolitan un prestigiu într-adevăr princiar". – Cf. N. CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p. 163.

[54] „Petru Movilă s-a dovedit – afirmă George IVAŞCU – personalitatea excepţională cerută de momentul istoric. Crescut în Polonia, cu studii la iezuiţi, având întinse relaţii în lumea politică poloneză, fiind la curent cu viaţă politică şi culturală a statului polon, cunoscând la perfecţiune latina, slavona şi polona, ca şi metodele de luptă ale iezuiţilor, el era, în plus, format într-un mediu familial pentru care fidelitatea faţă de ortodoxia tradiţională nu excludea cultura modernă umanistă, sub semnul căreia se dezvolta, de un secol, cultura sa polonă. Relaţiile şi prestigiul său personal devin astfel factorii de reorgani-

Plămădeală[55], Teodor Bodogae[56], Ştefan S. Gorovei[57], Dan Zamfirescu[58],

---

zare şi renaştere a ortodoxiei ucrainene – soluție, în același timp de rezistență activă la presiunea Contra-Reformei, combătută la inițiativa lui, cu armele proprii: știința şi cultura modernă, educația clerului în vederea disputelor confesionale, ridicarea prestigiului său prin cultură". – Cf. George IVAŞCU, *op. cit.*, p. 131.

[55] „Mulți români – spune Antonie PLĂMĂDEALĂ – au strălucit de-a lungul veacurilor prin activități şi realizări ieşite din comun, nu numai între granițele Patriei, ci şi în afara lor. Aceştia din urmă au dat printre neamuri mărturii despre inteligența şi geniul românesc şi au lăsat urme care înfruntă timpul şi uitarea, doi duşmani nu întotdeauna uşor de înfruntat. Într-atât au fost de valoroşi unii dintre ei, încât neamurile din mijlocul cărora şi-au desfăşurat activitatea, nu de puține ori i-au revendicat drept ai lor. Aşa de pildă, cunoscutul autor al <<Istoriei Bisericii Ruse>>, mitropolitul Macarie Bulgakov aşează drept motto la cartea sa cuvintele: «Numele lui Petru Movilă este una din cele mai frumoase podoabe ale istoriei Bisericii noastre»". – Cf. Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Mitropolitul Petru Movilă la 340 de ani...", p. 49.

[56] „Sunt oameni – mărturiseşte el – predestinați să umple *o epocă* din istoria unui neam. Sunt alții, apoi, care creează epocă şi care prin genialitatea cu care i-a înzestrat Dumnezeu, reuşesc să deschidă un drum nou, necunoscut până atunci, în dezvoltarea poporului respectiv. Mitropolitul Petru Movilă ... cred că le-a avut pe amândouă. Importanța lui creşte însă şi mai mult, când ne gândim că nu numai a umplut o epocă întreagă cu personalitatea-i covârşitoare, că a fost deschizător de drumuri pentru un neam oarecare, ci că a fost chemat să lumineze şi să îndrumeze soarta unei întregi părți de lume; şi ceea ce-i şi mai hotărâtor, să salveze Biserica, într-unul din cele mai dramatice momente din viața ei, făcându-se astfel unul dintre ctitorii vieții spirituale din Răsăritul şi Sud-Estul european". – Cf. Teodor BODOGAE, „Un capitol...", p. 403.

[57] „Floare românească, – afirmă Ştefan S. GOROVEI – crescută în ogor străin, dar ale cărei semințe s-au întors ca să rodească în pământul străbun, mai deplin ca aiurea, Petru Movilă este – cum l-a definit atât de plastic, P.P. Panaitescu – <<un dar românesc făcut ortodoxiei>>, culturii universale, de unde, apoi, a revenit celei naționale într-o formă pe care el însuşi a sintetizat-o admirabil în prefața unei cărți tipărite în 1636: «v-am procurat şi nu voi înceta să vă procur, până la moarte, cărți şi profesori»". – Cf. Ştefan C. GOROVEI, „Un dar românesc...", p. 42.

[58] „În organizarea rezistenței ortodoxe la prozelitismul uniat – a arătat Dan ZAMFIRESCU – un rol însemnat l-a jucat viitorul Patriarh ecumenic martir, Chiril Lucaris. Dar rezultatul cel mai important şi cel mai semnificativ al noii confruntări confesionale dintre Apus şi Răsărit, provocată de ofensiva iezuită, a fost *strategia* mitropolitului român al Kievului, Petru Movilă. Acesta şi-a dat seama că Ortodoxia nu se poate apăra numai cu mijloacele tradiționale şi a căutat să smulgă din mâinile adversarilor principala lor armă: şcoala, cultura. *Academia movileană* creată la Kiev avea să devină laboratorul unei sinteze de excepțională importanță pentru întregul Răsărit ortodox, iar lupta lui Petru Movilă se va integra – cu un rol hotărâtor – în lupta întregului Răsărit cu prozelitismul Contrareformei". – Cf. Dan ZAMFIRESCU, *Ortodoxie şi romano-catolicism în specificul existenței istorice,* Editura Roza Vânturilor, Bucureşti, 1972, pp. 333-334.

Mircea Păcurariu[59] ş. a.

Cât priveşte modul cum a fost denumit Sinodul de la Iaşi din 1642, de către câţiva teologi şi cărturari români, precizăm că poziţiile lor sunt diferite: *sinod quasi ecumenic*[60]; *sinod panortodox*[61]; *sobor bisericesc*[62]; *soboraş*[63]; *conferinţă teologică*[64]; *sinod local sau regional*[65]; *sinod*[66]. Nu este cazul să analizăm aici toate aceste ipoteze, pentru a arăta unde se află adevărul. Noi, însă, mergem pe logica evenimentelor, numindu-l de la început *Sinod, Sinod ortodox*, fiindcă: 1) la el au participat ierarhi şi teologi ortodocşi; 2) la Iaşi s-a dezbătut şi s-a aprobat, ca într-un adevărat sinod: *Mărturisirea de credinţă a Bisericii Ortodoxe şi Apostolice a lui Hristos*, recunoscută mai apoi în întreaga Ortodoxie; 3) cu prilejul Sinodului de la Iaşi (1642) s-a

---

[59] „Mitropolitul Petru Movilă – spune Mircea PĂCURARIU – rămâne în istoria Bisericii Ortodoxe din Ucraina şi Bielorusia ca un adevărat reformator. Ierarh cu o aleasă pregătire teologică şi umanistă, bun organizator şi iscusit diplomat, fondator al primei instituţii de învăţământ superior în Bisericile Ortodoxe slave, întemeietor şi îndrumător al câtorva tipografii, în care s-au imprimat diverse cărţi de slujbă şi de învăţătură, iniţiator al operei de revizuire a traducerilor slavo-ucrainene a cărţilor de slujbă, autor a numeroase lucrări teologice, în care se impune Mărturisirea Ortodoxă, carte de doctrină a întregii Ortodoxii, mitropolitul Petru Movilă a contribuit decisiv la renaşterea bisericească şi culturală a Ortodoxiei din Ucraina şi Bielorusia în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Prin strădaniile sale, el a făcut să strălucească primele raze ale culturii apusene, în ţările slave răsăritene, fiind astfel un precursor al marii opere de «occidentalizare» întreprinsă – pe plan mai mult larg – de omonimul său de la Petersburg, ţarul Petru I". – Cf. Mircea PĂCURARIU, *op. cit.*, p. 39.

[60] Ioan Gh. SAVIN, *Mitropolitul Petru Movilă şi Sinodul de la Iaşi. Contribuţii româneşti la viaţa spirituală rusă*, Iaşi, 1941, p. 6.

[61] Constantin C. TOMESCU, *stud. cit.*, pp. 259-266; G.I. Moisescu, „Despre pomenirea Sinodului de la Iaşi şi a mitropolitului Petru Movilă, 1642-1942", …, p. 485.

[62] Ştefan CIOBANU, *Istoria literaturii române vechi* (Ediţie îngrijită, note şi prefaţă de Dan Horia Mazilu), Editura Eminescu, Bucureşti, 1989, p. 172.

[63] N. IORGA, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Ministerului de Culte, Bucureşti, 1929, p. 310.

[64] Pe larg la: Alexandru ELIAN, „Contribuţia grecească la «Mărturisirea Ortodoxă», în *Bucovina*, V (1942), nr. 1, pp. 79-190.

[65] Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Eveniment mondial...", în vol. *Dascăli...*, p. 182.

[66] Majoritatea teologilor şi cărturarilor români acceptă aceasta denumire, inclusiv, Alexandru ELIAN, Antonie PLĂMĂDEALĂ şi N. IORGA, în *Istoria literaturii româneşti*, vol. I, Ediţia a II-a, revăzută şi larg adăugită, Editura Librăriei Pavel Suru, Bucureşti, Calea Victoriei 73, 1925, pp. 255-259 ş.u.

obținut un consens, în ceea ce priveşte combaterea Mărturisirii de credință, pusă pe seama Patriarhului ecumenic Chiril Lucaris.

Prin urmare, toate aceste argumente îi dau Sinodului de la Iaşi (1642) calitatea de *Sinod ortodox*, şi, de ce nu, *panortodox*, fiind primul de această mărime şi importanță în Biserica Răsăriteană, după cele şapte Sinoade Ecumenice (dintre anii 325 şi 787).

*

În final, se poate afirma că Petru Movilă, născut din viță românească, dar adoptat de Ucraina şi Polonia, a fost un ierarh vestit, călugăr ascet, renumit poliglot, teolog şi literat de seamă, factor de mediere între catolicii polonezi şi ortodocşii ucraineni, dar în luptă deschisă cu protestanții; prin înfăptuirile sale pe tărâm bisericesc şi cultural a devenit o personalitate providențială a Ortodoxiei răsăritene; recunoscut, îndeosebi, prin Mărturisirea sa de credință, bazată pe texte din Sfânta Scriptură şi din operele Sfinților Părinți ai Răsăritului, ea este un izvor nesecat al Ortodoxiei, la îndemâna credincioşilor însetați de o viață morală aleasă, care duce la mântuirea veşnică; toate aceste calități morale şi intelectuale l-au îndreptățit pe mitropolitul Petru Movilă să fie canonizat, mai întâi, de Biserica Ortodoxă din Ucraina, în care a trăit[67] (în 22 decembrie 1996), iar mai apoi, de Biserica Ortodoxă Română, din care s-a născut şi să fie prăznuit după cuviință, în fiecare an în 22 decembrie, de către cele două Biserici Ortodoxe surori: Ucraineană şi Română.

[67] Mormântul lui Petru Movilă împreună cu testamentul lui manuscris a fost descoperit la Kiev. – Cf. Oles BILODID, Victor HARLAMOV, „Descoperirea de sub fundația Catedralei Uspenia din Kiev", în *Mitropolia Ardealului,* XXXII (1987), nr. 6, pp. 59-71 (traducere din limba ucraineană de Dinu URSU şi Zamfira MIHAIL).

CONSIDERATIONS CONCERNANT L'ECCLESIOLOGIE CATHOLIQUE APRES LE CONCILE VATICAN II [1]

IOAN-VASILE LEB
RODICA-GEORGETA LEB

La constitution synodale de l'Église est une de ses normes fondamentales, ce qui est bien définie dans les livres du Nouveau Testament. On trouve ici des paroles du Seigneur qui ont un caractère normatif ou des rencontres qui font la base du système synodale. Ce système correspond à l'essence de l'Église comme communauté eucharistique fondée par Jésus Christ et transmis par les Apôtres.[2]

I. En partant de la christologie pneumatologique, la théologie orthodoxe considère la Pentecôte comme l'évenement salvifique par lequel l'Église comme communauté salutaire a reçu son existence historique. En elle, Christ est toujours présent par le Saint Esprit. C'est Lui qui rassemble et unit les hommes et par cela la communauté entière devient une prêtrisse/sacerdoce unique en participant à la prêtrisse/sacerdoce du Christ, qui reste le Prêtre unique. Sa prêtrisse/sacerdoce est présente dans l'Église maintenant et toujours, ici et partout. La présence du Christ ressuscité dans le Saint Esprit n'est pas autre chose que la présence de Jésus historique et c'est pour cela que l'Église est

[1] Cet article a comme fondament une conférence tenue à Rome, les 27-28 janvier 2014.

[2] Theodor Nokolaou, *Zur Synodalität der Kirche. Kirchengeschichtliche Betrachtungen*, dans: G. Wenz, P. Neuner, Th. Nikolaou (Hrsg.), *Ekklesiologie und Kirchenverfassung. Die institutionelle Gestalt des episcopalen Dienstes,* LIT Verlag Münster-Hamburg-London 2003, p. 44.

une communauté structurée qui succède à la communauté de Jésus. Dans cette communauté se trouve le ministère spécial des prêtres/sacerdoces qui, comme successeurs des Apôtres au Nom du Christ ont reçu la mission de la prédication de l'Evangile, l'administration des Sacrements et la surveillance de la communauté pour que cella confesse la même foi apostolique. Par cela la Prêtrisse/Sacerdoce a une fonction speciale pour l'unité de l'Église en se trouvant en service du sacerdoce universel.[3] Sans approfondir ses questions, notons ici les principaux lieux testamentaires ou l'on trouve des indications concernant cette unité en synodalité :

1. Les paroles de Jésus dans Mt. 18, 15s., où on parle de l'admonéstation du frère. Ici il est bien important que l'ἐκκλησία, la communauté des fidèles, présuppose la présence de Jésus Christ. Il, Jésus Christ, appartient à ceux qui se sont réunis ensemble en Son nom (V, 20) ; elle, la communauté, porte une certaine responsabilité pour leur frère (V, 17) ; et, finallement, elle peut l'exclure 'comme un payen et publicain', alors elle prend une décision valable dans les cieux aussi (V, 18). 2. Dans les Actes des Apôtres, on a aussi des indications concernant la synodalité : 1, 15s, élection de Mathias ; 6, 2s élection des septs diacons ; 11, 1-8 : accueil des premiers payens dans la communauté chrétienne ; et 15, 1-35 : le synode des Apôtres qui ont pris des décisions sous l'assistence du Saint Esprit. Sur la base de ces éléments fondamentaux, qui se trouvent spécialement dans les Actes des Apôtres, cette reunion des Apôtres a eu la conscience de travailler *en synode* et c'est pourquoi il est designé comme *synode apostolique*, d'où vient aussi la *synodalité*.[4]

II. Cette organisation synodale - collégiale a connu elle même, dans l'histoire, un développement qui peut être bien precisé dans l'Église antique. L'action unifiante de Christ s'exprime par le fait que les prêtres comme présidents d'une Église locale sont unis dans un centre visible qui est l'évêque. Celui-ci a une résponsabilité spéciale concernant la prédication, la conservation de la doctrine de la foi et la surveillance du correcte accomplissement des Sacrements par les

[3] Valer Bel, *Hauptaspekte der Einheit der Kirche*, Presa Universitară Clujeană, „Babeş-Bolyai" Universität, Cluj-Napoca, 1996, p. 201.
[4] Nikolaou, p. 45.

prêtres dans son évêché. L'évêque est élu par le peuple et il reçoit son ministère par l'ordination accomplie par beaucoup d'évêques qui représentent le collège épiscopal. Le nouvel élu confesse sa foi et promet qu'il préchera/transmettra et gardera cette foi en restant en communion avec l'Église universelle. Par l'accomplissement de l'ordination l'évêque reçoit, par l'action du Saint Esprit, de Dieu son ministère. Cela signifie que l'accomplissement du ministère épiscopal est une action dialogique. Par le pouvoir qui lui est accordé par son ministère épiscopal, l'évêque prêche la foi de l'Église à ceux avec lesquels il est lié par l'ordination. La communauté chrétienne, prêtres et fideles, accepte sa prédication si elle est en concordance avec la foi de l'Église et elle s'oppose quand sa prédication ne concorde pas à celle-là.[5]

III. Dans l'Église Orthodoxe, l'autorité suprême revient au Concil Oecuménique. Les concils (synodes) de l'Église entière (Concile ou Synodes Oecuméniques) ont la mission, quand il est necessaire, de formuler la doctrine de la foi. En formulant la doctrine, le collège épiscopal du concil est fortement lié à la foi de l'Église. Les évêques n'accomplissent leur mission de prendre des décisions par une délégation des fidèles, mais en charge de leur ministère qui leur a été donné par l'ordination, notamment : la prédication de l'Evangile, l'administration des Sacrements et la surveillance de la doctrine de foi dans les évêchés pour lesquels ils ont été ordonnés et auxquelles il préside. Par cela ils sont en même temps les représentants des fidèles et aussi unis avec eux. Mais comme dans le dialogue entre l'évêque et la communauté de l'Église la communauté a le droit de s'opposer à l'évêque quand sa prédication n'est pas en concordance avec la doctrine de la foi de l'Église, le même principe est valable pour les Concils Oecuméniques aussi. La communauté écclésiastique reçoit les nouvelles formulations avec le droit de déceler et de constater l'identité de leur foi dans ces nouvelles formulations. En concordance avec ce principe dialogale dans ces nouvelles formulations de la doctrine de foi, nous pouvons dire comme Dumitru Stăniloae : 'au collège épiscopal revient *ex sesse* le rôle de formuler la doctrine de foi et à la com-

[5] Bel, 202; Dumitru Stăniloae, *Autoritatea Bisericii*, en: Studii Teologice, 3-4, 1964, 205-210.

munauté écclésiastique (prêtres et fidèles) revient *ex sesse* le rôle de constater leur identité'[6] dans les nouvelles formulations. Les deux parties du dialogue sont, chacune d'entre elles, strictement liées à la Sainte Ecriture et à la Tradition de l'Église. Si la nouvelle formulation de foi est acceptée par la communauté ecclésiastique, et cela signifie qu'elle a reconnu dans la nouvelle formulation son identité avec la foi de l'Église, alors cette formulation reçoit obligativité dogmatique jusqu'on aura des nouvelles formulations.[7] En tenant compte de ce principe dans le processus de la formulation de la doctrine de foi, l'évêque d'une Église locale peut et doit être le président du collège écclésiastique et cela pour des raisons administratives. Cela était pratiqué déjà dans l'Église antique et il est en vigueur aujourd'hui dans l'Église Orthodoxe où le Patriarche Oecuménique est *primus inter pares*. Dans une telle acception l'évêque de Rome peut être le président à cause du préstige de son siège apostolique[8].

IV.Malheureusement, la théologie romaine-catholique comprend le ministère de l'évêque de Rome toujours comme un ministère pétrinien, monarchique, en tant qu'il a été défini au Vaticanum I en 1870, le pape étant le Vicaire du Christ et le chef de la Chrétienté entière. C'est une conception inacceptable pour les orthodoxes et c'est pourquoi dans le dialogue bilatéral de nos Églises il est necessaire de rediscuter tout le problème de la primauté dans l' Église. Le concil Vatican II a essayé d'accentuer la collegialité par une nouvelle perspective ecclesiologique, mais le monarchisme papal, l'infaillibilité et la juridiction universelle du Pape sont restés intangibles. La collegialité souhaitée est encore égorgée par le ministère pétrinien accentué par les documents du Vatican II qui définissent l'évêque de Rome comme *le principe et fondement perpétuel, visible pour l'unité de la diversité des évêques et des fidèles*. On n'a pas de la place pour le *primus inter pares* en acception orthodoxe.

Dans son encyclique *Ut unum sint* de juin 1995 Jean/Paul II appellait à une redéfinition oecuménique de l'exercice de la primauté romaine dans l'Église, en rappelant à la définition du pape comme *Servus servorum Dei*, donné par le pape Grégoire le Grand. La papauté

---

[6] Bel, 202; Dumitru Stăniloae, *Autoritatea Bisericii*, en: Studii Teologice, 3-4, 1964, 209.
[7] Bel, 202; Dumitru Stăniloae, *Autoritatea Bisericii*, en: Studii Teologice, 3-4, 1964, 209.
[8] Bel , 203.

ne devait plus être considérée comme un pouvoir, comme ce fut le cas au moins à partir de la réforme grégorienne (avec les fameuses *Dictatus papae* de Grégoire VII en 1075)[9] et surtout à partir de Boniface VIII (la bulle *Unam Sanctam* proclamait en 1302 qu'il est « absolument nécessaire au salut, pour toute créature humaine, d'être soumise au pontife romain). L'autorité du pape ne devait être comprise que comme un *service* conduissant vers le Seigneur. Ses affirmations ont suscité la réaction enthousiaste de plusieurs théologiens orthodoxes. Olivier Clément, par exemple, publia un texte important en 1997, *Rome autrement*, en réponse à Jean-Paul II et en faisant trois propositions trés importantes. En premier lieu l'Église de Rome doit retrouver une synthèse entre l'héritage institutionel de Pierre et l' héritage charismatique de Paul. Ceci permet de sortir d'une vision monocentrée de la succession de Pierre et de découvrir que si l'unité de Dieu est personnelle, elle se manifeste par la figure du Père qui pose en Lui l'altérité du Fils et de l'Esprit. Deuxièmement Olivier Clément souhaite sortir du schéma semi/arien du pape unique vicaire de Christ sur la terre. Il considère le pape comme une antenne de l'Esprit au même titre que le concile, l'empereur ou le peuple de Dieu. C'est pourquoi il se prononce pour une logique de tensions sans solutions juridiques prédéterminées afin de « laisser à l'Esprit le dernier mot ». Enfin le théologien de l 'Institut Saint Sèrge de Paris propose au pape de renoncer à son statut de chef d'État et à son réseau de nonces. Son pouvoir de gouvernement consiste selon lui à appeler, présider et ratifier les conciles. Il représente également une instance de cassation. En définitive le théologien français appelle Rome à intégrer sa Réforme et à se réconcilier d'Église soeur à l' Église soeur avec les Églises d'Orient sans prétention juridictionelle. Mais il appelle aussi ces Églises d'Orient à se libérer de leur torpeur historique et à reconnaître dans le droit un instrument de l'Esprit.[10]

Après une dizaine d'année, en 2006, le pape Benoît XVI décida de relancer les travaux de la commission mixte de dialogue entre les Églises catholiques et orthodoxes. Il annonça simultanément qu'il renonçait à son titre de « patriarche de l'Église d'Occident ». Par cela,

---

[9] . http://pages.infinit.net/historia/Dictatus _papae_Gregoire_VII.pdf

[10] Antoine Arjakowsky, *Primauté et juste gouvernance dans l'Église*, dans: Istina LVIII (2013), p. 348-349.

le pape « mettait une croix sur le schéma qui avait représenté l'horizon de travail des théologiens lors des trois décennies précédentes, à savoir le retour à l'ecclésiologie du premier millénaire et à l'exercice prégrégorien du magistère pontifical ».[11] Le patriarche oecuménique Bartholomé fut contraint de publier une déclaration affirmant que l'Église orthodoxe n'avait jamais accepté le titre de « souverain pontife de l'Église universelle ». La commission mixte de dialogue française a debattu aussi cette question et déclarait que : « Le principe de la pentarchie à cause de son origine historique n'a sans doute jamais eu de portée juridique stricte. Il n'a, d'autre part, jamais été connu par les anciennes Églises orientales. Il n'en demeure pas moins le rappel de l'importance reconnue, au cours du premier millénaire, à la collégialité entre les Églises et la primauté romaine. La pentarchie demeure une référence dans la mesure où elle a assuré la transition vers une ecclésiologie de communion et vers la rencontre entre Églises soeurs. ».[12]

La commission mixte de dialogue reunie à Ravenne en 2007 publia un texte sur les conséquences ecclésiologiques et canoniques de la nature sacramentelle de l'Église. Ce texte reprendrait les conclusions d'un accord ancien négocié à Odessa où les hiérarques affirmaient que l'évêque de Rome fut bien le *protos* des *protos,* mais que la primauté et la conciliarité étaient inter-dépendantes dans l'Église. Après une année, 2008, en Crète, les membres de la commission mixte ont préparé un texte consacré « au rôle de l'évêque de Rome dans la communion de l'Église au premier millénaire ». Les théologiens orthodoxes et catholiques affirmaient ce qui pourtant avait été refusé par le pape Benoît XVI à savoir que l'Église du premier millénaire « devait servir de modèle pour la restauration de la pleine communion ». Ce texte ne fut même pas adopté ni à Paphos l'année suivante, ni à Vienne en 2010. Depuis la Commission mixte de dialogue ne s'est pas réunie en session plénière.[13] Cela ne signifie pas que les théologiens ont cessé de chercher des solutions aux problèmes ecclésiologiques importantes. Par exemple, le Groupe de travail orthodoxe-catholique Saint-Iréné, réuni à Thessalonique du 13 au 17 novembre 2013,

[11] *Ibidem*, p. 350.
[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*

déclarait sur la réaction orthodoxe concernant le concile Vatican II : « Généralement les orthodoxes ont accueilli Vatican II comme un pas positif vers la conciliarité. Pourtant du point de vue orthodoxe, il n'est pas allé assez loin dans sa reconsidération des dogmes de l'infaillibilité et de la primauté du pape, promulgués par Vatican I. La lecture de *Lumen Gentium* conduit les orthodoxes à questionner la relation entre l'infaillibilité du pape et celle de l'Église. L'infaillibilité se comprend mieux si l'on prend en considération les charismes de tous les membres de l'Église. En ce sens *Lumen Gentium* ouvre la voie à une théologie de la communion qui aide à insérer la question de l'infaillibilité dans le contexte plus large de l'ensemble du peuple de Dieu et de la communion des évêques. Vatican II a eu aussi pour effet de stimuler la réflexion des théologiens orthodoxes sur les problèmes que leur Église affrontait à la même époque et de rendre possible le dialogue théologique officiel avec l'Église catholique ».[14]

V. La plus récente réaction officielle concernant la primauté dans l'Église est venue de la part de l'Église Orthodoxe Russe, avec le titre : **Position du Patriarcat de Moscou au sujet de la primauté dans l'ÉgliseUniverselle.** (Document adopté lors de la session du Saint-Synode de l'Église orthodoxe russe des 25-26 décembre, protocole N°157). Le document précise que : « Après avoir étudié le document de Ravenne, l'Église orthodoxe russe ne l'a pas approuvé pour ce qui concerne la partie concernant la conciliarité (« sobornost ») et la primauté au niveau de l'Église universelle. Étant donné que, dans le document de Ravenne, sont distingués trois niveaux de l'administration ecclésiale – local, régional et universel – dans la position ci-après du Patriarcat de Moscou au sujet de la primauté dans l'Église universelle, ce thème est examiné également sur trois niveaux.

1. Dans la sainte Église du Christ, la primauté en tout appartient à Son chef – le Seigneur et notre Sauveur Jésus-Christ, Fils de Dieu et Fils de l'Homme. Selon les paroles du saint apôtre Paul, le Seigneur Jésus-Christ est le chef du corps de l'Église ;... L'Église, séjournant sur terre, n'est pas seulement la société des croyants dans le Christ, mais aussi un organisme divino-humain : « Vous êtes le corps du Christ, et vous êtes Ses membres, chacun pour sa part » (I Cor. XII, 27). En con-

[14] Document. Group de travail orthodoxe-catholique Saint-Iréné. Communiqué après la session de Théssalonique 2013, dans : Istina, LVIII (2013), p. 399.

séquence, les différentes formes de primauté dans l'Église, qui accomplit son cheminement historique en ce monde, sont secondaires par rapport à la primauté éternelle du Christ comme chef de l'Église, par l'intermédiaire de qui Dieu le Père réconcilie tout avec Lui-même… tant ce qui est sur terre que ce qui est dans les cieux (Col. I, 20). La primauté dans l'Église doit être avant tout un ministère de réconciliation qui a pour but de parvenir à la concorde, selon la parole de l'apôtre appelant à conserver l'unité de l'esprit par le lien de la paix (Éph. IV, 3). »...

(3) Au niveau de l'Église universelle, en tant que rassemblement des Églises locales autocéphales, réunies en une seule famille par la confession commune de foi et demeurant dans la communion sacramentelle les unes avec les autres, la primauté est définie conformément à la tradition des saints diptyques et revêt un caractère honorifique. Cette tradition remonte aux canons des conciles oecuméniques (3ème canon du IIème concile oecuménique, 28ème canon du IVème concile oecuménique et 36ème canon du VIème concile oecuménique) et est confirmée au cours de l'histoire de l'Église dans les actes des conciles locaux des Églises locales individuelles, ainsi que dans la pratique de la commémoration liturgique, par le primat de chaque Église autocéphale, des primats des autres Églises dans l'ordre des saints diptyques. L'ordre des diptyques a changé dans l'histoire. Au cours du premier millénaire de l'histoire ecclésiastique, la primauté d'honneur appartenait au siège de Rome. Après la rupture de la communion eucharistique entre Rome et Constantinople au milieu du XIème siècle, la primauté dans l'Église orthodoxe est passée au siège suivant dans l'ordre des diptyques, c'est-à-dire celui de Constantinople. Depuis lors et jusqu'à aujourd'hui, la primauté d'honneur dans l'Église orthodoxe au niveau universel appartient au patriarche de Constantinople en tant que premier parmi les primats égaux des Églises orthodoxes locales. La source de la primauté d'honneur au niveau de l'Église universelle est la tradition canonique de l'Église, fixée dans les saints diptyques et reconnue par toutes les Églises locales autocéphales. Le contenu de fond de la primauté d'honneur au niveau universel n'est pas défini par les canons des conciles oecuméniques ou locaux. Les règles canoniques, sur lesquelles s'appuient les saints diptyques, n'attribuent pas à celui qui exerce la

préséance (à savoir l'évêque de Rome à l'époque des conciles oecuméniques) quelques pleins pouvoirs à l'échelle générale de l'Eglise. Les altérations canoniques, attribuant à un hiérarque préséant au niveau universel, des fonctions administratives qui appartiennent à des primats qui exercent leur ministère à d'autres niveaux de l'organisation ecclésiale, ont reçu, dans la littérature polémique du deuxième millénaire, le nom de « papisme »... Conformément au fait que la nature de la primauté, existant à différents niveaux de l'organisation ecclésiale (diocésaine, locale et universelle) est différente, les fonctions du primat à différents niveaux ne sont pas identiques et ne peuvent pas passer d'un niveau à l'autre. Le transfert des fonctions du ministère primatial depuis le niveau épiscopal au niveau universel, signifie en fait la reconnaissance d'un type particulier de ministère, celui d'un « pontife universel », disposant d'une autorité didactique et administrative dans toute l'Église universelle. Une telle reconnaissance, annulant l'égalité sacramentelle de l'épiscopat, mène à l'apparition de la juridiction d'un primat universel, dont ne parlent ni les saints canons, ni la tradition des saints Pères, et dont la conséquence est la dépréciation, voire l'abolition de l'autocéphalie des Églises locales. À son tour, l'extension de la primauté qui est propre au primat d'une Église locale autocéphale (selon le 34è canon apostolique), au niveau universel attribuerait au primat dans l'Église universelle des pouvoirs spéciaux sans recourir à l'accord à ce sujet des Églises locales orthodoxes. Un tel transfert du concept de la primauté depuis le niveau local jusqu'au niveau universel nécessiterait également le transfert de la procédure y relative de l'élection de l'évêque préséant au niveau universel, ce qui impliquerait alors la violation du droit de l'Église locale autocéphale primatiale, selon lequel elle peut élire son primat.... Dans les décisions des conciles et les oeuvres des saints, l'abus du pouvoir était condamné. Les évêques de Rome, primats d'honneur dans toute l'Église universelle, du point de vue de l'Orient, étaient toujours des patriarches d'Occident, c'est-à-dire les primats de l'Église locale occidentale. Cependant, déjà lors du premier millénaire de l'histoire de l'Église, a commencé en Occident à se former une doctrine sur l'autorité particulière, doctrinale et administrative, ayant une origine divine, de l'évêque de Rome, s'étendant à toute l'Église universelle. Comme on le sait, il n'existe aucun canon qui permettrait une telle

pratique. L'Église orthodoxe n'a pas accepté la doctrine de l'Église romaine sur la primauté papale et sur l'origine divine de l'autorité du premier évêque dans l'Église universelle. Les théologiens orthodoxes ont toujours insisté sur le fait que l'Église romaine constitue l'une des Églises locales autocéphales, qui n'a pas le droit d'étendre sa juridiction au territoire des autres Églises locales. Ils considèrent également que la primauté d'honneur des évêques romains a le caractère d'une institution humaine et non pas divine.[15]

Il ne nous reste maintenant que'à attendre la voix des autres Églises.

[15] Source: Pravoslavie, traduit du russe pour *Orthodoxie.com*

LUPTA ROMÂNILOR BISTRIȚENI PENTRU BISERICĂ

MIRCEA GELU BUTA

Despre trecutul îndepărtat al românilor băştinaşi din oraşul Bistrița nu dispunem de documente scrise, iar cronicile săseşti nu uită să ne amintească de fiecare dată că saşii colonizatori, sosiți în a doua jumătate a sec. al XII-lea, s-au aşezat *„pe un loc pustiu şi sălbatic, cu păduri seculare şi mlaştini."*[1] Arheologii aduc totuşi dovezi incontestabile despre existența unei civilizații dacice spre cea romană în zona de sus a oraşului Bistrița, în punctul cunoscut sub numele de *„Vama veche"*, mai precis în perimetrul delimitat de Liceului Electrotehnic şi malul drept al râului Bistrița.[2]

Cu timpul enclava de colonizare se dezvoltă în aşa măsură încât la sfârşitul sec. al XIII-lea devine centrul zonei germane din nord-estul Transilvaniei.[3] Privilegiile şi libertățile oferite de-a lungul timpului aşezării, îi vor conferi un grad de autonomie şi grăbirea evoluției spre dobândirea statutului de oraş.

Populația românească autohtonă a fost împinsă treptat spre periferie, iar odată cu transformarea oraşului în cetate închisă, stabilirea locuitorilor de altă etnie *„intra muros"* a fost oprită cu severitate. Dreptul construirii de locuințe a fost rezervat prin dispoziții legale numai pentru cetățenii incluşi în formula diplomatică transil-

---

[1] E. Csallner – *Fapte memoriale din ținutul Nössen*, Ed. Gustav Zikeli, Bistrița, 1944, p. 1.

[2] G. Marinescu – *Cercetări şi descoperiri arheologice din epoca romană în nord-estul Transilvaniei,* în rev. File de Istorie, vol. VI, 1989, pp. 7-8.

[3] G. Rădulescu – *Bistrița. O istorie urbană*, Ed. Limar, Cluj-Napoca, 2004, p. 22.

vană „*cives et hospites*",[4] adică oameni liberi stabiliți într-o localitate care obțin de la conducători un loc de casă în schimbul unor obligații financiare.[5]

Structura socială a Bistriței poate fi reconstituită prin poziția proprietății imobiliare față de centrul orașului. Piața era locuită de patriciat, străzile principale de negustori şi meşteşugari cu avere mare sau medie, iar pe străzile secundare locuiau meşteşugarii săraci din oraş, care erau grupați pe meserii, de unde şi denumirea de *Fleischertürl* (Ulița Măcelarilor), *Schmidedamm* (Zăgazul Faurilor), *Schneiderdamm* (Zăgazul Croitorilor), *Kürschnerdamm* (Zăgazul Tăbăcarilor*), Schustergaße* (Strada Cizmarilor), *Fischergaße* (Strada Pescarilor), *Riemerturn* (Strada Curelarilor), *Badergaße* (Str. Băilor), ultima locuită şi de tăbăcari, pielari şi blănari, toți având nevoie în exercitarea meseriei de apa adusă aici printr-o rețea de canale provenite din râul Bistrița. [6]

---

[4] K. G. Gündisch – *Patriciatul orăşenesc al Bistriței*, în rev. File de Istorie, IV, 1976. pp. 147-193.

[5] *Ibidem*, p. 177.

[6] „În oraş a fost construit deja devreme un sistem de canalizare. Pornind de la canalul de sus al morii, *aşa-numitul „pârîu murdar"* precum si alte şanțuri traversau oraşul ,,Pîrîul murdar", pe săseşte Scheβbach, începea in Reuβgasse, curgea prin Kleiner Ring, pe partea de lângă Marktplatz, apoi prin Badergasse, prin spatele Ungargasse şi se vărsa în canalul de jos al morii, mai sus de Kretschmermühle. Avea o lățime de aproximativ doi metri. Adâncimea apei se putea regla printr-un stăvilar. De-a lungul porțiunii de sus a pârâului îşi aveau atelierele pielarii şi cojocarii. Ei scufundau pieile în apă pentru a le înmuia. Întreaga împrejurime era pătrunsă de mirosul atelierelor lor. În locurile acoperite, unde erau construite ambele părți ale pârâului, astfel fiind în Ungargasse, locuitorii îşi aveau toaletele deasupra pârâului. De aici şi denumirea acestuia . Când, în timpul băii, se auzea un țipat de femeie, puteai fi sigur că vreun „peşte" masculin trecea pe lângă cea care făcea baie. Ceea ce totuşi nu îi oprea pe oameni de a face baie acolo. La capătul de jos pârâul învârtea trei mori de coaja, una aparținând Büerisch-Schuster-ilor, celelalte două tăbăcarilor. Coaja (argăseala) era folosită la tăbăcitul pieilor. Unul din cele trei şanțuri ce pornesc din canalul de sus al morii traversa Obere Neugasse şi se sfârşea la capătul străduței în „pârâul murdar", cel de al doilea traversa Holzgasse, Marktplatz şi Untere Neugasse, cel de al treilea se ramifica - un braț curgea prin Burg şi Elisabethgasse, al doilea braț curgea prin Beutlergasse Marktplatz, Spitalgasse şi Untere Vorstadt. Şanțurile erau de aproximativ un metru lățime. Adâncimea apei se putea regla. În mod normal, aceasta era de zece-cincisprezece cm. Era zi de spălat într-o casă, apa era oprită acolo cu ajutorul unei scânduri şi se spăla în şanț.
În general se făcea aşa în Untere Vorstadt. Dar de la sine înțeles că nouă copiilor ne plăcea sa ne jucăm lângă şanț. Când săream peste şanț sau vara, când doream să

Pătura cea mai săracă a locuitorilor era aşezată în suburbii, iar în registrele oraşului de după anul 1520 apare distincția *„inwending-ausending", „internis-foris", „intra-extra"*.[7] În mențiunile consemnate în registrele şi protocoalele magistratului orăşenesc se face referire că românii *„locuitori la periferia oraşului"*, care erau fie *„oştezeni"*, adică mahalagii, aşezați în suburbiile din afara zidurilor şi fortificațiilor, sau *„măiereni"*, împrăştiați pe la gospodăriile câmpeneşti şi pe la stupini.

Populația românească retrasă din cetate s-a aşezat în partea de sus a oraşului, pe malul râului Bistrița, aproape de podul Jelnii, care în vechime era cunoscut sub numele de *„Hrube"*. Principalele preocupări erau agricultura, cărăuşia şi arderea cărămizilor, material cu care au fost clădite casele din oraş. *„Eine anderewahrscheinlich auch sehr alte Sieldlung" ist das Ziegelschlägerviertel „Ruba", neben der Sendorfer Brücker."* [8]

Cele câteva familii de români erau în marea lor majoritate *„necăjite, asuprite, sărace, fără siguranță de pe o zi pe alte… Nu aveau pe nimeni de neamul lor care să-i apere şi să-i ajute"*.[9] De biserică nici nu putea fi vorba *„că şi de au avut poate cândva, acum nu aveau şi nici un modru nu aveau să-şi facă biserică"*.[10] Cronicile relatează că cele mai negre zile pe care le-au trăit românii bistrițeni au fost la sfârşitul sec. al XVII-lea, *„când ca la un semn dat s-a pornit goana cea mai nemiloasă împotriva lor"*. Opresorii au invocat fel de fel de motive, dar *„singura şi adevărata pricină era păcatul românilor că s-au prea înmulțit în preajma oraşelor"* a căror locuitori *„tremurau că vor fi copleşiți de potopul valah"*.[11] În acea perioadă au fost distruse în jurul oraşului Bistrița o mulțime de aşezări şi gospodării româneşti. În şiru celor păgubiți s-au numă-

---

pescuim o coajă de pepene nemâncată de tot sau un măr, cădeam deseori în şanț şi atunci era desigur bătaie acasă." (Zikeli G. – Autobiografie, manuscris la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale - SJBNAN, d5, 10).

[7] K. G. Gündisch – *Patriciatul orăşenesc…, op. cit.*, p. 176.

[8] O. Dahinten - *Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenburgen, Bohlan Verlag Koln-Wien*, 1988.

[9] Virgil Şotropa – Lupta românilor bistrițeni pentru biserică, în rev. Arh. Someşană, Năsăud, nr. 4, 1938, p. 1.

[10] Ioan Baciu – *Progresul românilor în oraşul Bistrița*, în Revista Ilustrată, an I, Broşura 1, ianuarie 1898, p. 2.

[11] *Ibidem*.

rat familiile Someşan, Moldovan, Rebrişorean, Lechinţan, Precup, Călăraş, Croitor, Cociorvar, Echim, Ani, Pop, Chitu, Oltean ş. a., care au trebuit să apuce drumul pribegiei spre Moldova. Se pare totuşi că în jurul anului 1700, comunitatea românească din Cuşma va dona *„o bisericuţă veche, mică de lemn, pe care românii bistriţeni o aduseră şi o puseră la Hrub"*.[12] În acest locaş se adunau la rugăciuni românii *„când le era permis a locui în apropierea oraşului"*.

Prima conscripţie cunoscută în mediul istoriografic, cu referire la românii trăitori în suburbiile Bistriţei datează din anul 1753 şi se datorează episcopului Inochenţie Micu Klein şi a avut ca unitate de înregistrare familia. În confuzia confesională din acele timpuri, se încerca recenzarea precisă a credincioşilor şi bunurilor bisericeşti. În Bistriţa, *locus unit mixtus*, sunt atestate 70 de familii româneşti fără preot şi fără biserică.[13]

După frământările religioase conduse de *„vicarele de la Carlove"*, prin călugărul Visarion Sorai, mişcarea de restauraţie confesională de la începutul deceniului şapte a influenţat şi viaţa bisericească a comunităţilor româneşti din ţinutul săsesc al Bistriţei.[14] Doi membrii de vază ai comunităţii româneşti din Bistriţa, Damian Farkaş şi Iosif Scorobete, împiedică pe preotul unit să intre în biserică, zicând că ei şi oamenii nu se ştiu uniţi, numai el, popa, i-ar fi făcut pe ascuns. Închişi şi eliberaţi după şase zile, ei adresează un recurs Guberniului – poate sub sfătuire săsească – susţinând în scris exact ceea ce înainte era corpul delict al arestării.[15]

---

[12] *Ibidem*, p. 1.

[13] Dinamica populaţiei oraşului la Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria judeţului Bistriţa-Năsăud în documente şi texte,* Ed. Răsunetul, Bistriţa, 2001, capitolul „A. Evoluţia demografică a localităţilor judeţului Bistriţa-Năsăud", pp. 21-88; vezi şi C. Feneşan – *Izvoare de demografie istorică. Secolul al XVIII-lea. Transilvania*. Bucureşti 1986, vol. I, pp. 288-313, vezi şi I. Uilăcan – *Biserica românească din Bistriţa*, 1792, în Revista Bistriţei, XXIII, 2009, p. 126

[14] În raportul Straussenburg este consemnată închiderea bisericii în Waltersdorf (Dumitriţa) din zona Budacului, unde locuiau 48 de familii de români, care au revenit la ortodoxie – G. Poschner G.- *Gegenrformatorische Bestrebungen in Bistritz im 18. Jahrundert*, in Program des evangelischen Obergymnasius A. B., Bistritz, Nr. 12, Anii 1883/4, p. 30; vezi şi M. Popan - *Unele consideraţii privitoare la relaţiile confesionale din districtul Bistriţei. Comunal şi confesional între anii* 176-1780, p. 197, în Revista Bistriţei, Ed. „Glasul Bucovinei", IX, 1995.

[15] *Ibidem*.

Instabilitatea confesională în alegerea noii religii, denotă faptul că uniația a fost susținută inițial doar prin voința imperială, complicitatea unor preoți şi doar mai târziu prin adeziune devenit sinceră a românilor.[16]

Dacă aruncăm o lumină mai proaspătă asupra ataşamentului românilor față de Ortodoxie, dovedit în epoca Reformei şi în cea a unirii cu Roma, vom constata că „*Tradiția ortodoxă*" surprinsă într-un stadiu natural, ferit de orice influențe culte, se înrudeşte mai degrabă cu dreptul cutumiar decât cu cel canonic sau cu teologia dogmatică.

De altfel, atunci când protopopii români din Transilvania, strânşi în sinod în anul 1698, au acceptat credința catolică şi unirea cu episcopul Romei, ei au stabilit un preț pe care nu s-au arătat nicidecum dispuşi să-l negocieze: „*legea lor să rămână neschimbată"*. Prin urmare „*Ortodoxia românească*" apare mai degrabă ca o tradiție fără credință, decât ca o tradiție a credinței.[17]

Aşa se explică şi succesul pe care insolitul călugăr ortodox sârb Visarion, în ciuda aspectului său exterior „*cu o rasă cârpită, în opinci, făr de obiele, căciulă călugărească pleoştită, cărunt, slăbit, fără de dinți în gură*." [18]

Oare ce ar fi putut acesta să le propovăduiască mulțimilor, având în vedere că nu ştia decât doar câteva cuvinte româneşti, iar învățătura sa într-ale dogmelor bisericeşti era sumară. Atât cât ne lasă să întrevedem izvoarele istorice, în predicile sale călugărul Visarion le povestea oamenilor despre „*credința în Dumnezeu, Maica Precistă, Sfântul Nicolae, să se roage, patru posturi în an să țină, să nu facă păcate, popii uniți să nu-i amăgească a crede în papa de la Roma… lula, duhanul cu fum ocăra, miercurea, vinerea mâncare de peşte oprea… crăieşii să fie credincioşi şi legi sale*." [19]

Reacțiile imediate ale mulțimilor arată faptul că acest mesaj simplu a determinat masele de credincioşi să fie mai sensibile la pro-

---

[16] Poschner G. – *op. cit.*, p. 31.

[17] D. Barbu – *De ce sunt românii ortodocşi? O falsă explicație istorică*, în rev. Historia, an XI, nr. 112, 2011, p. 26.

[18] A. Bunea – *Episcopii Petru, Pavel şi Dionisie Novacovici,* Blaj, 1902; vezi şi T. Nicoară – *Timpul Bisericii în mentalitatea țărănească din Transilvania în prima jumătate a sec. al XVIII-lea*, în Revista Bistriței IX, Ed Glasul Bucovinei, Iaşi, 1995, pp.189-195.

[19] T. Nicoară – *Timpul Bisericii în mentalitatea țărănească …., art. cit.*, p. 193.

blema mântuirii „*a salvării trupeşti şi sufleteşti*”[20]. În consecință, nu credincioşii au început să realizeze situația fără ieşire în care se aflau. Abaterea de la dreapta credință la care i-au condus preoții şi ierarhii le punea în pericol însăşi salvarea sufletelor. Frica de chinurile infernului atinge momente paroxistice, ca cel în care Tănase Todoran din Bichigiu „*n-a lăsat să se ofere fiului său muribund sfânta cuminecătură (azimă) de către preotul unit*”.[21]

Atenționările călugărului Visarion „*om trimis de Dumnezeu*” conform cărora „*toți cei care fuseseră botezați, căsătoriți sau înmormântați de către preoți uniți, au fost aruncați în brațele diavolului*”, se pare că au rămas multă vreme vii în mentalul colectiv. De aceea a continua să-şi ia sfintele taine de la preoții uniți, înseamnă să accepta pentru sufletele lor „*să se scufunde în străfundurile iadului*”.[22]

În luna mai 1761 magistratul bistrițean Johan F. Klein von Straussenburg raportează că în urma cercetărilor în Bistrița există doar doi români uniți, celelalte 178 de familii şi 27 de văduve declarându-se în aşa fel încât comisia nu a ştiut în ce categorie să-i includă.[23]

---

[20] S. Dragomir – *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII*, I, Sibiu, 1920, p. 212.

[21] V. Şotropa – *Înființarea graniței militare năsăudene 1762*, în rev. Arhiva Someşană, Năsăud, nr. 24, 1938, p 60; vezi şi M. G. Buta, A. Onofreiu – *Etica utilizării violenței*, în rev. Tabor, anul VI, nr. 5, Cluj-Napoca, 2012, pp. 47-52.

[22] I. Lupaş - *Două anchete oficiale în satele din scaunele Sibiului 1744 şi 1745*, Sibiu, 1938, pp. 21-24; vezi şi Keith Hitchins – *Religie şi conştiință națională în Transilvania sec. XVIII*, în *Conştiința națională şi acțiunea politică la românii din Transilvania 1700-1868*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 186.

[23] Astfel aflăm din procesul verbal al comisarul investigator că „*mahalagii*” fac următoarele declarații în ce priveşte apartenența lor confesională: „Petre a Cosmi păstrează credința mărturisită din tinerețe; Grigore Trăistar rămâne cum a fost şi nu vrea să fie unit, mai bine ia lumea în cap; Iacob Năsăudean nu ştie ce-i unirea ori schisma, şi dacă toți Valahii din țară vor fi uniți, atunci va fi şi el. Login a Ipatii nu ştie ce-i unirea şi neunirea, ci păstrează vechea credință grecească precum a mărturisit-o până acum. Tot aşa: Simion Ipatii, Vasile Trăistar, Onul Crăciun, Andron Corbu, Toader Trăistar, Onița Salinar, Ştefan Petrinjel, Rusul Bucioc, Petru Tălnas, Gavril Iftode, Cosma Păstoii, Ion Cucuțan, Onul Văcar, Gavril Ciopati, George Cerenaş, Grigore Năsăudean, Vasile Şomfelean, George Sigmirean, Grigore Căilean, Constantin Croitor, Simion Vermeşan, Costan Dan, Toma Feldrihan, Dumitru Stăvarii. Gavrilă Părască nu ştie ce-i unirea şi neunirea, dar va fi cum va porunci Majestatea Sa; Ion Moroşan nu ştie ce-i unirea şi ce-i schisma, dar rămâne precum a fost mai înainte. Tot aşa Gavrilă Ungarovschi, Pintelie Feldrihan. Dumitru Bumbul nu ştie ce-i unirea

La acea dată apare menționată o casă paraclis unde se oficia serviciul divin pentru toate familiile româneşti.[24] Acest lucru denotă confuzia confesională în care se aflau credincioşii români.

Datele sunt în continuare incerte, întrucât în anul 1767 episcopul unit Atanasie Rednic menționează pentru Bistrița 970 de locuitori români, cu un preot, doi capelani, un învățător, un cantor şi un clopotar.[25] Numeroase documente confirmă însă şi pentru Districtul Bistrița nivelul scăzut de pregătire teologică atât pentru preoții ortodocşi cât şi uniți. Acest lucru se face responsabil de situațiile confuze existente în comunități în ce privesc disputele confesionale, când preoții nu puteau explica oamenilor în ce consta deosebirea dintre uniți

ori schisma, dar nu vrea să aibă popă unit. Androne Petraşca nu ştie nici de unire nici de schismă, vrea să fie cum va porunci Majestatea Sa. Tot aşa: Todor Mihoc şi Gavril Țigan. Lui Ilie Ciochi nu-i trebue popă unit; dacă vor fi în țară toți popii uniți, atunci el pleacă la Moldova. Alexandru Sigmirean nu ştie ce-i unirea şi schisma, vrea să păstreze străvechea credință grecească; Iosif Zăgrean nu ştie ce-i unirea şi schisma, nu-i trebuie popă unit. Onul Sturzul nu ştie ce e unirea, dar vrea să fie neunit; în 30 Aprilie a primit anafura. Popa Dumitru vrea să fie neunit; cu gura a declarat mai înainte că e unit, dar cu inima a fost schismatic. Lupul Moldovan nu ştie de unire şi neunire, păstrează vechea credință grecească; Ursul Moldovan nu ştie ce-i unirea, vrea să fie neunit, anafura a primit-o dela Popa Mitru. Tot aşa: Gavril Lupaliți, Vasila Duca, Pinte Moroşan, Roman Feldrihan, Simion Moldovan, Ursu Rus, Vasile Roş, Vasile Nechiti. George Pombaş nu mai vrea să fie unit; Ion Leşan nu ştie ce e, vrea să țină religiunea grecească; Todor Dabisa vrea să fie neunit, anafura a primit-o dela Popa Mitru. Tot aşa: Onul Boar a Grigore, Todor a Ciochi. Ion Sângeorzan vrea să fie neunit şi să țină religiunea grecească; Sandul a Dobri nu ştie ce a fost, vrea să rămână neunit, Toder a Sucaii vrea să rămână neunit, a primit însă anafura. Tot aşa: Ion Rebrişorean, Grigore Măgeruşan, Florea Nuțului, Petre Zăgrian, Todor Moroşan, Andrei Zăgrian, Ion Saivan, Grigore Sigmirean, Nicolae Onul, Toma Hudrofan, Todor Puşcaş, Onul a Dubri, Precup Oprea, Nechita Ghindan, Mihai Kis, Petre Bumbul, Zaharie Zugrav, George Chiralnimitean, Simion Beresiți, George Oltean, Ilie Moldovan, Simion Hodnogi, Petru Daraban, Mihăilă Maiorean, Onul Prule, Onul a Mihai Kis, Grigore Bota, Pascul a Roşchi, Onul Moroşan, Ion Feldrihan, Vasile a Ursului, Gavril Cihărean, Petre Rus, Todor Prundar, Miron a Mihai Kis, Gavrilă Ifteni, Gacii Fines. Todor Vărzar, Grigore Sălăuan, Măria a Dumitru Moroşan, Docea a Popii Todor, Anisia a Todor, George Cărbune nu ştiu ce-i unirea şi neunirea, îşi păstrează vechea religie grecească, au primit anafura. Se declară uniți: Gavril Rus, Ioana Moldovanca, Gavril Dejan, Varvara Horhondarului" (V. Şotropa – *Contribuții la istoria bisericească*, în rev. Arhiva Someşană, nr. 21, Năsăud, 11925, p. 408-409).

[24] G. Poschner – *op. cit.*, p. 31.

[25] I. Uilăcan – *Biserica românească din Bistrița*, *op. cit.*, p. 126.

şi neuniți, în condițiile în care ritualul religios era foarte asemănător.[26] Exploatând această situație, saşii continuau să rămână şi pe mai departe avocații cauzei susținând *usque ad beneplacitum,* deposedare românilor de orice drepturi.[27]

Tonul decretelor guberniale şi imperiale privitoare la delictul de agitație contra religiei dominante continuă să rămână deosebit de aspru. În acest context demnitarul imperial Konrad Dinges încerca să-l convingă pe magistratul Straussenburg că datorită înrudirii confesiunii greco-catolice cu religio dominans, românii ar trebui să fie tratați ca atare, iar saşii considerați ca toleraţi.[28] Această afirmație a lui Dinges corespundea realității din Bohemia sau ducatele austriece unde într-adevăr confesiunea evanghelică luterană era tolerată. Totuşi, în ce privesc pe saşii bistrițeni, acest mod de a vedea lucrurile avea un caracter temerar.[29]

Hrubele a fost prima zonă românească din Bistrița, denumire generică a unui întreg cartier care s-a dezvoltat în partea estică a oraşului. De altfel *Podul Jelnii* mai este cunoscut şi astăzi sub numele de „*Podul hrubenilor*", iar strada principală în jurul căreia s-au organizat gospodăriile, actuala Constantin Roman Vivu, era numită „*Strada cea mare a Hrubelor*" sau „*Ulița cea mare a hrubenilor*".[30]

În ce privesc locurile de înmormântare ale oamenilor de aici, dacă la început acestea erau izolate: *în Ruptura Hrubelor, în Hotarul Nou, la Podul Crişului, în Dealul Jelnii, în Crâng, în Măierişte,* spre sfârşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea, sunt atestate terenuri în care înhumarea se făcea cu regularitate: *la Păr, la Hrube, la Biserică, la Morminte*, iar mai apoi în cimitirul numit *la Pod*.[31] Dacă în acest ultim cimitir, inițial înmormântările erau sporadice, în seco-

---

[26] M. Popan - *Unele considerații…, op. cit*., p. 200.

[27] *Ibidem*, vezi şi V. Şotropa – *Înființarea graniței militare năsăudene*, în rev. Arhiva Someşană, nr. 25, 1939.

[28] V. Şotropa – *Soarta românilor în satele săseşti*, în rev. Arhiva Someşană, nr. 18, 1936, 292.

[29] Eduard Winter – *Der josephinismus Geschichte des oesterreichischen Reform katholismus*, 103.

[30] I. Uilăcan – *Biserica românească din Bistrița, op. cit*., p. 126.

[31] SJBNAN – *Fond Registre parohiale de stare civilă, registrul nr. 97*; vezi şi I. Uilăcan – *Cimitirele româneşti din Bistrița până la sfârşitul sec. al XIX-lea* în Revista Bistriței, XXIV, 2010, pp. 367-384.

lul al XIX-lea el va deveni al doilea cimitir românesc din oraş, dacă ne referim la numărul celor îngropați aici. Probabil că denumirea şi-a căpătat-o de la podul de peste Canalul Morii situat în fața porții Spitalului Județean de astăzi. Cimitirul „*La Pod*" situat în partea dreaptă a direcției de scurgere a canalului, ocupa spațiul dintre strada Grănicerilor şi Cale Moldovei, aproximativ pe locul actualei stații de benzină OMV. În registrele cadastrale, el figurează la numărul topografic 5678, fiind atestat cu următoarele denumiri: „*La Pod*", „*Cimitirul superior*", „*Cimitirul de Sus*", „*Mormântariul de Sus*", „*La Piua*". El a fost închis în anul 1886.[32]

Primul şi cel mai vechi cimitir românesc din Bistrița este considerat „*La Hrube*". Dacă începuturile existenței lui pot fi plasate la începutul sec. al XVIII-lea, ultima îngropăciune s-a petrecut în anul 1868. Totuşi, după 20 de ani de tăcere, Registrul parohial 1874-1893 consemnează înmormântarea aici a unei femei la 15 decembrie 1886, născută în acest cartier. Se pare că cimitirul nu a intrat în atenția autorităților orăşeneşti pentru a fi desființat, închiderea lui făcându-se natural, datorită epuizării terenului cu această destinație.[33] O altă aşezare românească a luat ființă ceva mai târziu în partea de jos a oraşului, pe malul stâng al râului Bistrița sub liziera pădurii Schifenberg, în apropierea *Podului Budacului*. Cetățenii din oraş deținеau aici grădini şi pajişti pentru păşunat. Între străduțe, care de altfel erau foarte largi, se aflau din loc în loc gospodării țărăneşti, aşezate la 20-30 de metri distanță una față de alta.[34]

Numele familiilor băştinaşe Lungu, Turcu, Rusu, Sasu, Cilica, Filimon, Butuc, cât şi proprietățile lor atestă vechimea dar şi vrednicia de buni zidari, dulgheri şi constructori de case. Numeroase nume de familie ai acestor locuitori, stabiliți aici probabil ulterior, Feldrihan, Arcălean, Năsăudean, Şomfelean, Rebrean, Sângeorzan, Buduşan etc., ne indică localitățile lor de proveniență.[35]

---

[32] I. Uilăcan – *Cimitirele româneşti din Bistrița până la sfârşitul secolului al XIX-lea*, în Revista Bistriței, XXIV, 2010, p. 381.

[33] *Ibidem*.

[34] G. Zikeli - *Autobiografie*, manuscris la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al A. N., d5, 9

[35] SJBNAN - *Fond de carte, Rusu A. Bistrița, Cetatea - Oraşul sec. XII-XX, manuscris*, pp.10-11.

Cimitirul din apropierea acestei zone era cunoscut sub denumirea *„La Păr", „Cimitirul inferior", „Cimitirul din jos de oraş", „Cimitirul de Jos"*. El este atestat în anul 1799 odată cu primele înscrieri în Registru parohial, fiind amplasat la capătul de jos al Untere Vorstadt, *„la colțul unde se ramifică şoseaua spre Schönbirk"* (Sigmir).[36]

Din păcate dreptul de administrare a acestui cimitir a fost pierdut de către biserica românească la 30 septembrie 1927, când o comisie de expropiere a primăriei a decis să fie cedat pentru loturi de casă, pentru că de *„30 de ani nu se mai îngroapă nimeni"*.[37] Un adevăr dureros pe care istoria locală trebuie să-l rețină.

[36] G. Zikeli – *Autobiografie… op. cit.*, p. 19.

[37] În registrul pentru defalcare a moşiilor expropriate din Bistrița, există decizia 290/1927 care se referă la numărul topografic 7561, adică *„şesul din jos în suprafață de 880 stânjeni expropiat în favoarea statului"*. (SJBNAN, Fond Comisia de ocol pentru expropiere şi împroprietărire din Bistrița, dosar 89, f. 2.)

EXIL ANTICOMUNIST ŞI DIZIDENȚĂ RELIGIOASĂ. RELAȚIILE DINTRE ROMÂNII ORTODOCŞI DIN STATELE UNITE ŞI BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST

GABRIEL-VIOREL GÂRDAN
COSMIN COSMUȚA

Sfârşitul celui de al doilea război mondial a adus nu numai Europei, ci întregii lumi noi linii de demarcație, noi împărțiri ale sferelor de influență. Această realitate a aruncat în tabere diferite, inamice chiar, zone care înainte aveau regimuri politice asemănătoare, se conduceau după aceleaşi principii, care aveau aceleaşi valori la baza societății. În contextul acesta au fost afectate şi relațiile dintre diaspora românească - indiferent în ce parte a lumii s-ar fi aflat - şi țara de origine, România.

În cele ce urmează vom arunca o privire asupra evoluției relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română şi românii ortodocşi aşezați în Statele Unite ale Americii, în timpul regimului comunist din țara noastră[1].

Efectele vălului glaciar impus de cortina de fier, după cel de al doilea război mondial, nu au ocolit nici viața religioasă a românilor-americani. Aceştia erau legați prin origine, credință şi tradiții de țara mamă, România, aflată pe orbita influenței sovietice şi sub jugul comunist, dar, în acelaşi timp, erau şi iubitori ai valorilor democratice

[1] Mai multe amănunte asupra temei, precum şi tratarea unor chestiuni pe care studiul de față nu şi-a propus să le abordeze vezi la Gabriel-Viorel Gârdan, *Episcopia Ortodoxă Română din America-parte a ortodoxiei americane*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007, 569 p.

şi loiali țării adoptive[2], Statele Unite ale Americii, duşmanul declarat al oricărei forme de totalitarism.

1. Cadrul desfăşurării evenimentelor

La sfârşitul celui de-al doilea război mondial românii-americani, prezenți deja de aproape o jumătate de secol pe teritoriul american[3], intrau într-o nouă etapă a existenței lor identitare în noul habitat socio-politic, cea a exilului anti-comunist. În acei ani în America de Nord s-au aşezat mulți oameni risipiți de războiul din Europa, cunoscuți ca D.P.[4]. Majoritatea românilor care au ajuns în SUA în aceste circumstanțe au fost, din punct de vedere profesional, foarte bine pregătiți, iar decizia lor de a rămâne în afara granițelor României a fost motivată în principal politic, ea fiind determinată *de sentimente pasionat şi ireversibil anti-comuniste*[5]. Faptul acesta a făcut ca noii emigranți să perceapă starea lor ca exil.

Grupul românilor-americani nu era o abstracție şi nici un apendice al României. Acest grup era produsul real şi autentic al unui proces istoric la fel de real şi de autentic[6]. Pentru că păstrau tradi-

---

[2] Această loialitate va fi afirmată cu tărie în repetate rânduri, mai ales în deceniul al cincilea. Semnificative sunt în acest context câteva articole apărute în presa româno-americană, cum ar fi: *Lealitatea şi numele nostru sunt în joc,* în *Solia,* XV, nr. 47, 10 decembrie 1950, pp. 3-4; *Spre cinstea românilor-americani trădătorii nu au loc printre noi,* în *Solia,* XV, nr. 48, 24 decembrie 1950, pp. 5-7; *Afară din mijlocul nostru,* în *Solia,* XV, nr. 49, 31 decembrie 1950, pp. 3-4; *Românii din America şi-au spus cuvântul*, în *Solia,* XVI, nr. 7, 15 februarie 1951, pp. 3-4; *Adunarea poporală din Detroit,* în *Solia,* XVI, nr. 7, 15 februarie 1951, p. 1; *Memoriu,* în *Solia,* XVI, nr. 7, 15 februarie 1951, p. 2; ş. a.

[3] Pentru detaliile perioadei de început a prezenței românilor în America de Nord vezi Gabriel-Viorel Gârdan, *Românii Ortodocşi din America. Documente. Vol. I,* Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, 342 p., în special studiul introductiv *Identitate confesională şi conştiință etnică. Viața bisericească a primilor români emigranți în Statele Unite,* pp. 5-97.

[4] Această denumire au primit-o în strânsă legătură cu legea care a permis accesul lor pe teritoriul american: *Displaced Persons Act.* În baza acestor prevederi legale au intrat pe teritoriul Statelor Unite un număr de aproximativ 15-20.000 de emigranți de origine română.

[5] Alexandru Nemoianu, *Cuvinte despre românii-americani,* vol. I, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997, p. 22.

[6] Pentru o detaliere a acestui proces istoric vezi Alexandru Nemoianu, *Cuvinte*..., vol. I, pp. 25-27.

ţile, obiceiurile şi credinţa strămoşilor lor erau un grup distinct, dar în acelaşi timp românii-americani erau parte a societăţii şi naţiunii americane. Respectul faţă de valorile tradiţionale şi creştine şi respectul pentru principiile democratice americane au determinat relaţiile şi interesul lor faţă de ţara mamă. Când aceste principii democratice şi valorile tradiţionale şi creştine au fost atacate cu furie de un regim care se opunea tuturor valorilor în care românii-americani credeau, aceştia nu au avut altă opţiune decât să respingă un astfel de regim, să evite orice fel de contacte cu el şi să lupte împotriva lui prin toate mijloacele[7]. S-a produs astfel o transformare istorică în care românii-americani şi-au dat seama că instituţiile lor le aparţin întru totul, ei rezervându-şi dreptul nu numai să le administreze, dar şi să le protejeze împotriva oricăror încercări de subordonare întreprinse de comunişti[8]. Liderii de opinie, în mod angajant şi vehement, emoţionant şi personal, au arătat că în raport cu răul comunist nu poate exista *neutralitate*; faţă de comunişti, ori eşti împotriva lor, ori eşti de partea lor[9]. Alexandru Nemoianu consideră că pentru cei care s-au alăturat comunităţii românilor-americani şi apoi pentru întreaga comunitate *comunismul nu era un „sistem" impersonal, ci unul foarte „personal", care îi alungase de acasă, le chinuia rudele şi prietenii, le pângărea ţara.* Din această cauză, ei s-au alăturat cu entuziasm eforturilor americane din timpul „războiului rece" şi au adus servicii importante acestei cauze. În plus, respingând orice fel de idee de colaborare cu comunismul, ei au făcut ca instituţiile românilor-americani, inclusiv Biserica, să se concentreze asupra lor însăşi şi astfel *„cordonul ombilical" psihologic cu „ţara veche" a fost tăiat*[10].

Transformările şi schimbările survenite în această perioadă în evoluţia identitară a comunităţii românilor-americani sunt ilustrate cel mai bine de evoluţia istorică a Episcopiei Ortodoxe Române din

---

[7] Idem, *Aspects regarding The Romanian-American Institutions after WW II,* în *Romanian American Heritage Center Information Bulletin (în continuare R.A.H.C.I.B.),* Jackson, Mi, USA, an XII, 1996, nr. 3, p. 12.

[8] Eugen Raica & Alexandru Nemoianu, *History of the „United Romanian Society"*, published by The United Romanian Society, Southfield, Mi., USA, 1995, p. 137.

[9] Vezi nenumăratele articole găzduite în paginile ziarelor *Solia, America,* etc. .

[10] Alexandru Nemoianu, *Tărâmuri, între Banat şi America*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2003, p. 83.

America, exponenta incontestabilă a aspirațiilor românilor-americani. Consecința acestor evoluții socio-politice a fost hotărârea de a dezavua orice element, orice legătură, care ar extinde influența autorităților comuniste din România asupra comunității românilor-americani. Această hotărârea s-a răsfrânt şi asupra vieții ecleziale, cu atât mai mult cu cât Biserica Ortodoxă Română era percepută de fiii săi de peste Ocean ca fiind subjugată intereselor şi planurilor comuniste, lipsită de libertatea de a purta de grijă sincer fiilor săi de pretutindeni.

Cercetările din ultima vreme[11], bazate pe documente din arhive încă greu accesibile, au scos la iveală o realitate mult mai complexă, în ceea ce priveşte raporturile dintre statul totalitar comunist şi Biserica Ortodoxă Română, decât modul în care aceste raporturi au fost receptate în exilul anti-comunist. Nu vom insista aici asupra acestui aspect, ci vom sublinia, încă o dată, că la baza acțiunilor separatiste care vor anima grupul de peste Ocean a stat şi o percepție unilaterală asupra condiției Bisericii Ortodoxe în România comunistă, dublată de o „modă" printre Bisericile Ortodoxe etnice din America, de a se declara

[11] Vezi, în special, George Enache, *Ortodoxie şi putere politică în România contemporană,* Editura Nemira, Bucureşti, 2005; idem, *Patriarhul Justinian şi Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Editura Partener, Bucureşti, 2009; Adrian Nicolae Petcu (coord.), *Partidul, Securitatea şi Cultele (1945-1989),* Editura Nemira, Bucureşti, 2005; idem, *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007; George Enache şi Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox şi puterea comunistă în România anilor ~50*, Editura Partener, Bucureşti, 2009; Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist,* Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2005; Idem, *Propaganda and Culture at the Beginning of the Communist Regime*, în Vladimir Tismăneanu (ed.), „Stalinism Revisited: The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe", CEU Press, Budapest-New York, 2009; Olivier Gillet, *Religie şi naționalism, ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul communist,* traducere de Mariana Petrişor, Editura Compania, 2001; Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României, însemnări zilnice I. 1945-1947,* Arhivele Naționale ale României, Bucureşti, 2004; Idem, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist, însemnări zilnice II. 1948-1959,* Arhivele Naționale ale României, Bucureşti, 2005; Cristina Păiuşan & Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1958,* vol. I, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001; lect. dr. Adrian Gabor & Adrian Nicolae Petcu, *Biserica Ortodoxă Română şi puterea comunistă în timpul Patriarhului Iustinian*, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Iustinian" Bucureşti, anul universitar 2001-2002,* Editura Universității Bucureşti, 2002, pp. 93-154; ş.a..

dizidente şi de a rupe legăturile filiale cu Bisericile mamă din țările aflate în sfera de influență şi dominație comunistă, asumându-şi un statut autonom, independent, de autosuficiență, trebuie să o spunem, contrar ecleziologiei, spiritualității şi canoanelor ortodoxe.

2. Tendințe schismatice în timpul absenței Episcopului Policarp din Eparhie

Literatura de specialitate a consacrat sintagma *marea schismă* a diasporei ortodoxe române din America. Prin aceasta se înțelege scindarea Episcopiei Ortodoxe Române din America în două eparhii: Episcopia Misionară Ortodoxă Română şi Episcopia Ortodoxă Română şi implicit ruperea legăturilor între Episcopia Ortodoxă Română şi Patriarhia Română.

La sfârşitul lunii iulie a anului 1939, Episcopul Policarp Moruşca, cel care păstorea românii ortodocşi din America din anul 1935, hotărăşte să plece în România. Motivele obiective ale vizitei sale în țară erau multiple: încercarea de a obține un sprijin financiar mai consistent din partea statului român pentru activitățile misionare din America şi dorința de a se prezenta noului patriarh, Nicodim Munteanu, care fusese ales Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române la 30 iunie şi înscăunat la 5 iulie 1939. Momentul ales de Policarp pentru revenirea în țară a fost considerat de unii colaboratori ca fiind inoportun dat fiind starea de tensiune din eparhie. La acea vreme Episcopul Policarp nu ştia că nu va mai reveni niciodată în eparhia sa.

La scurt timp după plecarea episcopului Policarp Moruşca în România preoții şi parohiile s-au găsit divizate în două tabere partizane, angajate într-o bătălie fratricidă pentru conducerea Episcopiei şi succesiunea la scaunul episcopal, lor adăugându-li-se o a treia tabără care sta în expectativă.

Problema absenței episcopului din mijlocul preoților şi a credincioşilor săi a fost abordată pentru prima dată la Congresul bisericesc ținut în 1 şi 2 septembrie 1940 în Farrell. Cei 44 de participanți au analizat evoluția sau mai bine zis involuția Episcopiei, în lipsa episcopului, în ultimul an. Dovada faptului că se pornise pe un drum greşit a constituit-o însuşi faptul că la Congres au participat foarte puțini delegați. Nici măcar unele parohii vecine locului de desfăşu-

rare a Congresului, cum ar fi spre exemplu Canton, Ohio[12], nu şi-au trimis reprezentanții. Problema absenței episcopului (trecuse mai bine de un an de când acesta părăsise America) a fost pusă de către preotul Ioan Truția care *s-a ridicat pentru a întreba Congresul: Episcopia are sau nu episcop?*[13]. El şi-a motivat această întrebare susținând că deține informații potrivit cărora episcopul Policarp nu poate să se întoarcă în America. Motivul? Adversarii episcopului din America şi din țară s-au întrecut în aducerea de acuzații defăimătoare la adresa ierarhului[14].

De fapt, preotul Ioan Truția căuta un pretext pentru a se implica din nou în conducerea Episcopiei. Relațiile acestuia cu episcopul Policarp deveniseră tensionate, în timp, din mai multe motive. Refuzul episcopului de a stabili reşedința Episcopiei în Cleveleland unde păstorea Truția şi faptul că episcopul nu a urmat întocmai sfaturile *primului său sfetnic*[15], sunt doar cele mai uşor de sesizat.

Cu câteva luni înainte de Congres¸ după ce a primit o scrisoare din partea episcopului Policarp în care acesta, printre altele, îi scria că *după toate perspectivele eu nu mă voi mai putea întoarce la misiunea de acolo*[16], consulul român la Washington, Andrei Popovici, a purtat o serie de discuții cu preotul Ioan Truția cu privire la soarta Episcopiei. Soluția preconizată era, după cum reiese din corespondența dintre cei doi[17], găsirea unei formule prin care preotul Ioan Truția să poată prelua conducerea Episcopiei.

Propunerile preotului Truția au fost însuşite de consulul Popovici care a redactat un memoriu pe care l-a înaintat Ministrului Radu

---

[12] Gerald J. Bobango, *The Romanian Orthodox Episcopate of America. The First Half Century, 1929-1979*, published by Romanian-American Heritage Center, Jackson, Mi, 1979, p. 129.

[13] *Ibidem.*

[14] Pentru amănunte în această problemă, a se vedea: Gabriel-Viorel Gârdan, *Episcopia Ortodoxă Română din America-parte a ortodoxiei americane,* capitolul dedicat episcopului Policarp Moruşca, pp. 231-280.

[15] Policarp l-a numit pe preotul Ioan Truția *primul sfetnic, consilier în secția bisericească, încredințat cu suplinirea în administrație, în absența Episcopului,* într-un memoriu adresat patriarhului Miron Cristea la 28 aprilie 1937. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare AMAE), Fond Washington, vol. 93.

[16] AMAE, Fond Washington, vol. 94, Scrisoare către Andrei Popovici, 23 aprilie 1940.

[17] AMAE, Fond Washington, vol. 94, scrisoarea preotului Ioan Truția către consulul Andrei Popovici, 23 iulie 1940.

Irimescu, pentru ca acesta, la rândul său, să-l înainteze, aproape fără nici o altă modificare, Patriarhului Nicodim şi autorităților din România. Ideea centrală a acestui memoriu era aceea că soluția cea mai potrivită pentru rezolvarea problemelor din Episcopia americană, ar fi fost încredințarea conducerii acesteia preotului Truția, căruia ar fi urmat să i se acorde titlul pe care Patriarhul Nicodim l-ar fi crezut de cuviință[18]. Ca răspuns la memoriu, Patriarhul Nicodim a trimis o telegramă prin care făcea cunoscut faptul că problema va fi discutată în sesiunea de toamnă a Sfântului Sinod[19].

Din nefericire situația în Episcopia din America se înrăutățea constant, preoții şi credincioşii găsindu-se divizați în funcție de personalitățile în jurul cărora se grupaseră, în funcție de interesele politice şi de diferențele de opinie. Desigur, aceste preocupări făceau ca aproape toți să fie *ruşinos de indiferenți* față de organizarea vieții religioase[20], iar viața internă a Episcopiei să se asemene cu un cuib de viespi.

Nu au întârziat să apară şi duşmanii declarați ai episcopului Policarp, *vânătorii de scaune* care doreau să înființeze o Episcopie autonomă, cu părintele Ştefan Atanasie Opreanu ca episcop[21]. Printre cei mai înfocați susținători ai acestei idei se numărau preotul Glicherie Moraru[22] un mare oportunist şi partizan al regelui Carol al II-lea. După abdicare, regele se stabilise în Coioacan, Mexic, de unde finanța puternic pe părintele Opreanu şi pe Glicherie Moraru pentru ca aceştia să publice ziare pro-carliste în Detroit şi în alte centre americane[23].

Implicarea lui Glicherie Moraru în politică începuse încă pe când se afla în Canada unde pusese bazele comitetului *România liberă* al cărui scop declarat era de a susține propaganda puterilor aliate.

---

[18] AMAE, Fond Washington, vol. 94, Memoriul ministrului Radu Irimescu către Patriarhul Nicodim, 26 iulie 1940.

[19] AMAE, Fond Washington, vol. 94.

[20] Gerard J. Bobango, *op. cit.*, p. 132.

[21] Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare ASS), Dosar 594/1946, f. 78.

[22] O sinteză a acțiunilor întreprinse de preotul Glicherie Moraru în detrimentul ordinii canonice din Episcopie poate fi vazută în *The Struggle for liberty. Communistic attempts to gain control over American Church Organization,* p. 17, în Arhiva Centrului de Studii şi Documentare Valerian Trifa (în continuare ACSDVT), Dosar History of ROEA (A).

[23] ACSDVT, Dosar History of ROEA (A), *The facts behind The Romanian Orthodox Missionary Episcopate in America,* p. 5.

Contactele pe care le-a avut cu regele Carol al II-lea şi suportul financiar acordat de acesta au făcut ca Glicherie Moraru care, între timp, cu sprijinul preoților Simion Mihălțan şi Ştefan Atanasie Opreanu primise drept de şedere în Statele Unite în 1941[24], să facă din *România liberă* o adevărată mişcare al cărei ultim scop era readucerea pe tron a regelui Carol al II-lea. Prin intermediul preotului Ştefan Atanasie Opreanu, Glicherie Moraru a reuşit să atragă în această mişcare şi pe cea mai mare parte a membrilor Consiliului Episcopal condus de Simion Mihălțan, hotărâtoare fiind în acest sens o donație de 1.000 $ din partea fostului suveran Carol al II-lea făcută pe seama Vetrei[25], aşezământ care se găsea în mare dificultate financiară.

O astfel de atmosferă, combinată cu o deteriorare generală a ordinii în Episcopie, cu situația de la Vatra şi cu activitățile îndoielnice (din punct de vedere politic) ce se desfăşurau acolo (între timp Glicherie Moraru ajunsese preot la Vatra[26]) a dus la o dezbinare pe scară largă a Episcopiei. Pentru ca acest lucru să fie şi mai evident, la începutul anului 1942, printr-o scrisoare circulară se anunță formarea *Uniunii Democratice Româno-Americane*, fiind rugați toți preoții să adere la ea. Scrisoarea era semnată de următorii preoți: Ioan Truția, Ioan Stănilă, Nicolae Moldovan, Traian Demian şi Traian Vintilă, toți aceştia alcătuind aşa numitul „grup Ohio". Această formațiune avea menirea să reunească într-o tabără pe cei ce se opuneau celor ce conduceau Episcopia şi căutau să o subjuge unor interese politice meschine.

În astfel de condiții între cele două tabere: *România liberă* sprijinită de Consiliul Eparhial condus de Simion Mihălțan şi *Uniunea*

---

[24] Datorită diferitelor abateri disciplinare în cursul anului 1938, Episcopul Policarp Moruşca i-a interzis să mai slujească în Statele Unite, el având drept de slujire numai în Canada unde era rezident; vezi AMAE, Fond Washington, vol. 91, adresa Episcopului Policarp către ministrul Radu Irimescu. O vreme autoritățile americane, din considerente politice, nu i-au mai permis să intre pe teritoriul american. Activitatea propagandistică a preotului Glicherie Moraru şi fragmente din articolele publicate de el sunt consemnate într-un raport diplomatic semnat de însărcinatul cu afaceri Brutus Coste şi datat 26 noiembrie 1941. AMAE, Fond Washington, vol. 91.

[25] Gerald J. Bobango, *op. cit.*, p. 135.

[26] Activitatea desfăşurată de Glicherie Moraru în perioada cât a fost preot la Vatra poate fi urmărită în paginile ziarului *Solia*, X, 1945 şi XI, 1946, unde număr de număr publică un reportaj *Plecat la drum*, în care descrie diferite aspecte din parohiile pe care le-a vizitat, cu scopul declarat de a strânge fonduri pentru amenajarea Vetrei Româneşti şi construirea unei biserici.

Democratică Româno-Americană alcătuită cu precădere din preoţii apropiaţi lui Ioan Truţia s-a dezlănţuit un adevărat război al acuzaţiilor, urmat, în plan bisericesc, de evidente tendinţe schismatice.

Tensiunea dintre cele două tabere a atins cote maxime după ce în 27 ianuarie 1943 Consiliul Eparhial, ataşat ideilor restaurației carliste, în frunte cu preotul Simion Mihălțan a propus adoptarea de către parohiile Episcopiei a unei declarații de autonomie şi independență, rupându-se legăturile atât cu Patriarhia Română cât şi cu guvernul român condus de Mareşalul Antonescu[27]. De fapt, o astfel de mişcare fusese deja propusă de o seamă de parohii printre care se numără şi parohia Sfânta Treime din Youngstown. Reprezentanții acestei parohii îl amenințaseră pe preotul Mihălțan că dacă nu se va adopta o astfel de hotărâre parohia va convoca un Congres special în acest sens. Decizia Consiliului a fost de a se organiza un referendum şi astfel să se decidă dacă o astfel de declarație să fie adoptată sau nu.

„Grupul Ohio" s-a opus adoptării unei astfel de decizii. Din dorința de a reabilita imaginea Episcopiei care avusese mult de suferit în urma activităților procarliste întreprinse de Glicherie Moraru şi susținătorii săi, (aceste acțiuni vor duce la arestarea şi apoi la condamnarea preoților Ştefan Atanasie Opreanu şi Glicherie Moraru şi a ziaristului Nicolae Zamfir acuzați de spionaj în favoarea lui Carol al II-lea[28]), şi de a face ceva pentru ca Episcopia să-şi revină întrucât *toate merg rău,* la 10 septembrie 1943 s-a cerut printr-o scrisoare adresată lui Simion Mihălțan şi semnată de către reprezentanții „grupului Ohio" (Pr. Victor Bărbulescu, Pr. Ioan Stănilă; Ilarion Morariu, Pantelimon Chima şi alții) să se convoace Congresul Episcopiei[29].

Răspunsul preotului Simion Mihălțan a fost negativ, invocându-se o hotărâre a Preşedintelui Roosevelt[30] potrivit căreia conferințele şi întrunirile *inutile* să fie anulate pe durata războiului pentru a

---

[27] Gerald J. Bobango, *op. cit.,* p. 140.

[28] Aceştia au fost condamnați la 4, 5 şi respectiv 2 ani de închisoare, fiind grațiați ulterior. ASS, Dosar 594/1946, f. 23.

[29] Gerald J. Bobango, *op. cit.,* p. 142.

[30] Franklin D. Roosevelt, membru al Partidului Democrat, preşedinte al Statelor Unite în perioada 1933-1945.

se face economie de benzină şi cauciuc[31]. În realitate, preotul Simion Mihălțan, la îndemnul preoților Opreanu şi Moraru, nu dorea să ofere contestatarilor săi posibilitatea de a denunța în fața unui forum abilitat să ia decizii radicale starea deplorabilă a lucrurilor în Episcopie. În astfel de condiții „grupul Ohio", dintre ai cărui componenți unii erau membri ai Consiliului Episcopal, invocând articolul 146 din Statut, potrivit căruia un Congres, în lipsa episcopului, putea fi convocat oricând într-o sesiune extraordinară de către membrii Consiliului Episcopal[32], a convocat propriul Congres, care s-a întrunit în Cleveland pe 31 octombrie 1943. Cu toată opoziția lui Simion Mihălțan şi a partizanilor săi, la Congres, care va fi numit *Congresul tuturor sfinților*[33] au participat delegați din partea a 15 parohii, alte 10 parohii trimițând scrisori prin care aderau la deciziile Congresului. În aceste condiții, mai mult de jumătatea din parohiile Episcopiei erau de acord cu întrunirea lui[34].

Congresul nu a condamnat numai o serie de practici care aveau nevoie să fie corectate, ci mai ales încercările pe care le-a făcut vechiul Consiliu Episcopal în frunte cu preotul Simion Mihălțan de a rupe relațiile cu Biserica şi guvernul român; de a proclama Episcopia autonomă şi de a revoca Statutul din 1936 în favoarea celui din 1932 care prevedea că alegerea episcopului se făcea de către Congresul Bisericesc[35].

Deşi participanții la Congres, în special cei din Youngstown, au insistat că schimbările nu trebuie interpretate ca o ruptură, ci ca o simplă îndreptare a unei situații alarmante[36], din 31 octombrie 1943 şi până în 1947 Episcopia a fost ruptă în două, între cele două tabere existând conflicte puternice. Această ruptură nu făcea decât să anticipeze „marea schismă" ce avea să se producă peste 7 ani, în 1950, numai că, dacă acum trioul Truția – Stănilă - Bărbulescu au luptat pentru păstrarea legăturilor cu Patriarhia şi țara, în timp ce tendința

---

[31] Gerald J. Bobango, *op. cit.,* p. 141.

[32] *Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America,* 1935, p. 65.

[33] The Hallowe'en Congress (engl); s-a numit aşa pentru că lucrările lui s-au desfăşurat în 31 octombrie, Hallowe'en= ajunul zilei tuturor sfinților.

[34] Gerald J. Bonbago, *op. cit.,* p. 144.

[35] *Ibidem.*

[36] *Ibidem,* p. 146.

celuilalt trio: Mihălțan – Moldovan – Moraru, „dirijat" de părintele Opreanu, era să rupă aceste legături, în 1950 rolurile se vor inversa, căci, după cum vom vedea, Truția, Stănilă şi Bărbulescu vor fi cei care vor orchestra ruperea de Biserica mamă.

În preajma Congresului din iulie 1944 situația devenise critică. Se vehicula, se pare, în cercuri din ce în ce mai largi, ideea ruperii *legăturilor fireşti* cu Biserica-mamă şi alegerea ca Episcop a lui Glicherie Moraru şi ca Episcop vicar a lui Ştefan-Atanasie Opreanu, sau poate invers, Opreanu Episcop şi Moraru Episcop-vicar[37]. În cele din urmă, Congresul a hotărât că este mai bine să se păstreze situația jurisdicțională existentă, urmând ca, după terminarea războiului să se găsească o soluție.

Sfârşitul celui de al II-lea război mondial nu a adus pacea şi în Episcopia Ortodoxă Română din America. Ceea ce a adus încheierea războiului a fost reluarea corespondenței episcopului Policarp cu clericii şi credincioşii săi din America. Încă din primele scrisori Policarp îşi exprima îngrijorarea privind evoluția lucrurilor în eparhia Sa. Considerând că *neînțelegerile dintre preoți vor distruge tot ceea ce am construit în patru ani*[38] - după cum afirmă el, dorea să primească o scrisoare colectivă, semnată atât de Truția cât şi de Mihălțan, ca dovadă a împăcării celor două tabere. Policarp nu a avut bucuria să primească o astfel de scrisoare, iar împărțirea în tabere potrivnice a continuat să existe şi chiar să se adâncească.

În continuare, veştile primite în țară l-au nemulțumit profund pe episcopul Policarp şi l-au determinat să continue eforturile sale epistolare pentru reconcilierea opozanților de peste Ocean. În acest sens, la 12 iunie 1946 adresează câte o scrisoare conducătorilor celor două tabere.

În timp ce Truția făcea demersuri pentru a obține o viză de şedere permanentă în America pentru episcopul Policarp, Simion Mihălțan tergiversa, se pare, lucrurile spunând lui Policarp că vrea ca el să revină în America, iar Patriarhului că episcopul Policarp nu mai este dorit în Eparhia sa[39].

---

[37] ASS, Dosar 594/ 1946, Memoriul preotului Glicherie Moraru către Patriarhul Nicodim, 25 noiembrie 1946, f. 76-77.

[38] Gerald J. Bobango, *op. cit.*, p. 157.

[39] ASS, Dosar 594/1946, f. 27.

Atitudinea Patriarhului Nicodim față de revenirea episcopului Policarp pe scaunul episcopal din America a fost oscilantă. La nivel declarativ, cel puțin, el era favorabil unei decizii în acest sens[40]. Practic, însă, măsurile sale ulterioare vor fi contrare unei astfel de soluții.

Nici peste Ocean situația nu-i era mai favorabilă episcopului Policarp. În şedința Consiliului Eparhial din 24 iulie 1946 s-a luat hotărârea să fie informat Patriarhul că dacă, în termen de trei luni, nu va putea să-l trimită înapoi pe Policarp, (Patriarhul Nicodim) va trebui să declare scaunul lui Policarp vacant şi să desemneze pe cineva pe care Consiliul Episcopal să-l găsească potrivit ca să devină noul cap spiritual al Episcopiei. În 7 august 1946 vicarul Simion Mihălțan a comunicat această deciziei autorităților bisericeşti din țară printr-un document[41] pe care Patriarhul Nicodim a pus următoarea rezoluție: *Prea Sfințitul Moruşca va fi invitat să plece imediat la post*[42].

Ar fi fost mult prea simplu să fie aşa, iar pentru cei care ani la rând au militat împotriva revenirii lui Policarp ar fi fost o lovitură prea grea. De aceea, înspăimântați de posibilitatea întoarcerii episcopului legitim, ei au dezlănțuit o nouă serie de atacuri virulente la adresa ierarhului nedreptățit, dublată puternic de solicitarea de a fi acceptat de către autoritățile bisericeşti din țară ca episcop al românilor din America, Teofil Ionescu parohul bisericii ortodoxe române de la Paris. Acesta intrase în vizorul „căutătorilor de episcop" Glicherie Moraru şi Ştefan-Atanasie Opreanu şi părea soluția perfectă pentru păstrarea pozițiilor privilegiate pe care aceştia şi susținătorii lor le aveau în Episcopie. Pentru ca să fie siguri că Patriarhia nu va îndrăzni să-l retrimită pe Policarp în America şi solicitarea lor de a fi numit episcop Teofil Ionescu să întâmpine o rezistentă cât mai redusă, semnatarii memoriilor[43] care au luat calea Patriarhiei nu s-au sfiit nici o clipă să amenințe cu ruperea legăturilor cu Biserica Mamă.

---

[40] Într-o scrisoare adresată în februarie 1946 mitropolitului Nicolae Bălan, Patriarhul îl informa că i-a retras episcopului Policarp delegația de locotenent la Maramureş, întrucât *Prea Sfințitul trebuie să plece în America.* ASS, Dosar 594/1946, f. 32.

[41] ASS, Dosar 594/1946, f. 63.

[42] *Ibidem.*

[43] Astfel de memorii au fost trimise de: Membrii Consiliului Episcopiei, 24 iulie 1946, ASS, Dosar 594/1946, f. 58-60; Nicolea Neamțu Martin, 26 iulie 1946, ASS, Dosar 594/1946, f. 53; Preotul Glicherie Moraru, 27 iulie 1946, ASS, Dosar 594/1946, f. 57; preotul Simion Mihălțan, 7 august 1946, ASS, Dosar 594/1946, f. 64; Mandache

Ideile vehiculate între membrii Consiliului Episcopiei referitor la soluția pentru ieşirea din criză erau împărtăşite şi de conducătorii „Uniunii şi Ligii", duşmanii cei mai înfocați ai episcopului Policarp, după cum reiese şi din memoriul trimis Patriarhului Nicodim la 5 august 1946, de către vicepreşedintele acestui organism, Mandache Croitor[44].

Împotriva revenirii Episcopului Policarp în America şi pentru numirea unui alt Episcop se pronunțau şi autoritățile de stat. Astfel, într-o adresă, datată 27 septembrie 1946, care a circulat pe direcția Legațiunea Română de la Washington – Ministerul Afacerilor Externe – Ministerul Cultelor – Patriarhie se preciza: *trimiterea unui Episcop ortodox este absolut indispensabilă unității românilor din Statele Unite […] subliniind că Episcopul ce ar urma să fie ales ar trebui să fie foarte capabil, să aibă mult tact şi să se afle pe linia Guvernului*[45].

După toate aparențele, Episcopul Policarp nu se găsea *pe linia Guvernului* pro sovietic, el „bucurându-se" în rândurile noilor conducători de o *reputație proastă,* fapt pentru care nu i se va mai permite, lucru hotărât deja de comunişti, să ocupe vreun scaun episcopal[46].

În luna noiembrie a anului 1946 pe adresa Patriarhului Nicodim au mai sosit două scrisori din America. Prima, primită prin intermediul Ministerului Cultelor, era o notă scrisă pe un ton patetic de vicarul Simion Mihălțan: *Înalt Prea Sfințite, Vă implor stăruiți cât se poate reîntoarcerea Episcopului nostru Policarp. Prezența Prea Sfinției Sale este o necesitate imperioasă, din toate punctele de vedere. Sfânta Patriarhie se mişcă aşa de greu. Noi strigăm, dar nimeni nu ne aude*[47].

A doua, o scrisoare particulară trimisă de Glicherie Moraru, *adevăratului părinte sufletesc,* Patriarhul Nicodim, în care semnatarul solicită, nici mai mult nici mai puțin decât, ca în cazul în care Teofil

---

Croitor, vicepreşedintele „Uniunii şi Ligii", 5 august 1946, ASS, Dosar 594/1946, f. 61-62; Preotul Andrei Moldovan, 18 august 1946, ASS, Dosar 594/1946, f. 64-65.

[44] ASS, Dosar 594/1946, Mandache Croitor, vicepreşedintele Uniunii şi Ligii, către Patriarhul Nicodim, 5 august, 1946, f. 53.

[45] ASS, Dosar 594/1946, f. 67-68.

[46] Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice, I. 1945-1947*, Bucureşti, ed. îngrijită de Alina Tudor-Pavelescu, Arhivele Naționale ale României, 2004, p. 198.

[47] ASS, Dosar 594/1946, f. 70-71.

Ionescu nu va fi numit episcop pentru românii din America (are informații că nu este agreat nici de Guvern şi nici de Patriarh), atunci să fie numit el[48].

Patriarhul nu şi-a asumat responsabilitatea luării unei decizii de unul singur şi astfel întreaga problematică cuprinsă în memoriile primite în cursul anului 1946 a devenit subiect pe agenda de lucru a Sfântului Sinod. În şedința din 14 decembrie 1946, Sfântul Sinod a dezbătut situația confuză existentă în Episcopia din America. În final, s-a ajuns la concluzia, firească şi în acelaşi timp surprinzătoare în contextul evocat: Sfântul Sinod invita pe P.S. Episcop Policarp Moruşca, în calitate de titular al Episcopiei Americii să ia contact cu Guvernul României pentru pregătirea formalităților de plecare la reşedința episcopală din America[49].

3. Prima etapă a dezbinării – Episcopul trimis de la Bucureşti

Anul 1945 şi sfârşitul războiului au adus schimbări majore pe plan politic, social şi eclezial în România[50]. Acestea aveau să-i afecteze şi pe românii americani. Armata sovietică „eliberase" țările din Estul Europei inclusiv România[51]. Pe 6 martie 1945, Frontul Democratic Național, condus de Dr. Petru Groza s-a format la Bucureşti[52]. Unsprezece luni mai târziu, pe 5 februarie 1946, Statele Unite au recunoscut guvernul Groza şi au restabilit relațiile diplomatice cu România[53]. După o absență de şapte ani Legația română a revenit la Washington, avân-

[48] ASS, Dosar 594/1946, Glicherie Moraru către Patriarhul Nicodim, 25 noiembrie 1946, f. 75-78.

[49] ASS, Dosar 594/1946, f. 79-80.

[50] Modul în care aceste schimbări au afectat viața Bisericii Ortodoxe Române este prezentat de Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist,* Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2005.

[51] Gerald J. Bobango, *Religion and politics: Bishop Valerian Trifa and his times*, East European Monographs, Baulder, Distributed by Columbia University Press, New York, 1981, p. 7; Vezi şi Dennis Deletant, *România sub regimul comunist,* Bucureşti, Editura Fundația Academia Civică, 1997.

[52] Consecințele acestui eveniment sunt descrise pe larg în *6 martie 1945, începuturile comunizării României,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.

[53] Constantin C. Giurăscu, *Istoria României in date*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1971, p. 391.

du-l în frunte pe profesorul de sociologie, vechi membru al partidului liberal, Mihai Ralea[54].

Cât priveşte atitudinea Sfântului Sinod faţă de problemele Episcopiei din America, în anul 1946 s-a încercat luarea unor măsuri pentru numirea unui episcop care să ia locul lui Policarp. În acest sens Sfântul Sinod a hotărât, în şedinţa din 30 iunie 1946, să trimită în America pe Iustinian Marina, la acea dată arhiereu vicar al Mitropoliei Moldovei, care însă nu a primit această misiune. Acelaşi răspuns a fost dat şi de către arhiereul Emilian Antal[55].

La începutul anului 1947 lucrurile au început să se precipite. Pe de o parte Consiliul Episcopiei a continuat demersurile sale pentru clarificarea situaţiei lui Policarp Moruşca. Pe de altă parte, la Bucureşti se pregătea trimiterea unui alt episcop, fiind aproape sigură numirea lui Antim Nica, cel care se bucura de încrederea Patriarhului şi a Guvernului[56].

Avem suficiente motive să credem că în America se zvonise despre intenţia autorităţilor de a-l numi pe episcopul Antim Nica succesor al lui Policarp[57]. Cu siguranţă că erau cunoscute şi încercările Sfântului Sinod din 1946 de a trimite în America pe episcopul Iustinian Marina sau pe arhiereul Emilian Antal[58], toate aceste manevre fiind considerate în America drept încercări ale Guvernului de la Bucureşti de a vedea în ce măsură s-ar putea amesteca mai direct în conducerea

---

[54] Gerald J. Bobango, *The Romanian…*, p. 160.

[55] Aurel Jivi, *Ortodoxia în America şi problemele ei*, teză de doctorat, manuscris dactilografiat, Sibiu, 1980, p. 84.

[56] Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice, I. 1945-1947*, p. 212.

[57] Din perspectiva pe care ne-o oferă trecerea timpului, putem considera că un prim semnal care lăsa să se întrevadă posibilitatea ca Antim Nica să ocupe scaunul episcopal american este publicarea în nr. 38 din 22 septembrie 1946 a ziarului *Solia*, a articolului *Prin mănăstirile Banatului – însemnări de călătorie*, semnat de Arhim Dr. Antim Nica. Prin acest gest se urmărea, după o metodă bine cunoscută a ziarului amintit, prezentarea viitorului Episcop şi câştigarea simpatiei emigranţilor bănăţeni, cunoscută fiind sensibilitatea lor la tot ce ţine de Banat şi orgoliul regional caracteristic.

[58] Aceste încercări făcute de Sfântul Sinod s-au lovit de refuzul categoric al celor doi ierarhi şi de reacţia negativă a autorităţilor de stat. Arhiva Serviciului Român de Informaţii, Fond „D", dosar nr. 2488, vol. I, f. 77-84, apud Cristina Păiuşan & Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1948*, vol. I, Institutul naţional pentru studierea totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 50.

Bisericii Ortodoxe din America[59]. Altfel nu se explică discuțiile care au avut loc la adunarea Consiliului Episcopal din 15 ianuarie 1947, discuții care vizau atitudinea ce urma să fie adoptată față de trimiterea unui nou episcop[60]. Aşadar, soluția aleasă a fost aceea de a se cere numirea temporară, pe o perioadă de un an, de către autoritățile de la Bucureşti, a unui episcop care să refacă unitatea Eparhiei şi să pregătească alegerea unui nou conducător spiritual. Pentru această misiune s-a hotărât să se ceară trimiterea lui Teodor (Trandafir) Scorobeț, care fusese preot misionar în America în urma cu patruzeci de ani. Acesta prezidase Congresul din Detroit în anul 1929, în cadrul căreia s-a înființat Episcopia, iar acum era Episcop vicar la Arhiepiscopia din Sibiu. Scorobeț singur, ca unul care ştia situația din America şi se bucura de o largă apreciere, putea, în opinia membrilor Consiliului, instaura ordinea[61]. În acest sens s-au trimis telegrame Patriarhului Nicodim Munteanu, mitropolitului Nicolae Bălan la Sibiu şi lui Mihai Ralea, ministrul român la Washington. De asemenea, Consiliul a decis şi a transmis şi celorlalți decizia sa, că dacă Scorobeț nu acceptă această misiune, nimeni altcineva să nu fie trimis[62].

Pe 17 februarie 1947 Legația Română din Washington anunța că, la recomandarea Patriarhului Nicodim, Ministrul Cultelor a aprobat numirea Dr. Antim Nica[63] în funcția de Episcop al Bisericii Ortodoxe Române din America[64]. Acest fapt a fost perceput de către membrii Consiliului Episcopal ca o încălcarea brutală din partea Patriarhiei Române a autonomiei Episcopiei Americane şi un amestec nedorit din partea Guvernului român în viața religioasă a cetățenilor americani[65]. Ca urmare, a fost convocat Consiliul Episcopal pentru data de

---

[59] *Album aniversar, 1954*, publicat de Episcopia Ortodoxă Română din America cu ocazia Congresului Episcopiei, 3-5 iulie, 1954, p. 43.

[60] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A). *Minutes of the Romanian Episcopate Council, January 15, 1947.*

[61] A. Jivi, *op. cit.*, p. 84.

[62] ASS, Dosar 594/1946, f. 36.

[63] Episcopul Antim Nica a fost numit în data de 3 februarie 1947, ocupând la acea dată scaunul de arhiereu al Episcopiei Dunării de Jos.

[64] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A). AMAE, Fond Washington, vol. 94.

[65] *The search for a bishop, a critical period in the history of the Romanian Orthodox Episcopate of America which led to the election of a new Bishop in 1951*, în Calendarul-almanah *Solia*, 1977, p. 93.

21 februarie 1947, când a fost respinsă categoric trimiterea în America a oricărui episcop sau preot nesolicitat de către credincioşii acelei eparhii[66]. Prin urmare, nu era vorba aici de persoana episcopului Antim Nica (singurul lucru legat de persoana sa şi care crease îngrijorare era că episcopul Antim Nica făcuse parte din delegaţia Bisericii Ortodoxe Române care a întreprins o vizită în Uniunea Sovietică, leagănul comunismului), dar ceea ce determinase, cu adevărat, respingerea sa de către Consiliu, era încercarea autorităţilor din ţară, de a-l impune fără consultarea Consiliului Episcopal, respectiv fără consultarea credincioşilor din America, încălcându-se grav autonomia pe care şi-o doreau cei de peste Ocean, dar care practic o pierduseră prin modificările statutare făcute de episcopul Policarp Moruşca. Tocmai de aceea se şi luase, la 21 februarie 1947, hotărârea suspendării Statutului şi regulamentelor modificate de Policarp Moruşca şi aprobate la congresul din 1936 şi revenirea la cele din 1932. Tot atunci s-a alcătuit şi o comisie care urma să elaboreze noul Statut[67].

Pe 28 Martie 1947, s-a întrunit Congresul bisericesc extraordinar în Detroit sub preşedinţia preotului Simion Mihălţan şi având ca secretar pe preotul Andrei Moldovan. Conducătorii nu au avut probleme să convingă delegaţii, care deja erau îngrijoraţi de starea lucrurilor în România, unde comuniştii preluaseră controlul, şi indignaţi de încercarea de uzurpare a drepturilor lor, să accepte în unanimitate propunerile Consiliului. Potrivit procesului verbal al întrunirii s-au luat următoarele hotărâri: respingerea amestecului Legaţiei Române în problemele Bisericii Ortodoxe Române (din America); s-a refuzat acceptarea Episcopului Antim Nica; s-a solicitat întoarcerea Episcopului Policarp la postul său; s-a ratificat decizia Consiliului Episcopal de repunere în vigoare a statutului şi regulamentelor adoptate de Congresul Bisericesc în anul 1932; s-a numit o comisie care să elaboreze propunerile pentru noile regulamente ale Episcopiei[68].

---

[66] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A). *Minutes of The Romanian Orthodox Episcopate Council, February 21, 1947.* Această hotărâre a fost făcută cunoscută autorităţilor din ţară printr-o telegramă în data de 24 februarie 1947. ASS, Dosar 610/1947, f. 9.

[67] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A). *The facts behind the Romanian Orthodox Missionary Episcopate in America*, p. 6.

[68] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A) *Minutes of The Romanian Orthodox Church Congress, special session, March 28, 1947.*

Poate că cea mai importantă hotărâre luată de acest Congres extraordinar a fost **proclamarea deplinei autonomii administrative**, care se referea la toate relațiile episcopiei americane cu Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române[69]. Congresul a mai hotărât ca pe viitor să permită continuarea doar a relațiilor strict canonice şi spirituale, ceea ce însemna că Episcopia Ortodoxă Română din America va continua să fie în comuniune de credință cu Biserica Ortodoxă din România şi cu celelalte Biserici Ortodoxe[70].

Pe de altă parte, încercarea autorităților de a impune un episcop fără consultarea prealabilă a comunității a generat o nouă reacție de simpatie față de episcopul Policarp. Congresul extraordinar a votat o rezoluție în care se exprima fără echivoc solidaritatea cu ierarhul nedreptățit şi se protesta energic contra tuturor acuzelor ce i se aduceau acestuia[71].

Patriarhul Nicodim a luat act de aceste luări de poziții şi nu a forțat înscăunarea episcopului Antim Nica. Oricum, ca urmare a intervențiilor făcute de reprezentanții Episcopiei pe lângă Departamentul de Stat al Statelor Unite[72], Antim Nica nu a primit viza de intrare în Statele Unite[73].

Aşadar, capitolul Nica era închis. Rămânea pe tapet însă varianta Trandafir Scorobeț, avansată la un moment dat de Consiliul Episcopal de peste Ocean, abandonată ulterior de aceştia, însă sprijinită, după eşecul trimiterii episcopului Antim Nica, de Guvernul de la Bucureşti[74]. Împotriva trimiterii acestuia în America a protestat episcopul Policarp printr-o scrisoare adresată la 1 martie 1947 Patriarhului Nicodim[75].

---

[69] *Ibidem.*

[70] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A), *The facts behind the Romanian Orthodox Missionary Episcopate in America,* p. 10.

[71] ASS, Dosar 610/1947, f. 26.

[72] Aceste demersuri au fost aduse la cunoştința membrilor Consiliului Episcopal de către Nicolae N. Martin la întrunirea extraordinară din 21 februarie 1947, cf. *Minutes of The Romanian Orthodox Episcopate Council, February 21, 1947,* în Dosar History of R.O.E.A. (A).

[73] *Search for a bishop,* p. 94.

[74] Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice, I. 1945-1947,* p. 218.

[75] ASS, Dosar 610/1947, f. 10.

Situaţia rămânea, aşadar, cât se poate de confuză. Episcopia îşi declarase autonomia administrativă, respingea orice amestec al autorităţilor din ţară în viaţa ei şi dorea să-şi aleagă un episcop, unul nou sau poate să-l readucă pe cel vechi. Singurul lucru bun pe care toate aceste frământări l-au adus în viaţa Episcopiei a fost că, pentru moment, *s-a restabilit pacea, buna înţelegerea şi armonia între fraţi, delegaţii parohiilor, clerici şi mireni, înţelegând nevoia muncii în unire şi concordie pentru păstrarea, prosperarea şi înflorirea Bisericii strămoşeşti*[76].

În anii următori situaţia nu s-a schimbat cu nimic. Pentru a pune capăt crizei episcopale care zdruncinase de mai bine de 10 ani viaţă Episcopiei şi a comunităţii românilor-americani, Congresul Bisericesc din iulie 1950 a luat următoarea hotărâre:

Congresul în unanimitate consideră pe Prea Sfinţia Sa Episcopul Policarp Moruşca ca conducător titular al Episcopiei noastre şi pentru a-l ajuta să revină, Consiliul Episcopal şi Oficiul Episcopiei vor lua imediat legătura cu autorităţile civile şi religioase competente. Dacă în timp de un an, până la următorul Congres care se va ţine în 1951, întoarcerea Prea Sfinţiei Sale se va dovedi definitiv imposibilă, Congresul va fi chemat să rezolve această problemă în conformitate cu interesele şi nevoile Episcopiei noastre[77].

Având în vedere că exista posibilitatea ca alegerea unui nou episcop să se dovedească a fi necesară şi pentru a se preveni incidente similare celor din trecut s-a hotărât, de asemenea, ca în eventualitatea vacantării scaunului episcopal nici unul dintre clericii care la acea dată slujeau în parohiile Episcopiei din America nu va fi admis pentru a candida[78].

4. Încercări de impunere a unui „Episcop neales"

Din cele de mai sus se desprinde clar ideea că atât credincioşii cât şi clerul, în mare majoritate, îl considerau pe Policarp Moruşca episcop canonic al lor, fapt pentru care, în mai multe Congrese bisericeşti ţinute în această perioadă, şi-au afirmat dorinţa ca acesta să revină în America. Pentru apărarea statutului existent s-au respins orice

[76] ASS, Dosar 610/1947, f. 23.
[77] *Search for a bishop,* p. 100.
[78] *Ibidem.*

fel de încercări, venite atât din partea autorităților ecleziale şi civile din România, cât şi din partea preoților şi mirenilor din Episcopie, de a se numi sau alege un alt episcop, afirmându-se cu tărie autonomia Episcopiei şi dreptul exclusiv de a-şi rezolva problemele administrative, succesiunea episcopală încadrându-se, în opinia lor, în această categorie. Mai mult, cu fiecare încercare dejucată, conducerea Episcopiei îşi întărea dorința şi intensifica eforturile pentru a mijloci revenirea episcopului lor canonic. Astfel, s-au trimis nenumărate memorii tuturor acelora care puteau, într-un fel sau altul, să determine adoptarea de către Bucureşti a unei atitudini favorabile solicitării românilor-americani.

Ca urmare a eforturilor depuse, a venit însă răspunsul definitiv, dat la 15 iulie 1948 în Monitorul Oficial nr. 136, unde se publica decretul lege prin care episcopul titular al Americii şi Statelor din Vest (apus) *era retras din oficiu din funcțiile pe care le ocupa până la acea dată*. Această hotărâre era consecința scoaterii anterioare de la buget a Episcopiei din America, fapt ce echivala cu desființarea scaunului episcopal de acolo.

Aşadar, aşteptările şi eforturile românilor din America fuseseră zadarnice; noua putere politică era pusă pe fapte mari şi toți cei care puteau să se opună erau înlăturați. Episcopul Policarp, cel care în repetate rânduri se pronunțase împotriva comunismului şi a comuniştilor şi care era dorit, în continuare, ca lider al românilor liberi din America, nu putea fi exceptat.

Acest semnal venit de la Bucureşti i-a determinat pe românii-americani, conştienți acum de noua lor identitate şi de dreptul pe care-l au de a-şi rezolva singuri problemele bisericeşti, să analizeze mai îndeaproape schimbările politice din țară şi modul în care acestea au afectat viața Bisericii Ortodoxe Române. Evaluarea lor era în mare parte dependentă de aparițiile editoriale din România subjugată deja de forțele comuniste. Din ştirile vehiculate în presa din România au putut urmări drumul spre crearea statului totalitar şi cum, rând pe rând, obstacolele aflate în calea acestui proces au fost înlăturate. Un prim pas în vederea instituționalizării comunismului[79]

[79] Diferite aspecte ale acestui proces pot fi urmărite în culegerea de articole apărute în *Analele Sighet*, nr. 6, *Anul 1948 – instituționalizarea comunismului*, Fundația Academia

l-a reprezentat înregimentarea României din punct de vedere militar în blocul sovietic, urmat de consolidarea partidului unic prin desfiinţarea principalelor partide de opoziţie. A urmat impunerea modelului totalitar sovietic prin adoptarea Constituţiei din 1948 şi introducerea sistemului judecătoresc de sorginte sovietică, urmat de lovitura dată dreptului la proprietate prin actul naţionalizării din 1948. A venit apoi rândul lichidării libertăţii de expresie, mijloacele de informare publică întrând sub controlul absolut al statului şi în cele din urmă a fost afectată şi libertatea de credinţă, legea cultelor religioase din 4 august 1948 conferind statului controlul în problemele legate de treburile cultelor legal recunoscute[80].

Românii-americani erau convinşi că regimul comunist, datorită ideologiei sale[81], nu putea tolera existenţa unei Biserici puternice şi în acelaşi timp nu avea forţa necesară să distrugă Biserica majorităţii românilor (peste 70% din populaţia României era ortodoxă). Strategia politică le impunea comuniştilor o atitudine de toleranţă temporară şi o co-existenţă între Stat şi Biserica Ortodoxă condiţionată, fără îndoială, de un singur aspect: Biserica să nu se opună noului regim şi să colaboreze cu el la implementarea politicii sale[82]. Acţiunile ulterioare ale Patriarhului Justinian[83] (vizite la Moscova, participări la

---

Civică, Bucureşti, 1998.

[80] O excelentă analiză a acestui proces poate fi urmărită la Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1997, în cap. *Crearea statului totalitar*, pp. 64-77.

[81] Teologi de marcă ai Bisericii semnalaseră caracterul profound anticreştin al ideologiei comuniste. Vezi spre exemplu Teodor M. Popescu, *Anticreştinismul comunist,* în *Biserica Ortodoxă Română,* LX, 1942, nr. 1-4, pp. 13-50 şi Idem, *De la Nero la Stalin,* în *Gândirea,* XXIX, 1942, nr. 1, pp. 22-29.

[82] *Search for a bishop,* p. 101.

[83] Cercetări recente, bazate în special pe materiale documentare din Arhivele fostei Securităţi, au nuanţat mult atitudinea politică a Patriarhului Justinian şi au evidenţiat marea sa contribuţie la păstrarea existenţei Bisericii în statul comunist totalitar. Pentru detalii vezi: lect dr. Adrian Gabor & Adrian Petcu, *Biserica Ortodoxă Română şi puterea comunistă în timpul Patriarhului Justinian,* în *Anuarul Facultăţii de Teologie Ortodoxă Patriarhul Justinian,* Bucureşti, 2002, pp. 93-154; Cristina Păiuşan, *Politica Patriarhilor României şi „colaboraţionismul" cu organele statului,* în *Analele Sighet,* vol. VII, *Anii 1949-1953: mecanismele terorii,* Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999, pp.111-117; † Bartolomeu al Clujului, *Amintiri despre Patriarhul Justinian,* în *Biserica Ortodoxă Română,* CXVI, 1998, nr. 1-6; George Enache, *op. cit.*, pp. 13-297, ş.a. .

conferințe pentru pace, luările de poziție împotriva acțiunilor armate americane din Coreea[84]) nu vor face altceva decât să întărească percepția că Biserica Ortodoxă din România este o Biserică de stat care, în ciuda autonomiei interne pe care şi-o asigurase prin Statutele şi regulamentele adoptate în 1949-1950, a devenit un instrument politic al regimului comunist[85].

În aceste condiții, marcate puternic de evoluțiile politice, Episcopia Ortodoxă Română din America, ca instituție autonomă, a devenit şi a fost considerată de românii-americani un simbol al unității şi o forță pentru toți românii ortodocşi liberi de pretutindeni[86].

Pentru moment aceste evoluții politice şi religioase nu au avut efecte majore în viața Episcopiei de peste Ocean care, datorită faptului că nu primise o notificare oficială în legătură cu pensionarea lui Policarp, îşi continua eforturile pentru readucerea lui în America. Scoaterea acestuia la pensie a fost văzută ca fiind un prim act al Patriarhului Justinian, care nu lua în seamă repetatele cereri ale românilor-americani, îndreptat, cu ajutorul autorităților guvernamentale, împotriva intereselor Episcopiei şi un atentat la autonomia sa[87].

Existau însă şi persoane care din umbră țeseau o acțiune care va tulbura grav viața eclezială a românilor-americani şi care va determina apariția rupturii comuniunii şi va amenința însăşi existența autonomă a Episcopiei Ortodoxe Române. În spatele acestor acțiuni se aflau, în principiu, aceleaşi persoane care ani la rândul au făcut tot ce le-a stat în putință ca să împiedice revenirea episcopului canonic şi care în repetate rânduri încercaseră să impună, împotriva Statutului şi regulamentelor Episcopiei, un nou episcop. În mare taină, preotul

---

[84] O inventariere a tuturor acțiunilor întreprinse în acea perioadă de Patriarhul Justinian şi care au rănit sensibilitatea românilor-americani în calitatea lor de cetățeni americani poate fi urmărită în The Romanian Orthodox Episcopate of America, Office of Public Relations, *The Politics of Patriarch Justinian Marina; some grounds which forced the Romanian Orthodox Churches in America to sever relations with the Orthodox Patriarchate of Romania,* Jackson, Mi. 1960; Idem, *The struggle for Liberty: Communistic attempts to gain control over American Church Organizations,* Jackson, Mi., 1953.

[85] *Search for a bishop,* p. 102.

[86] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A), *The facts behind the Romanian Orthodox Missionary Episcopate in America,* p. 22.

[87] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A), *The Romanian Orthodox Episcopate of America,* p. 1.

Glicherie Moraru pregătea o lovitură care să răzbune eliminarea sa din conducerea Episcopie şi înfrângerea înregistrată cu ocazia încercării de a-l impune episcop pe Ştefan Atanasie Opreanu.

Pe 2 februarie 1950, un grup alcătuit din 6 persoane: preoţii Glicherie Moraru, John Spăriosu şi Petru Moga[88] şi trei mireni dintre care se cunoaşte doar numele lui Nicolae Neamţu Martin, s-a întrunit în mare taină în Detroit, în casa parohială a lui Glicherie Moraru. La această întâlnire s-a hotărât să se aleagă un nou episcop în persoana preotului Ştefan Atanasie Opreanu şi să se ceară mitropolitului Visarion Puiu[89] hirotonirea lui, pe baza *principiului de vecinătate*[90]. S-au făcut mai multe demersuri în acest sens fiind fixată chiar şi data hirotoniei, 25 martie 1950. Hirotonia urma să fie săvârşită de Episcopi ortodocşi din America, (arhiepiscopul rus Leonty din Chicago, arhiepiscopul Simon Samuel David din Toledo şi episcopul sârb Dionisie din Libertyville), cu împuternicirea specială a mitropolitului Puiu[91].

Aflând însă că Visarion Puiu a fost depus din treaptă de Sfântul Sinod, complotiştii au trebuit să schimbe planul şi să se reorienteze[92]. Persoana asupra căruia s-au oprit pentru a-l promova la treapta de episcop a fost preotul văduv Andrei Moldovan[93].

---

[88] Petru Moga era singurul preot care se afla sub jurisdicţia Episcopiei. Glicherie şi Spăriosu erau preoţi independenţi de orice jurisdicţie şi autoritate.

[89] Mitropolit disident, a condus între 1949 şi 1958 o eparhie românească pentru Occident, având sediul la Paris. În 1946 fusese condamnat la moarte de „Tribunalul Poporului" din Bucureşti, iar în 1950, sub presiunea autorităţilor comuniste, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a depus din treaptă. Pentru mai multe informaţii vezi: Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 370; Adrian Nicolae Petcu, *Problema repatrierii mitropolitului Visarion Puiu reflectată în documentele Securităţii*, în „Caietele CNSAS", revistă semestrială editată de Consiliul Naţional pentreu Studierea Arhivelor Securităţii, an II, nr. 2 (4)/2009, p. 225-256.

[90] Cf. Extrasului din procesul-verbal al întâlnirii din 2 februarie 1950. ASS, Dosar 28 bis / 1950, f. 81.

[91] ASS, Dosar 326/1965, Declaraţia oficială a Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America, 10 iunie 1952, p. 10, f. 39.

[92] Decizia abandonării demersurilor pentru hirotonirea lui Ştefan Atanasie Opreanu a fost luată la întrunirea din 12 aprilie 1950, cf. extrasului din procesul-verbal al întâlnirii, ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 82.

[93] ASS, Dosar 326/1965, Declaraţia oficială a Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America, 19 iunie 1952, p. 11, f. 40.

După mai multe întâlniri şi consultări secrete ținute în casa lui Moraru din Detroit şi după ce s-a stabilit prin intermediul Legației române de la Washinghton legătura cu autoritățile din țară în vederea articulării unui plan de acțiune, s-au primit instrucțiuni din partea Patriarhului ca Andrei Moldovan să fie ales de către un Congres şi apoi să plece în România pentru a fi hirotonit[94]. În spiritul acestor recomandări s-a ținut, tot în secret, la Detroit pe 17 mai 1950, un pseudo-congres, la el participând doar opt persoane[95], care au hotărât reluarea legăturilor canonice cu Biserica Ortodoxă Română[96]. Aici a fost ales episcop Andrei Moldovan şi s-a hotărât trimiterea lui în țară pentru a fi hirotonit. Prin aceste hotărâri se dorea punerea Congresului Bisericesc legal şi a parohiilor Episcopiei în fața faptului împlinit şi se miza pe faptul că *românii din America sunt lăsători şi îl vor accepta fără discuție,* după cum spunea unul dintre participanți[97]. În continuare s-a hotărât crearea unei *jurisdicții recunoscută în mod oficial în fața autorităților americane,* adică înființarea unei noi Episcopii pe seama căreia, a fost ales, de fapt, ca episcop, preotul Andrei Moldovan. Pentru a se putea obține hirotonirea lui Andrei Moldovan, preotul Petru Moga a venit cu propunerea de a reînnoi legăturile dogmatice şi canonice cu Biserica Mamă, fără a permite însă Patriarhiei Române să se amestece în administrația bisericească a românilor din America[98].

Conform strategiei creionate în adunările grupului de inițiativă, la 5 iunie 1950, este înregistrată în conformitate cu legile statului Michigan, o nouă organizație *Episcopia Autonomă Ortodoxă Română a Americii de Nord şi Sud,* cu sediul în Detroit, adresa fiind cea a reşedinței lui Glicherie Moraru. Actul de înființare era semnat de trei preoți (Glicherie Moraru, Ion Spăriosu, Petru Moga) şi şase mireni (Nicoale

---

[94] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A). *The facts behind the Romanian Orthodox Missionary Episcopate in America,* p. 25.

[95] Potrivit mărturiei lui Andrei Moldovan în timpul procesului din 1951. Vezi Dosar 11743 United States Court of Appeals, *Romanian Orthodox Missionary Episcopate, etc., plaintif-Appellant vs Ioan Trutza, et al., defendants-appellees, civil case no. 27.916, Appendix to brief of appellees,* pp. 38a-101a.

[96] Pr. Sp. Cândea, *Reluarea legăturilor bisericeşti cu românii de peste hotare,* în *B.O. R.*, LXIX, 1951, nr. 3-6, p. 238.

[97] *Album aniversar,* 1954, p. 48.

[98] ASS, Dosar 28 bis/1950, extras din procesul verbal al adunării din 17 mai 1950, f. 82-83.

Neamţu Martin, Arcade Seserman, Paul Slobodean, George Bodea, Ştefan Farco şi Ioan Oprea)[99].

Preotul Glicherie Moraru a prezentat autorităţilor bisericeşti din ţară situaţia românilor ortodocşi din America (bineînţeles, într-un mod care îi convenea lui), într-un amplu memoriu[100], ocazie cu care a făcut şi unele propuneri în ceea ce priveşte viitorul acestei comunităţi. „Oferta" preotului Glicherie Moraru a reuşit să capteze atenţia autorităţii bisericeşti de la Bucureşti, astfel încât cererea oficială din partea noii Episcopii, trimisă la 12 iunie 1950, de a i se recunoaşte autonomia, de a fi aprobată alegerea lui Andrei Moldovan ca episcop şi de a dispune hirotonirea cât mai grabnică a lui[101], a intrat în discuţia imediată a Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române întrunit în 12 iulie 1950 şi a primit răspuns favorabil.

Hotărârea în sine, astăzi ne pare bizară şi ea denotă faptul că Sinodul Permanent şi ulterior Sfântul Sinod fusese indus în eroare sau poate cu bună ştiinţă acceptase să fie indus în eroare. Pe de altă parte, Glicherie Moraru în actele semnate în numele Episcopiei Ortodoxe Române Autonome din America vorbeşte clar de o jurisdicţie nou creată şi încorporată din punct de vedere juridic ca atare, chiar dacă el consideră această jurisdicţie o readucere la viaţă a jurisdicţiei autonome iniţiale aprobate de Sfântul Sinod în 1929. De fapt, această jurisdicţie iniţială nu murise niciodată. Autonomia ei consfinţită prin Statutul din 1932 fusese diminuată, sub unele aspecte anulată chiar (alegerea Episcopului) prin modificările aduse la Statut de episcopul Policarp Moruşca şi impuse Congresului Episcopiei în 1936. Episcopia exista şi în 1947 îşi reafirmase statutul de autonomie fără ca acest statut să fie recunoscut formal de Patriarhia de la Bucureşti, însă nu în numele ei vorbea Glicherie Moraru. Paradoxal, Sinodul Permanent recunoaşte statutul de autonomie acestei jurisdicţii vechi şi nu celei nou

---

[99] Conţinutul acestui act şi numele semnatarilor pot fi văzute în *Articles of Association of The Romanian Othodox Autonomus Episcopate of Noth and South Americas,* în Dosar 11743 United States Court of Appeals, *Romanian Orthodox Missionary Episcopate, etc., plaintif-Appellant vs Ioan Trutza, et al., defendants-appellees, civil case no. 27.916, Appendix to brief of appellees,* pp. 48a-49a.

[100] ASS, Dosar 28 bis /1950, Memoriul preşedintelui Comisiei Interimare al Episcopiei Ortodoxe Române Autonome din America, prot. Glicherie Moraru către Patriarhul Iustinian, 1 iunie 1950, 12 p., f. 5-16.

[101] ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 82.

înființate. Acceptă de asemenea, în spiritul acestei autonomii, alegerea preotului Andrei Moldovan ca episcop, însă el nu fusese ales de organul abilitat al vechii jurisdicții, ci de o presupusă adunare eparhială a unei entități ecleziale nou create. Hotărârile luate şi acțiunile întreprinse au fost păstrate în cel mai deplin secret. La Congresul Bisericesc al Episcopiei, al vechii Episcopii a lui Policarp, întrunit în sesiune ordinară în 2-3 iulie 1950 la Philadelphia, când problema ocupării scaunului episcopal a ajuns în stadiul final, preotul Andrei Moldovan, participant la Congres, nu a spus nimic despre „alegerea" sa de episcop şi nici despre înființarea unei noi Episcopii. Mai mult, el a fost de acord cu hotărârile luate la Congres: continuarea pentru încă un an a demersurilor în vederea revenirii episcopului Policarp şi luarea deciziei ca nici unul dintre preoții care la acea dată slujeau în America să nu poată candida la scaunul episcopal în eventualitatea ca Policarp nu se va întoarce.

La numai două săptămâni de la încheierea Congresului, preşedintele Congresului şi a Consiliului Episcopal a primit o telegramă prin care Patriarhul Iustinian îi aducea la cunoştință că a aprobat alegerea preotului Andrei Moldovan în scaunul vacant de Episcop[102]. Consiliul Episcopal şi-a arătat surprinderea într-o scrisoare, la care nu a primit însă nici un răspuns[103].

Preotul Andrei Moldovan, la rândul său, a negat orice amestec în această problemă[104]. Măsura în care Andrei Moldovan era implicat a fost dovedită însă de evenimentele ce au urmat.

În ziua de 29 octombrie, după terminarea serviciului religios la biserica din Akron, Ohio, preotul Andrei Moldovan a ieşit în fața altarului anunțând pe credincioşi că se simte cu sănătatea zdruncinată şi doctorul i-a recomandat o cură de ape minerale, de aceea va pleca la stațiunea Hot Springs, din Arkansas, pe o perioadă de trei săptămâni[105].

---

[102] ASS, Dosar 28 bis /1950, f. 34.

[103] ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 109.

[104] Andrei Moldovan a fost contactat telefonic de părintele Truția imediat după primirea telegramei de la Bucureşti solicitându-i explicații. Acesta a negat orice amestec şi la cererea lui Truția a trimis o telegramă Consiliului Episcopesc cu un text ambiguu: *N-am optat şi nu optez să fiu Episcop.* ASS, Dosar 28 bis / 1950, f. 24.

[105] În sprijinul afirmațiilor sale el a prezentat următorul certificat medical emis de dr. R.D. Gardner de la clinica Hopkins din Cleveland: *Hopkins Clinic, Cleveland, Ohio,*

Credincioşii şi membrii consiliului parohial s-au arătat deosebit de binevoitori, acordându-i permisiunea de a părăsi parohia şi, în plus, plătindu-i salariul pentru perioada de concediu de boală. Aşa se face că, în după amiaza aceleiaşi zile părintele Moldovan a părăsit în mare grabă parohia sa îndreptându-se spre Detroit, de unde în compania lui Glicherie Moraru a plecat spre Windsor, Ontario, Canada. De aici avea să ia avionul spre Bucureşti. În capitala României era aşteptat cu nerăbdare[106], fiind stabilite în detaliu itinerarul vizitei prin ţară şi succesiunea evenimentelor[107]. Primit cu mare fast atât la Patriarhie, cât şi în toate centrele eparhiale şi mănăstirile vizitate, Andrei Moldovan a parcurs un adevărat marş triumfal spre treapta arhieriei[108], în timp ce credincioşii din parohia sa primeau ilustrate din Arkansas în care preotul lor îşi exprima recunoştinţa şi nerăbdarea de a fi din nou în mijlocul lor[109].

---

octember 10, 1950, To Whom It May Concerns: Rev Andrew Moldovan should have a three weeks rest for treatments of arthritis. Vezi *Ibidem.*

[106] În lunile iulie-septembrie s-a purtat o intensă corespondenţă între Patriarhie şi susţinătorii lui Andrei Moldovan pe tema hirotonirii acestuia. Cei din America au solicitat, de teamă ca nu cumva opozanţii să poată împiedica plecarea sau revenirea din România a lui Andrei Moldovan, ca el să fie hirotonit peste Ocean de ierarhi americani. Patriarhia a considerat că o astfel de misiune nu poate fi acordată unor ierarhi necunoscuţi şi de aceea a telegrafiat lui Andrei Moldovan: *Veniţi urgent la Bucureşti pentru a fi hirotonit arhiereu, urmând a vă întoarce imediat la post.* ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 32.

[107] Programul detaliat al vizitei, locul, data şi ora momentelor principale ale acestei vizite, protocolul, participanţii şi atribuţiile fiecăruia au fost transmise după şedinţa Sfântului Sinod din 4 octombrie 1950 tuturor celor vizaţi. ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 96, 110-115 şi 130-139.

[108] Prezentarea detaliată a evenimentelor poate fi urmărită în *Hirotonirea şi investitura P.S. Andrei Moldovanu, episcopul românilor ortodocşi din America,* în *Biserica Ortodoxă Română,* LXVIII, 1950, nr. 11-12, pp. 618-671; *Calendarul Ortodox Solia, 1951,* pp. 19-75. Acest calendar a fost publicat ilegal de Andrei Moldovan, astfel încât în anul 1951 au apărut două calendare cu acelaşi nume: acesta şi cel legal editat de Consiliul Episcopal condus de Truţia. Pentru detalii vezi *Două calendare,* în *Solia,* XVI, nr. 1, 7 ianuarie 1951, p. 2.

[109] În timpul procesului Andrei Moldovan a recunoscut că scenariul a fost premeditat, altcineva trimiţând ilustratele semnate de el înainte de a pleca la Bucureşti. Vezi mărturia lui în Dosar 11743 United States Court of Appeals, *Romanian Orthodox Missionary Episcopate, etc., plaintif-Appellant vs Ioan Trutza, et al., defendants-appellees, civil case no. 27.916, Appendix to brief of appellees,* pp. 38a-101a.

Sosirea sa în România pentru hirotonire pe 2 noiembrie 1950[110] a fost exploatată de autoritățile comuniste în scopuri propagandistice, fiind prezentat poporului român prin toate mijloacele media ca fiind omul pe care românii din America l-au ales pentru a fi trimis în țara mamă pentru a fi hirotonit, *în semn de încredere față de regimul de aici*[111]. Evenimentul în sine apărea ca o mare realizare a Patriarhului Justinian, dar şi o victorie a regimului *de democrație populară* împotriva *exploatatorilor capitalişti*, fiind oglindit şi în paginile revistei *Biserica Ortodoxă Română*[112].

Pe 5 noiembrie Andrei Moldovan este tuns în monahism la mănăstirea Neamț, pe 12 noiembrie este hirotonit arhiereu în catedrala Mitropolitană din Sibiu[113] unde erau prezenți peste 400 de clerici[114] şi numeroşi credincioşi. Lipsea însă episcopul Policarp[115] care a refuzat, se pare, să participe la acest act. Inițial[116], la cerea expresă a lui Glicherie Moraru[117], se stabilise ca tunderea în monahism a lui Andrei Moldovan să aibă loc, la 3 octombrie 1950, în Catedrala Mănăstirii Reîntregirii din Alba Iulia şi să fie săvârşită de episcopii pensionari Veniamin Nistor şi Policarp Moruşca. Refuzul acestuia din urmă de a săvârşi acest act a dus la schimbarea planului.

De altfel, Policarp având ştire despre alegerea „succesorului" său şi despre hotărârile Sfântului Sinod în cauză a transmis, la 28 sep-

---

[110] Inițial a fost stabilită ca dată a hirotoniei ziua de 21 octombrie 1950. ASS, Dosar 28 bis/ 1950, f. 33.

[111] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A). *The facts behind the Romanian Orthodox Missionary Episcopate in America,* p. 26.

[112] Pr. Spiridon Cândea, *Reluarea legăturilor bisericeşti cu românii de peste hotare,* în *B.O.R.,* LXIX, 1951, nr. 3-6, p. 238.

[113] Hirotonia a avut loc la Sibiu, deoarece la cererea lui Glicherie Moraru, Sfântul Sinod stabilise ca noua Episcopiei să se afle sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Ardealului. ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 26-27 şi 33.

[114] *Hirotonirea şi investitura P.S. Andrei Moldovanu, episcopul românilor ortodocşi din America,* în *B.O.R.,* 1950, LXVIII, nr. 11-12, p. 636.

[115] Chiar dacă nu a participat la hirotonirea succesorului său, motivând că este bolnav, Episcopului Policarp i s-a impus semnarea unor scrisori de felicitare şi de recunoaştere a succesiunii sale canonice. Textul lor poate fi văzut în *Scrisoarea P.S. Policarp către P.S. Andrei al Americii,* şi *A doua scrisoare a P.S. Policarp către P.S. Episcop Andrei,* în *B.O.R.,* LXVIII, 1950, nr. 11-12, pp. 664-666.

[116] Cf. Telegramei din 12 septembrie 1950, adresată de Patriahul Justinian protopopului Andrei Moldovan. ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 33.

[117] Adresa nr. 19/1950 din 31 august 1950, ASS, Dosar 28 bis/1950, f. 26-27.

tembrie 1950, când încă se afla la Alba-Iulia, o scrisoare-avertisment mitropolitului Nicoale Bălan, scrisoare care nu a generat însă nici o reacţie din partea celor avizaţi. Astfel Policarp a găsit o modalitate să protesteze împotriva situaţiei create, retrăgându-se la Craiva sub pretext că este bolnav şi refuzând să fie complice la evenimentele care, şi în absenţa sa, şi-au urmat cursul prestabilit.

Pe 19 noiembrie în Palatul Patriarhal s-a desfăşurat ceremonia de investitură la care au luat parte personalităţi de vază din conducerea „democrată" a ţării, în frunte cu primul ministru Petru Groza[118]. Cu aceasta ocazie episcopul Andrei Moldovan a primit Gramata Patriarhală de investitură în care se fixau drepturile şi îndatoririle sale în calitate de episcop al românilor ortodocşi din cele două Americi[119].

Pe data de 20 noiembrie episcopul Andrei Moldovan părăsea România, pentru a putea fi exact după trei săptămâni de „tratament" din nou în parohia sa, dar de această dată ca singur *conducător spiritual şi canonic*[120] al românilor ortodocşi din America

Au ajuns însă în America, înaintea sa, telegramele Patriarhale. Ele aveau două destinaţii diferite şi, în acelaşi timp, două feluri de mesaje. Unele erau adresate preotului Simion Mihălţan, căruia i se reactiva funcţia de vicar[121] pe care a îndeplinit-o începând din 1939, când episcopul Policarp a părăsit America, altele erau adresate preoţilor Truţia şi Stănilă, care erau opriţi de la slujire pentru *uneltiri împotriva conducerii canonice a Episcopiei* şi ameninţaţi cu caterisirea în cazul în care nu vor preda arhiva şi toate bunurile Episcopiei către preotul Simion Mihălţan şi Consiliul Episcopal *legal ales în 2 Septembrie 1945*, şi nu vor da *toată ascultarea şi cinstea cuvenită noului Episcop*[122].

---

[118] Prezenţa sa a fost imortalizată în fotografiile făcute cu această ocazie şi publicate în *Hirotonirea şi investitura P.S. Andrei Moldovanu, episcopul românilor ortodocşi din America,* în *B.O.R.,* LXVIII, 1950, nr. 11-12, pp. 618-671; *Calendarul Ortodox Solia, 1951,* pp. 19-75.

[119] ASS, Dosar 28 bis/ 1950, f. 120-124.

[120] Cf. *Scrisorile trimise de I.P.S. Justinian prea cucernicului vicar Simion Mihălţan şi Consiliului Eparhial al Eparhiei Ortodoxe Române (Autonome) din America,* în *B.O.R.,* LXVIII, 1950, nr. 11-12, p. 668.

[121] Dintr-o scrisoare a Episcopului Policarp din 9 septembrie 1950 rezultă că în 1939 preotul Mihălţan nu a fost numit vicar episcopesc, el fiind doar preşedintele Consiliului Episcopal. *Album aniversar, 1954,* p. 47.

[122] Cf. telegrama nr. 777 şi scrisoarea nr. 781 din 11 noiembrie 1950, în *B.O.R.,* LXVIII, 1950, nr. 11-12, pp. 670-671.

Reacțiile la aceste acțiuni, considerate ca fiind un amestec grosolan şi nedorit al autorităților politice şi ecleziale din România în viața cetățenilor americani de origine română şi credință ortodoxă şi, în acelaşi timp, o încălcare evidentă şi iresponsabilă a autonomiei Episcopiei, au fost deosebit de prompte şi radicale. Preotul Ioan Truția a convocat de urgență Consiliul Episcopal pentru a lua o decizie. Şedința a avut loc în ziua de 16 noiembrie în Cleveland, la ea participând toți membrii Consiliului inclusiv Simion Mihălțan. În **unanimitate** Consiliul a decis[123] să nu se ia în considerare scrisorile şi telegramele de la Patriarhie, să nu se accepte noul Episcop[124] şi să nu se respecte nici un ordin venit din partea Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, *care se află în serviciul autorităților comuniste mai mult decât a credinței ortodoxe şi promovează idei contrare idealurilor şi intereselor Statelor Unite şi felului de viață american*[125].

Această reacție a Consiliului a fost amplificată de luările de poziție ale parohiilor, care s-au disociat de episcopul neales Andrei Moldovan. Printre primii care au luat atitudine au fost credincioşii din Akron, aceia care cu câteva săptămâni înainte primeau ilustrate din Arkansas de la preotul aflat pe banii lor la tratament. Ei au refuzat să mai primească pe episcopul Andrei în biserica parohială şi în unanimitate au decis că un preot care şi-a mințit credincioşii din fața altarului nu mai are ce căuta în Akron[126].

Episcopul Andrei a fost identificat ca fiind o unealtă în mâna autorităților comuniste care prin hirotonirea lui şi impunerea ca episcop în America încercau să controleze viața românilor-americani. Ei invocau în sprijinul opiniei lor textul jurământului pe care, în baza Legii Cultelor din România[127], a trebuit să-l presteze[128].

---

[123] Deciziile au fost aduse la cunoştința opiniei publice prin intermediul gazetei Solia. Vezi *Comunicat privitor la amestecurile streine în afacerile Episcopiei,* în *Solia*, XV, nr. 45, 26 noiembrie 1950, p. 1.

[124] *Album aniversar,* 1954, p. 50.

[125] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A). *The facts behind the Romanian Orthodox Missionary Episcopate in America,* p. 29.

[126] *Akron dă lecția,* în *Solia,* XV, nr. 46, 3 decembrie 1950, p. 1.

[127] *Monitorul Oficial,* parte I-A, anul CXVI, nr. 51, marți 2 martie 1948, p. 1902.

[128] În cursul cercetărilor nu am găsit dovada că lui Andrei Moldovan i s-a impus prestarea acestui jurământ, al cărui text a fost publicat în *Monitorul Oficial,* nr. 178, 4 august 1948.

Din acest moment protestele şi articolele polemice s-au înmulțit considerabil făcând ca paginile *Soliei* să fie neîncăpătoare pentru mulțimea lor. Parohie după parohie, organizație după organizație şi personalitate după personalitate au ținut să-şi exprime dezaprobarea pentru acțiunea **episcopului neales** şi protestul față de imixtiunea forțelor comuniste ostile în viața cetățenilor americani[129]. Glasul lor a găsit ecou şi în presa americană[130], mai ales că societatea şi opinia publică americană se afla în perioada de epurare anti-comunistă promovată de *McCartysm*[131], era sensibilă la tot ce însemna atentat la valorile perene ale democrației şi fusese iritată de luarea de poziție[132] a Patriarhului Justinian față de războiul din Coreea[133].

---

[129] Vom exemplifica cu numai câteva dintre titlurile articolelor apărute în *Solia: Vrem Episcop, însă nu trimis de Ana Pauker şi nici „ales" noaptea, pe ascuns*, în *Solia,* XV, nr. 45, 26 noiembrie 1950, p. 2; *Planuri comuniste contra Episcopiei noastre,*în *Solia,* XV, nr. 45, 26 noiembrie 1950, pp. 3-4; *Măsuri luate de biroul pentru apărarea Episcopiei,* în *Solia,* XV, nr. 46, 3 decembrie 1950, p. 1; *Cine culege neghina ?* în *Solia,* XV, nr. 46, 3 decembrie 1950, p. 2; *Grija de căpetenie a „Episcopului" Andrei Nealesul: arhiva, banii cash şi Vatra,* în *Solia,* XV, nr. 46, 3 decembrie 1950, p. 3; *Românii din America aşteaptă ca „Episcopul" Neales Andrei Moldovan să lămurească următoarele chestiuni,* în *Solia,* XV, nr. 46, 3 decembrie 1950, p. 3; *Să ne apere autoritățile ?* în *Solia,* XV, nr. 47, 10 decembrie 1950, p. 2; *Lealitatea şi numele nostru sunt în joc,* în *Solia,* XV, nr. 46, 3 decembrie 1950, pp. 3-4; *Spre cinstea românilor-americani trădătorii nu au loc între noi,* în *Solia,* XV, nr. 48, 24 decembrie 1950, pp. 5-7; *Afară din mijlocul nostru,* în *Solia,* XV, nr. 49, 31 decembrie 1950, p. 3; *Contra nealesului,* în *Solia,* XVI, nr. 2, 14 ianuarie 1951, p. 3; *Se cunosc după faptele lor,* în *Solia,* XVI, nr. 2, 14 ianuarie 1951, p. 3; *Toți românii împreună: românii stabiliți în zona americană a Germaniei se solidarizează cu cetățenii americani contra „Episcopului" Andrei Moldovan,* în *Solia,* XVI, nr. 3, 21 ianuarie 1951, p. 2; *Ghiara în America, încercările comuniste de a pune mâna pe Bisericile Ortodoxe din America,* în *Solia,* XVI, nr. 39, 7 octombrie 1951, p. 2; *Un „Episcop" caută Episcopie,* în *Solia,* XVI, nr. 3, 21 ianuarie 1951, p. 3; *Greşeala Sfântului Sinod față de Episcopia noastră,* în *Solia,* XVI, nr. 4, 28 ianuarie 1951, p.2; *Adunarea poporală din Detroit,* în *Solia,* XVI, nr. 7, 25 februarie 1951, p. 1; *Pentru neam şi pentru lege,* în *Solia,* XVI, nr. 5, 11 februarie 1951, p. 1; *Ofensiva roşie,* în *Solia,* XVI, nr. 16, 6 mai 1951, p. 1; *Istoria se repetă,* în *Solia,* XVI, nr. 31, 12 august 1951, pp. 1-2; *Cum cresc minciunile,* în *Solia,* XVI, nr. 38, 30 septembrie 1951, p. 2; ş.a. .

[130] O inventariere a pricipalelor luări de poziție din presa americană a vremii poate fi văzută în *Ce scriu gazetele americane despre noi,* în *Solia,* XVI, nr. 4, 28 ianuarie 1951, pp. 3-4.

[131] Pentru detalii privind această perioadă vezi Philip Jenkins, *O istorie a Statelor Unite,* Editura Artemis, Bucureşti, 2002, în special pp. 208-220.

[132] *Stâpânul lui Andrei insultă America,* în *Solia,* XVI, nr. 9, 11 martie 1951, p. 1.

[133] Numeroase reviste şi ziare din țară au publicat *Îndemnul Patriarhului României pentru ajutorarea poporului Coreean.* Acest îndemn a fost cunoscut în America prin urmă-

Reacția Episcopului Andrei Moldovan la puternica opoziție întâmpinată a reuşit din nou să surprindă pe toată lumea. Urmând instrucțiunile primite din țară, el s-a adresat justiției americane pentru a obține controlul asupra bunurilor Episcopiei, făcând apel la toate etapele pe care sistemul judiciar american le are[134], însă fără nici un rezultat. Toate instanțele au respins acțiunile inițiate de Andrei Moldovan, subliniind de fiecare dată că nu are nici un drept întrucât nu reprezintă Episcopia Ortodoxă Română din America, ci Episcopia Ortodoxă Misionară Română din America, adică o cu totul altă entitate[135].

---

torul articol apărut în *Viața sindicală,* IV, nr. 1021, 17 ianuarie 1951, p. 2 : *În numele Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul României, Justinian, a adresat poporului şi credincioşilor acestei Biserici un îndemn de a veni în sprijinul eroicului popor coreean, a cărui luptă pentru libertate şi independență națională a stârnit simpatia oamenilor cinstiți din întreaga lume. Sute de milioane de oameni de bună credință şi cu dragoste de adevăr, de pretutindeni – spune îndemnul – se revoltă de faptele americanilor în Coreea. Şi oamenii cu dragoste de om şi de dreptate, nu pot uita nici copiii îngropați de vii, nici femeile arse în flăcări, nici capetele copiilor pe care ucigaşii americani se întrec tăindu-le. Laolaltă cu toate neamurile paşnice şi muncitoare, poporul român are datoria sfântă să trimită poporului din Corea ajutorul său frățesc. Şi îndemnul se încheie cerând preoților şi credincioşilor bisericii ortodoxe române să păşească cu darurile lor şi să aline cea mai eroică suferință, contribuind cu obolul lor la mărețele sacrificii şi jertfe ale omenirii, pentru înstăpânirea păcii pe pământ.*

[134] Desfăşurarea proceselor şi hotărârile date, toate în defavoarea lui Andrei Moldovan, pot fi urmărite în următoarele acte oficiale publicate de statul american Dosar 11743 United States Court of Appeals, *Romanian Orthodox Missionary Episcopate, etc., plaintif-Appellant vs Ioan Trutza, et al., defendants-appellees, civil case no. 27.916, brief of defendants-appellees;* Dosar 11743 United States Court of Appeals, *Romanian Orthodox Missionary Episcopate, etc., plaintif-Appellant vs Ioan Trutza, et al., defendants-appellees, civil case no. 27.916, Appendix to brief of appellees;* Dosar 422, *In the Supreme Court of the United States, The Romanian Orthodox Missionary Episcopate of America, through His Grace Bishop Andrei Moldovan, petitioner, vs Ioan Trutza, et. al., respondents, Brief for respondents in opposition;* De asemenea, se pot consulta articolele din Solia: *Ne-au dat în judecată,* în *Solia,* XV, nr. 48, 24 decembrie 1950, p. 1; *O bătălie câştigată,* în *Solia,* XV, nr. 48, 24 decembrie 1950, p. 2; *A învins dreptatea,* în *Solia,* XVI, nr. 3, 21 ianuarie 1951, p. 1; *„Episcopul" Moldovan oferă împăcare,* în *Solia,* XVI, nr. 3, 21 ianuarie 1951, p. 1. *Episcopia a câştigat procesul început de A. Moldovan la Philadephia,* în *Solia,* XX, nr. 12, 27 martie 1955, p. 3; *Procesul Episcopiei,* în *Solia,* XVI, nr. 21, 6 iulie 1952, p.4; *Deciziunea Curții de apel în procesul cu Andrei Moldovan, sau cum au pierdut „tovarăşii",* în *Solia,* XVIII, nr. 24, 14 iunie, 1953, p. 1 şi 3; *Recursul lui Andrei Moldovan respins de Curtea supremă,* în *Solia,* XVIII, nr. 51, 20 decembrie 1953, pp. 1-2.

[135] Cf. Hotărârii judecătoreşti din 8 iulie 1952. O copie a acestei hotărâri se găseşte în ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A).

Astfel de acţiuni au făcut ca ruptura de Biserica Ortodoxă Română să devină practic inevitabilă[136]. Indiferenţa inexplicabilă a Patriarhiei de la Bucureşti la protestele legitime ale preoţilor şi credincioşilor din America şi intensa campanie susţinută de Andrei Moldovan şi de sprijinitorii săi - editau nu mai puţin de cinci ziare care erau distribuite gratuit la toate adresele posibile şi au tipărit nenumărate pamflete care urmăreau să defăimeze pe oponenţii lor[137]- nu au făcut decât să grăbească acest moment.

5. Autonomia deplină sau pecetluirea schismei

La sfârşitul anului 1950 şi începutul lui 1951, devenise clar pentru întreaga comunitate a românilor-americani că era imperios necesar să se găsească o soluţie pentru rezolvarea crizei prelungite, mai ales că nădejdea împăcării dispăruse aproape total şi procesele intentate de Andrei Moldovan erau în plină desfăşurare. Preotul Ioan Truţia, în calitate de preşedinte al Consiliului Eparhial, încercând să găsească cea mai potrivită cale spre soluţionarea crizei, a organizat o întrunire al cărei scop era creionarea unei strategii comune a comunităţii românilor-americani. La data de 6 ianuarie 1951 erau prezenţi la această întrunire, alături de organizatorul ei, preşedintele Comitetului Naţional Român, Rudi Nan, preotul John Spătariu, liderul catolicilor români-americani din America şi preotul Ioan Stănilă, secretarul Consiliului Episcopal[138]. Analizând situaţia, ei au fost de acord că ceea ce se întâmplă cu Episcopia Ortodoxă Română priveşte pe toţi membri comunităţii românilor-americani şi au convenit să colaboreze pentru prevenirea oricărui amestec din România în problemele comunităţii. În ceea ce priveşte problemele imediate ale Episcopiei, cei prezenţi au fost de acord că nu este de ajuns să respingă acţiunile Bucureştiului,

---

[136] O sinteză a evenimentelor care au avut drept consecinţă finală ruperea legăturilor cu Biserica Ortodoxă Română o oferă documentul *De ce Episcopia Ortodoxă Română din America a fost silită să se despartă de Patriarhia Română,* ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A. (A).

[137] The Romanian Orthodox Episcopate of America, Office of Public Relations, *The Politics of Patriarch Justinian Marina; some grounds which forced the Romanian Orthodox Churches in America to sever relations with the Orthodox Patriarchate of Romania,* Jackson, Mi. 1960, p. 7.

[138] *Search for a bishop,* p. 125.

ci este necesar să se adopte o soluție pozitivă, iar această soluție, în spiritul hotărârilor Congresului Bisericesc din 1950, nu putea fi alta decât alegerea unui episcop care să slujească Episcopia în calitate de vicar, până ce episcopul Policarp va reuşi să-şi clarifice situația. Potrivit hotărârii Congresului anterior nici unul din clericii care slujeau în America în 1950 nu vor fi admişi să candideze. Mai multe voci indicaseră ca un posibil candidat pe tânărul editor al Soliei, Viorel Trifa, care-şi dovedise fidelitatea față de cauza Episcopiei şi care avea şi pregătirea teologică cerută de prevederile statutare. Într-o primă fază acesta a respins ideea şi a îndreptat opțiunile Consiliului spre arhimandritul Ştefan Lucaciu de la Paris.

La întrunirile Consiliului Episcopal din 16 martie şi 26 mai s-a luat decizia finală în vederea alegerii unui episcop vicar la Congresul din iulie 1951. S-a decis, de asemenea, ca să fie invitați oficial să candideze la scaunul episcopal atât arhimandritul Ştefan Lucaciu cât şi teologul Viorel Trifa[139].

Pe data de 15 mai 1951 Biroul Episcopiei înaintează Patriarhului Justinian şi tuturor membrilor Sfântului Sinod un nou memoriu[140] în

---

[139] Fiecare a primit din partea Consiliului Episcopal câte o scrisoare. Iată textul celei primite de Viorel Trifa: *Stimate Domnule Trifa, Preocupat de grija întregirii postului de Episcop titular al Episcopiei noastre Ort. Rom. din America, Consiliul acestei Episcopii, în ultimele două şedințe, dela 16 martie şi 26 mai, 1951, a decis să facă pregătirile necesare în vederea alegerii unui Arhiereu vicar, cu drept de succesiune, la conducerea canonică a Episcopiei, şi până la clarificarea situației P.S. Sale Episcopului Policarp, titularul acestei Episcopii, şi în acest scop a decis ca Congresul bisericesc al Episcopiei, ce se va ține anul acesta la Chicago, să fie convocat ca Congres special electoral, pe ziua de 2 iulie 1951. Din atestatele şi diplomele şcolare ce-i stau la dispoziție, Consiliul episcopiei, a constatat cu bucurie şi mulțumire că Domnia Ta ai pregătirea teologică şi calificația preoțească recerută de la candidații la Arhierie în Biserica noastră Ortodocsă şi pe baza aceasta a decis, cu unanimitatea voturilor membrilor săi, candidarea Domniei Tale la postul de arhiereu-vicar al Episcopiei noastre. Subsemnatul am fost însărcinat a aduce acest fapt la cunoştința Domniei Tale, ceea ce fac cu multă plăcere şi bucurie sufletească şi să te rog, în acelaşi timp, ca după primirea acestei încunoştiințări oficioase, şi după considerarea candidării şi luarea unei deciziuni în chestiune, să binevoieşti a ne comunica deciziunea luată de Domnia Ta spre a ne conforma. Cu cele mai sincere felicitări din prilejul acestei binemeritate candidări, şi cu cele mai sincere urări de bine şi sănătate, în aşteptarea răspunsului Dtale Te rog să primeşti asigurarea stimei şi dragostei mele, Protopop Ioan Truția, preşedintele Consiliului.* ACSDVT, Dosar Valerian Trifa, date biografice.

[140] Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu (în continuare ABMS), Fond Nicolae Bălan, nr. 1485.

care se face o analiză a situaţiei şi se recomandă luarea unei atitudini ferme împotriva episcopului Andrei Moldovan şi a acţiunilor sale, în caz contrar responsabilitatea pentru urmări le va aparţine în totalitate.

Congresul anual Bisericesc al Episcopiei a fost convocat pentru perioada 1-4 iulie 1951 la Chicago. Agenda includea nu numai alegerea unui episcop vicar, ci şi multe alte probleme de importanţă majoră pentru viaţa Episcopiei. Era pentru prima dată când se întrunea Congresul după incidentele provocate de Andrei Moldovan şi intervenţia Patriarhală. Până la acea dată Consiliul Episcopal făcuse faţă cu conştiinciozitate încercărilor de a impune un episcop neales, dar acum clericii şi mirenii trebuiau să ia o atitudine în această problemă. Exista o puternică încărcătură politică şi, de aceea, luarea unei decizii era mai grea. Pentru delegaţii la Congres, în marea lor majoritate cetăţeni americani, profund ataşaţi valorilor democratice, problema care se punea era dacă pot să accepte pe Andrei Moldovan, reprezentantul lumii de dincolo de cortina de fier şi prin el să accepte eventualele ordine ale comuniştilor sau trebuie să-şi asume responsabilitatea propriului destin şi să rămână ataşaţi principiului de viaţă american, făurindu-şi destinul în conformitate cu acest principiu şi cu interesele de viitor ale Bisericii.

Dureroasa experienţă trăită de Episcopie în relaţiile cu Biserica din România în cazul episcopului Andrei Moldovan a generat discuţii aprinse privind viitorul relaţiilor dintre Episcopia Americană şi Biserica Ortodoxă Română. Un număr de 12 delegaţi au propus o rezoluţie care prevedea separarea totală a Episcopiei de Patriarhia de la Bucureşti şi încetarea oricăror relaţii cu ea[141]. Ei şi-au motivat propunerea afirmând că Episcopia a fost adusă într-o situaţie în care nu mai are altă alternativă decât să acţioneze imediat. În urma dezbaterilor Congresul a adoptat în unanimitate o rezoluţie prin care se decidea, completa autonomie a Episcopiei Ortodoxe Române din America faţă de Biserica Ortodoxă Română din România, schimbarea numelui oficial de până atunci al Episcopiei, precum şi altele[142].

Cu această hotărâre ruptura de Biserica Ortodoxă Română şi de Episcopul şi puţinele sale parohii din America a fost pecetluită, ea

---

[141] *Search for a bishop,* p. 139.

[142] ACSDVT, Dosar History of R.O.E.A., (A) *Declaraţie solemnă.*

devenind o realitate dureroasă în viața comunității românilor-americani. Alegerea, la acelaşi Congres a lui Viorel Trifa ca episcop vicar al lui Policarp Moruşca a fost primul act al Episcopiei deplin autonome şi o măsură de consolidare a acestei autonomii.

Aşadar, după mai bine de 12 ani de frământări, în viața eclezială a românilor-americani au apărut două jurisdicții ortodoxe, cea a Episcopului Andrei Moldovan care reunea un număr redus de parohii şi care păstra legăturile canonice cu Patriarhia, pe de o parte, iar pe de altă parte Episcopia Ortodoxă Română din America, ce reunea majoritatea parohiilor şi a credincioşilor, aflată într-o stare de autonomie completă, independentă de orice altă jurisdicție. Situația nou creată era nefirească din punct de vedere al canoanelor şi al eclesiologiei ortodoxe.

SFÂNTA TAINĂ A POCĂINȚEI ÎN MĂRTURISIRILE DE CREDINȚĂ ORTODOXE POSTBIZANTINE

DACIAN BUT-CĂPUŞAN

I. Despre Mărturisirile de credință ortodoxe post-bizantine

Mărturisirile de credință postbizantine nu se pot bucura de autoritate supremă, pentru că nu sunt opere ale Sinoadelor Ecumenice şi nu s-au dezvoltat organic în tradiția primelor veacuri, „n-au fost formulate şi receptate de Biserică ca un simbol de credință, nu au scurtimea şi concizia acestora”[1], au unele lipsuri şi conțin multe elemente umane, dar sunt parte a Tradiției dinamice. Ele au la bază Sf. Scriptură şi Sf. Tradiție şi sunt aprobate de ierarhia bisericească superioară, în sinoade, nu sunt simple catehisme sau tratate de Teologie Dogmatică şi Simbolică, dar nici lucrări particulare folosite doar ocazional. Singur simbolul de credință niceeo-constantinopolitan, prima şi cea mai concentrată Dogmatică creştină, se bucură de autoritate dogmatică absolută, ca rezumat concis al Tradiției apostolice din care este parte. Biserica vine cu formulări noi, mai depline, ale credinței sale când nevoile o cer.

Importanța Mărturisirilor de credință este de ordin istoric, simbolic şi ecumenic. Mărturisirile de credință constituie o problemă majoră şi o preocupare constantă în Teologia ecumenică contemporană.

---

[1] Diac. Lect. Ioan I. Ică – *„Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos. Însemnătatea ei istorică, dogmatică şi ecumenistă”*, în rev. Mitropolia Ardealului., nr. 3-4/1973, p. 376.

Învățătura despre Sf. Taine în Mărturisirile de credință ortodoxe, ”nu a constituit obiect de aprofundare teologică şi formulare doctrinară oficială în vechime, dar Mărturisirile de credință rezumă şi concentrează credința Simboalelor ecumenice şi mai ales credința Simbolului Niceo-Constantinopolitan”[2]. Sfintele Taine, în general, constituie teme de interes major în cadrul dialogurilor interconfesionale, bilateral sau în cadrul Mişcării ecumenice. Aceasta deoarece „în Biserică, prin Sfintele Taine se reface comuniunea omului cu Dumnezeu. Prin Sfintele Taine primim harul sfințitor, prin Sfintele Taine se realizează îndumnezeirea omului, se revarsă energiile necreate care-l unesc cu Hristos”[3], astfel şi Biserica se hrăneşte şi creşte. „Învățătura ortodoxă despre Sf. Taine nu poate fi înțeleasă decât în contextul mare al întregii învățături de credință despre opera de mântuire obiectivă şi lucrarea sfințitoare a Domnului Hristos în Sfintele Taine, prin Duhul Sfânt în Trupul Său eclesial, Biserica. Prin Sfintele Taine credincioşii se unesc ontic-sacramental cu Hristos, trecând prin toate stările prin care a trecut Trupul îndumnezeit al lui Hristos, murind şi înviind împreună cu El, se încorporează în Trupul eclesial al lui Hristos şi cresc până la statura desăvârşirii Lui”[4].

II. Despre Taina Sfintei Spovedanii

În viața spirituală a credincioşilor Bisericii Ortodoxe, Taina Sfintei Spovedanii joacă un rol deosebit de important. Este Taina şi lucrarea sfântă prin care se operează restaurarea sufletească a credincioşilor şi împăcarea lor cu Dumnezeu şi Biserica, contribuind în mod esențial la desăvârşirea morală şi duhovnicească. Fiind considerată ca „al doilea Botez”, care ne curăță haina luminoasă, primită la încreştinarea noastră, de întinăciunea păcatului, ne repune în starea de curăție de la Botez, Taina Sfintei Mărturisiri (εχομολογησις) sau Spovedanii

[2] Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu – *„Teologia Mărturisirilor de credință luterane şi ortodoxe”*, în rev. Ortodoxia, nr. 3-4/1992, p. 59.

[3] + Andrei Episcopul Alba Iuliei - *Spovedanie şi comuniune*, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe, Alba Iulia, 1998, p. 75.

[4] Ioan Ică – „Sfintele Taine în viața Bisericii după Mărturisirile de credință ortodoxe din secolele XVI-XVII”, în vol. *Sfintele Taine ale Bisericii în Confessio Augustana şi Mărturisirile de credință ortodoxe din secolele XVI-XVII*, Ed. Universității Lucian Blaga, Sibiu, 2008, p. 89.

este nelipsită în activitatea pastoral-misionara a preotului şi practicată de credincioşi în vederea înaintării şi progresului lor spiritual. „Prin Taina Mărturisirii credinciosul este iertat, tămăduit şi deschis din nou comuniunii depline cu Hristos în Euharistie. Atât Botezul cât şi Mărturisirea sunt Taine ale normalizării vieții noastre spirituale, restabilind viața de comuniune cu Dumnezeu, cel dintâi după păcatul originar, cealaltă ori de câte ori cădem după aceea”[5], în felul acesta pot fi înțelese cuvintele Sf. Ioan Scărarul: „Pocăința este aducerea înapoi sau împrospătarea Botezului”[6].

Ca Taină prin care se iartă păcatele mărturisite, prin puterea curățitoare a Duhului Sfânt, Pocăința a fost instituită şi începută de Domnul Hristos. El a instituit-o, El Însuşi a săvârşit-o cel dintâi, iertând păcatele unor persoane pe care le vindeca: vindecarea slăbănogului din Capernaum (Mt 9,2-6); vindecarea femeii de scurgerea sângelui (Mt 9,22), vindecarea de orbi (Mt 9,28-29), etc.

Dacă Botezul, Mirungerea şi Euharistia au fost numite Taine ale inițierii creştine sau ale încorporării în Hristos, Cununia şi Hirotonia sunt Taine pentru misiuni speciale, despre Spovedanie ca şi despre Maslu se poate spune că sunt Taine retauratoare, pentru redobândirea sănătății sufleteşti şi trupeşti. „Numai prin Taina Mărturisirii credinciosul iese din izolarea şi singurătatea în care l-a împins păcatul şi din monologul său chinuitor, lipsit de putere, din lanțul care îl strânge în cercul său fără a-i oferi nici o posibilitae de ieşire, e vindecat treptat de toată neputința şi slăbiciunea prin reintegrarea lui în Trupul ecle sial al lui Hristos în care primeşte noi puteri de consolidare a firii şi un spor în creşterea sa duhovnicească”[7].

Ca şi celelalte Taine ale Bisericii creştine, Spovedania are origine dumnezeiască. „Toate Tainele au fost instituite în esența lor de Domnul Hristos”[8]. Această Taină a Mărturisirii a fost instituită de Mântuitorul Hristos după Învierea Sa din morți. Textul pe care se fundamentează acest adevăr este consemnat în Evanghelia după Ioan: *Şi zicând aces-*

---

[5] *Idem* - „Taina Mărturisirii în practica sacramentală şi importanța ei în lucrarea pastorală a Bisericii Ortodoxe” în rev. Mitropolia Ardealului, nr. 7-8/1983, p. 418.

[6] Sf. Ioan Scărarul – *Scara*, IV, p. 136 în *Filocalia*, trad. de Pr. Dumitru Stăniloae, vol. IX, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1980, p. 136.

[7] Pr. Prof. Dr. Ioan I. Ică - „Taina Mărturisirii…, p. 418.

[8] *Idem* - „Sfintele Taine în viața Bisericii…, p. 92.

tea, a suflat asupra lor şi le-a zis: Luați Duh Sfânt; cărora veți ierta păcatele le vor fi iertate şi căcora le veți ține vor fi ținute (20,22-23).

În privința modului în care se făcea mărturisirea, istoria Bisericii ne arată că încă din epoca apostolică ea se făcea atât în secret, cât şi în public, dar totdeauna înaintea episcopului sau preotului, care ca martor, al lui Dumnezeu care este singurul în măsură şi în drept să exercite puterea de a lega şi dezlega păcatele oamenilor. Dar pentru necesității de ordin practic, la sfârşitul veacului al IV-a, patriarhul Constantinopolului Nectarie (381-397) a interzis mărturisirea publică, astfel că rând pe rând mărturisirea privată s-a generalizat în întreaga Biserică răsăriteană.

Epitimia are funcția de a echilibra psihicul credinciosului vinovat. Căci o conştiință creştină bine educată - oricât de convinsă va fi de anularea culpabilității acordată prin duhovnic - nu va înceta să se acuze pentru cele săvârşite, în cazul unor păcate grave, mai ales de acea gravitate care a produs şi consecințe grave. Ideea de ispăşire a vinovăției proprii este atât de adânc înrădăcinatăm în conştiința umană, încât s-ar putea spune că în toată literatura veche şi modernă se resimte zbuciumul din tensiunea vinovăției şi iluminare produsă de ispăşirea cea dreaptă [9].

În această Sfântă Taină „nu materia, şi nici cuvintele rostite sau gesturile săvârşite, luate în ele însele, constituie Taina, ci ea se constituie în întâlnirea în credință a celor două persoane în ambianța Bisericii plină de Duhul Sfânt şi în atingerea trupească a celor două persoane, odată cu mărturisirea prin cuvinte a acestei credințe a lor: a uneia care săvârşeşte taina şi a alteia care o primeşte[10].

---

[9] Anca Manolache - *Sfintele Taine în viața Bisericii,* Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 77.

[10] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae – *Teologia Dogmatică Ortodoxă* ed. a II-a, vol. III, Ed. I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1997, p. 88. „În Taina aceasta nu există o altă materie decât mâna şi epitrahilul preotului aşezat pe capul penitentului, ca semn al trimiterii preotului de către Hristos şi de către Biserică şi a răspunderii aşezate pe umerii lui. Prin trupul şi prin veşmântul lui liturgic vine harul lui Hristos asupra penitentului, cum curgea prin trupul şi prin veşmintele Domnului în cei ce Îi cereau ajutorul cu credință. În fond tot prin mâna preotului vine harul în ființa primitorului şi în alte Taine, printr-o materie. Dar – dată ființă fiind întrepătrunderea spirituală deosebită dintre duhovnic şi penitent în această Taină, întrepătrundere în care e present Hristos Însuşi, în cursul mărturisirii

În cele mai multe cazuri Hristos a împărtăşit celor ce îşi mărturiseau credința şi păcatele şi acceptau îndemnul Lui de a nu mai păcătui, harul vindecării şi al curățirii de păcate prin mâna Sa (Mt 20,34; Mc 7,32-35), sau printr-o materie atinsă de mâna Sa şi pusă în contact cu cel bolnav (Mc 8,23-25; Lc 8,44), sau printr-o putere ce iradia din trupul Său plin de putere dumnezeiască (Lc 45-47) , deci printr-o relație personală directă cu cel bolnav (Mt 9,28-29; 9,25).[11]

Dar puterea de a ierta păcatele, Hristos a promis-o şi apoi a dat-o Sfinților Săi Apostoli şi urmaşilor acestora. După ce o promite lui Petru în Cezareea lui Filip (Mt 6,19), o promite tuturor Apostolilor: „Adevăr grăiesc vouă: Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate şi în cer şi oricâte veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate şi în cer" (Mt 18,18). După Învierea Sa din morți şi în preajma Înălțării, Hristos, dat fiind faptul că nu va mai putea acorda iertare păcatelor în mod vizibil, dă putere ucenicilor Săi ca să acorde această iertare, comunicându-le Duhul Său cel Sfânt: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi. Şi suflând asupra lor le-a zis: Luați Duh Sfânt, cărora veți ierta păcatele le vor fi iertate şi cărora le veți ține vor fi ținute" (In 20,21-23). Acesta este momentul şi acestea sunt cuvintele prin care Hristos a instituit deodată şi Taina Preoției şi Taina Spovedaniei, arătând-o pe aceasta din urmă ca aparținând, privind săvârşirea, celor care au fost investiți cu puterea Duhului Sfânt, de către Hristos Însuşi, Spovedania este legată de puterea preoției sacramentale. Dar Hristos Însuşi este Acela care iartă, prin episcop sau preot, păcatele celui care vine şi se mărturiseşte la duhovnic după cum înțelegem din cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur: „Dumnezeu întăreşte sus în ceruri cele făcute de preoți jos pe pământ. Stăpânul întăreşte hotărârea dată de robi. Ce oare altceva a dat Dumnezeu preoților decât toată puterea cerească?...Toată această putere a fost încredințată de Fiul preoților. Au fost înălțați la slujba această atât de mare, ca şi cum de acum s-ar

---

penitentului şi a sfăturii lui de către preot – s-ar putea considera că această întâlnire intimă e material prin care lucrează Duhzul Sfânt în această taină, ca Duhul comuniunii, ca Duhul care uneşte pe cei doi într-unul, sădindu-se ca un singur Duh în ei, datorită deschiderii pline de căldură a fiecăruia dintre cei doi către celălalt" (p. 95-96).

[11] Idem - *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed. Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1987, p. 122-123.

fi mutat în ceruri, ca şi cum ar fi depăşit firea omenească, ca şi cum ar fi scăpat de toate patimile omeneşti".[12]

Puterea specială şi permanentă de a ierta păcatele oamenilor a dat-o Hristos, Apostolilor Săi şi urmaşilor acestora şi nu tuturor care au ajuns în legătură cu El; şi a dat-o prin act verificabil obiectiv - a suflat Duh Sfânt asupra Apostolilor (In 20,22) ca să se arate că ei nu se pot face stăpâni prin voința lor, pe puterea lui Hristos. Hristos este Cel care i-a ales şi le-a dat vrednicia şi puterea (In l5,l6; Mt l0,1 ş. u.; Lc 9,13 ş. u.). Actul acesta obiectiv şi verificabil provine din consacrarea celor dintâi din Biserică de către Hristos în Taina Hirotoniei sau Preoției şi transmisă printr-un şir neîntrerupt de atunci până în zilele noastre."Biserica în calitate de trup al lui Hristos, plină de Hristos, e mediul vizibil în care şi prin care Hristos alege unele persoane pe care le investeşte cu puterea Sa, ca să exercite El Însuşi prin ele această putere"[13]. Această realitate o exprimă rânduiala de a săvârşi Mărturisirea înaintea icoanei Mântuitorului şi rugăciunea: „Iată, fiule, Hristos stă nevăzut primind mărturisirea ta cea cu umilință. Deci nu te ruşina, nici te teme ca să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfială spune toate câte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos. Iată şi sfânta Lui icoană înaintea noastră este. Şi eu sunt numai un martor, ca să mărturisesc înaintea Lui toate câte-mi vei spune mie; iar de vei ascunde de mine ceva, să ştii că toate păcatele îndoite le vei avea; ia seama dar, de vreme ce ai venit la doctor, să nu te întorci nevindecat"[14].

Protestanții, în general, nu recunosc între Taine pocăința sau spovedania, pe motiv că n-ar fi instituită direct de Hristos. Unii dintre aceştia, după exemplul lui Martin Luther, care a avut o atitudine oscilantă privind recunoaşterea spovedaniei ca Taină, îi acordă

---

[12] Sf. Ioan Gură de Aur - *Despre preoție*, trad. de Pr. D. Fecioru, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1987, p. 59-60.

[13] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae – *T. D. O.*, p. 85. „e Taina unei comuniuni cum nu există alta: e Taina restabilirii comuniunii depline între credincios şi preotul ca organ văzut al lui Hristos şi ca reprezentant al Bisericii. De aceea e Taina readucerii penitentului în comuniune cu Hristos şi cu Biserica, pregătindu-l pentru comuniunea lui cu trupul lui Hristos. Nici un alt om nu poate împlini rolul de intermediar al comuniunii mai extinse cu alți oameni şi cu Dumnezeu decât preotul în Taina Mărturisirii" (p. 88).

[14] *Molitfelnic*, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 2002, p. 65.

o atenție mai deosebită şi văd în ea o atențiune sacramentală necesară, dar vorbesc toți, mai puțin de pocăința sau spovedania particulară şi mai mult de pocăința sau spovedania comună şi publică în fața pastorului sau, mai exact, la întrebările pastorului puse întregii mase de credincioşi prezenți în Biserică. Dar protestanții vorbesc şi de alte forme de spovedanie, ca cea făcută unui semen al tău cu efecte terapeutice.[15]

Confessio Augustana numără Pocăința între Sacramente, alături de Botez şi Cina Domnului: „vere igitur sunt baptismus, caena Domini, absolutio quae este sacramentum poenitentiae"[16], Luther însuşi afirmă: „puterea specială pe care Hristos a dat-o Bisericii Sale şi care are două părți. Prima, faptul că omul îşi mărtiriseşte păcatele. A doua că omul primeşte dezlegarea sau iertarea de la confesor ca de la Dumnezeu Însuşi"[17], pentru ca apoi să nu-i mai fie recunoscut acest caracter în luteranism - unde se practică doar o mărturisire, recunoaştere comună a strării de păcătoşenie înainte de împărtăşire. „Formulă pe care o citeşte pastorul în fața comunității întrunite şi pe care credincioşii o întăresc cu un *da*"[18]., deşi Apologia Confessiunii Augustane afirma că absoluțiunea: „nu este vocea sau cuvântul omului prezent, ci cuvântul lui Dumnezeu care iartă păcatele, căci ea este rostită în locul lui Dumnezeu şi la porunca lui Dumnezeu"[19]. Pocăința nu are autonomie, nu este un sacrament, ci este inclusă în Botez, „nefiind altceva decât întoarcerea la Botez"[20].

În lucrarea *Forma rugăciunilor Bisericii*, alcătuită de Jean Calvin (1509-1564) în anul 1545 pentru congregația din Strasbourg există o rânduială a mărturisirii şi o rugăciune de dezlegare generală: „Tuturor acelora care se pocăiesc şi aşteaptă de la Iisus Hristos mântuirea, declar că dezlegarea păcatelor este făcută în numele tatălui şi a Fiului şi a

---

[15] *Îndrumări misionare,* Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1986, p. 556.

[16] *Confessio Augustana*, XIII în vol. *Die Symbolischen Bücher der evangelisch-luterischen Kirche*, Gütersloh, 1929, p. 41-42.

[17] *Catechismus minor*, V în vol. *Die Symbolischen*..., p. 364.

[18] Prof. Dr. C. Klein – *„Învățătura despre Spovedanie în Biserica Evanghelică, punct de plecare în dialogul ortodox-luteran"* în rev. Mitropolia Ardealului, nr. 7-9/1980", p. 617.

[19] *Apologia Confessionis Augustanae* în vol. *Die Symbolischen Bücher*..., p. .

[20] *Catechismus Maior* IV în vol. *Die Symbolischen*..., p. 497.

Sfântului Duh"[21]. O formulă asemănătoare întâlnim şi în lucrarea lui Ulrich Zwingli *Liturghia cuvântului* (1525): „Atotțiitorule, veşnicule Dumnezeu, iartă-ne păcatele şi ne călăuzeşte spre viața cea fără de sfârşit, prin Iisus Hristos Domnul nostru. Amin"[22].

Reformații au respins categoric caracterul de Taină a Absoluțiunii. Logic, dacă prin Botez păcatul strămoşesc şi păcatele personale sunt doar acoperite, neluate în seamă, nu sunt iertate, şterse în mod real, nici după Botez nu poate exista o Taină care să opereze iertarea păcatelor.

Calvin se exprimă foarte vehement împotriva Spovedaniei în penultimul capitol al operei sale fundamentale *Institutio religionis christianae*, capitol intitulat: *Celelalte cinci ceremonii, fals numite sacramente; deşi până acum aşa au fost considerate, se dovedeşte că nu sunt sacramente şi li se arată adevărata natură* : „Romano-catolicii şi scolasticii (care au obiceiul adânc înrădăcinat de a corupe toate lucrurile printr-o interpretare perversă) se străduiesc plini de nelinişte să găsească aici un sacrament...eu neg faptul că el poate fi pe bună dreptate considerat sacrament. În primul rând pentru că nu există nici o promisiune specială a lui Dumnezeu în acest sens – singura bază pentru un sacrament. În al doilea rând, pentru că ceremoniile prezentate aici sunt simple invenții ale oamenilor, deşi am dovedit deja că ceremoniile ataşate de sacramente pot fi date numai de Dumnezeu. Prin urmare, ceea ce au născocit ei despre un sacrament al penitenței a fost o minciună şi o impostură. Ei au împodobit acest sacrament născocit cu un titlu potrivit a doua scândură de după naufragiu...De parcă botezul ar fi fost anulat de păcat şi nu ar mai putea fi rechemat în memoria păcătosului ori de câte ori el se gândeşte la iertarea păcatelor, astfel

---

[21] Bard Thompson – *Liturgies of the Western Church*, Fortress Press, Philadelphia, 1908, p. 197-198.

[22] *Ibidem*, p. 148. Redăm şi formulele actuale din cadrul slujbei Cinei Domnului care se săvârşeşte în Biserica reformată: îndemnul la pocăință: „Să ne examinăm conştiința noastre înaintea Dumnezeului celui sfânt şi milostiv! Iau seama de mulțimea păcatelor, în tăcere, şi mă rog lui Dumnezeu să le ierte" şi proclamarea pastorului: „Şi acum, ca Domnul meu Iisus Hristos, deşi nevrednic, dar oficial numit slujitor, vă vestesc iertarea păcatelor şi viața veşnică, pe care Domnul Dumnezeul nostru le dă în dar (gratuit) pentru meritul Fiului Său celui Sfânt" (*A Magyar Református Egyház Istentiszteleti Rendtartása*, Magyar Református Egyházak Tanácskozo Zsinatának Kiadása, Budapest, 1998, p. 60; 62).

încât, luându-l ca punct de plecare, el să se poată aduna, să prindă curaj şi să-şi poată certifica credința că va obține iertarea păcatelor care i-a fost promisă la botez"[23].

Biserica este dirijată în toată activitatea ei de Cuvântul lui Dumnezeu „Biserica nu poate să existe decât numai în măsura în care ea vine din Cuvântul lui Dumnezeu şi se îndreaptă spre El… Numai prin faptul că acest Cuvânt devine eveniment Biserica ia naştere şi îşi menține existența"[24].

În Cartea de rugăciuni publice a Bisericii anglicane, *Common Prayer Book*, din 1549 este prevăzută neobligativitatea mărturisirii particulare, iar ediția din 1552 face referiri la ea, dar menține principul utilizării doar a mărturisirii publice, cea individuală fiind inclusă în serviciul divin pentru bolnavi. Sfârşitul secolului al XIX-lea şi secolul al XX-lea a însemnat un proces de reînviorare a mărturisirii particulare[25], mai ales în mediul american, apărând în cărțile de cult în SUA şi Canada o formulă nouă - deoarece cea de influență catolică a fost foarte criticată – „Domnul nostru Iisus Hristos care S-a oferit să fie jertfă pentru noi, ca jertfa perfectă Tatălui şi care a conferit Bisericii Sale putere de a ierta păcatele să te ierte pe tine prin slujirea mea, cu harul Duhului Sfânt şi să te restaureze pe tine în pacea perfectă a Bisericii"[26].

---

[23] Jean Calvin - *Institutio christianae religionis. Învățătura religiei creştine*, vol. II, cartea a IV-a, Ed. Cartea Creştină, Oradea, 2003, p. 645; 647. „A doua plută (de salvare) după naufragiul care este perderea harului" este numită Spovedanie de către apologetul Tertulian în lucrarea sa *Liber de poenitentia* IV – Jacques Paul Migne - *Patrologia cursus completes*, seria Latina, Paris, 1815, tom I, col 1343.

[24] Pr. Nicolae Macsim - "Concepții protestante mai noi despre Sf. Scriptură" în rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei, nr. 5-8/1975, p. 473.

[25] Pr. Viorel Sava - *Taina Mărturisirii Mărturisirii în riturile liturgice actuale*, ed. a II-a, Ed. Trinitas, Iaşi, 2004, p. 224.

[26] David. H. Holeton – „Penance in the Churches of the Anglican Communion" în rev. Studia Liturgica, an XVIII (1988), p. 99, nota 12 şi Pr. Viorel Sava - *Taina Mărturisirii…*, p. 226. Remarcăm evocarea teoriei satisfacției substitutive în această rugăciune. Redăm şi formula de de dezlegare generală din Biserica anglicană: „Dumnezeu Atotțiitorul, Cerescul nostrum Tată, Care din marea Sa milă a promis iertarea păcatelor tuturor acelora care cu pocăință, din inimă şi adevăratăcredință se întorc la el, să aibă milă de voi şi să vă ierte şi să vă întărească în tot binele şi să vă dăruiească viața cea fără de sfârşit, prin Iisus Hristos, Domnul nostru" (Bard Thompson – *op. cit.*, p. 260).

Cuvintele Sf. Ap. Iacov: „Mărturisiți-vă deci unul altuia păcatele…" (5,16) nu pledează pentru o mărturisire generală a credincioşilor în fața comunității, ci în lumina versetelor anterioare, 13-14: „Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii…", prin *unul* trebuie să înțelegem credinciosul, pe cel bolnav, iar prin *altul* pe preot. Prin mărturisirea şi rugăciunea reciprocă, credincioşii se împacă şi se vindecă de slăbiciunile care i-au dus la păcate, dar nu spune că se şi eliberează sau dezleagă de păcate, că primesc ieratrea de la Dumnezeu şi care numai El o poate da. Iertarea şi împăcarea reciprocă este numai o condiție a primirii iertării din partea lui Dumnezeu pe calea ordinară, stabilită de El înaintea preotului, în Biserică, chiar dacă El o poate acorda şi pe altă cale, ca tâlharului pe cruce, dar aceasta este o cale extraordinară"[27]. Este o deosebire esențială între „spovedania individuală bisericească, singura autentică şi obiectivă şi celelalte forme de împăcare între credincioşi care n-au valoare harică, ci sunt numai etape binevenite şi necesare în pregătirea pentru adevărata spovedanie, cea harică, cea individuală, în fața preotului"[28].

În Noul Testament, Sf. Ioan Botezătorul îndeamnă pe oameni la pocăință, la mărturisirea păcatelor (Mt 3,6; Mc l,5). Un îndemn la pocăință îl dă şi Hristos prin pilda vameşului şi fariseului (Lc 18,10-14), în pilda lui Zaheu vameşul (Lc 19,8), în pilda fiului risipitor (Lc 15,11-12).

Taina Spovedaniei s-a practicat încă din timpul Sfântului Apostol Ioan: „...Dacă mărturisim păcatele noastre..." (I In 1,8-9). Despre practicarea acestei Taine de la începutul Bisericii, cu toate cele trei componente ale ei (mărturisirea păcatelor în fața preotului, căința pentru ele şi iertarea acordată de Hristos prin preot), Sfânta Tradiție ne oferă numeroase mărturii începând cu părinții apostolici. Astfel, Epistola lui Barnaba, adresându-se creştinului, îi spune: „Să-ți mărturiseşti păcatele"[29]. La fel şi Sf. Clement Romanul: „că este mai bine omului să-şi mărturisească păcatele tale, decât să-şi învârtoşeze inima"[30].

---

[27] Pr. Prof. Dr. Ioan I. Ică - „Taina Mărturisirii…, p. 420-421.

[28] Pr. dr. George Remete – *Perspective noi în Teologia sacramentală luterană. Evaluare ortrodoxă*, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe, Alba Iulia, 1999, p. 215.

[29] *Epistola zisă a lui Barnaba* XIX,12 în vol. *Scrierile Părinților apostolici*, trad. de Pr. Dr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 1995, p. 163.

[30] Sf. Clement Romanul – *Epistola către Corinteni* (I), LI, 3 în vol. *Scrierile Părinților*

Din învățătura apologetului Tertulian (sec. al III-lea) reiese clar doctrina ortodoxă despre existența mărturisirii verbale şi secrete în fața duhovnicului în vremea aceea, precum şi mărturisirea în public, care e socotită mult mai grea, mai severă şi ruşinoasă. Despre mărturisirea secretă el afirmă că, a existat înaintea celei publice[31], făcând apel la o mărturisire sinceră şi completă: „Pe cât uşurează mărturisire păcatelor, pe atât îngreunează ascunderea lor"[32] şi „dacă vom ascunde ceva conştiinței omeneşti, oare prin aceasta vom înşela şi pe Dumnezeu?"[33]

Această Taină a fost instituită şi pentru curățirea sufletelor de păcate şi nu pentru o simplă uşurare de natură psihică. Spre deosebire de psihiatrie, unde se uzează de metoda aceasta, a descriptătii unei intimități, înlănțuite în complexul vinovăției, spovedania nu e o simplă refulare, oricât de radicală ar fi, ci merge mult mai departe, la o regenerare spirituală, redarea integrității cu scop creator. Nu doar ştergerea vinovăției, ci reaşezarea în trupul Bisericii a unui mădular însănătoşit pentru a lucra binele şi a slugi celorlalte mădulare. Este vorba de o putere care vine de la Dumnezeu şi se strecoară prin mâna preotului în ființa celui ce şi-a mărturisit cu sinceritate şi căință, slăbiciunile şi greşelile; de la picioarele duhovnicului cel slobod de păcat se ridică alt om, sănătos şi întreg (Lc 8,35), hotărât să lucreze binele. Dacă se rămâne numai la aspectul negativ al desfăşurării răului şi nu se trece la cel pozitiv al lucrării binelui, treaba s-a făcut pe jumătate şi nu foloseşte mare lucru. Adevărații psihoanalişti sfătuiesc pe pacienții lor, să treacă neapărat şi pe la preot, pentru ca îndreptarea să fie deplină. Cu adevărat liber este acela, care nu numai că a fost iertat de păcate, ci, mai ales, cel care lucrează binele.[34]

Taina pocăinței, este Taina minunatei pedagogii divine, pentru însănătoşirea sufletului slăbit de păcat şi întoarcerea fiului risipi-

---

apostolici, p. 83.

[31] Pr. Prof. D. Stăniloae – *„Mărturisirea păcatelor şi pocăința în trecutul Bisericii"*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, nr. 3-4/1955, p. 221.

[32] Tertulian – *Liber de poenitentia* IX – Jacques Paul Migne – *op. cit.*, tom I, col 1354.

[33] *Ibidem*, col. 1496.

[34] Pr. Prof. Ion Buga, *Pastorala. Încercări de psihologie pimenică,* Ed. Internațoinal Scorpion, Bucureşti, 1992, p. 110.

tor la casa părintească. Ea purifică, dar şi întăreşte; purifică de păcatele trecute şi întăreşte în lupta virtuții ce stă în fața celui pocăit. De aceea mărturisirea este un mijlooc folositor pentru biruirea păcatului şi pentru avântul în virtute[35].

III. Aspecte ale învățăturii despre Sfânta Taină a Pocăinței în Mărturisirile de credință ortodoxe postbizantine

Primul dialog sistematic dintre Răsăritul Ortodox şi Protestantism a avut loc în cadrul corespondenței dintre teologii protestanți din Tübingen şi Patriarhia Ecumenică (1573-1581). Prima luare de poziție ortodoxă față de Confessio Augustana şi implicit față de Teologia sacramentală a reformatorilor, expusă în această carte simbolică fundamentală a luteranismului, se regăseşte în *Răspunsurile Patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea* (1572-1579/1580-1584/1586-1595). Acestea „sunt cele mai vechi monumente ale Dogmaticii şi Simbolicii Bisericii Ortodoxe…Aceste documente reprezintă primul schimb sistematic de păreri teologice între ortodocşi şi luterani, care a fost personal şi informativ, dar cu toate acestea a fost foarte important din punct de vedere dogmatic, simbolic şi ecumenic”.[36]

Patriarhul Constantinopolului, Ieremia al II-lea, enumeră cele şapte Taine în Capitolul VII al primului său răspuns la întrebările teologilor luterani, formulând şi o definiție a Sfintelor Taine: „Taina... este un ritual de slujbe religioase şi ceea ce se săvârşeşte prin ele şi în ele se dăruieşte pentru folosul fiecăruia: adică Botezul, Mirungerea, Împărtăşania, iar pentru cei care s-au afierosit lui Dumnezeu - Hirotonia; precum pentru mireni - Căsătoria, iar pentru cei care au păcătuit după Botez - Spovedania şi Ungerea cu untdelemn sfințit. Ele dăruiesc iertarea păcatelor şi curăță murdăriile din suflet. Se numesc Taine de aceea că presupun, în arătările lor sensibile (adică, materiale), o acțiune duhovnicească şi nerostită. Fiecare din aceste Taine este stabilită în Scriptură şi are o anumită însemnătate, materie

---

[35] Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului - *Studii de Teologie Morală*, Editura şi Tipografia Arhiepiscopiei, Sibiu, 1969, p. 280.

[36] Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu – *Primele contacte ecumenice dintre ortodocşi şi luterani. Răspunsurile patriarhului Ieremia al II-lea către teologii luterani din Tübingen (1573-1581)*, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 2001, p. 26-27.

şi formă"[37]. De asemenea dânsul subliniază importanța Sf. Taine pentru Ortodoxie: „Noi credem că viața întru Hristos depinde de Taine şi de la ele îşi ia începutul"[38].

Locurile din Răspunsurile Patriarhului Ieremia II către teologii luterani din Tübingen, care expun învățătura despre Taina Spovedaniei sunt: Răspunsul I, cap VII: despre Biserică, cap XI: despre mărturisire, cap XII: despre pocăință şi Răspunsul II, cap. IV: despre Taine.

În privința instituirii acestei Taine, „Patriarhul Ieremia spune că Taina Pocăinței a fost legiferată într-o tipologie de către Moise, având în vedere că el a poruncit jertfe pentru păcate.. Dar în realitate completă aceasta a fost instituită de Domnul Însuşi. El a dat această autoritate ucenicilor"[39] (In 20,23). „Articolul XI declară că iertarea păcatelor celui care se mărturiseşte se face prin slujitorul Tainelor (cf I Cor 4,1)...Noi vă răspundem la acest articol, mai întâi, că acest iconom (al Tainelor) va fi un doctor spiritual, care înțelege exact lucrurile spirituale. Apoi penitentul se mărturiseşte în particular, în măsura în care el are putința să-şi mărturisească păcatele, cu o inimă mâhnită şi smerită şi să le amintească. Cu alte cuvinte el primeşte tămăduirea prin săvârşirea celor opuse păcatelor pe care le-a făcut"[40].

---

[37] *Acta et Scripta Theologorum Wirtenebergersium et Patriarchae Constantinopolitani D. Hieremie: quae utrique ab Anno MCLXXLI usque ad Annum MDLXXXI de Augustana Confessione inter se miserunt Graece Latine ab ijsdem Theologis editia*, Wittemberg, 1584, p. 238, apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...*, p. 81. Jaroslav Pelican, Valerie Hotchkiss - *Creeds and Confession of Faith in the Christian Tradition,* vol. I, Yale University Press, New Haven & London, 2003, p. 411.

[38] *Ibidem*, p. 79 apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...,* p. 112.

[39] *Ibidem*, p. 81, apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...,* p. 98, J. Pelican, V. Hotchkiss – *op. cit*., p. 414.

[40] *Ibidem*, p. 86-87, apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...,* p. 99-100., J. Pelican, V. Hotchkiss – *op. cit*., p. 420. Duhovnicul, „înainte de toate, este un doctor care să-i vindece pe bolnavi, *un doctor al lui Dumnezeu*". (Paul Evdokimov – *op. cit.,* p. 314). De asemernea, canonul 102 de la Sinodul II Trulan (692). Vorbind despre măiestria duhovnicului spune: „se cade ca cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a lega şi de a dezlega, să cerceteze felul (calitatea) păcatului şi aplicarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit, şi astfel să aducă bolii vindecarea potrivită... că nu este simplă boala păcatului...cel ce arată ştiința doctoricească (medicală) în privința sufletului, mai întâi trebuie să cerceteze starea (dispoziția) celui ce a păcătuit..." (Arhid. Prof. dr. Ioan N. Floca – *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note şi comentarii*, Sibiu, 1991, p. 152). Această viziune este reafirmată de către teologii

În cap. XII, Despre pocăință, Patriarhul Ieremia accentuează importanța Tainei Pocăinței atât din punct de vedere sacramental, cât şi moral. El dezaprobă orice abuz, care s-a introdus în practica penitențială, dar insistă cu tărie asupra practicilor penitențiale, ca remediu pentru păcătoşi. El vorbeştre apoi despre partea văzută a Pocăinței care constă din: căința sau părerea de rău, hotărârea de a nu mai păcătui, mărturisirea păcatelor şi dezlegarea, precum şi despre partea nevăzută a Pocăinței care se constituie din: iertarea păcatelor, restabilirea comuniunii omului cu Dumnezeu, eliberarea de orice pedeapsă pentru păcat şi prin aceasta dobândirea speranței vieții veşnice şi liniştirea conştiinței[41].

Spovedania este Taină cerească prin care se nimiceşte răul şi lucrează harul mântuitor şi sfințitor, ea vindecă relele şi neputințele noastre morale. „Pocăința lucrează restaurarea noastră după cădere. Acest dar al pocăinței a fost acordat, deoarece după Botez nu este tămăduire fără de har şi dar, nici fără luptă şi trudă şi în afară de căință şi convesiune, prin mărturisirea păcatelor şi îndepărtarea de rău. Şi, într-adevăr, aici este inclusă, starea monahilor de a trăi într-un fel care este o continuă mărturie a pocăinței”[42].

În cap. XII, Patriarhul răspunde teologilor luterani: „Articolul XII al vostru declară că păcătoşii primesc iertarea păcatelor după Botez, atunci când ei se îndreaptă şi arată Păcăință, prin căința inimii şi credința adevărată. Noi vă răspundem la aceasta prin a spune: Aceasta este desigur adevărat”[43], dar în continuare pune în legătură

---

contemporani: „ca medic al bolnavului, preotul lucrează vindecarea acestuia nu numai în timp, recomandându-i medicamente şi o cură, ci îndeosebi prin aceea că îi oferă înțelegere şi compasiune, pentru că în acest fel a aduc Hristos puterea de a birui păcatele, ca Medicul suprem Care ne iubeşte şi Care pentru noi a luat asupra Sa moartea pe cruce” (Dumitru Stăniloae – „Buße und Beichte in Glauben und Leben unserer Kirchen und ihre Bedeutung für die Erneuerung und Heiligung der Christen”. *Drietter bileteraler Theologischer Dialog zwischen der Rumänischen Orthodoxen Kirche und der EKD vom 28. Mai bis 3 Juni 1982 in Hullhorst*, Ed. vom Kirchlichen Außenamt der EKD (Studienheft 17), Frankfurt, 1987, p. 32, cf. Karl Christian Felmy – *op. cit*., p. 287).

[41] Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...*, p. 100.

[42] *Acta et Scripta...*, p. 79, apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...*, p. 100, J. Pelican, V. Hotchkiss – *op. cit*., p. 413.

[43] *Ibidem*, p. 89, apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...*, p. 100, J. Pelican, V. Hotchkiss – *op. cit*., p. 422.

iertarea păcatelor cu epitimiile şi enumeră cinci motive principale privind această conexiune[44]. „Iertarea păcatelor noi o dăm împreună cu epitimii, pentru mai multe motive binecuvântate. Mai întâi, ca prin suferință de bună voie să se elibereze aici şi dincolo de pedepsele de nebunăvoie; căci prin nimic Dumnezeu nu este prețuit ca prin suferința de bunăvoie a necazului. De aceea Grigorie a spus: Căința este răsplătită cu prietenia umană. Al doilea ca iubitorul de plăceri să suprime cugetul trupului, care este cauza, căci cele contrare prin cele contrare vindecă, cum am învățat. Al treiea, ca o legătură şi un frâu, epitimia sufletului ca să nu mai întreprindă aceleaşi rele, sau altele şi mai rele. Al patrulea ca să se obişnuiască cu ostenelile, căci epitimia este virtute. Al cincilea ca să luăm credința dacă vom urî cu desăvârşire păcatul"[45]. Scopul canonului nu este pedepsirea, nici nu are rol de a aduce satisfacție lui Dumnezeu, căci „Dumnezeu dăruieşte iertarea în chip regesc, numai din iubirea de oameni şi vindecarea sufletului de orice păcat"[46].

În Protestantism nu poate fi vorba nici de epitimii, ca leacuri vindecătoare, nici despre lucrarea virtuților ca opuse păcatelor.

Patriarhul reia învățătura despre Taina Spovedaniei în Răspunsul II, cap. IV: „Pocăința lucrează restabilirea noastră după căderea în păcate, prin căință, mărturisirea păcatelor şi îndepărtarea de cele rele. Acesta este un mare dar pentru aceia care au păcătuit după Botez. Într-adevăr, pocăința este inclusă de asemenea în făgăduințele monahale"[47].

Autorul celor trei răspunsuri către teologii din Tübingen a găsit un punct de convergență între Confessio Augustana şi învățătura ortodoxă în privința Tainei Spovedaniei, afirmată într-o formă implicită şi

---

[44] Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice* ..., p. 100-101.

[45] *Acta et Scripta...*, p. 89-90, apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...*, p. 101, J. Pelican, V. Hotchkiss – *op. cit*., p. 423.

[46] J. Pelican, V. Hotchkiss – *op. cit*., p. 423. „Teologia şi spiritualitatea ortodoxă nu au redus niciodată păcatul la dimensiunea unei infracțiuni , a unei vini juridice. Penitentul nu este în primul rând un vinovat, ci mai ales un bolnav, întrucât păcatul în sine este o boală, mai gravă sau mai uşoară. De aceea, în practica ortodoxă, Spovedania şi-a păstrat totdeauna caracterul de eliberare şi vindecare" (Pr. dr. George Remete – *op. cit*., p. 221).

[47] *Ibidem*, p. 241-242, apud Pr. Conf. Dr. Ştefan Sandu - *Primele contacte ecumenice...*, p. 101.

indirect în Confessio Augustana şi asupra căreia s-ar putea ajunge azi la un acord în principiu, întrucât există multe elemente comune. Pe lângă aceasta, Spovedania individuală a fost acceptată şi practicată deja ca Taină în multe Biserici Evanghelice şi chiar în Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din România, până în secolul XX"[48].

În Mărturisirea sa, Mitrofan Kritopulos acccentuează importanța şi necesitatea Sfintelor Taine în procesul însuşirii mântuirii, dedecând câte un capitol special analizei fiecărei Taine în parte, insistând îndeosebi asupra Tainelor vieții duhovniceşti: Botezul, Împărtăşania şi Pocăința[49], astfel în cap. X al lucrării intitulat: *Despre ceremoniile din Taina Pocăinței*, subliniază necesitatea Tainei Pocăinței: Dumnezeu „ştiind slăbiciunea şi uşoara alunecare a firii noastre şi că cugetul omului se ataşează cu zele de cele rele, a prevăzut pentru noi leacul pocăinței. Drept aceea, Biserica Sobornicească învață că ce ce au păcătuit şi au ales să se pocăiască, să şi mărturisească păcatele lor la unul din preoții şi părinții duhovniceşti (πνευματικος πατηρ) rânduiți pentru aceasta, ca să audă din gură omenească iertarea, şi astfel, să ia de la Dumnezeu, prin om, iertarea păcatelor"[50]. Mitrofan vorbeşte despre cei rânduiți pentru a fi săvârşitorii văzuți ai Spovedaniei, pentru a primi mărturisirea credincioşilor şi a da dezlegare, episcopii şi preoții cu hirotesia de duhovnic, care este conferită de arhiereu, printr-o rânduială specială ce are în centru rugăciunea: „Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce ai dăruit celor doisprezece ucenici slujba apostolească şi duhovnicească, poruncindu-le lor de a lega şi a dezlega greşalele oamenilor, Însuți şi acum pe robul Tău acesta, care s-a ales de către mine, deplin fiind întru tot harul, arată-l pe dânsul vrednic de apostoleasca şi duhovnicească Ta slujire, prin a noastră smerenie, de a lega şi a dezlega greşalele celor nevrednici...Smerenia noastră, prin Hatrul întru tot Sfântului Duh, Începătorul desăvârşit, te prohiriseşte pe tine prea cucernicule preote (N) duhovnic, spre slujba de părinte dihovnicesc"[51].

---

[48] Ioan Ică – „Sfintele Taine în viața Bisericii…, p. 99.

[49] Diac. Lect. Ioan I. Ică - *op. cit.*, p. 344.

[50] *Mărturisirea Bisericii Sobornicesti şi Apostolice de Răsărit scrisă pe scurt de Mitrofan Kritopulos*, cap. X anexă la Diacon Lector Ioan I. Ică – *Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos...*, p. 451

[51] *Arhieraticon*, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1993, p. 107-108.

Autorul insistă asupra lucrării lui Dumnezeu prin oameni în Sfintele Taine: „precum Dumnezeu a voit ca Sfântul Botez şi Cina Domnului să fie săvârşite prin oameni, ca unii să fie cei care le săvârşesc, iar alții cei care se împărtăşesc...tot aşa şi iertarea păcatelor, Dumnezeu a voit s-o ofere prin oameni, ca unii să fie cei care o oferă, iar alții care o primesc"[52].

Cu privire la condițiile Mărturisirii se spune că „de la cei care se pocăiesc se cere abținere de la păcat în continuare şi cererea de iertare de la Dumnezeu, împreunată cu o inimă zdrobită, în nădejdea tare şi sigură în Dumnezeu însuşi"[53].

Despre epitimie sau canon este scris că: „se impune o pedeapsă celor care se pocăiesc, de către cei care au ascultat păcatele, pentru înțelepțire, ca să nu mai trăască în mod dezordonat, ci să încerce, printr-o strâmtoare liberă şi de bunăvoie, într-un chip mai moderat, toiagul temporal al lui Dumnezeu"[54]. După gravitatea păcatelor părinții duhovnici impun o pedeapsă (ποινη)...Aceste pedepse canonice sau epitimii n-au însă un caracter penal, de satisfacere a dreptății divine, ci sunt simple leacuri (φαρμακον) pentru înțelepțirea şi îndreptarea credincioşilor[55].

Mitrofan descrie derularea Spovedaniei individuale a credincioşilor: mărturisirea păcatelor cu căință şi părere de rău, atribuirea unui canon, enumerând câteva din cele mai uzuale: postul, rugăciunea, privegherea, milostenia, apoi duhovnicul (termenul nu apare în textul Mărturisirii, doar formula cel care ascultă mărturisirea păcatelor), „sfătuindu-i pe ei cele ce se cuvin, îi slobozeşte în pace"[56], evidențiind iscusința părintelui care: „întreabă păcatele după felul şi calitatea lor, ca să impună celui bolnav medicamentul cuvenit – fiindcă şi medicul n-a putea vindeca o boală oarecare, dacă nu va înțelege mai întâi calitatea bolii – dar nu şi de persoanele cu care s-a înfăptuit păcatul, de modul şi locul căci aceasta e de prisos şi ar aduce celui care e curios şi se vâră în toate o foarte proastă considerație"[57].

---

[52] *Mărturisirea Bisericii Sobornicesti*, p. 451.
[53] *Ibidem.*
[54] *Ibidem.*
[55] Diac. Lect. Ioan I. Ică - *op. cit.*, p. 296.
[56] *Mărturisirea Bisericii Sobornicesti...*, Cap X, p. 451.
[57] *Ibidem*, p. 451-452.

Astfel este reitarată, încă odată concepția Bisericii Ortodoxe despre Taina Spovedaniei care este una terapeutică, de vindecare, nu una juridică. Duhovnicul taumaturg Îl urmează pe Mântuitorul Hristos care Însuşi mărturiseşte că va veni "pentru oile pierdute ale casei lui Israel" (Mt 15,24) şi afirmă că "nu cei sănătoşi, ci cei bolnavi au nevoie de doctor" (Mt 9,12), iar Sf. Ioan Hrisostom îi îndeamnă pe creştini: " Intrați în biserică şi mărturisiți-vă păcatele voastre, căindu-vă pentru ele; căci acolo veți afla doctorul care vă vindecă, iar nu un judecator care să vă osândească; acolo nu se cere pedepsirea păcătosului, ci se dă iertarea păcatelor"[58]. Duhovnicii sunt doctori sufleteşti, doctori fără de arginți şi caută vindecarea credincioşilor spre mântuire. Cu adevărat, vindecarea se face de către doctor, dar numai cu ajutorul şi cu voința celui suferind, după cum avertizează şi rugăciunea de dinaintea Spovedaniei: "...ia seama, dar, de vreme ce ai venit la doctor, să nu te întorci nevindecat".[59] Atitudinea duhovnicului plină de dragoste, de răbdare şi de blândețe va ajuta pe ucenic să îşi deschidă sufletul, îl va predispune pe păcătosul zbuciumat să-şi mărturisească toată suferința sufletească, şi să urce în hotărârea schimbării vieții. Pentru păcătoşii care se mărturisesc sincer, vizibilă fiind părerea de rău, sunt necesare încurajările, în vederea sporirii râvnei sufletului de a face o pocăință sinceră şi de a se lupta cu păcatul.[60]

Mitrofan mai consemnează că la început Biserica, pe cei care erau prinşi asupra faptului şi dovediți public îi obliga să ceară iertare în fața întregii obşti a Bisericii, iar în timpul său, când mare parte din răsărit şi Balcani era sub jugul otoman, celor avuți Biserica le impunea să folosească milostenia pentru eliberarea celor captivi, iar dacă aceia erau tineri, să se îngrijească de cele necesare căsătoriei lor[61].

Ideea greşită de la care pleacă Kritopoulos este că nu toate Tainele sunt necesare şi au valoare egală. În opinia sa doar trei Taine sunt necesare mântuirii: Botezul, Împărtăşania şi Pocăința[62], pe celelalte

---

[58] Sf. Ioan Gură de Aur - *Omilii despre pocăință*, III, 4, cf. Jean Claude Larchet, *Terapeutica bolilor spirituale*, Ed. Sophia, Bucureşti, 2006, p. 263.

[59] *Moltfelnic*, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 2002, p. 65.

[60] + Andrei - *op. cit.*, p. 143.

[61] Diac. Lect. Ioan I. Ică - *op. cit.*, p. 296, cf. *Mărturisirea Bisericii Sobornicesti şi Apostolice de Răsărit,* V, p. 452.

[62] *Mărturisirea Bisericii Sobornicesti şi Apostolice de Răsărit,* cap. V , p. 439.

patru, le numeşte doar ceremonii mistice, deşi toate acestea „sunt din porunca lui Dumnezeu, iar ceremoniile acestora sunt tradiții ale Bisericii vechi şi primare, culese totuşi ca cele mai multe din Sf. Scriptură”[63]. O scădere a lucrării sale este împărțirea Sf. Taine în două categorii: Taine propriu-zise: Botezul, Împărtăşania şi Pocăința şi „în afară de aceste trei Taine necesare, mai sunt şi unele ceremonii mistice numite şi ele Taine de către Biserică prin omonimie, din pricină că ele conțin ceva mistic şi duhovnicesc, ca de plidă ungerea sfântă care e primită îndată după Sfântul Botez, rânduiala preoților, prima căsătorie şi ungere cu untdelemn sfințit”[64]. Aceasta „poate fi interpretată ca o concesie inadmisibilă făcută de Kritopulos protestanților, ce poate da naştere la unele echivocuri şi la interpretări eronate în privința ultimelor patru Taine, sau chiar relativizarea acestora”[65]. Aceasta este o apreciere personală ce n-a fost preluată în Teologia ortodoxă. Unii cercetători eterodocşi, luând afirmațiile acestea în mod izolat şi exclusivist, s-a grăbit să vadă şi aici o infleunță netă ptotestantă asupra lui Mitrofan[66].

Acest mod de exprimare nepotrivit este utilizat de Mitrofan Kritopuilos pentru prima oară în *Cele 18 răspunsuri către Thomas Goad* (1623): ”De nici unul din Sinoadele Ecumenice sau locale sau dintre Sfinții Părinți în parte nu găsim rânduite mai mult de două Taine mântuitoare şi pecetluind făgăduința lui Dumnezeu față de noi, adică Sfântul Botez şi Cina Domnului...Biserica Răsăriteană nu primeşte ca mântuitoare mai mult decât acestea. Iar dacă numeşte şi alte Taine (de care şi face fără îndoială uz), ca de exemplu, ungerea cu sfântul mir, preoția, rânduiala monahilor, pocăința celor ce au păcătuit, căsătoria, maslul (cu care se ung bolnavii), înmormântarea celor adormiți, le numeşte şi pe acestea Taine... dar nu ca absolut necesare pentru mântuire (exceptând pocăința, fiindcă ea e absolut necesară), ci ca ceremonii tainice ale Bisericii”[67].

---

[63] *Ibidem*, cap. XIV, 456.
[64] *Ibidem*, cap. V, p. 440.
[65] Diac. Lect. Ioan I. Ică – *op. cit.*, p. 294.
[66] *Ibidem.*
[67] Ioan Ică – *”Răspunsurile lui Mitrofan Kritopoulos către teologul anglican Thomas Goad. Primul contact teologic oficial între Ortodoxie şi Anglicanism”* în rev. Studia Universitatis Babes-Bolyai, seria Theologia Orthodoxa, nr. 1-2/1999, 10. *Despre*

Spovedania este o condiție pentru primirea Sf. Împărtăşanii, exceptându-i pe prunci, „ceilalți creştini, primind iertarea de la părinții duhovniceşti (adică de la cei cărora îşi mărturisesc păcatele lor), se împărtăşesc cu dumnezeiasca Euharistie, de mai multe ori pe an, neprimind-o însă nu se împărtăşesc, până ce nu se îndreaptă”[68]. În continuare, dedicând un întreg Răspuns pregătirii pentru cuminecare, prin mărtirisirea păcatelor, plinirea canonului, dezlegarea dată de duhovnic, amintind şi despre oprirea de la Împărtăşanie, pentru anumite perioade de timp: „Aceasta este pregătirea fiecărui creştin pentru această Sfântă Taină. Cei care vor să se împărtăşească din aceasta merg la părintele duhovnicesc şi îi vestesc toate câte au făcut. Chiar şi dacă ar fi un păcat mic, adică vreun cuvânt mai aspru față de aproapele, sau ținere de minte a unui rău, acesat îi porunceşte să se împace cu duşmanul său şi să se apropie de Taină cu nădejde bună şi conştiință curată. Dacă păcatul e mai mare, îi îndepărtează pe el de la împărtăşanioe pentru timpul zis şi îi porunceşte ca prin posturi, rugăciuni şi milostenii şi, înainte de toate, prin abținerea de la rele, să-L facă milostiv pe Dumnezeu şi aşa să se împărtăşească de Tană. Iar cel care a împlinit timpul zis cu toaste celelalte, pe cât este cu putință, se duce iarăşi la părintele duhovnicesc şi, luând dezlegare de la el, se împărtăşeşte de Taină cu mare evlavie, dar dacă rămâne în răutate, nu e împărtăşeşete din ea chiar dacă ar trăi o sută de ani”[69].

Pravoslavnica Mărturisire ce-l are ca autor pe Sf. Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului enumeră cele şapte Sfinte Taine în Răspunsul la întrebarea 98 subliniind relația acestora cu cele şapte daruri ale Duhului Sfânt, „pentru care lucru patriarhul Ieremia pe larg vorbeşte, la cartea ce a scris către Luterani, pentru ca să se întoarcă la calea cea dreaptă”[70]. În următorul răspuns (99) oferă o definiție a Tainei: „este o plinire care dedesuptul oarecărui chip văzut, este pricicnă şi aduce la sufletul celui credincios nevăzutul har al lui Dumnezeu, rânduit fiind de Domnul nostru, prin care fiecare din cei credincioşi ia dumnezeiescul har”[71].

---

numărul Tainelor, p. 36.

[68] *Ibidem*, 2. *Despre Sfintele Taine şi despre cei adormiți*, p. 26.

[69] *Ibidem*, 15. *Despre pregătirea creştinilor pentru împărtăşirea Tainei*, p. 39-40.

[70] *Mărturisirea ortodoxă*, Ed. Mitropoliei Bucovinei, Bucureşti, 1942, reeditată în 1996, Ed. Junimea, Iaşi, 1996, trad. de Radu Greceanu, Partea I, p. 248.

[71] *Ibidem.*

De reținut şi motivele pentru care S-au rânduit Tainele de către Biserică: ca să fie semne adevăraților fii ai lui Dumnezeu, adică a Bisericii celei pravoslavnice, soborniceşti şi apostolice...ca să avem nesmintit semn credinței noastre către Dumnezeu... şi ca să avem leacuri fără de îndoială să gonim boalele păcatelor noastre[72].

Biserica noastră, deşi nu o foloseşte, nu respinge formula scolastică „ex opere operanto", în interpretarea pe care i-a dat-o Conciliul Tridentin, anume că Tainele lucrează asupra primitorului în mod direct, împărtăşind acestuia harul divin prin însăşi săvârşirea independent de starea morală a săvârşitorului. Cu toate acestea, din partea săvârşitorului se cere intenția şi voința de a săvârşi Taina în mod serios, după rânduiala stabilită de Biserică, „chemarea Sfântului Duh şi chipul cuvintelor cu carele preotul sfințeşte Taina cu puterea Sfântului Duh, cu gând hotărât ca să o sfințească"[73].

Petru Movilă dedică trei întrebări din Mărturisirea sa Tainei Pocăinței: în prima dintre acestea expune definiția ei (112, 113 şi 114): "pocăința care este o durere a inimii pentru păcatele ce au greşit omul, care le huleşte înaintea preotului cu adevărat gând că-ş îndirepteze viața spre cea viitoare şi cu pohtă să săvârşască ori ce-l va canoni preotul duhovnicul său. Această taină are putere şi-ş ia puterea sa, căci dezlegarea păcatelor se face pren mijlocul preotului, după orânduiala şi obiceiul Beserecii. Care îndată cum îş va lua ertăciunea de la Dumnezeu, pre mijlocul preotului, după cuvântul lui Hristos care au zis: Luați Duh Sfânt. Oricărora veți erta păcatele, ertase-vor lor; oricărora veți ținea, ținea-se-vor"[74].

În continuare sunt prezentate schematic condițiile Spovedaniei: "cel ce să pocăeşte să fie creştin al credinței pravoslavnice şi săbornice, căci pocăința fără adevărata credință nu este pocăință...duhovnicul ce priimeşte cugetele creştinilor celor ce se pocăesc, să fie pravoslavnic, că ereticul şi lepădatul n-are putere adezlega păcatele... trebue de nevoe a avea înfrângere de inimă cel ce să pocăeşte şi întristare pentru păcatele lui, cu cari au mâniat pe Dumnezeu, sau au vătămat pre de aproapele său...la înfrângerea aceasta a inemii, trebuie să urmeze şi cea pren rost ispovedanie a tuturor păcatelor, câte

[72] *Ibidem*, întrebarea 101, p. 249.
[73] *Ibidem*, întrebarea 100, p. 248.
[74] *Ibidem*, întrebarea 112, p. 257.

unul. Pentru că nu poate duhovnicul să dezlege nimic, de nu va şti care să cade să să dezlege şi ce canon să dea pentru acestea"[75]. Aşadar, "în ființa Tainei alături de semnul material intră în mod inseparabil de acesta şi cuvintele din întreaga slujbă a Tainei respective, rugăciunile, binecuvântările, cele prin care se invocă Duhul Sfânt şi se împlineşte Taina"[76]. Mărturisirea ortodoxă cere astfel în mod expres mărturisirea prin viu grai a tuturor păcatelor. "Evident, mărturisirea tuturor păcatelor înaintea preotului îşi are rostul ei bine determinat, pentru că orice păcat trecut sub tăcere, nemărturisit, nu numai că rămâne neiertat, dar este ca o boală care supurează încă în suflet, şi accentuează neputința firii. Dar aceasta nu vrea să însemne o terorizare şi o încărcare excesivă a conştiinței"[77].

După ce arată că: "Ispovedania aceasta trebue să aibă aceste osebiri: să fie smerită, cucernică, adeverită, curată, hulitoare eiş, cu durere"[78], autorul Mărturisirii e neclar când zice că "a treia parte a pocăinței trebue să fie canonul şi certarea care dă şi hotăraşte duhovnicul ca cum sânt rugăciunile, milosteniele, posturile, socotințele sfintelor Locuri, besericile şi alte asemene, cari se vor părea cuvioase la judecata duhovnicului"[79], fiindcă epitimia nu ține de ființa Tainei, formularea este aici imprecisă[80]. Unul dintre semnele adevăratei pocăințe este viețuirea - în viitor – conform legilor morale, precum şi îndeplinirea canonului dat de duhovnic. Sufletul dezaxat prin păcat, exercitându-se în virtute, este aşezat în cadrul de funcționare normală şi-şi regăseşte echilibrul necesar vieții. Canonul se reduce la exercitarea faptelor bune, fără să-i dăm canonului caracter de pedeapsă. Canonul poate fi numit pedeapsă, cel mult în sensul de pedeapsă părintească, în sensul în care părinții îşi pedepsesc copiii din iubire

---

[75] *Ibidem*, întrebarea 113, p. 257-258.

[76] Ioan Ică – „Sfintele Taine în viața Bisericii…, p. 93. „Taina Mărturisirii presupune patru elemente, dintre care două, căința sau părerea de rău şi mărturisirea păcatelor au caracter personal, subiectiv, iar celelalte două, dezlegarea sau cuvântul împăcării şi împăcarea efectivă cu Biserica şi obştea credincioşilor au caracter liturgic, sacramental, obiectiv" (Pr. Viorel Sava - *Taina Mărturisirii* …p. 32).

[77] Idem - „Taina Mărturisirii…, p. 423.

[78] *Mărturisirea ortodoxă*, întrebarea 113, p. 258.

[79] *Ibidem.*

[80] Diac. Lect. Ioan I. Ică – *„Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos...*, p. 316.

pentru a-i îndrepta, nu pentru că au greşit. "Fiul meu, nu dispreţui certarea Domnului, nici nu te descuraja, când eşti mustrat de el. Căci pe cine iubeşte Domnul îl ceartă şi bate pe tot fiul care-l primeşte" (Evr 12,5-6) zice Sfântul Apostol Pavel. Canonul are menirea să nimicească în păcătos dorințele care nasc păcatul şi să-l facă pe om râvnitor la virtute.[81] Aşadar, am putea spune că ultima etapă a spovedaniei, după mărturisirea păcatelor, căință şi dezlegarea duhovnicului, este îndreptarea faptică, nu doar practici ritual sau gesturi externe.

Problema frecvenței spovedaniei este expusă în răspunsul la întrebarea 90, din secțiunea dedicată eclesiologiei: Care este a patra poruncă a Besericii?: „Să ne ispovedim păcatele noastre de patru ori pe an, înaintea preotului celui pre lege şi cu pravoslavie hirotonit; iară cei ce procopsesc în blagocestvie şi în cuviință, să se ispovedească în toate lunile; iară cei mai proşti datori sânt măcară într-un an odată să facă ispovedanie păcatelor sale, şi aceasta să fie la vremea sfântului post. Iară la cei bolnavi, aceasta să cade să fie grija cea dentâiu, să-ş curățeze cum mai de sârg cunoştința sufletului lor cu ispovedanie şi să fie părtaş de sfânta cumenecătură, făcându-ş cu toată smericiunea mai nainte sfântul maslu"[82]. Biserica nu a impus anumite termene rigide, dar întrucât această taină are implicații comunitare, iar păcatul slăbeşte relația cu Dumnezeu recomandă spovedania cât mai deasă, oridecâte ori credinciosul se simte împovărat.

Romano-catolicii diminuază importanța Tainei - care are ca elemente constitutive: *contrario* sau *contritio* (căința, regretul pentru păcatele săvârşite), *confessio* (mărturisirea păcatelor), *absolutio* (dezlegarea) şi *satisfactio* (canonul sau certarea) - prin aceea că, admit o

---

[81] Pr. Ioan Bunea – *„Pocăința, îndatorirea de căpetenie a creştinului"*, în rev. Mitropolia Olteniei, nr. 11-12/1957, p. 745. „Epitimiile nu sunt pedepse propriu-zise, prin ele nu se urmăreşte satisfacerea dreptății dumnezeieşti, nu sunt o răzbunare a lui Dumnezeu față de om, ci sunt pedepse medicinale şi mijloace pedagogice date pentru vindecarea fărădeşlegilor, pentru asigurarea sănătății morale a celui ce s-a spovedit şi spre a servi totodată şi ca exemple, pentru alți credincioşi. De aceea canonul se numeşte în greceşte επιτιμια şi nu τιμορια, cuvântul din urmă arătând pedeapsa propriu-zisă. Caracterul medicinal al epitimiilor rezultă din cazul incestuosului din Corint, care e pedespsit nu pentru a da satisfacție dreptății dumnezeieşti, ci ca sufletul lui să se mântuiască (I Cor 5,5)" (Prof. N. Chițescu, Pr. Prof. Isidor Todoran, Pr. Prof. I. Petreuță – *op. cit.*, p. 252).

[82] *Mărturisirea ortodoxă*, p. 244-245.

mărturisire a păcatelor cât mai des posibil, chiar de mai multe ori pe zi. Epitimiile nu le socotesc ca nişte leacuri tămăduitoare, ci doar ca satisfacții ale dreptății dumnezeieşti.[83]

Doctrina despre indulgențe şi practicarea vânzării lor (*indulgentia plenissima omnium peccatorum*) din tezaurul faptelor prisositoare ale sfinților (*thesaurus supererogationis meritorum*), depozitate şi administrate de Biserică denaturează grav în catolicism natura Tainei Pocăinței, în care se iartă, de fapt, integral toate păcatele cu vină şi pedepsele lor; dar denaturează şi caracterul epitimiilor, care, după învățătura ortodoxă, nu fac parte din ființa Tainei Pocăinței. Ele nu au rol de pedeapsă, caracter de satisfacție şi nu aduc iertare (care este un dar), ci ele sunt medicamente, care ne ajută să ne vindecăm de stricăciunea păcatului şi să nu mai cădem în aceleaşi păcate. Canonul (epitimia sau certarea) care se dă de către duhovnic celui ce s-a spovedit, nu trebuie considerat ca o pedeapsă pentru păcatul săvârşit, ci ca un mijloc de pocăință şi de îndreptare a penitentului, ca exerciții de întărire în virtute şi depărtare de la păcate. În concepția ortodoxă credinciosul nu este pur şi simplu un delincvent care trebuie să suporte o pedeapsă şi să dea o satisfacție justiției divine pentru delictele lui, ci un păcătos bolnav a căror păcate au provenit într-o anumită măsură dintr-o slăbiciune şi care i-au mărit şi mai mult această slăbiciune[84].

---

[83] Prot. Ioan Pricop – *„Sfânta Taină a Mărturisirii"*, în rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei, nr. 5-6/1977, p. 459. „Fără a fi strict necesară, mărturisirea greşelilor zilnice (păcate veniale) este totuşi recomandată cu tărie de către Biserică" (*Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, 1993, întrebarea 1458, p. 319). Acelaşi catehism subliniază că: „păcatul este, înainte de toate, ofensă adusă lui Dumnezeu" (*Ibidem*, întrebarea 1440, p. 315), iar „iertarea păcatului şi refacerea comuniunii cu Dumnezeu atrag ştergerea pedepselor veşnice ale păcatului, însă unele pedepse vremelnice ale păcatului rămân" (*Ibidem*, întrebarea 1473, p. 323). În aceste condiții intervine indulgența care „înseamnă iertarea în fața lui Dumnezeu a pedepsei vremelnice datorate păcatelor a căror vină este ştearsă deja, iertare pe care credinciosul bine dispus sufleteşte o obține în condiții determinate, prin acțiunea Bisericii care, în calitate de distribuitoare a răscumpărării, împarte şi aplică, prin autoritatea ei, tezaurul îndestulărilor aduse de Cristos şi de sfinți" (*Ibidem*, întrebarea 1471, p. 322).

[84] D. Stăniloae – „Taina Pocăinței ca fapt duhovnicesc" în rev. Ortodoxia, nr. 1/1973, p. 12. Creştinul „nu-şi poate fixa el însuşi mijloacele de tămăduire şi nu i le poate da nici alt semen al său, cu suficientă autoritate, pentru a-l face să le împlinească. Ele

Practicarea indulgențelor (individuale sau generale, parțiale sau plenare) s-a transformat într-o anumită vreme într-o afacere păgânească de tarabă şi izvor de profituri pentru înalta ierarhie catolică, constituind una dintre principalele cauze care au dezgustat mai mult pe Luther şi l-au revoltat împotriva Bisericii papale, făcându-l să procedeze la marea ruptură din sântul Bisericii în secolul al XVI-lea[85].

Învățătura catolică despre Sacramentul Spovezii, Convertirii, Pocăinței, Penitenței sau Reconcilierii, denumire utilizată mai ales începând cu Conciliul II Vatican, se încadrează în gândirea juridică, aşa cum arată şi termenul penitentia-pedeapsă, dar şi formula rostită de preot, introdusă în Apus începând cu secolul al XII-lea, care are un caracter imperativ: „Dumnezeu, Părintele îndurărilor, care a împăcat lumea cu sine prin moartea şi învierea Fiului său şi a trimis pe Duhul Sfânt spre iertarea păcatelor, prin puterea încredințată Bisericii, să-ți dăruiască iertare şi pace. Iar eu te dezleg de păcatele tale (*Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis*), în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Spirit"[86], căci aşa cum arată şi Constituția dogmatică despre Biserică a Conciclului II Vatican, „prin puterea sacră de care se bucură, preotul hirotonit formează şi conduce poporul sacerdotal, celebrează jetfa euharistică in Persona Christi"[87]. Spovada este „un act de autoritate în numele lui Cristos şi al Bisericii, prin care penitentul din starea de păcătos condamnat la moartea veşnică, este transferat în starea de fiu al lui Dumnezeu destinat la viața veşnică…reconco-

---

trebuie să i se dea în numele Domnului, reprezentat de o persoană deosebită de el, care are autoritatea de a fi aleasă de Hristos şi de a indica mijloacele corespunzătoare voii lui Hristos" (Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae – *T. D. O.*, p. 91.)

[85] Pr. prof. Ene Branişte – *„Deosebiri interconfesionale cu privire la Sfintele Taine"*, în rev. Ortodoxia, nr. 4/1959, p. 514.

[86] *Ritualul roman*, Bucureşti, 1977, p. 70-71, *Catehismul Bisericii Catolice*, întrebarea 1449, p. 317.

[87] *Lumen gentium* II, 10 în vol. Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete, declarații, ed. revizuită, Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti, 2000, p. 67. Toate acestea arată „cât este de accentuată lucrarea preoției sacrementale în Biserică şi cât de ştearsă şi umbrită este prezența şi lucrarea lui Hristos în Biserica Sa. În timp ce în Biserica ortodoxă preotul este doar un martor care va mărturisi înaintea lui Dunezeu toate câte va mărturisi penitentul, în Biserica romano-Catolică preotul dezleagă (absolvă), botează, etc, substituindu-se lui Hristos" (Pr. Viorel Sava - *Sfintele Taine în tradiția liturgică romano-catolică : prezentare şi evaluare din perspectivă ortodoxă*, Ed. Performantica, Iaşi, 2007, p. 141).

liere prin scaramentul Pocăinței nu este o schimbare magică, ci cere în continuare purificarea de slăbiciuni, de înclinații spre a face ceea ce este rău, de consecințele păcatelor comise. Avem mereu nevoie de a fi vindecați de lâncezeala noastră, de a fi eliberați de mediocritatea noastră, de a fi iertați de păcate"[88].

În epicleza ortodoxă a Tainei Spovedaniei nu se vede nici un fel de substituire a episcopului şi preotului lui Hristos însuşi, săvârşitorul real şi principal, dar nevăzut al Tainei. El are puterea de a ierta păcatele (Mt 28,18 ; Lc 5,21; In 5,22). Iertarea o dă Dumnezeu, prin mijlocirea preotului: „Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, cu harul şi cu îndurările iubirii Sale de oameni, să-ți ierte ție, fiule (numele), toate păcatele tale, iar eu, nevrednicul preot, cu puterea care mi s-a dat, te iert şi te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"[89].

Pe lângă această formulă cunoscută din Molitfelnicele româneşti, identică cu cea slavă, introdusă din timpul lui Petru Movilă, cu un caracter indicativ[90], redăm şi formula din Molitfelnicele greceşti, care are un caracter precativ: "Dumnezeu, care prin prorocul Natan l-a iertat pe David când şi-a mărturisit păcatele, pe Petru când a plâns amar, pe desfrânată când i-a spălat picioarele cu lacrimi, pe vameş şi pe fiul risipitor, acelaşi Dumnezeu, prin mine, păcătosul, să te ierte pe tine, în viața aceasta şi în cea viitoare şi fără osândă să te aducă înaintea înfricoşatei sale judecăți, cel ce este binecuvântat în vecii

---

[88] Alois Bişoc – *Sacramentele semnele credinței şi ale harului*, ed. a III-a, Ed. Sapientia, Iaşi, 2009, p. 162-163, 165.

[89] *Molitfelnic*, p. 75. „Dezlegarea este esența Tainei Mărturisirii, căci acum are loc împărtăşirea harului iertării păcatelor, nevăzut, prin mâna şi cuvintele preotului, celui care şi-a mărturisit, cu zdrobire de inimă, păcatele săvârşite" (*Îndrumări misionare*, p. 561)

[90] „Pătrunderea unei formule juridice n-a făcut însă ca Biserica Ortodoxă să renunțe la înțelegerea medicinală tradițională, răsăriteană a Spovedaniei. Rânduiala Spovedaniei înseşi cuprinde indicii ce sugerează această înțelegere" (Karl Christian Felmy – *Dogmatica experienței eclesiale. Înnoirea Teologiei ortodoxe contemporane*, trad. de pr. prof. dr. Ioan Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 287). Redăm în acest sens şi un fragment dintr-o rugăciune: „nădăjduiesc ca, fără sfială, neîmpiedicându-te de nici un fel de pricină, ca şi către doctorul tău, în acest ceas curățitor, toate rănile tale pe care, ca un viețuitor în lume, le-ai dobândit din diferite întâmplări, fără fățărnicie le vei arăta ca să iei adevărată tămăduire de la Însuşi Domnul nostru Iisus Hrisros, Doctorul şi Mântuitorul sufletelor şi al trupurilor noastre" (*Molitfelnic*, p. 70).

vecilor"[91], dar şi pe cea în uz în Biserica armeană: „Să se milostivească de tine Dumnezeul cel preablând şi să-ți ierte toate păcatele pe care le-ai mărturisit şi pe care le-ai uitat. Şi eu cu puterea preoției, cu autoritatea şi din porunca divină: cele ce veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate şi în ceruri, cu acelaşi cuvânt te dezleg de orice legătură a păcatelor, de gânduri, de cuvinte şi de fapte, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, şi te redau în Bisericii şi orice bine vei face bine să-ți fie spre înmulțirea meritelor"[92].

Doctrina despre purgatoriu micşorează valoarea Tainei Sf. Spovedanii, se apropie de concepția origenistă despre apocatastază, iar din punct de vedere moral duce la nepăsare. Acolo se purifică prin pedepse până ce devin apte de a intra în rai sufletele celor care au murit cu păcate uşoare sau n-au satisfăcut pentru păcatele iertate prin Spovadă, „căci orice păcat, chiar venial, antrenează un ataşament nesănătos față de făpturi, ce are nevoie de purificare, fie aici pe pământ, fie după moarte, în starea numită purgatoriu. Această purificare eliberează de ceea ce se numeşte *pedespsa vremelnică* a păcatului"[93].

Efectele Tainei Pocăinței sunt ilustrate în a treia întrebare legată de ea în această Mărturisire, în contrast cu păcatul: "precum cu păcatul pierdem nevinovăția, aceia, care am dobândit la Sfântul Botez, într-acestaş chip iarăş ne apropiem de dânsa pren pocăință.

---

[91] Μικρον Ευχολογιον Αγιασματαριον, Εκδοσις της Αποστολικης Διακονιας της Εκκλησιας της Ελλαδος, 1968, p. 135-136. Formula este asemănătoare cu cea care apare în Molitfelnicul tipărit la Târgovişte în 1545 în limba slavonă: „Dumnezeule, Cela ce prin proorocul Tău Natan ai iertat pe david de păcatele sale pe care şi le-a mărturisit şi (ai iertat) lepădarea lui Petru, care cu amar a plans şi pe desfrânata care a plans înaintea preacuratelor Tale picioare şi pe Manase şi poe vameşul şi pe fiul desfrânat, precumse zice: Să ne mărturisim unul altuia greşalele noastre şi de ne vom mărturisi greşalele noastre, credincios şi drept este Dumnezeu ca să ne ierte şi să ne curățească de toată nedreptatea, Însuşi Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos să-ți ierte toate câte ai mărturisit înaintea Lui şi a semreniei mele, în veacul acesta şi în cel viitor să te învrednicească a fi neosândit la judecata Sa, Cel ce este binecuvântat în veci. Amin" (Magistrand Chițu I. Viorel – „Rânduiala Mărturisirii în Molitfelnicele româneşti şi slavo-ruse" în rev. Ortodoxia, nr. 3/1960, p. 439). Menționăm că această rugăciune de dezlegare se citea numai celor aflați vrednici de Sf. Împărtăşire, iar celor care urmau să revină, după împlinirea canonului I se citeau alte trei rugăciuni.

[92] Pr. Viorel Sava - *Taina Mărturisirii…*, p. 158.

[93] *Catehismul Bisericii Catolice*, întrebarea 1472, p. 322.

Şi precum cu păcatul ne lipsim de dumnezeescul har, într-acestaş chip pren pocăință iară ne dobândim. Şi precum pentru păcat venim la robia diavolului, aşa pren pocăință ne izbăvim de dânsa. Şi precum pren păcat ruşine şi frică intră întru cunoştința sufletului nostru, într-acestaş chip pren pocăință să întoarce spre noi pace şi cutezare ca aceia, ca cum au fiii către părinții lor"[94].

Din secolul al XVII-lea, în Bisericile slave în special, sub influența Mitropolitului Kievului, Petru Movilă[95] a fost impusă obligativitatea primitorului Tainei Sf. Maslu de a se spovedi mai întâi „Să fie bolnavul pravoslavnic şi al sobornicei credințe, să fie ispovedindu-şi păcatele lui înaintea preotului ca duhovnicului lui"[96]. „Această dezvoltare recentă este una nefericită, pentru că, sub infleunța scolasticismului, tinde să separe taina vindecării şi a iertării mult prea mult. Una din temele centrale ale Sf. Maslu este tocmai faptul că vindecarea şi iertarea sunt intim legate şi nu pot fi separate"[97]. Pe de altă parte Maslul nu trebuie înțeles ca o înlocuire a Spovedaniei, o alternativă la aceasta. „Rânduiala spovedaniei şi cea a ungerii bolnavilor sunt strâns legate între ele. Amândouă se adresează condiției noastre decăzute şi oferă un remediu. Însă nu sunt identice, iar folosirea uneia ca substitut pentru cealaltă înseamnă a le înțelege pe fiecare în mod greşit"[98]. Taina Sf. Spovedanii este necesară pentru mântuire, Sf. Maslu nu e obligatoriu şi absolut necesar pentru mântuire, doar recomandat, nu impus.

Legătura dintre cele două scopuri ale Sf. Maslu a fost subliniată şi prin introducerea în rânduiala slujbei, spre sfârşit, în decursul secolului al XIII-lea, unei rugăciuni de dezlegare adaptată după cea pe care o regăsim în Rânduiala Spovedaniei.

Mărturisirea de credință a lui Dositei al Ierusalimului, intitulată *Pavăza Ortodoxiei*, tratează despre Sf. Taine în decretul XV: „Credem că misteriile evanghelice există în Biserică şi că acelea sunt şapte. Un număr mai mic sau mai mare n-avem în Biserică, căci numărul peste

---

[94] *Mărturisirea ortodoxă*, întrebarea 114, p. 259.
[95] Paul Meyendorff – *Taina Sfântului Maslu. Ungerea bolnavilor*, trad. de Cezar Login, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2011, p. 72, Trebnik, Kiev, 1646, p. 446.
[96] *Mărturisirea ortodoxă*, întrebarea 118, p. 260.
[97] Paul Meyendorff – *op. cit.*, p. 72.
[98] *Ibidem*, p. 88.

cele şapte misterii este lăpădătura nebuniei eretice. La numărul de şapte se legiferează şi se rezumă de Sf. Evanghelie ca şi celelalte dogme ale Bisericii catolice (universale)..."[99]. Autorul insistă asupra numărului Sf. Taine combătând cele expuse în capitolul XV al Mărturisirii de credință pseudolucariene: „Credem că sunt misterii evanghelice în Biserică, pe care le-a instituit Domnul în Evanghelie şi că acestea sunt două. Căci atârtea ne-au fost transmise şi legiuitorul n-a transmis mai multe"[100].

Patriarhul Ierusalimului evidențiază instituirea Sf. Taine de către Mântuitorul: „pocăința cu care este împreună legată mărturisirea secretă, prin cuvintele: *Cărora le veți ierta păcatele, se vor ierta lor, cărăra le veți ținea, vor fi ținute* şi (prin cuvintele): *Dacă nu vă veți pocăi, veți peri la fel"*[101]. Nu este dezvoltată însă învățătura despre fiecare dintre cele şapte Sf. Taine, doar despre Botez şi Euharistie, în două capitole ale lucrării care urmăreşte exclusiv combaterea şi diortosorea Mărturisirii calvinizante.

Dositei subliniază că „misteriile se compun din semn natural şi supranatural. Nu sunt însă semne goale ale promisiunilor lui Dumnezeu...ci mărturisim că acestea sunt organe active necesare pentru cei introduşi în har"[102].

Nicolae Milescu Spătarul în *Manual sau steaua Răsăritului strălucind în Occident* (1667) al cărui subiect principal este prefacerea darurilor în Trupul şi Sângele Domnului, fără a trata despre Spovedanie, enumeră cele şapte Sfinte Taine din Biserica Ortodoxă: „Botezul, Cuminecarea, Preoția sau Hirotonia, Pocăința (Poenitentia), Nunta, Maslul, Ungerea cu Sf. Mir...pe toți care nu recunosc aceste şapte taine Biserica orientală îi consideră ca eretici şi-i anatemizează"[103], accen-

---

[99] *Mărturisirea lui Dositei*, Decretul X, în rev. Candela LIII-LIV, 1942/1943, trad. de Vasile Loichiță, p. 190-192.

[100] *Mărturisirea pseudolucariană* în rev. Candela LIII-LIV, 1942/1943, trad. de Vasile Loichiță, p. 190

[101] *Mărturisirea lui Dositei*, p. 192.

[102] *Ibidem*, p. 192.

[103] Pr. Conf. Al. I. Ciurea – *„Mărturisirea de credință a spătarului Nicolae Milescu: „Stella Orientalis Occidentali splendens"* în rev. Ortodoxia, nr. 4/1958, p. 527. Nicolae Milescu Spătarul – *Manual sau Steaua orientului strălucind Occidentului. Carte cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre*, ediție îngrijită, introducere, tabel biobibliografic, text stabilit, traducere a textului latin, note şi comentarii Traian S.

tuând astfel încă odată importanța Sfintelor Taine pentru identitatea confesională.

IV. Concluzii

Mărturisirile de credință ortodoxe ale secolelor al XVI-lea - al XVII-lea nu au avut ca temă principală misteriologia. Ele nu oferă o definiție autoritativă a Sf. Taine, a Tainei pocăinței, nu expun exhaustiv şi sistematic învățătura despre Spovedanie, dar conțin afirmații de mare însemnătate, cu argumentare scripturistică solidă. „Mărturisirile de credință ortodoxe accentuează legătura strânsă a misteriologiei cu eclesiologia, pentru că Sfintele Taine există şi se desăvârşesc în chip văzut numai în Biserică şi de către Biserică”[104].

În privința relațiilor interconfesionale, a dialogului teologic între cele trei mari confesiuni creştine, prin formulările lor mai schematice şi generale, care lasă posibilitatea lărgirii şi adâncirii lor în continuare pe baza Revelației, Mărturisirile ortodoxe nu sunt o piedică pentru ecumenism, pentru dialog, ci dimpotrivă îl uşurează[105].

Drumul spre mântuire nu se poate realiza fără Taina Pocăinței. În ea stă însăşi mântuirea. Această schimbare lăuntrică numită pocăință (în greceşte μετανοια) este un proces de înnoire sufletească şi de refacere a legăturii cu Dumnezeu, întreruptă prin păcat.

Puterea dată de Hristos Apostolilor de a ierta păcatele oamenilor nu apare ca o harismă personală, ci ca o instituție permanentă, şi ca o expresie concretă a puterii Duhului Sfânt cu care Hristos Însuşi a investit pe Apostolii Săi după Înviere. Căci odată cu instituirea preoției sacramentale: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl vă trimit şi Eu pe voi… Luați Duh Sfânt” (In 20, 21–22), are loc şi instituirea Tainei Spovedaniei, arătată ca lucrare a celor investiți cu puterea Duhului Sfânt şi trimişi în lume.

Taina Sfintei Spovedanii este „cel mai eficient mijloc de pastorație individuală, cel mai potrivit prilej pentru păstorul de suflete de a-şi exercita misiunea de învățător şi îndrumător spiritual al păstoriților săi”.[106] Sfaturile şi îndrumările sufleteşti pe care preotul le dă în

---

Diaconescu, Ed. Institutul European, Bucureşti, 1997, p. 48-49.

[104] Ioan Ică – *„Sfintele Taine în viața Bisericii…*, p. 90.

[105] *Ibidem*, p. 101.

[106] Arhim. Lector Vasile Miron – *„Taina Sfintei Spovedanii, mijloc de pastorație individuală*

scaunul mărturisirii nu fac decât „să conlucreze cu acțiunea harului dumnezeiesc, care este esențială în Taina Spovedaniei”.[107]

Orice dialog al Bisericilor apostolice istorice, Ortodoxă şi romano-catolică cu blocul Bisericilor protestante pe teme de misteriologie, incluzând Taina Spovedaniei, în cadrul organizațiilor ecumenice sau bilateral se opreşte la problema eclesiologică, a identificării Bisericii adevărate şi a caracterului ei hristologic şi pnevmatologic, la problema preoției şi respectiv a sacramentalității Tainei Hirotoniei, problema cheie, din perspectiva ortodoxă.

şi piatră de hotar în îndreptarea sufletească a credinciosului” în rev. Studii Teologice, nr. 3-4/2004, p. 80.

[107] Pr. Petre Vintilescu, *Spovedania şi duhovnicia*, Alba Iulia 1995, p. 30.

SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL ŞI ORIGENISMUL*

NICOLAE-DRAGOŞ KEREKES

În legătură cu Origen[1] şi origenismul este amintit şi Sfântul Maxim Mărturisitorul, datorită raportări şi poziției pe care a avut-o atât în ceea ce priveşte opera marelui alexandrin, cât şi în ceea ce priveşte unele puncte doctrinare atribuite direct sau indirect acestuia.

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-†662) - Schiță biografică

În ceea ce priveşte prima parte a vieții Sfântului Maxim Mărturisitorul[2], avem două relatări diferite, referitoare la obârşia,

---

* Prezentul studiu a fost întocmit în cadrul cercetării doctorale pentru teza de doctorat *Origenismul în secolele III-VIII,* sub îndrumarea Pr. Prof. univ. dr. Ioan-Vasile Leb şi este parte integrantă din aceasta.

[1] Pentru date despre viața lui Origen vezi Nicolae-Dragoş Kerekes, *Origen – schiță biografică*, în „Credință şi Viață în Hristos. Anuarul Episcopiei Sălajului", anul II: 2009 (2010), pp. 363-380, iar pentru opera lui vezi Nicolae-Dragoş Kerekes, *Opera lui Origen după Eusebiu şi Ieronim*, în „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca", XI: 2007-2008 (2009), pp. 89-113.

[2] Joseph Pegon, *Introduction*, în: „Centuries sur la charité", introduction et traduction de Joseph Pegon, în SC 9, Les Édition du Cerf, Paris-Lyon, 1945, pp. 5-65; Juan Miguel Garrigues, *Maxime le Confesseur. La charité, avenir divin de l'homme*, preface de M.-J. le Guillou, în ThH 38, Beauchesne, Paris, 1976, pp. 35-75; Irénée-Henri Dalmais, *Maxime le Confesseur*, în „DSpAM", tom X, Beauchesne, Paris, 1980, pp. 836-847; Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducerea traducătorului*, în: „Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe şi adânci înțelesuri din sfinții Dionisie Areopagitul şi Grigorie Teologul", traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB 80, Ed. IBMBOR,

locul de naştere şi petrecerea copilăriei acestuia[3].

Izvoarele vieții Sfântului Maxim sunt „patru documente contemporane de primă mână: o scrisoare scrisă cu mâna lui ucenicului şi însoțitorului său Anastasie căruia îi relatează o întâlnire cu patriarhul Petru al Constantinopolului; două scrisori ale lui Anastasie: procesul-verbal al interogatoriului suferit de sfântul Maxim în fața tribunalului palatului imperial; conversația susținută în timpul primului său exil împotriva unui episcop încărcat de a fi câştigat pentru erezie; şi o scrisoare a unui alt Anastasie, apocrisiarh, de asemenea prieten al lui Maxim şi care îi dă lui Teodor, episcop de Gangra, câteva detalii asupra ultimelor suferințe şi a morții „Mărturisitorului""[4].

După *Viețile tradiționale*, Sfântul Maxim Mărturisitorul s-a născut în jurul anului 580 la Constantinopol, dintr-o familie bogată şi a ajuns secretar al împăratului Heraclie între anii 610-613. În 613 sau 614 se retrage la o mânăstire din Chrysopolis[5] (Skutari de azi), de pe țărmul răsăritean al Bosforului. Aici îl va cunoaşte pe Anastasie care îi va deveni ucenic şi care nu îl va părăsi. După aproape10 ani, se mută la mânăstirea Sfântul George, din Cyzic. La 626, din pricina unei incursiuni a perşilor, e silit să plece[6].

Bucureşti, 1983, pp. 5-42; Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducere*, în: „Scrieri partea a doua. Scrieri şi epistole hristologice şi duhovniceşti", traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB 81, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1990, pp. 5-8; Vasilios Karayiannis, *Maxime le Confesseur. Essence et énergies de Dieu*, în ThH 93, Beauchesne, Paris, 1993, pp. 23-30; Aidan Nichols, *Byzantine Gospel. Maximus the Confessor. Modern Scholarship*, T&T Clark, Edinburgh, 1993, pp. 15-23; Jean-Claude Larchet, *Introduction*, în: „Ambigua", introduction par Jean-Claude Larchet, avant-propos, traduction et notes par Emmanuel Ponsoye, commentaire par le Père Dumitru Stăniloae, în CAJ, Les Édition de l'Ancre, Paris-Suresnes, 1994, pp. 7-98; Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme selon Saint Maxime le Confesseur*, Les Édition du Cerf, Paris, 1996, pp. 7-20; Andrew Louth, *Maximus the Confessor*, Routledge, London and New York, 1996, pp. 1-74; Jean-Claude Larchet, *Maxime le Confesseur. Médiateur entre l'Orient et l'Occident*, Les Édition du Cerf, Paris, 1998, pp. 7-10.

[3] Prima parte a vieții Sfântului Maxim este trecută cu vederea în sinaxarul zilei sale de prăznuire (13 august), vezi *Mineiul pe august*, ediția a V-a, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1989, p. 145.

[4] Joseph Pegon, *Introduction la Centuries sur la charité*, în SC 9, p. 5.

[5] Basile Tatakis, *La Philosophie Byzantine*, Presses Universitaires de France, Paris, 1949, p. 73.

[6] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducerea traducătorului*, în PSB 80, p. 5; Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme...*, pp. 12-13.

După o scurtă trecere prin Cipru şi Creta, apoi prin mânăstirea Eucrates de lângă Alexandria, unde era egumen Sofronie, viitorul Patriarh al Ierusalimului[7] (plecarea sa având loc cândva în perioada 628-630), în jurul anului 632 s-a aşezat în Cartagina. Aici a rămas permanent până în 646, când a plecat la Roma cu fostul patriarh monotelit Pyrrhus, pe care-l câştigase, la 645, într-o dispută pentru ortodoxie. La Roma, Pyrrhus este scos de sub anatemă, dar după scurtă vreme el revine la monotelism şi la scaunul de patriarh monotelit din Constantinopol[8].

La 649 îl vedem la Roma, unde are rolul hotărâtor în pregătirea şi desfăşurarea unui sinod, care, sub papa Martin I, condamnă monotelismul. În 653 sfântul Maxim şi papa Martin sunt aduşi cu forța la Constantinopol. Doi ani mai târziu e condamnat de un sinod[9], pentru opoziția lui față de monotelismul susținut de politica imperială şi e trimis în exil la Bizya, în Tracia[10]. În anul 656, respingând încercarea împăratului Constantin II de a-l câştiga pentru monotelism, prin episcopul Teodor de Bitinia, trimis în acest scop la Bizya, sfântul Maxim este adus iarăşi la Constantinopol, unde, după noi încercări zadarnice de a-1 face să renunțe la opoziția lui, este torturat şi trimis din nou într-un exil, la Terebesis, în Tracia[11]. A fost readus în 658, la patriarhul de Constantinopol, pentru o încă tentativă de împăcare[12], de asemenea şi în 662 cu scopul de a-l câştiga.

---

[7] Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme...*, p. 13.

[8] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducere*, în PSB 81, p. 5; Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme...*, pp. 18-19.

[9] Condamanrea lui Maxim a avut loc după cea a papei Martin I, şi pare să fi avut legătură cu origenismul, astfel Maxim „a sosit la Constantinopol mai devreme ca pontiful [Martin] şi se găsea aici cu cei doi ucenici ai săi în 653. Pus în închisoare, el aştepta de multe luni, înainte de a apărea înaintea aceluiaşi sachelar care l-a judecat pe Martin. Se vedea de la început că se dădea acelaşi caracter politic procesului său ca celui al papei. El a fost acuzat de a avea, cu 22 de ani în urmă, de a fi favorizat cucerirea Egiptului de către arabi prin deturnarea prefectului Numidiei de la salvarea țării, şi de a fi favorizat în urmă cu 10 ani revolta exarhului Africii, Grigorie şi de a avea păreri origeniste. Maxim se apără cu uşurință şi aruncă anatema asupra lui Origen", cf. Louis Bréhier, René Aigrain, *Histoire de l'Église depuis les origines jusqu'a nos jours*, 5. Grégoire le Grand les États barbares et la conquête arabe (590-757), ediție de Augustin Fliche, Victor Martin, Bloud & Gay, 1938, p. 173.

[10] În 653, Joseph Pegon, *Introduction la Centuries sur la charité*, în SC 9, pp. 7-8.

[11] În 14 septembrie 655, *Ibidem*, în SC 9, p. 8.

[12] Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme...*, p. 19.

După alte încercări de a-1 câştiga, un sinod îl anatematizează pe el, pe ucenicul lui, Anastasie, şi pe un alt Anastasie, apocrisiarul Romei la Constantinopol. După ce i s-a tăiat limba şi mână dreaptă[13], sfântul Maxim a fost trimis într-un nou exil, pe coasta orientală a Mării Negre. Acolo a murit la 13 august 662, la vârsta de 82 ani[14], epuizat de torturi şi de bătrânețe[15]. Sinodul VI ecumenic din 680 i-a reabilitat persoana şi a stabilit ca autentică doctrina sa cu privire la cele două voințe şi cele două energii în Hristos[16].

Cele mai însemnate scrieri ale sale sunt: *Ambigua*[17], *Mystagogia*, *Explicare la Tatăl nostru*, *Cele 200 de capete despre teologie şi iconomia întrupării*, *Despre cunoaştere*, *Întrebări la Talasie*[18], alături de acestea se

---

[13] *Ibidem*.

[14] La fortăreața Schemaris, Joseph Pegon, *Introduction la Centuries sur la charité*, în SC 9, p. 8; Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme...*, p. 20.

[15] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducerea traducătorului*, în PSB 80, p. 5.

[16] Jean-Claude Larchet, *La divinisation de l'homme...*, p. 20.

[17] Maximi Confessoris, *Ambigva ad Iohannem*, iuxta Iohannis Scotti Ervgenae latinam interpretam nvnc primvm edidit Edvardvs Jeaneau, în CCSG 18, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1988, pp. 1-287; Saint Maxime le Confesseur, *Ambigua*, introduction par Jean-Claude Larchet, avant-propos, traduction et notes par Emmanuel Ponsoye, commentaire par le Père Dumitru Stăniloae, în CAJ, Les Édition de l'Ancre, Paris-Suresnes, 1994, pp. 99-372; Maximi Confessoris, *Ambigva ad Thomam vna cvm Epistvla secvnda ad Evndem*, edidit Bart Janssens, în CCSG 48, Brepolis, Turnhout-Leuven, 2002, pp. 1-53. Despre *Ambigua* vezi Edvardvs Jeaneau, *Introduction*, în: „Ambigva ad Iohannem", iuxta Iohannis Scotti Ervgenae latinam interpretam nvnc primvm edidit Edvardvs Jeaneau, în CCSG 18, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1988, pp. VII-LXXXIII; Dumitru Stăniloae, *Commentaires*, în: „Ambigua", introduction par Jean-Claude Larchet, avant-propos, traduction et notes par Emmanuel Ponsoye, commentaire par le Père Dumitru Stăniloae traduits par le Père Aurel Grigoras, în CAJ, Les Édition de l'Ancre, Paris-Suresnes, 1994, pp. 375-540; Janssens, *Introduction*, în: „Ambigva ad Thomam vna cvm Epistvla secvnda ad Evndem", edidit Bart Janssens, în CCSG 48, Brepolis, Turnhout-Leuven, 2002, pp. XV-CXLI.

[18] Maximi Confessoris, *Qvaestiones ad Thalassivm*, I. Qvaestiones I-LV una cum latina interpretatione Ioannis Scotti Erivgenae iuxta posita, edidervnt Carla Laga et Carlos Steel, în CCSG 7, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1980, pp. 1-539; Maximi Confessoris, *Qvaestiones ad Thalassivm*, II. Qvaestiones LVI-LXV una cum latina interpretatione Ioannis Scotti Erivgenae iuxta posita, edidervnt Carla Laga et Carlos Steel, în CCSG 22, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1990, pp. 1-349. Scrisă între 630 şi 634, pe când era în Africa. Detalii despre această operă vezi la Carla Laga, Carlos Steel, *Introduction*, în: „Qvaestiones ad Thalassivm", I. Qvaestiones I-LV una cum latina interpretatione Ioannis Scotti Erivgenae iuxta posita, edidervnt Carla Laga et Carlos Steel, în CCSG 7, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1980, p. IX-CXVII; Carla Laga, Carlos Steel, *Introduction*, în:

numără precum şi alte scrieri împotriva monotelismului şi multe epistole[19].

Sfântul Maxim Mărturisitorul şi origenismul

Încă nu există o unitate deplină între cercetători cu privire la ipoteza că ideile origeniste, susținute în secolele următoare lui Origen de diferiți aderenți ai lui vin de la Origen însuşi în forma în care au fost prezentate, sau dacă sunt doar concluzii exagerate trase din opera lui *Despre principii*. Deosebirea de păreri – între marea majoritate a cercetătorilor care socotesc că toate erorile origeniste provin de la Origen însuşi, şi alți câțiva care susțin că ele sunt concluzii exagerate din opera amintită a lui Origen – se datorează faptului că această operă origenistă nu s-a păstrat în textul ei original. Nu se cunoaşte decât în traducerea latină a lui Rufin, făcută la 398. Dar Rufin însuşi mărturiseşte că a făcut această traducere cu scopul de a-l apăra pe Origen de vina pentru erorile lui, vină ce i se atribuia, zice el, în mod nedrept, folosind un text de care el spune că era împănat de interpolări eretice, pe care el le-a înlăturat, sau le-a modificat, dar asigurând pe cititori că a făcut aceasta în spiritul adevăratei învățături a lui Origen[20].

Părintele Stăniloae afirmă că Sfântul Maxim se va ocupa în *Ambigua* „numai cu teoria căderii spiritelor din unitatea lor inițială şi a originii mişcării în ele. Dar prin felul cum expune învățătura Bisericii, se vede că el vizează erorile origeniste"[21].

„Qvaestiones ad Thalassivm", II. Qvaestiones LVI-LXV una cum latina interpretatione Ioannis Scotti Erivgenae iuxta posita, edidervnt Carla Laga et Carlos Steel, în CCSG 22, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1990, p. VII-LX.

[19] În PG ni se păstrează pe întinderea volumelor 90 şi 91. Maximi Confessoris, *Qvaestiones et dvbia*, edidit José H. Declerck, în CCSG 10, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1982, pp. 1-171; Maximi Confessoris, *Opvscvla exegetica dvo*, edidit Peter Van Deun, în CCSG 23, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1991, pp. 1-73. Detalii despre acestea vezi la José H. Declerck, *Introduction*, în: „Qvaestiones et dvbia", edidit José H. Declerck, în CCSG 10, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1982, pp. VII-CCLIII; Peter Van Deun, *Introduction*, în: „Opvscvla exegetica dvo", edidit Peter Van Deun, în CCSG 23, Brepolis, Turnhout-Leuven, 1991, pp. XIX-CLXXII.

[20] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducerea traducătorului*, în PSB 80, pp. 6-7.

[21] *Ibidem*, în PSB 80, p. 26.

Policarp Sherwood, într-un studiu publicat în anul 1958[22], identifică patru tipuri de origenism: „Origen gimnastul, Origen exponent al Scripturii, Origen şi idealurile ascetico-mistice, Origen şi teologia logosului", considerând că ar putea fi adăugate acestora şi alte aspecte precum „Origen folosind ideea de libertate sau impactul teologiei Logosului la Origen în doctrina iconoclastă"[23].

P. Sherwood a demonstrat că mai ales în *Ambigua* avem fundamentala respingere a mitului origenist despre unitatea inițială a tuturor spiritelor în Dumnezeu (henada), despre împrăştierea lor din această unitate, despre căderea lor în trupuri şi despre reîntoarcerea lor în unitatea inițială, odată cu depunerea trupurilor[24]. În acelaşi timp, Sherwood a demonstrat că unele capitole din cele 200 de capete despre cunoaştere (I, 1, 2, 3, 10), despre care Urs von Balthasar spusese că sunt influențate de origenism, cuprind aceeaşi respingere a origenismului ca şi *Ambigua*[25], dar în mod mai concentrat, ca semn că sunt ulterioare acestei scrieri. După Sherwood, de-abia sfântul Maxim a fundamentat deplin şi definitiv învățătura adevărată a Bisericii împotriva origenismului.

În decursul respingerii origenismului, Maxim dezbate trei probleme: a mişcării, a judecății (*κρίσις)* şi a providenței (*πρόνοια*), ce apare atât la Origen cât şi la Evagrie, dar „principalul argument al lui Maxim în respingerea sa a origenismului se întemeiază pe doctrina mişcării"[26]. Astfel, teoria origenistă cu privire la mişcarea ciclică a sufletelor o combate în capitolele 7 şi 15 din *Ambigua*[27].

Sfântul Maxim uneşte combaterea erorii origeniste despre spiritele preexistente în unitatea primordială şi căzute în trupuri, din care sunt duse iarăşi spre acea unitate, cu afirmarea rolului pozitiv al mişcării, deci al lucrării omeneşti. El inversează, triada orige-

---

[22] P. Sherwood, *Maximus and origenism*, în: F. Dölger, H.-G. Beck (ed.), „Berichte zum. XI. internationalen Byzantinisten-Kongress München 1958", vol. III, 1, München, 1958, pp. 1-27.
[23] *Ibidem*, p. 4.
[24] P. Sherwood, *The earlier Ambigua of saint Maximus the Confessor and his refutation of origenism*, în SA 36, Rome, 1955.
[25] *Ibidem*, pp. 107-108.
[26] *Ibidem*, p. 92.
[27] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducerea traducătorului*, în PSB 80, p. 34.

nistă: petrecerea în henadă, mişcarea prin păcat şi naşterea în lumea văzută (γένεσις) şi odihna nouă în henada din care au căzut spiritele. Pentru sfântul Maxim întâi e creația (γένεσις), apoi mişcarea şi, la urmă, ca rezultat al ei, odihna fără sfârşit în Dumnezeu[28]. În acest sens Maxim zice:

> „...facerea celor făcute de Dumnezeu, inteligibile şi sensibile, e cugetată anterioară mişcării. Căci nu poate fi mişcarea înaintea facerii. Pentru că mişcarea e a celor ce au fost făcute, cea inteligibilă a celor inteligibile, cea sensibilă a celor sensibile. Fiindcă nici una din cele ce au fost făcute nu e prin rațiunea ei nemişcată, nici măcar cele neînsuflețite şi sensibile, cum au constatat cercetătorii mai sârguincioşi ai lucrurilor"[29].

Dacă rațiunile sunt în mișcare însemnă că nu sunt de aceeași ființă cu Dumnezeu! Mișcarea lor încetează când ajung la Dumnezeu, pentru că și-au satisfăcut dorința întru totul.

> „Dar nimic din cele făcute nu-şi este ținta sa proprie, odată ce nu-şi este nici cauză sa, pentru că altfel ar fi nefăcut, fără început şi nemişcat, ca unul ce n-ar avea să se mişte spre nimic. Cel ce este astfel transcende (ἐκβαινεί) firea celor ce sunt, ca unul ce nu e pentru nimic"[30].

În textul lui Grigorie Teologul explicat de către Sfântul Maxim Mărturisitorul „toată dificultatea constă într-o respingere filosofică a preexistenței şi post-existenței sufletelor"[31].

Sfântul Maxim demonstrează în *Ambigua* că sufletele nu au preexistat corpurilor, deci n-au fost trimise în corpuri pentru pedepsirea lor. Ele au fost create simultan cu corpurile, şi ceea ce a creat Dumnezeu este bun şi a fost creat în vederea sporirii în bine, scopul fiind ca toate existențele să se ridice prin eforturile lor şi cu ajutorul Lui, la o tot mai mare asemănare şi unire cu El pentru vecie[32].

---

[28] P. Sherwood, *The earlier Ambigua...*, p. 93.
[29] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe şi adânci înțelesuri din sfinții Dionisie Areopagitul şi Grigorie Teologul*, traducere din greceşte, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în PSB 80, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1983, p. 71.
[30] *Ibidem*7a, în PSB 80, p. 71.
[31] P. Sherwood, *The earlier Ambigua...*, p. 23.
[32] PG XCI, 1328

El accentuează prin ideea creației şi a iubirii de Dumnezeu transcendența Lui, ca origine a tot ceea ce există şi a tot binele[33].

B. Tatakis consideră că în unele locuri Maxim a fost influențat de către Grigorie de Nyssa:

> „În ceea ce priveşte originea sufletului, Maxim, respinge şi preexistența platonică şi origenistă şi însufleţirea întârziată a discipolilor lui Aristotel, se pronunță în favoarea creaționismului, care pune simultan, în ființă, elementele constitutive ale naturii umane, unite substanțial din primele momente ale concepe-rii. Aceste elemente sunt: trupul dotat cu sensibilitate şi sufletul cu inteligență [rațiune]… Influența lui Grigorie de Nyssa prin *De Hominis opificio* este manifestată în această problemă, dar niciodată într-o manieră servilă"[34].

P. Sherwood consideră că *Ambigua* implică existența adversarilor, în cea mai mare parte adversari contemporani care puteau fi origenişti (*Ambigua* 7, 10, 12, 15 şi 42)[35] şi nu numai, ceea ce îl determină să revină, explicând că devine clar că nu a fost o polemică în adevăratul sens al origeniştilor vremurilor lui[36].

Sherwood susține că: „nu este nici o surpriză faptul că un comentator ortodox al lui Grigorie [de Nazianz] ar fi trebuit să aibă ocazia să îi combată pe origenişti. Dacă acest comentator scrie la 75 de ani după condamnarea origenismului, aceasta însemnă că numai origenismul eterodox nu a fost terminat, probabil fără nici un fel de istorie externă"[37], iar origenismul pur ar fi încetat să existe după Sinodul V Ecumenic. Totodată el afirmă că „Maxim a respins mai întâi de toate poziția origenistă prin sine şi apoi, mai înainte de orice încercare de exegeză a lui Grigorie, un sens ortodox potrivit trebuie oferit frazei *partea lui Dumnezeu,* care era atât de mult legat de henadă"[38].

Legat de aceeaşi henadă, conchide:

---

[33] Vezi şi Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducerea traducătorului*, în PSB 80, p. 33.
[34] Basile Tatakis, *La Philosophie Byzantine*, p. 78.
[35] Adversarii maximieni au fost contemporani, aşa cum reiese din *Ambigua* 10.
[36] P. Sherwood, *The earlier Ambigua...*, p. 8.
[37] *Ibidem*, p. 22.
[38] *Ibidem*, p. 23.

„Pe de-a întregul, Maxim afirmă că voieşte să respingă mai presus de orice *heneda primitivă a fiinţelor raţionale.* Mitul origenist, care implica [...] atât preexistenţa sufletelor în henadă, care a fost explicată cum se cuvine şi cel puţin pentru Origen, cât şi o *apocatastază;* totuşi, speculaţia henadei odată ce a fost destul de bine exploatată, alte doctrine care au rezultat din prima, au căzut sub greutatea propriului lor catalizator. Aceasta nu poate fi spusă ca să susţinem alte baze pentru o doctrină a preexistenţei sufletelor sau o *apocatastază* care nu are nevoie de nici un fel de respingere; sau am mai putea spune că o astfel de respingere nu v-a fi în nici un caz direcţionată împotriva mitului origenist. Avem apoi aceste două *Ambigue* (7, 15) care tratează direct henada lui Origen"[39].

Maxim oferă o explicaţie ontologică reală a naturii omului, cu privire la finalul şi la unitatea umanităţii. El „realizează acest lucru în trei feluri care corespund mitului origenist. Primul este doctrina liberului arbitru, la care se face referinţă în *Ambigua* 7 care nu a fost dezvoltată. A doua este doctrina mişcării şi a odihnei. A treia este doctrina Logosului. Aceasta este ordinea în care apar aceste lucruri în *Ambigua* 7"[40]. Dacă le punem în ordinea importanţei lor în argumentaţie vom avea o altă ordine: mişcare, logos, liber arbitru. „Mişcarea care urmează odihnei ca ordine ontologică necesară între acestea două, în aceasta este conţinută respingerea henadei; unitatea raţiunilor lucrurilor în Logos, în aceasta este păstrat ce fel de bine a existat în convingerea unei unităţi iniţiale şi finale în mitul origenist; liberul arbitru şi legarea de exerciţiu în experienţa răului, dar modelată pentru o anumită fixitate în bine, în aceasta ar consta unirea sfinţilor"[41].

Tot el foloseşte termenul de apocatastază, însă nu în sensul origenist al acestuia, iar P. Sherwood concluzionează:

„Vorbind de cuvântul în sine, ar fi bine să remarcăm că termenul grec de *apocatastază* nu este exclusiv un termen tehnic teologic. Astfel, Maxim îl foloseşte referindu-se la întoarcerea anuală a soarelui în aceeaşi poziţie (*Ambigua* 46), despre înlocui-

[39] *Ibidem*, pp. 72-73.
[40] *Ibidem*, p. 92.
[41] *Ibidem*.

rea Arcii (*Ambigua* 17), de asemenea despre întoarcerea unui suflet individual la o ocupație fixă, la Dumnezeu, cu ajutorul unei griji pastorale sau fără de ea (*Ambigua* 7)"[42].

Concepția Sfântului Maxim despre apocatastază este aceeaşi ca şi a Sfântului Grigorie de Nyssa, despre care afirmă:

„Întrebarea 13

Fiindcă celor ce nu înțeleg înălțimea cugetării lui Grigorie al Nyssei li se pare că admite în multe locuri restaurarea (apocatastaza), te rog spune-mi ce ştii despre ea?

Răspuns

Biserica cunoaşte trei restaurări (apocatastaze). Una e a fiecăruia în parte, pe temeiul virtuții; prin aceasta se restaurează fiecare ins care a împlinit în sine rațiunea virtuții. A doua e aceea a firii întregi la înviere; e restaurarea în nestricăciune şi nemurire. Iar a treia, de care vorbeşte mai mult în tratatele sale Grigorie al Nyssei, este restaurarea puterilor sufleteşti, căzute prin păcat, în starea în care au fost create. Căci precum toate îşi vor primi prin învierea trupului la vremea sperată nestricăciunea, aşa trebuie să lepede şi puterile pervertite ale sufletului, în cursul prelungirii veacurilor, amintirile păcatului sălăşluite în el, şi, străbătând (sufletul) toate veacurile şi neaflând odihnă, să vină la Dumnezeu, Cel ce nu are sfârşit. Şi astfel, prin recunoaşterea bunurilor, nu prin împărtăşirea de ele, să reprimească (sufletul) puterile sale şi să fie restaurat şi să se arate că Făcătorul nu e cauza răului"[43].

Sfântul Maxim Mărturisitorul sintetizează şi uneori redefineşte concepte folosite de părinții bisericii de dinaintea lui. Astfel, el „a asimilat în mod fericit influența mai multor Părinți (spre exemplu Origen, Grigorie de Nazianz, Evagrie Ponticul şi Pseudo-Dionisie). Şi totuşi, el are o personalitate proprie; într-adevăr, sinteza sa teologică echi-

---

[42] *Ibidem*, p. 214.

[43] *Interrogatio XIII* în Maximi humilis monachi, *Scripturæ Sacræ quæstionibus ac dubiis*, în PG XC, Paris, 1865, col. 795A-C; Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri, răspunsuri*, în: „Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina şi desăvârşi", vol. II, traducere, introducere şi note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, Bucureşti, 1993, p. 221.

librează perfect doctrinele autorilor anteriori şi ideile sale proprii"[44] şi mai mult de atât „Maxim nu a fost singurul teolog al Bisericii provocat să expună poziția doctrinară a sinoadelor patru şi cinci ecumenice; el a fost un învățător monastic şi un practician, autorul propriei *Liber Asceticus*, adânc înrădăcinată în cultura *filozofiei* monastice, tradiția lui Antonie, Evagrie, Vasile, Ioan Casian, Nil şi alți susținători ai moştenirii spirituale a lui Origen"[45].

Dacă Evagrie este explicit citat, deşi nu este numit, din pricina definiției sale oferite sfârşitului (*Ambigua* 7)[46], „Maxim este foarte îndatorat lui Iustinian pentru origenism"[47].

Cu toate că „Maxim foloseşte şi explică corect textele uzurpate într-un sens eterodox de Origen"[48], el rămâne un origenist precoce, ortodox în acelaşi timp. El foloseşte concepte şi uneori terminologia origeniană, în special pe cele cu privire la exegeza biblică, fapt ce l-a determinat pe P.M. Blowers să afirme că „multe din axiomele fundamentale ale lui Origen sunt arătate în expunerea structurii simbolice a Bibliei la Maxim"[49] şi că „multe din teoriile lui Origen cu referire la textul inspirat al Scripturii apar de asemenea la Maxim"[50]. Un exemplu elocvent în acest sens este acela că „Maxim urmează lui Origen în folosirea *Schimbării la față* (Mt 17, 1-8) ca paradigmă a strecurării Logosului, a misterelor spirituale complete, a „îmbrăcămintei" exterioare a Scripturii, cu viziunea apostolilor a Schimbării la față a Domnului începe modelul întâlnirii sufletului exaltat cu persoana lui Hristos prin intermediul textului biblic"[51].

---

[44] Peter Van Deun, *La symbolisme des nombres dans l'œuvre de Maxime le Confesseur (580-662)*, în „Byz", 53 (1992), p. 238.

[45] Paul M. Blowers, *The Analogical Imagination: Maximus the Confessor and the legacy of origenian hermeneutics*, în: Gilles Dorival, Alain Le Boulluec (ed.), „Origeniana Sexta. Origène et la Bible / Origen an the Bible. Actes du Colloquium Origenianum Sextum, Chantilly, 30 août - 3 septembre 1993", avec la collaboration de Monique Alexandre, Michel Fédou, Aline Pourkier, Joseph Wolinski, în Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium CXVIII, Leuven University Press, Uitgeverij Peeters Leuven, Leuven, 1995, pp. 639-640.

[46] P. Sherwood, *The earlier Ambigua...*, p. 9.

[47] *Ibidem*, p. 88.

[48] *Ibidem*, p. 90.

[49] Paul M. Blowers, *The Analogical Imagination...*, p. 640.

[50] *Ibidem*.

[51] *Ibidem*, p. 641. Vezi *Ambigua* 10 (PG XCI, 1125D-1129D)

În multe locuri se poate observa la Maxim Mărturisitorul o dependență față de Origen. Spre exemplu în *Răspunsuri către Talasie* 28[52], în *Capetele teologice şi economice* 2, 66-70[53] şi în diferite corespondențe origeniene precum în *Răspunsuri către Talasie* 48 şi 65[54].

Maxim ia în serios analogia Scripturii ca şi „cosmos" în adevăratul sens[55], într-un complex şi misterios cuvânt, configurație simbolică ce îşi găseşte unitatea şi coerența numai prin sălăşluirea lui Hristos-Cuvântul care „înțelege" întregul în sine[56]. Pentru el, întruparea Logosului în principii (λόγοι) ale creației şi cuvinte şi înțelesuri (λόγοι) ale Scripturii, sunt parte ale aceluiaşi mister[57].

Între punctele doctrinare în care Maxim îşi arată dependența de Origen, amintim aceea că Hristos-Cuvântul este activ, dinamic şi lucrează în textul Scripturii[58]. La cei doi, „legea şi profeții", „evanghelia" şi „evanghelia spirituală" sunt strâns unite[59], ei arătându-şi înclinația pentru a distinge clar între ierarhia simbolică în lumea scripturistică, „verticală", subordonarea figurilor spre realități şi „lineară" sau progresul istoric al revelației. Cele două dimensiuni sunt în sens propriu contopite de către Logosul însuşi, care a fost desăvârşirea (şi rămâne desăvârşirea) tuturor figurilor şi simbolurilor materiale[60].

Maxim Mărturisitorul este ultimul părinte bisericesc care respinge origenismul vremii sale. După moartea sa, este amintită condamnarea lui Origen, Didim şi Evagrie în decretul dogmatic al celui de-al VI-lea sinod ecumenic, ca având loc la al V-lea Sinod[61]. Acelaşi

---

[52] *Ibidem*, p. 640, n. 8. Textul citat este într-o clară dependență de textul lui Origen din *ComMt 12, 36.*

[53] *Ibidem*, p. 641, n. 9. Textul pe care în găsim în PG XC, 1153A-1156D este o clară reminiscență a textului origenian din *ComJn* 1, 19-39.

[54] *Ibidem*, n. 12.

[55] Vezi mai detaliat în Paul M. Blowers, *The Analogy of Scripture and Cosmos in Maximus the Confessor*, în „SP", 27 (1993), pp. 145-149.

[56] Paul M. Blowers, *The Analogical Imagination...*, p. 644.

[57] *Ibidem*, p. 642, n. 18. Vezi *Ambigua* 33 (PG XCI, 1285-1288A), 7 (1077C-1085C), *Răspunsuri către Talasie* 35, 36.

[58] *Ibidem*. Vezi *Ambigua* 7, *Răspunsuri către Talasie* 7, 9, 37, 17, 52, 49 şi *ComJn* 20, 10 – fii ai lui Avraam, duhovniceşti.

[59] *Ibidem*, p. 645.

[60] *Ibidem*, p. 644.

[61] Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. XII, editio novissima, Paris & Leipzig, 1902, col. 937. A se vedea Joannes Dominicus Mansi,

lucru şi la Sinodul trulan din 692, când este confirmată prin canonul 1 condamnarea lui Origen, Evagrie şi Didim din timpul lui Iustinian[62], iar sinodul VII ecumenic 787 semnalează de asemenea condamnarea lui Origen la Sinodul V şi o trece sub tăcere pe cea a celor Trei Capitole[63].

Disputele origeniste încetează în secolul al VI-lea, odată cu Sinodul al V-lea Ecumenic. În secolul al VII-lea ia poziție împotriva unor puncte origeniste Maxim Mărturisitorul, iar pe parcursul secolului al VIII-lea, condamnarea acestuia este amintită sporadic, disputele fiind practic inexistente.

Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, vol. XI, editio novissima, Paris & Leipzig, 1902, col. 631; Joseph Charles Hefele, *Histoire des conciles, d'après les documentes originaux*, vol. tom III, part 1, Letouzey et Ané, Éditeurs, Paris, 1908, p. 73.

[62] Joannes Dominicus Mansi, *SCC* XI, col. 937.

[63] Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. XIII, Expensis Antonii Zatta Veneti, Florentiæ, 1767 XIII, col. 377.

MARTIRUL PREOT DR. FLOREA MUREŞANU ÎN DOCUMENTE INEDITE

GRIGORIE BENEA

Dosarele Securității – această „cutie a Pandorei" lăsată ca moștenire a celei mai întunecate perioade din istoria poporului român – constituie un adevărat univers demonic. Cel ce intră în acest univers fără a lua în seamăacest lucru este expus unor imense pericole, care pot să-i clatine înseși temeliile sale spirituale, duhovnicești. Minciuna, falsul, calomnia, dezinformarea, manipularea, ura, violența, căutarea și exploatarea oricărei slăbiciuni pentru a distruge moral și fizicorice opoziție – fie ea reală sau închipuită – și încă multe altele, sunt toate *legi* după care se guverna acest univers. De aceea, în mâinile rău-voitorilor sau ale celor lipsiți de discernământ, aceste dosare pot constitui o armă letală. Din păcate, în zilele noastre dosarele Securității au devenit de cele mai multe ori ultima lovitură, lovitura de dincolo de mormânt, pe care comunismul o dă societății românești.

Cu toate acestea, folosite cu discernământ și cu o cunoaștere a realităților ce au stat la baza lor, dosarele pot constitui o unealtă utilă pentru a urmări traseele marcate de jertfă și suferință ale unor mari personalități, pentru a descoperi diferite documente prețioase sau pentru a înțelege mai bine mecanismele folosite de Securitate în lucrarea ei de distrugere a sufletelor și a societății românești.

La fel stau lucrurile și cu dosarul Părintelui Florea Mureșan, personalitate marcantă a lumii bisericești și culturale interbelice, protopop ortodox al Clujului, profesor la Academia Teologică din Cluj, arestat în două rânduri și mort în închisoarea de la Aiud. Am avut prilejul de a cerceta acest dosar, rămas până de curând necunoscut și inacce-

sibil, în toamna anului 2009[1]. Compus de fapt din două dosare diferite, unul de urmărire informativă și unul penal[2], el aruncă o lumină – cum am spus, prin prismă negativă – asupra întregii vieți a părintelui Florea, însă cu precădere asupra perioadei de după înstăpânirea comunismului în România. Astfel, cu ajutorulacestor dosare se pot limpezi și întregi anumite puncte neclare sau necunoscute din biografialui și mai ales se poate contura lupta sa anti-comunistă, ce a dus în cele din urmă la arestarea și moartea sa martirică din închisoarea de la Aiud. Precizăm încă de la început că vom încerca să scoatem în evidență doar elementele pozitive, de folos sufletesc, din dosare, lăsând la o parte pe cele negative, pe baza acestui fapt, că dosarele Securității sunt un univers al minciunii, al calomniei, al trădării și manipulării.

Pornind de la informațiile aflate în dosar, care încep încă din perioada interbelică, de prin 1933, cu diferite note ale Siguranței, viața părintelui Florea Mureșan poate fi împărțită în câteva mari perioade: 1. perioada interbelică; 2. perioada ocupației hortiste a Ardealului de Nord; 3. perioada de după venirea la putere a comuniștilor(1945-46) și până la prima sa arestare din 1952; 4. eliberarea (1953), mutarea în satul Suciu de Sus și activitatea sa acolo până la a doua arestare din 1958, și 5. arestarea, procesul și ultima detenție a părintelui, culminată cu moartea sa din 1963. Vom încerca să analizăm fiecare din aceste perioade în parte.

Perioada interbelică

Primele referințe despre părintele Florea, Securitatea și le va extrage din dosarele Siguranței interbelice. Majoritatea acestor prime note, de altfel destul de puține la număr și disparate, se referă la legă-

[1] După știința mea, am fost cel dintâi (cercetător) care a avut posibilitatea de a studia acest dosar după înregistrarea sa în arhiva CNSAS.

[2] Dosarul de urmărire informativă I 235975 se compune din două volume, unul de 357 file și altul de 9 file. Dosarul penal P 695 cuprinde șase volume, dintre care cel mai substanțial este primul, de 657 file. Dosarul penal cuprinde și dosarele individuale ale lui Burzo Gavril, Chindriș Ioan și Ciceu Gavril, arestați la puțin timp după părintele și condamnați împreună cu el, deoarece scriseseră un memoriu în care cereau eliberarea părintelui.

turile părintelui cu Mișcarea Legionară. În privința lor, părintele va fi anchetat luni în șir după arestarea din 1958, însă declarațiile de la interogatorii trebuie privite cu multă circumspecție, deoarece au fost date sigur sub presiune sau tortură.

În vara anului 1932, la scurtă vreme după căsătoria sa, părintele Florea Mureșan este hirotonit preot și trimis în parohia Râșca de Sus, județul Cluj, în munții Apuseni. Va rămâne acolo până în anul 1934. Din această perioadă, mai precis din 19 martie 1933, datează o notă a Siguranței despre o scrisoare adresată lui Corneliu Zelea Codreanu, în care „un preot din ținutul moților, anume Florea Mureșan, cere instrucțiuni și învoire de la șeful Gărzii de Fier pentru a organiza în regiunea moților o mișcare, deoarece populația e pregătită și așteaptă numai învoirea șefului Gărzii de Fier." (I235975/1, 83)[3]. Nu se cunoaște un eventual răspuns al lui Codreanu. În același an părintele face eforturi pentru construirea unei școli în cătunul Dealul Negru, care făcea parte din parohia sa. „În vara și toamna anului 1933," declară el într-un interogatoriu de anchetă, „eu am insistat foarte mult pe lângă Prefectura din Cluj să construiască o școală în cătunul Dealul Negru, însă neprimind un răspuns favorabil, m-am hotărât să mă adresez șefilor mișcării legionare din Cluj și să cer crearea unei tabere de muncă pentru construirea acelei școli. […] Tabăra a luat ființă în vara anului 1934 și a durat până prin octombrie 1934, când am terminat școala." (P695/1, 37-38) Despre această tabără de muncă de la Dealul Negru avea să se creeze chiar și un cântec legionar.

În același an, părintele este mutat la Catedrala Ortodoxă din Cluj. Aici va începe o amplă activitate publicistică, activitate documentată și de dosarele Siguranței, respectiv ale Securității mai târziu. Astfel, în primăvara anului 1934, la cererea comandanților legionari Ion Banea și Emil Șiancu, părintele Florea face demersuri pentru înființarea la Cluj a unui săptămânal numit „Glasul strămoșesc", pe care îl va conduce ca redactor șef până în anul 1935. Va continua să colaboreze apoi regulat la această revistă până în 1938, publicând „mai multe articole în care îmbinam religia cu ideile legionare, ata-

[3] Pentru a reduce numărul notelor de subsol, dăm în paranteză, pentru fiecare citat, cota dosarului și numărul volumului, așa cum se găsesc ele în arhiva CNSAS (Consiliul Național de Studiu al Arhivelor Securității), urmată de numărul filei la care se găsește citatul. Respectiv: „I235975/1, 83" înseamnă dosarul cu numărul I235975, vol. 1, f. 83.

cam comunismul și proslăveam naționalismul."[4] (id., 41) Câteva astfel de articolevor fi găsite de securiști în arhiva personală a părintelui, constituind capete de acuzare împotriva lui.Tot despre activitatea sa publicistică scrie și informatorul Cantemir, într-o notă din 11 mai 1955: „Membru al Mișcării Legionare și ziarist de seamăa fost și preotul din Cluj Florea Mureșanu, care pe lângă faptul că a fost colaborator continuu al gazetei „Glasul Strămoșesc", organ al mișcării din Ardeal, […] a mai colaborat și la organul ideologic din Cluj, „Revista mea". Pr. Florea Mureșan a fost și omul de legătură între legionari și actualul episcop de Cluj, Colan. Datorită acestei legături, episcopul Colan a oficiat prohodul din piața Gării Cluj la aducerea în țară din Spania a cadavrelor Moța-Marin în feb. 1937" (I235975/1, 152). Alte note din această perioadă ni-l prezintă pe părintele luând parte la diverse conferințe susținute de membri marcanți ai intelectualității interbelice, ca Nae Ionescu, Radu Gyr, Mihail Polihroniade, Ionel Moța[5] și alții.

Este necesar în acest punct să ne oprimpuținasupra legionarismului părintelui Florea. Deși din dosare nu reiese concret că ar fi fost membru propriu-zis al Mișcării, simpatiile lui legionare sunt evidente. Este însă vorba de acea simpatie caracteristică unei mari părți a intelectualității și elitei române interbelice, inclusiv bisericești, care izvora dintr-un patriotism înflăcărat și care vedea în Mișcarea Legionară „o mișcare de revigorare creștină și națională în România", „singura mișcare de dreapta teologal fondată."[6] Credem așadar că nu este atât vorba de o afiliere programatică la legionarism, cât de o adeziune izvorâtă din firea entuziastă și idealistă a părintelui și din înflăcăratul său patriotism. De altfel,soția lui, Eugenia, apare în majoritatea notelor ca fiind mai dedicată cauzei legionare: „Convingerea

[4] Tonul declarațiilor de la interogatorii, luate cu siguranță sub presiune, nu face altceva decât să reflecte limbajul de lemn al securiștilor și obsesia lor pentru a aplica oriunde etichete cât mai incriminatorii, ca: „legionar", „dușmănos", „naționalist", etc. Există zeci de declarații de anchetă, luate de la diferiți martori, care au un limbaj și expresii identice, ceea ce dovedește că au fost scrise sub dictare și semnate cu forța.

[5] De Ionel Moța părintele a fost foarte apropiat, invitându-l să-i fie naș fiului său (Moța nu a mai apucat datorită morții sale din Spania). De asemenea, părintele a găzduit-o pe fiica lui Moța în timpul șederii ei pentru studii la Cluj.

[6] Petre Țuțea, apud. Constantin Mihai, *Mircea Eliade și Mișcarea Legionară*, în ROST, an VI, nr. 61/martie 2008, p. 39.

mea este că mai activă era soția preotului Mureșan decât el, pentru că de câte ori venea vreun legionar pe la ei, mai mult ea discuta" (P695/1, 133). De asemenea, într-o declarație dată în detenție în 1946, părintele se distanța de orice excesede natură antisemită: „Nu mi-am apropiat niciodată, nici nu am consimțit cu șovinismul, cu rasismul sau pogromurile antisemite… Nu se va putea ridica împotriva mea niciodată vreun ungur sau evreu care să-mi reamintească un singur gest prin care eu aș fi manifestat convingeri antiumane. În schimb eu pot numi fapte, pe care cu riscul vieții personale le-am făcut în favorul altora, străini mie și de neam și de credința religioasă. […] În mai 1944, când au început pogromurile fasciste împotriva evreilor la Cluj, am evacuat la Iclod 6 copii evrei cu o evreică. Conform ordinelor Gestapoului, dacă eram prins sau pârât aș fi fost executat imediat" (I235975/1, 113, 116-117).

Perioada ocupației hortiste

După cedarea Ardealului de Nord în anul 1940, părintele hotărăște să rămână pe mai departe în Clujul ocupat, urmărind – după cum frumos arată o notă a Securității din 18.01.1958 – „menținerea moralului elementului românesc rămas sub stăpânirea Ungariei hortiste" (id., 1). Relația sa cu autoritățile ungare, părintele o descrie astfel:

„Întrebare: Ai fost persecutat în timpul ocupației maghiare?

Răspuns: Da, am fost urmărit imediat după ce Clujul a ajuns sub ocupație hortistă, era să fiu arestat pentru sentimentele mele naționaliste românești.

Î: De către cine ai fost protejat în timpul ocupației maghiare?

R: La intervenția preotului Laurențiu Curea, episcopul [reformat] Vásárhelyi mi-a dat o scrisoare de recomandare către autoritățile maghiare, care m-a ajutat să nu fiu arestat." (P695/1, 48)

În această perioadă părintele își va continua liniile de activitate de dinainte, ducând mai ales o susținută luptă pro-românească și anti-comunistă în presa vremii. Este redactor la ziarul „Tribuna Ardealului", colaborator al revistelor „Viața ilustrată", „Viața creștină" și altele, publicând articole anti-sovietice, în care numește comunismul „hiara roșie din Apocalips", iar pe comuniști– „slugi ale Satanei și sclavi ai lui Stalin", care „dărâmă superbele catedrale de pe întin-

sul fostei Rusii pravoslavnice sau le transformă în cinematografe, cabarete sau magazii" (id., 61). Inutil să spunem că toate aceste articole au fost alte capete de acuzare la adresa părintelui.

O notă a Siguranței din 1943 îl suspectează pe părintele a fi omul de legătură dintre legionarii fugiți în Germania și cei rămași în țară, iar casa sa – sediul legionarilor din Ardealul de Nord. Deși această notă nu se confirmă, părintele a sprijinit și adăpostitîntr-adevăr în casa sa diverși transfugi, printre care și legionari. Un astfel de caz este cel al studentei Sultana (Titi) Gâță, trimisă în primăvara anului 1943 în Germania pentru a lua legătura cu legionarii aflați la Weimar. În drumul său ea se oprește și în casa părintelui Florea. La întoarcere,fiind prinsă de poliția ungară, îi cere printr-o scrisoare părintelui ajutorul. În ciuda tuturor eforturilor, acesta nu reușește să o elibereze[7].

După eliberarea Ardealului de Nord, părintelea adăpostit o serie de luptători anti-comuniști parașutați în România. Din acest motiv, în primăvara anului 1945 este arestat și reținut vreme de 2 luni.

Perioada comunistă

Odată cu înstăpânirea comunismului în România va începe adevărata cruce pentru părintele Florea. Deși în această perioadă activitatea sa este fragmentată în două de prima detenție (1952-1953) și de mutarea de la Cluj la Suciu de Sus, totuși el își va urma în tot acest timpcu multă consecvență atitudinea. Se poate astfel vorbi despre câteva linii mari de activitate a sa: a. atitudinea anti-comunistă și predicile „dușmănoase", b. legăturile cu Oastea Domnului, c. legăturile cu Mănăstirea Vladimirești și d. pelerinajele la mănăstiri. Un capitol aparte îl constituie, după mutarea la Suciu, întemeierea schitului de maici de la Breaza.Aceste linii de activitate au fost și cele care au stârnit interesul securiștilor față de părintele și care au dus, până la urmă, la arestarea sa. De altfel, trebuie subliniat, pe securiști nu i-a interesat atât implicarea legionară anterioară a părintelui, cât faptul că el și-a continuat atitudinea anti-comunistă, uneori vehement, și după 1946.

[7] Mai târziu, Titi Gâță avea să moară torturată cu sălbăticie în timpul anchetelor de la Securitate.

În linii mari, pe baza dosarelor, contextul general poate fi rezumat astfel: După terminarea primului Război Mondial părintele rămâne la Cluj. În toamna anului 1946 este numit protopop al orașului, continuându-și totodată activitatea didactică la Academia Teologică din Cluj. În 1948 este numit preot la „Biserica din Deal". Securitatea se va interesa de el încă de la bun început, însă primele note au un caracter disparat. Urmărirea părintelui prezintă un vârf în anul 1949, într-o perioadă de înăsprire a regimului. În urma unui ordin din 15.01.1949, în care se cere „culegerea de material împotriva preoților", Securitatea „dispune de urgență culegerea de declarații compromițătoare împotriva protopopului Florea Mureșan" (I235975/1, 295-296). Ca rezultat apar mai multe note despre legăturile sale legionare din perioada interbelică, motiv pentru care părintele este luat sistematic în vizorul Securității. În anul 1950, pe 25 mai, soția părintelui este arestată și condamnată la 2 ani de închisoare, „pentru legăturile cu ambasada americană."

Activitatea securiștilor împotriva părintelui va culmina cu arestarea sa din 1952, care este însă complet neacoperită în dosare. Părintele a fost condamnat la 5 ani de închisoare pentru delapidare de fonduri publice, însă nu există absolut nici o informație care să explice această acuzație și nici procesul ce a dus la condamnarea lui. Din unele note reiese însă, indirect, că și această arestare a avut la bază tot motive „reacționare". Astfel, într-o adresă a Securității Cluj din 30.09.1952, citim: „În ziua de 4 sept. 1952 a fost judecat și condamnat la 5 ani închisoare […], cu care ocazie grupul mistic organizat de el s-a destrămat." (id., 280) Este dus la Canal, de unde va fi eliberat în iunie 1953, „probabil în baza unui decret de amnistiere". O singură notă informativă face referire la această perioadă de detenție: „Preotul Florea Mureșan, care s-a întors de curând din colonia de muncă Valea Albă, primește vizite foarte multe, mai ales intelectuali din Cluj și din provincie. Unora le expune viața dusă de el în timpul celor doi ani de deținere. Astfel, fostului Prof. Univ. Tarnavschi i-a povestit viața de negre privațiuni pe care le-a îndurat, inclusiv bătăi, muncă forțată de 18 ore la zi, la care se adaugă un proces lent de înfometare. Tot lui i-a spus că *nu paznicii, ci brigadierii puși dintre deținuți sunt adevărații ticăloși care omoară oamenii prin muncă și schingiuiri de tot felul*"(id.,

168). S-ar putea ca aceasta să fie o referire la reeducații de la Pitești, care în acea perioadă fuseseră mutați la Canal pentru a continua și acolo reeducarea.

După eliberare, părinteleface demersuri pentru a rămâne la Cluj, însă toate cererile sale sunt respinse. În septembrie 1953 este mutat în comuna Suciu de Sus de lângă Târgu Lăpuș. Urmărirea sa continuă, iar notele tot mai consistente și acuzatoare împotriva lui fac ca, la 9 martie 1956, să-i fie deschis dosar individual de urmărire. În baza dosarului începe o muncă susținută, organizată și sistematică, de colectare de informații incriminatoare la adresa lui, prin recrutare și dirijare de informatori, urmărire, interceptarea corespondenței și altele. Din această perioadă avem cele mai multe date și note despre părintele. Materialele strânse vor duce la arestarea lui din26 iunie 1958 și la condamnarea sa. Arestarea are loc în perioada marilor tulburărice au însoțit colectivizarea, motiv pentru care unul din punctele de acuzare va fi și sabotarea colectivizării.

Ne vom opri acum, pe rând, asupra principalelor linii de activitate pentru care părintele a fost perceput ca dușman al regimului și condamnat.

Atitudinea anti-comunistă. Predicile „dușmănoase"

La puțin timp după instaurarea comunismului, părintele Florea se înscrie în nou-înființatul Sindicat preoțesc, organ creat de comuniști pentru propagandă în rândul clerului. Aparent un compromis, fapta părintelui este explicată de notele de la dosare. Astfel, la 07.09.1948 informatorul Dorunotează: „[Păr. Florea] activează la Sindicat, și pe față pare a fi foarte bun democrat, în fond însă este un reacționar" (id., 247). Câteva luni mai târziu informatorul Argus arată și el: „Preotul Florea Mureșan continuă să facă propagandă printre preoți, îndemnându-i să nu activeze pe cale sindicală, deoarece – cum spune el – vor veni timpuri când cei cu astfel de activitate vor fi trași la răspundere" (id., 250). Tot la fel, în vara anului 1949, într-o discuție purtată la el acasă cu Lucian Blaga și Ioan Lupaș, părintele mărturisește că „urmează niște cursuri de inițiere de ideologie marxist-leninistă, împreună cu 120 preoți din Ardeal, unde se discută și dezbat probleme la care el rămâne neinfluențat" (id., 236).

În acea perioadă, locuința părintelui era folosită ca loc de întâlnire pentru intelectualii cei mai de seamă ai vremii, lucru relevat și de notele Securității: „În locuința preotului Mureșan, paroh al Bisericii Ortodoxe de pe str. Biserica Ortodoxă 10, se țin adunări clandestine cu caracter subversiv. Participă intelectuali bărbați și femei și în special acei cu sentimente anti-democratice" (id., 242).

Paroh al „Bisericii din Deal", părintele va încerca să formeze o comunitate duhovnicească cât mai vie, prin slujirea Sfintelor Taine și mai ales prin dese predici și cuvântări. O atenție deosebită a acordat-o tinerilor, cu care făcea cateheze ori de câte ori îi era cu putință. Astfel, într-o perioadă când atât sentimentul religios, cât și cel național, erau amenințate de propaganda ateist-comunistă, părintele Florea încerca să țină vii credința și dragostea de neam în rândul credincioșilor săi. Bineînțeles, activitatea sa duhovnicească era percepută de securiști tot ca o formă de rezistență anti-comunistă (ceea ce, de altfel, și era). „Sunt convins," arată un informator, „că la nici o biserică din Cluj nu se face atâta propagandă religioasă cu slujbe zilnice de câteva ore dimineața și seara la fel. Afară de asta, duminica, miercurea și vinerea face școală biblică cu credincioșii, unde le vorbește câte și mai câte, numai despre instruirea socialismului nu. Sâmbăta și duminica are școală cu elevii. Când religia era un obiect în școală dânsul nu o preda, și acum ține așa mult la predarea religiei" (id., 193). Iar într-o declarație (din păcate a unui preot!) citim: „Este considerat din partea preoțimii ca cel mai bun *misionar*, în sensul că face adevărat apostolat, se ocupă mai mult ca oricare preot din localitate și din raion de biserică; deși prin ordine superioare au fost desființate toate asociațiile cu caracter religios, dânsul nu vrea să înțeleagă acest lucru, din contră, face mai mult decât i se cere: liturghie zilnică cu predică, vecernie cu predică, acatist cu predică, aranjează concerte religioase pentru a putea face o propagandă cu reușită mai bună. […] Este natural că toate cele menționate mai sus au un substrat politic reacționar și dușmănos PMR și regimului de democrație populară. Pentru a exploata buna credință a credincioșilor naivi a început o reparație radicală la biserică, introducerea gazului, tencuit, și acum se lucrează la pictura bisericii. În scaunul de mărturisire are o ocazie foarte bună de a face propagandă dușmană regimului. Biserica lui este neîncăpătoare pentru mulțimea mare a cercetătorilor [!], asociația „Oastea Domnului"

este în floare zi de zi. Peste tot unde are ocazia condamnă regimul de azi și spune: durerea voastră este și a mea, soția mea este ridicată de aproape 2 ani, băiatul meu a fost dat afară din școală, *acesta-i raiul comunist de azi*" (id., 190).

Apar, de asemenea, dese referiri la predicile cu caracter „dușmănos" ale părintelui.Cităm doar una: „Duminica ține ședințe cu copiii din stradă și din alte străzi pe care îi învață să nu creadă ce le spune la școală, pentru că acestea sunt minciuni. Într-una din dumineci a fost auzit când spunea la copii că există două legi: una, cea făcută de Dumnezeuși una, cea pe care o fac comuniștii. A spus că pe prima trebuie s-o asculte, iar pe a doua să n-o respecte" (id., 283). Pentru curajul și dreptatea sa părintele era foarte iubit de credincioși,în jurul său formându-se o adevărată familie. „Mare noroc avem de el," mărturisește un fiu duhovnicesc unui informator. „Când mergem la biserică așa ne încurajează să avem credință în Dumnezeu și răbdare, căci toate vor trece. Dumnezeu îl apără, căci numai așa înțelegem curajul lui și de ce nu-l arestează pentru vorbele lui" (id., 202).

Însă dintr-un referat al Securității din acea perioadăse poate vedea cât de periculos era socotit de fapt părintele: „Florea Mureșan, în calitatea lui de preot, ține în fiecare sâmbătă și vinerea și în special duminica predici în Biserică, prin care îndeamnă poporul la rezistență, să nu se supună măsurilor luate de Guvern. În discuții cu dublu înțeles, spune credincioșilor că comuniștii vor să vândă țara Rusiei, producând adeseori în biserică plânsete. În zilele de vineri seara ține ședințe spirituale [!] și datorită faptului că la aceste slujbe se duc credincioși fanatici, el îi îndeamnă să ducă o luptă dârză și cu ceilalți credincioși, pentru a-i îndemna să nu se înscrie în Partidul Comunist și să frecventeze regulat biserica. […] În concluzie, este calificat ca un element periculos în viața socială, dușmanul de moarte al regimului de democrație populară. […] Am organizat în anturajul lui informatori care ne va ține [sic!] la curent cu toată activitatea lui" (id., 245). Un astfel de prilej de a infiltra un informator Securitatea îl găsește la plecarea cântărețului Bisericii din Deal. „Serviciul Cadrelor are intenția de a face propuneri de numirea unui cântăreț devotat regimului democratic, pentru a sparge cetatea reacționară din str. Bisericii Ortodoxe. […] Singura soluție pentru a se putea pătrunde câtuși de puțin acolo ar fi să se exploateze plecarea acestui cântăreț, care este

omul de încredere al lui Mureșan, și numirea unui om care să poată observa ce se petrece acolo" (id., 222).

Până la urmă, securiștii reușesc să „destrame grupul mistic" format de părintele Florea, prin arestarea sa din 1952. La revenirea din detenție, nu-i va mai fi îngăduit să rămână la Cluj, tocmai pentru a i se restrânge influența și pentru a nu-i da prilej să-și reia lucrarea duhovnicească. Va păstra însă mereu legături cu foștii săi fii, pe care îi va vizita adesea din Suciu de Sus, unde este mutat.

Ajuns în noua parohie în 1953, părintele își va continua neabătut lucrarea de păstorire a sufletelor, încercând să formeze și aici o familie duhovnicească asemenea celei de la Cluj. Prin slujbe, prin predici, însă mai ales prin seriozitatea și virtuțile sale, părintele și-i va apropia tot mai mult pe „suceni", care erau foști credincioși greco-catolici[8]. Într-o notă de la începuturile activității sale în Suciu, din 30 octombrie 1953, citim: „El nu vine să meargă în comuna noastră până când nu va aranja ca în fiecare casă să aibă Biblie sau Testament Nou, că aceea îi hrana sufletului și morală, ca să nu stea oamenii duminica la Cooperativă, să bea, să înjure, ci să șadă acasă și să deschidă Testamentul sau Biblia. Oricâte l-am întrebat și am discutat, a vorbit numai de Dumnezeu și a zis că în fiecare zi face slujbă." (id., 164) Un informator mai „versat", Mitică Alexa (al cărui socru era credincios din Suciu), va vedea în tactul pastoral al părintelui o adevărată „metodologie" de studiere și recrutare de „prieteni": „La prima vedere, îți vorbește foarte blând și mai mult în termeni bisericești și cu rezervă, după ce te împrietenești cu el caută să te apropie sufletește, folosind tot cuvintele bisericești. Apoi studiază rudele pe care le ai, familia – în fond vederi politice și trecutul –, apoi te pune să povestești din viața sau trecutul tău. Când este convins de felul cum se prezintă situația, începe a povesti și el, iar modul de a prezenta situația este caracte-

[8] Ar trebui menționat aici că părintele a avut mereu o atitudine deschisă față de greco-catolici. De pildă, într-o declarație a unui martor la anchetă citim: „Mureșan Florea arăta că greco-catolicii vor fi prigoniți și că va trebui să treacă la ortodocși. Știu că participa la redactarea ziarului religios *Viața creștină* condus de preotul Chindriș, în care se propaga ideea împăcării cultului ortodox cu cultul greco-catolic." (P695/1, 133) Iar la un schimb de corespondență între părintele Florea și un preot greco-catolic, securiștii adnotează: „Se deduce din aceste scrisori că reacțiunea greco-catolică lucrează cu reacțiunea ortodoxă." (I235975/1, 228)

ristic felului său oratoric tip bisericesc. Prin felul său de a vorbi liber cu omul nu dă impresia că te studiază și nici că se ascunde, însă un om dibaci poate afla intenția lui" (id., 149).

În orice caz, în scurt timp părintele va câștiga dragostea și devotamentul credincioșilor săi. Influența lui în comună se face vizibilă și în apelurile pe care le face pentru diverse lucrări publice, la care credincioșii răspund cu mai multă râvnă decât la aceleași cereri venite din partea autorităților locale: „Se constată că are o influență foarte mare în sat. Sfatul Popular a dat sarcina să se facă un pod, preotul a mobilizat prin biserică oamenii, în scopul acesta a pus în joc persoana sa și a spus că *dacă vreți să mă aveți, atunci veniți cu mine,* și într-o zi s-a și făcut podul" (id., 79).

Deși trecut prin detenție, părintele nu-și va revizuiatitudinea anti-comunistă, ba dimpotrivă, chiar își va înăspri tonul împotriva nedreptăților regimului. Notele în această privință abundă, multe dintre ele provenind de la Mitică Alexa, dar și de la alți informatori, printre care și preoți din satele vecine.Trebuie spus că mai ales aceste note au stat la baza procesului părintelui. Rezistența sa anti-comunistă mergea mai ales pe linie duhovnicească, fiind motivată de lupta împotriva credinței dusă de comuniști. Astfel, într-o predică din primăvara anului 1958, părintele spune: „Vedeți voi, vin unii cu cizme în sat, care spun că nu există Dumnezeu și forțează oamenii să lucreze duminica și în zile de sărbători. În loc să facă acest lucru, mai bine și-ar lua o cizmă în cap și nu ar forța oamenii să lucreze în zilele de sărbători și nu ar spune că nu există Dumnezeu" (id., 339). Iar altundeva: „În predică a căutat să spună că în trecut fiecare domnitor a zidit câte o biserică când câștiga un război. Dar acum nu se face nimic și de aceea fiara necurată și balaurul roșu a luat țara și Dumnezeu a întors față de către noi. Apoi a spus că numai Dumnezeu prin rugăciuni ne va putea salva de la pieirea la care astăzi este supusă omenirea și balaurul roșu își ridică mai tare capul. […] L-am întrebat despre cuvântarea sa din biserică, dacă nu i-a fost frică, este puțin cam riscată. Mi-a spus că conștiința națională a oamenilor trebuie ținută trează prin biserică și că oamenii trebuie să știe că a fost o Basarabie și o Bucovină și că este a noastră" (id., 64). Când, în timpul anchetei, părintelui i se vor pune înainte aceste predici, el își va asuma „vina": „Desigur că prin aceasta eu am luat în derâdere și am discreditat

activiștii de partid în fața cetățenilor din Suciu de Sus. Asemenea manifestări am mai avut și cu alte ocazii și ele au la bază ideologia ce am primit-o și mi-am însușit-o în mișcarea legionară […], precum și nemulțumirile față de regim privind religia și unele greșeli ce se petreceau și pe care le comentam în mod nefavorabil" (P695/1, 47).

O notă interesantă, care rezumă rezistențaanti-comunistă a părintelui, dar și realismul său, este dată de inf. Mitică Alexa. Acesta fusese instruit de Securitate să-l provoace pe părintele, spunându-i că vrea să întemeieze o organizație subversivă. Iată nota: „După serviciul religios a ținut o predică, crâmpeie mai importante sunt: Face legătura între suferințele lui Iisus Hristos și modul în care este persecutat poporul de către comuniști și spune: *Voi sunteți mințiți și batjocoriți, sunteți umiliți și vi se spun toate minciunile de fariseii și cărturarii zilelor noastre, vă mint și vă exploatează. Vă aduc în sat giulgi să vă faceți cămașă și postav să vă faceți pantaloni, dar mai bine ați umbla cu cămașa ruptă pe spate și să vi se spună adevărul și să nu vă mintă.*Am observat că toți oamenii din biserică au fost de acord cu ceea ce a spus popa […].

În sfârșit a venit masa. Fiindcă nu servește țuică, l-am tratat cu un pahar cu vin tare, pentru a-i putea face poftă de vorbă. Am spus eu:

- Părinte, mi-a plăcut felul în care ați pus problema în predica pe care ați ținut-o.

Spune el:

- Am spus-o din suflet, pentru că acest oropsit de popor este mințit cu atâta nerușinare, încât nici cea mai grozavă perioadă din istoria românească nu a cunoscut așa teroare […]. Eu am simpatizat și simpatizez mișcarea legionară, deși aceasta este acum ceva irealizabil, nu am fost doctrinar. Mișcarea legionară a fost condusă de un căpitan cu mâna de fier, avea la bază națiunea și pe Dumnezeu. […] Comuniștii n-au nici națiunea, nici pe Dumnezeu.

Zic eu: ei cred în marxism.

- O ideologie decadentă care nu are la bază nimic; cine nu crede în Dumnezeu nu are viață pe pământ.

- Părinte vreau să-ți destăinuiesc ceva, mă bazez pe dumneata, ca pe un prieten bun și mai ales ca pe un preot desăvârșit, dumneavoastră să-mi dați sfatul și eventual să mă ajutați. Am povestit toată situația cu organizația subversivă. A ascultat-o cu multă atenție și apoi mi-a spus: este inutil să crezi că este posibil ca printr-o organizație

subversivă să schimbi situația acestor oropsiți de români. A fost chiar aici în Suciu o asemenea organizație și care a fost rezultatul? Zeci de ani de închisoare. A fost în Ungaria răscoală cu tot poporul, dar nu s-a ajuns la nici un rezultat, morți, oameni închiși și mizerie. Așa cum comuniștii nu pot zdrobi Biserica și credința, nici o organizație subversivă în Suciu sau Lăpuș nu poate distruge comunismul.Sfatul meu este să nu te ocupi cu așa ceva, mai ales că ești tânăr și ai copii. Eu nu lupt printr-o organizație subversivă, lupt deschis, lupt cu Dumnezeu [alături], aici în acest sat este cuvântul meu primul și apoi al celor de la partid, pot veni ei să zică orice, eu dacă spun numai o jumătate de cuvânt, pot face în Suciu orice vreau." (I235975/1, 57-59)

În fine, trebuie spus că, deși părintele se manifesta împotriva nedreptăților regimului, el nu îi îndemna pe oameni la revoltă sau răzvrătire, ci spre o atitudine de prudență, conform principiului de a „da Cezarului ceea ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu" (Lc. 20, 25). Aceasta se poate observa din mai multe note: „Într-o altă predică ținută în primăvara aceasta, când Sfatul Popular a solicitat să comunice credincioșilor să predea cota de carne, după ce a comunicat, a afirmat: *vedeți voi, trebuie să ascultați și de conducerea actuală, deși nu este bună, fiindcă deși este bună sau rea, aceasta este de la Dumnezeu*" (id., 85).

Legăturile cu Oastea Domnului

Un alt motiv pentru care părintele a fost receptat ca dușman al regimului a fost activitatea sa din cadrul Oastei Domnului. Primele sale legături cu Oasteadatează încă din perioada interbelică, însă adevărata activitate părintele și-o începe în 1946, continuând-o apoi fără oprire până la arestarea din 1958. În prima perioadă, cea de la Cluj, părintele va forma la Biserica din Deal o puternică comunitate ostășească, despre care avem câteva note în dosarele Securității. Se remarcă încă de atunci atitudinea sănătoasă a părintelui în ceea ce privește Oastea Domnului, aceea de a încuraja râvna credincioșilor ostași, canalizând-o însă în sens corect și păstrând-o sub acoperișul și îndrumarea Bisericii. „Raportez următoarele," scrie slt. Islai către plt. maj. Czakkel. „Ședința a fost ținută de grupul Oastea Domnului, predica a fost ținută de preotul orto-

dox Florea Mureșan […], care a amintit că el a umblat prin jud. Someș, prin mai multe comune unde a stat de vorbă cu baptiști, penticostaliști și iehoviști. A spus că aceste secte merg pe o cale greșită, mai ales penticostaliștii, care se roagă la Dumnezeu în mai multe limbi într-un timp. Și sau [sic!] depărtat de Sfânta Biserică dar noi nu ne părăsim de biserica Ortodoxă. Sau cântat mai multe cântece. La sfârșit sau rugat, prin care au cerut ajutorul Domnului și să trăiască Cultul Ortodox" (id., 256).

O serie de informații importante referitoare la legăturile sale cu conducătorii Oastei Domnului, și mai ales cu Traian Dorz, provin din declarațiile de la anchetă ale părintelui: „M-am întâlnit cu Traian Dorz pe la sfârșitul anului 1947 sau 1948. […] M-a întrebat cum se desfășoară activitatea membrilor asociației din Cluj, dacă sunt activi și dacă ținem adunări, la care eu i-am spus că am început în 1946 să țin adunări în Biserica din Deal și la început veneau foarte puțini, 6-10 persoane, iar după aceea numărul lor a crescut în mod considerabil, ajungând la 100-150 de persoane. I-am mai spus că membrii asociației sunt activi, iau cuvântul în adunări și respectă dogmele. El mi-a dat îndrumarea ca ei să-și desfășoare în continuare adunările în biserică și pe cât posibil să fie menținuți sub controlul și îndrumarea mea, după care ne-am despărțit. Apoi, eu am urmat indicațiile lui Dorz Traian, continuând activitatea și după interzicerea acestei asociații" (P695/1, 81).

După eliberarea sa din prima detenție, părintele Florea își va continua lucrarea duhovnicească în cadrul Oastei Domnului. Mutat în Suciu, el ia legăturile cu ostașii din sat și devine conducătorul lor. Până la arestarea din 1958 va participa la mai multe adunări ostășești, atât în Suciu cât și în satele vecine, propovăduind cuvântul lui Dumnezeu, tâlcuind Scripturile și îndemnându-i pe oameni la o viață cât mai aproape de Biserică. Părintele vedea în Oastea Domnului un bun mijloc de misiune în rândul laicilor și mai ales a tinerilor. Deoarece în 1948 Oastea Domnului fusese scoasă în afara legii, adunările erau organizate sub pretextul unor nunți, botezuri sau șezători. Despre aceste adunări părintele va fi interogat săptămâni în șir, în cele mai mici detalii. În declarațiile saleva încerca mereu să ia asupră-șivina de a-i fi „instigat" pe oameni. Acest lucru, cât și limbajul tipic securistic – în care se repetă până la refuz expresii ca „asociație ilegală",

„interzisă", etc.[9] –, poate fi văzut din următoarea declarație: „Din inițiativă proprie am aderat și am activat în cadrul acestei asociații ilegale, având un important rol în organizarea unor adunări ilegale, nunți și botezuri ale membrilor acestei asociații interzise și fiind un element apropiat, prin convingeri și activitate, de conducătorii pe țară ai acestei asociații ilegale, ca Dorz Traian și Pop Alexandru. […] Prin această asociație ilegală, eu am văzut un mijloc potrivit pentru atragerea cetățenilor și a tineretului la o viață cât mai mistică, pentru a-i sustrage de la viața culturală organizată de regim și de la viața politică și m-am folosit de ea în acest sens, până la data când am fost arestat" (id., 87).

Părintele va continua și legăturile sale cu conducătorii Oastei Domnului, anume cu Traian Dorz și Pop Alexandru. Acesta din urmă va devia mai târziu pe linia sectară a Oastei[10], în ciuda sfaturilor părintelui. Astfel, într-o scrisoare păstrată la dosar, Pop Alexandru spune: „Mă rog Domnului neîncetat să vă răsplătească din plin pentru toate povețele și sfaturile ce ni le-ați dat la timp și cari pentru mine au fost de un real folos." Întrebat de securiști, părintele explică: „Pop Alexandru și-a desfășurat mult timp activitatea în cadrul grupei Oastei Domnului ce frecventa Biserica din Deal, unde eu serveam ca preot, și acolo am dezbătut la adunări multe probleme privind dogmele acestei asociații și activitatea ei, printre altele sfătuindu-l ca membrii asociației să-și desfășoare adunările și să-și facă programul pe cât posibil în biserici, lucru cu care el a fost de acord" (id., 86). Iar despre Traian Dorz avem următoarea declarație, din care se vede și lupta pe care acesta a dus-o pentru legalizarea Oastei: „În primăvara anului 1958 m-am întâlnit cu Dorz Traian în fața catedralei din Cluj și cu acea ocazie mi-a comunicat că toate tratativele pe care le-a dus cu Patriarhia și cu Departamentul Cultelor au eșuat, întrucât Patriarhia nu este de acord cu punctele lor de vedere privind funcționarea legală a *Oastei Domnului* și de aceea va trebui de

[9] Aceste expresii, cât și altele ca „sustragerea oamenilor de la viața culturală și politică organizată de regim", se găsesc identic în toate declarațiile, atât ale părintelui cât și ale celorlalți martori. Aceasta ne dă o imagine foarte sugestivă despre modul în care au fost luate declarațiile. E demn de remarcat că acest ton se găsește cu precădere la un singur anchetator, maj. C. G., schimbându-se complet odată cu schimbarea anchetatorului.

[10] Traian, V. Dorz, *Hristos – mărturia mea*, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2005.

acum înainte să fim foarte atenți, să nu mai ținem nici un fel de adunări deschise" (id., 82-83).

Legăturile cu Mănăstirea Vladimirești

Un aspect interesant și inedit din viața părintelui Florea îl constituie legătura sa cu Mănăstirea Vladimirești. Fenomenul de la Vladimirești, care stârnește până azi controverse, își așteaptă încă un cercetător obiectiv și competent[11]. În orice caz, părintele Florea a avut legături foarte strânse cu mănăstirea, lucru dovedit din plin și de dosarele Securității. Mergând pe firul declarațiilor de la anchetă ale părintelui, cât și pe unele note informative, vom încerca să rezumăm aceste legături.

În perioada 1942-1946, Silviu Iovan (viitorul părinte Ioan) l-a avut ca profesor la Academia Teologică din Cluj pe părintele Florea, timp în care între cei doi s-a legat o strânsă prietenie, bazată pe respect reciproc, ce va continua întreaga viață. Ajuns apoi duhovnic al Mănăstirii Vladimirești, părintele Ioan îi face o vizită părintelui Florea în anul 1950, invitându-l la mănăstire. Pentru prima dată părintele Florea ajunge acolo în iunie 1950, rămânând câteva zile. Se leagă de mănăstire, astfel că în perioada următoare vor urma mai multe vizite. Pe lângă Maica Veronica, se împrietenește cu diferite maici, printre care și Maica Teodosia Lațcu și Maica Mihaela Iordache[12]. În toamna

[11] Nu este aici locul pentru o analiză a fenomenului.Vom spune însă că, în ciuda certelor devieri de mai târziu, acesta a avut, mai ales în prima fază, și aspecte pozitive. Nu poate fi trecută cu vederea vehementa luptă anti-comunistă, faptul că – în plină persecuție ateist-bolșevică – mănăstirea atrăgea săptămânal mii de credincioși, că era cea mai puternică obște monahală din țară, din care făceau parte și personalități marcante, precum cunoscuta poetă Teodosia Zorica Lațcu sau maica Mihaela Iordache, moartă martiric în închisoarea de la Miercurea Ciuc. Într-adevăr, nu se poate trece nici peste marea cantitate de jertfă pe care au dat-o părintele Ioan Iovan și multe dintre maici în închisorile comuniste, toate lucruri care dovedesc că, cel puțin în parte, fenomenul avea și rădăcini sănătoase duhovnicești. Despre aceste lucruri, a se vedea și Preot Ioan Iovan, *A fost frumos la Gherla!*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2008.

[12] La anchetă, securiștii se vor interesa anume asupra legăturilor dintre părintele și aceste maici. La percheziția de la arestare, părintelui îi vor fi găsite mai multe poezii ale Zoricăi Lațcu, unele cu conținut vădit anti-comunist. De asemenea, mai multe note informative vorbesc despre prietenia dintre el și Maica Mihaela Iordache.

anului 1950 petrece trei săptămâni la mănăstire, participând la slujbe și ținând predici.

În toamna anului 1953, proaspăt eliberat din închisoare, va merge la mănăstire împreună cu soția sa, cei doi hotărând de comun acord să se despartă pentru ca părintele Florea să poată rămâne la Vladimirești. „Eu cu mare bucurie am fost de acord cu aceasta," mărturisește la anchetă părintele, „și am făcut imediat cerere către Episcopia din Galați ca să fiu primit ca duhovnic, însă cererea mi-a fost respinsă și astfel am fost nevoit să mă reîntorc acasă, rămânând însă foarte atașat mișcării mistice ce luase naștere la Vladimirești și fiind hotărât să ajung până la urmă preot acolo" (id., 109). Pentru a putea dovedi că este monah, va face o cerere de închinoviere la Mănăstirea Rohia. În ianuarie 1954,îmbolnăvindu-se părintele Ioan, părintele Florea este chemat la Vladimirești pentru a-l suplini. Ajuns acolo trimite o nouă cerere, de astă dată Episcopului Antim al Buzăului, pentru a fi primit ca duhovnic. Se lovește însă din nou de refuz, astfel că în martie 1954 este nevoit să se întoarcă la Suciu. Rămâne însă legat de mănăstire și își ia chiar sarcina de a răspândi „lucrarea de la Vladimirești", adică – în limbaj securistic – „metodele de activitate de acolo, care erau menite […] să cuprindă mase cât mai mari, care să fie educate în spiritul de sacrificiu și de fanatism mistic, în spirit naționalist și anti-ateu, deci împotriva ideologiei comuniste" (id., 111). În acest sens îl duce la Vladimirești pe starețul de atunci al mănăstirii Rohia, părintele Iustinian Chira.

În februarie 1955 are loc o nouă vizită la mănăstire. Părintele Ioan tocmai compusese memoriul său către Sfântul Sinod, „un fel de rechizitoriu împotriva episcopilor, în care îi acuza că *au vândut Biserica și pe sine comuniștilor*" (id., 112). Părintele Florea va contribui la redactarea și răspândirea memoriului, ducând el însuși exemplarul pentru Episcopul Nicolae Colan din Cluj. După arestarea Părintelui Ioan Iovan și risipirea mănăstirii, Părintele Florea rămâne unul dintre puținii – dacă nu chiar singurul – clerici care susține și sprijină obștea de la Vladimirești. Întrebat de securiști despre rolul său în obște, el va răspunde: „Întrucât am fost la mănăstirea Vladimirești unde am oficiat Liturghii, afirmându-mă ca un duhovnic al personalului de acolo, și ținând cont că am fost profesor la universitate numitului Iovan Silviu, eu eram privit de elementele dușmănoase regimului de acolo ca un

părinte sufletesc, și de altfel în scrisorile ce mi le-au trimis de multe ori m-au numit *Părintele nostru*[13]și mai ales după închiderea mănăstirii, multe din fostele călugărițe de acolo îmi cereau verbal și prin scrisori sprijin moral, îndrumări, sfaturi și cuvinte de încurajare, considerându-mă un adevărat conducător moral al lor. Eu în acest sens le-am satisfăcut cerințele, încurajându-le pentru a-și menține poziția fanatică față de organele de stat" (id., 112-113). La poziția sa de conducător moral a contribuit și o scrisoare pe care părintele Ioan a izbutit să o trimită din închisoare, prin care îl numea pe părintele Florea duhovnic al maicilor până la ieșirea sa din închisoare.

După arestarea părintelui Ioan și a unora dintre maici, părintele Florea va face un gest mișcător, traducând o scurtă scriere a Sf. Ioan Gură de Aur – o adevărată perlă patristică – intitulată „Către episcopii, preoții și diaconii aruncați în temniță pentru evlavia lor." Va multiplica această scriere și va căuta să o răspândească printre maicile risipite, încercând chiar să o facă să ajungă în închisoare la părintele Ioan și la celelalte maici. Bineînțeles, scrisoarea – prezentă la dosar – va constitui în ochii securiștilor o adevărată „circulară", prin care se urmărea „fanatizarea elementelor ce eventual vor fi arestate și trezirea urii contra organelor represive ale statului democrat popular" (id., 98). Pe lângă această scrisoare, părintele a căutat să sprijine obștea risipită pe orice altă cale: „În discuțiile ce le-am purtat i-am părtinit, am căutat să popularizez exemplul lor ca demn de urmat și am acuzat organele de stat că în mod nedrept i-au arestat, numai pentru credința lor, căutând să creez nemulțumiri și rezistență" (id., 113).

O foarte interesantă notă informativă din închisoare, dată la 17 aprilie 1955, surprinde excelent legăturile dintre părintele Florea și Mănăstirea Vladimirești. Vorbește părintele Ioan Iovan: „Preotul Mureșanu este un mare naționalist, un luptător hotărât și curajos; cu toate că a fost și el închis cca. 1 an jumătate în închisoare, nu s-a speriat și nici nu s-a schimbat, ba din contră, a ieșit mai întărit. A fost singurul preot de acord cu acțiunea noastră, a celor de la Vladimirești, și ne-a încurajat; mai târziu a luat și el parte la acțiunea noastră. O lună și jumătate cât am fost eu bolnav, m-a înlocuit la slujbele de la bise-

[13] În dosarul părintelui se păstrează mai multe scrisori de la diferite maici de la Vladimirești, printre care și două scrisori de la Maica Veronica. În ele se simte un ton foarte afectuos și filial.

rica mănăstirii. Predicile sale la Vladimirești au fost tot atât de hotărâte și de curajoase ca și ale mele; pentru aceasta s-a pus în conflict cu arhiereii noștri, cu care a avut discuții și pe care i-a înfruntat. Noi, cei de la Vladimirești, ne hotărâsem să-l aducem la Vladimirești; în intenția lui era să se călugărească, cu asentimentul soției sale. Preotul Mureșanu este ardelean; are stofă de conducător; mi-a fost profesor; îl cunosc bine. Ca și preotul Mureșanu, soția sa este o înfocată naționalistă. Înaintea soțului a fost și ea arestată și trimisă la canal, a ieșit din închisoare mai întărită. […] Preotul Mureșanu mi-a dat materialul necesar la întocmirea memoriului în legătură cu canalul, cu morții de acolo care se înmormântau fără preoți, mi-a povestit despre ororile de la canal; de altfel, preotul Mureșanu a fost de acord cu memoriul în totalitatea lui. […] După eliberarea din închisoare, preotului Mureșanu nu i s-a mai dat parohie în Cluj, fiind naționalist înfocat și cu priză serioasă în massa românilor de acolo, a fost îndepărtat dându-i-se o parohie la țară" (I235975/1, 153-154).

Pelerinajele la mănăstiri

Printre acuzațiile aduse părintelui a fost și aceea că, în perioada cât a slujit la Suciu, a făcut împreună cu credincioșii mai multe pelerinaje la mănăstiri, urmărind – evident! – „să contracareze colectivizarea agriculturii prin sustragerea oamenilor de la muncile agricole," cât și să pregătească terenul pentru întemeierea unui „schit ilegal". Cel puțin această a doua acuzație e adevărată, cum vom vedea îndată. O descriere a pelerinajelor sale se păstrează la dosar, sub forma unei scrisori – cu data de 6 aprilie 1958 – pe care părintele Florea a adresat-o episcopului Nicolae Colan, căutând să-l convingă de necesitatea întemeierii schitului din Breaza. Iată câteva fragmente: „Din toamna anului 1953 și până în toamna anului 1957 am făcut 15 pelerinaje pe la mănăstiri cu grupuri de credincioși din Suciu de Sus, variind între 10 și 400. Unii dintre ei au avut prilejul să viziteze cele mai importante vetre mănăstirești din țară, de la Putna la Curtea de Argeș și de la Moiseii Maramureșului și Bixadul Oașului la Cernica Sfântului Calinic. Credincioșii și-au plecat genunchii în fața sfintelor moaște ale tuturor sfinților din țară, afară de Sf. Grigorie Decapolitul, singurul care-i mai așteaptă. [Pelerinajele] le-au pus inima în contact direct

cu comoara sufletului străbun ce arde neadormit în vetrele sfintelor mănăstiri și le-a trezit nostalgia după vetrele mănăstirilor transilvane arse de pizmași, dar a căror amintire mai fumegă în legendele locale și în toponimii" (id., 279).

Întemeierea schitului de la Breaza

În timpul primei sale detenții la Canal părintele hotărăște ca, după eliberare, să întemeieze un schit cu viață de obște. Ajuns la Suciu, va găsi prilejul potrivit pentru a-și împlini hotărârea. Astfel, încă din primele note informative de după eliberarea sa pot fi văzute demersurile pe care le-a făcut pentru aceasta. Mai întâi găsește la Suciu, într-un cătun aflat la ieșirea din sat, numit Breaza, un loc potrivit pentru mănăstire. Se îndreaptă apoi spre Mănăstirea Vladimirești, cerând ajutorul Părintelui Ioan Iovan și al Maicii Veronica. În timpul vizitelor la mănăstire din anii 1953-1954 se sfătuiește cu cei doi în privința întemeierii schitului, deoarece dorea ca noul așezământ să fie în duhul și după modelul Mănăstirii de la Vladimirești. Pe lângă îndrumări și încurajări, părintele Florea va primi și un însemnat ajutor material. În anul 1954, sub înrâurirea lui, două tinere din Suciu – Pop Ludovica și Marchiș Ioana – hotărăsc să îmbrățișeze viața călugărească, închinoviindu-se la Vladimirești. Gândul părintelui era ca ele să se formeze acolo în viața monahală, urmând ca apoi să se întoarcă la Breazapentru a forma noua obște. Acest gând nu s-a mai împlinit datorită desființării mănăstirii în 1955. Cele două surori s-au întors la Suciu ca viețuitoare de mănăstire, în schitul din Breaza, rămânând astfel în ciuda presiunilor organelor de stat, care le acuzau de port ilegal de uniformă.

În toamna anului 1954 părintele cumpără un pământ la Breaza și material de construcție. În același timp, prin cuvântările sale, dar și prin pelerinajele la mănăstiri, el îi va pregăti pe credincioși pentru întemeierea schitului.De aceea, atunci când, în mai 1955, face apel în rândul sătenilor pentru a ajuta la construcție, mulți vor răspunde cu entuziasm. Lucrările au început la 13 mai și au durat până la 13 iunie – exact o lună! –, timp în care schitul a fost înălțat. „În afara muncii fizice," va declara părintele la anchetă, „zilnic, dimineața, la amiază și seara făceam rugăciunea în comun, le citeam din diferite cărți mistice

și cântam în comun cântări ale *Oastei Domnului*. Prin aceste metode de propagandă mistică am reușit să mobilizez un număr atât de însemnat de oameni" (id., 91).

În perioada ce a urmat, mai mulți săteni au făcut o serie de donații – mai ales loturi de pământ – față de schit. O familie și-a donat întreaga avere. Actele de donație, păstrate la dosar, au fost compuse de părintele Florea după modelul vechilor danii mănăstirești și sunt de o mare frumusețe. Bineînțeles, securiștii au reușit să găsească și în ele aluzii de împotrivire față de regim. Aceste acte de donație, împreună cu cererea de aprobare a schitului, părintele le va trimite Episcopiei din Cluj în primăvara anului 1958. Pentru a-și motiva hotărârea întemeierii schitului – pentru care nu avea nici aprobare legală și nici încuviințarea episcopului – el va pune noul așezământ sub semnul împlinirii a zece ani de la reîntregirea Bisericii ardelene, prin revenirea greco-catolicilor la Ortodoxie. Acest schit nu făcea altceva decât să întărească unitatea bisericească, mai ales într-o fostă parohie greco-catolică, motiv pentru care părintele a intitulat noul așezământ „Schitul Reîntregirii". Spicuim dintr-unact de donație: „Noi, mai jos subscrișii, din parohia Suciul de Sus, foști greco-catolici, acum reveniți la legea strămoșească creștină ortodoxă, întru cinstea jubileului de 10 ani de la Reîntregirea bisericească a românilor din Transilvania, donăm Sfintei Episcopii a Clujului din pământurile noastre […]. Această donație să fie socotită ca o pecete stătătoare a istoricului act al reîntregirii, încredințați fiind că întărirea și nezdruncinata ei dăinuire are neapărată trebuință de Mănăstirile și schiturile de care sufletul românilor din Transilvania a fost văduvit prin dărâmarea și arderea celor peste 150 de mănăstiri și schituri la anul 1762 de către puterea imperialismului habsburgic, vrăjmaș poporului." (id., 270) Există, de asemenea, și un act de donație semnat de părintele Florea, prin care dona întregul schit Episcopiei din Cluj. Scrie el: „Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Treimea cea întru tot sfântă și preamărită, să facă din acest schit vatră de lumină și de mântuire pentru neamul meu românesc așezat în aceste părți ale Țibleșului, milostivindu-se și spre mine păcătosul cu dar de mântuire. Primește, Doamne, jertfa ce s-a adus. Căci Tu, Doamne, ne-ai dat această țară frumoasă, pe care Maica Fiului Tău și Mântuitorului nostru și-a ales-o să-i fie Grădină. Ție să cuvine să Ți-o închinăm și Ție să-Ți ridicăm altare în

toate văile ei fermecător de frumoase. Și fă Doamne ca să răsară iar pe plaiurile Transilvaniei schiturile și mănăstirile care i-au fost odinioară podoabă, iar neamului cetăți de apărare și mântuire a sufletului. Dezbinarea le-a dărâmat. Acum suntem iarăși una. Cheamă-le la viață, Părinte Atotputernice și Bun" (id., 275).

În ciuda tuturor eforturilor, cererea de legalizare a schitului a rămas fără răspuns. Cu cunoscuta sa perseverență, părintele nu s-a lăsat abătut. Aîncercat chiar o altă soluție, aceea de a dona schitul mănăstirii Arad-Gai, care urma să-l folosească drept casă de odihnă. Oricum, în a doua zi de Rusalii a anului 1958, la 11 iunie, desărbătoarea Sfintei Treimi, părintele va sfinți schitul fără să fi primit un răspuns de la episcopie, în prezența a peste 2000 de credincioși, „promițând celor prezenți că în anul acesta va face sfințire de mănăstire chiar cu episcopul, în ciuda tuturor" (I235975/1, 90). Nu va mai apuca însă, pentru că la două săptămâni va fi arestat.

De altfel, trebuie spus că întreaga afacere cu întemeierea schitului a fost ceea ce i-a iritat pe securiști cel mai mult. Nu se putea ca în plină perioadă de colectivizare a agriculturii, un sat întreg să lucreze pentru întemeierea unui „locaș de misticism" și să doneze terenuri unui „dușman al regimului de democrație populară." Mereu și mereu revin acuzațiile că i-a sustras pe oameni de la muncă – „membri GAC", „membri de întovărășire" – și că a căutat să-și facă o gospodărie cât mai întinsă, „aducând daune și greutăți muncii de colectivizare a agriculturii" (P695/1, 94). De aceea, credem că tocmai întemeierea acestui schit a pecetluit soarta părintelui Florea.

Arestarea. Memoriul sătenilor. Procesul, condamnarea și moartea părintelui

Conform datelor aflate în dosare, arestarea părintelui a avut loc în seara zilei de 26 iunie 1958, la orele 22.00. Primele interogatorii, la Securitatea din Baia Mare, au început chiar a doua zi, ancheta durând 11 luni de zile. În sat, arestarea părintelui a pricinuit o mare tulburare. Circulau multe zvonuri, printre care și faptul că părintele fusese dus la Episcopie la Cluj, pentru a fi mutat în altă parohie. Astfel apare între săteni gândul de a trimite un memoriu Episcopiei, în care să ceară retrimiterea părintelui în parohie. Până la urmă, sar-

cina redactării memoriului a căzut asupra unui tânăr seminarist, în vârstă de 19 ani, Gavril Burzo, ucenic apropiat al părintelui, care se afla în vacanță în Suciu. În seara zilei de 17 august 1958, după vecernie, în casa lui Ioan Chindriș (bunicul lui Burzo) s-au strâns mai mulți săteni și, sub îndrumarea lor, tânărula scris memoriul. Vestea s-a răspândit și mai mulți credincioși au trecut pe la casa lui Chindriș pentru a-l semna. Apoi s-au format trei echipe de câte doi oameni care au mers prin sat pentru a strânge semnături. În total, 454 de săteni au semnat memoriul, arătând de câtă dragoste și respect se bucura părintele între suceni.

În memoriu, după ce își arată mai întâibucuria pentru trecerea lor la Ortodoxie, credincioșii își exprimă mulțumirea față de prezența părintelui Florea între ei: „Tot atât de mulțumitori suntem și față de conducerea bisericească că ne-a trimis aici pe preotul Florea Mureșanu, prin a cărui cultură, hărnicie și jertfă am ajuns să înțelegem superioritatea credinței noastre ortodoxe." Apoi, sătenii încearcă să dovedească nevinovăția părintelui, amenințând chiar că, în cazul în care cererea lor nu va fi ascultată, vor trece cu toții la sectari: „Timp de 5 ani cât a stat în mijlocul nostru, noi nu l-am fi putut considera că ar fi contra stăpânirii noastre, ci din contră a participat cu poporul la orice sarcină propusă de organele locale, aceasta întărind-o de mai multe ori în predici prin cuvintele Sfintei Scripturi: *Dați Cezarului ce e al Cezarului și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu*. […] Noi nu știm cauza evenimentelor petrecute cu Sfinția lui, găsindu-l nevinovat în toate. De aceea cu onoare vă rugăm să ne eliberați pe Părintele Florea Mureșanu, trimițându-l din nou în parohia noastră ca să ne păstorească mai departe; că dacă nu, noi, după cum de bună voie am trecut la credința strămoșească ortodoxă, așa, de bună voie vom trece cu toții la pocăiți" (id., 358-359).

Bineînțeles, memoriul nu a putut rămâne fără consecințe. În ziua de 23 septembrie, Gavril Burzo, Gavrilă Ciceu (paracliserul bisericii din sat) și Ioan Chindriș au fost arestați. Ioan Chindriș nici măcar nu fusese prezent în timpul redactării memoriului. Cei trei vor fi judecați și condamnați împreună cu părintele, ancheta lor desfășurându-se după aceleași tipare ca și a lui. De pildă, dacă primele declarații ale lui Gavril Burzo au un caracter mai firesc, odată cu intrarea în acțiune a anchetatorului C. G. tonul se schimbă radical. Într-o clasică mos-

tră de logică securistă, auto-incriminarea lui Gavril Burzo sună cam așa: „Prin acest memoriu, în mod nejust şi nedrept i-am luat apărarea arestatului Mureşan Florian, susținând că ar fi nevinovat, cerând eliberarea lui şi astfel implicit calomniind organele care l-au arestat" (id., 341). Comentariile sunt de prisos.

Procesul – bineînțeles o parodie – a avut loc în data de 8 aprilie 1959, iar sentința a fost pronunțată pe 17 aprilie. Părintele a fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică pentru „crima de uneltire contra ordinei sociale prin agitație". Pentru aceeași vină, Burzo Gavril a fost condamnat la 6 ani[14], Ciceu Gavrilă la 4 ani, iar Chindriș Ioan la 3 ani de închisoare (cf. id., 504).

Din păcate, despre viața în detenție a părintelui nu știm mai nimic. Dosarul lui de penitenciar (P695/5) cuprinde doar 15 file. În cursul anului 1959, părintele a trecut prin închisorile de la Baia Mare, Satu Mare, Cluj și Gherla, ajungând în același an la Aiud, unde a și murit. Un lucru important care se clarifică din dosar este data morții părintelui:aceasta este 4 ianuarie 1963, iar nu 1961 cum se credea până acum. Aceasta este limpede dovedit de mai multe documente din cadrul dosarului, precum certificatul de deces (f. 5), referatul medical (f. 4) și procesul verbal de înhumare (f. 2). În referatul medical se arată că părintele se îmbolnăvise din luna ianuarie 1962 de ciroză hepatică, fiind internat la spitalul penitenciarului în martie 1962. S-a propus inclusiv o operație, însă starea lui de slăbire nu a permis aceasta. Tratamentul (?) nu a dat roade și, „în dimineața zilei de 04.01.1963, starea generală se prăbușește fulgerător și se sucombă la orele 08.00". Părintele avea 55 de ani.

Concluzie

Întreaga viață a părintelui Florea s-a desfășurat pe două coordonate esențiale: pe de o parte cea a dragostei față de Dumnezeu și față de valorile creștine, și pe de alta cea a dragostei față de neamul său românesc. De aici a luat naștere atitudinea sa anti-comunistă, deoarece el percepea comunismul ca pe o amenințare directă la adresa

[14] După eliberare, Gavril Burzo va îmbrățișa viața monahală și va ajunge preot chiar în satul natal. În anul 1990 va face demersurile pentru redeschiderea Schitului „Sfintei Treimi" de la Breaza, devenindu-i – până azi – duhovnic.

celor două valori care însuflețeau viața sa. Această atitudine nu avea atât un substrat politic[15], cât unul teologic și spiritual. El se împotrivea unei ideologii militant atee, care urmărea să dezrădăcineze credința în Dumnezeu din sufletul omului și să distrugă bazele societății tradițional-creștine românești. Acest lucru poate fi văzut și din chiar ultima declarație dată de părintele la anchetă: „În concluzie: față de pericolul pe care-l prezenta[16] mişcarea muncitorească internațională şi comunismul față de Biserică şi religie, o bună parte din activitatea mea mi-am închinat-o luptei împotriva ideologiei comuniste, a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaționale din România, deoarece aceasta era convingerea mea" (P695/1, 121). Astfel, așa-numita „activitate dușmănoasă" pe care Securiștii i-o imputau părintelui că o desfășura „sub masca" religiei, nu era propriu-zis „sub masca", ci *în numele* religiei, *în numele* credinței în Dumnezeu. Prin sine, prin însăși firea ei, credința în Dumnezeu se împotrivește comunismului (și invers).

Atitudinea și lupta anti-comunistă a părintelui poate fi urmărită încă din primii ani ai vieții sale, din timpul perioadei interbelice, ea continuând cu consecvență și perseverență și după înstăpânirea comunismului în România. Din dosarele Securității reiese că pentru această atitudine a sa, părintele a fost urmărit, prigonit, îndepărtat din zonele de influență ale societății și până la urmă arestat. Această atitudine a sa a dus, în cele din urmă, la moartea sa martirică din închisoarea de la Aiud, la 4 ianuarie 1963. De aceea considerăm că părintele Florea Mureșan poate fi socotit fără șovăială drept un mărturisitor al dreptei credinței în Hristos împotriva materialismului ateu comunist și un erou al neamului românesc.

Veșnică să-i fie pomenirea!

---

[15] Deși, în treacăt fie spus, politica nu ar trebui demonizată și exclusă atât de dualist din sfera de preocupări a creștinului. Un creștin, și prin urmare și un preot, *poate* și chiar *trebuie* să facă politică. Politica lui Hristos.

[16] Aici, securiștii au tăiat, scriind deasupra „eu am apreciat că-l prezenta".

EPISCOPUL JUSTINIAN TECULESCU, *„FALA PAROHIEI NOASTRE"* PRIMUL EPISCOP AL ARMATEI ROMÂNE ŞI EPISCOP DE CETATEA ALBĂ-ISMAIL

LUMINIȚA GRAURE-CORNEA

Dintr-un proces-verbal al Consiliului parohial din localitatea Voinești-Covasna, datat 25 septembrie 1927, scris de preotul Er. Ticuşan, aflăm că preotul Gheorghe Jurebiță, nepot al Episcopului Justinian Teculescu și secretar al său, a donat bisericii un rând complet de veşminte preoțeşti *„pentru Sfânta noastră biserică, întru pomenirea răposatei sale soții Florența şi a moşilor săi Matei şi Paraschiva*." Consiliul parohial, luând act *„de această mărinimoasă faptă a bravului fiu al parohiei noastre, îi transmite cele mai profunde mulțămiri şi roagă pe Atotputernicul Dumnezeu să odihnească cu drepții pe iubiții săi trecuți la veşnicie, iar Cucerniciei Sale să-i dea viață lungă şi rodnică, spre binele bisericii, alăturea de Preasfințitul nostru Episcop Justinian,* ***fala parohiei noastre****, din sufletul cald al căruia şi dânsul a primit atâta căldură*." Cine a fost Episcopul Justinian Teculescu?

Episcopul Iustinian Teculescu face parte din pleiada ierarhilor născuți pe meleagurile Eparhiei Covasnei şi Harghitei, alături de încă două mari personalități ecleziastice, patriarhul Miron Cristea (Toplița, jud. Harghita) şi mitropolitul Nicolae Colan (Araci, jud. Covasna).

Ioan Teculescu (numele de botez al Episcopului) a văzut prima dată lumina zilei la 1 noiembrie 1865 în Covasna –Voineşti. Are părinți pe mocanii oieri Matei Teacă şi Paraschiva, născută Popică. Familia, binecuvântată de Dumnezeu cu zece copii, a avut greutăți materiale, care n-ar fi permis părinților să-şi trimită copilul la studii. Şansa viitorului episcop a venit dinspre Buzău şi Predeal, unde avea doi unchi

providențiali, care au constituit pentru tânărul Ioan Teculescu două aripi cu ajutorul cărora a „zburat" spre învățătură, spre lume. Cei doi unchi, arhimandritul Gherasim, fost stareț al Mănăstirii Predeal, şi protosingherul Athanasie, de la Episcopia Buzăului, au intuit de timpuriu însuşirile fizice, intelectuale şi calitățile morale extraordinare ale nepotului lor. De o purtare de grijă deosebită s-a bucurat din partea arhimandritului Gherasim, care-l ajută pe Ioan Teculescu să-şi continuie învățătura la Braşov, unde termină studiile *Liceului „Andrei Şaguna"*, luându-şi bacalaureatul în 1885. Într-un tablou al clasei a treia de liceu, eminentul elev Ioan Teculescu apare în fața colegilor (de care era mult iubit) îmbrăcat în straiele lui româneşti. Ceilalți erau îmbrăcați în uniformă[1]. N-a avut bani să-şi cumpere uniformă sau a preferat hainele româneşti?

Fiind crescut într-un climat de adâncă evlavie, alegerea profesiei n-a pus niciun fel de probleme. Tânărul Ioan Teculescu a optat pentru vocația care-l atrăgea ca un magnet, aceea de dascăl şi preot, profesii îngemănate. Urmează cursurile Institutului Teologic-Pedagogic „Andreian" din Sibiu, între 1885-1888[2]. Pentru silința depusă şi pentru inteligența dovedită în timpul studiilor teologice, Consistoriul Arhidiecezan i-a votat o bursă de studii în străinătate. Motive hotărâtoare (părinții nu-l puteau ajuta, arhimandritul Gherasim decedase, bursa primită nu era suficientă) îl determină să renunțe la bursă şi la studiile de specializare în străinătate. Începe cariera de învățător în comuna Râşnov – Braşov, la 24 ani. Se căsătoreşte cu Eliza, fiica preotului Iosif Comănescu din Codlea, care în 1910 (după zece ani de convieţuire) se stinge din viață. Rămâne văduv cu şapte copii, patru fete şi trei băieți, cu vârste cuprinse între 1 şi 16 ani.

După căsătorie, este hirotonisit întru preot pe seama parohiei unde a fost învățător. Este preot în Râşnov (10 ani) până în 1901, un deceniu de slujire cu dăruire, în care păstorul „*sufletul şi-a pus pentru turma sa*". După trei ani de dăscălie şi un deceniu de preoție la Râşnov, urmează 22 de ani petrecuți în scaunul de protopop al Alba Iuliei (1901 - 1922). Rămânând văduv, se călugăreşte la Mănăstirea

[1] Pr. Iosif Rusu, *Episcopul Justinian Teculescu* în *Îndrumător pastoral*, I, Alba Iulia, 1977, p. 253.
[2] Cf. E. R. Roşca, *Monografia Seminarului Teologic Pedagogian „Andreian al arhidiecezei gr. ort. din Transilvania*, Sibiu, 1911, p. 158.

Hodoş-Bodrog sub numele de Justinian. Este hirotonit arhiereu la 18 martie 1923 şi instalat ca Episcop în scaunul nou înfiinţatei Episcopii a Armatei Române cu sediul la Alba Iulia, în aprilie 1923.

Ca episcop al Armatei, va păstori doar 18 luni (aprilie 1923-dec. 1924). Interese superioare temeinice ale bisericii determină mutarea lui în scaunul de Episcop al Cetăţii Albe-Ismail; a fost ales la 17 decembrie şi instalat la 21 decembrie 1924. În acest colţ de pământ românesc, păstoreşte şapte ani şi şapte luni. Se îmbolnăveşte (cancer la ficat) şi moare la Braşov, în 16 iulie 1932, fiind înmormântat lângă biserica din Voineşti-Covasna, aşa cum şi-a dorit.

În cei 22 de ani, cât timp a fost protopop la Alba Iulia, Ioan Teculescu reuşeşte să fie cel mai distins şi cel mai activ dintre toţi protopopii Mitropoliei Ardealului, precum şi *„unul dintre cei mai însufleţiţi luptători şi apărători ai românismului"*[3].

A dezvoltat o activitate excepţional de bogată şi de vrednică pe tărâm bisericesc, şcolar şi naţional. Călătorea de obicei călare prin cele 46 de comune ale protopopiatului său, îndemnând şi stăruind, fără încetare şi fără osteneală, să se repare şi să se zidească din nou şcoli şi biserici. Participa apoi la sfinţirea acestor lăcaşuri de credinţă şi de lumină, la serbările ce urmau. Acestea erau ocazii de luminare, de înfierbântare şi de oţelire a sufletului păstorilor săi, pentru lupta de rezistenţă dârză, *„în care poporul românesc era angajat de politica de maghiarizare cu orice preţ şi prin orice mijloace, pe care statul maghiar o practică cu sistem şi perseverenţă demonică„*[4]. Protopopul Bălgradului devine *„unul din acei preoţi cu crucea-n frunte„* cântaţi de Andrei Mureşanu în poezia sa *Un răsunet*, devenit imn naţional al României de astăzi. Crescuse atât de mult în respectul şi dragostea poporului pe care-l păstorea, *„încât la un semn al său, schimbând crucea în sabie, ar fi putut dispune cum vroia de populaţia celor 46 de sate, pe care reuşise s-o captiveze şi s-o stăpânească cu puterea de foc a cuvântului său cald şi sincer"*[5].

Acest prestigiu explică faptul că la intrarea României în primul război mondial şi înaintarea armatelor române în Ardeal, în vara anului

---

[3] George Jurebiţă, *Buletinul Episcopiei Cetăţii Albe-Ismail*, nr. 8, an IX, august 1932, p. 4.

[4] *Ibidem*, p. 5.

[5] *Ibidem*, p. 6.

1916, protopopul Teculescu nu a fost ridicat de autoritățile maghiare, cum s-a întâmplat cu intelectualii din Ardeal (mai ales preoți). A rămas neatins în aparență, deoarece nu i s-a permis să părăsească orașul, trebuia să se prezinte zilnic dimineața și seara la Prefectura Poliției orașului. Mai mult, i se desemnase stâlpul de felinar din piața orașului, de care urma să fie spânzurat, îndată ce populația de la munte s-ar fi mișcat și răsculat în contra stăpânirii maghiare.

Autoritățile administrative avuseseră grijă să facă cunoscut tuturor locuitorilor satelor amenințarea ce cădea asupra protopopului.

Marile evenimente din toamna anului 1918 schimbă situația. Protopopul Teculescu este ales preşedinte al Consiliului Național care a organizat Adunarea Națională a românilor de la 1 Decembrie 1918, proclamând Unirea Ardealului cu patria-mamă.

Ca primul episcop al armatei, Justinian Teculescu a întocmit Regulamentul de funcționare a clerului militar, a organizat și prezidat primele examene pentru recrutarea preoților militari. Muncind cu dragoste și simțul datoriei, a pus bazele organizării noii instituții. Episcopului Justinian i se datorează și organizarea aducerii de la Mărăşeşti şi reînhumarea în *Parcul Carol* din Bucureşti, a rămăşițelor pământeşti ale Eroului Necunoscut, în 1924, fapt ce a produs un emoționant efect în sufletele militarilor și în sufletul țării[6].

În calitate de episcop militar, la Alba Iulia, Justinian Teculescu era „*sfetnic al tronului, prieten devotat al conducătorilor Armatei Române, părinte bun şi blând al soldatului român, care a ştiut totdeauna să împartă din sufletul său plin de dragoste de neam întru atingerea idealului conturat în sufletul său încă din fragedă copilărie*”[7].

În scaunul Eparhiei Cetății-Albe și Ismailului, din 1926 și Cahul, Justinian Teculescu a venit cu sufletul plin de dragoste, bunătate, blândețe şi înțelepciune, cu experiență şi tact, obținute în cei 60 de ani de viață şi aproape 40 de păstorire. În cuvântarea ținută la deschiderea Adunării eparhiale din Ismail, în 2 decembrie 1925, episcopul Justinian Teculescu insistă asupra normelor cuprinse în noul regulament de conducere şi administrare a Bisericii Ortodoxe Române, precizând, în final, următoarele. „*pornim acum la muncă! Începem, cu această*

---

[6] Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătuşu, *Teculeştii din neam în neam*, Editura Angvstia, Sf.Gheorghe, 2008, p. 33.

[7] *Telegraful român*, nr. 35 / 25 aprilie – 8 mai 1923.

primă Adunare a Eparhiei noastre Cetatea Alba-Ismail, a scrie o nouă şi epocală pagină în istoria bisericii noastre ortodoxe române. Să scriem frumos şi luminos pagina, atât în fond, cât şi în formă, ca să o privească cu mândrie şi satisfacție contimporanii, iar urmaşii, cetind-o, să ne binecuvânteze"[8]. Opera de consolidare a Eparhiei Cetății Albe şi Ismailului apărea în viziunea protoiereului Gheorghe-George Jurebiță, secretar eparhial și nepotul său, *„ca un monument solid şi puternic"*, iar din punct de vedere național, Biserica era *„tare, neclintită şi consolidată"*, *„puterile iadului, valurile necredinței: bolşevismul, ateismul şi feluritele secte, care se năpusteau asupra bisericii din timpul păstoriei P.S. Episcop Justinian, se sfărâmau şi se împrăştiau de tăria credinței dreptcredincioşilor, după cum valurile mării, izbindu-se de țărmurile scumpei noastre Basarabii, se risipesc şi se întorc în adâncul ei"*[9].

În cuvântul rostit la deschiderea *Facultății de Teologie* din Chişinău, după înființarea Mitropoliei Basarabiei, episcopul Justinian Teculescu afirma că *Facultatea de Teologie* este „un far luminos de credință strămoşească, care va radia lumină lină şi vie". De față era şi mitropolitul Gurie, căruia episcopul Justinian Teculescu i se adresează direct, spunându-i că se va bucura mai mult în acea *„zi prea frumoasă şi înălțătoare de suflete, când salutând şi binecuvântând pe primii absolvenți ai facultății noastre, îi vom auzi cântând voioşi şi din toată inima lor, aşa cum frații din Ardeal, de mult au învățat: Preoți cu crucea-n frunte, căci oastea e creştină./ Deviza-i libertate şi scopul ei prea sfânt. / Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină, / Decât să fim sclavi iarăşi în vechiul nost' pământ. Atunci va fi ziua cea mai mare, atunci se va încheia actul nostru de astăzi"*[10].

Activitatea Episcopului Justinian Teculescu demonstrează că pregătirea cultural-teologică a ierarhului este un lucru absolut indispensabil în desfăşurarea unei misiuni de bună calitate. Ca ierarh-cărturar din prima parte a secolului XX, îşi bazează activitatea pe credință, pentru că *„totul se clatină acolo unde lipseşte credința"*[11]. Aşa au făcut toți

---

[8] Justinian Teculescu, *Pentru neam şi pentru lege (Cuvântări şi predici)*, Ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Angvstia, Sf. Gheorghe, 2006, p. 73.

[9] George Jurebiță, *Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail*, nr. 8, an IX, august 1932, p. 11-12.

[10] Justinian Teculescu, *op. cit*., p. 67.

[11] Ioan Lăcătuşu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna şi Harghita*, Editura Grai românesc, Miercurea-Ciuc, 2003, p. 280-281.

înaintaşii săi. Ierarhii ortodocşi români au fost şi cărturari. Mai mult, putem afirma că poporul român este un popor fericit, deoarece, prin începuturile culturii lui, se află sub semnul sfinţeniei. Aceasta, pentru că primul poet român cult, care a dat culturii şi literaturii române o operă de mari dimensiuni (peste 8600 de versuri), *Psaltirea pre versuri tocmită* (1673), a fost Sfântul Ierarh Dosoftei, Mitropolitul Moldovei. Adăugăm alți mari ierarhi-cărturari: Simon Ştefan, Varlaam, Antim Ivireanul, Andrei Şaguna, Miron Cristea, Nicolae Colan… În acestă „listă " poate fi inclus şi Episcopul Justinian Teculescu, apropiindu-se de marii săi înaintaşi atât prin harul de scriitor, cât şi prin arta oratoriei.

Ca student în Teologie, colaborează la ziare şi reviste cu doine populare culese de el, cu poezii originale. Profesorul Mircea Păcuraru, în cartea sa *200 de ani de învățământ teologic la Sibiu: 1786-1986* (1987), notează că Imnul festiv al Seminarului „Andrei Şaguna", decretat ca imn oficial al Institutului, a fost alcătuit de protopopul Ioan Teculescu (în anul universitar 1911-1912, cu ocazia serbărilor prilejuite de aniversarea centenarului seminarului) şi pus pe note de profesorul Timotei Popovici.

O perioadă lungă (1902-1923), protopopul Ioan Teculescu a fost preşedintele Despărțământului Alba Iulia al Astrei. Ziarul „*Patria*", din 20 iulie 1918, făcând referire la activitatea culturală a protopopului Teculescu, dinainte de Unire, nota: „*Era în fruntea tuturor mişcărilor național-culturale ardelene. De la congresele Astrei nu lipsea niciodată, iar la aceste congrese lua întotdeauna cuvântul, făcând propuneri bune, propuneri care se prefăceau totdeauna în hotărâri*"[12].

În 1931, „*din îndemnul altora*", cum mărturiseşte în *Precuvântare*, Episcopul Justinian Teculescu adună, de prin reviste şi ziare, unele din cuvântările şi predicile rostite în cursul activității sale pastorale, ca preot în Râşnov, ca protoiereu în Alba Iulia şi ca Episcop al Armatei şi al Eparhiei Cetatea Albă-Ismail. Aşa alcătuieşte volumul *Pentru neam şi pentru lege*, apărut la Sighişoara, la tipografia Miron Neagu. Autorul dedică volumul „*preoțimii mele din Eparhia Cetatea Albă-Ismail*".

Aşa cum arată subtitlul, cartea cuprinde cuvântări şi predici. Cele 24 de cuvântări sunt ocazionate de adunările preoțeşti ținute la

[12] Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătuşu, *op. cit.*, p. 26.

Alba Iulia, de încoronarea regelui Ferdinand din 15 octombrie 1922, de vizita la Alba Iulia a prințului Carol, apoi cele prilejuite de investirea ca Episcop al Armatei, al Cetății Albe şi Ismailului, altele ținute în Senatul Țării, la adunările eparhiale din Ismail, chiar şi la adunarea generală a „*Societății pentru fond de teatru român*". Cele 15 predici sunt precedate de un capitol-îndemn „*Să predicăm!*" Episcopul Justinian îndemna preoții să predice, deoarece predica luminează, instruieşte şi „*îmbărbătează poporul la viața morală şi corectă pe acest pământ*". Dacă nu predică, preotul greşeşte „*între altele şi față de limbă, care din toate punctele de vedere trebuie să fie în predică cât se poate de limpede şi frumoasă, plastică şi poetică, iar dicțiunea întotdeauna fluentă şi plină de viață; potrivită temperamentului vioi al poporului nostru*". „*Arma cea mai puternică a preotului*", scrie episcopul Teculescu, „*va trebui să fie pentru totdeauna cuvântul cald şi plin de avânt … pentru neam şi pentru lege*"[13].

Considerăm că activitatea bogată cultural-național-bisericească a Episcopului Justinian Teculescu trebuie să fie o temă de preocupare pentru urmaşi, aşa cum mormântul din umbra bisericii vechi din Voineşti-Covasna este un simbol al vrednicului ierarh-cărturar, slujitor devotat al bisericii strămoşeşti, simbol al luptătorului pentru neam şi pentru țară. Românii din localitatea Covasna îl cinstesc cum se cuvine pe Episcopul Justinian Teculescu, „fala parohiei" lor, fapt dovedit de bogatele activități organizate de Asociația Cultural-Creştină „Justinian Teculescu."

[13] Justinian Teculescu, *op. cit.*, p. 36-37.

RECEPTAREA PATRIARHULUI AVRAAM ÎN ISLAM

AURELIAN NICU REIT

Patriarhul Avraam este o personalitate proeminentă a moștenirii comune a iudaismului, creștinismului și Islamului. Toate cele trei religii îl consideră pe Avraam ca fiind „prieten al lui Dumnezeu" și îl numesc ca atare. Însă fiecare dintre religii are modul său propriu de a înțelege viața și faptele marelui patriarh. În tradiția iudaică, el este primitorul primului legământ între poporul ales și Dumnezeu. În tradiția creștină, el este un patriarh renumit și primitorul primului legământ formal cu Dumnezeu, legământ care a fost mai târziu reluat în cadrul legământului mozaic, al doilea legământ fiind împlinit în Iisus Hristos. În schimb, în tradiția islamică, Avraam reprezintă, mai presus de toate, modelul credinței nestrămutate și a monoteismului. El este un profet și trimis al lui Dumnezeu, precum și primitorul uneia din cărțile originale ale Revelației pe care Dumnezeu a făcut-o oamenilor[1].

Avraam în Coran. În încercarea de înțelege locul lui Avraam în cadrul tradiției islamice, prima etapă este aceea de a lectura și a contextualiza fragmentele din Coran care îl menționează pe marele patriarh. Este cert că, dintre toate personajele biblice menționate în Coran, Avraam este cel mai important. Mai mult, trebuie menționat faptul că locul pe care Islamul îl conferă lui Avraam nu este egalat în nicio altă religie semitică[2]. La început, patriarhul nu a fost în atenția pro-

---

[1] Jerald Dirks, *The Abrahamic Faiths: Judaism, Christianity and Islam: similarities & contrasts*, Amana Publications, 2004, p. 25.

[2] Y. Moubarak, *Pentalogie islamo-chrétienne. 2, Le Coran et la critique occidentale*, Ed. du Cénacle libanais, 1972, p. 5.

fetului Mahomed, el menționându-l în sura 87:19, unde Mahomed face referire la sulurile lui Avraam. În sura 53:37, un pasaj vorbește despre Avraam ca cel care și-a împlinit cuvântul. În aceeași perioadă, Mahomed afirmă că Avraam a fost cel opresat pentru predicarea adevăratei credințe și pentru relația sa cu Dumnezeu. Această parte a activității lui Avraam l-a impresionat profund pe Mahomed, care a văzut în ea un prototip al propriilor sale lupte pentru credință. Mahomed este ultimul profet, iar Avraam este printre primii. Avraam este, în mod evident, deși nu este direct exprimat acest lucru, unul dintre cei șapte purtători ai mesajului cărții cerești (Sura 15:87). Ceilalți șase sunt profeții Ad, Tamud, Midian, Noe, Lot și Moise. Avraam este numit om drept și profet (Sura 19:42). Spre deosebire de începutul cărții, în ultimele sure, Mahomed pare să acorde mai multă atenție lui Avraam. Însă înainte de a începe prezentarea sistematică a textelor din Coran în care este menționat Avraam, trebuie să înțelegem rolurile pe care el le deține în cadrul acestui text, astfel:

Primul rol împlinit de Avraam este un *rol religios*: Avraam este, întâi de toate, modelul religios al Islamului. Atributul de „hanif" (cel credincios) încadrează personalitatea sa strict monoteistă în religia islamică, el este primul monoteist și, prin aceasta, inițiatorul Islamului. Din acest rol religios fundamental decurg toate aspectele cultice specific musulmane atribuite lui Avraam: supunerea față de singurul Dumnezeu, rugăciunea, pelerinajul, jertfa. Pentru acestea, Avraam a trebuit să construiască locașul din Mekka, destinat să fie locul de adunare și închinare a tuturor credincioșilor lumii.

Al doilea rol ca importanță pe care îl joacă Avraam în Coran este *rolul istoric-religios* prin faptul că mărturisește și menține mereu în actualitate genealogia avraamică a arabilor. El amintește, așadar, relația fizică, concretă, a patriarhului Avraam cu arabii prin intermediul fiului său Ismael care constituie legătura biologică. Acest rol istoric are o mare importanță pentru că oferă un fundament și o origine istorico-religioasă a Islamului, revendicând poporul lui Ismael de la familia sa ancestrală. În acest fel, urmărindu-și genealogia până la Avraam, prin fiul său Ismael, Mohamed pretindea să fie moștenitorul de drept al lui Avraam[3].

---

[3] Abraham Isaac Katsh, *Judaism and the Koran. Biblical and Talmudic backgrounds of the Koran and its commentaries*, Intellect Books, 2009, p. 14.

Putem vorbi, în egală măsură, de un *rol analogic*: pe lângă faptul că este primul musulman și prieten al lui Dumnezeu, Avraam este arhetipul lui Mohamed. Viața sa ilustrează viața profetului Mohamed. Asemenea lui Mohamed, Avraam a avut experiența sa religioasă în sânul poporului idolatru, a făcut o „hijra" (pelerinaj), asemenea lui, a fost curat înaintea lui Dumnezeu care l-a răsplătit pentru virtutea și ascultarea sa.

De asemenea, foarte important este *rolul universalist* al lui Avraam. Avraam este cu adevărat hanif. Și în virtutea acestui titlu el merită apelativul de Părinte al tuturor credincioșilor. El adună în sine, prin această calitate, toate credințele monoteiste ale lumii. Prezența sa în Coran nu semnifică, oare, o dorință de universalitate din partea profetului Islamului? În mod incontestabil, pe lângă rolul său istoric și religios, Avraam deține un rol universalist în Coran[4], rol care poate fi numit și cvasi-politic pentru că prin intermediul lui se conferă o anumită autenticitate misiunii lui Mohamed. Pentru alții, însă, Mohamed se atașează de Avraam, de la începutul misiunii sale, pentru că acesta reprezintă pentru el modelul religios desăvârșit și ideal care corespunde vocației sale. Dar și unii, și alții par să uite caracterul particular al lui Avraam. De fapt, Avraam nu aparține mai mult evreilor decât creștinilor. El este, așa cum îl numește Coranul un „imam" (ghid, călăuzitor) pentru oameni (2:118) și un „model pentru credincioși" (60:4). Avraam este, așadar, părintele spiritual al tuturor credincioșilor. Și acest caracter universalist al personajului său ne permite să dăm o nouă interpretare rolului lui Avraam în Coran[5].

Se naște, astfel, următoarea întrebare: prezența lui Avraam în Coran, pe lângă rolurile pe care le are, nu este oare un ecou al vocației universale a lui Mohamed? Oare acesta din urmă, făcând din Islam o religie avraamică, nu urmărește să pledeze pentru o religie universală? Pentru a putea răspunde acestei întrebări, este necesară identificarea elementelor care susțin caracterul universalist al lui Avraam în Coran. În Scriptură, Dumnezeu îi spune lui Avraam (Fac. 12,3): „prin tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului". Astfel, Sfânta

---

[4] J. Malka, *Abraham in the Qur'an. Islam, a Universal religion?*, McGill University, Montreal, 1973, p. 78.
[5] *Ibidem*, p. 78.

Scriptură îl plasează pe Avraam mai presus de toți oamenii. „Și vei fi izvor de binecuvântare. Voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta" (Fac. 12,2). Trebuie să înțelegem, din acest text, că fiecare om care va crede în Avraam va fi binecuvântat de el și prin el. Astfel, mesajul pe care marele patriarh îl aduce lumii nu este unul dogmatic, ci unul de credință în Dumnezeul cerurilor și pământului: „Și a crezut Avraam lui Dumnezeu și i s-a socotit credința ca dreptate" (Fac. 15,6). Astfel, toți credincioșii sunt considerați descendenți ai lui Avraam, fiindcă suntem considerați fii ai lui Avraam prin legătura spirituală, înaintea celei trupești. Acest lucru este confirmat de Vechiul Testament și de Noul Testament deopotrivă. În Noul Testament citim că prin credință suntem fii ai lui Avraam (Gal. 3,7), iar Coranul formulează astfel spusele lui Avraam în această privință: „Cel care îmi va urma mie va fi din mine" (14:36). În plus, prin schimbarea numelui din Avram în Avraam, patriarhul devine părinte a mulțime de popoare.

Din perspectiva Coranului, toți cei care se dovedesc credincioși sunt considerați a fi din descendența lui Avraam care este *imam* al tuturor oamenilor, cu excepția păcătoșilor. Legăturile de sânge nu contează în aceeași măsură cu cele spirituale. Este suficient ca cineva să aibă credință în Dumnezeul lui Avraam, care este Dumnezeul întregii lumi, pentru a fi considerat fiu al lui Avraam (2:118). Rezultă din aceasta că toți cei care cred în Dumnezeu sunt reuniți sub aripa părintească a lui Avraam, cel care a fost cu adevărat prietenul lui Dumnezeu (Is. 12,8; Iac. 2,23; Coran 4,124). Elementul acesta este comun celor trei religii, care acceptă ideea filiației spirituale față de Avraam prin credință în Dumnezeul cel adevărat.

În plus, viața însăși a lui Avraam este similară vieții oricărui om. Fiecare om îl caută pe Dumnezeu iar, atunci când îl găsește, se luptă cu propriul anturaj care îi contestă noua credință. Într-o etapă următoare, noul credincios se îndoiește el însuși de credința sa. Avraam parcurge un traseu similar din care putem învăța că aderarea la credință presupune o luptă continuă, singura care ne poate conduce la comuniunea cu Cel care ne-a creat.

Istoria lui Avraam reprezintă, în viziunea Coranului, un eveniment esențial în istoria umanității. Avraam este inițiatorul monoteismului și al actelor de cult specifice Islamului. Dar dacă misiunea lui Avraam și viața sa întreagă arată în mod evident caracterul universal

al personajului, același lucru transmite, în mod mai discret, vocația ecumenică a lui Mohamed care alege să plaseze Islamul sub binecuvântarea profetului universal[6].

Începuturile credinței lui Avraam într-un mediu idolatru. Coranul nu oferă prea multe informații cu privire la originea și familia lui Avraam, ci doar unele indicii care ne permit să formulăm câteva remarci generale privind receptarea tradiției biblice în Islam. Potrivit Coranului, tatăl lui Avraam se numea Azar și despre el știm doar că făcea parte dintr-o familie și dintr-un neam idolatru. Aceasta este atmosfera în care crește Avraam, care își pune întrebări în legătură cu cinstirea stelelor, lunii și soarelui, însă ajunge la concluzia că acestea nu sunt demne de cinstire. În cele din urmă, prin intervenția lui Dumnezeu, ajunge la cunoașterea credinței celei adevărate, într-un singur Dumnezeu, Care le-a creat pe toate. Coranul îl înfățișează, astfel, pe Avraam în frământarea sa de a-l descoperi pe Dumnezeu și, totodată, descoperă intervenția lui Dumnezeu care facilitează această descoperire. Această dualitate este vizibilă în contemplarea lunii și soarelui de către Avraam. Închinându-se lor în zile succesive, până la momentul dispariției lor de pe cer, Avraam ajunge într-un final la închinarea perpetuă înaintea lui Allah, recunoscând, totodată, intervenția acestuia pentru a-l îndruma către adevărata credință: „Dacă Domnul meu nu m-ar fi călăuzit, aș fi fost dintre cei rătăciți…" (6:77). Astfel, chiar dacă versiunea islamică ni-l prezintă pe Avraam într-un proces independent de căutare, textul lasă clar să se înțeleagă că Allah este cel care l-a îndrumat pe Avraam pentru a ajunge la El[7].

Începând cu Sura 6:74, Coranul relatează cum profetul a ajuns să aducă cinstire lui Dumnezeu doar în urma observării fenomenelor naturale. Datorită importanței acestui episod nu doar în cadrul versiunii coranice a istoriei lui Avraam, ci și în sursele tradiției islamice în ansamblul său, redau în continuare un pasaj mai amplu asupra căruia voi reveni de mai multe ori pe parcursul textului:

„[Adu-ți aminte când] Avraam i-a zis lui 'Azar, tatăl său: «Tu iei idolii drept zei? Eu te văd împreună cu neamul tău într-o rătăcire

---

[6] J. Malka, *Abraham in the Qur'an. Islam, a Universal religion?*, McGill University, Montreal, 1973, p. 82.

[7] S. Lowin, *The Making of a Forefather. Abraham in Islamic and Jewish Exegetical Narratives*, Brill, 2006, p. 124.

limpede». Și așa i-am arătat Noi lui Avraam împărăția cerurilor și a pământului ca să fie dintre cei care cred cu convingere. Atunci când noaptea îl învălui, a văzut el o planetă și a zis: «Acesta este Domnul meu!». Și când ea a asfințit, a zis el: «Eu nu-i iubesc pe cei care apun [asfințesc]». Și când a văzut el Luna răsărind, a zis: «Acesta este Domnul meu!». Dar când a apus, a zis el: «Dacă Domnul meu nu mă călăuzește, voi fi din neamul celor rătăciți!». Și când a zărit el Soarele răsărind, a zis: «Acesta este Domnul meu! Acesta este mai mare». Apoi, când a asfințit, a zis el: «O, neam al meu! Eu sunt nevinovat pentru tot ceea ce voi îi asociați [lui Allah]! Ci eu îmi îndrept fața cu credință doar către Cel care a creat cerurile și pământul; și niciodată nu voi mai fi dintre cei care-I fac Lui asociați!».

Odată cu asumarea credinței se poate observa opoziția contemporanilor lui Avraam față de noutatea religioasă pe care o aduce. Dar fermitatea sa în credință, izvorâtă dintr-o puternică relaționare cu Dumnezeu, îl întărește să reziste oricăror critici, bine știind că numai voia lui Dumnezeu contează cu adevărat în viața sa:

Și s-a certat neamul lui cu el, însă el le-a zis: «Voiți voi să vă certați cu mine asupra lui Allah, când El m-a călăuzit? Eu nu mă tem de ceea ce-I alăturați voi, căci numai ce voiește Domnul meu [se întâmplă]. Domnul meu cuprinde totul cu știința [Sa]. Viu nu vă amintiți? Și cum m-aș teme eu de ceea ce voi I-ați alăturat, când voi nu vă temeți să-I alăturați lui Allah [lucruri] pentru care El nu v-a trimis vouă nicio dovadă Care dintre cele două tabere este mai îndreptățită la siguranță, dacă voi știți?». Cei care cred și nu amestecă puritatea credinței lor cu nedreptatea, aceia sunt în siguranță și ei sunt bine călăuziți.

Dovedirea adevărului noii sale credințe este confirmată de cuvintele lui Dumnezeu care înșiră numele celor pe care, asemenea lui Avraam, i-a călăuzit pentru ca ei să-i împlinească voia în această lume: Isaac, Iacov, David, Solomon, Iov, Moise, Aaron ș.a.:

Aceasta este dovada pe care am dat-o Noi lui Avraam împotriva neamului său. Noi îi ridicăm pe trepte pe cei pe care voim. Domnul Tău este Înțelept, Atoateștiutor [*Hakim, 'Alim*]. Și Noi i-am dăruit lui pe Isaac și pe Iacob și pe amândoi i-am călăuzit – și pe Noe l-am călăuzit Noi încă și mai înainte – și printre urmașii lui sunt David, Solomon, Iov, Moise și Aaron – și astfel îi răsplătim Noi pe cei care fac bine –; și Zaharia, Ioan, Isus și Elie – toți fiind printre cei cuvioși! Și

Ismail, Eliseu, Iona și Lot – pe toți i-am preaales Noi deasupra tuturor lumilor [semințiilor]. Și am ales Noi dintre părinții lor și dintre urmașii lor și dintre frații lor și i-am călăuzit Noi pe un drum drept. Aceasta este călăuzirea lui Allah, după care El îi îndrumă pe cei care voiește dintre robii Săi".[8]

Tatăl lui Avraam era adorator de idoli, și Avraam a lucrat mult ca să-l îndepărteze de la cinstirea lor. Pentru aceasta recurge la gesturi extreme, precum cel al distrugerii idolilor păgâni, pentru a le arăta zădărnicia credinței lor. Acestea sunt relatate începând cu Sura 21:51 și, pentru a avea o imagine completă asupra conflictului așa cum este relatat de Coran, cu toate detaliile care conduc la consolidarea credinței celei adevărate, monoteiste, în același timp cu șubrezirea credințelor idolatre, redăm în continuare un pasaj mai amplu:

„Și i-am dat Noi mai înainte lui Avraam călăuzirea pe drumul cel drept, pentru că Noi îl cunoșteam. Și când le-a zis el tatălui său și neamului său: «Ce sunt aceste chipuri la care voi vă închinați?», i-au răspuns ei: «Noi i-am aflat pe părinții noștri închinându-se la ele». A zis: «Voi și părinții voștri ați fost în rătăcire învederată». Au zis ei: «Tu ai venit la noi cu Adevărul sau tu ești dintre aceia care glumesc?». Iar el a răspuns: «Ba nu! Domnul vostru este Stăpânul cerurilor și al pământului, care le-a creat pe ele, iar eu sunt unul dintre aceia care vă mărturisesc vouă despre acestea. Și, [jur] pe Allah! Eu voi urzi împotriva idolilor voștri, după ce veți întoarce spatele, îndepărtându-vă». Și i-a făcut pe ei fărâme, afară de cel mai mare dintre ei, astfel încât să se întoarcă spre el. Au zis ei: «Cine a făcut aceasta cu zeii noștri? El este, neîndoielnic, dintre cei nelegiuiți!». Au zis [unii]: «Am auzit un fecior pomenindu-i pe ei. El se cheamă Avraam». Au zis: «Aduceți-l dinaintea oamenilor, pentru ca ei să facă mărturie!». Au zis [atunci]: «Tu ai făcut aceasta cu zeii noștri, Avraam?». A răspuns el: «Ba a făcut-o cel mai mare dintre ei, acesta! Întrebați-i, dacă ei pot cuvânta!». Atunci s-au întors la sufletele lor și au zis: «Așadar, voi sunteți cei nelegiuiți!». Atunci au întors capetele lor [zicând]: «Tu știi prea bine că aceștia nu vorbesc!». Și a zis el: «Dar oare voi vă închinați, în loc de Allah, la ceva care nu vă este de niciun folos și nici

[8] *Coranul*, Sura 6, 74-89, în: *Traducerea sensurilor Coranului cel Sfânt în limba română*, ed. a IV-a, Ed. Islam, București, 2006, p. 226-227.

nu vă poate face nimic rău? Uff! Pentru voi și pentru ceea ce adorați în loc de Allah! Oare voi nu pricepeți?». Au zis: «Ardeți-l și ajutați-i pe zeii voștri, dacă voi vreți să faceți [ceva pentru ei]!». Dar Noi am zis: «O, foc! Fii răcoare și mântuire pentru Avraam!». Ei au vrut un vicleșug împotriva lui, însă Noi am făcut ca ei să fie cei mai în pierdere. Și Noi l-am mântuit pe el și [asemenea] și pe Lot pe pământul pe care l-am binecuvântat pentru oameni. Și i-am dăruit Noi pe Isaac și pe Iacob, pe deasupra, și pe toți i-am făcut evlavioși. Și i-am făcut Noi ocârmuitori, care au călăuzit [lumea] după porunca Noastră, și le-am revelat lor să facă fapte bune, să împlinească Rugăciunea [*As-Salat*] și să dea Dania [*Az-Zakat*] și ei Ne-au fost Nouă adoratori. Iar lui Lot i-am dăruit Noi înțelepciune și știință și l-am mântuit pe el din cetatea care săvârșea desfrâu, căci ei au fost un neam de oameni răi, nelegiuiți. Și l-am făcut pe el să intre sub îndurarea Noastră, căci el era cu adevărat dintre cei evlavioși".[9]

Descoperim, astfel, un strâns paralelism între această expunere a conflictului dintre Avraam și neamul său și diferite tradiții iudaice extra-biblice care povestesc cu Avraam a ajuns la credința cea adevărată și a săvârșit o serie de gesturi extreme pentru a-i convinge pe conaționalii săi de zădărnicia idolatriei. În mod special, se remarcă tradiția distrugerii tuturor idolilor de către Avraam, cu excepția unuia, precum și pedepsirea sa de către neamul său prin aruncarea în cuptor și izbăvirea ulterioară de către Dumnezeu, toate prezente în scrieri iudaice precum *Cartea Jubileelor*,[10] *Genesis Rabba*[11] și alte midrașuri. Constatăm, deci, o legătură între tradițiile iudaică și islamică mult mai strânsă decât simpla raportare la Vechiul Testament. Lunga convieţuire a grupurilor de adepți ai celor două religii au dus la o influențare reciprocă evidentă inclusiv în ceea ce privește tradiția tinereții lui Avraam.

Repere istorice și spirituale din viața lui Avraam în versiunea Coranului. Avraam este menționat de 70 de ori în Coran, asemenea

---

[9] *Coranul*, Sura 21, 51-75, p. 226-227.

[10] *Cartea Jubileelor* 12, 12-16, în: James C. VanderKam (ed. și trad.), *The Book of the Jubilees*, coll. *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, vol. 511, Peeters, Louvain, 1989, p. 70-71.

[11] *Genesis Rabba*, XXXVIII, 13, în: Alfredo Ravenna și Tommaso Federici, *Commento alla Genesi*, Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1978, p. 288.

lui Adam și Noe.[12] De-a lungul celor 25 de sure în care este menționat patriarhul, este ușor de observat o veritabilă exaltare a rolului său de profet, de monoteist intransigent, de distrugător al idolilor, de martir, de pelerin spre Dumnezeul cel unic și, în sfârșit, după jertfa fiului său, de patriarh binecuvântat de Dumnezeu, care lasă posterității credința cea adevărată, Islamul, și un cult pentru perpetuarea acesteia[13]. Studierea și analiza succintă a celor 25 de sure ale Coranului în care Avraam este menționat ne oferă posibilitatea de a creiona istoria lui Avraam în versiune islamică.

În sura 2:118-138 se explică modul în care Dumnezeu, după ce l-a încercat pe Avraam prin jertfa fiului său și s-a convins de credința și supunerea sa, l-a numit „*imam* (călăuzitor) al neamului omenesc". În virtutea supunerii sale (Islam) față de Dumnezeu, Avraam este așezat conducător religios peste veacuri iar descendența sa va fi binecuvântată dacă va fi credincioasă învățăturii sale. Din porunca lui Dumnezeu, Avraam ridică pentru descendența sa un templu la Mekka și se roagă pentru pacea cetății: „Doamne, fă-l un oraș al păcii și hrănește poporul lui cu roade, pe aceia dintre ei care cred în Allah și în ziua de apoi" (2:126). El se roagă mai ales pentru credința urmașilor săi față de Islam, cerând lui Dumnezeu să le trimită, la timpul potrivit, un apostol care să îi învețe Cartea Înțelepciunii. Și, simțindu-și misiunea încheiată, el moare recomandând fiilor săi, pentru ultima oară, atașamentul deplin la religia supunerii față de Dumnezeu, Islam. Este important de observat caracterul universal al personajului Avraam care este numit „imam" al umanității. Templul de la Mekka unde vor continua ritualurile sacrificiale instituite de Avraa, este de asemenea un loc al reunirii și păcii pentru întreaga umanitate.

Avraam este prezentat în sura 3:57-61 și 78 ca tată al tuturor credincioșilor. Versetul 57 adresează evreilor chemarea de a se alătura comunității musulmane într-o unică religie, a supușilor (musulmani), avându-l pe Allah ca singur Dumnezeu. Versetul 65 amintește faptul că Avraam precede Tora și Evanghelia: „O, voi oameni ai Scripturii, de ce vă contraziceți asupra lui Avraam, când Tora și Evanghelia nu au fost revelate decât după el? Voi nu aveți judecată?" (3:65). Astfel

[12] *Ibidem*, p. 17.
[13] Y. Moubarak, *op. cit.*, p. 6.

cele trei cărți revelate ar trebui, în viziunea Coranului, să îl accepte pe Avraam ca apostol comun. Caracterul universal al Patriarhului pare a fi dincolo de orice îndoială, din moment ce Avraam „nu era nici evreu, nici creștin, ci hanif": „Avraam nu a fost nici iudeu, nici creștin. El a fost credincios adevărat și întru totul supus lui Allah (musulman)" (3:67). În aceeași idee, sura 14:35-41 precizează că tot cel care îi urmează lui Avraam este considerat ca făcând parte din descendența lui. Patriarhul însuși spune: „Cel care îmi va urma mie va fi din mine". În această sură, Avraam elogiază cultul rugăciunii. El însuși este un rugător care dorește ca fiii săi să facă întocmai. Putem deduce că tot cel care se roagă este un urmaș al lui Avraam. Astfel, înțelegem că Avraam este model al celor credincioși dar aceștia nu trebuie să se bazeze decât pe meritele lor proprii și nu pe ale strămoșului lor Avraam (60:4).

Conform surei 4:54-55; 124), binecuvântarea lui Allah este asupra urmașilor lui Avraam care urmează învățătura lui. Versetul 125 menționează că Dumnezeu îl consideră pe Avraam ca ales și prieten (khalil), dar și ca reper principal al adevăratei credințe: „Cine are credință mai bună decât acela care se supune lui Allah și plinește fapte bune, urmând religia lui Avraam cel drept întru credință? Și Allah l-a primit pe Avraam ca ales" (4:125).

În sura 6,74-83, Avraam este prezentat ca un înțelept care îl descoperă pe Dumnezeu printr-un soi de speculație filosofică. Este vorba de episodul contemplării aștrilor în care, așa cum am arătat anterior, are loc o conlucrare: Avraam îl caută pe Dumnezeu în mod independent, dar totodată recunoaște și mărturisește contribuția lui Dumnezeu fără de care ar fi rămas în rătăcire: „eu îmi îndrept fața cu credință doar către Cel care a creat cerurile și pământul; […] voiți voi să vă certați cu mine asupra lui Allah, când El m-a călăuzit?" (6:79-80). Aceeași fermitate a credinței se cere oricărui musulman, după modelul lui Avraam: „Spune: Într-adevăr Domnul meu m-a călăuzit pe un drum drept, o religie adevărată – religia lui Avraam cel drept întru credință" (6:161). În urma aflării adevăratului Dumnezeu, Avraam intră în conflict atât cu tatăl său, cât și cu contemporanii săi. Sura 37,83-113 cuprinde relatarea cea mai cuprinzătoare a acestor aspecte ale istoriei lui Avraam. El luptă împotriva idolatriei tatălui său și a poporului său, apoi se întoarce la Dumnezeu care îl salvează de supliciul focului, îi salvează

fiul și îi dăruiește o posteritate binecuvântată. În același proces de apărare a credinței celei adevărate, sura 26,69-104 relatează un dialog al lui Avraam cu compatrioții său pe tema adevăratei credințe, în cadrul căreia patriarhul face o mărturisire importantă cu conținut eshatologic: „Eu cred în Domnul lumilor prin care voi muri și prin care voi învia și care îmi va ierta păcatele în ziua Judecății". Înrudit tematic cu acest text este și cel din 43:25-30, care consemnează cuvintele lui Avraam pe care el le rostește împotriva idolatrilor din care făcea parte și tatăl său. Acestea sunt menite să reamintească musulmanilor că au uitat adevărata învățătură a strămoșului lor Avraam. El a lăsat o „kalima", o mărturisire de credință pentru urmașii săi. Această sură afirmă limpede că Avraam este strămoșul musulmanilor.

Cei păcătoși sunt avertizați asupra pedepsei divine, în sura 9:70, unde textul reamintește avertismentul primit de cei necredincioși din poporul lui Noe, al lui Avraam: „Oare nu a ajuns la ei vestea despre aceia de dinaintea lor: despre neamul lui Noe, despre Ad și Tamud, despre neamul lui Avraam, despre locuitorii din Madian și despre cetățile cele răsturnate? Trimișii lor le-au adus semne limpezi. Allah nu a voit să le facă nedreptate, ci ei înșiși și-au făcut nedreptate" (9:70). În aceeași idee, în sura 29:15-34, Avraam predică din nou împotriva idolatriei și pentru întoarcerea la singurul Dumnezeu, Allah. Această întoarcere la Dumnezeu face ca el să fie dăruit cu o posteritate binecuvântată care primește „profeția și cartea". Este de observat aici că Avraam nu este altul decât Mohamed însuși care predică împotriva idolatriei practicate de contemporanii săi. În funcție de răspunsul fiecărui om la această invitație la credință, el va avea parte de pedeapsă sau binecuvântare, așa cum explică sura 15:49-75, unde Avraam avertizează cu privire la pedeapsa sau marea milostivire care pot veni de la Dumnezeu. Mărturie acestui fapt stă darul de care s-a bucurat Avraam care, după ce și-a pus nădejdea în Dumnezeu, a primit un fiu în ciuda vârstei sale înaintate. Evenimentele însoțitoare nașterii acestui fiu sunt relatate în sura 51,24-37. Aceasta relatează vizita îngerilor la Avraam pentru a-i vesti nașterea unui fiu și pentru a-l avertiza cu privire la pedeapsa care va urma asupra poporului lui Lot. Același episod este reluat și în 11:69-76.

În Coran, Avraam este numit „drept" și „profet", luptător împotriva idolatriei (19:41-58), „foarte credincios" (53:38), „călăuzitor",

„învățat" care ne arată calea cea dreaptă spre care Allah l-a îndreptat, este „hanif" (monoteist) (16:120-125), misionar al lui Allah către oameni, de la Noe încoace (57:26), unul dintre profeții cu care Dumnezeu a încheiat legământ, asemenea lui Noe, Moise, Iisus și Mahomed (33:7). El a zidit Templul de la Mekka și l-a purificat pentru ca ceilalți să poată împlini aici ritualurile pelerinajului (22:26-78).

Mențiunile sunt mult mai numeroase, însă se înscriu în aceste categorii prezentate. Imaginea lui vieții lui Avraam, pe baza acestor texte, poate fi sintetizată astfel: din tinerețile sale, Avraam l-a căutat pe Dumnezeu, Stăpânul lumii, și Dumnezeu i S-a descoperit lui. În urma cunoașterii lui Dumnezeu, Avraam a vorbit despre El tatălui său, poporului și regelui său. El a distrus idolii și, pentru aceasta, a fost aruncat în foc de unde Dumnezeu l-a salvat. Apoi, el s-a întors către Dumnezeu ca hanif și astfel a luat naștere monoteismul. Apoi, el și-a abandonat familia idolatră și a parcurs drumul către pământul făgăduinței alături de Lot. El a fost vizitat de îngeri care i-au vestit nașterea unui fiu, totodată prevestind pedeapsa care amenință poporul lui Lot. Avraam a mjilocit pentru aceștia, reușind ca Lot și familia sa să fie salvați. Apoi, în vis, el a văzut cum își sacrifică fiul și cum Dumnezeu îl salvează. Fiul lui Avraam care s-a supus astfel jertfirii și supunerea lui Avraam față de Dumnezeu au fost cele două acte care au dat naștere Islamului. Avraam este, de aici înainte, considerat „imam" al umanității. Împreună cu Ismael, el construiește Ka'aba (templul din Mekka) pentru ritualurile jertfei și pelerinajului. Apoi el face mai multe rugăciuni: asupra Templului și orașului, pentru urmașii săi ca aceștia să fie un popor al rugăciunii, și în sfârșit o rugăciune profetică prin care cere ca Dumnezeu să trimită un apostol în descendența sa. Testamentul pe care Avraam îl lasă urmașilor săi este unic: supunerea față de Islam[14].

În textele profetice din Coran, Avraam se distinge de alți profeți prin câteva aspecte specifice. El este modelul lui Mahomed și modelul oricărui credincios adevărat. Atributele de „hanif" și „khalil" (prieten al lui Dumnezeu) fac din el părintele tuturor profeților. Dar el se distinge mai ales prin universalitatea vocației sale. El este imam,

---

[14] J. Malka, *Abraham in the Qur'an. Islam, a Universal religion?*, McGill University, Montreal, 1973, p. 21.

călăuzitor al întregii umanități. Și, în pofida particularității sale arabe, profetul Mahomed nu face decât să continue misiunea marelui Patriarh[15]. Este limpede modul în care principalele aspecte din viața relatată a lui Avraam în Coran au ca scop argumentarea misiunii lui Mahomed, veridicitatea mesajului său și, implicit, necesitatea urmării acestuia. Astfel, versiunea Coranului ne oferă o imagine a vieții lui Avraam în care se ancorează ansamblul credinței musulmane, relatarea având acest scop apologetic evident. Avraam nu mai este, așadar, un personaj cu valoare intrinsecă, ci cu impact direct asupra credinței Islamului și strict încadrat în această credință considerată universală. Este, am putea spune, un soi de manipulare a imaginii unui mare patriarh pentru a deveni fundament al practicii religioase musulmane. Astfel, deși Islamul este, între religiile semite, cea care îi acordă patriarhului Avraam cea mai multă atenție, acest fapt nu este în mod necesar unul pozitiv. Având în vedere toate acestea, este necesară discernerea faptelor ca atare de modul de prezentare a acestora, care are un scop apologetic bine definit.

Portretul lui Avraam în sursele tradiției islamice. Începuturile vieții lui Avraam sunt consemnate în mod similar în tradiția iudaică și cea islamică. În linii mari, reperele biografice sunt următoarele: pământul Caldeii era locuit de un popor idolatru, condus de regele Nimrod. Viața în acest popor se desfășura relativ în pace până când o profeție a vestit conducătorului Nimrod că un copil născut în regatul său îl va învinge deopotrivă politic și religios. Luând în considerare acest avertisment, Nimrod a lucrat pentru a împiedica împlinirea profeției și pentru a elimina posibila concurență. Dar toate planurile sale au dat greș, iar copilul a crescut în siguranță, departe de amenințarea regelui. Această povestire corespunde descrierii pe care tradiția iudaică și cea islamică o dau începutului vieții lui Avraam, iar asemănările sunt cu atât mai surprinzătoare cu cât nici Scriptura, nici Coranul nu fac nicio referire la episodul nașterii lui Avraam. Și totuși, tradițiile islamică și iudaică extra-biblică o relatează în detaliu[16].

Este interesant de analizat succint profeția referitoare la nașterea lui Avraam pe care o descriu sursele islamice. Aproape toate aceste

[15] *Ibidem*, p. 22.
[16] S. Lowin, *op. cit.*, p. 39.

texte ale tradiției islamice care fac referire la biografia lui Avraam, relatează episodul profeției. Mai exact, fiecare dintre acestea relatează faptul că o profeție a fost primită de regele Nimrod cu privire la perspectiva unei înfrângeri politico-religioase împlinite prin intermediul unui copil, încă neconceput. În timp ce mesajul în sine rămâne constant, pot fi observate patru scenarii ușor diferite privind modul în care Nimrod află despre această viitoare provocare. Exegeții timpurii afirmă că profeția a fost transmisă fie de un preot prezicător, fie de un astrolog regal, printre care se găsea și tatăl lui Avraam, Azar (Terah). În interpretări mai târzii, regele însuși are un vis care îi vestește venirea lui Avraam și impactul său asupra religiei idolatre. Alte scenarii descriu o viziune petrecută în timpul zilei, nu ca vis, și care primește aceeași interpretare înspăimântătoare pentru regele Nimrod. Deși modul în care mesajul este transmis diferă de la autor la autor, în fiecare caz și în toate versiune, un element major rămâne invariabil constant: copilul care va răsturna regatul lui Nimrod se va naște curând[17].

În ce privește convertirea lui Avraam, pentru exegeții musulmani, unica modalitate de a concepe această convertire era cea a contemplării stelelor pornind de la care el și-ar fi pus întrebări cu privire la originea universului, la rânduiala lui, la Creatorul lui. Încă de la primii exegeți și până în Evul Mediu, învățații musulmani au relatat contemplarea și adorarea cerurilor ca fiind forma în care Avraam îl căuta pe Dumnezeu. În fapt, sursele tradiției islamice au mers și mai departe în descrierile lor: Avraam nu doar că privește contemplativ la natura sferelor cerești, dar le confundă temporar cu însuși Dumnezeu și se închină lor.

---

[17] Câteva mărturii în acest sens: a) Conform lui Muqatil ibn Sulayman (713-767), 1:569-573, Nimrod a hotărât ca bărbații să intre la femeile lor doar în perioada necurăției lor, pentru a evita astfel conceperea celui prevestit. Dar în cazul lui Azar (Terah), s-a întâmplat ca acesta să intre la soția lui cu o zi înainte de această perioadă, și astfel a fost conceput Avraam în pofida tuturor măsurilor luate de Nimrod. b) Ishaq ib Bishr, Qisas al-anbiya wa-mubtada al dunyia, MS Huntington 339, Bodleian Library, Oxford University, Oxford, 160b-162a: soția lui Avraam, la momentul nașterii lui, l-a trimis pe Azar la idol să se roage pentru ea, pe motivul fricii de moarte care ar putea surveni la naștere; la întoarcerea acestuia, ea deja ascunsese copilul și i-a vestit moartea lui, astfel izbăvindu-l de pedeapsa cu moartea prevăzută de către Nimrod pentru toți cei născuți de parte bărbătească. Ambele exemple sunt preluate din S. Lowin, *The Making of a Forefather*…, pp. 41-43, unde pot fi accesate și alte tradiții islamice cu privire la nașterea lui Avraam.

Convertirea lui Avraam, spre deosebire de profeția cu privire la nașterea lui, este menționată în paginile Coranului. Textul acestuia este mai generos decât Scriptura în ce privește detaliile convertirii lui Avraam la închinarea înaintea adevăratului Dumnezeu. Astfel, Coranul îl arată pe Avraam ca închinându-se aștrilor și văzând în ele natura lui Allah (6:76-80). El privește cerurile în căutarea lui Allah. Această contemplare a aștrilor (soarele, luna, stelele) l-a făcut să realizeze falsitatea divinității lor, care nu e compatibilă cu ceva inconstant și pieritor. Prin analogie, Avraam va deduce aceeași falsitate a credinței contemporanilor săi. Spre deosebire de aceștia, el înțelege că adevăratul Dumnezeu este Cel care a creat cerurile și pământul și că El este separat de lumea pe care a creat-o și nu este parte a ei[18].

Deși revelația teologică a lui Avraam este relatată în detaliu în Coran, exegeții musulmani din secolele următoare scrierii Coranului nu au ezitat să relateze în cuvintele lor evenimentul. În acest demers, ei au modificat adeseori unele din detaliile scripturistice. Aceste narațiuni modificate pot fi organizate în trei categorii. Unii autori oferă contextul geografic exact al episodului, deși Coranul nu face nicio mențiune în acest sens. Alții sunt mai mult preocupați de aspectul biografic: ei consemnează dialoguri între Avraam și părinții săi, dialoguri prin care el este condus înspre meditațiile sale astrale deși Coranul nu cuprinde astfel de precizări. Alte surse inversează ordinea evenimentelor așa cum apar ele în Coran. În pofida acestor diferențe, de-a lungul timpului, tradiția islamică a rămas consecventă față de mărturia de bază a Coranului în această privință: Avraam, în decursul căutării lui Dumnezeu, a privit cerurile și s-a închinat unei stele, apoi lunii, apoi soarelui până când, într-un final, a ajuns să se închine adevăratului Dumnezeu[19].

Un alt aspect important cu privire la Avraam este virtutea ospitalității. Avraam este numit „prieten al lui Dumnezeu" în Vechiul Testament (Is. 41,8), în Noul Testament (Rom. 4,2) și în Coran (4:125). Dar ospitalitatea lui este apreciată și în *surat al-jariyat* atunci când se face referire la oaspeții săi (51:24-3). El primește acești oaspeți, oferindu-le o masă bună și o salutare a păcii. Desigur, în credința musulmană,

[18] S. Lowin, *The Making of a Forefather*, p. 98.
[19] S. Lowin, *The Making of a Forefather*, p. 98-99.

oaspeții nu pot fi asociați cu Dumnezeu și, ca atare, toată atenția interpretativă este îndreptată spre calitățile umane ale lui Avraam. Măsura în care Avraam se dedica acestei responsabilități de gazdă este proverbială, în tradiția turcă vorbindu-se chiar despre „masa lui Ibrahim" sau despre „abundența lui Ibrahim"[20]. Astfel, Islamul găsește în Avraam modelul ospitalității. El a împlinit în mod desăvârșit această virtute care nu este altceva decât o manifestare a echilibrului unei vieți trăite în conformitate cu voia lui Dumnezeu, și o înțelegere a faptului că toate binefacerile vin de la Dumnezeu. Avraam renunță la toate ale sale pentru Dumnezeu și inima lui nu se mai poate îngreuna de grijile acestei lumi[21]. Ca atare, el împărtășește tuturor din darurile sale pentru că acestea vin de la Dumnezeu pentru toți. Având în vedere aceste aspecte, putem spune că virtutea ospitalității de care dă dovadă Avraam este strâns legată de prietenia sa cu Dumnezeu. Primirea nu este un semn al bunelor maniere sau al gradului de civilizație ci, pentru evrei, creștini și musulmani deopotrivă, ospitalitatea este o expresie a credinței și un act de venerare a lui Dumnezeu[22].

Întâlnirea lui Avraam cu Melchisedec[23], în versiune islamică. Deși, la o primă vedere, Islamul nu-i acordă o atenție deosebită lui Melchisedec și episodului întâlnirii dintre acesta și Avraam, totuși, în șiism, ramura islamică cu o dominantă mistică, descoperim primele aluzii privitoare la Melchisedec. Henry Corbin ajunge la concluzia că șiismul este bogat în tradiții melchidesechiene, în punctul în care îl asimilează pe acesta cu *Imām*-ul însuși: „Gnoza ismailită dă numelui de Melchisedec *Imām*-ului primelor trei perioade din ciclul profeției".[24]

---

[20] Y. Moubarak, *op. cit.*, p. 23.

[21] *Ibidem*.

[22] Pim Valkenberg (gen. ed.), *Sharing Lights on the Way to God. Muslim-Christian Dialogue and Theology in the Context of Abrahamic Partnership*, Rodopi, Amsterdam – New York, 2006, p. 11.

[23] Cu privire la receptarea figurii lui Melchisedec în Islam, se pot consulta: G. Vajda, „Melchisedech dans la mythologie ismaëlienne", *Journal Asiatique*, vol. 234, 1943-1945, p. 173-183; D. Gril, „Melchisédech en Islam ou les raisons d'une absence", în: *Autour de Melchisédech. Mythe – Réalités – Symbole. Actes du Colloque Européen des 1er et 2 juillet 2000*, Chartres, 2000, p. 61-68. Am prezentat câteva considerații în această privință în: Aurelian-Nicu Reit, „Patriarhul Avraam și regele preot Melchisedec", *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca*, vol. XIII, 2009-2010, p. 179-180.

[24] H. Corbin, *En Islam iranien: aspects spirituels et philosophic*, t. IV, Gallimard, Paris, 1973, p. 413.

Acest *Imām* este ascuns și prezidează misterele, gnoza, esoterismul și inițierea, transmiterile Cunoașterii și pe cele ale funcțiilor spirituale. Vedem deci că există o anume asimilare între acest *Imām* ascuns și Melchisedec, cel care va valida misiunea lui Avraam pentru monoteism și va prefigura sacerdoțiul veșnic al Mântuitorului. Din acest motiv, H. Corbin consideră:

„Fără îndoială că textele emoționante pe care ni le relatează hagiografia celui de al XII-lea *Imām,* și cu ea secretul dublei sale ocultări, nu sunt deloc textele ce rezultă din critica istorică în sensul obișnuit al cuvântului. Tot așa am insistat pe calea fenomenologică ca fiind cea mai bună cale de abordare pentru cercetătorul în științele religiei. Iată într-adevăr mai mult de zece secole de când al XII-lea *Imām* duce o viață misterioasă într-o regiune de care niciun muritor nu se poate apropia și căreia nu-i putem stabili coordonatele pe hărți. El este înconjurat de tovarăși ascunși pentru lumea noastră sub același *incognito*. Nenumărate sunt mărturiile de unde rezultă că el însuși, câteodată, sau unii dintre apropiații săi, se manifestă în așa fel încât în general nu pot fi conștient de aceasta decât după, și doar ființele excepționale, iar ființele simple resimt doar ca o mare suferință, de exemplu scoaterea din banalitatea și liniștea cotidiană”.[25]

Mai multe informații însă despre Melchisedec descoperim în șiismul ismailit reformat din Alamut, a cărui tradiție a dat numele de Melchisedec *Imamului* din primele trei perioade ale ciclului nostru. Melchisedec își face apariția în literatura persană a ismailiților la scurt timp după căderea califatuui fatimid în anul 1171 (567 al erei musulmane).[26] Sursa acestor referințe este evident dependentă de tradiția creștină de interpretare a lui Melchisedec, fiind însușită în timpul lui al-Kirmani, la începutul secolului al XI-lea, când atât Dawla, cât și Da◎wa erau influente. În vederea acomodării istoriei biblice a lui Melchisedec la tradiția islamică, figura lui Melchisedec a fost împărțită în trei părți: Malik Shulim („regele Salemului”), Malik Yazdaq (Melchisedec) și Malik al-Salam („regele păcii”). În epocile lui Adam, Noe și Avraam, aceste trei personaje au reprezentat manifestări

[25] *Ibidem*, p. 326-327.

[26] G. VAJDA, „Melchisedec dans la mythologie ismaëlienne”, *Journal Asiatique*, vol. 234, 194301945, p. 173-183; W. IVANOW, „Noms bibliques dans la mythologie ismaëlienne”, vol. 237, 1949, p. 249-255.

succesive ale divinității. Malik Shulim, care s-a manifestat în epoca lui Adam și a urmașilor săi, este identificat cu judecătorul care va veni la Înviere. Uneori este identificat cu Set, al treilea fiu al lui Adam, care era considerat Wasi, Asas și Imam după Adam. Având aceste roluri, Melchisedec a fost încorporat fără dificultate în istoria sacră a profeției islamice. El se prezintă fie ca o manifestare a divinității, fie ca un arhetip al Imamului, reprezentantul lui Dumnezeu și conducătorul legitim al lumii, fie ca Domnul care va veni la Învierea finală.[27]

H. Corbin revine de multe ori asupra acestei funcțiuni melchidesechiene a imamatului. De asemenea gnoza ismailită dă numele „Melchisedec" Imamului veșnic deținător al unui sacerdoțiu spiritual, inițiator în sens ascuns al Revelațiilor. Pentru Islamul șiit, acest Melchisedec, departe de a fi ignorat, se menține prezent în funcțiunea asumată de imamat, care își înfinge rădăcinile în ideea unei religii profetice universale, a cărei înflorire o constatăm aici, deși distingem încă neclar canalul de transmitere ce a adus-o până la ecumenismul esoteric al șiismului ce înglobează totalitatea hieroistoriei.

Acest al XII-lea Imam rămâne, pentru Islamul șiit, Polul mistic ce tinde spre eshaton, deoarece acesta nu va avea succesor, fiind de fapt *Qotb al-aqtab* („polul polilor"). Astfel în lumina Islamului șiit, Melchisedec este figura prin excelență a lumii non-corporale grosiere, așezat la o distanță infinit mai înaltă față de starea individuală omenească, adică, după expresia lui J. Tourniac[28], pe axa polară ivită din centrul primordial și edenic a acestei stări, dar nu este totuși, și în nici un mod, realitatea totală a lui Hristos Dumnezeul-Om. Primul este relevat de hieroistorie, Cel de-al doilea este veșnicia.

În perioada mai recentă, unele mișcări în sânul Islamului oferă interpretări interesante personalității lui Melchisedec. De exemplu, Muhammad Tawfiq Sidqi (1881-1920), unul dintre reprezentanții mișcării numite a „coraniștilor" (quraniști), raportându-se la viziunea creștină privind simbolismul hristologic al lui Melchisedec și comentând pasajul biblic: „Tu ești preot în veac după rânduiala lui Melchisedec" (Ps. 109, 4), susține că aici ar fi vorba de fapt de o alu-

---

[27] Michael Brett, *The Rise of the Fatimids: The World of the Mediterranean and the Middle East in the Fourth Century of the Hijra, Tenth Century CE*, Brill, Leiden, 2001, p. 427.

[28] A se vedea J. Tourniac, *Melchisedec sau tradiția primordială*, Ed. Herald, București, 2009, p. 125-142.

zie la profetul Mahomed. Sidqi compară binecuvântarea lui Avraam de către Melchisedec cu modul în care Coranul îl cinstește pe patriarhul biblic. Musulmanii îl amintesc pe Avraam în rugăciunile lor zilnice, iar cuvântul „preot" este interpretat în acord cu funcția sacerdotală a reprezentanților Islamului. Potrivit lui Sidqi, Ps. 109, 4 este o profeție despre Mahomed, deoarece acesta este „liderul musulmanilor și marele lor imam, care i-a învățat pe ei religia, a judecat între ei, s-a preocupat de situația lor, i-a condus în (…) rugăciunile, pelerinajele, (…) adunările și sărbătorile lor. Ei [musulmanii] l-au imitat pe el în sacrificiile lor și în totul. (…) El a fost, prin urmare, marele lor *preot* (…) în veac".[29] În viziunea lui Sidqi, Mohamed este asupra căruia se referă profeția din Vechiul Testament, pentru că Iisus ar avea un statut inferior lui Mohamed în ceea ce privește funcțiile sale „preoțești". Comentează, în mod ironic, că Iisus nu ar fi avut niciodată vreo atribuție sacerdotală, fiind prezentat doar ca o jertfă în cartea Apocalipsei, „Mielul cel înjunghiat ca să ia puterea" (Apoc. 5, 12).[30]

Multitudinea de informații pe care le oferă atât Coranul, cât și celelalte surse ale tradiției islamice cu privire la Avraam conturează rolul major pe care el îl joacă în cadrul acestei religii. În lumina celor prezentate succint în textul de față, putem identifica aspectele esențiale ale influenței lui Avraam asupra Islamului, după cum urmează: geneza terminologică și spirituală a însuși cuvântului „Islam", precum și atitudinea religioasă pe care o determină, se datorează lui Avraam; credința în Dumnezeul adevărat care este Dumnezeul Islamului își are începutul în viața lui Avraam; caracterul universal al Islamului este ancorat în universalitatea modelului de credință pe care îl oferă Avraam; în sfârșit, cu Avraam a fost fondat cultul musulman: rugăciunea, pelerinajul, jertfa, toate acestea sunt atribuite lui Avraam și se împlinesc până astăzi conform modelului său[31]. Astfel pot fi rezumate contribuția și impactul marelui patriarh în Islam.

---

[29] Umar RYAD, *Islamic Reformism and Christianity: A Critical Reading of the Works of Muhammad Rashīd Ridā and His Associates (1898-1935)*, Brill, Leiden, 2009, p. 249-250.
[30] *Ibidem*, p. 250.
[31] Y. Moubarak, *Le Coran et la critique textuelle*, p. 4.

IV. PASTORAȚIE

ASUMAREA CRUCII LUI HRISTOS – PARADIGMA ADEVĂRATEI CALITĂȚI DE UCENIC – ÎN EVANGHELIA DUPĂ MARCU*

CRISTIAN SONEA

În Evanghelia după Marcu, jertfa dătătoare de viață a Mântuitorului Iisus Hristos este fundamentul Bisericii înseşi, scopul misiunii creştine şi mediul în care aceasta se realizează. De aceea, slujirea răscumpărătoare a Mântuitorului este modelul de slujire a fiecărui ucenic în raport cu semenii. Problema aceasta este lămurită de Hristos în răspunsul dat ucenicilor la cererea sfinților apostoli Ioan şi Iacob de a sta de-a dreapta şi de-a stânga Lui: „Şi Iisus, chemându-i la Sine, le-a zis: Ştiți că cei ce se socotesc cârmuitori ai neamurilor domnesc peste ele şi cei mai mari ai lor le stăpânesc. Dar între voi nu trebuie să fie aşa, ci care va vrea să fie mare între voi, să fie slujitor al vostru. Şi care va vrea să fie întâi între voi, să fie tuturor slugă. Că nici Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească şi să-Şi dea viața răscumpărare pentru mulți" (Mc 10, 41-45).[1]

Slujirea semenilor este o slujire după chipul slujirii lui Hristos. Precizarea titlului de „Fiul Omului" indică actul de smerire al lui

---

* Studiul a mai fost publicat într-o primă formă cu titlul: „Asumarea crucii lui Hristos ca paradigma adevăratei calități de ucenic în Evanghelia după Marcu", în *Studia Universitatis Bebeş-Bolyai. Theologia Orthodoxa,* nr. 1/ 2012, pp. 113-120.

[1] Expresia „... să-Şi dea viața răscumpărare pentru mulți" (v. 45) este interpretată în sensul unui model slujire pe care ucenicii trebuie să-l urmeze, dar şi în sensul unei forme de slujire substitutivă a lui Hristos pentru ucenicii Săi. Vezi: William Hendriksen; Simon J. Kistemaker, *New Testament Commentary: Exposition of the Gospel According to Mark*, Grand Rapids: Baker Book House, 1953-2001 (New Testament Commentary 10), p. 414.

Hristos în locul şi pentru poporul Său, El fiind împlinirea profeției de la Daniel 7, 14.

Astfel, măsura în care ucenicii sunt capabili să înțeleagă locul slujirii semenilor în această lume este măsura în care ei înțeleg semnificația Împărăției lui Dumnezeu. Acest mesaj al kerigmei stă la baza felului în care evanghelistul Marcu îi descrie pe ucenici. De la început este evident că ei reprezintă însăşi comunitatea creştină. Ei primesc chemarea de a-l urma pe Hristos şi să fie părtaşi misiunii Lui eshatologice ca „pescari de oameni" (Mc 1, 16-20; 2, 14). Acesta este tipologia poporului pe care Domnul l-a ales pentru a fi temelia Bisericii Sale (Apoc 21, 14, 19, 20), iar în opinia noastră, într-un anumit grad, a fi „pescar de oameni" este o calitate a tuturor creştinilor.

Evanghelia după Marcu relatează faptul că în timpul activității publice a Mântuitorului n-au lipsit credincioşi care, cu toate că nu făceau parte din grupul consacrat al ucenicilor Lui, mărturiseau şi răspândeau cuvântul Evangheliei. Spre exemplu leprosul vindecat de Mântuitorul a început să propovăduiască în pofida faptului că Hristos i-a cerut să nu spună nimănui nimic: „Şi i-a zis: Vezi, nimănui să nu spui nimic, ci mergi de te arată preotului şi adu, pentru curățirea ta, cele ce a rânduit Moise, spre mărturie lor. Iar el, ieşind, a început să propovăduiască multe şi să răspândească cuvântul, încât Iisus nu mai putea să intre pe față în cetate, ci stătea afară, în locuri pustii, şi veneau la El de pretutindeni" (Mc 1, 40-45).

Pe alții Iisus Hristos nu i-a oprit de la propovăduire, ba chiar i-a trimis să-L vestească. Astfel, când Apostolul Ioan I-a adus la cunoştință că cineva scoate demoni în numele Lui (Mc 9, 38), „Iisus a zis: Nu-l opriți, că nu este nimeni care să facă o minune în numele Meu şi după aceea să poată degrabă să Mă vorbească de rău. Fiindcă cel ce nu-i împotriva noastră este pentru noi" (Mc 9, 39-40). Pe demonizatul din Gadara după ce l-a vindecat, l-a trimis acasă, cerându-i să vestească printre ai săi credința în El: „Mergi la casa ta, la ai tăi şi spune-le cât a făcut Domnul pentru tine şi cum te-a miluit. Iar el a plecat şi a început să vestească în Decopole câte a făcut Iisus pentru el; şi toți se minunau" (Mc 5,19-20).

Toate aceste exemple susțin existența unei mărturisirii a adevărului revelat în Iisus Hristos, care se realizează prin toți aceia cărora Dumnezeu li s-a descoperit. Întâlnirea cu Mesia produce o schim-

bare radicală în cel care l-a cunoscut pe El şi face ca vestirea bucuriei venirii mântuirii în Hristos să fie de neoprit. Aceste evenimente creionează o tipologie specifică a discipolului, care, de dragul lui Dumnezeu, renunță la tot pentru a-şi asuma condiția ucenicului mărturisitor. Apoi, faptul că „în epicentrul […] teologiei evanghelistului" Marcu stă „evenimentul Crucii" şi „Pătimirea lui Iisus […] şi a ucenicilor Lui, atât în înțelesul restrâns al celor doisprezece, cât şi în sensul larg al adepților Săi"[2], ne îndreptățeşte să vorbim despre asumarea crucii lui Hristos ca paradigmă a calității de ucenic.

a. Tipologia ucenicului lui Hristos (Mc 1, 16-20)

Chemarea primilor patru ucenici la apostolat are ea însăşi un caracter paradigmatic[3]. Prin răspunsul imediat la chemarea lui Iisus, ei devin model de încredere în chemarea lui Dumnezeu. Cu toate că grupul celor doisprezece ocupă un loc cu totul special în lucrarea misionară a Bisericii, răspunsul primilor apostoli este tipologic. Astfel, se poate vorbi de o tipologie a ucenicului lui Hristos, care, la auzul chemării Lui, lăsând deoparte preocupările cotidiene, îl urmează imediat (v. 18). Ioannis Karavidopoulos, urmându-l pe Teofilact şi alți interpreți[4], care presupun o întâlnire anterioară a lui Simon şi Andrei cu Iisus, relatată de evanghelistul Ioan (In. 1, 35-43), susține posibilitatea ca deciziaei celor doi frați să fie stadiu final al unui dialog desfăşurat pe parcursul mai multor etape, în urma cărora primii doi apostoli se hotărăsc să-l urmeze pe Iisus în calitate de ucenici.[5]

Chiar presupunând că a mai existat o întâlnire sau mai multe între Iisus şi primii doi ucenici, aceasta nu explică hotărârea de a-L urma. Ei nu erau chemați doar să-l urmeze, ci să fie ei înşişi, mai târziu, învățători pentru alții. Cum puteau nişte oameni simpli, fără educație să învețe pe alții şi chiar să predice celor din alte neamuri?

---

[2] Ioannis Karavidopoulos, *Comentariu la Evanghelia după Marcu,* traducere de Lect. dr. Sabin Preda, după ERMHNEIA KAINHS 2(vIwa,nnhj Karabidopouloj(*To, kata, Ma,rkon Eu.agge,lio(* vEkdo,seij Pourna,raj(Qessaloni,kh; 2001, Ed. Bizantină, Bucureşti, f.a. , p. 33.

[3] Ioannis Karavidopoulos, *Comentariu la Evanghelia după Marcu*, p. 61.

[4] Ioannis Karavidopoulos, *Comentariu la Evanghelia după Marcu*, p. 63, Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 48-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.

[5] Ioannis Karavidopoulos, *Comentariu la Evanghelia după Marcu*, p. 63.

Tradiția patristică insistă pe lucrarea lui Dumnezeu asupra celor chemați la apostolat şi pe deciderea fermă de a urma chemării lui Dumnezeu, chiar cu prețul martiriului.[6]

Origen vede în aceeaşi lucrare divină marea răspândire a creştinismului, care a stat la baza misiunii ucenicilor lui Iisus. În ciuda faptului că au fost persecutați, li s-au confiscat averile şi nu erau foarte numeroşi, Evanghelia a fost vestită la „greci şi barbari, înțelepți şi neînțelepți", care s-au adăugat la credința în Iisus Hristos.[7] Tertulian şi Sfântul Vasile cel Mare insistă pe faptul că, după modelul Apostolilor Iacob şi Ioan, de dragul Domnului creştinii trebuie să fie capabili să lase în urmă totul, copii, soție, profesie.[8]

Eusebiu de Cezareea ne spune că în momentul în care Mântuitorul i-a chemat pe aceştia pentru a-i fi ucenici (verbul ακολουθω are sensul de a urma pe cineva ca discipol[9]) le-a insuflat putere divină şi i-a umplut de curaj. Ca Dumnezeu adevărat, El le-a transmis adevăratul cuvânt al lui Dumnezeu, făcând din ei mari săvârşitori de minuni şi dându-le putere să aducă la Hristos toate neamurile.

Ieronim vorbeşte despre marea întâlnire cu Dumnezeu. Presupunând că nu a existat o întrevedere prealabilă a primilor ucenici cu Mântuitorul, aceştia au trăit o întâlnire revelatoare. Chipul divin al lui Iisus Hristos trebuie să-i fii transformat încât să-şi părăsească tatăl după trup şi să-l urmeze pe Cel în care au văzut pe Tatăl după duh.[10]

În exegeza modernă putem identifica patru aspecte determinante în chemarea ucenicilor la apostolat. Primul este acela că Iisus este Învățător atipic pentru tradiția iudaică. În istoria rabinică nu se întâl-

---

[6] Eusebiu de Cezareea, Proof of the Gospel 3.7, în Oden, T. C., & Hall, C. A., *Mark*, Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2, Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 2005, p. 19.

[7] Origen, *Despre Principii*, în coll. *PSB*, vol. 8, Studiu introductiv, traducere, note de Pr. Prof. T. Bodogae, Ed.IBMBOR, Bucureşti, 1982, p. 263; Oden, T. C., & Hall, C. A.. *Mark*, Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2, p 20.

[8] Tertulian, *On Idolatry* 12, Sfântul Vasile cel Mare, *The Long Rules*, Question 8, în Oden, T. C., & Hall, C. A., *Mark*, Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2, p. 20.

[9] Ioannis Karavidopoulos, *Comentariu la Evanghelia după Marcu*, p. 63.

[10] Fer. Ieronim, *Homily 83*, în Oden, T. C., & Hall, C. A., *Mark*, Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2, p. 20.

neşte o chemare asemănătoare celei pe care o adresează Iisus ucenicilor Săi: „Veniți după Mine" (Mc 1, 17). În tradiția rabinică calitatea de ucenic depindea de inițiativa aspirantului la învățătură şi nu de chemarea învățătorului.[11] Apoi supunerea față de rabini a ucenicilor era mai degrabă o supunere față de Tora. Nici Moise, nici regii, nici diferiții „oameni ai lui Dumnezeu", nici chair profeți nu îi cheamă pe oameni să-i urmeze. Chemarea este, mai degrabă, este de a merge în căile lui Dumnezeu și în conformitate cu poruncile Sale (de exemplu, Deut 5, 30). Iisus însă cheamă patru ucenici după sine Însuşi. Unicul precedent din Vechiul Testament, oarecum similar, este chemarea lui Elisei de către Ilie în 1 Regi 19, 19-21, deși chiar și acolo paralela nu este completă pentru că Ilie permite lui Elisei să se întoarcă acasă și să-şi ia rămas bun de la mama și de tatăl său, în timp ce loialitatea așteaptă de Iisus de la ucenicii nu permite nici măcar acest lucru (Lc 9, 57-62).[12]

Potrivit lui J. R. Edwards, chemarea primilor ucenici la apostolat nu este înrădăcinată în tradiția Torei, nici chiar în numele Dumnezeului Vechiului Testament, ci în autoriatea mesianică a lui Iisus Hristos.[13] Ei nu-l caută pe Iisus, ci El îi caută pe ei. Când Iisus ca Fiul al lui Dumnezeu inițiază comuniunea cu oamenii, „întâlnirea are loc nu pe un teren al Lui ori pe pământul sfânt al sinagogii sau templului, ci în lumea lor, între bărci şi plase de pescuit, locul unde munceau din zori până în seară". În acest cadru, „există un singur lucru pe care pescarii îl pot face, acela de a răspunde la chemarea lui Iisus întemeiată numai pe autoritatea persoanei Sale."[14]

---

[11] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 48-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos; Stein, R. H. (2008). *Baker Exegetical Commentary on the New Testament: Mark* (pp. 76-81). Grand Rapids, MI: Baker Academic.

[12] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 48-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos; Stein, R. H. (2008). *Baker Exegetical Commentary on the New Testament: Mark* (pp. 76-81). Grand Rapids, MI: Baker Academic.

[13] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 49-50). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos; Brooks, J. A. (2001, c1991). *Vol. 23*: *Mark*; The New American Commentary (p. 48). Nashville: Broadman & Holman Publishers; Stein, R. H. (2008). *Baker Exegetical Commentary on the New Testament: Mark* (pp. 76-81). Grand Rapids, MI: Baker Academic.

[14] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament

Viitorii ucenicii „nu au nevoie de dovezi care să însoțească chemarea Lui – nu sunt consemnate minuni sau dezbateri teologice sau încercări de persuasiune morală. Spre deosebire de aspiranți rabinici, pescarii nu sunt obligați să facă ceva înainte de a deveni ucenici, ei nu trebuie să-şi etaleze cunoștințele despre Tora sau să treacă un examen în teologie. Ceea ce au nevoie să învețe [...] este cum să-L urmeze pe Iisus (Mc 10, 52). Pentru Marcu, lucrarea de a-l urma pe Iisus implică un risc al credinței, iar credința trebuie să fie un act înainte de a fi un conținut de credință. Numai pe măsură ce Iisus este urmat, poate să fi cunoscut."[15]

William Hendriksen şi Simon J. Kistemaker susțin că primii chemați pentru a fi ucenicii Lui (Andrei şi Simon) dacă ar fi văzut în El un simplu om, dintre cei asemenea lor, cu siguranță hotărârea de a-l urma ar fi întârziat. Faptul că nu îşi pun deloc problema în acest fel, o dovedeşte faptul că ei îl părăsesc pe tatăl lor şi-l urmează pe Iisus Hristos. Această hotărâre imediată arată puternicul magnetism şi adevărată măreție ce le transmite Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos asupra celor ce-L ascultă.[16]

A doua caracteristică a chemării la ucenicie este faptul că aceasta este o chemare la o lucrare: „Veniți după Mine şi vă voi face să fiți pescari de oameni" (Mc 1, 17). Cuvântul grecesc este chiar mai nuanțat „vă voi face pe voi γενέσθαι[17] să deveniți pescari de oameni". Procesul de a deveni ucenic al lui Hristos este unul de durată şi însoțit de suferință. Este o chemarea care transformă viața ucenicilor[18]. Nu este uşor

---

commentary (pp. 48-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.

[15] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 50-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.

[16] Vezi mai multe la: William Hendriksen; Simon J. Kistemaker, *New Testament Commentary: Exposition of the Gospel According to Mark*, Grand Rapids: Baker Book House, 1953-2001 (New Testament Commentary 10), p. 60.

[17] Aoristul infinitiv al verbului γίνομαι,*v* - 1) a se naşte; a veni la viață, a se face, a începe să fie, a primi ființă; 2) a deveni, a deveni pentru a trece, a se întâmpla... 2a) un eveniment, 3) a apărea, a apărea în istorie, apariția cuiva pe scenă 3a) ... apariția uni om în public 4) a fi făcut, a se fi sfârşit 4a) un miracol 5) a deveni, a fi făcut (LIDDLE, HENRY G.; SCOTT, ROBERT, *Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996).

[18] Guelich, R. A. (2002). *Vol. 34A*: *Word Biblical Commentary : Mark 1-8:26*. Word Biblical Commentary (pp. 48-52). Dallas: Word, Incorporated.

de înțeles (Mc 8, 14–21), de privegheat (Mc14, 37), de urmat (Mc 14, 50) sau de suferit persecuții în numele lui Iisus (Mc 13, 13). Viața la care Iisus îi cheamă pe ucenici cere o schimbare fundamentală a minții, cere o cugetare la cele ale lui Dumnezeu (Mc 8, 33). Ucenicii sunt chemați să fie misionarii care vor aduce un mesaj convingător pentru alții. Aceştia îşi vor schimba radical viața.[19] Chemarea lui Iisus va avea acest efect asupra lor în măsura în care autenticitatea chemării va radia din „pescarii de oameni". Numai în acest fel ucenicii vor putea participa şi sluji Împărăției lui Dumnezeu.

Aşa cum Iisus nu a venit să i se slujească ci să-şi dea viața preț de răscumpărare pentru mulți (Mc 10, 45), la fel vor face şi ucenicii. Iisus Hristos este „Calea" şi modelul slujirii.[20] Acest lucru necesită o separare față de fostele loialități în scopul de a fi liberi pentru slujirea totală a lui Iisus. Nu numai că pescarii trebuie să lase plasele lor în urmă, dar trebuie să părăsească şi propriile lor familii. Nu este nimic în neregulă cu plase de pescuit și mai puțin cu familiile. Plase sunt esențiale pentru pescuit și familiile pentru viață. Dar chiar și acestea trebuie să fie abandonate în cazul în care împiedică asumarea totală a riscurilor de către cei ce sunt ucenicii lui Hristos (vezi Mt 5, 29-30).[21]

Ucenicii devin de acum însoțitorii Lui şi martori privilegiați ai actelor Sale mântuitoare. Dintre aceştia Iisus Hristos îi alege pe cei doisprezece, un semn al răscumpărării promise a lui Israel (Mc 3, 13-19). Îi alege mai întâi pentru a petrece câtva timp alături de Învățătorul, pe care văzându-l şi auzindu-l îşi formează o „educație duhovnicească", începând să cunoască taina Persoanei lui Hristos. Apoi aceştia sunt trimişi ca misionari să facă ceea ce şi Iisus Hristos făcea, adică să vindece bolile şi să alunge demonii (Mc. 3, 15; 6, 13, 30).[22] Ucenicii sunt

---

[19] Garland, D. E. (1996). *The NIV Application Commentary: Mark* (pp. 69- 70). Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House.

[20] Având în vedere tema urmării lui Hristos, însăşi creştinismul a ajuns să fie cunoscut sub numele de *Calea*. Cf. Brooks, J. A. (2001, c1991). *Vol. 23*: *Mark*; The New American Commentary (p. 48). Nashville: Broadman & Holman Publishers.

[21] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 48-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.

[22] William Hendriksen; Simon J. Kistemaker, *New Testament Commentary: Exposition of the Gospel According to Mark*, Grand Rapids: Baker Book House, 1953-2001 (New Testament

cei care primesc învățătura de la Însuşi Mântuitorul (Mc 4, 10-11; 7, 17; 9, 28; 10, 10, 23, 32, 42; 12, 43; 13,1-2) şi celor cărora li se promite ca răsplată împărăția (Mc 10, 28-30). La Sfântul Marcu se vede foarte limpede că promisiunea este făcută tuturor celor care-l urmează pe Hristos, nu doar celor doisprezece ca la Mt 19, 28. Răsplata Împărăției cerurilor este pentru toți cei care l-au ales pe Hristos în locul celorlalte bunuri pământeşti (Mc 10, 29-30).[23] Întregul spectru de experiențe al ucenicilor – chemarea, părtăşia cu Hristos, participarea la slujirea Sa şi promisiunea răsplătirii – reflectă în mod evident chiar viața creştină.[24]

În al treilea rând, chemarea primilor ucenici la apostolat arată că lucrarea esențială a lui Iisus constă în formarea unei comunități vii. Comunitatea întemeiată de Iisus nu este o masă amorfă, fără nume și fără chip, ci o comunitate de persoane ale căror nume sunt cunoscute: Simon, Andrei, Iacov și Ioan și pe alții care aveau să vină. Accentul Evanghelistului Marcu pe chemarea celor patru pescari şi accentul relativ modest pus pe evenimetul ispitirii din pustiul Carantaniei, are efectul de a face din Iisus Hristos întemeietorul unei noi comunități în care El este principiul dătător de viață.[25] După opinia lui J. R. Edwards, „nu este o exagerare să spunem că semințele Bisericii creştine îşi găsesc originea în primul act al lucrării publice a lui Iisus", în care El a chemat patru pescari într-o comunitate de viață cu El. [26]

În cele din urmă, chemarea de a fi pescari de oameni are şi o dimensiune eshatologică. Pentru W. L. Lane această chemare presupune şi adunarea oamenilor în vederea judecății viitoare a lui Dumnezeu. În tradiția profetică a Vechiului Testament pescarul este Dumnezeu. Chemarea pentru a fi „pescari de oameni" extinde îndemnul la pocăința predicată de Iisus (Mc 1, 15). Tocmai pentru că Iisus a

---

Commentary 10), p. 123.

[23] William Hendriksen; Simon J. Kistemaker, *New Testament Commentary: Exposition of the Gospel According to Mark*, Grand Rapids: Baker Book House, 1953-2001 (New Testament Commentary 10), p. 401.

[24] Donald Senior; Carroll Stuhlmueller, *op.cit.*, p. 226.

[25] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 48-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.

[26] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (pp. 48-51). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.

venit „pescuitul de oameni" devine necesar. Între Mc 1, 15 și Mc 1, 17 există o legătură intimă, pescuitul fiind dovada venirii Împărăției proclamate de Hristos. Funcția imediată a celor chemați să fie pescari de oameni este de a-l însoți pe Iisus ca martori ai proclamatei Împărății și mărturisitori ai întoarcerii la Dumnezeu prin pocăință radicală.[27] Utilizarea metaforei „pescari de oameni" în apropierea proclamării de către Iisus a Împărăției lui Dumnezeu (Mc 1, 15) afirmă faptul că Domnul eshatologic este Cel care cheamă. W. L. Lane aminteşte că R.P. Meye a atras atenția asupra caracterului programatic al acestei pericope în planului Evangheliei de la Marcu. „Acesta este un text esențial pentru interpretarea Evangheliei datorită poziției sale primare. Se anticipează astfel chemarea celor doisprezece în Mc 3, 13-19 și misiunea lor ulterioară consemnată la Mc 6, 7-13, 30".[28] Chemarea inițială de a-l urma pe Iisus primește o notă dramatică în relatarea evenimentelor de după Înviere. Evanghelistul Marcu consemnează faptul că promisiunea de a-i face „pescari de oameni" se împlineşte odată cu trimiterea finală a ucenicilor la misiune Mc 16,7-18.

b. Asumarea Crucii sau ucenicia misionară (Mc 8, 34)

În a doua parte a Evangheliei sale (Mc 8, 21-10, 52) tema slujirii care dă viață apare în mod evident legată de adevăratele calități ale ucenicului lui Hristos. Întrebării cheie din sfânta Evanghelie: „Cine zic oamenii că sunt?" (Mc 8, 27) Petru îi răspunde: „Tu eşti Hristosul" (Mc 8, 29). În secțiunea următoare, (Mc 8, 31-33) se vădeşte faptul că percepția Sfântului Petru despre Mesia este greşită, aceasta pentru că nu include legătura esențială cu pătimirea: „Şi a început să-i învețe că Fiul Omului trebuie să pătimească multe şi să fie defăimat de bătrâni, de arhierei şi de cărturari şi să fie omorât, iar după trei zile să învieze. Şi spunea acest cuvânt pe față. Şi luându-L Petru de o parte, a început să-L dojenească" (Mc. 8, 31-32). Petru protestează împotriva faptului că Fiul Omului trebuie să pătimească. Iisus Hristos respinge dur atitudinea apostolului „Mergi, înapoia mea, satano! Că tu nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor" (Mc 8, 33).

---

[27] Lane, W. L. (1974). *The Gospel of Mark*. The New International Commentary on the New Testament (pp. 66-70). Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

[28] Lane, W. L. (1974). *The Gospel of Mark*. The New International Commentary on the New Testament (pp. 66-70). Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

În acest moment Iisus Hristos cheamă la Sine mulțimile pentru a fi împreună cu Apostolii „Şi chemând la Sine mulțimea împreună cu ucenicii Săi le-a zis:..." (Mc 8, 34a) Importanța discursului ce urmează este fundamentală pentru toți cei care îl ascultă. „Este, în fond pentru toți o problemă de viață şi de moarte – viața veşnică versus moartea veşnică"[29]. De aceea toți trebuie să o audă, nu doar cei doisprezece.[30]

Conform lui R. T. France, Marcu foloseşte verbul προσκαλέομαι „chemând" pentru a atrage atenția cititorului asupra ceva nou care urmează să fie descoperit, sau noi învățături care urmează să le fie împărtăşite discipolilor (cf. Mc 3, 13, 23; 6, 7; 7, 14; 10, 42; 12, 43). „Ceea ce este surprinzător aici e că obiectul verbului nu sunt doar discipolii, cum unii s-ar aştepta, ci τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ «mulțimea împreună cu ucenicii Săi». Am putea rămâne din secțiunea cuprinsă între versetele 27-33, cu impresia că „acest cadru este un refugiu privat, în mediul rural, în nordul îndepărtat al Palestinei, unde probabil Iisus era puțin cunoscut şi probabil populația era în majoritate non-evreică. O mulțime de oameni în această zonă care erau potențiali urmaşi ai lui Iisus pare o imagine nepotrivită, neavând nici un rol în continuarea narațiunii."[31] „Din punctul de vedere al naratorului, continuă R. T. France, introducerea lui ὄχλος «mulțimea» serveşte aici, mai degrabă pentru οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα «cei ce erau lângă El, împreună cu cei doisprezece» în Mc 4, 10, pentru a lărgii audiența asupra unei declarații importante; includerea lor în audiență arătând că cerințele dure din versetele următoare se aplică nu doar celor doisprezece ci oricui doreşte să se alăture evenimen-

[29] William Hendriksen; Simon J. Kistemaker: *New Testament Commentary: Exposition of the Gospel According to Mark*, p. 330.

[30] Stein, R. H. (2008). *Baker Exegetical Commentary on the New Testament: Mark* (pp. 406-407). Grand Rapids, MI: Baker Academic; Kernaghan, R. J. (2007). *Mark*. The IVP New Testament commentary series (162-168). Downers Grove, Ill: InterVarsity Press; Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (p. 256). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.Hooker, M. D. (1991). *Black's New Testament commentary: The Gospel according to Saint Mark* (p. 208). Peabody, MA: Hendrickson Publishers; Cole, R. A. (1989). *Vol. 2*: *Mark: An Introduction and Commentary*. Tyndale New Testament Commentaries (pp. 210-211). Nottingham, England: Inter-Varsity Press;

[31] France, R. T. (2002). *The Gospel of Mark : A commentary on the Greek text* (p. 339). Grand Rapids, Mich.; Carlisle: W.B. Eerdmans; Paternoster Press.

tului. Expresiile introductive εἴ τις θέλει şi ὃς γὰρ ἐάν (vv. 35, 38) generalizează în continuare tema paragrafului; aceasta nu constituie un principiu special adresat unor elite, ci un element esențial pentru ucenicie." [32]

Aceeaşi principiu al includerii tuturor ucenicilor în condițiile urmării lui Hristos îl afirmă şi W. L. Lane. „Chemând mulțimile, susține comentatorul, Iisus arată că a-L urma presupune aceleaşi condiții pentru toți credincioşii, iar nu doar pentru ucenici. [...] Aceasta arată că cererea de lepădare a sinelui şi purtarea propriei cruci se adreasează nu doar liderilor Bisericii, ci tuturor celor care îl mărturisesc pe Iisus ca Mesia. A fost intenția Domnului ca, cei care îl vor urma să nu fie doar nişte observatori detaşați ai viziunii Sale, ci oameni care cresc în credință şi înțelegere prin participarea la misiunea şi patimile Sale. Doar urmând calea crucii este posibil să înțelegi necesitatea umilinței lui Iisus, sau pe Iisus Însuşi. Destinația comună a acestor cuvinte adresate mulțimilor şi ucenicilor arată că nu este nici o diferență între aceştia când se confruntă cu suferințele lui Hristos: amândouă deopotrivă au gândire umană detaşată de voia lui Dumnezeu (Mc 8,33) şi era important pentru ei să ştie ce înseamnă să îl urmezi pe Iisus. Tocmai a urma calea crucii presupune existența unei deosebirii între un grup privilegiat şi cei din afara lui (Mc 4, 11) dispare." [33]

În opinia noastră, chemarea mulțimilor înainte de transmiterea condițiilor necesare dobândirii calității de ucenic al lui Hristos are o importanță majoră din perspectiva misiunii creştine. În primul rând, toți oamenii sunt chemați să devină ucenicii Săi, apoi răspunsul la acestă chemare este unul liber „oricine voieşte", iar în ultimă instanță, se prezintă condițiile necesare urmării lui Hristos, subliniind ceea ce trebuie să facă aceştia pentru a deveni ucenici adevărați ai Lui. Această tipologie a ucenicului este una misionară, întrucât învățăcelul nu se împărtăşeşte într-un mod admirativ şi, în acelaşi timp, pasiv de lucrarea Învățătorului, ci îl urmează şi transmite ceea ce Învățătorul însuşi a făcut, suportând chiar suferința definitivă pentru El: „...Oricine voieşte să vină după Mine să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze

[32] France, R. T. (2002). *The Gospel of Mark : A commentary on the Greek text* (339-340). Grand Rapids, Mich.; Carlisle: W.B. Eerdmans; Paternoster Press.

[33] Lane, W. L. (1974). *The Gospel of Mark*. The New International Commentary on the New Testament (pp. 306-308). Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Mie" (Mc 8, 34b). De aceea, în continuare considerăm că putem vorbi despre condițiile unei ucenicii misionare.

Prima este, aşadar, aceea a lepădării de sine. Lepădarea de propriul sine nu este ascetism formal, nu este auto-respingere sau ura sinelui, nici doar renunțarea la păcatele personale. „Înseamnă să încetezi să mai pui pe prim plan propriul sine. Înseamnă să-ți înlocuieşti propriul sine cu Hristos, ca obiect al propriilor intenții. Înseamnă a pune voia divină înaintea voinței proprii." [34]

După R. T. France, „lepădarea de sinea", este o propoziție fără corespondent în tradiția evanghelică. Verbul avparne,omai „mă lepăd" este asociat cu eventuala negare a lui Petru nu față de el însuşi, ci față de Stăpânul său; în acest context, înseamnă să te disociezi complet de cineva, să rupi relația. Deci, utilizarea reflexivului avparnhsa,sqw e`auto,n implică, probabil, refuzul de a fi ghidat de interesele proprii, renunțarea controlului asupra propriului destin. În 2 Tim 2, 13 Dumnezeu avrnh,sasqai e`auto.n „nu se poate tăgădui pe Sine". „Acesata ar înseamna că ar acționa contrar naturii Sale, ar înceta să fie Dumnezeu. Ceea ce Iisus cere aici este, aşadar, un abandon radical al propriei identități şi auto-determinari. Nu este negarea unui lucru în sine, ci chiar negarea de sine."[35]

Prin acesta Iisus cere celor care vor să-L urmeze să schimbe centrul de gravitație al vieții de la preocupările pentru sine către totala atenție asupra voii lui Dumnezeu.[36] Gândul central în privința lepădării de sine este renunțarea la orice presupune ca prioritate propria persoană, o dorință susținută de a spune „Nu" propriului sine şi pregătirea promptă de a spune „Da" lui Dumnezeu. Este vorba despre o denunțare radicală a tot ceea ce ține de auto – idolatrie şi a oricărei încercări de a pune propria viață în acord doar cu propriul eu. Condiția aceasta este întărită şi intensificată de îngrozitoarea imagine a „marşului morții"[37] întregită de purtarea crucii.

---

[34] Brooks, J. A. (2001, c1991). *Vol. 23: Mark* (electronic e.). Logos Library System; The New American Commentary (p. 137). Nashville: Broadman & Holman Publishers.

[35] R. T. France, *The Gospel of Mark: A Commentary on the Greek Text*. Grand Rapids, Mich.; Carlisle: W.B. Eerdmans; Paternoster Press, 2002, p. 338.

[36] Garland, D. E. (1996). *The NIV Application Commentary: Mark* (pp. 327-340). Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House.

[37] Lane, W. L. (1974). *The Gospel of Mark*. The New International Commentary on the New Testament (pp. 306-308). Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

Lepădare de sine nu trebuie înțeleasă într-o manieră cronologică, ca şi cum Iisus i-ar îndemna pe ascultătorii Săi să practice auto-negarea pentru o vreme, apoi, după o anumită perioadă de timp să-şi ducă crucea, şi, după ce au luat pe umeri această sarcină pentru o altă perioadă de timp, să-l urmeze pe Iisus. Ordinea nu este una cronologică, ci una logică. Împreună cele trei indică adevărata convertire, urmată de sfințirea vieții.[38]

A doua condiție a uceniciei este aceea a „luării crucii".

Teologia patristică interpretează această metaforă în sensul unei relații personale cu Fiul lui Dumnezeu întrupat şi răstingnit pe Cruce care intervine în actul „luării crucii". Fericitul Augustin, referindu-se la purtarea crucii, sublinia că aceasta, deşi este un lucru dificil, dragostea pentru Dumnezeu îl face să devină uşor. „Ceea ce Domnul a poruncit nu este nici greu, nici dureros atunci când El însuşi intervine (s.n.) şi face ca lepădarea se sine şi purtarea crucii să poată fi realizată"[39]. Pe de o parte, pentru Fericitul Augustin viața trăită în umbra crucii lui Hristos este singurul mod de-a urma Domnului şi singura condiție a biruinței asupra morții.[40] Pe de altă parte, văzând în cruce puterea Celui răstignit, crucea însăşi îi salvează pe creştini de o viață în care preocupările pentru grijile lumeşti îi îndepărtează de Dumnezeu. „Pentru că, atunci când am observat că ați fost încetiniți în scopul vostru divin prin preocuparea cu grijile casnice, am simțit că ați fost purtați şi traşi de-a lungul de către crucea voastră, mai degrabă decât să o purtați voi pe ea". [41]

Caesarie de Arles invocă ajutorul pe care-l Domnul îl acordă acelora ce doresc să-I împlinească poruncile. Aceasta, având în vedere

---

[38] William Hendriksen; Simon J. Kistemaker: *New Testament Commentary: Exposition of the Gospel According to Mark*, p. 330.

[39] Fer. Augustin, *Sermons on New Testament*, Lessons 46.1, în Oden, T. C., & Hall, C. A. (2005). *Mark*. Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2. (112). Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, pp. 35-36.

[40] Fer. Augustin, *Sermons on New Testament*, Lessons 46.1, în Oden, T. C., & Hall, C. A. (2005). *Mark*. Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2. (112). Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, pp. 35-36.

[41] Fer. Augustin, *Letter* 243, *To Laetus*, în Oden, T. C., & Hall, C. A. (2005). *Mark*. Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2. (112). Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press.

faptul că încălcarea poruncii şi iubirea de sine au fost cauzele căderii în păcat a primului om. Explicând mai departe ce înseamnă a lua crucea, teologul din Chalons, insistă asupra unui mod de viață autentic creştin, în care corupția şi păcatul trebuie condamnate, iar falsele valori deconspirate[42]. Curajul asumări unei astfel de vieți este identificat cu însăşi asumarea crucii.

Dintr-o altă perspectivă, de data acesta subiectivă, Tertulian asimilează purtarea crucii neliniştilor proprii şi suferințelor din propriul trup[43], care sunt în opinia acestuia, necesare aproierii de Dumnezeu.

Exegeza biblică contemporană reaminteşte faptul că a purta crucea nu era o metaforă iudaică, iar cerința lui Iisus trebuie să fi sunat respingător chiar şi pentru ucenici. Metafora evoca imaginea unui om condamnat la moarte, care este forțat să-şi poarte pe spate crucea pe care va fi executat. J. R. Edwards reaminteşte faptul că imaginea crucii era una respingătoare, era un instrument al cruzimii, durerii, dezumanizării şi ruşinii.[44]

În contextul teologiei noutestamentare, imaginea crucii semnifică un urcuş în statutul uceniciei şi renunțarea la tot pentru Hristos (Mc 10, 17-31). „În vremea lui Marcu, constată J. R. Edwards, aceasta nu era doar un lucru teoretic, deoarece Evanghelia după Marcu a fost scrisă probabil în Roma, aproape de vremea în care Nero îi crucificase pe creştini. Chemarea lui Iisus la lepădarea de sine şi sacrificiu ar reaminti comunității din care făcea parte Marcu că

---

[42] Caesarie de Arles, *Sermons* 159, în Oden, T. C., & Hall, C. A. (2005). *Mark*. Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2. (112). Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press.

[43] Tertulian, *On Idolatry* 12, în Oden, T. C., & Hall, C. A. (2005). *Mark*. Ancient Christian Commentary on Scripture NT 2. (112). Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press.

[44] „Crucea simboliza opresiunea romană şi era adresată celor mai de jos clase sociale. Era cel mai utilizat aparat de tortură romană, destinat în special pedepsirii criminalilor stopării revoltelor sclavagiste. În anul 71 î.H. generalul roman Crassus a înfrânt rebeliunea sclavilor conduşi de Spartaacus şi a crucificat pe el şi încă 600 dintre urmaşii acestuia pe drumul dintre Roma şi Capua. un secol mai târziu, în vremea lui Marcu, Nero va crucifica şi arde de vii pe creştini, care au fost pe nedrept condamnați de incendierea Romei." (Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (256). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos); vezi şi: Garland, D. E. (1996). *The NIV Application Commentary: Mark* (pp. 327-340). Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House.

această adversitate față de Nero nu a fost un semn al abandonului lui Dumnezeu, ci mai degrabă o identificare a acestora cu credința în învățătura lui Hristos."[45] Apoi, după W. L. Lane, Evanghelistul Marcu aminteşte comunității sale faptul că lepădarea de sine şi purtarea crucii, înțelese în calitatea lor de condiții ale chemării de a-l urma pe Iisus, conferă o încredințare vie că suferință împreună cu Mesia constituie condiția îndumnezeirii împreună cu Acesta (Rom 8, 17).[46]

Ultima condiție a uceniciei misionare, care le cuprinde în sine pe celelate două, este urmarea lui Hristos. În acet context, a-l urma pe Învățătorul înseamnă a avea încredere în El, a-i călca pe urme şi a-i împlini poruncile, din dragoste pentru mântuirea venită prin El (Efes 4, 32-5,2). Iisus Hristos le spune ucenicilor Săi să urmeze calea pe care a El ales-o, iar nu aceea pe care ar alege-o pentru ei înşişi. Iisus nu vrea un convoi de adepți care se minunează de faptele Sale, dar nu reuşesc să-i trăiască învățătura. După D. E. Garland, urmarea pe care El o are în vedere este o raritate: ucenicii urmându-şi Stăpânul, fiecare purtând o cruce. Imaginile sugerează că ucenicii trebuie să se supună învățăturii Sale, până acolo încât să-şi poată jertfi viața pentru El şi învățătura Sa.[47]

Aceleaşi însuşiri ale adevăratului ucenic apar şi în dialogul Mântuitorului cu tânărul bogat: „Un lucru îți mai lipseşte: Mergi, vinde tot ce ai, dă săracilor şi vei avea comoară în cer; şi apoi, luând crucea, vino şi urmează Mie" (Mc 10, 22), însoțită fiind şi de răsplata celor care şi-au purtat cu curaj crucea Lui: „Adevărat grăiesc vouă: Nu este nimeni care şi-a lăsat casă, sau frați, sau surori, sau mamă, sau tată, sau copii, sau țarine pentru Mine şi pentru Evanghelie, şi să nu ia însutit - acum, în vremea aceasta, de prigoniri - case şi frați şi

---

[45] Edwards, J. R. (2002). *The Gospel according to Mark*. The Pillar New Testament commentary (256). Grand Rapids, Mich; Leicester, England: Eerdmans; Apollos.

[46] Lane, W. L. (1974). *The Gospel of Mark*. The New International Commentary on the New Testament (pp. 306-308). Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.; vezi şi: Brooks, J. A. (2001, c1991). *Vol. 23*: *Mark* (electronic e.). Logos Library System; The New American Commentary (137). Nashville: Broadman & Holman Publishers.

[47] Garland, D. E. (1996). *The NIV Application Commentary: Mark* (pp. 327-340). Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House.

surori şi mame şi copii şi ţarine, iar în veacul ce va să vină: viaţă veşnică. Şi mulţi dintre cei dintâi vor fi pe urmă, şi din cei de pe urmă întâi" (Mc 10, 29-30).

Sfântul Evanghelist Marcu face astfel din asumarea crucii lui Hristos paradigma adevăratei calităţi de ucenic.[48] Asumarea crucii înseamnă martiriu, înseamnă a bea cu adevărat paharul pe care Hristos L-a băut şi botezarea cu botezul cu care El s-a botezat (Mc 10, 39) pentru ca Evanghelia să se propovăduiască la toate neamurile (Mc 13, 9-10).

Sfântul Evanghelist Marcu încheie Evanghelia sa cu următoarele cuvinte: „La urmă, pe când cei unsprezece şedeau la masă, li S-a arătat şi I-a mustrat pentru necredinţa şi împietrirea inimii lor, căci n-au crezut pe cei ce-L văzuseră înviat. Şi le-a zis: „Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată făptura. Cel ce va crede şi se va boteza se va mântui; iar cel ce nu va crede se va osândi. Iar celor ce vor crede, le vor urma aceste semne: în numele Meu, demoni vor izgoni, în limbi noi vor grăi, şerpi vor lua în mână şi chiar ceva dătător de moarte de vor bea nu-i va vătăma, peste cei bolnavi îşi vor pune mâinile şi se vor face sănătoşi" (Mc 16, 14-18).

Aşadar la Sfântul Evanghelist Marcu, Mântuitorul Iisus Hristos îi trimite pe ucenicii pe care iniţial i-a mustrat pentru necredinţa lor la predicarea Evangheliei. Aceştia sunt acum întăriţi în credinţă şi din nişte oameni fricoşi şi plini de îndoială devin adevăraţi mărturisitori ai Lui. Mărturisirea lor a fost totală, asumându-şi crucea lui Hristos până la moarte. Acest aspect al mărturisirii lor arată că învierea lui Hristos, întâlnirea cu El înviat şi înălţarea Sa cu trupul la cer a produs în fiinţa ucenicilor o „mutaţie" internă. Fricoşii dinainte sunt acum curajoşii ucenici misionari, care cu adevărat au fost încredinţaţi de taina persoanei divino-umane a lui Hristos. Dacă convingerea lor nu era totală, ne putem întreagă dacă L-ar fi mărturisit pe Hristos chiar cu preţul vieţii?

Mărturia lor are în vedere propovăduirea Evangheliei Împărăţiei cerurilor. Această acţiune vizează convertirea prin credinţă şi botezul, acte care duc la mântuire (Mc 16, 14). Semnele ce urmează credinţei în Hristos şi botezului (Mc 16, 16-17) îi fac pe toţi creştinii să fie moş-

[48] Donald Senior; Carroll Stuhlmueller, *op.cit.*, p. 227.

tenitorii puterii de a vindeca bolile şi de a alunga demonii, putere dată de Hristos apostolilor Săi (Mc 3, 15). Deci, după Evanghelistul Marcu, cei care se îmbracă în botezul lui Hristos şi asumă crucea Lui poartă semnele puterii apostolice: izgonirea demonilor, vorbirea în limbi, puterea asupra duhurilor necurate, vindecarea bolnavilor (Mc 16, 17-18).

LITURGHIA INTRA MUROS ŞI EXTRA MUROS ELEMENTE DE TEOLOGIE A MISIUNII

VALENTIN VESA

Introducere

În Occident s-a încetățenit ideea ca Biserica Ortodoxă a fost mai degrabă indiferentă în istorie față de misiune şi mai mult preocupată de disputele teologice şi de viața sa liturgică şi că prin monahism a cultivat o spiritualitate statică, indiferentă la evenimentele din lume. Luând în considerare acest aspect, în acest studiu mă voi opri mai adânc şi mai atent asupra istoriei misionare a Bisericii Ortodoxe, dar mai ales asupra a ceea ce Biserica Ortodoxă înțelege prin misiune şi cum această viziune s-a actualizat de-a lungul timpului.

Biserica Ortodoxă a avut o tradiție misionară limpede, urmând viziunii primelor trei secole. Voi puncta doar câteva dintre principiile care stau la baza activității misionare ortodoxe:

• misionarii ortodocşi au încercat să creeze o comunitate liturgică locală şi să traducă Sfânta Scriptură în limbile locale;

• construirea unei biserici frumoase din punct de vedere arhitectural a reprezentat o prioritate, ca simbol al prezenței lui Dumnezeu în mijlocul poporului şi locul unde tainele Împărăției ce va să fie se săvârşesc;

• activitățile misionare nu au fost întreprinse de experți misionari, ci de membri ai tuturor claselor sociale (clerici, călugări, laici, politicieni, soldați, chiar şi prizonieri).

Motivul pentru care, după secolul al XV-lea Biserica Ortodoxă nu a mai fost la fel misionară este situația istorică a țărilor ortodoxe în această perioadă[1] – Bisericile Ortodoxe din Asia Mică, Grecia, fosta Iugoslavie, Bulgaria şi România s-au confruntat cu presiunea dominației turco-islamice, în consecință, cu problema supraviețuirii. În aceste condiții a fost imposibil să se aibă în vedere activități misionare în afara granițelor. În acest context, Bisericile Ortodoxe au pus un accent diferit asupra misiunii – puterea poporului lui Dumnezeu, nutrit în Liturghie şi trimis în lume cu puterea Sfântului Duh să mărturisească *extra muros* Împărăția lui Dumnezeu. Este, de fapt, ceea ce în termeni tehnici numim *liturghie după liturghie* sau *taina fratelui,* potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur[2].

1. Misiunea Ortodoxă

1.1 Misiunea aparține ființei Bisericii

Înțelegerea autentică a Bisericii o putem găsi în împlinirea mandatului Domnului Hristos: Mergeți şi faceți ucenici (Mat. 28, 16-20). Înțelesul grecesc al cuvântului *ekklisia* (*ek – kalo*) este a chema, a aduna poporul lui Dumnezeu ca un semn al manifestării Împărăției lui Dumnezeu. Prin membrii trupului lui Hristos, Biserica este chemată să comunice vestea cea bună şi să se lupte pentru creşterea, sfințirea şi buna chivernisire a trupului lui Hristos. De la Rusalii încoace, când apostolii au fost plini de Duhul Sfânt, această proclamare nu a mai fost o opțiune, ci o obligație: „Vai mie de nu voi vesti evanghelia" (I Cor. 9, 16). Poporul lui Dumnezeu, împreună sau individual, poartă responsabilitatea de a binevesti evanghelia şi de a menține şi a păstra catolicitatea revelației lui Dumnezeu în fiecare Biserică locală.

Misiunea aparține ființei Bisericii, în orice condiții şi-ar desfăşura existența. Misiunea este posibilă doar prin pogorârea Duhului

---

[1] Putem vorbi totuşi despre misiuni ortodoxe şi în această perioadă. De pildă: în Japonia, China, Coreea, Alaska (Pentru o scurtă istorie a misiunilor ortodoxe vezi A. Yannoulatos, „Les missions des Eglises d'Orient", în *Encyclopedia Universalis*, Paris, Tome XI, 1972, pp. 99-102).

[2] Cf. *In the World of the Church. A Paul Evdokimov Reader*, New York, St. Vladimir's Press, 2001, p. 184.

Sfânt, acesta nefiind un eveniment istoric izolat, ci un dar permanent al Bisericii, asigurând existența sa în istoria umanității, şi făcând posibilă mărturia sa despre Împărăția lui Dumnezeu. Duhul Sfânt este puterea prin care Biserica este capabilă să se supună poruncii Domnului înviat: „Mergeți în toată lumea şi propovăduiți evanghelia la toată creația" (Mc. 16,15; Lc. 24,47 şi Fapte 1,8). Această permanentă pogorâre a Duhului Sfânt în Biserică este o realitate prezentă în slujbele ei, in rugăciunea publică[3], dar depăşeşte aceste limite şi constituie dinamica interioară care dă formă tuturor expresiilor şi activităților din Biserică.

Părintele Ion Bria subliniază faptul că scopul misiunii este crearea de comunități euharistice în fiecare localitate, în contextul său propriu, cultura şi în limba proprie şi aici, în celebrarea Euharistiei, este actualizată Împărăția lui Dumnezeu. Ieşind, această comunitate euharistică va deveni martor al slavei lui Dumnezeu Treime, cu scopul final de a fi cu Hristos în Liturghie, prin exemplul propriu de deschidere şi de unitate, precum şi prin spiritualitatea şi sfințenia membrilor săi, aşa cum vom vedea mai jos.

1.2 Etosul misionar ortodox

În acest subcapitol vom urmări doi autori contemporani pe care i-am evocat deja: Anastasios Yannoulatos, Arhiepiscopul Tiranei, şi Părintele Ion Bria, şi modul lor de înțelegere a acestei problematici.

Pentru cel dintâi, misiunea creştină înseamnă întruparea Cuvântului în om, în vederea stabilirii de noi „biserici", de noi nuclee de adevăr şi de har, de vii imagini ale Împărăției lui Dumnezeu, căci Taina Împărăției este experiată în Euharistie. Pentru aceasta este nevoie de o înțelegere universală a lumii şi a omului, în lumina teologiei trinitare. În consecință, o atenție specială primeşte viața interioară a fiecărui credincios, cu autenticitatea şi semnificația ei dinamică. În continuare, contribuția ortodoxă la înțelegerea misiunii este determinată de mesajul teologic sacramental al vieții liturgice. Liturghia, ca un întreg, devine mărturie a răscumpărării în Hristos,

[3] Bishop Anastasios Yannoulatos of Androussa, „Discovering the Orthodox Missionary Ethos" în *Martyria Mission. The witness of the Orthodox Churches Today*, World Council of Churches (WCC), Geneva, 1980, p. 21.

şi misiunea invitație la participarea doxologică la evenimentul soteriologic, prin Duhul Sfânt.

Părintele Ion Bria, la rândul său, accentuează aspectul social foarte important în misiune, care vine imediat după etosul teologic, creând o imagine completă a etosului misionar ortodox – principiul de utilizare a limbilor diferite. Prin acțiunea Duhului Sfânt, ucenicii au început să vorbească în limbi şi mulțimea care era adunată cu această ocazie se minuna, pentru că fiecare îi auzea vorbind în propria sa limbă (Fapte 2, 1-9). În consecință, misiunea se adresează tuturor, indiferent de apartenența etnică, iar mesajul va fi întrupat în forma culturii proprii. În continuare ne vom concentra mai ales pe două aspecte pe care le-am amintit, spiritualitatea liturgică prelungită în viața socială.

1.3 Sfințenia vieții ca o condiție obligatorie pentru misiune

Oricine este implicat în misiune, fie ca individ, grup sau biserică, trebuie să treacă dincolo de el însuşi şi să „nu ştie nimic decât pe Hristos şi pe Acela răstignit" (I Cor. 2,2). Acest lucru înseamnă că misionarul însuşi trebuie să fie crucificat, renunțând la raționamentele sale proprii şi la setea de putere pământească a instituției sale, fie chiar şi eclezială. Misiunea este eficientă doar atunci când puterea Duhului Sfânt iradiază din cel care îl propovăduieşte pe Hristos. Această putere îl purifică, astfel încât Duhul Sfânt poate străluci nestingherit prin Cuvântul Său în el. Acest lucru se întâmplă atunci când cel ce propovăduieşte trăieşte adevărul moştenit de la Apostoli, legat de Duhul adevărului, care este al lui Dumnezeu întrupat în Hristos.

Este interesantă analiză pe care o face Părintele Dumitru Stăniloae, timpurilor celor mai propice misiunii: „Misiunea a fost pe deplin, profundă şi eficient durabilă atunci când a fost susținută de către sfinți şi martiri, care au ținut aproape adevărul lui Hristos şi, uitând de ei înşişi, au mărturisit cu puterea Duhului. La începutul fiecărei Biserici există un sfânt sau un martir, sau mai mulți, care şi-au dăruit întreaga lor viață şi nu doar talentul cuvintelor lor, pentru a face cunoscută şi altora universalitatea lui Hristos pe care au cunoscut-o cu certitudine"[4].

---

[4] Prof. Dumitru Staniloae, „Witness Through the *Holiness* of Life", în *Martyria Mission, The witness of the Orthodox Churches Today*, World Council of Churches (WCC), Geneva, 1980, p. 48.

Imaginea misionară eficientă ne este descrisă de către Sfântul Apostol Pavel. Misionarii primului mileniu au predicat în conformitate cu metodele sale: „Şi propovăduirea mea şi mesajul meu nu au fost în cuvinte de înțelepciune, ci în demonstrarea Duhului şi a puterii" (II Cor. 2,4); „Căci armele luptei noastre nu sunt trupeşti, ci puternice înaintea lui Dumnezeu, spre dărâmarea întăriturilor. Noi surpăm iscodirile minții" (II Cor. 10,4); „Că Evanghelia noastră n-a fost la voi numai în cuvânt, ci şi întru putere şi în Duhul Sfânt şi în deplină încredințare, precum bine ştiți ce fel am fost între voi, pentru voi" (I Tes. 1,5); Cei cărora le-a predicat Sfântul Paul „doreau ca să vadă că Hristos vorbeşte în mine" (II Cor. 13,3), şi numai când au văzut pe Hristos „trăind din puterea lui Dumnezeu" (II Cor. 13,4), au devenit ai lui Hristos. Potrivit Sfinților Părinți, faptele „minunate" ale lui Dumnezeu pe care creştinii trebuie să le cunoască în lume sunt calitățile sfinteniei lor, care arată puterea Duhului lui Hristos[5].

Mergând un pas mai departe, vom încerca să înțelegem relația dintre sfințenie, liturghie şi mărturisire în context eclezial.

2. Viața liturgică ca mărturie a lui Hristos

2.1 Misiune şi Liturghie

De-a lungul istoriei, cultul Bisericii a fost expresia şi gardianul revelației divine. Nu numai că exprimă şi reprezintă evenimentul mântuitor al vieții lui Hristos, moartea, învierea şi înălțarea la cer, dar este, de asemenea, pentru membrii Bisericii, anticiparea vieții Împărăției ce va să vină: „După cum această pâine frântă era împrăştiată peste munți şi fiind adunată a ajuns una, tot aşa să se adune Biserica Ta de la marginile lumii în Împărăția Ta"[6]. Astfel, viața comunității creştine timpurii a fost modelată de o dublă orientare: față de Dumnezeu, într-o mişcare de sistolă, şi față de lume, în cea de diastolă[7]. Aceste

[5] *Ibidem*, pp. 49-50; Ion Bria, „A fresh breath of Spirituality", în *Orthodox Visions of Ecumenism, Statements, Messages and Reports on the Ecumenical Movement 1902-1992*, WCC Publications, Geneva, 1994, pp. 213-215.

[6] *Didahia* 9,4.

[7] Pentru mai multe detalii a se vedea Boris Bobrinskoy, *La compassion du Père*, Paris, Les éditions du Cerf, 2000, pp.134-135; Fr. Emmanuel Clapsis, „The Eucharist as Missionary

două orientări constituie ființa Bisericii, liturghia şi misiunea nu ar trebui să fie separate sau confundate.

Unitatea între misiune şi cult, ca aspecte inseparabile ale relației lui Dumnezeu cu omenirea, trebuie să fie afirmată de către Biserica creştină, deoarece unde predomină dezbinarea între acestea, în mod inevitabil, apar distorsiuni. Un accent exclusiv pe viața cultică duce la introvertire şi escapism liturgic față de provocările istoriei. Aceasta a fost şi realitatea atunci când Amos, în mod explicit, a condamnat cultul rupt de o preocupare activă pentru social (5,21), sau Isaia: „Ce-mi foloseşte mulțimea jertfelor voastre?, zice Domnul. M-am săturat de arderile de tot… În zi de post, voi vă vedeți de treburile voastre şi asupriți pe toți lucrătorii voştri"(1,13; 58,3). Această tradiție profetică a fost continuată în propovăduirea lui Hristos. El s-a referit în mod explicit la aceasta într-unul din discursurile sale cu fariseii: „Du-te şi află ce înseamnă: milă voiesc, iar nu jertfă" (Matei 9,14; cf. Osea 6,6)[8]. Sfântul Ioan Gură de Aur ne aminteşte: „Vrei să cinsteşti trupul lui Hristos? Apoi, nu-L onora aici, în Biserică, cu îmbrăcăminte de mătase, neglijându-L afară gol şi în frig... La ce foloseşte să îngreuiezi masa lui Hristos, cu cupe de aur atunci când El însuşi este pe moarte din pricina foamei? În primul rând dă-i de mâncare când îi este foame, apoi foloseşte ceea ce ți-a mai rămas pentru a înfrumuseța masa Lui"[9]. Deci, putem înțelege cu uşurință că serviciul liturgic, „taina altarului", este de neconceput separat de „taina săracului"[10]. Acestea sunt două fațete ale uneia şi aceleaşi realități – prezența activă a lui Dumnezeu în istorie. Misiunea Domnului Iisus este descrisă în termeni de a aduce veşti bune săracilor, a proclama eliberarea celor captivi, recuperarea vederii celor orbi, eliberarea celor asupriți (Luca 4, 18; cf. Isaia 61,1-2).

Event", în *Your Will Be Done. Orthodoxy in Mission*, WCC, Geneva, 1989, p. 162.

[8] Vezi şi Mt. 5, 23-24.

[9] St. John Chrysostom, *Homily* 50, 3-4, în *A Select Library Of The Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, edited by Philip Schaff, D.D., LL.D., vol. X, *Saint Chrysostom: Homilies on the Gospel of Saint Matthew*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Michigan, 1956, 312-313.

[10] Olivier Clement, „The sacrament of the brother/sister" în J.P. Ramalho, *Signs of Hope and Justice*, Geneva, 1980, p. 24.

2.2 Dimensiunea eshatologică a misiunii

Biserica timpurie şi-a dezvoltat ecleziologia sa şi, la rândul său, practica sa misionară, pe caracterul eshatologic al Împărăției lui Dumnezeu (care se mişcă dialectic între *deja şi nu încă*). Teologii Bisericii timpurii au subliniat că, odată cu învierea lui Hristos şi, în special, cu Rusaliile, eshatonul a intrat deja în istorie şi, în consecință, comunitatea mesianică eshatologică devine o realitate de fiecare dată când Biserica, Noul Israel, poporul lui Dumnezeu răspândit pretutindeni se adună *într-un singur loc*: „Această realitate este, fără îndoială, punctul de plecare în misiunea creştină, *trambulina* exodului Bisericii către lume, care, de fapt, interpretează aşteptarea iminentă a parusiei într-un mod dinamic şi radical"[11]. Imperativele misionare ale Bisericii primare provin exact de la această conştientizare a Bisericii ca realitate eshatologică, dinamică, radicală şi corporativă, a cărei responsabilitate este aceea de a vesti Împărăția lui Dumnezeu pe pământ, precum este în ceruri (Mat. 6,10). Apostolii şi noi nu suntem chemați să proclamăm un set de convingeri religioase date, doctrine, porunci morale, ci inaugurarea Împărăției, vestea cea buna a unei noi realități eshatologice care are ca centru pe Iisus Hristos Cel răstignit şi înviat, întruparea Logosului lui Dumnezeu şi sălăşluirea Sa printre noi, precum şi prezența sa continuă prin Duhul Sfânt într-o viață de comuniune, experimentată în viața euharistică.

2.3 Liturghia ca pregătire pentru mărturisire[12]

Cultul liturgic este o acțiune a Bisericii şi este centrat în jurul Euharistiei. Deşi taina Euharistiei, încă de la începuturi, a fost un eveniment închis celor din afară, iar participarea deplină la Euharistie rămâne rezervată pentru membrii Bisericii, cultul liturgic, în ansamblul său este o formă evidentă de mărturie şi de misiune.

Folosind expresia binecunoscută, Liturghia este un „eveniment misionar", este locul unde, prin sfințirea pâinii ți a vinului şi a hris-

---

[11] Petros Vassilidis, *Eucharist and Witness, Orthodox Perspectives on the Unity and Mission of the Church,* WCC Publications, Geneva, Holy Cross Press, Brookline Massachusetts, 1998, p. 52.

[12] Alexander Schmemann „Euharistia transformă Biserica în ceea ce este: *o transformă în misiune*", cf. Stephen Bevans, Roger P. Schroeder, *Constants in Context, A Theology of Mission for Today,* Orbis Books, New York, 2005, p. 295.

tificării participanților, experiem plinătatea mântuirii, comuniunea Duhului Sfânt, raiul pe pământ: „Prin ascunderea umilă şi chenotică a cuvântului divin în misterul pâinii, oferit Tatălui, frânt şi dat spre mâncare, *noi vestim moartea şi învierea Lui, până când va veni din nou*"[13].

Pentru a deveni o expresie puternică a mărturiei, liturghia trebuie să fie în mod semnificativ înțeleasă de către participanții săi. Printr-o participare deplină în liturghie, se realizează o participare deplină atât în învățătura, cât şi în viața, moartea şi învierea lui Iisus Hristos, care este realitatea, conținutul a ceea ce proclamăm. Cu alte cuvinte, liturghia în sine este vestirea Evangheliei într-o manieră existențială şi experiențială. Acest lucru aduce după sine unele implicații pentru preot şi, de asemenea, pentru popor:

• Preotul săvârşeşte liturghia împreună cu poporul lui Dumnezeu şi nu singur, şi, în acelaşi timp, preotul nu trebuie să disocieze kerigma de predare, de învățătură, şi de proclamarea Scripturii;

• Membrii parohiei trebuie să fie catehizați ca să înțeleagă ce se întâmplă în Sfânta Liturghie, şi, în acest mod, să înțeleagă propovăduirea în Liturghie;

• Implicarea laicilor mult mai vizibilă;

• Limba liturgică mai accesibilă credincioşilor;

• Accentuarea rolului catehetic al icoanelor ca inițiere în Taina Bisericii;

• Un efort sporit pentru a aduce în viața de zi cu zi ritmul liturgic al consacrării timpului (Utrenia, Ceasurile, Vecernia, sărbătorile sfinților, alte zile de sărbătoare);

• Noile forme de cult ar trebui să fie luate în considerare, având în vedere nevoile speciale ale societății contemporane;

• Biserica ar trebui să reexamineze arhitectura Bisericii primare (în special catapeteasma, nu ca separare a altarului – *cleros* de naos – poporul lui Dumnezeu, *Laos tou Theou* –, dar mai ales ca o fereastră către Împărăția lui Dumnezeu);

• Biserica ar trebui să studieze în mod serios reînnoirea vechii tradiții a diaconițelor, acest lucru fiind menționat încă în primele sinoade ecumenice[14].

---

[13] Ion Bria, *Go forth in Peace, Orthodox Perspectives on Mission*, WCC, Geneva, 1986, p. 17.

[14] Pentru mai multe detalii Ion Bria, *Go forth in Peace,* pp.20-21 şi Petros Vassilidis, *Eucharist and Witness*, pp. 58-60.

În încheierea acestei secțiuni, putem afirma că Liturghia este o mişcare între *deja* şi nu *încă*, un eveniment dinamic care dă formă vieții participanților şi însoțindu-i pe calea de la moarte la viață, de la nedreptate la dreptate, de la violență la pace, de la ură la dragoste, de la răzbunare la iertare, de la egoism la comuniune şi de la separare la unitate.

3. Liturghia după Liturghie

3.1 Contribuția ortodoxă la dialogul ecumenic în spațiul misiunii

În discuțiile purtate în cadrul consultării organizate de biroul CWME pentru Studii şi Relații Ortodoxe în Etchmiadzin, Armenia, 16-21 septembrie 1975, pe tema „Mărturisindu-L pe Hristos prin viața liturgică a Bisericii", s-a ridicat următoarea problemă: care este relația între spiritualitatea liturgică, experiența personală acumulată prin participarea deplină la Liturghie şi mărturisirea Evangheliei în lume, mărturisire care face parte din natura însăşi a Bisericii şi îşi are rădăcinile în pogorârea Duhului Sfânt la Rusalii? Participanții au subliniat continuitatea dintre celebrarea liturgică şi slujirea socială: „liturghia trebuie să fie continuată şi în viața credincioşilor în toate dimensiunile ei". Arhiepiscopul Anastasios Yannoulatos, pe atunci profesor la Universitatea din Atena, a afirmat: „Liturghia nu este o evadare din viață, ci o transformare continuă a vieții, în conformitate cu prototipul ei Iisus Hristos, prin puterea Duhului... În liturghie participăm la marele eveniment al eliberării din păcat şi experiem koinonia cu Hristos, prin prezența reală a Duhului Sfânt, evenimentul încorporării noastre personale în trupul lui Hristos... acest lucru trebuie să fie evident şi proclamat în viața cotidiană. Liturghia trebuie să fie continuată în situațiile cu caracter personal zi de zi"[15].

Fiecare credincios este chemat să continue liturghia personală pe altarul tainic al inimii sale, pentru a realiza o propovăduire vie a veştii celei bune de dragul lumii întregi. Fără această continuare, Liturghia rămâne incompletă. Deoarece Liturghia este participarea eliberatoare

[15] Cf. Prof. Ion Bria, „The Liturgy after the Liturgy" în *Martyria Mission, The Witness of the Orthodox Churches Today*, World Council of Churches (WCC), Geneva, 1980, pp. 66-67.

din mâna puterilor demonice, atunci continuarea Liturghiei în viața dinafară, înseamnă o eliberare continuă de puterile răului, o reorientare continuă şi o deschidere față de eforturile care vizează eliberarea umanității din toate structurile nedreptății, exploatării, agoniei, singurătății şi de a crea o comuniune reală în dragoste. Această atitudine personală, afirmă episcopul Anastasios, devine liturgică, în sensul că îşi are izvorul în participarea la taina Euharistic, prin care primim harul eliberator şi unificator al Duhului Sfânt şi, în consecință, este o expresia vie a transformării reale a umanității în Hristos[16].

3.2 Conceptul de „liturghie după Liturghie" în contextul misionar

Koinonia eclezială se realizează prin participarea celor botezați la comuniunea euharistică, actualizarea sacramentală a Iconomiei mântuirii, o realitate vie, care aparține atât istoriei, cât şi eshatologiei. Acest aspect, adânc înrădăcinat în tradiția biblică şi patristică, este de o extremă importanță astăzi. S-ar putea trage de aici concluzia că Biserica Ortodoxă este o comunitate profund şi exclusiv sacramentală. Trebuie să spunem că Liturghia este esențială pentru Biserică, dar înțeleasă în toate dimensiunile sale, ca „liturghie după Liturghie".

Există o dublă mişcare în Liturghie: pe de o parte, de adunare a poporului lui Dumnezeu pentru a actualiza evenimentul morții şi învierii Domnului Hristos, până va veni din nou; pe de altă parte, vorbim de procesul prin care cosmosul devine *Ekklisia*. De fapt, prin pregătirea pentru Liturghie, creştinul începe *o călătorie spirituală*[17], care afectează integral viața sa: familie, proprietăți, autoritate, poziție şi relații sociale. Deci, reînnoiți de harul Sfântului Duh, membrii Bisericii sunt trimişi pentru a fi autentici mărturisitori ai lui Hristos în lume. Folosind o comparație foarte interesantă, părintele Emmanuel Clapsis şi părintele Boris Bobrinskoy văd *liturghia după Liturghie* ca dublă orientare: față de Dumnezeu, într-o mişcare de sistolă şi, față de lume, într-o mişcare de diastolă[18]. Misiunea Bisericii se bazează

---

[16] *Ibidem*, p. 67.

[17] Euharistia este *Pâinea pelerinului* (Melbourne 1980), *Pâine pentru misionari* (Ion Bria, „Liturgy after the Liturgy" în *Dictionary of Ecumenical Movement,* edited by N. Lossky, J.M. Bonino, T. F. Stransky, G. Wainwright, P. Webb, WCC, Geneva, 2002, p. 705).

[18] Fr. Emmanuel Clapsis, „The Eucharist as Missionary Event", în *Your Will Be Done, Orthodoxy in Mission*, p. 162; Boris Bobrinkoy, „La Liturgie après la liturgie" în *La compas-*

pe puterea de transformare şi iradiere a Liturghiei. Deci, concedierea credincioşilor la sfârşitul Liturghie cu cuvintele *Cu pace să ieşim!* nu înseamnă că Liturghia încetează, ci că este transpusă într-o altă formă, în cultul interior al inimii, în viața cotidiană.

Creştini care au auzit cuvântul şi au primit Pâinea Vieții vor fi de acum înainte semne profetice vii ale venirii Împărăției lui Dumnezeu. După ce au fost sfințiți, pentru că au devenit temple ale Duhului Sfânt, şi îndumnezeiți, pentru că au fost aprinşi de focul coborât din cer, ei aud îndemnul: „vindecați bolnavii... vestiți-le Împărăția lui Dumnezeu...v-am dat puterea asupra diavolului".(Luca 10, 9-19). Deci, fiecare creştin este chemat să proclame Împărăția prin exorcizarea răului din lume şi identificarea cu emarginații societății.

Părintele Bria rezumă cerințele conceptului *liturghie după Liturghie* în patru puncte:

• O continuă afirmare a adevăratei, autenticei şi deplinei identități creştine, constant reînnoită în comuniunea euharistică;

• Crearea unui mediu creştin, fiecare la locul său propriu: în familie, societate, birou, fabrică, etc (contactul personal al credincioşilor cu ceilalți în arena publică este deosebit de relevant);

• Viața liturgică trebuie să hrănească nu doar în spațiul privat, ci şi în spațiul public şi politic (etosul Bisericii în societate). Deci, este necesară o instalare în istorie a dreptății lui Dumnezeu;

• Utilizarea harismelor personale în construirea koinoniei creştine.

Reprezentanții ortodocşi in Mişcarea Ecumenică au subliniat mijloacele prin care conceptul *liturghie după Liturghie* poate fi pus în practică. Mai întâi de toate, ai nevoie de o viață scăldată în iubire, alimentată de Liturghie, şi apoi să propovăduieşti acest dar lumii întreg. Pentru a realiza acest lucru trebuie să existe o palpabilă şi o reală corespondență între cuvântul predicat, prin puterea şi bucuria Duhului Sfânt, şi viața reală a comunității creştine. În spiritul dragostei, în timpurile noastre alte forme de activitate creştină au o mare importanță pentru misiune, cum ar fi: publicațiile creştine de tot felul, educația religioasă, mişcările de tineret, reînnoirea vieții monahale şi reînnoirea instituției familiei.

---

sion du Père, p. 135.

Concluzii

Pe parcursul acestei lucrări, am încercat să fac o scurtă prezentare a modului în care Biserica Ortodoxă înțelege misiunea şi cât de mult această înțelegere contribuie la dezvoltarea dialogului ecumenic al zilelor noastre. Reprezentanții Bisericii Ortodoxe au tras un semnal de alarmă: *misiunea Bisericii nu trebuie separată de Liturghie*, deoarece, aşa cum Gennadios Limouris afirmă, „Euharistia este un suport transcendent pentru toate activitățile misionare şi sociale, acestea din urmă fiind îndreptate spre unitatea calitativă a întregii omeniri", şi, în acelaşi timp, este „pâinea pelerinilor" şi „hrana misionarilor". Fără acest fundament metafizic, misiunea este neputincioasă şi, poate, orice acțiune în această direcție este inutilă. Aşadar, Biserica Ortodoxă insistă asupra legăturii dintre viața liturgică şi viața publică. Hrănit cu Sfânta Euharistie, fiecare creştin merge mai departe mărturisind puterea Împărăției: întrunit la Liturghie, poporul lui Dumnezeu continuă *Taina euharistică* în *taina fratelui*, aşa cum Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă, Liturghia *intra muros* este continuată ți confirmată *extra muros*. El devine un martir (cuvânt grecesc – martor) al experienței eshatologice din Biserică în lume. În Euharistie, misionarii devin o comunitate care unesc rugăciunea cu acțiunea, adorarea lui Dumnezeu cu transformarea istoriei şi contemplația cu implicarea socială. Sarcina lor misionară se constituie nu doar din cuvintele lor, dar, mai ales, din ceea ce fac în contextul lumii contemporane fragmentate. Prin urmare, un aspect esențial al misiunii Bisericii este realizat de natura comunității pe care creştinii o formează şi sunt în proces de a o forma prin săvârşirea Euharistiei, „care este trambulina de plecare şi obiectivul misiunii".[19] Acest lucru presupune adoptarea unui proces efectiv de conştientizare, de sensibilizare, prin care credincioşii vor fi ajutați să recunoască implicațiile sociale a ceea ce ei devin în Liturghie, care nu sunt separate de ceea ce lucrează în afara clădirii bisericii.

[19] Fr. Ion Bria, „Liturgy after the Liturgy", în *Martyria and Mission*, p. 69.

EDUCAŢIE RELIGIOASĂ ŞI VIAŢA ÎN HRISTOS

GHEORGHE ŞANTA

Dintre toate creaturile aduse din nefiinţă la fiinţă de către Dumnezeu, noul-născut uman prezintă un maxim de dependenţă faţă de persoana care trebuie să-i asigure toate condiţiile necesare unei dezvoltări armonioase, fizice şi psihice.

Educaţia privită ca o parte importantă a învăţăturii este un proces evolutiv, desfăşurat pe parcursul mai multor etape psihogenetice vizând, în esenţă, o anumită finalitate, care are în vedere formarea şi dezvoltarea însuşirilor intelectuale, morale şi fizice, ale copiilor, ale tinerilor, ale adulţilor, ale societăţii, educaţia fiind o acţiune specific umană, întrucât numai omul este o fiinţă raţională, numai omul se educă, numai omul este capabil de a efectua procesul de învăţare conştientă şi voluntară.

Educaţia religioasă este una din laturile educaţiei intelectuale, dar care nu începe odată cu educaţia intelectuală. Educaţia religioasă începe odată cu omul. Omul este creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu (Fac 1, 26), având adânc inscripţionat în suflet şi în inimă înclinaţia sau dispoziţia de a intra şi de a menţine legătura cu Creatorul său.

Religia are o latură obiectivă care este indusă de învăţăturile de credinţă, de ceea ce trebuie să se ştie şi de ceea ce se învaţă, şi o latură subiectivă, care se referă la ceea ce simte omul, o trecere a obiectivului prin prisma de gândire şi de simţire a persoanei şi apoi amplasarea, fixarea obiectivului în suflet, rezultanta fiind sentimentul reli-

gios, viața duhovnicească, spirituală, participarea şi implicarea în viața eclesială.

Temelia educației permanente este trezvia, ca o luare aminte la noi înşine, la cele ce se petrec în interiorul nostru, la gândurile care ne asaltează, la sugestiile care ne vin, la consecințele lecturilor pe care le facem. Această educație este posibilă prin virtuțile creştine şi sinergiile educaționale.

Iubirea creştină ca principiu fundamental al educației este firul roşu al întregului sistem educațional. Aici se are în vedere iubirea față de Dumnezeu, iubirea față de aproapele şi stima de sine.

Educația în general, fără o cultură spirituală, plină de duh, este doar de suprafață şi nu poate fi ziditoare, trainică, eficientă şi implicită în eternitate. Cultura Duhului este cultura Cuvântului lui Dumnezeu şi se ocupă cu studiul, dar mai ales cu trăirea, împărtăşirea şi păstrarea Cuvântului lui Dumnezeu. Ea ajută procesul de învățământ să sintetizeze, să analizeze şi să promoveze valorile universale necesare unei educații holistice cu discipline bine închegate şi orientate spre o comunitate cu principii materiale şi spirituale bazate pe speranță, credință şi iubire.

Educația religioasă, prin prisma spiritualității, nu este o utopie, ci un sistem real, un tot educațional, care cuprinde valorile universale care izvorăsc din valorile universal-umane ale educației. Aceste valori universale, de toate nuanțele, se întrețin prin axiologia educației şi se sădesc în inima omului, primind duh de viață din spiritualitatea creştină. Experiența religioasă îl face pe om să înțeleagă şi să acționeze mai bine, îl invită la reflecție, îl luminează lăuntric. Toate acestea sunt caracateristici stimulative ale celui ce asimilează valorile religioase.

Filosoful clujean D. D. Roşca, în lucrarea sa *Oameni şi climate*[1], ne oferă o perspectivă axiologică a educației, avertizând că prin condiție umană trebuie să înțelegem: „nu numai condiția unei ființe economice şi politice, care luptă alături de semenii săi, pentru libertatea sa socială şi politică şi pentru apărarea demnității sale, ci înțelegem, mai cu seamă, condiția omului ființă spirituală, creator de valori spirituale şi capabil să transmită, cu ajutorul acestora, realitatea ce-l priveşte, s-o umanizeze...”

---

[1] D. D. Roşca, *Oameni şi climate*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1971, p. 122.

K. Jaspers[2] afirmă că natura persoanei este un dublet reprezentat, simultan, prin realitatea empirică, realitate care se află în raport cu lumea externă obiectivă şi realitatea subiectivă, care se află în raport cu realitatea metafizică, transcendentă. Aceasta explică oscilațiile persoanei între spiritul critic, legat de realitatea empirică şi credința religioasă, legată de realitatea spirituală, metafizică.

În egală măsură, se poate spune că persoana nu poate fi numai „în lume" sau numai „în spirit". Ea se află simultan în ambele planuri, iar accesul la aceste planuri îi este deschis atât de spiritul critic, cât şi de credința religioasă. Instanța care va opera sinteza reflexivă a celor două planuri este, în final, eul interior al persoanei, conştient de sine şi capabil de a reflecta concomitent, şi realitatea lumii, dar şi de a se proiecta dincolo de aceasta, spre Dumnezeu.

Credința religioasă urmăreşte dovedirea adevărului, a adevărului absolut, eliminând elementele fragmentare, detaliile şi depăşind prin aceasta planul obiectiv. Ea este calea descoperirii sintetice a răspunsului ultim la o întrebare pe care omul şi-o pune mereu, urmărind-o cu obstinație: „Ce este Adevărul?". Această întrebare nu este niciodată legată de planul obiectiv al lumii sau al istoriei sale trăite. Ea este adresată „întregului" şi nu „părții", al acelui întreg în care lumea şi istoria sa nu sunt decât părți ale universului, rezultat al creației primordiale. De fapt, credința religioasă deschide persoanei umane perspectiva ieşirii din lume şi din istorie, introducând-o în realitatea spirituală internă, în planul transcedenței şi al eternității.

Creat după chipul lui Dumnezeu, omul se constituie drept „Teologie vie", drept loc teologic prin excelență.[3] Chipul lui Dumnezeu din om este principiul constitutiv al ființei umane, ce îşi exprimă în permanență dorința fierbinte după „Bine". Binele este Dumnezeu, ceea ce îl face pe om să Îl caute. În dorul său după Dumnezeu, omul Îi descoperă prezența, căci iubirea lui Dumnezeu este lucrătoare. Fiecare facultate a sufletului omenesc reflectă chipul: cunoaşterea, libertatea, iubirea, creația, toate sunt centrate pe realitatea duhovnicească a cărei însuşire este aceea de a se autodepăşi pentru a putea ajunge în adâncul dumnezeiesc şi a-şi stinge dorul, conştient fiind că Dumnezeu Se

---

[2] K. Jaspers, *Texte filosofice*, Editura Politică, Bucureşti, 1986, p. 70.

[3] Paul Evdokimov, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană*, Ed. Christiana, Bucureşti, 1995, p. 29.

dăruieşte oamenilor după setea lor. Omul este atras de originalul său şi tinde să se depăşească pentru a se împlini în Dumnezeu.

Ultimul şi singurul adevăr pentru relațiile de veşnicie este iubirea, şi nu o iubire circumstanțială, condiționată, ci o iubire după măsura Tatălui ceresc Care nu dă Duhul cu măsură, iar al Cărui Cuvânt este iubire pentru că Dumnezeu este „Iubire". „Şi noi am cunoscut şi am crezut iubirea, pe care Dumnezeu o are către noi. Dumnezeu este iubire şi cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămâne întru el." (I In 4, 16) „Dumnezeu Cel supraplin n-a adus cele create la existență fiindcă avea lipsă de ceva, ci ca acestea să se bucure împărtăşindu-se de El pe măsura şi pe potriva lor, iar El să se veselească de lucrurile Sale, văzându-le pe ele, bucurându-se fără săturare de Cel de care nu se pot sătura."[4] În iubire şi numai în iubire primeşti totul de la Dumnezeu, de aceea în iubire nu numai că primeşti darul ei, ci eşti acest dar în măsura în care iubeşti; pot deține toate darurile posibile şi puterile, „dacă dragoste nu am, nimic nu sunt" (I Cor. 13, 2).

Omul este o ființă care doreşte să atingă infinitul şi să-l descifreze. Cu rațiunea poate dori să cunoască adevărul infinit, iar cu facultatea de cunoaştere are anumite principii eterne, necesare şi neschimbabile, prin intermediul cărora încearcă să se ridice dincolo de zare, în lumea transcendentului. Aici, în sfera aceasta ca o împlinire a căutărilor, omul doreşte ca şi Dumnezeu să Se îndrepte spre El, astfel încât strigătul universal al naturii omeneşti să se împlinească în El.

Datorită chipului Său din om, „acesta rămâne nemuritor – până când e însetat de cunoaştere, până când are mereu ceva nou de cunoscut, până când se află într-o conştiință a legăturii cu Dumnezeul Cel infinit"[5], fiind în ființă rațională însetată de nemurire şi capabilă de nemurire. Chiar faptul că omul nu se poate împăca cu moartea, ci caută mereu drumuri spre scăparea de ea sau spre învingerea ei, îl arată ca fiind creat pentru nemurire.[6]

Citându-l pe M. Atanasie, Paul Evdokimov spune: „Dumnezeu a creat lumea pentru ca, în ea, El să Se facă om, iar omul să se facă

---

[4] Pr. Dumitru Stăniloae, *Iubirea creştină*, Editura Porto-Franco, Galați, 1993, p. 52.
[5] Pr. Dumitru Stăniloae, *Trăirea lui Dumnezeu în ortodoxie*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p. 164.
[6] *Ibidem*, p. 168.

Dumnezeu după har şi să participe la condițiile existenței divine. Dumnezeu hotărăşte să se unească cu ființa umană pentru a o îndumnezei, ceea ce ne este nouă cu atât mai mult decât simpla iertare."[7] Descoperim în aceasta marea taină a lui Dumnezeu şi a Bisericii – Iubirea – în Jertfa Euharistică, unde de fapt esența nu este ca tu-om-persoană-ființă să-L iubeşti pe Dumnezeu, ci să înțelegi cu viața ta, că El te-a iubit mai înainte cu propria Lui viață: „Eu sunt Păstorul cel Bun. Păstorul cel bun îşi pune sufletul pentru oile sale... Şi sufletul Îmi pun pentru oi... Această poruncă am primit-o de la Tatăl Meu." (In 10, 11-18) Având iubire, nu trebuie să înveți ceva despre Dumnezeu, ci să-L primeşti, adâncindu-te în El. Ştiința prefăcută în iubire este de natură euharistică.

Sfântul Grigorie de Nyssa, în teologia şi gândirea lui profundă, dă un răspuns la chemarea făcută de Dumnezeu: „Tu eşti iubirea sufletului meu!", iar Sfântul Siluan Athonitul scria: „Bun eşti Tu, Doamne. Mulțumesc milei Tale. Tu ai revărsat peste mine Duhul Tău cel Sfânt şi mi-ai dat să gust iubirea Ta pentru mine, mult greşitul, şi sufletul meu e atras spre Tine, Lumină neapropiată. Cine ar putea să Te cunoască, dacă Tu însuți, Cel Milostiv, n-ai binevoi să Te faci cunoscut sufletului? Şi el Te-a văzut şi a cunoscut pe Ziditorul său ca pe un Dumnezeu bun, şi sufletul meu vrea nesăturat să fie cu Tine totdeauna, fiindcă Tu, Cel milostiv, ai atras sufletul prin dragostea Ta, şi sufletul a cunoscut iubirea Ta. Tu vezi, Doamne, cât de neputincios şi păcătos e sufletul omului, dar Tu, Cel milostiv, dai sufletului puterea să Te iubească, şi sufletul se teme să nu piardă smerenia pe care vrăjmaşii încearcă să o ia de la el."[8] Putem vorbi de iubire ca dar de la Dumnezeu, astfel, nimeni nu poate înțelege iubirea în afara lui Dumnezeu; prin urmare, iubirea este străină celor care nu-L cunosc pe Dumnezeu.

Iubirea se îmbracă în cel iubit ca într-o haină. În această identificare ne descoperim unii pe alții în Hristos. În măsura în care iubim, ne umplem de sens şi ne aflăm locul în această lume creată de Dumnezeu. „Dragostea pe care o revărsăm asupra oamenilor este ca o lumină care descoperă lucrurile aflate până atunci în întuneric. Prin iubire cunoaştem şi vedem pe celălalt în adevărata lui lumină, deoarece

---

[7] Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 31.

[8] Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei*, în traducere de Pr. Prof. Dr. Ioan Ică şi Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001, p. 144.

numai iubirea este văzătoare. Dacă cineva vrea să ştie ce înseamnă să fii văzător cu Duhul, trebuie să ştie că aceasta înseamnă să iubeşti."[9] Omul este definit prin dragostea lui, acest argument este revelat de Mântuitorul Însuşi: „Acolo unde este comoara voastră, acolo este şi inima voastră" (Mt 21, 6). Prin urmare, dacă dragostea este formula omului creat după chipul lui Dumnezeu, atunci poate fi iubit cu adevărat Acela Care este veşnic. După cuvântul Psalmistului, abisul inimii aspiră către abisul lui Dumnezeu: „Adânc pe adânc cheamă în glasul căderilor apelor Tale" (Ps 41, 9). Parafrazând una din zicerile Sfântului Isaac Sirul, Părintele Stăniloae descria astfel infinitatea iubirii ce coboară în inimă de la Dumnezeu: „Iubirea ce are pe Dumnezeu de cauză este un izvor țâşnitor, care nu-şi întrerupe niciodată scurgerea... Căci însuşi El este izvorul iubirii şi materia care o alimentează nu se sfârşeşte niciodată. Niciodată nu-i lipseşte celui ce s-a învrednicit de ea materia care-l poartă spre pomenirea lui Dumnezeu, încât şi-n somn stă de vorbă cu Dumnezeu."[10]

Întruparea Fiului lui Dumnezeu dezvăluie la maxim valoarea omului în fața Creatorului. Această dezvăluire arată cât de mult prețuieşte omul în fața lui Dumnezeu, iar apoi întruparea deschide omului accesul la participare prin har la natura divină. Descoperim, astfel, „taina înțelesului neînțeles de adânc al valorii şi însemnătății omului"[11]. Prin Iisus Hristos, Tatăl ascultă, vede şi atinge pe credincios, ascultând rugăciunea acestuia, alinându-l în necazul său şi lăsându-l să se odihnească pe pieptul Său. De asemenea şi invers: prin Iisus Hristos, adevăratul Dumnezeu e auzit, văzut, atins.[12] Prin cele afirmate se dezvăluie adevărul că Dumnezeu este iubire (I In 4, 8; 16), iar Cuvântul – Hristos – întrupat nu poate fi sesizat într-un alt mod decât pornind de la dragoste.

De taina întrupării Domnului se leagă toată educația religioasă care se face prin cuvânt şi prin faptă. Cuvântul lui Dumnezeu se face în chip minunat limbaj omenesc, prin care, la rândul său, poate păs-

---

[9] Savatie Baştovoi, *A iubi înseamnă a ierta*, Editura Marineasa, Timişoara, 2006, p. 6.
[10] Pr. Dumitru Stăniloae, *Iubirea creştină*, *op. cit.*, p. 121.
[11] Pr. Dumitru Stăniloae, „Semnificația întrupării Domnului", în rev. *Glasul Bisericii*, XXVII, 1968, p. 1133.
[12] Hans Urs von Balthasar, *La gloire et la croix. Les aspects esthétiques de la Révélation*, trad. Pr. Robert Givord, Paris, 1965, p. 518.

tra şi reda prin cuvinte învățătura şi faptele Lui[13], poate articula şi interpreta în concepte şi adevăruri formulate – Adevărul mântuitor. Dacă Cuvântul a devenit trup, toate modurile umane de expresie personală sunt legitimate în educația religioasă. Pe lângă toate acestea, Întruparea Domnului dă educației religioase conținutul său şi îi este reper şi normă permanentă.

Fiul este Cuvântul, iar Dumnezeu Tatăl a dat acest nume unei Persoane care nu trăieşte în singurătatea contemplării, ci în raportul comunicării. Prin Cuvânt, Dumnezeu ne este aproape ca persoană, astfel încât Cuvântul este manifestare a unei persoane către altă persoană, este mijlocul principal al unei comunicări între persoane. Cuvântul este un dialog. Iisus Hristos este Persoana care ne cheamă prin Cuvânt în comuniune, descoperindu-ne realitatea ei. Comuniunea cu Dumnezeu ne aduce în sânul realității supreme şi ne descoperă sensul ei, determinând detaşarea noastră de lumea efemeră. Restabilirea comuniunii cu Dumnezeu şi dobândirea stării de echilibru şi de putere a ființei umane se realizează, astfel, prin intermediul iubirii divine şi nu prin noi înşine.

Persoana, ființa umană în stare rațională, în comuniune cu alții, împreună lucrătoare cu alții şi împreună slujitoare cu alții, desfăşoară acea slujire a altora prin iubire, după modelul Mântuitorului Iisus Hristos. El a slujit tuturor, S-a încins cu ştergarul şi a spălat picioarele ucenicilor Săi, dându-ne pildă de smerenie iubitoare (In 13, 4; 15). Regăsirea omului este cea mai importantă sarcină a (sistemelor) educației religioase, arătând cu claritate că Dumnezeu nu stă undeva în înălțimea Lui, ci este perceptibil în orice întâlnire interumană în scopul comuniunii spre zidirea omului desăvârşit. Orice achiziție duhovnicească este rezultatul unei lucrări interacționale între interioritate şi exterioritate. Sufletul trăieşte în el însuşi, dar cu dorința de a ieşi fără încetare din sine însuşi, de a se autodepăşi, de a intra în comuniune cu alții. Educația religioasă îi permite omului accesul într-un orizont valoric cu totul aparte. Prin dimensiunea sa spirituală, omul iese din universul individualității sale şi intră într-un univers diferit calitativ. Structura acestui univers variază potrivit culturii şi pregătirii persoanei.

---

[13] Pr. Dumitru Stăniloae, „Semnificația întrupării Domnului", *op. cit.*, p. 257.

Întâlnirea cu Dumnezeu produce o ruptură în existența subiectului, revelându-i sau făcându-i mai clare decât înainte lumea în înțelesul spiritual, sfințenia, libertatea, pe scurt existența ca o creație divină sau lumea sanctificată de prezența lui Dumnezeu.

Problema fundamentală a condiției omului constă în modul cum reuşeşte să-şi echilibreze starea de nelinişte, cum descoperă sensul vieții şi al lucrurilor într-o altă formă de expresie, cum îşi rezolvă sinteza ultimă între individual şi general, între durată şi permanență. Raporturile ce se stabilesc şi schimbările ce se produc constituie o constelație, în principiu, o ordine spirituală. Cu toate resorturile inteligenței şi ale vieții sale interioare, ființa umană, aşa cum aminteam mai înainte, îşi pune mereu şi mereu întrebări capitale care-o neliniştesc şi o consumă. Experiența religioasă – viața în Hristos – deschide un orizont valoric deosebit, ea nu este o speculație, ci o mergere directă la existența reală a lui Dumnezeu. Intrarea în interiorul acestui orizont valoric înseamnă depăşirea de sine a individualității naturale, golirea de independența individuală şi restaurarea persoanei în deplinătatea ipostasului hristic.

Educația este o artă cu puterea de a schimba, de a transforma şi de a transfigura, precum pe muntele Taborului. Puterea ei transformă realitatea particulară într-o făptură nouă, cu trăsături de caracter înveşmântat în lumină. Arta educativă e salvarea particularului în universal, a vremelnicului în etern... Cu rădăcini în spațiu şi în timp, ea năzuie să înfrângă spațiul şi timpul[14], spre a se înveşnici în Hristos, în Dumnezeu (Col 3, 3).

În încheiere, citez un mare analist francez, André Frossard, care exprimă un adevăr ce ne cheamă pe fiecare atât la o reflecție interioară, cât şi la o angajare totală întru iubirea şi slujirea lui Dumnezeu: „Creştinismul nu este o concepție despre lume, nici măcar o simplă regulă de viață, ci este istoria unei iubiri care începe cu fiecare suflet. Pentru cel mai mare dintre Apostoli, fascinat în cel mai înalt grad de frumusețea Chipului întâlnit pe drumul Damascului, Adevărul nu este o idee de arătat sau analizat, ci o persoană de iubit”[15].

---

[14] Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*, Editura Molodva, Iaşi, 1996, p. 26.

[15] André Frossard, *Les grands bergers : d'Abraham à Karl Marx*, Desclée De Brouwer, Paris, 1992, p. 116.

DUMNEZEIASCA LITURGHIE - SIMBOL ŞI ICOANĂ A ÎMPĂRĂŢIEI

MIRCEA OROS

Tradiţia patristică defineşte Sfânta Liturghie ca fiind spaţiul privilegiat al Parusiei liturgic- sacramentale a Mântuitorului Iisus Hristos, cerul pe pământ, bucuria creaţiei de Creator, transfigurarea lumii prin om, arvuna vieţii viitoare, icoana împărăţiei cerurilor. Rugăciune a comunităţii, actualizare a Jertfei Mântuitorului, reprezentare simbolică a întregii iconomii a mântuirii, Sfânta Liturghie uneşte într-o singură realitate prezentul şi trecutul şi viitorul, vizibilul cu invizibilul, reliefând într-un mod unic diversitatea armonică a planului divin de îndumnezeire a omului.[1]

Dumnezeu este prezent şi lucrează în Biserică în chip tainic prin intermediul văzutului. Simbolul şi icoana sunt cele două realităţi indisolubile prezente în cult prin care spiritul uman este ajutat să simtă şi să cunoască taina prezenţei reale a lui Dumnezeu în sânul Bisericii.

Realismul liturgic prezent prin intermediul simbolului este specificul cultului ortodox, căci el nu conţine doar anamneză evenimentelor evanghelice şi ecleziale in reprezentări simbolice sau figuri estetice, ci chiar împlinirea lor, actualizarea lor continuă: „Viaţa Bisericii prin Sfânta Liturghie re-prezintă întruparea Domnului realizata tainic, misterios: Mântuitorul este real prezent între noi şi ne face părtaşi la toate actele Sale mântuitoare"[2].

---

[1] Rene Bornert, *Les commentaires byzantins de la divine Liturgie du Vll-e siecle*, Paris, 1966, p. 36.

[2] Pere Serge Bulgakov, *L'Orthodoxie*,L'age d'homme, Lausanne, 1980, p. 116.

Ca moduri ale prezenţei eshatologicului în cult, atât simbolul cât şi icoana aparţin lumii empirice, însă corelaţia cu transcendenţa este nota lor caracteristică şi de aceea au fost întotdeauna asociate Sfintei Liturghii. Ambele sunt prin Duhul Sfânt medii ale prezenţei şi lucrării lui Hristos în Biserică şi, pe de o parte, ele dezvăluie realitatea cea nouă a eonului viitor, dar pe de altă parte, o şi învăluie, pentru a trezi astfel setea omului de desăvârşirea eshatologica. Ambele angajează întreg spiritul uman şi presupun asceză şi finețe duhovnicească, pentru sesizarea mesajului lor.

Simbolul liturgic este atât „icoană" a iconomiei mântuirii cât şi „icoană" a lumii, viitoare. În Sfânta Liturghie totul descoperă eshatologicul: atât icoanele pictate, cât şi ritualul cultic vorbesc despre Realitatea tainică euhatistică, arvuna plenitudinii viitoare. Gustarea harului şi a frumosului care este mijlocită omului prin simbol şi icoană anunță unirea lui deplină cu Dumnezeu în veacul viitor.

Pentru a putea sesiza bogăția de sensuri şi semnificațiile profunde şi implicațiile acestei corelații dintre simbol şi icoană în Liturghie, dar şi a raportului lor cu celebrarea euharistică, ne vom fi opri, în cele ce urmează,asupra conceptele de simbol şi icoană cum apar ele în tradiția liturgică a Răsăritului ortodox, iar apoi vom reliefa modul în care a fost sesizat în câteva din cele mai importante tâlcuiri ale Sfintei Liturghii, raportul dintre aceste două tipuri de prezență ale tainei lui Hristos în Biserică.

Simbolul - punte între două lumi

În antichitatea greacă simbolul desemna un semn distinctiv sau un semn de recunoaştere compus dintr-un obiect ce era rupt în două părți şi din care o parte era dată unui oaspete sau apropiat pentru a putea fi recunoscuți mai apoi. Ca semn de recunoaştere apare peştele în creştinismul primar prin care era exprimată şi apartenența la religia creştină.

Pe lângă această simplă înțelegere a simbolului ca semn material, în literatura creştină termenul de simbol a fost folosit pentru a defini raportul dintre Dumnezeu şi lume, căci cunoaşterea umană este analogică şisimbolică, folosindu-se de tipuri, imagini, analogii şi simboluri, pentru a percepe şi exprima realitatea tainică, suprana-

turală. În acest sens Sfântul Ioan Damaschinprecizează: „În dumnezeiasca Scriptură găsim foarte multe expresii analogice şi simbolice, autropomorfice, după modul nostru omenesc de gândire. Trebuie să se ştie că noi fiind îmbrăcați în trupul acesta gros nu putem înțelege şi exprima activitatea dumnezeiasca fărăa întrebuința imagini. Toate, câte s-au spus în modul nostru de gândire, exprimă antropomorfic pe Dumnezeu şi sunt spuse în mod analogic şi simbolic, având un sens mult mai înalt, pentru că dumnezeirea este simplă, fără formă nenumită astfel suntem puşi în situația de a exprima lucrurile care sunt mai presus de noi în modul nostru de a fi".[3]

Provenind de la verbul συιβάλλειν ce înseamnă a uni, simbolul a fost văzut ca un indicator spre ceea ce e dincolo de el şi nu ca o realitate pentru sine, ci în funcție de o altă realitate pe care o simbolizează şi cu care tace mereu legătura.[4]Orice lucru prin funcția de simbol este chip (έκτύπωμα, μόρφωμα) al unei realități deosebite, dar este şi o scară care ajută spiritului să urce la realitatea simbolizată. Caracterul de chip şi de mijloc de înălțare a minții dincolo de el sunt, in fond, una şi aceeaşi însuşire pe care o are simbolul.[5]

În acest sens trebuie făcută distincția între semn şi simbol, ambele trimițând la realitatea care este dincolo de ele: simbolul participă la puterea realității pe care o reprezintă pe când semnul nu are această participare. Corelația cu transcendența este nota caracteristică a simbolului creştin. Simbolul religios învăluie, dar si dezvăluie o prezență spirituala, descoperind dimensiunea adâncă, fundamentală a realității, căci tot ceea ce vedem nu este decât chipul, icoana prototipului divin. Citândul pe Berdeaev, Părintele Dumitru Stăniloae, precizează: „Simbolul şi simbolizarea presupun existența a două lumi, a două ordine, de existență...Simbolul estepuntea între două lumi...el arată nu numai ca există a altă lume, ci şi că e posibilăo unire între cele două lumi.. Simbolul deosebeşte dar şi leagă două lumi".[6]

---

[3] Sfântul Ioan Damaschin, *Exposmo Fidei* 11, 16. A se vedea: B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*. vol. 3, (Patristische Texte und Studien 17), Berlin, 1973, p. 33; trad;. rom. Pr. Cicerone Iordăchescu, *Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin*, Bucureşti, 1936, p. 38.

[4] H. R. Schlette, *Symbole*, în Encyclopedie de ia foi, IV, p. 279.

[5] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Simbolul, anticipare şi temei al posibilității icoanei,* Studii Teologice 7 (1957), p. 431.

[6] *Ibidem*, p. 434.

Temeiul şi posibilitatea lumii acesteia de a fi un simbol, o scară, un indicator spre lumea veşnica, sunt date de întruparea Mântuitorului. Prin Hristos lumea Întreagă e pentru om mediul prin care acesta străvede transcendența iar Logosul întrupat estemisterul primordial, pentru căîn El dumnezeirea cea nevăzută s-a arătat în trup, depăşind în Eldihotomia văzut-nevăzut, creat-necreat, sensibil-inteligibil fiind astfel fundamentul dar şi scopul oricărui simbol.

Întreaga lume este în ființa ei un simbol, omul trebuie să descopere acest caracter de simbol al ei. Sfinții Părinți exprimă caracterul de simbol al lumii, de mediu străveziu al transcendenței divine,în învățătura lor despre rațiunile divine , ce iradiază din toate lucrurile lumii, la temelia tuturorlucrurilor şi ființelor createstând nu ființa divină, ci formele, tipurile, paradigmele divine, aflate „în jurul ființei lui Dumnezeu" şi după care El a creat toată lumea. Dincolo de „scoarța vârtoasă a materialității" acestei lumii, Sfântul Părinți au văzut esența adevărată, netrecătoare a lumii veşnice. „Ei au fost învățați de Logosul creator ascuns în ele, prin vederea contemplației spirituale a fiecăruia dintre simbolurile văzute, şi prin Logos au aflat pe Dumnezeu...Astfel, toată lumea inteligibilă se înfățişează închipuită tainicîn chipurile simbolice ale lumii sensibile, pentru aceia care au ochi să vadă; şi toată lumea sensibilă dacă e cercetată ai o minte iubitoare de cunoştință în însăşi rațiunile ei e indusă lumea inteligibilă"[7].

Se poate spune, aşadar, că forma văzuta, fără să fie una cu forma nevăzută e îmbibată de aceea lucrul văzut este simbol al paradigmei sale nevăzute, tocmai prin faptul că acestea două fără să fie una, sunt totuşi la un loc, sunt nedespărțite. În aceasta constă antinomia simbolului, că pentru a cunoaşte ceea ce nu se vede, trebuie să priveşti la ceea ce se vede, dar, în acelaşi timp, trebuie să depăşeşti ceea ce se vede. Aceasta este asceza pe care simbolul o impune spiritului uman. Simbolul descoperă, dar şi învăluie în aceiaşi timp, face prezentă realitatea simbolizată dar în posibilitățile şi cadrele nedesăvârşite ale lumii empirice.

Plenar acest lucru poate fi sesizat în cult. Simbolul liturgic nu este doar numai chip, o scară spre realitățile spirituale, ci prin el se

---

[7] *Idem*, *Mystagogia* 21, PG 912, 697 A.

face prezentă Împărăția cerurilor. El nu este doar o punte de legătură între două lumi, ci prin el Veşnicia se manifestăîn timp. Părintele Schmemann arată că simbolul cuprinde două realități: cea empirică, cea văzută şi spirituală, cea nevăzuta, care sunt unite nu în chip logic („aceasta" îndeamnă aceasta"), nu prin asemănare (aceasta preînchipuie aceasta) şi nici prin cauză-efect (aceasta este cauza acesteia) ci epifanic (de la ἐπιφανεια -descopăr)... în simbol totul descoperă, realitatea spirituală şi în el totul este necesar pentru a o descoperi, însă nu întreaga realitate spirituală este descoperită, ci simbolul reprezintă totdeauna o parte, căci „noi în parte cunoaştem şi în parte proorocim" (1 Co 13, 9)[8]. Şi în cult simbolul descoperă pe de o parte iar pe de alta învăluie pentru a creşte astfel şi mai mult setea şi dorul omului după Dumnezeu.

„Esența simbolului este, că în el se depăşeşte dihotomia realității şi a simbolismului ca nerealitate; realitatea se cunoaşte, înainte de toate, ca împlinirea simbolului, iar simbolul ca împlinirea realității.. ..Slujba divină este simbolică, pentru că însăşi lumea, însăşi creația lui Dumnezeu este simbolică, tainică, şipentru căprinesența Bisericii şiprin destinația ei în lumea aceasta sedescoperă împlinirea acestui simbol, realizarea lui ca cea mai înaltă realitate".[9]

Icoana - un alt tip de simbol şi loc al unei prezențe harice

Ca şi simbolul, icoana aparține în acelaşi timp unei realități văzute dar şiuneia nevăzute. Ea este o punte, este o fereastră spre taina lumii viitoare şi eanu doar descoperă această lume nevăzută dar o şi face prezentă.

Aşa după cum simbolul impune spiritului uman să se ridice spre înălțimea realității spirituale,tot la fel icoana dezvăluie frumusețea cerească fiind o fereastră deschisă spre eshaton, inițiind pe om în tainele lui Dumnezeu şi transmițându-i puterea simțitoare a Duhului Sfânt. Ea este un mediu ce prilejuieşte o întâlnire în credință între persoane ale lumii de aici şi ai celei de dincolo. După cum sesizarea sen-

---

[8] Pr. Al. Schmemann, *Euharistia, Taina împărăției,* l984, trad. de Pr. Boris Răduleanu, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1992, p. 45.
[9] *Idem*, p. 46.

sului adânc al simbolului presupune asceză şi transcendere a spiritului uman, tor aşa şi întâlnirea pe care o propune icoana presupune deschidere prin credinţă şi transfigurarea, simţurilor. Simţurile alipite de formele văzute ale lumii acesteia nu pot sesiza prezenţa harului in icoană şide aceea orice descoperire anevăzutului prin văzut are nevoie de o introducere, de o pregătire a celor care vor să se iniţieze încă de acum în tainele vieţii veşnice.

Astfel, menirea icoanei nu este aceea de-a ajuta pur şi simplu memoria să-şi reprezinte evenimente istorice consumate şiprezenţele personale care au trăit în epocile trecute, ci aceea de a mijloci întâlnirea tainică şi reală totodată cu o prezenţă sensibilă, într-un cuvânt, icoana îi prilejuieşte credinciosului experienţa unei întâlniri personale cu evenimentul sau cu persoana sfântă reprezentată prin mijloacele artei în contextul dat al ambianţei cultice. Desigur, aşa cum spune Sfântul Teodor Studitul (759-826), „în icoană nu este prezentă firea trupului reprezentat, ci numai relaţia (schesis). Cu atât mai puţin nu este [prezentă] dumnezeirea, care nu poate fi reprezentată în vreun fel în icoană [....]. Fireşte, icoana nu are nici o legăturăde natură cu dumnezeirea, ci numai o participare relaţională, căci toate aceste lucruri (icoana, crucea etc.) participă la Dumnezeu prin har şi cinstire."[10]

Icoana este prin imitare, prin tehnică şi convenţie, ceea ce modelul său este prin natură şi substanţă, adică o asemănare relativă fi formalăa similitudinii esenţiale imaginii, a Arhetipului. Prin urmare, prototipul, icoanei este relaţia însăşi, ce face posibil caracterul relaţional al icoanei, atribuindu-idemnitatea ontologică a unei ferestre deschise spre veşnicie şi o califică drept un simbol unic, ca un mod unic al unei prezenţe hariceîn lumea aceasta. Nu substanţa, ci relaţia este conceptul operator care o instituie ca adevărată imagine a divinului. „Nu Teologia (învăţătura despre Dumnezeu) este obiectul (disputei), preafrumosule, unde nu există vreo asemănare ori sugerarea unei asemănări, ci Iconomia (învăţătura despre Hristos), unde se vede şi prototipul şi copia lui, în caz că mărturiseşti că, luând trup, Cuvântul făcut ca noi."[11]

---

[10] Teodor Studitul, *Iisus Hristos, Prototip al icoanei sale; tratate contra iconomahilor*, trad. diac. Ioan Ică jr., Editura. Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 55.

[11] *Ibidem*, p. 97.

Biserica şi-a definit dogma despre cinstirea sfintelor icoane la Sinodul al VIl- lea ecumenic învățând că icoana îşi are temeiul în chiar actul întrupării Logosului dumnezeiesc în istoria lumii, arătând că: „[...] reprezentarea este inseparabilă de istoria evanghelică şi invers: istoria evanghelică este inseparabilă de reprezentare. Şi una şi cealaltă sunt bune şi vrednice de cinstire, pentru că se explică reciproc şi, fără îndoială, stau mărturie una pentru cealaltă... căci ceea ce cuvântul comunică prin auz, pictura exprimă in chip tăcutprin reprezentare. Prin aceste două căi ce se întregesc reciproc - adică prin lectură şi prin imaginea văzută - primim cunoaştereaaceluiaşi lucru."[12]

loan de Ierusalim,synkellosul patriarhului Teodor din Antiohia exprimă această idee într-o scriere împotriva împăratului iconoclast Constantin Kaballinos (741-775) în care afirmă: „O spune şi marele Vasile în cuvântul de laudă adus celor 40 de mucenici: Adesea descriu istoricii şi pictorii acelaşi lucru, unii folosindu-se de cuvinte, ceilalți pictând pe table. Aşa a scris Apostolul inspirat Evanghelia şi acelaşi lucru face şi pictorul. În icoană zugrăveşte frumusețea Bisericii de la Adam până la naşterea lui Hristos..."[13]

Temeiul şi posibilitatea existenței icoanei sunt date de întruparea Mântuitorului, Care „Dumnezeu fiind în chip [....] S-a deşertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor şi ia înfățişare aflându-Se ca un om" (Filipeni 2, 6-7), precum, şi de caracterul iconic al întregii lumi în care sunt impregnate rațiunile divine, şi prin care străluceşte în lume frumusețea divină, „căci cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la întemeierea lumii înțelegându-se din făpturi..." (Rom l,19-20).

Logosul dumnezeiesc S-a întrupat pentru a regăsi şi a restaura în om chipul al cărui arhetip este El însuşi. Ceea ce înseamnă că icoana cea mai desăvârşita a lui Dumnezeu este omul mântuit şi îndumnezeit în Hristos prin harul Sfântului Duh. „Voi sunteți templu al lui Dumnezeu şi Duhul Sfânt locuieşte întru voi", le scrie Sfântul Aposto Pavel creştinilor din Corint.

---

[12] Actele sinodului al VII-leu ecumenic, *la H. Denzinger, Enchiridion Symbolorum*, Freiburg, 1955, p. 302.
[13] P. G. 95, 309-344.

Funcţia liturgică a icoanei

Ca şi Evanghelia ca şi Liturghia, icoanele slujesc tainei mari a prezenţei lui Dumnezeu în lumea aceasta. Criteriul suprem în zugrăvirea unei icoanei decurge din funcţia ei liturgică. Icoana, în întregul ei, trebuie să servească rugăciunii, trebuie chiar s-o exprime. Noutatea absolută a artei icoanei constă in faptul că a reuşit să unească ceea ce este frumos şi desăvârşit din punct de vedere artistic cu adevărul Revelaţiei dumnezeieşti. Icoana nu este doar frumuseţe divină reprezentată artistic, ci ea este locul unei prezenţe harice, şi ca şi simbolul ea se arată in cult a fi ambianţa întâlnirii, dintre creat şi necreat, dintre Dumnezeu şi om.

Icoana se descoperă ca darul, unei plenitudini sacramentale fără de care Ortodoxia ar fi mult mai săracă. Diversitatea tipologică şi tematică a imaginilor iconice, bogăţia teologicăpe care o exprimă, uimitoarea lor frumuseţe artistică şi în acelaşi timp profunda şi foarte substanţiala lor unitate, dau măsura bogăţiei artei liturgice ortodoxe.

În Liturghie, cuvântul evanghelic al lui Hristos şi chipul Său iconic se întâlnesc pentru a revela împreună dinamica aceleiaşi vieţi dumnezeieşti în lucrarea unică a iubirii. A pătrunde în orizontul sacramental al icoanei înseamnă a înţelege icoana „ca taină a împărăţiei lui Dumnezeu, iar această înţelegere este posibilă numai în incinta de lumină a Bisericii, ca taină plenară şi unică a mântuirii ce ni se împărtăşeşte în iubirea Preasfintei Treimi .

Simbol şi icoană în mystagogiile bizantine

În principalele comentarii liturgice ale Răsăritului ortodox, simbolul şi icoana sunt două moduri distincte darcorelative prin care este vestită şi actualizată prezenţa lui Hristos în cult.[14]

Dezvoltarea gândirii teologice şi precizarea terminologiei trinitare şi hristologice au jucat un rol decisiv în explicarea ritualului Sfintei Liturghii. Actele liturgice noi introduse în cele mai multe cazuri din necesităţi practice,au primit imediat semnificaţii simbolice o datăcu

---

[14] A se vedea: H J. Schulz,*Die byzantinische Liturgie*. *Vom Werden ihrer Symbolgestalt*, Freiburg im Breisgau; Rene Bornert, *Les commentaires byzantins de la divine Liturgie du VII au XV siecle*, Paris, 1966.

evoluția şi dezvoltarea, gândirii teologice şi precizarea terminologiei dogmatice, iar prin explicarea lor, părinții Bisericii au urmărit să inițieze pe credincioşi în taina prezenței sacramentale a lui Hristos,în sânul trupului său tainic. Astfel, încă din secolele IV-V s-au cristalizat două mari tendințe de interpretare a actelor cultice, în analogie cu cele două mari curente în explicarea Sfintei Scripturi, şi anume, cea a şcolii din Alexandria şi cea a şcolii din Amiohia. Prima a văzut în Biserică, Taine şi Sfânta Liturghie în special imaginea unor realități celeste, mystagogia alexandrină fiind caracterizată prin anagogie, iar cea de a doua a insistat mai mult pe relația dintre Sfintele Taine, Sfânta Liturghie cu evenimentele vieții pământeşti a lui lisus Hristos, mystagogia antiohiană fiind dominant istorică, folosindu-se de tipologie.

Astfel, pentr u şcoala antiohiană Sfânta Liturghie este atât anamneză a actelor iconomiei mântuirii dar şi descoperire a Realității eshatologice a prezenței lui Hristos în Euharistie.

Interpretarea din perspectiva eshatologică a actelor liturgice a fost însă mult mai accentuată în şcoala alexandrină.

Pentru Sfântul Dionisie Areopagitultot ritualul cultic are o semnificație duhovnicească fiind o anticipare şi o pregustate încă de aici a celor viitoare. În „Ierarhia bisericească" pentru fiecare „Taină" autorul da o definiție, apoi descrie ritualul iar apoi expune semnificația „mai înaltă" a acestuia. Simbolul sacramental este aici icoană şi pregustate a vieții veşnice.

Interpretarea ceremoniilor şi ritualurilor liturgice este bazată exclusiv pe principiul alexandrin al „allegorezei" (raportare la alceva), care este însă orientat univoc în sensul ierarhiei ontologice a nivelelor[15].

Cel care va orienta hristologic întreaga viziunea a Sfântului Dionisie Areopagitul asupra ritualului euharistie va fi Sfântul Maxim Mărturisitorul în lucrarea sa Mystagogia[16].

---

[15] H. J.Schultz, *Die byzantinische Liturgie. Vom Werden ihrer Symbolgestalt*, 1964, Lambertus- Verlag, Freiburg im Breisgau, p 53.

[16] P. G.. 91, 657-718; A se vedea traducerea românească a Pr. Prof. D. Stăniloae, *Cosmosul şi sufletul, chipuri ale Bisericii*, în: Revista Teologică, 3-4, p. 162-181,7-8, p. 335-356, Sibiu, 1944, trad. franceza la M. Lot-Borodine în „Irenikoin" XIII, XIV, XV, 1936-1938 ; trad rom. de Pr. Prof. D. Stăniloae în „Revista Teologică", Sibiu 1944, nr. 3-4 şi 7-8; trad germană de Hans Urs von Balthasar, *KosmischeLiturgie Das Weltbild Maximus des Bekenners*, Einsiedel, 1961, p. 366-407. O primă editare a textului critic poate fi găsită la Ch. G., Sotiropoulos, *La Mystagogie de Saint Maxime le Confesseur*, Athenes, 2001,

Cu deosebită, finețe, tacit Sfântul Maxim corectează viziunea theurgic - sacramentală a Areopagitului integrând-o în cadrul hristologic precizat de formula dogmatică de la Calcedon.[17]

Din cuprinsul Mystagogiei reiese cu evidență faptul că pentru a descrie modul în care se petrece unirea omului cu Dumnezeu, a creatului cu necreatui, a sensibilului cu inteligibilul, a văzutului cu nevăzutul Sfâptal Maxim foloseşte trei termeni, şi anume: *tip*(τύπος) - care înseamnă marcă, trăsătură imprimantă, figură, model; *imagine* (εικών) – a fi asemănător, a asemăna şi cel de *simbol* (σύμβολον), care înseamnă a uni, a pune împreuna doua realități.

Este important de precizat faptul că aceşti trei termeni cu întreg polisemantismul lor au fost aleşi de Sfântul Maxim pentru a indica modurile prezenței lui Hristos în lume, dar mai ales în Biserică şi înSfânta Liturghie.

Printr-o terminologie precisă Sfântul Maximdefineşte cu rigoare relația dintre imagineaprezență şi arhetipul viitor: prin imitare,căci imaginea cuprinde forma arhetipului[18]dar nu şi modul de subzistență, acesta fiind modul care determină ființa.[19]Această terminologie va fi la maxim folosită de SfântulTeodor Studitul şi de Sfântul loan Damaschin în efortul lor de apărare a cinstirii sfintelor icoane.

Imaginea şi arhetipul sunt distincte după modul lor de ființare dar similaritatea dintre ele constau în faptul că imaginea are aceeaşi energie ca şi arhetipul. Biserica fiind imagine (εικών)a lui Dumnezeu are acelaşi har, energie ca şi Arhetipul. Biserica este în tensiune de împlinire spre Dumnezeu; ea nu este decât trecerea „simbolică exodul pascal şi eshatologic al Misterului în lume şi a lumii în Mister. Ea este în sine mystagogia ca o cale către Taina cea mare a existenței, ea este modul, articulația ipostatică a prezenței lui Dumnezeu în lume şi a lumii în Dumnezeu."[20]

---

iar textul critic complet la: C. Boudignon, *La Mystagogie, ou traite sur les symboles de la liturgie de Maxime le Confesseur (580-662), Editions critique, traduction, commentaire,* These soutenue a *L'* Universite de Provence, Aix Marseille, 2000, text care va apărea în colecția Corpus Christianorum Series Graeca [Leuven-Turnhaut]

[17] Balthasar, *Kosmische Liturgie*.. . , ϱ. 593-594.

[18] Mystagogia 1, 664D, p. 151.

[19] Balthasar, KL, 1941, p . 2 1 3 .

[20] A. Riou, *Le monde*..., p. 146.

MĂNĂSTIREA „ACOPERĂMÂNTUL MAICII DOMNULUI" ROHIȚA

MACARIE MOTOGNA

Mănăstirea „Acoperământul Maicii Domnului" ROHIȚA, este aşezată în hotarul localității Boiereni, Oraşul Târgu Lăpuş, județul Maramureş, la 16 km distanță de Târgu Lăpuş, în zona de contact a județelor Cluj, Maramureş şi Bistrița-Năsăud, iar canonic aparține de Episcopia Ortodoxă a Maramureşului şi Sătmarului.

Spre marginea dinspre Aluniş a satului, pe Valea Rohiței *„a existat din vechime o sihăstrie de monahi"*. Date istorice precise despre anul întemeierii şi timpul funcționării ei nu avem. Din tradiție se ştie că, a existat până în a doua parte a secolului al XVIII-lea, şi că a fost distrusă în anii 1760-1763, în timpul acțiunii nefaste a generalului Bucow, când mănăstirea a fost arsă.

Cine a întemeiat mănăstirea şi când anume, nu se ştie. S-a păstrat în tradiție, transmițându-se din generație în generație, momentul nefast al dispariției mănăstirii, care a marcat dureros pentru multă vreme şi destinul satului.

Se ştie din istorie, că autoritățile austriece care doreau să distrugă credința strămoşească în Ardeal, au distrus şi mănăstirea din localitatea Boiereni. Auzind generalul Bucow că monahii de pe Valea Rohiței sunt potrivnici poruncilor împărătesei Maria Tereza, a pus la cale distrugerea mănăstirii şi împrăştierea călugărilor, faptă petrecută cândva între anii 1760-1763. A trimis aici soldați, însoțiți de câțiva săteni, care au aprins sfântul locaş. Mâhniți călugării pentru fărădele-

gea săvârşită şi pentru că au fost alungați, au blestemat satul să piară şi să ardă aşa cum au ars ei mănăstirea.

Povara blestemului a fost mult timp asupra localității, căci satul a fost de două ori ars şi o dată dus de ape şi nici stejari nu au mai crescut pe hotarul satului. Se pare că mănăstirea era construită din lemn durabil, de stejar. Datorită acestor calamități, care veneau de obicei vinerea, sătenii au hotărât să nu lucreze vinerea la hotar şi o dată pe an preotul săvârşea Sfânta Liturghie pe locul fostei mănăstiri. Întrerupt o vreme din cauza războiului, acest obicei a fost reluat la îndemnul protosinghelului Iustinian Chira, starețul mănăstirii Rohia, prin anul 1958. După mulți ani, lucrurile au început să se îndrepte, iar când s-a refăcut mănăstirea, Dumnezeu a trimis semn al ispăşirii, al ieşirii din blestem „în pădurile satului au început să crească iarăşi stejari!".

Tradiția, că mănăstirea a fost arsă, este confirmată de descoperirile făcute în anii 1985 şi 2004. Făcându-se săpături pentru construcția unei noi biserici, în 2004, la o adâncime de 1,5 m. s-au găsit bucăți de lemn ars şi cărbune, în şanțul fundației de la actuala biserică. Pe locul unde a fost Sfânta Masă, a vechii biserici, preotul paroh al satului Boiereni, împreună cu credincioşii au pus o cruce de lemn care era înlocuită de-a lungul vremii când se deteriora. În anul 1904, preotul Cornel Bud a pus o cruce de piatră pe care sunt inscripționate cuvintele: „*Roagă-te şi lucră*". Pe vatra vechii mănăstiri, preotul Emil Man din Boiereni, împreună cu credincioşii, a construit în anul 1970 o modestă clopotniță, iar în anul 1973 o capelă din tablă „un loc de închinare". În anul 1978 a fost construită o casă cu două camere şi un cerdac. Între anii 1985-1986, a fost construită o bisericuță de lemn cu hramul „*Sfinții Apostoli Petru şi Pavel*", unde se oficiau slujbe de către preoții din zona Lăpuşului odată pe an, în prima duminică după sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru şi Pavel.

Construită din lemn de brad şi pictată pe pânză aplicată, biserica a fost terminată în anul 1986. În şanțul fundației dinspre sud, a ieşit la iveală pământ şi lemn ars, ceea ce confirmă faptul că întâiul aşezământ monahal a fost mistuit de incendiu, iar locul este cel indicat de crucea pusă în 1904. În strădania sa de a construi noua biserică, preotul Emil Manu a fost sprijinit de către credincioşii din Boiereni,

Strâmbu, Huta, Breaza, Suciu de Jos şi Suciu de Sus. Pe lângă acest sprijin Preotul Emil Man a fost susținut moral şi de Arhimandritul Serafim Man, fiu al satului Boiereni, care l-a îndemnat spunându-i: „*Fă-o părinte că nu ți-a face nimeni, nimic*". Nici una dintre aceste construcții menționate mai sus nu mai există acum.

O filă nouă de istorie, a acestei mănăstiri se deschide în anul 1990, când Mănăstirea „Sfânta Ana" Rohia prin starețul ei, protosinghelul Justin Hodea, preia modesta bisericuță şi cu cele amintite mai sus, ca Schit aparținător mănăstirii Rohia. Între anii 1990-1993 Mănăstirea Rohia construieşte la Rohița, o frumoasă casă monahală cu, *Paraclis*, cu două nivele, construcția fiind susținută financiar de către Mănăstirea Rohia.

La 24 mai 1993, de la Mănăstirea Rohia sunt trimişi cu ascultare la Rohița patru viețuitori: ieromonahul Vasile Filip numit stareț, care în anul 1996 a fost distins protosinghel, monahul Teofan Petruț şi frații Boca Nelu şi Pițiş Nicolae. La 13 ianuarie 1994, la propunerea Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ridicat schitul Rohița la treapta de mănăstire de sine stătătoare.

Paraclisul mănăstirii are hramul „*Acoperământul Maicii Domnului*", este pictat în tehnica fresco de către pictorii Gheorghe şi Sorin Rogojan şi a fost târnosit în anul 2003 de către Preasfințitul Justin Sigheteanul Arhiereu-vicar al Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului. Complexul mănăstiresc mai cuprinde; *Casă pentru pelerini* şi anexe gospodăreşti (1996-2006), *bucătărie şi trapeză* pentru hramuri (1998-2003), *clopotnița* (2005),unde sunt 2 clopote, *Altarul de vară* (2009).

Între anii 2004-2005, vechea biserică a fost înlocuită cu o nouă biserică de lemn maramureşană. Biserica are hramul „*Sfinții Apostoli Petru şi Pavel*" şi „*Acoperământul Maicii Domnului*" şi a fost târnosită la 1 octombrie 2013 de către Preasfințitul Părinte Justin Sigheteanul, când mănăstirea Rohița a împlinit douăzeci de ani de viața monahală. Biserica este de lemn pe fundație de zid, are formă de cruce, pe zidul nordic, în zona pronaosului, este un altar de vară care face corp comun cu biserica. Biserica este acoperită cu şindrilă şi are în față un turn. Catapeteasma este din lemn sculptat. Pictura este executată de frații Gheorghe şi Sorin Rogojan din satul Dumbrăvița, Maramureş.

În perioada anilor 2008-2010, sub îndrumarea arhitectului Dorel Cordoş, Casa cu Paraclis a fost restaurată şi îmbrăcată într-o nouă haină arhitecturală, devenind o casă maramureşană.

Mănăstirea are o bibliotecă cu aproximativ 4.000 de volume de cărți şi reviste. În fiecare an, în a doua parte a lunii iulie, la Mănăstirea Rohița în cadrul Zilelor Culturale Nicolae Steinhardt, are loc tabăra Fundației N. Steinhardt unde participă între 20 şi 40 de pictori din toată Transilvania şi apoi au loc întâlniri culturale cu membrii fundației şi cu diferiți oameni de cultură.

Obştea mănăstirii acum numără cinci viețuitori: Protosinghelul Vasile Filip – stareț, Singhelul Teofan Petruț, Ieromonahul Gavril Miholca, Monahul Serafim Boca şi fratele Vasile Pop.

În cei douăzeci de ani de viață monahală la Rohița, sub conducerea neobositului si iscusitului stareț Protosinghelul Vasile Filip, vatra monahală a cunoscut o dezvoltare foarte frumoasă, atât administrativ cât şi spiritual şi cultural. S-a lucrat cu timp şi fără timp, cu multă osteneală şi eficiență: s-a introdus curentul electric pe cheltuiala mănăstirii, de la o distanță de 4 km, s-a amenajat drumul de acces etc. Ansamblul monahal este aşezat într-un spațiu geografic deosebit care te îndeamnă la rugăciune, meditație şi odihnă duhovnicească. Viețuitorii sunt monahi cu pregătire teologică, primitori care atrag pelerini din întreaga țară, se roagă lui Dumnezeu pentru ei şi stau la dispoziția lor.

Lucrarea lui Dumnezeu a fost ca, biserica mănăstirii să fie târnosită la 1 octombrie 2013, de sărbătoarea Acoperământul Maicii Domnului, de către Preasfințitul Justin Sigheteanul Arhiereu-vicar al Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, când Mănăstirea Rohița a împlinit douăzeci de ani de viață monahală şi 250 de ani de când, prima mănăstire a fost distrusă din ordinul generalului Bucow. Cu această ocazie, starețul mănăstirii Protosinghelul Vasile Filip a primit Gramata episcopală, iar ieromonahul Teofan Petruț a fost ridicat la rangul de singhel. Prin această târnosire, Dumnezeu a făcut prin oamenii Săi, o reparație şi o reîntregire atât spirituală cât şi istorică.

Mănăstirea Rohița se constituie ca o punte de legătură dinspre trecut pentru prezent şi înspre viitor, din punct de vedere duhovnicesc şi istoric.

Bibliografie:

Arhiva Mănăstirii Rohia;

Arhiva Mănăstirii Rohița;

Motogna, Macarie, *Monahismul ortodox din Maramureş şi Transilvania Septentrională până la începutul secolului al XIX-lea,* Ed. Mănăstirii Rohia, Rohia, 2009;

Pădurean, Augustin, *Mănăstirea „Acoperământul Maicii Domnului" Rohiița-Boiereni- Maramureş,* Baia Mare, 1997.

ROLUL PĂRINTELUI ARSENIE BOCA ÎN RENAȘTEREA SPIRITUAL-FILOCALICĂ A POPORULUI ROMÂN ȘI MORMÂNTUL SĂU IZVORÂTOR DE HAR DE LA PRISLOP

ANDREI COROIAN

Studiind și cercetând cu atenție, în duh de isihie și de rugăciune, parcursul vieții și activității preotului, teologului, duhovnicului și pictorului de excepție, care a fost părintele Arsenie Boca, orice creștin sau om de bună credință, va ajunge la concluzia firească: *Aceia că Părintele a fost o personalitate duhovnicească unică în istoria Țării și Bisericii noastre*. Concluzia, întărește certitudinea că Dumnezeu în pronia Sa, î-și are aleși Săi în existența și istoria fiecărui neam și popor, iar Părintele Arsenie a fost un ales, dăruit de Dumnezeu, Bisericii şi neamului nostru, potrivit unei proprii mărturisiri, prin rugăciunea sfinților Martiri Brâncoveni.

A fost trimis de Acesta, poporului român, în vremurile grele ale ateismului comunist, spre a arăta prin faptă şi prin cuvânt frumusețea sfinţeniei vieţuirii creştine şi a mărturisi dumnezeirea Logosului întrupat, Dătătorul vieții şi al sfinţeniei. Personalitarea sa a fost uriașă și complexă. Părintele profesor dr. Dumitru Stăniloae, cel mai de seamă teolog al veacului XX, va spune despre fostul său student că a fost „*un monah unic în istoria Bisericii noastre*”[1].

A fost un monah cuvios și un preot cu viață sfântă, care avut parte de multe persecuții și suferințe nedrepte, pentru care nu s-a plâns și n-a protestat niciodată, reușind mereu să le transfigureze.

---

[1] Florin Duțu, *Părintele Arsenie Boca în epoca torționarilor comuniști 1948-1959*, Ed. Florea de Colț, București, 2014.

De asemenea fost dăruit de Dumnezeu cu multe daruri duhovnicești și harisme. Însă pe cât de mare și strălucitoare i-a fost lucrarea duhovnicească, pe-atât de mare a fost și suferința sa.

Viața sa curată și sfântă, prin care a urmat și s-a asemănat Mântuitorului Hristos, a fost o continuă jerfă sufletească și trupescă. Ce ar putea fi mai greu, pentru acest suflet arzând, iubitor și cinstitor de Dumnezeu, decât interzicerea de a sluji Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie și aceia de a purta veșminte preoțești și monahale, la sfintele Slujbe.

Această cruce însă, părintele Arsenie Boca, a dus-o cu multă demnitate și noblețe , cu mulțumire și pace sufletească, dar ea fost și a rămas , cea mai grea suferință a sa. În istoria recentă, a avut corespondent, poate doar pe marele sfânt ierarh grec, Nectarie, mitropolitul de Pentapolis.

De dragul lui Mântuitorului Iisus Hristos și al poporului Său credincios din această Țară, Părintele Arsenie și-a pus sufletul său curat în fața lui Dumnezeu, încredințându-I Acestuia, spre judecată și purtare de grijă, toate cele întâmplate. De aceia și minunile, mai ales vindecările pe care le face Dumnezeu prin el în vremea noastră, la mormântul său, sunt fără număr. Mormântul său a devenit un loc de pelerinaj și de vindecări, pentru sute de mii și mililioane de credincioși de pretutindeni, precum în cazul celuilalt mare sfânt, ierarhul Nectarie Pentapolis de la Eghina.

Personalitatea Părintelui Arsenie Boca a fost una uriașă și complexă. Ea s-a desfășurat pe mai multe planuri ale vieții spirituale, culturale și științifice. Lucrarea sa duhovnicească și misionară, a făcut-o cu hărnicie și constanță, cât timp a trăit în această viață, cu toate privațiunile, împotrivirile și nedreptățile ei, dar iată o face cu mult dinamism și la o scară mult mai mare, după dezlegarea de trup și mutarea sa la cer.

Părintele Teofil Pârâian, a vorbit de mai multe ori, în mai multe locuri, în conferințele și cuvântările sale, despre părintele Arsenie Boca. El spunea că Părintele, n-a fost doar un monah, un preot sau un duhovnic deosebit, ci: ,,Orice ar fi fost, inginer, profesor sau medic, ar fi fost deosebit"[2].

---

[2] Arhimandrit Teofil Părăian, *Conferințe audio*, Mânăstirea Sâmbăta, 2010.

Părintele Arsenie a fost un teolog atât în înțelesul academic cât și cel spiritual al cuvântului, un om de cultură cu adânci cunoștințe, în varii domenii. A fost un teolog al dialogului dintre teologie, cultură și știință, fiind la curent cu manifestările teologice și descoperirile științifice din vremea sa.

Dar a fost în egală măsură și un teolog duhovnicesc; un isihast al trăirii în Duhul Sfânt și al rugăciunii neîncetate. A fost un pictor de biserici și icoane, un artist plastic talentat, care s-a manifestat prin originalitate. Un preot care slujea cele sfinte cu adâncă credință, cu evlavie și simțire duhovnicească.

A fost un predicator și sfătuitor duhovnicesc desăvârșit. Fiind dăruit de Dumnezeu cu harul înțelepciunii și al discernământului, știind întotdeauna să identifice miezul problemelor sufletești și duhovnicești, dar mai ales să de-a soluțiile optime de rezolvare. A fost un mare rugător, contemporanii l-au numit și recunoscut, ca pe un mare mistic. A trăit în tradiția isihastă, inițiind și pe alții în practica rugăciunii lui Iisus. Am da ca exemplu doar pe copilul nevăzător de doisprezece ani, care va ajunge mai târziu, marele duhovnic părintele Teofil Pârâian, sau pe principesa Ileana a României, ajunsă călugăriță și stareță, în Statele Unite ale Americii, cunoscută ca Maica Alexandra.

Încă din prima zi de duhovnicie, Părintele Arsenie, a lucrat prin daruri specifice marilor sfinți și duhovnici. Adică darul vederii cu duhul, acela de a cunoaște prin Duhul Sfânt, sufletele oamenilor și ale altora care erau în legătură cu ei. Darul tămăduirii bolilor prin rugăciune și prin spovedanie.

Se cunosc și astăzi, zeci și sute de cazuri de bolnavi, pe care Părintele i-a tămăduit sufletește și trupește, când era în această viață, după cum se cunosc și vindecările pe care, până astăzi, cu mai multă putere le face, la mormântul său dela Prislop.

Părintele a fost hăruit de asemeni, cu darul învățăturii sau al cuvântului, prin cuvântări scurte, dar foarte concentrate, consistente, obiective și limpezi, reușind să lumineze, să orienteze și să vindece de necunoaștere multe suflete.

Viața și lucrarea sa, ar putea fi împărțită în patru mari etape sau capitole:

1. Perioada formării, care cuprinde nașterea sa, viața ca elev la Liceul din Brad. Viața ca student teolog la Sibiu și student la Institutul Bellearte din București.

2. Perioada de vârf a lucrarii sale, teologice, misionare și duhovnicești, aceia de preot, stareț și duhovnic la Mânăstirile Sâmbăta de Sus și Prislop.

3. Lucrare sa de artist și de pictor, la Atelierile Patriarhiei, în vremea excluderii din monahism și din preoție, care cuprinde o lucrare de proporții și de durată: Pictarea bisericii de la Drăgănescu. În acea pictură, care este realizată într-un stil cu totul original și care trebuie înțeleasă într-un sens duhovnicesc și mistic, părintele și-a exprimat trăirile și înțelegerile duhovnicești, pe altădată le exprima prin cuvânt.

4. Lucrarea de tămăduire a bolilor sufletești și trupești, de transformare a omului, numite astăzi minuni și vindecări, pe care le-a făcut de-a lungul întregii vieții, indiferent că era persecutat sau liber, în mânăstire sau în închisoare, în pribegie sau la biserica unde picta.

Toate acestea, minunile și vindecările din timpul vieții, precum și cele de după mutarea sa la cer, având acest scop sfânt, de transformare a omului, de transfigurare a lui, în vederea mântuirii și sfințiri sale.

Reluând :

Perioada formării.

Părintele Arsenie Boca s-a născut în localitatea Vața de Sus[3], în Munții Apuseni, la 29 septembrie 1910 și sa dovedit a fi un ales al lui Dumnezeu , dela sânul maicii sale. Mama sa Cristina, născută în anul 1892, a fost o tânără cu multă credință, evlavie și curăție. Ea l-a convins pe mai vârstnicul Iosif-Petru, viitorul ei soț, născut în anul 1881, de confesiune greco-catolică, ca odată cu cununia lor, din 7 noiembrie 1909, acesta să primească credința ortodoxă. Lucru nu s-a petrecut în fapt, el rămânând greco-catolic, fapt care se pare, a dus la neînțelegerile și divorțul de mai târziu[4]. După zămislirea părintelui, potrivit rânduielii creștine, ea a trăit o viață curată, liniștită și lipsită de relațiile conjugale, acesta și datorită faptului că Iosif, soțul ei și tatăl părintelui a fost plecat la muncă, în America. În urma multelor rugăciuni pe care le făcea zilinic în fața icoanei Maicii Domnului,

[3] Florin Duțu, *Viața Părintelui Arsenie Boca de la Prislop 1910-1989*, Ed. Floarea de colț. București, 2015

[4] Iovu Mihuț, *Copilăria Părintelui Arsenie Boca. Documentar*, Ed. Icona, Arad, 2012

pentru copilul pe care-l purta, ea a visat că poartă în pântece soarele și luna, înțelegând astfel, că Dumnezeu și Preacurata Fecioară Maria, i-au ascultat rugăciunile, iar copilul va fi un ales a lui Dumnezeu și un slujitor al Mântuitorului Iisus Hristos.

Părintele Arsenie fost botezat la 16 octombrie 1910, primind numele Zian-Vălean, o formă locală a numelui Ioan. A fost crescut la Bujoara, localitate situată în munți Apuseni, la cinsprezece kilometri de Vața, într-un cadru natural mirific, departe de zarva lumii, petrecând într-o atmosferă de pace patriarhală, de credință și de evlavie care i-a fost insuflate de prunc, în casa bunicilor săi materni. Primele patru clase le-a făcut acasă, în particular, cu verișorul său, dascălul Vasile Crucin, om cu studii la Viena, care va avea un rol fundamental în formarea intelectuală a viitorului Părinte Arsenie.

A fost un copil dăruit de Dumnezeu cu multe daruri, super dotat, cum am spune astăzi, care de la o vârstă precoce a arătat preocupări intelectuale profunde și citind cărți importante de filosofie și psihologie, exemplu: ,,Religia în limitele rațiunii" a lui Immanuil Kant.

A parcurs și a absolvit ca şef de promoție Liceul Național Ortodox ,,Avram Iancu" din Brad, în anul 1929. A iubit și excelat în matematici, fizică, desen, în muzică și religie.

Dar ceea ce la caracterizat de copil, a fost credința sa, profundă, vie și lucrătoare. El va scrie într-o Autobiografie, cerută de securitatea din Râmnicu-Vâlcea în 17 iulie 1945, că a fost credincios de mic, că: ,,S-a pomenit credincios"[5].

Ca mărturie a cinstei de care se bucura încă din acea vreme, pentru viața sa curată, de asceză și de rugăciune, stă și faptul că, majoritatea colegilor de liceu îl numeau cu respect și admirație: ,,Sfântul" ! La sfârșitul anului școlar 1929, a avut cinstea de a planta în mod festiv un gorun în curtea liceului, care stă mărturie și astăzi. Acest gorun îi poartă numele: ,,Gorunul lui Zian", și se alătură celor plantați în cinstea tribunilor naționali, Iancu și Horea, care se află la Țebea, la cinci kilometri de Brad. Astfel se păstrează vie, în această parte a țării, amintirea acestei treimi de mari personalități politice și spirituale, pe care ținutul Țării Zarandului din Munților Apuseni, l-a dăruit văzduhului Țării Românești.

---

[5] Părintele Arsenie Boca, *Biserica de la Drăgănescu Cartea Album*, Deva, 2005, p. 11-13.

Părintele Arsenie a mai avut o soră mai mică, Viorica-Minca, născută în 1913, care a murit la scurt timp după naștere.

Fără să se cunoască exact motivul, părinți săi au divorțat, în anul 1922, Părintele, fiind încredințat tatălui, care avea meseria de cismar. Acesta a murit însă de tânăr, la numai câțiva ani după despărțire, în anul 1926, iar copilul Zian la nici șaisprezece ani împliniți, a rămas orfan de tată.

Fire adânc meditativă şi contemplativă, înclinat spre singurătate și rugăciune, încă din timpul Liceului practica nevoințe ascetice incredibile, pe care le va spori în timpul studiilor universitare.

Neavând susținere materială, nu a putut să urmeze, cum și-ar fi dorit, Academia de aviație de la Cotroceni.A urmat însă vocația sa mistică și duhovnicească, înscriindu-se la Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu, care oferea burse studenților săraci, și pe care la absolvit în 1933.

În timpul studiilor universitare și-a continuat viața de asceză și rugăciune, impunându-și o grea nevoință pentru acea vrâstă, să nu cunoască fete, și refuzând categoric părăsirea incintei Institutului teologic, pentru vizite în oraș cu alți colegi.

Timpul liber și-l petrecea studiind, desenând sau făcând muncă voluntară. A studiat apoi la Institutul de Belle Arte şi Facultatea de Medicină din Bucureşti, secția anatomie. Aici la București a audiat și cursurile de Teologie Mistică, susținute de renumitul profesor, teolog, scritor și poet Nichifor Crainic, de la facultatea de Teologie.

Părintele Arsenie fost un student eminent și a avut profesori de excepție. Între alții, la Sibiu pe Părintele prof. dr. Dumitru Stăniloae, pe viitorul mitropolit dr. Nicolae Colan și pe episcopul martir dr. Nicolae Popovici. La București, după ce a audiat cursurile de teologie mistică ținute de profesorul Nichifor Crainic, va lega cu acesta o strânsă prietenie duhovnicească și culturală. La Institul de Belle Arte, a studiat pictura cu prodesorii Franscisc Șirado și Costin Petrescu, sub îndrumarea cărora a pictat, scena intrării voievodului Mihai Viteazul în Alba Iulia, de la Ateneul Român. În timpul studiilor din București a audiat în paralel, la Facultatea de Medicină, cursurile de anatomie ale renumitului profesor și savant Franscisc Rainer, întemeietorul anatomiei românești.

Perioada formării intelectuale a părintelui Arsenie se încheie aici, avea vârsta de douăzeci și opt de ani.

În începutul slujirii preoțești și duhovnicia.

Întors la Sibiu, a fost hirotonit diacon celib, la 11 septembrie 1938 de către Mitropolitul Nicolae Bălan. Acesta l-a trimis, pentru o scurtă perioadă de timp, între 12 martie și 8 iunie 1939, la Muntele Athos, spre a se inița în tainele vieții monahale. A fost primit de către renumitul stareț și arhimandrit Antipa Dinescu, dela Chilia Sfântul Ipatie, aparținătoare Marii Mânăstirii Vatoped. Această scurtă perioadă, prin intensitatea trăirii ei și prin întâlnirile duhovnicești pe care le-a avut, îi va marca destinul spiritual pentru totdeauna.

El mărturisește că privind icoana făcătoare de minuni a sfântului Ioan Botezătorul, dela Schitul Românesc Prodromu, și sărutând mâna Înaintemergătorului, și-a înțeles propria menire, în drumul spiritual al propriului său popor.

La întoarcerea din Sfântul Munte Athos, a fost trimis câteva luni la Chișinău, pentru a învăța de la pictori ruși, meșteșugul ,,poleirii cu aur" sau așa numita practică: ,,Cicanca".

În ianuarie 1940 a intrat în Mânăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, find tuns ca monah cu numele de Arsenie, pe data 3 mai, la praznicul Izvorul Tămăduirii, din același an. A fost hirotonit ieromonah doi ani mai târziu, la 10 aprilie 1942.

Dacă în timpul studiilor liceale și universitare, părintele Arsenie s-a arătat prin seriozitate şi prin hărnicie asemeni studenților Vasile cel Mare şi Grigore Teologul, odinioară. Precum viitori mari dascăli ai lumii și ierarhi ai Bisericii, nici el, n-a cunoscut decât drumul bisericii și al școlii.

Ca preot, stareț şi duhovnic a fost încă de la începutul misiunii sale considerat un harismatic. Între anii 1940-1948, vremea în care a fost stareț la Mânăstirea Sâmbăta, a desfăşurat o lucrare duhovnicească unică, ne mai cunoscută și ne mai întâlnită în istoria poporului român[6]. O lucrare evanghelică, apostolică și filocalică care a influențat zeci şi sute de mii de credincioşi din tot cuprinsul Țării noastre. Aici, după cum spune părintele Teofil dela Sâmbăta, a lucrat părintele Arsenie cu întreaga sa capacitate harismatică şi intelectuală. E drept, a fost secondat de alte două personalități de vocație, anume: de părin-

[6] Î. P. S. Bartolomeu Anania, *Apa cea vie a ortodoxiei*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 1999.

tele Serafim Popescu (1912-1999) şi de părintele Nicolae Mladin, viitorul Mitropolit al Ardealului în perioada (1967-1981).

Părintele Arsenie a fost un mare nevoitor, în priimi ani de monahism dormea noaptea în genunchi, precum și un rugător- isihast. A fost un trăitor și îndrumător duhovnicesc, care vorbea foarte puțin și doar cuvinte esențiale. Toate cuvintele sale, lăsate în scris sau consemnate de alții, sunt sentințe scurte, de mare adâncime duhovnicească, asemănătoare cu cele ale Patericului și Filocaliei. Ele sunt rodul experienței și al reflecției, izvorâte dintr-o inimă curată și expuse cu o minte luminată, multe dintre ele, remarcându-se prin originalitate.

Aici ca rod al experienței și reflecției duhovnicești, a conceput opera sa de căpătâi, care va fi, cartea: ,,Cărarea Împărăției", cunoscută publicului larg, abia după ce a fost publicată, în anul 1995, într-o ediție îngrijită de părintele conf. dr. Simion Tudoran și de Maica Stareță Zamfira Constantinescu.

Drumul duhovnicesc și lucrarea minunată, a părintelui Arsenie Boca a început de fapt în anul 1939, când tânăr diacon celib fiind, a fost trimis de către mitropolitul Nicolae Bălan la Sfântul Munte Athos, pentru a experimenta monahismul la el acasă.

Viitorul mare Părinte a avut acolo gândul binecuvântat și inspirat de Dumnezeu, de a aduce în România manuscrisele ale Filocaliei grecești, aflate la Schitul Românesc Prodromul. Aceasta fost concepută de către Sfântul Nicodim Aghioritul și tipărită la Veneția, în anul 1782. Venit în țară, le-a arătat părintelui Dumitru Stăniloae, fostul său profesor și mentor, ajuns rector al Institutului Teologic universitar din Sibiu. Părintele Arsenie l-a îndemnat stăruitor și l-a ajutat să le traducă. La sprijinit atât moral-spriritual cât și material-financiar, procurând abonamente de la fii săi duhovnicești.

Așa a luat ființă *Filocalia românească* în cele douăsprezece volume. Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, după ce le-a tradus, a mai adaus ulterior și alte scrieri patristice. Această lucrare uriașă, la care marele profesor și teolog, a lucrat vreme de aproape cinzeci de ani, textului propriu-zis adăugându-i note și comentarii, de mare competență și profunzime teologică și duhovnicească, a devenit, alături și împreună cu Sfânta Scriptură, cel mai important monument de literatură și spiritualitate românească, pentru cât va mai dăinui acest popor.

Dacă Sfânta Scriptură îi descoperă omului Persoanele dumnezeirii în care trebuie să creadă și poruncile pe care Acestea le-au dat omului, Filocalia îi arată acestuia, cum se poate curăți, lumina, desăvârși și uni cu Dumnezeu, în iubire și-n lumină.

Părintele Arsenie Boca, nu este doar ctitorul de frunte al acestui monument de literatură: Filocalia românească! cum îl va numi marele său Dascăl, ci și cel care, odată ajuns stareț și duhovnic la Mânăstirea lui Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, a inițiat mișcarea de renaștere spiritual-filocalică la nivel național.

Lucrarea Părintele Arsenie, prin forța și puterea sa duhovnicească, a zguduit și răscolit duhovnicește întreaga Țară, care s-a pus în mișcare, curgând în valuri, spre ctitoria sfântului și voievodului Martir Constantin Brâncoveanu, dela Sâmbăta de Sus. Într-o vreme când Țara, încă nu-și revenise economic și moral, după Primul război mondial, iar păcatele și nelegiuirile la-u adus curând, pe al Doilea.

Când ușurătatea, păcatele desfrâului și avortului pătrunseră în toate categoriile societății românești, părintele Arsenie, ca un trimis al lui Dumnezeu, s-a ridicat precum odinioară profetul Ilie, să pună stavilă răutății și să întoarcă poporul la Dumnezeu. Iar poporul suferind, a înțeles că sărăcia, bolile, năpastele și nenorocirile, îi vin de pe urma păcatelor. Și precum iudei oarecând, la vadurile Iordanului, unde predica și boteza, marele Ioan Botezătorul, au alergat la Sâmbăta de Sus. Despre acestă mișcare de renaștere spirtuală și îndreptare morală, stă mărturie ceiace au scris la vremea respectivă, marile personalități ale vremii.

Poetul, profesorul și teologul Nechifor Crainic, a scris elogios despre această lucrare, devenind nu doar un admirator, ci și un prieten apropiat al părintelui Arsenie. Marele poet, profesor și filosof Lucian Blaga, î-l admira și î-l fericea pe părintele Arsenie Boca, pentru credința lui neclintită și lucrarea sa neobosită.

Iar marele nostru teolog, părintele profesor dr. Dumitru Stăniloae, îi dedica părintelui Arsenie și lucrării sale duhovnicești, un întreg articol în *Telegraful Român*.

El relatează cu adâncă impresie și cu sfântă admirație, despre modul în care oamenii pătrunși de mare căință, așteptau zile-n șir pentru o spovedanie, în fața părintelui Arsenie. Aceasta dura mai bine

de cinci-șase ore, dar în urma ei, oameni cu păcate, uneori multe și grele, părăse-au camera de spovedanie renăscuți.

Ei porneau apoi, plini de lumină și de bucurie, într-o viață nouă. Preacuviosul Părinte Arsenie prin harul care la avut dela Dumnezeu, prin calitățile sale native deosebite, prin pregătirea sa teologică, duhovniceacă, culturală și nu în ultimul rând științifică, a fost persoanalitatea cea mai mare din acea vreme, capabilă să de-a un răspuns mântuitor, oricărui om sau oricărei categorii de oameni, de la Rege până la ultimul țăran-muncitor.

Așa a vrut și așa a rânduit Dumnezeu, în marea Sa iubire de oameni și în milă Sa, față de acest popor, ca să trimită ca luminător, pe marele Părintele Arsenie, despre care Părintele Teofil Pârâian dela Sâmbăta, avea să spună: „Părintele Arsenie a fost culmea trăitorilor și propovăduitorilor de Dumnezeu, din secolul XX-lea” [7].

De la Părintele Arsenie, vom avea de învățat duhovnicie, preoți, monahi și credincioși, sute și mii de ani, de-acum înainte.

Ca duhovnic, el a sesizat, încă dela primele spovedanii și discuții cu credincioșii, păcatul capital care bântuia și încă bântuie, în acest popor, anume: Ușurătatea și desfrânarea.

Și după cum spunea părintele Dumitru Stăniloae, îl depista și-l înfiera. Datorită desfrânării, care era atunci și care a revenit din păcate, după anul 1989, suntem și astăzi ca popor, pe primul loc în Europa într-un clasament negativ și oribil, acel al pruncuciderii sau avorturilor.

Aproximativ douăzeci și trei de milioane de ființe nevinovate au fost ucise de proprii părinți, s-au cu acordul lor, în ultimii douăzeci și cinci de ani. Iar acest păcat este strigător la cer și genocid național. Aceasta este de fapt, cauza regresului acestui popor talentat, în toate laturile dezvoltării lui, precum și cauza împuținării sale numerice, prin scăderea demografică pe care o trăim.

Din iubirea nesfârșită pe care a avut-o și o are față de acest popor, Părintele Arsenie a căutat o soluție de izbăvire, de vindecare și mântuire a lui. Aceasta nu putea fi decât renașterea și trăirea filocalică, în toate laturile și categoriile societății românești.

---

[7] Părintele Teofil Părăian, *Amintiri despre duhovnici pe care i-am cunoscut*, Ed. Teognost, Cluj-Napoca 2003, p. 147.

Pe plan personal, el definea acestă renaștere, ca o trăire evanghelică: „În toată adâncimea ei și în toată sinceritate și angajarea noastră".

În Țara noastră au mai fost desigur și alte mișcări de renaștere duhovnicească, ca aceia de la Mânăstirea Antim, numită „Rugul aprins", între anii 1945 și 1950, condusă de Părintele Daniil Tudor. Sau aceea monahală, de la Mânăstirea Slatina, dintre anii 1949 și 1959, condusă de Părinții Cleopa Ilie, Paisie Olaru și Arsenie Papacioc.

Mișcarea duhovnicească de la Sâmbăta de Sus, a fost cea dintâi, cea mai mare și singura care s-a adresat întregii Țării, oamenilor de toate vârstele și de categoriile social-intelectuale.

Folosind cunoștințele teologice, spirituale, psihologice, genetice, aplicate practic în viața sa de duhovnic și în viața celor care i se spovedeau, Părintele Arsenie, va aborda evoluția păcatului în firea umană, nu doar din punct de vedere spiritual-moral ci și științific.

El este cel dintâi și singurul duhovnic, cunoscut deocamdată, care abordează competent evoluția păcatului în firea umană, atât din punct de vedere spiritual, cât și biologic și psihologic.

De acum înainte atât oamenii Bisericii cât și oamenii științei vor trebui să ia aminte la această lucrare a Părintelui Arsenie și la rolul fundamental pe care îl au, acela de a lucra înfrățit la vindecarea firii și persoanei umane.

În urma acestei lucrări răsunătoare, părintele Arsenie Boca, a intrat în atenția securității, și a fost deseori arestat și anchetat. Deși a fost total apolitic și nu a putut fi dovedit de implicare partinică niciodată, fost arestat și închis apoi la Ocnele Mari și la Canal, între anii 1951 și 1952.

Dar despre lucrare și arestarea sa din acea vreme, sunt memorabile cuvintele sfinției sale, scrise într-o mărturisire autobiografică, cerută de securitatea din Râmnicu-Vâlcea, unde a fost prima oară arestat și anchetat, în 17 iulie 1945:

„...Într-o iarnă, probabil în 1941, ne trezim la mânăstire cu o avalanşă de oameni, de toate vârstele şi toate treptele, năpădindu-mă să stau de vorbă cu ei despre necazurile lor. Aşa m-am trezit că fac duhovnicie cu oamenii, deşi nu eram preot. Ştiam că tot ce pățesc oamenii li se trage de pe urma păcatelor şi a greşelilor. Aşa m-am văzut nevoit să primesc preoția, misiune majoră a propovăduirii lui Hristos, Dumnezeu

adevărat şi Om adevărat, precum şi a sfinţirii omului. Ca să aibă pacea lui Dumnezeu întru sine, absolut în orice împrejurare s-ar afla în viaţă. I-am învăţat pe oameni să fie curaţi faţă de oameni şi faţă de Dumnezeu, să dea Cezarului ce e al Cezarului (ascultare cetăţenească, dajdie etc.) şi lui Dumnezeu ce e a lui Dumnezeu (cuget curat, suflet şi trup purificat şi curăţit de patimi). De această învăţătură, martori îmi sunt toţi cei care au ascultat poveţele pe care le-am dat. Iubirea de Dumnezeu, iubirea de oameni şi viaţa curată fac cu putinţă reîntoarcerea noastră la împărăţia cea de obârşie. Acesta îmi este rostul şi misiunea pe pământ, pentru care Dumnezeu m-a înzestrat cu multe daruri deşi sunt nevrednic. Pentru aceasta sunt solicitat din toate părţile să propovăduiesc oamenilor iubirea lui Dumnezeu şi sfinţirea lor prin această iubire. De alte gânduri şi rosturi sunt străin… ieromonah Arsenie"[8].

Din această mărturisire reiese limpede, menirea și crezul Părintelui Arsenie, precum și crezul în menirea, pe care Dumnezeu i-a dat-o, spre trezirea propriei noastre meniri. *Iubirea lui Dumnezeu şi sfinţirea omului prin iubire*, este de fapt unicul și puternicul mesaj, care izvorăşte din scrierile, din picturile părintelui Arsenie, precum şi din mormântul său, de la Mânăstirea Prislop.

Reluând firul biografic al Avvei Arsenie, aflăm că în 1949, spre a ieși oarecum din vizorul și urmărirea organelor securității, este transferat la Mânăstirea Prislop, vechea ctitorie a Sfântului Nicodim de la Tismana, rectitorită de Domnița Zamfira.

Revenită Ortodoxiei, după ce o lungă perioadă de timp, a fost administrată de uniați, Mânăstirea Prislop, avea nevoie de o dublă rectitorire, atât duhovnicească cât şi gospodărească. La această muncă, părintele Arsenie a pornit cu toată râvna şi talentul său, devenind al treilea ctitor al mânăstirii. A continuat aceași lucrare spirituală dela Sâmbăta, Prislopul, devenind cea mai căutată din Ardeal și Banat. Aici a călugărit trei ucenici: Pe Părintele Dometie Manolache, viitorul mare duhovnic al Mânăstirii Râmeț, pe Părintele Antonie Plămădeală, viitor mare Mitropolit al Ardealului și pe Părintele Nicodim ucenicul său, care va rămâne duhovnicul mânăstirii, până la moarte.

În anul 1950 Prislopul devine mânăstire de maici iar părintele Arsenie va rămâne ca duhovnic. Din vremea când era duhovnic la

[8] *Ibidem*, nota 5.

Prislop, ne-au rămas scriese scurte cuvântări sau predici ale Părintelui Arsenie, care au fost cuprinse în cartea numită „Cuvinte Vii" sau „Cazania de la Prislop". Din cuprinsul lor, reiese viziunea clară și directă a Părintelui Arsenie despre rolul cuvântului Evangheliei, în viața practică a creștinilor. Trăirea la Mânăstirea Prislop, pe care mult a iubit-o, a sporit duhovnicește viața și lucrarea Părintelui, dar de aici încep și arestările tot mai dese, din partea organelor de securitate, interogatorile și persecuțiile, acuzele nedrepte și urmăririle celor dela poliția secretă , de care nu va fi scutit până la moartea sa.

Aici se sfârșește (la modul oficial) viața sa de monah, de preot și de duhovnic, prin exculderea sa din monahism.

3. Perioada persecuțiilor la care a fost supus.

În ianuarie 1951, este arestat, anchetat brutal, dus și închis la Ocnele Mari și Canal.

Eliberat în aprilie 1952, revine la mânăstire dar evită contactul cu pelerinii. În 1955 este arestat și anchetat la Timişoara, urmând apoi şase luni de detenție.

Părintele Nicolae Grebenea, care a trăit între anii 1905-2006, unul dintre cei mai longevivi deținuți politici din România, mărturisea despre harismele neobişnuite ale părintelui Arsenie, cu care în închisoare i-a uimit chiar pe cruzii anchetatori[9]. Aceştia mereu „negăsind în el nici o vină" l-au eliberat din nou.

În 1959, prin actul Episcopiei Aradului nr. 2407/1959, este îndepărtat din monahism iar Mânăstirea Prislop desființată.

Pentru Părintele Arsenie, va începe de acum, o lungă perioadă de pribegie.

Este angajat ca pictor secund la Biserica Sfântul Elefterie din București, apoi la atelierele Patriarhiei, de la Schitul Maicilor. În anul 1968 se pensionează şi începe să picteze Biserica de la Drăgănescu, lângă Bucureşti. Vreme de cinsprezece ani, realizează această pictură unică în țara noastră.

Într-un stil cu totul original, părintele zugrăvind prin penel nu doar o biserică ci şi o carte de predici în culori, în care arată gravitatea devastatoare a păcatului şi puterea dumnezeiască și transfiguratoare a sfințeniei.

---

[9] Convorbiri personale, Mânăstirea Nicula, 1998.

În toți acești ani a fost urmărit și hăituit de securitate, nepermițându-i-se reîntoarcerea în monahism și în Mânăstirea Prislop, care s-a redeschis în 1976.

Între anii 1969-1989, obştea Mânăstirii Prislop se reorganizează într-un aşezământ cvasi-mânăstiresc, astăzi metoc al Mânăstirii Prislop, în oraşul Sinaia.

Aici pe data de 28 noiembrie 1989, după ce tainic îşi prevesti-se sfârşitul, cu trei ani mai devreme, închide ochii mult pătimitorul părinte Arsenie, mutându-se la Domnul. A avut parte de o anchetă din partea securității, chiar în acel ultim an de viață, când era deja grav bolnav.

În chilia sa dela Sinaia, a lăsat într-o ordine desăvârşită, predici, meditații, desene şi schițe.

A fost dus la Mânăstirea Prislop, prohodit şi înmormântat pe data de 4 decembrie 1989, în fața unei mari mulțimi de credincioşi.

4. Frumusețea trăirii şi a gândirii evanghelice, a părintelui Arsenie, care ne-a rămas moştenire, din toată viața şi opera sa.

Având talanți şi harisme asemenea marilor sfinți din vechime, Părintele i-a lucrat cu râvnă și seriozitate.

Rodindu-i din belșug, a împărtăşit roada harului lor, cu mărinimie tuturor care l-au căutat, care îl descoperă astăzi din scrierile sale, sau prin harul vindecărilor ce izvorăște din mormântul său.

Trăitor şi propovăduitor al *iubirii lui Dumnezeu şi a sfințirii omului prin iubire*, pentru acest crez, Părintele Arsenie Boca, a purtat crucea a nenumărate suferințe, nedreptăți și prigoane.

Prin acestea el s-a înălțat, la treapta nepătimirii şi a sfințeniei.

Dacă scrierile sale , sunt raze de lumină care luminează sufletul, trezind în el focul iubirii de Dumnezeu şi dorul sfințeniei, picturile sale, sunt adieri ale luminii raiului.

Mormântul de la Prislop este locul unde izvorăște pacea şi iubirea lui Dumnezeu.

Acolo te întâmpină bucuria, sfințenia şi revărsarea harului prin nenumăratele vindecări sufletești și trupești.

Acolo timpul se suspendă, iar clipele devin eterne.

Lângă crucea care străjuieşte mormântul Părintelui, zeci și sute de mii de oameni din toată țara, trăiesc fiorul credinței iubitoare, al smereniei, al simplității şi al puterii creştinismului primar.

Harul, binecuvântarea şi vindecările ce izvorăsc din mormânt, fac Prislopul un loc de pelerinaj unic, în cuprinsul Țării noastre. Părintele, așa cum a promis, ajută duhovnișteе de dincolo de mormânt, cu mult mai mult.

Focul credinței, al evlaviei și al iubirii de Hristos, se va aprinde de la Prislop, spunea cândva , iar cuvintele încep astăzi, a se împlini. Mormântul său de la Prislop este locul cel mai vizitat din România în ultimii cinci ani de zile, iar Părintele Arsenie Boca a redevenit un *fenomen național*.

Peste treizeci și cinci la sută din cărțile religioase din România se referă sau sunt în legătură cu sfinția sa.

Într-un recent sondaj public, peste 92 la % din locuitorii României au auzit de dânsul, iar 60 la % doresc și așteptă ziua să fie canonizat oficial.

La pomenirea anuală a adormirii Părintelui Arsenie, sunt sute de mii de oameni credincioşi.

Prezenți la Sfânta Liturghie şi Parastas, aceștea, în bună cuviință şi rânduială aşteaptă ceasuri și zile de-a rândul, să poată atinge la mormântul său și crucea ce străjuieşte la capul părintelui.

Mulțimi de bolnavi de toate vârstele și-au recăpătat sănătatea, iar mărturiile lor sunt o mulțime.

Grabnic ascultător al rugăciunii, grabnic ajutător celor din necazuri și prigonirii, grabnic vindecător al bolilor de multe feluri este bunul Părintele Arsenie.

De unde are Preacuviosul această putere?

Din harul lui lui Dumnezeu pe care la agonisit pe pământ prin împlinirea poruncilor Lui.

Părintele Arsenie a fost preotul și monahul cuvios, care a iubit tăcearea, din care se nasc toate virtuțile și bunătățile duhovnicești.

Chiar și atunci când picta, uneori nu vorbea deloc trei-patru zile. De aceia cuvântul său a avut și are putere, adică autoritate.

Desigur, nu toate cuvintele care circulă astăzi în numele său îi aparțin. Părintele Arsenie n-a fost iubitor de vorbă, ci a trăit și muncit adâncit în smerenie.

A vorbit doar când i s-a cerut, de obicei lucruri care priveau situații concrete și rareori la modul general.

Adevărații credincioși însă, caută întotdeauna, cuvintele sale autentice, cuprinse în cărțile *Cărarea Împărăției* și *Cuvinte Vii*.

Așa cum avva Arsenie, a căutat întotdeauna, doar să facă voaia, și fie pe placul lui Dumnezeu.

El ne îndeamnă să trăim creștinismul așa cum la-u trăit primii creștini și sfinții de odinioară.

De aceea în preajma mormântului său, simți nu doar harul şi binecuvântarea sfinției sale, ci şi plenitudinea, pliroma Bisericii.

Simți acolo prezența şi comuniunea Apostolilor, a Proorocilor, a Ierarhilor, a Sfinților Mucenici, a Cuvioşilor şi a Drepților.

Te copleşeşte acolo o imensă bucurie a harului sfințitor, dar şi o imensă responsabilitate în fața Celui ce va secera rodul focului iubirii Sale, semănat pe pământ, de preotul cel unic[10] şi ucenicul Său cel ales, de Ava Arsenie de la Prislop.

El este pentru noi *sfântul cel iubit al Ardealului*, al Țării, al Bisericii noastre și al Lumii întregii.

Pe Părintele Arsenie, Dumnezeu, la dăruit cu generozitate, acestui popor român, în acest străvechi și sfânt pământ al Țării noastre.

El este și poate fi marele nostru mișlocitor în fața lui Dumnezeu, dar și cel care ne îndeamnă la responsabilitatea ascultării de Hristos-Dumnezeu și de poruncile Bisericii Sale, în care viază, sfințește și povățuiește, Duhul Sfânt. Dacă vrem fim plăcuți lui Dumnezeu și să urmăm Părintelui Arsenie, aici pe pământ, trebuie să lucrăm cu dragoste și cu râvnă la împlinirea poruncilor dumezeiești.

Iar în ziua răsplătirilor și șa sfârșitul acestei lumi, Hristos va fi răsplăti deplin pe cel pe care la urmat și la iubit, pe slujitorul și martirul Său, pe părintele Arsenie, precum și pe toți cei care Îl iubesc și Îi urmeză Lui, întru adevăr. Amin.

---

[10] Valeriu Gafencu, *„Calea spre Fericire", Scrisori din închisoare*, Ed. Rugul Aprins, Făgăraş, 2006.

ROLUL SFINTELOR TAINE ÎN ACTIVITATEA MISIONAR-PASTORALĂ A PREOTULUI - MISIUNEA „ZĂMISLIRII DUHOVNICEŞTI",„A NAŞTERII DIN NOU"

NIFON MOTOGNA

Biserica Ortodoxă îşi împlineşte misiunea ei în istorie prin Evanghelizare - adică propovăduirea învăţăturii Mântuitorului prin cateheză şi Liturghie; prin consolidarea în „învăţătura sănătoasă" (I Tim 1,10), prin predică în cadrul întregului cult divin; şi prin încorporarea deplină, sacramental-euharistică, a tuturor credincioşilor în „viaţa lui Hristos".

Serviciile eclesiastice se săvârşesc şi fac parte din viaţa şi nevoile societăţii creştine moderne. Toată pastoraţia creştină îndeplineşte dorinţele, nevoile şi sentimentele omului religios şi are obiectivul mântuirea creştinilor şi sfinţirea solemnă a momentelor centrale ale vieţii pământeşti[1].

Cultul divin este cel care alcătuieşte trăirea credinţei noastre. Prin intermediul lui, toţi cei care mărturisesc pe Hristos ca Dumnezeu Creator şi Răscumpărator, alcătuiesc un singur trup duhovnicesc, găsindu-se într-o sublimă comunicare de viaţă. Prin predică, prin Sfintele Taine şi prin alte mijloace harice, Biserica Ortodoxă cheamă pe toţi fiii ei să participe şi să beneficieze de lucrarea mântuirii.[2]

Adunându-se ca Biserică cei ce cred în Acelaşi Hristos, se sfinţesc din umanitatea sfinţită a lui Hristos. Se sfinţesc prin Tainele

---

[1] Pr. Dr. Dorel Man, *Pastoraţie şi duhovnicie* I, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2009, p. 147.

[2] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Din aspectul sacramental al Bisericii* în rev. S. T., nr. 9-10/1966, p. 558.

ei în care se unesc cu El primind harul, sau lucrarea lui necreată. Iisus Hristos se roagă, de aceea către Tatăl, zicând: „Pentru ei Mă sfințesc pe mine Însumi, ca şi ei să fie sfințiți întru adevăr. Dar nu numai pentru aceştia Mă rog, ci şi pentru cei ce vor crede în Mine prin cuvântul lor..." (In 17, 19-20). Toți trebuie să rămână uniți în El, pentru că El este adevărul cel unul, din care se răspândeşte iubirea unificatoare. De aceea zidirea trupului tainic al lui Hristos ține de măsura acestei iubiri unificatoare ce ne lasă să vedem, prin fapte concrete, dimensiunea mărturisitoare a veşniciei. Să ajuți pe săraci, să vizitezi pe bolnavi, să îndrumi pe cei dezorientați, să primeşti pe străini, să îngrijeşti pe leproşi, să protejezi pe orfani şi să militezi pentru dreptate socială sunt tipuri de iubire ce duc la sfințirea prin „construirea" concretă a trupului tainic al lui Hristos[3].

Întreaga activitate a preotului, în parohia sa, trebuie să aibă ca finalitate aducerea în cadrul Trupului a fiecărui organ în parte şi a-l face viu şi activ spre bucuria şi mângâierea Tatălui nostru ceresc. Fiecare organ sau fiecare membru al parohiei devine însă activ şi eficient în mod deplin numai în cadrul comuniunii pe care acesta o realizează cu ceilalți membri, fapt ce se desăvârşeşte în cadrul Sfintei Liturghii[4].

Sfintele Taine sunt căi de pătrundere a vieții divine în comunitatea sacramentală a credincioşilor, uniți cu Dumnezeu prin har, credință şi fapte bune. Prin intermediul acestor lucrări sfințitoare, Domnul nostru Iisus Hristos îşi prelungeşte în lume opera Sa mântuitoare, vine la noi, îşi face sălaş în sufletul nostru, dându-ne din însăşi viața Sa şi din propria Sa desăvârşire şi făcându-ne părtaşi biruinței Sale. Ca lucrări ale Duhului Sfânt în Biserică, Sfintele Taine sunt respirația continuă a Bisericii, prin care ea inspiră neîncetat pe Duhul Sfânt care ni-L face prezent pe Hristos. Ele conferă tuturor credincioşilor, care le primesc, harul sfințitor dumnezeiesc. Prin intermediul lor se sălăşluieşte Hristos în sufletele credincioşilor şi se asigură continuarea procesului de desăvârşire, de unire cu El, început prin asumarea

---

[3] Idem, *Iisus Hristos lumina lumii şi îndumnezeitorul omului,* Ed. Anastasia, Bucureşti, 1993, p. 213-214.

[4] Pr. Iacob Cismaş, *Preotul – misionar în contextul lumii contemporane,* Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2010, p. 87.

şi îndumnezeirea firii noastre umane în El şi apoi prin ascultare, răstignire, moarte şi înviere[5].

Toate Sfintele Taine şi Ierurgiile, alături de Sfânta Liturghie, sunt prilejuri deosebite de a vesti Cuvântul lui Dumnezeu şi a face misiune în rândul credincioşilor mai puțin activi deoarece ele oferă preotului momente şi ocazii prielnice pentru lucrarea sa pastorală, atât individuală cât şi colectivă.[6] Ele sunt evenimente aclesiale, sărbători ale Bisericii, care se bucură că fiii ei se înmulțesc în număr prin Botez, se sfințesc prin Mirungere, se îndumnezeiesc prin Împărtăşanie, se consacră prin Hirotonie, se împacă prin Mărturisire, se unesc prin Cununie, se vindecă prin Maslu.[7] Este important ca misiunea preotului să însoțească aceste evenimente din viața creştinilor, pe care aceştia le trăiesc în rugăciune, alături de comunitate. Catehezele regulate pentru credincioşi, mai ales pentru tineri şi copii, pot avea rezultate deosebite cu consecințe atât imediate cât şi pentru viitor. Preotul este dator înainte de săvârşirea fiecărei Taine să învețe pe omul ce primeşte Taina ceea ce înseamnă acea Taină, corpul şi puterea ei. Mulți dintre credincioşi nu înteleg ce se întâmplă prin Sfintele Taine, de aceea preotul trebuie să le explice şi să-i facă conştienți de ceea ce primesc prin intermediul acesteia.

Taina Sfântului Botez

Sfântul Botez este prima Taină, prin care ne împărtăşim de harul Dumnezeiesc şi prima Taină care împlineşte aspirația şi credința noastră, înscriindu-ne pe orbita din centrul căreia stă Hristos, a cărui forță centripetă se manifestă în toate Tainele, dar mai ales în Taina Sfintei Împărtăşanii, în care, pe măsura comuniunii noastre cu Mântuitorul Iisus Hristos, vom simți că nu trăim noi, ci Hristos trăieşte în noi (Gal 2,20); că nouă a viețui este Hristos (Filip 1,21). Sau tot aşa de bine pentru a ilustra acest fapt mai intuitiv, noi înşine

---

[5] Pr. Drd. Nicu Dumitraşcu, *Eclesiologie la Părinții Apostolici*, în rev. R. T., nr. 1/1993, p. 56.

[6] Pr. Magistrand Gh. Iordăchescu, *Sfânta Liturghie şi Sfintele Taine ca mijloace de păstorire,* în rev. S. T., nr. 7-8/1958, p. 488.

[7] Pr. Prof. Dr. Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație Coordonate pentru o strategie misionară*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2006, p. 32.

trăim în Hristos, suntem asimilați Lui, suntem asimilați trupului Său tainic.

Acțiunea harului revărsat prin Taina Botezului asupra sufletului credinciosului, este pregnant ilustrată de cuvintele Sf. Diadoh al Foticeii: „Eu însă am înțeles din dumnezeieşti Scripturi şi din însăşi simțirea minții că, înainte de sfântul Botez, harul îndeamnă sufletul din afară spre cele bune, iar satana foieşte în adâncurile lui, încercând să stăvilească toate ieşirile dinspre dreapta ale minții. Dar din ceasul în care ne naştem, diavolul este scos afară, iar harul înăuntru. Ca urmare aflăm că precum odinioară stăpânea rătăcirea asupra sufeltului şi după aceea ca şi mai înainte, ba de multe ori chiar mai rău. Dar nu ca unul ce se află în față împreună cu harul, ci învăluind, prin mustul trupului, mintea ca într-un fum în dulceața poftelor neraționale."[8]

Harul dăruit prin Botez infuzează credinciosului o putere, care dă un puternic impuls strădaniilor lui, pentru dezvoltarea credinței sale, spre cunoaşterea tot mai deplină a voii lui Dumnezeu şi a împlinirii ei. Sf. Vasile cel Mare descrie astfel legătura care există între credință şi Botez şi raportul de interdependență care le uneşte atât de strâns, încât faptul credinței determină împlinirea actului botezului, iar actul botezului desăvârşeşte faptul credinței,pe o nouă treaptă de existență: „cu adevărat credința şi Botezul, aceste două mijloace ale mântuirii, sunt legate unul de altul şi indivizibile. Căci dacă credința primeşte din botez desăvârşirea sa, Botezul se fondează pe credință; şi unul şi celălalt prin acelaşi nume se desăvârşesc; cum se crede în Tatăl şi în Fiul şi în Sfântul Duh, la fel se botează în numele Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh; mărturisirea credinței, care duce la mântuire, vine mai întâi, dar botezul pecetea sentimentului nostru, urmează îndeaproape."[9]

Aspirația după cele înalte, după absolut, şi credința sunt cele două forțe care ne duc până în pragul Bisericii, navă a mântuirii, dar în Biserică suntem introduşi prin Sfântul Botez. Dacă în *vechiul para-*

---

[8] Sf. Diadoh al Foticeii, în *Filocalia*, trad. de Dumitru Stăniloae, vol. I, Sibiu, 1947, p. 368.

[9] Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh,* în vol. *Scrieri*, partea a III-a, trad de Pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1988, p. 118.

dis, în starea primordială, harul divin fusese dăruit gratuity şi fără să fi fost solicitat omului şi lumii întregi, acum, în noile condiții, el este împărtăşit fiecăruia în parte, în Taina Botezului, în *Biserică*, cu scopul precis de a colabora cu el în chip simfonic pentru dobândirea mântuirii[10].

După credință, care este certitudinea intelectuală despre adevărurile creştine sau unire cu Hristos prin această certitudine, Botezul este unire cu Hristos, participare la viața Lui cu toată ființa noastră. Prin Botez devenim urmaşi ai noului Adam, ne împărtăşim de natura umană, curățită de păcat.

În Taina Sfântului Botez, noi devenim părtaşi la patimile, moartea şi învierea Mântuitorului, după cuvântul Apostolului Pavel, care spune: „Nu ştiați că toți câți în Hristos ne-am botezat, întru moartea lui ne-am botezat?" ...„Iar dacă am murit împreună cu Hristos, credem şi vom viețui împreună cu El, ştiind că Hristos înviat din morți nu mai moare (Rom. 6,3; 8, 9). Noi ne împărtăşim în mod real de puterea de pătimitea şi de moartea Mântuitorului şi tot în mod real ne împărtăşim de Învirere şi de viața Sa nouă. Dacă în vița de toate zilele, prin participarea la moartea Mântuitorului şi când asupra noastră se revarsă harul Său.

Taina Sfântului Botez ne transmite puterea de suportare a patimii şi a morții omului vechi, în mod insesizabil, dar germenele, sădit de ea în noi, va încolți, va creşte şi va da roade în ființa noastră spirituală sub razele harului ce se revarsă din celelalte Sfinte Taine. Prin această Taină noi facem din nou, în noi, chipul lui Dumnezeu, chipul Fiului lui Dumnezeu, având ca model pe Hristos, după a cărui asemănare trebuie să ne străduim să creştem spiritua. Începând cu Taina Botezului „omul nostru cel din afară se trece, iar cel dinăuntru se înnoieşte di zi în zi" (II Cor. 4, 16). Botezul este începătura vieții în Hristos, cu El începe viața noastră autentică spirituală, care până la Hristos era imposibilă, pantru că „natura divină şi natura umană erau separate si unirea ipostaticănu fusese realizată încă. Există un contact între cele două naturi, dar nu şi comuniunea..."[11]. Deci, de acum, viața nostră nu mai este o viață după trup, ci după duh, căci

[10] Nicu Dumitraşcu, *art. cit*, p. 583.
[11] Panaiotis Nellas, *Theologie de l' image*, în rev. Contacts, 1973, nr. 84. p. 273.

„aşa precum Hristos a murit păcatului şi trăieşte pentru Dumnezeu, aşa şi noi, prin Taina Botezului, trebuie să murim plăcerilor trecute ale păcatului şi să înviem prin Harul lui Hristos."[12]

Prin Taina Botezului ni se sădeşte în suflet o anumită simțire şi cunoaştere a lui Dumnezeu, în urma ştergerii păcatului strămoşesc, care slăbise priceperea noastră; ni se deschid ochii sufletului şi ni se dă putere pentru orânduirea vieții la Hristos[13].

Prin Harul primit prin Taina Botezului şi lucrat (actualizat) în chip voluntar, prin împlinirea porucilor - arată Sf. Maxim Mărturisitorul - având la început numai naşterea cea în duh, suportă fiecare, prin multe patimi, moartea (întrebuințarea morții) spre osânda păcatului" Astfel păzind nepătată haina Botezului prin împlinirea poruncilor, omul primeşte „întrebuințarea morții ca osândă a păcatului, care-l trece în chip tainic la viața dumnezeiască şi fără sfârşit"[14]

Dacă Botezul este prima chemare către Hristos şi primul ajutor la urcuşul duhovnicesc, Sfânta Taină a Mirungerii, care urmează Botezului, este a doua mână de ajutor întinsă de Mântuitor nouă, celor credincioşi. Taina Mirungerii este chemarea noastră la preoția universală, este trimiterea noastră a tuturor la propovăduirea mesajului evanghelic, este semnul elecției divine, după cum arată Sf. Apostol Petru: „iar voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiți în lume bunătățile cerului Celui ce v-a chemat din întuneric la lumina sa cea minunată" (I 2,9). Prin taina Mirungerii, fiecare dintre noi este chemat să Împlinească destinul Mântuitorului, să fie purtător viu, trăitor al vieții cele bune; de aici, caracterul aclesiologic al acestei Sfinte Taine, care este nu numei în folosul sufletesc personal, ci şi în folosul vieții comunități. Darurile Sfintei Taine a Mirungerii pecetluiesc în noi credința dăruindu-ne „darul evlaviei şi al rugăciunii, al dragostei şi al înțelepciunii,"[15]

După cum Botezul este Taina naşterii din nou, Mirungerea este taina întăririi în viața spirituală din care trebuie să izvorască bărbă-

---

[12] Ambrosie de Milan, *Des sacrements*, Paris, 1961, p. 87.

[13] Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. de Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1997, p. 56-69.

[14] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. de Pr. prof. dr. D. Stăniloae, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1983, p. 341.

[15] Paul Evdokimov, *Lesages de la vie spiritulle*, Paris, 1964, p. 65.

ția creştină, atât de necesar în lupta noastră cu ispitele. Calitatea de distincție, de elecție pe care ne-o dă Botezul şi pe care o întăreşte mai apoi Taina Mirungerii ne este dăruită de Dumnezeu, dar ea se întăreşte prin fiecare biruință pe care o câştigăm prin efortul nostru în lupta cu ispitele. Revărsarea harului este o continuă dăruire a puterilor dumnezeieşti către noi, dar ea este provocată şi de o continuă luptă a noastră dobândire a ei[16].

Desigur, prin lipsa de grijă şi prin neputințele noastre, adeseori ne intinăm haina albă a sufletului primită în dar la Botez; nu păstrăm neatinsă şi nestricată nici pecetea şi întărirea primită prin taina Mirungerii. Mântuitorul cunoscând slăbiciunea noastră şi faptul că sufletul este osârduitor, dar trupul neputincios (Mt 14,38), ne iese din nou în întâmpinare, ne întinde din nou mâna, precum a făcut-o față de Sf. Petru, când se scufundăm în mare; ne oferă o nouă punte de scăpare: este aceea a Sf. Taine a Mărturisirii. Prin ea Mântuitorul, în marea Sa iubire pentru noi, ne ajută să ne refacem puritatea dintâi a sufletului nostru.

Prin Taina Botezului omul se desparte de trecutul său şi se naşte la viața cea nouă în Hristos; el intră în comuniune cu Dumnezeu şi cu semenii ca membru al Bisericii. Botezul face din cel botezat o făptură nouă prin întemeierea unei noi relații cu Dumnezeu şi cu semenii: *,,Dacă cineva este în Hristos el este o făptură nouă; cele vechi au trecut; iată toate s-au făcut noi"* (II Cor 5,17). Viața cea nouă nu este ceva static, definitiv, ci un proces permanent de a fi autentic, de a creşte împreună cu Hristos, întru asemănarea Sa, în comuniune cu El şi misiunea Sa. Odată sădit împreună cu Hristos, în Taina Botezului, creştinul trebuie să se angajeze în lupta spirituală continuă *,,până ce Hristos va lua chip în noi*" (Gal 4, 19).

Misiunea preoției slujitoare este aceea de a naşte prin Botez pe fiecare om în Hristos. Preotul ne naşte din nou, are puterea de a ne zămisli sufleteşte, ne îmbracă în Hristos, ne face să devenim mădulare ale Trupului Său tainic[17]. Cu prilejul Botezului, preotul va putea ține şi o scurtă cuvântare înaintea celor de față la actul Tainei, punând accentul pe credința şi cunoaşterea învățăturii de credință şi cunoaşterea

[16] Nicolae Cabasila, *op. cit*., p. 75.

[17] P. S. Irineu Pop Bistrițeanul, *Preoția şi arta pastorală,* Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1997, p. 77.

învățăturii dogmatice a Bisericii, sintetizată în Crez. Botezul arată foarte bine stricăciunea firii omeneşti prin păcatul strămoşesc şi trebuința renaşterii în Hristos. Preotul trebuie să îşi îndrepte atenția negreşit asupra naşului, stăruind asupra calității sale de părinte spiritual al noului născut, calitate pe care mulți o pierd astăzi din vedere.[18] El va fi responsabil direct de calitatea de creştin a noului născut. Părinții pot forma de asemenea obiectul pastorației preotului; trebuie să li se atragă şi lor atenția asupra datoriilor ce le revin, de a-l creşte pe copilul lor în spirit creştin.

Rolul preotului, un adevărat Moise al poporului său credincios, este responsabil total de protecția în duhul a celui ce s-a născut spre bucuria întregii comunități, precum şi a îngerilor şi a întregii creații care împreună cu toate sunt chemați să ,,paveze'' drumul spre ,,naşterea din nou''(In 3,5) a celui născut. Misiunea şi responsabilitatea preotului este de a se face nor duhovnicesc (Ieş 13,21), prin puterea ce i-a fost dată, care să-l ocrotească pe noul născut şi să-l călăuzească spre baia botezului, din care se va naşte a doua oară şi va deveni el însuşi ,,ostaş nebiruit'' în marea oaste a Dumnezeului Treimic[19].

Taina Sfintei Spovedanii

Dintre Sfintele Taine, un loc aparte, din punct de vedere misionar-pastoral, îl ocupă Sfânta Taină a Spovedaniei. Este mijlocul prin care preotul pătrunde direct în tainele sufletelor credincioşilor săi, ca sfătuitor, mângâietor, învățător, dar şi medic şi judecător, însă nu un judecător care condamnă şi pedepseşte, ci unul care stimulează căința şi antrenează pe credincioşi în dragostea vie față de Dumnezeu şi față de semeni. Este centrul paternității duhovniceşti şi al slujirii pastorale a parohiei.[20]

Se poate însă observa decăderea ei în ultimul timp. Neglijarea acestei Sfinte Taine se face atât de către preot cât şi de către credincioşi,

---

[18] Pr. Magistrand Gh. Iordăchescu, *Sfânta Liturghie şi Sfintele Taine ca mijloace de păstorire,* în rev. S. T., nr. 7-8/1958, p. 489.

[19] Pr. Iacob Cismaş, *op. cit*. p. 108.

[20] Pr. Prof. Dr. Gheorghios D. Metallinos, *Hristos în mijlocul nostru*, trad. de pr. prof. Ioan I. Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 2004, p. 67.

ceea ce duce la slăbirea vieții spirituale a parohiei. Iar dacă viața noastră trebuie să fie mereu una de pocăință, cum vom putea să ținem legătura cu Dumnezeu dacă nu ne mărturisim Lui păcatele noastre? „Păstrarea *vieții în Hristos* în noi şi în relațiile noastre sociale se realizează atunci când Hristos locuieşte în noi şi trăieşte în noi (Gal 2,20). Este imposibil ca Hristos să fie activ şi să locuiască în noi dacă lipseşte lupta noastră duhovnicească care-şi are centrul în Taina Mărturisirii. De mărturisire are nevoie omul în primul rând în haosul epocii noastre, în nelinişteа şi scindarea lui interioară."[21]

Spovedania este însă, mai mult decât atât, cu totul străină unor oameni din ziua de azi. Epoca noastră este una care prețuieşte la loc de cinste părerea bună despre sine, împlinirea de sine, imaginea personală, drepturile şi mândria egocentrică intelectuală. Epoca noastră este una care a dus la perfecție cultul satisfacției personale, care a politizat moralitatea şi care ignoră orice noțiune de responsabilitate morală în fața rânduielii divine. Despre cultura actuală se poate spune destul de îndreptățit că a dus la desăvârşire arta valorizării personale fără nici un rost.

Preotul trebuie să facă cunoscut oamenilor că nu există nici un substitut pentru Spovedania în fața preotului. El trebuie să conştientizeze pe credincioşi de necesitatea Sfintei Spovedanii. Prin Taina Mărturisirii în care Dumnezeu iartă păcatele celui ce o primeşte cu pregătirea cuvenită, se reface comuniunea lui cu Dumnezeu dar şi cu semenii, căci orice păcat înseamnă o îndepărtare de la această comuniune. Iertarea reciprocă şi împăcarea cu semenii este o condiție pentru ca Dumnezeu să ne dea iertarea ultimă, aşa cum cerem de fapt în rugăciunea Tatăl nostru: *„şi ne iartă nouă greşalele noastre precum şi noi iertăm greşiților noştri"* (Mt 5,23-26).[22] Spovedania reprezintă desigur momentul cel mai de seamă din cadrul pastorației preotului deoarece aici este cel mai apropiat de om, şi lucrează împreună cu el la mântuire. Să-l primeascã pe penitent cu dragoste şi să-l judece pe fiecare după cât poate înțelege.[23] Oricât de mare ar fi căderea, duhovnicul trebuie să-l primească pe penitent nu ca pe un inculpat care-şi aşteaptă condamnarea ci ca pe o făptură a lui Dumnezeu pierdută,

---

[21] *Ibidem.*

[22] Pr. Prof. Univ. Dr. Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație*, p. 31.

[23] *Molitfelnic*, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 2002, p. 47.

care nu încetează să păstreze în ea chipul lui Dumnezeu. Pentru a avea un rezultat bun, preotul trebuie neapărat să-l pregătească pe penitent pentru Sfânta Taină, obişnuindu-l cu examenul de conştiinţă dinainte, apoi să-l facă conştient de gravitatea păcatelor sale şi să-i dea cele mai bune sfaturi pentru îndreptarea lui.[24]

Preotul trebuie să urmărească metodele cele mai iscusite pentru a combate păcatul săvârşit de penitent. Are nevoie bineînţeles de un arsenal ştiinţific şi duhovnicesc corespunzător epocii.[25] Altfel nu va putea să intre în profunzimea problemelor, iar medicamentul pe care-l va prescrie nu va avea efect. Taina Mărturisirii nu trebuie limitată apoi la dezbaterea păcatelor pur juridice şi sociale. Duhovnicul să ştie să dea canon potrivit pentru îndreptarea duhovnicească şi creşterea în Hristos. Este necesară conştientizarea penitentului de starea sa gravă, de faptul că urmează să se împărtăşească; este nacesară catehizarea lui. „Preotul ideal este acela care se luptă să ajungă în faţa Dreptului Judecător cu întreaga lui turmă".[26] De aici derivă şi imensa responsabilitate pe care duhovnicul o are raportat la enoriaşii săi. Important este modul cum se face mărturisirea, care este determinată şi de domeniile de activitate, stările vieţii penitentului, de educaţia lui în general şi de cea religioasă, în special. Spovedania constituie centrul vieţii duhovniceşti şi de acea preotul duhovnic are responsabilitatea ca în orice mărturisire să pună rânduială în comportamentul credincios-ului, să-l determine la o trăire a vieţii în concordanţă cu poruncile lui Dumnezeu şi ale Bisericii, să-1 facă să înţeleagă că în orice timp şi în orice loc se află în faţa lui Hristos şi să-i inspire tărie şi rezistenţa la ispite[27].

Taina Pocăintei, a mărturisirii păcatelor, a recunoaşterii vinovăţiei, însoţită de căinţă şi de remuşcările de a ne fi aflat neglijenţi faţă de noi înşine, ne dă posibiltatea ca prin dezlegare de ele şi prin iertarea lor să intrăm din nou în acest dialog binefăcător. Prin iertarea obţinută în această sfantă taină, de la Dumnezeu prin preot, cel care crede este, de asemenea, inclus în Logos, subiectul divin ce răspunde Tatălui, ca subiect la acelaşi timp uman.

---

[24] Pr. Magistrand Gh. Iordăchescu, *art. cit.*, p. 490.
[25] Pr. Prof. Dr. Gheorghios D. Metallinos, *op. cit.*, p. 72.
[26] Dr. Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, Ed. Arhipiscopiei Sibiului, 1986, p. 280-282.
[27] Pr. Dr. Dorel Man, *op. cit.*, p. 181.

Mărturisirea înseamnă o în fângere a voinței individualiste şi o ascultare de chemarea Mântuitorului la pocăință; Însamnă învingerea mândriei şi a părerii de sine, care l-a prăbuşit pe Lucifer din ceruri. Mărtirisirea ca act psihologic înseamnă o depăşire a stării de închidere în sine, puterea unei confruntări obiective, hotărârea unei angajări ferme contra păcatului[28].

Iertarea obținută în taina spovedaniei însemnă o eliberare (lucru pe care ni-l spune şi etimologia cuvantului românesc „iertare", format din latinul vulgar „libertate") de sub povara păcatului care stă să ne copleşească, eliberare de consecințele lui egale cu împietrirea.

Căința este leacul vindecător al rănii, pe care a produs-o păcatul, sufletului nostru; iar harul revărsat în această sfântă taină „nu îngăduie să rămână nici o cicatrice în sufletul nostru şi odată cu sănătatea ne dă şi frumusețea sufletului."[29]

În Taina Sfintei Spovedanii, Mântuitorul, căruia expunem, păcatele şi slăbiciunile noastre este doctorul care ştie să fie bolnav cu bolnavii, ştie să plângă cu cei ce plâng, care are milă de noi, ne dă sfat ne întăreşte. Spovedania este mijlocul prin care preotul pătrunde direct în tainele sufletului credinciosului, ca sfătuitor, mângâietor, învățător, dar şi medic şi judecător. Pentru toate aceste atribuții, preotul duhovnic trebuie să fie o personalitate deosebită cu însuşiri native, dar şi cele câştigate prin studiu, rugăciune neîntreruptă, un om duhovnicesc.

Păstorul de suflete va folosi toate ocaziile posibile, în întâlnirile şi convorbirile cu credincioşii săi, spre a trezi interesul lor pentru această sfântă taină, arătându-le valoarea şi importanța ei, pentru viața personală a fiecăruia. „Dacă îngerul Domnului venea în anumite răstimpuri să tulbure apa de la Vitezda spre tămăduirea bolnavilor, preotul e îngerul Noului Testament, care în orice clipă poate spăla în taina pocăinței pe cei bolnavi sufleteşte"[30]. „Duhovnicul bun merge în întâmpinarea păcătoşilor, caută cu grijă rănile păcatelor, pregătindu-i să facă o mărturisire bună şi să se vindece… Duhovnicul trebuie să ştie că, dacă Domnul n-ar fi avut răbdare cu samarineanca, ea s-ar fi pier-

---

[28] Î. P. S. Nicolae Mladin, *Valoarea morală a Sfintei Taine*, în vol. *Studii de teologie morală*, Sibiu, 1969, p. 276.

[29] Sf. Ioan Hrisostom, *Predici despre pocăință şi despre Sf, Vavila*, 1938, p. 88.

[30] *Ibidem*.

dut. Multe suflete frivole şi păcătoase ne trimite astăzi Mântuitorul la fântâna apei adevărate, la scaunul iertării. Acestea sunt fericite dacă găsesc aici un om al lui Dumnezeu, răbdător şi milostiv"[31].

Asemenea îndemnuri care să trezească interesul credincioşilor pentru taina Sfintei Spovedanii se pot face şi cu ocazia prohodirii credincioşilor buni care, fiind pregătiți prin spovedanie şi împărtăşire, n-au fost surprinşi, ci au lăsat în urma lor o mângâiere pentru cei ai casei. De asemenea nu vor fi neglijate nici cazurile când unul sau altul dintre credincioşi s-ar întâmpla să plece dintre cei vii, cu totul nepregătit sufleteşte. Se va scoate în evidență nesiguranța vieții şi îndatorirea noastră, a tuturor, de-a fi gata în toată vremea, cel puțin printr-o spovedanie anuală, ,,că nu ştim ziua nici ceasul când vine Fiul Omului" (Mt 25,13). Respectiv nu ştim nici intrarea noastră în viață şi nici ieşirea din ea.

În toate ocaziile amintite se va specifica faptul că programarea acestor convorbiri sufleteşti, în spovedanie, şi-o face omul când doreşte şi nu neapărat legat de anumite zile. Să-şi găsească fiecare un ceas-două, într-unul din cele patru mari posturi sau în alt timp al anului. Zilele pe care şi le rezervă credinciosul pentru sine, pentru a intra el în casa propriului său suflet şi a scoate afară ajutat de duhovnic, tot sentimentul păcatului, purificându-şi conştiința, ca să poată primi, dacă are dezlegare, Taina Sfintei Cuminecături, rămân în calendarul personal, zile de renaştere, de sărbătoare.

Tactul pastoral cu care se procedează, de la om la om, în funcție de vârstă, de sănătate, de stare, de pregătire şi de credință, este decisiv în a recolta rodul ostenelilor depuse. „Lucrarea aceasta grea nu poate fi îndeplinită în condiții pe deplin satisfăcătoare decât de duhovnicul acela care stăpâneşte, care posedă cunoştințele veacului său, de duhovnicul acela care se cultivă neîntrerupt, prin studiu şi lectură, de duhovnicul luminat şi împodobit cu toată cultura veacului său"[32].

Dacă în Sfânta Liturghie preotul slujitor este în audiență la Dumnezeu, în Taina Spovedaniei, omul credincios vrea să stea de vorbă cu Dumnezeu prin uşa pe care noi, ca duhovnici, i-o deschidem sau o ferecăm pentru totdeauna, trântindu-i-o în față. Un bun

---

[31] *Ibidem.*

[32] Pr. Prof. Spiridon Cândea, *Taina Mărturisirii ca mijloc de pastorație individuală*, în rev. M. O., nr. 6-7/1956, p. 318.

duhovnic trebuie să cântărească fiecare clipă a dialogului, turnând în ea toată nobleţea preoţiei sale. El trebuie să fie deschis sufleteşte pentru a cuprinde în fiinţa sa deschiderea intimă a penitentului. Să fie atent, iar nu curios; întrebând dar nu scormonind; blând dar nu intimidat; drept, dar nu imperativ; sfătuitor, dar nu judecând; îndrumând, dar nu acuzând; constatând, dar nu mirându-se; solemn, şi mai ales cu răbdare ca un adevărat părinte. Canonul este un gest spiritual pentru îndreptarea vieţii religioase, constituind în acelaşi timp şi un act de exigenţă necesar pentru practicarea pocăinţei; fiind, de fapt, însuşi începutul îndreptării. Prin el se regenerează puterea morală, conştiinţa şi voinţa; se impun astfel obligaţii şi interdicţii pentru renunţarea la păcat şi îndreptarea păcătosului[33]. Preotul duhovnic trebuie să dea dovadă de mult tact pastoral în momentul deciziei cu privire la canonul opririi de la Sfânta Împărtăşanie şi să discearnă între severitate excesivă şi pogorământ. Aplicarea mecanică a epitimiilor în toată rigoarea legii este cu totul greşită, neconformă cu orânduielile canonice[34].

Este foarte important ca un duhovnic să ştie să conducă dialogul şi aprecierea păcatului mărturisit, încât penitentul însuşi să ceară ca uşurare, un canon; iar duhovnicul având grija să-i aplice un canon care să aibă corespondenţă cu păcatul mărturisit, cu posibilităţile de împlinire, cu vârsta, starea, pregătirea şi credinţa penitentului. Dacă mânuirea bisturiului duhovnicesc este incertă sau eronată, am pierdut omul pentru totdeauna. De aceea, mulţi preoţi conştienţi mărturisesc şi consideră Taina Sfintei Spovedanii ca cel mai greu capitol din viaţa pastorală.

Taina Spovedaniei, în majoritatea cazurilor se săvârşeşte în sfânta biserică, iar la dorinţa penitentului, în caz de neputinţă, se poate face şi la patul de suferinţă al bolnavului, care poate fi acasă la domiciliul său în cazuri de mare urgenţă, în spital, la ora când nu afectează programul oficial.

Atât în biserică unde pot fi mai mulţi care doresc, cât şi în celelalte locuri, duhovnicul şi penitentul vor fi mai deoparte de ceilalţi, pentru ca intimitatea şi taina cuvântului să nu fie vulnerate. În toate

---

[33] Pr. Dr. Dorel Man, *op. cit*., p. 194.

[34] Alexandru Armand Munteanu, *Aplicarea epitimiilor în lumina Sfintelor canoane*, în rev. S. T., nr. 7-8/1961, p. 465.

cazurile amintite, duhovnicul este îndatorat, pe conştiinţa proprie, să nu uite, ci să răspundă cu promptitudine şi la ora exactă care s-a stabilit în prealabil, pentru ca cel în cauză să nu fie supus unor frământări de nelinişte şi chiar de îndoială.

Asistenţa bolnavilor, în toate cazurile se face cu o deosebită precauţie. Nu se intră direct în săvârşirea tainei, ci pornind de la starea sănătăţii, i se propune o scurtă rugăciune pentru întărire şi astfel, treptat, se ajunge la taina Spovedaniei. Când cel bolnav are rezerve în a se spovedi, considerând aceasta - fireşte în mod eronat - ca un preaviz al morţii sale, duhovnicul va căuta să-l convingă că Sfânta Cuminecătură, după această spovedanie, se dă ,,spre sănătate, spre bucurie şi veselie", ca un medicament al sufletului, de mare folos pentru cel ce crede cu adevărat. Întâlnirea între bolnav şi duhovnic nu se va limita numai la atât. Păstorul adevărat îl va mai cerceta, îl va lua în evidenţa sa la rugăciunile personale de fiecare zi, precum şi la cele publice. Ecoul acestei atenţii şi preocupări părinteşti se difuzează indirect şi între membrii familiei respective şi nu mai puţin între credincioşi, realizându-se astfel o strânsă legătură sufletească a lor cu duhovnicul care nu s-a mărginit a fi doar un simplu oficiant, ci un adevărat părinte al marii familii parohiale.

Duhovnicul bun se face sensibil la păcatele penitentului, pentru a trezi şi spori sensibilitatea lui, dându-i prin aceasta puterea să se ridice din ele. „El coboară cu Hristos Cel ce Se coboară la neputinţele omului, dar într-o coborâre dătătoare de putere"[35].

Mai mult decât în cadrul administrării celorlalte sfinte Taine, în Taina Sfintei Spovedanii, preotul se înfăţişează în două roluri: de *iconom,* chivernisitor al tainelor dumnezeieşti (I Cor 4, 1), dar şi în cel de *împreună lucrător* (colaborator) al lui Dumnezeu (I Cor 3, 9). „În Taina Spovedaniei, duhovnicul are rolul unui judecător dublat de acel al unui medic, care apreciază mijloacele potrivite să vindece slăbiciunile penitentului. Lucrarea de judecător e o simplă lucrare de apreciere pusă în slujba celei de medic, care prin canon sau epitimie nu urmăreşte pedepsirea, ci vindecarea penitentului"[36].

---

[35] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, ed. a II-a, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1997, p. 90.

[36] Irineu Pop Bistriţeanul, *op. cit*., p. 50.

Taina Sfintei Împărtăşanii

După o asemenea pregătire sufletească, prin taina Sfintei Spovedanii, ne putem apropia şi de a patra taină, cea a Sfintei Euharistii sau a Sfintei Împărtăşanii sau Cuminecăturii, taina aceasta fiind legată în majoritatea cazurilor de taina Sfintei Spovedanii, care-i premerge. Fireşte că nu în mod automat, ci după caz, se dezleagă penitentul pentru a primi Sfânta Cuminecătură, şi aceasta cu cea mai deosebită prudență. „Adevăratul duhovnic cultivă o prietenie deschisă şi trainică cu toți ucenicii şi fiii săi sufleteşti. Ca expresie morală şi socială a iubirii, prietenia trezeşte şi face să crească toate forțele latente ale binelui care cuceresc treptat sufletul şi se întind apoi la sufletele din apropiere şi cele depărtate. O prietenie sinceră şi intensă creează o comuniune spirituală, o circulație a fiecăruia în toți şi a tuturor în fiecare”[37].

Întâlnirii pline de pocăință cu Mântuitorul îi urmează „piscul cel mai înalt al vieții duhovniceşti, la care a ajuns odată, apoi nimic nu ne mai lipsește ca să dobândim fericirea cea dorită. Pentru că aici nu mai este vorba de a ne face părtaşi morții, îngropării sau unei vieți mai bune, ci este vorba chiar de dobândirea celui înviat. De acum, nu mai primim darurile Duhului Sfânt, oricât de bogate ar fi ele, ci pe însuşi vistiernicul acestor daruri, comoara întru care încape toată bogăția darurilor.”[38]

În Taina Euharistiei creştinul reînnoieşte permanent comuniunea eclesialã. Dacă mirungerea dă puterea dezvoltării vieții celei noi în Hristos primită prin Botez, prin Euharistie se desăvârşeşte această viață de unire deplină cu Hristos şi cu Biserica. Euharistia implică în ea puterea morții depline față de existența separată de Dumnezeu, începută prin Botez şi dezvoltată prin Mirungere. În Euharistie, omul renăscut în Hristos şi întărit prin Duhul Sfânt se uneşte cu Hristos, care moare la sfârşitul activității Sale, pentru a învia la viața eternă. Euharistia sădeşte astfel în noi puterea pentru a preda total existența noastră lui Dumnezeu spre a o primi umplută de viața Lui eternă, asemenea lui Hristos, prin înviere. „*Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea*

---

[37] Pr. Prof. Ioan Coman, *Sfinții Părinți ca îndrumători ai duhovniciei,* în rev. M. B., nr. 4-6/1996, p. 195.

[38] Nicolae Cabasila, *op. cit*., p. 81.

Sângele Meu are viață veşnică, şi Eu îl voi învia în ziua de apoi...Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu rămâne întru Mine şi Eu întru el" (In 6, 54-56). „Nu numai moartea omului vechi în Botez este o uitare a omului din trecut, ci şi repetatele morți tainice de după aceea, trăite prin repetatele împărtăşiri. Prin fiecare producem o discontinuitate cu starea noastră trecută, lăsându-ne spre o alta nouă, superioară, conform Sfântului Apostol Pavel (Fil 3, 14)"[39]. Biserica este un Trup comunitar, sobornicesc, având Cap pe Hristos. Ea nu este una cu Capul. „Încă ne rugăm Ție, pomeneşte, Doamne, Sfânta Ta sobornicească şi apostolească Biserică cea de la o margine până la cealaltă a lumii, pe care ai câştigat-o cu scump Sângele Hristosului Tău, şi o împacă pe dânsa, şi sfânt lăcaşul acesta întăreşte-l până la sfârşitul veacului"[40].

Euharistia se dă pentru viața de veci, deci pentru ridicarea deasupra vieții pământeşti. Euharistia este hrana poporului lui Dumnezeu, Biserica, „e merinde, e calea vieții veşnice", în pelerinajul ei spre lumea viitoare, Împărăția lui Dumnezeu. Odată spălați de orice păcat în baia Pocăinței, lucrarea Împărtşaniei stă tocmai în aceea de a nu lăsa lipsiți de roade pe nici unul din cei ce împărtăşesc cu trupul şi sângele Mântuitorului[41].

Trupul şi sângele Domnului nu se poate irosi fără rost, fără folos. De aici şi avertismentul Sfântului Apostol Pavel pentru cei care se împtăşesc cu nevrednicie (I Cor. 11, 29). Jertfa nesangerosă, în urma căreia Domnul ni se împărtăşeşte cu însuşi trupul şi sângele său nu poate fi zadarnică. De aici şi marele folos pe care îl are credinciosul, care primeşte cu vrednicie Sfânta Împărtăşanie.

Primind pe Hristos în noi, intimitatea cu El este deplină, căci „cel ce se alipeşte de Domnul este un singur duh cu El" (I Cor 6,17). Ca urmare voința lui este una cu a lui Hristos, precum a lui Hristos a fost una cu a Tatălui. Credinciosul poate de acum repeta cuvintele Sf. Apostol Pavel: „acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine" (Gal 2,20), căci în el nu mai rămâne nici cugetul, nici voința şi nici viața lui, ci Hristos ține locul tuturor acestora[42].

---

[39] Pr. Prof. Univ. Dr. Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație*, p. 29.
[40] *Liturghier*, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1980, p. 205.
[41] Pr. Prof. Univ. Dr. Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație*, p. 83.
[42] *Ibidem*, p. 84.

Prin Sfânta Împărtăşanie, mlădițele se leagă de buciumul viței care le comunică viața din Duhul Sfânt, eliberându-le de uscăciune. Împărtăşirea din acelaşi potir cu trupul şi sângele aceluiaşi Domn Iisus Hristos topeşte individualitatea noastră egoistă în organismul de credincioşi care formează Biserica, trupul tainic al Domnului şi este pătrunsă de duhul iubirii trinitare[43].

Comunicarea noastră cu Mântuitorul se permanentizează prin împărtăşirea deasă trupul şi sângele Său, ea fiind polul care menține tensiunea vieții noastre sufleteşti ridicată. Sfânta Euharistie e leacul la care suntem datori să alergăm nu numai o dată, ci de mai multe ori," căci e de lipsă ca Făcătoul lumii să rămână tot timpul în lutul nostru ca să îndrepteze chipul Său în noi ori de câte ori dă semne că vrea să se strice..."[44]

Taina Sfintei Cununii

Taina Sfintei Cununii sau a Nunții ne oferă un larg câmp de activitate pastorală. Preotul nu trebuie să aştepte, pentru a fi surprins de evenimente şi de aranjamentele lor, dat fiind că în viața de oraş programarea, e condiționată şi de alți factori ca: sala de ospăț, etc. De aceea, o cateheză generală a credincioşilor se poate face, pe tema aceasta, anunțând în biserică şi învățându-i asupra bunelor rânduieli mai ales că ,,odată se cunună omul" şi nu trebuie disprețuită şi călcată opreliştea canonică, chiar într-un moment de răscruce al vieții lor, disprețuind posturile rânduite.

După ce tinerii s-au hotărât să intre în viața de familie, prin Taina Cununiei, preotul e îndatorat să le susțină dorința şi elanul, încurajându-i şi făcându-i să înțeleagă că o adevărată căsnicie e ca şi o haină nouă pe care te sileşti s-o păstrezi nepătată, indiferent pe unde trebuie să mergi cu ea.

Haina cea nouă este unitatea de dragoste, de respect şi grijă a căsniciei lor. Ca atare, după ce şi-au anunțat dorința, de acord cu ei, se va face programarea serviciului religios al Sfintei Cununii.

La taina căsătoriei, preotul le va împărtăşi celor ce s-au unit prin această taină povețe şi învățături pentru a-şi putea împlini cu

---

[43] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Din aspectul sacramental al Bisericii*, p. 546.
[44] *Ibidem*, p. 94.

sfinţenie misiunea ce li se va fixa în familie şi în societate. Preotul va adresa tinerilor căsătoriţi cuvinte şi poveţe duhovniceşti, ca hrană sufletească, pentru viaţa nouă în care intră şi în care le vor reveni noi îndatoriri. Actul cununiilor oferă preotului prilej foarte bun pentru desfăşurarea cu succes a misiunii sale pastorale. În cuvântul adresat tinerilor căsătoriţi, şi în faţa participanţilor la cununie, le va atrage atenţia asupra sfinţeniei actului încheiat, precum şi asupra datoriilor familiare asociate ce urmează din alianţa lor încheiată pe baza credinţei şi a iubirii ce i-a condus la Altar. Îi va îndemna să ducă cu ei din Sfânta Biserică pe Mântuitorul Hristos şi să-i facă acestuia loc stabil în inima şi în casa lor, şi vor avea fericirea ce şi-o doresc inimile ce se împreună în iubire. Nu trebuie uitaţi naşii, care sunt responsabili de viaţa duhovnicească a mirilor. [45]

Preotul mai are misiunea de împăciutor al celor certaţi în familie şi de apărător al păcii şi al bunei înţelegeri între cei căsătoriţi. Se întâmplă adeseori, că viaţa de familie să treacă prin multe încercări şi crize morale. Motive reale sau fictive şi adeseori pasiuni individuale, tulbură pacea şi buna înţelegere în familie. În asemenea cazuri preotul va rămâne întotdeauna la misiunea lui de împăciuitor şi niciodată nu va lua rolul ingrat de a se face judecătorul. Pentru pacea din casă, pentru bunul nume al familiei lor, va trebui de multe ori să aducă amândoi cea mai scumpă jertfă a răbdării şi a iertării. Preotul le va atrage atenţia asupra poruncii sfinte, că ceea ce Dumnezeu a împreunat, omul să nu despartă, precum şi asupra tuturor consecinţelor morale, sociale şi eventual materiale, cărora se expun ei însuşi şi expun copiii.

Păcat este însă că prin toate viciile pe care ni le pune epoca contemporană în faţă cel mai mult este afectată familia, instituţia sfântă, întemeiată de Dumnezeu, prin intermediul căreia El îşi continuă opera creaţiei Sale în lume. Pe măsură ce divorţul devine tot mai mult modalitatea recunoscută şi acceptată de a pune capăt unei căsnicii iar aşa cum avortul pune capăt unei sarcini, simbolismul legat de mamă, tată şi copil încetează să mai aibă acea rezonanţă de adevăr fundamental pe care a putut-o avea cândva, în comunităţile stabile[46]. Emisiunile TV ne prezintă tot mai multe emisiuni în care *el* sau *ea*

---

[45] Pr. Magistrand Gh. Iordăchescu, *art. cit*, p. 491.

[46] Bryan Wilson, *Religia din perspectivă sociologică*, Ed. Trei Editori, Bucureşti, 2000, p. 186.

prezintă cu multă inocență aventurile extraconjugale ca şi cum ar fi vorba de lucruri normale, pozitive. Valorile precum fidelitatea, castitatea, rugăciunea sau smerenia sunt uitate şi catalogate drept relicve ale trecutului. Ori pe acestea trebuie să le predea preotul tinerilor ce vin să-şi unească destinele.[47]

Un îndemn şi mai stăruitor spre taina Spovedaniei, se cuvine să fie dat şi tinerilor care se pregătesc pentru Taina Sfintei Cununii. Aşa cum călătorul se pregăteşte să nu ia cu el povară în călătoria lui, cu atât mai mult, în călătoria vieții de familie, călătorie de o viață întreagă împreună; să nu se ia povara păcatelor din tinerețe, multe sau puține, ci să intre curați în drumul căsniciei lor, pentru a-şi realiza, mai deplin fericirea şi mântuirea sufletelor.

Prilejul este cu atât mai deosebit şi favorabil a te apropia de viitoarea tânără familie, cu sfaturi şi îndemnuri, întreținând o convorbire ca între părinte şi fii, maturizându-le credința şi hotărârea de-a respecta cu sfințenie această îndatorire, nu numai acum, ci an de an, toată viața lor.

Taina Sfintei Cununii, prin întărirea harului, adusă legăturii dintre bărbat şi femeie, dă acesteia chipul şi tăria legăturii dintre Mântuitorul Hristos şi Biserica Sa şi creează dispozițiile favorabile menținerii acestei legături prin depăşirea egoismului, a dragostei şi părerii de sine. Ea pune astfel o bază solidă celei mai mici celule sociale şi teologic vorbind, continuată şi extinsă, în timp şi în spațiu prin comuniunea spirituală creată de Biserică. Sfânta Taină a Cununiei este primul nostru pas spre realizarea unei mai largi comuniuni, susținute de o jertfelnică concretă, un singur trup şi un singur duh, având acelaşi Domn, aceeaşi credință, acelaşi botez şi împărtăşindu-le la acelaşi har din sânul iubirii treimice.

Prin această sfantă taină, celor doi li se adresează din nou chemarea de a fi rodnici, de a se înmulți şi de a stăpâni pământul[48] (Fac 1,28). Este un îndemn la creşterea în timp şi spațiu dar şi în adâncime a legăturii noastre cu Dumneze, creşterea ce nu se poate realiza într-o singură generație.

---

[47] Arhimandrit Teofil Tia, *Reîncreştinarea Europei? Teologia religiei în pastorala şi misiologia occidentală* Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2003, p. 19.

[48] Pr. Prof. Vasile Mihoc, *Căsătoria şi familia în lumina Sfintei Scripturi. Naşterea de prunci, scop principal al căsătoriei.*, în rev. M. A., nr. 9-10/1985, p. 189.

Din punct de vedere teologic, punerea cununilor pe capul mirilor semnifică reaşezarea omului în rangul de coroană a creaturii, de stăpân al ei, dar totodată semnifică şi cununa martirilor. Convieţuirea împreună în dragoste este o continuă răstignre a omului vechi, a egoismului, a tendinţei egocentric. În acest proces de răstignire , de mucenicie continuă, prin omorârea tuturor tendinţelor egoiste, cei doi sunt ajutaţi de revărsarea harului dumnezeiesc, care le întăreşte voinţa şi le dă putere să păşească înainte spre desăvârşita comuniune cu ceilalţi creştini în Biserică, iar prin Biserică văzută ca un trup tainic al Domnului, la desăvârşita comuniune cu Mântuitorul, capul ei.

Taina Sfântului Maslu

În misiunea în care i-a trimis pe ucenicii săi, Mântuitorul i-a *„numit apostoli şi să propovăduiască şi să aibă putere să vindece bolile şi să alunge demonii… propovăduiau şi scoteau mulţi demoni şi ungeau cu untdelemn pe mulţi bolnavi şi îi vindecau"* (Mc 3,14-15).

Obiceiul de a unge bolnavii cu untdelemn ca misiune prin excelenţă este atestat din vremea Mântuitorului: *„De este cineva bolnav între voi, să cheme preoţii Bisericii şi să se roage pentru el ungându-l cu untdelemn în numele Domnului- şi rugăciunea credinţei va mântui pe cel bolnav şi-l va ridica pe el Domnului"*. Aşa ne sfătuieşte Apostolul Iacob (5, 14-15) şi aşa trebuie să sfătuiască şi să îndemne fiecare preot, cu prilejul vizitelor sale pastorale, pe credincioşii săi bolnavi. Iar când va fi chemat la săvârşirea acestei taine asupra bolnavului, îşi va estima, în câteva cuvinte, regretele pentru starea şi suferinţele bolnavului, şi-i va spune câteva cuvinte de mângâiere şi de întărire sufletească. Va exprima bolnavului recunoştinţă pentru bunele şi creştineştile sale dorinţe de a cere în suferinţele sale ajutorul graţie lui Dumnezeu, prin împărtăşirea sa cu Sfânta Taină a Maslului, spre tămăduirea sa trupească şi sufletească.[49] Întemeiat pe îndemnul Apostolului, va deştepta în cel suferind credinţa în puterea vindecătoare a Tainei şi nădejde în dorul întăritor al rugăciunii. Apostolii au practicat o medicină atât a trupului cât şi a sufletului. Preoţii le urmează exemplul, urmărind şi ei adevărata ţintă a misiunii lor, aceea de a pregăti

[49] *Molitfelnic,* p. 93.

pe credincioşi pentru o Împărăție. Această misiune nu se poate îndeplini însă fără o mare credință din partea sacerdotului cât şi a celor suferinzi. Trebuie făcută legătura dintre păcat şi tămăduire, deoarece boala este urmarea păcatului, iar Dumnezeu cu bunătatea şi puterea sa cea mare ne dezleagă prin Maslu din chinurile de aici şi ne dă iertare de păcate.

Biserica este o „casă de oaspeți" la care „samarineanul cel milostiv" îl aduce pe „cel căzut între tâlhari", spre a fi mai întâi uns cu untdelemn sfințit în cadrul Sfântului Maslu, pentru ca apoi să fie împărtăşit cu Trupul şi Sângele Domnului spre însănătoşirea şi reintegrarea în Biserică.[50]

Taina Sfântului Maslu este, de asemenea de un real folos în pastorația credincioşilor. Sfânta Taină a Maslului, care are bază scripturistică cunoscutul text de la Iacov, vine să dea o mai mare atenție suportului material al sufletului nostru: trupul.

Harul care se pogoară asupra celui bolnav îi dă putere să rabde cu bărbăție crucea suferinței trupeşti. Rugăciunea preoților, la care se adaugă şi chiar contribuția materială a credincioşilor, dă bolnavului o putere sporită, izvorâtă din sentimentul de solidaritate al tuturor în suferință, în Hristos şi cu Hristos. Comuniunea bolnavului cu mlădițele trupului tainic al Mantuitorului sporeşte puterile de viață ale bolnavului sau îl întăreşte cu căldura ei până în pragul clipelor de supremă şi îngețată singurătate al despărțirii de toți şi de toate de pe pământ.

Cu ocazia săvârşirii tainei Sfântului Maslu, fie în biserică, fie la domiciliul credincioşilor, pentru cazuri particulare sau de obşte, ținând seama că în asemenea situații oamenii sunt mai receptivi şi dispuşi să primească un cuvânt bun, se poate şi e bine să se valorifice ocazia, făcându-se o succintă cateheză celor prezenți, cu îndemnuri adecvate şi care să aibă corespondență directă cu rostul şi efectul acestei Sf. Taine. Pentru sănătatea trupească, şi nu numai, este rânduită *Taina Sf. Maslu,* denumită de părintele Dumitru Stăniloae *„Taină a trupului",* la care se adună grupuri de credincioşi în Biserică sau în familia celui bolnav, unde preoții se roagă pentru tămăduirea suferințelor trupeşti, întărirea sufletească, iertarea păcatelor, căci

[50] Pr. Lect. Dr. Adrian Niculcea, *Eclesiologia socială, Temeiuri biblice pentru dimensiunea activității sociale a Bisericii*, în rev. S. T., nr. 3-4/2004, p. 9.

„Trupul e întărit de energiile sufletului care emană din Dumnezeu ca o putere. Curățînd sufletul de păcate, Harul Duhului Sfânt întăreşte puterile fireşti ale trupului”[51] şi face parte din activitatea de pastorație a celor bolnavi alături de Spovedanie şi Împărtăşanie[52].

Cu ocazia săvârşirii Tainei Sfântului Maslu pentru bolnavi sau sănătoşi, e bine să se amintească folosul ce-l poate avea cel în cauză dacă se şi spovedeşte. Este binecunoscut cazul paraliticului din Capernaum, când Iisus a zis slăbănogului: „Îndrăzneşte fiule! Iertate sunt păcatele tale!” (Mt 9, 2), acordând prin aceasta prioritate vindecării şi curățirii sufletului.

Tainele nu ne sfințesc automat. Sfințenia ce o primim prin Taine este aşa numita sfințenie sacramerntală, este un dat, este o sămânță, este un sâmbure semănat de Dumnezeu în sufletul nostru. Sfințenia morală însă, care ne oferă posibilitatea de a intra în Împărăția lui Dumnezeu, este o culme pe care o cucerim depunând efort şi din partea noastră[53].

Trebuie să conlucrăm cu harul: „Botezul este desăvârşit, dar nu se desăvârşeşte pe cel ce nu împlineşte poruncile”[54]. Mântuirea noastră, refacerea comuniunii cu Dumnezeu, este în raport de întâlnirea noastră cu Mântuitorul, care este calea, adevărul şi viața şi care ne spune că: „nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine” (In 14, 6).

Or, aceasta ar în semna că, odată cu înălțarea Mântuitorului la cer, legătura nostră cu Dumnezeu, comuniunea cu El, singura garanție a mântuirii ar înceta, ar dispare. Cuvântele Mântuitorului spun însă clar: „Vă este de folos ca să Mă duc Eu. Căci dacă Voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, Îl voi trimite la voi” (In 16,7) şi aici, şi în cele ce urmează acestui verset, ni se relevează pentru prima oară importamța Sfintelor Taine pentru mântuirea noastră, Taine – de data aceasta în sensul restâns al cuvântului – în sensul de sacramente creştine.

Harul Duhului Sfânt, trimis de Mântuitorul apostolilor Săi şi prin ei Bisericii Sale, are misiunea de a învăța toate şi a aduce aminte

---

[51] Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. III, p. 149.
[52] Pr. Dr. Dorel Man, *op. cit*., p. 69.
[53] Î. P. S. Andrei Andreicuț, *Spiritualitate creştină, - pe înțelesul tuturor-,* Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2002, p. 54.
[54] Marcu Ascetul, *Filocalia* trad. de Dumitru Stăniloae, vol. I, Sibiu, 1947, p. 275.

de toate cele spuse şi făptuite de Mantuitorul (In 14, 26). Harul trimis prin Sfintele Taine va face simțită prezența Mântuitorului față de toți oamenii: „ Şi iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârştul veacului" (Mt 28, 20).

Absența întâlnirii vizibile cu Mântuitorul va fi împlinită de Harul revsat în Sfintele Taine, care sunt o permanentă sărbătoare a Cincizecimii, pentru sufletele credincioşilor, sărbătoare cu reale urmi ontologice. Dar aşteptarea „întâlnirii depline" poate fi înțeleasă numai prin faptul că noi şi acum îl întâlnim pe Domnul cel Premărit, căci El face vizibilă şi palpabilă între noi prezența Sa harică, activă – prin Sfintele Taine[55].

Deci, Sfintele Taine sunt lucrări vizibile, acte personale ale Mântuitorului, în vizibilitatea pământească, prin mijlocirea cărora „ne întâlnim cu Omul preamărit Iisus" şi prin care venim în „contact viu cu misteriul cultic al lui Hristos"[56]. Valoarea şi importanța lor deosebită pentru mântuire rezidă în caracterul lor mai mult decât simbolic, cu totul real, al actului care se săvârşeşte asupra credinciosului. Ele sunt şi simboluri, dar mai mult decât atât, ele sunt simboluri,în sensul la care simbolul este domeniul în care „văzutul este o parte a nevului şi ca atare îl cuprinde, căci o parte poate reprezenta întregul, pe baza participării: de pildă, capul este trupul întreg"[57] .

Important, în Sfintele Taine este nu numai faptul de a preînchipui, dar şi de a cuprinde o anumită putere, o anumită forță ce lucrează asupra ființei omenei şi anume aceea a harului care se pogoară asupra credinciosului. Ca şi cuvântul lui Dumnezeu, Sfintele Taine se cer primite cu credință deoarece efectul lor se produce „pe plan transempiric, supraconştient, la rădăcinile conştiinței noastre", fapte care depăşesc capacitatea noastră de a simți imediat puterea comunicată[58].

Propovăduirea învățăturii creştine a Cuvântului lui Dumnezeu revelat nu face alceva decât să pregătească sufletul credincios pentru primirea mai rodnică a harului comunicat de Sfintele Taine. „...

---

[55] E. H. Shillebeeck, *Hristos - Taina întâlnirii noastre cu Dumnezeu*, în rev. O, nr. 1/1956, p. 120.

[56] *Ibidem.*

[57] Pr. Prof. D. Stăniloae, *Ființa tainelor în cele trei confesiuni*, în rev. O., nr. 1/1956, p. 10.

[58] *Ibidem*, p. 35.

Cuvântul premerge şi urmeză tainelor, pregătind sufletul pentru primirea lor". Cerința lui este împlinită prin actul vizibil al tainei, care dă sensuri îmbogățite acestuia, dându-i „un coeficient de claritate şi impersionabilitate"[59], dar şi deficiență, fapt care are o influență binefăcătoare asupra omului, credincios, corespunzând de altfel constituției psihifizice a ființei lui.

Sfintele Taine sunt acte care transformă pntru că transformarea este ținta reală a lui Dumnezeu în actele Sale mântuitoare[60]. Un teolog rus arată că trebuie să aflăm ultimul înțeles al ideii ortodoxe de mântuire în sărbătoarea Schimbării la față (a transfigurării). Sfintele Taine sunt acte transfigurează chipul desfigurat al omului căzut în păcat. Acest înțeles îl are şi textul Sf. Apostol Pavel, care spune: „... Privind ca în oglindă, cu fața descoperită, Slava Domnului, ne prefacem la acelaşi chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului" (II Cor 3,18).

Şi într-adevăr, Sfinte Taine sunt oglinda prin care privind cu credință, dar şi cu fața descoperită de impărtăşim de chipul slavei Fiului lui Dumnezeu, căci noi, ca ființe create „dupa chipul „lui Dumnezeu, suntem chemați să devenim „chip" al lui Dumnezeu, hristoşi (Rom 8,29) să ajungem la asemănarea cu El[61].

Sfintele Taine sunt acelea prin care noi căpătăm puterea ca să urmăm Domnului pe Muntele Taborului, din slavă în taină, din slavă în slavă. Dar întâlnirea cu fiecare Sfântă Taina presupune o pregătire prealabilă, căci pregătirea şi împlinirea sunt cele ce dau ritm vieții Bisericii. Efort şi bucurie, străduință şi sărbătoare, între aceste două puncte se desfăşoară întreaga viață creştină. Sfinte Taine sunt durerile (II Cor 7,9-10) şi bucuriile prin care Hristos ia chip în noi, astfel devenim şi noi împreună, dar şi fiecare în parte, trup tainic al Mântuitorului nostru. Devenim toți temple ale Duhului Sfânt (I Cor 6,19) dar şi toți împreună un trup tainic în înțeles de Biserică. Prin Sfintele Taine devenim totodată hristofori, prin participarea nostră ca părți la întreg.

---

[59] *Ibidem*, p. 25.

[60] A. Schememann, *Liturgy and Life - Cristian Development through Liturgical Experience*, New York, 1974 p. 90.

[61] Pr. Prof. D Stăniloae, *L' homme, image de Dieu* în rev. „Contacts", 1973, nr. 84, p. 293.

Despre Sfinte Taine se poate spune ceea ce Mântuitorul spune despre Sine: ele sunt Calea, Adevărul şi Viața, pentru că El însuşi este în ele, cu puterea Sa, prin calea deschisă de ele ajungem la realități mântuitoare care duc la viața veşnică (In 17,3). În ele aflăm pe Hristos mereu prezent în jertfa Sa şi ln Slava Sa cea de după Înviere. Îl aflăm credincios făgăduințelor sale făcute Sfinților Apostoli şi prin ei tuturor oamenilor. Tainele sunt sinteza cea mai minunată a pedagogiei divine pornite în căutarea oii cele pierdute, omenirea căzută în păcat. Ele sunt o scară a lui Iacov ce duce la Dumnezeu, cu puterea coborâtă de la El, dar şi cu participarea efortului nostru de zi cu zi. Toate tainele învățăturii creştine îşi au rădăcina în Mântuitorul nostru Iisus Hristos, ca unic şi originar Sacrament, Taina din care izvorăsc toate şi în care se rezolvă toate.

După cum prin taina întrupării Mântuitorului, care este Fiul lui Dumnezeu şi chipul Tatălui, ni se descoperă Dumnezeu care altfel ar fi rămas o taină de nepătruns pentru noi, tot aşa Sfintele Taine constituie tot atâtea trepte de urcuş duhovnicesc, de creştere neîncetată în cunoaşterea, în trăirea deplină, în unirea cu Fiul Său întrupat, răstignit şi înviat[62]. După cum întruparea însemnă într-un fel iubirea distanței dintre noi şi Dumnezeu, taina ei punându-ne în legătură cu Dumnezeu, tot aşa analogic şi real, Sfintele Taine însemnuirea distanței în timp şi în spațiu dintre noi şi Mântuitorul, o continuă apropiere a noastră de El, de puterea Sa, de harul Său.

Sfintele Taine sunt tot atâtea mâini ale dragostei dumnezeieşti întinse nouă pentru a putea birui obstacole ce stau în fața urcuşului nostru duhovnicesc, a creşterii noastre în viață în Hristos. Denumirile multiple pe care le poartă, indică tot atâtea lucruri pe care harul Duhului Sfânt le operează asupra ființei noastre sufleteşti. Importanța şi valoarea lor nu se poate dezvălui însă în mod deplin prin mijlocirea cuvintelor, ci numai prin trăirea nemijlocită şi practicarea permanentă a lor, prin împărtăşirea cu puterea transfiguratoare a harului divin ce se revarsă din ele şi aceasta în strânsă comuniune a credinței, nădejdii şi a dragostei cu celelalte mlte ale trupului tainic al lui Hristos.

---

[62] Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Istodor, *Prezența reală a Mântuitorului în Sfânta Euharistie prin lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt,* în rev. *Glasul Adevărului,* nr. 166/2010. p. .

INVESTIGAREA MATERIALELOR PICTURALE LA ICOANA PE STICLĂ *MASA DE RAI* DE LA MĂNĂSTIREA NICULA

CONSTANTIN MĂRUȚOIU, IOAN BRATU,
MONAH SILUAN (SERGIU TIMBUŞ),
OLIVIA FLORENA MĂRUȚOIU,

Icoana este descoperită ca fiind chipul care mărturiseşte despre Dumnezeu tuturor persoanelor umane. Oliver Clement arăta, în prefața scrisă la volumul lui Daniel Rousseau, *Icoana lumina feței Tale*, faptul că „Astăzi, icoana dă pretutindeni mărturie despre Dumnezeu Care S-a făcut om pentru ca omul să se îndumnezeiască, să aibă viață, să devină cu adevărat un chip înscris în veşnicie”[1].”Icoana este o imagine, dar o imagine sui generis. Este o imagine-Cuvânt. Icoana are un parcurs istoric şi teologic ce se îndreaptă spre unitatea Cuvânt-Imagine. De fapt, ea înțelege Cuvântul lui Dumnezeu ca Imagine”[2].

Icoana pe sticlă poartă această denumire pentru că imaginile biblice sunt pictate direct pe dosul sticlei. Ele nu apar doar în Transilvania, ci şi în ținuturile germane, preponderent muntoase. Asemenea cazuri, de pictură religioasă pe sticlă sunt realizate în ținuturile Tirol, Bavaria şi în ținuturi aparținând Elveției, Slovaciei, Austriei superioare, zonei Sileziei, Moravia, Galiția, Boemia.

Din Boemia pictura pe sticlă este adusă în Transilvania se pare prin intermediul negustorilor armeni. Aici cunoaşte o dez-

---

[1] Daniel Rousseau, *Icoana lumina Feței Tale*, Editura Sophia, Bucureşti, 2004, p. 5.
[2] Tomas Spidlik, Marko Ivan Rupnik, *Credință şi icoană*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p.8

voltare în sec. XVIII-XIX, icoanele pe sticlă fiind foarte răspândite în această zonă. Ele se găseau în toate bisericile româneşti, dar şi în casele țăranilor români, unde aveau un loc de cinste. În zilele noastre ele sunt din ce în ce mai puține, pierzând teren în fața icoanelor pe lemn.

Pentru o bună perioadă de timp specialiştii nu le-au acordat o mare atenție icoanelor pe sticlă, focalizându-şi interesul pe celelalte forme de redare a icoanei. Ion Muşlea este printre primele persoane care problematizează valoarea icoanelor pe sticlă, din punct de vedre ştiințific. El este cel care încearcă să redea locul icoanelor pe sticlă în ierarhia valorică a icoanelor. Studiile sale descoperă faptul că nu doar mediul Niculei este prezent în Transilvania ca şi şcoală de iconari pe sticlă, ci şi alte zone prezintă asemenea şcoli de icoană pe sticlă.

Astfel apar regiuni unde se pictează icoane pe sticlă, precum Făgăraş, Şcheii Braşovului, Săliştea, Sebeşul.

Dar arealul icoanelor pe sticlă cuprindea întreaga Transilvanie, fiind descoperite şi şcoli în Maier (cartier al Albei Iulia), Lancrăm, Laz, Iernuțeni. Şcolile de icoană pe sticlă erau prezente în zona Clujului, Albei Iulia, Sebeşului, Braşovului, Mureşului, punctând astfel centrul Transilvaniei istorice[3].

Icoana „Masa de rai", databilă stilistic din prima jumătate a secolului al XIX –lea, face parte din colecția de icoane pe sticlă a Mănăstirii Nicula.

Ea îi reprezintă pe Mântuitorul, Maica Domnului cu Pruncul, Sfânta Paraschiva şi Sfântul Nicolaie aşezați în jurul unei mese în formă de romb. Persoanele sfinte sunt prezente în centrul compoziției şi poartă veşminte roşii cu mâneci verzi, excepție făcând pruncul care are veşminte galbene;ele se profilează pe un fundal de culoare galben-ocru şi albastru-gri. Rombul central are plasată în mijloc o floare colorată în roşu şi verde pe fond alb, patru flori mai mici o încadrează la fiecare colț. În partea de jos, pe fond alb, icoana are o inscripție ilizibilă din opt caractere. Cromatica folosită: roşu, alb, albastru gri, ocru verde şi foiță aurie.

---

[3] Ion Muşlea, *Pictura pe sticlă la românii din Şcheii Braşovului în Țara Bârsei*, an I, nr. 1, 1929, p. 38.

Partea experimentală

Măsurătorile au fost efectuate cu un spectrometru FTIR JASCO 6100 cu o rezoluție de 4 cm^{-1} în domeniul 4000-400 cm^{-1}, utilizând tehnica pastilării în KBr.

Rezultate şi discuții

Fig. 1a şi 1b prezintă spectrele FTIR ale probelor de pigment prelevate de pe icoană în două domenii spectrale 4000-2500 şi 2200-400 cm^{-1}.

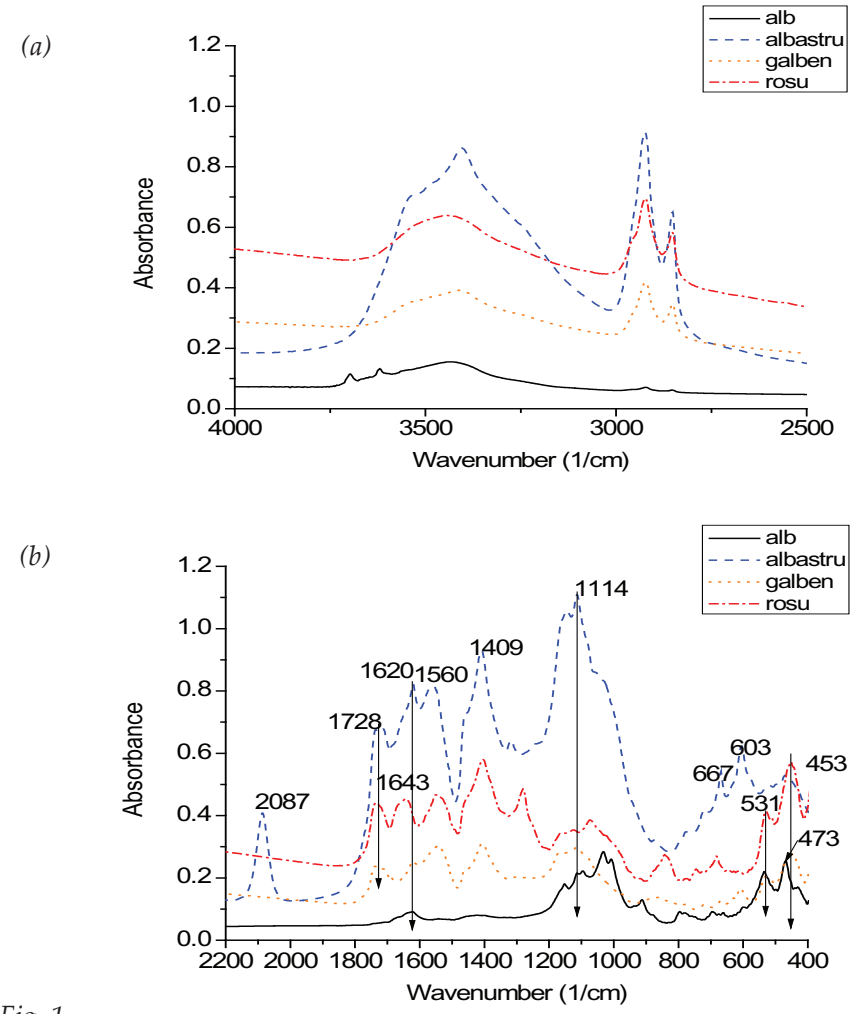

Fig. 1.
Spectrele FTIR ale pigmenților analizați, domeniul spectral 4000-2500 cm^{-1} (2a) şi domeniul spectral 2200-400 cm^{-1} (2b).

Analiza detaliată a fiecărui pigment s-a făcut prin identificarea şi atribuirea frecvențelor vibraționale ale absorbțiilor caracteristice diferitelor grupări funcționale. Au fost comparate spectrele FTIR ale pigmenților utilizați la pictura icoanelor pe sticlă cu spectrele FTIR ale materielelor picturale utilizate în realizarea icoanei „Masa de Rai". Astfel, materialul pictural „alb" (vezi fig. 2) conține sulfat de Ba (alb de bariu).

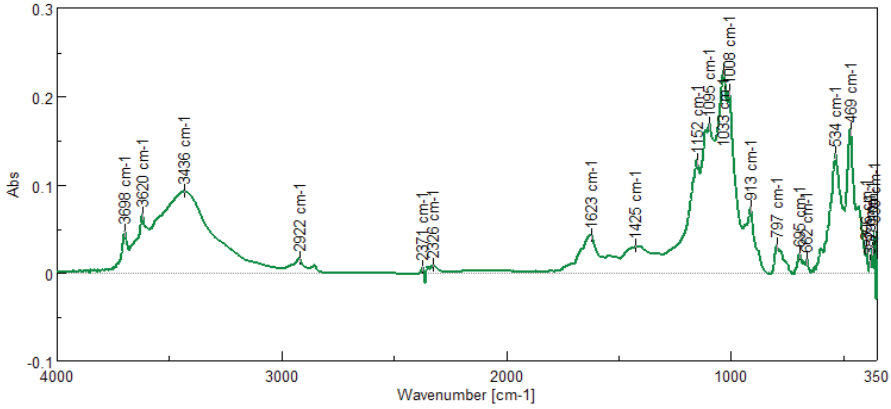

Fig. 2. Spectrul FTIR al materialului pictural alb.

Pigmentul albastru (fig. 3) conține: albastru de Fe (albastru de Prusia), diluat cu carbonat de Ca şi gălbenuş de ou - liant.

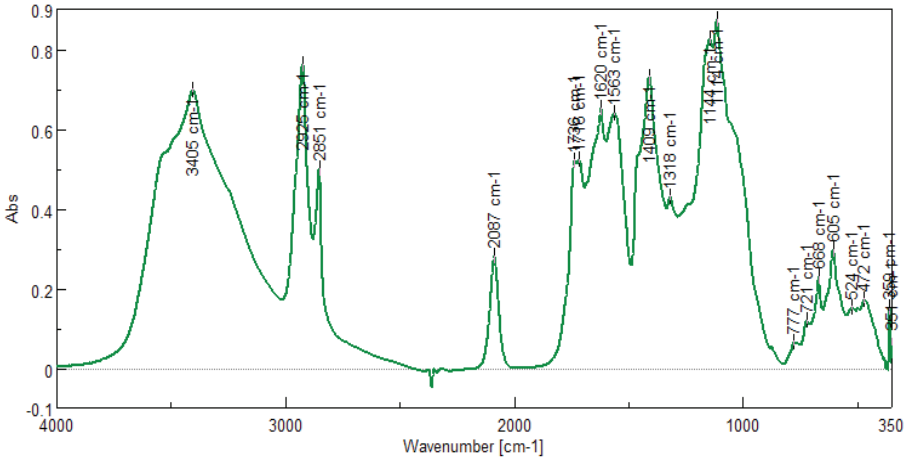

Fig. 3. Spectrul FTIR al materialului pictural albastru

Materialul pictural „galben" (vezi fig.4) conține următorii compuşi chimici: carbonat de calciu, ocru de Fe şi gălbenuş de ou.

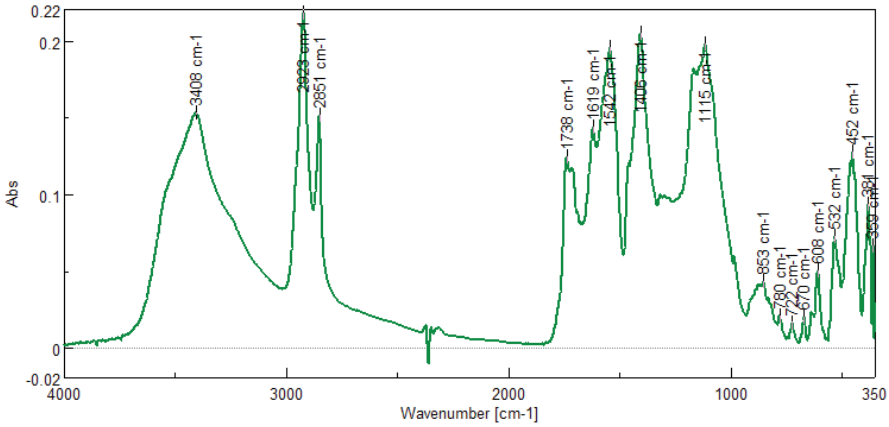

Fig. 4. Spectrul FTIR al materialului pictural galben

În cazul materialului pictural „roşu" (vezi fig. 5) s-au identificat următorii compuşi chimici: carbonat de calciu, roşu de fier (Sienna) şi gălbenuş de ou.

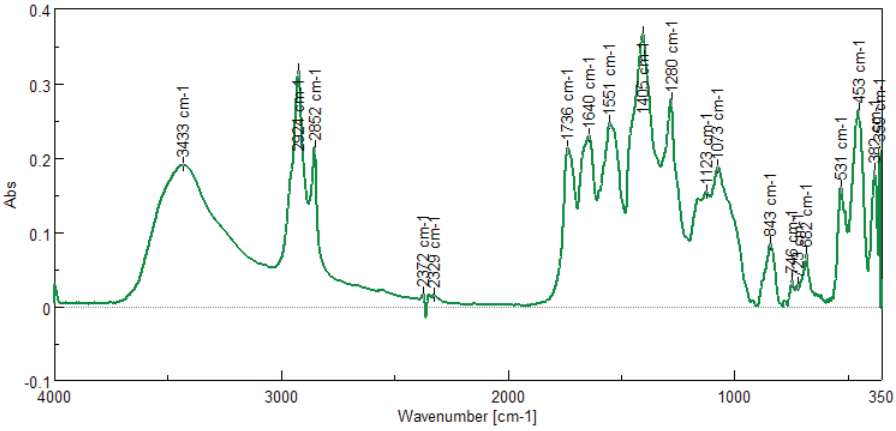

Fig. 5. Spectrul FTIR al materialului pictural roşu

Concluzie

În realizarea icoanei pe sticlă „Masa de Rai" au fost utilizați următorii pigmenți: alb de bariu, albastru de fier, ocru de fier şi roşu de Sienna. Toate materialele utilizate erau ieftine şi uşor de procurat.

PORTRETUL CREŞTIN PONTIFICAL ŞI IMPERIAL

MARCEL GHEORGHE MUNTEAN

În pofida interdicției tradiției iudaice, în creştinism se va ajunge la o afinitate la ideea de reprezentare a figurii umane. Grija pentru mântuirea sufletească individuală şi studiul particularității fizice corporale merg mână în mână, cu toate că din punct de vedere spiritual datorită doctrinei teologice există anumite contradicții. Coexistând într-o arie de civilizație şi dezvoltându-se în metropolele timpului, creştinismul a adoptat şi acceptat diferite elemente ce proveneau din arta păgână, cărora le-a schimbat sensul, sau le-a conferit noi forme vizuale, tradiționale.

Printre aceste prime forme de recunoaştere a imaginii chipului pot fi reținuți oranții, orantele din catacombele romane[1].

La origine, orantul nu era altceva decât figura defunctului reprezentat în frescă pe pereții interiori ai mormântului. Romanii care la început au acceptat ideea, mai apoi au abandonat-o, recurgând la existența stelelor funerare.

Creştinii preiau reprezentarea orantului, investindu-l cu conotații transcendentale. Portretul creştin e pe cale să se construiască; în raport cu figurile oranților, Bunul Păstor se identifica cu imaginea orfică antică şi mai apoi cu cea a lui Hristos.

O serie de transformări de ordin politic, militar, religios se perindă în zorii trecerii spre adoptarea religiei creştine în Imperiul roman.

---

[1] Galienne şi Pierre Francastel, *Portretul*, trad. de Marcel Petrişor, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1973, pp. 43-45.

Odată cu năvălirile popoarelor migratoare, ideea făuririi unui portret se subcombează. Omul la începuturile sale nu acceptă cu uşurință a i se face portretul, el consimte să-şi dăruiască imaginea decât într-un scop de adorare, acest caracter sacru al modelului la pus la adăpost de acțiunile ostile.

Acceptarea şi convertirea masivă a populațiilor migratoare nu va duce la combaterea repulsiei şi a tabu-urilor legate de *deposedarea* prin imagine.

În Antichitate, în Egipt, două puteri îşi exercitau funcția conducătoare: faraonul şi marele preot. În raport cu această viziune, la greci şi la romani, zeii se pare că îndeplineau funcții similare, dar mai reduse. Ei erau mai puternici decât muritorii de rând, iar oamenii apelau la ajutorul lor prin ofrande şi sacrificii.

Naşterea portretului se va face anevoie, cu toate că, în Orient era aproape interzis, în Occident, figura umană era admisă doar în anumite condiții, este vorba de imaginea defunctului, a persoanelor dragi, decedate de mult.

După căderea Imperiului de Apus, Roma devine reşedința prioritară a papilor, de aceea, episcopii capitalei au admis întotdeauna de a-şi expune portretul, la fel ca şi cel al împăratului.

Chiar la începutul secolului al III-lea, Constantin cere să îi mai fie adorate, portretele sculptate. Figura sa se întâlneşte şi pe obiecte uzuale, monede ori celebrul calendar din anul 354, unde este redat împăratul Constantin al II-lea.

Papii, la rândul lor, vor pune să se graveze sau picteze portretul tip medalioane pe sticlă aurită, ce în mod special serveau drept suporturi pentru potirele de împărtăşanie.

Existența portretului papilor expus în spații publice şi de rugăciune avea drept înțeles, stabilirea prezenței, permanente a lor în comunitățile de credincioşi, şi nu numai. Papa Liberiu şi-a aşezat chipul în catacomba Predestat, iar mai târziu când se vor înălța la Roma, şi în alte părți marile bazilici, papilor le va fi rezervat un loc privilegiat în conca absidală, spre a putea fi văzut de masele de credincioşi. El era pictat sau reprezentat în tehnica mozaicului, în imediata apropiere a lui Hristos şi împreună cu sfântul considerat drept patron al bisericii.

Printre exemplele semnificative reţinem cel al papilor: Felix al IV-lea, Pelagiu al II-lea, etc. Ei apar în ambianța sfinților ocrotitori[2].

Papa Felix este redat în rândul şirului de sfinți, iar la extremitatea opusă se reliefează figura Sfântului Teodor ce ține în mână o coroană, dominând cortegiul de sfinți. Alături e reprezentat şi regele. Interesele pur umane au dat naştere la această alăturare[3]. Cei doi demnitari îl slăvesc pe Hristos, ce poartă nimb monumental.

Doar la câțiva ani diferență, un alt portret de papă, Pelagiu al II-lea, este înfățişat, în dimensiuni mult mai mici decât sfinții din jurul lui Hristos. Pelagiu ține în mâini macheta bisericii. Dacă în primul exemplu doar Hristos avea nimb, în acest caz şi sfinții sunt purtători de nimburi, semn al apartenenței lor la ierarhia cerească.

Din cele două exemple se simte o schimbare de mentalitate şi de reprezentare; imaginea papei Felix stă sub semnul artei romane, în vreme ce cea a lui Pelagiu al II-lea este îndatorată Ravennei.

În acest timp ce desparte cele două mozaicuri menționate, împăratul Justinian a cucerit Italia, a alungat pe ostrogoți din capitala lor, Ravenna şi şi-a împodobit vechea biserică ariană întemeiată de Teodoric. Printre aceste decorațiuni la loc de cinste se află tablou votiv, imperial.

Pe lângă elementele ce țin de recuzita imperială: coroană, veşminte de gală, bijuterii, împărații sunt înconjurați de gărzi, şi repectiv, doamne de la curte. Nimbul ce se articulează în jurul celor două portrete ne dau semnul sfinţeniei. Alături de aceste detalii enunțate, mai înainte, chipurile lor exprimă şi trăsături ce țin de personalitatea şi identitatea comandatarilor. Chipul Teodorei cu privirea halucinantă, se desenează sub linia dreaptă a sprâncenelor, denotând înclinare spre misticism, în timp ce Justinian cu trăsături comune ne aminteşte de obârşia modestă a celui mai mare dintre împărații Bizanțului.

Privind mozaicul se evidențiază câteva trăsături legate de gustul barbar prin: bijuteriile imens cu mari cabuşoane, fibulele, ornamentele ce împodobesc crucea lui Maximian, arabescurile şi benzile de draperie ce înfrumusețează veşmintele, amintindu-ne de obiectele pe care le-au adus barbarii. Realismul minuțios al detaliilor faciale: ochi,

---

[2] *Ibidem*, pp. 46-47.

[3] *Ibidem,* p. 47. Raportul de dependență ce se stabileşte între un papă catolic şi un rege eretic este acela că cel de-al doilea îl instaurase pe Felix, intitulându-l episcop de Roma.

nasuri, guri, etc., costume şi coafuri, stofe scumpe, încărcarea excesivă a compoziției sunt relevante în ideea unui autor autohton, dar şi a unei tradiții venite din Constantinopol. Se ştie că mozaicul cu chipul papei Pelagiu provine din aceaşi perioadă fiind de origine barbară.

Reluând şirul portretelor papale reținem că cel al lui Pelagiu, menționat se află într-o diferențiere şi distincție față de celelalte ce vor urma. Viitoarele portrete vin să dezvolte o nouă idee, şi anume cea a celor ce vor deveni sfinți după moarte, de aceea papii se considerau încă din timpul vieții urmaşi ai sfinților, considerându-se egali ai acestora. Totodată, ei credeau că pot intra în relație directă cu Hristos şi Maica Domnului fără a recurge la mijlocirea sfinților. Această nouă relație privilegiată se simte în exemple, începând din veacul al VIII-lea, când se exercită o indiscutabilă dependență de Fecioară.

Imaginea papei Ioan al VII–lea ni-l descrie adorându-o pe Fecioară, redată în dimensiuni grandioase şi învestită cu atributele unei împărătese bizantine[4]. Portretul păstrat la Vatican ni-l prezintă aidoma textului literar: timid, cultivat, elegant, delicat, palid şi lipsit de forță. Fața spirituală, cu trăsături fine este structurată într-o formă geometrică triunghiulară. Textul cere ca chipul său să fie pictat şi în alte biserici spre a fi recunoscut, acest fapt denotă poate şi gloria pătrată care împrejmuieşte portretul său misterios.

În raport cu portretul papei Ioan al VII –lea, chipul papei Pascal I se identifică cu o reprezentare tributară formei pătrățoase a portretului.

Finalizând acest studiu considerăm că portretele sacerdotale pot fi înscrise în două categorii cel triunghiular spiritualizat şi cel pătrat cu deschidere spre o mai mare identificare şi personalizare.

În ceea ce priveşte portretul împăraților, el continuă să existe, rivalizând cu cel al papilor, dar înscriindu-se pe linia unei structuri convenționale, provenite din Bizanț. Funcția imperială desemna mai mult decât personalitatea suveranului. În Occident se poate vorbi de o evoluție a portretului sau a unei evoluții a sa. Este suficient să se întrevadă o justificare de ordin religios pentru care portretul sacerdotal sau a unui comanadatar să coexiste cu personajele sfinte.

Primele portrete ale regilor din perioada Evului Mediu se află în manuscrisele miniate. De la Carol Pleşuvul ne-au rămas cinci por-

[4] *Ibidem*, pp. 49-50.

trete, iar de la Carol cel Mare un foarte frumos mozaic în Lateran, comandat de papa Leon al III-lea. Mozaicul ni-l înfăţişează pe împărat, îngenunchiat în faţa Sfântului Petru.

Artiştii erau interesaţi să redea nu atât de mult trăsăturile reale ale comandatarului, ci prerogativele regale aflate sub protecţia divină. Până la Carol nici un principe nu îndrăznise să insereze un portret regal într-o carte sfântă – *Prima Biblie*[5].

Dorinţa imaginii regale era să transmită un portret înscăunat prin graţia divină, în contrast cu portretul din tradiţie egipteană sau bizantină a regelui - Dumnezeu.

Dacă chipul lui Justinian este înconjurat de un cortegiu de figuri, redat din perspectiva omagiului adus de fiinţele pământeşti unei fiinţe divine; dimpotrivă Carol este împrejmuit de o curte din care fac parte atât fiinţe divine, cât şi celel pământeşti şi alegorice.

Fila de manuscris ni-l prezintă pe rege, fără nimb, dar purtând coroana regală. El stă pe un tron grandios ce este încercuit de ofiţeri, figuri alegorice ce simbolizează provinciile regatului. Baldachinul ce se întrevede, deasupra siluetei sale este secondat de protecţia divină cu care se identifică prin mâna divină deasupra creştetului bazileului.

Această temă şi mai ales viziune plastică se va estompa în Bizanţ, în vreme ce în Apus se va dezvolta în viitor.[6]

Papa de la Roma şi regele sau împăratul, în Occident, au asigurat supraviţuirea portretului cu accente personale. În epocile imediat următoare, regii nu se vor impune prin dorinţa de a se portretiza, în schimb, exemplul papilor se va confunda cu ideea de *donaţie*. Reprezentarea chipului, după ce a făcut un act de binefacere, în numele credinţei va deveni o cale pe care mulţi dintre moştenitorii primilor papi, o vor face.

Existenţa donatorului este străveche, portretul său pios îl întâlnim de la exemplele de la Dura –Europos sau catacombele romane şi până în veacul al XV-lea când tema se găseşte la apogeu.

Figura sa este semnalată la marginea scenei sau în josul compoziţiei, unde, în proporţii reduse îşi revendică poziţia de rugător, închinător. Papii, bazileii sau persoanele particulare care finanţau deco-

---

[5] *Ibidem*, pp. 55, 56.
[6] *Ibidem*, pp. 56.

rația unui lăcaş de cult sunt înfățişați în scenele sacre arătându-i lui Hristos macheta sau modelul bisericii.

Donatoarea Turtura se evidențiază la baza tronului pe care este aşezată Maica Domnului cu Pruncul în brațe, secondată fiind de Sfinții Felix şi Augustin[7].

Bancherul Julian - Julian Silversnich (Argintarius), în mozaicul de la Ravenna ocupă un loc privilegiat alături de Justinian iar Sfântul Dimitrie este şi el, de asemenea înconjurat de cei doi donatori, episcopul locului şi prefectul Leontius. Ei au asemenea papilor, nimbul pătrat al celor aflați în viață. Sfântul cu gestul său binevoitor îi prezintă credincioşilor, întinzându-şi brațele peste umerii lor în semn de protecție.

Grecia şi Roma au fost cele ce au păstrat într-o formă directă ideea de portret imperial, respectiv papal şi al donatorului. În Occident, între veacurile al IX-lea – al XI-lea se remarcă o instalare efectivă a portretului şi mai cu seamă a donatorului. El apare atât în frescă, cât şi în interiorul cărților de cult, şi mai apoi, extinzându-se în faimoasele retabluri în cel de-al XIV-lea veac[8].

În Germania din vremea lui Otto, se poate vedea o înflorire a portretului existent în manuscrisele vremii. Episcopi, seniori, donatori sunt înfățişați uneori cu cel care au redactat ori ilustrat textul. Aceste portrete, de cele mai multe ori miniaturale nu depăşesc stadiul unor redări de tip simbolic, chiar simplu ori sumar, dar totdeauna ele fiind însoțite de numele celui reprezentat.

Chipul clericului Eghert, arhiepiscop de Trier apare în câtva reprezentări. Cel de la Cividale precum şi altele prezintă similitudini în ceea ce priveşte coafura, chiar dacă ele prezintă stilizările specifice timpului, punându-se accent pe vestimentație, poziție, atribute.

Portretul călugărului Eadwine prezentat scriindu-şi psaltirea este foarte posibil să fie un autoportret. Artistul s-a înfățişat din semiprofil, aşezat într-un jilț înalt, surprins în momentul în care cu ambele mâini este atent la munca ce i-a fost încredințată. Această dublă operațiune ne arată că Eadwine este şi transcriptorul, cât şi pictorul manuscrisu-

---

[7] Ναυσικά Πανσελήνου, *Βυζαντινή Ζωγραφική*, Ed. Καστανιώτη, Αθήνα, 2000, p. 93.
[8] *Ibidem*, p. 57.

lui. Textul care însoţeşte imaginea oglindeşte că Eadwine este prinţul scribilor şi că gloria sa va rămâne postumă prin text şi imagine.

Prin acest exemplu artistul se remarcă din anonimatul impus al timpului său, la fel ca şi comandatarul, donatorul care îl însărcinează spre a fi imortalizat pentru eternitate[9].

Câteodată aceste portrete fiind transpuse în grandioasele cicluri în frescă nu sunt singulare, ci ele comportă scene complexe. În acest sprijin se alătură portretele împăraţilor şi demnitarilor din Bizanţ atunci când erau integrate în amplele tablourile votive.

Finalizând acest studiu închinat evoluţiei portretului imperial şi cleric reţinem că în perioada Bizanţului şi a Evului Mediu, efigia era un act de demnitate, ofrandă şi supunere în faţa divinităţii. Atunci când figurile bazileilor au început a fi redate pe pereţii somptuoaselor catedralele, chipul lor a devenit de la cel de supunere spre cel de orant, iar mai târziu de identificare cu suzeranitatea divină. În Occident, portretul se remarcă printr-o mai mare individualizare, ne referim la cele câteva încercări de autoportrete de clerici, primind totodată elementele *sine qua non* ale atribuţiilor şi autorităţii sale, în cazul împăraţilor: coroană, sceptru, tron, etc.

[9] *Ibidem*, pp. 58, 59.

FUNCȚIA SIMBOLICĂ ŞI CROMATICA ÎN ICONOGRAFIE

VICTORIA-ALINA GRĂDINAR

Funcția simbolică şi cromatica iconostasului puse în evidență prin *desen* şi *culoare*, şi prin folosirea materialelor prețioase conduc la oglindirea splendorii divinului. Culoarea desăvârşeşte şi transfigurează prin limbajul ei simbolic. Pentru a înțelege frumusețea icoanei este necesar să înțelegi *culorile* care descoperă simbolurile. Gândirea simbolică îl determină pe iconar să vorbească, adică să transmită prin icoană un efect simbolic fără de care nu se poate pătrunde în înțelesurile icoanei.

Simbolistica culorii, ancorată în istorie de mii de ani, a creat un limbaj codat în arta icoanei, un instrument de cunoaştere a chipurilor reprezentate. Iconografia din bisericile ortodoxe păstrează un simbolism extrem de complex care s-a dezvoltat şi în bisericile române odată cu finalizarea procesului de dezvoltare a iconostasului din secolul al XIV-lea. Astfel că în prezent, asistăm la o „sărbătoare cromatică" la o frumusețe şi un farmec al culorilor care depăşeşte nevoile simbolisticii culorii.

În coloritul iconografiei ortodoxe nimic nu este întâmplător, fiecare nuanță cromatică transmite un mesaj propriu şi realizează semnificația simbolică fără să intervină rațiunile estetice în alegerea culorii.

Se ştie faptul că în arta bizantină policromia şi colorismul duc privitorul într-o lume cu nuanțe, prin culori de trecere ce produc efecte estetice deosebite şi aduc imaginea în prim plan cu predilecție asupra chipului.

În primele secole ale iconogafiei culorile au fost predominant închise, sobre, devenind din secolul al XIII-lea, mai deschise, mai luminoase iar din secolul al XVI-lea cromatica devine tot mai diversă.

Ceea ce precede limbajul iconografiei este *gândirea simbolică*. Noțiunea de *simbol* are în vedere cele trei semnificații ale verbului grecesc *simbalein = a simboliza*; prima - a uni, a lega, a reuni cele despărțite; a doua - *simbaleostai= a te întâlni cu cineva, a duce tratative sau a încheia o alianță;* a treia: a presupune, a conchide, a ghici tâlcul unei enigme. Simbolul mai slujeşte şi de indicator vizibil al unei relații ce ține împreună două părți care astfel îşi justifică rațiunea, „evidenta îmbinare a două jumătăți în întregul lor originar"[10].

Astfel prin intermediul simbolului iconarul vorbeşte şi transmite anumite modalități ale realului reprezentat în icoană. Iconografia picturii bizantine se remarcă prin numeroase simboluri aduse în fața privitorului odată cu reprezentarea iconică. Aşadar, putem remarca o largă paletă simbolică descoperită prin formă, linie, culoare, proporții etc. Dintre toate acestea, cea mai prezentă şi mai complexă apariție simbolică este culoarea[11].

Această materie, conținut întrupat sub diferite nuanțe, din cele mai vechi timpuri, ne arată în fiecare moment al existenței noastre importanța ei. Putem spune că pictorul este legat de culoare, încât, fără ea, el nu există, mai ales acum, când „ne aflăm într-o epocă a imaginilor, a limbajelor simple, într-o cultură a imaginii..."[12] unde este necesară o relație simbolică între imaginea reprezentată prin culoare şi arhetip. Culoarea este ceea ce dă spectacol vieții, chiar dacă modul în care privitorul vede culorile este specific doar lui.

Pornind de la crezul că „simbolismul este mijlocul cel mai bine adaptat transmiterii adevărurilor de ordin superior, religioase şi metafizice"[13], şi că metoda utilizată în iconografie, pentru a arăta împărăția lui Dumnezeu, este de ordin simbolic, credem, că ne aflăm

---

[10] Lorenz Dittman, *Stil, simbol, structură,* trad. de Amelia Pavel, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1988, p. 122.

[11] Mirela Ienculescu, *Icoana – chipul sacrului,* Ed. Platytera, Bucureşti, 2010, pp. 30; 65.

[12] Thomas Spidlik, Marco Ivan Rupnik, *Teologia pastorală: pornind de la frumusețe*, trad. de Ioan Milea, Ed. Galaxia Gutemberg, Târgu Lăpuş, 2007, pp. 7-8.

[13] René Guénon, *Simboluri ale ştiinței sacre,* trad. de: Marcel Tolcea şi Sorina Şerbănescu, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 13.

sub un anume efect simbolic fără de care noi nu am putea pătrunde în tainele şi înțelesurile icoanei.

Simbolistica face ca prin ansamblul relațiilor şi interpretărilor *simbolului*[14], care nu este altceva decât un semn, să ne transmită totdeauna ceea ce este şi în realitate. Simbolistica culorii rămâne ancorată în istorie de mii de ani şi primeşte o mai mare însemnătate când poate fi sintetizată. Un simbol nu poate fi cuprins într-o definiție exactă, ci poate fi sugerat sensul lui, chiar dacă uneori cuvintele sunt prea puține pentru a putea reda întreaga lui valoare simbolică[15].

„Una dintre trăsăturile caracteristici ale simbolului este simultaneitatea sensurilor pe care le revelează"[16] prin care se creează o rețea simbolică între mai mulți termeni care determină creşterea însemnătății simbolului.

Simbolismul culorilor nu este altceva decât un limbaj, adică un instrument de cunoaştere a imaginii reprezentate, un limbaj codat între elementele imaginii şi privitorul însetat de cunoaştere deoarece „simbolul nu este niciodată explicat o dată pentru totdeauna, ci mereu se cere explicat din nou, după cum o partitură muzicală nu este niciodată descifrată o dată pentru totdeauna, ci reclamă întotdeauna o nouă execuție"[17]

Odată ce a pătruns în înțelesurile cromatice, acesta, poate remarca faptul că „...în arta icoanei, culorile codificate (aur, roşu, albastru, gal-

---

[14] Statutul simbolului de reprezentare instantanee a sacralității invizibile, a lumii divine nu se manifestă ca atare în chip explicit. Situat în relație cu lumea divină omul îşi asumă travaliul de-a semnifica pornind de la vizibilul semnelor prin care acesta transpare, de a o cunoaşte prin vălul disimulativ al aparentului. În principiu orice fenomen natural sau psihologic poate fi ocazia unei emergențe semnificante care să vestească o apariție divină, poate fi abilitat ca mediu al unei revelații. De aceea *simbolul* se poate constitui pornind chiar de la accidentele experienței imediate, cu condiția ca acestea să fie revendicate de la un proiect transcendental ori de la detaliile fenomenologice ale experienței comune: „ ...unde presimțim sau ne temem de ceva, ca şi ceea ce ne pune mult pe gânduri, ceea ce solicită întreaga ființă umană, ceea ce ne aminteşte de tainele existenței noastre (...) acestea sunt lucrurile care au nevoie de simboluri" cf. Friedrich Creuzer, *Symbolik und Mitologie der Alten Volker, besonders derr Griechen,* apud Vianu Mureşan, *Simbolul, icoana, fața,* Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2006, p. 31.

[15] Mirela Ienculescu, *op. cit.*, 84.

[16] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri,* trad. de Daniel Nicolescu, Micaela Slăvescu, Doina Uricariu, vol. I, Ed. Artemis, Bucureşti 1995, p. 16.

[17] Apud Vianu Mureşan, *op. cit.*, p. 50.

ben etc.) nu <seamănă> cu nici un <lucru> presupus în mod intrinsec ca fiind colorat... Culorile nu au câtuşi de puțin valoare de indici ale lucrurilor văzute care ar trebui arătate"[18], ci acestea sunt părtaşe la redarea iconicului cât mai aproape de arhetip.

Marea varietate a acestora depinde, atât de iconograf, cât şi de tradiția locală, astfel putem observa versiuni cromatice diferite ale aceleaşi icoane şi vom găsi diferențe majore în alegerea culorilor păstrând fiecare înțelesul şi sensul potrivit simbolurilor. Iconografia promovează un „simbolism extrem de complex şi subtil, închegat în categorii de orientare, de trăire şi de creație, de uimitoare şi neîntrecută originalitate"[19] în bisericile ortodoxe[20]. Acest tip de repertoriu iconografic s-a dezvoltat în opere sublime care dețin grațiosul în execuție, integrat prin note estetice şi prin ipostaze iconografice expresive în care se încadrează pictura din bisericile româneşti.

Simbolistica cromatică îşi arată întregul conținut printr-un mesaj perceput spiritual care face în aşa fel, încât să determine compoziția prin „puternice simboluri pe care le vehiculează icoana ce este o artă a adâncurilor care atinge şi conştientul şi inconştientul"[21].

Aşadar, cu finalizarea procesului de dezvoltare a iconostasului, în secolul al XIV-lea, culorile au intrat într-un sistem semantic, astfel că privitorii, în urma tradiției de secole, puteau cu uşurință să identi-

---

[18] Apud Danici Rousseau, *Icoana lumina feței Tale,* trad. de Măriuca Alexandru, prefață de Oliver Clement, Ed. Sophia, 2004, p. 152.

[19] Shuichi Kato, *Formă, stil tradiție,* trad. de Suzana Mihalescu, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1982, p. 5.

[20] Canonul 82 al Sinodului Quinisext arată în ce constă simbolismul icoanei. `Simbolul în iconografie, nu apare în ceea ce este reprezentat, ci în metoda de reprezentare, în cum este reprezentat. Învățătura Bisericii nu se transmite doar prin temă, ci şi prin modul de expresie. Aşadar pe deoparte Sinodul Quinisext (692) pretinde o imagine indirectă şi renunță la semnele care nu înfățişează umanitatea concretă a lui Iisus Hristos, iar pe de altă parte, Canonul 82 exprimă pentru prima oară învățătura Bisericii despre icoane şi menționează posibilitatea de a transmite cu mijloace artistice şi cu ajutorul unui anumit simbolism reflexul slavei divine. Simbolul iconografic nu este cu totul exclus, el trece însă pe planul secund. Se păstrează câteva Simboluri pentru totdeauna, unul dintre ele fiind cele trei stele de pe veşmântul Fecioarei, care desemnează fecioria dinainte, din timpul şi de după Naştere, sau mâna ce coboară din cer pentru a sugera prezența divină, apud. Alexandrina Pădurețu, *Istoria icoanei, origine şi evoluție,* în rev. „Altarul Banatului", nr. 10/12, 2010, p. 65.

[21] Michel Quenot, *Învierea şi icoana,* trad. de Dr. Vasile Răducă, Ed. Cristiana, Bucureşti, 1999, p. 79.

fice personajele din icoane după culorile proprii fiecărui sfânt şi, de asemenea, să distingă sărbătorile din cadrul iconostasului, chiar dacă se aflau la o mai mare înălțime în biserică[22].

În redarea scenelor sau a sfinților constitutivi asistăm de veacuri la o „sărbătoare cromatică" a iconostasului în cadrul căruia frumusețea culorii este mai cultivată în ciuda farmecului mult prea diversificat uneori pentru nevoile simbolisticii culorii din icoană în aşa grad, încât apare prezența unui exces de culoare care duce la pierderea spectaculosului cromatic autentic.

În domeniul iconografiei, culoarea rămâne un simbol de primă importanță întrucât utilizarea acesteia îndeplineşte funcții de reprezentare, sugerare şi semnificare ale unor raporturi cu *sacrul* prin exploatarea tuturor surselor gamei cromatice. Toate conotațiile şi sensurile pe care exegeții le-au descifrat prin contemplarea culorilor, folosite în iconografie, duc la continuitatea şi imprimarea mesajelor peste veacuri.

Paletă simbolistică a culorilor potențează tema icoanei şi construieşte un caracter de sine stătător al acesteia. Este precum „o scară care ajută spiritul să urce la realitatea simbolizată. Caracterul de chip şi de mijloc de înălțare a minții dincolo de el, este în fond una şi aceeaşi însuşire pe care o are simbolul"[23]. Icoana este suport al relației dintre om şi Dumnezeu şi pune temelie lumii simbolurilor prin dependența şi libertatea ce implică interpretarea lor şi păstrează o participare vie la viața noastră.

Simbolistica cromatică a iconografiei este *dovada lucrurilor pe care nu le vedem*[24] întrucât „obiectul în propria sa existență necondiți-

[22] Egon Sendler, *Icoana chipul nevăzut. Elemente de teologie, estetică, tehnică,* trad. de Ioana şi Florin Caragiu; monahia Ilie Doinița Teodosia, Ed. Sophia, Bucureşti, 2005, p. 157.

[23] Florin Caragiu, *Antropologia iconică reflectată în opera părintelui Dumitru Stăniloae,* Ed. Sophia, Bucureşti, 2008, p. 132.

[24] Florensky şi unii dintre predecesorii şi contemporanii lui au ajuns să susțină că ar exista „două lumi", două laturi ale vieții care sunt însă unite între ele. Cea dintâi, lumea văzută, sensibilă şi „rațională". Cea de a doua pe care Florensky o mai numeşte „şi cealaltă lume" sau „lumea tainică", nu poate fi văzută cu ochii şi nu poate fi descrisă cu ajutorul conceptelor obişnuite este o lume „nevăzută" şi „de neexplicat". Pe de altă parte, Florensky ține să sublinieze că şi această lume tainică poate fi „văzută" şi „înțeleasă", dar numai cu ajutorul „simbolurilor". Cf. Tomas Spidlik, Marko Ivan Rupnik, *op. cit.*, p. 346.

onată, nu poate fi văzut nici de rațiunea, nici de ochiul nostru, şi cu toate acestea convingerea noastră susține tocmai faptul că obiectul, cu însuşirile sale sensibile şi cu raporturile sale logice, dar neconfundându-se cu acestea, există în acest sens absolut"[25].

Caracterul simbolic al culorii atinge corzile sensibile ale laturii umane determinând convingerea că sub explicații, uneori abstracte, se află întotdeauna şi un adevăr. Lumea culorilor aparține lumii simbolurilor, fiecare culoare transmite un mesaj propriu, fără să primeze rațiunile estetice în alegerea culorii şi nici poziția acesteia în compoziție, ci semnificația simbolică. În coloritul iconografiei nimic nu este întâmplător sau arbitrar. Fiecare nuanță cromatică dobândeşte propria sa justificare sub raportul semnificației şi cuprinde o paletă de înțelesuri tot atât de largă precum ne oferă natura care le precede[26].

Simbolurile nu au nevoie de explicații complicate. Ele se explică singure într-un fel în care te implică în sensul lui chiar dacă uneori acesta poate fi diferit, el rămâne totuşi în legătură cu celelalte. Centrul oricărei meditații asupra simbolurilor din icoană rămâne *culoarea*[27], iar iconograful prin aplicarea acesteia nu face altceva decât adaugă adevărul transmis de sensul simbolului[28].

---

[25] Marko Ivan Rupnik, *Arta memorie a comuniunii,* trad. de Ioan Milea, Ed. Galaxia Gutemberg, Târgu Lăpuş, 2007, p. 27.

[26] Evgheni N. Trubețkoi, *Trei eseuri despre icoană,* trad. de Boris Buzilă, Ed. Anastasia, Bucureşti,1999, p. 56.

[27] *Culoarea* este dusă până la extrema ei saturație şi oferă o gamă cromatică întreagă. În afara câtorva, ele se pot schimba în funcție de temă, de şcoală sau de sensul compoziției. Ele uimesc, devin sonore şi izbesc prin vesela lor densitate. Cf. Leonid Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă,* trad. de T. Bakonsky, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2009, p. 58.

[28] *Simbolul* este de durată spre deosebire de *semn* care este de o clipă, cere claritate în transpunere şi nu se poate adapta nici unei imprecizii. Simbolul culorii anunță şi enunță în acelaşi timp şi lasă se fie spus mai mult decât să se vadă. El ne semnalează că ceea ce nu se vede nici nu poate fi văzut decât de ochii minții. Este o invitație vizuală la a înțelege mesajul din icoană. În iconografie acesta este modul propriu de exprimare a obiectivității limbajului divin. Culoarea comunică astfel deoarece simbolurile fac parte din structura interioară conştiinței privitorului căreia i se încredințează mesaje ca o inițiere în aria de funcționare a lumii simbolice. Cât priveşte rolul şi efectul semnificației culorilor putem spune că ele explorează, substituie, mediază, unifică, educă, socializează, transformă şi pun în rezonanță toate energiile psihice celor ce se găsesc impresionați în fața icoanei. Cf. Vianu Mureşan, *op. cit.*, p. 10-11.

V. ISTORIE

ISTORICI TRANSILVĂNENI LA *ACCADEMIA DI ROMANIA* DIN ROMA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ – CÂTEVA EVOCĂRI

IOAN-AUREL POP

„*Şcoala Română din Roma* era pe punctul de a fi fondată încă din anul 1914. Baronul Fasciotti, ministrul Italiei la Bucureşti, se ocupa încă de pe atunci, împreună cu mine, de modalitățile organizării. Colegii mei de la Academia din Bucureşti, Duiliu Zamfirescu şi Ion Bianu, îmi acordau tot sprijinul lor. Dar izbucni războiul şi planurile noastre au fost amânate”[1]. Sunt cuvintele lui Vasile Pârvan, unul dintre cei mai de seamă intelectuali români din secolul al XX-lea. De la acest gând de aur – care putea să ducă în 1914 la crearea marii instituții culturale româneşti din capitala lumii de odinioară – a trecut un secol şi chiar dacă planul nu s-a împlinit atunci, ci în perioada interbelică (1922), este bine să îndreptăm azi un gând de recunoştință către acei fondatori vizionari şi către beneficiarii şi moştenitorii lor.

Accademia di Romania sau *Şcoala Română din Roma*[2] a reprezentat şi pentru tinerii cercetători din teritoriile unite cu România în 1918[3] un adevărat ateneu, o *alma mater* generoasă, capabilă să contribuie din plin la formarea şi rafinarea lor în spiritul valorilor şi discipli-

---

[1] Vasile Pârvan, *Proemio la Ephemeris Dacoromana*, nr. 1, 1923, p. V-VI.

[2] George Lăzărescu, *Şcoala română din Roma*, Bucureşti, 1996. Vezi, recent, Mihai Bărbulescu, Veronica Turcuş, Iulian M. Damian, *Accademia di Romania in Roma. 1922-2012*, Roma, 2013, cu bibliografia aferentă adusă la zi.

[3] Unirea acestor teritorii (Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul) a fost recunoscută sub aspect juridic, pe plan internațional, în mai multe etape, cu precădere în cadrul Conferinței de Pace de la Paris din 1919-1920.

nelor umaniste[4]. Ardelenii erau ademeniți de instituția romană cu şi mai mare forță, din câteva motive întemeiate. Era mai întâi obsesia romanității, a latinității românilor, venită de demult şi augmentată de Şcoala Ardeleană şi, mai ales, de numeroase instituții şi personalități de după Şcoala Ardeleană. Era doar cunoscut faptul că, în Ardeal, istoria românilor începea la şcoală *ab Urbe condita*, adică de la întemeierea Romei, la 753 înainte de Hristos, când sacrificiul fratelui (Remus) pusese bazele unei întreprinderi de trăinicie universală. Era apoi starea nenorocită de inferioritate culturală, pornită din sistemul de instruire precar şi menținută cu bună ştiință în rândul românilor din Transilvania, până la 1918. De aici prevenea o mare sete de cultură, de instruire şi de educație. Se mai insinua şi sfidarea formulată tot mai des în unele cercuri politice şi intelectuale ale elitei ungare, în preajma prăbuşirii dublei monarhii şi mai ales după unirea Transilvaniei cu România, sfidare ce susținea în esență ideea că românii nu vor fi capabili să chiverniseasca la nivel înalt noua universitate creată de ei la Cluj în 1919 şi nici să mențină emulația şi elevația culturală din timpul dublei monarhii. Toate acestea i-au făcut pe mulți tineri români transilvani să pornească spre Occident, spre țările latine, cu un avânt nemaiîntâlnit, cu o înverşunare şi o încăpățânare demne numai de cauza sinceră pe care o slujeau şi care însemna punerea lor în serviciul culturii naționale şi europene. Şi ce putea fi mai folositor şi mai potrivit pentru transpunerea în practică a idealurilor lor decât Roma? Unde se puteau forma mai bine ca istorici, filologi, arheologi, clasicişti, istorici de artă, proveniți dintr-o țară latină, decât la Roma? Aici se puteau forma ca specialişti de nivel european! Prin serioasa pregătire acumulată aici puteau elabora lucrări de excepție, care să spulbere prejudecata inferiorității românilor, să demonstreze că erau capabili de creații notabile, că numai discriminarea şi înjosirea îi menținuseră în înapoiere şi umilință.

De aceea, *Accademia di Romania* a fost ca un adevărat magnet pentru studioşii proveniți de la Universitatea Națională a Daciei

[4] Stelian Mândruț, *Professori e borsisti della Scuola Romena di Roma nel periodo interbellico*, în „Anuarul Institutului Italo-Român de Studii Istorice/ Annuario dell'Istituto Italo-Romeno di Studi Storici", Cluj-Napoca – Roma, 2006, nr. 3, p. 141-158 (vezi şi varianta în limba română, publicată în „Acta Musei Napocensis", 47, Historica, nr. 2, 2010, p. 163-174).

Superioare – devenite după 1927 „Regele Ferdinand I" – din Cluj. De altminteri, întemeietorul şi *spiritus rector* al *Accademiei*, Vasile Pârvan, îşi legase pentru eternitate numele de noua universitate a Transilvaniei, când rostise în 1919 lecția inaugurală, intitulată *Datoria vieții noastre* şi când acceptase să facă parte din corpul profesoral al instituției[5]. În centrul universului colectiv al învățatului se află națiunea („Supremul scop al luptei noastre este spiritualizarea vieții marelui organism social-politic şi cultural-creator care e națiunea"), o națiune însă animată de spirit şi de idee, trăitoare demnă între celelalte națiuni. Pârvan, în ciuda marilor ispite, nu cade niciodată în naționalism şi exclusivism național. El prețuieşte în chip realist lumea rurală românească, căruia Sămănătorismul îi ridicase calofile statui, iar marii scriitori aveau să-i aducă „elogii" (Lucian Blaga, „Elogiul satului românesc") şi „laude" (Liviu Rebreanu, „laudă țăranului român"), prețuite ca valori literare, dar depărtate de lumea reală. În acelaşi spirit, cel evocat critică, folosind alte cuvinte, „formele fără fond", în spirit maiorescian, sau face apeluri originale la sincronizarea culturii noastre cu cea occidentală, în cheie lovinesciană. Secretul vieții eterne a națiunii este pentru el „universalul uman", iar pentru aceasta, „confraternitatea universitară" trebuie să-i convertească pe români la „cultul ideii pure". Combate dacismul exagerat şi autohtonismul ancestral, situat de unii în afara limitelor temporale, fiind prin aceasta un critic acerb *ante litteram* al protocronismului: nu doreşte o „românizare feroce" în spirit „vegetativ etnografic", ci o continuă umanizare întru sublimul uman universal şi nici preamărirea culturii superioare a unei națiuni, ci cunoaşterea culturilor cât mai multor națiuni. Creația umană autentică este pentru el prelungirea creației divine, iar omul creator, stăpân al ideilor, se situează deasupra formelor, rămase apanajul epigonilor, visători la iluzoriile vremuri de aur de-odinioară. Prezența sa a stimulat la Cluj formarea unei prestigioase Şcoli de istorie veche, arheologie şi de studii clasice, iar îndemnul său i-a determinat pe mulți studioşi clujeni să ia calea Romei. Între aceia dintre ei (ardeleni prin naştere sau prin adopțiune) care şi-au legat destinul de *Accademia di Romania*,

[5] Vasile Pârvan, *Universitatea Națională a Daciei Superioare şi Datoria Vieții Noastre* (cu o prefață de Onisifor Ghibu, Cluj, 1928), ediție anastatică, cu un cuvânt înainte de Ioan-Aurel Pop, Cluj-Napoca, 2012.

trebuie menționați neapărat George G. Mateescu, Emil Panaitescu, Constantin Daicoviciu, Mihail Macrea, Ion I. Russu, Nicolae Lascu, Octavian Floca, Ştefan Bezdechi, Alexandru Doboşi, Ştefan Paşca, Aurel Decei, Francisc Pall, Ioan Moga, Virgil Vătăşianu, Marina Lupaş Vlasiu, Gheorghe Vinulescu, Ştefan Paşca, Ioan Sabău, Ştefan Pascu, Nicolae Buta, Sever Pop (director adjunct între 1941 şi 1946). Aproape toți au devenit personalități marcante în domeniile lor, iar unii chiar în cultura română şi europeană.

Între cele două războaie mondiale, *Accademia* a avut cinci directori – Vasile Pârvan (director între 1921-1927)[6], George G. Mateescu (fost bursier în 1922-1924, director între 1928 şi 1929)[7], Emil Panaitescu (fost bursier în 1922-1924, director între 1929 şi 1940)[8], Dumitru Găzdaru (director între 1940 şi 1941) şi Scarlat Lambrino (director între 1941 şi 1947) – dintre care doi au provenit din cadrul Universității din Cluj, anume George Mateescu şi Emil Panaitescu. G. G. Mateescu, arheolog de mare valoare, conferențiar la Cluj, cu lucrări de epigrafie şi onomastică tracică, mort la 33 de ani, înainte de atingerea maturității creatoare, a condus instituția în anii 1928 şi 1929 (fusese numit încă de la finele anului 1927). El rămâne în memoria colectivă drept arheologul (tracologul) şi epigrafistul care a deschis, în anii 1923-1924, primele săpături sistematice la *Tibiscum*, în Banat[9]. Emil Panaitescu, şi el istoric şi arheolog, dar fără contribuții ştiințifice de mare amploare, a condus *Accademia* mai bine de un deceniu (1929-1940). S-a ocupat de cetatea *Fidenae* (printr-o lucrare topografică)[10] şi de „portretul lui

---

[6] Despre primii bursieri ai instituției, vezi Veronica Turcuş, *Elevii Şcolii Române din Roma în perioada directoratului lui Vasile Pârvan: direcții de cercetare şi raporturi personale*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariţiu» din Cluj-Napoca. Series Historica", 2010, 49, p. 193-234.

[7] Eadem, *George G. Mateescu (1892-1929) – director al Şcolii Române din Roma. Viața şi opera*, Bucureşti, 2008; eadem, *George G. Mateescu – elev al Şcolii Române din Roma (1922-1924)*, „Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie", Bucureşti, 2008-2009, 59-60, p. 115-136.

[8] Eadem, *Emil Panaitescu (1885-1958) şi Şcoala Română din Roma*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariţiu» din Cluj-Napoca", Series Historica, 2009, 48, p. 261-298.

[9] Personalitatea sa a fost, până de curând, aproape uitată. Între corifeii *Accademiei* era notat fugar, uneori doar ca „istoric" sau, alteori, ca provenind de la Universitatea din Iaşi (!). Vezi G. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 85.

[10] Emil Panaitescu, *Fidenae*, în „Ephemeris Dacoromana", II, 1924, p. 416-459.

Decebal"[11], identificat personal în muzeele Vaticanului. A conferențiat în aula *Accademiei* despre dacii de pe Columna Traiană, având, între 1934 şi 1939, un mare merit în realizarea copiei după celebrul monument, realizată până la urmă şi adusă (mult mai târziu) la Muzeul Național de Istorie din Bucureşti. Prin memorii adresate Academiei Române, Ministerului Instrucțiunii Publice, Ministerului de Finanțe şi Parlamentului de la Bucureşti, Emil Panaitescu a obținut finanțarea lucrărilor de reproducere a Columnei şi a urmărit personal o mare parte din lucrări, efectuate între 1939-1940 şi apoi în 1943, cu meşteri de la Vatican.

Octavian Floca (1904-1983), născut la Zlagna, comuna Bârghiş, județul Sibiu, a absolvit Facultatea de litere şi filozofie a Universității din Cluj, devenind apoi membru al personalului ştiințific al Institutului de Studii Clasice şi al Muzeului Universității „Regele Ferdinand I" din Cluj. A fost membru al şcolii române din Roma în anii 1930-1931, vreme în care a elaborat lucrarea *I culti orientali nella Dacia*, reluându-şi, din 1931, activitatea la Cluj şi devenind, din 1934, director al Muzeului Județean de la Deva. A avut o prodigioasă activitate în domeniul istoriei vechi şi arheologiei, elaborând o serie de valoroase lucrări de specialitate[12].

Mihail Macrea (1908-1967), născut la Săcel, comuna Sălişte, județul Sibiu, a debutat ca membru al Şcolii Române din Roma cu o lucrare despre un desen inedit (din epoca Renaşterii) referitor la Columna Traiană (*Ephemeris*, VII, 1937, p. 77-116), pentru a face carieră academică la Cluj şi a se afirma cu lucrarea fundamentală „Viața în Dacia Romană". A fost bursier, cu mare folos pentru studiile clasice şi arheologia românească, în anii 1931-1933.

Constantin Daicoviciu (1898-1973), bănățean, membru al Şcolii între 1925-1927, s-a realizat ca un mare istoric, filolog şi arheolog, specializat în epoca dacică şi daco-romană. În *Ephemeris* a scris despre italicii din provincia Dalmația (V, 1932, p. 57-122). O lucrare fundamentală, pregătită încă de pe vremea sejurului roman a fost „La Transylvanie dans l'antiquité" (1945). A fost profesor şi rector al Universității din Cluj, academician şi director al Muzeului Național

[11] Idem, *Il ritratto di Decebalo*, în „Ephemeris Dacoromana", I, 1923, p. 387-413.
[12] Gherghina Boda, *Dr. doc. Octavian Floca (1904-1983) – personalitate cultural-științifică marcantă*, în „Țara Bârsei", serie nouă, nr. 9, 2010, p. 158-162.

de Istorie al Transilvaniei. Constantin Daicoviciu a fost, decenii la rând, şeful şcolii de istorie şi arheologie de la Cluj, orientând studiile spre cultivarea erudiției, bazate de clasicismul greco-latin şi pe ştiințele auxiliare ale istoriei.

Un alt transilvănean (născut în 1911, la Sălişte, comuna Ciurila, județul Cluj), format în ambientul *Accademiei di Romania* (între 1933-1935), a fost savantul Ion I. Russu, asistent la universitate şi apoi cercetător la Institutul de istorie şi arheologie din Cluj, specialist în filologie clasică şi în istoria antică a bazinului mediteranean, cu lucrări despre limbile indo-europene (tracică, traco-dacică, macedoneană, illirică) şi despre etnogeneza românilor, cu importante contribuții epigrafice. A făcut parte din colectivul de redactare a monumentalei lucrări „Inscripțiile Daciei Romane". S-a ocupat fugar şi de Evul Mediu românesc, prin prisma unor texte narative latine referitoare la românii transilvăneni. A lăsat o operă de mare erudiție, în limbi străine, citată în mediile academice de elită din întreaga lume. Daca nu ar fi avut neşansa să trăiască într-un stat totalitar, aproape închis, ar fi putut onora orice catedră de prestigiu într-o mare universitate sau un loc în oricare dintre marile academii ale lumii[13].

Nicolae Lascu (1908-1988), fost profesor şi prorector al Universității din Cluj, s-a ocupat la Roma de „Metamorfozele" lui Ovidiu (*Ephemeris*, VI, 1935, p. 368-441), pentru a deveni apoi unul dintre cei mai mari exegeți ai vieții şi operei marelui poet latin. A fost un bun specialist în istorie antică universală. A studiat la Roma, găzduit de *Accademie*, între anii 1932-1934.

Nu se poate trece peste Ştefan Bezdechi (1888-1958), provenit din vechiul regat, filolog clasicist de marcă, cu trimiteri spre istorie, filosofie şi teologie, autorul singurei lucrări redactate în latină din câte s-au publicat în anuarul Şcolii (despre concepția Sf. Ioan Gură de Aur privind filosofia platoniciană – *Ephemeris*, I, 1923, p. 291-337), preocupat de moştenirea clasicismului greco-latin în Evul Mediu şi epoca Renaşterii. A studiat ca bursier la *Accademia di Romania* în

[13] Şi I. I. Russu (Ion Iosif Russu) – semnând mereu modest, cu prenumele abreviate – este astăzi, pe nedrept, aproape necunoscut în afara cercurilor de specialitate. În monografia dedicată istoriei *Accademiei* (G. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 43, 44, 107) este numit „Ion Russu" sau „I. Russu" (după cum apare numele său în *Ephemeris*, în 1938), fără să se facă nici o relație cu marele savant de mai târziu.

1923-1924. A publicat cronologia domnilor Țării Româneşti de Naum Râmniceanu (Sibiu, 1944) şi s-a interesat, cu mare acribie, de viața şi opera lui Nicolaus Olahus, considerat de el, pe atunci, „primul umanist de origine română" (*Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română*, Gorj, 1939)[14]. Profesor de limba şi literatura greacă veche la Universitatea din Cluj (1919-1951) şi colaborator al Institutului de istorie, devenit în 1945 membru corespondent al Academiei Române, nu a fost scutit de greutăți în timpul regimului comunist. Exclus din Academie în 1948, ca „intelectual burghez", alături de atâția alții, a fost reprimit abia în 1990, *post mortem.* O comisie politică a autorităților comuniste a discutat reprimirea sa în Academie în 1955, dar fără nici un rezultat favorabil, fiind considerat în continuare, alături de alți colegi, „nedemn" şi „nepregătit". În istoria culturii româneşti, Ştefan Bezdechi a rămas însă ca un mare savant, specializat în clasicismul greco-latin şi format inclusiv în ambianța generoasă a Şcolii Române din Roma.

Nici medieviştii transilvani formați în ambianța Şcolii Române din Roma nu au fost mai prejos. Începem cu Virgil Vătăşianu (1902-1993), unul dintre cei mai mari istorici de artă români, născut la Sibiu, zonă din care provin o serie mari istorici, de la Ioan Lupaş şi Andrei Oțetea până la Ioan Moga şi Aurel Decei. A fost membru al Şcolii, ca bursier, între 1930-1931, apoi, ca angajat (secretar/locțiitor), între 1934-1936 şi 1938-1946 (în ultima perioadă cu scurte întreruperi). Pornind cu studiul originilor reprezentării iconografice a Adormirii Maicii Domnului (*La Dormitio Virginis*) – studiu publicat în *Ephemeris*, VI, 1935, p. 1-49 – Virgil Vătăşianu a devenit un exeget al artei medievale româneşti, cu lucrări de referință vechile biserici de piatră din Țara Hațegului sau despre pictura murală din nordul Moldovei, cu tratate şi sinteze despre arta românească şi europeană a evului de mijloc. Era adeptul concepției că la baza specializării în istoria artei trebuie să stea studiul aprofundat al istoriei generale, naționale şi universale.

Alexandru Doboşi (1899-1951), născut la Medieşu Aurit, județul Satu Mare, bursier în anii 1929-1931, a început cu studii clasice, legate de vechiul oraş *Bovillae* (*Ephemeris*, VI, 1935, p. 240-367), pentru a se

[14] Rar menționat şi el, iar uneori pomenit cu numele greşit, neconsacrat, de *Bezdeki* (G. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 85). A mai publicat, tot în *Ephemeris* (II, 1924, p. 239-377), un vast studiu despre epistolele (în greceşte) lui Nicefor Gregoras.

afirma apoi în țară ca medievist (cu precădere) în mediul academic clujean, cu lucrări legate de trecutul Transilvaniei. Doboşi a făcut şi o specializare la Institutul Italian Comercial din Roma (1929-1931), a urmat Facultatea de Litere a Universității din Roma (1929-1930), unde şi-a luat şi doctoratul în istorie. A fost asistent universitar la Cluj, profesor secundar, asistent şi şef de lucrări la Institutul de Istorie Națională din Cluj.

Primul număr al celui de-al doilea periodic al *Accademiei – Diplomatarium italicum*, I, 1925 – publică un studiu despre însemnările de călătorie ale lui Claudio Rangoni, nunțiu apostolic în Polonia, dintre anii 1599-1605 (la paginile 378-518), în care se reflectă de fapt situația Transilvaniei în timpul lui Mihai Viteazul, Sigismund Bathory, Gheorghe Basta şi Radu Şerban. Autorul era tânărul studios Nicolae Buta (bursier în 1924-1926), devenit apoi, între 1927-1929, asistent la Institutul de Istorie Națională din Cluj. Tot el a scris şi despre unele „ştiri tipărite", italiene – în total 472, publicate ca anexe – de la finele secolului al XVI-lea (1599-1603) despre Țările Române (*Diplomatarium*, II, 1930, p. 72-304), înscrisuri în care era exaltat curajul lui Mihai Viteazul în apărarea Creştinătății amenințate de otomani.

Un coleg al lui Nicolae Buta a fost şi „clujeanul" Gheorghe Vinulescu (originar din Banat), secretar-bibliotecar (între 1931-1940) la acelaşi Institut de Istorie Națională, care a publicat tot în *Diplomatarium* (IV, 1939, p. 75-135) studiul *Pietro Diodato e la sua relazione sulla Moldavia (1641)*, relevant pentru situația Moldovei din timpul lui Vasile Lupu. Gheorghe Vinulescu s-a aflat între bursierii de la Roma în anii 1936-1938.

Marina Lupaş-Vlasiu, născută la Sălişte, județul Sibiu, în 1913, venea ca bursieră a *Accademiei* în 1935 şi rămânea până în 1937. Specializată în istorie medievală şi membră a Institutului de istorie națională al Universității din Cluj, a elaborat lucrarea „Aspecte din istoria Transilvaniei", publicată la Sibiu, în 1945 (cu o prefață de Ioan Moga), sub egida Secțiunii istorice a „Astrei" şi premiată de Ministerul Culturii Naționale. Ca mulți alți intelectuali contemporani, Marina Lupaş-Vlasiu a fost arestată în aprilie 1952, ca „element dubios" şi a fost deținută aproape un an, până în ianuarie 1954.

Ioan Moga (1902-1950), născut la Sălişte, județul Sibiu, a fost bursier la Roma în anii 1926-1928 şi a devenit ulterior unul dintre cei mai

mari specialişti în istoria Transilvaniei, în calitate de profesor universitar la Cluj. A scris, pe urmele lui Ioan Lupaş, despre voievodatul Transilvaniei, dar şi lucrări precum „Rivalitatea polono-austriacă şi orientarea politică a Ţărilor Române la sfârşitul secolului XVII" sau „Les Roumains de Transylvanie au Moyen Âge". A fost ultimul director al Institutului de istorie națională, înainte de instaurarea deplină a regimului comunist.

La acelaşi Institut de istorie națională din cadrul Universității din Cluj, în refugiul său sibian, mai întâi ca asistent (1943) şi apoi ca şef de lucrări (1943-1945), a lucrat şi istoricul Ştefan Pascu (1914-1998). Acesta, ca membru al Şcolii în anii războiului mondial (1939-1941), a pregătit o seamă de studii importante între care şi lucrarea despre Petru Cercel şi Țara Românească în secolul al XVI-lea, elaborată după însemnările inedite ale secretarului particular al principului român, anume Franco Sivori. Unele dintre aceste lucrări de tinerețe reprezintă adevărate contribuții, prea repede uitate în urma activității politice ulterioare a lui Ştefan Pascu, devenit un „istoric oficial" în anii din urmă ai regimului comunist. Se ştie însă de către foarte puțini că istoricul clujean, fiu de țăran de lângă Cluj, după conştiincioşii ani de pregătire la Roma, s-a întors în țară, la Sibiu (unde se afla, în refugiu, universitatea napocensă) şi a devenit, în 1944, comandantul unui detaşament de voluntari pentru eliberarea Transilvaniei de Nord, desprinse de România la 30 august 1940. Ziarul „România Nouă" de la Sibiu, din 8 septembrie 1944, într-un scurt articol intitulat *Voluntari pentru Ardeal*, scria că Detaşamentul „Beliş-Sibiu" strângea zilnic voluntari şi că dl Ştefan Pascu era singura persoană numită oficial comandant al unității respective. Istoricul a colectat şi fonduri băneşti pentru voluntari, precum şi pentru Partidul Național Țărănesc şi pentru gărzile lui Maniu. Profesorul a şi plătit ulterior pentru această activitate în serviciul PNȚ, fiind exclus temporar din universitate. După moartea lui Constantin Daicoviciu (1973), a devenit pentru vreo 15 ani unul dintre istoricii preferați ai regimului, fapt care l-a condus spre anumite compromisuri sau spre superficialitate, însă fără afectarea valorii operei sale majore.

Insolită a fost viața şi activitatea unui alt emul al *Accademiei*, anume Aurel Decei (1905-1976), născut la Gura Râului, lângă Sibiu, în

acelaşi prolific spațiu sud-transilvănean[15]. A publicat în *Diplomatarium* ((IV, 1939, p. 1-74), pe urmele colegului său Nicolae Buta, un studiu despre „ştiri" (*avvisi*) referitoare la Țările Române din anii 1596-1598, adică din aceeaşi epocă a lui Mihai Viteazul. Format în mediul academic din capitala Transilvaniei, Aurel Decei, după întoarcerea de la Roma (unde fusese bursier al *Accademiei* între 1928-1930), a fost secretar-bibliotecar al Institutului de Istorie Națională al Universității din Cluj (între 1930-1932) şi apoi profesor la Academia Comercială din Cluj, specializându-se treptat în istoria Orientului Apropiat, cu precădere în istoria civilizației otomane. A studiat la Universitatea din Cluj, cu profesorii Ioan Lupaş, Silviu Dragomir, Nicolae Bănescu şi Alexandru Lapedatu, iar apoi s-a specializat la Roma, Istanbul, Paris şi Berlin. Şi-a luat doctoratul în 1937 cu o teză despre românii din secolele XI-XIII, în lumina izvoarelor armeneşti. În 1940, a fost numit ataşat de presă în cadrul Ambasadei României la Ankara, iar în 1947, rechemat în țară sub ministeriatul Anei Pauker şi bănuind ce soartă îl aştepta, a preferat să rămână în Turcia. Cunoscător al mai multor limbi – între care turcă, persană şi arabă – Aurel Decei a fost angajat într-o funcție importantă în cadrul Arhivelor Naționale ale Turciei, în cadrul cărora a făcut importante cercetări şi descoperiri, nu numai privind istoria românilor, dar şi a Imperiului Otoman în general. A fost membru fondator şi apoi vicepreşedinte al Societății Internaționale a Orientaliştilor, membru al Societății Britanice de Orientalistică şi al altor instituții erudite internaționale. S-a implicat serios în activitățile politice şi culturale ale exilului românesc, îndreptate împotriva abuzurilor regimului comunist din țară. În 1954, într-o circulară secretă a Ministerului Afacerilor Interne de la Bucureşti, era menționat între cei mai periculoşi români din diaspora, demn de a fi identificat şi reținut. Atras într-o capcană în Berlinul de Est (înainte de ridicarea faimosului zid), prin concursul Securității române, Aurel Decei a fost adus forțat în țară, acuzat de „trădare de patrie", condamnat la moarte, cu pedeapsa comutată apoi (la 25 martie 1960) în „muncă silnică pe viață". Eliberat ulterior, a lucrat un timp la Arhivele Statului şi apoi la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti. În 1978 (postum), i-au apărut două masive volume, care pun în lumină sta-

[15] Vezi Ioan Opriş, *Aurel Decei sau destinul disperării*, Bucureşti, 2004.

tura sa deosebită de cercetător: *Istoria Imperiului Otoman până la 1656* şi *Relații româno-orientale. Culegere de studii*.

Un destin aparte a avut şi Francisc Pall (1911-1992), bursier al Şcolii în anii 1934-1936, acela care publica în *Diplomatarium* (IV, 1939, p. 136-357) un studiu despre misiunile minoriților conventuali şi ale iezuiților în Moldova, reconstituite după sute de documente inedite de la Colegiul *De Propaganda Fide*. De fapt, departe de a fi un simplu studiu, cercetarea (o adevărată carte de peste 200 de pagini!) anunță marea operă erudită a istoricului de mai târziu[16]. Ignorarea şi obturarea sa pornesc uneori şi din ciudățenia numelui: era născut într-o familie românească din Carei, cu numele maghiarizat. A fost, prin urmare, un istoric român şi a rămas aşa toată viața. A studiat la Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj (1929-1933), a frecventat apoi, ca membru al Şcolii Române din Paris, École de Chartes[17] (1937-1938), tot în capitala Franței, după pomenitul sejur formativ de la Roma, ca bursier la *Accademia di Romania*. A urmat o altă specializare la Berlin, pentru ca în țară să parcurgă, cu oarecare obstacole, întreg *cursus honorum* al carierei academico-universitare, de la secretar-bibliotecar la Institutul de Istorie Universală şi apoi asistent (1936-1944), până la conferențiar (1944-1964) şi profesor (după 1964), în cadrul universității clujene. O vreme a lucrat în paralel, la Institutul de Istorie al Academiei şi la Universitate, fiind şi exclus din aceste instituții, pentru perioade variabile, între 1952-1954. Spre finalul carierei, copleşit de apăsările regimului comunist şi de probleme familiale, a emigrat în Germania, unde s-a stins în 1992[18].

---

[16] Şi el puțin cunoscut şi evocat. Chiar în proiectul colocviului organizat la *Accademia di Romania* în 2007, Francisc Pall este trecut între filologii care au onorat Şcoala Română din Roma. Fireşte, era un poliglot, dar pregătirea sa de bază era cea de istoric medievist, domeniu în care s-a şi afirmat.

[17] Această înaltă instituție de formare erudită din Paris (creată în 1821) nu are nimic de-a face cu oraşul Chartres, cum se crede uneori la noi (vezi prefața cărții Francisc Pall, *Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma (1745-1768)*, vol. I, Cluj-Napoca, 1997, p. VIII), ci se referă la studiul „chartelor", adică al diplomelor, al documentelor, al izvoarelor scrise pe materiale subiacente moi, cu alte cuvinte, contribuie la formarea istoricilor, mai ales a medieviştilor, cunoscători ai ştiințelor auxiliare ale istoriei. Astăzi, École Nationale de Chartes şi-a diversificat mult metodele şi paleta de specializări, în acord cu evoluția complexă a istoriografiei.

[18] Ioan Ciarnău, *100 de ani de la naşterea marelui istoric român Francisc Pall (1911-1992) – reprezentant ilustru al istoriografiei româneşti şi universale*, Satu Mare, 2011.

Din specializările la Paris şi la Berlin, Francisc Pall a rămas pentru întreaga viață preocupat de document, de aspectele sale interne şi externe, de paleografie şi diplomatică, de cronologie, sigilografie, de critica surselor, fiind unul dintre promotorii colecției de documente privind istoria medie a României.

Sejurul roman i-a conferit marelui savant nu numai o largă perspectivă de istorie universală, de care nu s-a despărțit niciodată, ci şi o explicabilă atracție spre lumea Peninsulei Italice. De la teza de doctorat dedicată Cruciadei Târzii[19] – mai precis lui Ciriaco Pizzecoli, zis d'Ancona (1391-1452), călător, arheolog, umanist şi făuritor al proiectelor de cruciadă[20] – şi până la studiile amănunțite despre Marino Barlezio (1454-1512), Iancu de Hunedoara (cca 1409-1456), Giorgio Castriota, zis Skanderbeg (cca 1405-1468), Conciliul de la Ferrara-Florența (1438-1439), epoca lui Ştefan cel Mare (principe al Moldovei între 1457 şi 1504), cruciadele din Orient etc., a cuprins mai tot universul istoric italian în studiile sale. A scris cu rară acribie, mai ales în limbi de circulație internațională, despre cultura umanistă italiană, despre relațiile raguzanilor cu braşovenii, despre raporturile culturale româno-italiene în secolul al XVII-lea, despre implicarea Sfântului Scaun în cruciade, despre Giuliano Cesarini şi Giovanni da Capestrano, despre experiențele şi relațiile italiene ale lui Iancu de Hunedoara (cu referire la Milano, Florența, Veneția, Roma), despre raporturile dintre Bizanț, Principatele Române, Ungaria şi lumea occidentală (mai ales din Italia) în secolele al XIV-lea şi al XV-lea.

Profesorul Francisc Pall a admirat şi iubit profund cultura şi civilizația Italiei, modelele italiene din toate domeniile. A avut mereu nostalgia tristă a Romei, de care şi-a legat o parte din anii tinereții. Spre finalul carierei şi al vieții, Francisc Pall a tentat şi a reuşit o mare monografie, dedicată unei personalități de suflet, de care s-a ocupat intens, dar a putut publica doar tangențial în anii regimului comunist. De aceea, a desăvârşit în exil (după laborioasele cercetări din arhivele şi bibliotecile romane, făcute mai ales în timpul bursei interbelice de la *Accademia di Romania*), o sinteză despre lungii ani

[19] Vezi volumul recent (conținând, din păcate, unele erori) Francisc Pall, *Românii şi Cruciada târzie*, îngrijit de Ionuț Costea, Cluj-Napoca, 2003.

[20] Francesco Pall, *Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi* (estratto dal „Bulletin Historique de l'Académie Roumaine", XX), Vălenii de Munte (Romania), 1937.

(aproape un sfert de secol) ai exilului episcopului Inochentie Micu la Roma (1745-1768). Era un nou omagiu adus Italiei, dar şi patriei sale, România, sau Italia din Răsărit. Francisc Pall a dorit să-şi încheie cariera cu un prinos adus națiunii române şi bisericii unite, cărora le aparținea. Se identifica şi el cu gândul vizionar al marelui prelat, luptător împotriva discriminării națiunii sale, care constata într-o epistolă că „nu poți învia cu adevărat decât în pământul patriei"[21]. Masiva lucrare, scrisă în limba română, a putut fi publicată în timpul vieții autorului ei în Germania, numai într-o versiune prescurtată germană (*Ein Siebenbürgischer Bischof in Römischen Exil: Inochentie Micu-Klein (1745-1768)*, pentru ca în 1997 (postum) să apară integral în limba originară, la Cluj, în trei tomuri (două volume), cu titlul *Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma (1745-1768)*, prin strădania regretatului acad. profesor Pompiliu Teodor, a profesorului Ladislau Gyémánt, ambii de la Universitatea „Babeş-Bolyai", şi prin conlucrarea ÎPS Lucian Mureşan, mitropolit, şi PS George Guțiu, episcop, a scriitorului acad. Augustin Buzura, preşedintele de-atunci al Fundației Culturale Române, a profesorului Konrad Gustav Gündisch (fost cercetător la Institutul de istorie din Cluj, stabilit azi în Germania), a monseniorului cărturar Octavian Bârlea (de la München, trecut între timp la cele veşnice) şi a multor altora, nu în ultimul rând a echipei de specialişti de la Centrul de Studii Transilvane din Cluj. Primul volum (242 de pagini de text) cuprinde studiul erudit despre exilul roman al marelui ierarh român transilvan, în vreme ce volumul al doilea, în două părți, de 401 şi, respectiv, de 386 de pagini, include 343 de documente inedite, in limbile latină şi italiană (dintre anii 1744-1768), multe dintre ele memorii ale lui Inochentie Micu pentru obținerea drepturilor politico-naționale, culturale şi bisericeşti ale românilor transilvăneni, adresate înaltelor foruri europene, ecleziastice şi laice. Cu această carte-monument, visul roman şi român al lui Francisc Pall s-a împlinit, închizându-se cercul deschis în 1934, când tânărul emul venit din Transilvania pornea de bună voie, pentru o viață, grație *Accademiei di Romania*, pe urmele paşilor marelui înaintaş exilat şi mort în Cetatea Eternă. Francisc Pall, ca şi Inochentie, s-a stins departe de țară, poate cu gândul, formulat tot de vajnicul episcop şi evocat mai sus, că „nu

[21] Fr. Pall, *Inochentie Micu-Klein...*, vol. I, p. VI.

poți învia cu adevărat decât în pământul patriei". Publicarea acestei opere majore a lui Francisc Pall – prin concursul atâtor personalități şi instituții de diferite religii şi confesiuni – pune în lumină cu prisosință vocația ecumenică a Clujului academic şi universitar, a Universității napocense, care găzduieşte astăzi patru facultăți teologice şi un institut de studii iudaice. Se vede de aici, în primul rând, conlucrarea dintre elitele ortodoxe şi unite, în vederea promovării şi perpetuării valorilor spirituale naționale româneşti, în acord cu o frumoasă tradiție, care a condus la făurirea statului național român unitar şi a culturii naționale moderne.

Toate personalitățile evocate aici reprezintă destine de savanți care s-au realizat în urma contactului cu clasicismul greco-latin, cu creştinismul, cu civilizația medievală, renascentistă, barocă, iluministă, pe scurt cu marele tezaur al culturii universale concentrat la Roma şi în Italia. Studiile ieşite din mintea şi pana acestor cercetători au luminat aspecte cu totul noi ale devenirii noastre prin timp, de la romanizarea şi creştinarea strămoşilor noştri în limba latină până la făurirea României moderne, într-o epocă binecuvântată, în care Regatul României putea să găzduiască pentru prima oară în istorie pe aproape toți românii. Faptul a fost posibil grație *Accademiei di Romania* (Şcolii Române din Roma) şi seriozității dascălilor şi emulilor prezenți, în cele cu puțin peste două decenii de libertate, la Roma. „Studiile" lor, cele mai multe de sute de pagini, publicate în *Ephemeris* şi în *Diplomatarium* sunt adevărate cărți de-sine-stătătoare, lucrări de erudiție, demne de oricare dintre marile istoriografii ale timpului. La aproape o sută de ani ai săi, instituția merită o nouă viață, merită protejată, augmentată, întărită, nu defăimată, cum mai fac unii ignoranți. Ctitoria marelui Vasile Pârvan şi a României, emblema spiritului românesc implantat la Roma, de unde ne vine ființa, numele, credința şi limba, are înainte viață lungă, spre a-şi îndeplini misiunea destinată de fandatori, aceea de iluminare a tinerilor savanți români în spiritul perenelor valori universale, în vederea propăşirii patriei. *Alma Mater Napocensis*, căreia *Accademia di Romania* i-a format dascălii şi cercetătorii, îi urează, după datină şi bună cuviință, *Vivat, crescat, floreat!*

DESPRE LIMITELE CRONOLOGICE ALE PERIOADEI *BIBLIOGRAFIEI ROMÂNEŞTI VECHI*

NICOLAE EDROIU

La mijlocul secolului al XV-lea, prin efortul lui Johannes Guttenberg din oraşul german Mainz, apare tiparul cu litere mobile. Era deschisă, astfel, modalitatea de producere pe cale tehnică a cărții, cu mult mai rapidă şi cu şanse extraordinare de îmbunătățire şi de dezvoltare ulterioară a însuşi procesului tipografic. Se asigura caracterul uniform al grafiei cărții şi cu deosebire posibilitatea de multiplicare într-un număr de exemplare relativ mai mare, dorit şi solicitat de cei interesați de tipăritura respectivă, precum şi reducerea timpului de producere a fiecărei cărți.

Nu întâmplător prima tipăritură realizată de J. Gutenberg a fost *Biblia,* cerută pentru oficierea serviciului divin în Biserică, pe care credincioşii erau dispuşi să o cumpere pentru a putea participa la slujba creştină. Tipografiile din a doua jumătate a secolului al XV-lea, deschise în alte oraşe germane şi în Țările de Jos, la Roma (1465), Veneția (1469), Paris (1470) rămân preocupate să imprime îndeosebi cărți bisericeşti.

Este şi cazul Țărilor Române, unde tiparul este cunoscut relativ devreme, el fiind destinat să servească cultura slavonă dintr-o regiune cu mult mai largă de cât cea românească.

Începuturile tiparului la români se plasează în perioada post-incunabule (după anul 1500), încheiată cu aproape un deceniu mai înainte. Un bibliolog – şi bibliograf – român de talia profesorului Ioachim Crăciun propusese ca, în mod sentimental, cele dintâi tipărituri macariene din anii 1508-1512 să fie apreciate „drept incunabulele româneşti”.

Dacă momentul de început al tiparului/bibliografiei (cărții) româneşti vechi era dat de anul 1508, de când avem prima tipăritură, sfârşitul ei este fixat, în jurul anului 1900 de Ion Bianu, ca fiind anul 1830. Sugestia venise din mediul blăjean, de la canonicul Timotei Cipariu, bun cunoscător al vechilor cărți manuscrise şi tipărite româneşti.[1]

Mai înainte, în 1838, Vasilie Popp, publicase la Sibiu a sa dizertație despre tipografiile româneşti, prin care erau înseriate, pentru prima dată în cultura română, vechile tipărituri româneşti.

Argumentul pentru momentul terminus al perioadei vechii cărți româneşti tipărite a putut fi apariția presei periodice la români, prin care tiparul intra într-o nouă fază de evoluție.

Anul 1830 este însă unul tardiv pentru a fi considerat finalul tiparului vechi românesc, durata acestuia fiind astfel prelungită cu mai bine de un secol perioada, ea ajungând la dimensiunea a 322 de ani! Nici anul 1800, prag de secol, nici 1780, când începe să se afirme curentul denumit Şcoala Ardeleană (atunci era publicată lucrarea *Elementa linguae daco-romanice sive valahice*), nici 1750, ca mijloc de secol nu sunt potriviți pentru a delimita două perioade distincte din istoria tiparului românesc. Nici în evoluția acestuia, nici în privința chirilicei sau a ilustrației de carte, anul 1830 nu reprezintă un moment demarcator.

Ar fi fost indicat pentru aceasta anul 1700, situat între apariția „Bucoavnei" româneşti de la Alba Iulia (1699)[2] şi prima foaie volantă tipărită în limba română (1701).[3] Când un „abecedar" şcolar e tipărit şi o foaie volantă imprimată pentru a fi răspândită cititorilor, este clar că tiparul intra într-o altă fază de evoluție. Cele două secole – al XVI-lea şi respectiv al XVII-lea – ar fi fost suficiente să formeze perioada veche a tipăriturilor chirilice româneşti.

Suntem însă în fața unei periodizări încetățenite în literatura de specialitate, cure cu greu ar mai putea fi rectificată vreodată.

*

---

[1] T. Cipariu, *Crestomatiae sau Analecte literare din cărți mai vechi şi nouă româneşti tipărite şi manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX-lea*, Blaj, 1858.

[2] *Bucoavna*, Bălgrad (Alba Iulia), 1699.

[3] A. Răduțiu, L. Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania, tipărite în limba română. 1701-1847*, Bucureşti, 1981, 352 p.

Istoria tiparului românesc a fost de timpuriu cercetată în istoriografia română. Încă în anul 1838 apărea la Sibiu lucrarea lui Vasilie Popp, *Dizertație despre tipografiile româneşti din Transilvania şi învecinatele țări de la începuturi până în zilele noastre,* prima lucrare din istoria bibliografiei române. Elaborarea ei se încheia în jurul datei de 1830, care va fi reținută pentru a marca, după cum s-a văzut, momentul final al perioadei vechii cărți româneşti tipărite.

De vechile tipărituri româneşti se va preocupa şi cărturarul Timotei Cipariu, în a sa *Crestomație de texte* din cărți manuscrise şi tipărite apărută la Blaj în 1858.

Sub imboldul hotărârilor Primului Congres Internațional de Bibliografie ținut la Bruxelles în 1895, privind elaborarea unei bibliografii universale a tipăriturilor, Ion Bianu pornea proiectul *Bibliografiei Române Vechi,* care să descrie cărțile româneşti tipărite. Este un proiect dezbătut în cadrul Academiei Române, primul volum din această monumentală lucrare a culturii române fiind tipărit la Bucureşti în 1903, până în 1944 fiind imprimat şi cel de al patrulea volum al ei, care conținea adăugirile de titluri ale tipăriturilor româneşti identificate ulterior.

În perioada interbelică survin studiile teoretice şi de clasificare a ramurilor ce țin de noua ştiință privind cartea tipărită, datorate mai ales universitarului Ioachim Crăciun, care în 1933 inaugura la Universitatea din Cluj cursul său de Bibliologie prin lecția de deschidere intitulată *O nouă ştiință, Bibliologia, în învățământul superior din România*.[4]

În perioada postbelică se înregistrează edițiile facsimilate cu textul redat cu chirilice în cazul tipăriturilor slavo-române şi prin transliterare în alfabet latin a cărților româno-chirilice. Principalele tipărituri slavo-române şi româno-chirilice îşi găseau astfel edițiile critice, cu studiile aferente. Este cazul primelor tipărituri româneşti, al *Liturghierului, Octoihului* şi *Evangheliarului* (1508-1512), toate datorate ieromonahului Macarie, al principalelor tipărituri coresiene de la mijlocul secolului al XVI-lea, al *Paliei de la Orăştie* (1582), *Noului Testament de la Bălgrad* din 1648 şi al *Bibliei de la Bucureşti* din 1688.

---

[4] Nicolae Edroiu, *Ioachim Crăciun şi Bibliologia românească. Studiu şi bibliografia operei*, Cluj-Napoca, 1994, 110 p.

În anul 1968 apărea lucrarea lui Mircea Tomescu, *Istoria cărții româneşti de la începuturi până la 1918* (Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1968, 216 p., cu numeroase ilustrații: 88 pagini nenumerotate alb-negru şi 8 pagini cu ilustrații color), o reuşită sinteză asupra evoluției cărții manuscrise şi tipărite în Principatele Româneşti şi în România de-a lungul a şapte secole.

*

Începuturile tiparului în Țările Române survine imediat după anul 1500. La chemarea lui Radu cel Mare, Domnul Țării Româneşti între anii 1495 şi 1508, sprijinitor al culturii româneşti, soseşte la Târgovişte, în capitala țării, tipograful muntenegrean Macarie. Acesta lucrase la Veneția, unde deprinsese meşteşugul de tipograf, şi apoi la Cetinje, între anii 1493 şi 1496, la îndemnul şi cu sprijinul lui Gheorghie Crnojević, voievodului Muntenegrului. Aici a tipărit şase cărți slavone, între care *Octoihul, Psaltirea, Molitvenicul* şi *Evangheliarul,* toate fiind de mare necesitate în vederea oficierii serviciului divin în Biserică. În Țara Românească a venit împreună cu slovele chirilice de tipar mobile, reuşind să tipărească aici trei cărți bisericeşti slavone, anume un *Liturghier* (1508), un *Octoih* (1510) şi un *Evangheliar* (1512).

Importanța şi semnificația cultural-istorică a acestor tipărituri, printre primele din Estul şi Sud-Estul Europei, este de prisos a mai fi subliniată aici, ele aparținând culturii româneşti, muntenegrene, culturii slave în general, fiind deopotrivă bunuri culturale universale.

Ieromonahul Macarie a venit în Țara Românească la chemarea Domnitorului Radu cel Mare, probabil în 1506, activitatea de tipărire a *Liturghierului* începând în 1507, sub domnia acestuia, ea terminându-se în 1508 în timpul lui Mihnea cel Rău. Imprimarea celor trei cărți bisericeşti s-a făcut, desigur, la Mănăstirea Dealu, de lângă capitala Țării, Târgovişteа, şi nu la Curtea domnească. Ridicată spre mijlocul veacului al XV-lea, Mănăstirea Dealu se afla în ruină la urcarea pe tron a iubitorului de cultură care a fost Radu cel Mare, acesta începând refacerea ei în 1499. Ansamblul mănăstiresc de aici va fi terminat abia sub domnia fratelui său, Vlad cel Tânăr (1510-1512).

Prima fază din istoria tiparului românesc este cea a cărților slavone, cu chirilice, tipărite la începutul secolului al XVI-lea, urmată, după mijlocul acestuia, de cea a cărților româno-chirilice, toate aparținând categoriei de texte bisericeşti, necesare oficierii cultului divin

în Biserică. Tipăriturile slavo-române continuă a fi o realitate şi în secolul al XVII-lea, ele făcând însă tot mai mult loc celor în limba română cu chirilice.

Dacă la început tiparul cu slove chirilice din Țările Române a fost „implantat" aici din străinătate, prin venirea în Muntenia a ieromonahului Macarie Muntenegreanul, în centrele tipografice din spațiul acestora vor lucra tipografi ridicați din cuprinsul lor, folosit slove, frontispicii şi ornamente create şi confecționate aici, avându-se în vedere, deopotrivă, ilustrația de carte din alte tipografii europene.

*

Cea dintâi carte tipărită cu chirilice în spațiul românesc este un *Liturghier*, de altfel prima imprimare a acestuia din întreaga Biserică Ortodoxă. Acest fapt a sporit valoarea tipăriturii, de altfel o carte fundamentală din Biserică, fiind astfel explicată şi circulația pe care a avut-o în Lumea Ortodoxă.

Din epilogul *Liturghierului* tipărit de Macarie aflăm că s-a lucrat la el în anii 1507 şi 1508: „s-a început această sfântă carte, numită Liturghie, după porunca domnitorului Io Radu Voievod, să-i fie veşnica pomenire, şi s-a săvârşit această carte din porunca întru Hristos Dumnezeu binecredinciosului şi de Dumnezeu păzitul şi prealuminatului domnitor, Io Mihnea Marele Voievod a toată Țara Românească şi părților pe Dunăre, fiul marelui Io Vlad Voievod, în anul dintâi al domniei sale, ostenindu-se smeritul monah şi preot Macarie. În anul 7016 [1508], crugul soarelui 16, al lunei 5, indiction 11, luna noiembrie 10 zile".

Epilogul următoarei tipărituri macariene, un *Octoih,* realizată sub domnia lui Vlad cel Tânăr în cursul anului 1510, spune: „Din porunca domnitorului Io Vlad Mare Voievod, eu robul lui Dumnezeu, Ieromonahul Macarie, m-am trudit pentru aceasta şi am săvârşit noi aceste cărți în anul 7018 [1510], crugul soarelui 18, al lunii 7, indiction 12, luna august 26 zile".

Ultima tipăritură datorată lui Macarie este din 1512, *Evangheliarul.*

Este de reținut, deopotrivă, concluzia privind confecționarea, în parte, a literei de tipar de către meşteri din Sibiu sau Braşov, prin intermediul negustorilor transilvăneni fiind adusă în Țara Românească şi hârtia necesară imprimării.

Evangheliarul din 1512 s-a tipărit şi pe pergament.

După mijlocul secolului al XVI-lea survin tipăriturile coresiene.

Diaconul Coresi, om al Bisericii, lucrează la Braşov, sub patronajul judelui oraşului, Johannes Benkner, tipărind cărţii, cu slove chirilice în slavonă mai întâi, şi apoi în limba română.

*

Începând cu mijlocul secolului al XVI-lea se tipăresc cărţi cu alfabet chirilic în limba română. Diaconul Coresi are meritul de a fi deschis seria acestor tipărituri, imprimând la Braşov mai multe cărţi destinate cultului divin în Biserica Ortodoxă Română. A instruit în meşteşugul tiparului mai mulţi tineri, care i-au continuat activitatea la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul celui următor, la Braşov, Orăştie şi în alte centre din Ţările Române.

Diaconul Coresi nu a fost un simplu tipograf, ci un om de mare cultură, cunoscând slavona şi greaca, din care a tradus sau definitivat, în limba română, textele destinate Bisericii românilor, pe care apoi le-a pregătit pentru tipar şi le-a multiplicat prin meşteşugul tiparniţei[5]

La Orăştie se imprima în 1582 numita *Palia*, (Vechiul Testament), iar în 1648 *Noul Testament* la Bălgrad (Alba Iulia), fiind pregătită astfel editarea *Bibliei* de la Bucureşti din 1688, prin care era definitivată Biblia naţională la români.

După înfiinţarea tipografiei de la Blaj, care a stat în legătură cu instituţia Bisericii Greco-Catolice Unită cu Roma a românilor ardeleni şi cu şcolile deschise aici, se va realiza tipărirea, în 1795, a *Bibliei* lui Samuil Micu.

Tiparul în limba română cu chirilice cunoaşte o mare extensiune în secolul al XIX-lea, fiind imprimate cărţi pentru Biserică, Şcoală şi publicul instruit.

Se constată, deopotrivă, proliferarea domeniilor din care provin textele ce se tipăresc acum, nelipsind acum istoria, legislaţia, literatura.

Trăsăturile slovei chirilice de tipar evoluează spre cursiva modernă rapidă.

---

[5] Spiridon Cândea, *Diaconul Coresi, simplu tipograf sau şi traducător al cărţilor tipărite de el?*, în „Mitropolia Ardealului", VII, 1962, 3-6, p. 325-344.

De observat, în alt rând, prezența scrierii de tranziție şi în cazul tiparului românesc, caracterizat de amestecul slovelor chirilice cu literele latine în cadrul fenomenului de înlocuire treptată a alfabetului chirilic cu cel latin în scrisul românesc.

*

Apariția tiparului, prin inventarea literei mobile (de tipar), a permis dezvoltarea unei modalități de scriere „tehnice", realizată în mod mijlocit de mâna omului. Litera şi slova de tipar sunt mai întâi redate în matrițe (care reprezintă „negativul" lor), iar acestea multiplică slovele aşezate apoi în rânduri, care compun oglinda paginii de tipar. Corpul fiecărei slove trebuie mai întâi proiectat, apoi gravat şi turnat, în tipografiile medievale aceste operații fiind îndeplinite, de regulă, de către acelaşi tipograf.

Slova de tipar are mai multe elemente, cum ar fi *floarea literei (slovei),* care reprezintă figura ce se imprimă pe hârtie, fiind suprafața activă a ei şi elementul esențial: apoi *linia, spinarea, grosimea, înălțimea, piciorul slovei.*

Cercetarea comparată a aspectului slovelor de tipar – fiecare tiparniță având trăsături specifice – permite, încă în stadiul actual, precizarea locului de tipărire a unor cărți, altfel greu de localizat şi datat. Astfel, Macarie a folosit un anumit material tipografic pentru cărțile scoase între 1508-1512 față de cel din tiparnița de la Cetinje, de proveniență venețiană. La rândul lui, Liubavici are alt material tipografic, deosebit de cel al lui Macarie, slova lui fiind mai mică şi mai strânsă. Compararea caracterelor tipografice ale *Evangheliarului* slavo-român (păstrat într-un exemplar incomplet în Biblioteca „Saltîcov-Scedrin" din Sankt-Petersburg) cu *Tetraevanghelul* slavon tipărit în 1546 la Sibiu de Filip Moldoveanul, a dus la prețioasa concluzie după care tipăritura bilingvă este produsul aceleiaşi tipografii (de la Sibiu) şi a aceluiaşi meşter (Filip Moldoveanul), fiind o tipăritură precoresiană, prima în limba română păstrată până acum.

Tipăriturile coresiene au un aspect aparte, îngrijit, aproape că pot fi uşor de recunoscut. Materialul din tiparnița braşoveană a Diaconului Coresi e folosit apoi de ucenicii lui, care vor lucra în alte centre din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea activitatea tipografică din Moldova şi Țara Românească întrebuințează material

achiziționat din Rusia, slova având trăsăturile semiuncialei chirilice asemănătoare cu formatul de tipar rusesc ce se poate întâlni la Kiev, Lvov. *Noul Testament* de la Bălgrad (Alba Iulia) din 1648 urmează însă tradiția tipografică transilvăneană. Textul este cules cu slove de mai multe mărimi, cerneala tipografică fiind variată (neagră şi roşie).

Biblia de la Bucureşti din 1688 reprezintă un adevărat monument de artă tipografică. Ea este imprimată cu slovă măruntă, având textul aranjat pe două coloane şi bogat ornat, dovedind echilibru şi eleganță în dispunerea în pagină.

În cursul secolului al XVIII-lea, când tiparul românesc se consolidează, se înregistrează o şi mai mare tehnicizare a lui. Sporind cererea de carte tipărită, centrele tipografice româneşti fac acum cu greu față acestor necesități. Se folosesc, astfel, frontispicii tipografice mai vechi, se păstrează până şi distribuția textului în pagină de la o carte la alta, editate în centre diferite. Dar este şi perioada în care sporeşte cartea laică, cea didactică, odată cu care apar elemente tipografice noi. Creşterea numărului de centre tipografice la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, dintre care unele situate în afara granițelor Țărilor Române, duce la diversificarea formatului slovei de tipar. Se introduc inovațiile tipografice din alte părți, cum este gravura de aramă, de pildă, prezentă în unele tipărituri ieşite la Sibiu, Buda, Braşov între anii 1780-1830.

Cartea tipărită are, pe lângă slova de tipar, şi alte elemente, care privesc ornamentarea şi ilustrarea ei, frontispiciile, legătura, toate înregistrând o evoluție înspre tipăritura modernă de la mijlocul veacului al XIX-lea.

Una din sarcinile urgente ale studiului slovei de tipar la noi este alcătuirea unui *catalog* al formatului slovei (corp, dimensiuni, aspect), aşa cum ea a fost imprimată în fiecare centru tipografic de la noi în diferite perioade între secolele XVI-XIX. O încercare pozitivă în acest sens avem prin lucrarea cercetătorului Eugen Pavel cu privire la tipografia de la Bălgrad (din Alba Iulia). Un asemenea catalog ar putea contribui, alături de alte aspecte ale evoluției cărții de tipar, la precizarea locului şi datei tipăririi unor cărți aparținând Bibliografiei Româneşti Vechi şi ar permite mai buna cunoaştere a însăşi evoluției tiparului românesc.

În alt rând, specialiştii au constatat existența unei interdependențe dintre grafia manuscrisă şi slova de tipar. Încă de la începuturile sale, tiparul a transpus prin litere sau slove de tipar caracterele manuscriselor, a scrierii de codice. De aceea, principiile de compoziție a paginii, aspectul grafic, ornamentația şi alte trăsături ale celor dintâi texte tipărite păstrează forma şi principiile codicelui manuscris. Tipograful urmărea, în această fază a tiparului, să realizeze cu ajutorul noii tehnici cartea până atunci manuscrisă. *Liturghierul* tipărit de Macarie în 1508 şi celelalte tipărituri din prima jumătate a secolului al XVI-lea au, astfel, un aspect apropiat de cel al codicelor manuscrise, a căror tipărire de fapt a fost avută atunci în vedere.

Slova de tipar descinde, aşadar, din slova manuscrisă în forma ei cea mai evoluată din preajma momentului apariției tiparului. Posibilitățile de dezvoltare pe care tiparul le deschide slovei, – din meşteşug devenind tot mai mult o tehnică, – folosirea literei (slovei) mobile, vor duce la diversificarea dimensiunilor şi formatului corpului slovei. Cu toate acestea, continuă să existe o interdependență între slova şi grafia manuscrisă şi textul lor tipărit, acestea influențându-se reciproc.

MANUSCRISE DE CĂRȚI POPULARE DIN COLECȚIILE BIBLIOTECII „LUCIAN BLAGA" DIN CLUJ-NAPOCA

NICOLAE BOCŞAN

Eruditele cercetări consacrate acestui segment interesant al culturii noastre vechi – cărțile populare, din care menționăm doar numele lui Hasdeu[1], Gaster[2], Cartojan[3], D. Simionescu[4], I.C. Chițimia[5], iar mai recent contribuțiile lui Al. Duțu[6], Cătălina Velculescu şi Mihai Moraru[7], Meda Diana Bârcă[8] au delimitat şi precizat domeniul şi conținutul acestei categorii, stabilind modelele, filiația textelor, arhetipurile ş.a., în cadrul unui impresionant efort filologic. Cercetările lui Al. Duțu au

[1] B. P. Hasdeu, „Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă", în *Cuvente den bătrâni*, vol. II, Bucureşti, 1879, p. I-XLI.

[2] Moses Gaster, *Literatura populară română*, ediție de Mircea Anghelescu, Bucureşti, 1983.

[3] Nicolae Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I-II, Bucureşti, 1929, 1938; ediția a II-a de Alexandru Chiriacescu, vol. I-II, Bucureşti, 1974.

[4] Dan Simonescu, „Floarea darurilor. Carte frumoasă şi de folos fiecărui creştin", în vol. *Cărțile populare în literatura românească*, ediție de Ion C. Chițimia, Dan Simionescu, vol. II, Bucureşti, 1963, p. 273-286.

[5] Ion C. Chițimia, „Comparatismul şi perspectivele lui în studiul cărților populare", în vol. *Studii de literatură comparată*, Bucureşti, 1968, p. 113-117; *Cărțile populare în literatura românească*, ediție de Ion C. Chițimia, Dan Simionescu, vol. I-II, Bucureşti, 1963.

[6] Al. Duțu, *Les livres des delectation dans la culture roumaine*, în „Revue des études sud-est européenes", 1973, nr. 2, p. 307-325; Idem, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Bucureşti, 1972.

[7] Cătălina Velculescu, *Cărți populare şi cultura românească*, Bucureşti, 1984; Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi*, vol. I, partea I-II, Bucureşti, 1976, 1978.

[8] Meda Diana Bârcă, *Carte şi societate în secolul al XVIII-lea. Manuscrise de cărți populare româneşti*, Cluj-Napoca, 2002.

precizat locul acestei categorii de scrieri în cadrul diversificării preocupărilor cărturăreşti, evidentă din a doua jumătate a secolului XVII, când limba română se impune definitiv în definirea fenomenului cultural. Deosebindu-le de cărțile de cult sau de cele de înțelepciune, Al. Duțu le definea drept „lucrări în care imaginația, fantezia poetică joacă un rol mai important decât expunerea propriu-zisă doctrinară". Acelaşi cercetător urmărea filiația de idei a cărților de această categorie de-a lungul a mai bine de două secole, stabilea rostul lor în modelarea mentalității româneşti, implicațiile socio-culturale pe care le au aceste cărți prin circulația lor. Indiferent de problematica abordată în legătură cu scrierile în discuție, cercetările efectuate până acum sunt unanime în a atribui acestora valoarea de „documente culturale prin mijlocul cărora putem pătrunde şi înțelege mentalitatea generațiilor dispărute". În cadrul unei cercetări mai ample, care vizează circulația acestui gen de literatură la nivelul întregii Transilvanii, urmărind implicația lor în mentalitatea românească de aici, diferită de a elitei intelectuale, adică ceea ce sociologii denumesc mentalul colectiv, am început identificarea lor pe depozite de manuscrise şi cum este firesc astăzi mă opresc la colecția Bibliotecii Universității noastre.

În colecția Bibliotecii Centrale Universitare am numărat 17 titluri de cărți populare, conținute în 26 de copii (există mai multe versiuni dintr-un titlu, conținute în manuscrise diferite). Cronologic două dintre ele aparțin secolului al XVII-lea, nouă sfârşitului secolului XVII-primei jumătăți a secolului XVIII şi 18 mijlocului secolului XVIII-prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cele mai vechi cărți de texte populare sunt *Călătoria Maicii Domnului la iad* şi *Legenda duminecii*, amândouă făcând parte din manuscrisul miscelaneu cunoscut în literatura noastră sub denumirea *Codicele Marțian*[9], copiat în sec. XVII, care păstrează forme arhaice de limbă, o grafie ce imită tiparul, fiind printre cele mai vechi texte din literatura genului. Amândouă aparțin literaturii apocaliptice sau imediat înrudite cu aceasta, care a circulat se pare cel mai mult în această perioadă. O dovedeşte şi faptul că următoarea perioadă (sfârşitul secolului al XVII-lea - prima jumătate a secolului al XVIII-lea), în atmosfera de controversă şi expansiune a ortodoxismului amenințat cu unirea religioasă, reia temele

[9] Nicolae Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu şi codicele Marțian*, Bucureşti, 1914; Meda Diana Bârcă, *op. cit.*, p. 65-66.

apocaliptice. Am depistat din nou *Călătoria Maicii Domnului la iad*[10] şi *Apocalipsul Sfântului Ioan* în trei manuscrise aparţinând acestei perioade[11]. Dar ele nu mai sunt unice de acum. Li se alătură literatura hagiografică, cum este *Viaţa Sfântului Alexie*[12] şi ceea ce este important, romanele populare, în această perioadă fiind datate *Alexandria*[13] şi *Archirie şi Anadan*[14]. Textul *Alexandriei* este demn de relevat şi pentru limba sa evoluată, foarte îngrijită pentru această perioadă, pentru grafia ce trădează o ştiinţă de carte mai bogată, o bună cunoaştere a slovei. Titlurile capitolelor sunt scrise cu cerneală roşie, în general scrierea este cursivă, evoluată, nu mai imită tiparul. Calităţile şi forma scrierii, faptul că foloseşte aceleaşi procedee la titluri şi iniţiale, ne conduc la o posibilă identificare a copistului, dascălul din Braşov care semnează, cu dascălul Costea din Şchei, care între 1693-1703 copia un miscelaneu din care făceau parte *Sindipa şi Esopia*[15]. O limbă şi grafie îngrijită prezintă şi manuscrisul *Apocalipsul Sfântului Ioan*[16], spre deosebire de miscelaneul copiat de popa Toader din Unguraş, cu formă de limbă greoaie şi o scriere care imită tiparul[17].

Concluziile pentru această perioadă privesc în primul rând ascendentul cultural al comunităţii româneşti din Braşov, care manifestă gusturi de lectură diferite de cărţile religioase frecventate în epocă, de felul romanelor populare. Este şi dovada unui nivel intelectual ridicat, alimentat de o tradiţie bogată şi de caracterul deschis al comunităţii de negustori de aici. Perioada proliferează şi alte genuri, după cum am putut vedea, legende hagiografice, care aduc cu ele o serie de precepte ale moralei creştine, dar şi spiritul ascetic, de renunţare şi claustrare, alături de romanul popular menit să menţină trează fantezia poporului.

---

[10] Meda Diana Bârcă, *op. cit.*, p. 66-67.
[11] BCU Cluj-Napoca, Colecţii speciale, ms. rom. 4327; BCU Cluj-Napoca, Colecţii speciale, ms. rom. 889, 3202, 3227.
[12] BCU Cluj-Napoca, Colecţii speciale, ms. rom. 3202; Meda Diana Bârcă, *op.cit.*, p. 425-426.
[13] Meda Diana Bârcă, *op.cit.*, p. 202-204.
[14] *Ibidem*, p. 228-229.
[15] Gabriel Ştrempel, *Copişti de manuscrise româneşti până la 1800*, vol. I, Bucureşti, 1959, p. 38-39.
[16] BCU Cluj-Napoca, Colecţii speciale, ms. rom. 889.
[17] BCU Cluj-Napoca, Colecţii speciale, ms. rom. 3202.

A treia perioadă, mijlocul sec. XVIII - prima jumătate-mijlocul sec. XIX, cel mai bine reprezentată din punct de vedere cantitativ, continuă pe de o parte temele mai vechi ale genului, aducând însă şi imaginea avântului cultural, general românesc, materializat în primul rând în progresele scrisului şi cărții. Continuă să circule *Călătoria Maicii Domnului la iad*, manuscris copiat de dascălul Ioan Moldoveanul la 1761[18], *Apocalipsul Sfântului Ioan*[19], dar şi *Moartea lui Avraam*[20] din cadrul literaturii apocaliptice, alături de *Întrebări şi răspunsuri*[21], foarte răspândite în epocă pentru accesibilitatea acestei forme de dialog în care se surprind tema şi fragmente din legendele biblice, o bogată literatură hagiografică – *Viața lui Constantin împărat*[22], mai mult laică şi cu conținut istoric, *Viața Sfântului Alexie*[23], fără îndoială cea mai populară legendă hagiografică, ilustrată şi pentru Transilvania de frecvența mare a manuscriselor, *Viața Sfinților 7 coconi*[24], *Viața marelui Mucenic Eustație Plachida*[25] şi un fragment din *Legenda Sfântului Gheorghe*[26] cuprinzând minunea făcută cu o fată de împărat, apropiat ca formă de exprimare de basmul popular. Legendele liturgice sunt reprezentate de *Legenda celor 12 vineri*[27], iar din literatura florilegiilor *Floarea darurilor*, copiată de ieromonahul Damaschin de la Feldru „ot Chilie"[28]. Din ciclul *Minunile Maicii Domnului*, în manuscrisul 4035[29] se păstrează un fragment din minunile înfăptuite în Bretania şi Țara Frâncească, ceea ce înseamnă că arhetipul românesc al acestei copii s-a realizat după varianta occidentală a temei. În sfârşit, romanul popular continuă şi în această perioadă cu povestea lui *Archirie şi Anadan*[30], la care se adaugă *Varlaam şi Ioasaf*[31]. Menționăm

[18] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4390.
[19] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4608.
[20] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4608.
[21] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4390 şi 4061.
[22] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4608.
[23] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4348, 3202, 4035. Vezi şi Meda Diana Bârcă, *op. cit.*, p. 425-427.
[24] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4035.
[25] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4608.
[26] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4061.
[27] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 1794.
[28] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4344.
[29] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4035.
[30] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4390, 4348.
[31] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4348.

şi câteva *cântece de stea*, presărate în manuscrisele 4345 şi 1107, ultimul interesant pentru vechimea sa - 1753, copiat de diacul Grigorie din Hideaga (Şomcuta)[32].

După cum se poate observa, există o diversitate mult mai mare de teme, gusturi mai diferențiate, remarcându-se ca notă comună predilecția pentru temele a căror finalitate se încadrează în preocupările pentru edificarea morală, specifice culturii româneşti în veacurile XVII-XVIII. Dacă tendința moralizatoare nu este la fel de evidentă ca şi în cazul cărților de înțelepciune, cu conținut predominant etic, aceasta nu poate fi negată, având în vedere vehicularea unui număr impresionant de legende hagiografice, biblice sau liturgice, toate pornind de la un motiv religios pentru a propaga precepte care țin de sentimente, datorii şi norme morale. Mai puțin circulă literatura de imaginație şi fantezie, care porneşte de la teme şi evenimente sau personalități istorice. Este adevărat că în miscelaneele de cărți populare, chiar în conținutul acestora pătrund fragmente din cronografele bizantine, şi ele o categorie a cărților populare, sau relatări cu conținut istoric[33]. Totodată alături de acestă literatură de circulație populară, în miscelanee îşi fac loc şi fragmente de cronici, ilustrând diversificarea gustului de care vorbeam, o altă atitudine față de cultură, o evoluție treptată spre laic. Manuscrisul 4608, al cărui conținut îl formează în cea mai mare parte *Viețile de sfinți*, conține şi o *Cronică a Slovenilor*, *Iliricului*, *Misiei ceii de sus şi de jos*, care nu este decât un fragment din cronica românească a lui Gh. Brancovici. Ea exprimă foarte clar sentimentele antiotomane care stăpânesc populația românească din regimentele de graniță bănățene, unde ciocnirile cu turcii sunt frecvente şi tulbură pacea locuitorilor. O exprimă foarte bine şi copistul – Antonie Alexiovici, dascălul din Mehadia, originar din Țara Românească, cunoscut în istoria culturală a Banatului din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ca un colportor de carte românească de la Râmnic: „şi să-i dea multe izbândiri una după alta asupra păgânilor, ca supt stăpânirea înălțimei sale împăratul să putem trăi întru o uniciune cu pace". Copierea ei aici şi de acest copist nu este întâmplătoare. Pe de o parte acest act exprimă o stare de spirit în mijlocul

[32] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4345, 1107.

[33] Relatări despre căderea Țarigradului, faptele tătarilor apar de exemplu în ms. 4061 de la BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale.

populației româneşti din sudul Banatului, iar în al doilea rând nu este întâmplător faptul că l-a copiat un dascăl venit din Țara Românească[34]. Aici sunt atestate încă două manuscrise ale cronicii româneşti a lui Brancovici, unul copiat de Radu Lupescul (1727), iar al doilea executat chiar la Râmnic, dar ulterior variantei bănățene[35].

Evoluția gustului spre formele laice, apelul la modalități de exprimare superioare ca valoare artistică, moralismul dominant în conținutul unor categorii de scrieri, aduc în discuție evoluția de la formula cărții populare spre beletristică propriu-zisă, în efortul de automatizare a literaturii ca un domeniu în cadrul preocupărilor cărturăreşti. Miscelaneele de cărți populare surprind această fază de tranziție în care, pe lângă formele consacrate, apar o serie de povestioare, unele presupunând în semnificația textului una sau mai multe norme morale, altele înscriind morala respectivă la sfârşitul povestirii propriu-zise, ca o parte distinctă. Deşi sunt numai un pretext pentru a comunica morala, aceste povestioare au constituit lecturi atractive şi un bun exercițiu, anticipând şi pregătind receptarea fabulei cu care sunt identice ca structură şi funcționalitate. Povestirile de care vorbim nu sunt creații originale, ci preluări din literatura universală, de obicei sunt fragmente din cărți populare, dar sunt preponderent laice şi cu altă funcționalitate decât cărțile populare. Ele nu mai mențin trează o fantezie, ci au un scop precis, se adresează omului ca ființă morală şi socială. Spicuim la întâmplare asemenea titluri: *Omul ce să supune stăpânirii păcatului* (ms. 4608), un rezumat concentrat al celui mai vechi roman istoric cunoscut *Ninus şi Semiramida*, despre care Cartojan scria că nu a ajuns în literatura noastră. Îl descoperim într-o formă prezentată în miscelaneul copiat de dascălul A. Alexiovici la Mehadia[36], alături de *Despre ceia ce nu păcătuiesc lesne*, *De omu milostivu*, *Pentru ce nu sunt mai multe legi ci numai una*, *De omul nepriceput*, fiecare povestire fiind terminată cu o morală. Schimbarea atitudinii față de scrierea literară ne întâmpină şi în titlurile care se dau unor asemenea povestiri, menite să dirijeze cititorul de la început spre o anumită proble-

[34] Nicolae Bocşan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timişoara, 1986, p. 174-175.

[35] Idem, *Manuscrise bănățene din secolul al XVIII-lea*, în „Studii de limbă, literatură şi folclor", Reşița, 1978, an 4, p. 421-431.

[36] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4608.

matică, cum este *Istorie de folos a lui Nicolae voinicul*, dar şi în narațiunea închegată, ritmul alert, în general putându-se delimita atributele prozei beletristice. *Istoria unui împărat foarte scump*, o asemenea povestioară din codicele Erneanu începe într-o formă foarte apropiată de a basmului popular sau cult: „Era un împărat foarte scump peste măsură, care pentru multă scumpătatea lui şi pentru iubirea avuției în tot chipul meşteşugia cum ar putea scorni birul ca să-şi umple nesățiosul său suflet". Conținutul este în primul rând moralizator, dar modalitatea de exprimare artistică este superioară formelor literaturii culte promovate în epocă. Alteori autorul anonim construieşte o povestire apropiată de genul dramatic, cu formule incipiente de dialog, cu un conflict bine precizat, o narațiune închegată, toate numai pretexte pentru o normă de morală, cum am întâlnit în povestirea *Pentru un negoțitor* din acelaşi *Codice Erneanu*.

O problemă foarte mult discutată în literatura noastră este aceea a raporturilor cărților populare cu creația populară. Prezența în miscelaneele din prima jumătate a sec. XIX, alături de temele clasice, a acestor motive noi, cu o limbă şi forme de exprimare dacă nu populare cel puțin serios influențate de acestea, existența cântecului de lume, a ceea ce O. Papadima denumea literatura citadină şi chiar transcrierea unor versuri populare în cadrul manuscriselor de cărți populare, conduc indiscutabil la concluzia unei întrepătrunderi fericite între domeniul cărților populare şi creația populară. Prin circulația lor populară, prin influența pe care o suferă din partea limbii şi creației populare, acest gen de literatură pregăteşte sensibilitatea artistică a veacului XIX, modelează cititorul, îl educă pentru beletristica modernă.

Un asemenea exemplu ne oferă manuscrisul 4315[37] unde alături de cântece de stea stau o serie de versuri al căror autor a rămas din păcate necunoscut. Este probabil unul din diecii şcolilor româneşti, pentru că într-unul din versuri scrie: A, ă, ă, Țara în pace stă/ Să trăiască dascălii/ Şi cu directorii. Mai important ni se pare faptul că autorul acestor versuri, serios contaminat de influența poeziei noastre populare, a cântecului popular, aduce în versurile sale temele şi motivele liricii noastre moderne, al cărei fundal îl constituie litera-

[37] BCU Cluj-Napoca, Colecții speciale, ms. rom. 4315.

tura populară: soare, turturică, câmp, boieri, flori, denotă o sensibilitate străină de raționalismul veacului luminilor; versificația şi ritmul se apropie până la identitate de cele populare.

Menționăm la întâmplare:

Cuculeț cu pană sură
Ce te plimbi seara pe lună
Au nu dă inimă bună.

Motivele de care vorbeam se plasează uneori precis în cadrul oraşului – cum se întâmplă în versul 13, aparținând indiscutabil literaturii citadine:

La Câmpina de voi pleca
Pre curând mă voi vindeca
.....
Că Câmpina e sus la munte
Cu feluri de erburi multe etc.

Sau în versul 16, caracteristic genului cântecelor de lume:

Frunză verde, verde în plop
La Sibiu un protopop
Frunză verde de pe vie
Anume popa Ilie
.....
La plimbare au ieşit
Şi-o cocoană au întâlnit.

Cel mai reprezentativ pentru cântecul de lume din acelaşi manuscris este versul 14 închinat vieții pline de plăceri pe care o oferă Sibiul:

Osteneli agonisite
Prin Sibiu sunt cheltuite
Cât lucrezi în zece ani
Trudeşti, lucri să faci bani
În Sibiu în şase luni
De-ar fi cât de mulți îi pui.

Întâlnirea fericită a cărților populare cu creația folclorică şi literatura cântecelor de lume, acea literatură citadină, legată la rându-i de creația populară, a pregătit colectivitatea românească din toate punctele de vedere pentru efortul cultural care începe din deceniul patru al veacului XIX, mai precis a deschis calea la nivelul păturii recep-

toare a literaturii beletristice propiu-zise, acționând direct şi eficace asupra mentalității românești aflată în plină transformare. Rămâne o certitudine, în urma parcurgerii şi a acestor manuscrise, unitatea manifestărilor spirituale a tuturor românilor, dovedită de evoluția formulelor culturale pe coordonate apropiate şi chiar identice. O atestă, şi nu într-o mică măsură şi circulația cărților populare în societatea românească din Transilvania.

DIN SIMBOLISTICA CLUJULUI
- VREMURI DE AZI ŞI DE DEMULT -

DUMITRU SUCIU

Începem cu o întrebare mai mult sau mai puțin retorică: este posibil oare ca 15 martie ca zi a maghiarimii de pretutindeni să amenințe, să-şi îndrepte şi azi ascuțişul împotriva românilor şi a Statului național unitar şi indivizibil? La 15 martie 2011, pe străzile Clujului, se purta pancarta: „Székelyföld nem România!". A fost oare un atac „paşnic", o manifestație publică îndreptată împotriva Constituției actuale a României, a Hotărârii exprimate la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia şi contra deciziilor Tratatelor din 1920 şi 1947 de la Trianon şi Paris? Oare doreşte Clujul şi minoritatea maghiară din România actuală prin gestul şi formula din 15 martie 2011 să reitereze ceva din atitudinea Clujului minorității maghiare din Transilvania care prin cei peste 40.000 de reprezentanți adunați în oraşul de pe Someş au protestat tot în decembrie 1918 contra Hotărârii de la Alba-Iulia, s-au exprimat pentru rămânerea Transilvaniei „perla Coroanei Ungare" în Ungaria, deci contra încadrării ei sub Coroana Română, deşi s-a ştiut clar că dreptul de autodeterminare, la decizia privind apartenența de stat, a fost definit matematic, ca aparținând exclusiv majorității etnice a celor peste 2.800.000 de români transilvăneni şi nu puteau fi trecut în niciun fel în sfera minorității etnice a celor peste 1.600.000 de unguri. În statul format pe baza autodeterminării reale, nefalsificate, neîntoarse cu fundul în sus şi trecute pe sub masă în competențele celor puțini, se asigurau drepturile cuvenite minorităților etnice, inclusiv prin Tratatele minorităților semnate de statele succesorale şi marile puteri în Sistemul de la Versailles. Există oare pericolul ca dacă în 15

martie 2011 se spune la Cluj că „Székelyföld nem România”, în viitor la 15 martie 2012, 2013, 2014, 2015, etc., să se scrie că „Erdély nem România”?! Doresc oare cetățenii români de naționalitate maghiară, dintre care suntem convinşi că cei mai mulți nutresc sentimente şi convingeri profund democratice, să se întâlnească peste decenii cu spiritul lozincii lansate de Internaționala a III-a bolşevică, de la Moscova regimului totalitar roşu, că România este un stat „imperialist” format „din jafuri de teritorii şi popoare străine” care trebuie să fie dezmembrată, deşi în toate provinciile unite cu Regatul în 1918, au existat majorități etnice româneşti?

Ar fi trist – şi noi nu credem – că acestea au fost sursele şi intențiile care au inspirat pe manifestanții unguri de la Cluj din ziua de 15 martie 2011. Azi, România, Ungaria, sunt membre – alături de toate celelalte 25 de state – ale Uniunii Europene, ele constituie 2 „camere” din marea „vilă” continentală. Aceasta înseamnă că românii şi ungurii de azi şi de mâine, nu sunt numai şi numai români şi unguri, că sunt şi vecini, creştini şi europeni. Exact aşa au devenit, sunt şi vor fi germanii şi francezii, două motoare puternice ale Uniunii Europene, care nu se mai ceartă pentru Alsacia şi Lorena, se respectă reciproc, inclusiv în ceea ce priveşte frontierele, îşi continuă destinul lor european, alături de împlinirea destinelor interne din propriile state.

Ținutul secuiesc, regiunea secuiască, cele două județe cu majorități etnice secuieşti, nu sunt ale secuilor pentru simplu fapt că sunt şi aparțin României, Statului Român de drept, unitar şi indivizibil, ca oricare petec de pământ de pe teritoriul țării. În ceea ce priveşte specificul etno-lingvistic, cultural, cetățenii români de naționalitate maghiară din zonă, pe baza loialității față de Stat şi de Constituție, pot beneficia legal ca în regiunea, ținutul, în cele două județe Covasna şi Harghita, pe lângă limba oficială română de stat, să folosească ca limbă regională, ținutală, județeană, limba maghiară. În zonă, prefecții numiți de primul ministru, ministrul de Interne ai Statului să fie cetățeni români de naționalitate maghiară, dar numai dacă dovedesc prin examen că posedă la nivel înalt cunoştințe temeinice despre limba, istoria, geografia şi Constituția României. La fel, cetățenii români de etnie maghiară nu pot candida pentru posturi de primari, consilieri, decât dacă dovedesc prin examen prealabil că stăpânesc la nivel corespunzător limba, geografia, istoria, Constituția României. Lucrul este

strict necesar deoarece dacă prefecții, primarii, funcționarii majoritari din zonă, cetățeni români de etnie maghiară scriu adrese către jandarmi, polițişti, militari din teritoriu, către cetățenii români de naționalitate română, către parohiile ortodoxe şi unite, către Arhiepiscopia Ortodoxă, minoritari în regiune, ținut, județe, către guvern, parlament şi alte județe, acestea trebuie redactate în limba română. În schimb, în problemele civile şi administrative locale, aceeaşi funcționari pot folosi limba județeană, ținutală, regională maghiară în raporturile dintre prefecții unguri, cu primarii ungaro-secui, cu cetățenii români de naționalitate maghiară, cu Bisericile catolice, calvine, unitariene. Juriştii trebuie să precizeze pe bază de lege toate competențele ce aparțin limbii române de stat şi limbii județene, ținutale, regionale maghiare din zonă, pentru ca lucrurile şi raporturile să fie clare, limpezi ca lumina soarelui, subprefecții să fie întotdeauna români care să vegheze ca nu cumva minoritarii etnici români să fie nedreptățiți de majoritarii etnici maghiaro-secui de acolo. La nivelul întregii părți apusene a României, care este Transilvania, ar fi de dorit ca pentru cei peste 1.600.000 de cetățeni români de naționalitate maghiară să fie înființată şi să funcționeze o Universitate maghiară de stat, în care să se precizeze ce se predă, se învață şi se examinează în limba oficială română de stat şi în cea maghiară.

În virtutea principiului fundamental că toți cetățenii români se bucură de drepturile şi libertățile omului şi cetățeanului, pe baza respectării Constituției României, indiferent de naționalitate, rezultă tot atât de clar, de limpede ca şi lumina soarelui că dacă cei ce încalcă legile şi Constituția sunt fie de naționalitate română, fie de naționalitate maghiară, ei îşi pierd automat drepturile prevăzute în ea şi ca orice călcători de lege îşi închid singuri accesul la democrație şi la libertate. În cazul Clujului şi a zilei de 15 martie 2011, cei ce susțin că „Székelyföld nem Románia", încalcă legea, subminează paşnic integritatea statului unitar şi indivizibil, îşi deschid singuri drumul spre anchete judiciare şi spre pedepsele legale prevăzute în situații de acest gen. Dacă de 15 martie asemenea fenomene primesc un caracter repetitiv, acest lucru devine identic cu necesitatea ca manifestările în cauză să fie interzise deoarece înşişi maghiarii trebuie să conştientizeze gravitatea faptului săvârşit, că atacurile contra unității teritoriale statale înseamnă automat că-şi închid dreptul de a se mai

manifesta public de ziua de 15 martie. Ziua de 15 martie, în timpurile noastre, nu mai poate fi aşa cum a fost între 1848-1918, zi a libertății ungureşti şi a asupririi româneşti.

Marile regate şi imperii multinaționale moştenite din trecuturi medievale au dispărut în neuitatul An 1918, chiar dacă parțial s-au refăcut între 1940-1944, şi orice drum spre întoarcerea în timp spre ele este şi va fi iremediabil închis. În zilele noastre 15 martie ar trebui să însemne în cadrul Uniunii Europene, al relațiilor dintre cele două țări membre România şi Ungaria, armonie, înțelegere, colaborare, respect reciproc între o majoritate protectoare, înțelegătoare şi iubitoare din România față de o minoritate maghiară recunoscătoare şi loială ei. Această ecuație trebuie implementată adânc în conştiința românilor şi ungurilor din România, în relațiile dintre România şi Ungaria. Transilvania nu trebuie să mai fie cum a fost mai demult motiv de ceartă între Bucureşti şi Budapesta, între România şi Ungaria, ca înainte de 1918 sau între 1940-1944, ci trebuie să apropie cele două state membre ale Uniunii Europene pe baza respectării stricte a integrității lor teritoriale şi a îndeplinirii destinelor lor europene la care s-au angajat în 2004 şi 2007.

În Uniunea Europeană de azi şi de mâine, în regimurile democratice interne din Ungaria şi România, compatibile cu instituțiile şi normele europene comune, nu se mai pot admite lozinci provocatoare, revizioniste, de genul „Székelyföld nem România", „Erdély se nem România", sau „Erdély visza". Dacă cetățenii români de naționalitate maghiară continuă să acționeze pe această direcție, sărbătoarea zilei de 15 martie trebuie neapărat interzisă, deoarece nu credem că în România se permit în mod legal şi constituțional manifestații chiar paşnice care contestă integritatea României. Noi suntem de acord cu aprobarea tuturor manifestărilor şi manifestațiilor paşnice, publice, pentru apărarea drepturilor cetățeneşti, cu excepția acelora care propun „paşnic" despărțirea unor teritorii de trupul țării. Nu ne pricepem în mod concret şi la obiect la dreptul constituțional intern, nici nu cunoaştem amănunțit prevederile regulamentelor de aprobare a manifestațiilor publice de către autoritățile de stat competente, dar sperăm că trebuie să existe oficial prevederea prealabilă şi precauția să se aprobe toate cu excepția celor ce atacă integritatea teritorială a țării. Nu cunoaştem mecanismele juridice ale aces-

tor legi şi regulamente deoarece nu suntem jurişti, constituţionalişti, funcţionari sau oameni de stat meniţi să aplice Constituţia pe întreg teritoriul ţării şi cu precădere s-o aplice drastic pe pielea şi viaţa acelora care o încalcă.

În schimb, ca istoric, ne-am ocupat de geneza statului şi a naţiunii române moderne (a ideii de Europă Unită paralel şi subsidiar în secolele XVIII-XX), de modul cum s-au luptat şi manifestat soldaţii fără uniformă ai Landsturmului român din 1848-1849 ca românii să nu fie simple lipituri sau umpluturi la naţiunea politică ungară unică proclamată de legea maghiară, să constituie o naţiune politică proprie, egală, coordonată şi nu subordonată celei maghiare. La 1848-1849 s-a declanşat primul Război Naţional româno-maghiar pentru Ardeal, în sensul că guvernul de la Pesta îl vedea ca partea de răsărit a Ungariei Mari cu frontiera „naturală" pe Carpaţi, care să apere Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan de pericolele de la răsărit de munţi, iar naţiunea română îl dorea ca nucleul de stat în jurul căruia trebuiau să se unească Banatul, Crişana, Maramureşul, Partiumul (Crasna, Zarand, Solnocul de Mijloc, Chioar), Bucovina, pentru a forma un Mare Ducat în cadrele unei Austrii Mari, federalizate sau „elvetizate". Fenomenul putea constitui un prim pas spre federalizarea întregii Europe, fapt receptat ca atare în epocă. Federalizarea Austriei Mari, pentru care au luptat românii şi ceilalţi negermani şi nemaghiari din Monarhia Habsburgică, ar fi fost de natură să schimbe radical destinele naţionale şi europene ale celor peste 32.000.000 de locuitori din centrul şi estul Europei. Fiecare naţiune, având statul său autonom, se respecta, colabora una cu alta, de pe o poziţie de egalitate şi fraternitate, îşi armonizau şi îşi concentrau forţele şi capacităţile comune în guvernul, parlamentul central, armata mare şi unită de la Viena, organisme capabile să apere aceste naţiuni dunărene mici şi mijlocii de primejdia rusă. În epocă s-a şi afirmat că 32.000.000 de europeni liberi din punct de vedere naţional şi individual puteau rezista cu succes împotriva invaziilor intreprinse de 61.000.000 „sclavi" din Rusia autocrată ţaristă.

S-au făcut auzite voci şi raţiuni care reflectau şi propuneau ca românii din Moldova şi Muntenia să intre în Austria Mare democrată şi federalizată, alături de Marele Ducat, pentru ca împreună cu celelalte naţiuni negermane şi nemaghiare, dar şi alături de unguri

şi austrieci dacă acceptau federalizarea, să-şi apere împreună interesele, ființele naționale şi regimurile democratice de sorginte europeană. Federalizarea Monarhiei însemna înființarea şi funcționarea statelor autonome germano-austriac, ungar, ceho-slovac, sârbo-croato-sloven, italian, polon, român, a unui guvern, parlament federal la Viena, înzestrat cu diplomație, armată, comerț exterior şi finanțe comune. Francezul C. Robert propune, promovează ideea unei Austrii Mari federalizată etnic, o federație cosmopolită, unde să nu domine nicio „rasă" (națiune), cu o diplomație comună, fără nicio centralizare administrativă în interior dar care să reproducă ca structură interioară o Elveție, însă într-o formă monarhică parlamentară şi pe un teritoriu vast din Europa Centrală şi Răsăriteană. Francezul şi alți democrați ca Mazzini doresc ca o asemenea Austrie elvetizată să fie luată de exemplu pentru ca să se federalizeze toată Europa, deoarece doar astfel în cadrele mari continentale profund modificate şi democratizate, națiunile fărâmițate puteau să se unească în state proprii, corelate şi coordonate unele cu altele, unde Italia Tânără, Polonia Tânără, Germania Tânără, ca şi toate celelalte state unite şi întinerite să compună Europa Tânără şi Unită de mâine. Robert era convins că pacea lumii şi reabilitarea geniului uman se puteau obține numai prin extinderea sistemului federal, care va face din Europa întreagă o linie mare de națiuni asociate spontan. Robert a mai precizat că spiritul dominator maghiar reprezintă un pericol permanent contra civilizației iar Hyppolite Deprez a precizat că dacă Monarhia nu se va federaliza, aşa cum a propus majoritatea locuitorilor ei, dacă nu va deveni un bastion contra Rusiei, nu mai avea nicio rațiune de a exista, va cădea ea însăşi pradă Moscovei dar şi a națiunilor nemaghiare şi negermane frustrate.

Marele patriot şi istoric ceh Frantisek Palacky scria că dacă Austria nu exista ea trebuia inventată, deoarece prin diversitatea ei etnică şi națională era menită şi potrivită să devină o asociație naturală de națiuni fraterne, federalizate, egale unele cu altele, unde orice exclusivism național (deci cele două ungar şi austriac) trebuia exclus odată pentru totdeauna. Majoritatea politicienilor unguri şi austrieci au susținut că federalizarea însemna despărțirea Ungariei şi Austriei de ele însele, că Ungaria – cea etnică propusă de nemaghiari o degrada la poziția de provincie, că Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan nu era obiş-

nuită, nu putea să ducă o viață de provincie; iar feldmareşalii austrieci susțineau şi ei că decât Austria să se lase despărțită de ea însăşi, mai bine se desparte de Confederația Germană, lucru care după ce Berlinul zdrobeşte Viena în 1866 se şi întâmplă. Practic vorbind națiunile cuceritoare vor să fie şi să rămână centralizatoare, pe când națiunile cucerite, federalizatoare, vor redistribuirea teritoriilor, şi anume acelea în care erau majoritare să fie incluse în state autonome naționale, ceea ce ducea însă inevitabil la pierderi pentru cuceritori.

În aceste condiții ungurii şi austriecii şterg cu buretele orice conflicte politice şi militare care i-au pus față în față în trecut, îşi concentrează eforturile pentru menținerea integrității statelor lor istorice, instituie dualismul, acel „unio duarum nationum contra plures", mai ales că în Europa se modifica geografia politică prin unitățile statale naționale germană, italiană şi română dincolo de Carpați. Dezamăgit, Palacky afirma: „Trebuie să mărturisesc că de la primul meu pas făcut în politică în 1848 am căzut într-o greşeală serioasă şi fatală. Cea mai mare greşeală a mea a fost că m-am încrezut în rațiunea şi onestitatea națiunii germane. Binecunoscutele mele cuvinte *dacă Austria n-ar fi existat, trebuia să ne străduim a o crea cât de repede era posibil* au fost emise cu asumția şi cu credința neîndoielnică că justiția va domni în această asociațiune de națiuni eliberate. Din nefericire, chiar eu am pierdut speranța într-o prezervare durabilă a imperiului „nu fiindcă ar fi imposibilă în sine, ci din cauză că germanii şi maghiarii şi-au permis să câştige dominația şi să-şi stabilească prin ea un exclusiv despotism național care într-un stat multilingv şi constituțional este un nonsens politic şi nu poate dura mult". Propunerea făcută de românul european Aurel C. Popovici în cartea lui de mare ecou în opini publică dar nu în practica guvernamentală „Statele Unite ale Austriei Mari" demonstrează aceeaşi atitudine a cercurilor conducătoare din Austro-Ungaria, dacă-l exceptăm pe arhiducele Franz-Ferdinand aflat însă departe de puterea de decizie.

În aceste condiții Regatul României Mici devine „Piemont" al tuturor românilor asupriți şi în 1916, alți soldați, cei ce purtau uniforma Armatei Regale Române, la ordinul acelui minunat german şi catolic Ferdinand I, Regele constituțional al României, care a depus jurământ în fața lui Dumnezeu pe Constituție română că va servi neabătut interesele națiunii, au trecut Carpații pentru a-şi elibera

fraţii din Transilvania şi Bucovina. Marele Rege a declarat război Austro-Ungariei, s-a bătut cu ţara care l-a născut şi crescut, deoarece a fost omul datoriei, a fost fidel jurământului şi şi-a îndeplinit în mod exemplar toate îndatoririle ce i-au revenit în calitatea şi de pe poziţia lui de Rege constituţional al României. Cei de la Berlin l-au şters din cartea familiei, l-au declarat trădător care va roşi în faţa lor când se vor întâlni, sau chiar l-au considerat mort pentru ei; însă în viaţă fiind, pentru români şi România, Regele a răspuns calm şi senin că n-are nicio obligaţie de niciun fel faţă de Kaiserul Wilhelm al II-lea şi germani, că este şi va fi dator doar în faţa lui Dumnezeu, a poporului român şi tocmai în Germania a învăţat că datoria şi jurământul unui suveran constituţional stă deasupra etniei şi a naţionalităţii.

Ferdinand I a afirmat că situaţia internă şi internaţională din 1916 era de asemenea natură încât Bucureştiul ori înfigea Tricolorul dincolo de Carpaţi, ori acesta pălea şi se clătina şi în România Mică pentru că atunci a sosit ceasul eliberării Transilvaniei şi Bucovinei, fapt recunoscut de patru mari state ale Antantei. Alianţa cu Antanta a fost decisă de Suveran, de guvernul liberal Brătianu-junior, de conservatorul Take Ionescu, majoritari în spectrul politic de atunci, împotriva opţiunii minorităţii conservatoare Marghiloman-Carp. Aceasta a preferat alianţa cu Puterile Centrale, eliberarea Basarabiei, acordarea ca recompensă a Bucovinei de către partea austriacă a Austro-Ungariei şi un statut mai bun pentru Transilvania din partea ungară a Monarhiei Austro-Ungare. Liberalii şi dinastia au acordat prioritate în 1916 Transilvaniei şi Bucovinei. Regele Ferdinand I le-a spus soldaţilor din Armata Regală Română în 1917 că nu i-a chemat în această luptă şi jertfă grea din motive de mândrie deşartă, deoarece i-au fost prea scumpe vieţile şi bietele lor averi. Suveranul i-a chemat la luptă pentru a institui un Stat al tuturor românilor, lucru pentru care toţi românii de existenţă şi viitori le vor fi recunoscători şi le vor binecuvânta memoria. Fiii şi fiicele celor ce au căzut pe frontul de onoare de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz al Războiului de Eliberare şi Întregire Naţională, sau care se vor mai jertfi încă în această cumplită încleştare cu moartea spre viaţa politică şi statală a naţiunii lor, vor primi pământ – garanta Regele – fapt împlinit când ţăranii din România Mare au fost împroprietăriţi cu 5.810.000 ha pământ şi prin votul universal au primit un cuvânt de spus în alegeri şi politica ţării.

Când sorții războiului păreau că se înclină spre Germania şi Austro-Ungaria, România, părăsită de Rusia, amenințată de ruşii bolşevici care conspiră să asasineze familia regală, să aresteze guvernul regal de la Iaşi, cu tezaurul de stat, adunat timp de 48 de ani sub oblăduirea lui Carol I, furat de bolşevicii din Moscova, este nevoită să semneze Armistițiul de la Focşani, în decembrie 1917 şi Pacea de la Bucureşti, din mai 1918. La guvern este adusă echipa Marghiloman-Carp, care reuşeşte să mențină pe Ferdinand I pe tron, în pofida rezervelor Austro-Ungariei şi Germaniei şi să păstreze un nucleu din Armata Regală Română. Bolşevicii ruşi sunt alungați din partea neocupată a României, generalul Ernest Broşteanu curăță Basarabia şi Chişinăul de devastările bolşevice care ucid fruntaşii români din zonă (avocatul Murafa, inginerul Hodorogea). S-au asigurat astfel condițiile pentru ca Adunarea Țării de la Chişinău să voteze la 27 Martie/9 Aprilie 1918 Unirea Basarabiei cu România. Austro-Ungaria şi Germania au încurajat extinderea iredentismului românesc spre Răsărit, sperând că-l blochează pe cel spre Apus şi vor asigura şi permanetiza stăpânirea Bucovinei şi Transilvaniei. Austro-Ungaria ia 170 de sate de pe linia Carpaților şi Puterile Centrale instituie un fel de condominium economic asupra Dobrogei, transformată într-un grânar al acestora. Pacea de la Buftea-Bucureşti n-a fost ratificată de Regele Ferdinand.

Guvernul Marghiloman doreşte să-i cheme în fața justiției pe miniştrii din 1916, „vinovați de dezastrul țării", Ferdinand arbitrează, mediază şi afirmă că dacă se întâmplă acest lucru, atunci nu numai Brătianu şi echipa lui trebuiau judecați, dar va apărea el însuşi în fața instanței, deoarece credea încă în justețea opțiunii din 1916. La Iaşi, Regele i-a încurajat pe unii fruntaşi români disperați, spunându-le că România va câştiga, va elibera Transilvania şi Bucovina, încurajându-i că suferințele vor trece, că va sosi vremea, şi nu era departe, când toți românii vor fi concentrați în propriul lor stat național. Scepticii puneau încrederea nestrămutată, optimismul sincer şi deschis, ce înfrunta şi nu se plia în fața realității, pe seama unui crez sau spirit mistic ce-l însufleţea, îl însoţea adesea pe Monarh. Dar victoria definitivă a înclinat spre Antantă, Regele demite guvernul Marghiloman, cheamă la putere guverne care revitalizează spiritul anului 1916, generalul Iacob Zadik alungă din Cernăuți ucrainienii ce-i terorizau pe români, asigurând condițiile ca în pace şi linişte,

Adunarea Bucovinei să voteze la 15/28 noiembrie Unirea cu România. Guvernele noi, proantantiste, reflectează şi ele la chemarea în fața instanței a foştilor miniştrii din echipa Marghiloman, Regele mediază din nou şi lucrul nu se întâmplă.

În noiembrie 1918, Ferdinand I cheamă din nou la luptă Armata Regală Română într-o proclamație de inimă şi de mare răsunet: „Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor, pentru care în 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie, sufletele celor căzuți pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforțare. Privirile credincioşilor noştri aliați sunt îndreptate cu dragoste şi încredere spre țara noastră şi fiii ei. Camarazii voştri de arme din biruitoarele armate franceză şi engleză, care vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti. Arătați-le că timpul de aşteptare n-a putut să slăbească brațul ostaşului român. Frații noştri din Bucovina şi din Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă, ca, prin avântul vostru, să le aduceți eliberarea de sub jugul străin. Biruința este a noastră şi viitorul va asigura întregului neam românesc viață paşnică şi fericită. Înainte deci cu vitejia strămoşească! Dumnezeu este cu noi!”.

Într-adevăr Dumnezeul popoarelor şi-a întors fața şi către românii asupriți şi prin cei liberi şi credinciosul Rege al tuturor, le-a permis să-şi făurească Statul de drept al tuturor românilor. În noiembrie 1918 maghiarii încep să terorizeze, să-i ucidă în unele localități pe românii transilvăneni, care ca şi frații lor din Basarabia şi Bucovina, apelează la Rege, la Brătianu, la Armata Regală Română pentru a-i scăpa de asupritori, a le apăra viețile şi dreptul de a-şi exprima prin votul de autodeterminare cu care stat vor să se unească şi unde vor să-şi îndeplinească destinele de români, de cetățeni liberi şi conştienți de trebuințele prezentului, ale viitorului lor şi al urmaşilor lor. Brătianu i-a asigurat că Armata eliberatoare va sosi, i-a încurajat în ideea de a-şi organiza o Mare Adunare Națională, pe baze democratice, prin care să se unească toți în jurul Regelui şi prin el să întregească trupul Regatului român, să voteze principiile cele mai democratice ale vremii pe care să se aşeze şi să funcționeze Statul. Armata Regală Română, Regele, guvernul la 1 Decembrie 1918 se întorc de la Iaşi, intră în capitala legală a României, Bucureşti, unde în câteva

zile conspiratorii bolşevici inspirați de Moscova, care doresc să submineze Statul sunt benefic reprimați de Razoviceanu şi trupele lui.

Soldații din Armata Regală Română au simțit instinctiv că Regele lor le vrea binele, că vorbele lui vor deveni fapte, vor prinde viață. De fapt, poporul român a ştiut, a fost capabil în acei ani mărețiși grei să străbată prin luptă, suferință şi jertfă, prin asperități grele şi mari drumul spre astre, spre împlinirea destinului național. „Per aspera ad astra" – spunea Regele – care văzând că pe la Oituz nu se trece, că românii şi-au păstrat de-a lungul secolelor credința, tradiția şi ființa sub aspre regimuri şi stăpâniri străine, a realizat, a conştientizat în toată dimensiunea şi forța ei, capacitatea de rezistență şi de sacrificiu a poporului român. Poporul român în acele timpuri de glorie, s-a dovedit a fi cu adevărat popor – „populus" – nu simplă populație, a fost capabil de lupte şi de jertfe grele, deoarece a privit în sus, spre cer, a prins curaj, conştietizând că acolo sunt înscrise cele trei componente fundamentale ce le ghidează gândurile, speranțele şi faptele: Dumnezeu, Patria şi Regele.

La 1 Decembrie 1918, când Suveranul constituțional şi legal, pe care nici germanii, nici austro-ungarii victorioşi pe moment la Focşani, Buftea-Bucureşti nu au reuşit să-l detroneze, intra în Bucureşti, la Alba-Iulia se vota Unirea Transilvaniei cu România, fapt ce constituie a treia fază, după Basarabia şi Bucovina, a făuririi statului național român unitar. Coincidență fericită, cu bătaie lungă în timp şi în istoria națională română, care exprimă marea sinteză, ecuația dintre intrarea în Războiul de Eliberare şi Întregire Națională, efectuată la ordinul Regelui din august 1916 pentru eliberarea Transilvaniei şi Bucovinei prin Unirile lor cu țara şi înfăptuirea acestor deziderate la 15/28 Noiembrie şi 1 Decembrie 1918. 1 Decembrie 1918 are dubla semnificație a Unirii Transilvaniei cu România şi intrarea Suveranilor constituționali legali, Regele Ferdinand I şi Regina Maria, în capitala Regatului. Acesta este sensul major, dubla importanță, simbolistica zilei de 1 Decembrie 1918, ce răzbate peste timpuri. Aceste două componente esențiale ale procesului de desăvârşire a statului național român unitar, hotărârea de sus, a alianței cu Antanta din 1916 şi voturile de jos de la Chişinău, Cernăuți şi Alba-Iulia din 1918 nu se pot despărți una de alta, chiar dacă între timp am devenit republică, adică am adoptat forma de stat adusă de tancurile tovarăşului Iosif

Visarionovici Stalin, când, într-o perioadă de început a epocii roşii, ni se spunea că „Stalin şi poporul rus, libertate – şi adăugăm noi şi republică – ne-au adus”.

În 1919 armatele bolşevice ungureşti şi ruseşti pun în primejdie voturile din 27 Martie/9 Aprilie, 15/28 Noiembrie, 18 Noiembrie/1 Decembrie 1918, atacă dinspre Răsărit şi Apus pentru a recupera Transilvania, Bucovina şi Basarabia. Moscova lui Lenin şi Budapesta lui Kun, plănuiesc să se întâlnească, să facă joncțiunea pe Carpați, pentru a-i reprima pe români şi a le scoate din cap ideea de România Mare odată pentru totdeauna. Armata Regală Română îşi face datoria, generalul Sabin Poetaş, care făcuse minuni de vitejie la Topraisar, Neajlov, Mărăşeşti, cade ucis de ruşii bolşevici apărând Basarabia, generalii Davidoglu şi Angelescu continuă lupta, ofensiva ungară din iulie 1919 este respinsă, generalii Mărdărescu, Holban, Moşoiu, Demetrescu, Rusescu înving trupele comuniste ungare şi ostaşii lor intră în august în Budapesta unde regimul lui Kun îşi găseşte sfârşitul. Factorii de sus din 1916, Dinastia, Guvernul, Armata intră în ecuație din nou în 1919, apără pe teren voturile din 1918, situate la mijloc între 1916 şi 1919, le protejează de pericolele comuniste de la Răsărit şi Apus iar Tratatele de Pace ale Sistemului de la Versailles ratifică pe plan internațional făurirea statului național român unitar care devine membru al Ligii Națiunilor.

Polonia, Finlanda, Letonia, Estonia, Lituania sunt atacate şi ele de Moscova roşie, ființele lor de stat sunt amenințate, ca şi aceea a României, dar armatele lor rezistă cu concursul Antantei, atacatorii comunişti sunt respinşi, siliți să recunoască noile state care intră şi ele în Liga Națiunilor. Statul român devenit cobeligerant la început, este recunoscut stat aliat victorios şi chiar dacă Tratatul din 1916 din cauza defecțiunii semnării păcii separate este caduc, Antanta victorioasă îi recunoaşte şi revitalizează spiritul, ratifică frontierele României cu corectarea unor exagerări din 1916 privind stabilirea prea apropiată a frontierelor de Debrețin sau de Belgrad. Cântărind, cumpănind lucrurile şi evaluând greutatea factorilor care au intrat în ecuație, au determinat şi au pus în mişcare procesul făuririi statului național unitar român, noi am ajuns la concluzia că axa fundamentală a procesului, cel mai important factor în sinteză a fost în primul rând Războiul de Eliberare şi de Întregire Națională, început în august 1916, termi-

nat în august 1919, Bucureştiul regal care a transpus destinele româneşti sub cupola victorioasă euro-atlantică a alianței dintre Antantă şi Statele Unite ale Americii; şi fără să le diminuăm frumusețea principiilor, forța de exprimare, am afirmat că voturile din 27 Martie/9 Aprilie, 15/28 Noiembrie, 18 Noiembrie/1 Decembrie de la Chişinău, Cernăuți şi Alba-Iulia au ocupat locul 2 în marele proces al unității româneşti de stat. Duşmanii de la Răsărit şi Apus nu s-au consolat, nu au acceptat voturile, s-au năpustit cu furie asupra României, fapt ce a determinat din nou protecția Dinastiei, a Guvernului, a Armatei, sprijinite de Antantă, pentru ca ele să rămână în ființă, să fie valide şi aplicate. Istoria a văzut popoare care au fost învinse, înghițite, cu dreptatea în mână, voturile de independența de stat ale Ucrainei, Armeniei, Georgiei, etc. au fost tot atât de frumoase, corecte, îndreptățite ca cele române, polone, baltice, finlandeze, dar n-au rezistat, au fost invalidate şi înghițite de puterea şi tăvălugul roşu al echipei Lenin-Troțki-Stalin and Company, care a recurs la masacre şi teroare de masă.

Ferdinand I a păstrat o vie şi pioasă amintire şi recunoştință soldaților din Armata Regală Română, îi pomenea mereu în Discursurile lui oficiale, inclusiv în mediile înalte intelectuale şi universitare, care nu aveau legături directe cu țărănimea, baza umană a acestei Armate, aşa cum soldații fără uniformă ai Landsturmului românesc din 1848-1849 au fost baza umană a primului Război Național româno-maghiar pentru Ardeal în epoca modernă. Când în 1920 se inaugura Universitatea Română de Stat din Cluj, Regele afirma: „Ca un curat prinos al inimilor noastre recunoscătoare, ridice-se dar, duioasă şi smerită, închinăciunea noastră către vestitorii, înainte-mergătorii şi făuritorii acestei zile de glorie; către slăviții şi din veac adormiții mucenici ai neamului acestuia, ştiuți şi neştiuți, mari şi mărunți, ca şi către *acest sobor de morți ai Războiului din urmă*. Căci dacă bucuria de astăzi e numai a noastră, a celor rămaşi, meritul e al lor, al celor duşi, al tuturor. De la Mihai, izbăvitorul dintru început, de la marii ostaşi ai gândului şi faptei româneşti de aici, străjeri neadormiți ai limbii şi legii, până la cel din urmă cioban şi plugar sărac, cari au păstrat cu îndărătnicie patrimoniul național, toți, dar absolut toți, au partea lor în opera de astăzi, în strălucita minune a României Mari în hotarele Daciei Traiane, pe cari nu le-a fost hărăzit s-o vadă, dar care fără

truda şi jertfa lor de fiecare clipă n-ar fi fost cu putință". Regele a donat în acea zi de 1 februarie 1920, de la Cluj, o sumă de bani pentru înființarea unui Institut de Istorie Națională română în oraşul de pe Someş, care să studieze la nivel academic, să scrie despre istoria românilor din Transilvania, despre care, până atunci, au scris cu precădere istoricii străini.

Nu putem, şi este chiar hazardat să facem o comparație pe care probabil nici hârtia n-o poate suporta, între Regii, primii-miniştrii, miniştrii, deputații, senatorii români dintre 1866-1923 (anii când s-au adoptat cele două Constituții), dintre care unii, ca de pildă Ioan Ghica, D. A. Sturdza, proveneau din familii princiare, erau şi Preşedinți sau Secretari Generali ai Academiei Române şi şefi ai Guvernelor Regale de la Bucureşti, Carol I, Brătianu-senior aduceau Dobrogea, Delta Dunării, Insula Şerpilor într-un Stat independent, devenit Regat în 1881, chiar dacă peste voia lor pierdeau Basarabia de Sud în favoarea aliatului rus, Ferdinand I şi Bărtianu-junior adăugau Transilvania şi Bucovina, Marghiloman şi Carp, Basarabia, şi preşedinții, prim-miniştrii, miniştrii, deputații şi senatorii români din anii 1989-2011, dintre care mulți fuseseră membri ai – din fericire – decedatului Partid Comunist Român.

Nu putem afirma nici măcar în cadrul unei „glumițe istorice" că ultimii n-ar fi demni să lege sau să dezlege şireturile de la încălțările primilor, dacă aceştia ar reveni printre noi şi i-ar reîntâlni, pentru două motive şi anume: morții nu se întâlnesc niciodată cu cei vii pe lumea aceasta şi pentru că în paradigma unei istorii serioase, academice, nu se fac asemenea glume şi comparații. Fiecare epocă şi perioadă istorică îşi naşte, îşi are proprii săi oameni de stat, cu capacitățile, talentele, simțurile de orientare în luarea deciziilor, mai mult sau mai puțin realiste, cu meritele şi defectele lor, cu abilitățile şi dizabilitățile de a găsi sau nu în timp util cele mai bune şi mai salvatoare soluții pentru neam şi țară. Multe lucruri au depins de raporturile de forțe pe plan internațional, de coalițiile ce se confruntau şi ceea ce a constituit spectrul şi balanța de putere din anumite momente istorice se puteau modifica rapid în alte condiții radical schimbate sau chiar răsturnate.

Practic vorbind, la 1918, independența şi unitatea statelor naționale succesoare Austro-Ungariei şi Rusiei, a devenit posibilă şi ope-

rabilă deoarece în acest spațiu controlul austro-ungar şi german a fost înlocuit de Antantă, SUA şi de statele aliate, care au deschis drumul spre exprimarea de către majorități a dreptului de autodeterminare, a independenței şi unității şi apoi, tot prin concurs comun, au fost benefic reprimate atacurile bolşevice ruse şi ungare. Sinteza dintre controlul şi protecția acestui spațiu exercitat de puterile democratice ale Antantei şi SUA şi posibilitatea exprimării fireşti a dorinței de unitate şi libertate a celor mulți şi asupriți, a dat roade între 1918-1921. Iorga afirma în mai 1919 că toate națiunile în cauză vor fi libere deoarece se opera o geografie politică nouă, iar cei asupriți au prins vremea când se efectua şi se lucra „la cea dintâi revizuire rațională a hărții lumii, ca aceea la care se procedează astăzi sub ocrotirea unor armate biruitoare pentru drept şi cu înțeleaptă chibzuire a unor şefi de state şi a unor miniştri care sunt cugetători, scriitori politici, istorici şi profesori la Universitate". Sub cupola sau sinteza mare euro-atlantică au funcționat sinteze mai mici, adică voturile şi războaiele locale proprii ale României (1916-1919), Poloniei, Estoniei, Letoniei, Lituaniei, Finlandei, Cehoslovaciei (1918-1921), care salvându-şi statele proprii au contribuit la stoparea extinderii comunismului tiranic şi ateu în Europa acelor ani.

În 1939 pactul sovieto-nazist Ribentrop-Molotov, expresia alianței dintre cele mai abominabile regimuri politice din istoria umanității, cel roşu rus şi cel brun german, ambele revizioniste, subminează Sistemul de la Versailles, elimină de pe harta geografiei politice europene Polonia, după ce Germania, în prealabil, cu complicitatea conciliatoriştilor englezi şi francezi, şterg de pe ea şi Cehoslovacia şi Berlinul şi Moscova provoacă împreună Al Doilea Război Mondial. Tancurile lui Hitler şi tancurile lui Stalin se întâlnesc, ofițerii ruşi şi ofițerii germani se îmbrățişează pe ruinele unei Polonii sângerânde şi sfâşiate, iar Molotov, răsturnând adevărul cu fundul în sus şi prefăcându-l în minciună, în propagandă murdară şi deşănțată se felicită că alianța ruso-germană a distrus „acel copil monstruos al Tratatului de la Versailles care a fost Polonia". Adevărata monstruozitate era alianța hitleristo-stalinistă, distrugerea şi împărțirea pentru a IV-a oară în istoria modernă şi contemporană a Poloniei, atacul Rusiei contra micii Finlande – fapt pentru care URSS a fost exclusă ca stat agresor din Liga Națiunilor – după care Moscova roşie imperialistă înghite

Letonia, Estonia, Lituania, Basarabia, Bucovina de Nord, ținutul Herței. Ungaria mică, în visul ei de a deveni din nou mare, se foloseşte de marea alianță revizionistă comunisto-nazistă, anexează Transilvania de Nord, părți din Slovacia sau din fosta Iugoslavie ocupată de Axă, Bulgaria se serveşte şi ea cu porțiuni teritoriale de la vecini. Micii revizionişti profită de înclinarea balanței puterii spre marii revizionişti Rusia roşie şi Germania brună, prima exclusă de la Versailles, a doua învinsă. Franța este învinsă, ocupată, ca şi Norvegia, Belgia, Olanda, alianța dintre cele două mari puteri terestre ale hinterlandului, URSS şi Germania, purtătoare ale unor regimuri totalitare în istorie şi în acest spațiu european, aruncă în frecvente convulsii democrația europeană şi statele ce au funcționat pe baza ei, terorizând, asiatizând şi aruncând umbra terorii asupra continentului. Singură Anglia, mamă a democrației, prin Magna Charta, Habeas Corpus Act, regimul monarhic parlamentar cu împărțirea puterilor în stat, atât de apreciat în opera *L'esprit des lois* a lui Montesquieu, cu posibilitatea ca națiunea să-şi aleagă, să-şi verifice periodic guvernanții şi eficiența administrării de către aceştia a treburilor publice, rămâne să țină piept furiei hitleriste dezlănțuite spre vest cu acordul tacit şi complice al regimului bolşevic.

Asupra Regatului României se abat pe rând ultimate ruseşti, dictate hitleristo-mussoliniene-hortiste, conducătorii români din 1940, temători, şovăitori în fața disproporției de forțe între revizionişti şi forța armată națională română, uită să se raporteze direct la sângele vărsat pentru făurirea României Mari, atât la Vest cât şi la Est, de Armata Regală Română între 1916-1919, şi votează cedările fără luptă ale Basarabiei, Nordului Bucovinei, a ținutului Herței (ultimele două teritorii nu erau incluse în Anexele secrete ale Pactului Ribentrop-Molotov din 23 august 1939) în favoarea URSS-ului şi a Transilvaniei de Nord în favoarea Ungariei. Armata Regală Română se retrage din aceste teritorii, ofițerii, soldații ce ar fi dorit să lupte, să dovedească mai mult respect şi devotament față de frații lor de arme din 1916-1919, se supun scrâşnind din dinți şi cu ochii înlăcrimați se retrag pe teritoriul statal rămas liber. Politicienii care au votat în Consiliile de Coroană pentru cedări teritoriale fără luptă s-au temut că Regatul va fi desființat şi au reflectat să păstreze cea mai mare parte din teritoriul lui şi în funcție de mersul celui de Al Doilea

Război Mondial, de raporturile de forțe ce se vor impune pe fronturi, să încerce refacerea frontierelor pierdute. Polonia a preferat să lupte, dar a fost desființată şi ştearsă de pe hartă, însă a semnat Tratatul de Pace ca putere victorioasă după Război.

În 1941 s-a produs marea defecțiune între alianța sovieto-nazistă prin atacul lui Hitler contra lui Stalin care aruncă URSS-ul sau o urcă în căruța Națiunilor Unite din Carta Atlanticului, a puterilor democratice, care combăteau nazismul german, fascismul mussolinian şi imperialismul japonez, care după Pearl Harbour determină intrarea în Război a SUA, unul din modelele democrațiilor pe plan global. Senatorii americani neutralişti au realizat că pacea, ca şi democrația, sunt indivizibile, că trebuiau ajutate şi apărate pe plan global, că cele două ziduri terestre şi acvatice ale celor două Oceane, nu asigură securitatea SUA, nu o fac inexpugnabilă şi nici de neatins pe plan internațional. Din punct de vedere tehnic şi militar, atacul ursului brun nazist contra ursului roşu rus, a fost benefic pentru cauza păcii şi democrației, deoarece a situat nazismul la mijloc, l-a strivit între două fronturi şi la puțin timp cade şi imperialismul japonez. URSS-ul şi poporul rus luptă eroic, cu jertfe grele, contra germanilor, contribuția lor la victoria comună a Aliaților este pe măsură, importantă şi meritorie, dar conducătorii comunişti de la Moscova, semnează cu mâini mincinoase principiile Cartei Atlanticului care au prevăzut că după război se vor efectua alegeri libere, că fiecare popor îşi va fixa liber regimul politic sub care vrea să trăiască, că nimeni din afară nu le va impune silnic alte regimuri, că toate statele vor fi egale, se vor respecta reciproc unele pe altele într-o lume paşnică, aşezată pe bazele celor mai sănătoase principii ale umanității, din care războaiele vor fi excluse.

După pierderea Basarabiei, a Nordului Bucovinei, a ținutului Herței, urmează şi pierderea Transilvaniei de Nord unde ungurii din Cluj, alături de ungurii din celelalte oraşe şi sate din zonă întâmpină cu bucurie şi extaz trupele maghiare care le alimentau sub ochii lor visul refacerii Ungariei Mari. În Cluj şi în toată zona ocupată, propaganda ungară a tipărit – în batjocură – afişe mortuare care anunțau decesul României Mari, feciorul de 22 de ani. În text se afirma că decesul s-a produs în pofida operației efectuată de doctorii Stalin şi Molotov care i-au scos o coastă şi jumătate, după care pacientul recidivat în

boală, a fost operat şi de doctorul Horthy şi şi-a dat obştescul sfârşit. Semnau post-mortem părinții Ferdinand şi Maria, tot post-mortem verişorii primari Cehoslovacia şi Polonia, şi Franța şi Anglia, naşii de la Paris ai României. Propaganda ungară acționa pentru a demoraliza şi mai mult decât era opinia publică română, care a pierdut apoi şi Cadrilaterul în favoarea Bulgariei.

Între iunie 1941 – august 1944, Armata Regală Română eliberează Basarabia, Nordul Bucovinei, dar conducătorii fac greşeala de a nu se opri pe Nistru, cum a recomandat opoziția, şi până în 1942 deportările evreilor provoacă pierderi mari de vieți omeneşti, suferințe care înscriu o pată neagră în istoria regimului de dictatură militară. Şefii politici de la Bucureşti tatonează şi posibilitatea recâştigării Transilvaniei de Nord. Când balanța de forțe înclină spre URSS şi aliații ei, atât guvernul, cât şi opoziția, tatonează posibilitatea armistițiului, a întoarcerii armelor, încercând să obțină refacerea unității naționale de stat, dar răspunsul Aliaților care lăsaseră inițiativa URSS-ului prin care se dădeau soluțiile, a fost clar, România să facă gestul, dar nu va primi înapoi decât Transilvania de Nord. După 23 august 1944 Armata Regală Română luptă alături de Aliați, în 25 octombrie 1944, de ziua Regelui Mihai, eliberează Careii şi Satu Mare, România ocupă locul IV în privința efectivului pe front până la capitularea Germaniei, dar Regatul semnează pacea de la Paris, din februarie 1947, ca stat învins, orice efort de a obține statutul de cobeligerant – după modelul Italiei care a întors şi ea armele şi l-a obținut din partea statelor occidentale – fiind respins de marile puteri victorioase, concomitent cu încercările inserate mai ales în memoriile unor exilați români de a obține reintegrarea în Regat a provinciilor răsăritene pierdute în 1940 în favoarea URSS-ului pe atunci prietenă cu Hitler. Puterile occidentale au consimțit ca toate teritoriile anexate de Stalin şi Molotov între 1939-1941 să rămână în fruntariile marelui lor aliat comunist de la Răsăritul roşu care începea după 1945 să se înroşească mai mult deoarece până dincolo de Oder-Neisse – sub supravegherea atentă şi cu colaborarea Armatei Roşii – se instaura, pe faze, puterea totalitarismului bolşevic, după modelul Moscovei tirane şi comuniste. Singurul teritoriu recuperat de România a fost Transilvania de Nord, deoarece aşa au stat atunci lucrurile, puterea de decizie era la cei mari şi puternici, împotriva cărora nimeni nu se putea pune şi opune.

În martie 1945 Regele Mihai I şi Regatul România au primit la Cluj de la un general sovietic administrația Transilvaniei de Nord. Cu această ocazie generalul a afirmat că era pentru prima dată în istorie când un stat învins primeşte un teritoriu, dorind probabil să susțină „generozitatea" Moscovei roşii care făcea acest „cadou" României. Dar şi Regele Mihai şi Regatul România au făcut „cadou" URSS-ului şi Națiunilor Aliate viețile a zeci şi zeci de mii de soldați ai acestora, scurtând Războiul Mondial cu 6 luni, au deschis pe o distanță de câteva sute de kilometri drum liber Armatei Roşii care a zdruncinat zdravăn pozițiile Germaniei în zonă. Pe lângă contribuția de netăgăduit a României la învingerea Germaniei, greu de negat chiar pentru URSS, mai era probabil în calcul faptul că dacă Moscova redă Transilvania de Nord Regatului, românii au obligația să tacă veşnic, să nu-şi mai ceară teritoriile din Răsărit, să zică bogdaproste, să se mulțumească cu revalidarea pe plan internațional a votului din 1 Decembrie 1918 şi a Tratatului de la Trianon. Era şi acesta un mic progres față de hotărârea Internaționalei bolşevice de la Moscova, din perioada interbelică, care aplica automat indicațiile guvernului comunist, că România era un stat imperialist, format prin jafuri şi anexiuni de teritorii străine, de unde decurgea că toată Transilvania trebuia redată Ungariei, Basarabia şi Bucovina URSS-ului, Dobrogea Bulgariei. Era clar că bolşevicii răsturnau adevărul cu fundul în sus, îşi prezentau marile minciuni ca adevăruri, denaturau sensul real al noțiunilor şi nu făceau altceva decât să adeverească proverbul că hoțul te face hoț şi imperialistul te face imperialist printr-o ciudată şi periculoasă răstălmăcire pe care istoria în curgerea ei imuabilă în timp şi spațiu a avut grijă – după decesul sperăm definitiv şi irevocabil al imperiului „diavolului roşu" care a fost URSS-ul să le corecteze parțial şi total în unele cazuri.

De asemenea, Moscova a trebuit să se autocorecteze, să recunoască totuşi că refacerea Poloniei la 1918 n-a însemnat că s-a născut un copil monstruos al Tratatului de la Versailles, să consimtă la refacerea Poloniei, având însă toată grija ca aceasta să fie roşie şi impunându-i acelaşi regim ca în URSS. URSS-ul şi-a format un nucleu de armată polonă comunistă, care sub oblăduirea Armatei Roşii a pus mâna pe puterea de stat, anihilând orice tentativă a guvernului polo-

nez în exil la Londra şi a Armatei Țării care a luptat alături de Anglia, SUA, Franța lui de Gaulle împotriva lui Hitler să se întoarcă acasă şi să conserve regimul social şi național interbelic. Adânc înfipte în solul patriei rămân Biserica Polonă Catolică, poporul polonez înzestrat cu spirit civic, politic pronunțat, care-şi face datoria, subminează pe faze regimul comunist, dă lumii catolice şi democrației pe Papa Ioan Paul al II-lea, care-şi aduce contribuția la dărâmarea comunismului ateu din Europa. Moscova păstrează teritoriile polone anexate în 1939, dar mutând milioane de germani spre Vest, acordă Varşoviei aşa-numitele teritorii recuperate, oraşe şi sate cu soluri bogate în minereu. În schimb, Moscova speră ca şi în cazul României, că polonezii îi vor fi recunoscători că primind aceste teritorii nu le vor mai revendica pe cele din Răsărit şi mai ales că, recunoscători fiind, vor accepta regimul roşu, URSS-ul fiind şi devenind şi garantul noilor frontiere de stat ale Poloniei.

Recunoaşterea de către URSS a contribuției la victoria împotriva Germaniei s-a manifestat prin retrocedarea Transilvaniei de Nord şi anularea Dictatului de la Viena din august 1940, cât şi prin decorarea Regelui Mihai I cu Ordinul „Victoria", numai că Regatul României n-a fost „decorat" cu statutul de stat cobeligerant, ca, de pildă, Italia. Această deosebire reflecta deja o realitate, şi anume, politic vorbind, Europa Occidentală, era ruptă de Europa Orientală, statele occidentale acționau după alte principii în dreptul intern şi internațional, au recunoscut statutul de stat cobeligerant al Italiei mareşalului Badoglio, în pofida alianței Mussolini-Hitler şi a locului mai modest decât al României ocupat de diviziile regale italiene în lupta contra lui Hitler şi a Republicii de la Salo a lui Mussolini, eliberat de Skorzeny din închisoarea montană de la Gran Sasso, unde a fost închis după arestarea lui de către Rege. În schimb, URSS-ul acționa ca un adevărat ocupant, îşi impunea pe faze regimul politic unde ființa Armata Roşie şi n-a acordat României acest statut. De asemenea, Regatul Italiei a devenit Republică prin Referendum, pe când Regatul României a devenit Republică prin presiunea tancurilor lui Stalin şi a acoliților lui români, Dej şi Petru Groza, care prin teroare, şantaj şi amenințări l-au silit pe Rege să abdice şi să lase loc unei forme de stat, a unei republici care în fondul şi conținutul ei era croită după modelul moscovito-comunist al lui Stalin.

În fond, indiferent de greşelile, bâjbâielile, alternativele alese de România, explicabile în condițiile modificărilor survenite pe arena internațională şi a celui de Al Doilea Război Mondial, după care s-au orientat şi alte state, pornind de la constatarea esențială şi fundamentală că regimurile comunist şi nazist sunt cele mai periculoase, mai abominabile regimuri din istoria umanității care şi pe vreme de pace au provocat hecatombe de morți în curgerea imuabilă a timpului ce este şi va deveni istorie, se impune, stă în picioare, adevărul că Armata Regală Română are meritul că a luptat între august 1941 – mai 1945 pe rând împotriva amândurora. Suntem convinşi că specialiştii noştri în istoria contemporană română şi universală se vor apleca mai adânc asupra acestei ecuații, o vor aduce la lumina adevărului şi o vor demonstra-o cu multe argumente ştiințifice şi documentare irefutabile, analizând-o în perspectiva devenirii lucrurilor, a confruntării dintre bine şi rău, dintre tiranie şi democrație.

Contribuția URSS-ului la victoria contra Axei, jertfele grele ale poporului rus, sau mai precis ale popoarelor din Uniune, în încleştarea cu hitlerismul, sunt şi vor fi remarcabile, benefice şi vor fi prețuite ca atare în istoria umanității; dar aceeaşi istorie nu va uita niciodată umbrele aruncate de regimul comunist sovietic şi el vinovat de declanşarea celui de Al Doilea Război Mondial, de mutilarea unor state şi popoare mici, de anexarea altora, de extinderea forțată a comunismului totalitar asupra multor state din Europa Centrală şi Răsăriteană. Problema gravă a fost că Moscova roşie bolşevică a acționat şi asupra victorioşilor (Polonia, Cehoslovacia) şi asupra învinşilor (România, Bulgaria, Ungaria) în mod unitar, ştergând cu forța militară brută pluripartitismul, regimurile parlamentare, anulând şi etatizând proprietăți, distrugând societăți civile, biserici, libertăți religioase şi cetățeneşti individuale şi instaurând regimuri comuniste şi atee. Gulagurile lui Stalin s-au transpus în aceste state în cadrul procesului de instaurare a regimului comunist unde comuniştii şi lupii roşii mai mici, însuflețiți de marea lupoaică bolşevică de la Moscova cu care semănau perfect fiind croiți din aceeaşi făină, fără Dumnezeu, fără patrie democratică adevărată, aplicau principiul „cine nu e cu noi, e împotriva noastră", îşi ucideau adversarii politici, îi închideau sau îi deportau în URSS sau în lagărele de concentrare proprii. Dar aceste nenorociri şi pete negre înscrise în istoria umanității se datorează regimu-

lui comunist totalitar, de ele nu se face vinovat poporul rus, căzut el însuşi victimă cu milioane de cetățeni executați, concentrați în gulaguri, înfometați de tirania stalinistă. Poporul rus nu înseamnă Lenin, Troțki, Stalin, Molotov, Brejnev and Company, înseamnă şi Puşchin, Lermontov, contele Tolstoi, Ceaikovschi cu a lui melodioasă Liturghie Ortodoxă, înseamnă Boris Pasternak, Soljenițin, Saharov, Rostopovici, care luați împreună au însumat şi au format marele Samizdat rus ce a săpat adânc şi ireversibil bazele regimului comunist.

Până atunci însă o ceață roşie, densă, ce părea că nu se mai ridică niciodată s-a aşternut peste viețile a zeci şi zeci de milioane de europeni, care şi-ai pierdut proprietățile şi libertățile cetățeneşti individuale sau de grup, de partide, unii chiar bisericile şi credințele moştenite de la strămoşi. Mulți au fost destinați şi forțați să devină „om de tip nou", diferit de cel făurit de Marele Creator, menit să asculte ca un „sclav" modern de comandamentele ideologice ale regimului roşu. Regele Mihai I, nepotul Întregitorului, este alungat din țară, unii din părinții României Mari din 1918, şefi ai partidelor interbelice (Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Fluieraş, Jumanca, etc.), generali şi ofițeri din Armata Regală Română (Iacob Zadic şi mulți alții) îşi sfârşesc zilele în închisori. Închisorile, deportările şi execuțiile operează în toate statele din lagărul dominat de sovietici unde Europa Orientală este ruptă de cea Occidentală, democratică, clasică, liberă, prima fiind tiranizată, asiatizată şi dezeuropenizată.

Dar, minciunile şi propaganda comunistă persuasivă, neîntreruptă, ce se dorea penetrantă în mințile oamenilor pe care dorea să le spele de adevăr, de evidențe şi să le convingă de „superioritatea" regimurilor comuniste față de „imperialism", erau infirmate pas cu pas, pe faze, în scurgerea imuabilă a timpului de Europa Occidentală, care-şi conservă libertățile cetățeneşti, care nu uită că libertatea şi setea de libertate este înnăscută în om, garantează proprietățile, respectă partidele, alegerile libere parlamentare şi locale prin care popoarele îşi alegeau periodic guvernele, le controlau, funcționau pe baza unor economii libere, prospere, înzestrate cu tehnologii avansate. Oamenii cu nivel de trai decent, cu paşapoarte la domiciliu, puteau să viziteze nestingheriți țările şi civilizațiile umane pe plan global, inclusiv pe cele din lagărul socialist, pe când invers, fenomenul era rar în cele mai multe cazuri. Parafrazându-se dictonul „heureux qui comme

Ulysse a fait un bon voyage", despre cetățenii „liberi" comunişti se scria în epocă „heureux qui communiste a fait un bon voyage", afirmându-se într-o manieră uşor ironică un mare adevăr, şi anume, că mulți europeni din „țarcul" roşu erau țintuiți acolo, pentru a nu călători, a nu vedea, a nu avea termene de comparație cu modul şi nivelul de trai al semenilor lor din „iadul imperialist" şi ei, cei din „raiul socialist".

Unii dintre aceştia încercau cu disperare să treacă prin şi peste fluvii, prin sârme ghimpate de granițe, pentru a scăpa din „raiul" roşu, cu scopul de a-şi găsi şi a-şi croi un destin mai bun în lumea cu adevărat liberă din Occidentul european sau cel de peste Atlantic. Moştenirea roşie înregistrată de statele comuniste în comparație cu cele din Comunitatea Europeană, concentrate economic, militar, politic, ce promova aceleaşi valori democratice, în privința venitului pe cap de locuitor erau la un moment dat următoarea: „România 1.089 dolari versus Portugalia 8.521, Bulgaria 1.329 versus Grecia 7.689, Cehia 2.437 versus Belgia 21.815, Ungaria 3.009 contra Danemarca 27.485, Polonia 1.963 contra Germania 22.032, Slovacia 1.908 versus Irlanda 13.758 dolari".

Dar şi din interiorul lagărului socialist se operau mişcări de stradă pentru libertate, pentru ideea de Europă liberă şi unită pe baza structurilor ei democratice, de mamă a democrației şi a libertății, prin modelele Londrei, Parisului, ale Olandei, Belgiei, Suediei, Danemarcei, Italiei, care au constituit acea „inner Europa" cu economii prospere, regimuri parlamentare şi constituționale. Muncitorii din Berlinul roşu protestează în 1953 pe străzi contra regimului comunist care în numele lor teroriza națiunea, le strigă ruşilor ocupanți să plece acasă, mica Ungarie devine mare în 1956 când se luptă pentru libertate contra celui mai periculos şi mai direct imperialism, cel roşu, rus; dar protestul şi strigătul maghiar, plătit cu sângele, cu moartea ce deschide orizonturi spre viață şi spirit liber, sunt rostite şi percepute ca o dorință generală a tuturor statelor mici sau mijlocii aflate în situația ei. Cehoslovacia luptă şi ea pentru libertate şi europenism, studentul Palach îşi dă foc pentru viața liberă a națiunii sale, protestând prin gestul său de ecou mondial împotriva Armatelor Roşii aducătoare de nenorociri, de tiranii de tot felul, naționale, colective şi individuale. Polonia catolică prin clerul ei curajos blochează accesul

Cezarului roşu la Sfântul Altar şi prin capacitatea de organizare, de concentrare, de manifestare publică a unei naţiuni înzestrate cu spirit politic şi civic de excepţie, rezistă în mod repetat, ritmic şi penetrant regimului comunist, dă lumii şi Bisericii Romano-Catolice universale, după chipul şi asemănarea ei, un Papă ce devine, alături de Solidarnost, unul din groparii sistemului roşu. Românii îşi organizează sindicate libere, modeste ca număr, influenţă şi putere, muncitorii de la Braşov se revoltă, Babeş urmează gestul lui Palach, arde şi moare în numele libertăţii ţării şi naţiunii sale. Anterior, în primii ani ai dictaturii proletariatului, frumoşii „haiduci", partizanii din munţi ai regimului legal monarhic parlamentar, care priveau încă în sus, spre cer şi credeau cu tărie în triunghiul „Dumnezeu, Patria, Regele", luptă, îşi sacrifică vieţile în lupta contra tiraniei adusă în ţară de tancurile lui Stalin, care pentru multe alte popoare şi ţări din zone ocupate de Armata Roşie devine un fel de „Hitler al II-lea". Indirect, sau poate şi direct, în scurgerea timpului ce este şi va deveni istorie, toate aceste mişcări de anvergură mai mare sau mai mică demonstrau voinţa acestor naţiuni de a deveni libere, de a se uni cu popoarele din Europa Occidentală, constituind tot atâtea strigăte spre „Fiat Europa".

După căderea comunismului şi a „imperiului diavolului roşu" care a fost URSS-ul, s-a democratizat geografia politică europeană, s-a refăcut unitatea germană de stat, rămasă neatinsă în 1918, dar distrusă în 1948-1949, ceea ce-l determină pe Willy Brant să rostească fericit „ceea ce a fost un întreg păşeşte şi se dezvoltă din nou împreună". Pe harta europeană reapar statele libere emancipate, renaşte spiritul şi testura statală din 1918 prin eliberarea Letoniei, Estoniei, Lituaniei din putregaiul măruntaielor comuniste şi bolşevice ruseşti. În alte zone mai îndepărtate, extraeuropene, reapar statele Georgia, Armenia, Azerbaidjan şi altele care în 1918 şi-au proclamat şi ele independenţa, dar au fost în scurt timp invadate şi anexate de echipa Lenin-Stalin-Troţki and Company. Tot în virtutea unui principiu din 1918, cel al autodeterminării aplicat de majorităţi în privinţa apartenenţei de stat, naţiunea slovacă se desparte prin Referendum de Cehia, pe cale paşnică şi democratică, dar în fosta Iugoslavie, dominată de centralismul sârb ortodox al Belgradului, ce jignise interesele catolicilor din Croaţia şi Slovenia se ajunge la războaie naţionale grele şi sângeroase şi la intervenţii internaţionale pentru a opri geno-

cidurile din Bosnia, Herțegovina, Kossovo. Probabil că unii au crezut şi au sperat că fenomenele se vor extinde în zonă, uitând însă că fenomenul era specific în statele cu mai multe națiuni separate care se considerau diferite unele față de altele şi nu în statele naționale unitare şi indivizibile în care trăia o singură națiune alături de minorități etnice. Românii nu vor, nu pot sau nu sunt pregătiți să soarbă al doilea Milcov, Prutul, podul de flori nu devine pod de piatră, nu se aplică modelul german şi ceea ce a fost un întreg între 1918-1940, păşeşte şi se dezvoltă separat pe harta geografiei politice europene, figurând şi existând două Românii, deşi după declararea caducității Pactului Ribentrop-Molotov aducător de nenorociri şi războaie, cea de-a doua n-ar fi trebuit să fie decât partea răsăriteană a celei dintâi. Europenii care acceptă această situație, credem că nu sunt conştienți că acționând astfel se înscriu inconştient în categoria Ribentropilor şi Molotovilor zilelor noastre, ca şi toți aceia care vor să refacă regate şi imperii multinaționale din trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat.

După 1989, partidele politice democratice din România, deşi adoptă ca formă de stat republica străină de tradiția istoriei naționale române moderne, celei contemporane interbelice, dar şi de cea antică şi medievală, au meritul incontestabil că au modificat fundamental şi radical conținutul, substanța Statului român de drept şi democratic, prin elaborarea Constituției, amendarea ei cu principii ce garantează proprietatea, libertățile cetățeneşti, cu votarea unor legi comparabile cu cele europene în parcurgerea tuturor etapelor de reforme ce au permis intrarea țării în marea familie a Uniunii Europene. Acest lucru este valabil pentru toate partidele care între 1997-2007 au fost la putere sau în opoziție şi au acționat în acest sens. Întrucât este de notorietate publică faptul că în România colaborarea cu UDMR-ul a devenit o metodă de guvernare, deputații, senatorii, miniştrii din această formație politică, şi-au adus o contribuție remarcabilă la votarea şi adoptarea legislației democratice şi europene, ceea ce va rămâne în timpul de azi care este istorie şi cel de mâine care va deveni istorie, ca un merit eminamente pozitiv, la care se mai poate adăuga faptul că mulți miniştri, deputați, senatori, cetățeni români de naționalitate maghiară din guvernele şi parlamentele României de după 1989 s-au remarcat prin competență, seriozitate şi sobrietate.

Această colaborare rodnică şi mai ales intrarea în marea familie europeană este şi trebuie să fie şi în viitor cadrul de bază care să cimenteze armonia internă dintre cetățeni, dintre majoritatea română şi minoritatea maghiară, între partidele democratice din țară, între România, Ungaria şi celelalte 25 state membre UE ce-şi îndeplinesc pe lângă destinele lor proprii şi pe cele europene la care s-au angajat în momentele accesului în familia europeană păstrătoare a democrației, a bunăstării şi a libertății cetățeneşti. Transilvania, partea occidentală a României de azi, nu este Transilvania fără maghiari, multiculturalitatea şi multietnicitatea constituie farmecul acestei părți de țară, ținutul, regiunea, județele secuieşti sunt secuieşti din punct de vedere etnic, lingvistic, cultural, al tradițiilor folclorice bogate, specifice, valoroase ce au răzbătut peste timpuri până în zilele noastre, dar din punct de vedere politic şi statal sunt ale României, ca şi oricare județ sau regiune a țării. Considerăm că este şi va fi o mare pierdere pentru România de azi şi de mâine că ne-au părăsit saşii din Ardeal, şvabii din Banat, cu tradiții şi culturi proprii, oameni harnici, pricepuți, competenți, eficienți în munca lor ce au constituit exemple bune şi pentru români şi pentru unguri în zonele mixte etnic şi confesional. O democrație, o Uniune Europeană, sunt menite să apropie oamenii unii de alții, iar în statele membre majoritățile trebuie să fie protectoare şi iubitoare față de minorități, iar acestea recunoscătoare şi loiale statului care le garantează libertățile, proprietățile individuale şi bisericeşti, drepturile ce li se cuvin pe planul învățământului de toate gradele, reprezentativitatea proporțională în administrația locală, în parlament şi guvern. Această armonie şi ecuație benefică trebuie să funcționeze neîntrerupt în democrația europeană şi a statelor membre ale Uniunii Europene.

Dar această armonie şi ecuație benefică este grav amenințată dacă la Cluj, în ziua de 15 martie 2011, cetățenii români de naționalitate, unul chiar membru al guvernului, afirmă în cadrul unei manifestații publice, de stradă, că „Székelyföld nem România", sau dacă în alte oraşe, locuri şi în alte zile de sărbători religioase maghiarii sunt duşi la vechea frontieră de dinainte de 1918 dintre Regatul României Mici şi Austro-Ungaria pentru a-şi manifesta şi alimenta nostalgia, a vărsa lacrimi după Ungaria Coroanei Sfântului Ştefan. Prin asemenea manifestații maghiarii se întorc în timp înainte de 1918, se reîntâlnesc cu

maghiarii dintre 1940-1944 din Transilvania de Nord, sau vor să se ataşeze strâns de declarația ungurilor din Cluj din 22 decembrie 1918, care au susținut că nu recunosc hotărârile de la Alba-Iulia exprimate la 1 Decembrie 1918 de către majoritatea română de peste 2.800.000 de oameni. Oare dacă acum, în 2011, 2012, 2013, etc. se susține public că „Székelyföld nem România", cine ne va garanta că în viitor nu se va afirma că „Erdélyse nem România", pentru a reface ceea ce nu se mai putea reface, adică regatele şi imperiile trecutului? Doresc oare maghiarii din Cluj şi din toată partea apuseană a României, care este Transilvania, să se reîntâlnească în gânduri şi simțiri cu spiritul dietei feudale de la Cluj din 1848, structurată pe castele privilegiate minoritare etnic, numite „status et ordines" care a votat uniunea Ardealului cu Ungaria? Sau, altfel spus, interpretând aceste atitudini în şuvoiul curgerii timpului şi al sintezei lucrurilor doresc ei sincer să se înscrie în şirul Ribentropilor, Molotovilor, a lui Horthy, etc. care au dărâmat bazele Sistemului de la Versailles?

Nicolae Iorga afirma la vremea lui că până va fi ungur în Ardeal, ungurul îşi va face politica lui în Ardeal, drept pentru care până va fi român în Ardeal trebuie să-şi facă şi el politica lui în teritoriu. În 1922 în Parlamentul de la Budapesta s-au auzit voci care au afirmat că ungurii şi Ungaria vor lupta în aer, în apă, pe pământ şi sub pământ să distrugă consecințele şi hotărârile Trianonului. Ştia ce ştia Iorga, deoarece istoricii de talia lui au intuiții fundamentale, văd sensuri adânci lăsate de secole de istorie de dinaintea lui, dar şi consecințele îndepărtate ce se impregnează alte sute de ani, după el, în curgerea imuabilă a vremurilor şi a timpului. Totuşi, în ceea ce priveşte primul aspect al afirmației lui Iorga ce pune accent pe „blestemul" istoric că totul este bătut în cuie, că viitorul nu va schimba nimic între ungur şi român privind Transilvania, nu credem că lucrurile trebuie să rămână în curgerea şi evoluția lor în timp, aşa cum le-a intuit marele istoric român şi epoca lui. Popoarele nu trebuie să fie condamnate sau să se lase condamnate să privească mereu înapoi spre trecuturi încărcate de lupte şi conflicte, deoarece dacă aleg această cale pentru a străbate timpul, mereu cu capul întors înapoi, nu mai văd clar gropile, necazurile, crizele prezentului pe care sau peste care trebuie să treacă, să le depăşească, pot cădea în groapă, sau riscă să-şi frângă gâtul, să-şi taie accesul în viitor la o viață paşnică şi democratică. Uniunea Europeană

de azi este mai mare decât fosta Austro-Ungarie, decât fostul Imperiu German (al doilea Reich, etc.), este aşezată pe baze democratice, egale, fraterne. În această structură europeană, Austria, România, Ungaria ca şi celelalte 24 state membre sunt iarăşi împreună pe plan superior; şi nu credem că românii şi ungurii sunt damnați să se urască veşnic – după rețeta lui Iorga – de acum şi până-n vecii vecilor. Nu este bine ca ungurii să-şi auto-întrețină nostalgia după regatul vechi, democratizarea şi armonizarea geografiei politice europene pe baza statelor unitare şi indivizibile, preluată şi recunoscută de tratate internaționale şi de Uniunea Europeană este şi va rămâne ireversibilă. Nu are rost ca ungurul, în fiecare zi de 15 martie din anii aceştia şi cei care vin să atace Trianonul şi Tratatul din februarie 1947 de la Paris, pentru a tulbura apele şi a încerca să pescuiască în ape tulburi ceea ce nu se mai poate pescui în cadrul Uniunii Europene de azi şi de mâine. De aceea, sperăm că afirmația lui Iorga că până va fi ungur în Ardeal, acesta se va uita mereu înapoi, va duce sau va face în vecii vecilor politica ungară veche din teritoriile Ungariei Coroanei Sfântului Ştefan sau de pe vremea lui Horthy, nu va sta în picioare în zilele noastre şi ale generațiilor de unguri şi români de mâine.

În ceea ce priveşte a doua parte a afirmației lui Iorga, că şi românul trebuie să-şi aibă politica lui în Transilvania, aici nu mai avem nicio replică, nicio rezervă față de vorbele şi ideile marelui istoric, deoarece românul şi aleşii lui trebuie să vegheze cu ochi de Argus la păstrarea, conservarea şi perpetuarea integrității statului român unitar şi indivizibil, membru al Uniunii Europene. Privind lucrurile din această perspectivă merită să ne întrebăm ce au făcut, ce atitudine au luat autoritățile județene de la Cluj şi guvernamentale române în ziua de 15 martie 2011 şi în cele ce au urmat? Nu cunoaştem precis regulamentele care aprobă manifestațiile. Atâta ştim că ele sunt aprobate de primar, dar nu ştim sigur dacă primarul este obligat să şi urmărească felul de desfăşurare a manifestației pentru ca aceasta, pe parcursul desfăşurării ei, să nu primească un caracter antistatal. Principial vorbind, acest lucru trebuie stipulat în regulamente. Imediat ce s-a fluturat lozinca „Székelyföld nem România", primarul trebuia înştiințat, acesta trebuia să informeze prefectul, reprezentantul guvernului în teritoriu, care, la rândul lui trebuia să raporteze urgent fapta ministrului de Interne şi primului ministru în vederea luării tuturor

măsurilor legale necesare în asemenea cazuri. Când oamenii de stat, funcționarii înalți depun jurământ pe Constituție şi pe legile țării, ei se angajează oficial, sub jurământ, să acționeze neabătut în primul rând pentru respectarea integrității de stat a României. În acest sens trebuia suspendată manifestația paşnică de la Cluj, din 15 martie 2011, organizatorii trebuiau anchetați şi condamnați deoarece este clar, limpede ca lumina soarelui că nici măcar paşnic nu este admis şi nu este legal să ataci public, în plină stradă, unitatea statului în care te bucuri de toate libertățile cetățeneşti, participi la guvernarea țării şi la elaborarea legilor ei.

Clujul şi România din 1918 până azi a moştenit de la statul ungar Universitatea de stat din 1872 la care au studiat şi s-au format generații de intelectuali români, unguri, germani, evrei, sârbi, etc., palate şi biserici, statui, opere de artă de nivel european, fenomen întâlnit şi răspândit în toată partea de vest a României, care este Transilvania multiculturală şi multietnică. Iată alte terenuri de cultură şi civilizație ale trecutului menite să-i apropie pe români şi unguri de existență şi viitor, care, în aceste domenii, pot fi recunoscători moştenirii deținute de România ca stat succesoral al Austro-Ungariei. Nu este oare păcat ca elementele comune de natură să-i apropie pe români de unguri să fie mereu subminate de manifestațiile de acest gen ținute cu ocazia zilei de 15 martie 2011? Dacă acest fenomen negativ persistă în timp oamenii de stat români trebuie să-i pună capăt deoarece, potrivit unui vechi dicton latin „cine [vede şi] tace, consimte" („qui tacet consentire videtur"). Istoria care este şi învățătoare şi judecătoare îi va pune la zid, le va damna memoria unor oameni de stat români, călcători de jurăminte, care se mărginesc să privească cu ochii mari, bulbucați, tulburi, dar blegi, cum, sub nasul lor este pusă sub semnul întrebării integritatea statului, fără să ia nicio măsură necesară şi legală în asemenea împrejurări. Iar dacă, şi pe viitor, oamenii de stat români vor sta pasivi în fața unor evenimente de acest gen, ce în pofida spiritului timpului, tind să se repete, nu este exclus ca istoria să-i pună la zid, să le damneze memoria sau chiar să devină ei înşişi subiect de anchetă pentru a răspunde în fața instanțelor de judecată cum şi-au respectat jurământul depus în fața lui Dumnezeu pe Constituția României şi cum au apărat unitatea şi integritatea statului. Credem cu tărie că Regele Ferdinand I Întregitorul, cel care a între-

git vorba, jurământul cu fapta, este şi încă va fi şi în viitorul îndepărtat un exemplu demn de urmat, peste generații şi vremuri, de către toți oamenii de stat de azi şi de mâine. Aceşti conducători trebuie să corespundă, să sară, să prindă ştacheta ținută sus de Marele Rege, să facă față, nu fețe-fețe, moştenirii, conduitei şi înaltei moralități naționale regale, să dea dovadă de respect față de sângele vărsat de soldații Armatei Regale Române care s-au jertfit pentru unitatea țării. Faptul că ei sunt republicani nu-i scuteşte cu nimic la îndeplinirea datoriei, a respectului față de marile împliniri din vremea Regatului, deoarece peste formă, aici este vorba de conținutul, substanța şi viețuirea în timp a Statului român.

La puțin timp după 15 martie 2011, un grup de manifestanți români din Cluj, s-au îndreptat spre statuia Crăişorului Avram Iancu, a cărui memorie şi amintire binecuvântată a fost profanată tot de mână maghiară, scandând lozinca „Afară, afară, afară cu ungurii din țară!". Iată cum, vorba francezului „les extrêmes se touchent", iată cum se explică de ce în lipsa măsurilor legale de prevenire sau de pedepsire a atacatorilor unității Statului, se ajunge la alte formule incompatibile cu legea, cu pacea internă dintre cetățeni, cu spiritul european, ce conjugă, adună sentimentele şi spiritele oamenilor, nu le disjungă şi nu le învrăjbeşte unele contra altora. Oare preferă autoritățile de stat române să lase rezolvarea problemelor de acest gen pe seama mulțimilor desfăşurate pe străzi, pentru a nu se implica şi a scăpa de răspunderea competențelor ce le incumbă în asemenea cazuri? Dar dacă la asemenea manifestații s-a ajuns tocmai datorită faptului că autoritățile române au tăcut în mod laş şi nepermis din punct de vedere legal? Credem că răspunsul la întrebare sau la dilemă este undeva la mijloc.

Noi ne exprimăm speranța că pe viitor manifestațiile „paşnice", publice, stardale, care incită contra unității statului, nu vor mai fi aprobate, sau dacă se produc vor fi reprimate, pedepsite pe bază de lege. Dacă nu se va renunța la atacuri de acest gen, aprobările unor demonstrații publice cu asemenea încărcătură periculoasă pentru liniştea şi siguranța publică, pentru integritatea țării, trebuie să înceteze odată pentru totdeauna. Noi sperăm însă, că înşişi liderii maghiari, fie că sunt la putere, fie în opoziție, vor acționa ferm pentru ca în timpul manifestațiilor aprobate legal să fie cu desăvârşire excluse atacurile

sau rezervele manifestate contra caracterului unitar şi indivizibil al Statului român, pentru ca cetățenii de naționalitate maghiară minoritari să nu fie călcători de lege, să se poată bucura, alături de cetățenii români de naționalitate română majoritari, de toate drepturile prevăzute de Constituție şi de lege. Viitorul comun în cadrele aceluiaşi stat român democratic şi în Uniunea Europeană este şi va fi mereu un îndemn la colaborare şi armonie între majoritate şi minorități şi trebuie să conducă în timp la înlăturarea suspiciunii, a neîncrederii şi a vrajbei între cetățeni, indiferent de etnie, naționalitate şi confesiune.

Bibliografie

Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, Bucureşti, 1939.

Ştefan Pascu, *Făurirea statului național român unitar*, vol. I-II, Bucureşti, 1983.

Ioan Scurtu, *Monarhia în România, 1866-1947*, Bucureşti, 1991.

Dan Berindei, *Societatea românească în vremea lui Carol I, 1866-1876*, Bucureşti, 1992.

I. Russu-Abrudeanu, *România şi războiul mondial*, Bucureşti, 1921.

Ştefan Meteş, *Regele Ferdinand al României*, Cluj, 1925.

Marius Verbiceanu, *Viața şi opera lui Ferdinand I*, Galați, 1929.

Cuvântări de Ferdinand I, Regele României, ediție îngrijită de Nae A. Vasilescu, Brăila, 1931.

Constantin Chirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. I-III, Bucureşti, f.a.

Maria, Regina României. Povestea vieții mele, vol. I-III, Bucureşti, 1991.

Dumitru Suciu, *Monarhia şi făurirea României Mari, 1866-1918*, Bucureşti, 1997.

Dumitru Suciu, *Destine istorice. Românii transilvăneni spre Marea Unire, 1848-1919. Studii,* Bucureşti, 2006.

Dumitru Suciu, *Evoluția ideii de Europă Unită*, Bucureşti, 2007.

Dr. Gelu Neamțu, *15 martie şi românii ardeleni – 15th of March 1848 and the transylvanian romanians*, în „Angustia", nr. 15, 2011, Istorie-Sociologie, Sf. Gheorghe, pp. 9-14.

FILE DIN CRONICA PAROHIEI ORTODOXE BĂȚANII MARI REDACTATĂ DE PĂRINTELE IOAN GARCEA (1925-1940)

IOAN LĂCĂTUŞU

La recomandarea mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, în perioada interbelică, un număr de parohii ortodoxe din fiecare protopopiat, au primit însărcinarea să întocmească cronici parohiale, documente care să reproducă fidel desfăşurarea vieții pastorale, culturale şi sociale din parohiile respective, în ordinea cronologică a desfăşurării evenimentelor. O asemenea cronică a întocmit şi preotul Ioan Garcea din parohia Bățanii Mari, protopopiatul Sf. Gheorghe, în perioada 1925-1940.[1]

Preotul Ioan Garcea s-a născut în 18 ianuarie 1897, în Augustin, județul Braşov, fiul lui Ioan şi Bucura Garcea, de profesie agricultori. După absolvirea şcolii primare în localitatea natală şi a Liceului „Andrei Şaguna" din Braşov, a urmat „cursuri superioare militare, în mai multe specialități". A participat activ la luptele din primul război mondial. După propria-i mărturisire *„la Mărăşeşti mi-au zdrobit genunchiul ghiuleaua neamțului, fiind ca sublocotenent acolo; la ocuparea Basarabiei am luat parte cu D^l^ General Cihosky; la Tisa am luptat sub D^l^ General Dănilă Papp"*. La terminarea războiului a fost trecut în retragere, pe caz de boală, cu gradul de căpitan. A fost distins cu mai multe decorații militare, printre care: *Crucea comemorativă* pentru participarea la luptele din 1916-1918, ordinele *Victoria* şi *Ferdinand I* pen-

[1] Arhiva Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan", din Sf. Gheorghe (în continuare Arhiva CEDMNC), *Colecția Documente*, dos. nr. 759, f. 1-3.

tru voluntari, *Vulturul german* Cl. 3-a ş.a. În anul 1920, la Alba Iulia, s-a căsătorit cu Victoria Stan-Birț. Dumnezeu a binecuvântat familia Garcea cu trei copii: Laurențiu (n. 1921), Eugenia (n. 1923) şi Georgeta (n. 1924). Tânărul Ioan Garcea era recunoscut pentru cultura sa enciclopedică, fiind cunoscător a mai multor limbi străine, printre care germana şi maghiara.

După absolvirea unor cursuri teologice de scurtă durată, în aprilie 1925, a fost hirotonit preot, pe seama parohiei ortodoxe Bățanii Mari, protopopiatul Sf. Gheorghe, de către Mitropolitul Nicolae Bălan. A păstorit credincioşii din parohia Bățanii Mari, timp de 23 de ani (între 5 mai 1925 - 1 septembrie 1940 şi din 1945 până în 1953). După Dictatul de la Viena, în perioada septembrie 1940 - februarie 1945, a fost preot în parohia Apața, protopopiatul Rupea. În anul 1953, nemaiputând suporta intoleranța liderilor locali maghiari din Bățanii Mari, localitate care făcea parte din experimentul stalinist de tristă amintire al Regiunii Autonome Maghiare, a fost nevoit să se retragă în comuna Ormeniş. Până în anul 1970, când s-a pensionat a păstorit credincioşii ortodocşi din Ormeniş şi Racoşul de Jos. După pensionare, fiind singur, deoarece rămăsese văduv încă din anul 1950, s-a mutat la fiica sa la Braşov. A trecut la cele veşnice în anul 1977 în urma unui accident de circulație. Îşi duce somnul de veci în cimitirul bisericii Braşovul Vechi, de pe str. Operetei, din Braşov.[2] În 1942 a fost distins cu „brâu roşu", pentru activitatea pastorală şi culturală desfăşurată în parohia Apața şi Răsplata muncii cl. II, pentru activitatea educativă desfăşurată în rândul şcolarilor şi tineretului.

Preotul Ioan Garcea a făcut parte din generația preoților ortodocşi care, după înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, împreună cu învățătorii şi celelalte categorii de intelectuali şi funcționari români, au fost implicați profund în înfăptuirea proiectului interbelic de redeşteptare națională a românilor din fostele scaune secuieşti, respectiv „reromânizarea secuizaților", inițiat şi desfăşurat cu sprijinul Mitropoliei Ardealului, Asociațiunii ASTRA şi a administrației publice locale şi centrale (ministerele Învățământului, Cultelor, Afacerilor Interne, respectiv prefecturile, preturile şi primăriile locale).[3]

---

[2] *Ibidem*.

[3] Vezi şi Nistor Aurel, *O pagină din istoria Bisericii şi Neamului*, Editura Carpații Răsăriteni, Sf. Gheorghe, 1999, ediție îngrijită de Ioan Lăcătuşu; Octavian M. Dobrotă, *Strană de*

Această abordare a constituit reacția firească a românilor față de pierderile catastrofale de populație românească în urma intensificării procesului de maghiarizare, în mod deosebit a românilor din fostele scaune secuieşti, în ultimele două-trei secole, şi un răspuns polemic ofensiv dat istoriografiei şi presei maghiare, care continua să minimalizeze ponderea şi rolul populației româneşti din părțile secuieşti, pe motive politice, pentru a pretinde destrămarea României Mari şi crearea coridorului ungar spre „Secuime". Proiectul reromânizării secuizaților a fost nu numai recepționat negativ de către liderii populației maghiare, ci şi prezentat denaturat, cu exagerări apocaliptice, ca un demers ce urmărea românizarea întregii populații secuieşti. Acest tip de raportare trebuie integrat în contextul general al discursului maghiar „post Trianon", de neacceptare a noi configurații a statelor europene rezultată în urma primului război mondial şi a promovării intereselor geostrategice ale Ungariei în „Bazinul Carpatic".

În acest context, cronica parohiei Bățanii Mari, redactată de preotul Ioan Garcea are o valoare documentară deosebită, contribuind la cunoaşterea adevărului istoric, deoarece aşa cum menționează şi autorul *„cronica nu are rost dacă nu se bazează pe adevăr"*. Valoarea documentară a cronicii este asigurată de capacitatea autorului ei, de a surprinde aspectele esențiale ale vieții cotidiene, de a reproduce într-o formă concisă o multitudine de repere ale vieții bisericeşti şi laice, ale convieţuirii interetnice şi interconfesionale din localitate şi din zona Baraoltului, ale stării de spirit şi a mentalului colectiv a populației româneşti şi maghiare. Sunt pagini tulburătoare despre condiția preotului ortodox din parohiile cu credincioşi puțini, din localitățile multietnice specifice sud-estului Transilvaniei. Cu un accentuat spirit critic, părintele Ioan Garcea redă, într-un mod convingător, consecințele nefaste ale practicilor politicianiste din vremea respectivă, ale corupției şi indolenției oamenilor fără suflet – „morți vii", cum îi numeşte autorul.

Dar peste toate acestea, peste frământările sufleteşti specifice marilor conştiințe, se detaşează realizările spectaculoase, adevărate minuni, obținute de părintele Ioan Garcea în opera sa de readucere la religia strămoşească a credincioşilor români înstrăinați, în străda-

---

strigăt românesc. Proiectul interbelic al „reromânizării secuizaților", ediției îngrijită de Ioan Lăcătuşu şi Vasile Lechințan, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2013 ş.a.

niile sale ziditoare de demolare a clişeelor şi prejudecăților negative față de ortodoxie şi românitate, adânc înrădăcinate în sufletele locuitorilor maghiari din fostele scaune secuieşti. A fost un adevărat apostol al neamului românesc. Un îndrăgit păstor sufletesc, un excelent pedagog şi orator, un bun cunoscător al psihologiei săteanului român şi maghiar din secuime. Acesta au fost şi cauzele îndepărtării sale din parohie, în timpul regimului comunist, nefiindu-i iertată activitatea laborioasă pe tărâmul credinței ortodoxe şi al culturii româneşti, din timpul României Mari.

Chiar dacă o mare parte din strădaniile sale au fost distruse de dramele trăite de credincioşii români din zonă, după Dictatul de la Viena şi apoi, în timpul Regiunii Autonome Maghiare, rămâne amintirea unui model de preot ortodox şi de intelectual român patriot, rămâne această cronică care transmite generațiilor viitoare o filă din istoria Bisericii Ortodoxe şi a neamului românesc, din sud-estul Transilvaniei.

Din Cronica bisericii ortodoxe Bățanii Mari (1925-1940)[4]

1925

Înființându-se parohia ortodoxă în Bățanii Mari, cu începerea anului 1925, până la această dată Bățanii Mari aparțineau parohiei Vârghiş încă de la începutul veacului al XIX-lea, am căutat a cunoaşte mai multe amănunte referitoare la originea românilor din Bățanii Mari şi filiile respective, dar nu am găsit decât foarte puține date scrise şi am însemnat şi cele rămase în gura credincioşilor ortodocşi, de la părinții lor. Creştinii noştri erau botezați în Vârghiş (jud. Odorhei) unde i-am găsit înregistrați în „Protocolul Botezaților", care datează de pe la 1848. Nu ştiu înainte de această dată cine i-o fi adunat datele şi unde vor fi rămas cărțile în care s-au notat unele lucruri privitoare la cult şi naționalitate, căci părintele Nicolae Bucşa nu mi-a putut da decât protocolul de care amintesc mai sus. Găsesc însă că în vremea aceea era „preotul botezător" Vătăjan până la 1880, după

[4] Cronica este scrisă într-un registru format A4. Documentul a intrat în Arhiva Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan" prin bunăvoința membrilor familiei Roşu, o familie vrednică de credincioşi ortodocşi români, din Bățanii Mari. Până la publicarea documentului în integralitatea sa, în studiul de față, am făcut o selecție, păstrând ortografia originală.

care figurează Ioan Papuc ca preot care, după spusa românilor, venea tot în a 2-a duminică, pe jos, din Vârghiş (16 km) şi ținea slujba fără cantor. Despre acest preot spun oamenii că venea de-a dreptul la biserică (era biserica veche din lemn) şi trăgea clopotul, apoi se ducea la epitrop unde se adunau oamenii şi-apoi mergeau cu toții la biserică. Protopopiatul atunci era al Cohalmului (Rupea – n.n.).

Pe la anul 1884 a urmat părintele Damian Bucşa din Agoştin (Augustin – n.n.) care a urmat la slujbă, în mod alternativ cu părintele Măeruşan – din Măeruş – şi cu Ioan Ciucan din Felaita (Aita Medie). În acest timp, mulți copii de români din aceste sate erau botezați de preoții reformați. Nu e mirare dacă încetul cu încetul s-au reformatizat mulți români în vremile acelea, căci nu aveau preot stabil aici şi dacă ar fi fost chiar, nu putea trăi cu puținele venite ce avea atunci un preot (mai ales aici în inima Săcuimei, unde preoții români erau atât de batjocoriți). În timpul acesta Bățanii Mari erau sub protopopiatul Cohalmului şi ca filie a Vârghişului. În anul 1890 luna Mai în 23 găsim că s-a prezentat întâi, în filia Bățanilor, părintele Nicolae Bucşa, care s-a hirotonit de Mitropolitul dr. Miron Romanul şi care a fost instalat în Vârghiş unde trăieşte şi azi. Acest preot a trăit în condițiuni foarte anevoioase. A avut o familie numeroasă care l-a indispus mult în viața lui spirituală.

În primul rând, ca preot român, era hulit (de unguri) la tot pasul său încât trebuia să fie foarte umilit față de cei ce-l înconjurau. Nici pregătirea pentru viața socială şi intelectuală nu o avea după cum o pretindea nevoile timpului, căci nu li s-a cerut atunci preoților români decât, după spusa D-sale, învăța prin Țânțari gimnaziul la un preot – câteva luni – apoi plecau la Sibiu la cursul de „morală" unde îi hirotoneau şi-i trimiteau „oi în mijlocul lupilor". Preoții (calvini) aveau pregătiri superioare pe la Facultățile lor din Cluj de unde veneau în parohiile lor bogate, având posibilitatea de a se instrui mereu abonați fiind la reviste literare, pe când preotul Bucşa Nicolae care nu avea congruă decât o sumuşoară foarte neînsemnată iar ca simbrie din parohia sa Vârghiş avea câte o ferdelă cucuruz pe an de la familie încât de la 20-25 familii nu aduna decât tot atâtea ferdele cucuruz iar din filii lua anual câte o sumă în bloc, 10 florini pe an şi mai puțin – după cum era filia.

Încă în 1923 a primit 100 lei din Bățanii Mari, revenindu-se pe familie 1,30 lei. Căci erau 60 familii. Cu toate că venite nu a avut nici cât un păstor de vite, totuşi părintele Nicolae Bucşa a fost mare român. În timpul de

35 de ani cât timp a păstorit pe credincioşii ortodocşi din Bățanii Mari, nu a lăsat să treacă nici un român la maghiarizare. Ştiu bine că în fiecare miercuri, în piața Baraolt cumpăra grâul pentru pâine şi cucuruzul, cu ferdela, ferindu-se de a fi văzut de oamenii mai de samă, în fața cărora s-ar fi simțit umilit, ca unii din cei mai săraci, dar cu tot necazul şi sărăcia care-l stăpânea nu înceta a ține treji pe credincioşii săi pe care îi mângâia că vor veni zile mai senine pentru români. A venit şi războiul din 1916 al României de a ne elibera din lanțurile ruginite ce încătuşau viața şi simțămintele noastre româneşti şi trecând trupele pe la Vârghiş, ofițerii români au fost găzduiți la părintele Nicolae Bucşa care le ieşise înainte cu lacrimi în ochi. Acum era cel mai fericit că de azi înainte nu se va mai simți în acea stare de inferioritate față de unguri. Suferințele întregului Ardeal prin el erau simțite mai adânc căci numai el era pierdut între unguri unde nu mai auzea limbă românească. De acum era călăuzitorul salvatorilor, era ştafeta Neamului Românesc (prin haosul şovinismului unguresc).

Bucuria lui nu ține mult căci soarta războiului nu a cruțat nici pe români de a nu-i învălmăşi în clipe de restrişte. Oastea Română s-a retras iar părintele Bucşa îşi vedea moartea cu ochii. „Ştreangul mă mănâncă!" După retragerea armatei române, a fost imediat legat şi purtat pe la Comandamentele armatei ungare în Odorhei de unde, ca prin minune, a scăpat. În timp de 2 ani, până la 1918 Decembrie 1, Armata Română şi-a împlinit pe veci opera eliberându-ne, au mai avut ungurii timpul de a-şi răzbuna contra românilor de pe aici şi din toate părțile; iar acest timp a fost atât de greu pentru părintele Bucşa încât atâta persecuție din partea ungurilor nu a avut în cei 30 ani de mai înainte cât a locuit între ei. În 1918 s-a simțit foarte obosit. Era cam la 69-70 ani. Familia-i încă numeroasă. Puterele-i fizice erau atât de slăbite încât nu credeam că să o mai mâne un an. A rămas mereu la datoria uceniciei lui Hristos alergând din sat în sat prin filii, împărtăşindu-le darul Sf. Duh, cu aceeaşi simpatie cum era mai înainte. În drumul greu al propovedeniei Evangheliei, a căpătat câteva leziuni la piciorul drept şi cangrenându-i-se rana a trebuit să i se facă amputația piciorului, pe la genunche punând picior de lemn. De acum nici slujba nu o mai poate face cum se cade. Nu mai poate umbla pe sate. E obosit, e bătrân. Din sarcina-i grea mai lasă şi altora, mai lasă şi în grija Statului care acum e Stat Românesc.

E mulțumit în sufletul lui că a putut păstra pe români în trei decenii fără să piardă unul şi i-a trecut curați puntea critică a războiului, i-a dat țării româneşti înflăcărați cu cele mai calde sentimente naționale. Statul

nu i-a primit! i-a neglijat şi în 2-3 ani după „Unire" au început românii a se lepăda de credința strămoşească. Nu ştiu câți au trecut în timpul, de la 1919 - 1923. Atâta ştiu că în 1924 au trecut la religia reformată 15 suflete pe care, în 1925 nu i-am putut readuce, deşi le-am promis multe, însă în zadar. Mitropolia, văzând pericolul în mijlocul Săcuimei, al românilor, a luat măsuri, a se înființa parohia nouă în Bățanii Mari, dându-i-se ca filii: Aita Seacă, Valea Zălanului, Bodoş, Bățanii Mici, Herculian, Biborțeni şi Baraolt. În fiecare sat sunt câte câțiva români care nu cunosc o vorbă românească.

Serviciul divin îl fac româneşte iar predicația trebue neapărat s-o fac în limba maghiară – altfel credincioşii nu înțeleg nici o vorbă. Copiii au început a înțelege limba românească urmând la şcoala primară în secția română. Am început a-i învăța cântecele religioase şi mai ales răspunsurile la liturghie. În acest scop am înființat „Societatea Tinerimii Adulte Sfântu Gheorghe" în conformitate cu statutele trimise de la P.V. Consistoriu Arhidiecesan Sibiu unde s-au înscris şi am înscris în primul an aproape 50 de membri. Întrucât românii sunt foarte săraci în comună, ocupația lor principală fiind păstoritul cu oi şi vite, neavând venite, nu am luat ca taxă contribuabilă mare de la tineret pentru fondul societății şi am luat câte 20 lei de la fiecare membru activ iar câte 10 lei de la membru ajutător, anual. Chiar să nu fi existat această societate, eram obligat a-i aduna într-un chip oarecare pentru a fi ferit tineretul de propaganda reformatizatoare a preotului ungur local. Ungurii, majoritate fiind în comună, organizează o mulțime de petreceri anual în care cuprind şi tineri români, pe care îi numesc de „şefi" şi casieri şi vătafi la ficiori etc. şi în felul acesta îi atrage de partea lor.

Am început a-i strânge seara regulat şi a le vorbi din diferite cărți încât după 2 luni am ajuns la rezultat mulțumitor. Am învățat cântece: „Trei păstori se întâlniră", „O ce veste minunată", „Naşterea ta Hristoase", „În Iordan Botezându-te", toate pe două voci. Crăciunul anului 1925 l-am semnalat încă în ajun seara, cântând afară „În Iordan", toate cântecele în cor, la fiecare fereastră a românilor, pe rând până i-am colindat pe toți. Făcusem o adevărată surprindere ortodocşilor noştri. Plată nu am luat nimica decât le-am urat sărbători fericite şi am plecat la alții. În ziua de Crăciun atâta lume venise la biserică încât abia am încăput. Sărmanii români erau atât de entuziasmați unde vedeau că au şi ei preotul lor care să-i îndrepteze pe calea adevărului. După amiază am fugit în Bățanii Mici unde am făcut vecernia, au luat parte toți românii. Le-am predicat despre însemnătatea Sărbătoarei care pentru noi românii e o ocazie de a-i mulțumi lui Dumnezeu pentru

că ne-a îndeplinit visul cu ochii. A doua zi am fost în Aita Seacă unde am ținut Sf. Liturghie. Am avut cantor pe Niculae Ticuşan din Agoştin care, deşi nu are nici un venit de la biserică, totuşi vine şi acum în fiecare duminică şi sărbătoare, pe jos, câte 16 km, numai pentru dragostea de români şi dragostea pentru Hristos. După amiazi am fost în Bodoş unde s-au adunat toți la epitropul Bogdan Alexandru. La fel am procedat ca în Bățanii Mici şi a treia zi am fost în Herculian unde am 40 țigani. Le-am ținut slujbă şi predică în limba română.

Situația averei bisericeşti: Biserica, edificată în 1900, de credincioşii ortodocşi din Bățanii Mari în frunte cu Teodor Mocanu mare proprietar în Bățanii Mari şi comerciant care a sacrificat 3/4 din cheltuielile edificării. A contribuit şi D^l^ Eremias Nicolae şi Nicolae Mocanu comercianți din Braşov precum şi la acoperirea turnului cu tablă şi cu unele ornamente în biserică. Avere în bani: În anul 1925, luna Mai, am găsit în casa bisericii 9.540 lei dați cu dobândă 16 %. În anul 1926 am exoperat de la Ministerul Culte 20.000 lei pentru edificarea casei parohiale şi 4.500 lei de la D^l^ Alexandru Iteanu deputat liberal. Din colecții, prea puțin am adunat. La edificarea casei parohiale vom arăta situația banilor proveniți. Locuința preotului e o casă închiriată cu 5.000 lei anual. Plata preotului de la credincioşi e: o ferdelă de grăunțe de la fiecare familie şi câte un car de lemne aduse din pădurea comunei.

1926

La 1 ianuarie 1926, am făcut serviciul divin în Bățanii Mari. Au fost la biserică foarte mulți oameni. Am predicat despre însemnătatea zilei şi începutul noului an şi legătura cu viața pământească. În noaptea noului an, la ora 24, am fost în biserică unde, după slujba miezonopticei, am vorbit o predică ocazională de apucarea Pământului pe noul drum în jurul său şi în jurul Soarelui şi luarea de rămas bun de la anul trecut care s-a cufundat în haosul veciniciei trecute. După anul nou, la 3 Ianuarie, duminică, am plecat cu crucea botezului în Herculian iar după amiazi am venit în Bățanii Mici. Luni dimineață, în Bodoş, după masă în Aita Seacă. Marți în Bățanii Mari. Miercuri, ziua botezului. Am ieşit în gheață în fața podului „Bartha" unde am săvârşit sfințirea apei cei mari. La chemarea Sf. Duh, s-au tras mai multe focuri de armă, de jandarmeria locală şi cea din Bățanii Mici. După botez, am plecat la biserică unde m-au urmat foarte multă lume. Am ținut predica despre însemnătatea zilei şi viața Sf. Ioan Botezătorul. După masă

am făcut sfinţirea apei în Băţanii Mici, în faţa şcoalei de stat, la marginea apei. A ieşit afară toţi ungurii. A doua zi am ţinut sf. liturghie în Aita Seacă şi am ieşit în gheaţă în faţa bisericei, unde s-au adunat toţi românii şi greco-catolicii.

4 Aprilie, Învierea Domnului, Sărbătorirea a ţinut de la ora 2 noaptea până la ora 6 dimineaţa. Am avut 4 cununii. Biserica era arhiplină. Încă de când băteau toaca s-au început aduna credincioşii. S-au adus din Agoştin 100 buc. lumânări mici de ceară albă de către Gheorghe Ştamberţ conă şi s-au împărţit fiecărui om în biserică, ocolind biserica unguri care au venit de curiozitate, au luat şi ei în mâni lumânări aprinse şi au rămas cu noi până la sfârşit. A fost o sărbătorire strălucită. Au luat toţi sf. paşti. Ungurii au rămas uimiţi de frumoasa formă exterioară a cultului ortodox revelând că „adevărată credinţă a lui Hristos"! Am predicat pastorala Î.P.S. Sale Mitropolitului nostru Dr. Nicolae Bălan, pe care o traducesem în ungureşte. La înviere am avut cor frumos. Tinerii „Societăţii Tinerimei Adulte Sfântu Gheorghe" pe care îi pregătisem, au fost conduşi de teologul Silvestru Garcea şi de cantorul bisericei Nicolae Ticuşan pe două voci. Nimeni nu s-a aşteptat la o reuşită atât de frumoasă. Au fost ore de mare entuziasm religios. Credincioşii spun că, de când sunt ei, nu au văzut aşa slujbă frumoasă. La ora 7 dimineaţa am plecat, împreună cu teologul, cu cantorul, la Băţanii Mici unde am făcut slujba învierii (partea utreniei) şi le-am predicat pastorala. După masă, la ora 2, am făcut vecernia în Bodoş, le-am cetit pastorala. Pentru ziua de Paşti am trimis încă de sâmbăta dimineaţă sf. paşti tuturor credincioşilor din filii.

5 Aprilie. Sf. Liturghie în Aita Seacă. Am cuminecat pe cei spovediţi în 29 martie, am cetit pastorala şi în urmă am spovedit pe cei rămaşi, i-am împărtăşit (şi am făcut şi un botez). Aici au fost toţi credicioşii. Au venit şi greco-catolici care s-au grijit la noi. Paştile au fost plătite de D^l^. Mosora proprietar în Băţanii Mari şi coapte de Gheorghe Ştamberţ în Agoştin.

9 Mai, a venit în comună D^l^ Dr. Crişan din Sfântu Gheorghe pentru propagandă averescană. A adunat ungurii în Primărie unde, împreună cu preotul reformat Nagy Elek le-a vorbit în vederea alegerilor ce vor urma în 25 Mai. Li s-au promis multe la unguri. Drepturi politice şi naţionale şi că ei vor apropia aceste două naţii „să se iubească"? Dimineaţa am făcut Sf. Liturghie în biserică cu predică vorbită, lume puţină.

10 Mai. Te Deum în Băţanii Mari, au asistat autorităţile comunale, Corpul didactic şi credincioşi, predică ocazională schiţată.

13 Mai. Ziua Înălţării şi eroilor. Am ieşit afară la grâu. S-a sfinţit apa după liturghie şi predică.

16 Mai. În Băţanii Mici pentru utrenie şi ieşire la grâu. Nu am găsit în sat nici un credincios. A venit (căutându-mă) D[l] Deputat Iteanu şi Părintele Popovici din Sfântu Gheorghe ca să fac propagandă politică în favorul „liberalilor", primul ca deputat iar la doilea ca senator. M-au luat în automobil venind spre casă şi mi-au dat cinci mii lei ca să cumpăr rachiu votanţilor. Banii, i-am dus imediat la epitrop, în casa bisericii, unde i-am înregistrat în vederea propagandei, am rugat pe mai mulţi cunoscuţi să-i protejeze prin votul lor.

23 Mai. Sf. Rusalii. Sf. Liturghie, Băţanii Mari cu predică schiţată, credincioşii toţi câţi au fost pe acasă, au fost şi unguri mai mulţi. După masă în Bodoş vecernia cu predică schiţată, au fost toţi credincioşii.

24 Mai, a doua zi, în Aita Seacă, Sf. Liturghie cu predică schiţată, am ieşit şi la holde, au fost toţi credincioşii şi mulţi greco-catolici. Seara, bal bisericesc, 500 lei câştig.

25 Mai. Dimineaţa, mare fierbere prin sat. Preotul reformat Nagy Elek adună pe toţi ungurii şi îi obligă să voteze cu guvernul averescan care le-a promis că le va împlini toate dorinţele. „Preotul se plângea că de 7 ani (de la Unirea Ardealului cu vechiul Regat) stau legaţi de mâni şi de picioare"! „N-au nici un drept în această Ţară". „Toate partidele politice care până în prezent s-au perindat la conducerea Guvernului, au asuprit formal naţia maghiară". „Acest guvern, partid al Poporului, e partidul care a provocat răsăritul unui soare cald care ne va lumina neamul şi ne va încălzi viaţa amorţită de gheţarul partidelor adverse. E partidul poporului unguresc care a recunoscut capacitatea şi caracterul acestui Popor. Căci restul populaţiei din aceată ţară înfiinţată din mila lui Dumnezeu -Iten kegyelmebol (ironic), fără poporul unguresc e incapabil de trai". Nu s-a ferit de nimeni a insulta poporul Românesc. Din vorbirea lui s-a putut cunoaşte curat prozelitismul politicii ungureşti. Nu am putut interveni contra lui cu jandarmii locali căci, în 23 Mai, în ziua de Rusalii, pe la ora 1 d.a. a sosit în comună în automobil Deputatul Dr. Bucşan - cumnat al Poetului Goga şi secretar de Stat la Departamentul de Interne, unde cumnatul său era Ministru de Interne. În urma lor, în 5 sau 6 automobile, erau câte 6-7 persoane -viitori aleşi ai Guvernului din judeţul Treiscaune. Ungurii din comună i-au primit cu alaiu. Au făcut în faţa Primăriei un arc de triumf pe care se evidenţia mai mult tricolorul unguresc. Fiecare ungur avea în pălărie panglica

tricoloră a lor. Unul, Keresztes Zsiga (hosszu) i-a întâmpinat cu drapelul unguresc, pe care l-a adus din podul şcoalei de stat, din Bățanii Mari. Ce va fi gândit oare directorul Borbáth (Bărbat) Vimoş de nu a predat drapelul unguresc în 1921-1922-1923 sau '24 sau '25 când autoritățile româneşti au dat ordine aspre în această privință încă din 1919 luna ianuarie, ordin care s-a menținut tot timpul!? „Desigur că au aşteptat zile, sau de răzbunare, sau de liberare de sub jugul românesc"! „Ca scoțându-l (drapelul) să triumfe sub scutul lui!" De aceea nu am intervenit căci ştiam că nu mă va asculta nimeni. „Scopul scuză mijloacele"!…Şi-apoi eram sigur că voi fi bătut sau mi se va da foc! Am oftat adânc şi umezindu-mi-se pleoapele am plecat de-acolo. Cum nu, când însuşi D^l^ Bucşan avea tricolorul unguresc la automobilul său!… - după 8 ani de la Unirea românilor!…

30 Mai. În Bățanii Mari Sf. Liturghie cu predică schițată despre politica nedreaptă a ungurilor cu „pactumul" lor, arătând că ungurii deşi au multă libertate în noul stat şi totuşi „plâng" pe când noi, robiți de ei în fel şi chip, nu ne-am văetat niciodată, făr' am suferit -neamuri de-a rândul, tăcuți şi blânzi şi supuşi-.

12 Iunie. Am fost la alegerea de Protopop în Sfântu Gheorghe. A candidat Părintele protopop onorar. D^l^ Protopop Aurel Nistor administrator preoțesc al județului Treiscaune în Arpătac şi părintele Curcubătă din Budila. Au întrunit: părintele protopop Nistor 26 voturi, iar părintele Curcubătă 13 voturi. A fost ales Părintele protopop Nistor.

18 Iulie. Bolnav pe moarte. 20 Iunie. M-am simțit mai uşor.

8 August. Am fost la Sfințirea Bisericii din Căpeni unde am oficiat Serviciul Divin 9 preoți. Au luat parte: D^l^ Subprefect Rimbețiu Nicolae cu D^na^. Şi Fiicele D-sale, D^na^ Protopopească, mai mulți vizitatori de la Băile din Vâlcele de unde un anumit Domn Ionescu a făcut frumoase cadouri bisericii. Au venit mulți credincioşi din: Mateaşi, Agoştin şi jur. A venit din Braşov „Corul Tinerimei Adulte Sfântu Gheorghe" sub îngrijirea părintelui Furnică. După amiazi am vizitat şcoala primară de Stat din Căpeni unde s-a organizat mai multe cântece naționale şi declamații. A cântat şi muzică. Tot acolo mi-a dat părintele protopop Nistor 20.000 lei pentru edificarea bisericii din Bodoş -bani trimişi ca ajutor de la P.V. Consiliu Arhiepiscopesc.

12 Septembrie, Căpeni la Sfințirea clopotului. Dimineața Sf. Liturghie apoi sfințirea clopotolui. Au fost persoane multe. În timpul când s-a adus clopotul cu banderium de la gara Agoştin, pe la ora 9 am făcut utrenia singur, care s-a sfârşit cu prosconidia şi nesosind încă clopotul şi fiind bise-

rica plină de unguri am predicat despre persoanele Sf. Treimi şi însuşirile lor interne şi externe, credința ortodoxă în legătură cu Sf. Tradițiune; asta pentru a revela reformaților originalitatea credinței noastre precum s-a dat de Mântuitorul şi Sfinții Apostoli.

21 Noiembrie. Sf. Liturghie în Bățanii Mari cu predică schițată (propaganda iezuită în sec. XVII sub Habsburgi). Încep şedințele Societății Tinerimei Adulte Sfântu Gheorghe

28 Noiembrie. În Sfântu Gheorghe pentru instalarea primului Protopop de Județ. La instalarea Domnului Protopop a fost o serbare strălucită. Programul a fost următorul: Toată preoțimea județului s-a adunat la D^l^ Protopop Aurel Nistor, în str. Ştefan cel Mare nr. 12, unde erau înşirate trăsurile la poartă, vreo 10-15. Au venit oameni, femei şi întreg tineretul din comunile: Arpătac, Ariuşd şi Vâlcele, precum şi din alte sate. Lumea întreagă era îmbrăcată în adevărate haine de sărbătoare. Flăcăii călări, în costume naționale, iar fetele aşezate în rânduri câte 6-8 şiruri înaintea trăsurilor. Înainte erau călăreții. În trăsuri: D^l^ Dr Gâlea consilier Arhiepiscopesc din Sibiu cu D^l^ Protopop Aurel Nistor în prima trăsură. În a doua trăsură D^na^ D^lui^ Protopop cu D^l^ Virgil Nistor asesor consistorial; în celelalte trăsuri preoți şi protopopi şi persoane selecte. Convoiul a pornit pe la ora 9 1/2 către biserica ortodoxă din Sfântu Gheorghe mergând cu paşi domoli, în dangătele clopotelor. Străzile erau tixite de lume curioasă de o aşa sărbătoare mare. Ajunşi la biserică am săvârşit Sf. Liturghie 9 inşi. A urmat predicile. D^l^ Dr Gâlea, reprezentant al Consiliului Arhiepiscopesc a citit „gramata", apoi prin cuvinte de îmbărbătare s-a adresat noului Protopop, rugămându-l să sporească turma lui Hristos. A urmat predica D^lui^ Protopop, evidențiindu-se dragostea de neam şi credință. La predică a ascultat cu multă atențiune D^l^ General Todicescu din Sfântu Gheorghe şi D^l^ Dr Bucşan deputat de Treiscaune, Secretar de Stat la Departamentul Interne şi Ministrul Minorităților, precum şi prefectul D^l^ Crişan şi Prefectul de Braşov. După serviciul divin am pornit de la biserică spre Prefectură, conduşi de muzica militară, călăreți, şcolile secundare şi publicul. La Prefectură au urmat felicitările apoi banchetul până seara. Seara, de la ora 6 - 10, în Casa Parohială.

29 Noiembrie. Şedință cu Societatea Tinerimii Adulte Sfântu Gheorghe despre obiceiurile şi portul românesc şi însemnătatea simbolică a credinței națiunii noastre.

1 Decembrie. Despre dezvoltarea poporului român până la distrugerea feudalității. În săptămâna trecută, 12-19 decembrie, am făcut mai multe

adrese diferitelor societăţi şi instituţii de a ne ajuta la plătirea Casei parohiale. Până acuma am primit 1.000 lei de la Societatea de gaz metan U.E.G. Mediaş.

23 XII. S-a făcut mărturisirea tuturor copiilor din şcoala primară.

24 XII. S-a făcut mărturisirea mai multor credincioşi, iar seara toată tinerimea română a cântat cântece religioase, pe la casele românilor.

25 XII. Sf. Liturghie în Băţanii Mari. Lume multă, predică scrisă. Am împărtăşit copiii şcolari şi mai mulţi credincioşi; după amiazi, în Bodoş, Vecernie şi predica; au fost toţi.

31 XII. Sinodul (adunarea parohială) pentru aprobarea bugetului pe '927 şi socotelile pe '926.

1927

1 Ianuarie 1927. Sf. Liturghie în Băţanii Mari cu predică schiţată, credincioşi mulţi. În noaptea de anul nou, la ora 12, am fost în biserică unde am ţinut miezunoptica şi am predicat despre anul trecut, cu date geologico-fiziologice. Au asistat toţi românii şi mulţi unguri, iar la ora 12 fix s-au tras clopotele, în sunetul cărora am plecat acasă.

2 Ianuarie. Dumineca, în Aita Seacă, Sf. Liturghie cu predică vorbită. Credincioşi mulţi. După masă alegerea epitropului Alexandru Grozea pe 3 ani şi bugetul pe '927. Seara, am umblat cu botezul pe la credincioşi. Au dat fiecare cât a dorit; cam 10 - 20 lei.

6 Ianuarie, Sf. Liturghie în Băţanii Mari, cu predică schiţată despre botezul lui Iisus şi proorocia lui Sf. Ioan Botezătorul „Pocăiţi-vă că s-a apropiat Împărăţia Ceriurilor".Am ieşit în gheaţă, au venit toată lumea din: Băţanii Mari, Bodoş, Băţanii Mici şi toţi reformaţii.

Sâmbătă, 22 Ianuarie, m-am dus în Bodoş să aleg epitrop... Am adunat credincioşii, dar am dizolvat adunarea pentru că s-au certat între ei pentru chestiuni de moştenire. A rămas epitrop vechiul -până la o altă dispoziţie a mea.

30 Martie. Adunarea Asociaţiei Clerului Andrei Şaguna în Sfântu Gheorghe, unde ne-am mărturisit.

31 Martie. Adunarea Asociaţiei Clerului Andrei Şaguna în Sfântu Gheorghe, pentru alegerea unui deputat cleric în sc. Eparhial. S-a ales D^l^ Dr Proca pentru clerul Sfântu Gheorghe. Ne-am împărtăşit, au fost şi cei din Protopopiatul Oituz.

17 Aprilie. Sf. Liturghie. Aita Seacă. Predică schiţată: însemnătatea intrării în Ierusalim. Poporul a fost tot. Deniile s-au ţinut regulat ince-

când din săptămâna 5-a, miercurea şi vinerea seara, iar în săptămâna patimilor în fiecare seară. În 18 Aprilie, seara, s-a predicat despre păcate şi cum ne putem mântui prin post şi rugăciune. Au fost mulți reformați, afară de români. Predică schițată.

19 Aprilie, marți, la denie s-a predicat despre a doua venire a Mântuitorului. S-a vorbit şi despre aceea că noi serbăm paştile în prima duminică după duminica cu lună plină, după echinocțiul de Primăvară, ca să se convingă creştinii că noi ținem adevărate zile fixate de Mântuitorul. Au fost reformați mulți, care serbase cu 2 zile înainte paştile şi se mirau care-i cauza că nu serbăm odată cu ei. .

24 Aprilie. Ziua învierii. Am intrat la ora 1 noaptea. Îndată ce s-au început a trage clopotele, au venit toți credincioşii români şi cei din Bodoş şi cei din Bățanii Mici şi cu 2 căruțe din Agoştin, iar reformați din localitate foarte mulți. Am avut cântăreți pe Teologul Silvestru Garcea şi Cantorul din Agoştin. Am început serviciul divin după tipic şi s-a format un cor destul de plăcut prin câțiva tineri români din localitate, încât toată lumea a rămas impresionată. S-a terminat la ora 5, cu predică scrisă având de subiect „Uj eget és uj földet vàrunk az ur igérete szeriut" (Petru II - 3.[13] v.). În timpul Sf. Liturghii s-au împărtăşit cei pregătiți, apoi li s-au dat Sf. paşti. La ora 7 am plecat în Bățanii Mici unde am făcut slujba utreniei învierii şi am împărtăşit pe toți credincioşii - după ce i-am mărturisit, apoi le-am dat sf. paşti. În urmă aceeaşi predică. La ora 2 după masă am plecat în Bodoş unde am ținut vecernia învierii urmată de predică. Au fost şi reformați. În Bodoş i-am fost mărturisit vinerea mare şi împărtăşit şi dus paşti.

29 mai. Sf. Liturghie în Micfalău, la instalarea părintelui Ciutac Ştefan care a trecut la ortodoxie în acest an, de la reformațiune, împreună cu 2 fiice ale sale care: una e la Universitate Cluj unde audiază matematicile şi chimia, iar a doua e învățătoare în Micfalău şi D[na] Preoteasă.

La instalare au fost toate oficialitățile de Stat şi D[l] General Todicescu, muzica militară şi sute de oameni din toate părțile. Am slujit 7 preoți şi D[l] Protopop Nistor, s-a predicat foarte frumos, apoi am luat masa comună într-un local mare unde s-a toastat în repetate rânduri. S-a remarcat mult influența cea mare ce a avut propaganda de naționalizare şi venire la ortodoxie desfăşurată de Sf. Sa D[l] Protopop Nistor. Nu mai notez, ar însemna să nu pot fi conştiincios, ori cronica n-are rost dacă nu se bazează pe adevăr!

2 iunie. Ziua Eroilor. Dimineața, ora 7, Utrenia Bățanii Mari; la ora 8 am plecat cu auto, la Baraolt pentru a face parastasul eroilor României Mari,

fiind acolo 6 morminte ale soldaților din Regimentul 11 Infanterie „Siret" încă din 1916. Am oficiat cu Părintele Lia greco-catolic din Baraolt şi cu Părintele Mircea din Agoştin. Au luat parte Corul Baraolt şi Agoştinul în număr destul de mare. Am sfințit steagurile Gimnaziului Baraolt, Preturei şi Prefecturei. Am cuvântat în limba maghiară, arătând cauzele mari pentru care au devenit eroi acei morți care venise să ne dezrobească Ardealul. A cuvântat Părintele Mircea româneşte, iar Dl Dir al gimnaziului Baraolt o cuvântare adresată drapelului care să ne fie călăuză spre izbânda neamului românesc.

12 septembrie. La conferința preoțească în Sfântu Gheorghe. S-au discutat care ar fi metodele de a întreprinde o propagandă religioasă națională în Săcuime etc., dar numai de subiect nu ne-am ținut. S-au discutat multe, dar nu s-a hotărât nimic. S-au cetit câteva programe de lucru şi s-au ales al preotului din Măeruş care e scris cu maşina şi trimis aici să-mi fie de călăuză. Numai pentru aici nu se potriveşte căci aici trebue altfel lucrat, aşa cum am procedat în iarna 1926-'27, în fiecare seară altceva de predat tinerimii: din istoria românilor, istoria bisericii, dogme, chestiuni de anatomie şi fiziologie etc. Eu sunt liber să-mi educ poporul cum cred că voi avea rezultate mai urgente. Numai de acela a fost propusă a părintelui din Măeruş că era scrisă cu maşina. Altfel era nişte fleacuri, ba poate că are brâu roşu?

25 septembrie. Bolnav acasă de atâta supărare când ştiu că mă sacrific pentru cauza religiei naționale aici în Săcuime şi nu ne dă concurs nimeni.

2 octombrie. Sf. Liturghie în Aita Mare la Sfințirea monumentului celor 2 reangajați (jandarmi –n.n.) asasinați de un spion ungur în 1921 -monumentele în fața Primăriei. Au fost mulți consilieri comunali din Plasa Baraolt; am predicat în fața monumentului în ungureşte.

20 octombrie. Am fost în Aita Seacă unde comisia agrară a împroprietărit definitiv biserica cu 10 iugăre; preotul 25 iugăre; cantorul 6 iugăre.

26 octombrie. Bolnav de supărare că unguri ne amenință zilnic din cauză că preotul reformat e închis la Parchetul Sf. Gheorghe pentru agitații, iar ungurii ne învinovățesc că noi l-am denunțat.

1 decembrie. Seara am început sezători literare cu Societatea Tinerimii Adulte „Sfântu Gheorghe"; Istorie națională şi a bisericii, tainele, porunci bisericeşti; higienă, fiziologie, anatomie, politice. În fiecare seară, ultima oră, cântece religioase pe 2 voci. Copii, fete, flăcăi, toți vin regulat.

12 decembrie. Aita Seacă, am împărțit pământul primit de la reforma agrară cu Dl Ing. Bier Gh., Judecător Coltofeanu Tg. Secuiesc; 25 iugăre preotul, 10 biserica şi 6 cantorul.

18 decembrie. Bățanii Mari, utrenie; cantorul nu vine până în sărbători. Seara continuăm regulat cu colindele: Trei Păstori, O ce veste minunată, Naşterea, În Iordan, zi naționale: Imnul Regal, Pe-al nostru steag, La arme; astea pe lângă programul nostru stabilit.

25 decembrie. Sărbătoarea Naşterii Domnului; Sf. Liturghie, Bățanii mari. S-a cântat în cor din partea tuturora răspunsurile la Sf. Liturghie. A fost o sărbătorire strălucită.

1928

19 februarie Sf. Liturghie, Bățanii Mari. În tot timpul seara şedințe culturale în cadrul Societății Tinerimii Adulte „Sfântu Gheorghe" şi coruri naționale.

26 februrie. Încă din 25 februarie seara au sosit cu taxi D^{l} Protopop Nistor, D^{na}, D^{l} Ciutac, D^{na} şi D^{şoara}, Astra, cinematograf cu proecțiuni. Am adunat tineri ad. Sf. Gheorghe pe care i-am îmbrăcat în costume naționale - aduse din Agoştin şi ne-am dus la Primărie unde în sala cea mare am primit mulțime de oameni din comună. Intrarea gratuită. Am început cu: Trăiască regele, Pe-al nostru steag, Veniți viteji, Sf. Dumnezeule - în 2 voci cu tinerii români. A urmat cinema Astra cu proecții din viața lui Iisus cu diapozitive. În timpul cât şi-a schimbat filmul, am făcut „chea casei şi sărăcia" (dialoguri cu fetele române, apoi cântece pe două voci: Marşul cercetaşilor, Vântuleț de primăvară, Soare drag; după aceea a urmat filmul „Omul preistoric". Nu ştiu de ce Astra nu are grije ca să trimită acumulatorul încărcat de curent suficient, căci din filmul preistoric abea primul act s-a reprezentat căci nu a mai fost curent electric. Am întrerupt reprezentația şi am trimis acum la Baraolt să-l încarce, dar nu a putut. Am avut norocul că am pregătit noi cu tineretul cele arătate, altfel am fi rămas fără rezultat. Duminică 26 II dimineața Sf. Liturghie în Bățanii Mari. Am servit: D^{l} Protopop Nistor, Părintele Ciutac, Părintele Trifan, părintele V. Nastea şi eu. Din biserică, după ce făcusem şi parastas soției epitropului de 40 zile, am venit în procesiune de la biserică la Casa parohială pe care am sfințit-o şi predicat D^{l} Protopop şi Părintele Ciutac. A luat parte foarte multă lume reformată. Baptiştii încă la utrenie au trimis să-i primim în biserică şi i-am primit şi au venit şi la Casa parohială de au ascultat predica cu cea mai mare

dragoste. După Sfinţirea Casei parohiale, ne-am dus la primărie unde am luat masa în comun 40 persoane. Au fost D^ul^ Pretor Dr Hârlea Baraola, Dr Adv. Bratfălean şi mai mulţi străini. După masă, la ora 2, am plecat pe jos la Băţanii Mici unde am sfinţit Capela cumpărată de femea Benkö Vilma (70 ani) ca ctitoră şi am uns-o cu Sf. Mir fiind trecută la ortodoxie în 1927. Casa a fost luată cu 102.701 lei ca 1/2 să-i plătim noi la 24 Aprilie 1929, iar restul ea de dragul credinţei. Am cununat pe Veres Petre. Au fost D^l^ Dr Cionca pretor Ocland, D^l^ Dr Crişan medic circumscripţie Ocland, Judecătorul Jivan Ocland şi doamnele. Au predicat şi D^l^ Protopop şi Părintele Ciutac. După aceea ne-am dus la şcoala primară unde am executat programul care l-am făcut şi în Băţanii Mari. Lumea a fost încântată de progresul avut cu tinerimea română şi românizată. D^l^ Protopop a fost foarte mulţumit şi D^l^ pretor Cionca. Progrese ar fi dar leafa e mică încât îi e omului imposibil a trăi, dar să mai faci şi propagandă!

*După sărbători, în Băţanii Mici ne-am tratat cu prăjituri şi vin şi ne-am simpatizat foarte mult. Au luat parte toţi D^nii^ români şi unguri din împrejurimi. A doua zi D^l^ Protopop s-a dus acasă cu D^na^*

8 aprilie. Începând cu săptămâna 5-a din post am avut regulat denie seara, miercurea şi vinerea şi cor cu tinerii. Am predicat la fiecare denie despre virtuţile creştineşti. În săptămâna patimilor, în fiecare seară am ţinut denie cu predică. Am spovedit şi împărtăşit joi dimineaţă; seara am făcut sf. paştilor plătite de Furtună oeri din Covasna 7 buc şi 2 l vin de către Ola T. Mihail. Vineri seara prohodul şi înconjurul bisericii. Au fost mulţi şi unguri. Sâmbătă am trimis paşti prin filii. Duminică la înviere am început la 12 noaptea. Au venit şi din Agoştin de s-au împărtăşit mulţi oameni şi femei. Am slujit foarte liniştit şi frumos. Lumea streină ca şi a noastră foarte impresionată de forma curată a cultului nostru (Dar sunt foarte lipsit. Leafa e 2.000 lunar, primim la 4-5 luni). Dimineaţa, ora 5, am terminat în Băţanii Mari; la ora 8 am fost în Bodoş până la 12. Au venit mulţi reformaţi de s-au rugat ca noi. S-au prezentat cele două familii, care s-au hotărât să treacă la ortodoxie. După masă, la ora 2 - 5, în Băţanii Mici am făcut vecernie în Capelă. Au fost mulţi unguri. A doua zi în Aita Seacă Sf. Liturghie; au fost mulţi greco-catolici. Acolo şi preotul ar trece la ortodoxie numai să insistăm.

22 aprilie. În Băţanii Mari Sf. Liturghie. Au fost puţini. Lumea s-a împrăştiat la făcut şigle. Eu m-am dus în Agoştin şi în ziua de Sf. Gheorghe, 23 IV, am fost la biserica Agoştin. Nu am slujit. Mircea, gelos pe mine, îi frică

să nu-i iau satul. Eu nu râvnesc la aşa sat stricat, în care -prin Mircea- a intrat răul în oameni, căci el sudue şi spurcă pe toată lumea în loc să-i curețe de spurcăciune. Nu cred că stau în serviciul preoțesc căci fac mare apostolat, oboseală în cauze curat naționale, dar abia îmi dau 2.000 lei lunar. Ca la o servitoare. Am scris la Sibiu, dar în loc să-mi rezolve situația mă acuză că am depăşit calea ierarhică. Eu am raportat şi D[lui] *Protopop, verbal, dar nici un pas nu s-a făcut de a mi se îmbunătăți situația. Mai stau vreo 2 - 3 luni şi plec înapooi la armată, căci sunt căpitan în retragere din cauză de boală. M-am făcut foarte sănătos şi mă vor primi cu brațele deschise. M-am expus destul ca român aici între unguri dar toate le sufăr pentru Domnul nostru Iisus Hristos şi pentru marea cauză națională.*

4 iunie. După masă în Bățanii Mici vecernie; au venit şi câțiva reformați cu o mulțime de femei care doresc să treacă la religia ortodoxă; le-am predica şi botezat cu agheazmă pe care am sf. acolo. Sunt foarte obosit căci alerg pe jos în cale 8 sate. În fiecare filie alte griji, alte lipsuri. Se pun multe pedici şi de notarii unguri. În zadar intervin pe la autorități că nimeni nu cutează a lua inițiativa. Toată lumea zace într-o profundă lene intelectuală şi într-un tembelism modern. Nu ştiu ce va fi cu sărmana România dar mergem de râpă din cauza oamenilor fără suflet -morți vii- plătiți în funcții scumpe- iar noi murim de foame. Nu-s caractere! Numai fățărnicii! Vai! Vai! Vai! Chiar şi autoritățile noastre superioare bisericeşti parcă sunt conduse de „Duhul veacului acestuia"! Duşmănii între preoți, invidii satanice! M-am scârbit! În armată poate tot aşa ar fi dar acolo grație disciplinei şi formelor fixe de politețe şi activitate, fiecare se limitează la cât îi e permis şi execută cele prescrise. Aşa ar trebui şi preoților leneşi şi duşmănoşi -tuturora-căci toți sunt farisei!

3 august Când ei -lumina lumii- s-au stins, cum să nu orbecăiască lumea în haosul moralității şi lăcomiei -şi „sarea pământului"- cum să aibă omul gust de o viață sănătoasă când ei otrăvesc aerul. Parcă întreagă atmosfera suferă de densitatea imoralității, e încărcată de umiditatea nenorocirilor neînțelese şi perversităților omeneşti. E bine ca omul retras într-un munte să se reculeagă, unde nu vede om, nu aude decât păsări nevinovate. Acolo în rugăciuni să-şi petreacă viața pământească.

Nu am mai scris în Cronică până azi 3 august căci am devenit „inimă de piatră" din cauza nepăsărei celor chemați. La 10 Martie cerusem prin trei petiții timbrate legal cu câte 8 lei, trimise prin of. popesc - cereri la Minister ca să i se dea ajutor Parohiei pentru achitarea datoriei casei paro-

hiale; Bodoşului un ajutor pentru construirea bisericei şi Bățanii Mici unde la Sf. Gheorghe 1929 trebue să achităm 52.000 lei şi noi n-avem nici un ban. Imediat of. popesc le-a înapoiat (le-am lipit la urma acestei cărți) cu observația că „a intervenit" -nu ştiu zău, bine ar fi dar văd că azi e 3 august şi nu am căpătat ajutor de la nimeni, nici cel puțin un avertisment îmbucurător. Acum fiind disperat mă gândesc: Oare cu ce plătesc eu pentru Casa parohială 40.000 lei + vreo 20.000 dobânzi; de unde plătesc eu 24.000 lei pentru odăjdii căci eram în cele mai vechi zdrențe care acopereau orice gest de simpatie şi care făceau pe însăşi credincioşii noştri să părăsească biserica, erau din 1864. (?); de unde plătesc eu 52.000 lei pentru Capela Bățanii Mici, când credincioşii sunt foarte săraci; de unde plătesc eu construirea bisericei Bodoş, loc de propagandă națională?

6 August, Sf. Liturghie, Agoştin. Am treabă acasă. Tocmai azi mă informează asupra revenirei mele de a mă decide să mă reîntorc în armată. Am arătat mai sus câte năcazuri m-au frământat şi pe care nu le mai pot duce din cauza debilității fizice. Dacă cei mari n-au grije, de ce să-mi pun sufletul în palmă căci n-am nici o recunoştință. Cu 2.000 lei să fac eu propagandă? Ori să fac față obligațiunilor sociale? Se vor găsi poate cineva care să-mi facă imputația că am fugit de la datorie. Însă după un timp de 2 - 3 luni de serviciu în locul meu, se va convinge şi va pleca după mine. Sau poate îl va favoriza mai bine soarta! Atunci va face mai mare ispravă! Ai noştri dorm, dar ungurii nu dorm! Eu am creat situații care trebuiau sprijinite însă dacă celor mari nu le produce nici o impresie, -nu-i mişcă deloc, eu nu mă mai expun căci mă şi râd poate!. Plec, cel puțin în armată munca să recunoaşte şi răsplăteşte, aici însă nu!...

19 August. Cerc cultural în Aita Medie - predic eu. Era să țină conferința Părintele Puşcareu din Apața, dar nu a venit. Mă mir! Cum un preot căruia i s-a dat obligația să țină conferință şi mai ales că ştie bine, că se va aduna vreo 3 sate să-l asculte iar el să nu vină! Vai ce oameni fără răspunderi față de societate şi față de însăți persoana lui! Eu m-am dus plecând de noaptea la ora 2, cu un căruț rău, pe o ploaie şi noroi cum nu se poate spune. Din Aita Seacă am trecut prin păduri pe vale în jos vreo 14 km, până la Aita Medie. Drum nu e, doar lumea utilizează numai fundul văii, pe care şi eu m-am dus, prin bolovani, de m-a scuturat, de moarte. Am sosit acolo cel dintâiu la ora 7. Pe la ora 8 s-au adunat şi ceilalți preoți: Bunuş şi Modran. Au mai venit autoritățile militare (jandarmii) din Aita Mare, precum şi notarii şi învățătorii din Aita Mare şi Medie. Am

făcut Sf. Liturghie după care am săvârşit un parastas pentru pomenirea celor adormiți în Aita Medie. Acest lucru a provocat lacrămi în ochii credincioşilor, amintindu-şi fiecare de moşii şi strămoşii răposați. Am predicat - pericopa evangheliei zilei transpus principiul în zilele în care trăim. A vorbit un credincios bătrân în câteva cuvinte de bun venit preoților şi dragostei cu care i-am căutat ca pe nişte frați. Tot eu le-am răspuns câteva cuvinte de înfrățire. Ceilalți preoți nu au vorbit nimica. A urmat masa apoi după masă au dus muzicanți în pădurea de brazi în apropiere unde cu întreaga asistență din biserică am făcut jocuri şi mâncări. La ora 6 după masă am plecat căci pe ora 9 neapărat trebuia să fie în Bățanii Mari unde în sala primăriei am avut o reprezentație teatrală făcută de elevele cl. 8-a din Comerțul Superior Braşov care se găseau la „Colonia" din Biborțeni. Am câştigat elevelor vreo 3.000 lei. A urmat bal, au fost studenți mulți din jur şi Agoştin.

9 Sept. Obosit grozav, umblu pe jos mult. Leafa circa 2.000. Azi după masă am fost şi în Bodoş de am trimis 2 cară după var în Vârghiş (100 ferdele), am donat eu 50 ferdele var bisericei Bodoş şi fierul de legat biserica - în zid plus scânduri pentru a se face boltele la uşi şi ferestre -pe ele- în valoare totală 2.300 lei. Pentru edificarea acelei biserici Ministerul Lăpădatu nu ne-a dat nici un ajutor - a dat teatrului Miciora 7 milioane! Vai ce am ajuns! Azi însă când văd că eu pot să-mi scot sufletul iar cei mari nici nu „crestează" m-am hotărât, definitiv, de a-mi da demisia. Am trimis după hârtie la boltă ca până va veni să mă mai gândesc.

Un sfert de ceas mai târziu! Scriu demisia. O timbrez şi pun în plic. Am adresat-o Of. popesc Sf. Gheorghe ca pe data de 1 oct. 1928 să intervină a fi scos de la drepturi. Las Sf. Altar că mor de foame! Şi aş muri chiar, de nu aş avea trei copii cărora, cel puțin de ruşine trebuie să le dau educație, căci sunt foarte inteligenți şi buni. Vorbesc de pe acum limba română, maghiară şi germană perfect deşi cel mare e de 7 ani –şi cea mică de 3 ani. Am luptat până acuma din avere proprie. Am sacrificat căci am avut de unde, dar mă gândesc la aceea că va veni timpul când nu voi mai avea ce să sacrific doar pe mine şi autoritățile bisericeşti vor fi tot nemulțumite. Mi-ar plăcea să văd pe însă-Şi Î.P.S.Sa în Săcuime numai un an ca să se convingă - atunci va da mare atenție situației de aici. M-am dus personal la Î.P.S.Sa în Sibiu, de mai multe ori de m-am plâns şi m-a primit cu atâta răceală şi indiferentism cum nu m-am aşteptat. M-a măsurat de sus până jos căci aveam o reverendă uzată pe mine. Era de 3 ani reverenda dar nu am avut 15.000 lei în

fiecare an să le fac pe plac îmbrăcându-mă. Cu două mii lei - ca o servitoare - nu pot face şi apostolat şi să trăesc în focarul de vespi săcuieşti.

„Aş trăi şi n-am cu cine, aş muri, moartea nu-mi vine!" De azi încolo nu mai fac altceva decât pun în rând totul să pot preda mai repede şi mă duc la cornele plugului. Dea Dumnezeu un preot ca mine aici dar plătit mai bine ca să poată avea progrese cum am avut eu. Am pregătit terenul numai om să fie să-l poată cultiva că roade vor fi - dar numai cu sacrificii. Nici teolog n-are ce face aici de nu va fi frământat în lume! Am văzut teologi care nu ştiu deschide gura, n-au ortografie, compoziție la scris, nu cunosc viața! - Nu cunosc tipicul, nu ştiu să caute evanghelia zilei, nu ştiu un maslu - rugăciunea ungerii - pe de rost. N-au Duh. Au ... reverenda - şi pălăria aeroplan! - şi -aere de teolog - (Belin).

E toamnă! Domnul ni se adresează în timp ce cad frunzele şi plânge vântul de toamnă. Prin natura care e pe moarte ne exemplifică moartea. Moartea care se produce prin încetarea bătăilor inimii, prin încetarea circulației sângelui, a funcționării simțurilor. Moartea, după care şi corpul nostru –asemeni frunzei ofilite- cade şi este învăluit de giulgiu, de întunericul mormântului –asemeni frunzei acoperită de zăpada albă, de lunga noapte a iernii! De ce pomenesc de moarte? Pentru că soarta mea a luat-o într-o direcție în care vântul rece de toamnă a început să bată în viața mea bisericească! Pentru ca în zilele mele fericite datorită credinței pe care o am să se instaleze clipe cu brumă şi să fiu înlăturat de la Sfântul Altar? O, Doamne! Toate acestea trebuie să se întâmple prin slujitorii tăi.

La 23 octombrie am înmormântat pe preotul Bucşa Nicolae din Vârghiş care a păstorit şi această parohie ca filie, 35 ani. A fost un mare apostol al neamului. Om de 72 ani, sfințit de Dr Miron Romanul Mitropolitul Ardealului până la 1895 (?) A venit Bucşa în Săcuime ca bogat şi a murit foarte sărac, pentru că a fost plătit foarte prost. El nu a impus cu prea mare cultură, dar a avut o inimă de mare apostol în timp de 35 ani pe aici şi vreo 50 ani prin Vârghiş nu a perdut nici un român - i-a predat României întregite întregi, iar în acest timp a perdut piciorul drept şi a slăbit mult iar românii lui au cam trecut la baptism, dar nu e vina lui tocmai ci a Mitropoliei care nu i-a recunoscut munca şi l-a lăsat în mizerie să sufere şi să fie expus la diferite cele ruşinoase, care compromitea situația lui ca preot, adică îl făcea să mănânce odată pe zi şi să trăiască în cea mai neagră mizerie.

Au luat parte la înmormântare: Părintele Protopop Brotea din Cohalm; Părintele Brotea, Mateaş; Mircea, Agoştin; Bucşa Ion, Arini; Nastea,

Vârghiş (capelan); Garcea, Bățanii Mari. A predicat româneşte Protopopul iar ungureşte Garcea, apoi Protopopul unitarian din Vârghiş şi felcer notarul. Au asistat mulți din sate vecine şi toți din Agoştin de unde era de fel şi Părintele răposat.

1 Decembrie 1928. Zi de mare însemnătate națională. Am făcut un Te Deum în biserica Bățanii Mari; au luat parte autoritățile comunale şi şcoala. Am predicat despre starea de umilire a neamului românesc în decursul veacurilor şi libertatea sub Marele Rege Ferdinand I. Zece ani de la dezrobire. Şcoala a cântat cântece patriotice.

30 Dec. Sf. Liturghie Bățanii Mari cu predică. Tineretul cunoaşte foarte bine cântecele la liturghie şi e atât de frumos să asculți, îți edifică sufletul. În anul acesta am mai învățat pe tinerii în cor: „Veniți să ne închinăm", „Ridicav-oi" (priceasnă), „Pui de lei" (populară). Iar situația parohiilor este cea din alăturatul tablou. Le-am calculat pe toate ca să fiu gata să plec din Bățani. Pentru anul trecut nu mă plâng de spiritul religios al românilor - în parte - se poate face câteva observații dar numai datorită autorităților noastre superioare administrative se face de multe ori nedreptăți unora, jignesc, insultă şi rezultatul e că ne urâm unul pe altul.

1929

8 Ian., am fost în Tuşnad Băi unde am luat în arândă pământul pădurei lui Marcovici pentru românii de aici, pentru oi, cu 60.000 lei, 200 kg caş, 60 kg lână, 60 kg urdă. Acolo vor fi pe pământ 1.600 holde, unde vor încăpea 10 stâni de-ale românilor. Sunt foarte mulțumit că i-am putut salva pentru anul acesta ca să nu fie forțați a cumpăra păşune scumpă de la hoții de unguri din composesorat - care până acum au speculat pe român cum au voit .

24 martie. Nu vreau să se uite ca să-mi amintesc de timpul din iarna 1928-1929 care a fost extrem de rău. Gerul s-a menținut constant de la 15 Nov. între 24° - 30° sub zero. La 11-16 febr. a atins 37°-38° chiar în toată Europa; au murit oameni pe drumuri. În regiunea noastră a fost de speriat! La 10 - 15 Martie '929 încă gerul atinge 27° iar la 18 Martie se menține între 16°-17°. Zăpada e subțire dar formează un gros strat de gheață. Pământul a înghețat 1 m adâncime. În grădini, nici nu e vorba să se poată semăna. Ger regulat. Ziarele spun că de 70 ani nu s-a mai pomenit aşa ger. Ruşine naturii! La 1 apr. încă ninge şi e frig 12°-13°; oile încă sunt în grajduri. În grădini nu a semănat nimeni. În săptămâna cea mare am ținut regulat deniile, cu predici ocazionale; au luat parte regulat toți cre-

dincioşii şi reformați mulți. În săptămâna mare, marți am împărtăşit în Bățanii Mici.

31 martie. La înviere am intrat la ora 2 noaptea. Credincioşii cu lumânări în mâni. Am terminat la ora 6 dimineața căci am împărtăşit poporul care se mărturisi-se în serile de la denii. La ora 9 am fost în Bățanii Mici unde am mai împărtăşit pe cei rămaşi. Le-am dus paşti, am făcut utrenia învierii şi am predicat. După masă, la ora 2, am plecat în Bodoş, le-am dus paşti ca să le ia a doua zi. Am ținut utrenia şi am predicat. A doua zi am plecat în Aita Seacă la liturghie, dar din marginea dealului ce urcă la Aita Seacă m-am înapoiat căci mă udase până la pele zăpada ce cădea cu apă şi viscolea ca în faur. Am venit acasă şi m-am pus în pat unde am zăcut de răceală. Am lăsat să merg la Duminica Tomii, doar va fi mai caldă vremea, ce până acuma ne-a speriat.

Notez că aici e obiceiul ca spovedania s-o facem în altar cu bărbații iar în fața altarului cu femeile. Nu i-am prea întrebat dacă au ceva pe suflet sau dacă suduie. Aşa am găsit că e potrivit a nu-i forța să mintă până nu vor fi pătrunşi de însemnătatea mărturisirei care în fiecare an e mai aspră pentru ei. De aceea s-au mărturisit şi împărtăşit toți în fiecare an regulat. În ziua 3-a am înmormântat pe Racosi Ghiuri român în Ormeniş. Duminica Tomii am fost în Aita Seacă Sf. Liturghie; s-au mărturisit şi împărtăşit cei rămaşi. După masă în Bodoş pe jos ca şi în Aita Seacă.

În Bodoş a dispus ticălosul de agronom Nichifor ca pământul bisericii ortodoxe să se dea înapoi la biserica reformată ca noi să primim în marginea pădurii. Agronomul a luat 30.000 lei de la biserica reformată şi composesorat pentru aceste concesii şi pentru oarecare modificare cu o pădure (hoț pe față) însă noi nu ne-am lăsat, când a fost să-şi pună în aplicare planul, ne-am opus cu energie şi nu i-a succes.

9 Mai în Baraolt, Sf. Liturghie în biserica greco-catolică m-a rugat pretorul D^l^ Deac fiind greco-catolic ca pe răspunderea D^sale^ să fac liturghia căci Preotul greco-catolic Boeru din Aita Seacă nu a voit a veni în Baraolt fiind timid şi ruşinos. La ora 10 am fost trecut în Procesiune prin piață unde s-a adăugat la procesiunea noastră preotul reformat din Baraolt şi cel romano-catolic la fel în procesiune, mergând în sunetul clopotelor la cele 5 morminte ale eroilor situate pe şoseaua Baraolt - Agoştin. Am invitat şi pe preotul din Agoştin Mircea însă nu a venit zicând că nu ştie ungureşte să predice şi-i ruşine!!! Deşi am intenționat să facem o demonstrație națională imediat am făcut parastasul pentru eroi; catolicii la fel şi am predicat toți 3 preoți; eu în

limba română şi în limba maghiară, ne-am înapoiat în cântecele fanfarelor din Baraolt; preoții români din sate vecine nu au voit să vină....

20 Mai. Plecat la serbare Alba Iulia (10 ani de la Unire). În tot timpul, în Alba Iulia, am plâns de atâta bucurie de care era cuprins întreg neamul românesc. Când am văzut cortegiile istorice, am trăit clipe ce nu se pot descrie! Nu eram în stare să pătrund îndeajuns însemnătatea acelor momente mărețe. M-a întristat însă mult, când la Săvârşirea Sf. Liturghii în Catedrală, ierarhii greco-catolici stăteau în fața Catedralei în mantii roşii, cu câțiva canonici romano-catolici unguri. Sigur că le era interzis a intra în biserica ortodoxă care pentru ei era ceva sectar!

Pentru 1 Iulie nu mă mai aştept la altceva decât să plec. Am avizat pe D^l^ Protopop că plec, încă de 3 săptămâni dar răspuns nimic! De fapt şi tăcerea e un răspuns. Am arătat următoarele motive pentru care plec.

1. Nu pot trăi cu un 2.000 lei lunar fiindcă mă simt misionar şi trebue să impun şi eu şi să iau leg. cu familii mai bune, culte rar până în prezent, m-am îndatorat cu 80.000 lei în 4 ani ca să trăesc.

2. După atâta stăruință şi insistență să fim împroprietăriți, of. popesc nu m-a protejat deloc făr' mi-a tot promis...

3. Mitropolia prin Circulare la începutul anului 1929 ne ordonă ca să nu mai cerem ajutoare pentru biserici căci Statul nu mai are bani! Iar greco-catolicii având pe Maniu şi Vaida la putere au luat bani cu ghiotura! Eu m-am dus personal la Bucureşti prin 1 februarie şi am făcut scandal la Ministerul Culte pentru ajutoare şi în adevăr prin 4 iunie a.c. am primit: Bățanii Mari 20.000, Bățanii Mici 10.000, Aita Seacă 10.000 iar de nu mă certam cu ei la Bucureşti nu mi se da nici un ban. Aşa am pățit acum doi ani la Ministrul de Culte D^l^ Lăpădatu - pentru mine de tristă memorie! - care, după ce i-am expus situația bisericii în Săcuime nici nu m-a ținut de vorbă! …- Din banii adunați am achitat cum se va vedea mai jos.

4. Lipsa de ornamente în biserică. Am fost nevoit să semnez poliță pentru 24.000 lei lui Constantinescu str. Carol 25 Bucureşti de unde mi-am procurat odăjdii şi am cu ce ieşi în fața lumii. În biserică se găsesc odăjdii vechi din 1868 - putrede - deci eram obligat s-o fac şi am făcut-o cu consimțământul lui Constantinescu că mă va aştepta 1-2-3 ani! În 1928 am dat din buzunarul meu zece mii pentru aceste haine iar în Iunie 1929 zece mii de la D^na^ Dr Stinghe Braşov care ne-a donat 12.000. Restul l-am depus la bancă fondului pentru cumpărarea unui clopot. Mai sunt dator personal (pentru Biserică) 4.000 lei şi voi fi obligat a le plăti din 2.000 lei lunar

cum am plătit şi anul trecut 10.000. Cine îmi recunoaşte aceste sacrificii? Deci plec!

5. Am cerut în Toamnă prin oficiul popesc să intervină pe lângă Prea Venerabilul Consiliu Arhiepiscopal Sibiu ca în conformitate cu legea să mi se admită a face examenul de promovare ca preot cl. II-a fiindcă m-am pregătit iar oficiul popesc nu mi-a răspuns! Poate mă crede că nu sunt apt? - aceasta nu poate nici de ce!- Dar cu aceasta numai atâta am vroit ca făcând misionarism, cel puțin aş fi fost plătit cu o oarecare diferență necesară. -Nici pe această cale nu mi-a venit în ajutor!-

6. Tinerii români au fost încorporați toți pe câte 3 ani iar ungurii pe 2 ani. În fiecare zi auzeam pe ungurii zicând că: în România românii servesc 3 ani, iar ungurii 2, în armată. O descurajare grozavă pe români..... Am cerut prin oficiul popesc, cu lacrimi în ochi, să intervenim prin P.V.C. la Minister ca atâta timp cât nu e dezvoltat sentimentul național în Săcuime, la români, să- recruteze pe 2 ani ca să le fim în ajutor pentru a se întări. Oficiul popesc nu a intervenit nicăieri făr' s-a scăpat cu vorbă -„am intervenit şi e sigură scăparea lor- iată că din februarie-martie - până la 1 Iulie nimic!" M-am descurajat.

7. Am fost şi personal pe la Î.P.S. Sa de am cerut să se vină în ajutorul meu şi mi s-a spus: „După tarif! Bine!"

8. Mă descurajează faptul că sunt dator vreo 80.000 lei numai ca să fiu preot în Săcuime deşi nu beau, nu fumez, totuşi să creşti copii în Săcuime e greu, ba voi ajunge să mor şi mă vor îngropa ca pe părintele Bucşa din Oargheş: cu bani din bancă iar soția să capete 2-300 lunar pensie ca aceia. Părintele Bucşa a fost bogat la tinerețe şi foarte cinstit dar a sărăcit sacrificându-se în Săcuime pentru carnea națională fără să-i răsplătească cineva, cel puțin la văduva lui, pe când pensionarii învățători unguri primesc degeaba de la Stat câte 9.000 lei lunar deşi urăsc ei pe tot ce e român. Eu nu mă eschivez de la datorie dar a trecut timpul sacrificiilor. La Mărăşeşti mi-au zdrobit genunchiul ghiuleaua neamțului, fiind ca sublocotenent acolo; la ocuparea Basarabiei am luat parte cu D[l] General Cihosky; la Tisa am luptat sub D[l] General Dănilă Papp iar azi nu mi-ar fi stricat nici mie 5.000 lei lunar, căci îndeplinesc cea mai sacră misiune în Săcuime. Un cefrist are 7.000 lunar şi nu e mulțumit iar eu după atâtea necazuri 2.000?! Dar când e o sărbătorire, cefristul de exemplu la un teatru ia bilet cl. I iar eu nici la galerie nu pot merge. Ah! mi-aduc aminte de aforismele lui Schopenhauer şi... nu mai zic nimic! Un lucru însă mă supără! Mi teamă că nu se va găsi

în locul meu omul care să poată lupta cum am luptat eu şi care să cunoască limba maghiară. Eu sunt de aici din Săcuime şi cunosc pe toată lumea din regiunea Baraoltului „Erdövidék" -din părinți în fii- şi parcă lângă intenția mea 20-30 % a rezultatului era datorită cunoştințelor personale cu ei. Pe un străin îl vor boicota, îl vor izgoni!

9. Mi-ar şopti cineva: se vor îndrepta lucrurile! Eu răspund: Dacă în 4 ani s-a făcut nimic pentru mine, în mai puțin timp, mai puțin se va face şi în mai mult timp: nimic. De când am venit aici, am adunat şi achitat: în Bățanii Mari am adunat 268000 lei, din care 158 000 i-am procurat singur. M-am străduit în toate chipurile până când m-au ajutat puterile! Mai e numai circa 30.000 lei datorie (dobândă) către Borbath pentru Casa parohială. Să mai lucreze şi alt preot, cum am lucrat eu, un sărman zdrobit de nacazuri şi ca mulțumire nu m-a lăsat D^l^ Protopop să fac examen de promovare...! Mie să nu-mi impute nimeni că de ce am plecat!?! Să-mi creadă oricine vine că m-am sărăcit, îndatorat cu 80.000 lei, n-am o haină pe mine! - dar copii? Dumnezeu să le răsplătească acelora care m-ar fi putut salva şi au întors spatele! Eu nu pier căci pe Iisus îl port în suflet şi-mi va fi călăuzitorul vieții mele. Garcea Ioan, fost preot ortodox'

1 Iulie 1929. Nu doresc nici o revenire la clarificarea acestora. Sunt foarte liniştit că am scris fără patimă sau ură. Numai adevăruri care nu vor fi comentate. Garcea Ioan, fost căpitan activ

Un eveniment, un ghinion!!! Dl Protopop venind, ne-am întâlnit la notarul local şi mi-a promis că se va aranja totul, că are drum la Sibiu şi de s-ar întâmpla orice se va ameliora situația mea, numai să rămân. Am mai rămas dar numai de curiozitate, astfel:

10 Nov. a.m. Aita Seacă, p.m. cununie Bățanii Mari (fiica D^lui^ Apolzan, din Tălişoara). M-am mirat de D^l^ Apolzan cum a venit la biserica noastră, când el aparține bisericii din Vârghiş! D^l^ Apolzan mi-a spus, să-l iert că dânsul nu se compromite cu Părintele Nastea care n-are nici voce şi nici cultură să reprezinte ortodoxia română în fața aristocraților din Ploeşti care vin ca naşi şi asistenți. Naşul a fost D^l^ Inspector G^ral^ Administrativ Goma. La fel mi s-a dus nunta în Agoştin unde Părintele Mircea e foarte invidios, nervos, rău şi om vechi cu limbaj primitiv, respinge pe toată lumea din jurul lui. D^l^ Apolzan a venit la 15 km cu 40 automobile la Bățani unde cu un fast şi mişcări aristocrate s-a săvârşit Taina Cununiei, care s-a încheiat cu o vorbire bine pregătită. M-au luat cu ei şi m-au dus la Telişoara (Olasktelek) unde am sărbătorit până dimineața.

1930

13 Iulie, dumineca, Sf. Liturghie Bățanii Mari, după masă adunare a ungurilor la primărie; s-a sărbătorit 25 ani de la înființarea băncei populare maghiare, care a pornit în 1905 cu 180 coroane iar azi numără 3 1/2 milioane. A donat mari premii pentru unguri; a ajutorat pe mulți săraci. La această sărbătoare au venit din Cluj vreo 4 grofi; din Aiud directorul Societății „Hanghia" şi 4 contabili; din jur vreo 200 persoane. S-au făcut mari serbări naționale maghiare. Am fost invitat şi eu şi m-aş fi dus să spun şi eu ceva la banchet, însă era situația precară căci erau toți -până şi meseriaşii comunei- mai bine îmbrăcați decât mine. M-am retras. Vina o atribui direct Arhiepiscopiei care încă nu ne-a dat salarele pe trim. II deşi, ei recunosc că suntem în Săcuime şi n-avem nici un fel de venite totuşi ne-am făcut datoria -dar vorba românului: „de la cap se ... strică peştele şi cel sătul nu crede la cel flămând!..."- eu voi pleca căci mai bine aş fi maimuță la Mitropolie ori căpău de curte decât preot în Săcuime, fiindcă atât maimuțele cât şi căpăii Mitropoliei sunt îngrijite şi alimentate de călugări care n-au altă menire în Curtea Mitropoliei.

Noi preoții ne perdem în idealisme iar capul bisericii n-are curaj să ne protejeze. Am devenit rece şi recalcitrant! S-a trezit idea de rațiune în Consțiința mea, vreau libertate de gândire, slobozire din bigotismul supuşeniei oarbe şi robiei infame. Cu asta închei această observație şi mai mult nu-i dau importanță vieții de aici din Săcuime.

1932

1 Ianuarie 1932. Până azi nu am mai notat aici nimica iar pentru anul 1931 scriu numai atâta: Am fost regulat, în fiecare duminecă pe sate, pe rând la fiecare, dar situația e neschimbată în ceea ce priveşte grijea autorităților pentru noi! Nu ne dă nimeni nici o considerație! Of. protoppopesc a intervenit foarte călduros pentru mine, să fiu plătit mai bine şi la timp, dar e „glasul celui ce strigă în pustie"! Salarul nu l-am primit din Iunie 1931 iar azi e 8 ianuarie 1932, ori în aşa situație nu pot trăi. Datoriile sunt mari şi nu văd scăpare făr să plec la altă ocupație. Paşaportul pentru Franța îl am în mână şi în timp de 2 luni sunt plecat. Mi-am făcut datoria conştiincios până la capăt. Blastăm pe cei ce neglijează preoții!

5 Iulie 1932 am fost la conferință în Sfântu Gheorghe. Până azi m-am achitat regulat de obligațiile bisericeşti. Har Domnului că mi-am făcut datoria pe deplin. Nu mă gândesc la altceva decât să prospereze Sf. biserică iar eu

să fi glăsuit modest. Datele când am fost în parohie le-aş scrie dar nu vreau să mă laud. Ştie Dumnezeu !

Serbările de sfințire: În ziua de 6 nov. Î.P.S.Sa Dr Nicolae Bălan, Arhiepiscopul şi Mitropolitul Ardealului a sfințit biserica în Arini de unde a sosit în ziua de 7 nov. La ora 9 1/4 a sosit. În capul satului i-au făcut primire notarul Buzilă Liviu, primarul Bogdan Iuliu şi Directorul Şcoalei D^l^ Egyed Geza. La biserică a fost întâmpinat cu Evanghelia şi crucea, de scriitorul acestor rânduri şi cu câteva cuvinte de binevenire. După mine l-a primit Preotul reformat Nagy Bela în cuvinte frumoase iar presbietrii lui, la sfârşit, au strigat: „Trăiască!" Am intrat în biserică unde Î.P.S. Sa s-a îmbrăcat. S-a început slujba. S-a ocolit biserica, s-au depus Sf. Moaşte în masa altarului. Şi s-a continuat liturghia… S-a sfințit şi un clopot pentru Bățanii Mici. Biserica era arhiplină. După Sf. Liturghie a predicat Î.P.S. româneşte iar D^l^ Protopop Nistor i-a tradus fragmentar - După Sf. Liturghie s-a făcut banchet în Sala culturală. A vorbit Î.P.S. Sa, Părinții Protopopi, preotul reformat, Părintele Scorobeț iar eu am mulțumit tuturora pentru ajutorul bănesc iar în ungureşte am mulțumit pentru ajutorul de muncă al oamenilor. După masă, la ora 4, am rămas în Baraolt la Varga, eu, Părintele asesor Scorobeț. Diaconul Dinu, unde s-a făcut Sfințirea capelei. Au asistat intelectualii din Baraolt. A vorbit româneşte Părintele Scorobeț iar ungureşte eu.

Ajutoare băneşti pentru biserica Bodoş au fost:

Î.P.S. Sa Mitropolitul Dr Nicolae Bălan	*20.000*	*+ 3.000*
Ministerul Culte, Liberalii în 1929	*15.000*	
Prefectul Dr Nicolae Crăciun „pentru inundații"	*3.000*	

Părintele Protopop i-a colectat şi trimis 2.000 + 700 (douămiişaptesute). Ne-a ajutat mult de tot! D^l^ Director al Gimnaziului Sfântu Gheorghe D^l^ Petru Marcu 500 lei, total circa 44.200. Biserica ne-a costat 80.000 lei. La sfințirea ei am mai rămas datori 15.000 lei. Notez că meşterii au fost: David Jenö a lucrat-o, de roşu, cu ziua; Egyed Andráş a tencuit-o cu 7.500 lei; tinichigiul Szasz Francisc din Baraolt a pus tabla cu 5.500 iar Borbáth Francisc tâmplar din Baraolt a făcut uşile şi ferestrele cu 5.500 lei. D^l^ Ing. Valici Ion din Baraolt ne-a aprobat 30 buc. brazi pentru acoperiş şi 12 stejari la padiment pe jos (grinzi). Var a trebuit 200 ferdele, l-am luat cu 17 lei ferdela. Cărămidă 12.000 buc. a 1 leu şi 6 stânjeni peatră roşie din Herculian plus ce au mai adus oamenii. Nisipul l-am adus cu clacă. Scândurile la tavan,

la padimentat pe jos le-am luat noi, apoi cuie, fer pentru scoabe şi gipsuri 6 saci ciment etc. ferul de legat zidurile l-am dăruit eu, Preotul Garcea Ion şi soția, Preoteasa Victoria Stamberț, am mai dat un car de var stâns, vârtos. Biserica a avut un clopot iar unul ni l-a dat Parohia Măieruş în ajunul Sfințirei.

1934

18 martie. Sf. Liturghie. Sărbătoare națională. Au luat parte: D^{l} Deputat Bogdan Ştefan Prof. Univ., D^{l} Dr Miron Crețu Senator, D^{l} Dr Bidu Valeriu Prefect, D^{l} Dr Stanciu Primar oraş Sfântu Gheorghe, D^{l} Năstase avocat Primar Târgu Secuiesc, D^{l} Dr Suciu Sibianu Braşov, D^{l} Protopop Nistor şi intelectualii din județ şi plasă, Corul Agoştin cu program.

26 august. Mi s-a comunicat azi că în zadar mă duc după arendă, n-au bani ori contractul era făcut aşa că la 1 Iunie să mi se dea 5.000 lei pe 25 iugăre din care se achit 1.600 impozit iar restul să fie taxa pe un an. Ori arendaşul nu s-a ținut de angajament (Grozea Alexandru) - caută să întârzie până când va forța să mai iert din bani. Astfel a procedat în toți anii: niciodată nu mi s-a dat nimica. În vara asta mi s-a dat - ca şi anul trecut - 1.700 lunar, primiți la 2 - 3 luni întârziere. „Sibiul" nu se mai gândeşte că preoții din Săcuime n-au din ce trăi. Domnii din Sibiu i-au regulat salarele iar în sezonul de vară iau pe 2 - 3 luni înainte pe când preoții ulterior. La 1 Septembrie nu vom avea un ban cu ce să trimitem copiii la şcoli, îi trimitem goi, desculți - vom muri de ruşine!

La greco-catolici nu e aşa! Încă până în prezent, în fiecare an au căpătat greco-catolicii câte 6 - 10.000 gratificație de anul nou! La noi, de asemenea, se încasează de la Minister dar li se dă altă destinație - intră în fonduri „proprii" - la Mitropolie. S-ar putea înşira evenimentele ce ies la suprafață în fiecare zi şi cred că în 5 ani ar ieşi grozăvenii de moravuri ce s-a generalizat la autoritățile de tot felul. La 31 Iulie - 1 august am fost cu epitropul la Vălenii de Munte, la congresul Ligii culturale, unde preoților din Săcuime ni s-a tipărit nişte diplome de onoare: „pentru munca depusă în teritoriile periclitate" - cu astfel de hărți ne scoate ochii - dar ce mâncăm nu ne întreabă! Până şi aceste diplome s-au tipărit dar nu le-am văzut. E vorba să le aducă din Bucureşti D^{l} Protopop dar când? A D^{lui} Protopop s-a publicat în Telegraful: „Părintele Protopop Nistor din Sfântu Gheorghe a fost distins de D^{l} Nicolae Iorga cu o diplomă de onoare" - poftim! - dar preoții? - frumoasă politică!...

2 Septembrie, Sf. Liturghie, Bățanii Mari; după masă botez în Aita Seacă la Grozea Alexandru. Am venit seara printr-un vânt şi praf încât mi-am distrus hainele. Grozea avea cai, dar nu i-a prins când au nevoe de om îl folosesc iar după ce-şi face necazul îl lasă în drum.

9 septembrie, Bățanii Mici, utrenie şi adun oamenii în Biborțeni să pun bază filiei ortodoxe. Acum au început a se trezi la conştiință românească.

16 septembrie, Sf. Liturghie Bodoş; după masă am trecut în Biborțeni unde am avut al doilea conciliu de a reveni câțiva ortodocşi de la religia reformată şi mai mulți unguri. S-au înscris peste 20 familii, a doua zi am comunicat la Pretorul Plasei Ocland să ia puțin în mână chestiunea trecerei administrative şi mi s-a spus că în 18 sau 19 se va deplasa la fața locului.

29 septembrie, scriu că până acuma am zăcut de supărare - copilul a fost lăsat repetent de către cuțovlahul Petru Marcu. L-am dus la Cristur tot în clasa II-a. Fire răzbunătoare, fanariotă! Ceva îl mânie pe mine şi a lăsat copilul repetent (a avut ceva conflict cu Părintele Protopop)!

Dumineca trecută am făcut propagandă la Biborțeni. Mi-a reuşit să aduc la ortodoxie 27 familii - până în prezent. Întenționez ca în 7 octombrie, dumineca, să-i ungem cu Sf. Mir şi să facem serbări mari - mai scriu eu.

30 Septembrie. Sf. Liturghie în Bățanii Mici şi împărtăşesc lumea. După masă am căutat să fac vecernie în Biborțeni dar am fost foarte amărât căci autoritățile m-au păus la uitare. Lucrez dar pe cont propriu. Nu mă ajută nimeni. Dacă nici azi nu am luat salarul pe august, azi 30 septembrie, ce să mai zic? Eu şed şi nu mai lucrez decât lucrul normal! Vai Doamne şi cât aş putea aduce bisericii şiațiunei! Dar stau pasiv. Să văd ce aduce ziua de mâine.

În 2 octombrie am primit salarul pe august! - Ce să mânc!

3 Octombrie. Sunt în Bățanii Mari ca în 4 octombrie să înmormântăm pe Bârsan Zinca - Aita Seacă.

7 Octombrie. Sf. Liturghie în Biborțeni, în Şcoala primară, au luat parte câteva familii reformate căci cei ce revenise la ortodoxie erau în Bățanii Mici să-şi facă trecerile formale la ordotoxie au trecut încă vreo 5 familii, ar fi trecut mulți, am avizat autoritățile dar notarul din Bățanii Mici moale, a neglijat; mergea tot mai rar şi a dat posibilitate preoților reformați să-i abată de la acest gând. Eu am avut nădejdea la ei ca să-i treacă administrativ şi când colo ei i-au neglijat. Personal mi-am făcut datoria şi de mergeam mai des îi rupean şi aşa dar cu 8 sate pe cap şi 1.700 lunar nu pot, că nu mai am o haină bună pe mine. Notarul e greco-catolic, fuge de multe ori!

2 Decembrie, Sfințire de capelă a bisericii şi ungere cu Sf. Mir a 26 familii venite la ortodoxie, de la reformați. Au luat parte: D[l] Protopop Nistor, D[l] Prefect Dr Andreaş din Odorheiu şi toate autoritățile române ale jud. Odorheiu şi Treiscaune. După masă tot noi am sfințit Capela Racoş de Sus.

1935

7 ianuarie, Sf. Liturghie în Aita Seacă. În seara de 6 - 7 au avut biserica bal atât în Parohie cât şi în Aita Seacă. În parohie au venit nouă credincioşi din Biborțeni, cei din Bățanii Mici şi-au petrecut foarte bine în mijlocul fraților. Programul s-a început cu cor de colinde urmând o conferință de Părintele Garcea cu subiectul: Scopul balului tradițional român: moral şi material: prin cultură la fericire. Sala a fost arhiplină. Venitul realizat 4.000 circa. În Aita Seacă a fost cină comună urmată de bal. Scopul: pur național: înfrățirea ortodocşilor cu greco-catolicii. Preotul Garcea s-a deplasat cu o maşină, la ora 11 - 2 noaptea ținându-le o conferință despre originea poporului român.

6 Iunie 1935, „Ziua Eroilor" în Bățanii Mari Sf. Liturghie cu predică şi ieşirea la monumentul eroilor cu tinerii premilitari şi comandantul lor, locotenent învățător Boeru Andrei. După masă, ora 3 - 4, am făcut vecernia şi am ieşit la sfințirea grâului în câmp. Atât la biserică, monumentul eroilor cât şi la câmp a fost foarte multă lume. La monument am fost fotografiați cu fetele ortodoxe îmbrăcate în costume naționale - de Sibiu -, fotografiile sunt la notarul cpt. Boeru Andrei. Ne facem datoria față de buna noastră Patrie. Obosim zilnic undeva, unde nevoia bisericii şi neamului o cere. Răsplata, vai de noi: 1.700 lunar.

În cadrul Astrei, preotul Garcea Ioan a pregătit 12 Conferințe național-sociale a societății; Societatea Tineretului 6 conferințe național-sociale şi cor pe patru voci; Reuniunea de femei 30 şedințe şi 4 petreceri; hore etc.; 13 costume naționale.

Până la 30 Martie şi din 3 în 3 luni comunicăm: ce activitate desfăşurăm în filii şi propuneri concrete cum s-ar putea reorganiza viața ortodoxă, cu concursul învățământului, administrației etc. pentru opera socială, culturală şi națională.

1936

31 Mai, Sf. Liturghie în Bățanii Mari; după masă în Valea Zălanului unde s-a sfințit un clopot şi troița, donate de la Şcoala normală din Buzău.

Au fost 60 elev şi 20 profesori. Am vorbit româneşte că biserica greco-catolică e cu caracter internațional, apoi în limba maghiară despre ortodoxie în ziua de azi, în România. Seara, ora 8 - 10, vecernie cu părintele Stoian din Baraolt în biserica din Aita Seacă. Au venit toți ortodocşii şi greco-catolicii.

29 Iunie 1936, Petru şi Pavel, Sf. Liturghie în Bățanii Mari, a venit D[l] Nicolae Iorga. La 15 Iunie - 15 Iulie s-a pictat biserica în uleiuri, de Cichi Iosif Odorheiu, cu 10.000 lei. În 16 Iulie s-au apucat de pictură în Herculian. I-am rămas datori cu 8.500 lei pentru biserica din Bățanii Mari.

1937

25 Octombrie, Te Deum de înălțarea la gradul de sublocotenent a Marelui Voevod Mihai - de Alba Iulia, fiind azi de 16 ani. I-a dat acelaş grad: Cehoslovacia şi Iugoslavia. Ne mândrim cu M.S. Regele Carol II, a ridicat prestigiul României în rândul țărilor civilizate. E Regele culturii şi al consolidării României. Ne-a dat şi un Moştenitor Brav! Dumnezeu a Binecuvântat România, cu atâtea daruri!

7 Noiembrie, Sfințire de biserici: Vârghiş, Racoşul de Sus, Biborțeni şi Herculian. Eu am fost rânduit de Î.P.S. Sa Dr Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului să slujesc cu Î.P.S. Sa în Vârghiş - să-i traduc predica în ungureşte. Asemenea în Racoşul de Sus, în 8 noiembrie, au slujit 15 preoți. În acelaş timp Î.P.S. Sa Dr Vasile Stan, Vicarul Sf. Mitropolii, a sfințit în Biborțeni, iar la 8 noiembrie în Herculian, înconjurat de 19 preoți - cu un fast deosebit. I.I. P.P. S.S. Lor s-au simțit bine în mijlocul nostru. Lumea din jur a fost însuflețită adânc de slujbele arhiereilor.

„Văzut cu bucurie nespusă, mai ales că am văzut o adevărată minune, după munca de 12 ani a părintelui Garcea. Biserica zugrăvită, turma mărită, casa parohială renovată în castelul vechiu al familiei nobile Bara. Bățanii Mari 25 nov. '937, Aurel Nistor, Protopop"

1938

20 Iulie, Sf. Liturghie în Bățanii Mari şi parastas pentru M.S. Regina Maria, decedată în 18 Iulie 1938. Parastasul a fost ascultat de toți credincioşii ortodocşi şi mulți refromați din comună. Lumea a lăcrimat pe Marea Regină.

24 Iulie, Sf. Liturghie în Bățanii Mari, Sf. Slujbă şi parastas pentru buna noastră Regină, perdută prea devreme. A câştigat şi mărit o țară, a

eliberat milioane de români de jugul străin, a dat țărei Sale o formă nouă, modernă şi a făcut să cunoască şi străinătatea că românul nu e mai prejos decât alte popoare europene.

27 Noiembrie, Sf. Liturghie în Baraolt, cerc pastoral cu frații de Odorheiu. Am predicat. Aici ne-a făcut supărare pretorul Codarcea (greco-catolic) spunând în fața credincioşilor; „Să vă fie ruşine că în 20 ani n-ați învățat limba română". ***A*** *făcut impresia că a provocat ruptură între ortodocşi cu tendință de a slăbi ortodoxia. Iezuitismul are apucături ingenioase de a distruge tot ce e ortodox şi strein.*

1 Decembrie. Zi mare, 20 ani de la Unire. Te Deum în Bățanii Mari, iar după masă în Sala primăriei Conferință în limba maghiară. În biserică am vorbit româneşte despre însemnătatea zilei. A fost şcoala şi mulți credincioşi.

1939

8 Ianuarie, Sf. Liturghie în Vârghiş, predică. În sărbătorile Crăciunului, anului nou şi bobotezei au venit la biserica noastră streini: romano-catolici, reformați şi baptişti, mulți din comună. Cu botezul am fost chemat şi la străini şi la baptişti, fără să iau nimica. cea mai mare bucurie a noastră, că prestigiul românesc e tot mai vădit în regiune. Cu toate că preoții reformați şi catolici (şi uniții) sunt contra consolidării românismului, totuşi suntem în plin progres. Noi folosim ocazia de a ne releva prin decăderea Ungariei (duşmanei noastre de moarte), acum, când s-a redat Cehoslovaciei oraşele Muncaci şi Ungvar - aveau mare nădejde că vor relua Ardealul, pofte seci! O altă ură s-a pornit cu crearea frontului de renaştere națională. ***P****rotopopul reformat din localitate a făcut o vie propagandă printre secui, să nu semneze! Din cei 630 votanți secui au subscris la „frontul" 215 inşi. După 2 săptămâni au venit toți şi subscris, după ce au întrebat pe Episcopul lor - precauți şi tendențioşi!*

1 Aprilie 1939. Am prezentat jurnalul pastoral la Of. Protopopesc şi mi s-a spus că numai 10 comuni din Săcuime, parohii mai mari, sunt obligate la jurnal zilnic. Deci continuu cu Duminecile şi Sărbătorile

14 Iulie 1939, plecat Vălenii de Munte, Universitatea Iorga, fiind trimis din oficiu 10 zile.

29 Iulie, înapoiez de la Vălenii de Munte. Acolo nu s-a interesat nimeni de noi, ardelenii sau „Săcuimea". Deşi au fost din județ 8 inşi. Trebuia să ne întrebe cineva, barem ce facem noi pe aici: nimic! Cursurile au fost bune,

dar cam şubrede. Singurul, Profesorul Iorga a fost mai interesant, dar în fiecare frază face paranteze ironice… Alți profesori universitari au fost anunțați, dar n-au venit decât profesori de liceu cu conferințe şubrede. Ideile erau bune dar redate: prost!

1940

(...) Vara am fost concentrat şi la Universitate Vălenii de Munte apoi iară concentrat.

30 August 1940, refugiat din cauza verdictului de la Viena - Cedarea Ardealului

DOCUMENTE INEDITE DESPRE NAVIGAȚIA PE MUREŞ

EUGENIU CRISTE

Studiul documentelor păstrate la Arhivele Naționale din Arad dezvăluie, nu odată, cercetătorului însemnări surprinzătoare despre îndeletniciri de mult uitate ale oamenilor locului. Printre acestea se numără şi navigaţia pe Mureş, care înrâurea viața obştei urbei noastre, constituind o sursă importantă de aprovizionare pentru populație, de venituri pentru stat şi de câştig pentru locuitorii din zonă ce practicau această grea şi primejdioasă îndeletnicire.

Încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea documentele relevă acțiunile întreprinse de autoritățile comitatului Arad în vederea curățirii albiei râului Mureş, de copaci şi mărăcini, cu scopul de a deschide drum, pe luciul apei, la început plutelor încărcate cu sare. [1] O asemenea acțiune se desfăşura în anul 1771 de-a lungul albiei, în partea limitrofă domeniilor camerale Arad şi Pecica. Executarea lucrărilor era încredințată unor muncitori plătiți de comitat din beneficiile aduse de comerțul cu sare [2], controlat atunci de stat.

Faptul că plutăritul pe Mureş devenise, în perimetrul arădean, o ramură distinctă de activitate o confirmă, pe de o parte, nevoia recrutării unui apreciabil număr de plutaşi pentru transportul sării, cum rezultă dintr-un ordin al autorităților administrative superioare din septembrie 1810[3], şi pe de altă parte, preocupările privind

[1] Arhivele Naționale Arad, fond: Prefectura Județului Arad, seria: acta congregationum, fascicula 2, doc. 77/1771 , f.1-2

[2] *Ibidem*, doc. 3/ 1800, f. 502;

[3] *Ibidem*, doc. 590/1810, f. 7-8 ;

organizarea acestei activități, evidențiate în regulamentul navigației pe Mureş, emis la Arad, tot în septembrie 1810[4]. Documentul, bogat în informații , stabileşte la 700 numărul plutaşilor aflați în slujba statului. Ei erau recrutați dintre jeleri şi iobagii cu ¼, cel mult cu ½ de sesie, care locuiau în apropierea Mureşului. Se bucurau de unele privilegii, precum scutirea de prestații urbariale, de robotă, de obligația de a participa la transporturile publice, de a asigura încartiruirea trupelor imperiale etc.

Ca semn distinctiv profesia era evidențiată printr-o scândură de lemn atârnată pe frontispiciul casei corăbierului, având (pe scândură) reprezentată imaginea unei corăbii. Se subordonau autorităților administrative, precum şi oficialilor domeniului cameral căruia îi aparțineau, dar aveau statut de liberți, potrivit legii ''libertinilor" croați şi montanistici. Numele lor oficial era de „navigatori mureşeni ai statului, în libertate, pentru transportul sării". Dintre ei se numea vice-judele sătesc pentru probleme de navigație, cu un salariul de stat de 30 de florini anual. Plata fiecărui transport se făcea anticipat, în funcție de greutatea sării, revenind câte 12 crăițari pentru fiecare centenar (1 centenar =56.006 kg., n. n.). Se mai plătea câte 1 crăițar la încărcătură şi descărcarea fiecărui drob de sare.

Navigația pe Mureş se practica între mijlocul lunii martie şi solstițiul de iarnă (21 decembrie), cu excepția lunii iulie, rezervată lucrărilor de recoltare a grâului. Duminicile şi sărbătorile religioase erau consacrate, prin regulament, pentru odihnă şi pentru nevoile spirituale ale corăbierilor. Îndeletnicirea de navigator/plutaş se transmitea din tată în fiu, odată cu privilegiile şi obligațiile pe care le incumba. Corăbierul devenit inapt datorită bolii sau bătrâneții, fapt ce se cerea atestat de către felcerul comitatului, era substituit de fiul său în vârstă de 18 ani. În baza raporturilor dintre navigatori şi fisc, stătea o convenție înscrisă în registrul comitatului Arad care stipula obligațiile şi drepturile celor dintâi şi stabilitatea acestei atât de benefice ramuri de activitate. Profesia nu era însă lipsită de riscuri. Dintr-un raport al comitatului Arad, datat 22 mai 1855[5] aflăm că o ambarcațiune încărcată cu 949 chintale de sare, izbindu-se de piciorul podului de peste Mureş, în dreptul oraşului liber regesc Arad s-a răsturnat, echipajul

[4] *Ibidem*, doc. 653/1810, f. 1-9;

[5] *Ibidem*, Actele Comitelui Suprem, doc. 781/1855, f. 1-6;

format din 15 persoane, căzând în apele învolburate, cu greu a putut fi salvat, iar trei dintre plutaşi au murit înecați: Cenuşă Ioan, Stanci Iosif şi Florinca Gheorghe.

O imagine mai cuprinzătoare a ceea ce însemna navigația pe Mureş la mijlocul secolului al XIX-lea, ne-o oferă raportul unuia dintre consilierii oraşului, adresat Primăriei Oraşului Arad[6]. Este singurul document cunoscut care abordează şi alte laturi ale navigației în afara plutăritului organizat de stat şi consacrat transportului sării. Astfel, aflăm că 43 locuitori din zonă deținеau 270 corăbii (ambarcațiuni cu vâsle sau pânză n. n.) şi 476 plute, folosite pentru transportul unor cantități de grâu, porumb, secară, rapiță, mei, făină, spirt, şliboviță, vin rachiu, lână, articole de băcănie, sare, lemne de foc, scânduri, piatră, tutun etc. Plutele din buşteni se asamblau în amonte, în Transilvania şi alunecau la vale la Arad sau Szeged unde, după descărcarea produselor, erau demontate şi buştenii vânduți.

Pe lângă corăbiile şi plutele localnicilor raportul mai înregistra şi 350 corăbii străine care, venind din Transilvania, treceau prin Arad cu destinația Szeged.

La un flux al circulației pe Mureş, propriu perioadei amintite, autoritățile administrative au fost nevoite, spre a preîntâmpina posibile accidente, să introducă reglementări speciale privitoare la tipurile de ambarcațiuni, tonajul acestora, cu şi fără încărcătură, dotările şi echipajele permise.[7]

Navigația pe Mureş a cunoscut apogeul în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după care, concomitent cu afirmarea transporturilor feroviare, înregistrează un vizibil declin. Una din cauzele dispariției, în cele din urmă, a acestei îndeletniciri trebuie căutată şi în costurile ridicate presupuse de menținerea râului Mureş, cu debitul său variabil, în stare navigabilă. Rapoartele de specialitate din anul 1907 evaluau cheltuielile de dragare şi regularizare la importanta sumă de 12 milioane coroane[8], ceea ce reprezenta o sarcină tot mai greu de suportat pentru administrația vremii.

În fondurile şi colecțiile de documente ale Serviciului Județean Arad al Arhivelor Naționale se mai găsesc şi alte înscrisuri care oglin-

---

[6] *Ibidem*, Actele împuternicitului cezaro-crăiesc, doc. 4517/1857, f. 10;
[7] *Ibidem*, doc. 7289/1855, f. 1-8;
[8] *Ibidem*, Actele Comitelui Suprem, doc. 1309/1907, f. 1-14;

desc aspecte privind navigația pe Mureş. Nu toate au fost încă depistate şi cercetate. Datele cunoscute până în prezent demonstrează totuşi că această îndeletnicire şi-a avut perioadele sale de început, înflorire şi declin, determinate de conjuncturile existente, sugerând, în acelaşi timp, că Mureşul va putea redeveni oricând, la nevoie, o posibilă cale de transport.

1857 Iulie 31, Arad. Raportul unui consilier al oraşului Arad către Primăria aceluiaşi oraş, cu privire la navigația pe Mureş, (document original, Arh. Naț. Arad, fond Prefectura județului Arad, seria actelor împuternicitului cezaro-crăiesc, doc. 4517/1857, f.10); urmează traducerea din limba germană a documentului:

Onorată Primărie,

Ca urmare a distinselor ordine din 20 iulie 1857, cu nr. 6489 şi din 31 iulie a. c., cu nr. 6943/1857, privitoare la navigația pe Mureş, respectuos raportez:

1. Proprietarii localnici de corăbii sunt în număr de 21, iar de plute 22.

2. Proprietarii amintiți mai sus dețin 270 corăbii şi 476 plute.

3. Sortimentele de produse şi cantitățile transportate în amonte şi aval sunt următoarele :

- grîu, 400.000-500.000 măji (1 majă = 50-100 kg, variind după zonă, n. n.),
- cereale amestecate, 100.000 – 120.000 măji,
- secară, 90.000-100.000 măji,
- porumb, 120.000 -150.000 măji,
- rapiță, 80.000-100.000 măji,
- mei, 40.000-45.000 măji,
- gogoşi de ristic, 35.000-40.000 chintale (1 chintal = 100 kg., n. n.),
- articole de băcănie, 20.000 chintale,
- articole din fier, 25.000 chintale,
- spirt, 40.000-50.000 vedre (1 vadră = 12,88 l - 15,2 l., variind după zonă, n. n.),
- şliboviță, 7.000-8.000 vedre,
- oxizi pentru baie, 2.000-2.500 chintale,

- lînă, 3.000-3.500 chintale,
- vin, 30.000-40.000 vedre,
- rachiu de tescovină, 2.000-3.000 vedre,
- hamei, 1.000-1.500 chintale,
- sare, 500.000 chintale,
- făină, 12.000-15.000 chintale,
- mături, 8.000-10.000 bucăți,
- lemne de foc, 26.000-30.000 stînjeni (1 stînjen = 1,96 m-2,23 m, variind după zonă)
- piatră, 3.000-3.500 stînjeni la cub,
- tutun, 15.000-20.000 chintale.

Cu privire la cele 476 plute amintite mai sus, trebuie remarcat că ele sunt asamblate din buşteni de brad, în Transilvania şi plutesc în aval aducînd sare, scânduri, lemne de foc şi piatră de pavaj, iar după descărcarea produselor, aici sau la Szeged, sunt demontate şi vîndute, nemaifiind niciodată duse înapoi în amonte şi deci nemaifiind folosite în nici un alt transport.

4. Corăbiile străine, în număr de aproximativ 350, plutesc doar în josul curentului, din Transilvania prin Arad spre Szeged, ducând sare, lemne de foc, piatră, iar din Arad şi din alte stații portuare la Mureş transportă cereale, spirt, vin, gogoşi de ristic, lână, făină şi fontă brută. În ceea ce priveşte produsele şi cantitățile transportate de corăbiile străine, acestea nu pot fi apreciate separat cu precizie, ele fiind deja incluse în situația de la punctul 3.

Plutele străine traversează fără încărcătură oraşul *Arad.*

Arad la 31 Iulie 1858

m. p. Demeter Ebesfalvay, consilier orăşenesc

UN ARHIMANDRIT CU DRAGOSTE DE NEAM: PATRICHIE POPESCU

GELU NEAMȚU

Patrichie Popescu, s-a născut la 17 septembrie 1809, în comuna Bata, județul Caraş-Severin, într-o familie preoțească. La botez i s-a dat numele de Porfirie.

Studiile elementare şi le-a făcut în comuna natală, după care la şcoala germană din Lipova. Studiile gimnaziale şi le-a continuat la Arad şi Timişoara, iar cele superioare la Seghedin, iar dreptul la Pesta.

Luptându-se cu multe greutăți, ca orice student român sărac, se întreține dând meditații copiilor din familiile bogate, reuşind să se mențină el însuşi între cei mai buni studenți.

După absolvirea ştiințelor juridice, primeşte vremelnic o slujbă de „jurat" (asesor) la „tabla regească" (tribunalul) din Pojon (Bratislava).

Simțind că are har, părăseşte tribunalul şi vine la Arad pentru a îmbrățişa cariera preoțească.

În doi ani (1835-6 şi 1836-7) termină teologia la Arad şi pentru a se perfecționa în limba sârbă, devine „cancelist" la Consistoriul din Carloviț.

Cariera. Cu o astfel de pregătire, biografii săi, Teodor Botiş[1] şi Gheorghe Lițiu[2], sunt de părere că era destinat să urce repede

---

[1] Teodor Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (preparandiei) şi a Institutului Teologic ortodox român din Arad,* Editura Consistoriului, Arad, 1922, p. 527.

[2] Gheorghe Lițiu, *Oameni de seamă din trecutul bisericii bănățene, Arhimandritul Patrichie Popescu (1809-1862)* (Din corespondența lui inedită), în *Mitropolia Banatului,* VIII, nr. 7-8, iulie-august-septembrie 1958, p. 354-364.

treptele ierarhiei bisericeşti. Ceea ce aşa s-a şi întâmplat. Ce rămânea însă necunoscut în evoluția scurtei sale vieți (53 de ani) era destinul.

La recomandarea mitropolitului Ştefan Stancovici, după ce termină noviciatul la mănăstirea Hodoş-Bodrog, în 7 noiembrie 1838 e tuns întru monah prin fostul său profesor, arhimandritul Grigore Chirilovici, dându-i-se numele Patrichie.

A doua zi, în 8 noiembrie, episcopul Gherasim Rat îl hirotoni pe Patrichie întru diacon. Peste un an, în 1839 fu distins cu rangul de protodiacon, iar în 1843 a fost hirotonit ieromonah.

Cu entuziasm şi dăruire, Patrichie Popescu îşi începe furtunos cariera în Arad pe trei direcții: la Institutul teologic unde ocupa postul de „profesor primar" (1839-1844), la Consistoriu, postul de „notar onorar" (secretar eparhial), iar pentru tinerimea de la şcolile din Arad îndeplinea slujba de catihet.

Tânărul Patrichie se afla deci în plină ascensiune a carierei sale, anticipată ca una strălucită. Stăpânea limba germană, sârbă şi maghiară.

A pus din greu umărul la ridicarea nivelului de învățământ în Institut, de disciplină şi de cultură. Înființează Biblioteca Institutului Teologic împreună cu colaboratorul său Ghenadie Popescu. Publică în acest sens un impresionant apel în *„Gazeta de Transilvania"* (26 februarie 1840) în care solicită de la toți românii cărți pentru luminarea zeloasei tinerimi a Institutului[3].

Lupta acestui profesor idealist, vrednic şi muncitor, pentru progresul neamului său atât de oropsit, devine suspectă şi privită cu invidie şi răutate de superiorul său, mitropolitul Iosif Raiacici, care „stăpânit de patimă şovină" cum scria Gh. Lițiu[4], pretextând că are lipsă de el, îl transferă la catedra de limba română a Institutului din Carloviț.

Această mutare forțată a lui Patrichie Popescu din Arad a constituit o grea lovitură dată de mitropolitul Raiacici intereselor neamului nostru.

Biograful său, Gh. Lițiu, mai scrie despre această pierdere ireparabilă că a fost deplânsă chiar şi de episcopul Rat care i-a răspuns dur

[3] Teodor Botiş, *op. cit.*, p. 641.
[4] Gh. Lițiu, *op. cit.*, p. 355.

mitropolitului că a fost o nedreptate şi că un om harnic ca Patrichie care de cinci ani muncea pe trei direcții nu-l poate înlocui cu nimenea.

P. Popescu s-a despărțit cu greu de arădanii săi, dând astfel ascultare mitropolitului Raiacici care de ochii lumii, ca o compensație îl avansă la rangul de protosincel, asesor consistorial şi prepozit al mănăstirii Iazac, iar în 1848 la rangul de arhimandrit şi prepozit al mănăstirii Opova.

În timpul revoluției de la 1848-49 fu numit administrator al eparhiei Caransebeş-Vârşeț[5].

În 3 octombrie 1848 încep frământările în Arad. Se înfruntă garda națională maghiară cu armata imperială din cetate. În 7 octombrie începu bombardarea oraşului care ținu 9 luni. La 1 iulie 1849 garnizoana Aradului, fără hrană şi muniții trebui să capituleze. Consiliul şcolar orăşenesc decretă în 9 noiembrie închiderea tuturor şcolilor din oraş.

Episcopul Rat se retrase la Cuvin unde hirotonea o mulțime de presbiteri şi diaconi, însă în martie 1849 comisarul Ioan Dragoş soseşte la Cuvin şi-i comunică episcopului dizgrația guvernului ungar silindu-l să renunțe la jurisdicția sa. Se convoacă un sinod în 17/29 martie la Chişineu.

După înăbuşirea revoluției maghiare episcopul Rat reveni la Arad, unde în 15 august 1850, decedă[6].

În timpul tulburărilor din Arad, Patrichie Popescu se refugie din calea luptelor în România şi apoi în Serbia unde vizită mai multe mănăstiri.

După decesul episcopului Gherasim Rat, deşi mitropolitul Raiacici ar fi putut să-l numească pe Patrichie Popescu în locul acestuia, îl numeşte doar administrator eparhial cu „menirea de a fi un instrument al său în zădărnicirea operei de emancipare bisericească a românilor pornită de Andrei Şaguna în Ardeal”[7].

Deşi stăpânirea îl decoră în 1851 cu „crucea de cavaler al ordinului Francisc Iosif”, iar comunitățile româneşti din Arad şi Lipova îi cereau ridicarea la rangul de episcop, Patrichie Popescu fu înlătu-

[5] *Ibidem*, p. 356.
[6] Teodor Botiş, *op. cit.*, p. 528.
[7] Gh. Lițiu, *op. cit.*, p. 356.

rat cu brutalitate de la toate cele 4 scaune episcopeşti vacante în 1852 (Timişoara, Vârşeț, Arad şi Buda).

Dezamăgirea românilor a fost cruntă.

Iată ce scria doctorul Atanasie Şandor la 23 noiembrie 1852 din Arad, lui Iacob Mureşianu: „Mare lovitură simțim la propunerea de episcop din partea Sinodului sârbesc şi dacă Maiestatea Sa nu ne va mângâia, atunci bag sama românii tot înjugați vor fi.

Dacă nu va fi cândva Patriciu Popescul episcop, să mă credeți că tare voru simți românii aceasta; căci el multe au făcut pentru români: cât numai a ajutat Reuniunea Femeilor (din Braşov), cât au ajutat şi au sprijinit literatura română; şi până acum creşte pe spesele sale trei studenți români, şi ajută pe mai mulți cu bani, ei au adus la rând Fundațiunea Paviană, care era mai uitată, el se îngrijeşte şi de alta în folosul românilor; ei, dar duşmanii românilor toate le împiedecă aceste, ca românii tot napoi să rămâie"[8].

Patrichie Popescu a fost şi unul dintre cei mai entuziaşti cititori şi chiar colaboratori la *Gazeta Transilvaniei.*

Lui Patrichie Popescu nu i se dădu nici măcar stăreția mănăstirii Bezdinului, cea aproape de Arad, de prietenii şi colaboratorii săi, deşi a cerut-o insistent.

I s-a dat însă stăreția unei mănăstiri sărace şi uitată de lume, Gergeteg, unde şi-a sfârşit prematur viața, între străini[9].

În memoriile sale, Andrei Şaguna dezvăluie ticăloasele motive ale căderii lui P. Popescu la alegerile pentru scaunul episcopesc din 1852[10]. Motivul – (incredibil – şi-a ascultat superiorul, pe mitropolitul Raiacici) care i-a poruncit să primească un preot unit în biserica ortodoxă, după tipic. P. Popescu a făcut-o şi în loc să-l apere, Raiacici a fost atât de laş şi fără suflet, încât a sprijinit regimul filocatolic față de care se făcuse „vinovat" Patrichie![11]

În 1855 îl mai vizitează odată pe A. Şaguna la care ținea enorm şi care îl sfătuise pe Patrichie să nu-şi asculte superiorul (caz în care ar fi fost ales episcop). Se pare însă că ascultarea față de Raiacici a fost

---

[8] *Țara Bârsei,* X, nr. 3 din mai-iunie 1938, p. 201.
[9] Gh. Lițiu, *op. cit.,* p. 357.
[10] A. Şaguna, *Memorii,* f. a., p. 44.
[11] Gh. Lițiu, *op. cit.,* p. 357.

greşeala vieții sale şi astfel, destinul i-a jucat cea mai urâtă şi nemeritată festă. Patriciu Popescu, cu toate că a fost un arhimandrit cu dragoste de neam, un patriot, n-a avut totuşi noroc, având de pierdut şi el, şi enoriaşii săi români.

Scrisorile trimise din Gergeteg sunt ale unui om terminat, bolnav mereu de friguri şi care nu putea ierta *„ura națională"* de care a dat dovadă Sinodul episcopesc din Carloviț şi chiar mitropolitul său (Vezi scrisoarea din 5 ianuarie 1859)[12].

De altfel toate scrisorile sale, publicate de Gh. Lițiu sunt de o frumusețe aparte: candide, dar emanând şi parfumul epocii.

Biograful său, preotul Gh. Lițiu, concluzionează că P. Popescu a „căzut jertfă ideilor sale în lupta pentru despărțirea ierarhică de sârbi" dar, din păcate n-a avut nici norocul de a vedea sfârşitul acestei lupte care a culminat cu reînființarea Mitropoliei Ardelene[13].

În vara anului 1862, la o mână îi apăru o umflătură (o zgaibă), şi după o boală chinuitoare de 3 săptămâni, în 29 august (10 septembrie) trecu la cele veşnice[14].

Despre ce nu vorbesc biografii săi mai amănunțit este circulara lui Patrichie Popescu din 14 st. v. 1850, din Arad pentru a se face o anchetă în Comitatele Arad, Zarand şi Bihor pentru a se culege toate datele despre suferințele şi jertfele poporului român în anii 1848 şi 1849.

Rapoartele s-au întocmit după districtele protopopeşti, comună de comună, în conformitate cu instrucțiunile date de vicarul Patrichie Popescu, spre a se recolta *„documente pentru viitorime".*

Iată textul circularei:

De la administratorul diecezei Aradului. Prea bine-încuviințatului d. N. N., protopresviterului N.

În Arad, în 14/26 dechemv. 1850.

Lipsă fiind, în chip de document pentru viitorime, a se păstra în archivul diecezan, toate daturile câte s-or putea culege despre suferințele, patimele şi jertfele care pe poporul român de relegea răsări-

[12] *Ibidem,* p. 363.

[13] *Biserica şi şcoala,* nr. 44, 23 octombrie 1944, p. 348. Gh. Lițiu, *Profesorii clericali Patrichie şi Ghenadie Popescul.*

[14] T. Botiş, *op. cit.*, p. 666.

teană, cu fatalitățile turburărilor din anii 1848 şi 1849 l-au ajuns, am pre prea bine-încuviințită dta a te provoca şi respective, a-ți încredința: ca, cu ajutorința submacuratei preoțimi, întru aceea că puni necruțată ustăneală, ca, în protopresvieteratul Dtale, toate acele - de toată vârsta, de amândouă secsurile, şi de fieştecare naționalitate aflătoare individuuri, care - sub revoluție - în orice chip au pătimit, precum şi deosebi - acelea, care, tot pe acel timp - prin puterea răsculată - s-au ucis, întru o consemnare - după formulariu sub ./. adausă, deplin şi cu toate stările împrejur să le înscrii şi - după norma aceasta lucrată - conscrierea mai mult până la începutul martie 1851, nesmintit să mi-o trimiți.

Concept redactat de Patrichie Popescu, însoțit de un formular de „**Conscrierea** acelor individuuri din protopresviteratul N., care în timpul revoluției din anii 1848 şi 1849, de cătră puterea răsculată au pătimit”[15].

A primit zeci şi zeci de rapoarte, pe care eu le-am adunat într-o carte, cu titlul: *„Documente pentru viitorime” privind genocidul antiromânesc din Transilvania 1848-1849”*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 5-300.

Rapoartele dezvăluie nişte atrocități atât de abominabile încât ele nu au putut fi publicate înainte de 1989.

De aceste rapoarte s-a ocupat şi dl. Prof. univ. dr. Viorel Faur, în volumul I, *Românii din Crişana şi evenimentele revoluționare din anii 1848-1849, Studii,* Ed, Univ. din Oradea, 2005, p. 259-321.

În încheiere, merită remarcat că nici după revoluție rapoartele nu au putut fi trimise imediat, necondiționat şi nici în întregime, deoarece românii erau tot la cheremul foştilor stăpâni unguri, care i-ar fi persecutat crunt pe preoții români care ar fi îndrăznit să facă astfel de cercetări şi să le mai şi trimită superiorilor lor.

O astfel de *Dovadă* îndrăzneşte să-i trimită lui Patrichie Popescu, Arsenie Adamovici, protopopul Beiuşului.

Iată raportul:

---

[15] Dosarul 314 - 1850 - în Arhiva Consistoriului A.[rad].

1851 mai 26, Beiuş.

84/851. *De la protopresviterul Beiuşului a' bisericii răsăritene*.

Prea onoratului Domn
Patrichie Popescul,
arhimandrit a' s. mănăstiri
Hopova şi a' văcantei eparhii
a Aradului cesaro-regesc administrator.

1849, prin tulburările revoluției, în urmarea ordinăciuniei prea cinstitei Domniei tale din datul 14/26 dec. 1850, sub nru. 314, nici că n-am lenevit a publica porunca; însă, căci până astăzi, nu s-au putut trimite, multe cauze am avea de a le aduce înainte, căci preoții îs nebăgători de seamă ca să-şi trimită poftitele relăciuni, ba şi temere au de a da înainte cauzele trecute, ca nu pentru asemenea, de la dregătorii aceia ce au făcut atunci exțesuri şi acum încă funghează [funcționează], să se iese în perzecuție sub deosăbite preteste.

Însă, cu destul greomânt, adunând conscrierea aici sub ./. cuprinsă, îndrăznesc a o aşterne după provocăciunea şi improbația din dat. 6 mai a.c., sub nru. 357, înaintea prea cinstitei Domniei tale. Cu deosebită reverință sunt,

Al prea cinstitei Domniei tale,

În Beiuş, 26 mai 1851

Arsenie Adamovici
prot. Beiuşului.

Aşa se scrie istoria la românii ardeleni: parcă am fi mereu sugrumați.

Şi în fond de ce nu se dorea să se ştie exact pierderile din revoluție şi războiul civil?

Foarte simplu; pentru că o lume întreagă ar fi văzut şi ar fi aflat atrocitățile îngrozitoare la care au fost supuşi românii!

Dintre rapoartele trimise lui Patrichie Popescu reproducem totuşi unul, la întâmplare, să se înțeleagă ce acțiune importantă a patronat arhimandritul cel fără noroc dar conştiincios şi patriot.

ANEXĂ

1851 ianuarie 26, Buteni.

Protopopiatul Buteni

1. Perva Ştefan, oraşul Buteni, varmeghia Aradului, 38 (ani), legea rom. neunită, român, plugariu. Prin husarii ungureşti, când au reterat cătră Boroş Ieneu, înaintea unui podrum l-au puşcat în 6-lea august 1849 vechiul călindar. Au rămas muerea văduvă cu doi prunci.

2. Faur Ioan, satul Chisindia, 35, legea greco-neunită. Detto. Precum mai din sus arată, fiindcă laolaltă or fost şi o dată or şi căzut, în 6-lea august 1849 - v. c. Au rămas muierea văduvă.

3. Brânza Thoader, oraşul Buteani, 45. Dto, dto. Fiind la domniea de pământ cios şi viind cătră casă în mijlocul drumului l-au puşcat în 6-lea august 1849, v. călindar. Au rămas muerea văduvă.

4. Bojan Thodor, Detto. 30. Dto, dto, dto. Viind cu caii de la câmp, l-au puşcat şi caii cu cociea i-au dus, în 6-lea august 1849, v.c. Au rămas muerea văduvă.

5. Hanga Igna, Dto 34, Dto, dto, dto. Viind de la arie din câmp, un husar l-au puşcat în 6-lea aug. 1849, v. c. Muierea cu 4 prunci au rămas.

6. Perva Ileana, Dto. 41. Dto, dto. Văduvă. Prin honvezi, pentru că nu le-a putut prinde un pui de găină, au puşcat-o; carea chinuind cu piciorul rupt 8 luni, au şi murit. În 6-lea august 1849, v. c.

7. Perva Gheorghie, fiul mai sus numitei. Dto. 16, Dto, dto. Fiiul mai sus numitei. Acesta tot întru una puşcătură cu mumă-sa s-au împuşcat şi vindecându-se, au rămas bolnav; în cârjă umblă. În 6-lea august 1849, v. c.

8. Agrijan Thoma, Dto. 60. Dto, dto. Plugari. Pe acesta l-au puşcat prin mînă şi i-au rupt mâna şi s-au vindecat; bolnav. În 6 aug. 1849, c. v.

9. Țucra Zaharie. Satul Bârsa, 62. dto, dto, dto. Acesta, pentru că au zis să înceteze de la jefuiri, în mijlocul drumului l-au puşcat. În 7-lea august 1849, c. v.

10. Vesa Ristă, satul Zeldiş, 46. Dto, dto. Birău în Zeldiş. Acesta, pentru că au primit scrisori din Ardeal ca să țină cu împăratul, prin

oastea ungurească, de Gal s-au puşcat şi înaintea căşii lui l-au puşcat. În 18-lea sectemvrie 1848, v. c.

11. Băbuța Onu, Satul Rău, 43, Dto, dto. Birău. Pentru că s-au înțeles cu scrisori de la Ardeal, viind oastea majarilor la satul Iosaşi, pârât fiind de notarăşu' locului, Şimon Márthon, prin judecata lui Gal şi Boțco, în câmpul Iosaşului s-au spânzurat în 18-lea octombrie 1848, v.c.

12. Stănilă Van, satu Mădrijeşti, 66. Dto, dto. Birău. Viind oastea ungurească la Iosaşi şi pârât fiind de notariul locului, Şimon Márthon, pentru că ar fi primit neşte scrisori din Ardeal ca să rămâne credincioşi casei Austriei, şi - ducându-se el singur - de bună voia sa - sub judecata lui Gal şi Boțco, la Josaşi s-au spânzurat în 18 octombrie 1848, v. c.

13. Tolci Ristea, satul Almaş, 22. Dto, dto. Plugar. Pentru că n-au vrut să stea legat să-l ducă cătană la oastea ungurească, la honvizi, aşa l-au şi puşcat şi aşa prin slobozeniea de la Gal - l-au îngropat. În 18-lea octombrie 1848, v. c.

14. Groza Symeon, satul Gura Honții, 50 - Dto, dto. Preot. Precum din estractul reposaților, prin Constantin Copiean dat, parohul din Almaş: În anu' 1848, ziua 18 octom., prin judecata lui Gal şi Boțco, în spânzurători ş-au luat sfârşitu' vieții.

15. Lambert N., oraşu' Buteni, 48, romano-catolic. Işpan domnesc la moara domnească. Viind în lagăr, la moara domnească, oastea majgră şi băgându-se în ocolu' domniei, la moară, acest işpan fiind neamț şi neştiind a vorbi cu husarii, l-au şi puşcat şi, două zile stând în şanțu morii, după aceea l-au îngropat. Cu această ocazie, noaptea, pe la miezul nopții, în 6-a august 1849, v. c., au aprins moara.

Original sub a: Conscriere acelor cari de legea răsăriteană g. n. u. şi de alta în protoprezviteratul Buteanului au pătimit în anii 1848-1849, sub revoluție.

Dat în Buteni, 26 ianuarie 1851, prin mine Gavriil Julani, m. p. protoprezviter - fascicula 314-1850 în A. Cons. A. [Arhiva consistoriului Arad – n. ns. G. N.]

*

Şi când te gândeşti că nu demult, un politician maghiar scria fără pic de ruşine „[...] pentru că ura este veşnică. De mințit se poate minți oricând. Despre 40.000 de victime în rândul românilor la 1848-49,

despre sute de sate româneşti incendiate. *Nici un cuvânt nu este adevărat.*[sb. Ns. G. N.][16]

Pentru acest autentic urmaş al maiorului Gál şi al lui Boțco de la 1849 se pare că într-adevăr „ura este veşnică".

În fapt el este un simplu manipulator ce exprimă poziția istoriografiei maghiare care nu vrea sau nu poate să-şi asume istoria adevărată. Ignoră orice noi cercetări şi orice dovezi care îi sunt defavorabile.

[16] *Székely hirmondo,* nr. 39 din 20.02.2013, p. 2. Magyari Lajos, „Reînvierea mamuților".

PATRU PREOȚI ŞI UN CÂNTĂREȚ BISERICESC DIN ȚARA LĂPUŞULUI UCIŞI DE FIARA COMUNISTĂ -

„Comunismul, barbaria secolului XX"
Nichifor Crainic, în 1936.

VIOREL THIRA

De când mă ştiu, am identificat comunismul cu tot ce poate fi mai rău pe lume. Din fragedă tinerețe i-am cunoscut ororile, tatăl meu de mâna securității a murit, iar bunicul meu din partea mamei Antonic Horvat, din Inău, Tg. Lăpuş, deşi şi-a lucrat pământul cu propriile sale mâini şi nu a exploatat pe nimeni, a fost declarat chiabur şi persecutat până la sânge, încât a decedat de inimă.

Nu am fost închis, dar locuind patru ani lângă puşcăria din Gherla, a trecut prin ziduri durerea celor arestați şi m-a fript la inimă.

Între anii 1950-1954 fiind elev la Şcoala pedagogică din Gherla, am căpătat însărcinare de la profesorul meu de pedagogie, Octavian Măhălean să ajut la lecții pe fiul lui Goiciu, fiorosul director al închisorii, idiot ca şi copilul său. În aceste împrejurări am cunoscut fiara în bârlogul ei. Pe acest individ apocaliptic, l-a zugrăvit Paul Goma în romanul cvasi-autobiografic „Gherla", Mihai Timaru în „Amintiri de la Gherla", precum şi alții care au trecut prin această închisoare.

Pe lângă aceasta gazda mea, avea un nepot Ionel, care era gardian la puşcărie. După ce ma-am împrietenit cu el, sub pecetea tainei, îmi relata tot ce se întâmpla acolo, iar din pat, vedeam noaptea luminile din cimitirul unde în strict secret, erau îngropați deținuți decedați. Dar despre aceasta altădată.

La al cincilea simpozion privind deținuții politici de la Sighet, în Cimitirul săracilor, cineva a exclamat: „Aici pe metru pătrat este cea mai multă materie cenuşie din lume”. Şi nu numai acolo…

De la Marea Unire şi până la pătrunderea comunismului la noi, România a avut o intelectualitate pregătită la nivel european, iar comunismul a distrus-o.

Mai bine de douăzeci de secole, şi-a adunat seva această țară, ca să creeze asemenea exemplare umane.

Îmi îngădui să-mi pun întrebarea, cât timp va trece pe sulul vremii, pururi rotind, până când această țară, va avea asemenea personalități. Comunismul moscovit şi slujitorii lui, au dat România cu mai bine de o jumătate de secol înapoi.

Țara Lăpuşului, patria mea, nu atât de izolată cât de ignorată în trecut şi sub anumită formă şi astăzi, a avut şi ea eroii şi martirii ei. Pe cinci dintre ei îi vom evoca în cele ce urmează.

Preotul profesor dr. Florea Mureşanu, preot în Suciu de Sus

Florea Mureşanu a fost adus pe lume la 8 iulie 1907 în satul Ciubanca, județul Cluj, din părinți țărani. Şcoala primară a făcut-o în satul natal, între ani 1913-1919, liceul la Dej, iar bacalaureatul la Cluj în iunie 1926. Între anii 1926-1930, a urmat Academia Teologică din Cluj, obținând diploma cu „Magna cum laude”. Paralel cu studiile teologice a urmat şi Facultatea de Filozofie şi Litere la Universitatea din Cluj. Între anii 1930-1931 a făcut specializare la Universitatea din Strasbourg, ca bursier al Patriahiei Române.

Licența în teologie a dat-o la Cernăuți în 1938, iar între anii 1938-1939, a studiat la Berlin ca Bursier al „Fundației Humbold”, Doctoratul şi l-a dat la Bucureşti, în 1948, cu teza: „Cazania lui Varlaam – prezentare în imagini, 1643-1943”.

A fost căsătorit cu poeta şi prozatoarea Eugenia Mureşanu, născută Adams, plecată în Statele Unite ale Americii cu copii săi. Din această căsătorie au rezultat doi copii: Delia şi Andrei - Porfir.

A fost hirotonit preot în 1932 şi a îndeplinit următoarele funcții: profesor de religie la şcolile primare din Cluj, preot la Râşca de Sus din județul Cluj, preot la Catedrala din Cluj, apoi paroh la Biserica

ortodoxă din Deal şi protopop al Clujului, precum şi profesor al la Academia Teologică din Cluj. În timpul ocupației maghiare din Transilvania a condus pagina bisericii „Grai şi suflet românesc" din Tribuna Ardealului, ducând multă lumină în sufletele românilor.

Până în momentul în care s-a abătut urgia comunistă asupra Clujului, la locuința preotului Florea Mureşanu şi a soției sale Eugenia, se țineau şedințele cenaclului literar condus de marele învățat Victor Papilian, la care participa elita intelectuală a Clujului, precum Lucian Blaga, Valeriu Anania, Ion Luca, Zorica Lațcu, Valentin Raus, Ionel Bulboacă, Victor Ilieşiu şi alții. Preotul profesor Florea Mureşanu a fost şi membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala Cluj.

În iunie 1952 preotul Florea Mureşanu şi soția sa Eugenia au fost arestați şi duşi la Canal şi forțat să părăsească Clujul după eliberarea de la Canal. În aceste împrejurări na preluat parohia vacantă Suciu de Sus, din Țara Lăpuşului, unde se decide să ridice mănăstirea făgăduită în detenție. Lucrările au început în 1954 şi s-au terminat în 1957. Ctitoria consta dintr-o bisericuță şi două chilii. Fiindu-i casa parohială ocupată de Gospodăria colectivă, Florea Mureşanu locuia, la început în chirie, apoi, într-o chilie de la mănăstire unde practica rugăciunea, meditația şi studiul. În parohie a realizat o pastorație ideală, poporul îl adora şi nu numai cei din Suciu de Sus, ci toată Țara Lăpuşului.

Făcea pelerinaje cu poporul pe la mănăstiri şi vorbea noaptea în timpul privegherii, combătea patimile omeneşti, beția, fumatul şi destrăbălarea sub toate formele. Glasul lui era trăsnet şi fulger, care zguduia şi răscolea conştiințele. Am auzit şi eu o astfel de cuvântare de noapte la Mănăstirea Rohia, efectul era extraordinar. Bărbații îşi scoteau tabacherele din buzunare şi le zdrobeau cu picioarele, iar alții spărgeau sticlele cu țuică din straițele cu merinde şi promiteau că nu vor mai pune pe limbă țuică, iar femeile care aveau la activ întreruperi de sarcină plângeau în hohote. Cuvântările lui Florea Mureşanu te ridicau până la al şaptelea cer, la întâlnirea cu Dumnezeu cel mare şi sfânt, iar altădată te coborau până acolo unde se auzea „plângerea şi scrâşnirea dinților".

Era temperament înfocat şi avea ceva din spiritul apostolic şi totodată ceva din spiritul marilor răzvrătiți. Glasul lui era inimitabil. Ultima dată l-am întâlnit, în mai 1958, la Biblioteca Centrală

Universitară din Cluj, secția manuscrise, unde studia un manuscris a lui Samuil Micu Klein, şi am stat de vorbă mai mult timp, era oleacă tulburat şi partcă prevedea apropierea furtunii.

Preotul Florea Mureşanu a umblat totdeauna în uniformă preoțească şi a cinstit tagma din care a făcut parte. Un asemenea om nu convenea stăpânirii comuniste şi, şi după serbarea hramului din 1958, în noaptea din 11/12 iunie a fost arestat de către securitate şi cu doi saci de cărți legați în spate, batjocorit şi umilit, ca şi Hristos în drum spre Golgota, a urcat culmea Brezei şi coborât prin pădure la capătul satului Boiereni, spre a nu fi văzut de credincioşii din Suciu de Sus care l-ar fi eliberat. Din Boiereni l-au transportat la Tg. Lăpuş, iar de acolo la Baia Mare şi apoi la securitatea din Satu Mare, unde după anchetele de rigoare, în scurtă vreme a avut loc procesul. Aici din acuzat a devenit acuzator, făcând un amplu rechizitoriu sistemului comunist şi organelor de represalii. Nu mai avea nimic de pierdut decât viața. Procesul a zguduit adânc pe cei prezenți. Urmare acestui fapt şi mărturiilor mincinoase aduse de securitate contra lui, prin oameni vânduți diavolului, a fost condamnat la 25 de ani muncă silnică.

Învinuirile oficiale ce i s-au adus au fost: încercare de subminare a autorității de stat, spionaj, sabotarea colectivizării şi altele, toate fabricate se securitate. Nici una din aceste acuzații nu putea fi probată în fața unei instanțe de bună credință, ceea ce în comunism nu exista.

A fost dus la temnița din Aiud, unde îi îmbărbăta pe cei bătrâni şi îi încuraja pe cei tineri, care mai aveau şansa salvării, împărțind cu ei hrana şi întărindu-le credința. Ei trebuiau să supraviețuiască, pentru a depune mărturie, peste vreme, asupra nedreptății pe care au suferit-o.

S-a stins în temnița din Aiud, la 4 ianuarie 1961, fără să fie posibil a i se identifica mormântul, ca şi a marelui filozof Mircea Vulcănescu şi a altor celebrități ucise la Aiud.

În fața posterității, preotul Florea Mureşanu este un monument de granit şi o făclie veşnic vie, care va grăi din veac în veac marile adevăruri ale religiei creştine şi ale neamului nostru, care de multe ori în istorie a urcat dealul Golgotei.

Câteva spicuiri din lucrările lui Florea Mureşanu: Biserica din Deal, Cluj, 1942, 206 pag.; Catedrala Cluj, 1943, 62 pag.; Cazania lui Varlaam 1643 – 1943. Prezentare în imagini, Cluj, 1944, 244 pag.;

Mitropolitul Andrei Şaguna, Predici, cu un studiu introductiv, Cluj, 1945, 219 pag.; şi Grai şi suflet românesc (culegere de publicistică), Cluj-Napoca, 1997, 384, pag.

Unele date necunoscute mie, privind studiile şi locurile de muncă ale lui Florea Mureşanu, înainte de venirea lui în Ţara Lăpuşului, au fost reţinute din studiul introductiv a lui Dorel Man, la volumul de publicistică „Grai şi suflet românesc", Cluj-Napoca, 1997.

Protopopul onorariu Gheorghe Todea din Borcut - Tg. Lăpuş

Gheorghe Todea s-a născut la Dej şi a absolvit Academia Teologică Ortodoxă la Cluj. S-a căsătorit cu Luxiţa Gheţie, fiica venerabilului protopop Ştefan Gheţie din Tg. Lăpuş, care a trecut la cele eterne la vârsta de o sută de ani, fiind un secol de istorie vie.

A fost hirotonit preot pe seama parohiei Borcut, urmând ca după pensionarea lui Ştefan Ghţie să fie numit protopop la Tg. Lăpuş, pentru care avea pregătirea şi ţinuta necesară. Episcopul de vie memorie Nicolae Colan a dorit din toată inima să-l numească protopop la Tg. Lăpuş, dar nu a primit aprobarea autorităţilor comuniste.

Era un bărbat înalt şi frumos, ca un brad de munte, te cucerea la prima întâlnire şi era neînchipuit de cald şi binevoitor. L-am avut, până la arestare, profesor de religie la Gimnaziul din Tg. Lăpuş. În clasa noastră eram numai opt elevi ortodocşi, care, pentru ora de religie, mergeam la sediul protopopiatului, unde ne aştepta la uşă, cu braţele deschise, protopopul Gheorghe Todea şi ne poftea să şedem, în faţa lui, pe o canapea în formă de semicerc, acoperită cu pluş verde închis. Dânsul se aşeza la masa de birou şi ne prezenta, de la suflet la suflet şi de la inimă la inimă, marile adevăruri ale religiei creştine, coborâte la puterea noastră de înţelegere.

Era pedagog desăvârşit, sau în limbaj dăscălesc spus, avea tact pedagogic, iar noi mergeam acasă cu lecţia învăţată. Din cauza fineţei şi delicateţei sufleteşti nimeni nu lipsea de la ora lui. Căldura lui sufletească era uimitoare şi azi, după trecere de atâţia ani, nu pot să-mi amintesc de dânsul fără să mă podidească lacrimile. A fost arestat, după câte îmi amintesc, în 1949 şi dus la securitatea din Satu Mare, unde peste câteva nopţi l-au bătut cu ranga în cap. O

femeie, care locuieşte undeva în cartierul Săsar din Baia Mare, cu ani în urmă, mi-a relatat că fiind arestată şi ea la aceeaşi securitate, l-a auzit răcnind noaptea, când i s-a dat cu ranga în cap aşa de tare încât s-a zguduit celula şi deținuți credeau că vor fi cu toții ucişi în acelaşi mod.

Arestarea lui a produs multă amărăciune sufletească în Tg. Lăpuş şi în împrejurimi că pentru că în acel an 1949 era căzută cu adevărat cortina peste tot ce a avut scump şi sfânt neamul românesc, acumulat într-o mulțime de secole şi începea barbaria şi fărădelegea.

Prin ceața vremii îmi amintesc de o bătrână din Borcut care venind la noi acasă, plângea în hohote exclamând: „vai guruca lui cea mândră", ceea ce în limbaj popular înseamnă predică şi slujbă frumoasă, care cădea la inima poporului credincios din Borcut.

Reduse lucrurile la esență, Gheorghe Todea a fost din toate punctele de vedere o elită a preoțimii ortodoxe şi a intelectualității lăpuşene.

Niciodată nu mă voi putea consola de pierderea lui.

Preotul Alexandru Perhaița din Dobrițân, azi Dumbrava – Tg. Lăpuş

Preotul Alexandru Perhaița s-a născut în Dobric din Țara Lăpuşului. A urmat liceul la Dej şi Academia Teologică Ortodoxă la Cluj.

S-a căsătorit cu Lucreția Gherman, fiica preotului Nicolae Gherman din Rohia, ctitorul Mănăstirii Rohia. Mai întâi, după câte am aflat, a funcționat ca preot în parohia Olpret, din părțile Dejului, iar apoi, fiind lăpuşan, s-a transferat în parohia Dobrițân din Țara Lăpuşului.

A fost un om foarte harnic şi vioi, în stare să administreze şapte sate prin care trecea călare pe un cal sur, ca un haiduc, din vremurile de legendă. Avea ochi de veveriță şi o barbă sură pe un ten măsliniu de toată frumusețea.

Se spune că având un proces pe temă de lemne şi pădure, a ajuns cu recursul la tribunalul din Dej. În timpul procesului, judecătorul se uita cu multă atenție la dânsul şi-l admira, pentru felul cum vorbea şi se prezenta în fața tribunalului, câştigându-i bunăvoința. După citirea sentinței, prin care era achitat, judecătorul i-a spus: „părinte

ai avut noroc cu barba şi cu înfățişarea dumitale, atât de frumoase, că altfel trebuia să te pedepsesc". Prin înclinare de cap a mulțumit instanței. Ieşit afară şi-a ridicat barba cu amândouă mâinile şi a sărutat-o zicând: „vai mândruca moşului, de ce pacoste m-ai scăpat". În adevăr icoana lui fizică era o capodoperă, demnă de penelul unui mare pictor.

A făcut politică liberală şi a crezut în marile virtuți ale neamului. Am avut marea onoare de a fi botezat de către dânsul şi, fiind prieten cu tatăl meu nu venea o dată în sat fără se ne viziteze. Pe mine mă strângea de fiecare dată la pieptul său şi mă săruta pe frunte.

Toată lumea îl admira pentru omenia şi dragostea lui. Întâlnindu-l în cale îți crea de fiecare dată bună dispoziție pentru câteva zile, era imposibil să nu-l admiri şi să nu-l stimezi.

A fost arestat şi dus la securitatea din Satu Mare, după care nu se mai ştie nimic de el. Copii nu a avut, dar a rămas după dânsul o soție profund îndurerată care şi-a încheiat viața în singurătate şi uitare la casa din vale a Mănăstirii Rohia.

Dumnezeu să-i odihnească cu drepții.

Preotul călugăr Valentin Bilț

Valentin Bilț s-a născut în comuna Făureşti în familia unor țărani înstăriți. Face şcoala primară în sat, apoi câțiva ani se ocupă de gospodărie, până în momentul când este recrutat şi trimis în cel dintâi război mondial. Ajuns în Italia este rănit, stă un timp într-un spital acolo, apoi ajunge în spital în Budapesta, unde după vindecare lucrează la un patron.

După un timp se reîntoarce în țară, face un seminar monahal şi se călugăreşte la Cozia, de unde după câțiva ani ajunge preot în Şimişna, în părțile Dejului, iar apoi la Leorda, între Chiuieşti şi Rugăşeşti, acelaşi ținut.

A fost un zelos apărător al credinței şi virtuților neamului, combătând avorturile şi alte rele sociale. A fost considerat de către stăpânirea comunistă reacționar şi om din cauza căruia nu s-ar putea face colectivizarea şi impune ideile comuniste.

A fost arestat de securitate şi în cele din urmă trimis la Aiud unde i s-a pierdut urma. Nu l-am cunoscut personal, dar dețin aceste date de

la Preasfințitul Episcop Iustinian, al Maramureşului şi Sătmarului, care în acea vreme era stareț la Mănăstirea Rohia, şi l-a cunoscut bine.

Diacul Alexa Bel din Cufoaia

Având în față icoana lui Alexa Bel şi multiplele lui calități, mă gândesc, adeseori, ce mari minți din sânul acestui popor s-au pierdut de-a lungul istoriei atât de zbuciumate, din lipsă de instrucție şcolară. În Cufoaia a existat un țăran anume Ioan Bel, care prin intuiție proprie construia poduri peste râuri mari cu atâta ingeniozitate încât uimea pe toți inginerii cunoscători în materie.

Alexa Bel s-a născut în Cufoaia din Țara Lăpuşului şi a avut instrucția şcolară numai în acest sat. A fost gospodar fruntaş, harnic şi inventiv. Şi-a construit moară acționată cu motor, avea batoză pentru grâne, ovăz şi secară, şi-a construit singur radio cu galenă, pentru a şti ce se petrece în lume.

Alexa Bel a făcut politică liberală, atât cât s-a priceput el, dar a fost foarte înțelegător cu cei de alte convingeri, numai pe legionari nu-i putea înțelege din pricina abuzurilor şi asasinărilor pe care le săvârşeau, şi aceasta îi va fi fatal întrucât din legionari se va forma prima celulă de partid comunist în Cufoaia.

În timpul ocupației maghiare, 1940-1944 nu a fost agreat de administrația maghiară, dar aceasta nu a reuşit să pună mâna pe el.

În anul 1944 un grup din armata rusească şi-a stabilit poziția de luptă în dealul Pietriş şi au tras asupra satului Cufoaia, unde credeau că sunt nemții şi au retezat câteva acoperişuri de case. În această situație Alexa Bel şi cu Vasile Bel, zis Diecuțu, care ştia ruseşte, fiind prizonier în Rusia în cel dintâi război mondial, au mers cu steag alb la ruşi şi au salvat satul, arătându-le unde sunt nemții, ca după război oamenii ruşilor să-l ucidă pe el.

După război, Alexa bel a refuzat să consimtă la noile rânduieli impuse de comunişti. Atunci porunca de nimicire a unui om nu era complicată, era necesar un singur denunț. Şi-a dat seama că va fi arestat de către securitate, fiind amenințat de unii care deveniseră membrii ai P.M.R. În această situație a început să se retragă la pădure sperând că vin americanii, neştiind că am fost vânduți la Yalta, şi ca atare nu putem avea nici o speranță. În

această situație i-au dat adăpost pădurile Cufoaiei., Măgurenilor, Prelucilor şi Inăului. Mai apărea câteodată în sat, când era sigur că nu este urmărit, şi participa la câte o înmormântare sau cununie, ori era necesar să repare motorul de la batoză. Când se apropia de sat o persoană suspectă, la orice serviciu religios era, trecea cartea celuilalt cântăreț şi se îndrepta spre pădure. Multe nopți, mai ales de iarnă, a dormit la tatăl meu Teodor Thira din Inău, care locuia nu departe de pădure şi în caz de nevoie putea să se ascundă.

În verile anilor 1948-1949, de multe ori i-am dus ziare şi de mâncare la poalele muntelui Şatra Pintii, unde mergeam în fiecare dimineață pentru a îngriji un fânaț cu cireşi. Îmi cerea să-i spun tot ce am auzit şi pe urmă îşi lua mâncarea şi pleca în desişul codrilor.

Ultim a dată l-am întâlnit în 12 sau 13 septembrie din anul 1949, dată după care eu am plecat la şcoala de învățători din Gherla, iar dânsul a trăit cum a putut şi pe unde a putut până în seara de Crăciun din acelaşi an, când o chemare irezistibilă l-a determinat să se întoarcă acasă. Sprijinitorii lui l-au sfătuit să nu facă acest lucru sub nici o formă, dar dânsul nu i-a ascultat şi aceasta i-a fost fatal.

În noaptea de Crăciun când pe la ferestre erau colindători, s-a întors acasă. Casa era înconjurată de securitate şi după scurtă vreme de la intrarea în casă au năvălit peste el şi l-au arestat. L-au transportat imediat la securitatea din Tg. Lăpuş, unde l-au zdrobit în bătăi şi l-au călcat în picioare, lăsându-l abia viu.

Au comunicat la Dej capturarea lui şi cel mai furios criminal, Alexandru Briceag a ordonat ca să fie împuşcat pe locul unde a fost prins. Întrucât a fost prins în casă, l-au împuşcat în ziua de Crăciun după masă, în dosul şurii şi au ordonat familiei să-l îngroape imediat. De când e lumea la români nu se făceau execuții, la marile sărbători era considerat ceas oprit de datini şi de lege. S-a mai întâmplat acest lucru exact după patruzeci de ani, când neocomuniştii l-au executat pe Ceauşescu şi sinistra lui soție tot în ziua de Crăciun, a anului 1989.

Uciderea lui Alexa Bel, fără de judecată în ziua de Crăciun, a îngrozit toată Țara Lăpuşului. Începuse să se arate şi a doua față a comunismului. Când a ajuns vestea la noi, la Inău, peste două sau trei ore, am rămas consternați. Nu am îndrăznit nici să aprindem lampa,

ci am discutat şi am plâns pe întuneric până dimineața. A fost pentru noi cu adevărat un Crăciun însângerat.

Fiind executat aşa de rapid, pe cei care l-am ajutat sub o formă sau alta nu ne-a cercetat nimeni, fără am rămas cu mare durere în suflet pentru tot ce s-a întâmplat.

Din acestea putem vedea limpede până la ce înălțime se poate ridica ființa umană şi prăpastia în care poate cădea, când devine bestie. Unde este conştiința şi sufletul celor care au înfăptuit această oribilă crimă, mai au ei linişte şi pace sufletească, se gândesc oare ce vor răspunde la judecata lui Dumnezeu sau nu?

La sfârşitul acestor medalioane atât de simple şi curate mă întreb ca Nichifor Crainic, „Unde sunt cei care nu mai sunt”?

„Întrebat-am vântul, zburătorul / Bidiviu pe care-aleargă norul / Către albastre margini de pământ: / Unde sunt cei care nu mai sunt? / Zis-a vântul: Aripile lor / Mă doboară nevăzute-n zbor / Întrebat-am luminata ciocârlie, / Candelă ce leagănă-n tărie / Untdelemnul cântecului sfânt: / Unde sunt cei care nu mai sunt? / Unde sunt cei care nu mai sunt? / Zis-a ciocârlia: S-au ascuns / În lumea celui nepătruns. / Întrebat-am bufnița cu ochiul sferic, / Oarba care vede-n întuneric / Tainele neprinse de cuvânt: / Unde sunt cei care nu mai sunt? / Unde sunt cei care nu mai sunt? / Zis-a bufnița: Când va cădea / Marele întuneric, vei vedea.”

Faptele vorbesc de la sine, nu necesită nici un comentar.

ATANASIE MOȚ DÂMBU - APĂRĂTOR FERM AL REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848-1849 DIN NORD-VESTUL TRANSILVANIEI

VASILE ŞT. TUTULA

Un rol important pe timpul revoluției de la 1848 în apărarea Chioarului, Maramureşului, Țării Lăpuşului şi părților de nord-vest ale județului Bistrița-Năsăud l-a avut sublocotenentul Atanasie Moț Dâmbu, din comuna Zagra, care a fost ofițer în Regimentul 2 Grăniceri (17 Infanterie) de la Năsăud.

După 1990, beneficiem de traducerea din limba germană, făcută de Lucian Moise din Bistrița a lucrării: „Istoria de arme din 1848 şi 1849 a sublocotenentului pensionat Moț Dâmbu. Pe lângă 32 bucăți de ordine originale ale Regimentului şi altele ca şi anexe în plus. Şi încă 3 bucăți mărturii sub a, b şi c"[1]. Este de altfel un adevărat jurnal de război. Traducerea în limba română a fost publicată de cercetătorul Mircea Prahase în volumul „Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii", tipărit în 2003, sub egida Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud[2], la Editura Supergraph din Cluj-Napoca. Pe parcursul celor 54 pagini de memorialistică, traduse din germană în 2002-2003, de Lucian Moise de la Bistrița, avem cu totul o altă imagine, mult mai amplă şi bogată, față de cele întâmplate în nord-vestul Transilvaniei, în perioada 15 octombrie-11 martie 1849[3]. Este în discuție o perioadă de aproape 5 luni de zile, timp în care Chioarul, Lăpuşul şi zona de dislocare de

[1] Cf. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii* (vol. îngrijit de Mircea Prahase), Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 9.
[2] *Ibidem,* format A5, 284 pagini.
[3] Jurnalul lui Atanasie Moț Dâmbu se termină la 11 martie 1849, ca şi consemnare.

nord-vest a Regimentului 2 Grăniceri a fost implicată într-o multitudine de evenimente, în special militare, îndeosebi Companiile de Grăniceri nr. 11, 9, 8 şi 10 de la Mocod, Zagra, Salva şi Telciu, care au oferit efective militare pentru a face faţă invaziei ungare şi gărzilor ungureşti în nord-vestul Transilvaniei, dinspre Baia Mare, Jibou şi Zalău către Beclean, Dej şi Cluj.

La 15 octombrie 1848, sublocotenentul Atanasie Moţ Dâmbu a primit o scrisoare la Zagra din partea locotenentului Domide, adjutant al regimentului prin care locotenent-colonelul pensionat Reininger (mobilizat și el sub arme s. n.), locțiitorul locotenent-colonelului Carol Urban l-a împuternicit să organizeze apărarea localităților din Chioar (Kövár) împotriva „*tulburărilor ivite ale națiunii ungare*"[4], datorită faptului că poporul român din această zonă nu a acceptat, „nesupunându-se în orice caz ministerului (de război s. n.) unguresc" [5], drept pentru care comanda Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud „l-a desemnat pe cunoscutul domn locotenent Dâmbu din Zagra, care va conduce poporul ca un tată înțelept, ale cărui ordine noi le ascultăm şi ne vom supune la al său ordin, a cărui sosire o aşteptăm în localitatea Fânațe, acolo unde se află pentru al său cartier clădiri ale statului şi unde se află în apropierea graniței ungare şi în mijlocul districtului *Kövár* (Chioar s. n.), din aceasta poporul va fi mai încrezător şi mai pregătit pentru apărare" [6]. Aşadar, a fost o cerere a populației româneşti din zonă, el fiind cunoscut de mai mulți fruntaşi ai localităților din Lăpuş şi Chioar, care au cerut la cele două adunări ale grănicerilor de la Năsăud, din 10 iulie şi 12-13 septembrie 1848 să fie ajutați în caz de atac.

Despre Atanasie Moţ Dâmbu scrie în lucrarea sa şi Karl Klein, intitulată „Istoria de arme a Regimentului cezaro-crăiesc de infanterie nr. 17 național român transilvănean"[7]. Acesta susține că

---

[4] *Ibidem,* p. 10; Jurnalul începe cu ziua de 15 octombrie 1848, cu mențiunea că până la 23 septembrie la Zagra şi Mocod au sosit din zona Chioar, Baia Mare şi Lăpuş, 2548 provinciali pentru a cere ajutorul R. 2 Gr. din Năsăud împotriva gărzilor ungureşti înarmate ale lui Katona, Teleki şi Kornisch.

[5] *Ibidem*, p. 11.

[6] *Ibidem.*

[7] Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria Regimentului grăniceresc năsăudean*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2012, pp. 49-253.

„locotenentul pensionat Moț Dâmbu a organizat în acelaşi timp o armată teritorială din voluntari români în districtul Chioar, apoi în comitatele Solnocul de Mijloc şi Solnocul Interior, ai căror locuitori au depus jurământul de credință față de Majestatea Sa împăratul Ferdinand. Locotenentul Moț Dâmbu a instalat noi conduceri în localitățile din zonă, împiedicând autoritățile rebele ale comitatelor să mai terorizeze populația şi obligându-le să renunțe la activitatea lor”[8].

Într-o lucrare recent tipărită prin grija Arhivelor Naționale, județul Bistrița-Năsăud, Nestor Şimon aduce dovezi foarte clare privind faptul că în luna septembrie 1848: „Toată românimea din Chioar e răsculată”[9]. Românii din Chioar, Solnoc şi Dăbâca care în lunile iulie şi septembrie-octombrie 1848 au venit la Năsăud în număr de peste 40.000 de oameni; aceştia, fiind „mai mult ca de la 290 de comune româneşti”[10], cereau să fie ajutați împotriva atacurilor gărzilor ungureşti, conduse de Teleky, Kornisch şi Katona.

Trebuie spus că locuitorii Chioarului şi Țara Lăpuşului, în majoritate zdrobitoare români, l-au dorit pe Atanasie Moț Dâmbu ca apărător al lor, printr-o scrisoare adresată de mai multe localități comenzii Regimentului 2 Grăniceri români din Năsăud: „Dacă nu primim pe acest domn pentru alinarea şi conducerea poporului revoltat, atunci acesta rămâne ca o turmă fără păstor”[11].

La 15 octombrie 1848, Atanasie Moț Dâmbu a primit ordinul de la Regimentul 2 Grăniceri (17 Infanterie din Năsăud), pentru a se deplasa în Chioar cu mai mulți călăreți. El a plecat la 20 octombrie din Zagra. A înnoptat în 20/21 octombrie 1848 la Agrieş, iar de aici în ziua de 21 octombrie la Suciu de Sus, unde a dat o Proclamație în limbile română şi maghiară, în 9 puncte, prin care cerea pace şi înțelegere între toți locuitorii.

---

[8] *Ibidem*, p. 189.

[9] Cf. Nestor Şimon, *Starea regimentului şi evenimentele din anii 1848-1849*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, p. 192.

[10] *Ibidem*, p. 183.

[11] Cf. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii, op. cit.*,, p. 11 (Scrisoarea localităților din Chioar, 4 octombrie 1848), adresată comenzii R.2 Gr. de locuitorii din Berintia, Waad, Lecia, Fânațe, Ploptiş, Trestie, Csocalisch, Mănăştur şi alte sate ale districtului Chioar).

Proclamația în limba maghiară, cu același conținut, a trimis-o la Baia Mare la autoritățile comitatense prin intermediul preotului ortodox din Suciu de Sus. În respectiva Proclamație, datată 23 octombrie 1848, Suciu de Sus, el face apel la români şi unguri să trăiască în bună pace aşa cum „peste 800 de ani am trăit ca frați şi camarazi în pace şi armonie după vrerea lui Dumnezeu în toate faptele noastre..."[12]. El cere ca „să nu ne urmărim unul pe celălalt şi împotriva tuturor legilor să furăm avuțiile, să pustiim, chiar să provocăm vărsare de sânge, care sunt acțiuni neplăcute Atotputerniciei?"[13] Atanasie Moț Dâmbu insistă ca „fiecare națiune este obligată de a-şi păstra credința față de Dumnezeu şi Majestatea Sa Împăratul"[14], ca fiecare cetățean al țării să lupte „pentru pacea şi liniştea conaționalilor români şi unguri"[15].

În Proclamația din 23 octombrie 1848, la punctul nr. 5, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu ordonă ca să nu fie atacate averile proprietarilor, mărfurile şi curțile lor; „se ordonă în general ca nimeni dintre locuitorii satelor să nu îndrăznească la avuția acestora, fie de orice fel, locuințe, curți, grâne sau animale, să pricinuiască pagube, şi în fiecare localitate la astfel de curți va fi ținută de o strajă din oamenii activi şi cu judecată, care să păzească, zi şi noapte ca să nu se înstrăineze nimic din avuție, iar servitorimea care a rămas nu va fi atinsă niciun pic, ci va fi tratată prietenos"[16]. În conținutul punctului nr. 6 se propunea o pace statornică şi de nesfărâmat şi că „este necesar ca cele două părți beligerante să depună armele"[17], ținând seama că „băieții nevinovați şi fetițele şi mamele lor ar putea să îşi piardă viața printr-o astfel de tulburare, să socotim just dacă sângele acestor nevinovați nu imploră"[18]. Aceste cuvinte ale lui Moț Dâmbu sunt pline de înțelepciune şi rațiune, de respect şi umanism sincer față de viață, față de tineri şi vârstnici, de a li se proteja viața şi bunurile materiale.

---

[12] *Ibidem*, p. 13.
[13] *Ibidem*.
[14] *Ibidem*.
[15] Cf. *Istoria de arme din anii 1848 şi 1849 a sublocotenentului pensionat Moț Dâmbu*, în vol. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, p. 13.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*, p. 14.
[18] *Ibidem*.

În conținutul punctului nr. 7 al Proclamației, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu ia atitudine împotriva conducătorilor gărzilor ungureşti de la Baia Mare care au atacat localitatea Cătălina (Katafalva), doar sub pretextul de a fi ucişi şi spânzurați românii, iar „unii au fost executați numai datorită motivului că au depus jurământul la drapelul împărătesc la Năsăud"[19].

El face apel la „EGALITATE, LIBERTATE şi FRATERNITATE", la moşierii unguri care i-au adus pe oamenii români săraci subjugați, „încât aceştia au decăzut până la cele mai animalice făpturi în afara de natură (în afară de animale n. trad.) şi toate acestea au mers atât de departe încât aceşti iobagi au părăsit ale lor ogoare şi cu propria mână, chiar fără nicio despăgubire, au fost nevoiți de a folosi armele"[20].

În finalul Proclamației din 23 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu susține: „*Vreau să exprim a mea dorința că atât românii cât şi ungurii să rămână în pace şi unitate, din huthen (?) unul altuia, sa nu ne scurtăm cât de puțin avuțiile, să nu punem foc sau mai mult în orice alte lucruri să uneltim unul împotriva celuilalt, ci să judecăm drept, deoarece greşeala de mai târziu ar putea aduce o urmare şi mai rea decât prima*"[21].

Proclamația din 23 octombrie 1848 a fost răspândită în aproape toate localitățile din Chioar, Lăpuş, Solnoc şi Dăbâca, iar despre conținutul ei locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a înaintat un raport în 7 puncte la sediul Comandamentului Regimentului 2 Grăniceri din Năsăud. În raportul respectiv se arată că au fost ținute două adunări, prima în 23 octombrie la Suciu de Sus, iar a doua la Mesteacăn[22]. La Suciu de Sus s-a constituit o trupă alcătuită din 2.000 de oameni, în Rohia a doua trupă formată din 4.000 de oameni, iar la Şomcuta Mare a treia formată din 800 de oameni, printre care 600 de călăreți destoinici[23]. Acesta a fost doar primul moment, primul calcul posibil, spe-

---

[19] *Ibidem*, p. 14, cf. punctului nr. 7 din *Proclamația din 23 octombrie 1848*, Suciu de Sus.

[20] *Ibidem*, p. 14, cf. punctului nr. 8 din *Proclamația din 23 octombrie 1848*, Suciu de Sus.

[21] *Ibidem*, p. 15.

[22] *Ibidem*, pp. 16-18.

[23] *Ibidem*, p. 19.

cificându-se că la al doilea ordin în zonă ar putea fi adunați 30.000 de oameni[24] pentru apărarea localităților.

La 24 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu s-a deplasat de la Suciu de Sus, la Mesteacăn, prin Lăpuşul Românesc. La adunarea de la Mesteacăn din 25 octombrie 1848 a participat o mulțime de oameni, de români, formată din 4.012 oameni[25], după datele trimise la Năsăud.

La 26 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a emis un nou raport către Comandamentul Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud, în care arată şi nemulțumirile românilor din zona Lăpuşului şi Chioarului deoarece *„la Podul Cătălinei au fost spânzurați 3 români învinovățiți numai pentru că au depus jurământul față de majestatea Sa Împăratul la Năsăud"*[26]. El incriminează că cel care ar fi ordonat acest gest incalificabil a fost Mihai Gabor, un preot român din Maramureş, numit fiind *„Iuda cel fără Dumnezeu al românilor Kirali Bistos!"*[27]. El arată că a organizat oamenii pe companii, fiecare companie fiind alcătuită din 60 de oameni, numind comandanți de încredere la fiecare companie. Menționează că: *„în decursul trecerii mele prin localități am pregătit pe toți locuitorii pentru păstrarea liniştei generale şi purtării deosebit de paşnice împotriva ungurilor învecinați"*[28]. Raportează apoi că a început instrucția cu companiile şi plutoanele: *„Astăzi după-amiază am pus coloana în marş pe o câmpie şi i-am învățat ordonarea pentru atac în mai multe coloane şi toate cele ce aparțin de război, am trimis patrule la toate posturile, din loc în loc am instruit chiar personal; în această zi nu mi-a mai rămas timp decât puțin să mănânc ceva"*[29].

Informează Comandamentul Regimentului 2 Grăniceri de la Năsăud că circulă şi sunt tot mai multe informații şi zvonuri că o serie de sate româneşti *„au fost amenințate cu tâlhării şi agresiuni în fiecare*

---

[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, p. 18.
[26] Cf. locotenent Atanasie Moț Dâmbu, spânzurarea celor 3 români la Podul Cătălinei a pus paie pe foc, în vol. *Istoria de arme din anii 1848 şi 1849 a sublocotenentului pensionat Moț Dâmbu*, în vol. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, p. 20.
[27] *Ibidem*, p. 19.
[28] *Ibidem*, p. 20.
[29] *Ibidem*.

moment de către revoltații unguri ce urmau să intre acolo, săracii localnici vin speriați în fiecare oră la mine cu aceste plângeri, să mă întrebe de sfaturi; foarte natural, din această cauză liniştea va fi distrusă tot mai mult, şi oamenii sunt aduşi în dezordine şi ceartă"[30].

La *Mesteacăn*, în 27 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a întocmit un ordin în 4 puncte pentru apărarea localităților româneşti, întărirea companiilor cu oameni, dotarea lor cu armament şi asigurarea cu alimente pentru cel puțin 5-6 zile. Au fost numiți până la noi ordine comandanți de companii, nobili români, majoritatea cu nume ungurizate: Kis Ianosch (Micu Ioan), Frink Ignatz (Frînc Ignat), Ştef Ionasch (Ştef Ioan), Kastan lohan (Costan Ioan), Popovici Iohan (Popovici Ioan), Farkasch Demeter (Lupu Dumitru), Hast Wassilika (Hast Vasilică), Lazăr Alexa, Paul Wassilika şi Lazăr Theodor[31]. În aceeaşi zi, 27 octombrie 1848, la ora 11 înainte de masă, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a sosit la *Şomcuta*, unde a organizat cele două coloane adunate.

La 28 octombrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu afirmă: *„am adunat masa populară la **Remetia**, am triat-o dispusă în 3 grupuri şi pe cel mai mare câmp am întreprins manevre de teren prin poziționarea tuturor grupelor în ordinea de luptă, şi fiecare grupă am instruit-o, apoi am adunat totul şi am ordonat să se facă tabără"*[32]. În ziua de 29 octombrie 1848, duminică a fost ținută *„o mare paradă militară, urmată de slujbe religioase, câte 4 preoți la fiecare careu* (detaşament s.n.) *după care s-au ținut cuvântări şi poporul a fost instruit să rămână la mai multă loialitate şi ascultare față de monarhul preaînălțat"*[33]. În următoarea zi, 30 octombrie 1848, tabăra de la Remetia s-a mărit, sosind aici şi coloanele de la *Suciu de Sus şi Lăpuşu Românesc* (Tg. Lăpuş s. n.). În aceeaşi zi, la Remetia au sosit 4 delegați din partea oraşului Baia Mare (pe care Atanasie Moț Dâmbu nu-i nominalizează inițial s.n.), pentru a încheia un tratat de pace, în 17 puncte[34]. Părțile s-au declarat pline de optimism. Dar totul a fost o cursă, un pretext. Cei 4 au venit cu scopul de a spiona, de a cunoaşte numărul şi valoarea armatei populare, cine

[30] *Ibidem*, pp. 20-21.
[31] *Ibidem*, p. 21.
[32] *Ibidem*, p. 32.
[33] *Ibidem.*
[34] *Ibidem*, pp. 23-24.

sunt comandanții, cum sunt organizate satele româneşti pentru apărare. În plus, cei 4 deputați au adus şi un pictor care i-a făcut un portret lui Atanasie Moț Dâmbu, bineînțeles pentru recunoaşterea chipului şi a staturii sale. Bineînțeles, şi această acțiune făcea parte din spionajul celor 4 deputați unguri.

În amintitul tratat, în cele 17 puncte s-au stabilit reguli şi principii foarte clare pentru ca la aşa-zisa frontieră de nord-vest cu Ungaria (o serie de teritorii ale Transilvaniei de nord-vest şi vest au fost date de habsburgi Ungariei, fără acceptul românilor s.n.) să domnească liniştea şi pacea, buna înțelegere dintre români şi unguri. La punctul nr. 1 se prevedea: *„Toate trupele revoluționare înarmate cunoscute sub numele de* ***Onkentes*** *vor fi îndepărtate de la graniță"*[35]. La punctul nr. 3: *„Nu se vor accepta nici unde spânzurători şi unde se găsesc se vor da jos"*[36]. La punctul nr. 7: *„Înțelegerile făcute pentru punerea la dispoziție a recruților vor fi declarate ca nule şi neavenite"*[37]. Conținutul punctului nr. 10, arăta astfel: *„Acei 3 români spânzurați la Podul Cătălinei vor fi dați jos în prezența acelui domn care i-a condamnat la moarte* (se referă la Mihai Gabor s.n.) *şi vor fi înmormântați în cimitirul general după obiceiurile creştineşti de către 6 preoți"*[38]. La punctul nr. 17 se specifica: *„Toate armele adunate la Şomcuta şi acelea aduse de la Bistrița* (nu se spune nimic despre cele 1.913 arme luate în luna mai 1848 din depozitul de la Dej, prin „concursul" colonelului Jovich, molatic şi depăşit de evenimente, comandantul Regimentului 2 Grăniceri Năsăud s.n.) *vor fi predate şi trimise Regimentului"*[39]. A fost una dintre cele mai mari gafe ale acestui colonel, care va fi promovat la Sibiu, la General Kommando, fiind avansat la gradul de general.

Sunt, aşadar, măsuri, care dacă ar fi fost puse în aplicare, alta ar fi fost situația privind evoluția evenimentelor ce au avut loc în lunile octombrie-decembrie 1848 în Chioar şi zona Lăpuşului. Autoritățile ungureşti şi cei 4 deputați unguri însă s-au opus, nedorind liniştea şi pacea. Pe bună dreptate, la 30 octombrie 1848, Atanasie Moț Dâmbu

---

[35] *Ibidem*, p. 35.
[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem.*
[38] *Ibidem.*
[39] *Ibidem*, p. 24.

menționează: „*punctele de pace cu Baia Mare sunt o încercare de mare falsitate şi drumul nostru spre pace este întrerupt, prin urmare localitățile de graniță de la granița ungurească vor fi ordonate în stare de apărare*”[40]. De fapt, aşa s-a şi întâmplat. Unitățile care au trecut de partea revoluției ungare şi gărzile ungureşti vor ataca în zilele următoare localitățile româneşti, în urma atacurilor rezultând mulți morți, devastări şi incendieri de localități.

Spre exemplu: „*în localitatea Simbeleşti, la graniță au fost împuşcați 12 oameni* (toți români s. n.) *în aceste zile prin atacarea satului, dintre care patru au rămas morți pe loc, trist îndeajuns, în schimb românilor să li se recomande liniştea şi pacea, să li se interzică strict săvârşirea faptelor brutale, aceasta nu se potriveşte cu egalitatea, libertatea şi fraternitatea*”[41], lozinci lansate de revoluția ungară, în programul cu cele 12 puncte, lansat la 15 martie 1848 la Pojon (Bratislava) şi Pesta.

Atanasie Moț Dâmbu este îngrijorat de faptul că: „*Somațiile scrise din partea autorităților ungare prin care românii să se predea ministerului ungur* (se referă la recrutări s.n.), *trec în toate satele, în caz contrar vor fi toți ucişi în patru zile de către puterea militară trimisă împotriva lor, dar deoarece astăzi este a patra zi, m-am găsit astfel obligat să ordon coloana în stare de război la un loc în punctele cele mai amenințate*”[42]. Cele 5 tabere de adunare al luptătorilor români au fost stabilite la: Suciu de Sus, Lăpuşu Românesc, Mesteacăn, Remetia şi Şomcuta Mare.

Ținând seama că situația era foarte critică în zonă, Atanasie Moț Dâmbu a stabilit un plan de apărare: „*După ce satele de la granița Ungariei au fost amenințate şi atacate de rebeli, incendiate, oamenii ucişi, toată averea furată brutal, la cererea poporului am pus să fie ocupată granița spre Ungaria, respectiv punctele cele mai amenințate*”[43]. A stabilit următorul plan de repartiție a posturilor pentru apărarea imediată a localităților, astfel:

---

[40] *Ibidem.*

[41] *Ibidem*, p. 27.

[42] *Ibidem.*

[43] *Ibidem.*

[*)] Numărul localităților a fost cu mult mai mare, circa 50. În acest document sunt menționate doar 39.

ÎMPĂRȚIREA POSTURILOR*)

Nr. crt.	Numele satului*)	Drum	Pod	Nr. oameni	Pachete cartuşe
1.	Lăpuşul Unguresc şi Suciu de Sus	-	-	-	-
2.	Săureşti	1	1	100	30
3.	Ploptiş	-	-	50	30
4.	Cărpiniş	-	-	125	-
5.	La Cărbunari	-	-	125	-
6.	Cornea	-	-	150	-
7.	Secheleşeni	1	1	125	30
8.	Coltoauă	-	-	-	-
9.	Lăpuş Hăşmaş	1	1	250	20
10.	Soceriu	-	-	300	-
11.	Bonțida Mică	-	-	150	-
12.	Bonțida Mare	-	-	200	-
13.	Colțirea	-	1	120	20
14.	Mogoşeşti	1	-	200	-
15.	Bribileşti	-	-	200	-
16.	Domneşti	-	-	40	-
17.	Lucoşeşti	1	1	120	20
18.	Mânzeşul	-	-	300	-
19.	Remețile	1	-	200	-
20.	Feleaca	-	-	120	-
21.	Tohatul	-	-	90	-
22.	Sălsigul	-	-	400	-
23.	Uilacul de Someş	-	-	150	-
24.	Ulțugu	-	-	50	-
25.	Dicea	-	-	50	-
26.	Motoşi	-	-	150	-
27.	Surcele	-	-	200	-
28.	Oarza de Sus	-	-	80	-
29.	Stremți	-	-	68	-
30.	Sălişte	-	-	200	-
31.	Odeşti	-	-	300	-
32.	Băița	-	-	300	-

33.	Osuțu de Sus	-	-	200	-
34.	Bârseul de Sus	-	-	350	-
35.	Corni	-	-	60	20
36.	Bața	1	-	50	20
37.	Greştia	-	-	60	20
38.	Gardani	-	-	200	30
39.	Leşia	-	-	150	1
	TOTAL	**5**	**6**	**5.890**	**241**[60]

Pentru toate satele prezentate mai sus *„au fost lăsate la 31 octombrie 1848, ora trei, după amiază să se îndepărteze, în funcție de poziția localității lor, trupele pentru ocuparea graniței şi apărarea satelor lor de atacul şi nelegiuirile, trupe alcătuite din coloanele armatei populare de la Remetia, unde batalioanele au fost ordonate să se adune...”*[45].

Neajungându-se la nicio înțelegere cu autoritățile de la Baia Mare, ciocnirile şi atacurile asupra satelor româneşti s-au generalizat, atât din partea unităților militare, cât şi a gărzilor ungureşti, pregătite special de autoritățile din Baia Mare. Atacurile s-au generalizat la 1 noiembrie 1848 şi 2 noiembrie 1848 la Podul Cătălinei, unde a fost atacat batalionul comandat de maiorul Pop Mihăiescu, ulterior localitățile Sechelăşeni şi Remetia[46]. Având arme puține, nici măcar un tun, fiind slab înarmați majoritatea luptătorilor, doar cu topoare, coase, furci, țapine, românii nu au fost în măsură să facă față atacurilor masive ale trupelor ungare şi gărzilor naționale ungureşti, care dispuneau de tunuri şi cavalerie (circa 600 de cavalerişti).

Atanasie Moț Dâmbu a hotărât să blocheze poşta de la Baia Mare spre Dej şi invers, care trecea pe teritoriul dat în primire regimentului năsăudean, să ridice palănci în defileul îngust de la Mesteacăn, blocarea drumului cu grămezi de pietre, păstrarea pozițiilor de apărare cu toată forța, numirea adjutantului Ioan Cocian ca şef al coloanei care se va ocupa cu operațiunile de blocare[47], menționate mai sus. El s-a retras cu statul său major la *Lăpuşu Românesc şi Suciu de Sus*, pentru a stabili noi forțe de intervenție, pentru a opri înaintarea forțelor ungureşti şi a le respinge dincolo de frontieră. Duminică, 4 noiem-

[44] *Ibidem*, pp. 27-28.
[45] *Ibidem*, p. 28.
[46] *Ibidem*, pp. 31-32.
[47] *Ibidem*, p. 33.

brie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu şi-a retras punctul de comandă la *Suciu de Sus*. La Lăpuşu Românesc (azi, Tg. Lăpuş s. n.) au fost adunați pentru intervenție; 1.050 cosaşi şi 150 de puşcaşi, fiecare puşcaş primind 4-6 cartuşe[48]. Această adunare a fost ordonată de Atanasie Moț Dâmbu prin comandanții săi.

Începând cu 4 noiembrie 1848, pentru zona Chioarului şi Țara Lăpuşului va fi un adevărat calvar, îndeosebi pentru localitățile româneşti, care vor fi victime ale atacurilor nenumărate ale trupelor ungare şi gărzilor ungureşti, 27 de localități fiind devastate şi incendiate până la 1 decembrie 1848. Locotenentul Atanasie Moț Dâmbu şi puținii săi subordonați din statul său major vor trece prin grele situații, unele de neimaginat, datorate invaziei Transilvaniei de către trupele generalului polonez Iosif Bem, angajat în slujba guvernului Kossuth de la Pesta. Această invazie s-a făcut prin surprindere. Ea nu a fost anunțată. Generalii de la Sibiu, în primul rând Anton Puchner a fost total surprins.

La *Suciu de Sus*, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu şi-a organizat din nou forțele populare pentru luptă şi tactica de luptă, urmare a atacului masiv din 7 noiembrie 1848 la Podul Cătălinei, Făureşti, Strâmbul, Vadul şi Bărbeni[49]. În aceeaşi zi, Atanasie Moț Dâmbu a primit ordin ca împreună cu căpitanul Mihăilaş să organizeze pentru apărare[50]: *Dejul, Mocodul, Suciu de Sus, Lăpuşul Românesc, Zagra,* urmare a pierderii luptelor de către Regimentul 2 Grăniceri de la Vaida-Sântioana şi Reghin, în confruntarea cu secuii şi regimentele secuieşti, în urma devastării de către secui a oraşului sas - Reghin. Acest ordin a fost emis de locotenent-colonelul Carol Urban, comandantul Regimentului 2 Grăniceri Năsăud. În ziua de 8 noiembrie 1848 s-a executat un marş forțat de la *Suciu de Sus* spre *Suciu de Jos*, satul unguresc *Domokos* şi *Lăpuşu Românesc*. Au fost capturați 12 spioni în zona Lăpuşului Românesc, Băiuțului si Băii Mari[51]. Au fost stabilite puncte de dispunere, posturi de observare în localitățile: *Lăpuşu Românesc, Strâmbu, Băiuț, Domokos, Lăpuşu Unguresc, Groşi şi Larga* şi în alte puncte obligatorii de trecere.

---

[48] Cf. *Raportului locotenentului Atanasie Moț Dâmbu din 31 octombrie 1848*, pp. 29-34.

[49] *Ibidem*, p. 31.

[50] *Ibidem*, pp. 36-37.

[51] *Ibidem*, p. 37.

La 7 noiembrie 1848 au sosit de la Năsăud la Agrieş, locotenentul major Anton Reichel şi locotenentul Thomy, împreună cu 38 de grăniceri înarmați, trimişi ca întărire[52]. La 10 noiembrie 1848, Atanasie Moț Dâmbu şi cu 2 ofițeri s-au deplasat la Agrieş, iar de aici, la Zagra, unde a ajuns la 12 noiembrie 1848.

La *Zagra*, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu s-a întâlnit cu căpitanul Kohl, care a sosit cu 2 companii de grăniceri de la *Năsăud*, ca întărire, care au fost dispuse pe culmea Măgura. Împreună cu căpitanul Kohl, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a luat măsuri pentru constituirea de formațiuni populare de apărare la: *Spermezeu, Borleasa, Târlişua, Dobric şi Agrieş,* unde a ajuns la 14 noiembrie 1848. La 16 noiembrie 1848 a revenit la *Zagra*, unde la 20 noiembrie 1848 a trimis un raport către Comandamentul Regimentului 2 Grăniceri, prin care informa pe locotenent-colonelul Carol Urban şi starul major cu măsurile luate pentru apărare la: *Telciu, Romuli, pasul Șetref, Poieni, Găureni, Suplai, Bichigiu, nord-vest Romuli* și alte localități[53].

La 2 decembrie 1848, locotenentul Atanasie Moț Dâmbu a primit: *„un aviz să plec neîntârziat prin Telciu la Romuli, să mă prezint pentru alte ordine la domnul căpitan Mihăilaş, motiv pentru care am plecat împreună cu trupa avută din Poieni prin Bichigiu şi Telciu spre Romuli, cu oprirea acelui post pe pomenita Obcină, am ajuns acolo şi am înnoptat"*[54]. La Telciu şi Romuli a organizat pentru luptă cele 4 companii din armata populară, care au fost completate în mod echilibrat cu rezervişti din grănicerii veterani, mai în vârstă, care dețineau cunoştințe şi aveau experiență în organizarea luptei de apărare ca infanterişti. De asemenea a plătit solda la militari concentrați pentru 5 zile. În pasul Şetref pe o distanță de circa 10-12 km au fost fixate 12 pichete[55], în puncte de observare înalte pentru a putea depista eventualele infiltrări de trupe ungureşti dinspre: *Borşa, Moisei, Săcel, Dragomireşti şi Sighetu Marmației.* Fiecare pichet (post) de observare era format din 3 oameni, conduşi de un caporal[56], pentru a observa mișcările trupelor inamice.

---

[52] *Ibidem*, p. 39.
[53] *Ibidem*, pp. 40-41.
[54] *Ibidem*, p. 43.
[55] *Ibidem*.
[56] *Ibidem*.

Trupele şi gărzile ungureşti *„au prefăcut 27 (douăzeci şi şapte) sate româneşti în cenuşă, aruncând mai multe muieri şi copii în flăcările focului"*[57], în zona *Chioarului, Lăpuşului Românesc şi Suciu de Sus*. Cetele ungureşti au fost comandate de Gyene Károly şi faimosul baron Huszár Zsigmond, cel care a participat la spânzurarea a 3 români nevinovați la podul de la comuna Cătălina şi alți 7 din satul Dobricel[58], informații pe care le oferă în lucrarea sa şi Nestor Şimon.

Marşurile nenumărate pe care le-a făcut locotenentul Atanasie Moț Dâmbu, în localitățile Mocod, Zagra, Poieni, Găureni (azi Aluniş), Bichigiu, Telciu, Romuli, Valea Fiadului, Obcina vestită a Țibleşului, spre Poieni, Curtuiuş, spre Groşi, Larga, Suciu de Sus, în vreo 3-4 rânduri, în perioada 3 decembrie-26 februarie 1849, îl vor marca fizic profund pe acest brav ostaş şi veteran, un adevărat tribun al Zăgrii, cum îl numeşte istoricul Aurel Vaida. De numele său în această perioadă sunt legate alte zeci şi zeci de nume, printre care şi sublocotenentul Ioan Miron şi plutonierul Ipate Moldovan, ambii din Telciu, caporalul Oloiet din Romuli... şi mulți, mulți alții, care datorită condeiului său au rămas în istoria Transilvaniei şi a neamului românesc, pentru apărarea celor 16 puncte din Petiția Națională de la Blaj din 3-5/15-17 mai 1848 adusă la cunoştință pe Câmpul Libertății, celor peste 40.000 de români prezenți pentru a-şi apăra cauza națională.

După ce trupele ungare ale generalului Iosif Bem, la 2 ianuarie 1849 au ocupat Năsăudul, sediul Regimentului 2 Grăniceri (17 Infanterie), maiorul Banffy a pus un mare premiu pe capul lui Atanasie Moț Dâmbu, pentru a-l captura, iar în caz contrar localitatea Zagra şi alte localități (Telciu, Năsăud, Mocod ş. a.), erau amenințate cu transformarea lor în cenușă.

La 17 ianuarie 1849, din Năsăud, căpitanul Banffy a emis o circulară prin care cerea locuitorilor români să predea armele, pentru a nu suporta consecințe, cu condiția că: *„Dacă locuitorii vor fi credincioşi, atunci vor fi recunoscuți ca cetățeni maghiari* (o utopie, culmea ironiei s. n.), *şi satelor li se va ierta pedeapsa de 100.000 fl[orini] ce li s-a impus"*[59]. O altă condiție pusă de căpitanul Banffy la punctul nr. 4

---

[57] Cf. Nestor Şimon, *Starea regimentului şi evenimentele din anii 1848-1849*, în vol. Arhivele - mărturii ale trecutului, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, p. 216.

[58] *Ibidem.*

[59] Cf. Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu, *Revoluția de la 1848-1849 în zona regimentului*

prevedea: „*În termen de 4 zile au să extrădeze: comuna Zagra pe sublocotenentul Dâmbul, Telciu pe sublocotenentul Miron şi comuna Năsăud pe subloc[otenentul] Mihailaş; dimpotrivă aceste comune vor fi aprinse şi prefăcute în pământ*"[60]. Aşadar, ameninţări peste ameninţări. Un adevărat război psihologic.

Bineînţeles că niciun român nu i-a trădat şi extrădat pe cei trei ofiţeri români. Căpitanul Banffy a intrat în istorie, doar prin ameninţări şi impunerea de biruri.

Din 3 ianuarie până în 15 februarie 1849, Atanasie Moţ Dâmbu a stat ascuns în munţii de lângă Parva şi Rebra într-o scorbură (grotă s. n.), unde a trăit cu puţină mâncare fiind ajutat să-şi ducă viaţa de grănicerul Călini şi pustnicul Ioan Popp[61], care i-au salvat viaţa, spre a nu fi descoperit de patrulele ungureşti, care mişunau în toate cele 44 de localităţi ale Regimentului 2 Grăniceri.

După un marş foarte greu pe jos, pe o zăpadă foarte mare, în 28 februarie 1849, în pasul Tihuţa, la Pârâul Poştei, s-a prezentat la colonelul Carol Urban (avansat colonel la 1 decembrie 1848 s.n.), raportându-i acestuia cum şi-a îndeplinit misiunea, prin ce momente grele a trecut şi ce informaţii are din ultimele 3-4 zile despre rebelii unguri (25-28 februarie 1849). A fost numit şef la manutanţa din Câmpulung Moldovenesc, unde-şi va încheia misiunea la 1 iulie 1849. La întâlnirea din pasul Tihuţa, colonelul Urban i-a ordonat să-şi scrie memoriile, ceea ce a şi făcut. Noi ne bucurăm şi beneficiem azi de acestea, iar Atanasie Moţ Dâmbu rămâne un EROU al Neamului Românesc. În semn de respect şi preţuire, recunoştinţă şi înaltă apreciere, la 25 octombrie 2004, lui Atanasie Moţ Dâmbu, în localitatea Suciu de Sus, de Ziua Armatei Române i s-a ridicat o impresionantă statuie în bronz, în prezenţa unui numeros public, a oficialităţilor judeţului Maramureş, înalte feţe bisericeşti, generali şi ofiţeri activi, veterani de război.

---

grăniceresc năsăudean. Contribuţii istorice şi demografice, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2003, p. 125.

[60] *Ibidem.*

[61] Cf. Locotenent Atanasie Moţ Dâmbu, *Istoria de arme din anii 1848 şi 1849 a sublocotenentului pensionat, Moţ Dâmbu*, în vol. *Periplu istorico-toponimic Valea Zăgrii*, pp. 52-53.

ROMANITATEA SUD DUNĂREANĂ ÎN CONCEPȚIA ACADEMICIANULUI SILVIU DRAGOMIR

EMANUIL RUS

Raporturile româno-sârbe reprezintă unul din domeniile înspre care şi-a îndreptat cu precădere atenția istoricul şi teologul Silviu Dragomir. Făcându-şi studiile liceale în mediu sârbesc, însuşindu-şi limba sârbă, iar ulterior slava veche, rusa şi ucraineana şi familiarizându-se cu multe elemente ale culturii, istoriei şi civilizației poporului sârb, Silviu Dragomir, prin cercetări perseverente şi interes ştiințific constant, a pus în adevărata lor lumină relațiile străvechi dintre români şi sârbi, stăruind în egală măsură asupra istoriei vechi a celor două popoare, cât şi asupra evoluției în plan cultural şi bisericesc a contactelor dintre acestea.

Ca titular al catedrei de Istoria popoarelor sud-est-europene a Universității din Cluj, pentru care a fost recomandat în 1923 de Sextil Puşcariu, Silviu Dragomir a susținut consistente prelegeri despre istoria poporului român şi a slavilor cu care a convieţuit veacuri de-a rândul.

Preocupat de elucidarea controverselor ce mai persistau în rândul istoricilor români şi străini cu privire la romanitatea sud-dunăreană, Silviu Dragomir şi-a propus să elaboreze o sinteză cuprinzătoare în care să prezinte obiectiv, pe baza documentelor istorice cercetate, contactele dintre populația românească şi cea slavă, îndeosebi cele româno-sârbe.

Preocupat de timpuriu de problematica romanității sud-dunărene, cu deosebire de situația vlahilor din Serbia, Silviu Dragomir nu

s-a lansat pe un teren gol, necercetat. Mulți istorici[1], geografi[2] şi mai ales lingvişti români[3] au simțit nevoia elucidării apariției, menținerii şi dizolvării parțiale în masa slavă a valahilor din statul medieval sârb.

În lucrările dedicate romanității sud-dunărene Silviu Dragomir pune nu doar obiectivitate ştiințifică, făcând în mod curent referire la aproape toate izvoarele istorico-filologice ale vremii ce puteau oferii informații despre tema dezbătută, ci şi patos patriotic, simțindu-se parcă dator față de urmaşii şi contemporanii săi să evidențieze „câteva concluzii noi, de mare importanță pentru trecutul acestor frați ai noştri, pe care atunci i-a înghițit marea slavă ce-i înconjura”[4] . El cercetează cu osârdie documente emise de cancelăria sârbească[5], dar acordă atenție şi celor adunate în colecția istoricului român Eudoxiu Hurmuzachi[6]

Vechimea vlahilor în sudul Dunării. Organizarea socială. Relații cu populația sârbă

Referitor la vechimea *vlahilor* în sudul Dunării, Silviu Dragomir reuşeşte să identifice un număr relativ mare de hrisoave ale „eroilor şi domnilor sârbi”[7].Dintre aceste documente, unul datează din secolul al XII-lea, şase din sec. al XIII-lea, 26 aparțin secolului al XIV-lea, iar din sec. al XV-lea istoricul român a intrat în posesia a şase hrisoave[8].De obicei, vlahii erau amintiți în documentele prin care can-

---

[1] Cf. George Murnu, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare,* Bucureşti, 1919; N. Iorga, *Istoria românilor din Peninsula Balcanică,* Bucureşti 1919.

[2] George Vâslan, *Les Rumains de Bulgarie et de Serbie,* Bucureşti, 1918.

[3] Nicolae Densuşianu, *Macedoromânii din Croația şi Slovenia,* Bucureşti 1980; Ilie Bărbulescu, *relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les grece set la Croatie,* Iaşi 1912; Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne,* vol. I, Bucureşti, 1906.

[4] Silviu Dragomir, *Vlahii din Serbia în sec. XII-XV,* în Anuarul Institutului de Istorie Națională”, I, 1921-1922, Cluj, p. 279.

[5] Cele mai multe documente sârbeşti au fost publicate de istoricul Stojan Novakovic în Zakonic Ştefana Dusana şi în Zakonski spomenici spriskich drzavo srednjega veka (Monumente juridice ale statelor sârbeşti în Evul Mediu) şi de Francisc Miklosich în Monumenta Serbica. Vezi Silviu Dragomir, *Vlahii în nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu,* Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1959, p. 16.

[6] Sorin Şipoş, *Silviu Dragomir – istoric,* Rezumatul tezei de doctorat, p. 29.

[7] Silviu Dragomir, *Vlahii din Serbia …* p. 279.

[8] *Ibidem,* p. 279-280

celaria sârbă confirma proprietățile mănăstireşti sau introducea diferite aşezăminte monahale în posesia unor sate şi cătune în care, alături de sârbi, care alcătuiau majoritatea populației, trăiau şi vlahii. Aceste documente precizau obligațiile locuitorilor, inclusiv pe cele ale vlahilor, față de autoritățile administrative laice.

Primul document sârbesc în care se face referire la vlahi este cel al marelui jupan Ştefan Nemanja, care dăruieşte în anul 1199 mănăstirii Hilandar de la Muntele Athos, pe care o restaurase, o serie de sate şi terenuri întinse „iar dintre *vlahi*, județia lui Radu şi George şi de tot 170 de vlahi”[9].

Hrisovul menționează că „dacă ar fugi cineva din oamenii mănăstirii sau dintre vlahi la mareele jupan sau la altcineva, să fie restituiți, dacă însă ar veni între oamenii mănăstirii dintre ai marelui jupan, să se întoarcă iarăşi”[10]. Silviu Dragomir îl combate pe istoricul sârb Stojan Novakovic, care afirmase că valahii nu aveau aşezări stabile, ci erau păstori nomazi. Din hrisovul amintit reiese însă limpede că valahii aveau legământ de supunere statornică față de mănăstire şi că dăruind mănăstirii „câteva sute cu coloni din împrejmuirea Prizerenului, Ştefan Namanja ăi acordă concomitent şi pe cei 170 de valahi, pe care… îi vom găsi în acelaşi loc şi în veacurile următoare, formând o proprietate statornică a Hilandarului”[11].

În jurul anului 1220, Ştefan, cel dintâi rege încoronat al sârbilor, întemeiază mănăstirea Zica, căreia îi asigură proprietăți şi privilegii, stabilind totodată obligațiile locuitorilor față de aşezământul monahal. Actul, asupra căruia insistă Silviu Dragomir, menționează un număr însemnat de valahi dăruiți de rege mănăstirii şi stabileşte că „peste ceea ce se acordă acestei biserici protopopul de la curte să nu aibă nici o putere, ci venitul ori de la preoți, ori de la *vlahi* sau birul de pământ al popilor, ce se culge de la preoți, *jumătate* să se ia acestei

[9] *Ibidem*, p. 280. Acest act se păstrează azi la Muntele Athos şi este deosebit de important pentru că menționează instituția gemelară – „sistem arhaic de organizare bicefalat unic în Balcani, consemnat mai târziu în Moldova. Vezi Matei Cazacu, *Vlahii din Balcanii occidentali (Serbia, Croația, Albania etc.). Pax Ottomanica (sec. XV-XVII)* în *Aromânii, Istorie, Limbă, Destin*, coordonator Neagu Djuvara, Ed. Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1966, p. 83. Cf. şi H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmaşe româneşti*, vol. 3, Bucureşti, 1965, p. 26 şi urm.

[10] Silviu Dragomir, *Vlahii în Serbia…*, p. 280.

[11] *Ibidem*

biserici"[12]. Faptul că hrisovul nu face nici o mențiune că valahii ar avea aşezări stabile, cu granițe fixe, nu înseamnă că ei erau nomazi „în aşa măsură cum îi crede Novacovic", subliniază Silviu Dragomir, care aduce în sprijinul părerii sale împrejurarea că „valahii erau nevoiți a da preoților un bir permanent, cum dădeau de altminteri şi țăranii care lucrau pământul"[13]. Consemnarea constantă a vlahilor în documentele de împroprietărire a mănăstirilor emise de cancelaria sârbească demonstrează clar că în secolele al XII-lea – al XIV-lea aceştia nu reprezentau o pondere neglijabilă între supuşii conducătorilor locali şi chiar regele ținea cont de ei, stabilindu-le drepturi şi obligații, alături de populația băştinaşă sârbă.

Studiind cu atenție alte hrisoave, cum sunt cele emise de regii Ştefan Uros şi Stefan Decanski, precum şi de Uros Miljutin, Silviu Dragomir atrage atenția că în secolele al XIV-lea – al XV-lea prin termenul *vlah* se înțelege de fapt *o populație romanică* şi că în acea perioadă în rândul vlahilor din Serbia existau chiar nobili.

Vlahii erau, aşadar la vremea respectivă, un popor distinct şi recunoscut ca atare de autorități, căci numai astfel se explică apariția numelor lor alături de ale altor etnii ori de câte ori se punea probleme instituirii vreunui impozit sau a vreunei taxe ori se stabileau obligații față de administrație şi mănăstiri. Astfel, într-un act din anul 1280, regina văduvă Elena, făcând o donație mănăstirii Sf. Nicolae de pe insula Vranjina, care era şi reşedință episcopală, dispune ca „dintre boierii mari sau mici şi ceilalți nobili, fie sârb, fie latin, albanez, sau valah, cine ar îndrăzni să vatăme sau să ia ceva de la acest sfânt hram, fie din sate sau oameni, fie din păşunile de iarnă sau de vară, fie din oarecare drepturi ale bisericii să îşi atragă mânia şi pedeapsa regelui"[14].

Consemnarea *vlahilor* în hrisoavele regale demonstrează că aceştia aveau o organizare proprie, că dispuneau de sate şi cătune. Într-un act de donație către mănăstirea Banjska acordată de regele Stefan Miljutin se aminteşte chiar de celebra „*lege a vlahilor*", care stipula ca „ei să nu plătească dijmă mare, ci cea mică: să dea în fiecare an din cincizeci o oaie cu un miel, iar a doua stearpă. Iar dacă din vina lor se

[12] *Ibidem,* p. 281.
[13] *Ibidem*
[14] *Ibidem,* p. 283. Vezi şi *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice…* p. 20.

pierde vreo iapă, cinci laolaltă să restituie iapa în anul dintâi şi nimic mai mult. Fiecare om să dea bisericii pe an câte două piei de miel, iar care au sate, să cosească fân câte trei zile, pe Kijereze ori aiurea pe aproape şi să aducă, în fiecare an, câte un car de grâu şi unul de vin, şi să transporte sare bisericii, câte 40 de case zece cară, de unde le va porunci egumenul. Şi cine-i voinic şi n-are să lucreze lână pe seama bisericii, să dea pânză şi atât *voinicul*, cât şi *călătorul* să pască şi să tundă lâna, iar voinicul să păzească pe păstori. În caz de vreme rea atât voinicul, cât şi călătorul să se ducă la oi. Şi furtul dintre ei se pedepseşte cu şase boi, iar de cai cu şase cai"[15].

Exploatând conținutul acestei legi, Silviu Dragomir face câteva referiri importante la modul de organizare a societății valahilor. Astfel, subliniază istoricul, locurile în care se instalau *vlahii* se numeau *cătune*, dar e evident că unii dintre ei dispuneau de aşezări stabile şi lucrau pământul, plătind din recolta obținută cunoscuta zeciuială. Ei locuiau şi în zone compacte, căci numai aşa se explică sintagma „*țara vlahilor*" întrebuințată pentru un teritoriu situat în preajma localității Kijevo. Această denumire presupune existența unor proprietar statornici, care nu-şi mutau mereu reşedința dintr-un loc în altul în căutare de păşuni mai bune şi situații mai favorabile.

În ceea ce priveşte relațiile dintre români şi sârbi, relevantă este o dispoziție pe care o comentează Silviu Dragomir şi care se referă la contractarea căsătoriilor. Astfel sârbilor le era interzisă căsătoria cu *valahii*, iar dacă un sârb lua de nevastă o fată din rândul vlahilor fără ştirea egumenului „să-l prindă şi să-l lege împreună cu *vlahul* la care s-a însurat şi să fie întors cu forța la locul tatălui său. Iar care vor fi bătrâni şi nu vor putea să se întoarcă, nici unul să nu fie *voinic*, ci toți călători"[16].

În legătură cu această interdicție, Silviu Dragomir evidențiază faptul că în plan social valahii din Serbia erau structurați în două pături de bază: pe de-o parte erau voinicii, probabil proprietarii de pământ ducând o viață sedentară şi implicit bucurându-se de mai mult prestigiu şi respect din partea autorităților şi având şi obligații de ordin

[15] Silviu Dragomir, *Slavii din Serbia…* p. 285. Vezi şi Matei Cazacu, *Vlahii din Balcanii occidentali (Serbia, Croația şi Albania etc.). Pax Ottomanica (secolele XV-XVII), în Aromânii. Istorie. Limbă. Destin.* Coordonator N. Djuvara, Bucureşti, 1966.

[16] Silviu Dragomir, *Vlahii în Serbia…* p. 280, vezi şi Matei Cazacu, *op. cit*., p. 85.

militar, iar pe de altă parte avem categoria *călătorilor*, care erau păstorii, mulți dintre ei nomazi, prin însuşi caracterul transuhumanț al păstoritului practicat de ei.

Istoricul Sârb Stojan Novacovici, bazându-se pe acest text, este înclinat să creadă că prin termenul de *vlah* erau denumiți în Serbia păstorii în general şi că, emițând acest decret, regele intenționa să stopeze trecerea agricultorilor în starea păstorilor. Silviu Dragomir acceptă, în principiu, acest punct de vedere, observând că majoritatea sârbilor erau agricultori, iar *vlahii* în general păstori. Însă, subliniază savantul român, nu se poate, prin corelație, să se]acorde termenului de *sârb* doar sensul de agricultor, întrucât în acelaşi document se întâlnesc o serie de alte denumiri cu înțeles apropiat („oamenii bisericii", „lucrători" etc.), iar păstorilor, alături de termenul generic, li se mai spune în documente „oieri", „stăvari" etc., în funcție de categoria de animale aflată în îngrijirea lor.

Voinicii valahi care sunt consemnați în documentele sârbeşti aveau o situație mai favorabilă şi întrucâtva mai privilegiată, față de vlahii călători. Ei făceau daruri curente mănăstirii, dar aveau dreptul să aplice ei însuşi zeciuiala.

Cea de a doua categorie - *vlahii călători* - aveau obligația de a presta diferite servicii legate de păstorit, precum şi de transportul de mărfuri şi persoane. Valahii sunt consemnați în documentele cancelariilor sârbeşti ca făcând, de regulă, obiectul unor donații către biserici şi mănăstiri şi fiind deja organizați în cătune. Se vede de aici, printre altele, că în perioada medievală, biserica şi aşezămintele monahale reprezentau centre importante, în jurul cărora se concentrau mai multe aşezări rurale, membrii cărora aveau obligații bine definite față de acestea.

Într-un hrisov al regelui Stefan Uros al III-lea prin care acesta ctitoreşte şi înzestrează cu moşii şi oameni mănăstirea Decani, decret întărit şi detaliat ulterior de regele Stefan Dusan, sunt consemnate o serie de sate şi cătune de vlahi şi albanezi şi precizate în mod expres obligațiile tuturor acestora față de mănăstire. Astfel „*vlahii* din cele două cătune aveau să păzească o herghelie de cai, cealaltă herghelie o păzeau vlahii Tudoricevci şi Susicani, oile le păzeau vlahii Ratisevici şi Svetoravcani, vitele erau date în seama vlahilor din Vardiste, iar porcii în seama celor din Lepcinovici. Iar vlahul care păzeşte iepele

să nu ia simbrie o parte din ele, ci să se susțină cu plata lunară, iar care pasc oile să ia la ziua de Sf. Gheorghe de la o sută de oi o oaie cu miel şi ce pierde să plătească, iar plata lunară să o ia. Sârbul să nu se însoare între vlahi, iar de se va însura să devină călător. Vlahii să aducă din venitul bisericii sarea legală, iar ce vor aduce mai mult să fie jumătate a bisericii,, iar jumătate a vlahilor, însă de va avea nevoie biserica, poate să le răscumpere şi asta"[17].

Din documentele cercetate, Silviu Dragomir reține şi ne transmite nu doar nume de sate şi toponime minore, ci şi nume de oameni (Crăciun, Dobrilă etc). Într-un al regelui Stefan Dusan, datat de Silviu Dragomir între anii 1334-1346, în care se confirmă mănăstirii Hilandar o donație constând în sate, livezi şi mori, la care se adaugă un sat şi un cătun de *vlahi,* sunt consemnate câteva detalii noi cu privire la obligațiile vlahilor față de acest aşezământ monahal. Actul precizează că fiecare „*voinic* să dea de ziua Sfântului Dumitru un suman roşu, iar ceilalți vlahi să lucreze lâna, de fiecare om câte o bucată, iar restul lânii să o lucreze în jumătate. Iar când se concediază păstorul, vlahii să păzească iepele pe jos şi de-a călare şi să meargă cu egumenul şi economul unde le va porunci şi să transporte sarea şi orice va fi de trebuință mănăstirii. Vitele pe care le pasc să le pască pentru plată în vite. Când pasc mai mult de un an, să-şi ia drept parte un mânz, iar în anul următor îndată să şi-l scoată. Iar egumenul din Hilandar să-şi ia în fiecare an câte doi cai"[18].

Acest hrisov demonstrează preocuparea pentru exactitate şi bună orânduială a țarului Stefan Dusan şi a cancelariei sale. Din acesta mai aflăm că ocupațiile valahilor se diferențiază în mod constant, desigur pe fondul creşterii vitelor, mai ales. Astfel, se detaşează din rândul lor specialişti în prelucrarea lânii, căruțaşi care transportau sarea necesară mănăstirii şi în general întregii comunități, dar şi vizitii, care urmau să asigure deplasarea oficialităților în teren. Se vede, aşadar, din modul în care prezintă Silviu Dragomir integrarea *vlahilor* în societatea feudală sârbă, că aceştia dovedeau abilități multiple şi se impuneau prin tenacitate şi profesionalism în cadrul comunității, preluând sarcini complexe şi importante şi făcându-se astfel indispensabili acesteia.

---

[17] *Ibidem,* p. 288-289.

[18] Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice...,* p. 27.

Dintr-un alt decret ce vizează de astă dată cea mai însemnată ctitorie a lui Stefan Dus, mănăstirea „Sfinții Arhangheli Mihail şi Gavril" din Prizren, datat de Silviu Dragomir între 1348 şi 1353, este reafirmată „*legea vlahă"* şi se poate observa cum evoluează şi se diversifică obligațiile vlahilor față de autoritatea bisericească sau laică. Ei trebuie „să dea de la fiecare cincizeci câte o oaie cu miel şi una stearpă şi tot în anul al doilea să dea câte un cal sau trizeci de perperi (monedă – n. n.), cum dădeau împărăției mele şi de acum înainte să nu mai dea împăratului. Şi de la fiecare casă câte o piele de miel şi una de miel lepădat, iar care sunt închinători să se zeciuiască singuri, dând toamna pături şi primăvara câte doi berbeci bătuți. Iar vlahii săraci să dea haine şi să poarte sare, iar la iernatici să cosească fân pentru iepe şi să repare cetățile, să construiască stâna şi să păzească pe păstorii de la iepe şi să transporte bucatele şi sarcinile pentru egumen"[19].

Din acelaşi hrisov aflăm că țarul a stabilit „ca nici un om bisericesc, nici vlah şi nici sârb să nu facă oaste şi mai departe iepele să le pască vlahii Dobruşnici, care au să capete simbria la Sfântul Dumitru doi mânji sau zece perperi şi plată lunară şi sumane şi încălțăminte şi restul venitului să-l dea ca şi ceilalți vlahi"[20].

Rezultă, aşadar, că în timpul domniei țarului Stefan Dusan vlahii sunt menționați în documente ca o populație activă, bine organizată social, bucurându-se de prestigiu şi de respect în rândul comunității sârbe, la nivelul căreia presta munci specifice, extrem de necesare şi recunoscute ca atare de către autorități, inclusiv de cancelaria țarului.

Silviu Dragomir precizează că „vlahii din statul medieval sârbesc menționați în secolele al XII-lea – al XV-lea reprezintă resturile populației româneşti, care în evul mediu era răspândită aproape în toate părțile Peninsulei Balcanice. Textul hrisoavelor sârbeşti ne dovedeşte că până în secolul al XV-lea s-a păstrat noțiunea etnografică a cuvântului *vlah,* deşi după toată posibilitatea ei începuseră deja a se asimila cu elementul sârbesc"[21].

Dintre documentele pe care le-a consultat, istoricul clujean reține remarca unui renumit călător prin Balcani, *Petantius,* care în jurul

[19] *Ibidem,* p. 28.
[20] *Ibidem,* p. 296. Vezi şi Matei Cazacu, *op. cit.,* p. 84.
[21] Silviu Dragomir, *Vlahii în Serbia*…p. 295.

anului 1500, distingea în serbia, alături de „sălbaticii şi războinicii *Rasciani* de lângă Dunăre şi Sava, pe valahii bogați în turme şi locuitori în munți, pe care îi numeşte neam sălbatic de oameni"[22]. Pe baza mărturiilor unor călători păstrate în diverse documente la care a avut acces, Silviu Dragomir presupune că în secolul al XVII-lea *vlahii din Serbia, Bosnia şi Croația* nu-şi mai păstrau limba originală, din ea dispărând orice urmă de romanitate.

Hrisoavele cancelariei țarilor sârbi confirmă că ocupația de bază a vlahilor era păstoritul, pendulant între iernatic şi văratic în munții nesfârşiți ai Serbiei, care inițial erau proprietate regală exclusivă cu timpul obținând posesiuni de acest fel mănăstirile şi câțiva nobil. Silviu Dragomir observă că pe moşiile aparținând mănăstirilor existau două categorii de valahi. Din prima categorie făceau parte vlahii care nu aveau obligații speciale față de aşezământul monahal, dar care plăteau taxele impuse pentru păstorit, mai exact pentru că îşi păşunau turmele pe munții mănăstirii. Tot ei erau aceia care executau transportul şi aveau obligația de a preda autorității obştei o anumită cantitate de brânză şi blănuri, de a prelucra lâna, producând pături sau alte țesături.

Cea de-a doua categorie o reprezintă vlahii înregistrați în însăşi documentele mănăstireşti Ei păşteau oile şi vitele mănăstirii, creşteau şi îngrijeau caii sau porcii. Pentru aceste servicii ei primeau uneori plată câte 12 mânji pe an, alteori prestau muncile amintite fără plată, fiind probabil încadrați în obştea mănăstirească.

De asemenea printre vlahii din Serbia evului mediu erau mulți care dispuneau de moşii şi sate, în care cultivau pământul, fiind aşadar veritabili agricultori. Faptul că în unele hrisoave este consemnată obligația vlahilor de a preda bucate şi vin autorităților întăreşte această afirmație.

Elemente de organizare bisericească a vlahilor. Relații culturale şui religioase româno-sârbe.

Dintr-un hrisov al regelui Stefan Prvovencani aflăm că toți valahii din regatul său sunt supuşi jurisdicției bisericeşti a arhiepiscopu-

[22] *Ibidem*

lui sârb care îşi avea pe atunci reşedința la Mănăstirea Zica[23]. În aceeaşi perioadă în cataloagele Epioscopiei din Ohrida se consemnează existența unui scaun al vlahilor, pe care Silviu Dragomir îl plasează în jurul localității Vranje. Despre episcopul vlahilor există trei ştiri dispersate. El este reamintit în anul 1335 cu reşedința la Lerin sau Prilep, dar Silviu Dragomir crede că sârbii nu au privit cu ochi buni existența unei instituții religioase a vlahilor de nivel aşa de înalt. De aceea, după ce ei cuceresc de la bizantini teritoriul pe care era plasat, iau măsuri de desființare a episcopatului vlahilor[24].

Dacă începutul relațiilor soiale, interetnice româno-sârbe, coboară dincolo de limita secolului al X-lea contactele în plan religios şi cultural se instaurează mult mai târziu, dar, odată cu trecerea timpului, ele devin tot mai strânse, cele două popoare simțindu-se tot mai mult frați întru credință, iar în această calitate nici unul dintre ele n-a pregetat să ofere sprijin celuilalt aflat la nevoie. Raporturile româno-sârbe sunt un exemplu deosebit de fericit, de bună frăție spirituală şi înțelegere[25]. Deşi aparțin unor structuri etnice diferite, respectiv daco-română şi slavă, românii şi sârbii şi-au derulat episoade însemnate din destinul lor zbuciumat în înțelegere şi ajutor reciproc[26].

---

[23] O măsură similară luase în urmă cu două sute de ani (în 1020) împăratul Vasile al II-lea Bulgaroctonul, care i-a supus pe toți valahii din Bulgaria jurisdicției arhiepiscopului de Ohrida (Cf. Matei Cazacu, *op. cit.* p. 84).

[24] Silviu Dragomir, *Vlahii în Serbia*…., p. 299.

[25] Filologul sârb Geoerge Rodoicic, făcea, în anul 1964, următoarea apreciere în legătură cu relațiile româno-sârbe: „Din epoca stabilirii permanente din secolul al VII-lea, sârbi au trăit în comunitate sau în cea mai apropiată vecinătate cu românii. Treisprezece secole s-au scurs fără ca vreun război să fi avut loc între ei. Este un exemplar rar de coexistență paşnică între popoare". Vezi Nicolae Ceachir, *Marile puteri şi România (1865-1947,* Ed. Albatros, Bucureşti, 1996, p. 368. Pe aceeaşi linie se înscrie şi remarca lui N. Titulescu: „Raporturile dintre Iugoslavia şi România sunt marcate de o prietenie tradițională. Nu este nevoie să le descriem. Este suficient să le constatăm. Cu toate frământările pe care le-au străbătut cele două națiuni, istoria totuşi nu a înregistrat vreun conflict între ele" (*Dimineața,* 17 iunie, 1928, apud N. Ceachir, *Marile puteri şi România*…. p. 368).

[26] Referitor la evoluția relațiilor româno-sârbe, reținem şi remarca următoare. „Când Iugoslavia, în 1941, a fost atacată mişeleşte, România a avut o atitudine corectă, iar Ion Antonescu a avut înțelepciunea să refuze încorpăorarea banatului iugoslav, oferit de Hitler. Toate acestea s-au răsfrânt pozitiv ulterior, ceea ce se poate afirma şi asatăzi, când popoarele iugoslave trec prin această tragedie, pe care politologii o numesc „Criza Bosniacă" (*Ibidem,* p. 368-369)

Legăturile dintre români şi sârbi s-au extins şi întărit mult începând cu secolul al XIV-lea, când au avut de înfruntat un duşman comun, turcii, care, în păgânismul lor, disprețuiau şi prigoneau pe toate căile creştinismul.

Relațiile religioase româno-sârbe îşi găsesc începutul spre finele secolului al XIV-lea, când Sf. Nicodim cel Sfințit, despre care se crede că era de origine valahă, vine din Serbia în Țara Românească, unde pune bazele un or aşezăminte monahale rămase celebre până în zilele noastre. Astfel între anii 1370-1375, cu ajutorul voievodului Vladislav-Vlaicu , ridică Mănăstirea Vodița, iar în timpul lui Radu I Basarab ridică Mănăstirea Tismana, care a fost sfințită în anul 1378. Cu sprijinul celui mai mare voievod muntean, Mircea cel Bătrân, zideşte, în jurul anului 1400, mănăstirea Prislop din Țara Hațegului.

Începutul fiind făcut, cele două popoare vecine se vor susține reciproc atât spiritual, cât şi material întru apărarea şi întărirea credinței ortodoxe comune, la aceasta contribuind în bună măsură şi faptul că atât unul, cât şi celălalt au beneficiat de-a lungul istoriei de voievozi şi despoți (țari) luminați şi cu credință în Dumnezeu şi nu s-au dat în lături să intervină energic, ori de câte ori s-a impus, pentru a anihila acțiunile duşmanilor comuni.

Conducătorii celor două țări au dăruit sate şi moşii mănăstirilor şi au contribuit direct la ridicarea multor lăcaşuri sfinte în propria țară, cât şi în țara vecină. Ca dovadă a prețuirii românilor ortodocşi din Țara Românească şi având, desigur, proaspăt în amintire efortul şi jertfa Sf. Nicodim cel Sfințit, țarul Lazăr al Serbiei împroprietăreşte mănăstirea Tismana cu zece sate sârbeşti, gesturi similare făcând la rându-le voievozii munteni şi moldoveni față de mai multe biserici şi mănăstiri sârbeşti. Mai târziu, domnitorul Radu cel Mare Basarab ridică Mănăstirea Lopuşnea din Kraina, ținutul Timocului, iar Neagoe Basarab îl sprijină pe fostul Mitropolit al Țării Româneşti, Maxim Brancovici, când a revenit în Serbia, la zidirea celebrei mănăstiri Krusedol.

Relațiile religioase sârbo-române cunosc noi trepte după ce Neagoe Basarab şi-a dat acordul pentru instalarea în scaunul mitropoliei Țării Româneşti a ieromonahului Macarie. Soția lui Neagoe Basarab, Milița-despina, care se trăgea dintr-un neam renumit de despoți sârbi, a contribuit cu bani şi cu podoabe la înălțarea Mănăstirii Curtea de

Argeş şi a făcut danii semnificative mai multor mănăstiri din Serbia. Pe linia aceasta a sprijinirii materiale a mănăstirilor sârbeşti au mers şi domnii moldoveni Petru Rareş şi Alexandru Lăpuşneanu.

Către sfârşitul secolului al XV-lea, când despotatul sârbesc nu mai poate rezista loviturilor necruțătoare ale turcilor, se îndreaptă ajutoarele domnitorilor Vlad Călugărul din Țara Românească şi ale lui Ştefan cel Mare din Moldova către diverse mănăstiri sârbeşti, cum sunt cele de la Hopovo şi Krusedol. Se înregistrează în această perioadă o serie de căsătorii mixte româno-sârbe între familiile domneşti. Aşa de exemplu, doi dintre frații Craioveşti, care erau dregători înalți şi deosebit de bogați, se căsătoresc cu două sârboaice, una fiind fiica demnitarului sârb Dimitrie Iakşic, cumnat al despotului Jovan Brancovici.

În peisajul relațiilor bisericeşti şi culturale româno-sârbe se înscrie cu rezultate dintre cele mai bune activitatea de tipărire desfăşurată de călugărul Macarie, originar din Serbia, precum şi cea a lui Dimitrie libavic sârb şi el, care în Tipografia Târgovişteei a tipărit numeroase cărți de cult în limba slavonă. Un preot sârb în anul 1574, pe nume Ioan, vinde lui Juraşcu Uricarul un letopiseț al crailor şi arhiepiscopilor din Serbia, documentul fiind apoi dăruit în anul 1588 Mănăstirii Sucevița. În aceeaşi perioadă logofătul Pârvu al Țării Româneşti oferă mănăstirii Krivednic din Serbia un Tetraevanghel, iar actele de acest fel numai sunt, deja, o raritate pe întreaga durată a secolului al XVI-lea şi în prima jumătate a secolului următor.

În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea relațiile româno-sârbe au fost puternic impulsionate de Patriarhia sârbă de la Peci, ai cărei slujitori în frunte cu patriarhul făceau frecvente călătorii în Țara Românească, vizitând mai ales Bucureştiul şi Târgovişteea. În toată această perioadă o serie de învățați sârbi, dar şi mulți călugări s-au stabilit pe lângă mitropoliile de la Târgovişte, Suceava, Iaşi sau Bucureşti, precum şi la diferite mănăstiri şi episcopii româneşti, găsind aici adăpost mai sigur în fața urgiei turceşti.

În contextul relațiilor româno-sârbe un loc important revine familiei Brancovici, aşa cum subliniază Silviu Dragomir în *Fragmente din cronica sârbească a lui George Brancovici*[27], în care ne este prezentată

[27] Publicate în „Anuarul Institutului de istorie Națională din Cluj", 1923.

lucrarea politică şi literară a acestuia, precum şi perioada cât fratele său, Sava, a fost mitropolit al Ardealului. Ca atare, autorul cronicii a avut un dublu rol, intrând atât în atenția istoriografiei rămâne, cât şi în a celei sârbeşti. Apelând la izvoare străine cum sunt cele maghiare sau săseşti, cercetătorul, trebuie să fie extrem de prudent, întrucât „multe dintre opiniile greşite privitoare la trecutul nostru, care s-au strecurat chiar şi în operele istoricilor români, îşi au originea tocmai în asemenea izvoare străine, mai totdeauna duşmănoase nouă”[28].

Unul dintre cei mai generoşi domnitori români față de aşezămintele monahale sârbeşti a fost Constantin Brâncoveanu. Au beneficiat de ajutoare o serie de mănăstiri ca: Trebinja, Racovita, Ravanița, Mileşeva, Studenița. Aceste ajutoare financiare au fost continuate şi de Ştefan Cantacuzino.

Între anii 1718-1739, când Oltenia s-a aflat sub stăpânire austriacă, eparhia Râmnicului a fost trecută sub jurisdicția mitropoliilor sârbeşti de la Belgrad şi Karlowitz[29]. Relațiile româno-sârbe în Banat le consacră Silviu Dragomir o lucrare specială[30], în care face o incursiune în timp, evidențiind aşezările succesive ale sârbilor în Banat, şi, purtând o polemică constantă cu istoricii sârbi şi maghiari, care acreditau ideea întâietății în această provincie însemnată a României a unei populații de altă etnie decât cea românească.

Silviu Dragomir aduce documente de ordin istoric, toponimic şi statistic (demografic) pentru a susține autohtonia românilor în Banat, dar subliniază şi buna convieţuire ce a existat întotdeauna între cele două etnii.

---

[28] Silviu Dragomir, *Fragmente din cronica sârbească a lui George Brancovici*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională pe anul 1923”, Bucureşti, 1924, p. 1.

[29] Acum se tipăreşte la Mănăstirea govora abecedarul bilingv slavo-român, eveniment socotit de unii specialişti drept momentul cultural de vârf în colaborarea sârbo-română din perioada ocupației austriece a Olteniei.

[30] Studiu, publicat inițial în limba franceză în numărul VI pe anul 1943 al revistei „Balcania”, p. 242-282, este reluat, în traducere românească, în Silviu Dragomir, *Studii privind istoria revoluției române de la 1848*. Ediție, introducere, note, comentarii de Pompiliu Teodor, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 161-177.

SITUAŢIA BISERICII ÎN RĂSĂRIT DUPĂ CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI PÂNĂ ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ÎN TIMPUL TURCOCRAŢIEI

VISARION PAŞCA

1. Extinderea Imperiului Otoman şi etnarhia Bisericii din Constantinopol

Anul 1453 a fost unul care a însemnat o cotitură pe scara istoriei. Un imperiu care dăinuise timp de unsprezece veacuri, un imperiu moştenitor al Greciei şi Romei antice dispărea din punct de vedere politic de pe harta lumii. Micşorat, împuţinat în oameni şi sărăcit de-a lungul timpului, Bizanţul putea oricând să cadă. Dumnezeu a vrut să se întâmple atunci.

Apusul a considerat întotdeauna că Bizanţul şi-a meritat soarta. Bizantinii nu erau decât nişte „schismatici", care au refuzat unirea cu Biserica Romei şi au refuzat suzeranitatea episcopului de la Roma. În accepţiunea Apusului, pentru faptele lor, grecii îşi pierduseră împărăţia, drept pedeapsă. „Răsăritul a preferat, în final, turbanul turcilor în locul mitrei latine. El a preferat asumarea maririului, dominaţia barbară, înjosirea poporului şi a clerului, patru secole întregi de umiliri dureroase în ignoranţă şi în mizerie. Preţul final, aşa cum îl cunoaştem acum, a fost dispariţia unei civilizaţii greceşti cu rădăcini până în cea mai îndepărtată antichitate, distrugerea cu bestialitate de către turci a frumuseţii incomparabile a culturii greceşti"[1].

[1] Christos Yannaras, *Adevărul şi unitatea Bisericii*, trad. de Daniela Cojocariu, Ed. Trinitas, Iaşi, 2008, p. 92. Sub imperiul unei dominări a barbariei turce, care a durat patru secole,

Prima consecință a căderii Constantinopolului a fost decăderea artei şi civilizației bizantine. O artă care răsărise din amestecul spiritului speculativ grecesc cu sentimentul adânc religios, care dorea să înfăptuiască lucruri dumnezeieşti. Noii stăpâni, otomanii, nu doreau să aibă nici supuşi creştini învățați, nici mari artişti. Sub turci, Constantinopolul va deveni din nou un oraş bogat, plin de locuitori, frumos, dar frumusețea Stambulului turcesc nu exprima puterea terestră şi împărăția pe pământ a lui Dumnezeu, aşa cum visase Constantin cel Mare (306-†337).

Este, probabil, greşit susținută de către unii istorici ideea, cum că, după căderea Constantinopolului, oamenii de artă şi de litere din Bizanț ar fi dat fuga la Roma. Italienii cunoscuseră, cu mult timp înainte civilizația bizantină. Tinerii italieni veneau să studieze la Constantinopol, iar fostul mitropolit al Niceei, Visarion, rămăsese la Roma cu aproape zece ani înaintea căderii oraşului. Tributar Răsăritului, căruia îi datora descoperirea civilizației antice greceşti, Apusul a închis, şi de această dată ochii, iar arta şi civilizația bizantină au fost lăsate să se stingă.

Ca o a doua consecință a căderii Constantinopolului, Răsăritul a decăzut din punct de vedere economic. Dacă turcii țineau strâmtorile sub obroc şi controlau comerțul şi navigația, aceasta n-a fost decât pentru o vreme. Noile drumuri descoperite pe apă spre Lumea nouă, au fost acelea care au făcut să scadă comerțul cu Levantul. Nici aici apusenii n-au manifestat mai mult interes pentru Răsărit, care acum se afla sub talpa otomană[2].

Dar, dacă, din punct de vedere politic, Bizanțul murea prin căderea Constantinopolului, din punct de vedere religios Bizanțul trăieşte mai departe peste veacuri. Dumnezeu şi Biserica Ortodoxă au făcut posibil acest lucru. Viața creştinilor, în Imperiul Otoman, a fost cât de cât bună sub Mahomed al II-lea, sultanul cuceritor. Au urmat, apoi, sultani care nu auziseră de civilizația bizantină şi şi-au făcut un titlu de glorie din a-i oprima pe creştini. Mahomed şi urmaşii

---

centrele vieții spirituale ale Răsăritului – vechile patriarhate – au slăbit din punct de vedere istoric. Odată cu ele s-a diminuat imaginea de omogenitate ierarhică şi liturgică exprimată de instituția Patriarhiei.

[2] Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului*, trad., note, postfață şi îngrijire ştiințifică de Alexandru Elian, ed. a II-a, Ed. Enciclopedică Bucureşti, 1991, pp. 197-200.

săi au comis abuzuri fără margini. Cele mai grave au fost amestecul în conducerea Bisericii. Patriarhii erau uşor depuşi din treaptă, iar, pentru urcarea în scaun a altuia, se percepeau sume mari de bani. Acest „peşcheş" a devenit o calamitate şi o ruşine pentru Patriarhia Ecumenică. Suma a crescut mereu şi Patriarhul trebuia să o scoată din taxele clericilor şi credincioşilor, care, şi aşa, erau apăsați de dări şi biruri grele. Ierarhi servili şi lacomi îndatorau casa Patriarhiei, compromițându-şi autoritatea morală, întreținând pofta de bani a sultanilor şi vizirilor [3].

Viața creştinilor şi nu numai a lor, ci a tuturor supuşilor imperiului turcesc a devenit, cu vremea, specifică a unor robi ai sultanului. Prozelitismul creştin era pedepsit cu moartea, atât a celui care îl practica, cât şi a celui convertit. Deşi, inițial, nu s-au făcut islamizări forțate, în unele provincii turceşti s-au făcut islamizări în masă, pentru a împiedica intervenția statelor creştine şi a nu pierde elementul exploatat. Aşa s-a întâmplat în Albania, Bosnia, Herțegovina, Creta. Racilele acelor timpuri se manifestă cu pregnanță şi astăzi în zonele respective, ducând la grave neînțelegeri confesionale şi la războaie religioase. Sultanii, precum Selim I ,,cel crud" (1512 -1520) îşi propuseseră să islamizeze pe toți creştinii, iar Selim al II-lea ,,cel prost" (1566 -1576) se lăuda în fața veneția nilor că este „biciul şi sabia", distrugătorul credinței creştine, trimisul profetic al „Marelui Dumnezeu". Sultanii îşi atribuiau o adevărată misiune religioasă pentru triumful islamismului[4]. Au fost cazuri când, după bătălii pierdute, turcii masacrau întreaga populație creştină. Deseori n-au fost ucişi numai creştini de rând, ci şi înalți arhierei. Aşa s-a întâmplat în anul 1821, când grecii, care îndrăzniseră să se răscoale, au fost nimiciți. Populația fanatizată a Istambulului a tăbărât pe creştini în noaptea Învierii din acel an, 1821, iar Patriarhul Grigorie al V-lea (1797-1798/1806-1808/1818-1821), care păstorea pentru a treia oară şi era trecut de optzeci de ani, a fost spânzurat la poarta Patriarhiei, pe când ieşea de la slujbă. Alți doisprezece

---

[3] Diac. Ioan Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios – primul Patriarh Ecumenic sub turci"*, în Ortodoxia, VIII (1956), nr. l , p. 416. A se vedea pentru personalitatea patriarhului Ghenadie: Marius Telea, Un patriarh apologet, Ghenadie al II-lea Scholarios, Ed. Emia, Deva, 2004

[4] Diac. I. Rămureanu – Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios …"* , pp. 418-419.

ierarhi şi un număr de preoți, precum şi numeroşi creştini, au fost ucişi în aceeaşi zi. [5]

Orgoliul sultanilor devenea cinic. Ahmed I (1603-1617) cerea papei şi suveranilor creştini să se supună voinței lui, să-i deschidă oraşele şi porțile lor, apostaziind în schimbul libertății. Amenința cu incendii şi cu uciderea, cu invadarea Germaniei şi a Franței, după care va cuceri Roma, ale cărei biserici vor avea soarta Sfintei Sofia.[6]

Cu toate aceste oprelişti şi greutăți, civilizația bizantină nu a dispărut. Nicolae Iorga, marele nostru istoric, a subliniat acest lucru în lucrarea Bizanț după Bizanț. Iar, dacă acest fapt este posibil, se datorează activității Bisericii Ortodoxe şi Patriarhului Gheorghe Scholarios, care, în acele clipe de mare restrişte, a intuit că ar putea reclădi un imperiu, dispărut în ruine, pe scheletul, sau mai bine zis, pe osatura celui care se ridica acum. Prin intermediul Bisericii Ortodoxe şi prin arta creştină, s-a continuat acea minunată artă bizantină, s-au transmis mai departe scrierile şi tot ceea ce adusese faimă Bizanțului. Prețul cerut pentru acestea n-a fost deloc mic. Biserica a pătimit de-a lungul veacurilor, dar pătimirea a făcut ca Ortodoxia creştină să viețuiască nestinsă şi neatinsă. Flacăra adevăratei credințe a rămas la fel de luminătoare pentru popoarele Răsăritului Ortodox, întocmai cum ne-a lă-sat-o Iisus Hristos acum aproape două mii de ani.

Nicolae Iorga scria: ,,Dar în urma lor (a bizantinilor n. n.) rămăsese Constantinopolul, acest oraş în care se cuprindea o lume, şi care, nu numai odată, în vreme ce totul se prăbuşea în jurul său, a îngăduit imperiului să reziste pentru moment şi să se refacă pe urmă. Vom vedea cum acest Stambul al stăpânilor turci, care nu pricepură măcar să-i găsească un nume nou, departe de a cădea în părăsire, după scenele sângeroase din luna mai 1453, fu mărit, repopulat, adânc iubit şi păstrat cu grijă de toate nevoile şi pasiunile sale, de către basileii de origine otomană”[7]. Un întreg capitol din Bizanț după Bizanț trebuie să fie închinat acestui mare factor de istorie, care, chiar după un nou val de asiatici, pe care-i cunoştea, de altfel, oricare i-ar fi fost religia, încă de la originile lor, avea un suflet, şi acesta, în fond rămâne

[5] Diac. I. Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios …”* , p. 420.
[6] Diac. I. Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios …”* , p. 424.
[7] Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p. 7.

neschimbat, începând de la freamătul „Nikei", sub dominația binecredinciosului împărat Justinian (527-565), până la manifestațiile plebei, chiar ale plebei creştine, pe pistele Atmeidanului, unde vâltoarea răscoalei ridica praful unei milenare istorii.

Dar, „în oraşul acesta, cu multe compartimente rivale, şi care ar fi ajuns chiar fățiş duşmane, fără mâna sigură a monarhului păstrător al păcii, ca odinioară împărații adevăratei Rome, se află un cartier în care s-a păstrat una dintre cele mai puternice autorități la care să fie supus spiritul uman de-a lungul civilizațiilor succesive, şi anume Patriarhia Ecumenică a Bisericii Ortodoxe. Mahomed al II-lea, (1451-1482), care nu dorea să se amestece în felul de viață al unei populații care nu-i procura soldați, ci, foarte adesea, sfătuitori, prin lepădarea de lege, restabilise un scaun în decădere, după lunga ceartă în jurul unirii cu cealaltă Romă. El se interesă de cel pe care-1 socotea drept patriarhul său şi acesta , tot trecând dintr-o reşedință într-alta, nu întotdeauna constrâns de lăcomia turcilor corupți, de care s-a vorbit de atâtea ori, Ecumenicul ajunsese a se substitui Imperiului dispărut, folosindu-se de Imperiul existent. Un curent de unire a tuturor Bisericilor până la Cairo şi Moscova, până la Veneția, în Creta, la Ancona, se produse în secolul al XVI-lea, şi s-a crezut o vreme că moştenirea lui Constantin cel Mare, a lui Justinian şi a Comnenilor va trece asupra celui care avea o curte asemenea aceleia a vechilor împărați şi care, pe veşmântul său de aspră lână neagră, purta vulturul imperial" [8].

Bizanțul s-a perpetuat, spiritual şi politic, prin oameni şi prin autonomii, prin ceea ce, după căderea Constantinopolului, îşi păstrase o libertate fie ea şi relativă. Dintre autonomii, cele mai importante şi mai eficiente, cu mult înaintea comunităților creştine din Grecia continentală sau din insule, de la Athos sau din patriarhatele orientale, au fost cele din Moldova şi Țara Românească. Tot ce a însemnat un stil de viață, civilizație, dar mai cu seamă credință creştină ortodoxă, au fost salvate şi de români. Astăzi Imperiul Otoman nu mai există. Şi acesta ca mai toate împărățiile pământene s-a destrămat. Patriarhia Ecumenică însă trăieşte iar Biserica Ortodoxă viază şi va vieţui până la sfârşitul veacurilor, prin grija lui Dumnezeu.

---

[8] Nicolae Iorga, „ Prefață" în: *Bizanț după Bizanț*, pp. 7-8.

Aşa cum făgăduise oştenilor săi, după cucerirea Constantinopolului, jaful a durat trei zile. La început, turcii treceau prin sabie tot ce întâlneau în cale. Mai târziu, setea de sânge s-a mai potolit, toți gândindu-se că pot obține un avantaj mult mai mare lăsând populația în viață. Au fost jefuite bisericile şi mânăstirile de toate odoarele de preț. Crucile au fost pângărite, punându-li-se turbane deasupra. Cărțile, aflate în bibliotecile mânăstirilor, au fost arse. Cu toate prădăciunile, au rămas destule, pentru că unii musulmani au considerat că vor obține un preț bun pe ele, după aceea.[9]

Nici marea catedrală, Sfânta Sofia, nu a fost cruțată. Cei aflați înăuntru au fost, fie ucişi, în momentul pătrunderii turcilor, fie duşi în robie. Preoții au slujit până în ultima clipă, retrăgându-se în altar. Tradiția spune că, în momentul în care turcii au ajuns în altar, câțiva preoți au luat odoarele cele mai de preț, s-au îndreptat spre zidul de miazăzi al altarului, zidul s-a deschis şi i-a cuprins. Potrivit tradiției, vor rămâne acolo până ce clădirea va redeveni din nou biserică.[10] Sultanul însuşi a păşit pe lespezile altarului, s-a întors spre Mecca şi s-a închinat. A poruncit ca biserica să fie prefăcută pe dată în moschee [11].

2. Dilema. Convieţuire sau rezistenţă

Ce s-a întâmplat mai departe, din punct de vedere strict istoric, are mai puțină importanță pentru lucrarea de față. Interesant de subliniat este ce s-a întâmplat din punct de vedere religios pentru creştinii din Constantinopol şi nu numai pentru ei, ci pentru întreaga Ortodoxie.

Noua organizare a Bisericii Ortodoxe şi a Patriarhiei Ecumenice, sub stăpânirea Imperiului Otoman, este strâns legată de numele Patriarhului Ghenadie al II-lea Scholarios (1405-†1470). Întrebați de sultan de ce patriarhul lor nu vine să aducă omagiile cuvenite, grecii au răspuns că nu mai au un patriarh încă dinainte de cucerirea oraşului Atanasie al II-lea (1450-1453) încheindu-i păstorirea în acel an. Voind să se asigure că pe cuprinsul imperiului său multinațional şi

[9] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 155.
[10] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, pp. 155-156.
[11] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 157.

multiconfesional va domni liniştea, Mahomed porunci creştinilor să-şi aleagă un patriarh. Un sinod local, reunit în grabă, la Constantinopol, îl alese ca Patriarh Ecumenic pe Gheorghe al II-lea Scholarios (1454-14 56/1462-1463/1464-1465), cunoscut sub numele de monah ca Ghenadie, cel mai aprig adversar al unirii cu Biserica Romei. De la moartea lui Marcu Eugenicu al Efesului, (1392 – †1444), acesta devenise conducătorul partidei antiunionişti din Bizanț[12].

În timpul bătăliei pentru Constantinopol, Ghenadie Scholarios rămase în oraş. În ziua de 29 mai, 1453, Ghenadie a fost luat rob, împreună cu nepotul său, Theodor Sophianos, şi cu mulți alți compatrioți şi vândut ca sclav, unui turc bogat din Adrianopol, care 1-a tratat cu omenie. În Scrisoare pastorală cu privire la căderea Constantinopolului şi la demisia sa din primul patriarhat aflăm amănunte prețioase cu privire la tratamentul la care a fost supus. Iată ce spune el: „Nu spun ce am suferit şi cum am fost silit cu constrângere, spre a ajunge la treapta de Episcop, prin forță sau prin cuvinte, cu mult mai constrângătoare în putere, deoarece ating adâncurile conştiinței. Căci nu îndrăznesc să spun ceva împotriva puterii care m-a silit, a urmării legate de acest fapt, deşi nimeni nu are vreo putere împotriva cuiva, de nu-i este dată de sus.. . Niciunul dintre aceşti necuvincioşi barbari nu m-a pus în lanțuri, nu m-au batjocorit sau îmbrâncit, nu m-au lăsat să rabd de foame, nu m-au lăsat să fac drumurile pe jos, n-au poruncit să fiu robit într-un fel, nici n-au îngăduit să servesc celui amintit mai înainte”[13].

Ghenadie a fost adus de la Adrianopol la Constantinopol la porunca sultanului. Ales patriarh pe la începutul anului 1454, el a încercat să refuze înalta demnitate, dar nu s-a putut sustrage dificilei şi înaltei misiuni. Inițial, neavând nici un rang bisericesc, el a trebuit să fie hirotonit succesiv diacon, preot, episcop şi, apoi, investit ca Patriarh. Sultanul s-a arătat binevoitor față de noul Patriarh. Fiind unul din cei mai instruiți conducători politici ai timpului, Mahomed află repede care este ritualul investirii în funcția de Patriarh şi a ținut

---

[12] Diac. I. Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios...”*, pp. 72 -73.

[13] Ghenadie II Scholarios „Scrisoare pastorală „, din 7 oct. 1445, în: Petit – Siderides-Jugie (ed, Γενναδιου του πατριαρχου επι τη αλωσει της πολεος και τη παραιτησει της αρ ηειερωσονης, tom. IV., pp.. 233-234, la Diac. I. Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios...”* , p. 87 ;

să participe personal, după cum spune istoricul G. Sphrantzes, dorind să facă aşa cum făceau înainte împărații bizantini. Tot de la el ştim că s-a purtat foarte curtenitor cu Ghenadie, l-a primit cu mare cinste şi i-a făcut multe promisiuni. La plecare sultanul a dăruit Patriarhului cârja patriarhală şi un cal, pe care acesta a trebuit să încalece, plecând însoțit de toți mai marii curții care aveau poruncă să-1 însoțească până la catedrala Sfinților Apostoli, reşedința Patriarhiei[14].

Pentru funcționarea Bisericii Ortodoxe şi a Patriarhiei Ecumenice, după câteva discuții cu Ghenadie, sultanul a fixat în scris printr-un „Berat" după denumirea turcă a documentului, drepturile şi datoriile Bisericii Ortodoxe. Astfel „nimeni nu trebuia să-1 supere pe Patriarh sau să i se împotrivească, ci el să fie independent, scutit de impozite şi netulburat de vreun potrivnic. El şi Patriarhii următori lui să fie scutiți de biruri şi dări în veac, precum şi toți Arhiereii supuşi lui. Patriarhul a devenit „Etnarh", adică conducătorul religios şi politic al tuturor creştinilor din Imperiu, în favoarea cărora putea interveni în Divan. Avea dreptul de apel, nu numai în chestiunile religioase, ci şi în cele civile. Patriarhul era aşezat pe aceeaşi treaptă cu vizirii, iar clerul, în întregime, până la cel din urmă slujitor, era scutit de orice impozit.

Bisericii creştine Ortodoxe i s-a lăsat libertatea cultului şi dreptul de a-şi stabili dogmele în sinoade. I s-a recunoscut, de asemenea, existența lăcaşurilor de cult. Această recunoaştere prevedea ca lăcaşurile de cult să nu fie transformate în moschei, asigurare care sub sultanii următori nu s-a mai respectat. Bisericii i s-a recunoscut dreptul ca toate serviciile religioase ca: botezuri, nunți, înmormântări şi toate celelalte slujbe creştine să se facă în toată libertatea. Paştele şi toate celelalte sărbători creştine puteau fi ținute în mod liber, fără nici o împiedicare, potrivit tradiției Bisericii Ortodoxe. În timpul Paştelui porțile Fanarului puteau să rămână deschise trei zile şi trei nopți.

Reşedința patriarhală a fost stabilită la Biserica Sfinții Apostoli, apoi, pentru că în acel cartier era pustiu şi se mai găsise şi cadavrul unui turc în biserică, locul fiind socotit pângărit, reşedința patriarhală a fost mutată la Mânăstirea Pamakaristiei.[15] Ghenadie Scholarios a înce-

---

[14] Diac. I. Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios..."*, p. 89;

[15] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, pp. 79-80.

put să-şi exercite înalta demnitate de Patriarh Ecumenic, începând cu data de 6 ianuarie 1454, după cum el însuşi arată. Cu toate greutățile de la început, el a reuşit să pună ordine în Biserica Ortodoxă şi activitatea acesteia a început să se desfăşoare aproape normal. Mahomed al II-lea îl prețuia foarte mult pe noul Patriarh Ecumenic şi deseori îi făcea vizite, stând îndelung de vorbă. Într-una din aceste vizite, pe când reşedința se afla încă la Sfinții Apostoli, sultanul a pus o mulțime de întrebări despre religia creştină, jurându-i că poate să spună şi să dezvăluie totul, fără a avea vreo teamă. Patriarhul Ghenadie Scholarios i-a înfățişat şi expus multe aspecte despre credința creştină. El i-a dezvăluit Taina Sfintei Treimi, iar despre Cuvântul lui Dumnezeu, care este unul din Treime, i-a spus că este unicul şi adevăratul Dumnezeu. Fiul a luat trup din Fecioară şi din Duhul Sfânt, pentru noi şi pentru mântuirea noastră. Apoi, a murit şi a înviat. Tot el este cel care va veni să judece viii şi morții. Pe lângă acestea, i-a mai lămurit sultanului şi alte taine ale credinței creştine ortodoxe. Această convorbire nu a fost singulară şi, probabil, întrebările despre credința creştină au continuat şi cu prilejul altor vizite, dar ceea, ce se cunoaşte cu certitudine, este că, după cea de a doua vizită, Mahomed al II-lea i-a cerut Patriarhului să aştearnă în scris toate cele expuse [16].

Patriarhul Ghenadie Scholarios a dat curs cererii şi a alcătuit, în limba greacă, o scriere numită Despre singura cale pentru mântuirea oamenilor. Trebuie să recunoaştem că Ghenadie a avut un mare curaj pentru alegerea acestui titlu, dar cum întotdeauna a fost un vajnic apărător al Ortodoxiei, a alcătuit această mică capodoperă apologetică creştină şi a trimis-o sultanului. Acesta o găsi puțin prea lungă şi încurcată şi, după alte trei convorbiri cu Patriarhul, Ghenadie a alcătuit o scriere mai scurtă, cuprinzând 12 capitole, după numărul celor 12 Apostoli, şi care, mai târziu, a fost numită: Mărturisirea de credință a Patriarhului Ghenadie Scholarios[17]. Această scriere, fiind una prescurtată a celei dintâi, a fost socotită de teologii Bisericii Ortodoxe drept cea dintâi mărturisire de credință, în ordine cronologică, după Simbolul niceo-constantinopolitan. Denumirea ei a rămas aproape neschimbată, adică: Despre calea mântuirii oamenilor. Această scri-

[16] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 80.

[17] Pr. Prof. Ioan Rămureanu – *„Mărturisirea de credință a patriarhului ecumenic Ghenadie Scholarios"* în Ortodoxia, nr. 4/1984, pp. 462-499.

ere a fost prezentată sultanului după prima demisie a lui Ghenadie din scaunul patriarhal, căci acesta a păstorit în trei rânduri.[18] Sultanul a primit această scriere şi, după ce a citit-o, a poruncit paşei din Veria să o traducă în limba turcă, pentru a fi cunoscută. [19]

Din cauza căderii Constantinopolului, Bizanțul politic a încetat să mai existe dar, datorită sultanului Mahomed al II-lea şi Patriarhului Ghenadie Scholarios, Bizanțul religios a continuat să trăiască mai departe. Fiecare dintre cei doi a avut motive bine întemeiate pentru a acționa în consecință.

Mahomed al II-lea cunoştea foarte bine intențiile Apusului de a subjuga Răsăritul nu numai din punct de vedere religios, ci şi politic. Unii istorici au înclinat să creadă că avea o oarecare aplecare spre creştini, dar sultanul ştia foarte bine că a nu da libertate de credință creştinilor ortodocşi, ar fi însemnat ca aceştia să-şi îndrepte mereu privirile spre Apus, ca spre o eventuală salvare. Această situație nu numai că putea da loc la răzmerițe locale, căci se ştie cât de aprigi erau grecii în apărarea credinței lor, dar putea determina crearea de coaliții antiotomane, de tipul cruciadelor, care ar fi constituit un pericol permanent. Tolerarea, în perspectivă, a unor tratative între Creştinătatea Răsăriteană şi cea Apuseană, pe tema salvgardării creştinătății nu constituia o soluție care să avantajeze Imperiul Otoman. Aşa se explică şi preferința pentru persoana lui Ghenadie Scholarios, un antiunionist convins, în alegerea Patriarhului Ecumenic.

La rândul său, Patriarhul Ghenadie Scholarios, deşi nu şi-a dorit investirea în această demnitate, a înțeles că numai astfel poate sprijini Ortodoxia. Vorbele pot fi socotite mari, dar, datorită trecerii de care se bucura în fața autorităților turceşti, cât şi datorită străduințelor sale, Biserica Ortodoxă şi Patriarhia Ecumenică au reuşit să dobândească o situație legală. El a reuşit să rezidească bisericile dărâmate, punându-le la dispoziția credincioşilor din Constantinopol, a izbutit să refacă mânăstiri şi să elibereze călugării din închisori fără nici o plată, care, drept „recunoştință", au devenit elementul cel mai turbulent şi au generat cele trei demisii ale sale. Totuşi, el a izbutit să înlocuiască, din punct de vedere religios, Imperiul căzut şi pierdut şi, folosindu-se de Imperiul turcesc, a reuşit să refacă autoritatea

[18] Diac. I. Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios..."*, p. 89.
[19] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, p. 80.

Bisericii Ortodoxe, în tot Răsăritul creştin, autoritate care fusese dramatic lezată din pricina unirii cu latinii. Astfel, cu cât Imperiul turcesc creştea şi cuprindea state ale Răsăritului creştin, creştea şi sfera de autoritate a Patriarhiei Ecumenice, fapt ce a dus cu vremea la refacerea Bisericii Răsăritului.

Din nefericire, dispozițiile lui Mahomed al II-lea, date prin acel „Berat", nu au mai fost respectate cu strictețe de sultanii care i-au succedat, dar aceste hotărâri s-au constituit într-un adevărat „Statut de existență" al Bisericii Ortodoxe din Imperiul turc, până la 24 iulie 1923, când tânăra Republică turcă, creată de Mustafa Kemal Atatürk, (1923-1938), a abrogat cea mai mare parte a acestor drepturi, Patriarhul Ecumenic rămânând numai cu prerogativele sale spirituale. [20]

Bazele relației dintre Imperiul Otoman şi Biserica Ortodoxă s-au rânduit în această perioadă de început, în care sultanul, dând dovada de pricepere politică, a căutat şi a stabilit un „modus vivendi" între „agareni", adică musulmani şi creştinii ortodocşi. Datorită acestei politici înțelepte din partea celor doi conducători, Patriarhul Ghenadie Scholarios era, în acelaşi timp, şi etnarh, adică era atât conducător bisericesc, cât şi politic al tuturor supuşilor creştini din Imperiul Otoman.

3. Lupta pentru supraviețuire. Biserica pe calea Renaşterii: Iluminismul bisericesc

Chiar dacă turcocrația, adică stapânirea turcească, părea să înceapă sub auspicii destul de bune pentru Biserica Ortodoxă, în realitate, lucrurile nu s-au desfăşurat aşa cum stabileau aşa-numitele „Capitulații interne ale Porții". Cele recunoscute de către sultanul Mahomed al II -lea nu au fost respectate nici de către urmaşii săi şi nici de către conducătorii turci locali. Cele mai însemnate biserici ale creştinătății răsăritene au fost transformate în moschei, chiar în vremea lui Mahomed al II-lea, şi sediul Patriarhiei s-a stabilit, după o peregrinare îndelungată, în Cartierul Fanar, la biserica Sfântul Gheorghe.

Turcocrația a însemnat, în afara aparentelor privilegii cu greu dobândite, de Patriarhie, şi foarte multe suferințe, înjosiri şi lezări mate-

[20] Diac. I. Rămureanu - Pulpea, *„Ghenadie II Scholarios..."*, pp. 90 – 91.

riale şi spirituale pentru ortodocşi şi, mai cu seamă, pentru monahi. Toleranța musulmană din timpul turcocrației se plătea scump, atât în Grecia, cât şi în celalalte ținuturi preponderent ortodoxe. Existau numeroase interdicții: creştinii nu aveau voie să ridice biserici noi decât cu acordul autorităților musulmane, crucile de pe biserici au fost înlăturate şi tragerea clopotelor a fost interzisă, cu excepția bisericilor de pe insulele greceşti şi de la Sfântul Munte Athos[21], creştinii nu puteau să dețină funcții publice importante, nu aveau dreptul să compară în justiție decât asistați de către un musulman şi erau supuşi urii şi fanatismului religios musulman.

În Grecia, ca şi în celelalte ținuturi aflate sub stapânirea turcilor, creştinii erau numiți, în mod depreciativ, cu termenul de „ghiauri", adică „necredincioşi" şi nu puteau depune mărturie în procese, nici nu puteau acuza autoritățile islamice sau cetățenii musulmani.

Pentru a înțelege că turcocrația nu a însemnat, în relația cu Creştinătatea Răsăriteană, numai toleranță şi pace interreligioasă este suficient să amintim faptul că până şi patriarhii ecumenici au suferit, în timpul stăpânirii turceşti. Este ştiut că Patriarhul Ghenadie Scolarios s-a retras din scaun la Mânăstirea Prodromul, de lângă Seres, dezamăgit de suferințele care se abătuseră asupra creştinilor şi mai ales asupra călugărilor. Patriarhul Ioasaf (1465-1466) a fost umilit de către sultan, prin tăierea bărbii, pentru că nu a aprobat divorțul unor greci aflați în slujba turcilor. Datorită faptului că nu a putut plăti haraciul către Înalta Poartă, Patriarhul Rafael (1474-1475), a fost purtat, în batjocură, prin cetatea Istambulului, cu un lanț de oțel la gât şi obligat să cerşească. Vestitul Patriarh Chiril Lukaris (1612/1620-1623/1623-1633/1633-1634/1634-1635/1637-1638) a fost sugrumat, în anul 1638, de către ieniceri, pentru infidelitatea politică față de Poarta Otomană, iar patriarhul Partenie al III-a (1656-1657) a fost spânzurat din porunca sultanului Mahommed al IV-lea[22].

Răsăritul ortodox s-a confruntat, în afara pericolului islamizării, şi cu pericolul catolicizării, care amândouă amenințau să ducă

---

[21] Cf. Diac. Ioan Rămureanu, Pr. Milan Şesan, Pr. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, vol. II, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 137.

[22] Diac. I. Rămureanu, Pr. M. Şesan, Pr. T. Bodogae, *Istoria bisericească universală*, pp.137-139.

neamul grec la dispariție. În această perioadă, ofensiva prozelitistă a misionarilor apuseni a fost combătută cu succes de mişcarea filocalică şi patristică a aşa numiților colivari[23].

Arhimandritul Nicodimos Skretta arăta că „perioada turcocrației a însemnat mari prefaceri şi răsturnări de situații în politică şi chestiuni etnice, dar, pentru Ortodoxie, în general, pentru Biserica Ortodoxă cea «Răsăriteană» a fost o epocă de mare şi primejdioasă încercare"[24].

Cercetând întreaga perioadă a turcocrației şi mai cu seamă suferințele Bisericii Elene şi ale monahilor din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, am ajuns la concluzia că fiscalitatea excesivă a stăpânitorilor turci a fost unul dintre principalele instrumente de opresiune folosite de autorități împotriva Bisericii şi a obştilor monahale. Această fiscalitate excesivă s-a făcut simțită atât în epoca lui Nicodim Aghioritul, cât şi în vremea viețuirii starețului Paisie Velicicovski. Starețul Paisie a fost nevoit să părăsească Muntele Athos, unde întemeiase o obşte călugărească impresionantă, atât prin număr, cât şi prin profunzimea vieții duhovni-ceşti, tocmai pentru că autoritățile turceşti, observând sporirea obştii, au impus monahilor atoniți biruri imposibil de plătit. Atunci, precum mărturiseşte însuşi starețul de la Neamț, s-a văzut nevoit să-şi îmbarce monahii pe două corăbii şi să ia calea Țărilor Române[25].

Un alt aspect negativ al turcocrației este acela că sistemul otoman corupt a contribuit la slăbirea disciplinei bisericeşti. Dată fiind rivalitatea dintre ierarhii de Constantinopol şi cei de Trapezunt, aceştia din urmă au dus daruri sultanilor pentru a-i sprijini în demersurile de obținere a tronului patriarhal. Încă de la al cincilea patriarh de după Ghenadie Scholarios, Simeon de Trapezunt (1466-1467/1472 -1474/1482-1486), istoria pomeneşte de sume con-siderabile de cumpărare a înaltelor demnități eclesiastice. Corupția din vremea turcocrației a dus la sărăcirea Bisericii, la labilitatea morală a unor dem-

---

[23] Th. Zisis, *„Actualitatea învățăturii Sfântului Atanasie din Paros"* în Tabor, nr. 7/2011, p. 30.

[24] Αρχιμ. Ν. Σκρεττα, *Η θεια Ευχαριστία και τα προνομία της κυριακης κατα τη διδασκαλία ττπν κολλυβαδων*, Εκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονικη, 2004, p. 1.

[25] Paisie Velicicovski (de la Neamț), *Autobiografia şi viețile unui stareț, urmate de aşezăminte şi alte texte*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 1 şi p. 128.

nitari bisericeşti, la apariția patimii arghirofiliei, la emigrări masive „chiar în cazul poporului grec, care era binecredincios şi statornic în credință”[26].

Turcocrația a determinat, între altele, şi emigrări masive ale ortodocşilor sau islamizări forțate a unor ținuturi dimprejurul Greciei. Aceasta este situația „arnăuților”, din Albania, a locuitorilor din zona Romopi-Bulgaria, din Rumena-Edirne-Adrianopol, Turcia, din Skopje şi Ohrid, Macedonia, din Bosnia şi din Herzegovina. În aceste condiții grele, întreaga Biserică a Greciei şi, în mod special, aşezămintele monahale din Arhipelagul Elen şi de la Athos au beneficiat de susținerea materială şi ajutoarele substanțiale venite din Țările Române, precum şi din Rusia.

Trebuie să observăm, în mod obiectiv, că în aceste vremuri de mare încercare, ale turcocrației, când toleranța autorităților islamice era greu plătită de către Biserică, cei mai mari apărători ai dreptei credințe, ai cultului şi ai tradițiilor bisericeşti au fost monahii. Aşadar, este firesc respectul dovedit de către greci şi de către toate popoarele ortodoxe față de monahism, respect transpus în faptă prin pelerinaje, prin strânse legături duhovniceşti cu starețiii mânăstirilor care erau „adevărați sfetnici ai domnitorilor” şi „povățuitori/părinți spirituali ai binecredincioşilor”, „într-o perioadă când, sub turci, nu se îngăduia nici o formațiune politică şi nici o contrazicere a islamului, singure mânăstirile şi, mai cu seamă Athosul, ca centru monastic, puteau activa în folosul Bisericii, însemnătatea Athosului, numit «Grădina Maicii Domnului», este covârşitoare în viața tuturor națiunilor ortodoxe, dar, pentru poporul elen binecredincios, şi nu numai, acesta a fost mereu cel mai însemnat centru de viață duhovnicească, de unde au venit cei mai vrednici ierarhi, cei mai învățați şi trăitori teologi, cei mai stăruitori apologeți, cei mai autentici misionari. În Sfântul Munte Athos s-au pregătit valoroasele opere teologice care s-au publicat prin secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea la Veneția, opere uimitoare ca valoare, extensiune şi profunzime tematică, cărți de teologie polemică, scrieri liturgice, moral-ascetice, pilduitoare pentru tot spațiul ortodox”[27].

---

[26] P. Velicicovski, *Autobiografia şi viețile unui stareț*, p. 128.

[27] Elia Citterio, *Nicodim Aghioritul Personalitatea - opera - învățătura ascetică şi mistică*, trad. de Maria-Cornelia şi Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 34.

Analizând în mod amănunțit Teologia grecească din timpul stăpânirii turceşti 1453-1821, renumitul teolog german Gerhard Podskalsky menționa în acest sens următoarele: „teologii din vremea turcocrației au fost călugări vrednici şi arhimandriți, asceți râvnitori... unii disprețuitori ai ştiințelor laice, alții umanişti erudiți... Marea lor majoritate au fost greci animați de patriotism şi foarte puțini - precum nişte maieştri ai adaptării- au devenit slujitori ai stăpânirii turceşti celei din mila Domnului rânduite"[28].

De fapt, suferințele şi primejdiile care au tulburat viața Ortodoxiei, în perioada stăpânirii turceşti, precum relata arhimandritul Nikodimos Skretta într-unul din studiile sale, nu au avut exclusiv cauze social-politice şi n-au fost legate doar de tirania şi sclavia ocupației otomane, de mulțimea neo-martirilor Bisericii Ortodoxe, care au început o revoluție duhovni-cească, înaintemergatoare celei naționale, sau de drama înăbuşirii revoltei naționale elene.

Repliată în sine, ruptă nu numai de Occidentul latin, dar şi de Ortodoxia rusă, Ortodoxia greacă şi balcanică a supraviețuit spiritual. O supraviețuire dificilă, în condițiile unei apăsătoare servituți sociale şi economice şi a unui dramatic declin cultural. Declin compensat doar de creşterea enormă a prestigiului şi influenței interne a instituției Patriarhului Ecumenic. Recunoscut de sultan ca etnarh şi lider al comunității creştine din Imperiul Otoman, acesta a preluat o parte din prerogativele imperiale. Deşi în captivitate, Marea Biserică moştenea ideea imperială bizantină, pe care, însă, a transferat-o din registrul politic în cel național, confiscând pozițiile ierarhice în favoarea grecilor din Fanar şi făcând din Biserica Ortodoxă din Balcani un vector de promovare a intereselor culturale şi economice ale elenismului[29].

Arhimandritul Nikodemos, asemeni altor teologi ortodocşi, are meritul de a fi scos în evidență şi un alt aspect, o altă primejdie care a întunecat firmamentul Ortodoxiei şi teologiei elene: iluminismul, reli-

---

[28] Gerhard Podskalsky, *Griechische Theologie in der Zeit der Turkenherrschaft (1453-1821). Die Orthodoxie im Spannungsfeld der nachreformatorischen Konfessionen des Westens*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, pp. 387-388.

[29] Arhid. Ioan I. Ică jr., *„Teologia ortodoxă modernă şi contemporană – momente, figuri, parcurs, interpretare"*, în: *Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2011, p. 21.

efând faptul că, în perioada dominației otomane, Biserica Ortodoxa s-a văzut nevoită să se mişte în mod acrobatic între vechi şi nou, între tradiția patristică şi înnoirea subversivă, între violența islamizărilor şi urcuşul mistico-ascetic. Biserica a fost primejduită atât de valul emigrărilor spre Apus, cauzat de situația socio-po-litică şi de împilarea religioasă a otomanilor, cât şi de acțiunea prozelitistă a misionarilor apuseni.

Aşadar, cu toate că multe dintre tratatele de istorie bisericească universală idealizează migrarea intelectualilor greci spre Apus, migrare cauzată de căderea Imperiului Bizantin şi de asuprirea otomană, în realitate, acest proces nu a avut doar aspecte pozitive, precum: afirmarea culturii şi artei greceşti, în Occident, revirimentul teologic şi înnoirea spirituală. Arhimandritul Nikodemos prezintă şi implicațiile negative ale emigrării asupra Bisericii, asupra cugetării teologice, asupra societății elene şi numeşte emigrarea „hemoragie primejdioasă si înstrăinătoare care a generat o văduvire sau sărăcire a Bisericii şi societății greceşti şi, concomitent, a ocazionat şi, respectiv, a favorizat sau a impulsionat acțiunea prozelitistă a misionarilor din Apus"[30].

În aceste împrejurări, au determinat, în mod surprinzător, pentru cei care privesc chestiunea doar superficial, o reacție anti-apuseană a ortodocşilor eleni. „Nu era o reacție de intoleranță religioasă, nu era generată de resentimente sau de xenofobie, ci era o reacție firească de autodelimitare şi apărare a Ortodoxiei, era conştientizarea pericolului generat de coabitarea creştinismului apusean cu iluminismul[31].

De fapt, afluxul de intelectuali greci în Occident, care devenise masiv după căderea Constantinopolului, „afecta serios învățământul şi dezvoltarea culturală a națiunii greceşti... de aceea, încă în vremea patriarhului Genadie Scholarios s-a deschis Academia Patriarhală, o aleasă şcoală de studii superioare teologice pentru dreptmăritorii eleni şi celelalte națiuni balcanice"[32].

Faptul că o mare parte a intelectualității elene a emigrat în perioada turcocrației în Occcident, mai ales în Italia, a determinat cete întregi de tineri eleni să ia calea şcolilor teologice apusene. Teologul

[30] Αρχιμ. Ν. Σκρεττα, *Η θεια Ευχαριστία* ..., p. 1.
[31] Αρχιμ. Ν. Σκρεττα, *Η θεια Ευχαριστία* ..., p. 1.
[32] E. Citterio, *Nicodim Aghioritul*, p. 34.

grec Constantinos Vlachos arată că tendința era firească deoarece comunitățile elene din Occident erau bine închegate şi tinerii beneficiau aici de trebuincioasa susținere financiară şi morală. „Întorşi de la şcolile occcidentale, prin ideile aduse, tinerii eleni intensificau lupta care se dădea pe plan cultural şi spiritual între tradiție şi modernitate, între Orient şi Occident. În aceste împrejurări, patriarhul ecumenic Chiril al V-lea (1748-1751/1752-1757) a avut înțelepciunea de a înființa, pe lângă Mânăstirea Vatoped, „Academia Athonită”[33].

Dar, după cum precizează mulți dintre teologii greci contemporani, care cercetează evoluția Bisericii Elene în timpul stăpânirii turceşti, în vreme ce tucii spoliau națiunile, Bisericile şi mânăstirile ortodoxe, Apusul profita de lumina autentică pe care i-o aduceau învățații emigrați din Grecia şi din fostele provincii bizantine, oferind, în schimb, Ortodoxiei falsa lumină a umanismului şi a secularizării.

În aceste împrejurări, Biserica şi, în mod deosebit, monahii, cei mai vrednici apărători ai dreptei credințe şi ai valorilor Ortodoxiei, trebuiau să reacționeze. Reacția anti-occidentală nu însemna intoleranță, nici ură confesională, nu era nici xenofobie sau nejustificată teamă în fața noului, ci era, după cum precizează frecvent arhimandritul N. Skretta, o reacție firească defensivă, de autoapărare, de salvgardare a valorilor autentice ale Ortodoxiei. „Pe plan social-politic, neamul elen şi Biserica s-au opus prin revoltă şi, în numele libertății, au dat (neo-) martiri; neamul elen şi Biserica, au intensificat unitatea parohială a credincioşilor şi a impulsionat întrajutorarea breslelor ortodoxe. Pe plan spiritual, Biserica a combătut iluminismul, revigorând semințele sfinte ale tradiției isihaste, amplificând lumina mistică a mânăstirilor care păstrau încă flacăra reevanghelizării neamului, intensificând lucrarea scriitoricească şi editorială şi promovând o întoarcere la izvoarele patristice, la sursele filocalice, la profunzimea trăirii liturgice ortodoxe”[34].

Dar nu prigoanele, barbaria, tirania stăpânitorilor turci i-au înspăimântat şi lovit cel mai tare pe greci, ci, mai cu seamă, unelti-

---

[33] Κονσταντινος Βλαχος, Η Κερσονησος του Αγιου Ορους Αθος και αι εν ευτη μοναι και οι μοναηοι παλαι τη και νυν. Μελετη ιστορικη και κριτικη, Βολο, 1903, pp. 104-105.

[34] Αρχιμ. Ν. Σκρεττα, *Η θεια Ευχαριστία* ..., p. 1.

rile mişeleşti împotriva credinței lui. „Grecii nu au fost potrivnici culturii sau progresului ştiințific realizat de statele occidentale, ci s-au preocupat, ei înşişi, de renaşterea învățământului şi de revigorarea educației, țara, însă, se înstrăina de Dumnezeu şi de Biserică, fără a neglija sau abandona valorile duhovniceşti patri-stice şi frumusețile Filocaliei. Ortodoxia elenă s-a opus iluminismului prin teologii athoniți, mai cu seamă prin părinții „colivari" şi ucenicii acestora. Aceşti teologi-monahi erau tradiționalişti, în sensul de păstrători şi apărători ai tradiției patristice, şi ostili iluminismului occidental, ateist, distructiv şi secularizant'[35].

Aşadar, turcocrația a însemnat, pentru Ortodoxie, o perioadă de mare încercare şi de asuprire, cu toată aparenta toleranță religioasă a autorităților otomane. Cu toate că, între majoritatea islamică şi creştinătatea răsăriteană, s-a rânduit încă din vremea sultanului Mahomed al II-lea şi a patriarhului Ghenadie Scolarios un „modus vivendi", drepturile de care se bucura Ortodoxia, aflată sub stăpânire turcească, au fost foarte scump plătite, deoarece n-au lipsit neo-martirii şi nici islamizările forțate. Acestor greutăți, generate de turcocrație, li s-au adăugat altele, care afectau viața duhovnicească mult mai profund. Principalele curente şi tendințe ale vremii, precum: raționalismul, pozitivismul, iluminismul, umanismul, întunecau firmamentul Ortodoxiei. În cazul Greciei, atacul iluminismului occidental a fost chiar mai brutal decât în alte ținuturi, datorită unor cauze aparte, Grecia fiind considerată, dintotdeauna, un bastion al Ortodoxiei, în pofida faptului că se afla sub stăpânire otomană. După căderea Constantinopolului, migrația intelectualilor greci a luat amploare şi aceştia au îmbogățit, prin erudiția şi strădania lor, zestrea culturală a Occidentului şi, mai ales a Italiei. Mulți tineri din Grecia erau instruiți în şcolile occidentale, beneficiind de susținerea financiară şi morală a conaționalilor lor din diaspora. Iluminiştii apuseni încercau să-i atragă pe greci, afirmând că la baza conceptelor lor s-ar afla gândirea antichității elene. De fapt, între iluminsimul occidental şi antichitatea greco-romană existau diferențe majore, una dintre acestea constând în faptul că iluminsimul apusean a fost ateu, potrivnic lui Dumnezeu, antropocentric şi raționalist.

---

[35] Αρχιμ. Ν. Σκρεττα, *Η θεια Ευχαριστία* ..., p. 2.

Îmbrăcând diferite forme, iluminismul occidental însemna secularizare şi indiferen-tism religios. Reacția Ortodoxiei nu a întârziat, însă, să apară şi, în acest sens, în cadrul lucrării noastre, vom analiza, mai cu seamă, felul în care Nicodim Aghioritul şi confrații lui de cugetare şi autentică trăire ortodoxă au combătut iluminismul, „generând o renaştere spiritual-ortodoxă, un proces de reasimilare şi de aprofundare a tradiției, de învio-rare filocalică... Consecințele pozitive ale acestei renaşteri filocalice se vor simți, în ecouri succesive, în Grecia şi întreaga lume ortodoxă... şi se simt până în zilele noastre"[36]. Ca urmare, cei care au luptat în Sfântul Munte Athos pentru păstrarea corectă a tradiției Ortodoxe au fost numiți în mod ironic „colivari". Fără mişcarea „colivarilor", curentul secularismului acelei perioade a secolului al XVIII-lea ar fi zdruncinat substanțial bazele tradiționale ale Ortodoxiei.

Teologii acestei perioade au fost: mitropoliți şi patriarhi, călugări din ordinele monahale apusene şi arhimandriți răsăriteni, asceți râvnitori şi oameni fără de linişte, clerici şi mireni, diplomați cosmopoliți şi sfinți retraşi, misionari neobosiți, şi învățați liniştiți, martiri şi artişti ai adaptării, politicieni bisericeşti panortodocşi şi „scholarhi" nepolitici de prin sate, luptători dârji ai Ortodoxiei şi slujitori fideli Curiei papale, filosofi întruchipați, disprețuitori ai ştiințelor laice, umanişti eruditi şi autodidacți pioşi, bibliofili şi oameni care ardeau cărțile, educatori apropiați de popor cu o recunoaştere națională mai mică sau mai mare şi corifei academici, vestiți pe plan internațional, predicatori irenici şi apologeți pedanți şi gata de atac, mijlocitori pentru păstrarea unității Bisericii şi fanatici limitați, convertiți ultra-ortodocşi, proveniți din rândurile protestanților şi ortodocşi cripto-protestanți, pansla-vişti şi panelenişti, patrioți greci, majoritari şi slujitori ai dominației turceşti „celei date din mila Domnului", profesori eruditi, aflați la amurgul liniştit şi lung al vieții, şi învățători acuzați pe nedrept, călugări care au murit prea devreme, oameni care dădeau avertismente spre trezie şi vizionari îndrăzneți, greci aflați pe calea culturii apusene şi greci care au deve-nit, ei înşişi, promotori ai culturii la slavi şi la români[37].

---

[36] Arhid. Ioan Ică jr. *„Strategii de promovare a tradiției patristice în Grecia în epoca modernă. Studiu introductiv"* în: E. Citterio, *Nicodim Aghioritul* ..., p. 5.

[37] G. Podsakalsky, *Griechische Theologie* ..., p. 385.

Conform pesimismului cultural al filosofului idealist german Oswald Spengler (1880-1936), materializat în lucrarea *Declinul Occidentului*[38], Biserica „grecească" a avut ca punct de pornire, în istoria ei locală şi universală, introvertirea absolută a omului, omul închis în sine. În realitate, însă, influențele apusene nu au reprezentat decât unul dintre numeroasele elemente care au acționat asupra teologiei răsăritene, dar, desigur, un element foarte important. Aşadar, excludem monocauzalitatea pentru evoluțiile considerate negative ale teologiei[39].

Unele aspecte ale orientării occidentale au produs, în mod clar, efecte ambivalente, de exemplu: formarea unitară, respectiv instrucția grecilor la Colegiul Elen de la Roma permitea, pe de o parte, „grecilor" şi „latinilor" să se cunoască reciproc şi facilita, în acest fel, discutarea problemelor rămase nesoluționate, pe de altă parte, însă, la Colegiul Elen, mulți dintre absolvenți erau împiedicați să-şi manifeste, în mod public şi emoțional, propria lor mentalitate, net diferită de cea a „latinilor", sau concentrarea seculară a teologiei pe contro-versa celor cinci puncte florentine a Decretului de Unire de la Florența, Defensio sive Retorsio quinque capitum, respectiv, mai târziu, concentrarea pe controversa Prefacerii Darurilor, a transsubtanțierii au împiedicat, pe de o parte, dezbaterile, pe de altă parte, însă, a avut ca urmare îngustarea formală a teologiei. Pentru că, în loc să fie cercetate, aprofundate şi respectiv, depăşite anumite concepte, cele mai multe dintre tratatele apărute în decursul timpului s-au dovedit a avea multe greşeli sau lipsuri şi au fost pline de repetiții şi de recapitularea propriilor principii[40].

Chestiunile hermeneutice de substanță, care constituiau miezul sau „nucleul problemei", nu au fost decât arareori atinse. În mod frecvent, nici nu au fost luate în seamă, după cum dovedeşte şi corespondența dintre Tübingen şi Constantinopol. Aceasta înseamnă că nu au fost valorificate multe şanse oferite de contactele cu Apusul, printr-o gândire confesională, concurențială. Că acest mers al lucrurilor putea fi schimbat ne-a demonstrat, de pildă, Nicodim Aghioritul, care a

---

[38] Oswald Spengler, *Der Untergang des Abendlandes - Umrisse einer Morphologie der Weltgeschichte*, Verlag Braumüller in Wien, 1918.
[39] G. Podsakalsky, *Griechische Theologie* ..., p. 385.
[40] G. Podsakalsky, *Griechische Theologie* ..., p. 386.

adaptat, fără mari dificultăți, spiritualitatea apuseană la problematica răsăriteană. Să fie oare acest fenomen tot o pseudomorfoză? Cine afirmă, eventual, aşa ceva dovedeşte că nu a luat în seamă evoluția milenară de la Marea Schismă, din anul 1054 încoace, şi nici dezvoltarea spirituală comună a Răsăritului şi Apusului[41].

Dacă nu încercăm, în mod absurd, să aplicăm concepțiile ecumenice contemporane la premisele cu totul diferite din epoca stăpânirii turceşti de odinioară, atunci vom observa în Biserica şi teologia acelor vremuri puncte tari, „aspecte pozitive" şi slăbiciuni, „aspecte negative". Dintre aspectele pozitive trebuie menționată căutarea stăruitoare, deşi, uneori, sterilă, datorită conjuncturilor, a „concordiei", a „consensului", a înțelegerii, dintre confesi-uni. Aceste încercări de înțelegere au început cu impulsurile curajoase ale lui Martin Crusius (1523-1607), cu lucrarea Turco Graecia-Germano Graecia, tipărită la Basel, în anii 1584-1585, au continuat cu studierea izvoarelor teologice, înfăptuită de Petros Arkudios (†1633) şi Leon Allatios (†1669) şi s-au manifestat prin planurile de unire bisericească ale „non-jurorilor" englezi, din 1688, şi ale țarului rus Petru cel Mare (1682-1725). Desigur că, în acest sens, s-a zis mai mult şi s-a înfăptuit mai puțin, dar, chiar şi participarea motivată la aceste eforturi stăruitoare de căutare a unității biserceşti a rămas, până azi, un fapt deosebit.

Cunoaşterea reciprocă a creat posibiltatea unei mai bune înțelegeri între teologii diferitelor confesiuni, înțelegere facilitată de faptul că numeroşi studenți greci studiau în Apus, mai ales în Italia, în cea de a II-a şi a III-a perioadă a „turcocrației", învățând alături de colegii lor apuseni, şi de introducerea limbii latine ca materie de studiu, la Academia Teologică din Kiev şi în alte Academii. Desigur, deschiderea spre un dialog rodnic a fost diminuată de slaba experiență în materie de dezbateri, precum şi de propriile slăbiciuni şi de supuşenia față de ocupanții otomani. Cu toate acestea, trebuie menționat, ca aspect pozitiv, faptul că, în pofida crizelor financiare din această vreme, ortodocşii au găsit forța de a înființa şi, respectiv, de a întreține numeroase Academii, şcoli, biblioteci şi tiparnițe. Toate acestea s-au înfăptuit în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, tocmai în teritoriile ocupate de turci. Mulți monahi au fost chemați la slujirea didactică de la Academia Patriarhală, la şcolile teologice de pe continent

[41] G. Podsakalsky, *Griechische Theologie* ..., p. 386.

şi din arhipelagul elen. Acest fenomen al chemării monahilor la catedră era cu totul neobişnuit faţă de perioada bizantină precedentă. Fenomenul se datora, în mare parte, fascinaţiei pe care o aveau faţă de modelele catolice, oferite de şcolile patronate de ordinele călugăreşti, şi faţă de umanismul protestant, manifestat în legătură cu creştinii răsăriteni. În secolul al XIX-lea, călugării care predau la facultăţi au fost înlocuiţi de dascăli laici[42].

Perioada „turcocraţiei" a avut nu numai aspecte pozitive, ci şi slăbiciuni. Fiecare om raţional ştie că nici o discuţie nu poate duce la rezultate notabile dacă participanţii nu acceptă o metodă comună. Dar, tocmai pentru identificarea acestei metode teologice s-a arătat puţin interes. Lipsa metodei este evidentă nu numai în cazul prăpastiei, aparent de netrecut, dintre principiul protestant „Sola Scriptura" şi concepţia ortodoxă despre Sfânta Tradiţie, ci şi în ceea ce priveşte tensiunea şi înfruntarea dintre scolastica apuseană şi mistica răsăriteană, respectiv, confruntarea dintre tezele „adevărului unic", ale adevarului unic, comun, despre cele naturale şi supranaturale, respectiv filosofie şi teologie şi cele ale „adevărului dublu". Încetinirea sau, uneori, stagnarea discuţiilor s-a datorat, chiar dacă indirect, intransigenţei palamismului „a cărui autoritate este pusă la îndoiala, azi, chiar de partea ortodoxă[43]. Vina pentru stagnarea discuţiilor nu aparţine numai palamiţilor ci şi, de pildă, unei personalităţi străine de isihasm, cum a fost Theofil Koridaleus (1563-1646) ,,care a operat o separare radicală între filosofie şi teologie, devenind, în acest fel, un aliat „tăcut" al lui Palama. De altfel, puţini autori, mai ales din partea a II-a şi a III-a a „turcocraţiei", cum ar fi Juri Krizanici, Nicolau Kursulas, Alois Andrutzes, Atanasie din Paros, au tratat tema metodologiei teologice. Cei mai mulţi dintre teologi au atins tema doar tangenţial şi nu au iniţiat discuţii nici cu cei care gândeau la fel ca ei şi nici cu cei care gândeau într-alt fel. Evident că discuţiile asupra metodei erau temute în Bizanţul secolelor al XIV-lea - al XV-lea. Să ne gândim numai la interpretarea noţiunii μετουσιοσις, „metusiosis" şi la implicaţiile sale filosofice. Datorită faptului că chestiunea metodologiei nu a fost rezolvată, multe din-

[42] G. Podsakalsky, *Griechische Theologie ...*, p. 387.

[43] Cf. Dimitrie Dmitrievici, *Bedenken über den Hesychasmus aus orthodoxer Sich* în: „Ostkirchliche Studien" 34/ 1985 p. 325- 330.

tre tratatele teologice au rămas simple opere exclusiv polemice şi şi-au pierdut semnificația.

Strâns legată de chestiunea metodei teologice este şi problema raportului dintre teologie şi ştiință, raport studiat, întâia oară, într-o lucrare despre pocăință, de către Georgios Koressios, (1570 -†1659/1660). Şi în acest domeniu, reprezentanții Ortodoxiei au purtat, mai degrabă un, monolog decât un dialog. Opinia apărută încă în opera lui Teodoret al Cirului (cca. 393-cca. 466), ultimul mare teolog al Şcolii din Antiohia[44], conform căreia credința şi ştiința au nevoie una de alta şi, ca urmare, sunt inseparabile, nu a fost pricepută de majoritatea ortodocşilor, de aceea, în această chestiune, nu s-au adus clarificări şi chiar s-a ajuns la o confruntare profundă cu filosofia iluministă. În cea de a patra perioadă a dominației turceşti, preocupările teologice gravitau în jurul dogmaticii şi a spiritualității, respectiv, se punea accent pe teologie şi morală. Această mutare a centrului de greutate spre dogmatică şi spiritualitate n-a fost corectată până în zilele noastre. Astfel, unii creştini din Apus se simt atraşi, personal, de Biserica Răsăriteană, dar interesului lor nu i se răspunde, iar dialogul bilateral nu aduce vreun rezultat[45].

Un alt aspect negativ este legat de slujirea didactico-bisericească, domeniu în care lipseşte un decret patriarhal prin care să fie condamnate primejduirile efective ale învățăturii de credință, dată fiind bogăția de termeni. Pentru o mai bună înțelegere a problemei se poate face o comparație cu deciziile luate în chestiunea calendarului sau cu condamnarea, de mai târziu, a lui Theofil Korydaleus, Methodie Anthrakites şi Macarie Nottara. Aşa este, de exemplu, şi Decretul Patriarhului Chiril al V-lea, privitor la repetarea Botezului, care rămânea şi rămâne îndoielnică[46]. Desigur, mâinile patriarhului erau adesea „legate" prin deciziile înalților demnitari laici, respectiv, ale stăpânilor otomani. Astfel, Patriarhul Ieremia al II-lea, (1572-1579/1580-1584 /1587-1590), a fost închis datorită faptului ca a susținut compromisul

---

[44] Θεοδωρήτου *Εκκλησιαστική Ιστορία*, vol, 1, p. 91 în col. Sources chretiennes 57, vol. 1, ed. P. Canivet; Les Édition du Cerf, Paris, 1958, p. 133f .

[45] G. Podsakalsky, *Griechische Theologie* ..., p. 387.

[46] Orosul Sfintei Biserici a lui Hristos, care întăreşte Sfântul Botez dat de la Dumnezeu, dar leapădă botezurile ereticilor care se fac în alt chip (1755-6) în Părintele Gheorghe Metallinos, *Mărturisesc un Botez*, trad de Caliopie Papacios, Ed. Evanghelismos, Bucureşti, 2011, p. 158-161.

în chestiunea calendarului. De menționat este şi distanțarea Moscovei de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, care a făcut misiunea patriarhului şi mai dificilă. Astfel, Pseudo-Mărturisirea de credință, a Patriarhului Chiril Lukaris, a fost condamnată, în mod repetat, de către ierarhia ortodoxă, iar Patriarhul Dositei al Ierusalimului (1669-1707) la Sinodul din anul 1672, s-a folosit de inteligența sa deosebită pentru a-şi îndeplini funcția şi pentru a influența Sinodul.

Un ultim aspect negativ al acestei perioade este preluarea, prin secolele al XVII-lea - al XVIII-lea, literaturii „profetice" necreştine, fie sub forma „deschisă" a Agathangelos-ului, respectiv, a Hresmologii-lor sau a comentariilor oculte ale misterelor Apocalipsei. Rezonanța acestei literaturi, atât la curțiile princiare, cât şi în rândurile poporului simplu, era de înțeles, din punct de vedere psihologic, însă pătrunderea elementelor necreştine a făcut ca şi restul operelor teologice ale autorilor respectivi, înclinați spre literatura necreştină, să-şi piardă credibilitatea.

Epoca la care ne referim rămâne un capitol plin de învățăminte pentru istoria bisericească a grecilor. Multe opere, cum ar fi cele din domeniul liturgicii şi al spiritualității teologice, ar merita să fie editate şi studiate din nou, deoarece epoca turcocrației, cu neo-martirii săi, a marcat spiritul religios grecesc, probabil mai adânc decât toate secolele de dinaintea acesteia. Ca urmare, ea nu poate fi catalogată, în istorie, ca o „pseudomorfoză". În afara de aceasta, vremea turcocrației este pilduitoare, plină de învățăminte, în legătură cu metodologia necesară şi cu separarea care dăinuie până în prezent[47].

[47] Factorii neteologici ai perpetuării separației dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică sunt menționați în lucrarea: *Die Einheit der Kirche*, P. Meinhold Editor: L. Hein; Wiesbaden, 1977, p. 53- 68 (În mod surprinzător, autorul se concentrează aproape exclusiv asupra valorii papalității; chiar şi bibliografia pe care ne-o oferă nu poate acoperi această tematică). De mare ajutor ne sunt sugestiile teologului ortodox A. Stawrowsky: *Essai de theologie irenique: L' Orthodoxie ét le Catholicisme*, Paris, 1966.

ELEVI ROMÂNI ORTODOCŞI ŞI GRECO-CATOLICI LA GIMNAZIUL FRANCISCAN DIN TÂRGU MUREŞ ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

VASILE LECHINȚAN

Documente inedite din Arhivele Naționale Cluj ne dezvăluie o perspectivă inedită asupra frecventării de către români a Gimnaziului franciscan din Târgu Mureş în primele decenii ale secolului al XIX–lea, fenomen necunoscut în istoria învățământului românesc din Transilvania[1]. Cunoaştem acest aspect din două cataloage păstrate până la noi din anii 1819 şi 1825.

Este deosebit de interesantă participarea românească la acest sistem de învățământ şi demersurile micii nobilimi şi a preoțimii de la țară dar şi a târgoveților din târgul cu tendințe de oraş Târgu Mureş, în special uniți/greco-catolici dar şi ortodocşi, de a-şi trimite copiii la şcolile mai înalte în preajma Revoluției de la 1848-1849.

În *Nomina et Cognomina Studiosorum in Prima Nationali Classe...*, a Gimnaziului franciscan din Târgu Mureş (*Marus Vasárhelyini*), din anul 1819, sunt înregistrați 30 de elevi, după nume, stare socială (*conditio*), loc de origine. Din cei 30 de elevi, 18 (cu vârste între 11 şi 16 ani) sunt români (12 greco-catolici, 5 ortodocşi şi 1 romano-catolic? - scris astfel probabil din greşeală), 4 nobili romano-catolici, 4 prenobili romano-catolici şi 1 prenobil notat - în loc de religie - drept *Hungarus,*

[1] Despre frecventarea de către români, în epocă, a Gimnaziului fransiscan din Dej, vezi Vasile Lechințan, *Elevi români la Gimnaziul franciscan din Dej în a doua jumatate a secolului al XVIII-lea şi în deceniul 3 al secolului XIX*, în ***Profesioniştii noştri 10. Corneliu Mihail Lungu la 70 de ani***, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2013, p. 255-278.

1 catolic şi 2 armeni romano-catolici. La *Conditio*, toți românii figurează *Valachus*. Cel mai bun la învățătură din această clasă este notat românul Ioan Butean din Gurghiu: *1-ma cum Laude.*

În *Classificatio Declinistarum...*, din acelaşi an şcolar, figurează 16 elevi: din care 13 (cu vârste între 9 şi 14 ani) sunt români (8 greco-catolici şi 5 ortodocşi), 2 nobili romano-catolici şi 1 armean romano-catolic. Din cei 16 elevi, cei mai buni, cu nota *1-ma,* sunt românii Novian Pop din Band, Chirică Pop din Bogata şi Simion Paşcu din Mureşeni.

Cei din clasele *Abecistae*, *Silabistae* şi *Legistae* la un loc sunt în total tot 16, din care 4 (între 9 şi 11 ani) sunt români (2 ortodocşi şi 2 greco-catolici), 11 romano-catolici şi 1 german. Nu este completată rubrica de note *Classis,* doar rubricile *Progresus* şi *Mores*, la care românii figurează în general ca majoritatea: *boni*, respectiv *honesti*, excepție Petru Balog din Ațintiş, care figureaza notat *Mediocris*, respectiv *Corrigibiles*.

Catalogul Gimnaziului franciscan din Târgu Mureş din anul 1819 este semnat de Fr. [călugărul franciscan] Wolffgangus Bőjte, *1-mae Nationalis Professor*, la 26 august 1819.

În catalogul din anul şcolar 1825 elevii sunt împărțiți în două clase. În clasa *Majorum Parvistarum* sunt 36 de elevi, din care 26 sunt români între 8 şi 16 ani, după religie 18 sunt greco-catolici, 7 ortodocşi şi la unul nu este trecută religia. Ceilalți elevi sunt: 6 romano-catolici, 2 prenobili şi 2 nobili secui. Cu calificativul *Eminens* sunt notați: Alexander Toth, prenobil sărac din Păucişoara (nu-i este trecută religia), George Gârbe, român sărac din Sângeorgiu de Mureş şi Ioan Suciu, unit/greco-catolic din Ungheni. În clasa *Neoconjugistarum* sunt 30 de elevi, din care 16 (între 11 şi 14 ani) erau români (11 greco-catolici şi 5 ortodocşi), 2 prenobili romano-catolici, 1 nobil ungur cetățean (*Hungarus civis*), 4 unguri cetățeni, 1 nobil secui, 2 romano-catolici secui şi 4 romano-catolici. Andrei Pop, greco-catolic român din Sângeorgiu de Câmpie este notat la *Classis* cu calificativul *cum eminentia*. Cu nota *1-ma cum eminentia* este notat şi Stephanus Kalman, secui romano-catolic din Dăneşti (azi jud. Harghita).

Catalogul Gimnaziului franciscan din Târgu Mureş din anul 1825 este semnat de Fr. [călugărul franciscan] Faustinus Kánya.

De relevat şi observațiile făcute de călugărul franciscan asupra fiecărui elev în parte, mai ales străduința românilor, în special a celor de condiție modestă, de a se ține de studiu, de a fi printre primii la învățătură.

Cel mai important dintre elevii români este Partenie Trombitaş[2], care va ajunge preot ortodox în 1834 în Târgu Mureş, la numai 20 de ani fiind hirotonit de episcopul Vasilie Moga, iar în anul următor a fost numit protopop ortodox al Târgu Mureşului. A scris, în cei 55 de ani de păstorire, numeroase memorii în limbile română, germană şi maghiară pentru apărarea drepturilor românilor, iar în timpul Revoluției de la 1848-1849 a fost prădat, „până la os„. de insurgenții secui.

Alt elev important este Ştefan Iacovici, care va deveni preot ortodox în Mureşeni (zis atunci Medeşfalău) şi care va suferi mari asupriri din partea insurgenților secui la 1848-1849. (Vezi Gelu Neamțu, *Persecuții şi abuzuri împotriva unor preoți ortodocşi din Transilvania în vara anului 1848*).

Dicționar al elevilor români de la Gimnaziul franciscan din Târgu Mureş, din anii 1819 şi 1825

Mihai Baci (*Michael Báts*), de 13 ani, român din Ulieş (*Valachus de Olves*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: optimis*, la *Mores: honesti*, la *Classis*: *1-ma.*

Petru Balog (*Petrus Balog*), de 10 ani, român din Aţintiş (*Valachus de Cintus*), greco-catolic, clasa *Abecistae*, *Silabistae* şi *Legistae*, an şcolar 1819.

Ioan Boier (*Joannes Bojer*), de 11 ani, român din Iernut (*Valachus de Radnot*), ortodox (*Disunitus*), clasa *Abecistae*, *Silabistae* şi *Legistae*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*, la *Mores: honesti*.

Teodor Boier (*Theodorus Boer*), de 13 ani, român greco-catolic (*Valachus Graeco Chath.*), din satul Band (*De Mező Bánd*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum*, cu observația: *Subsidio sui parentis freqventat Scholas*.

---

[2] Vezi Elena Mihu, MEMORIILE SCRISE DE PARTENIE TROMBITAŞ ÎN APĂRAREA BISERICII ORTODOXE DIN PROTOPOPIATUL TÂRGU MUREŞ (1851-1852), în „Angvstia", 6, Editura „Carpații Răsăriteni", Sfântu Gheorghe, 2001, p. 55-68.

Andrei Boroş (*Andreas Boros*), de 15 ani, nobil român (*Nobilis Valachus*), din Şamşudul de Câmpie [azi Şincai] (*Samsond in Campestribus*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum.*

Vasile Bucşa (*Basilius Buxa*), de 12 ani, român greco-unit (*Graeco unitus Valachus*), din Sângiorgiu de Mureş (*Maros Sz. Győrgy*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: Mediocris*, la *Classis: secunda*, la *Mores: boni*, cu observația: *Tardius venit qvam ceteri ad Schola,* fapt care se reflectă, desigur, şi la note.

Avram Bucur (*Abrahamus Bukur*), de 12 ani, român unit (*Valachus Unitus*), din Râciu (*Rűts in Campestribus*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum.*

Ioan Butean (*Joannes Butyán*), de 15 ani, român din Gurghiu (*Valacus de nagy Gőrgeny*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: optimi*, la *Mores: honesti*, la *Classis*: *1-ma cum Laude*.

Ioan Ceavaşi [Ceuşan] (*Joannes Csavasi*), de 14 ani, român greco-unit (*Graeco unitus Valachus*), din Silivaşu de Câmpie (*Sylvas*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: bonus*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: boni*, cu observația: *animam habet Studendi* [are minte să studieze].

Petru Chelemen (*Petrus Kelemen*), de 16 ani, român greco-unit (*Graeco unitus Valachus*), din satul Sântana de Mureş (*De pago Sz. Anna*), clasa *Majorum Parvistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progresus: Nec Mediocris*, la *Classis: 3-tia*, la *Mores: honesti*; cu observatia: *Solidius conandi ipsi esset* [Încercarea de a fi mai bun].

George Chețan (*Georgius Ketzán*), român unit (*Valachus Unitus*), de 12 ani, din satul Râciu, în Câmpie (*De pago Rűts in Compestribus*), an şcolar 1825.

Mihai Chețan (*Michael Ketzan*), de 14 ani, preco-unit (*Graeco unitus*), din satul Coroiu (*De pago Korod*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progresus: Mediocris*, la *Classis: 2-da*, la *Mores: boni*, cu observația: *contendi asseqvi primam classe* [s-a străduit să absolve prima clasa]

Ioan Cociş (*Joannes Kotsis*), de 12 ani, greco neunit [ortodox] (*Graeco Disunitus*), din satul Sângeorgiu de Mureş (*De pago Maros Sz. Győgry*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progresus: Mediocris*, la *Classis: 2-da*, la *Mores: boni*, cu observația: *habet animum discendi* [are minte de a învăța].

Dumitru Cormoş (*Demetrius Kormos*), de 11 ani, români unit (*Valachus Unitus*) din Sântana (*Maros Sz. Anna*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progresus: Diligens*, la *Classis: prima*, la *Mores: Optimi*, are părinți săraci, cu toate acestea sunt bucuroşi să-l trimită la şcoală (*Paupere habet parentes non obstante tamen libentes mittunt ad scholas).*

Petru Cozma (*Petrus Kozma*), de 13 ani, greco-unit (*Graeco unitus*), din satul Petrilaca (*De pago Peterlaka*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: Mediocriss*, la *Classis: 2-da*, la *Mores: boni,* cu observatia: *Ad est toties qvoties scholis dam non est infirmus.*

Mihai Cupta (*Michael Kupta*), de 14 ani, român greco-unit (*Graeco Unitus Valachus*), din satul Sângeorgiu (*De pago Sz. Győrgy*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progressus: optimus*, la *Classis: 1-ma cum laude*, la *Mores: exemplar*, cu observația: *habet Coronam sui Studii*

Ioan Filip (*Joannes Fűlőp*), de 13 ani, fiu de preot unit (*Uniti Sacerdotis filius*), din satul Iernut (*De pago Radnoth*), an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: bonus*, la *Classis: 1-mo cum laude*, la *Mores: Religosi*, cu observația: *et si Infirmitatibus impeditu fuerit a studento, habet tamen profectum sui studii*.

George Gârbe (*Georgius Girbe*), de 14 ani, român unit sărac (*Valachus unitus pauper*), din Sângeorgiu de Mureş (*De Maros Sz. Győrgy*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progresus: Optimus*, la *Classis: eminens 3-tius*, la *Mores: boni*, cu observația: *Volentibus parentibus et ipse amat continuare sua studio usque in finem* [Voința părinților și pasiunea sa îl fac să-și continue studiul până la sfârșit].

Iftenie German (*Afteneus Germán*), de 12 ani, român din Şopteriu (*Valacus de Szepter*), romano-catolic [?], clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*, la *Mores: honesti*, la *Classis*: *1-ma*.

Vasile Gőrőg [Grecu] (*Basilius Gőrőg*), de 12 ani, ortodox (*Disunitus*), din Gialacuta (*De Gyalakuta*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: Mediocris*, la *Classis: secunda*, la *Mores: boni*, cu observația: *Diu absens fuit a Scholis propter Infirmitateam,* fapt care se reflectă, desigur, şi la note.

Nicolae Husmezan (*Nicolaus Hoszmezan*), de 13 ani, român din Ațintiş (*Valacus de Tzintos*), greco-catolic, clasa *in primae nationali*

classe, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*, la *Mores: pulcheri*, la *Classis: 1-ma*.

Ştefan Iacovici (*Stephanus Jakovits*), de 11 ani, român din Mureşeni (*Valachus de Megyesfalva),* ortodox (*Disunitus*), clasa *in primae nationali classe*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Optimis*, la *Mores: pulchri*, la *Classis: 1-ma*.

Dănilă Laslo (*Daniel Laszlo*), de 11 ani, român din Sângiorgiu de Câmpie (*Valacus de Mező Sz: Gyorgy*), ortodox (*Disunitis*), clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Boni,* la *Mores: Honesti*, la *Classis: 2-da*.

Ilie Maior (*Elias Major*), de 11 ani, român din Ceuaşu de Câmpie (*Valacus de Mező Tsavas*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Optimis*, la *Mores: Honesti*, la *Classis: 1-ma*.

Simion Mera (*Simion Mera*), de 13 ani, român greco-unit (*Graeco Unitus Valachus*), din satul Beica (*De pago Bőlkény*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum*, clasificat la *Progressus: Mediocris*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: honesti*, cu observația: *non indiget stimulis*.

Grigore Moldovan (*Gregorius Moldovan*), de 15 ani, român din Mureşeni (*Valachus de Megyesfalva*), ortodox (*Disunitus*), clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Mediocris*, la *Mores: boni*, la *Classis*: *2-da.*

Manasie Moldovan (*Manasius Moldovan*), de 12 ani, român din Fărău (*Valachus de Forro*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Tardus*, la *Mores: boni*, la *Classis*: *3-ta.*

Manoilă Moldovan (*Manuelas Moldovan*), de 11 ani, român din Fărău (*de Forro Valachus*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Lenis*, la *Mores: boni*, la *Classis*: *3-ta.*

Simion Paşcu (*Simion Pasko*), de 14 ani, român din Mureşeni (*Valacus de Megyesfalva*), ortodox (*disunitis*), clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819, notat la *Mores: boni*, la *Progres: honesti,* la *Clasa*: *1-ma*.

Andrei Pop (*Andreas Papp*), de 13 ani, român greco-unit (*Graeco unitus Valachus*), din satul Sângiorgiu de Câmpie (*De pago Sz. Győrgy in Compestribus*), an şcolar 1825, clasa *Neoconjugistarum*, clasificat la *Progressus: optimus*, la *Classis: cum eminentia*, la *Mores: optimi*, cu observația: *Conatum habet Laudabilem.*

Chirică [foarte probabil Chirilă] **Pop** (*Papp Kirikka*), de 11 ani, român din Bogata (*Valacus de Bogát*), greco-catolic, clasa *Declinistarum,* an şcolar 1819, notat la *Mores: boni*, la *Progres: pulchri*, la *Clasa*: *1-ma*.

Dumitru Pop (*Demetrius Papp*), de 10 ani, român din Sânmărghita (*Valachus de Sz. Margita*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Lenis,* la *Mores: boni*, la *Classis*: *2-da.*

Ioan Pop (*Joannes Papp*), de 11 ani, român din Şamşud (azi Şincai) (*Valacus de Samsand*), greco-catolic, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819.

Ioan Pop (*Joannes Papp*), de 12 ani, greco-catolic (*Graeco Unitus*), din satul Oroiu de Câmpie (*De Pago Uraj*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: Laudabilis,* la *Classis: prima cum Laude*, la *Mores: honesti*, cu observația: *Solet aemulari cum primis*.

Ioan Pop, cel mai în vârstă (*Joannes Papp Major*), de 15 ani, fiu de preot unit (*Uniti sacerdatis filius*), din satul Şăulia, din Câmpie (*De pago Salij in Campestribus*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum.*

Ioan Pop micul (*Joannes Pap parvus*), de 13 ani, fiu de preot ortodox (*Disuniti sacerdatis filius*), din satul Tătărlaua (*De pago Tatár Laka*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progressus: bonus penes tarditatem congenii*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: optimi*, cu observația: *Cum repetitione Classium adeptus est Laudem sui studii* [Cu repetarea clasei a caştigat laude pentru studiul său].

Ioan Pop tânărul (*Joannes Pap Minor.*), de 11 ani, unit din satul Silivaşu de Câmpie (*De pago Sylvas de Campestribus*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* notat la *Progresus: mediocris*, la *Classis: 2-da*, la *Mores: Innocentae*, cu observația: *Diversis vicibus infirmitate impeditus fuit a freqventando Scholas* [în diferite momente a fost împiedecat de boală să frecventeze şcoala].

Isac Pop (*Isacus Pap*), de 16 ani, fiu de român ortodox (*Valachus Disuniti filius*), din satul Sânpaul (*pago Kerelő Szent Páll*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progressus: bonus*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: honesti*, cu mentiunea: *Intendit audere ad votum parentis.*

Mihai Pop (*Michael Papp*), de 13 ani, român din Căpâlna de Jos (*valacus de Kapolna*), greco-catolic, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819, notat: *Valedixit ante examen* [a spus adio înainte de examen].

Novian Pop (*Novian Papp*), de 10 ani, român din Band (*Valacus de Mezőband*), ortodox (*disunites*), notat la *mores : optimi*, la *Proges: pulcri,* la *Clasa: 1-ma*, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819.

Petru Pop din Bolintineni (*Petrus Papp Balintfalvi*), de 16 ani, an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* român ortodox (*Valachus Disunitus*), din satul Bolintineni, notat la *Progressus: Exigens*, la *Classis: 3-tia*, la *Mores: boni*, cu observația: *affectat servitium aulicum*.

Petru Pop tânărul (*Petrus Papp Minor*), de 13 ani, român greco-unit (*Graeco unitus Valachus*), din satul Budiu de Câmpie [azi Papiu Ilarian] (*De pago Bodon*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* notat la *Progressus: Lenis*, la *Classis: 3-tia*, la *Mores: optimi*, cu observația: *Non vult deserere Scholas* [nu vrea să părăsească școala].

Samoilă Pop (*Mozses Papp*), de 11 ani, român din Bord (*Valacus de Bord*), greco-catolic, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819.

Vasile Pop (*Basilius Papp*), de 14 ani, român din Căpâlna de Jos (*de Capolna valacus*), greco-catolic, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819.

George Popovici (*Georgius Popovits*), de 9 ani, român din Deag (*Valachus de Dég*), ortodox (*Disunitis*), clasa *Abecistae*, *Silabistae* şi *Legistae*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni* şi la *Mores: Honesti*.

Ignat Popovici (*Ignatius Popovits*), de 13 ani, român din Deag (*Valachus de Dég*), ortodox (*Disunitis*), clasa *in primae nationali classe*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Optimi* şi la *Mores: Exemplares*, la *Classis: 1-ma.*

Ioan Popovici (*Joannes Popovits*), de 12 ani, greco-neunit [ortodox] (*Graeco Disunitus*), din satul Alma (*De pago Küküllo Almas*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: optimus*, la *Classis: prima classis sed cum Laude*, la *Mores: Jnnocentes*, cu observația : *Continuaturus est Scholas studiaque secundum votum parentis.*

Ioan Popovici cel tânăr (*Joannes Popovici minor*), de 12 ani, fiu de preot greco-neunit [ortodox] (*Graeco Disuniti Sacerdatis filius*), nu scrie de unde e, clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: bonus*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: pulchri*, cu observația: *Cum primis aemulans diligenter Studet*.

Ioan Popovici (*Joannes Popovits*), de 14 ani, fiu de preot ortodox (*Disuniti sacerdos filius*), din satul Căpâlna de pe lângă Cetatea de Baltă (*De pago Kápolna penes Cicellum*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progressus: bonus*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores:*

boni; cu observatia: *dum et quando absens conabatur studere post reditura.*

Luca Popovici (*Lukáts Popovits*), de 16 ani, greco-unit (*Graeco Unitus*), din satul Râciu (*pagus Rűts*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum*, clasificat la *Progressus: Mediocris,* la *Classis: 1-ma*, la *Mores: honesti*; cu observația: *Nibitur asseqvi tenentes altiores classes* [atinge forța de a se tine de clasele superioare].

Simion Popovici (*Simion Popovits*), de 11 ani, român din Deag (*Valachus de Dég*), ortodox (*Disunitis*), clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*, la *Mores: Honesti*, la *Classis: 1-ma*.

Ştefan Prunaş (*Stephanus Prunas*), de 12 ani, român din Mureşeni (*valacus de Megyesfalva*), ortodox (*Disunitis*), clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819.

Manoilă Radur (*Manuelas Radur*), de 12 ani, român din Mureşeni (*valacus de Megyesfalva*), ortodox (*Disunitis*), clasa *Declinistarum,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*, la *Mores: Honesti*, la *Classis* scrie *: Valedixit* [a spus adio].

Nicolae Radur (*Necolaus Radur*), de 14 ani, român din Oroiu de Câmpie (*Valachus de Uroi*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Lenis* şi la *Mores: Corrigyibiles*, la *Classis: deseruit Scholam ante Examen* [a părăsit şcoala înainte de examen].

Ioan Rați (*Joannes Rátz*), de 12 ani, greco-unit (*Graeco unitus*), din satul Silivaşu de Câmpie (*Pagus Sylvas*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: bonus*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: praestantes*, cu observația: *Vidum habet Matrem qvae intertenet ipsum* [Are mamă văduvă, care-l întreține]

Ioan Rus (*Joannes Rusz*), de 9 ani, român din Vânători *(Valacus de Hujas*), greco-catolic, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819.

Ioan Rus (*Joannes Rusz*), de 14 ani, român unit (*Valachus unitus*), din satul Păucişoara (*De pago pótsfalva*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum*, clasificat la *Progressus: Mediocris*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: Honesti*; cu observația: *Continuaturus est sua studia* [să-și continue studiile]

Petru Sabadi [Săbădean] (*Petrus Sabadi*), de 12 ani, român din Ceuaşu de Câmpie (*Valacus de Mezo Tatsovas* [sic1]), greco-catolic, clasa

in primae nationali classe, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*, la *Mores: Pulchri*, la *Classis*: *1-ma*.

Ladislau Sabău (*Ladislaus Szabo*), de 13 ani, român ortodox (*Dis unitus Valachus*), din satul Corunca (*De pago Koronka*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progressus: Laudabilis*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: optimi*, cu observația: *Habet bonum animum Scholas freqventandi* [Are o minte bună pentru frecventarea școlii].

Nicolae Sabău (*Nicolaus Szabo*), de 12 ani, român ortodox (*Disunitus Valachus*), din cetatea regească Târgu Mureş (*De Regia Civite Vasarhej*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: bonus,* la *Classis: 1-ma*, la *Mores: boni*, cu observația: *erit sui parentis Sectator*.

Dumitru Sasvaroşi [Orăştiean] (*Demetrius Szászvárosi*), de 10 ani, român ortodox (*Valachus Disunitus*), iobag din Târgu Mureş (*Maros Vasárhelyiensis Colonus*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progresus: Optimus*, la *Classis: prima*, la *Mores: exemplares*.

Ştefan Socaciu (*Stephanus Szakáts*), de 12 ani, român din Sângeorgiu de Pădure (*Valacus de Erdo Sz: György*), ortodox (*Disunitis*), clasa *in primae nationali classe*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Exemplares,* la *Classis: 1-ma.*

Ioan Socol (*Joannes Szokol*), de 12 ani, român greco-unit (*Graeco unitus Valachus*), din satul Cămăraşu (*De pago puszta Kamaras*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressus: Laudabilis*, la *Classis: 1-ma*, la *Mores: Jnnocentes*, cu observația: *finitis finiendis, abiturus est Balasfalvam* [la sfârşit va merge la Blaj].

Aron Suciu (*Aron Szőts*), de 12 ani, român greco-unit (*Graeco unitus Valachus*), din satul Grebenişu de Câmpie (*De pago Gerebenes Valachus*), an şcolar 1825, clasa *Neoconjugistarum*, clasificat la *Progressus: bonus*, la *Classis: cum Laude 1-ma*, cu observația: *est amans Studiorum* [este un iubitor de studiu].

George Suciu (*Georgius Szöts*), de 14 ani, român unit (*Valachus unitus*), din Ungheni (*de Nyarad tó*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progresus: bonus*, la *Classis: prima*, la *Mores: boni*, cu observația: *Parens ejus cum sit unitorum Cantor Congaudet filii profectui.*

Ioan Suciu (*Joannes Szöts*), de 12 ani, unit (*Unitus*), din satul Ungheni (*de Pago nyaradtő*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,*

clasificat la *Progresus: optimus*, la *Classis: 1-ma cum 4-ta eminentia*, la *Mores: honesti*, cu observația: *Cum Laude proelumque tenet 1-mum Locum.*

Ştefan Suciu (*Stephanus Szőts*), de 14 ani, român greco-unit (*Graeco unitus valachus*), din satul Ungheni (*de Nyarad tő*), clasa *Majorum Parvistarum,* an şcolar 1825, clasificat la *Progressis: Lenis*, la *Classis: 3-tia*, la *Mores: optimi*, cu observația: *Probabilius compellitur ad studia atque sic frequentat scholas.*

Samoilă Şandor (*Samuel Sandor*), de 13 ani, român unit (*Unitus valachus*), din satul Râciu (*De pago Rűts*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825, clasificat la *Progressis: mediocrus*, la *Classis: 2-da*, la *Mores: boni*, cu observația: *habet animam Continuandi sua Studia* [are minte de a continua studiul său].

Andrei Şimon (*Andreas Simon*), de 14 ani, român din Sângeorgiu de Câmpie (*Valacus de Mező Szen Győrgy*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe,* an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*, la *Mores: Pulchri*, la *Classis*: *1-ma*.

Dănilă Şimon (*Daniel Simon*), de 11 ani, român din Sângiorgiu de Câmpie (*Valacus de Mező Sz: Geőrgy*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Ingenio Lenis*, la *Mores: boni*, la *classis: 3-ta*.

Ilie Şimon (*Elias Simon*), de 13 ani, român (*Valacus*) din Vidrasău (*Vidrarszeg*), greco-catolic, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Tardus*, la *Mores: boni*, la *Classis: 2-da*.

Ioan Tamaşi (*Ioannes Tamasi*), de 12 ani, român din Deag (*Valachus de Dég*), greco-catolic, clasa *in primae nationali classe*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: Lenis* şi la *Mores: boni*, la *Classis: 3-ta.*

Dumitru Todor (*Demetrius Thodor*), de 12 ani, român unit (*Valachus Unitus*), din satul Vaidacuta (*Pagus Vajda Kut*), an şcolar 1825, an şcolar 1825, clasificat la *Progresus: optimus*, la *Classis: prima*, la *Mores: Innocentes*, cu observația: *Cum sit Parens pueri unitus sacerdos vult ut amplectatur parentis statum* [Deoarece tatăl copilului este preot unit, vrea ca el sa ajungă la starea părinților].

Partenie Trombitaş (*Parthenius Trombitas*), de 12 ani, român ortodox (*Disunitus valachus*), din satul Căpâlna de Jos (*De pago Also Kapolna*), an şcolar 1825, clasa *Majorum Parvistarum,* clasificat la *Progressus: Mediocris*, la *Classis: 2-da*, la *Mores: honesti*, cu observația: *Etsi despera-*

tuus fuerat de ejus Conatui, supletum est tamen cum laude [Chiar daca a fost disperat de eforturile sale, le-a realizat cu laude].

Ioan Turc (*Joannes Turk*), de 11 ani, fiul de preot unit (*Graeco unitus Filius Sacerdotis*), din satul Pogăceaua (*De pago Pokotsa*), clasa *Neoconjugistarum*, an şcolar 1825.

Alexandru Uilăcan (*Alexander Ujlakan*), 12 ani, român din Sâmboleni (*Valacus de Szombat Telke*), greco-catolic, clasa *Declinistarum*, an şcolar 1819.

Onisie Velceran [Velcherean] (*Velceran Vonisie*), de 10 ani, român din Pogăceaua (*Valachus de Pagótsa*), ortodox (*Disunitis*), clasa *Abecistae*, *Silabistae* şi *Legistae*, an şcolar 1819, clasificat la *Progresus: boni*.

ISTORIE, TEOLOGIE ȘI ARTĂ LA MĂNĂSTIREA RĂCHITOASA - BACĂU

ANNAMARIA BACIU

„Din milostivirea Preasfintei Treimi, ziditu-sa această mănăstire, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, în anul 1697, de către familia dreptslăvitoare a marelui spătar Ilie Ianaki, cu soția sa Tofana, fiica voievodului Mihai Racoviță, pe locul unei foste biserici de stejar[1].

La anul 1729, așezământul a fost închinat mănăstirii grecești Vatopedu, oferind sprijin viețuitorilor din Sfântul Munte Athos.

Vremuri tulburi i-au schimbat rostuirea dintru început, mănăstirea fiind transformată, pe rând, în leprozerie, în penitenciar și mai apoi în azil de bătrâni.

Cutremurul din 31 mai 1739 avea să zdruncine din temelie lăcașul sfânt, risipindu-i zidurile și răpindu-i frumusețea arhitecturală.

Prin bunăvoința lui Dumnezeu, în timpul înțeleptului ierarh cărturar Melchisedec Ștefănescu, biserica așezământului monahal avea să fie preschimbată și înnoită, fără a se interveni asupra chiliilor și a celorlalte clădiri.

Dumnezeu Cel în Treime lăudat-Proniatorul n-a voit ca această oază de duhovnicie să fie lăsată în părăsire și astfel a râduit ca, după o lungă și grea încercare comunistă atee, mănăstirea să intre într-un amplu proces de restaurare.

---

[1] Biserica de lemn, cu hramul Sfânta Cuvioasă Parascheva, a fost mutată pe dealul din fa□a actualei mănăstiri, devenind biserică de mir în mijlocul cimitirului sătesc. Locul vechiului altar se păstrează la 50 de metri sud-vest de actuala biserică de zid, marcat de un monument încununat de o cruce de piatră.

S-a rânduit aici, pentru început, în anul 2005, o mică obște monahală de maici, care să reînnoade legătura de rugă și duhovnicie cu înaintașii.

S-au făcut apoi demersurile pentru recuperarea întregului ansamblu monastic, astfel încât în anul 2006, după ce azilul de bătrâni a fost transferat într-un spațiu special amenajat, mănăstirea Răchitoasa a revenit în patrimoniul Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului.

Sub coordodarea PC Protos Eftimie Bolin, duhovnicul acestui așezământ, din anul 2008 s-a început documentația necesară refacerii întregului ansamblu și s-a obținut, în anul 2014, finanțarea nerambursabilă a lucrărilor de restaurare, din fonduri europene, astfel încât mănăstirea să renască din propria-i cenușă și să revină la forma arhitecturală dintru începuturi, așa cum fusese ridicată de către ctitorii fondatori.

Prin acest program de finanțare s-au refăcut zidurile împrejmuitoare, cu cele patru turnuri de colț, s-au ridicat chiliile pentru călugărițe, cu trapeză și arhondaric, și s-a amenajat un paraclis pentru rânduiala liturgică din zilele de rând.

Lăcașul de închinare a fost refăcut la exterior, iar în interior s-a restaurat ansamblul de pictură murală executată în tehnica *a secco* , îmbinându-se fericit fragmentele de pictură veche, de la 1836, cu registrele de pictură nouă, din anul 2015".

Acestea sunt cuvintele de început ale pisaniei noi de la biserica mănăstirii Răchitoasa-Bacău, monument de arhitectură, pictură , sculptură decorativă în lemn și piatră și exemplu de viețuire monahală împletitoare a teologiei și artei slujitoare.

Satul găzduitor, Răchitoasa, (care a purtat şi numele de Răchitiş) este unul străvechi, atestat la 21 decembrie 1452, fiind situat la 36 de km de Bârlad şi făcând parte la un moment dat şi din ținutul Tecuci.

Schitul, apoi mănăstirea care poartă acelaşi nume, situată pe Valea Zeletinului, mai exact între două dealuri nisipoase, sensibile la mişcările seismice, era în secolele XVII-XVIII unul dintre cele mai bogate aşezăminte din Moldova.

Biserica de zid, cu hramul Adormirea Maicii Domnului,‖ este cea de-a doua biserică din comună, fiind construită la 1697 de către marele spătar Ilie Enache-Țifescu, în condițiile creşterii puterii economice a mănăstirii.

Biserica a fost refăcută în 1836[2], perioadă din care datează şi pictura murală interioară, executată în tehnica *a secco- tempera*.

Din testamentul ctitorului inițial putem afla următoarele:

„Ilie Enache vel spătaru şi cu soția sa Tofana, fata lui Ion Racoviță, ce au fost vornic mare, facem ştire tuturor cui se cade a şti pentru o bisericuță care din munca şi osteneala noastră am făcut-o din piatră, unde întâi şi din început am descălecat şi am făcut biserica de lemn tatăl meu Enache ce au fost clucer mare. Acum, în urma părintelui nostru, miluindu-ne

Dumnezeu, noi am mai zidit una pentru foc, alta pentru trai, că lemnul petrece viață mai scurtă, iar piatra mai lungă (...) şi eu singur cu mâna mea am scris-leat 7212 (1704) mai 16." ‖

În anul 1729, Gavriil, fiul lui Ilie Enache, închină ctitoria tatălui său mănăstirii greceşti Vatopedu de la Sfântul Munte Athos. Situația materială a mănăstirii era destul de bună, avea numeroase moşii, dintre care în 1827 se mai păstrau 17, cu un venit de 28.610 piaştrii.

Impresionat de sprijinul acordat mănăstirilor din Athos, episcopul rus Porfirie Uspenskij face următoarea afirmație: „Domnii Valahiei şi ai Moldovei şi boierii lor dădeau mănăstirilor de la Sfântul Munte bani şi averi cu venituri în principatele lor, iar pe Athos chiar, făceau, pe socoteala lor, diferite construcții cum şi alte binefaceri. Despre toate aceste binefaceri ale lor eu vorbesc cu plăcere pentru că nici unul din popoarele ortodoxe nu a făcut atâta bine pentru Athos cât au făcut românii.

În anul 1738 biserica de piatră de la Răchitoasa este afectată în urma unui cutremur, mănăstirea a fost risipită şi a trebuit să fie refăcută în următorul an de către egumenul Daniil. Pentru învelirea ei, egumenul a fost ajutat de Toader Palade vistier şi Ioardache Cantacuzino.

Potrivit unui document românesc de la mănăstirea Vatopedu putem afla că uneori egumenul Daniil Vatopedinul, folosea veniturile pentru farmacia mănăstirii, o parte, pentru formarea preoților, o alta, şi construind o biserică a Bunei-Vestiri, pe care a închinat-o la Vatopedu, document din care reiese faptul că nu tot timpul trimitea

---

[2] Conform inscripțiie pictate pe lintoul de deasupra uşii de trecere din pridvor în biserică.

banii la manăstirea căreia îi era închinată, ci îi folosea şi pentru interesele proprii mănăstirii.

Mănăstirea de la Răchitoasa, una dintre cele mai mari mănăstiri din Moldova la vremea ei, a fost secularizată sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza şi transformată apoi în penitenciar.

În 1864, odată cu secularizarea averilor mănăstireşti, călugării greci pleacă, luând cu ei multe din odoarele de preț ale mănăstirii.

Aşa după cum menționează Melchisedec Ştefănescu, episcop al Romanului, în anul 1882, „mănăstirea aceasta este acum prefăcută în penitenciar pentru oameni fără căpătâi şi vicioşi. Biserica e în bună stare, dar încăperile mănăstirii, unde locuiesc deținuții, precum şi personalul administrativ al penitenciarului, sunt vechi, negrijite şi umede şi reclamă urgente îmbunătățiri pentru ca penitenciarul să nu devină lăcaş de condamnați la moarte".17

Amintim slujirea ca egumen a lui Iacov în perioada 1836-1848, despre care nu putem exclude posibilitatea ca să fi fost și autorul picturii murale, nu numai a sculpturii în lemn de la iconostas și mobilierul bisericesc.

Arhitectura

Biserica prezintă un plan triconc, având trei turle de dimensiuni relativ egale (cu diametre crecând sensibil dinspre intrare spre altar), câte una pe cafas, pronaos şi naos. Intrarea este adăpostită de un mic pridvor de plan pătrat, boltit mănăstireşte. Absidele, atât cele laterale, cât şi cea a altarului, sunt semicirculare, şi la interior şi la exterior, cu boltire în semiconcă.

Absida altarului este uşor alungită în axul longitudinal, cu un arc triumfal generos. Este separată de naos printr-un iconostas de lemnde tei, sculptat şi poleit cu aur. Extrema de vest a planului se termină în hemiciclu, este boltită, şi are un cafas de lemn, construit deasupra registrului tabloului votiv, balconul acestuia fiind construit mai tarziu, din material brut, fără legătură cu elegantul mobilier liturgic din lemn policrom din restul bisericii. Aici este locul să subliniem contribuția esențială a egumenului Iacov, care se pare că a realizat atât iconostasul o piesă deosebit de prețioasă, atât prin bogăția decorației, cât și prin calitatea deosebită a lucrăturii. Alături de iconostasul mare se mai află în biserică , deși în fază extrem de avansată

de degradare, două iconostase mici, proeictate pentru a marca separarea dintre pronaos și naos, o icoană de închinare a Maicii Domnului și un baldachin pentru icoana praznicară a zilei, precum și somptuosul jilț episcopal, pandat la amvonul, care nu este cu nimic mai prejos de bogăția celorlalte piese de lemn policrom. Dincolo de valoare artistică deosebită a acestor elemente de mobilier liturgic, este de consemnat valoarea documentară absolută, deoarece egumenul Icov, pe măsură ce încheia de executat o piesă, o inscripționa și se semna explicit pe câte o friză decorativă.

Pe întreaga durată a consolidării structurale iconostasul a rămas la poziție, sub o carcasă de protecție din lemn, fiind supus modificărilor factorilor de microclimat asociate cu excedentul de umiditate şi cu acțiunea agenților biologici de degradare.

Accesul în cafas se face pe o scară ce maschează o parte din tabloul votiv. O altă scară duce din cafas în podul pridvorului, unde se află o încăpere cu rol functional echivalent tainiței de la mănăstirile din nordul Moldovei.

Cele trei turle, reconstruite din lemn tencuit pe vechile baze, se descarcă pe pereții longitudinali şi pe pilaştrii care compartimentează biserica, prin pandativi şi arce transversale şi longitudinale, alcătuind câte un pătrat la baza fiecăreia dintre turle.

Programul iconografic al picturii murale existente

Pictura murală de la biserica Răchitoasa se caracterizează printr-un program iconografic particularizat monastic. Favorizat şi de ampla suprafață interioară, oferită cu generozitate de zidurile foarte înalte, fără membrane transversale care să obtureze perspectiva asupra ansamblului monumental, ca şi de deschiderea celor trei turle cu diametre impozante, iconografia s-a putut desfăşura pe numeroase registre, bogate în personaje detaliat reprezentate.

Ajutați şi de tehnica *a secco*, ce permite elaborarea relativ nelimitată în timp a imaginii, pictorii de la Răchitoasa au „scris" mai multe icoane, derulând un program iconografic în concordanță cu învățăturile călugărilor viețuitori în această mănăstire. Spațiul important alocat scenelor din Apocalipsă, numărul mare al reprezentărilor de mucenici şi mucenice, ar fi doar câteva dintre manifestările acestei orientări.

PRIDVORUL: de mici dimensiuni, desfăşurat pe un plan pătrat construit din ziduri la fel de groase ca şi întreaga biserică este ridicat de-o dată cu acesta; pridvorul este boltit în cruce, cu joncțiunea arcelor uşor teşită, formând o suprafață curbă. Suprafața pereților şi a bolții astfel alcătuite este acoperită cu o compoziție elicoidală, reprezentând Judecata de Apoi. Centrul spre care converge mişcarea centrifugă este reprezentat de Dumnezeu Tatăl, a cărui lumină străpunge plafonul de nori.

Cu toate degradările la care a fost supusă datorită trecerii timuli și intervențiilor anteriore, necorespunzătoare, de reabilitare, pictura pridvorului este cea care se păstrează în cea mai mare proporție din întreaga biserică, atât ca suprafață, cât şi în ceea ce priveşte starea de conservare. Din această perspectivă, pictura pridvorului poate constitui un bun reper pentru stabilirea soluției de prezentare finală a ansamblului picturii restaurate.

BALCONUL CAFASULUI a fost realizat prin construirea platformei de lemn deasupra tabloului votiv. Întreaga suprafață astfel delimitată a hemiciclului care închide biserica spre capătul axului vestic este ocupată de procesiunea ctitorilor din diverse etape de existență a bisericii. Aşa cum se menționa şi în rândurile de mai sus, mare parte din acest extrem de important document s-a pierdut deoarece, în plus față de efectul mişcărilor tectonice, au acționat şi membrii diferitelor echipe de construcții, care au îndepărtat ce au considerat (din punctul lor de vedere, evident neavizat) irecuperabil.

PRONAOSUL, cu cele două compartimente ale sale, endo și exonartexul, impresionează prin spațiul interior şi, din păcate, prin marile suprafețe de frescă neagră, care țin locul picturii ce se afla cândva pe aceşti pereți. Cele două turle descărcate pe arce longitudinale şi transversale lasă să pătrundă o lumină puternică, ce scoate în evidență amploarea monumentală a spațiului interior.

NAOSUL, de aceeaşi lățime ca şi compartimentările arhitecturale deja pomenit primeşte, la nord şi la sud, două abside cu deschiderea egală cu diametrul turlei. Ca şi în cazul pronaosului, pe pereți şi în conca sânurilor se mai păstrează insule de pictură.

ALTARUL constituie poate zona cea mai bine conservată cu pictură din biserică, după pridvoraşul de la intrare. De asemenea de dimensiuni generoase, suprafețele curbe ale absidei altarului păs-

trează, cel puțin în jumătatea nordică, singurele personaje întregi, de mari dimensiuni (sfinții ierarhi), care ar putea constitui un reper hotărâtor în elaborarea soluției de prezentare finală a lacunelor reintegrabile din restul bisercii.

Preluăm din documentația intervenției din 1998[3]:

„Starea de conservare a zidăriei suport, realizate din piatră, de o manieră foarte neregulată, legată cu un mortar extrem de slab, de consistența şi aspectul lutului, este alarmantă, pereții suferind deformări accentuate în plan vertical, iar arcele din naos, pe care se descarcă una din turle, glisând periculos peste suprafața pictată.

Soluția de consolidare a sistemului de boltire presupune demolarea bazei turlei şi desfacerea, în vederea ridicării, a semicalotelor absidelor laterale, inclusiv a arcelor dinspre nord, elemente realizate preponderent din cărărmidă.

Atât pandativii, cât şi arcele şi semicalotele absidelor de nord şi sud păstrează mari suprafețe de pictură, executate într-o tehnică a secco, părți integrante ale ansamblului mural, deosebit de interesant din punct de vedere iconografic.

Din punct de vedere al recuperării picturii murale, intervenția de urgență ar consta în extragerea câmpurilor direct afectate de demolarea zidăriei suport şi conservarea în situ, cu măsurile suplimentare de protecție, a suprafețelor de pictură care ar putea face față traumatismelor (inevitabile în acestă situație) provocând consolidarea structurii monumentului‖.

Fotografiile efectuate atunci au fost limitate de accesul redus la suprafața pereților. Ele constituie însă un martor important al stării de conservare a picturii înainte de intervenția la structura monumentului. După cum s-a constatat şi la data respectivă, şi cum se ştia şi din tradiția locală, confirmată de existența unui proiect de refacere a picturii interioare, pereții purtători de pictură fuseseră afectați puternic de cutremurul din 1940. Fracturile şi lacunele profunde, de mari dimensiuni, apărute în urma acestui seism au fost reparate cu mijloace locale, constituind o categorie importantă cantitativ de intervenții necorespunzătoare din punct de vedere al conservării stratului pictural. Reparațiile s-au făcut prin chituire cu mortar de var şi

[3] Annamaria Baciu, dosar de restaurare pentru interventie de urgenta.

ciment, cu depăşirea semnificativă a dimensiunilor lacunelor în cauză. La data primei examinări, aceste reparații erau deja afectate de numeroase fisuri şi desprinderi, precum şi de intervenții ulterioare efectuate de beneficiar în numele sporirii confortului, prin introducerea instalației de curent electric.

Un studiu comparativ al aceleiaşi zone, pe fotografii cu stadiul din 1998 şi cel din 2008, efectuate după recepționarea lucrărilor de consolidare şi îndrepatarea schelelor interioare, arată însă modificări care nu se pot justifica numai prin desfacerea reparațiilor vechi."

Urmând firul discursului din pisania actuală, în anii 2014-2015 s-a executat lucrări monumentale -în adevăratul sens al cuvîntului, acțiunea cuprinzând nu numai refacerea ansamblului arhitectural cu reconstituirea tuturor clădirilor care s-au ridicat în diferite etape din existența mănăstirii, ci și restaurarea picturii murale interioare, grav afectate în special de cutremurele din 1940 și 1977. Lectura fragmentelor păstrate in situ după aceste evenimente, devenite lizibile datorită procesului de recuperare și restaurare a picturii existente pe suprafața interioară a pereților, a condus la realizarea unui program complet din punct de vedere iconografic, argumentat de martorii rămași la poziție. Pe baza acestui program s-a completat și pictura nouă a turlelor, care au fost complet refăcute și, pe cale de consecință, au primit pictură de nou, creația anului 2015.

Dinspre altar spre ieșirea din pridvor, găsim derularea programului clasic al bisericii cu o turlă, mai puțin în pronaos, unde partea superioară a lunetelor laterale sunt ocupate de scene din Apocalipsa după Ioan și de peretele curb al exonartexului, care a primit, la etaj, ilustrareaimnelor acatiste ale Bunevestiri și al Sfântului Acoperâmant a Maicii Domnului. Ca o dominantă se remarcă numeroasele reprezentări ale sfinților militari, aproximativ la paritate cu prezența cuvioșilor și a cuvioaselor.

Istoria zbuciumată a acestui lăcaș de cult a fost secondată de realizări artistice care au reflectat, și o fac și în timpul nostru, preocupările teologice ale viețuitorilor și nevoitorilor mănăstirii Răchitoasa. Restaurarea patrimoniului ecleziastic de aiciîși aduce astfel obolul la continuarea tradiției ortodoxe neîntrerupte în aceste locuri.

CÂTEVA ASPECTE PRIVITOARE LA LEGĂTURILE ROMÂNILOR CU SPIRITUALITATEA ATHONITĂ

IOAN COZMA

Elementul românesc a fost prezent la Muntele Athos încă din secolul al IX-lea, prin existența aici a vlahilor sud-dunăreni (aromâni), păstori în marea lor majoritate care îşi păşteau turmele aici, fapt atestat în documentele athonite. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea sunt atestate danii ale domnitorilor şi boierilor români precum şi existența aici a unor monahi români, număr care cu timpul a sporit; aceştia viețuind alături de călugări greci, ruşi, bulgari, sârbi sau în chilii şi colibe proprii. La jumătatea secolului al XVIII-lea, ei au întemeiat schitul românesc Lacu pe teritoriul mănăstirii Sfântul Pavel iar la mijlocul secolului al XIX-lea, au ridicat schitul românesc Prodromu pe teritoriul mănăstirii Lavra.

Schitul Lacu a fost întemeiat de câțiva călugări de la mănăstirile Neamț, Căldăruşani, Cernica şi de la câteva mănăstiri din Basarabia. În anul 1760 el a fost reânnoit de ieromonahul Daniil, originar din Moldova, având în componența sa peste treizeci de chilii în care se nevoiau optzeci de călugări. Ieromonahul Nicolae şi schimonahul Iustin, veniți aici din Basarabia au imprimat schitului o deosebită viață duhovnicească. La schit au viețuit călugări cu o viață monahală deosebită, recunoscuți pentru vrednicia lor în întreg Sfântul Munte, ca ieromonahii Daniil şi Nicolae şi schimonahii Iustin, Anastasie, Dositei şi Valasie, prin secolul al XVIII-lea, iar în cel următor, duhovnicii Leontie, Dionisie şi Luchian. Felul de viețuire în schit era cel idioritmic, fiecare chilie având superiorul ei; unele aveau paraclis, altele nu, iar întreținerea şi-o asigurau din confecționarea de obiecte de cult,

monahii de aici sunt recunoscuți până astăzi ca preparatori ai celei mai aromate tămâi din întreg Muntele Athos.

Duminica şi în sărbători, toți viețuitorii schitului participă la slujbe în biserica centrală, cu hramul Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, aflată în adâncul văii pe versantul de nord, zidită în 1899 în stil athonit pe locul unei alte biserici din lemn, închinată aceluiaşi Sfânt. Pronaosul a fost adăugat în 1903. Ca arhitectură este asemănătoare bisericii mănăstirii Sfântul Pavel, cu catapeteasma din marmură albă şi gri.[1] Superiorul schitului era numit dichiu, ales dintre monahi pe perioadă de un an şi coordona activitățile comune ajutat de câțiva epitropi. Schitul plătea anual o sumă de bani mănăstirii Sfântul Pavel, proprietara terenului şi prestau un număr de zile de clacă.

Pentru a ajuta monahii de aici, Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii Publice din România, a prevăzut în proiectul de buget pe anul 1868 o subvenție de 3200 lei pe an, ce urma să fie votată de Camera Legiuitoare. La 21 mai 1872, statul român acorda anual schitului Lacu suma de 1173,15 lei, care era ridicată de un împuternicit al schitului, de la Agenția din Constantinopol. Deşi suma era mică şi nu acoperea cheltuielile care se făceau la schit, nici aceşti bani nu venea cu regularitate, fiind ani în care guvernul, pe motiv că nu fuseseră solicitați în anul respectiv, nu trimitea banii la Constantinopol. Aceşti bani, cu întreruperi, totuşi au fost acordați schitului de către statul român până în 1945, când regimul comunist a întrerupt orice legătură cu Muntele Athos. De asemenea şi datorită stării politice şi sociale foarte frământate, nici credincioşii din România n-au putut ajuta schitul; monahii de aici întreținându-se doar din lucrurile ce le confecționau şi le puteau vinde. Numărul călugărilor a scăzut mult în secolul al XX-lea; cei vârstnici trecând la cele veşnice iar tinerii nu mai veneau din cauza piedicilor impuse de autoritățile elene şi de regimul comunist din România, astfel încât în anul 1975, în obştea schitului Lacu existau doar patru monahi bătrâni, coordonați de starețul Neofit Negară. În anul 1976 sosesc din țară trei călugări tineri: ieromonahul Iulian Lazăr, monahul Meletie Ifrim, ambii de la mănăstirea Sihăstria şi monahul Melchisedec Ghițun de la mănăstirea Putna.

---

[1] Ieromonah Ştefan Nuțescu, *Sfântul Munte Athos*, Editura Evanghelismos, Bucureşti, p. 141.

Obştea monahilor a crescut substanțial după 1990 ajungând astăzi la patruzeci de viețuitori împărțiți în zece chilii funcționale. Cele mai importante sunt:

- Chilia Bunavestire, cu nouă monahi, coordonată de starețul Ştefan Nițescu;
- Chilia Sfântul Artemie, cu opt monahi, având ca stareț pe părintele Pimen;
- Chilia Sfântul Prooroc Ilie, cu doi monahi, stareț fiind părintele Sofronie;
- Chilia Întâmpinarea Domnului, cu patru monahi, cu stareț, părintele Paisie;
- Chilia Sfântul Ierarh Nicolae, cu cinci monahi, având ca stareț pe părintele Rafael;
- Chilia Acoperământul Maicii Domnului, cu trei monahi, stareț fiind părintele Isidor;
- Chilia Sfântul Antonie cel Mare, cu patru monahi, fiind stareț părintele Nichifor;
- Chilia Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, stareț fiind monahul Pimen Vlad.[2]

Schitul Prodromu a luat ființă ca entitate monastică în secolul al XIX-lea, la extremitatea răsăriteană a peninsulei Athos, pe teritoriul mănăstirii Lavra, într-un loc pustnicesc, acoperit cu arbuşti, numit Vigla.

Din actele istorice aflate în arhiva schitului, sunt atestați în jurul anului 1750 câțiva monahi români, aflați sub ascultarea duhovnicească a ieromonahului Macarie, care locuiau lângă chilia Sfântului Ioan Botezătorul, zidită în secolul al XVII-lea. Nu se ştie anul zidirii, nici constructorul, însă se păstrează o inscripție pe peretele sudic: „Reânnoită de ieromonahul Iosif Hiotul, 1754”.[3]

În jurul anului 1800, locuiau la chilia Sfântul Ioan Botezătorul trei sihaştri români: ieromonahul Iustin, renumit pentru viața sa duhovnicească, cu ucenicii săi Patapie şi Grigorie. În anul 1816, ieromonahul Iustin a trecut la cele veşnice şi cei doi ucenici ai săi au cerut de la Mănăstirea Lavra un act oficial de ridicare a chiliei la rang de schit.

---

[2] Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre, *Schituri şi chilii româneşti de la Muntele Athos, documente (1852-1943)*, Editura Universității, Bucureşti, 2008, p. 17.

[3] Ierom. Ştefan Nuțescu, *op. cit.*, p. 22.

În anul 1820, călugării moldoveni Grigorie şi Patapie au cumpărat de la Mănăstirea Lavra, chilia Ianucopole cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul. În urma evenimentelor din 1821 care au creat instabilitate la Sfântul Munte, aceştia au revenit în țară cu actul de cumpărare a schitului şi s-au stabilit la Mănăstirea Neamț unde au trecut la cele veşnice. Între timp, chilia a intrat din nou în posesia Lavrei.

În 1852, alți doi călugări moldoveni, Nifon şi Nectarie, de la Mănăstirea Horaița, cu ajutorul domnitorului Grigorie Ghica, au răscumpărat chilia Ianucopole, devenită ulterior schit chinovial moldovenesc. În urma multor ajutoare financiare venite din Moldova şi Țara Românească, s-a întemeiat schitul românesc Prodromu în iunie 1856. Piatra de temelie a bisericii schitului a fost pusă în ianuarie 1857 iar sfințirea bisericii a fost făcută la 20 mai 1866 de către arhiereul Isaia Vicol Dioclias, superiorul Mănăstirii Golia din Iaşi, cu hramul „Botezul Domnului".

La 19 iunie 1871, prin decret domnesc dat de Carol I, schitul se bucura de protecția legilor țării iar în sigiliu era scris: „Pecetea Schitului Chinoviu Român din Sfântul Munte al Athonului", ca semn de recunoaştere a faptului că schitul era proprietatea României. Urmaşul starețului Nifon a fost Damian, sub conducerea căruia schitul a ajuns la 120 de viețuitori din toate provinciile româneşti, inclusiv Transilvania şi adăpostea un spital cu patru etaje, o bibliotecă, o prescurărie şi o brutărie.

Urmează apoi o perioadă tulbure de neânțelegeri între călugării de la schit, care afectează buna desfăşurare a vieții monahale de aici.

În urma cutremurului întâmplat în 26 octombrie 1905, zidurile frumoasei biserici au crăpat, cupolele erau aproape prăbuşite şi alte clădiri deteriorate. Noul stareț Antipa Dinescu, cere ajutor din țară şi reuşeşte refacerea parțială a bisericii şi clădirilor. De asemenea, statul român acorda anual o subvenție financiară pentru întreținerea schitului.[4]

Între comorile duhovniceşti ale schitului românesc Prodromu amintim Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului numită „Prodromița", al cărei chip precum şi al Pruncului Iisus, au fost pictate în chip minunat, după mărturia scrisă a pictorului ieşean Nicolae

[4] Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre, *op. cit.*, p. 19.

Iordache, din 29 iunie 1863, act care se păstrează în arhiva schitului. O altă icoană făcătoare de minuni cea a Maicii Domnului, numită ,,Apărătoarea de foc", care a scăpat neatinsă dintr-un incendiu mistuitor. De asemenea aici este şi Icoana făcătoare de minuni a Sfântului Ioan Botezătorul, aflată în paraclisul închinat Înaintemergătorului Domnului. Tot în acest paraclis se află şi Icoana făcătoare de minuni a Sfinților Trei Ierarhi. Alte comori duhovniceşti ale schitului sunt: părticele din moaştele mai multor sfinți, păstrate în altarul bisericii schitului.

Cercetând arhivele schitului Prodromu, am găsit în Albumul cu impresii ale pelerinilor veniți la acest schit românesc câteva rânduri, legate de Icoana Maicii Domnului ,,Prodromița". La pagina 37 din Album, am întalnit o însemnare scrisă de ieromonahul Ilarion Mariş, stareț al schitului Colibița din Bistrița Năsăud. Dânsul a vizitat schitul, rămânând o perioadă aici şi la plecarea din 7 iunie 1914 a scris această însemnare. În prima parte, dânsul îşi exprimă recumoştința către Dumnezeu pentru bucuria de a ajunge în ,,Grădina Maicii Domnului" şi ,,al doilea cer pe pământ", chiar dacă acest lucru a fost realizat cu ,,mare osteneală". Ieromonahul Ilarion a fost impresionat de cele văzute şi trăite aici şi afirma că acest loc nu-l va uita niciodată în viața sa pământească.

În partea a doua a însemnării, starețul Colibiței mulțumeşte întregului sobor al schitului Prodromu şi starețului, arhimandritul Antipa Dinescu, pentru ,,ospitalitatea cea bună şi îmbucurătoare" ce a primit-o pe perioada acestui sejur duhovnicesc. Ieromonahul transilvan se bucură să constate că sentimentul românesc e viu si lucrător aici, primind fiecare pelerin român ,,dragoste şi căldură sufletească" , indiferent din ce provincie ar fi venit.

În ultima parte a scrisorii, părintele Ilarion se prezintă ca ,,cel mai smerit și supus frate şi ctitor al acestei Sfinte Mănastiri frumoase şi minunatei Prodromu al Sfântului Munte (al) Aftonului...". Stând de vorbă cu viețuitori ai schitului despre termenul ,,ctitor" pe care şi-l atribuie, am ajuns la concluzia că probabil ieromonahul Ilarion, auzind în țară despre cutremurul care a avut loc în 1905 la Muntele Athos şi stricăciunile care le-a provocat, ar fi adus şi dânsul materiale de construcție şi alte daruri, pentru reparațiile ce se făceau la schit.

Redăm mai jos conținutul însemnării.

,,În anul Domnului 1914 în Iunie în 7 zile, ajungând în Grădina Maicii Domnului cu mare osteneală şi cu mult dor de a vedea acest Munte Sfânt al doilea cer pe pământ, care nu-l voi uita niciodată în a mea scurtă viață, de frumusețile ce are pentru a lui apărare, şi de minunile lui ce întâlneşte, pe toți de rău îi fereşte.

Cu cea mai mare mulțămire sufletească aduc Înalt Domnului Archimandrit Antipa Dinescu, Preoților, Superiorilor, M-rei, întregului Consiliu Spiritual şi Economic (pre)cum şi întregului Sobor, pentru ospitalitatea cea bună şi îmbucurătoare ce am primit din (partea) S. M-rei acordată tuturor fără deosebire de neam şi pentru viul interes ce poartă față de elementul Românesc de pretutindenea,

nu aflu cuvinte ca să pot mulțămi bunilor mei părinți sufleteşti care m-au primit cu cea mai mare dragoste şi căldură Părintească ca pre un fiu ai lor şi frate în Iisus Hristos neuitat întru toate cu cea mai mare dragoste Părintească... numindu-mă şi eu cel mai smerit şi supus frate şi ctitor a(l) acestei S. S. Mănăstiri frumoase şi numitei Prodromul din S. Munte (al) Aftonului...

Cu supusă metanie cel mai smerit frate în Iisus Hristos, Ieromonahul Ilarion Mariş,

al Schitului Colibița – din Transilvania, Tractul Bistrița-Năsăud.

ultima poştă Borgobistrița, Transilvania, în Ungaria".

La plecarea de la schitul românesc athonit, ieromonahului Ilarion a primit o copie a Icoanei Maicii Domnului ,,Prodromița", probabil ca mulțumire din partea obştei pentru darurile aduse. Icoana a fost adusa de către dânsul în Transilvania şi aşezată la schitul Colibița.

Despre schitul Colibița avem puține informații. Nu se cunoaşte anul înființării sale, ştim că biserica lui era de mici dimeniuni şi probabil că şi obştea era foarte redusă, uneori chiar cu un singur viețuitor: ieromonahul Ilarion. Schitul a fost construit de către preotul Vasile Pavel ce deservea parohia din Bistrița Bârgăului. Iconostasul bisericii schitului era o copie a celui de la Mănăstirea Nicula, care după construirea barajului de la Colibița a fost dus la biserica parohială din satul Ciosa, județul Bistrița Năsăud.

În perioada începutului de secol XX, Colibița era o stațiune turistică foarte renumită, datorită aerului de brad, puternic ozonat. Acest

fapt a atras multă lume la tratament, aşa încât şi schitul era vizitat de bolnavi.

Pe la începutul anului 1939, ieromonahul Ilarion, fiind şi el bolnav, a plecat la tratament la Mănăstirea Dragomirna, în Moldova. Aici stă câtăva vreme, timp în care schitul Colibița se desfințează şi se transformă în biserică de parohie, deservind credincioşii din această localitate.

La întoarcerea acasă, ieromonahul Ilarion se stabileşte în anul 1939 la Mănăstirea Piatra Fântânele, fiind primit de părintele ieromonah Vasile Luncan. A adus cu dânsul şi Icoana Maicii Domnului de la schitul Prodromu; probabil că o purta cu dânsul peste tot pe unde umblase înainte. Icoana este aşezată în biserica mănăstirii, poate fi văzută şi azi în fața altarului, în partea stângă, la fel cum este aşezată în biserică şi Icoana Maicii Domnului „Prodromița" din schitul românesc athonit. Icoana are în partea de jos o scurtă însemnare: „Pictată în anul 1914 la Prodromul, Sfântul Munte Athos și adusă cu stăruință de părintele ieromonah Ilarion Mariş„.

Ieromonahul Ilarion Mariş a trecut la cele veşnice în 1941, fiind îngropat în fața bisericii mănăstirii, cam la 25 m de intrerea în biserică. Lângă crucea mormântului a ieşit şi crescut un brad care veghează şi azi somnul călugărului. După informațiile primite de la părintele ieromonah Gavriil Horț, duhovnicul Mănăstirii Piatra Fântânele şi pe care le-am consemnat, părintele Ilarion Mariş îi plăceau foarte mult brazii şi se ocupa pe lângă cele duhovniceşti şi cu întreținerea celor de pe teritoriul mănăstirii.

Biblioteca schitului numără aproximativ 5000 de cărți, cele mai multe scrise în limba română. Cele mai vechi sunt scrise cu caractere chirilice, din secolul al XVII-lea. Cele mai importante cărți sunt: *Kiriacodromionul* Mitropolitului Varlaam al Moldovei (1643), *Noul Testament* de la Bălgrad, al mitropolitului Simion Ştefan (1648), *Pravila* de la Govora (1652), *Biblia* lui Şerban Cantacuzino (1688), *Evangheliarul* lui Antim Ivireanul (Snagov, 1697) şi multe altele. De asemenea, se păstrează şi aproximativ 200 de manuscrise scrise în chirilică cu conținut patristic, filocalic, istoric şi athonit. Găsim aici şi 130 de manuscrise muzicale, multe copiate de monahii schitului. Un loc aparte ca valoare teologică, istorică, literară şi culturală îl ocupă lucrarea monahului Irinarh Şişman (1845-1920), împărțită în 20 de tomuri care con-

ține istoria Sfântului Munte şi a mănăstirilor de aici, prezentarea icoanelor făcătoare de minuni din Athos, istoria monahismului românesc de la începuturi până în 1916, cu insistență asupra Schitului Prodromu, precum şi diferite modele de caligrafie.

Între anii 1860 şi 1890, la schit a funcționat o şcoală de muzică bizantină renumită în tot Muntele Athos, condusă de monahul protopsalt Nectarie Crețulescu(+1899).[5]

În perioada de care ne ocupăm, mai precis în anul 1903, aflăm din cartea monahului athonit Gherasimos Smyrnakis, intitulată „To Aghion Oros" (Sfântul Munte) că la Schitul românesc Prodromu viețuiau 105 părinți dintre care 30 sunt din Transilvania, 50 din Țara Românească şi 25 din Moldova şi Basarabia, iar schitul românesc Lacu al Sfântului Dimitrie are în componență aproximativ 80 de părinți grupați în 24 de colibe din care 4 au capele.[6]

Potrivit aceluiaşi autor, monahii români erau răspândiți la începutul secolului al XX-lea în tot Sfântul Munte, nu doar la cele două schituri româneşti. La Schitul Xenofon, construit în anul 1766 şi dependent de mănăstirea aceluiaşi ocrotitor (Sfântul Xenofon), ,,existau 23 de colibe, din care două erau româneşti. Numărul părinților se ridică la 80 şi trăiesc din lucrul mâinilor lor". [7] Se presupune că la cele două colibe ale Sfântului Xenofon, viețuiau în jur de 5-6 monahi.

După mărturia monahului athonit Gherasimos Smyrnakis, la începutul secolului al XX-lea, viețuiau la Sfântul Munte ,,aproximativ 7432 de monahi", dintre care ,,286 de români".[8] Potrivit informațiilor sale că la cele două schiruri româneşti Lacu şi Prodromu viețuiau atunci aproximativ 180 de monahi, la care se adaugă cei 215 viețuitori români din cele 17 mănăstiri greceşti athonite şi cei 5-6 monahi din cele două colibe ale Schitului Xenofon, rezultă că numărul monahilor români de la Sfântul Munte Athos, la începutul secolului al XX-lea era de aproximativ 400.

O altă informație prețioasă referitoare la numărul monahilor români athoniți o găsim în scrisoarea ieromonahului athonit Teodosie

---

[5] Ierom. Ştefan Nuțescu, *op.cit*. pp. 23-26

[6] Pr. Prof. Dr. Ioan Dură, *Românii şi Athosul*, Bârda, Editura Cuget Românesc, 2002, p. 161, apud Gherasimos Smyrnakis, *Sfântul Munte*, Editura Panselinos, Karyes, Sfântul Munte, 1903, p. 708.

[7] *Ibidem*, p. 161, apud *Ibidem*, p. 626.

[8] *Ibidem*, p. 162, apud *Ibidem*, p. 705.

Soroceanu. Cercetând conținutul acestei scrisori, P. Gîrboviceanu scrie un articol intitulat „Din Sfântul Munte" apărut în anul 1903, în care menționează că „totalul monahilor români din Sfântul Munte trece peste 500".[9]

Cu ocazia sărbătoririi Icoanei Maicii Domnului „Prodromița", de la Schitul românesc athonit Prodromu din 12 iulie 1905, au participat peste 300 de monahi români. Această informație ne-o oferă acelaşi P. Gîrboviceanu într-un reportaj, pe baza mărturiilor unor monahi români athoniți: „…din dragostea cea multă către Maica lui Dumnezeu...s-au pornit din toate părțile Sfântului Munte toți monahii români de prin diferite localități: mănăstiri, schituri şi sihăstrii. Superiorii tuturor comunităților româneşti de la toate chiliile acompaniați de preoți, diaconi şi cântăreți şi toți sihaştrii şi pustnicii, s-au adunat într-un număr peste 300 monahi români şi au fost primiți cu toată cinstea…".[10]

Un alt autor român, Dr. Badea Cireşeanu, ne oferă informații referitoare la situația statistică a monahilor români athoniți în notele de călătorie ale sale la Muntele Athos. Potrivit scrierilor sale, la Schitul românesc Prodromu, aflăm că viețuiau în anul 1904, 90 de monahi şi 10 ieromonahi români. La Schitul românesc Lacu, acelaşi autor ne informează că exista o biserică cu 14 paraclise pe la case, cu vreo 75 de monahi români. De asemenea aflăm că monahi români viețuiau şi în cinci chilii mari româneşti athonite: Cucuvinu, Catafighi sau Provata, Vigla, Morfono şi Sfântul Prooroc Ilie. Dr. Badea Cireşeanu menționează şi faptul că pe lângă cele două schituri româneşti şi cele cinci chilii mari athonite, mai existau în Sfântul Munte şi alte chilii româneşti mai mici şi 45 de colibe, ultimele în ținuturile: Sfântul Vasile, Capsocalivia, Catunache, ş. a. Autorul nu precizează numărul monahilor din fiecare chilie, dar menționează faptul că „toți monahii Români din Sfântul Munte se ridică la numărul de 584; iar frații sunt în număr de 51, sau în total: 635 monahi şi frați".[11]

---

[9] *Ibidem*, p. 162, apud rev. „Biserica Ortodoxă Română", XXVII, 1903, nr. 4, p. 431.

[10] *Ibidem*, pp.162-163, apud rev. „Biserica Ortodoxă Română", XXIX, 1905, nr. 8, pp. 936-938. Titlul reportajului, semnat de P. Gîrboviceanu, se numeşte „O frumoasă serbare în Sfântul Munte".

[11] *Ibidem*, p. 164, apud Dr. Badea Cireşeanu „Călătoria mea la Sfântul Munte Athos, în Palestina şi Egipt, Sfântul Munte Athos", în rev. „Biserica Ortodoxă Română", XXX,

Dr. Badea Cireşeanu precizează că aceşti viețuitori români athoniți din anul 1904 proveneau din toate ținuturile româneşti, indicând şi numărul lor, astfel: ,,Din Basarabia sunt cei mai mulți Români adică în număr de 354; iar după aceea vine rândul celor din România în număr de 127; cei din Transilvania 88, etc.”.[12]

Un alt pelerin la Muntele Athos, istoricul Stoica Nicolescu, scria într-un articol din 1913 că ,,numărul total al călugărilor români trece de 700. Ei locuiesc prin schituri, chilii, colibe şi pustnicii”, afirmând despre ultimele că ,,la începutul secolului nostru, erau ca la 70 de aşezări româneşti”.[13]

Un monah român la Muntele Athos, viețuitor în această perioadă la Schitul românesc Prodromu, schimonahul Irinarh Şişman (1845-1920), scria în lucrarea sa în manuscris ,,Istorie a Sfântului Munte” în 20 de volume că în anul 1916, numărul monahilor români athoniți ,,se ridica până la 290”, potrivit mărturiei ieromonahului Ioanichie Bălan, care a consultat această ,,Istorie a Sfântului Munte”.[14]

Preotul profesor de drept bisericesc Liviu Stan, scria în 1952 că la Sfântul Munte Athos se nevoiau în 1916 „288 de români”.[15]

În anul 1988, profesorul Teofanis G. Stavrou de la Universitatea din Minnesota (Statele Unite ale Americii) ne relatează că la începutul primului război mondial existau la Muntele Athos ,,aproape opt mii” de monahi athoniți, din care ,,cinci la sută erau români”.[16] Rezultă, deci, că în anul 1914, la Sfântul Munte Athos se aflau aproximativ 400 de monahi români.

Într-un articol referitor la Athos şi Români, publicat în anul 1989, profesorul doctor Ernst Suttner din Viena, scrie că Schitul

---

1906, nr. 8, p. 943.

[12] *Ibidem*, p.164, apud *Ibidem*, p. 944.

[13] *Ibidem*, apud ziarul „Universul” din 23 aprilie 1913, an. XXXI, nr. 109, p. 1. Articolul este intitulat ,,Sfântul Munte Athos şi mănăstirile de acolo”.

[14] *Ibidem*, p. 165, apud, ierom. Ioanichie Bălan, *Mărturii româneşti la Locurile Sfinte*, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1986, p. 564.

[15] *Ibidem*, p.165, apud, Pr. Prof. Dr. Liviu Stan „ Locurile Sfinte din Orient”, în rev. ,,Ortodoxia”, IV, 1952, nr. 1, p. 53.

[16] *Ibidem*, p. 165, apud, Teophanis G. Stavrou, „Russian Policy in Constantinopole and Mont Athos in the Nineteenth Century”, în volumul ,,The Byzantine Legacy in Eastern Europe”, editat de Lowell Clucas, în seria ,,Monografiile Europene Răsăritene” (,,East European Monographs, Boulder”) şi distribuit de Presa Universității din Columbia („ Columbia University Press”), New York, 1988, p. 242.

Prodromu ,,număra peste 100 de călugări spre sfârşitul veacului al XIX-lea".[17]

Cifrele variază de la o perioadă la alta, chiar şi de la un autor la altul. Dacă în 1881, Schitul românesc Prodromu număra ,,90 de monahi"[18], în scurt timp, în 1899, viețuiau aici 150 de monahi români, potrivit mărturiei arhimandritului Nifon Popescu, starețul Mănăstirii Sinaia, care a făcut un pelerinaj la Muntele Athos în februarie 1899. Tot dânsul preciza că la Schitul românesc Lacu, viețuiau în acelaşi an, 1899, 80 de părinți români.[19] Potrivit celor consemnate de Nifon Popescu, rezultă că, la schiturile româneşti Lacu şi Prodromu viețuiau 230 de monahi. De asemenea, alți monahi români viețuiau și în mănăstirile şi schiturile greceşti sau slave din Sfântul Munte. Aflăm şi faptul că în tot cursul secolului al XIX-lea, monahii români athoniți ,,au cumpărat peste 15 chilii, cu biserici şi case de locuit şi mai multe case pustniceşti, folosite până azi tot de viețuitori români, pe moşiile celor 20 de mănăstiri mari".[20]

Dintre românii transilvăneni viețuitori la Sfântul Munte Athos, putem aminti cu numele pe arhimandritul Grigorie Georgescu. Dânsul era transilvănean de origine, născut la 1 mai 1861, în comuna Satulung-Săcele, județul Braşov. A plecat de tânăr la Muntele Athos, chemat de vocația monahală şi s-a aşezat la Schitul Lacu, apoi la Prodromu unde a fost tuns în monahism. A viețuit mai bine de zece ani în Sfântul Munte Athos după care a fost chemat acasă de autoritățile austro-ungare, pentru clarificarea situației militare. Revine în Transilvania la sfârşitul anului 1891 şi obține scutirea de serviciul militar datorită faptului că era călugăr. După trei luni de şedere acasă, intenționează să se întoarcă la Sfântul Munte Athos, dar o criză acută de reumatism, care îl chinuise toată viața, s-a declanşat tocmai când

---

[17] *Ibidem*, p. 166 Prof. Dr. Ernst Suttner, „Der hl. Berg Athos und die Rumänen" (Sfântul Munte Athos şi românii), în „Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena", XXXVIII, 1989, p. 135.

[18] *Ibidem*, p. 168, apud „Schitul Românu din Muntele Athos", în rev. ,,Biserica Ortodoxă Română", V, 1881, nr. 9, p. 625.

[19] *Ibidem*, p. 168, apud, arhimandrit Nifon Popescu, *O scrisoare de la Sfântu-Munte*, Bucureşti, 1899, Tipografia Cărților Bisericeşti, pp. 4-11.

[20] *Ibidem*, pp.168-169, apud, Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 371.

dorea, la Galați, să se îmbarce pe vapor pentru Athos. Este nevoit să rămână în țară şi se aşează la 11 iunie 1892 la mănăstirea Cheia din județul Prahova, aproape de Braşovul natal. În scurt timp este ales stareț al mănăstirii şi în timpul păstoririi sale a avut frumoase realizări atât duhovniceşti cât şi administrative, sporind obştea mănăstirii cu mulți frați tineri. Gândul şi dorința sa erau de a se întoarce la Sfântul Munte, însă nu-şi realizează acest țel. Poartă în schimb o corespondență intensă cu viețuitori români ai Sfântului Munte, prin intermediul căreia este integrat sufleteşte la atmosfera duhovnicească athonită după care a tânjit mult. Dorea chiar să-şi dea obştescul sfârşit la Muntele Athos, lucru care n-a reuşit să şi-l împlinească. A trecut la cele veşnice la 30 martie 1940 fiind înmormântat în Athosul ceresc al mănăstirii Cheia. [21]

Din cele studiate, reiese faptul că în această perioadă numărul monahilor români viețuitori la Sfântul Munte Athos, diferă de la un autor la altul, de la 286 la peste 700. Cert este faptul că aici a fost o prezență consistentă a monahilor români, de ordinul sutelor şi putem afirma că monahismul românesc s-a afirmat cu putere în Grădina Maicii Domnului, înălțând rugăciuni şi făcând jertfe duhovniceşti pentru frații lor din Țările Româneşti, pentru împlinirea idealului comun de libertate şi unitate.

Pe lângă prezența monastică transilvăneană la Muntele Athos, românii transilvăneni au ajutat şi financiar pe frații lor români athoniți, indiferent de ținuturile de proveniență. Astfel, datorită acestei generozități arătate, obştea Schitului românesc Prodromu, apelează la bunăvoința protopopului Ioan Petric din Țara Bârsei, prin trei scrisori, pentru a îngădui delegatului schitului, părintele Nichita, să umble prin protoerie pentru a aduna ajutoare în bani şi ofrande.

În primele două scrisori din 27 aprilie 1892 şi 14 septembrie 1893, obştea schitului prezintă frumoasele realizări de ordin administrativ şi precizează lucrările ce urmau să fie săvârşite pentru întreținerea aşezământului format din obştea de 100 de părinți la care se adugă bolnavii din spitalul schitului şi aproximativ 5-6 mii de pele-

[21] Gheorghe Vasilescu, Ştiri de la Athos în câteva scrisori către arhimandritul Grigore Georgescu, starețul Mănăstirii Cheia din Prahova, din colecția *Românii şi Muntele Athos. Culegere de studii şi articole alcătuită de Ignatie monahul şi prof. Gheorghe Vasilescu*, Editura Paralela 45, Cluj-Napoca, 2002, pp. 355-356.

rini anual. O altă investiție preconizată era schimbarea acoperişului cu tablă de aramă a bisericii catedrale deoarece cel vechi, din tablă de plumb s-a deteriorat din cauza ploilor sărate aduse dinspre mare. De asemenea era începută şi construirea unui apeduct din marmură şi granit necesar la aducțiunea apei potabile de la izvor la schit, pe o distanță de 2500 de metri. Din cele două prime scrisori aflăm că s-a făcut apel şi la mitropolitul românilor ortodocşi transilvăneni, Miron Romanul de la Sibiu şi că au primit binecuvântarea pentru împlinirea acestei acțiuni.

Semnatarii scrisorilor apelează la sentimentele româneşti ale ortodocşilor transilvăneni şi din lecturarea lor se deduce speranța şi optimismul că rugămințile lor vor fi împlinite şi că mesagerul lor se va întoarce la schit cu cele necesare continuării activităților administrative.

Cea de-a treia scrisoare, din 10 aprilie 1897, cuprinde mulțumirile obştei Schitului românesc Prodromu adresate protopopului transilvănean Ioan Petric, precum şi suma colectată de părinții Nichita şi Dometie, care au adus schitului 2200 de florini şi diferite obiecte, alimente şi materiale necesare.[22]

Aceste trei scrisori, printre multe altele, sunt o dovadă clară a legăturilor românilor ortodocşi transilvăneni cu frații lor de neam şi credință, viețuitori la Sfântul Munte Athos. Sunt o dovadă de netăgăduit că deşi locuiau în țări străine, Austro-Ungaria şi Grecia, totuşi între români au existat punți sufleteşti de legătură pe care nici o stăpânire străină, oricât de haină şi severă ar fi fost ea, nu le-a putut suprima.

---

[22] Pr. Iuliu Işa, Românii transilvăneni şi Schitul Prodromu, din colecția *Românii şi Muntele Athos. Culegere de studii şi articole alcătuită de Ignatie Monahul şi prof. Gheorghe Vasilescu*, Editura Paralela 45, Cluj-Napoca, 2002, pp. 405-409.

ÎNCEPUTURILE FILANTROPIEI ORGANIZATE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

DOINA ȚÎMPĂU

În Evul Mediu timpuriu, asistența nevoiaşilor în Țările Române constituia o preocupare creştină, rămasă în seama Bisericii Ortodoxe şi a instituțiilor sale. Activitatea socială a unor mănăstiri a urmat exemplul Bisericii din Bizanț, unde a apărut pentru prima dată ideea de bolniță, ospiciu, spital şi instituție de asistență socială. Se poate afirma că pe lângă modestele mănăstiri au funcționat primele sihăstrii și bolnițe.

Biserica din Țara Românească la început ajuta pe toți săracii, care solicitau ajutorul ei. Nu era o evidență foarte strictă a celor săraci, de aceea era foarte greu de a oferi cele necesare pentru a fi împărțite și însușite. Odată fiind organizați săracii puteau fi mai bine cunoscuți și erau ajutați mai eficient. Scopul întrajutorării săracilor a fost același în biserica noastră ca și în biserica bizantină: De a-i scoate din impasul în care se aflau fie bolnavi de boli videcabile, orfani, prizonieri sau aflați în închisori. Biserica a oferit un ajutor permanent văduvelor, orbilor și bolnavilor incurabili.

La 1686 se consemna într-un document că ,,protopopul din București trebuia să arate vistieriei lista săracilor orașului care primeau câte o para, iar în Joia Mare câte 80 dulămi și încălțăminte". Prin aceasta se consemna că Biserica avea o evidență foarte precisă a săracilor și demonstra grija față de ei.

Această veche tradiție românească de a oferi săracilor îmbrăcăminte și încălțăminte era consemnată și în documente din alte epoci.

Domnul martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714) împărțea daruri și haine în Joia Mare, ,,săracilor după obicei''.[1]

Găsim în testamentul mitropolitului Ungrovlahiei, Antim Ivireanul (1708-1716), a fi pomenit de „rânduiala milelor ce s-a hotărât să se facă pe an la săraci și la lipsiți din venitul casei"[2].

Acest așezământ al lui Antim a fost întărit în 1716 de domnitorul Nicolae Mavrcordat (1715-1730) astfel ,,fusese întărit cu hrisoavele a câte patru patriarhi ai lumii și cu hrisovul sfinției sale, cu blesteme, ca să nu îndrăznească nimeni să strice acele așezăminte ce au facut de bunăvoia sa, ci să săvârșească în toți anii necontenit pâna va sta Biserica''[3]

În alt hrisov se hotăra ca ,,anual să se dea 50 de taleri pentru a se confecționa haine săracilor, dăruite la praznicul Sfântului Nicolae împreună cu 50 de taleri pentru cei închiși și alți 50 de taleri pentru săracii ce ar fi vrut să-și cumpere cele trebuincioase"[4]

La ctitorirea mănăstirilor și bisericilor se păstra obiceiul de a oferi milostenie săracilor. Domnitorii, ierarhii și boierii lăsau prin testament anumite sume de bani destinate scopurilor filantropice.

Hagi Stan Jianu era un om bogat. Spre pomenirea fiului său, Zamfir a făcut pe moșia Preajba din Dolj, o biserică din piatră și chilii pentru călugări, dar și pentru ,, alți oameni săraci, neputincioși, care să-și aiba hrana și chiverniseala''[5].

Alexandru Moruzi (1793-1796) a luat o măsură importantă consemnată în hrisovul din 12 martie 1793. Prin aceasta s-a hotărât să fie ajutați cu banii din cutia milelor săracii din părțile locului și cei ai eparhiei de unde se strângeau banii: ,,Să se dea 250 de taleri Episcopului Dositei al Buzăului pentru obrazele sărace și scăpătate ce se află în

---

[1] D. Giurescu, *Condica de porunci a vistieriei lui Brâncoveanu*, în ,,Studii și materiale de istorie medievală'', vol. V, 1962, p.457

[2] Testamentul său se intitulează: Învățături pentru așezământul cinstitei mănăstiri a tuturor sfinților, adică Capete 32, întru carele se cuprinde toată chiverniseala mănăstirii și rânduiala milelor ce s-au hotărât să se facă pe an la săraci și la lipsiți din venitul casei (cf. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, IBOR, vol. II, p. 154-155)

[3] George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București 1594-1821*, Editura Academiei, București, 1968, p. 182

[4] Alexandru Gălășescu, *Eforia Spitalelor Civile*, București, 1899, p.612, apud Pompei Samarian, *Din istoria medicinii sociale în România*, Bucureşti, 1931, p. 18

[5] Pompei Samarian, *op. cit.*, p. 70

eparhie, căci episcopul, ca arhiereu de acolo trebuie să știe mai bine pe cei cu adevărat scăpătați și vrednici de ajutor.''[6]

Măsura lui Alexandru Moruzi recunoștea că ajutorul dat prin Biserică este mai eficient: ,,episcopul trebuie să știe pe cei cu adevărat scăpătațI" și hotărăște ca toți săracii bolnavi să fie duși ,,la spitalele aflate în grija Bisericii".[7]

La 25 februarie 1794, domnitorul Moruzi a elaborat un program de măsuri îmbunătățind activitățile sociale prin care se selectau adevărații săraci de săracii falși. Epitropii trebuiau să țină evidența banilor adunați la cutia milelor din fiecare biserică și să contribuie personal la această activitate cu suma de 50 de lei lunar. Acest hrisov a primit binecuvântarea mitropolitului Dositei Filitti al Ungrovlahiei (1793-1809) [8].

Până în secolul al XVI-lea, majoritatea acțiunilor de ajutorare a diferitelor categorii de deficienți se făcea în cadrul mănăstirilor. În secolul al XIII-lea, au fost organizate, pe lângă diferitele mănăstiri, aşa-zise *"bolnițe"*[9], care nu erau altceva decât locurile de tămăduire pentru bolnavii săraci, pentru invalizi şi, în general, pentru bătrânii săraci. Pe timpul lui Matei Basarab, în Țara Românească au fost emise pravile cu caracter medico-social.

Bolnița de la Vodița 1370. Pe teritoriul comunei Vârciorova, în apropierea graniței dintre Imperiul Austro-Ungar și Țara Românească, a fost ridicată pe cheltuiala voievodului Vladislav I de către Sfântul Cuvios Nicodim cel Sfințit, mănăstirea Vodița. Cel mai probabil a fost ridicată în perioada 1370, când călugărul a ajuns în Țara Românească și 1374[10], când este menționat pentru prima dată acest locaș de cult într-un document al voievodului Vladislav I: ,,Pentru că eu, cel întru Hristos Dumnezeu, binecredinciosul voievod Vladislav, din mila lui Dumnezeu, domn a toată Ungrovlahia, am binevoit, după îndemnul lui Dumnezeu, să ridic o mănăstire la Vodița în numele marelui și pur-

---

[6] Ibidem, p.136

[7] Valeriu Rugină, *Medicină socială*, Iași, 1986, p. 28

[8] Pompei Samarian, *op. cit.*, p. 214

[9] *Bolniță*, *bolnițe*, s. f. (Înv.) Un așezământ de binefacere pe lângă o mănăstire, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, editura Univers Enciclopedic Gold, 2012

[10] Documenta Romaniae Historica, Țara Românească, vol. 1, 1247-1500, doc. 6, pag. 18

tătorului de Dumnezeu Andonie, ascultând pe cinstitul între călugări Nicodim, de asemenea și cu cheltuiala și cu daruri de la domnia mea, iar cu munca lui kir Nicodim, și a fraților lui, am zidit și am zugrăvit".[11]

Vlaicu Vodă a ctitorit o biserică în 1370-1375 al cărei sistem de boltire este susținut de pilaștri aflați pe o parte și de alta a absidelor laterale[12].

Într-un act de danie, domnul dăruia satul Jidovştița, se spune că satul ,,să fie slobod de toate dările si muncile domneşti și de toate". Tot în acest document se mai prevedea că ,,la hramul mănăstirii egumenul Vodiței să primească 1000 de perperi în bani pentru ospațul îndătinat.[13]

Mănăstirii Vodița i-au mai făcut o serie de donații Dan Voievod (1383-1386) în 1386, iar apoi Mircea cel Bătrân (1386-1418), constând din moșii, burdufuri de brânză și încălțăminte pentru săraci, ,,pentu toți câți veneau la pragul bisericii, să primească ajutoare în natură".[14]

Problema săracilor este tratată într-un capitol de Neagoe Basarab (1512-1521) precum și modul în care trebuie să fie ajutați. El spune fiului său să-i miluiască și prisosul să-l dea săracilor, pentru că ceea ce posedă el nu este câștigat personal și totul provine de la supuși. Neagoe pe parcursul lucrării indică sursa de inspirație pentru aceste sfaturi: Sfânta Scriptură[15]. Mânăstirea Vodița din județul Mehedinți reprezintă cea mai veche ctitorie voievodală atestată documentar şi totodată primul aşezământ monahal din țara noastră administrat autonom (samovlastie) după regulile Bisericii orientale stabilite de Sfântul Vasile cel Mare.

Bolnița Mănăstirii Bistrița 1508. Boierii Craioveşti, fiii bogatului boier Neagoe Strehăianul[16], toți patru deținând importante dregăto-

---

[11] Manoliu Vasile, *Cu privire la presupusa bolniță de la Vodița*, București, 1962, p.120.
[12] Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 2000, p. 448.
[13] Valentin Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul sec. al XVIII-lea*, București 1980, p. 182
[14] *Ibidem*
[15] Nicolae Vătămanu, *Medicina veche, românească*, Editura Științifică, București, 1970, p.63
[16] N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească şi Moldova în secolele XIV-XVII,* Ed. Enciclopedică română, Bucureşti, 1971, p. 17.

rii în divanul țării au ctitorit Mănăstirea Bistrița, fiind atestată documentar într-un act din 16 martie 1494 al lui Vlad Călugărul [17].

Mănăstirea a fost distrusă din temelii de către Mihnea Vodă cel Rău la 1509, în urma conflictelor cu puternica familie a Craioveştilor, după cum se menționează in Viața Sfântului Nifon, redactată de Gavril Protul: …şi mănăstirea lor, care au făcut-o ei pe râul Bistriții, din temelie o au risipit-o…[18]. Întregul ansamblu monastic a fost refăcut abia după înscăunarea lui Neagoe Basarab între 1515-1519 de către banul Barbu Craiovescu, care o au prefăcut mai bună încă şi mai frumoasă.[19]. Daniile lui făcute la Athos pentru mănăstirea sârbească Sfântul Pavel [20], aducerea în 1497 a moaștelor Sfântului Grigore Decapolitul[21], reprezentat în friza călugărilor şi anahoreților din biserica bolniței pe care o ctitoreşte[22], sunt acte importante pentru divanul țării. ,,Prea Sfântul și făcătorul de minuni Grigorie Decapolitul ajuta mai ales în acele vremuri de ciumă''[23] pe toți de la bolnița Bistriței.

În afara zidurilor mănăstirii, în partea de vest, biserica bolniță este de mici dimensiuni, cu plan simplu, construită din piatră de râu, cărămidă şi mortar. Altarul, în interior este semicircular. În exterior, este prevăzut cu două nişe fiind pentagonal.

Are un plan dreptunghiular. La origini, ar fi existat între naos şi altar o tâmplă pe stâlpi de lemn sau de zidărie, cea actuală datând din epoca lui Matei Basarab.[24] Actualul pridvor[25], care a fost construit în 1710 de către Şerban şi Adriana Cantacuzino, a înlocuit pridvorul

---

[17] Prima atestare documentară a mănăstirii se păstrează în Hrisovul de danie de la 16 martie 1494 emis de Vlad Vodă Călugărul, DIR, vol. II, nr. 191, p. 368-369, Ed. Academiei, 1966

[18] Dan Zamfirescu, G. Mihăilă, *Literatura română veche*, Bucureşti 1969, p. 60-112

[19] N.Iorga- *Inscripții în bisericile româneşti*, Bucureşti 1908, vol. I, p. 194-195

[20] Th. Bodogae *Ajutoare româneşti la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 148-159

[21] moaştele au fost aduse de la Constantinopol în anul 1497 D. Petroşeanu *Sfântul Grigore Decapolitul la Mănăstirea Bistrița Vâlcea* în BOR, LIX, 1941, nr. 9-10, p. 628-703

[22] Barbu Craiovescu se va retragere aici din viața sa activă şi se va călugări sub numele de Pahomie cf. DIR, vol. II, nr. 191, p. 368-369, Ed. Academiei, București, 1966

[23] Samarian, Pompei Ghe., *Din istoria medicinii sociale în România*, Bucureşti, 1931, p. 56

[24] Carmen-Laura Dumitrescu *Pictura bolniței mănăstirii Bistrița-Vâlcea* în SCIA, tom XIX, 1972, nr. 2

[25] N.Iorga- *Inscripții în bisericile româneşti*, Bucureşti 1908, vol. I, p. 201

de lemn, care a existat încă de la construirea monumentului, aşa cum se poate vedea în tabloul votiv din naosul bisericii. Odată cu construirea acestuia s-a lărgit şi uşa, distrugându-se în acest fel inscripția ce a existat în interior precum şi unele porțiuni de pictură interioară. Pridvorul are opt stâlpi cilindrici de cărămidă, uniți în partea superioară prin arcade, deasupra cărora se înalță bolta sprijinită pe patru arcuri.

Pictura bisericii a fost realizată în ton cu destinația lăcaşului cu temele întrupării, jertfei și învierii. Naosul este lipsit de turlă. Pantocratorul şi cei patru evangheşlişti au fost pictați pe bolta semicilindrică. În altar Fecioara cu doi arhangheli este însoțită de regele David şi Solomon şi de profeții Zaharia şi Ieremia. În registrul inferior a fost ilustrată liturghia. Jertfa este pusă în evidență prin Iisus în mormânt în nişa proscomidiei şi prin imaginea Viziunii lui Petru din Alexandria.[26]

Viața Sfântului Ioan Botezătorul pictată fiind în registru superior din naos este pusă în legătură cu faptul că Ioan Botezătorul era în tradiția monastică, ca întemeietor al monahismului. El era patronul anahoreților şi călugărilor. S-a făcut o „asimilare simbolică între botez şi moarte, întrucât botezul, prin cele trei imersiuni, figura simbolic cele trei zile de moarte şi de îngropare a lui Iisus, urmate de înviere”[27].

Prezența întemeietorilor vieții monastice în acelaşi loc al comemorării defuncților are, un caracter funerar.[28]

Alegerea hramului Schimbarea la față[29], ilustrat deasupra tabloului votiv, conceput în iconografie denotă influența isihastă al lui Simeon Teologul, Grigorie Sinaitul sau Grigorie Palama. În stânga uşii din naosul bolniței se află tabloul votiv interior, care îi înfățişează

---

[26] Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura bolniței mănăstirii Bistrița-Vâlcea*, în SCIA, tom XIX, 1972, nr. 2

[27] Idem, *Pictura murală din Țara Românească în sec. al XVI-lea*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1978, p. 31-32

[28] Idem, *Programul iconografic în pronaosul bisericilor de mănăstire din Țara Românească în secolul XVI*, SCIA, 2, 1973 p. 268. Autoarea precizează că prezența acestora poate fi legată şi de pomenirea lor în desfăşurarea liturghiei, ca sfinți theofori.

[29] *Si S-a schimbat la față înaintea lor şi a strălucit fața Lui ca soarele, iar veşmintele Lui s-au făcut albe ca lumina* (Matei 17, 2-3 ; Marcu 9, 1-8)

pe banul Barbu Craiovescu împreună cu soția sa Neagoslava, ținând în mâini macheta bisericii.

Ghika-Budeşti consideră că a fost zidită *în 1495 fiind singurul monument care ne-a rămas din secolul al XV-lea*[30]. Gheorghe Balş[31] afirmă, în schimb, că *datează probabil din 1506*.

Un element care i-a făcut pe unii cercetători să se îndoiască de pictarea la o singură dată a ansamblui este figura înghesuită pe peretele nordic, între Paisie Athonitul şi Sf. Ierarh Nicolae a Sfântului Grigorie Decapolitul. În acest caz, fenomenul devine explicabil prin faptul că, moaştele Sfântului au fost aduse la Bistrița în anul 1497, când biserica era deja pictată, iar banul Barbu dorind să-l aibă în galeria marilor sihaştri, porunceşte să fie pictat aici[32].

Se poate spune că pictura de la Bistrița păstrează fidelitatea față de pictura paleologă târzie, mai ales în redactarea arhitecturilor[33].

Bolnița Mănăstirii Curtea de Argeş 1524. Din dorința lui Neagoe Basarab de a crea un monument fără seamăn la 7 ianuarie 1517, ctitorul putea chiar să vorbească de „mănăstirea domniei mele de la Argeș”[34], și să-i hărăzească „vama ce este la Ocna Mică de la Târgoviște...”.

La Curtea de Argeș era capitala țării, de aceea aceasta mănăstire de dimensiune și importanță nu se putea să nu aibă bolniță. Ea se găsea în fața mănăstirii. Biserica de la bolniță, cea care a existat pe acel loc este confirmată de o clădire boltită cu o cruce aurită în vârf. [35]

Neagoe Basarab a clădit biserica pe fundațiile unui locaș mai vechi, care nu fusese altul decât sediul primei Mitropolii a Țării Românești. Pe aceasta, Neagoe găsind-o „dărâmată și neîntărită... a zidit-o și înălțat-o din temelii”, fapt care cronicarul Gavriil Protul, îl întărește.

---

[30] Ghika-Budeşti, N., *Evoluția arhitecturii din Muntenia şi Oltenia*, vol II, p. 10, Bucureşti, 1932

[31] Gh. Balş, *Influence du plan serbe sur le plan des eglises roumaines* în L'art Byzantin chez les Slaves. Les Balkans, Paris, 1930, p. 283

[32] Efremov Al., *Pictura interioară din paraclisul Mănăstirii Bistrița*, BMI, 2, 1973 p.73

[33] Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura murală din Țara Românească în veacul al XVI-lea*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1978, p. 67.

[34] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1925

[35] Grigorie Tocilescu, *Biserica episcopală a mănăstirii Curtea de Argeș*, București, 1886, p.13, apud ibidem, p. 1389

Radu de la Afumați (1522-1529), urcat pe scaun, a consfințit continuarea decorării așezământului, prin pisania din 10 septembrie 1526, care menționează și numele *lui Dobromir zugravul* [36].

Paul de Alep, în 1654, considerau vechea așezare a lui Neagoe drept „una din minunile lumii".[37] Se menționează la 1808 într-un act al Episcopiei că doi preoți de aici ,,erau scutiți, fiind de la bolnița mănăstirii Episcopiei''[38].

De la „Fântâna lui Manole" se vede, spre apus, fosta bolniță a mănăstirii, monument istoric, despre care un document existent scrie că „se găsea alături de biserica lui Neagoe Basarab încă din 1524".

Bolnița Mănăstirii Cozia 1542. Un argument ce pledează în favoarea existenței unei bolnițe la Mânăstirea Cozia este „vistieria apelor" sau bazinul de captare care deserveşte complexul mănăstiresc, dovedind o preocupare de igienă socială.

Datată cu anul 1900 este o fotografie ce aparține familiei Cantacuzino și se observă o clădire ce nu mai există azi, iar în documente este consemnată ,,casă de primiți''[39]

La Mănăstirea Cozia, zidită de Mircea cel Bătrân către sfârşitul secolului al XIV-lea întâlnim și o icoană a Sfântului Haralambie, păzitorul împotriva ciumei, ceea ce denotă că în vreme de epidemie, mulți credincioşi au alergat să se închine la icoană, cerând ajutor.

Mănăstirea Cozia, va dăinui în istoria poporului român deopotrivă prin însemnătatea ei filantropică şi spirituală.

În afara zidurilor mănăstirii, la vest de incintă, pe o colină, se află biserica bolniței. Bolnița Cozia, ctitorie a fostului egumen de la Argeş, Radu Paisie, pe numele său de boier Petru, a fost construită între anii 1542-1543.

Biserica are hramul Sfinților Apostoli Petru şi Pavel şi a fost ridicată sub mitropolitul Varlaam şi sub egumenul Hilarius, aşa cum aminteşte inscripția pictată pe pereții exo-nartexului.

---

[36] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia „Neamul Românesc", Vălenii de Munte, 1908.

[37] Idem, *Byzance après Byzance. Continuation de l'"Histoire de la vie Byzantine"*, București, 1935,

[38] Mihai Ionașcu, *Catagrafia Episcopiei Argeșului*, București, 1962, p. 42.

[39] Petre Măldărescu, *Tradiție și vindecare*, p. 920.

Radu Paisie a zidit mănăstirile: Mislea (Prahova), Valea (Muscel), ambele în 1537, apoi Bolnița Cozia (1542-1543).

Bolnițele mănăstiresti. infirmerii şi azile pentru bătrânii şi bolnavii din mănăstiri şi din împrejurimi. Aici, cei cu cunoştinte medicale asigurau îngrijirea trupească, iar Biserica oferea tămăduire şi mângâiere sufletească.

În trecut, bolnița era cuprinsă în incinta mănăstirii. Spărgându-se zidurile împrejmuitoare pentru a se construi actualul drum național ce străbate Valea Oltului, bolnița Mănăstirii Cozia a rămas separată pe muchia dealului care se ridică spre apus.

Pisania bisericii, zugravită pe o fâşie albă ce merge de jur împrejurul pridvorului, arată că bolnita s-a făcut „în anul 7051 (1542-1543)", dată la care domnea Radu Vodă Paisie.

Pisania bolniței Cozia este în limba slavonă, pictata în pridvor, şi zice următoarele: „Cu vrerea Tatălui cu ajutorul Fiului şi cu savârşirea Sfântului Duh celui întru Treime slăvit Dumnezeu, s-a început şi s-a săvârşit această sfântă biserică, cu hramul Sfinții Apostoli Petru şi Pavel, în zilele lui Io Petru Voievod şi ale fiului său Marco Voievod şi ale Prea Sfințitului Mitropolit chir Varlaam şi sub egumenul ieromonah Ilarion; aşişderea eu robul lui Hristos ieromonahul Maxim maistorul, care a fost învățător ca să fie spre odihnă. Şi am scris eu mult greşitul David şi fiul său Raduslav, în anul 7015 (1543)".

În Biserica bolniței se oficiaza Sfanta Liturghie numai în ziua hramului, pe 29 iunie şi slujbe ocazionale, de înmormântare.

Are forma treflată şi se remarcă printr-o frumusețe arhitectonică deosebită. Bisericii îi lipseste pronaosul şi din pridvorul închis se intră direct în naos.

Ansamblul iconografic din biserica-bolniță a Mănăstirii Cozia, păstrat aproape integral, nu a suferit repictări, fiind unul dintre cei mai importanți martori ai secolului al XVI-lea. Este pictat de meşterii sârbi David şi Radoslav.

Aceasta biserică-bolniță este prima în care vor fi reprezentate în altar scene din viața Mariei, aşa cum se va întâmpla, mai târziu, în secolul al XVII-lea la biserica-bolniță de la Hurezi.

G. *Bolnița Mănăstirii Dintr-un Lemn* 1577. Cea mai veche mărturie despre apariția mănăstirii Dintr-un Lemn aflată azi pe teritoriul comunei Frâncești, județul Vâlcea, la margine de pădure cu ste-

jari seculari, o avem din însemnările diaconului Paul de Alep. Acesta pe la 1653-1658, însoțind pe Patriarhul Macarie al Antohiei, în Țările Române, susține că un călugăr a găsit într-o scorbură a unui stejar secular icoana Maicii Domnului. Mai spune că acesta a auzit o voce care l-a îndemnat să construiască în acel loc o biserică din acel stejar secular.

O altă mărturie scrisă existentă de la 29 iulie 1745 a mitropolitului Neofit Cretanul, spune că „un cioban cu numele de Radu, în timpul domniei lui Alexandru Vodă (1568-1577) a visat Icoana Maicii Domnului, despre care amintește Paul de Alep și tăind stejarul în care a fost găsită icoana, a făcut din lemnul ei o bisericuță, numită din această pricină „Dintr-un lemn".

Certe sunt însă existența și astăzi a stejarilor seculari șI a Icoanei Maicii Domnului, icoană de dimensiuni impresionante, 1,5 m înălțime cu 1 m lățime fiind probe incontenstabile în definirea adevărului din legendele povestite din bătrâni.

Biserica din lemn (bolnița) a fost ridicată în anii 1810-1814 de Iancu, ginerele lui Constantin Socoteanu, ruda Episcopului Grigore Socoteanu (+ 1777). Este construită din bârne groase de stejar încheiate în coadă de rândunică, aşezată pe temelie din bolovani de piatră. Are formă dreptunghiulară cu absidă poligonală. Pridvorul este deschis. Biserica n-are turlă. Catapeteasma datează din 1814, sculptată artistic în lemn de tei. În exterior este înconjurată de un brâu în torsadă, săpat în grosimea lemnului. Este acoperită cu şindrilă. Această bisericuță, reprezintă stilul autohton de construcție în care se încadrează şi cei cinci stejari seculari din fața bisericii.

Ministerul Aerului și Marinei, a făcut o restaurare între anii 1938 - 1940, sfântului locaș ce devine simbolic loc de închinăciune și rugă pentru aviatori și marinari.

Bolnița mănăstirii Hurezi 1696. Manastirea Hurezi, lavra domneasca a familiei Brancoveanu, ansamblu de arhitectură medievală, se afla la poalele Muntelui Căpățanii, la marginea satului Romanii de Sus, pe valea râului cu acelaşi nume.

Satul la acea vreme se numea Hurezi, unde singurătatea și liniștea este tulburată doar de strigătul huhurezilor, pasărea care a dat și denumirea locului[40].

---

[40] Nicolae Iorga, *Arhiva Mănăstirii Hurezului*, București, 1907, I, 1

Este ctitorie a domnului martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714), construită între anii 1690 și 1693[41].

Ansamblul monahal de la Hurezi cuprinde biserica mănăstirii, biserica bolniței „pentru buna pomenire a strămoşilor săi" și chiliile la 100 m. nord de bolniță, Schitul Sfinților Apostoli, Schitul Sfântul Ştefan şi biserica Sfinții Îngeri.

Deoarece au fost descoperite schelete care nu erau înmormântate după tipicul călugăresc cu cărămidă sub cap şi înfăşurate în mantie, ci după ritualul mirenilor în coşciug, rezultă că aici erau primiți şi bolnavi din afară. Chiliile au servit nu numai călugărilor bătrâni, ci şi bolnavilor şi pelerinilor

Starețul mănăstirii Ioan Arhimandritul s-a ocupat de supravegherea ridicării bolniței la 20 septembrie 1696, încheindu-se în 1699 ,motiv pentru care portretul său a fost zugrăvit pe peretele din dreapta al bisericuței bolnițe, de frații Preda, Nicolae și Efrem în 1699 [42].

Astazi, din vechea bolniță se mai pastrează doar bisericuța, foişorul şi ruinele spitalului. Bolnița Mănăstirii Hurezi se află în partea de răsărit a complexului monahal, în afara incintei, cam la o suta de metri de biserica mare. Bolnițele erau construite în locuri mai retrase, atât pentru păstrarea liniştii, cât şi pentru izolarea şi tratarea celor bolnavi.

Foișorul se află în partea de sud-vest a incintei, chiar pe colțul zidului care împrejmuieşte curtea. Chiliile şi spitalul sunt ruinate complet, din acestea mai distingându-se doar o serie de ferestre, uşi, arcade şi urme ale zidurilor. În curtea bolniței se află cimitirul Mănăstirii Hurezi.

Pisania bisericuței ne oferă bogate informații: „Râvnind şi urmând în toate bunele fapte şi blagocestive, Maria, luminata Doamnă, preaînaltă soțului sau Io Constandin Basarab Voevod, şi precum şi domnul său biserica cea mare în cinstea marilor Împăraşi şi Sfinți Constandinş Elena den temelie o au ridicat şi o au infrumusețat, aşa şi Măria sa, în slava de Dumnezeu Născătoarei, Fecioarei şi Stăpânei noastre, au zidit această sfântă şi dumnezeiască beserică, ce bolniță făcând-o, în veci buna pomenire să rămâie şi fiilor nemort nume, ispravind-o la

[41] Radu Greceanu: *Viața lui Constantin Vodă Brâncoveanu*. Cu note și anexe de Ștefan Grecianu, București 1906, p. 27

[42] Vlase Mihai, *Drumuri spre mănăstiri*, Editura Bunavestire, Bacău, 1997, p.50

al optulea an al domniei lor, la leat de la zidirea lumii 7205 (**1697**), mesita septembrie, 20 din."

„Un meşter argintar din Braşov dăruieşte bolniței în 1697 o anaforniță"[43] care se află la muzeul mănăstirii. Pisania de deasupra uşii de la intrare în bisericuța bolniță ne spune că a fost ridicată în 1696 din porunca soției lui Constantin Brâncoveanu „întru slava de Dumnezeu Născătoarei Fecioare şi Stăpânei noastre" [44]

Pictura bisericii este deosebită, ea fiind realizată în stilul bizantin. Tabloul votiv este zugrăvit în interior, pe peretele vestic. În partea stangă apare Doamna Maria Brâncoveanu, care ține în mâini modelul bisericuței, şi Sfântul Constantin Brâncoveanu, care sunt binecuvântați de Iisus, iar în partea dreaptă apar voievodul Antonie din Popești și boierul Neagu, adică bunicul şi tatăl Doamnei Maria.

Prin iconografie, bolnița se integrează în ansamblul mănăstirii. Schema iconografică se adresează mediului călugăresc, temele alese fiind menite să fie un exemplu pentru întreaga obște călugărească.

Bolnița de la Hurezu, a adăpostit în 1877 prizonierii turci, din timpul Războiului de Independență. Pentru scurt timp bolnița va fi transformată în 1881 într-un spital cu 40 de paturi mutându-se dincolo de zidurile mânăstirii.

Bolnița mănăstirii Polovragi 1732.

Mănăstirea Polovragi este situată la poalele muntelui Piatra Polovragilor în apropierea Cheilor Oltețului, din județul Gorj.

Hrisovul emis la 6 iulie 1648 de Matei Basarab, constituie prima atestare documentară a bisericii.

Printr-o poartă din zidul nordic al incintei mănăstirii se pătrunde în cea de-a doua incintă. Aici se află bolnița ctitorită de Episcopul Clement Lavrentie la 1732, fiind pictată la 1738 de zugravi Gheorghe și Ion, având hramul Sfântului Ierarh Nicolae.

Ctitorul său este egumenul mănăstirii din acea vreme, Lavrentie, după cum relatează pisania: „Precum dorește cerbul de izvoarele apelor, așa au dorit sufletul mieu ca să zidesc casă lui Dumnezeu întru pohtala sfântului părintelui noistru Nicolae arhiepiscop al Mirelor. Ridicatu

---

[43] Lucian Rosu, *Mănăstirea Hurez*, Editura Meridiane, București, 1978, ed. a II-a, p. 28.

[44] *Ibidem*, p. 24

s-au acestă sfântă bolniță din temelie cu toată osârdia și chieltuiala sfinții sale părintelui chir Lavrentie igumenu mănăstirii Polovragi, ajutorându-mă și alți frați, cari vor fi arătați în cartea vieții".

Biserica are un plan rectangular și este tricompartimentată. Ca o particularitate, are spre vest un turn clopotniță, alipit pronaosului, dar fără a comunica cu acesta. Turnul are un plan pătrat, este etajat, iar intrarea se face pe latura vestică.

Pronaosul bisericuței are un plan dreptunghiular. Este boltit semicilindric, iar accesul este prevăzut pe latura de sud. Trecerea spre naos se face prin trei arcade sprijinite pe doi stâlpi de zidărie cu baza pătrată, iar între aceștia și pereți se află un parapet de zidărie cu grosimea egală cu cea a stâlpilor.

Naosul, de plan pătrat, este acoperit cu o calotă. Altarul este semicircular la interior și pentagonal la exterior. Boltirea lui s-a făcut cu o concă. Are o fereastră în ax și ambele pastoforii. Catapeteasma este construită din zidărie și are doar două deschideri, cea centrală și cea dinspre nord.

Programul iconografic al bisericii s-a păstrat în întregime, fără intervenții ulterioare. Din inscripția de la proscomidiar aflăm pe cei doi pictori, Ioan și Gheorghe care au zugrăvit biserica în 1738.

Iconografia altarului ilustrează pe Fecioara și pe profeții care au anunțat-o, Aaron, Solomon, Moise și David. Altă scenă este „Iisus pomul vieții" și „Cel Vechi de Zile". A doua temă este sacrificiul din proscomidiar, „Iisus în mormânt", „Viziunea lui Petru din Alexandria", și Sacrificiului lui Avraam, scenă ce apare pentru prima dată în altarul unei biserici de bolniță.

În naosul de la Polovragi au fost ilustrate scene din Marile Sărbători.

Pronaosul are la Polovragi o temă nouă în iconografia bisericilor de bolniță. Bolta semicilindrică are o temă de Sinaxar. Este reprezentată apoi viața Sfântului Nicolae.

Viața Sfântului Nicolae, a fost ilustrată în timpanul de nord și de sud. Aici sunt pictate patru scene care reprezintă Nașterea Sf. Nicolae, prima minune de după naștere, Sf. Nicolae învățacel și Sf. Nicolae preot.

Deoarece sunt alese, scene care ilustreză minuni, se explică funcția acestei biserici, care era un spațiu pentru cei bolnavi si neajutorați,

Sfântul Nicolae este protector al celor aflați în suferință și a celor ce trăiau în această bolniță.

Bolnița Episcopiei Râmnicului 1744. În partea de apus a Râmnicului Vâlcea, sub dealul „Capela", la poalele pădurii este reședința Arhiepiscopiei Râmnicului, se compune din: catedrală, bolniță, paraclis, palatul episcopal, Complexul Antim Ivireanul şi alte clădiri anexe.

„Episcopia Râmnicului şi Noului Severin" a fost înființată în anul 1504, de către domnitorul Radu cel Mare, iar în anul 1580, în timpul episcopului Mihail al II lea, şi-a mutat reşedinta la Râmnic. Prima reşedință episcopală din Râmnicu Vâlcea va fi distrusă de turci, în 1737, şi va fi reconstruită de către episcopul Climent, în anul 1739.

În vechime, mănăstirile mari, cât şi episcopiile care dispuneau de personal numeros, pe lângă biserica unde se oficiau slujbele solemne, îşi mai clădeau şi câte o biserică mai mică, numita „bolniță". Aceasta se ridica în apropierea clădirilor ce adăposteau personalul în vârstă şi bolnav, precum şi pe cei ce prestau munci permanente în gospodaria obştii respective.

Sub poalele „Dealului Capelei", în fața bisericuței bolniță, se află două corpuri de clădiri ridicate pe ruinele „caselor bolniței" ce au fost la început chiliile ieromonahilor Teodor Olanescu, Pahomie Bujoreanu si Leontie Monahul, ctitori ai bisericii bolniță, alături de Climent Episcopul. În timp, ele au servit ca spital, în vremea razboiului pentru independență.

Între anii 1737-1745, episcopul Climent a refăcut biserica episcopală.

Bolnița a fost zidită în incinta reşedintei Episcopiei Râmnicului, de către episcopul Climent, în anul 1745, păstrându-se în acelaşi stil până astăzi[45] ajutat fiind de cuviosul ieromonah, chir Teodor, şi de monahul Pahomie. Biserica bolniță a fost construită la nord-vest de biserica mare, în apropierea caselor bolniței. A fost „cu zugraveală şi cu alte odoare înfrumusețată" în anul 1748, de către popa Gheorghie şi Badia diacon. La această bolniță se săvârşeau exorcismele Sfântului Vasile cel Mare și Sfântul Maslu, terapeutică preponderent călugărească.[46]

---

[45] Atanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Râmnicului Noul Severin*, Bucureşti, 1906, p. 183-184.

[46] Romulus Popescu, *Însemnătatea medico-istorică a bolnițelor din județul Vâlcea*, 1969, p. 892

Vizitând mitropolitului Neofit Țara Românească, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a remarcat reconstrucția bisericii: „Biserica cea veche s-a reclădit de episcopul Climent, care a ridicat şi biserica de la cimitirul Sfintei Episcopii „bolnița" cu hramul Adormirea Maicii Domnului".

Actul de fundație, redactat de episcopul Climent ne spune: „Climent, Cu mila lui Dumnezeu, Episcop al Râmnicului. Din buna vrearia cea dumnezeiască, început-au a zidi din temelie dumnezeiasca casă, întru cinstea şi lauda adormirii Prea Curatei de Dumnezau Născătoarei spre odihna răposaților slujitori ai acesti sfintei episcopii…. ajutandu-ne atotputernicul Dumnezau, s-au adus şi la săvârşire, îndemnându-se dar şi cuviosul Chir Teodor, au adaus la aceasta sfântă bolniță, şi au dat via lui de la Malu, cu casele de piatră, şi cu livezile dimprejur. Plecându-se către noi cu rugăciune curată - au voie şi blagoslovenie să-şi zidească, dintru a sa cheltuială, o chilie lângă această bolniță…

... Drept aceia, rugăm prea iubirea ta de Dumnezău, iubite frate slujiutoriule episcoape, pe carele Domnul Dumnezeu te va alege şi înalța la înalta treaptă a arhieriei, a fi următoriu acestui de Dumnezeu păzit scaun în urma noastră, ca să poata ruga pe milostivul Dumnezău pentru a tuturor celor adormiți întru pravoslavnica credință vecinica odihnă, pentru care să şi intăreşte scrisoarea aceasta, cu iscălitura smereniei noastre.

Iulie 20, leat 7253 (1745): Iscalit, Climent Episcopul Ramnicului."

În jurul bolniței odihnesc mulți truditori din viața episcopiei, dar se mai păstrează doar mormintele episcopilor Râmnicului: Ghenadie Enăceanu, Antim Petrescu şi Iosif Gafton.

Biserica este zidită în formă de corabie cu pridvor pe stâlpi în față, în stil arhitectural românesc. Este de mici proporții. Bolnița din Râmnic are un plan dreptunghiular şi este tri-compartimentată, având şi pridvor.

Pridvorul este deschis cu arcade, sprijinite pe şase coloane şi doua semicoloane. Ulterior a fost adaugată o turlă de lemn. Pronaosul, este acoperit cu o calota spijinită pe arce şi console. Accesul în naos se face printr-o deschidere centrală şi două deschideri laterale arcuite.

Naosul pătrat este acoperit cu o calotă și este despărțit de pronaos printr-un zid gros care serveşte la sprijinirea bolții bisericii. Catepeteasma este de zid și are icoane de valoare .

Pictura este executată în frescă, in stil bizantin având ca teme întruparea şi jertfa. Este reprezentat la proscomidiar Sfântului Cuvios Climent.

Scena celor trei ispitiri ale lui Iisus, este în iconografia altarului bolniței. Naosul a fost consacrat iconografiei hristice, patimi şi minuni, idei adecvate pentru biserici-bolniță.

Este prezent Megalinarului Maicii Domnului și întemeietorii vieții monastice - Antonie cel Mare, Sava Sfințitul, Pahomie. Cele şapte Sinoade Ecumenice, expresie a adeziunii la dreapta credință în actele sinodale, decorează pridvorul.

Bolnița de la Căldăruşani 1801. Despre existența unei sihăstrii la Căldărușani înainte de 1637 ne mărturisește un hrisov din 1615, emis în cancelaria voievodului Radu Mihnea (1611-1616).

Conform cu prima sa istoriografie din 1870, scrisă de Casian Monahul, mănăstirea a fost ctitorită între 1637- 1638 de Matei Basarab (1632-1654) care a ridicat în mijlocul Codrilor Vlăsiei o adevărată cetate, înconjurată pe trei laturi de lacul Căldărușani azi teritoriul comunei Gruiu din județul Ilfov.

Domnitorul trecând prin aceste părți, a descoperit acest schit tainic în anul 1637 unde, în bisericuța de lemn slujea starețul și cei opt viețuitori, hotărând să zidească pe locul acestuia, potrivit tradiției o mănăstire din piatră înzestrându-o cu multe daruri.

Paul de Alep, însoțind pe Patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române,descrie în 1653, mănăstirea : „Este înconjurată de o apă fără sfârșit și fără fund, are hramul Sf. Dumitru și se numește Căldărușani..."[47] Numele mănăstirii provine de la configurația locului, care are aspectul unei căldări .

Biserica bolniță din mijlocul cimitirului monahal se află în partea de miazănoapte a mănăstirii fiind închinată Adormirii Maicii Domnului cu hramul Sf. Ioan Evanghelistul (Teologul), datând din 1801. Este ctitorită de logofătul Toma și fratele său banul Constantin Crețulescu [48] ambii zugrăviți în tabloul votiv al acesteia. Un ajutor de seamă pentru ridicarea bisericuței a venit și din partea credincioșilor

---

[47] Paul Alep, *Călători străini despre țările române,* vol VI, p. 218.

[48] Gheorghiță Ciocoi, Șerban Tica, Amalia Dragne, *Ghidul mănăstirilor din România*, București: Editura Sophia, 2011, p. 15

de rând, care au dăruit monahilor Galaction și Ioanichie daruri de bani și materiale.

În 1802 a fost dărâmată de un cutremur. A fost apoi terminată de zidit în 1817. Astfel începută în vremea stăreției Sfântului Cuvios Gheorghe (1793-1806), biserica bolniței din cimitir a fost terminată sub stăreția arhimandritului Dositei (1807-1837).

Bolnița din cimitirul Mănăstirii Căldărusani este zidită în formă de cruce, având o singură turlă, așezată pe naos. Intrarea în biserică se face printr-un pridvor deschis, sprijinit pe coloane de cărămidă, închis astăzi cu geamuri. Chiar dacă este de mici dimensiuni, bolnița prezintă cele trei spații tradiționale,și anume: pronaos, naos și altar.

Pictura interioară a bisericuței este semnată de zugravi formați în școala de pictură a mănăstirii. De asemenea, biserica prezintă pictura în frescă și în exterior, firidele purtând în ele chipuri de sfinți.

Sub podeaua bisericii se află gropnița mănăstirii, în aceasta păstrându-se oasele monahilor din obște trecuți la Domnul. În rândul acestora se află și rămășițele trupești ale mitropolitului Filaret al II-lea din acea vreme.

Bolnițele de pe lângă mânăstiri vor căpăta în acest secol caracterul azilelor sau ospiciilor. Vor fi construite având de la început această destinație. Aşa întâlnim în Țara Românească în demersul instituțiilor de asistență socială azilul de la Mățău, azilul Doamnei Bălaşa, fiica lui Constantin Brâncoveanu. Dorința ei era de a face „xenotrofion, orfanotrofion, să fie şcoală... pentru cei ce vor să se preoțească şi să mărite fete sărace.”[49] Alt azil era cel din mahalaua ceaușului David și cel din Valea Șcheilor. Deasemeni ospiciul de mizeri de la Mățăul de Jos (typhlocomion), ospiciul Sfânta Vineri din Bucureşti, cel de la Mănăstirea Sărindar, al Bisericii Dudu din Craiova, de la Balamuci și din Craiova. Alte capitole ale filantropiei continuă cu frățiile,breslele, xenoanele, orfanotrofiile și mai apoi cu spitalele unde activitatea de îngrijire a bolnavilor mai cu seamă în vreme de război o desfășura personalul monahal îndeplinind rostul ,,samarineanului milostiv”.

[49] Samarian, Pompei, *op.cit.*, 1983, p. 61-68

TOLSTOI
PEDAGOGUL ŞI COPIII

DIANA TETEAN-VINȚELER

Lev Tolstoi, unul dintre cei mai talentați scriitori ai secolului ai XIX-lea, a cărui creație se deosebeşte printr-o forță copleşitoare, originalitate şi umanism profund a căutat întotdeauna adevărul, dar „nu acel adevăr cotidian, ci Adevărul nemuritor, nu adevărul pur şi simplu, ci lumina adevărului, care luminează prin sine însăşi întreaga lume[1]. După opinia lui V. Nabokov, L.Tolstoi este nu doar cel mai mare scriitor rus, ci şi un maestru de neegalat, care „a mers spre adevăr de-a dreptul, plecându-şi capul şi strângând din pumni şi sosind ba la baza unei cruci, ba la propriul piedestal[2]. Natură superioară, de o sensibilitate deosebită, Tolstoi credea încă din tinerețe în perfecțiunea morală. De aceea, încă din acea perioadă el încerca să se perfecționeze spiritual. Mai târziu frumusețea sufletului său va atinge marea revelație a Idealului.

Problema educației într-o formă sau alta l-a interesat mereu. Tolsoi a început să predea copiilor țăranilor de pe moşia sa, Iasnaia Poliana, încă în 1849 la vârsta de 21 de ani. Școala de pe moşia sa nu era înregistrată oficial şi cadra cu alte şcoli deschise pe moşiile unor moşieri mai inimoşi care doreau ca țăranii lor să ştie să citescă şi să scrie.

În 1851 Tolstoi pleacă în Caucaz şi în curând îi apar şi primele opere literare – *Copilăria* (1852) şi *Povestiri din Sevastopol (Sevastopol în decembrie* 1854, *Sevastopol în mai* 1855, *Sevastopol în august* 1855).

---

[1] Набоков, Владимир, *Лекции по русской литературе*, Москва, Независимая газета, 1996, с. 224

[2] *Ibidem*

În anul 1857 pleacă într-o călătorie în Europa de Vest, unde vizitează Franța, cu locurile în care a trăit Rousseau, visând ca şi el la un nou sistem de învățământ. În călătoriile sale, prin țările care a trecut – Franța, Elveția, Germania, – vizitează nenumărate şcoli laice şi religioase, fiind frământat mereu de ideea unui învățământ popular în Rusia şi dorința de a descoperi şcoala care să-i slujescă drept model. Printre notițele referitoare la viitoarele proiecte literare, tânărul scriitor îşi scrie în jurnal pe 23 iulie 1857: „Am zărit perfect luna în partea dreaptă. Ce e cel mai important că mi-a venit în cap cu tărie şi claritate ideea de a deschide o şcoală la mine în sat pentru cei de acolo şi din împrejurimi şi toată activitatea legată de aceasta. Cea mai importantă e veşnica activitate[3]. Școala pentru Tolstoi nu este doar un moft a unui moşier care vrea să îmbunătățească cu ceva viața țăranilor săi, ci devine un eveniment excepțional, deoarece el pune probleme deosebit de importante pentru învățământul de atunci şi de mai târziu.

Școlile vizitate din Franța, Elveția, Germania îl dezamăgesc. El constată cu tristețe, după cum va afirma mai târziu în articolul *О народном образовании (Despre învățământul popular)*, că învățământul obligatoriu este receptat de oamenii din popor cu reticență, deoarece îi lipseşte pe capii de familie de mâinile de lucru ale copiilor obligați să meargă la şcoală. De asemenea, copiii influențați de cei mari consideră şcolile un fel de „instituții de chinuit copii – instituții în care sunt privați de principala plăcere şi necesitate a vârstei – mişcarea liberă, unde *Gehorsam* (ascultarea) şi *Ruhe* (liniştea) sunt principalele condiții, unde chiar şi pentru a lipsi „o oră ei au nevoie de o permisiune specială, unde fiecare acțiune se pedepseşte cu linearul...”[4] Multe din noțiunile predate nu sunt înțelese, ci tocite de către elevi sau sunt predate în limbi pe care elevii nu le înțeleg şi multe dintre ele nici nu vor fi folosite de ei niciodată, iar relațiile dintre profesori şi elevi sunt încordate. „În Germania – constată scriitorul – 9/10 din populația de vârstă şcolară din popor rămâne în urma şcolii cu deprinderea mecanică de a citi şi scrie şi o puternică repulsie față de căile spre ştiință încercate de ei, astfel încât pe viitor nu mai iau

[3] Шкловский, В.Б., Расцвет яснополянской школы, http://litrus.net/book/read/1236?p=57

[4] Толстой, Л.Н., *О народном образовании*, p.13, http://rvb.ru/tolstoy/01text/vol_16/01text/0341.htm

o carte în mână”[5]. „Aş putea scrie cărți întregi despre ignoranța, pe care am văzut-o în şcolile din Franța, Elveția, Germania”[6] - concluzionează scriitorul. După vizita (în timpul celei de-a doua călătorii a sa în Europa de Vest) la una dintre şcolile văzute în Germania, Tolstoi notează în jurnal (17(19) iulie 1862): „Am fost la o şcoală. Groaznic. Rugăciunea pentru împărat, bătăi, totul pe de rost, copii speriați, mutilați.”[7] Drept urmare, în Iasnaia Poliana, Tolstoi hotărăşte să înființeze o nouă şcoală, o şcoală pe care a căutat-o în Europa, dar nu a găsit-o, o şcoală în care copiii să vină cu plăcere, unde să muncească, dar şi să se bucure, unde să îi intereseze ce li se predă şi unde profesorul să fie receptat ca un prieten[8].

Școala primară din Iasnaia Poliana va fi deschisă pentru copiii țăranilor în toamna anului 1859. Aici învățau 37 de copii cu vârste cuprinse între 7 şi 15 ani, majoritatea băieți (32 de băieți şi 5 fete). Elevii erau împărțiți pe clase în funcție de vârstă şi pregătire. Învățământul era gratuit şi mixt. În cele două clase, zugrăvite în roz şi albastru[9], se preda: citire, scriere, ortografie, gramatică, istorie biblică, istoria Rusiei, matematică, conversații despre ştiințele naturii, desen, desen tehnic, muzică şi religie.

Orele se desfăşurau de la 9-12 şi de la 15-18.

Pentru deschiderea şcolii, Tolsoi a trebuit să înfrunte nu doar reticența autorităților, ci şi a țăranilor. Unul dintre elevii săi cei mai talentați, Vasili Morozov, îşi va aminti mai târziu, despre discuțiile şi zvonurile care circulau prin sat, în momentul în care s-a aflat că Tolstoi, „contele” după cum era numit de către țărani, dorea să deschidă o şcoală pentru copiii lor. Prima lor reacție a fost să pună la îndoială veridicitatea zvonului, mai ales faptul că la şcoală se va învăța gratuit. Cine ar dori să-i învețe, fără să aibă nici un avantaj, pe cei aproape 50

---

[5] Толстой, *Л*.Н., *О народном образовании*, p.13, http://rvb.ru/tolstoy/01text/vol_16/01text/0341.htm

[6] *Ibidem*, p.21

[7] *Ibidem*

[8] Чуковская, *Л*., Школа в “Ясной“, http://www.chukfamily.ru/Lidia/Publ/shkola.htm

[9] „În pridvor sub şopron atârnă clopoțelul cu limba legată de o sforicică, în tindă – un banc de tâmplărie. Scara spre tindă e călcată în picioare, acoperită de zăpadă şi noroi; tot aici pe perete se află orarul“. Interesant că în descrierea pe care o face şcolii, Tolstoi acordă un loc aparte scării de la intrare, pentru a sublinia, pe de-o parte, caracterul neoficial al şcolii şi, pe de altă parte, faptul că este un loc în care vine multă lume.

de copii din sat? – se întrebau ei. Alții credeau că acei copii care vor merge la şcoală vor fi trimişi apoi ca soldați în armată şi astfel, spuneau ei, „prin copiii noştri, contele vrea să se laude înaintea țarului."[10] Erau şi unii mai înțelepți, care considerau că trebuie să-şi dea copiii la şcoală, iar faptul că şcoala e gratuită e o şansă formidabilă pentru copiii lor. Dar chiar şi aceştia se confruntau cu o altă problemă: majoritatea copiilor nu aveau haine pentru a merge la şcoală[11].

Când peste câteva săptămâni de şcoală, Lev Tolstoi l-a rugat pe un elev de 11 ani să scrie o compunere despre modul în care a învățat înainte de a ajunge la şcoală din Iasnaia Poliana, acesta a scris doar câteva rânduri, în care ca un laitmotiv apărea mereu verbul *a bate*.

La şcoala din Iasnaia Poliana pedeapsa fizică a copiilor era interzisă[12].

Cel mai important obictiv al şcolii era, în opinia lui Tolstoi, educarea personalității creatoare. De aceea, unul dintre principiile de învățare era libertatea absolută a elevilor, aceştia puteau veni la şcoală sau puteau pleca de la oră când doreau, nu se dădeau teme pentru acasă. Tolstoi

---

[10] http://ru-tolstoy.livejournal.com/

[11] Când stăteau acasă, îşi aminteşte Vasili Morozov, purtau pe rând, 2-3 copii, câte o pereche de cizme sau un cojocel.

„Toți s-au pregătit – îşi amintea el mai târziu prima zi de şcoală, - cu cămăşi albe, opinci noi, dați cu ulei de păr sau, cine nu avea cu grăsime de vacă. Iată că a trecut pe lângă geamul nostru Kiriuşka şi a intrat în coliba noastră în grabă:

Unde e Vasika? ...

Kiriuşka – îi spun – nu am cu ce să mă încalț, nu am opinci.

Și mie – spune el – mi s-a ros călcâiul. Dar tot mă duc. Ce, boierul, crezi că se va uita la picioarele noastre? Capul să ne fie în regulă."

D-zeu a dat şi am fost gata şi eu. Sora mea cea grijulie mi-a pregătit din timp opincile şi anteriul, cu toate că nu erau pe măsura mea: opincile erau mari, iar anteriul lung, pentru că eu eram slăbuț, subțirel ca o trestie... mi-am strâns anteriul, mi-am sucit mânecile, părul mi l-am uns cu cvas pentru că nu aveam ulei...

Ajuns la şcoală „stăteam, ca un rest de la mâncarea câinilor câinilor, simțind, că sunt îmbrăcat mai rău decât toți, mai mic decât toți, mai sărăcăcios îmbrăcat decât toți şi orfan. Mi se părea că voi fi alungat. Iar mama vitregă îmi va face zile fripte. Iar sora mea va plânge. Iar ce bine e aici! Eu ... nu am văzut niciodată o casă ca asta. Uite, ce geamuri mari, ca şi poarta noastră, poți să intri cu carul! Iar în jur copaci, livezi, iar în fața cerdacului este presărat nisip... " Băiatul a fost remarcat însă de Lev Nikolaevici Tolstoi, care i-a zâmbit şi l-a încurajat încă din prima zi de şcoală (http://ru-tolstoy.livejournal.com/).

[12] Tolstoi îşi amintea cu regret faptul că a pedepsit o dată un elev care a furat, agățându-i de gât o pancardă, pe care a scris cuvântul „hoț" şi că această pedeapsă nu doar că nu a rezolvat nimic, dar l-a înrăit pe băiatul în cauză.

dorea să se ia în considerare aptitudinile şi capacitățile fiecărui elev, de aceea cei patru învățători, angajați inițial[13], trebuiau să introducă în planurile de învățământ schimbări „în funcție de cerințele elevilor".

O atenție deosebită se acordă pregătirii fizice a elevilor. De asemenea, erau introduse ore practice (de tâmplărie şi agricultură), pe care le preda Tolstoi şi în care încerca, pentru o mai bună desfăşurare a lor, îmbinarea muncii cu jocuri şi activități recreative, pentru a le face mai atractive, pentru a păstra buna dispoziție şi pentru ca elevii să nu oboseacă prea repede.

Vara orele continuau, dar acestea se desfăşurau în livadă. Tolstoi îi învăța să citească, să scrie, să socotească, le povestea din istoria Rusiei, îi învăța să cânte, iar ei învățau cu atâta pasiune şi aviditate, încât, - îşi aminteşte scriitorul „câteodată profesorul şi elevii erau atât de absorbiți, de pasionați, încât în loc de o oră cursul ținea 3 ore. Se întâmpla ca elevii să strige: «Încă, încă!» Și să-i gonească pe cei, care s-au plictisit: «Dacă v-ați plictisit, mergeți la cei mici!».[14]

De câte ori Tolsoi observa că elevii sunt obosiți, le povestea o istorioară scurtă sau le recita versuri, sau, când erau în clasă, îi scotea la plimbare. Orele de după-masa erau dedicate, după cum spunea scriitorul, poeziei, activităților creative şi misterului. Acum se preda istoria, noțiuni de fizică sau se spuneau basme. Prinşi de ceea ce li se povestea sau preda, copiii nu reacționau la factori perturbatori.

Tolstoi îşi iubea elevii şi ei îl respectau şi îi răspundeau cu iubire şi devotament. El considera că adevărata cale, chiar dacă cea mai lungă este cea a educației, de aceea va lupta pentru deschiderea de şcoli în toate satele învecinate cu Iasnaia Poliana.

În aceeaşi perioadă apare revista pedagogică *Iasnaia Poliana*, în care sunt publicate şi povestiri ale elevilor sau folclor cules de elevi în satele din jur şi articolele lui Lev Tolstoi: *О народном образовании (Despre învățământul popular), О методах обучения грамоте (Despre metodele învățării cititului şi scrisului), Воспитание и образование (Educația şi învățământul), Кому у кого учиться писать, крестьянским ребятам у нас или нам у крестьянских ребят? (Cine de la cine să învețe să scrie, copiii de țăran de la noi sau noi de la copiii de țăran?).* În toate aceste articole, Tolstoi pleda pentru un învățământ în favoarea elevilor, şcoli în

[13] Ulterior numărul lor a crescut la 11.

[14] apud. Чуковская, *Л.*, *op. cit.*

care elevii să poată gîndi, vorbi, pune întrebări sau să se mişte liber. După opinia lui instrucția nu poate fi „mecanizată". Nu poate fi elaborată o metodă care să corespundă tuturor situațiilor şi tuturor elevilor. Trebuie păstrată în fiecare elev dorința de cunoaştere şi bucuria de a învăța şi evitate în procesul învățării frica, plictisul, repetarea şi memorarea fără sens pentru a nu crea din elevi - „ființe, a căror suflet, ca un melc, se ascunde în căsuță"[15] şi păstrate cu sfințenie şi dezvoltate imaginația, creativitatea, gândirea. „Respectul pe care îl avea Tolstoi pentru individualitatea copilului, sentimentul aproape religios cu care privea el dezvoltarea însuşirilor individuale, vocația la elevi ne spun mult în această privință"[16]. Scriitorul considera că sistemul de constrângere a şcolii elimină posibilitatea oricărui progres. De aceea, el pleda pentru o şcoală care să fie atât „un instrument al educației", cât şi „un experiment asupra tinerei generații", care duce în permanență la noi concluzii. „Doar atunci experimentul va sta la baza şcolii, doar atunci fiecare şcoală va fi, să spunem aşa, un laborator pedagogic, doar atunci şcoala nu va rămâne în urma progresului general şi experimentul va pune bazele solide ale ştiinței educației."[17]

Importanța pe care Tolstoi o acorda educației reiese şi din titlul articolelor despre şcoala de pe moşia sa – *Școala din Iasnaia Poliana în lunile din noiembrie şi decembrie* – titlu care aminteşte de *Povestirile din Sevasopol,* tocmai pentru a sublinia, după opinia lui V. Șklovski, că bătălia ce se dă pe acest tărâm este la fel de importantă pentru Rusia ca şi cea pentru păstrarea unei părți de teritoriu (a Crimei, de exemplu).

În acelaşi timp, Tolstoi este convins că cea mai mare parte a educației sale poporul o primeşte nu în şcoală, ci de la viață. „Educația merge pe calea sa independent de şcoli"[18] scrie el. Iată de ce poporul, în opinia lui Tolstoi, nu trebuie să fie constrâns să primească educație din partea clasei mai educate, deoarece acesta încearcă să educe poporul în felul său, neluând, adesea, în considerare dorința poporului, singurul criteriu, care ar trebui să călăuzească activitatea educativă, deoarece „criteriul pedagogiei este doar unul – libertatea."[19]

---

[15] Толстой, Л.Н., *О народном образовании*, p. 16
[16] Narly, C., *Tolstoi şi sufletul copilului*, Revista de filosofie, nr.1, 1929, p. 41
[17] Толстой, Л.Н., *О народном образовании*, p. 18
[18] *Ibidem*, p. 22
[19] *Ibidem*, p. 25

„Învățarea în sensul său cel mai larg, care cuprinde şi educația, după opinia noastră – nota Tolstoi – este acea activitatea omenească, care are ca bază necesitatea către egalitate şi legea neschimbată a mişcării înainte a învățământului. Mama îşi învață copilul ca să vorbească, doar pentru a se putea înțelege unul cu altul, mama prin instinct încearcă să se coboare până la punctul lui de vedere asupra lucrurilor, până la limba lui, dar legea mişcării înainte a învățării nu îi permite să se ridice până la cunoaşterea ei."[20]

Pornind de la ideea că omul la naştere este imaginea originară a armoniei adevărului, frumuseții şi binelui, Tolstoi consideră că prin educație, adesea, nu se face altceva, decât să se îndepărteze copilul de imaginea originară a acestei armonii şi „tot mai imposibilă şi imposibilă devine atingerea imaginii originare ideale a perfecțiunii adultului". „Idealul nostru este în urmă, nu în față" [21]- subliniază Tolstoi.

Scriitorul lucrează intens cu elevii săi, le dă diverse teme pentru compuneri, le sugerează cum ar fi mai bine să le scrie. Nu mare îi este uimirea când constată, atunci când într-o zi se hotărăşte să scrie alături de elevi o povestire pe baza unui proverb propus de el, că aceşti copii scriu mult mai bine decât el. El consideră că pagina scrisă de el, în comparație cu cele scrise de copii, se deosebeşte ca „musca în lapte: atât de falsă, artificială şi scrisă cu o limbă atât de proastă. Trebuie să remarc – nota scriitorul - că în forma inițială ea era şi mai pocită şi că a fost corectată mult datorită indicațiilor elevilor.[22] El este fascinat de ingeniozitatea, simțul artistic şi al măsurii al elevilor săi. După ce povestirea va fi scrisă de elevii săi, scriitorul este atât de fericit şi emoționat, încât notează: „Mi se părea că am surprins ceea ce nimeni niciodată n-ar avea voie să vadă – naşterea florii tainice a poeziei. Eram şi speriat şi fericit ca şi căutătorul de comori, care a zărit floarea ferigii: fericit pentru că, dintr-o dată, absolut neaşteptat, mi-a apărut piatra filosofală, pe care am căutat-o în zadar doi ani – arta de a învăța exprimarea ideilor; frică pentru că această artă trezea noi cerințe, ce nu se potriveau cu mediul în care trăiau elevii, după cum

---

[20] *Ibidem*, p. 27

[21] Толстой, Л.Н., *Кому у кого учиться писать, крестьянским ребятам у нас или нам у крестьянских ребят?*, p. 31-32, http://rvb.ru/tolstoy/01text/vol_15/01text/0324.htm

[22] Толстой, Л.Н., *Кому у кого учиться писать, крестьянским ребятам у нас или нам у крестьянских ребят?*, p. 11

mi s-a părut în primul minut. Nu putem să greşesc. Aceasta nu a fost o întâmplare, ci o creație conştientă.[23]

Tolstoi publică povestirile elevilor alături de cele ale profesorilor sau ale sale în revista pe care o editează *Iasnaia Poliana*, subliniind de fiecare dată originalitatea, naturalețea, armonia internă a lucrărilor copiilor.

Din păcate, şcoala din Iasnaia Poliana se închide în 1863, Tolstoi dedicându-se scrierii romanului *Război şi pace*. El însă nu întrerupe legătura cu activitatea pedagogică şi în 1872 publică primul său *Abecedar (Азбука*). Dorința lui secretă era ca după acest abecedar să studieze copiii tuturor păturilor sociale din Rusia.

În 1875 apare *Noul abecedar* (*Новая азбука*) şi 4 volume de *Cărți pentru lectură (Книги для чтения)*, ce cuprind peste 600 de texte scurte, scrise cu o limbă clară, îngrijită, pe înțelesul copiilor. Aici sunt adunate basme expuse pe scurt[24], povestiri moralizatoare[25], descrieri de locuri sau a unor popoare/populații necunoscute elevilor[26], texte cu caracter instructiv-practic[27], întâmplări din viața de zi cu zi. [28]„Îmi doresc un învățământ pentru popor – scria Tolstoi...pentru a-i salva pe acei Puşkini... Lomonosovi, car se pierd. O, Doamne! Cum să-i salvezi şi pe cine mai repede, pe cine mai târziu![29] Tolstoi credea în forțele creatoare ale copiilor de țăran şi aceasta îl face să fie un dascăl atât de neobişnuit – nota despre el Lidia Ciukovskaia.

---

[23] *Ibidem*, p. 14-15

[24] Exemplificăm prin câteva titluri: *Черепаха и орёл (Broasca țestoasă şi vulturul), Голова и хвост змеи (Capul şi coada şarpelui), Подкидыш (Copilul abandonat), Тонкие нитки (Fire subțiri), Обезьяна (Maimuța), Лгун (Mincinosul), Галка и голуби (Stăncuța şi porumbeii), Мужик и огурцы (Mujicul şi castraveții), Лягушка и лев (Broasca şi leul)* ş.a.

[25] *Муравей и голубка (Furnica şi porumbița), Камень (Piatra), Лев и мышь (Leul şi şoarecele), Осёл и лошадь (Măgarul şi calul), Старый дед и внучек (Bunicul cel bătrân şi nepotul)* ş.a.

[26] *Эскимосы (Eschimoşii), Море (Marea), Китайская царица Силинчи (Regina chineză Silinci)* ş.a.

[27] *Как тётушка рассказывала и том, как она выучилась шить (Cum a povestit mătuşa, despre modul în care a învățat să coasă), Пожарные собаки (Câinii de pompieri), Как в городе Париже починили дом (Cum s-a reparat în Paris o clădire)* ş.a.

[28] *Как мальчик рассказывал про то, как его не взяли в город (Cum a povestit băiatul, despre faptul că n-a fost luat la oraş), Как мальчик рассказывал про то, как его в лесу застала гроза (Cum a povestit băiatul, despre cum l-a surprins furtuna în pădure)* ş.a.

[29] apud. Чуковская, *Л.*, *op. cit.*

Prin intuiția sa ieşită din comun, el nu doar a iubit şi înțeles copiii, dar, valorificând propria experiență, a deschis drumuri noi în pedagogie, precedând cu decenii anumite metode aplicate astăzi în multe şcoli[30].

„Sentimentul adevărului, frumosului şi binelui nu depind – considera scriitorul- de gradul de dezvoltare. Frumosul, adevărul şi binele sunt esența conceptului, ce exprimă doar armonia relațiilor în sensul adevărului, frumuseții şi binelui. Minciuna este doar neconcordanța relațiilor în ceea ce priveşte adevărul; nu există adevăr absolut. [...] De aceea educând, învățând, dezvoltând sau cum doriți să mai acționați asupra copilului, noi trebuie să avem şi avem în mod inconştient un scop: să atingem cât mai multă armonie în sensul adevărului, a frumuseții şi binelui."[31]

BIBLIOGRAFIE

Narly, C., *Tolstoi şi sufletul copilului*, Revista de filosofie, nr.1, 1929, p. 35-50

Набоков, Владимир, *Лекции по русской литературе*, Москва, Независимая газета, 1996

Толстой, Л.Н., *Кому у кого учиться писать, крестьянским ребятам у нас или нам у крестьянских ребят?*, http://rvb.ru/tolstoy/01text/vol_15/01text/0324.htm

Толстой, Л.Н., *О народном образовании*, http://rvb.ru/tolstoy/01text/vol_16/01text/0341.htm

Чуковская, Л., Школа в ◎Ясной◎, http://www.chukfamily.ru/Lidia/Publ/shkola.htm

Шкловский, В.Б., Расцвет яснополянской школы, http://litrus.net/book/read/1236?p=57

За что ж вы Ваську-то Морозова?!, http://ru-tolstoy.livejournal.com/

[30] La ora actuală există nu numai multe şcoli care îi poartă numele, dar şi proiecte ale învățământului rusesc, care se intitulează cu mândrie „Школа Льва Толстого◎ („Şcoala lui Lev Tolstoi"), bazate pe ideile umaniste a pedagogiei libere, expuse cu mai bine de un veac în urmă de scriitor.

[31] Толстой, Л.Н., *Кому у кого учиться писать, крестьянским ребятам у нас или нам у крестьянских ребят?*, p. 30

DIORTOSIND TEXTE RELIGIOASE ŞI LAICE
lui DOREL MAN la a LX-a aniversare

VIOREL HODIŞ

Preambul

Una din preocupările constante ale sărbătoritului nostru a fost și este editarea/reeditarea unor texte religioase ale predecesorilor săi colegi de la facultatea/catedra unde activează, respectiv ale unor înalți prelați ai ortodoxiei române[1]. Cum această operă pretinde atentă *diortosire*[2], bucurându-mă de apropierea și chiar prietenia cu care m-a onorat, unele dintre aceste ediții au trecut, precum am mai mărturisit în alt loc, și pe sub „pixul roșu" al subsemnatului, ajutându-mă, astfel, să-mi adâncesc cunoștințele în domeniu, precare și de tot nesistematice, ca, de altfel, ale multora din generația noastră, a celor care am traversat deșertul comunist ateu.

Apropierea mea de limbajul textelor biblice are și unele mai vechi impulsuri. De mic școlar, mereu în căutare „de citit orice", casa părinților mei, țărani, nu-mi putea oferi nimic, în afară de „Teștementiu'" (*Noul Testament*), aflat mereu pe pervazul uneia dintre ferestre. („Casa bătrână", însă, unde locuiau bunicii paterni și mezinul dintre cei șapte frați ai tatălui meu, unchiul **Flore**, moștenitorul „vetrei, stâlpul casei părintești" – singurul dintre frați care făcuse ani de liceu, dar fără a-l termina cu bacalaureat – avea un pod plin

[1] Numărul acestor ediții – tipărite începând din anul 1995 încoace se ridică la ...., (a 30-a aflându-se sub tipar).

[2] A se vedea definiția termenului în dicționarele uzuale românești.

de toate „minunile". Acolo am găsit, printre hârțoage, o altă „carte", fără coperți, dar cu titlul repetat pe fiecare pagină, „*Un ecolier americain*", din care, foarte sârguincios, „citeam pe românește", desigur, și – culmea ! – chiar înțelegeam câte ceva, dar tare mă revoltam împotriva atâtor „greșeli" față de limba română !).

Acestea au fost să-mi fie prima „bibliotecă"!. Dar ce și cât putea înțelege școlarul mic din mine, atunci, din „Cartea Sfântă"?! Ce și cât din limba noastră soră, *franceza,* de care habar n-aveam ?!

În lunga perioadă de acumulare fecundă – de la învățământul gimnazial și liceal până la cel universitar și doctoral –, „întunericul ateismului"comunist m-a înstrăinat aproape total de asemenea texte religioase. Palide raze de lumină târzie reprezentau pentru mine admiterile la Facultatea de Teologie Ortodoxă, unde – în vreo cinci sesiuni la rând – Facultatea mea de filologie (atunci, azi: *de litere*) mă numea *coordonator* al echipei de corectare a *probei scrise la limba română*, coordonatorul având destul de mult timp liber să se „piardă" prin Biblioteca Teologiei. Într-una din aceste sesiuni de admitere ne-a și fost dat, sărbătoritului și mie, repet, să ne cunoaștem. Sunt câteva decenii bune de atunci.

O salutară și o mai solidă ancorare în această materie mi-a fost hărăzit să trăiesc mult mai târziu, în perioada de aproximativ trei ani (2004-2007) când am fost invitat să predau discipline apropiate pregătirii mele (limba română, retorică, istoria universală a literaturii religioase, stilistică) la Facultatea de Teologie Pastorală a Universității „Emanuel" din Oradea, (în paralel cu activitatea mea de *lector de limba română* la un Institut Pedagogic din Ungaria). Predând la Universitatea „Emanuel" mi-a încolțit ideea unui nou curs, intitulat „Altă **concordanță a rextului biblic"** (cu sistemele limbii române). Pensionându-mă, însă, acest curs a rămas în faza de proiect, nemaifiind predat de succesorul meu acolo.

Cea mai recentă experiență în ce privește aceste preocupări, i-o datorez tot colegului nostru acum sărbătorit, care m-a prezentat în vara aceastui an preacuvioșiei sale arhim. **Macarie Motogna**, starețul Mănăstirii „Sf. Ana" din **Rohia** (Maramureș). Acolo, în aerul ozonat și sfânt al mănăstirii, timp de o decadă din iulie, în compania zilnică a tânărului bibliotecar **Călin Uiuiu**, de formație artist plastic, m-am „scufundat", practic, în Biblioteca „**Monahul Delarohia**",

îmbogățită și rânduită de însuși marele om de spirit (convertit în pușcăria comunistă de la **Jilava** la ortodoxie), care a fost călugărul **Nicolae Steinhardt** (1912-1989).

*

* *

I. În toate aceste contacte ale mele, am căutat să cunosc și să-i fiu fidel textului biblic, în sensul noii *concordanțe* a acestuia *cu sistemul* (mai precis: cu *sistemele*) *limbii române standard,* fără a „afecta" câtuși de puțin mesajul „Cărții sfinte" . ***Standard*** înseamnă, firește, în ce privește limba, și *unitară,* și *literară* (în sensul de *îngrijită, corectă),* cu rezerva, însă, că, în genere, prin *literar,-ă* se-nțelege atributul caracteristic limbii *artistice,* (a *beletristicii),* uzând de *figuri de stil*, de sensuri *figurate, conotative,* de care ***limba standard*** se disociază, ea operând cât mai mult posibil cu sensurile *obiective, denotative* ale cuvintelor.

Am descoperit, astfel, că și limbajului religios – ca și limbii române în genere – îi este cunoscut fenomenul contaminării cu anumiți „viruși", cu anumite inadvertențe, paralelisme și suprapuneri nefericite ale gândirii și ale exprimării, care cer „decontaminare", „devirusare", „asanarea" limbii.

Unul dintre aceste fenomene poartă chiar numele de ***contaminare*** sau ***contaminație***, despre care ne propunem o dezbatere acum aici. Iată o scurtă definiție a acesteia în cel mai recent și mai bogat dicționar uzual al limbii române:

„**contaminație, contaminații**, f.: 1. Contaminare, molipsire; 2. Modificare a unui cuvânt sau a unei construcții gramaticale sub influența altor cuvinte sau construcții. [Din fr. *contamination*, lat. *contaminatio - onis*, germ. *Kontamination*]"[3].

1. Stârnesc, desigur, interes, în primul rând contaminațiile unor *cuvinte,* așadar componente din domeniul *sistemului lexical*.

Urmărind cu precădere opera **Monahului Delarohia**, din care Biblioteca ce-i poartă numele dispune, pe lângă altele mai vechi, de o recentă pretențioasă ediție aproape exhaustivă, manageriată și tipărită de Mănăstirea Rohia & Editura Polirom (Iași), aflăm

[3] *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, ed. a III-a, Ed. Litera Internațional, București, 2008, Tiparul și legătoria Graficon, Italia, (1872 p.), sv. **contaminație,** p. 335/col. 2. (În cont.: NDUR/08).

- comentariul unui cercetător preot dr., care afirmă că „*Dăruind vei dobândi*[4] [e] o carte de predici, importantă pentru ***omletica*** [s.n.,V.H.] românească”[5].

Nu ne propunem doar a descoperi fenomenul lingvistic în discuție, ci și a-l diagnostica și „trata” (recte: explica și îndrepta) în măsura în care dispunem de argumente.

Care-i dinamica fenomenului numit **contaminație** ?

Sigur, în mintea comentatorului respectiv s-au contaminat două cuvinte ale căror radicale[6] au interșanjat, schimbându-și locurile și rolurile: **OMILI**a (<gr.mod. **omilia**)/ **OMILETIC**ă (<it. **omiletico**, lat. **omileticus**, fr. **homiletique**) cu **OMLET**ă (<fr. **omlette**), până la a se confunda, rezultând *OMLETICĂ (cuvânt necunoscut limbii române), în loc de OM**I**LETICĂ, termenul corect.

1.1. Diferența specifică dintre acestea fiind minimă, s-ar putea, desigur, ca unii cititori să considere „incidentul” lingvistic drept *greșeală de tipar*, iar „teoretizarea” noastră asupra „contaminației” – superfluă și neavenită. Ne-am bucura și noi să fie așa, dar, din păcate, nu-i un simplu „accident”, ci un fenomen de *sistem*. Spre a o dovedi, redăm integral citatul:

„După părerea mea, nu există în ***omletica*** românească o carte mai importantă la nivelul limbajului ***omletic*** [s.n., V.H.], de la **Antim Ivireanul** încoace”[7].

Ne-am putea aștepta, de asemenea, ca unii lectori să invoce drept contraargument *minima diferență specifică fonetică* între cele două noțiuni contaminate, despre care aminteam *supra*, ***omletică*** (de la *omletă*) și ***omiletică*** (de la gr.mod.*omilia*, (posibil și *omilitikos)*; lat. *omiliticus*), prezența/absența unui -**i**- în radical. Le vom putea răspunde unor asemenea contestanți că – oricât de „neimportante” cantitativ li s-ar părea asemenea diferențe specifice – limbile naturale, absolut toate, țin la mult mai mare preț asemenea *diferențe* decât *absența* lor (să zicem în ***omonimie***, fenomen creator de ambiguități):

---

[4] V. *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință*, ed. îngrijită, note, studiu introductiv și referințe critice de **Șt. Iloaie**. Repere biobibliografice de **V. Bulat**. Indici de **Macarie Motogna**, Ed. Mănăstirea Rohia & Polirom, Iași, 2008, 592 p.

[5] Ap**. N. Steinhardt**, *Între lumi. Convorbiri cu **Nicolae Băciuț***, ed. a IV-a (revăzută și adăugită), Ed. „Nico”, Tg.Mureș, 2010, (170 p.), p. 125-126.

[6] Redate de noi aici prin majuscule/boldate.

[7] V. *supra,* nota 4.

căci limba funcționează prin *distincții*, prin *diferențieri*, nu prin *stereotipisme*.

La o adică, și-n cuplajele devenite *celebre contaminații* (numite și *„etimologii populare”*) ale celebrilor eroi șarjați de **I.L.Caragiale** și de alții: *re**mun**erație* > *„re**numer**ație* (mică, după buget, coane Fănică”); *violetă* > *„(cerneală) violentă”; scrupulos* > *„scrofulos* (la datorie)*”; a sacrifica* > *a socrifica* (< de la ***so**cru), c**oo**perativă* > *c**um**parativă* < de la *a c**um**păra)* etc. diferențele, deloc *„accidentale”*, sunt la fel de … minime.

2. La distanță de un *clic*, vorba ceea (la modă azi, în limbajul navigatorilor virtuali pe *internet*), aflăm cum că la întronizarea unui înalt prelat – ale cărui nume/prenume canonic și confesiune e preferabil a le trece cu vederea –, după primirea deciziei („*Vrednic este !*”), și-ar fi rostit, plin de avânt, în fața întregii asistențe, un legământ/angajament, în care afirma, printre altele, că vasta activitate pe care o va desfășura în noua sa eparhie, Preasfinția Sa o va dedica ****posterioritității,*** căreia îi va oferi mult de lucru.

Avem, și aici, prezent fenomenul contaminației între cuvintele *posteritate și poster**ior**itate*. Mai mult ca sigur, autorul acestei neinspirate „perle” de limbaj n-a avut nicidecum intenția de a actualiza radicalul POSTERIOR, cu sensul secund din dicționare („care se află în *partea de dinapoi* …”[8]), cu sufixul **-itate** (*POSTERIORitate*), ci radicalul POSTER (< lat. *aPOSTERiori*), cu același sufix **-itate** (*POSTERitate*).

Sigur, ***posterioritate*** are și sensul generic de „stare a ceea ce este posterior”[9], dar ocolirea fără echivoc a *sensului trivial*, pe care nu-l putem nicidecum trece cu vederea aici, nu se poate realiza decât prin folosirea termenului lipsit de asemenea conotații „rușinoase”, mai ales când acesta există ca foarte uzual în limbajul diurn: ***posteritate***.

Cine ne „îndrumă” în selectarea unuia sau a altuia dintre termenii (sinonimi sau nu) aflați într-o asemenea nefericită „concurență” ? Desigur, așa-numiul „simț al limbii”[10]. Dar și instrucția solidă, lecturile bogate, organizate, studiul sârguincios asupra limbii, cultura generală etc.

---

[8] V. NDUR/08, sv. **posterior**, (p. 1210/col. 3).

[9] *Ibidem*,

[10] V. serialul nostru de articole cu acest titlu generic din „Revista Română” (Iași), an. XVII (2011), nr. 4(66) ș.u. (În continuare: *Revrom*.).

3. Fenomenul, din păcate, este foarte răspândit și-n limba presei, a *mass-media*, ca să nu mai pomenim de limbajul străzii !

Un harnic cronicar cultural octogenar năsăudean, aflat la al IX-lea volum masiv de asemenea cronici publicate prin junale[11] (al X-lea fiind sub tipar) îl omagiază astfel pe un mare publicist, năsăudean și el:

„40 de cărți [sunt] scrise de **Teodor Tanco**, cărți ce poartă sigiliul adânc a [sic!] unui patriotism local și al unei conștiințe civice ****incompatibile*** [?!] și ale [?!] unei permanente responsabilități profesionale"[12].

Iar când în *cabina* personală a unui artist dramatic, alt concitadin (ajuns actor la Teatrul din Baia Mare), leșină o admiratoare (venită să-l felicite), „actorul îi cere **cara**binierei [evident ***cabinierei*** – din fericire, nu o *carabină*, Doamne ferește!, ci] … un pahar cu apă"[13]. Fără comentarii !

4. O importantă scriitoare românică, blăjeanca **Mia Pădurean** din Canada, crescută și instruită într-o ilustră familie de preot greco-catolic, în „Mica noastră Romă", Blajul, membră a Uniunii Scriitorilor din România, descrie soarta lui **Andrei**, partizan în munți, luptător anticomunist, ajuns în ***detenție,*** care „își memorează un episod din viața de dinainte de ****detență,*** acum, când mai are doar cinci ani de ****detență*"[14].

În mod sigur, scriitoarea blăjeancă interșanjează (recte: *contaminează*) radicalele celor două cuvinte: DETEN**T**ă și DETEN**Ț**ie, rezultând ceea ce logica numește, un „tertium non datur": ****detență***, cuvânt inexistent în limba română.

5. Un general de miliție, intervievat la 23 IV 1990 de un reporter tv., declară că-n stradă și-n piață „s-au spart parbrize de la „Circulație", s-au ****profanat*** trivialități".

Nu-i greu să reconstituim contaminația radicalelor PRO**FER**a/ PRO**FAN**a și nici … să constatăm nivelul de cunoaștere a limbii române de către dl. general.

Și exemplele contaminațiilor din domeniul vocabularului (*sistemului lexical*) abundă.

---

[11] **I. Mititean**, *În vârful peniței*, vol. I – IX, diferite edituri.
[12] *Ibidem*, vol. IV, p. 136/3.
[13] *Ibidem*, p. 14/4.
[14] **Mia Pădurean**, *Amar, p. 166-167.*

II. Mult mai interesante ne vor apărea contaminațiile din domeniul construcțiilor gramaticale (din sistemul *morphologic* și din cel *sintactic*).

1. Ne vom referi mai întâi la sistemul *morfologic* al limbii române vizând *flexiunea nominal/cazuală.*

Printre cele mai grele încercări pentru unii vorbitori (dar, vedem, și pentru unii jurnaliști și scriitori!) se impune așa-numita *construcție genitivală.* Am scris despre aceasta în mai multe rânduri în câteva locuri. Ideea mi-a venit în perioada „ungară" (când eram lector de limba română[15] acolo), savurând vorbirea străzii, parcurgând presa românească și citind literatura românilor de acolo.

Construcția genitivală[16] are mai multe fațete. Cea mai interesantă o reprezintă varianta „prepozițională", *analitică,* cu prepoziția A, care este incompatibilă cu construcția genitivală *sintetică,* dotată cu *desinențe cazuale* specifice:

1.1. [Aurel Vlaicu] a zburat în faț**A** ****A câtORva*** zeci de mii de oameni [la Cernăuți, duminecă 21 aprilie 1912]"[17].

Avem aici contaminația celor două „fațete" ale construcției genitivale: *analitică* și *sintetică,* ambele corecte*:*

- *analitică:* A. Vlaicu a zburat în fața ***A*** *câtEva zeci* de mii de oameni;

- *sintetică*: A. Vlaicu a zburat în faț**A** ( ) *cât**OR**va*[18] zeci de mii de oameni.

Incorectă este doar *contaminația* acestora, considerată, din păcate, de autorul textului drept cea mai bună:

- … în faț**A** ****A*** *cât**OR**va* zeci de mii ...

1.2. Alte exemple, spre a putea conchide cât mai bine informați asupra acestui tip de contaminație:

-„Primul [volum] e o importantă carte a 'amintirilor', următoarele două urmează [sic!] ritm***UL*** știut ****AL doi*** *poeți* de seamă […]"[19];

---

[15] **V. Hodiș**, *Articole și studii*, 3, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2011 (317 p.), *passim.* (În continuare: **V. Hodiș**, *vol. III)*

[16] v. studiul nostru recent cu acest titlu în revista „Familia Română" (Baia Mare), nr. 1/2014 (sub tipar).

[17] v. *Revrom* XIX (2013), 3(73), p. 23/2/1.

[18] A se observa *flexiunea* (zisă) *internă* (genitiv *sintetic*, cu desinența: **-OR-**) a acestui cuvânt, care interzice apariția prepoziției A.

[19] *România liberă*, nr. 3886/28 XII 2002, p. 2/2/3. (În continuare: *Rolib*).

-„Sub ochi**I** necruțători ****AI tot** felul* de asociații de protecție, oamenii în uniformă, inclusiv mascații, bat în retragere”[20];

-„Preasfințitul […] urcă sprijinit de brațe**LE** vânjoase ****ALE doi** bătrâni* cucernici”[21] etc.

În cele trei exemple de mai sus, va trebui să optăm, fără îndoială, pentru tipul de construcție genitivală preferat:

a) <u>ori *sintetică*</u>:

- (… ritm**UL** știut) ***AL** ce**LOR** doi poeți*…;
- (… ochi**I** necruțători) ***AI** asociații**LOR*** de tot felul…;
- (… brațe**LE** vânjoase) ***ALE** ce**LOR doi** bătrâni* … etc.,

b) <u>ori *analitică*</u>:

- (… ritm**UL** …) ***A doi** poeți*;
- (… ochi**I** …) ***A tot** felul* de asociații;
- (… brațeLE …) ***A doi** bătrâni* cucernici… etc.

Dar nicidecum contaminația (împerecherea) acestor două construcții, *sintetică* și *analitică*, incompatibile, care, logic, reprezintă acel „tertium non datur”![22].

1.3. Interesantă ne apare și contaminația unor „*clase* morfologice”, ca ***substantivul*** cu ***adjectivul***, respectiv „*categorii* gramaticale”, ca ***singularul*** cu ***pluralul***. Iată exemple:

1.3.1. Cei doi [**Ioan Chindriș** și **Niculina Iacob**] și-au luat răspunderea realizării unei lucrări în acord cu ***TOATE** rigori**LOR*** unei ediții critice”[23].

Mai mult ca sigur, autorul ieșean al acestei contaminații (recenzorul **Gh. Moldovan**) a gândit corect *noțiunea* (substantivul) *TOTALITATE**A*** *(+ rigoriLOR*), dar a „glisat” involuntar (sau voluntar?), exprimând *calitatea* corespunzătoare (adjectivul) **TOATE (+ rigoriLOR*), fără a-și mai pune problema … „*rigori**LOR*** genitivului”, sfidând, astfel, *regimul cazual genitival*, regim care în română are caracter de ***lege.***

Deci, corecte vor fi, conform legii regimului cazual:

- ori cel *genitival* (cu *substantivul* regent *articulat hotărât*):

(în acord cu) *TOTALITATE**A rigoriLOR*** (unei ediții critice);

---

[20] Rolib, 3619/25 II2002, p. 13/5/4.

[21] Radio „Renașterea”, Cluj-Napoca, 06. 01. 2001.

[22] Pentru detalii, v. izvoarele bibliografice menționate *supra*, notele 11 , 16, 17.

[23] Este vorba despre monumentala ediție : ***Ioan Budai Deleanu** în mărturii antologice*, Ed. „Napoca Star”, Cluj-Napoca, 2012, 669 p. (19x27 cm.).

- ori cel de *acuzativ/prepozițional* – (unde *prepoziția CU* este aceea care hotărăște *regimul)*:

(în acord) ***CU TOATE*** *rigori**LE*** (unei ediții critice).

Contaminația acestor două regimuri cazuale, *a treia „soluție"* (*****CU TOATE*** *rigori**LOR***) reprezintă un *nonsens* morfologic, un *agramatism,* respectiv acel *„tertium non datur"*, repins de *sistemul gramatical* al limbii române.

1.3.2. Deși simțul limbii, care ar trebui să guverneze gândul și scrisul oricărui vorbitor nativ, le spune unora și altora că FIECARE ilustrează numai *categoria* gramaticală a numărului ***singular***, iar *TOȚI/TOATE* numai pe aceea de ***plural***, totuși, mulți le încurcă, adică le *contaminează*:

„Monografia prezintă și locuitorii [comunei], inclusiv situația ***FIECĂREI familii*** în prezent, motiv în plus pentru ca ***TOATE familii*** [sic !] să aibă *un exemplar* din această carte care-i face lumii cunoscuți"[24].

Decontaminând, vom preciza că validă poate fi numai una din aceste două construcții:

- ori: ***FIECARE familie*** să aibă un exemplar;

- ori: ***TOATE familii[LE]*** să aibă [câte] un exemplar,

Altfel, logica va fi în mare suferință:

- ***TOATE familii[LE]*** să aibă [doar] un [singur] exemplar?![25]

1.3.3. Tot de fenomenul studiat aici ține și prezența/absența ***blancului***[26], ca-n exemplul următor:

„Am apelat la busola găsită în unele texte critice orientative pentru a mă descurca mai bine ***ÎN*** *labirint**ULUI*** de idei în care mă adusese șiretul autor, ascuns dibaci, și el, în tufișul cuvintelor"[27].

---

[24] **Ioan Mârza** (coordonator), *Monografia comunei Țaga*, Tipografia „Delroti", Cluj-Napoca, 2009, (711 p., format B5), p. 11/5.

[25] Face impresia că pralelismul: ***FIECĂREI familii/*TOATE familii*** l-a derutat pe autor/coordonator, care a crezut că *ambele sintagme sunt la plural* și că au „același înțeles", de unde interșanjarea lor. Se impune, de asemenea, mențiunea că s-a scăpat din vedere faptul că adjectivele numite „de totalitate" ***tot, toată, toți, toate*** obligă substantivul regent la *articulare hotărâtă*.

[26] V. definiția „**blanc-2,** n. spațiu alb care desparte două cuvinte tipărite" (NDUR/08, p. 182/col.3.

[27] V. **Adrian Țion**, *Marcel Mureșeanu. Promontoriul 75. Un poet*, Ed. „Casa Cărții de Știință", Cluj-Napoca, 2013, p. 9/4.

Se știe (și se simte de către vorbitorii nativi) că ÎN este o prepoziție cu regim cazual de *acuzativ/prepozițional (**ÎN** labirint**UL**)* nicidecum de genitiv (**ÎN labirint**ULUI***) și nici de dativ: *labirint**ULUI**).* Încercând o „demontare" a mecanismului gândirii autorului, nu găsim decât *două căi* de decontaminare:

- ori: *departajarea* prin **blanc:**

… (a mă descurca) **ÎN** labirint**UL LUI** de idei…;

- ori: fără **blanc**, prin „recuperarea" unui termen regent (substantiv articulat hotărât), gândit de autor, dar pierdut în „marșul triumfal" al redactării, propriu, mai ales, criticilor și istoricilor literari prolifici:

… (a mă descurca) **ÎN** (hățiș**UL**/tufiș**UL**/imensitate**A/**vastitate**A**) **labirintULUI** (lui) de idei …

Căci, altfel, nici aici „*tertium non* (est) *datur*" !

1.3.4. Întâmplarea face ca printr-o „banală" inversare de poziții (interșanjare, și aici!) – ceea ce în sportul minții, care este șahul, se numește *rocadă* – a două foneme (AL / LA), textele următoare să ne faciliteze înțelegerea și mai adâncă a fenomenului contaminației în flexiunea nominal/cazuală:

„Timp de șase ani, în calitate de redactor-șef adjunct și senior editor ***AL revistA*** „*Orașul*", Marcel Mureșeanu a promovat literatură autentică"[28];

„Primăria nici n-a alocat fondurile necesare păstrării lui [a Festivalului `L. Blaga'] în topul înalt ***LA*** *clasamente**LOR*** acțiunilor culturale ale orașului […]"[29].

Decontaminând și referindu-ne doar la primul text (referință elocventă pentru ambele), vom putea afirma validitatea oricăreia din cele două variante posibile:

- ori *genitivul sintetic*: … (senior editor) ***AL*** *revistel**I**…;*

- ori *acuzativul/prepozițional*: … (senior editor) ***LA*** *revistA* **…,**

- ambele corecte, dar – nici aici, ca niciunde – „*tertium non* (est) *datur*".

„*Tertium*" ar reprezenta aici interșanjarea într-o *dublă* ipostază:

a. (senior editor)****LA*** *revistel**I*** …, respectiv varianta imprimată în textul citat:

---

[28] *Ibidem*, p. 19/3

[29] V. „Astra clujeană", IX (2013), 3-4, p. 16/2/2.

b. (senior editor) ***AL** revist**A** …,*

- ambele pe „sensul invers" de vehiculare a regimului cazual, altfel spus, ambele *agramate*.

Este mai mult ca sigur că, și aici, unii cititori defetiști ar putea „arunca cu pietre" în cercetarea fenomenului contaminației, în diagnosticarea și „decontaminarea" lui, sau – mai repede – în autorul studiului acestui fenomen, care „face teoria chibritului" dintr-o simplă inversiune/„greșeală de tipar".

E și nu e o „simplă inversiune" de tipar neintenționată de autor. Căci este, și aici, o chestiune de *sistem*. Dar problema esențială, de fapt, este alta, și anume, că *ambele* aceste variante *sunt corecte* și, mai ales, că ambele „produc" *efecte* în materie de regim cazual, care, în limba română, repet, este ***lege*** ! Avem multe libertăți în scriere – în vorbire, și mai multe ! –, dar libertatea de a ignora regimul cazual, *legea regimului cazual*, nu, n-o avem !

2. Tot *regimul cazual al prepozițiilor* va fi luat în discuție și-n „diagnosticarea/ tratarea" următoarelor spețe:

2.1. „Era pe vremea când Ardealul se zvârcolea în focul ucigător al revoluției ***PENTRU*** și ***ÎMPOTRIVA Împăratului*** de la Viena, pe la mijlocul veacului trecut [al XIX-lea]"[30];

Dacă bine observăm dinamica acestei construcții, ***ÎmpăratULUI*** răspunde numai regimului cazual de *genitiv,* impus de prepoziția **i**-mediat[31] antepusă, ÎMPOTRIVA, nu și regimului prepoziției PENTRU. O propoziție ca următoarea: (... în focul revoluției) **PENTRU ÎmpăratULUI*, nu va atinge *coeficientul de gramaticalitate* necesar validării. Validă, întru totul validă, din acest punct de vedere, va fi doar varianta:

„(... în focul revoluției) ***PENTRU ÎmpăratuUL*** de la Viena și ***ÎMPOTRIVA lui"***,

- nelăsând „spărturi", nici improvizații de regim cazual, piatră de temelie în *structura de rezistență* a construcției gramaticale solide.

2.2. Altfel, în unele construcții dotate cu *regim eterocazual*, de tipul:

„Taj Mahal (India) a fost construit de împăratul Shah Jahan ***în memoriA*** și din infinită dragoste ***PENTRU soția*** sa"[32],

---

[30] **V. Pârvan**, *O răsplată împărătească*, în vol. *Scrieri,* text stabilit, studiu introductiv și note de acad. **Al Zub**, EȘE, București, 1981, p. 52/1

[31] Sau **ne**-mediat, adică fără vreun cuvânt de intermediere.

[32] V. *Monitorul de Hliboca* nr. 38(6370)/2013, p. 11/3/4 (prin internet).

- simți brusc nevoia să afli imediat: *în memoria* ***cui ?*** Iar când vine, răspunsul e: ***(PENTRU) soția*** sa. N-ai cum să-l socoți valid construit: „*****în memoria soția*** sa" nu satisface exigențele *coeficientului de gramaticalitate*, despre care vorbirăm mai sus !

Înțelegem, chiar încurajăm preocuparea pentru *economisirea cuvintelor* și *nu repetarea* lor *infertilă*, dar acest deziderat nu are voie să șubrezească *structura de rezistență* a comunicării mai sus pomenită. Nerepetarea în scopul economisirii are o foarte logică și coerentă soluție: *pronominalizarea*, „repetarea" *poziției morfologice* (nu repetarea aceluiași cuvânt!) ca-n varianta propusă de noi mai sus: ...(revoluția) ***pentru Împărat*** *și* ***împotriva lui.*** Aici: (construit) ***în memoria soției*** (sale) și din infinită ***dragoste pentru ea.***

3. Putem întâlni, însă, și contexte cu prepoziții dotate cu *regim cazual omogen, unic*, în care, de asemenea, „poziția" este cea care se impune repetată, nu cuvântul:

„Acești[a] au fost prezenți la Putna acum 140 de ani vorbind ***DESPRE*** și gândindu-se ***LA România*** (și în rugăciune)"[33].

Repetiția aceluiași cuvânt fiind, de cele mai multe ori, inutilă, chiar futilă, aproape totdeauna „infertilă" și plicticoasă, cum menționam mai sus – recomandabilă, și aici, este *pronominalizarea*:

... vorbind ***DESPRE România*** și gândindu-se ***LA ea*** (și în rugăciune).

3.1. Aceleași considerente și soluții le recomandăm și acelor televiziuni care – paradoxal ! – țin să întețească interesul și curiozitate „copiilor sub 12 (14/16/18) ani" prin avertismentul arhicunoscut, mult prea frecvent:

„Acest program poate fi vizionat de copiii sub ... ani, numai ***cu acordUL*** sau ***ÎMPREUNĂ CU părinții*** ori ***familia"*** (ca și cum *părinții* și *familia* n-ar fi noțiuni congruente !).

Avertismentul, mult prea vehiculat și golit de sens – *contaminat cazual* din construcție – ar trebui, oricum, revizuit.

4. Din domeniul *flexiunii* verbale vom putea constata că se contaminează *categoriile* verbale ale *timpului*: ***prezentul*** cu ***perfectul***:

4.1. „*****AȘ VRUT*** să plâng cu hohote pe patul de spital[34],

---

[33] *Rolib,* 6420/19 VIII 2011, p. 8/5/5

[34] *V. Vatra veche*, nr. 11/ 2013, p. 28/1/1.

- exemplu care atestă că-n mintea autorului s-a desfășurat o contaminație a celor două timpuri ale acțiunii verbale:

- *prezent*: ***AȘ VREA*** să plâng ...;

- *perfect:* ***AȘ FI VRUT*** să plâng ...,

„luptă" din care – prin pierderea verbului auxiliar al perfectului, ***FI*** – a rezultat forma verbală temporală coruptă, inexistentă în limba română: ****AȘ VRUT.***

4.2. Alteori, vorbitorii ajung la contaminații ale *desinențelor personale*, aferente aceluiași timp al verbului: ***prezent***. Iată un exemplu elocvent din limbajul diurn, familiar, altfel zis, *colocvial*:

„- Tu *trim**IȚI*** sau *prim**EȘTI*** mai multe felicitări de Crăciun?

- *Trim**ESC***".

Fără alte comentarii.

III. Dar cele mai spectaculoase efecte ale contaminației le oferă *domeniul frastic,* al construirii unor *enunțuri mai ample* (frazele).

1. Aflându-se în marele post al Crăciunului (valabil, de altfel, pentru orice post creștinesc), autorul textului de mai jos (preot dr. în teologie!) îi sfătuiește creștinește pe îmbuibații săi mireni păcătoși, care „nu-și curmă petrecerile niciodată", ce-ar fi „mai bine să facă":

„Mai bine ai face, chiar și atunci când nu ai mai curma petrecerile și veseliile tale nici în timpul postului, dar, desfătându-te pe tine, ai face [!] ***SĂ SE mângâie*** și ***PE CEI*** care de multă vreme au uitat ce mai este bucuria în lumea aceasta"[35].

Decontaminând, diagnosticăm și „tratăm" viciul de exprimare, care constă în suprapunerea *diatezelor* ***activă*** și ***reflexivă***, gândite fiecare, în parte, corect:

- diateza *activă*: (ai face mai bine) ***SĂ[-i] mângâi*** și ***PE CEI*** care...;

- diateza *reflexivă*: (fă mai bine) ***SĂ SE mângâie*** și ***CEI*** care ...

Oricum, cele două pronume în acuzativ, reflexivul SE și demonstrativul PE CEI, nu pot fi tolerate în una și aceeași propoziție, subordonate, ambele, unuia și aceluiași verb tranzitiv (a **mângâia**).

2.1. Din aceeași zonă și din același „izvor" spiritual/ecleziastic, aceeași revistă blăjeană ne oferă prilejul de a medita la *contaminația frastică* de un aspect puțin diferit , în sensul că fraza ce urmează ar conține un număr sau altul de propoziții corecte:

---

[35] *Astra blăjeană*, XV, 1(58)/martie 2011, p. 3/2/8. (În continuare: *astrablaj*.)

„Cu harisma scriitoricească pe care [mitropolitul Bartolomeu] a avut-o, aceste rânduri le-ar fi redactat altfel. Dar sper ***CA*** 'în duhul' lor, așa mai simple cum sunt, ele ***vor reuși SĂ transmită*** ceea ce aș dori"[36].

Decontaminăm. Corectă va fi oricare dintre cele două variante presupus *gândite* de autor, ce urmează:

- ori: (sper) ***CA ele ... SĂ transmită*** *ceea ...* – unde avem *o singură propoziție* corect subordonată prin locuțiunea conjuncțională discontinuă ***CA*** *...* ***SĂ***, situație în care ***CA*** *... ele vor reuși ...* nu poate conta ca propoziție corectă;

- ori: (sper) ***CĂ*** *... ele vor reuși* ***SĂ*** *transmită ceea ...*,

- variantă conținând *două propoziții* corecte și corect subordonate: prima prin conjuncția (simplă) subordonatoare ***CĂ*** (*că ... ele vor reuși*), a doua prin ***SĂ*** (*să transmită ceea ...*), conjuncția/morfem (simplă) a modului conjunctiv.

Suma sumarum, diferența specifică formală, („rizibil de mică" – ar putea aprecia prezumtivii noștri cititori defetiști!) nu constă în prezența/absența unui cuvânt sau a mai multora, ci, culmea !, în prezența/absența unui *semn diacritic*, o neînsemnată „căciulă", acolo, „căciulă" care – de când cu invazia P.C.-urilor (calculatoarele) în viața noastră – vedem cum este ignorată sistematic ! Încât trebuie să stai uneori mult, „să cugeți adânc" (ca ardelenii !) ca să-ți dai seama dacă texte ca:

**fa-ma sa cad pe ganduri/cand mai mancam mamaliga?/vrea sa vada daca sa va duca acasa/tanarul sta la panda sa vada tarasenia* etc.

- sunt scrise în „honolula" sau într-o *„alt**a** limb**a** inventat**a**"*! (scuzată să ne fie puerila tentativă de „descrețire a frunții"!).

Bun prilej pentru cititorul nostru defetist, care simțim cum stă la pândă „ascuțindu"-și ... contraargumentul interogativ retoric: *cum, domnule,* **atata tarasenie** *(=„atâta tărășenie"!) pentru o „căciulă" !?*

Da, desigur, *„căci 'căciula' ce-o jignești/nu-i un semn de rând ...*[37][!]"; da, desigur, deoarece **CA** este *adverb*, iar **CĂ** e *conjuncție*! – cine le confundă o face pe „pielea" lui !; da, desigur, pentru că (*eu) sper CA ele* este o (singură) propoziție!, pe când*: sper CĂ ele vor reuși* sunt două!!, iar *sper CĂ ele vor reuși SĂ transmită...* – trei!!!

---

[36] *Ibidem,* p. 12/1/1.

[37] Nevinovată aluzie la celebrul poem eminescian (*Scrisoarea a III-a*).

„Căciula" (de pe acest A) din CĂ este *„buturuga mică* (ce) *răstoarnă carul mare*!". Sper CA înțelepciunea proverbială de milenii a poporului român SĂ ne lumineze pe toți !

2.2. Problema locuțiunii conjuncționale CA (...) SĂ e complexă. Ea ar merita un studiu aparte, care sperăm să se realizeze curând. Problema constă în aceea că primul component, adverbul CA, nu poate regiza un *predicat*, tocmai fiindcă el nu-i conjuncție subordonatoare, iar *fără predicat nu există propoziție*. Deci, ***CA** „în duhul" lor ... ele vor reuși* nu-i o propoziție, nici *principală* corectă, nici *subordonată* corectă. ***CA*** poate subordona corect o propoziție doar implicându-se în locuțiuni cu un *conectiv subordonator interpropozițional*[38], preferată fiind *conjuncția subordonatoare **SĂ,*** morfem al modului ***conjunctiv***, numit – tocmai de aceea – și ***subjonctiv**:*

(sper) ***CA** ... ele ... **SĂ** transmită ceea ...*

Introducerea între componentele locuțiunii conjuncționale ***CA ... SĂ*** a unui predicat (care este egalul unei propoziții: **CA ...ele **vor reuși** SĂ ...*) este *interzisă*, este un act *agramat*; gramatica nu tolerează așa ceva. Acest *agramatism* se corectează numai uzând de una din două soluții:

- ori *transformarea adverbului* CA în *conjuncția* subordonatoare simplă CĂ:

(sper) ***CĂ** ... ele vor reuși* (SĂ ...);

- ori *transformarea verbului* predicat (abuziv intrus: *vor reuși*) din indicativ în *conjunctiv/subjonctiv:*

(sper) CA ... ele **SĂ reușească** (SĂ transmită ...).

Altă cale nu există, căci nici aici *„tertium non* (est*) datur" !*

2.3. Pentru a „bătători" mai bine achiziția de până aci, nu strică aducerea în discuție a a încă unui exemplu. Din contră:

„Oferta firmei clujene *Embis s.r.l.* [...] a fost respinsă, astfel ***CA** noile uniforme de vară și de iarnă ale polițiștilor **se vor face** la București"*[39].

---

[38] Printre care se numără și adverbele relative CUM, CÂND și CÂT despre care cititorii noștri pot afla informații suplimentare din serialul nostru de articole intitulate: *CA ȘI CUM, CA ȘI CÂND, CA ȘI CÂT* (ȘI neavând alt rol decât acela de a „zădărnici" cacofonia !) etc., publicate în revista „Orașul", VI (2012), nr. 25 (p. 87-88) ș.u.

[39] V. *Cluj 100%*, nr. 1/22 VII 2o13, p. 5/1/1.

Fraza agramată – „fructul" aceleiași contaminații ca mai sus (ex. 2.1.) – poate deveni validă gramatical, dar numai uzând de una din cele două soluții afirmate *supra:*

- ... *astfel* ***CĂ*** noile uniforme ... *se vor face* la B.;

- ... astfel CA noile uniforme ... ***SĂ*** *se facă* la B.

3. Se abuzează, din păcate, prea mult de această locuțiune conjuncțională, fie în varianta *compactă* ***CA SĂ*** *(+ predicat)*, fie în cea *discontinuă* ***CA ... SĂ*** *(+ predicat*). Frecvent este *amplificată pleonastic* cu prepoziția PENTRU (*PENTRU CA SĂ .../PENTRU CA ... SĂ* ...). **I.L.Caragiale** nu-i ierta pe agramați. Iată două mostre în acest sens, de mare actualitate și azi:

3.1. „Este o criză, mă-nțelegi, care poți **PENTRU CA SĂ zici* că nu se poate mai oribilă ... fiindcă nu mai merge cu sistema asta […]";

„[…] de câte ori am spus eu că o să se-nfunde cu cheltuielile nebunești, care pot **PENTRU CA SĂ zic* că nici o țară nu s-a mai întâmplat **PENTRU CA SĂ vie* și să zică la un moment: nu mai am drept **CA SĂ mă împrumut fără voia dumitale* ! Care atunci însemnează că nu mai ești independentă nici la tine acasă, după ce ți-ai vărsat sângele …"[40].

3.2. Cercetând, am sesizat o anume ordonare posibilă a fenomenului; am ajuns, astfel, să ne „construim" o anumită *suită „ascendentă"* (salutară în logica ei) de folosire a conjunctiei subordonatoare SĂ și a locuțiunilor sale. Cei mai dotați cu „spiritul limbii" o chiar respect frecvent.

Conjuncția simplă SĂ este aptă a introduce, singură, multe specii de subordonate, printre care, preferențial, *finale* (sau *de scop*).

Iată o asemenea „suită ascendentă", ilustrată aici prin versete biblice, inspirat traduse și redactate în românește:

„Și izgonind pe Adam[41], l-a așezat în preajma raiului celui din Eden și a pus heruvimi cu sabie de flacără vâlvâitoare, ***SĂ*** *păzească drumul"*[42].

Amplificarea *conjuncției SĂ* ca *locuțiune*, ***CA SĂ***, devine „utilă" doar atunci când înaintea finalei avem o altă propoziție introdusă prin

---

[40] Ap. Rolib, 6058/19 III 2010, p. 2/2/3.

[41] Corect, în concordanță cu sistemul sintactic al românei actuale: *izgonindu-L pe Adam...*

[42] *Facerea*, 3:24 – ed. BOR, București, 1968,

SĂ, cu o altă funcție, respectiv când intervine o *a doua propoziție* cu funcția sintactică de *finală a finalei* regente introduse prin conjuncția simplă ***SĂ***:

„Vino, ***SĂ***[-l] *punem pe tatăl nostru* ***SĂ*** *bea vin,* și ***SĂ*** *ne culcăm cu el,* ***CA SĂ*** *ne păstrăm sămânța prin tatăl nostru*; […] haidem ***SĂ****-i dăm* ***SĂ*** *bea vin și în noaptea aceasta* și du-te de te culcă și tu cu el, ***CA SĂ*** *ne păstrăm sămânța prin tatăl nostru*"[43];

„Apropie-te ***SĂ*** *te pipăi*, fiule, ***CA SĂ*** *știu* dacă tu ești fiul meu Esau, ori nu" [44];

„Și Îl pândeau pe Iisus ***SĂ*** *vadă* dacă îl va vindeca [pe omul cu mâna uscată] sîmbăta, ***CA SĂ****-L învinuiască"*[45]etc.

Amplificarea maximă, ***PENTRU CA (…) SĂ***, devine uzuală – de regulă, rar sau foarte rar – atunci când se construiește o propoziție *finală subordonată altei propoziții finale* introduse prin locuțiunea conjuncțională ***CA SĂ***:

„Moise le-a zis: ' Îndrăzniți, că iată de ce a venit Dumnezeu la voi: *CA SĂ vă pună la încercare, CA SĂ fie frica lui întru voi* ***PENTRU CA*** *voi* ***SĂ*** *nu păcătuiți' "*[46].

Fără amplificarea (***pentru*** *ca … să****…)*** ar exista riscul ca ultima propoziție să-și păstreze statutul de *coordonată* cu precedenta, introdusă prin ***ca să***…. Or, logica teztului, bine intuită de diortositorul genial, mitropolitul Bartolomeu, ne spune că raportul dintre acestea este de *subordonare:* ***PENTRU CA*** *voi* ***SĂ*** *nu păcătuiți* este subordonata *finală* a supraordonatei sale: ***CA SĂ*** *fie frica Lui întru voi,* care este, la rândul ei, *finala* propoziției precedente: ***de ce*** *a venit Dumnezeu la voi.*

Această „suită" – întru totul acceptabilă în „logica" ei, cum afirmam *supra,* urmărind *maxima economisire de mijloace de expresie* – este respectată uneori, fiind frecvent ignorată, din păcate, așa cum avem de gând s-o demonstrăm într-un viitor apropiat..

3.3. Utilă cu adevărat devine amplificarea doar atunci când o subordonată introdusă prin *SĂ* „expandează" trimițându-și componente în amonte de *SĂ*, conjuncție/morfem al modului *conjunc-*

---

[43] *Ibid.*, 19: 32 și 34 – ed. a V-a Cornilescu, Ohio (USA), 1998.
[44] *Ibid.*, 27:21, – ed. Bartolomeu, București, 2001.
[45] *Marcu*, 3:2 – ed. BOR, București, 1994.
[46] *Ieșirea*, 20:20 – ed. Bartolomeu/2001.

tiv, care tocmai pentru că are acest rol de *morfem* nu se poate „îndepărta" de verbul său[47].

Astfel, în loc de :

„E și normal *grecii **SĂ** fie dezamăgiți*";

„Doresc *Ministerul Economiei **SĂ** fie scos din această discuție"*[48];

„Vreau *inima-mi din piept **S**-o scot …";*

„Nu-i exclus *ucenicia în ale științei aci* [la „Mănăstirea Secul"] *SĂ și-o fi făcut călugărul Varlaam"*[49]etc.

sigur sunt „mai gramaticale" și, mai ales, lipsite de echivoc variantele următoare, astfel diortosite de noi pe loc:

E și normal ***CA** grecii **SĂ** fie dezamăgiți;*

Doresc ***CA** M. Ec. **SĂ** fie scos din această discuție;*

Vreau ***CA** inima-mi din piept **S**-o scot …;*

*Nu-i exclus **CA** ucenicia în ale științei aci … **SĂ** și-o fi făcut călugărul Varlaam* etc.

Exceptând cacofonia (**ca cel*)[50], textul următor:

„De asemenea, îndeamnă-i pe cei tineri **SĂ** fie cumini […], ***PENTRU CA** cel potrivnic **SĂ** se rușineze, neavând de zis nimic rău despre noi"*[51],

- este, în mod cert, mai în concordanță cu sistemul gramatical românesc decât:

… cei tineri să fie cumini, (…) *cel potrivnic **SĂ** se rușineze …,*

- unde ***CA*** (respectiv ***PENTRU CA***) „s-au sustras" locuțiunii conjuncționale corespunzătoare.

Cu siguranță, același comentariu s-ar cuveni textului următor, cu care vom întregi paragraful:

„Căci eu îl cunosc [pe Avraam] și știu că are ***SĂ** poruncească fiilor lui* […] ***SĂ** țină Calea Domnului, făcând* ce este drept și bine, ***PENTRU CA** astfel Domnul **SĂ** împlinească față de Avraam ce i-a făgăduit"*[52].

---

[47] Constituie excepții doar unele adverbe de mod de negație, de repetiție și unele pronume scurte de dativ și acuzativ, care se pot interpune: *să MAI cugetăm, să MI SE explice, să NU NI SE MAI impună* etc.

[48] B/1 tv, 30 V 2013, ora 17,00.

[49] V. Florea Mureșanu, *Cazania lui Varlaam 1643 – 1943. Prezentare în imagini*. Editor Prof. Dr. Emil Hațieganu, Kolozsvar (Cluj), 1944, p. 4/4.

[50] V., în legătură cu această altă „poluare" fonetică, articolul nostru *Eliminarea cacofoniei din textul biblic,* în: **V. Hodiș**, *vol. III,* p. 226-231.

[51] *Tit*, 2:6-8 – ed. Bartolomeu, București, 2001.

[52] *Geneza,* 18:19 – ed. de studiu Thomson, La Buona Novella Inc. & Editura

4. Tot din domeniul sintaxei frazei inserăm, în finalul acestei cercetări, fără alte comentarii, contaminația *propoziție* (gândită ***extinsă***) vs. *propoziție* ***contrasă*** *participială*)**:**

„Cât de puternică era odinioară credința poporului nostru în efectele binefăcătoare ale postului aproape că nu mai trebuie SĂ DEMONSTRAT […]”[53]:

- gândit: (… nu trebuie) ***SĂ FIE*** *DEMONSTRAT* – propoziție subordonată *subiectivă*;

- redactat: (… nu trebuie) *DEMONSTRAT* – propoziție *contrasă subiectivă.*

În vorbire asemenea derapaje par multor vorbitori nepretențioși aproape acceptabile, dar *în scris*, – unde ai, și posibilitatea, și datoria *retușării,* a *corecturii* înaintea introducerii sub presă a textului – ele devin impardonabile.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.

Concordanța textului scris, bisericesc sau laic, cu *exigențele sistemului* (sistemelor) *limbii române standard* este obligatorie. Este chiar o dovadă de patriotism. Cine nu-și respectă, cine nu-și cinstește limba maternă, acela nu-și iubește nici poporul, nici patria în care s-a născut.

Introducerea obiectului de studiu „***limba română***” în Facultățile de Teologie este, după părerea noastră, obligatorie și urgentă. Dar nu numai în acestea. În toate facultățile: pedagogice, de diplomație, de relații cu publicul, de drept, de funcționari publici, de turism etc. În toate domeniile de activitate în care **cuvântul** este principala *„armă” de persuasiune*. Chiar și-n facultățile (și școlile) de poliție/jandarmerie/servicii *speciale*, chiar dacă – pe lângă „arma cuvântului” – absolvenții acestora vor mai dispune și de altele. Căci „arma cuvântului” trebuie să primeze și acolo !

Universității Emanuel, Oradea, 2002.

[53] *astrablaj,* p.3/1/8.

DESPRE OBICEIURILE LA ROMÂNI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA ÎN LOCALITATEA BREȚCU, JUDEȚUL „TREI SCAUNE"

VASILE STANCU

Pentru înțelegerea prezentei comunicări o scurtă intoducere privind localitatea Brețcu precum şi câteva informații despre structura învățământului românesc interbelic în „ținutul secuizat" (sud-estul Transilvaniei) consider că sunt strict necesare.

Localitatea Brețcu este aşezată pe partea transilvană a pasului Oituz, la poalele munților Nemira şi Brețcului, din Carpații de Curbură, „pe drumul național Braşov-Târgu Secuiesc-Bacău, pe râul Brețcu, la o altitudine de 595 m, la 16 km de Târgu Secuiesc".[1] Primele aşezări omeneşti pe aceste locuri datează din epoca bronzului. „Despre vechimea aşezării vorbeşte şi castrul roman ale cărui valuri, ce marcau antica Angvstia pot fi văzute şi astăzi... Fortificațiile măsoară 141x178 m şi vădesc interesante elemente defensive. La 100 de metri depărtare de posturi se găseau termele, alimentate cu apă prin conducte. Cohortele care au trecut prin acest castru şi-au lăsat ştampilele, astfel că s-au putut identifica existența unor detaşamente din legiunea a IV-a Flavia.[2] Prima atestare documentară este de la 1426, *villa valachalis Bereczkfalva, keneszius de Bereczkfalva,* iar numele de Brețcu ar deriva de la Sfântul Bricinius, un ucenic al Sfântului Nicolae, din ale cărui

[1] Ioan Lăcătuşu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna şi Harghita, Istorie, Biserică, Școală, Cultură*, Editura Grai Românesc, Miercurea Ciuc, 2003, p. 245.

[2] Bercu, *Brețcu-vatră de istorie şi credință strămoşească*, în rev. „Angvstia" nr. 1, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1996, p. 321.

moaşte au fost găsite părticele în antemisul primei biserici ortodoxe din comună, cu hramul „Sfântul Nicolae ... În Evul Mediu, Brețcu, este locul de vamă, era subordonat municipalității din Braşov şi era obligat să întreţină drumul vămii şi să păstreze serviciul de plăieşie.... iar în 1426 primeşte titlul de oraş de la Sigismund, regele Ungariei.[3] De această localitate se leagă numele voievozilor Petru Rareş (1529) şi Ilieş Vodă (1550), privind expedițiile lor militare în Transilvania, voievodului Mihai Viteazul care în zilele de 4-6 mai 1600 a poposit aici în drumul său spre Moldova, a lui Vasile Lupu (1634-1653), Gheorghe Ștefan (1653-1658) şi Constantin Mavrocordat (1734) privind acordarea dreptului de a paşte oile în partea moldavă mocanilor brețcani. Începând din 1224 alături de românii autohtoni au fost colonizați de regii Ungariei coloniştii secui. „După aşezarea secuilor privilegiați, traiul românilor devine din ce în ce mai greu... Prigonirile suferite în cursul principatului ardelean, a Habsburgilor şi a dualismului, când deznaționalizarea căutau să o facă prin lovituri date celor două bastioane ale românismului din Brețcu: biserica şi şcoala, au determinat pe cei mai înstăriți dintre ei să ia drumul pribegiei trecând munții. Rămaşi fără conducătorii lor fireşti, au trebuit să îndure aceste prigoniri cu multă tenacitate, menținându-şi în ciuda asupritorilor, limba, credința şi obiceiurile."[4] Interesantă, în acest sens, este evoluția demografică a credincioşilor români în perioada 1760, de când avem primele date, până la 1942, când este scrisă monografia satului Brețcu, de învățătoarea Maria Panaitescu, care constituie subiectul comunicării noastre: 1760 – 280; 1805 – 1130; 1850 – 1205: 1857 – 1271; 1869 – 1432; 1880 – 1239; 1890 – 1100; 1910 – 1234; 1930 – 1123; 1942 – 656 (din Brețcu refugiindu-se un mare număr în perioada Dictatului de la Viena, 1940-1945).[5] După datele furnizate în anul 1939, de Maria Panaitescu, din documentele Primăriei locale, compoziția etnică a populației brescane era următoarea: anul 1931 – români 1135, secui 2140, total 3275; anul 1935 – români 1270, secui 2584, total 3854; anul 1939 – români 1435, secui 2800, total 4235.[6] Principala ocupație a locu-

[3] Lăcătuşu... *op. cit.*, p. 245.

[4] Panaitescu, *Monografia satului Brețcu, județul Trei Scaune*, în Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), Fond Ministerul Culturii Naționale şi al Cultelor (f. MCNC), dos. 540/1942, p. 36.

[5] Lăcătuşu ... *op. cit.,* p. 248.

[6] Panaitescu, *op. cit.,* p. 59.

itorilor a constituit-o creşterea animalelor, localitatea afirmându-se ca un puternic centru al păstoritului transhumant. Mocanii din Brețcu păşunau cu turmele lor în ținuturile Moldovei, Valahiei, în Balta Brăilei, Dobrogea, Crimeea şi Caucaz. Alături de aceasta, aflându-se pe principalul drum comercial dintre Transilvania, sudul Moldovei şi estul Valahiei, brețcanii au practicat cu succes comerțul şi cărăuşia, dovedindu-se în dese rânduri concurenți foarte serioşi pentru cei din Târgu Secuiesc şi Sfântu Gheorghe. Aflându-se într-o zonă de interferență a folclorului moldovean, muntean şi ardelean, grație şi ocupațiilor practicate, brețcanii au creat numeroase doine de ciobănie, de haiducie, de călătorie, precum şi frumoase cântece de dragoste, dor şi jale. Obiceiurile, cântecele, jocurile, portul, păstrate în mare parte, s-au transmis din generație în generație, astfel încât astăzi, cu ocazia sărbătorilor de Sântilia, sunt practicate cu mare plăcere de brescani pe scenele spectacolelor folclorice.

După Marea Unire de la 1918 s-a impus şi în învățământ, ca de altfel în toate domeniile de activitate social-economică şi cultural-spirituală din România Întregită, elaborarea unei legi a învățământului, unitară, cu aplicabilitate pe întreg teritoriul țării, privind principiile şi normele după care să se desfăşoare procesul de învățământ, care să înlocuiască vechea legislație de sorginte rusă, austriacă sau maghiară care mai exista în provinciile unite cu Țara Mamă. În acest sens, la 26 iunie 1924 se dă noua Lege a învățământului primar al statului şi învățământului normal primar. „Capitolului I, Dispoziții Generale, al acestei legi hotăra: „Art.1. – Învățământul primar formează primul grad al învățământului. El cuprinde: a) Școala de copii mici (grădinițele de copii); b) Școala primară; c) Școalele şi cursurile de adulți; d) Școalele şi clasele speciale pentru copiii debili şi anormal educabili. Art. 2. – Învățământul primar se predă: În şcoalele statului (şcoli publice). În şcoalele sau instituțiile particulare autorizate de stat şi în familie, conform legii învățământului particular.... Art. 4. – Îndrumarea şi supravegherea generală a învățământului primar sunt în sarcina statului, care le execută prin Ministerul Instrucțiunii. Nici o şcoală nu se poate înființa fără autorizarea Ministerului Instrucțiunii şi fără a se conforma cu dispozițiile legii în vigoare. Ministerul Instrucțiunii întocmeşte regulamentele şi programele de învățământ ale şcoalelor prevăzute la art. 3 al acestei legi; cercetează şi aprobă regulamentele

de conducere şi funcționare, precum şi programele şcolare particulare. *Art. 5. – Învățământul primar este unitar în tot cuprinsul țării*. Art. 6. – Învățământul primar este obligatoriu şi gratuit în condițiile prevăzute de această lege. […] *Art. 7. – Învățământul primar în şcoalele statului se predă în limba română. În comunele cu populație de altă limbă decât limba română, Ministerul Instrucțiunii Publice va înființa şcoale primare cu limba de predare a populației respective, în aceeaşi proporție ca şi în comunele româneşti. În aceste şcoale studiul limbii române va fi însă obligator în numărul de ore stabilit prin regulament.* […] *Art. 56. - Școala primară cuprinde 7 clase de câte un an fiecare.* A. – Primele patru clase formează temelia celorlalte grade de învățământ. În ele se dau elemente de cultură generală, indispensabile elevilor care voiesc să urmeze şcoalele de un grad mai înalt. B. – În celelalte trei clase se continuă, se întăreşte şi se completează cultura generală din cele dintâi patru clase, dându-se în aceelaşi timp o deosebită dezvoltare învățământului practic utilitar ... *Art. 57. - Școalele complete de 7 clase se vor înființa pe măsură ce se vor forma elementele didactice necesare; în tot cazul, până în termen de 5 ani de la promulgarea acestei legi, toate şcoalele vor trebui să aibă 7 clase.*"[7]

Datorită lipsei acute de cadre didactice de origine etnică română în ținutul secuizat , strict necesare pentru punerea în practică a noii legislații şcolare, Legea învățământului primar, din anul 1924, prevedea diferite facilități la venirea acestora în zonă. Astfel, cadrele didactice, repartizate în localitățile „*cu populație eteroglotă*" se angajau față de Revizoratul Școlar din județul respectiv şi Ministerul Înstrucțiunii Publice să rămână la post, minim zece ani, pentru a beneficia de avantaje precum: un spor cultural de 50% asupra salariului primitor, reducerea termenelor de gradație la 4 ani, reducerea cu un an a stagiului cerut de lege pentru înaintări, împroprietărirea cu un loc de colonizare de zece hectare din teritoriile disponibile.[8] Erau relativ rare, Datorită lipsei instituțiilor de învățământ românesc din Transilvania care să formeze cadre didactice, la începutul perioadei interbelice, erau relativ rare situațiile în Transilvania, când un absolvent primea post în satul său ardelean. Un astfel de caz fericit s-a petrecut în localita-

[7] Oficial, nr. 161 din 26 iulie 1924, Legea învățământului primar al statului şi normal primar.

[8] Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), Fond Ministerul Culturii Naționale şi al Cultelor (f. MCNC), dos. 300/1941, p. 16;.

tea Brețcu, județul Trei Scaune, în anul 1927, când fiica satului Maria Teacă, provenită dintr-o înstărită şi renumită familie brescană, a ocupat un post de învățător la şcoala din satul natal. Aici a funcționat timp de zece ani, timp în care obține gradul definitiv (1932), şi gradul didactic II (1936) implicându-se cu pasiune şi dăruire în activitățile şcolare şi extraşcolare.[9] În ultimul an şcolar, 1936/1937, a funcționat la cursul primar superior (clasele V-VII - fete), predând disciplinele gospodărie, lucru de mână şi lucru grădina şcolară,[10] după care, datorită căsătoriei, a fost detaşată la Constanța. La clasele pe care le-a condus a avut o frecvență constantă de peste 90%, iar „promovațiunea de peste 80%". A condus biblioteca şcolară şi sătească cu 500 şi respectiv 300 de volume şi 200 de elevi cititori şi 30 de săteni, a activat în cercurile culturale prezentând expuneri şi conferințe, a organizat şi condus un cor şcolar şi bisericesc, a colecționat obiecte etnografice pentru muzeul şcolar, a prezentat la sfârşitul fiecărui an şcolar expoziții cu lucrările efectuate în atelierul şcolii, participând şi la expozițiile organizate la nivelul localității şi județului. A colaborat cu articole şi repotaje la revista județeană „Țara Nouă" din Sfântu Gheorghe.[11] În toată perioada cât a funcționat la Brețcu a făcut cercetări sociologice şi etnografice adunând un bogat material pentru întocmirea lucrării monografice a satului Brețcu în vederea susținerii gradului didactic I. Prin căsătorie Maria Teacă a devenit Maria Panaitescu şi după detaşarea sa la Constanța, va funcționa la Școala primară nr. 9 ca învățătoare la clasa întâi (an şc. 1937/1938), la Cancelaria Inspectoratului Școlar al Ținutului Marea (an şc.1938/1939), la Școala primară nr. 12 mixtă ca învățătoare la clasa a II-a (an şc. 1939/1940, la Școala primară nr. 7 mixtă, la clasa a II-a (an şc. 1940/1941) şi la Școala de fete nr. 13, clasa a II-a în anul şcolar 1941/1942, când i se va face inspecția de gradul I[12].

În învățământul românesc interbelic era condiționată obținerea de către învățători a gradului didactic I de întocmirea şi prezentarea unei lucrări monografice a localității sau şcolii în care-şi desfăşurau activitatea, legând astfel activitățile profesionale de cunoaşterea profundă a vieții localității în toate domeniile de activitate. Aflate astăzi

[9] Maria Panaitescu, *op. cit.*, ANIC, f. MCNC, dos.540/1942, p. 4.
[10] *Ibidem*, p. 5.
[11] *Ibidem*, p. 8-9.
[12] *Ibidem*, p. 6.

în Arhivele Naționale Istorice Centrale, de la Bucureşti, aceste monografii sunt adevărate comori ale memoriei colective privind şcoala românească interbelică, relațiile dintre cadrele didactice cu comunitatea maghiară şi română din satele din ținutul secuizat, manifestările tradițional-culturale şi spirituale româneşti. Funcționând timp de 10 ani în ținutul secuizat din Trei Scaune şi fiind socotită refugiată după 1 septembrie 1940, învățătoarea Maria Panaitescu a beneficiat de avantajele celor care au lucrat în zone „cu populație eteroglotă", primind aprobarea de a se prezenta la examenul de gradul I cu numai patru ani de lucru efectiv la catedră, după obținerea gradului didactic II. Astfel la sfârşitul anului şcolar 1941/1942 după efectuarea celor două inspecții speciale, unde obține calificativele bine şi foarte bine, prezintă inspectorului şcolar regional, Constantin Luchian, lucrarea întocmită numită „Monografia satului Brețcu, județul Trei Scaune – lucrare personală a învățătoarei Maria Panaitescu" care rămâne impresionat de structura şi conținutul lucrării. Referitor la această lucrare, la 4 iunie 1942, scria în Referatul întocmit cu prilejul ultimei inspecții speciale: „D-na Panaitescu prezintă o foarte interesantă Monografie a satului Brețcu – Trei Scaune, pentru care a depus o stăruitoare muncă. Lucrarea cuprinde 137 de pagini mari (redactate la maşină, la un rând, n.a.), scrise îngrijit şi într-o formă plăcută, fiind o monografie completă, după toate instrucțiunile date de Serviciul Social. Această lucrare îndeplineşte cu prisosință cerințele art. 163, alin. c, în care scop o apreciez cu foarte bine (10).-"[13]

Cei care vor avea ocazia de a citi lucrarea vor constata cu uşurință că ea se constituie într-o microistorie globală a localității, în sensul înfățişării proceselor socio-culturale şi economico-geografice în aspectele lor esențiale, în înlănțuirea lor logică şi firească parcurgând toate domeniile vieții specifice grupurilor umane. Astfel structura lucrări cuprinde, cu excepția Introducerii, nouă capitole: I. Descrierea geografică şi geologică a satului – denumirea satului, aşezarea, forma, margini, întinderea, relieful, hidrografia, compoziția mineralogică, clima, fauna şi flora, vatra satului; II. Istoricul satului, perioada geto-dacă, romană (castrul Angvstia), legenda numelui, venirea secuilor, perioada modernă; III. Mişcarea demografică, structura etnică, natali-

[13] *Ibidem*, p. 5.

tatea, mortalitatea, sporul natural, starea de sănătate a locuitorilor, alimentația românilor, alimentația secuilor, factorii patologici, asistența socială; IV. Obiceiurile la români, naşterea, nunta, moartea şi înmormântarea, alte obiceiuri de sărbătorile religioase şi Anul Nou, diferite sărbători la români; V. Geografia economică a satului, agricultura (cultura plantelor), păşunatul, pădurea-pepiniere, construcții forestiere, păstoritul la mocani, traiul oilor, prepararea brânzei, lucratul lânei, cooperativele; VI. Manifestările artistice la români şi secui portul, podoabele, dansurile. VII. Instituțiile – Biserica, istoricul edificiilor, odoarele şi împodobirea bisericei, odăjdiile preoților, cărți şi registre bisericeşti, preoții, viața religioasă a comunității; Școala, edificii, personalul didactic, şcolarii, alte instituții de cultură – bibliotecile, corul bisericesc, Astra, presa locală şi centrală, abonamente; VIII. Familia şi copilul din Brețcu, locul tinerei generații în cadrul populației locale; IX. Raporturile sociale şi etnice româno-secuieşti, claca şi şezătorile.

Din această complexă şi completă monografie a satului Brețcu, fiind inedită publicului larg până în prezent, redăm în paginile următoare, un fragment din Capitolul „Obiceiurile la Români", fragment ce cuprinde un moment esențial al vieții – obiceiurile brescane, din prima jumătate a secolului al XX-lea, privind naşterea.

În legătură cu naşterea ca şi cu ocazia celorlalte evenimente mai însemnate din viața mocanului brescan, există o sumedenie de obiceiuri, credințe şi superstiții menite să prezică viitorul noului născut.

a) Sarcina.

Prima sarcină e socotită ca unul din cele mai importante evenimente. Tinerele mame tăinuiesc acest lucru pentru moment, chiar şi soților lor. Prima căreia i se încredințează acest secret este mama fetei. Ea vine apoi foarte voioasă în casa tinerilor, dând să se înțeleagă că vine în calitate de bună vestitoare. De aici obişnuita întrebare pusă femeilor în momente când prezintă o mină veselă: „No, ce eşti aşa cu curaj, parc-ai hi o soacră mică, vestitoare". Soțul când află vestea aduce rachiu sau vin, cinstindu-şi soacra şi urând în sănătatea celui ce-o să vină. Toate astea se fac în absența viitoarei mame şi în prezența părinților soțului ce sunt chemați în grabă spre a li se comunica şi lor îmbucurătoarea ştire. De obicei această ştire nu se lansează în sat. Totuşi cel ce-o află, în deosebi femeile, o transmit de la una

la alta ca pe un secret, până când în mod vizibil nu se poate tăinui. Pentru sarcinile următoare, nu se mai face atâta caz. În tot timpul sarcinei, femeile trebuie să se ferească de a trece peste lucruri murdare. Dacă femeia însărcinată trece peste urzeală, pruncul se va naşte cu laț de gât. Dacă sădeşte flori, pruncul se va naşte cu semn. Pentru a o feri de avort spontan, se evită emoțiile, lucruri pe care nu le poate avea (poftele). Nu are voie să mintă şi să fure căci după credința lor, se transmit asupra urmaşului. Pentru a cunoaşte sexul noului născut, mocanii practică următoarele obiceiuri: se pune pe capul femeii însărcinate sare fără să ştie ea. Dacă femeia duce mâna la cap (părul) noul născut va fi fată. Sexul preferat este băiatul. Atât soțul cât şi toate rudele din partea lui, doresc ca cel ce se va naşte să fie băiat pentru a-i purta numele şi apoi după expresia locală: „scapă de grija zestrei" E mare supărare când se naşte o fată. Femeia însărcinată nu trebuie să fie de față la o naştere căci toate durerile vor trece asupra ei. Dacă ea vrea ca noul născut să fie băiat, să nu treacă ci să calce pragul casei. Când ea vede lucruri urâte sau infirmi trebuie să-şi amintească de sarcină şi să zică: „hie la el", contrar, va naşte un monstru. Nu are voie să numere stele căci corpul copilului va fi plin de negi.

b). Naşterea.

Când încep durerile facerii, femeia e luată la goană, ocolind întâi casa, apoi şura, grajdul, în sfârşit toate acareturile din curte pentru ca apoi să intre în casă şi să ocolească masa până la sosirea moaşei. Aceasta, pentru ca pruncul să zorească aşa cum doreşte ea. De obicei este gonită de soacră sau în lipsă de oricare femeie mai bătrână. La sosirea moaşei, se rosteşte de trei ori cuvintele: „să vină cum am zorit", iar moaşa răspunde: „să te audă Dumnezeu" şi „cu noroc". Apoi bătrâna care a avut rolul de a grăbă sosirea pruncului, dă în mână biciuşca moaşei zicând: „hii mai vrednică decât mine". Se mai ocoleşte masa încă de câteva ori, de astă dată împreună cu moaşa. Momentul când femeia devine lehuză, nu trebuie să-l ştie nimeni. De aceia în timpul naşterii nu se permite a fi cineva, nici chiar din rude. Fericitul eveniment este anunțat de moaşă celei mai apropiate rude, mamei, căci capul familiei, de cele mai multe ori, este absent. Cel care a primit ştirea, dăruieşte moaşei un ban de aur sau de argint, ceea ce înseamnă ca noul născut să fie prețuit. Dacă pruncul e băiat, se bea de cei prezenți rachiu cu piper ca el să fie iute şi tare. În apa cu care i se face prima baie a copilului (scăldătoare) se pune un ban de argint caa să aibă cinste, o bucată de fier să

fie tare şi câteva fire de lână să aibă oi multe. Dacă-i fată se pune o floare să fie frumoasă, lapte şi miere ca să trăiască în belşug şi să se lipească peţitorii. Rudele şi cunoscuţii care vin la lehuză aduc plocon. Ploconul se compune din dulciuri ca: orez cu lapte, griş, uscăţele, picioruşe, scovărjoare (preparate din aluat) şi o sticlă cu rachiu. Cele ce vin cu plocon, trebuie să mănânce din toate împreună cu lehuza. La plecare, ele pun la capul copilului pentru ca să fie bogat, iar pentru ca copilul să doarmă i se lasă somn zicând cuvintele „somn şi lapte". Somnul constă dintr-un obiect ce aparţine vizitatorului lehuzei ca de exemplu: un fir de păr, un fir de bumbac sau de lână de pe îmbrăcămintea ei, pe care îl pune lângă copil. Lehuza bea foarte mult rachiu (rosurile). Atât mamei cât şi pruncului i se face câte un punct negru ca să nu se deoache, astăzi înlocuit cu câte o fundă roşie pusă la capul copilului, numai. Este credinţa că prin naştere femeia scapă de ori ce boală din trecut (toate se leapădă de ea). După naştere se pune la căpătâiul lehuzei sare, pâine şi usturoi spre a o feri de duhurile rele (ducă-se pe pustii). A treia seară după naştere, se face o masă zisă: „trei seri", la care se invită numai femei bătrâne, fiindcă e credinţa că în seara aceasta vin ursitoarele şi văzând numai bătrâni o să ursească pruncului numai viaţă lungă. La ora 12 noapte când vin ursitorile, trebuie să găsească masa încărcată pentru a-l ursi cu belşug.Paharele de vin se beau în sănătatea noului născut, urându-se întregei case belşug, spor, bucurie şi noroc. Iată o asemenea urare rostită în asemenea ocazie:

„Api no, să trăiască şi să crească ca
Pe Dumnevoastră, să vă mulţumească"
sau:„Să-i dea Dumnezeu sănătate, Spor şi izvor în viaţa lui"

La masă se aduce un pahar cu vin în care se pune sare şi piper şi în care toţi mesenii pun bani; vinul este băut apoi de lehuză ca să aibă lapte. A doua zi dimineaţa, după trei seri, lehuza sau chendela, iese în pragul casei, fără a-l trece, se uită în zare şi spune: „al doilea prunc să facă acest drum până la venire", prin care se înţelege ca naşterile să fie mai rare. Aceste cuvinte se rostesc numai de cele ce doresc să nu aibă copii prea mulţi. Timp de 40 de zile de la naştere, lehuza nu trebuie să părăsească locuinţa. În fiecare zi înainte de apusul soarelui toate rufele copilului trebuie strânse, contrar copilul se plânge de colici (îl doare inima). În camera în care doarme sunt trase perdelele ca să nu pătrundă întunericul şi să facă copilul posac (întunecat). După expirarea termenului de 40 de zile, femeia merge la biserică să-i citească preotul de deslegare împreună cu copilul, pe care-l închină la icoane.

c). Superstiții şi credințe în legătură cu noul născut.

Noul născut mort se îngroapă fără preot. Nicioată mama nu-l însoțeşte la mormânt. Dacă pruncul se naşte vânăt, este pus îmediat în apă şi fricționat cu rachiu, iar dacă nu prezintă speranțe de viață, moaşa „îl ridică la icoane" care ține loc de botez şi copilul astfel se consideră iertat de păcatul strămoşesc. După ce i se taie buricul un mic capăt este îngropat, punându-se bălegar spre a se usca tot atât de repede cum putrezeşte cel îngropat, iar pentru a nu se infecta, locul pe care îl aleg, trebuie să fie foarte curat şi să-l opărească cu apă fiartă înainte de a săpa groapa. Se consideră foarte norocos copilul care se naşte cu o membrană de grăsime (înveşmântat), membrană ce se păstrează mult timp printre obiectele cele mai de preț. Ea este considerată ca aducătoare de noroc pentru cei ce o poartă. Pentru ca pruncul să nu plângă se fierb câteva coji de mac îndulcite cu zahăr care i se dau ca băutură. Ca să-l ferească de boala cea rea, se unge cu funingine de la nouă ceaoane proprietatea a nouă mame care au copii de acelaşi sex şi sub un an. Până la vârsta de un an copilul nu trebuie să vadă în oglindă că se deoache. În caz că s-a întâmplat acest lucru din greşeală, atunci i se face de deochi. Tot până la vârsta de un an nu i se taie din păr şi din unghii ca să nu se facă hoț. Copilul e ferit să vadă Luna.

d) Înțercarea copilului.

Se anunță prin stingerea jeratecului din sobă. Cărbunii stinşi se păstrează pentru a fi aprinşi la naşterea altui prunc, în credința că astfel va reveni laptele lehuzei. La ieşirea celor dintâi dinți ai pruncului, se obişnuieşte să se fiarbă grâu, pentru că aşa cum crapă grâul la fiert, să crape gingia. La împlinirea unui an de viață, mama copilului face o plăcintă mare pe care o rupe în capul lui, şi din care apoi trebuie să guste toate rudele ce sunt invitate la acest ceremonial. Acest obicei s-a înlocuit astăzi cu cel al luării de păr. Spre a se vedea care sunt înclinațiile pruncului, i se pune pe o tavă în ziua în care a împlinit un an, diferite obiecte: carte, creion, unelte de muncă, bani, etc. Spre obiectul la care a întins mâna ca să şi-l însuşească, indică viitoarea carieră. Obiectele ce se pun spre a se alege, sunt determinate de sex. Când a început să meargă, se pun surcele pe spatele copilului ca să poată merge mai repede şi cu surcelele pe spate să ocolească de trei ori un pom (copăcel ca pomul). Tăierea din pom, o face o rudă oarecare. Acest obiceiu prilejuind părinților ocazia de a-şi recruta noi rude în familie. Persoana care taie din păr ia numele de cumătră. Cu această ocazie se face o masă la care se invită

rudele şi prietenele (cumetrie). Părul tăiat se pune în ceara luată dela lumânarea de botez şi se păstrează cu sfinţenie de către mamă. Câteodată aceste cumetrii sunt însoţite de dans (dar numai la băieţi, niciodată la fete). După executarea acestui ceremonial copilul se poate tunde.

e) Botezul.

După cel mult o lună de zile de la naştere, are loc botezul. În cazul în care copilul este bolnav, taina aceasta se săvârşeşte mai repede. Naşul copilului este deobicei naşul de cununie al părinţilor. Este o mare insultă dacă se încearcă a se schimba naşul, fără cunoştinţa şi consimţământul lui. Numele pe care îl pune naşul este cel dorit de părinţi. De obocei celui dintâi născut, dacă e băiat, se pune numele Ioan, iar dacă e fată, Maria. Sâmbătă seara înainte de ziua botezului, cineva din rudele copilului, se duce cu plocon la naşă (de obicei ploconul e la fel cu cel adus de ea la fină) şi o invită la botez. Naşa e obligată să aducă toată linjeria pentru copil, precum şi o tavă mare cu uscăţele. Acasă este îmbrăcat şi dus apoi la biserică pentru săvârşirea sfintei taine. Mama nu participă la botez, chiar dacă botezul se face mai târziu. Înainte de a se face slujba botezului, cineva din rudele naşilor împarte asistenţei nişte cruciuliţe cu panglicuţe (mărturii), obicei împrumutat din Moldova şi practicat mai mult după război şi numai de o parte din locuitori. De la biserică naşa cu copilul şi cu tot alaiul pornesc spre casă, unde mama copilului îi întâmpină în prag. Naşa dă copilul mamei spunând: „Mi l-ai dat păgân, ţi-l dau creştin". Mama primeşte copilul, sărutând mâna naşei, apoi intră cu toţii în casă aşezându-se la masă. Masa aceasta poartă numele tot de cumetrie, care de obicei se face cu dar. La fete se dăruiesc cercei, perine, lăicere, găini, purcei, etc., iar la băieţi bani sau miel, pentru ca de mic să-şi întocmească târla. Când se dăruieşte se rostesc cuvintele: „De la noi mai puţin, de la Dumnezeu mai mult". Botezul unei fete de obicei se face pe neobservate, fără a fi urmat de aceste cumetrii. A doua zi după botez naşa vine din nou la casa finului să-l scoată din mir. Acum mama copilului o aşteaptă cu-n plocon similar celui adus de naşă la botez. În apa în care se face baie (scăldătoare) naşa pune busuioc, dacă e băiat, ca să fie plăcut fetelor, usturoi ca să fugă bolile de el; bani ca să fie bogat, iar dacă e fată, apa se aruncă la rădăcina unui trandafir ca să fie frumoasă ca şi trandafirul. După ce naşa îmbracă copilul, îl închină la icoane, apoi îl dă mamei zicându-i: „vi-l dau botezat să mi-l faci de cununat". Băieţii sunt totdeauna cununaţi de naşa de botez. Ploconul făcut de fină nu se mănâncă ci-l duce naşa

acasă neatins, din care ea trebuie să trateze pe cunoscuții cei întâlneşte în drumul ei spre casă.

f) Îndatoriri după botez.

Prin botez naşii devin părinții sufleteşti ai copilului. De aici obiceiul de a i se mai zice: „mama naşă" şi „tata naşu". Aceasta pare a fi împrumutat de la secui, care în genere numesc naşa „mama naşa". Finii au datoria de a se ruga pentru sănătatea naşilor. După botez părinții copiilor au datoria să ducă naşilor plocon, atât la sărbătorile Crăciunului cât şi ale Paştelui. De obicei se fac doi colaci mari, de formă ovală, şi de lungime aproape un metru, iar în diametru, 0,50 m. Aceşti colaci se fac de femei pricepute, bătrâne, între 60-80 de ani. Se dă o deosebită atenție la facerea colacilor, căci dacă sunt pârliți înseamnă lipsă de considerație şi naşii se pot supăra, trimițând darul înapoi, ceea ce constituie o mare ruşine pentru fini. Pe lângă aceşti doi colaci, se duc două lumânări mari şi cu două turte cumpărate din târg. Iată cum se procedează la ducerea ploconului: a doua zi de Crăciun şi de Paşti, este ziua când finii au datoria să trimită ploconul. Ploconul este dus de copiii botezați de naşi sau în lipsă trimite pe cineva din familie care sunt tot fini prin alianță. Ajunşi la naşă, aducătorii sunt obligați să sărute mâna naşilor. Aprind apoi amândouă lumânările, dându-le în mâna dreaptă a naşei pe care o sărută şi apoi îi dă tot ceea ce i-a adus. Naşa stinge lumânările zicând: „spor şi izvor". Îşi opreşte apoi numai o lumânare, un colac şi o turtă, restul îl trimite înapoi, în credința ca să mai aibă de unde aduce şi altă dată, servindu-şi apoi mici mosafiri cu dulciuri şi vin. Aceşti colaci, astăzi sunt înlocuiți în parte, de căpățâni de zahăr, a căror mărime variază după situația materială a finului. Lumânările se mențin şi până astăzi, cu toate că tradiționalii colaci sunt înlocuiți cu alte cadouri: caşcaval afumat, roate de smochine, portocale sau ouă încondeiate (la Paşti).[14]

Monografia mai cuprinde şi obiceiurile practicate la românii brescani la nuntă (înțelegerea între părinți, schimbul, logodna, nunta proprizisă), moarte şi înmormântare, obiceiuri de Crăciun, Anul Nou, Paşte şi diferite alte sărbători laice sau religioase, astfel încât monografia ne oferă un tablou întreg şi original despre ce înseamnă tradițiile brescane în prima jumătate a secolului al XX-lea.

[14] *Ibidem*, p. 74-79.

LISTA AUTORILOR

ANDREI – Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului, Mitropolit al Clujului, Maramureşului şi Sălajului, Prof. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca,

BACIU, Annamaria – Lect. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca,

BEL, Valer – Pr. prof. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca,

BENEA, Grigorie – ieromonah, Mânăstirea Nicula,

BOCHIŞ, Valentin – preot slujitor, Parohia „Naşterea Domnului", Cluj-Napoca,

BOCŞAN, Nicolae – prof. univ. dr. Facultatea de Istorie şi Filosofie, directorul Institutului de Istorie Ecleziastică al Universității Babeş-Bolyai,

BRATU, Ioan - fizician, cercetător științific I (CS I) Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Tehnologii Izotopice și Moleculare Cluj-Napoca,

BUD, Paula - Asist. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai",

BUDA, Nicolae – pr. paroh Parohia „NaştereaDomnului" Cluj-Napoca, inspector eparhial, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului

BUTA, Mircea Gelu – Prof. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai",

BUT-CĂPUŞAN, Dacian – secretar-documentarist Centrul de Studii Ecumenice şi Interreligioase, Universitatea „Babeş-Bolyai", doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă,

CHIRILĂ, Ioan - Pr. prof. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Preşedintele Senatului Universității „Babeş-Bolyai",

COLAN, Horia - Prof. univ. dr. ing., profesor emerit al Universității Tehnice din Cluj-Napoca, fost rector al Institutului Politehnic din Cluj-Napoca, membru corespondent al Academiei Române,

COROIAN, Andrei, – Consilier catehetic şi de misiune, Episcopia Devei şi Hunedoarei,

COSMUȚA, Cosmin – Pr. asist. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

COZMA, Ioan – preot, doctorand în Istorie – Institutul de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca

CRISTE, Eugeniu – prof., şef Serviciu Județean Arad al Arhivelor Naționale ale României,

CRISTEA, Simion – preot pensionar, Cluj-Napoca,

DRĂGOI, Macarie – Episcop al Eparhiei Ortodoxe Române pentru Europa de Nord, doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

EDROIU, Nicolae – Prof. univ. dr., director al Institutului de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca, membru al Academiei Române,

FLOREA Petroniu – Episcop al Sălajului, doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă din Tesalonic,

GÂRDAN, Gabriel-Viorel - Pr. conf. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”, consilier cultural Episcopia Sălajului,

GRĂDINAR, Victoria-Alina – Asist. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

GRAURE-CORNEA, Luminița – prof. dr., muzeograf la Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni din Sf. Gheorghe,

HODEA SIGHETEANUL, Iustin - Arhiereu Vicar al Episcopiei Maramureşului şi Sătmarului, doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

HODIŞ, Viorel – Conf. univ. dr., pensionar, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

KEREKES, Nicolae-Dragoş – preot, doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

LĂCĂTUŞU, Ioan – Prof. dr., director al Centrului European de Studii Covasna-Harghita,

LAURAN, Timotei - Episcop al Eparhiei Ortodoxe Române a Spaniei şi Portugaliei, doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

LEB, Ioan-Vasile - Pr. prof. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

LEB, Rodica-Georgeta – Asist. univ. Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

LECHINȚAN, Vasile – istoric, cercetător Arhivele Naționale, Seviciul Județean Cluj, doctorand Institutul de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca,

MĂRUȚOIU, Constantin - Prof. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

MĂRUȚOIU, Olivia Florena – doctor al Facultății de Chimie și Inginerie Chimică, Universitatea Babeș-Bolyai,

MOLDOVAN, Nicolae - Arhimandrit, starețul Mânăstitii Nicula

MORARU, Alexandru - Pr. prof. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

MOTOGNA, Macarie – Arhim, egumen Mânăstirea Sf. Ana Rohia, doctor în Istorie al Institutului de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca

MOTOGNA, Nifon – Arhid., administrator al Catedralei episcopale „Sf. Treime” Baia Mare, doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea Ovidius Constanța,

MUNTEAN, Gheorghe-Marcel - Conf. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”

NEAMȚU, Gelu – cercetător ştiințific I, dr., Institutul de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca,

OROS, Mircea - Pr. lect. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

PAŞCA, Visarion – Protosinghel, duhovnic al mânăstirii „Acoperământul Maicii Domnului” Floreşti, doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

POP, Flore – conf. univ. dr., Facultatea de Ştiințe Politice, Administrative şi ale Comunicării, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

POP, Ioan-Aurel – prof. univ. dr., Facultatea de Istorie şi Filosofie, director Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române, Rector ”Universitatea Babeş-Bolyai”, membru al Academiei Române,

REIT, Aurelian-Nicu, preot, doctorand al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca.

RUS, Emanuil – Arhim., stareț al Mânăstirii Bixad, doctor în Filologie al Facultății de Litere ”Universitatea Babeş-Bolyai”,

ŞANTA, Gheorghe - Pr. lect. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

SONEA, Cristian - Pr. lect. univ. dr., prodecan, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

STANCIU, Vasile – Pr. prof. univ. dr. Decan, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

STANCU, Vasile – prof. pensionar, Sf. Gheorghe,

SUCIU, Dumitru – cercetător ştiințific, dr., Institutul de Istorie „George Bariț” Cluj-Napoca

TETEAN-VINȚELER, Diana - Conf. univ. dr. Departamentul de limbi şi literaturi slave, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

THIRA, Viorel - preot pensionar, Baia Mare,

TIMBUŞ, Sergiu (Siluan) - ieromonah, Mânăstirea Nicula,

TIRA, Iustin – pr. slujitor la Parohia „Sfântul Dumitru cel Nou” Cluj-Napoca, vicar eparhial, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului,

TOFANĂ Stelian - Pr. prof. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

TURCAN, Nicolae - Lect. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

TUTULA, Vasile - Colonel (r.), prof. dr.

ȚÎMPĂU, Doina – doctorand în Istorie – Facultatea de Istorie şi Filosofie, Universitatea „Babeş-Bolyai”

VASILE SOMEŞANUL – Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului,

VESA, Valentin – asist. univ. dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă UBB Cluj-Napoca, secretar eparhial Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului.

VINȚELER, Onufrie - prof. univ. dr., consultant, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai”,

VLAD, Ionel Valentin – doctor inginer, cercetator ştiințific la Institul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Laserilor, Plasmei şi Radiației, preşedintele Academiei Române.

Volume de autor

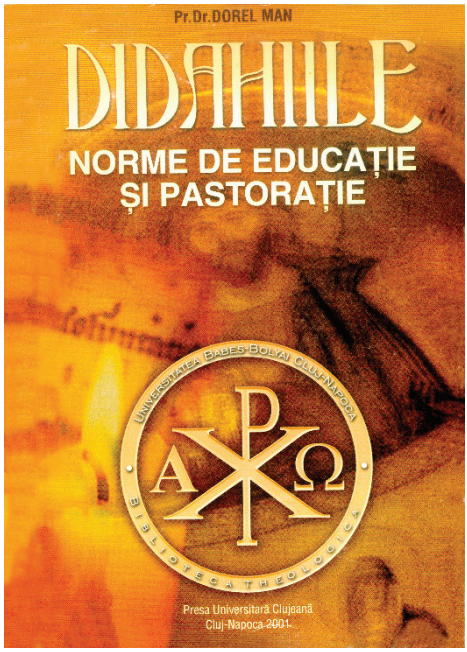

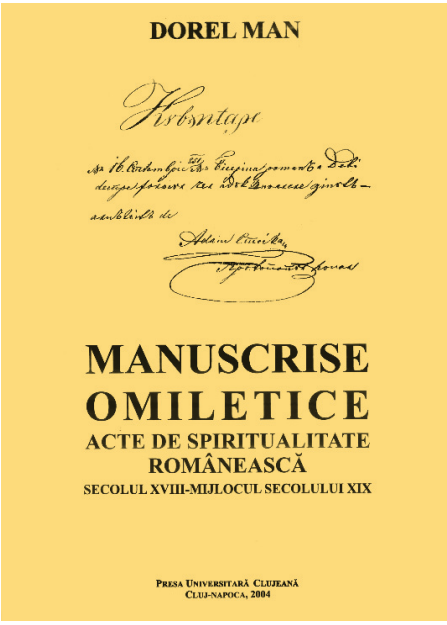

Nicolae EDROIU • Alexandru MORARU
Dorel MAN • Veronica TURCUŞ

Ioan Lupaş (1880-1967) slujitor al ştiinţelor istorice, învăţământului şi bisericii

Editura Renaşterea • Cluj-Napoca 2008

Nicolae EDROIU • Alexandru MORARU
Dorel MAN • Veronica TURCUŞ

Alexandru Lapedatu (1876-1950) cititor de instituţii ştiinţifice şi cultural-bisericeşti

Editura Renaşterea • Cluj-Napoca 2009

Pastoraţie şi duhovnicie

*

Preot dr. DOREL MAN

Anul comemorativ al
Sfinţilor Martiri Brâncoveni

Educaţie Conştiinţă Mărturisire

Dorel Man Gheorghe Şanta
Dacian But-Căpuşan

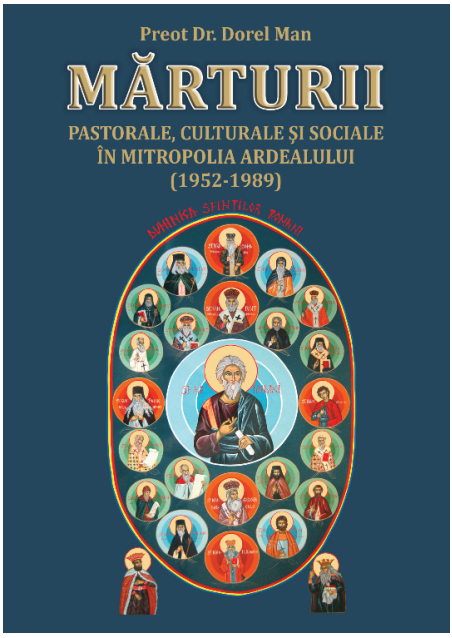

Volume îngrijite şi coordonate

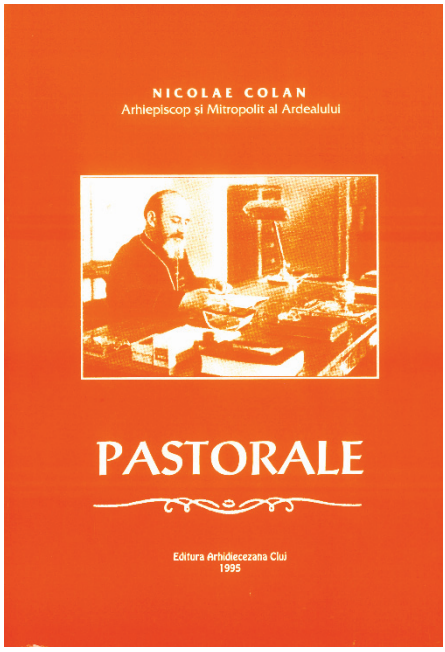

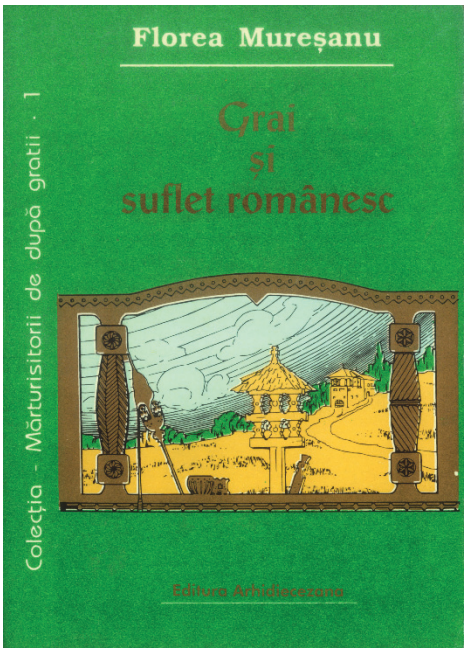
Florea Mureșanu
Grai și suflet românesc
Colecția - Mărturisitorii de după gratii · 1
Editura Arhidiecezana

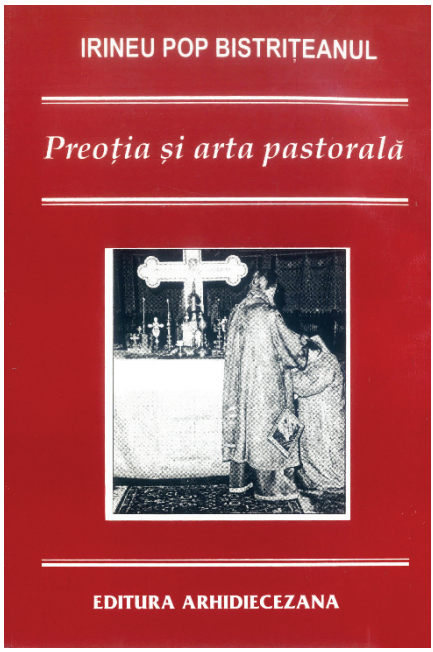
IRINEU POP BISTRIȚEANUL
Preoția și arta pastorală
EDITURA ARHIDIECEZANA

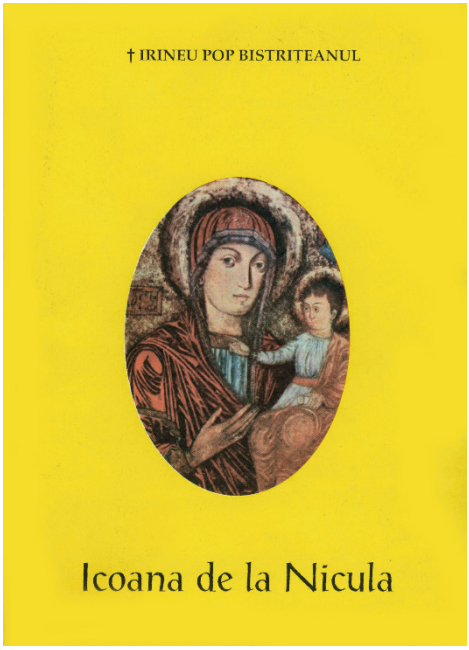
† IRINEU POP BISTRIȚEANUL
Icoana de la Nicula

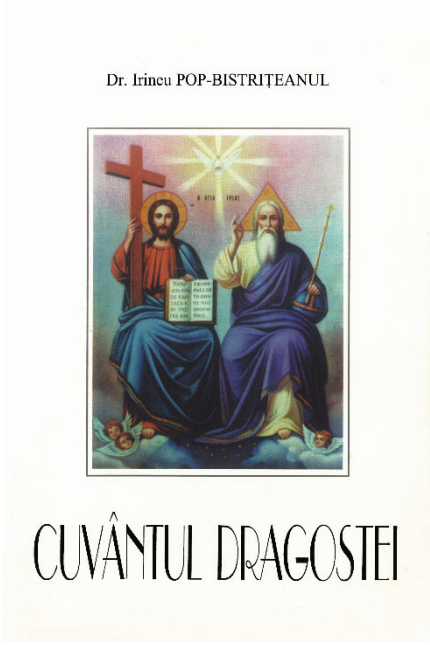
Dr. Irineu POP-BISTRIȚEANUL
CUVÂNTUL DRAGOSTEI

NICOLAE COLAN
Arhiepiscop şi Mitropolit al Ardealului
TEOLOGIE
ŞI SPIRITUALITATE
ORTODOXĂ
— STUDII, ARTICOLE, TRADUCERI —
UNIVERSITATEA BABEŞ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
BIBLIOTHECA THEOLOGICA
Presa Universitară Clujeană
1998

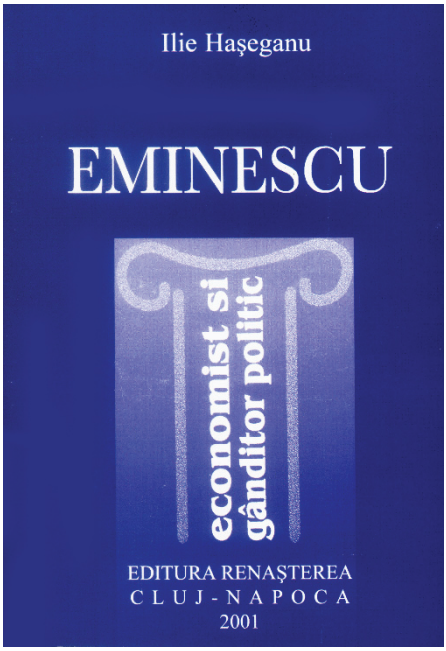
Ilie Haşeganu
EMINESCU
economist şi
gânditor politic
EDITURA RENAŞTEREA
CLUJ-NAPOCA
2001

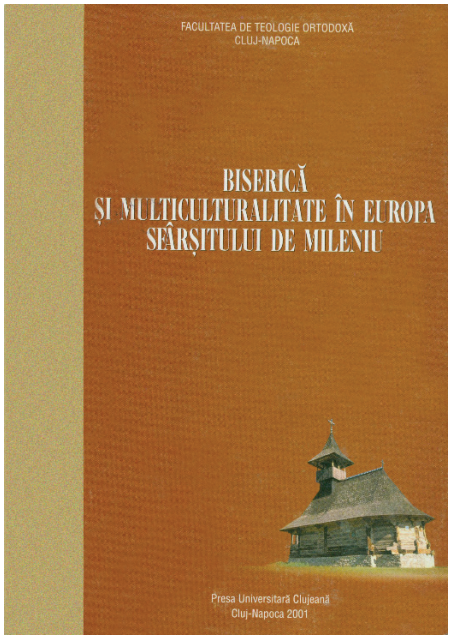
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
CLUJ-NAPOCA
BISERICĂ
ŞI MULTICULTURALITATE ÎN EUROPA
SFÂRŞITULUI DE MILENIU
Presa Universitară Clujeană
Cluj-Napoca 2001

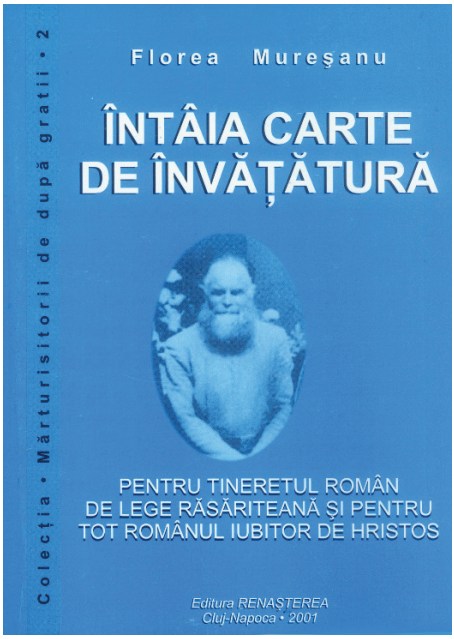
Florea Mureşanu
ÎNTÂIA CARTE
DE ÎNVĂŢĂTURĂ
PENTRU TINERETUL ROMÂN
DE LEGE RĂSĂRITEANĂ ŞI PENTRU
TOT ROMÂNUL IUBITOR DE HRISTOS
Colecţia • Mărturisitorii de după grilii • 2
Editura RENAŞTEREA
Cluj-Napoca • 2001

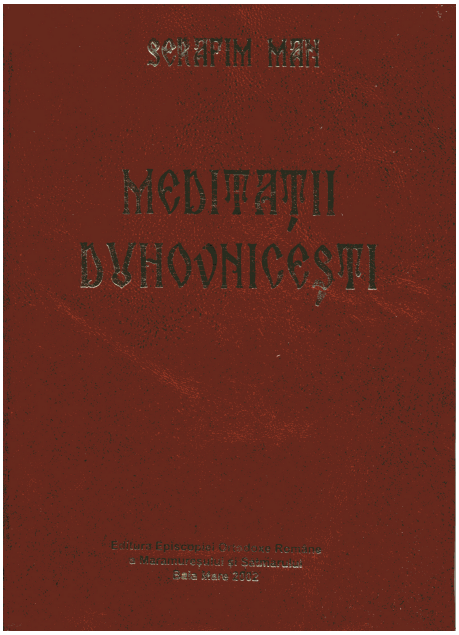
SERAFIM MAN
MEDITAȚII DUHOVNICEȘTI

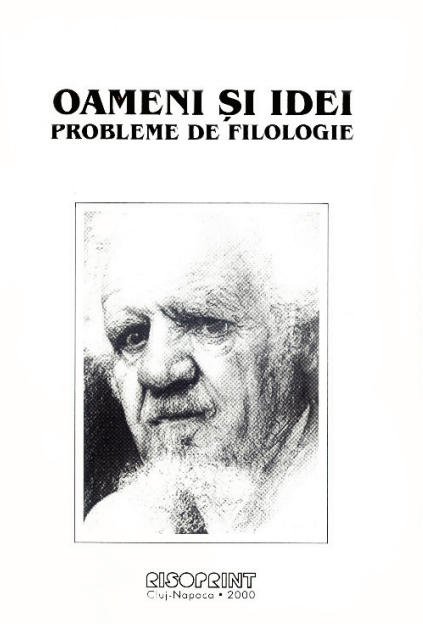
OAMENI ȘI IDEI
PROBLEME DE FILOLOGIE
RISOPRINT
Cluj-Napoca • 2000

MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA
Cuvântări bisericești pentru Sărbătorile domnești
Presa Universitară Clujeană • Cluj-Napoca, 2003

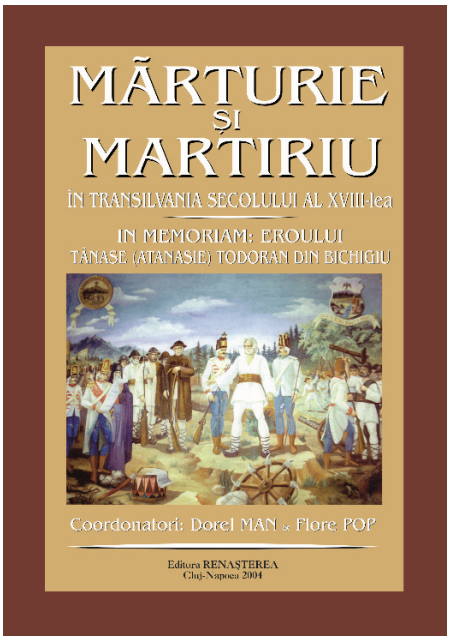
MĂRTURIE ȘI MARTIRIU
ÎN TRANSILVANIA SECOLULUI AL XVIII-lea
IN MEMORIAM: EROULUI
TĂNASE (ATANASIE) TODORAN DIN BICHIGIU
Coordonatori: Dorel MAN și Flore POP
Editura RENAȘTEREA
Cluj-Napoca 2004

Prot. Prof. Dr. SIMION RADU
HRISTOS A ÎNVIAT
Predici la praznicele împărăteşti şi în perioada Triodului
EUSOFRINT
Cluj-Napoca • 2005

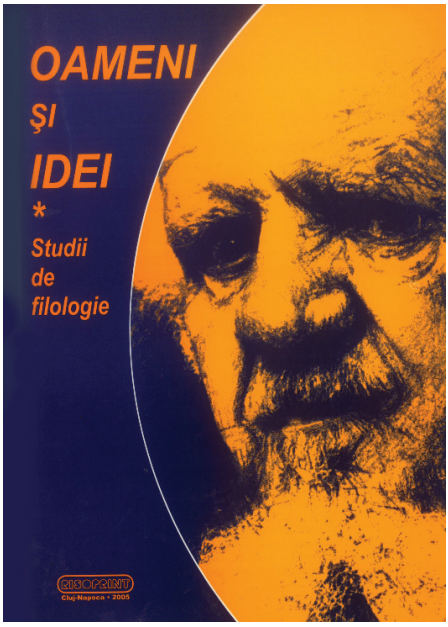
OAMENI
ŞI
IDEI
*
Studii
de
filologie
EUSOFRINT
Cluj-Napoca • 2005

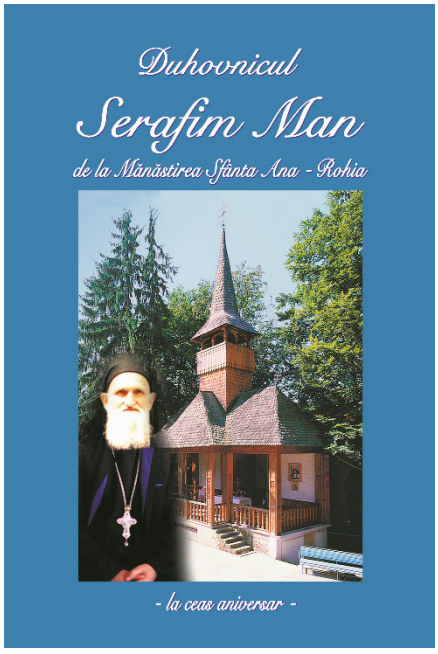
Duhovnicul
Serafim Man
de la Mănăstirea Sfânta Ana - Rohia
- la ceas aniversar -

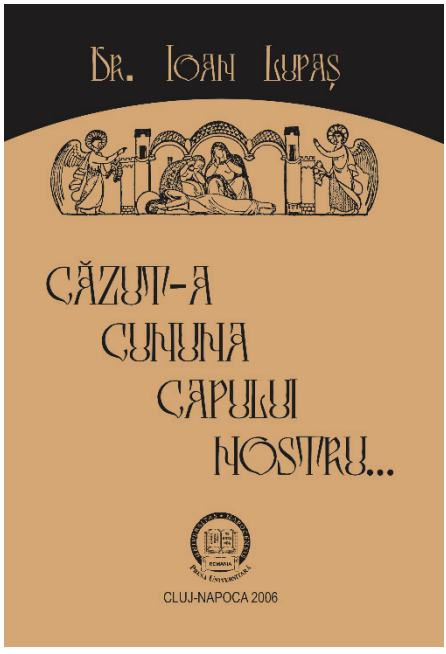
Dr. Ioan Lupaş
CĂZUT-A
CUNUNA
CAPULUI
NOSTRU...
CLUJ-NAPOCA 2006

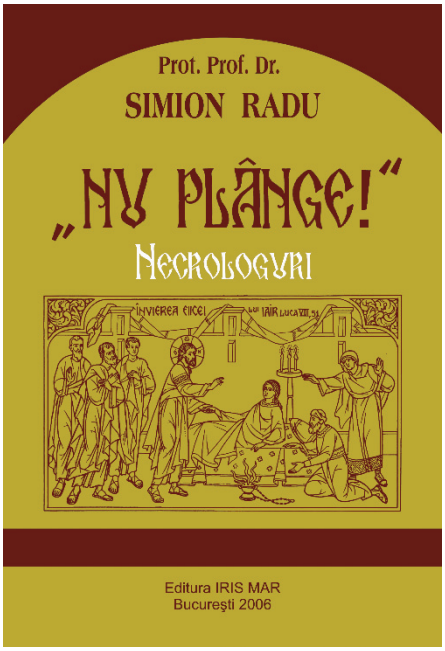
Prot. Prof. Dr.
SIMION RADU
„NU PLÂNGE!"
NECROLOGURI
ÎNVIEREA FIICEI LUI IAIR LUCA VIII, 54
Editura IRIS MAR
București 2006

PROTOPOP DR. IOAN LUPAȘ
CUVÂNTĂRI
BISERICEȘTI
editura
Renașterea
Editura Renașterea
Cluj-Napoca, 2007

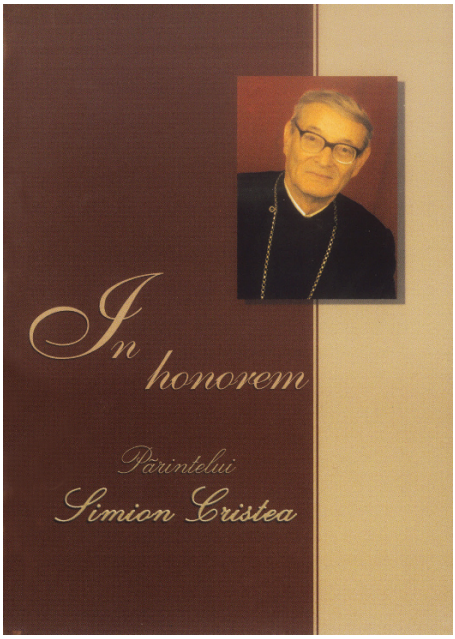
In honorem
Părintelui
Simion Cristea

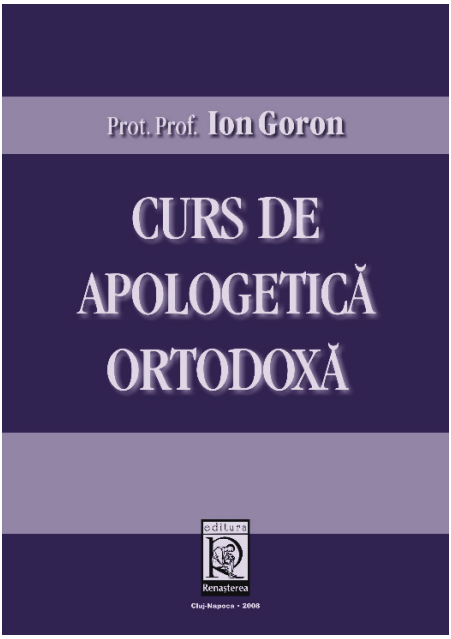
Prot. Prof. Ion Goron
CURS DE
APOLOGETICĂ
ORTODOXĂ
editura
Renașterea
Cluj-Napoca • 2008

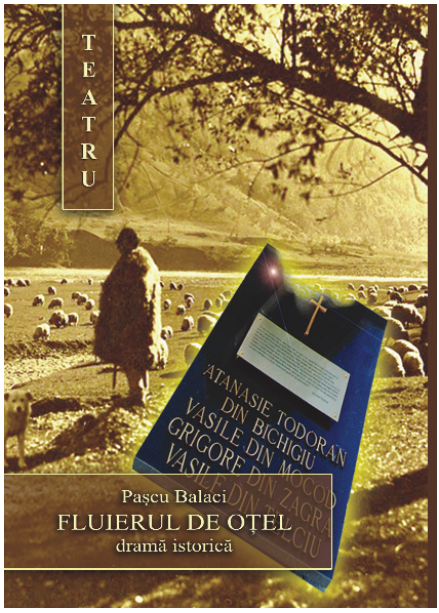
TEATRU
ATANASIE TODORAN
DIN BICHIGIU
VASILE DIN MOCOD
GRIGORE DIN ZAGRA
VASILE DIN TECIU
Pașcu Balaci
FLUIERUL DE OȚEL
dramă istorică

Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran
SIMBOLUL CREDINȚEI
O sinteză dogmatică

Preot Gavril RELEA
Iconom stavrofor
POSTUL VECHIULUI ŞI NOULUI LEGĂMÂNT
EDITURA RENAŞTEREA
Cluj-Napoca 2010

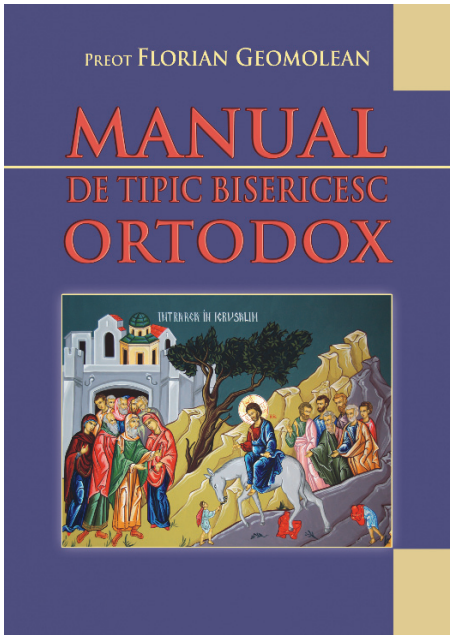
PREOT FLORIAN GEOMOLEAN
MANUAL
DE TIPIC BISERICESC
ORTODOX
INTRAREA ÎN IERUSALIM

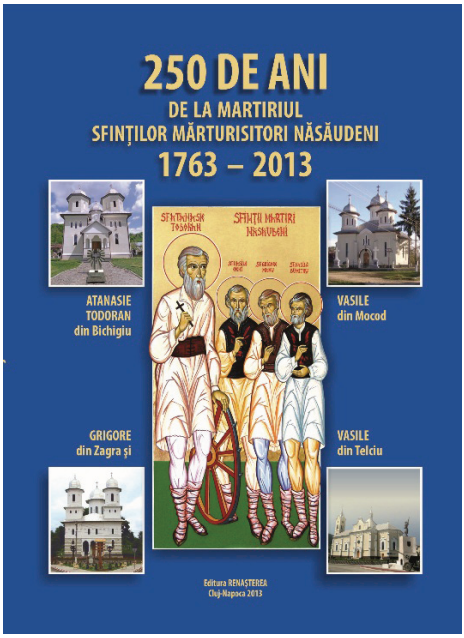
250 DE ANI
DE LA MARTIRIUL
SFINȚILOR MĂRTURISITORI NĂSĂUDENI
1763 – 2013
ATANASIE
TODORAN
din Bichigiu
VASILE
din Mocod
GRIGORE
din Zagra și
VASILE
din Telciu
Editura RENAȘTEREA
Cluj-Napoca 2013

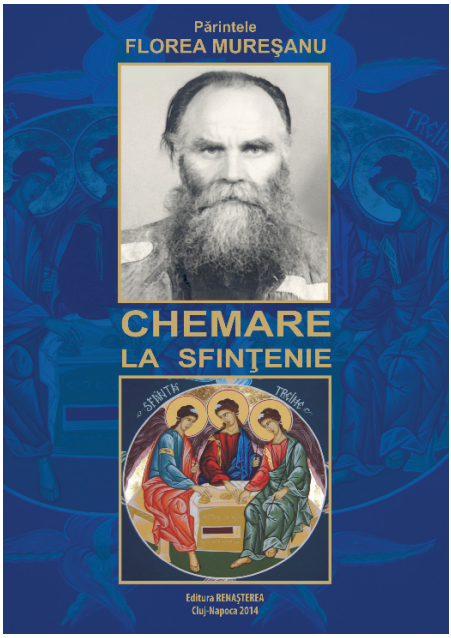
Părintele
FLOREA MUREŞANU
CHEMARE
LA SFINŢENIE
Editura RENAȘTEREA
Cluj-Napoca 2014